

İDRİS-İ BİTLİSÎ

HEŞT BİHİŞT

I. CILT



Dr. Mehmet KARATAŞ - Dr. Selim KAYA
Uzman Yaşar BAŞ



BETAV

BITLİS EĞİTİM

VE TANITMA VAKFI

YAYINLARI Sayı: 4

İDRİS-İ BİTLİSİ

HEŞT BİHİŞT

I. CİLT

Hazırlayanlar

Dr. Mehmet KARATAŞ

Dr. Selim KAYA

Yaşar BAŞ



BETAV

**BITLİS EĞİTİM VE TANITMA
VAKFI YAYINLARI - No:4**

Kapak Resmi :

İHLASİYE MEDRESESI: Bu tarihi eser Selçuklular tarafından 1216 tarihinde yaptırılmıştır. Üzerindeki kitabesine göre 1589 tarihinde Bitlis Hanlarından 5. Şerefhan tarafından onarılmıştır. Bitlis'te Gökmeydan semtinde bulunan bu yapı mevcut medreseler içinde en büyük ve en kıymetli olanıdır.

ISBN 978-9944-0806

BETAV

BİTLİS EĞİTİM VE TANITMA VAKFI YAYINLARI - No:4

Selanik Cad. 17/13 Kızılay/ANKARA

Tel: (0312) 418 69 16 Faks: (0312) 417 86 42

BASIM YERİ

OMAY OFSET

Ağaç Metal Sanayi Sitesi 27. Cad. 644 Sk. No: 25-27

Ostim / ANKARA

Tel: (312) 394 57 30 (pbx) - Faks: (312) 394 57 34

İÇİNDEKİLER

| | |
|--|----|
| ÖNSÖZ | 9 |
| GİRİŞ | 11 |
| İDRİS BİTLİSİ'NİN YAŞADIĞI XV. ASRIN İKİNCİ YARISI XVI. ASRIN İLK ÇEYREĞİNDE SİYASİ VE İLMİ HAYAT | 11 |
| A- SİYASİ HAYAT | 11 |
| 1- Akkoyunlular Devleti ve İdris-i Bitlisî..... | 11 |
| 2- Osmanlı Devleti ve İdris-i Bitlisî..... | 12 |
| B- İLMİ HAYAT: | 21 |
| 1- Kelam, Felsefe ve Tasavvuf..... | 21 |
| 2- Şiir ve Edebiyat..... | 22 |
| 3- Tarih..... | 22 |
| 4- Matematik, Astronomi ve Tıp..... | 23 |
| BİRİNCİ BÖLÜM | |
| İDRİS-İ BİTLİSİ VE ESERLERİ | 27 |
| A- İDRİS-İ BİTLİSİ'NİN HAYATI..... | 27 |
| 1- Adı, Lakabı ve Mahlası | 27 |
| 2- İdris-i Bitlisî'nin Soyu | 27 |
| 3- İdris-i Bitlisî'nin Ailesi | 28 |
| 4- İdris-i Bitlisî'nin Doğum Tarihi ve Yeri | 29 |
| 5- İdris-i Bitlisî'nin Eğitimi | 31 |
| 6- İdris-i Bitlisî'nin Bazı İlmî Faaliyetleri Esnasındaki Yaşı | 32 |
| 7- İdris-i Bitlisî'nin Vefatı | 33 |
| 8- İdris-i Bitlisî'nin Çocukları | 34 |
| 9- İdris-i Bitlisî'nin Mührleri | 35 |
| 10- İdris-i Bitlisî'nin Şahsiyeti | 35 |
| B- İDRİS-İ BİTLİSİ'NİN ESERLERİ | 40 |
| C- MÜTERCİM ABDÜLBAKİ SA'DÎ | 52 |
| D- TERCÜME-İ HEŞT BİHİŞT | 53 |
| İKİNCİ BÖLÜM | |
| HEŞT BİHİŞT | 57 |
| KİTAB-İ HEŞT-BİHİŞT'DEN KETİBE-İ EVVEL | 64 |
| TALİ'A | 64 |
| SÜRET-İ EVVEL | 76 |
| İKİNCİ SÜRET | 77 |
| MUKADDİME-İ ÜLA | 80 |

İdris-i Bitlisî / HEŞT BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

| | |
|---|-----|
| KISM-1 EVVEL..... | 84 |
| AMMA KISM-1 SANI | 95 |
| Vâkiâ-i evvel | 95 |
| Sifat-ı Hüsn-i Sûret ve Sîret-i Duhter-i Şeyh-i Sâhib-i Kerâmet Beyâni..... | 104 |
| Vâkiâ-i sâni (Mübesşir-i sâni)..... | 109 |
| AMMA MUKADDIME-İ KEBİR..... | 112 |
| AMMA KISM-1 SANI..... | 119 |
| Latife-i evvel | 119 |
| Latife-i sâniye | 121 |
| DÂSTÂN-1 EVVEL (BİRİNCİ HİKÂYET) | 126 |
| İKİNCİ MEKÂTİB | 130 |
| ÜÇÜNCÜ HİKÂYET | 134 |
| DÖRDÜNCÜ HİKÂYET | 139 |
| BEŞİNCİ HİKÂYET | 145 |
| ALTINCI HİKÂYET | 149 |
| DÂSTÂN-1 EVVEL (BİRİNCİ HİKÂYET) | 157 |
| VASF-1 DUHTER-İ MÂH-PEYKER | 163 |
| İKİNCİ HİKÂYET | 166 |
| ÜÇÜNCÜ HİKÂYET | 171 |
| DÖRDÜNCÜ HİKÂYET | 176 |
| BEŞİNCİ HİKÂYET | 181 |
| ALTINCI HİKÂYET | 185 |
| YEDİNCİ HİKÂYET | 191 |
| SEKİZİNCİ HİKÂYET | 195 |
| KETİBE-İ ULÂNIN HÂTİMESİ..... | 204 |

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

| | |
|--|-----|
| TARİH-İ HEŞT BİHİST'DEN (KİTAB-I SİFATU'S SEMÂNDAN) KETİBE-İ SÂNIYE (İKİNCİ DEFTER) | 213 |
| MUKADDIME-İ EVVEL..... | 216 |
| MUKADDIME-İ SÂNIYE | 219 |
| SİFAT-1 CÜLÜS-İ ORHANI | 223 |
| MU'ÂSIR-1 CÜLÜS-İ ORHANI OLAN MÜLÜK VE SELÂTİNİN ZİKRİ | 225 |
| DÂSTÂN-1 EVVEL (BİRİNCİ HİKÂYET) | 229 |
| HİKÂYE-İ SÂNIYE | 231 |
| ÜÇÜNCÜ HİKÂYET | 232 |
| DÖRDÜNCÜ HİKÂYET | 233 |
| BEŞİNCİ HİKÂYET | 235 |
| ALTINCI HİKÂYET | 238 |
| YEDİNCİ HİKÂYET | 243 |
| SEKİZİNCİ HİKÂYET | 249 |
| DOKUZUNCU HİKÂYET | 254 |

| | |
|--|-----|
| ONUNCU HİKÂYET | 256 |
| ONBİRİNCİ HİKÂYET | 258 |
| ONİKİNCİ HİKÂYET | 260 |
| ONÜÇÜNCÜ HİKÂYET | 263 |
| ONDÖRDÜNCİ HİKÂYET | 264 |
| ONBEŞİNCİ HİKÂYET | 267 |
| ONALTINCI HİKÂYET | 272 |
| ONYEDİNCİ HİKÂYET | 277 |
| ONSEKİZİNCİ HİKÂYET | 285 |
| DÖRDÜNCÜ BÖLÜM | |
| TARİH-İ HEŞT-BİHİST'İN YANI KİTAB-ı SİFATİ'S-SEMÂNİYYENİN KAYÂSIRA-İ OSMÂNÎYYE VEKÂYÎ'İNİ MUSH'İR ÜÇÜNCÜ KETİBESİ (DEFTERİ)DİR | 289 |
| MUKADDIME-İ EVVEL | 290 |
| MUKADDIME-İ SÂNIYE | 292 |
| HİKÂYET-İ EVVEL (BİRİNCİ HİKÂYET) | 296 |
| İKİNCİ HİKÂYET | 299 |
| ÜÇÜNCÜ HİKÂYET | 302 |
| DÖRDÜNCİ HİKÂYET | 308 |
| BEŞİNCİ HİKÂYET | 313 |
| ALTINCI HİKÂYET | 318 |
| YEDİNCİ HİKÂYET | 323 |
| SEKİZİNCİ HİKÂYET | 327 |
| DOKUZUNCU HİKÂYET | 331 |
| ONUNCU HİKÂYET | 337 |
| ONBİRİNCİ HİKÂYET | 342 |
| ONİKİNCİ HİKÂYET | 352 |
| ONÜÇÜNCÜ HİKÂYET | 357 |
| ONDÖRDÜNCİ HİKÂYET | 361 |
| ONBEŞİNCİ HİKÂYET | 363 |
| ONALTINCI HİKÂYET | 372 |
| ONYEDİNCİ HİKÂYET | 378 |
| ONSEKİZİNCİ HİKÂYET | 383 |
| HİKÂYET-İ HÂTİMET VE HÂTİMET-İ HİKÂYET-İ SULTÂN MURÂD HÂN | 403 |

ÖNSÖZ

İdris-i Bitlisî, birçok alanda eserler vermiş meşhûr ansiklopedist bir ilim adamı ve Osmanlı siyasi tarihinde aktif rol oynamış meşhûr bir siyasetçidir. Zamanının iyi bir hattatı ve şâiridir. Ancak daha çok tarihçiliği ile tanınmakta ve *Heşt Bihişt* adlı eseri ile bilinmektedir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Irak ve Kuzey Suriye bölgelerindeki birçok şehrin kan dökülmeden ve kısa bir zaman içinde Osmanlı Devletine iltihâkî İdris-i Bitlisî vasıtasisıyla olmuştur. İdris-i Bitlisî, 25'ten fazla Arap, Türkmen ve Kurt aşiret beylerini ikna ederek onların kendi istek ve arzularıyla Osmanlı Devleti'ne tabi olmalarını sağlamıştır. Böylece yıllarca sürebilecek savaşlar sonucunda elde edilebilecek bölgelerin savaşsız, kan dökülmeden Osmanlı hâkimiyetine geçmesini ve halkın birlik ve beraberlik içinde yaşamalarını temin etmiştir.

Heşt Bihişt, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan II. Bayezid devrinin sonuna kadar meydana gelen olayları içermektedir. İlk sekiz Osmanlı padişahı dönemine dair olması sebebiyle *Heşt Bihişt* (Sekiz Cennet) olarak adlandırılan bu eser, bir mukaddime (giriş), sekiz ketibe (bölüm) ve bir hâtımeden (sonuçtan) oluşmaktadır. Ketîberlerden her biri bir Osmanlı padişahının saltanat dönemine tâhsîs edilmiştir. İdris-i Bitlisî'nin bu eseri, Osmanlı tarihinin en kıymetli kaynak eserleri arasındadır. Kendinden sonraki tarihçilere hem kaynak olmuş hem de onlara etki etmiştir. Özellikle Hoca Sadreddin'in *Tâcü'l-Tevârih'i*, Âli'nin *Künhü'l-Ahbâr'i*, Mûneccimbaşı'nın *Sâhayîsi'l-Ahbâr'i* ve Ruhî Edirnevi'nin *Selîmname'si* *Heşt Bihişt*'ten istifade edilerek yazılan eserlerden ilk akla gelenlerdir. Meşhûr oryantalist D.S.Margoliouth, ölümünden önce, eserin Farsça metniyle İngilizce çevirisini *The Royal Asiatic Society*'nin *Oriental Translation Fund* serisi içerisinde yayinallyayacağını söylemiş, fakat sözünü yerine getirememiştir. Yine meşhûr oryantalist ve Osmanlı tarihçisi Babinger, *Osmanlı Müverrihîleri*'nde "İdris-i Bitlisî'nin *Heşt Bihişt'i*, "Osmanlı tarihinin yazılması bakımından henüz işlenmemiş ve istifade edilmemiş gayet kıymetli bir hazırlı" olarak vasiplandırır ve "*Heşt Bihişt*"in yakın bir zamanda en iyi elyazmalarına istinaden neşri Türk tarihi araştırmalarının çok çabukluk gerektiren bir ödevi ve Türkiye tarihinin yazılması noktasında en çok gereklî vazifelerden biridir" diyerek hem *Heşt Bihişt*'in değerini ve önemini, hem de eserin neşrinin ne kadar çok zaruri olduğunu ifade eder. Babinger, *Heşt Bihişt*'ten büyük bir sitâyiyle bahsettiği gibi tarihçi Hammer de 1828'de neşrettiği maruf *Osmanlı Devleti'nin Tarihi* başlıklı eserinin mukaddimesinde *Heşt Bihişt'i* "baş-klasik eser" olarak vasiplandırmak suretiyle mezkur esere en mümtaz mevkii verir.

Batı'da ve hatta tüm dünyadaki Osmanlı tarihçilerinin yanında hak ettiği kıymeti gören *Heşt Bihişt* üzerine Almanya, Rusya, İngiltere, İran ve Yunanistan'da doktora tezleri yapılmıştır. Ülkemizde de Osmanlı tarihi alanında otorite sayılan bir çok bilim adamı bu eserin önemine vurgu yapmış ve kıymetini ifade etmişlerdir. Ancak *Heşt Bihişt*, Türk tarihçiler tarafından bu kadar çok bilinmesine ve merak edilmesine rağmen kadar maalesef Türkçe harflerle nesredilememiştir.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

Ülkemizde İdris-i Bitlisî ile ilgili monografik ve biyografik çalışmalar yapılmış ancak *Heşt Bihîst* üzerine (hâtime kısmı dışında) kayda değer bir çalışma yapılmamıştır. *Heşt Bihîst* bugün hâlâ elyazmasıdır. Muhtemelen *Heşt Bihîst*'in müseccâ' (seci' lendirilmiş, cümlelerinin sonu kâfiyeli olan söz) üslûbla ve ağır bir dil ile yazılmış olması, geniş hacimli olması ayrıca Arapça ve Farsça ibare, tamlamaların ve şiirlerin çokluğu ile birlikte yorumcu ve yoğun ve uzun süreli bir çalışma gerektirmesi gibi sebepler de eser üzerinde çalışma yapılmasına imkân vermemiştir ve böyle bir hazırlıktan hep uzak kalılmış olsa gerektir.

Biz, tarihî bir sorumluluk ve de millî bir görev bilerek bu kıymetli eserin Türkçe harflerle neşrine karar verdik. Ağır Farsça ve Arapça tamlamalar, şiirler, deyimler, atasözleri, veciz sözler gibi metin güçlüklerininin de farkında olarak, üç kişilik bir ekip çalışması ve iki yıllık yoğun ve yorumcu bir mesai sonrası bu eseri yayına hazırladık. Araştırmalarımız sonunda *Heşt Bihîst*'in en önemli tercümesi'nin Abdülbâkî Sa'dî tarafından Sultan I. Mahmûd'un (1730-1754) emri üzerine yapılan tercüme olduğuna kanaat getirdikten sonra da Sa'dî'nin bu tercümesini Türkçe harflere aktarıp, iki cild halinde yayına hazırladık. Birinci ciltte Osman Gazi, Orhan Gazi ve I. Murâd dönemleri; ikinci ciltte I. Bâyezid (Yıldırıム), Çelebi Mehmed ve II. Murâd dönemleri yer almaktadır. Üçüncü ciltte ise II. Mehmed (Fatih) ve Bâyezid dönemleri yer alacaktır.

Eseri yayına hazırlarken diğer bir ifade ile eserin Latin harflerine aktarılması sırasında mütercimim kaydetmiş olduğu metne sadık kaldık. Kelimelerin gerek yazılışı gerekse okunuşu bakımından Ferit Devellioğlu'nun *Lugat*'ında geçen okunuş ve yazılış şekillerini tereh ettik. Ayrıca eseri en az hata ile neşr edebilmek amacıyla zaman zaman uzman hocalarımızın bilgilerinden yararlandık. Bu vesileyle, özellikle Farsça şiirler ve metin kontrolünde ilgilerini esirgemeyerek bize yardımcı olan Prof. Dr. Ali Güzelyüz ve Öğr. Gör. İbrahim Kaya'ya teşekkür ederiz. Ayrıca bazı Arapça cümle ve tamlamaların tercümesinde yardımcı olan Abdullah Taylan'a, kütüphanesinden istifade ettiğimiz Yaşar Alparslan'a, çalışmalarımız esnasında yardımlarını esirgemeyen Öğr. Gör. Atilla Kaşıkçı, Öğr. Gör. Dr. Fatih Yanardağ ve Öğr. Gör. Halil Aygan'a teşekkür ederiz.

Özellikle Bitlis için çok önemli hizmetler yapmayı kendisine şiar edinen Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfının (BETAV) Onursal Başkanı Cemil Özgür ile değerli vakıf başkanı Sayın Ahmet EREN başta olmak üzere, genel sekreterine ve bütün Mütевelli Heyeti üyelerine bu denli önemli olan bu tarihî bilgi hazinesinin yayınlanması üstlendikleri için kendilerine içtenlikle teşekkür eder bu tür hizmetlerinin diğer vakıflara örnek olmasını dileriz.

Eyüp Sultan'da Piyer Loti (Gümüşsuyu) kahvesinin civârında medfûn bulunan "Heşt Bihîst" müellifi İdris-i Bitlisî'yi bu vesile ile bir kez daha rahmetle anıyor ve *Heşt Bihîst*'in bu neşrinin Osmanlı kuruluş ve yükseliş tarihi alanında yapılan çalışmalara katkı sağlamasını diliyoruz.

08.08.2008

M.Karataş – S. Kaya – Y.Baş

GİRİŞ

İDRİS BİTLİSİ'NİN YAŞADIĞI XV. ASRIN İKİNCİ YARISI XVI.

ASRIN İLK ÇEYREĞİNDE SİYASİ VE İLMİ HAYAT

A- SİYASİ HAYAT

İdris Bitlisî'nin yaşadığı XV. asrin ikinci yarısı XVI. asrin ilk çeyreğinde Anadolu'da siyasi hayat canlı idi. Bu dönemde İdris-i Bitlisî'nin de içinde yer aldığı ve hatta aktif rol oynadığı siyaset dünyasında önemli gelişmeler oldu. İdris-i Bitlisî hem Akkoyunlu Devleti hem de Osmanlı Devleti bünyesinde çalıştı ve hizmet verdi.

1- Akkoyunlular Devleti ve İdris-i Bitlisî

Uzun Hasan'ın, 1477 yılında ölümü sonrası yerine oğlu Ya'kûb Bey geçti ve Akkoyunlu hükümdarı oldu. İdris-i Bitlisî, bu yeni hükümdar zamanında Akkoyunlu sarayına genç yaşta intisap etti ve Ya'kûb Bey'e *Münşilik* (Saray Kâtipliği) yapmakla görevlendirildi. Akkoyunluların sarayında bir önceki *Münşî* babası Hüsameddin Ali idi. İdris-i Bitlisî Yakup Bey'in 1491 yılında vefatına kadar *Münşilik* vazifesinde kaldı. Ya'kûb Bey'e çok yakın olduğu anlaşılan İdris-i Bitlisî seyahat konulu *Risâle-i Hazâniyye*¹ adlı eserinde Ya'kûb Bey'in Azerbaycan'dan Erran'a yaptığı seyahate kendisinin de eşlik ettiğini anlatmaktadır.

Kaynakların bildirdiğine göre² Ya'kûb Bey'in ölümünden sonra yerine geçen Sultan Rüstem ve Elvend Bey döneminde İdris-i Bitlisî, *Nışancılık* ve *Divân Kâtipliği* yaptı. Elvend Bey'in Şah İsmail'e 1501 yılında mağlup olmasına yani Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasına kadar bu görevine devam etti. Böylece İdris-i Bitlisî, 20 yıl kadar Akkoyunluların hizmetinde bulundu.

İdris-i Bitlisî Akkoyunlu Devleti'nde kendisine verilen görevleri icra ederken sarayda hükümdar çocuklarına lalalık yapmakla, onların eğitim ve öğretim işleriyle vazifeleendirilmiş olsa gerektir ki Hoca Sadreddin³ İdris-i Bitlisîyi, "kulut müderris" sıfatıyla övmektedir. Hiçbir kaynaktakı İdris-i Bitlisî'nin ne Osmanlılarında, ne de Akkoyunlularda bir medresede müderrislik vazifesinde bulunduğu kaydedilmediğine göre Hoca Sadreddin'in İdris-i Bitlisîyi kulut müderris olarak vasiplandırması, onun Akkoyunlular sarayındaki lalalığını işaret etmektedir. Abdülkadir Özcan⁴ da bu bilgiye istinaden İdris-i Bitlisî'nin Akkoyunlu hükümdar çocuklarına lalalık hizmetinde bulunduğuunu belirtmektedir.

¹ İdris-i Bitlisî, *Risâle-i Hazâniyye*, Süleymaniye Esad Efendi, No: 1888/7, Varak 5a.

² Şerafeddin b. Şemseddin Bidîsi Şeref Han, *Serefnâme (Kürt Tarihi)*, (Türkçe terc. Mehmet Emin Bozarslan), Ant Yayınları, İstanbul 1971; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmâni*, Maibaa-i Amire, İstanbul 1308 baskısından tıpkı basım: Gregg International Publishers, Westmead 1971, s. 309

³ Hoca Sadreddin, *Tâcü'l-Tevârîh*, (Sadıkşîren İsmet Parmaksızoglu), Kültür Bakanlığı Yayımları, Ankara 1979, c. IV. s. 264.

⁴ Abdülkadir Özcan, "İdris-i Bitlisî", *DIA*, c. XXI, s. 485.

2- Osmanlı Devleti ve İdris-i Bitlisî

İdris-i Bitlisî'nin siyasi kabiliyeti ve ilmî kudretinin Osmanlı Devleti hizmetine girmesinden sonra Osmanlı siyasi ve ilmî hayatında önemli gelişmeler oldu. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bir çok aşiretin Osmanlı hâkimiyetine girmesinde İdris-i Bitlisî'nin büyük hizmetleri oldu. İdris-i Bitlisî, Osmanlı Devleti bünyesinde gerek yüklendiği siyasi ve askeri vazifeleri başarılı bir şekilde yerine getirmesi ve gerekse ilmî sahada yazdığı eserlerle büyük bir şahsiyet olduğunu ispatladı.

Bilindiği gibi, Safevî hükümdarı Şah İsmail İran'da kısa bir zamanda Safevî Devletini kurmuş ve Doğu'da hem Osmanlı Devleti için ve hem de âlem-i İslâm'ın birlik ve beraberliği için, siyasi ve dîn açıdan tehlike arzeder hale gelmişti.⁵ Şah İsmail Anadolu'yú içten feth edebilmek için, Osmanlı hâkimiyetindeki şehirlere Şîî dâiler gönderiyor ve yerli Şîî ve Alevî olarak nitelendirilen halkı Osmanlı idaresine karşı kıskırtmaya çalışıyordu. Şehzade Selim, İran kaynaklı bu iki yönlü tehlkeyi henüz Trabzon Sancakbega iken farketmiş ve babası II.Bayezid'i bu konuda ikaz etmiş, fakat II.Bayezid, tedbir alamamanın yanında, Şîillerin tahrîkiyle çıkarılan Şahkulu İsyani'ni da önleyememiştir.

Şah İsmail'in Akkoynulu Devleti'ne son vermesi ile İdris-i Bitlisî Tebrîz'i terk etmek zorunda kaldı ve 1501 yılında İstanbul'a göç etti.⁶ Çünkü Şah İsmail ile çalışması mümkün değildi. II.Bayezid şöhretini çok önceleri duyduğu İdris-i Bitlisî'yi giyabında tanııyordu; Akkoynulu hükümdarı Ya'kûb Bey, II.Bayezid'in zaferlerini kutlamak için 1485 yılında ona gönderdiği mektubu İdris-i Bitlisî'ye yazdırılmıştı ve II.Bayezid, İdris-i Bitlisî'nin bu mektubunu çok beğenmişti.⁷ Bu sebeple takdir ettiği İdris-i Bitlisî'yi İstanbul'a davet etti. Safevî hâkimiyeti ve tazyikinden bîzar bir halde olan İdris-i Bitlisî aldığı bu davet üzerine İstanbul'a geldi. II.Bayezid, İdris-i Bitlisî'ye maaş bağladı ve sarayda görev verdi. Gûşenî⁸ İdris-i Bitlisî'nin II.Bayezid'in *muvakkî'i* (padişahın imza ve mührlerini basan özel kâtibi-nîşancısı) olarak görev yaptığıını bildirir.

Osmanlıların *vak'a-nîvîstlik* (resmî tarih yazıcılığı) başlatma düşüncesinde olan II.Bayezid 1502 yılında Farsça bir Osmanlı Tarihi yazması

⁵ Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkliğünün Rolü*, Ankara 1976, s. 4-6.

⁶ Bu husus ve gôs sebebi *Hest Bihîst*'in mukaddimesinde söyle anlatılır: 907 (1501-1502) senesinde ki bu ahkar-i fikârâ İdris bin Hüsameddin Bitlisî temamî-i memâlik-i İslâmîyede oçay-ı emniyet ançak memleket-i mahrise-i Rûm'a mülnâcasır olduğu ma'lum olmağla izdârâri celâ-yâ vatan ve terk-i diyâr eylemek ihtiyâr cylesdim. Zira ki ol hâredân-ı kâyser-i İslâm ve ol düdmân-ı hîsrevân-ı Îskender-makam elhak bir âsumândır ki; metâliinin kevâkib-i neyyirleri cümlâ şâhâñ-ı, âdil-i dil ve raiyyet nevâz ve nüâcüm-i tâli-i mes'ûdları daima şer'-perver ve kîfr-gûldâz mülcâhidlerdir.

⁷ V. L. Ménage, "Bidlisi İdris" *The Encyclopaedia of Islam (New Edition)*, EP, London 1960, c. I, s. 1207.

⁸ Muhyî-i Gûşenî, *Menâkib-i İbrâhim-i Gûşenî*, (neşr. Tahsin Yazıcı) TTK Yayımları, Ankara 1982, s. 80-81, 353.

için İdris-i Bitlisî'yi görevlendirdi. İdris-i Bitlisî, Osmanlı tarihini yazma işini 2,5 yıl içerisinde tamamlayarak, *Heşt Bihist* adıyla II. Bayezid'e sundu ve 50 bin akçe nakit ile ödüllendirildi. Daha sonraki yıllarda da II. Bayezid'in in'am ve ihsanlarına mazhar olan⁹ İdris-i Bitlisî'nin Osmanlı sarayındaki bazı idareciler ile özellikle de Attik Ali Paşa ile arası iyi değildi. Devlet erkânı, yazdığı Osmanlı tarihini tenkid ediyor, padişaha da İdris'i kötülüğe orlardi. Zaten İdris-i Bitlisî de eserinin gerçek karşılığını göremediği düşüncesinde idi. Gelişmeler üzerine morali bozulan İdris-i Bitlisî hacca gitmeye karar verdi ama hac için istediği izni zamanında alamadı, bu arada ciddi bir hastalık geçirdi ve ancak 1511 Temmuz'unda hac yolculuguna çıktı. Hac için deniz yolunu tercih eden İdris-i Bitlisî, bir aylık bir yoleculuktan sonra Mısır'ın İskenderiye şehrine ulaştı daha sonra da Kahire'ye geçti. Orada Memlûklu sultani Kansu Gavri ve Mısır ulemâsı ile görüştü. Ayrıca meşhûr mutasavvîf İbrahim Gülşenî'nin yanında kaldı onun hizmetinde bulundu. Sonra da Kahire'den Mekke'ye gitti ve yaklaşık bir yıl orada kaldı. Mekke'de iken Osmanlı Sarayına gönderdiği bir mektubunda, yazdığı eserin karşılığını tam olarak göremedigini, kendisine haksızlık yapıldığını, Osmanlı devlet erkânının davranışlarından ve icraatlarından memnun olmadığını, kendisine haksızlıklar yaptıklarını bu sebeple tekrar İstanbul'a dönüşeyi düşünmedigini söylüyor ve ailesinin Hicaz'a gönderilmesini talep ediyordu.¹⁰

İdris-i Bitlisî Mekke'de iken II. Bayezid 1512 yılında vefat etti. II. Bayezid'in vefatıyla iç siyasette oğulları arasında taht kavgası şeklinde ortaya çıkan karışıklık, Selim'in (Yavuz) tahta oturmasıyla, çok kısa bir zamanda duruldu. İç siyasetin hedefi olan Anadolu birliği sağlandıktan sonra Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlisî'nin tekrar İstanbul'a dönmesini istedi ve ona para ve resmi davetiye gönderdi. Bu gelişme üzerine İdris-i Bitlisî, kara yoluyla önce Şam'a sonra Haleb'e geçti, oradan da deniz yoluyla İstanbul'a geldi. Muhtemelen bu yolculuğu esnasında Şam ve Haleb'deki âlimlerle tanışmış, onlarla ilmî tartışmalarda ve fikir alış verişinde bulunmuştur. İstanbul'a dönüş tarihi kesin olarak bilinmiyor ise de, bunun 1512 yılı içinde olması çok muhtemeldir.¹¹

İdris-i Bitlisî, Yavuz Sultan Selim'in mahiyetinde, eskisinden daha çok itibar gördü. Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu siyaseti hakkında Yavuz Selim'e danışmanlık yaptı ve Osmanlı siyasetinde aktif rol oynadı. Aynı zamanda ilmî çalışmalarına da devam etti.

⁹ İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı tarihinin Arşiv Kaynakları 1: II.Bayezid Devrine Ait Bir İn'amât Defteri", *TED*, (1981), S. 10-11, s. 314, Abdülkadir Özcan, "İdris-i Bitlisî", *DİA*, c. XXI, s. 486.

¹⁰ İdris-i Bitlisî, *Mekub*, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi II. No: 5675, s. 198-199; Bu mektubun kısmi tercümesi: F.Reşit Unat, "Neşri Tarihi Üzerinde Yapılan Çalışmalara Toplu Bir Bakış", *Belleten*, c.VII, Sayı 25, (1943), s. 198-199; Kâtiib Çelebi, *Kesfü z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübve'l-Fünûn*, MEB Yayımları, 1941, c. I, s. 840-841; Muhyî-i Gülşenî, a.g.e, s. 353; Mehmed Şükûl, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Bâlistî İdris'in Heşt-Bihist Adlı Eserine Göre*, Hakimiyet-i Millîye Matbaası, Ankara 1934, s. 10; Abdülkadir Özcan, "İdris-i Bitlisî", *DİA*, c. XXI, s. 486.

¹¹ Kâtiib Çelebi, *Kesfü z-Zünûn*, c. I, s. 840-841; Krş: Mehmet Bayrakdar, *Bitlisli İdris*, Kültür Bakanlığı Yayımları, Ankara 1991, s. 9.

a- Güneydoğu Anadolu'nun Osmanlı Devleti Tarafından Fethi ve İdris-i Bitlisî

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Osmanlı Devleti'ne iltihâki ve idari statüsünün tespiti, 1514'de kazanılan Çaldırı Zaferi'nden sonradır.

Yavuz Selim'in padişah olmasıyla Osmanlı dış siyasetinde büyük ve önemli değişiklikler oldu. Osmanlı Devleti, kuruluşundan Yavuz Selim'in tahta geçtiği 1512 yılına kadar, Avrupa'ya ve Balkanlar'a özellikle de Bizans'a yönelik bir dış siyaset takip etmiş ve fetihlerin yönü Batı'ya doğru olmuştu. Yavuz Selim döneminde Osmanlı dış siyasetinde değişiklik yapıldı ve fetihlerin yönü Doğu'ya ve Güney'e doğru oldu.

Yavuz Selim'in Osmanlı dış siyasetini Batı'dan Doğu'ya yönetmesinin en önemli sebebi XV.yy.da İran'da ortaya çıkan ve hızlı bir şekilde büyütlenen Safevî Devleti'nin Anadolu'ya yönelik dini içerikli dış siyasetine karşı önlem almak zarureti idi. Bundan başka Memlûkluların güneyde Osmanlı topraklarına yayılma emelleri vardı. Yavuz bu tehdidi de ortadan kaldırmak için, Suriye ve Filistin üzerinden Mısır'a doğru ilerlemenin zaruri olduğunu inanıyordu. Yavuz Selim'in bu düşüncelerinde hiç şüphesiz İdris-i Bitlisî'nin etkisi büyük idi.

Yavuz Selim padişah olduktan sonra, Anadolu birliğini tehdit eder duruma gelmiş olan, aynı zamanda hem İslâm birlliğini bozan ve hem de Doğu'daki sünni Kürt ve Türkmen aşiretlerini rahatsız eden Safevî tehlikesini ortadan kaldırmaya karar verdi. Şah İsmail üzerine büyük bir sefer düzenledi. İdris-i Bitlisî, 1514 yılında gerçekleştirilen İran seferine ve Çaldırı Zaferi'ne katıldı. Zaferden sonra Dukakinzâde Ahmed Paşa kumandasındaki öncü kuvvetlerle Tebrîz'e gitti, şehri teslim alan ve Yavuz Sultan Selim'i karşılayanlardan biri de kendisi oldu. Yavuz Selim'in oradan ayrılımasından sonra Tebrîz'de bir süre daha kaldı ve şehir merkezindeki Ulu Camî'de halka vaaz ve nasihatta bulundu, bölge halkına Osmanlı yönetimini, ülkedeki adaleti ve refahı anlattı ve bir müddet Tebrîz'de kurulan karakol ve gözlemci kuvvetlerinin komutanlığını yaptı.¹² Bu mühüm zaferin kazanılmasında Yavuz Selim'in yanında yer alan sünni Kürt ve Türkmen aşiret beylerinin de büyük rolü oldu.

Çaldırı Zaferi'nin kazanılmasından ve Şah İsmail'in Anadolu üzerindeki siyasi ve dini emellerinin yok edilmesinden sonra, Anadolu'nun doğu ve güneydoğusunda emniyet ve huzurun kalıcı olarak sağlanması için başta Doğunun kapısı demek olan Diyarbakır olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun ve hatta Musul ve Kerkük civarının da Osmanlı Devleti tarafından zaptedilmesi zorunlu hale gelmişti. Ancak bölgenin kılıçla (savaş yoluyla) fethi mümkün değildi. Çünkü bölge halkı hem Müslüman hem de Ehl-i Sünnet idi. Bu sebeple kılıçla değil sülh yoluyla bölgenin fethi hem mahallî halkın güvenliği hem de İslam birligi ve Osmanlı otoritesinin temini bakımından gerekiydi. Müslüman bir devlet olan Osmanlı'ya itaat etmek, siyasi ve hukuki açıdan bölge halkı için bir farklılık

¹² Şinasi Altundağ, "Selim I. Yavuz", İ.A., c. X, s. 423-434; Özcan, a.g.m, c. XXI, s. 486.

meydana getirmeyecek, hatta her iki tarafa da kazanç sağlayacaktı. Yavuz Selim ile İdris-i Bitlisî bu meseleyi bütün detaylarıyla görüştü. İdris-i Bitlisî aslında bölgedeki Kurt ve Türkmen beylerinin de bu durumun farkında olduğunu ama hiçbirinin biraraya gelip bu konuda bir faaliyet gösteremediğini belirtti. Yavuz Sultan Selim'e Doğudaki aşiretlerin Osmanlı'ya iltihâkının mümkün ve gerçekleştirilebilecek bir husus olduğunu anlattı. Yavuz Selim de Güneydoğu meselesinin köklü olarak çözüme kavuşturulmasına karar verdi ve İdris-i Bitlisî'yi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki aşiretlerin Osmanlı yönetimine geçmesi için kendisi adına faaliyette bulunmakla görevlendirdi. İdris-i Bitlisî'nin yaptığı telkinler ile ikna olan ve hakikati idrâk eden Kurt ve Türkmen Beyleri, Osmanlı Devleti'ne itaat etmenin zaruret halini aldığına ve bunun kendilerine kazanç sağlayacağına inandılar. İdris-i Bitlisî'nin gayretleri ile Doğu ve Güneydoğu bölgesindeki birçok aşiret bir iki ay gibi kısa bir zamanda Osmanlı Devletine iltihâk etti.¹³

b- Kurt ve Türkmen Beylerinin Osmanlıya İtaat Etmeleri

1516 yılında Yavuz Sultan Selim kendisine Doğu Anadolu'nun fethedilmesini tavrısi eden meşhûr âlim ve tarihçi İdris-i Bitlisî'ye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin Osmanlı Devleti'ne ilhâki için yazife verdi. İdris-i Bitlisî'nin, İslâm birlliğinin sağlanması için zaruretine inandırdığı ve bunun için Osmanlı idaresi altında yaşamaya ikna ettiği başta Bitlis Hâkimi Emîr Şerefüddin, Hizan Meliki Emîr Dâvud, Hisn-ı Keyfâ Emîri Melik Halid, Çemişgezek Hâkimi Eyyubilerden Metîk II. Halil, İmâdiye Hâkimi Sultan Hüseyin, el-Cezire Hâkimi Şah Ali Bey, Pertek Hâkimi Kasım Bey ve Urmiye, Savran (Suran), Sason, Atak, Cizre, Eğil, Garzan, Çapakçur, Sincar, Eloz, Hizo, Zerik, Siverek, Palu, Siirt, Çermik, Malatya, Urfa, Besni, Harput, Mardin ve Cezire-i Ömeriyye hâkimleri olmak üzere 25'ten fazla Umerâ-yı Ekrâd, Etrâk ve Arab, istimâlet (kendi meyil ve arzuları ile) Osmanlı Devleti'ne itaat arzularını padişaha ilettiler.¹⁴ Ve arka arkaya Osmanlı Devleti'ne iltihâk ettiler.

Yavuz Sultan Selim'in Kurt beyleriyle kurduğu ilişkinin esası "karşılıklı işbirliği ve çıkar ilişkisi" idi. Zaten Osmanlı idaresinin eyaletlerle olan ilişkisi belli çerçevede olmuştu akıtlere dayalıydı. Mesela belli bir vergi ile savaş zamanlarında verilecek asker sayısının tespiti dışında rahatsızlık verici mükellefiyetler yoktu.

¹³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, TTK Yayımları, Ankara 1982, c. II, s. 273; Bayram Kodaman, *Sultan II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası*, Türk Kültürü Araşturma Enstitüsü Yayımları, Ankara 1987, s. 10-11; Ahmet Akgündüz, *Güneydoğu Meselesi ve Çözüm Yolları*, İstanbul 1996, s. 30-31.

¹⁴ Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, (Hazırlayan Vahid Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayımları, Ankara 1989, c. II, s. 39 vd.; Osmân-zâde Ahmed Tâ'ib, *Tuhfetü'l-Mülük*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 956, Vârâk 175a; Hoca Sadreddin, *Tâcü'l-Tevârîh*, c. II, s. 299-313; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, s. 274-275; Akgündüz, a.g.e, s. 33, 39.

Eyaletler kendi sivil hayatlarında serbest idi; Osmanlı devleti kimsenin yaşam biçimine, dinine, örf-âdet ve diline müdahale etmezdi.

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran seferine çıkarken -öncesinde ve sefer sırasında- Kurt aşiretleriyle kurduğu ilişkilerle ilgili bilgilerden anlıyoruz ki, bugün Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'su ile tabii uzantıları durumunda olan Kuzey Irak ve Suriye'de yaşamakta olan Kurt aşiretlerinin verdiği karar, savaşın genel gidişatı ve elbette Osmanlı'nın Doğu ve Güneydoğu'daki varlığı üzerinde belirleyici rol oynamıştır.

Doğu Anadolu'da bu gelişmeler yaşanırken Şah İsmail yeniden Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu istila etme faaliyetlerine girişmiş, Çaldıran Savaşı'nda öldürülen komutanı Mehmed Han'in yerine onun kardeşi Karahan'ı tekrar Anadolu'ya göndermişti. Karahan da Diyarbakır ve çevresini muhasara etmişti.

Yavuz, Beylerbeyi Büyüklü Mehmet Paşa'yı ordusuya Diyarbakır üzerine gönderdi ve Sivas Beylerbeyi Sadi Paşa'ya da ona yardım etmesini emretti. Daha sonra da Konya Beylerbeyi Hüsrev Paşa, Sadi Paşa'nın yerine tayin olundu. İdris-i Bitlisî de aynı görevle onlara yardım için vazifeleendirildi. İdris-i Bitlisî, topladığı 10 bin gönüllüyle, Mehmet Paşa'ya katıldı ve onunla Diyarbakır üzerine yürüdü. Osmanlı ordusu karşısında korku duyan Safevi kumandanı Karahan Mardin'e kaçıtı. Osmanlılar Diyarbakır'ı ele geçirdikten sonra yine İdris-i Bitlisî'nin teşebbüsyle geçici olarak Mardin de alındı.¹⁵

Diyarbakır ve Mardin'in Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra Misir seferi rahatlâdı. Elcezire ve Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun elde edilmesi sürekli bir biçimde uğraşarak üç senede tamamlandı ve bu uğraşıda İdris-i Bitlisî'nin yine büyük hizmetleri görüldü.

Safevi ordusunun Diyarbakır'ı muhasara etmesi üzerine Kurt ve Türkmen aşiret beyleri, Osmanlı Devleti'ne itaat etmeden huzur bulamayacaklarını ifade ve yardım talep etme gayesiyle Yavuz Sultan Selim'e şu tarihî arızayı (dilekçeyi)¹⁶ göndermişlerdi:

"Can ü gönülden İslâm Sultani'na biat eyledik, İlhâdları zâhir olan Kızılbaşlar'dan teberri eyledik. Kızılbaşların neşrettiği dalâlet ve bid'atleri kaldırdık ve Ehl-i Sünnet mezhebi ve Şâfi'i mezhebini icra eyledik. İslâm Sultani'nın nâmi ile şeref bulduk ve hutbelerde dört halifenin ismini yâda başladık. Cihada gayret gösterdik ve İslâm Padişahi'nin yollarını bekledik. Duyduk ki, Padişah, Zülkadriye Eyaleti'ne gitmiş; bunun üzerine biz de Mevlana İdris-i Bitlisîyi makamınıza gönderdik. Hepimizin arzusu şudur ki;

¹⁵ Özcan, a.g.m, c. XXI, s. 486.

¹⁶ İdris-i Bitlisî vastasıyla Doğu ve Güneydoğu'daki Kurt beyleri tarafından Yavuz Sultan Selim'e gönderilen bu arızanın suretini, tarihçi Koca Müverrih'in *Bedâyî*, c. II, Varrak 452a-b'den hulasaten: Akgündüz, a.g.e, s. 34-35.

Bu muhlis ve size itaat eden bendelere yardım edesiniz. Bizim beldelerimiz Kızılıbaş diyarına yakındır, komşudur ve hatta karışıktır. Nice yıllar bu mülhidler, bizim evlerimizi yıkmışlar ve bizimle savaşmışlardır. Sadece İslâm Sultanı'na muhabbet üzere olduğumuz için, bu inancı saf insanları o zâlimlerin zulümlerinden kurtarmayı merhametinizden bekliyoruz. Sizin inayetleriniz olmazsa, biz kendi başumiza müstakil olarak burlara karşı çıkamayız. Zira Kürtler, ayrı ayrı kabile ve aşiret tarzında yaşamaktadırlar. Sadece Allah'tı bir bilip Muhammed ümmeti olduğumuzda ittifak halindeyiz. Diğer hususlarda birbirimize uymamız mümkün değildir. Sünnetullah böyle carî olmuşdur.¹⁷ Ancak ümitvarız ki, padişahdan yardım olursa, Arap ve Acem Irak'ı ile Azerbaycan'dan o zâlimlerin elleri kesilir. Özellikle Diyarbekir ki, İran memleketlerinin Sethinin kılıdi ve bayindrîhân sultanlarının payı tahtıdır, bir yıldır, Kızılıbaş askerlerinin işgali altındadır ve 50 binden fazla insan öldürmüştürlerdir. Eğer padişahın yardımı bu Müslümanlara yetişirse hem uhrevi sevap ve hem de dînîyevi faydalara elde edeceğî muhakkaktır ve bütün Müslümanlar da bundan yararlanacaklardır. Baki ferman yüce dergâhındır."

Kürt ve Türkmen aşiretleri gibi, bazı Arap aşiretleri de İdris-i Bitlisî'nin gayretleri sonucunda kendi iradeleriyle Osmanlı Devleti'ne iltihâk etmişlerdir. Aralarında İbn-i Harküs, İbn-i Said, Benî İbrahim, Benî Sâyim, Benî Atâ aşiretleri, Safed ve Gazze şeyhleri ile Haleb ileri gelenlerinin bulunduğu seçkin bir temsilciler heyetinin Yavuz'a takdim ettileri ve aslı Topkapı Sarayı'nda bulunan şu itaat mektubu¹⁸ çok manidardır:

"Bizler, canlarımız, mallarımız, iyâlimiz ve dinimizin emniyeti için size itaatı arzuuyoruz. İslâmi tatbik ve adaleti te'sis için sizin hâkimiyetinizi zaruri görüyoruz"

Osmanlı Devleti, bütün bu gelişmelerden sonra Diyarbakır merkez kabul edilerek Musul, Bitlis, Mardin ve Harput da dahil olmak üzere bütün Doğu Anadolu'da gayet geniş bir eyâlet oluşturdu. Kanuni Sultan Süleyman devrinde yeni bir düzenleme yapılarak Van'da ayrı bir eyâlet daha oluşturuldu.

¹⁷ Bu mektubda, bizzat Kürt Beyleri, Kürt aşiretlerinin sosyal yapısına çok dikkat çekici bir üslupla işaret etmişlerdir. "Ekrâd, multelîf aşiret ve kabileler halinde yaşarlar. Sadece Allah'tı bir bilip Muhammed ümmeti olduklarıda ittifak ederler. Diğer hususlarda birbirlerine uymazlar. Allah'ın kanunu böyle carî olmuşdur" şeklindeki ifade her zaman akillarda canlı olarak tutulmalıdır ve devlet yöneticileri bu husus bilerek Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yönelik aynı bir siyaset takip etmelidirler. Akgündüz, a.g.e, s.

¹⁸ Topkapı Sarayı Arşivi, No: 11634/26; Krş. Akgündüz, a.g.e, s. 40.

c-İdris-i Bitlisî'nin Yavuz Sultan Selim'e Gönderdiği Mektup

İdris-i Bitlisî tarafından Farsça olarak kaleme alınan mektubun¹⁹ Ahmet Akgündüz tarafından yapılan Türkçe özeti şöyledir:

"Mülk ve dinin maslahatlarının nizama girmesi, metin sultanların tedbir ve tedvirine bağlıdır. Şark ve garbda adaletin tesisi, Acem ve Arapların mazlumlarının matlub ve meramlarının te'mini, İslâm Padişahının adaletine vähestedir. Diyarbekir mukimlerinden bu muhlis bendeleri arzeder ki;

Bilâd-ı Ekrâd denilen Diyarbekir ve civardaki mazlum müslümanlar, Devlet-i aliyyenizin hizmetine taliptirler ve devlet ile din düşmanlarının şerlerinden sizin yardım ve merhametlerinizle masun olmak ümidi dendirler. Sizin Dâr'ül-Hilâfe yani İstanbul'a azimet haberiniz duyulduktan sonra buradaki bir kısım muhlis bendeler, Beylerbeyiniz Bıyıklı Mehmed Paşa'ya arz-ı itaat etmişlerdir. Hem mezkiûr beylerbeyi ve hem de bu hakîr vasıtasiyla size hâzi mâruzaatlârını arzetmek istemektedirler.

Bazı insî şeytanlarım müdâhalesiyle Kürt kabile ve aşiretleri, başlangıçta bir kısım ihtilâf ve ihtilallere ma'rûz kalmışlardır. Ancak Allah'ın lûf u inayetiyle bu menşilikler bertâraf edilmişdir. Ancak düşman durmamakta ve Kürt Beylerini isyana teşvik etmektedir. Bilâd-ı Ekrâd'ın Osmanlı Devleti'ne iltihâki, İstanbul'un fethi zaferini tamamlayacak derecede ehemmiyetlidir. Zira bu bölgenin ilhâkiyla, bir tarafından Irak yani Bağdad ve Basra'nın yolları, diğer tarafından Azerbaycan yolları ve bir diğer tarafından da Haleb ve Şam yolları açılmış olacaktır.

Allah'ın yardımını pek yakındır. Bende-i Ahkar ve Çaker-i Efkar İdris"

d-Yavuz Sultan Selim'in İdris-i Bitlisî'yi Taltif Etmesi

İdris-i Bitlisî vasıtasiyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki bir çok yerleşim yerinin kısa bir zaman içinde ve hem de yerli beylerin kendi istek ve arzularıyla Osmanlı Devleti'ne iltihâk etmesi üzerine Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlisî'yi gösterdiği üstün başarı sebebiyle taltif etti, kendisine bir ferman gönderdi. Mektubunun başında Diyarbakır şehrinin sulh ve istimâlet yolu ile fethine vesile olduğu için İdris-i Bitlisî'ye teşekkür ediyor, sonra da manevî takdirleri yanında ona gönderdiği bazı maddî hediyeleri zikrediyordu. Bu mektup ile bir ferman göndererek, Diyarbakır bölgesinin kendisine temlik olarak verildiği, ayrıca Yavuz Selim'in 1516 yılında yeni ihdas ettiği merkezi Diyarbakır olan bölgenin "Arab ve Acem Kazaskerliği" ile vazifelendirildiği belirtilimişti. Böylece İdris-i Bitlisî, Osmanlıların en büyük siyasi rütbelерinden biri olan Kazaskerlik rütbesiyle taltif edilmiştir. Bununla, Güneydoğu Anadolu'nun idaresi İdris-i Bitlisî'ye verilmiştir. Aynı ferman ile Yavuz, Bitlis'ye Osmanlı Devleti'ne kendi arzularıyla tâbi olan beylerin ve bunlara bağlı olan sancakların mikdarlarını ve

¹⁹ Topkapı Sarayı Arşivi, E. 1019; Akgündüz, a.g.e, s. 36-37.

tahriri bilgilerini hazırlamasını da emretmiştir. Mektupda Diyarbakır Beylerbeyi Biyıklı Mehmed Paşa'ya beyaz hüküm-i şerifler gönderdiğini ve Osmanlı Devleti'ne bundan sonra da tâbi olacak olan bey olursa, gönderilen tuğralı boş beyaz kâğıtlar kullanılarak onlara berâtlarının yazılmasını, kendi arzu ve istekleriyle ve hem de birer mektup ile Osmanlı Devleti'ne bağlanan beyler arasında ihtilaf ve ihtilal meydana gelmemesi için gereken tedbirlerin alınmasını ve in'âm ve ihsanların da ona göre yapılmasını emretmiştir.

Yavuz Selim, mektubun sonuna doğru, Anadolu'yu Şişleştirmek istiyen Şah İsmail'in kendisine elçiler gönderdiğini, binbir türlü yağcıklar yapıp sulu istediğini, ancak onun sözlerine ve islah olduğuna inanılmaması icab ettiğini belirterek gerekli tedbirlerin ihmâl edilmemesini emretmiştir.²⁰

İdris-i Bitlisî'nin gayretleri Yavuz Selim'in de ona destek vermesi sonucunda, yıllar sürecek harplerle elde edilemeyecek zaferler elde edilmişdir. Şark diye adlandırılabilceğimiz ve bugün Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Musul ve Kerkük'den itibaren Kuzey Irak ve Haleb'i de içine alan Kuzey Suriye bölgelerinde yaşayan çok sayıda Arap, Türkmen ve Kürt aşiretleri Osmanlı Devleti'ne iltihâk etmişlerdir.²¹

²⁰ Akgündüz, a.g.e, s. 38.

²¹ İdris-i Bitlisî ile başlayan Doğu'daki beyler ve Müslüman halkın yanı Doğu Anadolu'nun hilafet ve saltanatı yanı Osmanlı'ya sadakatı bağılıklarını, teslim ve itaatleri en azından 1850 yılına kadar yanı yaklaşık 330 sene devam etmiştir. Osmanlı Devleti, bu yerli Müslüman halkı ve bu bölgeleri de ülkesinin aslı parçası olarak görmüş; buna karşılık yerli Müslüman halk ve beyler de, Osmanlı Devleti'ni İslamın bayraktarı bir İslam devleti olarak tefakkî edip ona itaatı kendileri için ibadet yapmışlardır. Hatta bu bölgedeki beyler, Batı Anadolu ve Rumeli'deki hem Türk hem de Müslüman olan Ayanlar kadar, Osmanlı Devleti'nin başına gaile çikarmamışlardır. Mesela hem Türk hem de Müslüman olan Karaman Eyaletinde Osmanlıya karşı 50 çeşit isyan görmek mümkün olduğu halde, 330 sene içinde Doğu bölgelerinde ciddi bir isyandan bahsetmek mümkün değildir. Bu dediğimizin müşahhas bir delili, 1630'larda yanı Doğu'nun Osmanlı Devleti'ne itaatinden 113 sene sonra kalıme alınan şu fermanlardaki ifadelerdir:

"Hüküm-i Hümâyûn: Umerâ-i Ekrâd, Devlet-i Âliye'nin sadık ve istikamet ile huyrîhî olüp ecdâd-i izâum zaman-ı şeriflerinden ilâ hâzel-ân uğur-i hümâyunda envâ'-t hidemât-i mebrûre ve mesâ'-i meşkûre-i gayr-i uâdîeleri vîcûda gelmiş ve zîmmet-i hummet-i mülükâne me rü'yetleri lazım olmâğıla ba'del-yevm himâyet ve sıyânet oğullarları aksây-i murâd-i hümâyûnumdur.." (Kanunname-i Sultani li Aziz Efendi, Harvard, 1985, s. 133'den naklen Akgündüz, a.g.e, s. 43).

"... Siz eben an ced sünnet-i il-mezheb ve pîk meşreb olub âhâ ve ecdâd-i ülünüz zamanlarında vâki' olan Kızılbaş seferlerinde nice bin mîsellâh yarar ve nâm-dâr ekrâd-i zufergir-dâr ile asâkir-i mansûremin ôntüne dîşüp ve terâ-yi gayret-i çîhâr-i yâr-gîzîn içün uğur-i din-i mübinde can ve başla doğmuşüp nice fitîhâd-i cemîleye bâis olmuşsunuz..." (Kanunname-i Sultani, s. 133'den naklen Akgündüz, a.g.e, s. 44).

Ne zamanki İslâm kardeşliği manası bozulmuş ve Avrupalılar tarafından bir Frenk illeti olan ırkçılık Osmanlı Devleti'nin içine atılmış, o zaman Doğu'da da ayrılık ve fitne rüzgarları esmeye başlamıştır. Çare, târihden ibret dersi almaktır ve bu bölgeleri 300 kûsur sene Osmanlı Devleti'ne simsiki bağlayan sırrı anlamaktır. (Akgündüz, a.g.e, s. 44).

Kürtler târitte olduğu gibi, bugün de karşılıklı dayanışma ve çkar temelinde sağlıklı, adil ve kahci işbirliklerine multaçtır. Aksi halde ne kendileri huzur bulur ne bölge yâbanı istila ve

İdris-i Bitlisî, Yavuz Selim'in Memlûklulara karşı yürüttüğü siyasette de başarılı hizmetler icra etmiştir. Önce Urfa ve Musul'un Memlûklular'dan Osmanlı idaresine geçmesinde, sonra da Hisn Keyfâ'nın Yavuz Selim nâmına Eyyubi hânedânından Halil Bey'e verilmesinde aktif rol oynamıştır. 1516 ve 1517 yıllarında yapılan Mercidâbık ve Ridâniye seferlerine Yavuz Sultan Selim ile birlikte katılmıştır. Bu seferler ile Mısır ve tüm Ortadoğu, Osmanlı topraklarına katılmış, böylece Osmanlıların güneyden de emniyeti sağlanmıştır. İdris-i Bitlisî, Mısır seferiyle ilgili olarak Mâverâünnehr hanlarına yazılan fetihnameleri kaleme aldığı gibi, Mısır'ın fethinden sonra bu ülkenin nasıl idare edileceği hakkındaki bir mütalaasını Yavuz Sultan Selim'e sunmuş; onun takdirini bir kez daha kazanmıştır. Mısır'ın idaresinde onun görüşleri temel alınmıştır. İdris-i Bitlisî, 20 yıldan fazla Osmanlı Devletinin hizmetinde bulunmuştur.

İdris-i Bitlisî'nin telkinleri ve yönlendirmesi ile Yavuz Selim'in Müslüman ülkelere ve devletlere yönelik yürüttüğü Doğu ve Güneydoğu siyaseti, Osmanlı devletinin toprak bütünlüğünü ve yeni topraklara sahip olmasını sağladığı gibi Hilafet'in Osmanlılara geçmesini de sağladı. Osmanlıların Doğu ve Güneydoğu siyaseti ile İslâm birlliğinin temini de mümkün oldu. Memlûkluların koruması ve yönetimi altındaki Halife III. Mûtevekkil, bu devletin füilen ortadan kalkmasıyla, bizzat kendisi İstanbul'a geldi ve kutsal emanetleri, Yavuz Sultan Selim'e sunmakla birlikte hilafet makamını da devretti. Yavuz ile birlikte artık Osmanlı padişahları, "halife" unvanını da almışlardır. Hilafetin böylece Osmanlılara geçmesiyle, artık Osmanlılar, sadece Osmanlı halkın değil, bütün Müslümanların maddî ve manevî hâmiliğini üstlenmiş oldu. Tabii bu da, Osmanlıya dış siyaset açısından büyük bir nüfuz kazandırdı. Hilafet'in Osmanlılara geçmesiyle de İslâm birlliğinin temini hususunda çok önemli ilerleme sağlandı.

Osmanlıların Doğu ve Güney-Doğu siyasetinin başka önemli bir neticesi de XVI. yy.in başlarından itibaren birçok Akköyunlu âlim ve umerâsının yanında, İran'daki bir çok sünî âlim, Osmanlı ülkesine göç ederek Osmanlı Devleti'nin hizmetine girdi.²² Bu durum hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin ilim hayatına ve siyasetine olumlu katkı sağladı.

müdahalelerden kurtular. Güneydoğu'daki ve hatta Kuzey Irak'taki kurt sorunu ve diğer sorunların çözümü, meseleye oryantasyonist bir gözle bakıp bölgenin gerçeklerine ve tarihe sırt çevirmekle mümkün değildir. Bölge ülkeler ve güçleri de bu soruna ortaya çıkan hengâmeden tek başlarına tam kazanç sağlama tamahkârlığıyla bir yere varamazlar. İdris-i Bitlisî'nin kim olduğunu dahi bilmeyenler Barzanîyle hangi dil üzerinden ilişki kuracaklarını da bileymezler. (Ali Buluç, "İdris-i Bitlisî'den Barzanî'ye", Zaman, 14 Nisan 2007). Batı'dan ithal edilen paketler açıldıktan içlerinden husumet, nefret ve çatışma modelleri çıktıığına göre tarihe, tarih içinde Doğu'daki halkın nasıl bir yönetim ile idare edildiğine, halkın sosyo kültürel ve sosyo-psikolojik yapısına bakılmalıdır. İdris-i Bitlisî, Osmanlı'nın Doğu ve Güneydoğu politikasının nasıl olduğu tetkik edilerek tarihi gerçekler işliğinde hareket edilmelidir.

²² Osmanlı Devleti'nin hizmetine giren Akköyunlu âlimleri ve umerâsı hakkında bkz. M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akköyunlu Umerâsı", *Türkiyat Mecmuası*, c. IX, (1951), s. 35-46.

B- İlmî Hayat:

İdris-i Bitlisî'nin yaşadığı dönemde Osmanlı Devleti'nde siyasi ve ekonomik hayat geliştiği gibi ilmî hayat da gelişmişti. Siyasi istikrarın sağlanması ve Şii propagandasının ortadan kaldırılması ile ilmî eserlerin sayısı arttı. Devrin ilmî hayatını, ilim dalları ve yazılılan eserleri zikrederek ifade edebiliriz.

1- Kelam, Felsefe ve Tasavvuf

XV.yy.in son çeyreğiyle XVI.yy.in ilk yarısında, İdris-i Bitlisî'den başka felsefe, tasavvuf ve kelâm ile ilgilenenlerin başında Sinan Paşa, onun oğlu Ya'kûb Paşa ve talebesi Molla Lütfî ile Hocazâde Muslihiddin, Kastalanî ve İbn Kemâl gibi çok tanınmış şahsiyetler vardır.

İstanbul Kadısı meşhûr Hızır Bey'in oğlu olan ve kendisine Hoca Paşa da denilen Sinan Paşa (öl. 1486) II.Bayezid'in tahta geçmesiyle, Edirne'deki Dartû'l-Hadis Medresesi'ne hoca tayin edilmiştir. *Tezkire-i Evliya* isimli bir eser kaleme alan Sinan Paşa, II.Bayezid döneminde Edirne'de müderris iken, Seyyid Şerif Cûrcânî'nin *Serhî'l-Mevâküf* adlı kelamî ve felsefi eserinin cevher bahsine bir *Serh* yazmıştır ve bu konuda bazı noktalarda onu tenkid etmiştir.

Sinan Paşa'nın oğlu olan Yakup Paşa (öl. 1510) babası gibi, felsefe ve kelâmla ilgilenmiş, Seyyid Şerif Cûrcânî'nin *Serhî'l-Mevâküf*'na ve Mevlânâ Sadîrî's-Şeria'nın *Vîkâye Şerhi* üzerine *Haşîye* yazmıştır.

Devrin diğer bir ünlü filozof ve kelâmcısı, Molla Sarı Lütfî Tokatî'nin (öl. 1494) kelâm ve felsefeye ilgili birçok eseri vardır. *el-Metâlibü'l-İlâhiyye fi Mevzuâtı'l-Ulîm* başlıklı genel felsefi konulardaki meşhûr eseri ile devrinin anlayışına kıyasla, çok fazla felsefi ve hür düşünceyi temsil etmiş, ne yazık ki, Şeyhü'l-İslâm Hatîbzâde'nin fetvasının kurbanı olmuştur.

Hızır Bey'in talebelerinden olup Fatih Sultan Mehmet devrinde şöhreti artan Hocazâde Muslihiddin (öl. 1488), bilhassa kelâm ve felsefede devrin en önde gelen şahsiyetlerinden birisidir ve *Tehâsiyü'l-Felâsîfe* adlı felsefi eseriyle, Osmanlılarda Gazzalici felsefe anlayışının devamını sağlamıştır.

Doğum yeri olan Nazilli'ye yakın Kestel'e nisbetle Kastalanî (öl. 1495) ismiyle meşhûr olan Muslihiddin Mustafa Kastalanî, özellikle İbn Sina'nın eserlerinden *Şifâ'yı* ve *Kânum'un* okumuş, notlar düşmüş ve birçok tasavvufî ve dînî eser kaleme almıştır.²³

Yavuz Sultan Selim devrinde şöhreti artan ve hem Yavuz'a hem de oğlu Kanuni Sultan Süleyman'a Şeyhü'l-İslâm'lık yapan İbn Kemâl (öl. 1534), bu devrin en önemli âlimlerindendir. Aynı zamanda Osmanlı Kanunnâmeleri'ni tedvîn eden

²³ Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 21.

bir kanun-şinastır. İbn Kemâl'in felsefe, kelâm ve tasavvufa dair eserleri vardır. Felsefi mahiyettedeki en önemli eseri, Hocazâde'nin *Tehâfiit*'üne yazdığı *Haşıye*'dır.²⁴

Genel felsefi konularda eser veren diğer bir âlim de Serezli Abdurrahman b. Habib'dir. Onun II. Bayezid'adına kaleme aldığı *Nahîlistân* adlı eseri meşhûrdur. Tabip olan Hekim Halim'nin (öл. 1516) tıbbî eserlerinin yanında, tasavvufda İbnü'l-Fârîz'in *Kuside-i Tâliye*'sine yazdığı *Şerh'i* meşhûrdur.²⁵ Devrin diğer bir ünlü mutasavvifi, Halvetî tarikatı şeyhlerinden Sümbül Efendi (öл. 1529) olup; tasavvufla ilgili Arapça ve Türkçe eserlerinin içinde en meşhûru *Risâletü'l-Etvâr*'dır.

2- Şiir ve Edebiyat

Şiir ve edebiyat, İdris-i Bitlisî'nin yaşadığı dönemde Osmanlı kültür hayatının en canlı ve gelişmiş devrini yaşamaktadır. II. Bayezid ve Yavuz Selim şîri severdi; kendileri de şâir idi. Hem padişahlar hem de devlet erkânı şâir ve edibler himaye ederlerdi. O dönemde İstanbul'dan başka, Konya, Diyarbakır, Bağdat, Bursa, Edirne, Üsküp ve Yenice-i Vardar gibi şehirler edebiyat merkezleri haline gelmiştir.

Sinan Paşa, (öл. 1486) özellikle nesir yazan ediblerin başında geliyordu. O, fevkâlâde sanatkârane bir eser olan *Tazarruât* veya *Tazarrunâme* adlı Türkçe eseriyle meşhûrdur.²⁶ Necati (öл. 1508) devrin ünlü şâirlerinden olup *Döne Döne* redîflî gazeli ile meşhûrdur. Mihri Hanum (öл. 1506) devrin kadın şâirlerindendir. Nesihi (öл. 1512) şöhret sahibi bir edibdir, *Şehrengiz* ve *Divan* adlı eserleri vardır. Firdevsi-i Rûm lakabıyla da anılan Edinecikli Uzun Firdevsi'nin (öл. 1508) Midilli muhasarasını manzum şekilde hikaye eden *Kutubnâme* adlı eseri meşhûrdur. Bu devirde yetişen başka bir edib de II. Bayezid'e ithaf ettiği *Seldîrînmâme* adlı eseriyle meşhûr olan Sarı Kemâl'dir.²⁷ Bu dönemde Mesnevi tarzında şiir yazarların başında, Akşemseddin'in oğlu Hamdullah (öл. 1508) gelmektedir ve onun *Leylâ* ve *Mecnün*'u ile *Füsûs ve Zîleyha*'sı çok güzeldir.

3- Tarih

İdris-i Bitlisî'nin yaşadığı dönemde Osmanlılarda resmi tarihçiliğin başladığı dönemdir. XV. asırın ikinci yarısından sonra siyasi otoriteler tarihe daha özel bir önem vermeleri sebebiyle Osmanlı tarihçiliği parlak bir devreye girmiştir. En büyük Osmanlı tarihçileri bu devirde yetişmeye başlamıştır. Bunların başında Aşikpaşa-zâde ve Neşri gelir.

Aşikpaşa-zâde her ne kadar hayatının büyük kısmını bir önceki devirde geçirmiştir ise de, meşhûr *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı tarih eserini 86 yaşında iken 1484

²⁴ Geniş bilgi için bkz: Sayın Dalkiran, *İbn Kemal ve Düşünce Tarihimiz*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul 1997; Ahmet Uğur, *Kemalpaşa-zâde İbn Kemal*, MEB Yayınları, Ankara 1996.

²⁵ Bayrakdar, a.g.e. s. 21.

²⁶ Sinan Paşa, *Tazarrunâme*, (neşr: A. Mertol Tulum), İstanbul 1971, s. VI.

²⁷ Uzungarslı, a.g.e. c. II, s. 592; Bayrakdar, a.g.e. s. 22.

yılında yazdığını için bu devrin tarihçileri arasında sayılabilir. Aşıkpaşa-zâde'nin bu eseri, Osmanlı tarihinin en önemli kaynak eserleri arasında yer alır.

Devrin en önemli tarihçilerinden olup Bursa'da müderrislik yapan ve orada 1520 yılında vefat eden Neşri Mehmed Efendi, II.Bayezid'in emriyle yazdığı ve bir dünya tarihi mahiyetinde olan *Kitab-i Cihannumâ*'yla meşhûrdur. Neşri'nin bu eseri, Bitlisî gibi kendisinden sonraki hemen tüm Osmanlı tarihçilerine kaynaklık etmiştir.²⁸

Devrin diğer ünlü bir tarihçisi İbn Kemal (öl. 1534) dini meselelerdeki derin vukuviyetinin yanında, tarih alanında da son derece tebarüz etmiştir. *Tevârih-i Âl-i Osman* bu sahada yazdığı en büyük eseridir. İbn Kemal *Tevârih-i Âl-i Osman*'ı II.Bayezid'in emriyle yazmıştır. Bu vazifenin kendisine verilmesinde Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi'nin (öl. 1516) büyük rolü olmuştur. Müeyyed-zâde, İdris-i Bitlisî'ye Farsça bir Osmanlı tarihi yazmasını emretmiş olan II.Bayezid'e, İbn Kemal'e de Türkçe Osmanlı tarihi yazma görevi vermemesi teklif etmiş, bu isteği II.Bayezid tarafından kabul edilmiştir. Osman Gâzi'den başlamak üzere kuruluşundan itibaren Osmanlı Devleti'nin her padişahına bir defter kaleme alan İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*'ın ilk 8 defterini 1510 yılı sonrası 1511 yılı başlarında tamamlamış ve II.Bayezid'e takdim etmiştir. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın isteği üzerine Yavuz Selim ve Kanuni devri olaylarını içine alan 9. ve 10. defterleri de ilave etmiş ve böylece *Tevârih-i Âl-i Osman* 10 defter olmuştur.²⁹ Ayrıca İbn Kemâl'in Mısır Seferi esnasında Yavuz Sultan Selim'in emri ile İbn Tagriberdî'nin *en-Nüctümü'z-Zahire fi Müluki Mısır ve'l-Kahire* adlı eserini de tercüme etmiştir, ancak bu çalışması pek fazla bilinmemektedir.

Keşfi Mehmed Çelebi'nin (öl. 1524) *Selimnâme*'si, Şükri-i Bitlisî'nin (öl. 1523) *Selimnâme*'si,³⁰ İshak Çelebi'nin (öl. 1537) *Selimnâme*'si veya *İshâknâme*'si devrin diğer önemli tarih eserleri arasındadır.

İdris-i Bitlisî'nin yaşadığı dönemde, nesir türü tarih yazma kadar, nazım türü tarih yazıcılığı da gelişmiştir. Ayrıca *Selimnâme* türlerinde görüldüğü gibi tek sultan dönemine ağırlık veren türde tarih yazıcılığı da artmıştır. Dil yönünden sadeliğin yerini de, bu devirde ağıdalı ve süslü üslüb almıştır.

4- Matematik, Astronomi ve Tıp

II.Bayezid ve Yavuz Selim devri Osmanlı matematik ve astronomisi, Uluğ Bey, Kadızâde-i Rûmî ve Gıyâseddin Cemît el-Kaşânî'nin kurup temsil ettikleri Semerkant ekolünün Ali Kuşçu vasıtasyyla bir devamıdır denilebilir.³¹

²⁸ Kitâb-i Cihannumâ, *Neşri Tarihi* adıyla S.F.R. Unat ve M.Altay Köymen tarafından eski ve yeni harflerle yayınlanmıştır: TTK Yayıncılık, Ankara, I. Cilt, 1949; II. cilt, 1957.

²⁹ Dalkuran, *a.g.e.*, s. 54-55.

³⁰ Şükri-i Bitlisî, *Selimnâme*, (hz. Mustafa Argunşah), Erciyes Üniversitesi Yayıncılık, Kayseri 1997.

³¹ Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 25.

Devrin en ünlü matematik ve astronomi âlimi olan Sinan Paşa (öl. 1486), matematik ve astronomiyi, Uluğ Bey'in (öl. 1449) talebesi olan Ali Kuşçu'dan (öl. 1474) öğrenmiştir. Aynı zamanda edib, filozof ve mutasavvîf olan Sinan Paşa, bütün bu sahalarda onbeşen fazla eser yazmıştır. Tasavvuf ve edebiyatla ilgili olan Türkçe üç eseri hariç, diğer eserlerini Arapça yazmıştır. Birçok talebe yetiştirmiştir ki, en ünlülerı Molla Lütfî'dir. Sinan Paşa'nın bize kadar ulaşan, birisi astronomiye ait, diğer geometriye ait iki eseri temel bilimlerle ilgilidir. Bunlardan birincisi, Fatih'in emriyle, Çağminî'nin *Astronomi Risâlesine* yaptığı şerhtir. Diğer ise, Ali Kuşçu'nun ortaya attığı bir geometri probleminin çözümüyle ilgili küçük bir *Risâle*dir ki, bu Köprülü Kütüphanesi 721 numarada kayıtlıdır.³²

Matematik ve astronomi alanındaki devrin diğer önemli âlimi, Mîrim Çelebi (öl. 1525)'dır. Asıl adı Mahmûd b. Mehmed'dir ve kendisi Kadızâde-i Rûmî ve Ali Kuşçu'ların torunuudur. Meşhûr Hocazâde ve Sinan Paşa'dan ders almıştır. Matematik, astronomi ve astrolojiye dair eserler kaleme almıştır. Eserlerinin çoğunu II. Bayezid'a ithâf etmiştir. En meşhûr eseri, II. Bayezid'in emriyle Uluğ Bey'in *Zîc*'ine yazdığı *Düsturu'l-Amel* ve *Tashîhi'l-Cedel* başlıklı Farsça *Şerh*'dir. Uluğ Bey'in *Zîc*'ini anlamak için bu *Şerh*'in pek faydalı olduğu belirtilmektedir. Bu eseriyle Mîrim Çelebi, Endülüslü âlim el-Bitrûci'den (öl. 1217) sonra, Doğu İslâm âleminde Batlamyus (Ptolemaios) sistemini yıkymaya çalışanlardandır.³³ Diğer önemli bir eseri de, dedesi Ali Kuşçu'nun *el-Fethîye*'sine yaptığı *Şerhtir*. Bu *Şerhi*, zamanında kazaskerlige kadar yükseldiği Yavuz Sultan Selim'e ithâf etmiştir. Astrolojiye ait eseri ise, *el-Makâsid* adını taşımaktadır.

Aynı devirde yetişen başka bir önemli matematikçi de Matrakçı Nasûh'dur. O, biri *Cemâli'l Kitâb* ve *Kemâli'l-Hisâb* ve diğerî *Umdetü'l-Hisâb* adlı iki matematik eseriyle ünlüdür. Her iki eserini Yavuz Sultan Selim'e takdim etmiştir.

Başka bir matematik âlimi de, Muslîhüddin b. Sinan'dır. O, 1500 yılında II. Bayezid adına *Risâle-i Eflatûniyye* adıyla bir matematik ve hidrostatik kitabı yazmıştır. Bu eserde, cisimlerin özgül ağırlıklarının bulunması, Arşimed'in hidrostantik deneylerinden ve iki ayrı maddeden bilesik olan bir cismin, mesela gümüş ve kurşundan yapılmış bir kabin, kabı bozmadan kabda bu iki maddenin her birinin ne kadar miktarda bulunduğuunun nasıl çözülebileceğinden bahsetmektedir. Devrin önemli matematikçilerinden Hacı Atmaca lakabıyla meşhûr olan Muhyiddin Mehmed (öl. 1484 sonrası), *Mecmu'u'l-Fu'âd* isimli bir matematik kitabı yazmıştır ki, bu *Mecmu'u'l-Kavâ'id fi'l-Hisâb* adıyla da anılmaktadır.³⁴

³² A. Adnan Adıvar, *Osmâni Türklerinde İlim*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1970, s. 43.

³³ Adıvar, a.g.e, s. 55.

³⁴ Bayrakdar, a.g.e, s. 27.

Sarı Lütfi olarak da bilinen Tokatlı Molla Lütfi (öl. 1490), geometriye dair *Taz'ifü'l-Mezbah*³⁵ ve *Risale fi Tarif el-Hikme* adıyla eser yazmıştır. Eser Batı'da "Délos Problemi" olarak bilinen problemi konu almaktadır. Eser çizgilerin, karelerin ve diğer şekillerin kendileriyle çarpımından bahisle başlar; küpün çarpımının, iki küpü yanyana koymak olmayıp onu sekiz kat büyütmek olduğunu açıklar. Orta orantı usulüne değinir. Ayrıca kitapta, geometri bilmeyen hâkimin, yargıda yanılıgın yapabileceğine degeñilir.

Bu devirde yetişen başka diğer matematikçi ve astronomlar olarak Fetullah Şirvanî'nın talebesi Niksarlı Muhyiddin (öl. 1495), Mirim Çelebi'nin kardeşi Kutbuddin Mehmed ve Sinan Paşa'nın talebesi Mahmûd ile Celâlüddin Devvânî'nin öğrencilerinden Muzaffereddin Şirazi ve Mütatabbib Ceylân gibi isimleri zikredebiliriz. Bunlardan, Muzafferûddin Şirazi, Öklid (Euklides)'in geometrisini, İstanbul'daki Semaniye Medreselerinde okutmuştur. Ayrıca Öklid geometrisine bir de *Hasîye* yazmıştır. Mütatabbib Ceylan ise, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Korkut için *Takvim* adıyla, astronomi, astroloji ve takvim yapımına dair Farsça bir risâle yazmıştır.³⁶

Osmanlılar tıp eğitimi ve sıhhî müesseselere oldukça önem vermiş, tabibleri himaye etmişlerdir. Bu devirdeki Osmanlı tıbbı ve eczacılığı geleneksel İslâm tababet anlayışının bir devamı sayılabilir. Çünkü büyük ölçüde İbn Sina geleneğine dayanmaktadır.

Devrin en önemli tabipleri arasında, Hekim Kutbeddin Ahmed (öl. 1467) vardır. O, Timur'un torunlarından Ebu Said Gürzani'nin (1451-1469) vezir ve tabiplerinden idi. Ebu Said'in 1469 yılında ölümü üzerine, aynı tarihte Anadolu'ya gelerek Fatih Sultan Mehmed'in hizmetine girmiştir. Kutbeddin Ahmed birçok tabip ve Ali Çelebi gibi meşhûr tabipler yetiştirmiştir.

Diğer önemli bir tabip de, Altunizâde'dir. Kendisi, hem operatörlük yapan, hem de nebatı tıbla uğraşan bir hekindi. İdrar tutulmalarını, yaptığı idrar sondalarıyla tedavi etmiştir ve bu sondalarla anılmıştır. Ahî Çelebi üroloji konusunda Altunizâde'den çok istifade etmiştir.³⁷

Hekim Halîmî (öl. 1516) de devrin önemli tabiplerindendir. Amasyalı olan bu tabip, tıp tahsilini Amasya Darüşşifâsında yapmıştır. Fatih Sultan Mehmed adına *Lutf-u Mehmed Hân* isimli Farsça manzum bir tıp kitabı vardır. Devrin diğer ünlü hekimi, Ahî Çelebi (öl. 1524)'dır. Kendisi hem cerrah (operatör) hem de tabipdir. Babası Hekim Kemâl Şirvânî ile birlikte İran'dan Anadolu'ya gelmiştir. Önce

³⁵ Bu kıymetli eser A. Adnan Adıvar tarafından Fransızcaya çevrilerek yayınlanmıştır: *Molla Lütfi'l-Maktab: La Duplication de l'Autel (Platon et le Problème de Délos)*, (neşr. A. Adnan Adıvar), Paris 1940.

³⁶ Bayrakdar, a.g.e, s. 28.

³⁷ Esin Kahya-Aysegül Demirhan Erdemir, *Medicine in the Ottoman Empire and other Scientific Developments*, Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul 1997.

Çandaroğlu İsmail Bey'in hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra Fatih'in hizmetine girmiştir. Önce babasıyla birlikte İstanbul'da özel bir muayenehane açmış ve böylece babasının yanında pratik tip öğrenmiştir. Daha sonra Hekim Kutbeddin ve Altunizâde'den dersler almıştır. II. Bayezid'in son zamanlarında hekimbaşılığa atanmıştır. Yavuz Sultan Selim devrinde 1515 yılında ve nihayet Kanuni devrinde, 1520 yılında, ikinci ve üçüncü kez hekimbaşılığa atanmıştır. Kendisi bîhâssa böbrek ve mesane taşları üzerinde ihtisaslaşmıştır. Bu konuda 10 bölümden oluşan çok kıymetli eserinin ismi *Fâide-i Hassâ'î*dir ve sonraki devirlerde de çok okunmuştur. Ahi Çelebi'nin babası Hekim Kemâl, İbnü'n-Nefs'in İbn Sina'nın *Kânum fi't-Tib* adlı eserine yaptığı *Mucez fi't-Tib* adlı şerhini Türkçeye çevirmiştir.³⁸

Devrin diğer tabipleri, İzmitli Muhyiddin Mehmet (öl. 1504), Hacı Hekim (öl. 1507), Kaysunizâde Bedreddin (öl. 1514), Mehmet b. Lütfullah ve Musa Calinusû'l-İsrailî'dir. Musevî olan Calinusû'l-İsrailî eczacılıkla da uğraşmıştır. Ahi Çelebi'nin emriyle ilaçların özellikleri hakkında bir eser yazmıştır.

XV.yy. sonlarında, tip eserleri Yunancadan Türkçeye tercüme edilmiştir. II. Bayezid döneminde çevirisî yapılan ve 1500 yılında tamamlanan bir tip eserinin nûshaları, *Cerrahname* veya *Alâim-i Cerrahîn* adlarını taşımaktadır. Fransa Kralı VIII. Charles'in 1495 Napoli seferi sırasında ortaya çıkan Frengî hastalığından eserin 22. bölümünde "Fransız Hastalığı" ve "Frenk Uyuzu" olarak bahsedilmektedir. Bu hastalık ilk defa bu eserle Osmanlılar tarafından öğrenilmiştir. Eserin aslinin kime ait olduğu ve asıl isminin ne olduğu bilinmemektedir ancak Kâtib Çelebi,³⁹ eserin müterciminin İbrahim b. Abdullah el-Cerrah olduğunu yazmaktadır.

³⁸ Adıvar, a.g.e. s. 58.

³⁹ Kâtib Çelebi, *Kesfû z-Zünâ'în*, c. I, s. 581.

BİRİNCİ BÖLÜM

İDRİS-I BİTLİSİ VE ESERLERİ

A- İdris-i Bitlisi'nin Hayatı

İdris-i Bitlisi, hicri IX. (miladî XV.) yy.in ikinci yarısında ve hicri X. (miladî XVI.) yy.in ilk çeyreğinde yaşamış olan ünlü bir ilim ve siyaset adamı, büyük bir tarihçi ve din âlimidir. Hem II. Bayezid'e hem de Yavuz Sultan Selim'e müşâvirlilik (danışmanlık) yapan ve çeşitli ilim dallarında eserleri bulunan İdris-i Bitlisi, daha çok II. Bayezid'in isteği üzerine kaleme aldığı *Heşt Bihîşt* adlı eseri ile tanınmaktadır.

II. Bayezid'in ve özellikle de Yavuz Sultan Selim'in sultanlığı döneminde Osmanlı sarayına önemli hizmetlerde bulunan, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki birçok şehrin Osmanlılara katılmasında aktif rol oynayan İdris-i Bitlisi'nin hayatı ile ilgili bilgiler söylece suranalabilir:

I- Adı, Lakabı ve Mahlası

Esas, adı İdris'tir. Baba adı ve lakaplarıyla birlikte bütün küçyesi; Mevlânâ Hakimeddin İdris Mevlânâ Hüsameddin Ali el-Bitlisi şeklindedir. "Mevlânâ" ve "Hakîmüddîn" onun lakaplarıdır. Ayrıca "Kemâlüddîn" lakabıyla da anılmıştır. Bitlis asılı olduğu için "Bitlisi" nisbetiyle anılır. Osmanlı Türkçesiyle "İdrîs-i Bidlîsî" şeklinde, Arapça olarak da "İdrîs el-Bidlîsî" şeklinde yazılmaktadır. İdris-i Bitlisi kendi adını Türkçে, Farsça, ve Arapça olarak yazdığı tüm şiirlerinde mahlası olarak kullanmıştır. Yani İdris-i Bitlisi'nin mahlası da, "İdrîs"tir.¹⁰

2- İdris-i Bitlisi'nin Söyu

İdris-i Bitlisi kendi soyu ile ilgili olarak eserlerinde hiç bir şey söylememiştir. Ancak araştırmacıların bazıı Arapça yazdığı eserlerine istinaden veya Araplar arasında bir müddet bulunmasından dolayı ona Arab, bazı araştırmacılar Farsça eser yazmasına istinaden İranlı, bazı araştırmacılar da Bitlisi'nin nisbesine dayanarak Kürt veya Kürt olabilir demişlerdir.¹¹

¹⁰ Bayrakdar, a.g.e. s. 1. Bayrakdar, Bitlisi'nin adının yanlış yazılığından yakınlıkta ve ismin yazımı hususunda söyle söylemektedir: Bitlisi veya el-Bidlîsî yazılırkken bazı kaynaklarda bunlar hatalı yazılmıştır. "B" harfinden sonrası "i" sesi uzun "î" okunacak şekilde y harsıyla yazılmıştır, yani Bidlîsî şeklinde. Bu yanlıştır, zira İdris-i Bitlisi'nin kendisi bütün eserlerinde bu nisbesini daimi surette Bidlîsî şeklinde yazmıştır. Bayrakdar'ın bu düşüncesine katılıyor ancak günümüzdeki genel kullanım tarzını dikkate alarak biz "Bitlisi" şeklinde kullanmayı uygun görüyoruz.

¹¹ Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, XV.yüzyılda İran'ın Millî Bir Devlet Haline Yükselişi, (Türkçe terc. Tevfik Biyiklioğlu), TTK Yayımları, Ankara, 1948, s. 102. Ayrıca bkz. V. L. Ménage, "Bidlîs İdrîs" *The Encyclopaedia of Islam (New Edition)*, London 1960, c. I. s. 1207.

İdris-i Bitlisî konusundaki çalışmaları ile tanınan Hasan Tavakkoli⁴² de Oryantalistlere dayanarak onun Kurt ve o bölgenin kurtleri gibi kuvvetli bir ihtimalle Şafîî mezhebinden olduğunu söylemeye, ancak Şâfilîî hakkında hiç bir tarihî delil göstermemektedir. Halbuki klasik kaynaklardan *Hediyetü'l-Arifîn*'de⁴³ onun Sünnî ve Hanefî mezhebinden olduğu kaydedilmiştir.

İdris-i Bitlisî'nin hadîs çalışmaları üzerine araştırma yapmış olan Abdülkadir Karahan,⁴⁴ Osmanlı müellifleri veya diğer Türk boylarına mensup kalem erbâbinin dinî kırk hadîs tercümelerini Farsça tertip ve tanzime özen göstererek kaleme aldıklarını zikrederken İdris-i Bitlisî'yi Türk olarak belirtmektedir. Bizim için bugün İdris-i Bitlisî gibi büyük bir şahsiyetin hangi ırktan olduğunu hiçbir önemi yoktur. Çünkü bir şahsi ırkı (soyu) değil, insanlığa olan hizmetleri ve eserleri yüceltir. Ancak bu konudaki yanlış ve yüzeysel hükümlere karşı gerçeğin ortaya konması da gerekmektedir. Eserlerini Arapça veya Farsça yazması İdris-i Bitlisî için doğal bir durumdur; çünkü o böyle yapmakla devrinin geleneğine uymustur. Kaldı ki o, Türkçe eser de yazmıştır. İdris-i Bitlisî, Türkçeyi sonradan öğrenmiş de değildir; o çocukluğundan beri Türkçeyi bilen bir kimsedir.⁴⁵ Bu durumda onun ne Türk ne de kurt olduğunu kesin olarak tespit etmek ve vasıflandırmak mümkün olamamaktadır. Biz İdris-i Bitlisî'nin Türk olduğunu düşünüyoruz. İdris-i Bitlisî'nin Türkliğine hamledebileceğimiz belki de en önemli husus, devrindeki Doğu Anadolu Kürtlerinin Safevilere bağlı ve bu devleti destekliyor olmalarına karşın İdris-i Bitlisî ve ailesinin, Akköyulular ve Osmanlılılar gibi Türk devletleri içinde hizmet vermeleri ve Türklerle birlikte yaşamalarıdır.⁴⁶ İdris-i Bitlisî'nin Kurt aşiret reislerine yakınlığı ve onlarla tanışıklığı, Kürtler içinde bulunmuş olması Kürtlüğü için delil olmaz. Çünkü yakınlık ırka dayalı olabileceği gibi ilmî şöhrete ve fazilete dayalı da olabilir. İlmine ve şahsına verilen değer sebebiyle bölgede uzun yıllar kalmış da olabilir. Bu sebeple onun soyundan daha çok eserleri ve hizmetleri ile ilgilenmenin ve eserleri üzerinde çalışmalar yapmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

3- İdris-i Bitlisî'nin Ailesi

Hoca Sadreddin⁴⁷ İdris-i Bitlisî hakkında bilgi verirken, onun Bitlis'in soylu bir ailesinden olduğunu belirtmektedir. İdris-i Bitlisî'nin annesinin ismi hiç bir

⁴² Hasan Tavakkoli, *İdris-i Bitlisî'nin Kânûn-i Şâkînâhîsi'nin Tenkidîî Negîri ve Türkçe'ye Tercümesi*, Basılmış Doktora Tezi, İ.Ü.E.F. Tarih Bölümü, İstanbul 1974, s. 4.

⁴³ Ismail Paşa el-Bagdâdi, *Hediyetü'l-Arifîn*, İstanbul 1951, c. I, s. 196.

⁴⁴ Abdülkadir Karahan, "Kırk Hadîs Tercümelerine Umumi Bir Bakış", *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul 1953, c. X, s. 235.

⁴⁵ Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 2.

⁴⁶ Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 3.

⁴⁷ Hoca Sadreddin, *Tâcü'l-Tevârîh*, c. IV, s. 246.

kaynakta zikredilmemiş; ancak babasının ismi kaydedilmiştir. Babası, *Mevlânâ* Şeyh Hüsameddin Ali el-Bitlisîdir. İdris-i Bitlisî'nin babası Hüsameddin Ali, daha çok mutasavvîf olarak tanınan, âlim ve faziletli bir kimseydi. Mehmed Tahir,⁴⁸ Hüsameddin Ali'nin Nurbâhi tarikatının kurucusu Seyyid Muhammed Nurbâhi'nin halifesi olduğunu belirtmektedir. Ancak Hüsameddin Ali, Sûhreverdiyye tarikatına bağlı Şeyh Ammar bin Yâsir el-Bidlisî adlı bir şeyh'in müridlerindendi.⁴⁹ Hüsameddin Ali, Akköyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın hizmetinde bulundu; bu devletin başkenti Amîd'de (Diyarbakır) onun sarayında *mânişilik* (saray kâtibliği) yaptı. Uzun Hasan, 1469 yılında başkenti Diyarbakır'dan Tebrîz'e nakledince, Hüsameddin Ali ailesiyle birlikte yeni başkente göçüğünde İdris-i Bitlisî çıktı. İdris-i Bitlisî *Hakku'l-Mübîn* adlı eserinin önsözünde, babasının Tebrîz'e gelen meşhûr mutasavvîf ve âlim Mâlla Câmi'nin toplantılarına katıldığını ve babasının 900 (1495) senesinde Tebrîz'de vefat ettiğini ve oraya gömüldüğünü⁵⁰ belirtmektedir.

Hüsameddin Ali'nin tasavvuf ve tefsir konusunda Arapça yazılmış eserlerinin olduğu da bilinmektedir ki Tefsirle ilgili Arapça eseri, *İşâde-i'l-Menâzili'l-Kütâb* başlıklı olup iki cilttir. Meşhûr mutasavvîf Abdürezzâk el-Keşânî'nin tasavvuf deyimleriyle ilgili eserinin bir şerhi olan *Şerhu Istîlâhâti's-Sûfiyye* ve Mahmûd Şebistâri'nin meşhûr *Gülşen-i Râz* adlı eserinin şerhi o lan *Şerhu Gülsen-i Râz* de Hüsameddin Ali'nin tasavvufla ilgili eserleridir.⁵¹

İdris-i Bitlisî'nin soyundan babası dışında, hakkında bilgi sahibi olduğumuz kimse bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda bir amcası ve bu amcasının da hac emiri olan ve İdris-i Bitlisî'ye hac yolculuğunda refakat eden bir oğlu olduğu yönünde verilen bilgiler mesnet itibarıyla doğru değildir.⁵²

4- İdris-i Bitlisî'nin Doğum Tarihi ve Yeri

İdris-i Bitlisî'nin hakkında bilgi veren eski kaynaklarda onun doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu durum, araştırmacıları, çeşitli işaretlerden (ipuçlarından) yola çıkarak birtakım sonuçlar elde etmeye sevk etmiştir. İdris-i Bitlisî konusundaki araştırmaları ile tanınan Hasan Tavakkoli, elde ettiği bazı ipuçları çerçevesinde şöyle bir tespitte bulunmaktadır: *Kaynakların hiçbirinde İdris-i Bitlisî'nin doğum tarihi belirtilmemiştir. Fakat Bitlisî, "Hakku'l-Mübîn fi Şerhi Hakki'l-Yâkin" adlı kitabının önsözünde, gençliğinin başlangıcında 876 (1472-*

⁴⁸ Mehmed Tahir Bursali, *Osmâni Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz-İsmail Özén), İstanbul 1975, c. I, s. 106.

⁴⁹ Ammar b. Yâsir el-Bitlisî (ö. 1201), Sûhreverdiyye esas kurucusu sayılan es-Sûhreverdi'nin (ö. 1168) müridlerindendir ve meşhûr mutasavvîf Necmeddin Kübrâ onun talebelerindendir.

⁵⁰ Abdükkadir Özcan, "İdris-i Bitlisî", *DÂ*, c. XXI, s. 485; Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 4.

⁵¹ Mehmed Tahir Bursali, *a.g.e.*, c. I, s. 58; Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 4.

⁵² Orhan Başaran, *İdris-i Bitlisî'nin Hesât Bihîş'i'nin Hatimesi: Metin-İnceleme-Çeviri*, Basılmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000, s. 11.

1473) yılında Mollâ Camî'nin bulunduğu hac kaftesinin Tebriz'e geldiği haberini aldığına kaydeder. Gençliğinin başlangıcı olarak 15-20 yaşıları kabul edildiği takdirde, 856-861/1452-1457 tarihleri arasında doğduğu söyleyebilir. Yine Sultan Selim'e yazdığı bir mektubunda "... 50-60 yıl ulema ve fakirler zümresinden sayılmış... şimdi ilim ve takva sahipleri olan kendi atalarının ve şeyhlerin tezkirelerinden çıkarılmışım..." diye yakınması ve kendisinin 926/1520'de ömesi yukarıdaki doğum tarihini kuvvetlendirmektedir.⁵³ Hasan Tavakkoli'nin bu tespiti, araştırmacılarından Ahmet Akgündüz,⁵⁴ Mehmet Bayrakdar⁵⁵ ve Ahmet Uğur⁵⁶ tarafından da kabul edilmiştir.

İdris-i Bitlisî'nin doğduğu yer konusunda ise, bazı kaynaklarda onun nisbesinden yola çıkılarak Bitlis'te doğduğu ileri sürülmekte;⁵⁷ bazı kaynaklarda da onun her zaman doğum yerini göstermediğine dikkat çekilmekte ve İdris'in babasının bir süre Diyarbakır'da Uzun Hasan'ın (857-882/1453-1478) hizmetinde bulunmuş olması hasebiyle Diyarbakır'da doğmuş olabileceği belirtilemektedir.⁵⁸

Bu hususta, Ragip Paşa Kütüphanesi 919 numarada kayıtlı olan bir mecmuada geçen bazı önemli bilgiler, İdris-i Bitlisî konusundaki araştırmalar ile tanınan Orhan Başaran tarafından tespit edilerek ilim âlemine duyurulmuştur.⁵⁹ Bizim de görüp incelediğimiz bu mecmuanın sonundaki bir zayıfının üst tarafında yer alan bu konudaki kayıt şöyledir: *Zayıfının kâtihi İdris b. Mevlânâ Husâmuddîn-i Bitlisî, 861 yılının Safer ayının 21'i; 1768 yılının Kânûnusâni ayının 18'i; 826 yılının Ordibihiş-i Kadîm ayının 28'i ve Behmenmâh-i Celâlî ayının 13'üne rastlayan Salı geceinde, Rey'in nahiyelerinden olan Silîkân'da doğdu.*⁶⁰

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi İdris-i Bitlisî'nin kendisi tarafından yazılmış olan bu notta, onun doğum tarihi Hieri, İskender, Eski Fars ve Celâlî⁶¹

⁵³ Tavakkoli, a.g.tez. s. XIV ve 3.

⁵⁴ Ahmet Akgündüz, *Osmâni Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahâllîlerî*, İstanbul 1991, c. III, s. 11.

⁵⁵ Bayrakdar, a.g.e. s. 4.

⁵⁶ Ahmet Uğur, *İdris-i Bitlisî ve Şükri-i Bitlisî*, Kayseri 1991, s. 7.

⁵⁷ Hoca Sadeddin, *Tâcü'l-Tevârîh*, c. IV, s. 264; Müstakîmzâde, *Tuhfet-i Hattatîn*, İstanbul, 1928, s. 110; Mevlîvi Abdulkâmed, *Catalogue of The Arabic and Persian Manuscripts in The Khuda Bakhsh Oriental Public Library*, Patna 1993, VI, 203; Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyat der Irân*, Tahran 1363 h.s., V/3, 1603-1604; Tavakkoli, a.g.tez. s. XIII; M. Orhan Bayrak, *Osmâni Târihi Yazârları*, ys., 1982, s. 115; Akgündüz, a.g.e. III, 11.

⁵⁸ Bayrakdar, a.g.e. s. 4-5.

⁵⁹ Orhan Başaran, "İdris-i Bitlisî Hakkında Bazı Yeni Bilgiler", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 14, s. 201-207.

⁶⁰ İdris-i Bitlisî, *Mecmua*, Ragip Paşa Kütüphanesi 919, Varak 189a. Bu zayıfının sol tarafında şu not yer almaktadır: Bu, ... Şâh Kâsim b. el-Îmâm Muhammed en-Nûrbâhî'ن ... hattıyla olan zayıfeden nakledilmiştir.

⁶¹ İskender takvimi, Makedonya krallı İskender'in vefat ettiği M.O. 323 yılı, başlangıç yılı sayılan bir takvimidir. Bu takvimin başlangıç yılı daha sonra Silûkiler tarafından değiştirilmiş ve Silûki Devleti'nin kurucusu I. Silokos'un, İskender'in ölümünden 12 yıl sonra kazandığı bir zaferin tarihi, bu takvimin başlangıç yılı olarak kabul edilmiştir. Eski Fars takvimi, Yezdicerd takvimi olarak da bilinmekte olup, başlangıç, son Sasani padişahı III. Yezdicerd'in tahta çıkış yılının yılbaşı olan 16 Haziran 632'dir. Celâlî

olmak üzere dört takvime göre ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiş ve ayrıca doğum yeri de belirtilmiştir. Buna göre onun doğum tarihi, Hieri takvime göre 21 Safer 861; İskender takvime göre 18 Kânunusani 1768; Eski Fars takvimine göre 28 Ordibîhiş-i Kadîm 826; Celâlf takviminine göre ise 13 Behmenmâh-ı Celâli'dir. Bu notta Celâli takviminin ay ve günü belirtildiği halde yıl kaydedilmemiştir. Muhtemelen unutulmuş olan bu Celâli yılın, diğer takvimlere göre verilen bilgiler ışığında, 379 yılı olması gerektiğini söyleyebiliriz.⁶² İdris-i Bitlisi'nin bu kayıttaki doğum tarihi, Hasan Tavakkoli'nin, yukarıda zikredilen bu husustaki değerlendirme ve tespitinde başarılı olduğunu göstermektedir.

Söz konusu notta İdris-i Bitlisi'nin doğum yeri ise Rey'e bağlı Sûlikân nahiyesi olarak kayıtlıdır. Bu durumda onun Bitlis'e nispetle şöhret bulmuş olması, muhtemelen babasının ya da atalarının Bitlisi'li olusundan dolayı olmalıdır.⁶³

İdris-i Bitlisi'nin 861 (1457) yılında Rey'in Sûlikân nahiyesinde doğduğu yönündeki bu bilgi, İdris'in babası Hüsameddin Bitlisi'nin, bazı kaynaklarda⁶⁴ belirtildiği gibi Uzun Hasar'ın, başkentliği Diyarbakır'dan Tebrîz'e naklettiği 1469 yılında değil, bilinmeyen bir münasebetle daha önceden İran'a gitmiş olduğunu göstermektedir. Ancak sadece bu bilgiye dayanılarak, Bitlisi ailesinin söz konusu tarihte İran'a yerleşmiş bulunduğu söylenemez.⁶⁵

5- İdris-i Bitlisi'nin Eğitimi

İdris-i Bitlisi'nin eserleri, onun çocukluğunda ve gençliğinde çok iyi bir eğitim gördüğünü ortaya koymaktadır. Kimlerden ve nelerdeki hangi ilimleri tâhsil ettiği kaynaklarda zikredilmemiştir. İlk tâhsilini özellikle de hadîs ve tasavvuf ilmini daha çocukken babasından öğrenmiştir.⁶⁶ Fakat devrinin geleneğine uyararak, Arapça ve Farsça gibi dillerle beraber aklî ve dînî ilimleri en iyi hocalardan öğrendiğini tahmin etmek hiç de zor değildir. İlmî çalışmalarını Bitlis-Diyarbakır

takvimi. Selçuklu sultani Celâleddin Melikşâh'ın emriyle, Ömer Hayyâm'ın da aralarında bulunduğu bir grup bilim adamı tarafından tertip edilen bir takvim olup, başlangıç günü 9 Ramazan 471/15 Mart 1079'dur. Eski Fars takvimi ile Celâlf takviminin ay adları aynı olup, birbirinden ayırt edilmek amacıyla, Eski Fars takviminin aylarının sonuna "kadîm", Celâlf takviminin aylarının sonuna da "Celâli" kelimesi eklenir. Bu takvimler hakkında geniş bilgi için bk. A. Necati Akgür, "Celâlf Takvimi", *DÂ*, İstanbul 1993, VII, 257-258; Başaran, a.g.m., s. 202.

⁶² Celâli yıl, milâdi yıldan 1078 şıklararak bulunur (bk. Akgür, VII, 257). İdris-i Bitlisi'nin doğum tarihi olan hieri 21 Safer 861'in milâdi karşılığı 18 Ocak 1457'dir. 1457-1078=379. Başaran, a.g.m., s. 202.

⁶³ İdris-i Bitlisi'nin babası Hüsameddin Bitlisi de Bitlisi nisbesiyle ünlüdür. Ancak onun Bitlis'te doğduğuna dair kesin bir bilgi mevcut değildir. İdris-i Bitlisi'nin dedeleri hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. (Bkz: M. Mustafa Çakmakoglu, *Hüsameddin Bitlisi'nin Kitabu'n-Nusûs İslâmi Eserinin Tahkîk ve Tahâli*, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 10-11). Emîr Şereşhan, Bitlisi olan ilim adamlarını sayarken Hüsâmüddin Bitlisi, İdris-i Bitlisi ve İdris'in oğlu Ebû'l-Fazl Melîmed Efendi'yi de zikreder. Bkz: Emîr Şereşhan el-Bîlîsi, s. 448-450; Başaran, a.g.m., s. 202.

⁶⁴ Tavakkoli, *a.g.tez*, s. XIII; Bayrakdar, *a.g.e*, s. 4; Uğur, *a.g.e*; Çakmakoglu, *a.g.tez*, s. 13.

⁶⁵ Başaran, a.g.m., s. 202.

⁶⁶ İdris-i Bitlisi, *Tercüme ve Tefsîr-i Hadîs-i Erba'*ın, Fatih Ktp. No: 791/1. Varak 3 a

çevresiyle, genç yaşta ailesiyle birlikte gittiği Tebriz çevresinde tahlil etmiş olmalıdır.

6- İdris-i Bitlisî'nin Bazı İlmî Faaliyetleri Esnasındaki Yaşı

İdris-i Bitlisî, Ragıp Paşa Kütüphanesi 919 numarada kayıtlı mecmuada, değişik âlimlere ait bazı risâleleri istinsah etmiştir. Bu risâleler şunlardır:

- a- Nizâmüddin Hasan b. Muhammed en-Nisâbûri'nin (öl. 730/1330'dan sonra) *Risâletü 'ş-Şemsîyye fi 'l-Hisâb*'ı (vr. 1b-70b),
- b- Nasîruddin et-Tüsî'nin (597-672/1201-1274) *Risâletü 't-Tezkire fi 'l-Hey'e*'si (vr. 71b-134a),
- c- Safiyyüddin Abdülmümin'in (613-693/1216-1294) *Risâletü 'l-Edvâr fi 'l-Müsîki*'si (vr. 134b-171a).

Bu risâleleri istinsah ettikten birkaç yıl sonra, Nasîruddin-i Tüsî tarafından kurulan Merâğa Rasathanesi'ne giden İdris-i Bitlisî, rasathaneye sahibinin eseri olan *Risâletü 't-Tezkire fi 'l-Hey'e*'yi, rasathanede gözden geçirip incelemiş ve sayfa kenarlarına ve satır aralarına çeşitli açıklayıçı notlar ilâve etmiştir.

Bu mecmuada ayrıca Şemsuddin es-Semerkandî'ye (öl. 1203) ait olan *Risâletü Eşkâli 't-Te'sîs* adlı bir risâle daha yer almaktadır. Tâcuddîn b. Muhammed el-Kâmrevâ el-Ceylânî adında bir zat tarafından istinsah edilen ve hendese ilmine dair olan bu risâle, İdris-i Bitlisî tarafından gözden geçirilmiş ve tashih edilmiştir.

Bu mecmuadaki bazı risâlelerin sonunda yer alan çeşitli kayıtlar, İdris-i Bitlisî'nin bu ilmî faaliyetleri sırasındaki yaşı konusunda bize ışık tutmaktadır. Bu kayıtlar ışığında elde edilen bilgiler şöyledir: Nasîruddin-i Tüsî'nin *Risâletü 't-Tezkire fi 'l-Hey'e*'si, 877 yılının Zilkade ayının başında Salı gecesi (30 Mart 1473) istinsah edilmiş ve 881 yılının Rebiülevvel ayında (Haziran-Temmuz 1476) Merâğa Rasathanesi'nde incelenmiş ve notlar eklenmiştir. Safiyyüddin Abdülmümin'in *Risâletü 'l-Edvâr fi 'l-Müsîki*'si, 28 Zilhicce 877 Çarşamba gecesi (26 Mayıs 1473) yazılmıştır. Şemsuddin es-Semerkandî'nin Tâcuddîn b. Muhammed el-Kâmrevâ el-Ceylânî tarafından istinsah edilen *Risâletü Eşkâli 't-Te'sîs*'i, 878 (1473-1474) yılında İdris-i Bitlisî tarafından okunmuş ve tashih edilmiştir. İstinsah tarihi belirtilmeyen *Risâletü 'ş-Şemsîyye fi 'l-Hisâb* ise mecmuada yer alan ilk risâle olup diğer eserlerden önce istinsah edilmiştir.

Söz konusu kayıtlardan elde edilen bu tarihler, yukarıda zikredilen İdris-i Bitlisî'nin doğum tarihi ile ilgili kayıtlı birlikte değerlendirilecek olursa şu sonuçlar ortaya çıkar: İdris-i Bitlisî, *Risâletü 'ş-Şemsîyye fi 'l-Hisâb*, *Risâletü 't-Tezkire fi 'l-Hey'e* ve *Risâletü 'l-Edvâr fi 'l-Müsîki*'yi istinsah ettiğinde 16; *Risâletü Eşkâli 't-Te'sîs*'i tashih ettiğinde 17; *Risâletü 't-Tezkire fi 'l-Hey'e*'yi inceleyip açıklama notları eklediğinde ise milâdi takvime göre 19, hîcî takvime göre ise 20 yaşında idi.

Bu arada mecmuatı istinsah kayıtlarından, İdris-i Bitlisî'nin, 28 Zilhicce 877 (26 Mayıs 1473) tarihinde Tebriz'de, 881 yılının Rebiülevvel ayında (Haziran-Temmuz 1476) da Merâğa'da bulunduğuunu anlaşıldığını belirtmekte yarar vardır.

İdris-i Bitlisî, bu mecmuayı bir başkası için değil, bizzat kendisi için istinsah etmiştir. Dolayısıyla bu mecmuada yer alan risâlelerin İdris-i Bitlisî'nin ilgisini çektiğini ve onun hesap, hey'et, müzikî ve hendese ilimleriyle gençlik yıllarında yakından ilgilendiğini söyleyebiliriz.⁶⁷

7- İdris-i Bitlisî'nin Vefatı

Ömrünün son senelerini İstanbul'da ilmî çalışmalar yaparak ve eserler yazarak geçiren İdris-i Bitlisî, Zilhicce 926 (Kasım 1520) tarihinde, Yavuz Sultan Selim'in vefatından kısa bir müddet sonra vefat etmiştir. Hemen bütün kaynaklar İdris-i Bitlisî'nin İstanbul'da vefat ettiğini kaydetmişler, ancak ölüm tarihini farklı farklı zikretmişlerdir. Ahmet Rıfat Efendi⁶⁸ ve Şemseddin Sami⁶⁹ 921 (1515) yılını, Kâtib Çelebi⁷⁰ 930 (1523) yılını onun ölüm tarihini olarak belirtirler. Fakat bu tarihlerin hepsi yanlıştır. Zira İdris-i Bitlisî'nin oğlu Ebu'l-Fazl Mehmed, babasının *Selim-nâme*'sine yazdığı önsözde, onun 926 senesinin Zilhicce ayının içinde vefat ettiğini kaydettmektedir. Araştırmacılarından bazıları⁷¹ da oğlunun verdiği bu bilgiye dayanarak İdris-i Bitlisî'nin ölüm tarihini 926 (1520) olarak kaydettirmektedirler. Ragip Paşa Kütüphanesi 919 numarada kayıtlı *Mecmuada* kim tarafından yazılışı bilinmeyen, Arapça olarak yazılan ve İdris-i Bitlisî'nin ölüm tarihi ve yeri ile mezarı hakkında bilgi ıhtiyaç eden bir not bulunmaktadır.⁷² Bu not: "Onun -Allah rahmet eylesin- dâr-i bekâya irtihali, 926 yılının Zilhicce ayının ilk onunda, Anadolu şehrlerinden olan İstanbul yakınılarındaki Ebû Eyyüb el-Ensâri (r.a.) kasabasında gerçekleşmiştir. Mezari, Ebû Eyyüb el-Ensâri'nin (r.a.) türbesinin üst tarafında bulunan ve kendi adıyla meşhûr olan zaviyededen"⁷³ şeklindeki.

İdris-i Bitlisî'nin ölüm tarihi ile ilgili olarak burada verilen bilgi, oğlu Ebu'l-Fazl Mehmed Efendi'nin verdiği bilgi ile de uyuşmaktadır. Ebu'l-Fazl Mehmed, babasının Yavuz Sultan Selim'in vefatından iki ay sonra, 7 Zilhicce 926 (18 Kasım 1520) tarihinde İstanbul'da vefat ettiğini belirtmiştir.⁷⁴

İdris-i Bitlisî'nin söz konusu mecmuada kayıtlı olan ve yukarıda zikredilen doğum ve ölüm tarihlerinden yola çıkarak, onun kaç yıl yaşadığını da tespit edebiliriz: Doğum tarihi, 21 Safer 861 (18 Ocak 1457); ölüm tarihi ise 7 Zilhicce

⁶⁷ Başaran, a.g.m, s. 203.

⁶⁸ Ahmet Rıfat Efendi, *Lugât-ı Târihiyye ve Cogrâfiyye*, c. I, s. 110.

⁶⁹ Şemseddin Samî, *Kâmusu'l-A'âm*, c. II, s. 811.

⁷⁰ Kâtib Çelebi, *Keşfû'z-Zünûn*, c. I, s. 218.

⁷¹ Şükûr, a.g.e, s. 11; Ménage, a.g.m, c. I, s. 1208.

⁷² İdris-i Bitlisî, *Mecmuâ*, Varak 189a.

⁷³ İdris-i Bitlisî, *Selim Şâh-nâme*, s. 12, 61.

926 (18 Kasım 1520) olan İdris-i Bitlisi, hicri takvim hesabıyla 65 yıl, 9 ay, 15 gün; milâdi takvim hesabıyla ise 63 yıl, 10 ay yaşamıştır.

İdris-i Bitlisi'nin mezarı, İstanbul'da Eyüp ilçesinin aynı isimle anılan semtinde, "İdris Köşkü" veya "Çeşme" denilen yerde, hanımı Zeynep Hatun'un vakfederek yaptırdığı mescidin bahçesindedir.⁷⁴

8- İdris-i Bitlisi'nin Çocukları

İdris-i Bitlisi, Zeynep Hatun adında bir hanımla evli idi. Kaç çocuğu olduğu hakkında kesin bir bilgimiz yoktur. Ancak onun Mekke'den 1511 yılında Osmanlı sarâyma gönderdiği bir mektubunda, çocukların kendisinin yanına gelmelerine müsaade edilmesini istemesinden, birden fazla çocuğunu olduğunu anlıyoruz. Çocuklarından birinin Mustafa diğerinin Mehmet isimli olduğu söylemektedir. Çocuklarından bilinen ve tanınanı Çelebi lakabıyla da anılan, ilim ve siyaset adamı Ebu'l-Fazl Mehmet Efendi'dir. Doğum tarihi bilinmeyen Mehmet Efendi, Türkçe'den başka Arapça ve Farsça'yı da iyi bilmektedir. Bu sebeple çok genç yaşta ilmiye sınıfına dahil olmuş ve devlet işlerinde görev almıştır. Babası gibi, Osmanlı devletine büyük hizmetleri olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman devrinde önce Divân üyeliği, sonra Manisa'da müderrislik yapmıştır. Daha sonra Trablus kadılığına ve 1542 yılında da Rumeli Defterdârlığına atanmıştır. 26 Şubat 1579'da İstanbul'da vefat etmiş, Tophane'deki kendi adına yapılmış olan Defterdâr Câmiî'sinin avlusuna defnedilmiştir.⁷⁵

Mehmet Efendi'nin babası İdris-i Bitlisi gibi bir çok eseri vardır; Arapça, Türkçe ve Farsça şiirleri vardır. Şiirlerinde "Fazlı" mahlasını kullanmıştır. Daha çok tarihçi olarak bilinmektedir. Eserlerinden bazıları şöyleder sıralanabilir:

1- *Heşt Bihîst Zeyli*: Bu babası İdris-i Bitlisi'nin *Heşt Bihîst* adlı eserin sonuna Yavuz Sultan Selim devrine ait yeni bilgiler ihtiva eden Farsça bir ilavedir. Bu eser "Süleyman-Nâme" ismini de taşımaktadır; 974 (1566) yılında tamâmlandığı sanılmaktadır.

2- *Selîmşâh-Nâme*: Babası İdris-i Bitlisi'nin *Selîm-nâme*'sine benzer bir eserdir. Farsça yazılan eser, nazm ve nesir türünde kaleme alınmıştır. II.Selim'in ilk yılı olan 957 (1567) yılında tamâmlanmıştır.

3- *Tevârîh-i Âl-i Osman*: Babasının eserlerinden de faydalananarak yazdığı Farsça bir Osmanlı Tarihidir. Dokuz kitabtan oluşan bu eser, Yavuz Sultan

⁷⁴ Müstakimzâde, *Tuhfet-i Hattâfin*, s. 111.

⁷⁵ Bayraktar, a.g.e, s. 12.

Selim'e kadarki dokuz Osmanlı Sultanını ve devirlerini anlatır. Eserin 975 (1567) yılında yazıldığı sanılmaktadır.⁷⁶

4- *Târih-i Osmani*: Türkçe yazılan bu eser *Târihu Ebu'l-Fazl* olarak da adlandırılmıştır. Eser, on iki bölümden oluşmaktadır. Eserin Kahire nüshası ise, *Cerideti'l-Âsâr ve Harîtetü'l Ahbâr* adını taşımaktadır. İnsanlığın yaratılışından, Kânuni Sultan Süleyman'ın Eylül 1520 yılında tahta çıkışına kadarki olayları anlatır. Böylece, İdris-i Bitlisî'nin oğlunun iki ayrı Osmanlı tarihi yazdığı ortaya çıkmaktadır.⁷⁷

5- *Ahlâk-ı Muhsini Tercümesi*: Bu eser, Hüseyin Vaiz el-Kâşîfî (öл. 1505) nin *Ahlâk-ı Muhsini* adlı eserinin Farsça tercumesidir.⁷⁸

6- *Hulâsa-i Târih-i Vassaf*: Bu eser, adından da anlaşıldığı gibi, meşhûr tarihçi Vassaf'ın "Târih" adlı eserinin özet Türkçe tercumesidir.

7- *Medâricü'l-İ'tikâd*: Bu, *Menâhicî'i-İbâd* adlı kelâmî bir eserin Türkçe tercumesidir.

8- *Terceme-i Zâhire*: Bu , Harzamşâhi'nin tıbla ilgili "Zâhire" adlı meşhûr eserinin Türkçe'ye tercumesidir.

9- *Mevâhibü'l-Âliyye Tercümesi*: Tefsir ile ilgili bu eser, adından da anlaşılaceği gibi, sözkonusu eserin Türkçe tercumesidir.

9- İdris-i Bitlisî'nin Mühürleri

Ragip Paşa Kütüphanesi 919 numarada kayıtlı mecmuada İdris-i Bitlisî'ye ait olan iki farklı mührün bulunmaktadır. Mehmet Bayrakdar'ın⁷⁹ araştırmasında resmi verilen mühründen farklı olan mührülerden birinin⁸⁰ içindeki ibare şöyledir: "İlahî seyz ve bereketi bekleyen İdris b. Hüsâmtiddin el-Bitlisî". Diğer mührerde⁸¹ yer alan ibare ise şöyledir: "Allah'a güvenen ve O'na dayanan İdris".

10- İdris-i Bitlisî'nin Şahsiyeti

İdris-i Bitlisî, gerek yüklendiği siyasi ve askeri vazifeleri başarılı bir şekilde

⁷⁶ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazaları ve Eserleri*, (Türkçe çev. Ç. Üçok), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıntı, Ankara 1982, s. 107.

⁷⁷ Bkz. Süreyya, *Sicill-i Osmani*, c. I, s. 172; Babinger, *a.g.e.*, s. 108.

⁷⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.* c. II, s. 676, n. 1.

⁷⁹ Bayraktar, *a.g.e.*, s. 96.

⁸⁰ İdris-i Bitlisî, *Mecmua*, Varak 1a.

⁸¹ İdris-i Bitlisî, *Mecmua*, Varuk 71a, 135a ve 171a.

yerine getirmesi ve gerekse ilmî sahada yazdığı eserlerle büyük bir şahsiyet olduğunu ispatlamıştır.

Hoca Sadeddin⁸² İdris-i Bitlisî'nin, iyi huylu, gönlü bol, güzel ve etkili konuşan, kalemini ustalıkla ve incelikle kullanmasını bilen, bilgili, dindar, kötülüklerden sakınan, iyi öğretici, yardım seven ve gönlü devlet sevgisiyle dolu, siyasetin inceliklerini iyi bilen, çok zeki bir kimse olarak tarif eder.

a- Siyasi Şahsiyeti

İdris-i Bitlisî, Yavuz Sultan Selim ile birlikte Osmanlılar'ın Doğu ve Güzey Doğu Anadolu siyasetini belirleyen ve bu siyaset uygulanırken aktif rol oynayan birisidir. Çaldırıran Savaşı sonrası Diyarbakır ve Mardin gibi önemli şehirler alınmadıkça Çaldırıran zaferinin hiçbir anlam ifade etmeyeceğine Yavuz Sultan Selim'i ikna etmiştir. Hem Anadolu birlliğinin gerçekleşmesi hem de Osmanlı hâkimiyetine geçen yerlerin nasıl idare edileceği ve statülerinin ne olacağının belirlenmesinde Yavuz Sultan Selim'e yol göstermiştir. Güneydoğu Anadolu'da İdris-i Bitlisî'nin tavsiyeleri doğrultusunda bir idarî sistem uygulanmıştır. İdris-i Bitlisî, hem bir kumandan olarak hem de bir siyaset adamı olarak olağanüstü bir çaba harcayarak Yavuz'un ideali olan Anadolu birlliğinin gerçekleşmesinde aktif rol oynamıştır.

İdris-i Bitlisî'nin askeri ve siyasi hizmetleri ile başarıları göz önünde tutulduğunda, ona "İkinçi Yavuz" diyebiliriz. Çünkü Yavuz'un ülküsü, İdris-i Bitlisî'nin de ülküsüydü. Diğer bir ifadeyle İdris-i Bitlisî'nin ülküsü, Yavuz'un da ülküsüydü. Bu ülkü; büyuyen ve Ehl-i Sünnet İslam âlemini tehdit eden Şii Safevilere karşı güçlü bir ittifak kurmak, gelişen ve büyuyen Osmanlı Devleti'ni bu ittifakın lideri yapmak. Bu ülkü büyük ölçüde gerçekleşti; onun iki mimarından birincisi Yavuz ise, şüphesiz ikincisi de, İdris-i Bitlisî'dir.

b- İlmî Şahsiyeti

İdris-i Bitlisî, büyük bir siyasi ve askeri şahsiyet olduğu kadar büyük bir ilmî şahsiyettir. Ne var ki, bugün biz onun ilmî şahsiyetini tam manâsıyla ortaya koymaya ve Osmanlı ilim tarihine hizmetlerini detaylıca anlatmaya muktedir değiliz. Bunun başlıca sebebi, eserlerinin hemen hepsinin neşredilmemiş ve üzerine çalışma yapılmış olmamasıdır. İşte bu yüzden onu tam olarak değerlendirmek imkansızdır. Ancak, sadece eserlerinin gerek nicelik gerekse nitelik bakımından çöküğü ve eserlerinin tiptan siyasete, felsefeden tefsire çeşitli ilmi sahalara ait olması bile onun büyük bir bilim adamı olduğunu gösterir. Nitekim Hoca Sadreddin,⁸³ İdris-i Bitlisî için, "kalemini iyi kullanan, çalıştığı alanlarda devrinin tek adamıydı" diyerek onun ilmî özelliğini ifade etmiştir.

⁸² Hoca Sadreddin, *Tâcü'l-Tevârih*, c. IV, s. 246; Özcan, a.g.m, XXI, 486.

⁸³ Hoca Sadreddin, *Tâcü'l-Tevârih*, c. IV, s. 239.

b1- Din Alımı Yönü

İdris-i Bitlisî, din ilimleriyle özellikle hadîs, tefsîr ve fîkî ilimleriyle de yakından meşgul olmuştur. Bu ilimlerde derin bilgisinin olduğu yazmış olduğu kitaplar ve kitaplarında tartışıtiği meselelerden açıkça anlaşılmaktadır. Dînî meseleleri tartışırken akılçî bir yöntem takip etmiştir. Meseleleri işlerken nakîl bilgileri olduğu gibi nakletmemiş, onları tenkide tabi tutarak doğru olduğuna inandığı hususları kendisine destek olarak kullanma yoluna gitmiştir.

İdris-i Bitlisî'nin, dînî meselelerin çözümünde realist bir görüş içinde olduğu görülür. Bunu, onun şarkî ve tûrkî gibi güzel seslerin, üd ve diğer bazı çalgı aletlerinin seslerinin dinlenmesinin haram olmadığı görüşü ile dînî âyînlerde semâ gibi gösteri yapmanın câiz olduğuuna dair görüşlerinden açıkça anlamaktayız. İdris-i Bitlisî'ye göre; Din insan için gelmiştir; insanda bizatîhi bedîhi ve estetik duygular doğuştan vardır; o halde din ve din adına herhangi bir anlayış, insandaki bu duyguları dumura uğratmak için olamaz, tam tersine geliştirmek için olabilir. Tabiki, bu duyguların geliştirilmesi de, İslâm'ın genel ahlâk kuralları çerçevesi içerisinde olmalıdır. Böyle olduğu takdirde ancak, din ile akıl, din ile sanat uyum içerisinde olabilir; aralarında zıtlık olmaz.³⁴

b2- Fen Bilimleri Yönü

İdris-i Bitlisî, fen veya müsbet bilimlerden sayılan tıp, zooloji ve kozmoloji gibi bilimlerle de uğraşmış, bu konularda eserler yazmıştır. Bu tür eserlerine baktığımızda, İdris-i Bitlisî'nin kendine has yeni fikirleri yoktur. Bu yüzden onu başarılı bir fen bilim adamı veya müsbet bilimci kabul etmek pek mümkün değildir. Fakat devrinde bu bilimleri canlı tutmak için gösterdiği çaba takdirle karşılanmalıdır.

İdris-i Bitlisî'nin ilmî şahsiyeti konusunda son olarak diyebiliriz ki; o, gerek eserleriyle ve gerekse fiili hizmetleriyle bilim dünyasına büyük katkılarında bulunmuş bir şahsiyyettir. Eserlerinin çökuluğu ve çeşitli ilim dallarıyla ilgilenmesi, kendisine ansiklopedist bir ilim adamlığı sıfatı verdirmektedir. Eserleri ve fikirleri üzerine yeni ve çok yönlü araştırmalar ve incelemeler yapmaya değer bir düşünürdür. Böyle bir siyasetçi, ilim adamı ve düşünürün daha teferruatlıca araştırılıp incelenmesi şüphesiz ilim dünyasına çok şey kazandıracaktır.

³⁴ Bayrakdar, a.g.e, s. 59.

c-Tarihçiliği

İdris-i Bitlisî diğer özelliklerinden daha çok bir tarihçi olarak tanınmaktadır. Bunun sebebi, onun tarihle ilgili eseri *Hest Bihiş* üzerinde bazı modern tarihçilerin az da olsa inceleme yapmalarındandır. İdris-i Bitlisî, tarih ilmi konusunda çok yeni fikirler getiren bir tarihçi değildir. Ancak o, özellikle Osmanlı tarih yazıcılığına bazı katkılarında bulunmuştur. Bunlar şöylece sıralanabilir:

İlk olarak, İdris-i Bitlisî Osmanlı tarih yazıcılığına Farsça tarih yazma geleneğini sokmuştur. Devrinden önce tarih kitapları çoğunlukla Türkçe ve az da olsa Arapça yazılıyordu. İdris-i Bitlisî ile birlikte Farsça Türk Tarihi yazma geleneği de başlamıştır.

İkinci olarak, İdris-i Bitlisî, tarihe edebiyat sokmuştur. Daha önce yazılan tarih kitapları yalın ve sade üslûblarla yazılıyordu. İdris-i Bitlisî, ağır, ağdalı ve süslü bir üslûb kullanmıştır. Bu konuda söyle denilmektedir: Hakikaten *Hest Bihiş* tarihî noktadan bir şaheser olduğu gibi edebî cihetten de müstesna bir mevkî işgal eder. İdris, zamanının, mütebahhir âlimi olduğundan başka değerli bir edip olduğunu da eserinde mebzulen gösterir. Bu hal o dereceye varır ki, bazı yerlerde edebî kısımlar tarihî olayları gölgdede bırakacak kadar uzundur. İdris-i Bitlisî'nin üslûbunun muğlak bir dereceye varan fazla süsünden hemen bütün tarihçiler şikayetçidirler. Bununla beraber bu elegant tarziyla zarif Osmanlı üslûbunun doğmasına belki de doğrudan doğruya âmil olmuştur.

Üçüncü olarak İdris-i Bitlisî, tarihi olayların anlatımında mutlaka tarihî ve kronolojik sıraya uymayı yerleştirmeye çalışmıştır. Tabii eskiden beri tarihçiler, tarihî olayların anlatımında belirli ölçüde tarih sırasına riayet ediyorlardı; fakat İdris-i Bitlisî âdetâ tarihî olayların anlatımında bir birleriyle tarihsel irtibatın kurularak anlatılmasının zorunluluğuna kesin inanyordu. Bu, onun *Hest Bihiş* ve *Selim-name* adlı tarih kitaplarında uygulamaya çalıştığı bir husustur. *Hest Bihiş* üzerine yaptığı çalışmayla tanınan Mehmed Şükrû³⁵ bu hususu “*Hest Bihiş*'in oldukça itinalı ve mümkün mertebe takvimi bir surette tertip edildiği görürlür” diyerek bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Son olarak, İdris-i Bitlisî, aynı zamanda Osmanlıların ilk vak'ânüvislerindendir, yani ilk resmi Osmanlı tarihi yazmaya memur edilen tarihçilerindendir.

³⁵ Şükrû, a.g.e, s. 8.

d- Şâirlîgi

İdris-i Bitlisi'nin gerek müstakil yazılmış ve gerekse eserlerinin içinde yer alan şiirleri vardır. Bunlar kaside ve mesnevi tarzında yazılmış şiirlerdir. Genelde şiirlerinde realizm hâkimdir. Konuları tarihi olaylar ve çeşitli dini motiflerdir. Şiirlerinde aruz vezninin çeşitli kalıplarını kullanmıştır. Şiirlerinin çokluğu göz önüne alırsa İdris-i Bitlisi için üretken ve büyük bir şair denilebilir; fakat şiir sanatındaki ustalığı açısından bir Sa'dî, bir Hafız, bir Yunus veya bir Fuzûlî gibi birinci sınıf bir şair olmaktan ziyade ikinci sınıf bir şairdir denilebilir.

e-Hattatlılığı

Güzel sanatların bir başka kolu olan hat sanatında İdris-i Bitlisi'nin büyük bir hattat olduğu kabul edilmektedir. O, özellikle divanî, talik, sülüs ve siyakat yazılarında çok kıymetli bir ustad idi.⁸⁶ İnşa sanatında Farsça yazanlar arasında İdris-i Bitlisi'nin benzeri görülmemiştir denilmektedir. İdris-i Bitlisi yazı sanatının hem teorik yönüyle, hem de pratik yönüyle uğraşmış bir sanatçıdır.⁸⁷

f- Filozofluk Yönü

İdris-i Bitlisi, diğer özellikleri yanında aynı zamanda filoofdur. İbn Sina ekolüne meyletmış ve bu ekolün fikirlerini benimsemiş bir kişidir. Bu yönyle Osmanlı düşünce tarihinde İbn Sinacılığın yaşamاسına hizmet etmiştir. Felsefi mahiyetteki eserleri maalesef henüz araştırma konusu yapılmadığından, İdris-i Bitlisi'nin felsefi meselelerin çözümlenmesinde kendine has fikirlerinin olup olmadığını biliyoruz.

g- Mutasavviflik Yönü

İdris-i Bitlisi'nin en çok ilgilendiği konulardan birisi de, tasavvuftur. Bu konuda babasının etkisinin büyük olduğu söyleniliblir. Çünkü babası Sühreverdiyye tarikatına ve öğretisine bağlı bir mutasavvîf idi. İdris-i Bitlisi'nin tasavvufla ilgili eserleri üzerine de henüz araştırmalar yapılmadığı için onun mutassavvîflîk yönü hakkında da pek fazla bir şey biliyoruz. Babası gibi tasavvufla da meşgul olan ve zamanındaki bütün sufilerin mûridi olduğunu belirten İdris'in herhangi bir tarikat şeyhine bağlı bulunmadığı anlaşılmaktadır.⁸⁸ Ancak, İdris-i Bitlisi'nin tasavvufla ilgili eserlerinin konu ve başlıklarını bize az da olsa onun tasavvuflî eğilimi hakkında bir kanaat vermektedir. O, Sühreverdilik ve şahsen irtibatta olduğu İbrahim Gûşenî'nin kurucusu olduğu Halvetilik'in Gûşenîye kolundan ziyade, Vahdet-i Vücûd ekolüne özellikle İbnü'l-Farîz ve İbnü'l-Arâbî gibi

⁸⁶ Uzunçarşılı, a.g.e, s.

⁸⁷ Bayrakdar, a.g.e, s. 57.

⁸⁸ Özcan, a.g.m, XXI, 486.

ünlü mutasavvıflara ilgi duymuştur. Tasavvufun tarikat yönüyle değil, metafizik-teorik yönyle daha çok ilgilenmiştir. Bu sebeple İdris-i Bitlisî'nin Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin Vahdet-i Vücûd doktrini çizgisinde bir mutasavvîf olduğu söylenilenilebilir. Özellikle ilk Osmanlı mutasavvîfi Dâvud-u Kayserî'nin (ö. 1350) Vahdet-i Vücûd tarzı tasavvuf anlayışını Anadolu'da yaymasından⁸⁹ sonra, İdris-i Bitlisî gibi hemen bütün Osmanlı entellektüeli bu tasavvuf anlayışını benimsemiştir. Ancak onun bir tasavvuf ekolüne bağlı olduğunu açık olarak belirten bir bilgi yoktur.

İdris-i Bitlisî'ye ait çeşitli kütüphanelerde dağıtık vaziyette olan elyazması eserlerin bir araya getirilerek onlar üzerinde neşir çalışmaları yapılmasını ve böylece o dönemin bir çok olayının ve meselelerinin daha iyi bilinmesini ümit ediyoruz.

B- İDRİS-İ BİTLİSÎ'NİN ESERLERİ

İdris-i Bitlisî çok çeşitli konularda ve farklı dillerde eserler kaleme almıştır. Eserlerinin konusu, felsefeden tıbba, siyasetten tasavvufa, tarihten hadis ve tefsire kadar çeşitli ilim dallarını kapsamaktadır.

1- Eserlerinin Kronolojik Tasnifi

İdris-i Bitlisî'nin şiirlerin ve mektuplarının toplandığı mecmualar da dahil eserlerinden bir kısmına henüz hiç bir yerde rastlanamamıştır; dolayısıyla kayıp durumdadırlar. Mevcut 21 eser, çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Tespit edildiği kadarıyla eserlerinin 15'i Farsça, 5'i Arapça, 1'i de Türkçe'dir. İdris-i Bitlisî'nin eserlerini ilgili olduğu ilim dallarına göre tasnif etmeden önce kronolojik olarak mevcut ve kayıp eserlerinin listesini vermek istiyoruz..

a - Mevcut Eserleri:

Risâle-i Hazâniyye: İdris-i Bitlisî' ilk eseri olduğu sanılmaktadır ve 1478'den sonra yazılmıştır.

Risâle-i Bahâriyye (Rebi'u'l-Ebrâr): Tahminen 1490 civarında yazılmıştır.

Münâzarâtı's-Savm ve'l-iyd: 1502 yılında yazılmıştır.

Terceme ve Tefsîr-i Hadîs-i Erba'in: 1502'den sonra yazılmıştır.

Terceme ve Nazm-i Hadîs-i Erba'in: 1502'den sonra yazılmıştır.

⁸⁹ Mehmet Bayrakdar, *Kayserili Dâvud*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıtı, Ankara 1989.

İdris-i Bitlisi / HEŞT BİHİŞT / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

Heşt Bihişt: 1506 (ancak hatime de dahil tamamı 1512) yılında yazılmıştır.

Mir'atü'l-Cemâl: 1508- 1510 yılları arasında yazılmıştır.

Serhu Esrâri's Savm min Şerhi Esrâri'l-İbadîn: 1511 yılında yazılmıştır.

Haşıye alâ Tefsîr-i Beyzâvî: II.Bayezid döneminde yazılmıştır.

Risâle fi'n-Nefs: II.Bayezid döneminde yazılmıştır.

Risâletü'l-İbâ an Mevâki'i'l-Vebâ: 1512 yılı civarında yazılmıştır.

Hakku'l-Mübîn fi Şerhi Hakkî'I-Yakîn: 1512 - 1514 yılları arasında yazılmıştır.

Tercüme-i en-Nücîmî'z-Zâhire fi Mülükî Misir ve'l-Kahire.

Mir'atü'l-Uşşâk: Tahminen 1515 yılı civarında yazılmıştır.

Münâzara-i İşk bâ Akl: Kesin bir tarih belirlemek zordur.

Terceme-i Hayâti'l-Hayavân: 1517-1518 yılları arasında yazılmıştır.

Kâmûn-i Şâhenşâhi: En son eserlerindendir ve tahminen 1520 yılı civarında bitmiştir.

Selim-nâme: En son eserlerindendir, Yavuz Sultan Selim devrini anlatmaktadır.

Evdîyetü'l-Edviye.

Kasâid ve Münşâ'ât ve Mûraselât: İdris-i Bitlisi'nin çeşitli şiirlerini ve mektuplarını içermektedir.

Mecmu'atü'l-Münşâ'ât: Akköyuncu, Karaköyuncu, Timurlu, Osmanlı ve Hint sultanları arasında teati edilen mektupların suretlerini ihtiva etmektedir.

b - Kayıp Eserleri:

Serh-i Haşıye-i Tecrid,

Râfizilere Reddiye,

Kenzü'l-Hâfi fi Beyâni Makamâti's-Süfi,
Tuhfe-i Dergâh-i Âli,
Serhu Fusûsi'l-Hikem,
Serhu'l-Hamriyye,
Serh-i Manzume-i Gûlşen-i Râz,
Risâle Der İbâhat-i Ağâni,
Serh-i Haşıye-i Tecrîd,
Râfizilere Reddiye,
Kenzü'l-Hâfi fi Beyâni Makamâti's-Süfi,
Tuhfe-i Dergâh-i Âli,
Serhu Fusûsi'l-Hikem,
Serhu'l-Hamriyye,
Serh-i Manzume-i Gûlşen-i Râz,
Risâle Der İbâhat-i Ağâni.

Bu eserlerin bazıları İdris-i Bitlisî'ye atfedilen ve bazıları ise kesin olarak ona ait oldukları halde henüz ele geçmemiş eserlerdir. İsimlerini biliyoruz; fakat onlara hiçbir kütüphanede şimdilik rastlanılmamıştır.

2- Eserlerinin Konu Bakımından Tasnifi

a- Fen Bilimleri Alanındaki Eserleri

İdris-i Bitlisî'nin tipla ilgili eserleri *Hediyetü'l-Arifîn*⁹⁰ ve *Kesfî'z-Zünûn*'da⁹¹ iki ayrı tip kitabı olarak belirtilmiş; Bunlardan birincisinin, *Risâletü'l-İbâ' an Mevâki'i'l-Veba*; ikincisinin *Risâle fî'l-Tâ'in ve Cevâzi'l-Firar Anhu* adını taşıdığı kaydedilmiştir. Fakat Mehmet Bayrakdar⁹² yaptığı incelemede bunların ayrı iki eser değil, değişik adlarla istinsah edilmiş tek bir eser olduğunu tespit etmiştir. Arapça olan bu eser, Veba hastalığını ve ondan korunma yollarını anlatmaktadır. Eserin elyazma nüshaları; Selim Ağa No: 12-72; Şehid Ali Paşa No: 2033/2; Berlin No: 6371'de bulunmaktadır.

İdris-i Bitlisî'nin Zoolojiyle ilgili eseri ise, *Tercüme-i Hayâtü'l-Hayavân* adını taşımaktadır. Bu eser, adından da anlaşılacağı gibi, Misrlı âlim Kemâleddîn

⁹⁰ İsmail Paşa el-Bağdâdi, *Hediyetü'l-Arifîn*, c. I, s. 196.

⁹¹ Kâtib Çelebi, *Kesfî'z-Zünûn*, s. 840.

⁹² Bayrakdar, a.g.e, s. 31.

Muhammed b. Musa el-Demirî'nin (öl. 1406) meşhûr *Hayâti'l-Hayavân* adlı eserinin Farsça tercümesidir. Hayvan adlarının alfabetik olarak sıraya dizili olduğu bu tercüneyi İdris-i Bitlisî, Mısır'ın fethi sırasında yapmış ve Yavuz Sultan Selim'e ithâf etmiştir. Eserin elyazına nûshaları; Topkapı Sarayı Revan Köşkü No: 1665'de bulunmaktadır ve bu nûshanın İdris-i Bitlisî'nin kendi elyazısıyla yazıldığı söylmektedir.

İdris-i Bitlisî'nin Fen bilimleri alanındaki diğer bir eseri Kozmolojiyle ilgilidir. Akköyunlu Sultanı Ya'kûb Bey'in sultanatının sonlarına doğru Farsça yazılmış ve ona ithâf edilen bu eser, *Risâle-i Bahâriyye Rabi'a'l-Ebrâr* adını taşımaktadır. Eserin bilinen tek nûshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No: 1888/6'da kayıtlıdır.

b- Felsefi ve Kelamî Eserleri

İdris-i Bitlisî'nin felsefi konularla ilgili en önemli eseri, *Risâle si'n-Nefîs*'tir. Arapça olarak kaleme alınmış olan eserin konusu, rûh ve onunla ilgili çeşitli meselelerdir. Bu eserin bilinen tek nûshası, İngiltere'nin Manchester şehrinde John Rylands Kütüphanesinde 385 numarada kayıtlıdır. Ta'lîk hat ile yazılmıştır ancak yazılış tarihi yoktur. İdris-i Bitlisî'nin yarı felsefi, yarı tasavvufî mahiyettedeki *Mündâzara-i Îşk bâ Akl* isimli eseri nesir türünde Farsça yazılmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi, aşk ve akıl konularını ele almaktadır. Tek elyazma nûshası, Beyazîd Devlet Kütüphanesinde 5863 numarada kayıtlıdır.⁹³

Ahmet Rifat Efendi'nin⁹⁴ bildirdiğine göre İdris-i Bitlisî, Arapça olarak Râfizilere bir reddiye yazmış, eserin adına da *Râfizilere Reddiye* başlığını koymuştur. Hakkında daha başka bir bilgimiz olmayan bu eserin hiç bir nûshasına rastlanamamıştır.

c- Tasavvufî Eserleri

İdris-i Bitlisî en çok tasavvuf konusunda eser yazmıştır. Şimdiki bilgilerimize göre, sayısı altı olan tasavvufî eserlerinin ikisi kendi telif eseri, diğer dördü şerh mahiyetindeki eserlerdir.

1 – Te'lif Ettiği Tasavvufî Eserleri: Bursali Mehmed Tahir'in bildirdiğine göre⁹⁵ İdris-i Bitlisî'nin *Kenzi'l-Hâfi fi Beyâni Makâmâti's-Sîfi* başlıklı tasavvufî

⁹³ Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 34.

⁹⁴ Ahmet Rifat Efendi, *Lugat-i Târihiye ve Coğrafiye*, c. I, s. 110.

⁹⁵ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, c. III, s. 7.

telif bir eseri vardır. Ancak bu eserin mevcut hiç bir nüshasına bugüne kadar hiçbir yerde rastlanmamıştır.

İdris-i Bitlisî'nin Farsça olarak yazdığı ve Yavuz Sultan Selim'e ithaf ettiği *Mir'âtü'l-Uşşak* başlıklı tasavvufî eseri; nesir ve nazım türü karışımı bir eser olup, bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Tasavvuf deyimleri, çeşitli tasavvufî konular ve cifr gibi sırrî meseleler eserin konusunu oluşturmaktadır. Eserin mevcut bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümünde 1888/4 numarada kayıtlıdır. Uzunçarşılı,⁹⁶ İdris-i Bitlisî'nin *Tuhfe-i Dergâh-ı Âli* başlıklı başka bir tasavvufî eserinin varlığından söz etmekte ancak Mehmet Bayrakdar⁹⁷ İdris-i Bitlisî'nin bu isimde bir eserinden diğer kaynaklarda hiç bahsedilmediğini ve inceleme yaptığı kütüphanelerde de böyle bir eserine rastlamadığını belirtmektedir.

2 - Şerh Ettiği Tasavvufî Eserleri: İdris-i Bitlisî'nin şerhlerinin en önemlisi *Şerhu Fusûsü'l-Hikem*'dir. Henüz hiç bir yerde mevcudiyetinden haberدار olamadığımız ve Bursali Mehmed Tahir'in⁹⁸ İdris-i Bitlisî'ye atf ettiği bu eser, adından da anlaşılacagı gibi, meşhûr mutasavvîf Muhyiddîn İbnü'l-Arabi'nin (öl. 1240) çok meşhûr eseri *Fusûsü'l-Hikem*'in muhtemelen Arapça yapılmış bir şerhîdir.

İdris-i Bitlisî'nin şerhlerinden bir diğeri, meşhûr mutasavvîf İbnü'l-Fariz el-Mîsrî (öl. 1235)'nin *el-Kâsidetü'l-Hamriyye* adlı eserinin Arapça şerhi olup *Şerhu'l-Hamriyye* ismini taşımaktadır. Maalesef bugüne kadar bu eserin mevcut hiç bir nüshasına rastlanamamıştır.

İdris-i Bitlisî'nin şerhlerinden bir diğeri, Mahmûd Şebistârî'nın (öl. 1321) *Hakku'l-Yakîn* adlı tasavvufî eserinin Farsça şerhi olan *Hakku'l-Musîn fi Şedhi Hakkî'l-Yakîn* başlıklı eseridir. Bu şerh, kısa adıyla *Şerhu Hakkî'l-Yakîn* olarak da bilinir. İdris-i Bitlisî bu eserini, II. Bayezid'in sultanatının son zamanlarında Mekke'deyken yazmayı tasarladığı halde Yavuz Sultan Selim döneminin ilk yıllarda yazabilmiştir. Dolayısıyla bu eser, 1512-1514 yılları arasında yazılmış olabilir. Eser sekiz kısımdan oluşmaktadır. Eserde çeşitli tasavvufî konular ve Vahdet-i Vücûd meselesi işlenmiştir. İdris-i Bitlisî bu eserini Yavuz Sultan Selim'e ithaf etmiştir. Eserin bilinen tek nüshası, Ayasofya 2338 numarada kayıtlıdır.

Bazı kaynaklar⁹⁹ İdris-i Bitlisî'ye Farsça bir şerh atfetmektedirler. Bu *Şerhu Manzume-i Gülsen-i Râz* başlıklı şerhdür. Fakat bu eserin kütüphanelerdeki mevcûd nûshaları, eserin yazarı olarak İdris-i Bitlisî ismini değil, onun babası Hüsameddin Ali'nin ismini taşımaktadır. Babasının, Şebistârî'nin bu eserini şerh ettiğini daha

⁹⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 604.

⁹⁷ Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 35.

⁹⁸ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, c. III, s. 7.

⁹⁹ İsmail Paşa el-Bağdâdi, *Hediyetü'l-Arifin*, c. I, s. 196; Mehmed Tahir, *a.g.e.*, c. III, s. 7; Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 36.

önce söylemişik; onun bu şerhinin birer nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi ile Üsküdar'daki Selim Ağa Kütüphanesinde mevcuttur.

d- Siyâsî ve Ahlâkî Eserleri

İdris-i Bitlisî, siyaset ve ahlâk konularında da bazı eserler telif etmiştir. Bu tür eserlerinden bize kadar ulaşan iki önemli eserinden birisi *Mir'âtî'l-Cemâl*'dır. II. Beyazıt devrinde Farsça olarak yazılmıştır ve ona takdim edilmiştir. Ahlâk ve siyasetle ilgili veciz ve hikmetli sözlerle doludur. Sultanlara ve idarecilere siyasette yol gösterici tavsiyeler içeren bu eserin bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No: 1888/1'de kayıtlıdır.

İdris-i Bitlisî'nin ahlâkî ve siyâsî mahiyettedeki diğer eseri, *Kânûn-i Şâhenşâhî*'dır. *Mir'âtî'l-Cemâl* ile bu eser arasında bazı benzerlikler vardır. *Mir'âtî'l-Cemâl* da olduğu gibi, bu eserde de İdris-i Bitlisî, büyük ölçüde başta Celâleddîn Devvânî'nin *Ahlâk-i Celâlî* veya asıl adıyla *Levâmi'u'l Îsrâk fi Mekârimi'l-Ahlâk* adlı eserinden alıntılarla, Mola Câmî, Senâni, Firdevsi, Sa'dî ve Hafız gibi şair ve düşünürlerin sözlerinden ve şirlerinden nakillerde bulunmuştur. Bir giriş ve dört bölümden oluşan *Kânûn-i Şâhenşâhî*, aslında bir kanun değil, Osmanlı Devleti'ni alakadar eden mühim bir siyasetname'dir. Fakat muhtevası tamamen eski fâkihlerin *es-Siyasetü'l-Şer'iyye* veya *el-Ahkâmî's-Sultaniyye* adlı eserlerini yansımışından ve zikredilen hükümler, şer'i esaslara dayandırıldığından, en az bir kanun gibi padişahı ve diğer yetkilileri bağlamaktadır. *Kânûn-i Şâhenşâhî*, Fatih Sultan Mehmet'in *Teşkilat Kanunnamesi*'nden sonra Osmanlı Amme Hukuku'na dair en mühim kaynaktruktur.¹⁰⁰ *Kânûn-i Şâhenşâhî* Farsça olarak kaleme alınmış, Yavuz Sultan Selim'in ölümünden önce tamamlanmıştır. Fakat eser, adından da anlaşıldığı gibi, Kanuni Sultan Süleyman'ın adını taşımaktadır ve ona ithâf edilmiştir. Yavuz Selim'in ölümünden çok kısa bir müddet sonra ölen ve Kanuni'nin tahta geçtiği ilk bir iki ayı idrak eden İdris-i Bitlisî'nin doğrudan kendisinin mi, yoksa oğlu Ebû'l-Fazl'ın mı eseri Kanuni'ye ithâf ettiği açıkıkla belli değildir. *Kânûn-i Şâhenşâhî* üzerine doktora tezi hazırlayan İranlı araştırmacı Hasan Tavakkoli¹⁰¹ İdris-i Bitlisî'nin bu eserini Yavuz'un ölümünden kısa bir müddet önce tamamladığını, fakat onun ölümü üzerine eserdeki Yavuz'u öven şiirleri çıkartarak Kanuni'ye ithâf ettiğini belirtmektedir.

¹⁰⁰ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahâllîleri*, İstanbul 1991, c. III, s. 11.

¹⁰¹ Hasan Tavakkoli, *İdris Bidîsî'nin Kânûn-i Şâhenşâhî'sinin Tenkidî Neşri ve Türkçe'ye Tercümesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul 1974, s. 27. Tavakkoli bu çalışmasında, İdris-i Bitlisî'nin hayatı ve eserleriyle ilgili bilgi verdikten sonra sözkonusu eserin Farsça metnini ve onun Türkçe tercumesini vermiştir.

e- Dinî Eserleri

İdris-i Bitlisî, Fıkıh, Hadîs ve Tefsir gibi dinî ilimler sahasında da eserler vermiştir; bu eserlerinde çeşitli dinî meseleleri ele almıştır. Günümüze kadar ulaşan bu konulardaki eserleri şunlardır:

1 - Fıkıhla İlgili Eserleri:

İdris-i Bitlisî'nin Oruç ve Ramazan bayramı ile ilgili meseleleri anlattığı eseri *Mündâzârâtî's-Savm ve'l-İyd*, II.Bayezid zamanında 908 (1502) yılında Farsça olarak yazılmıştır. Kısmen nesir ve kısmen nazm türünde bir eserdir. II.Beyazid'a ithaf edilmiştir. Eserin elyazma bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi bölümünde 1888/5 numarada kayıtlıdır.

İdris-i Bitlisî'nin Fıkıh- İbadet konusundaki diğer bir eseri *Şerhu Esräri's-Savm min Şerhi Esräri'l-ibâdin*'dır. Arapça olarak kaleme alınmış olan bu eserini İdris-i Bitlisî Mekke'de iken 917 (1511) yılında yazmıştır ve onu Memlük Sultanı el-Gavri'ye ithaf etmiştir. Eserin elyazma bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümü 1994 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

İdris-i Bitlisî fıkıhla ilgili *Risâle der İbâhat-i Ağâni* başlıklı Farsça bir eser yazdığını, *Kanûn-i Şâhenşâhî* adlı eserinde belirtmektedir. Fakat bu başlıklı risâleye bugüne kadar rastlanılmamıştır. İdris-i Bitlisî bu eserinde mübah olan, dinlenmesi yasak olmayan ses, nağme ve sazları konu almaktadır. İdris-i Bitlisî'nin kendisi, güzel seslerin, üd ve ney gibi çalgıların dinlenmesinin haram olmadığını *Kanûn-i Şâhenşâhî*¹⁰² adlı eserinde belirtirken, bu konuya özel olarak sözkonusu Risâle'de daha önce işlediğini ve bunların haram olmadığı hakkındaki kendi görüşlerini fakihlerden naklettiği deliller ile ispatladığını söylemektedir.

2 - Hadîsle İlgili Eserleri:

İdris-i Bitlisî geleneğe uyarak iki tane de hadîs alanında, Arapça tabiriyle *Hadîşü'l-Erbâin*, Farsça tabiriyle *Çihl Hadîs* kitabı yazmıştır. Onun bu eserleri bugüne kadar gelebilmiştir.

İdris-i Bitlisî'nin birinci *Kırk Hadîs* kitabı, *Tercüme ve Tefsîr-i Hadîs-i Erbâin* adını taşımaktadır ve Farsça yazılmıştır. İdris-i Bitlisî, *Mesâbihü'l-Sünnet* ve *Mîşkatü'l-Mesâbih* adlı hadîsler ihtiiva eden eserlerden topladığı 40 adet sahîh hadîsin önce her birinin manzum tereçumesini yapmakta ve daha sonra nesir olarak yorumlamaktadır. Bu 40 hadisten, ilk 20'si imân, itikad ve cennet ile ilgili, diğer

¹⁰² Tavakkoli, a.g.iz, s. 105-109, Akgündüz, *Osmâni Kanunnâmeleri*, o. III, s. 36-38.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİŞT / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

20'si ise ahlâkla ilgilidir. 44 varaktan oluşan bu eserin elyazma bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih bölümünde 791/1 numarada kayıtlı bulunmaktadır.

İdris-i Bitlisî'nin ikinci Farsça *Kırk Hadîs* kitabı, *Tercüme ve Nazm-i Hadîs-i Erbain* adını taşımaktadır. Birinci kırk hadîs kitabından olduğu gibi, 40 tane hadîsin önce nazm olarak kit'alarla Farsça tercümesi verilmekte, sonra yine nazm olarak her bir hadîsin yorumu yapılmaktadır. Bu 40 hadîsten ilk 10'u imân ve İslâm'la, ikinci 10'u iyi ve kötü amellerle, üçüncü 10'u ahlâken fazilet sayılan veya sayılmayan şeylerle, dördüncü 10'u ise âhiret işleriyle ilgilidir.

Tercüme ve Nazm-i Hadîs-i Erbain'ın önsözünde, İdris-i Bitlisî bu eserini 50 yaşını geçtikten sonra kaleme aldığı belirtmekte ve geçen 50 yıllık ömrünü, faidesiz işlerde geçirdiğini ve bundan böyle kalan ömrünü Hz.Peygamber'in şafaatine nail olmak ümidiyle bu eserini yazdığını belirtmektedir. Bu eserin iki elyazına nüshası elde mevcuttur. Birincisi, İstanbul Üniversitesi Farsça Yazmalar bölümü 823 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, Abdürrahim Nâcim hattıyla istinsah edilmiş ve Adliye Nâzırı Cevdet Paşa'ya sunulmuş olan bir nüshadır. İkincisi ise, Süleymaniye Kütüphanesi Lâlâ İsmail bölümü 30 numarada kayıtlıdır.

3 - Tefsirle İlgili Eseri:

Şimdiki bilgilerimize göre İdris-i Bitlisî'nin tefsirle ilgili tek eseri, meşhûr müfessir Kadi Beyzâvî'nin (öl. 1286) *Envâri'l-Tenzil ve Esrâri't-Te'vil* adlı tefsir eseri üzerine yaptığı *Haşıye alâ Tefsîr-i Beyzâvî* isimli hâsiyesidir. Bu haşıye, Beyzâvî'nin tefsir ettiği bütün Kur'an ayetlerini kapsamamaktadır. Ancak seçtiği ayetler ve onların tefsirlerinin hâsiyelerinden, yani kısa yorumlarından ibarettir. Eser Arapça yazılmıştır ve II.Beyazîd'a ithaf edilmiştir. Eserin baş kısmında, İdris-i Bitlisî'nin aynı sultana sunduğu *Kaside-i Belîğâ* da yer almaktadır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya bölümünde 303 numarada kayıtlıdır.

f- Tarih ve Seyahatle İlgili Eserleri

İdris-i Bitlisî'nin Osmanlı tarihiyle ilgili iki önemli eserinden başka hem tarihi (özellikle Akköylular tarihini) hem de coğrafyayı ilgilendiren seyahat kitapları vardır. Şimdi de bu eserler hakkında bilgi verelim.

1- Selîm-nâme:

İdris-i Bitlisî'nin Osmanlı tarihiyle ilgili bir eseri, *Selîm-nâmeler* türünden olan ve sadece Yavuz Sultan Selim dönemini konu alan *Selîm-nâme*'sidir. Bu eser bazen kaynaklarda *Selîmçâh-nâme* olarak da zikredilmektedir. İdris-i Bitlisî bu eserini Yavuz Selim'in isteği üzerine yazmıştır. Eser 80.000 kadar mîsrayı içermekte olup, kısmen nesir ve kısmen nazum türünde Farsça yazılmıştır. *Selîm-nâme*'nin

konusu, Yavuz'un doğumunu, çocukluğunu, valiliği, yaptığı savaşlar, 918 (1512) yılında padişah oluşu ve İdris-i Bitlisî'nin bizzat müşahade ettiği 917-926 (1512-1519) yılları arasında meydana gelen olaylardır.

İdris-i Bitlisî'nin bu eserini Yavuz'un tahta geçiş yılı olan 1512 yılında veya daha sonraki bir tarihte yazmış olduğunu söyleyebiliriz. İdris-i Bitlisî, 1520 yılında vefat ettiği zaman eseri henüz tamamlanmamıştır. Oğlu Ebu'l-Fazl Mehmet Efendi'nin verdiği bilgilere göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle kendisi babasının dağınık müsvetelerini bir araya getirmiş, onları tasnif etmiş, eksik kısımlarına ilâveler yapmış ve bir de önsöz ekleyerek eseri tamamlamıştır. Eserin 1566 yılı içerisinde tamamlandığı sanılmaktadır.

Selim-nâme'nin bir çok elyazma nüshaları şu kütüphanelerde mevcuttur. Revan Kütüphanesi: 1540; Lâlâ İsmail Efendi: 348/2; Emanet Hazinesi: 1423; London add.:24960; Manchester Uni. Bibl.: 27; Paris Bibl. Nati.: 235.

2- Risâle-i Hazânîye:

İdris-i Bitlisî'nin bu eseri, daha çok bir seyahat kitabı olmakla birlikte, Akkoyunlu devletiyle ilgili bilgiler içermesi bakımından tarihle ilgili eserlerinden sayılabilir. Akkoyunlu hükümdarı Sultan Ya'kûb Bey adına yazılmıştır. İdris-i Bitlisî'nin Ya'kûb Bey ile Azerbaycan'dan Erran'a yaptığı seyahati konu almaktadır. Bitlisî bu eserinde gördüğü yerlerdeki coğrafi güzelliklerden, tarihi eserlerden bahseder. Petrol kuyularından bahsetmesi de devri için ilginç bilgilerdir.

Bu eser belki de İdris-i Bitlisî'nin ilk kaleme aldığı eser olabilir. Eser Farsça yazılmıştır ve Nizâmî Gencevî'nin şiirlerinden iktibaslar epeyce yer tutmaktadır. Eserin mevcut bir elyazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi No: 1888/7'da kayıtlıdır.

3- Heşt Bihişt

İdris-i Bitlisî'nin Osmanlı tarihiyle ilgili en önemli eseri ve bütün eserleri arasında en çok tanınanı *Heşt Bihişt*'dır. Eser Farsça yazılmıştır ve başlığı da Farsça'dır. Başlığının manası "Sekiz Cennet" demektir. Bu başlık bazen "Hiş Bihiş" veya "Heşt Behiş" şeklinde yazılp okunmaktadır. Fakat bu bir hata değil, sadece bir telaffuz farklılığıdır.

Sultan II.Beyazîd, Osmanlıların resmi tarih yazıcılığını başlatmak isteğiyle devrin âlimlerinden İdris-i Bitlisî'ye 908 (1502) yılında, Atâ Melik el-Cüveynî, Vassâf, Muînûddîn Yezdi ve Şerafeddin Yezdi gibi meşhûr tarihçilerin eserlerine benzer bir Osmanlı tarihi yazmasını emretti. Bunun üzerine İdris-i Bitlisî, kendi ifadesiyle "iki yıl altı ay" içinde Osmanlı tarihini yazdı ve 911 (1505-1506) yılı ortalarında eserinin tamamlanmış halini *Heşt Bihişt* adıyla II.Bayezid'e sundu. İdris-

i Bitlisî'nin bu eserine Arapça olarak *Kütübî's-Sifati's-Semâniyye fi Ahbâri'l-Kayâsîrati'l-Osmaniyye* diyerek ikinci bir ad da koymuştur.

İdris-i Bitlisî'nin Osmanlı Tarihi yazmakla görevlendirilmesi *Heşt Bihişt*'in mukaddimesinde¹⁰³ şu şekilde anlatılır: *Ma'lûm ola ki selâtîn-i izâm-i Osmaniyenin ibtidâ arayış-tı taht-gâh-i sultânatı olan Ebû'l-Gâzî Sultân Osman Gâzî'den sekizinci pâdişâh-i din-penâh olan Mehmed sâhib-i feth-i celi hazretleri ecdâd-i büztürg-vârından kendi zaman ve sultânatına deðin arayış-i serîr-i serveri ve revnak-i taht-i hüsrevî olan selâtîn-i izâmın zamanı saltanat ve avân-i şevketlerinde sûret-nâmâ-yı zuhîr olan keyfiyet-tı ahvâl-i gazâvât ve sütûhâtun vuku'unu zebân-i Fârisi-i Derî üzre bir tarih te'lîfîne 908 (1502-1503) senesinde ulemâ-yı asırın mümtâzi ve fudalâ-yı dehrin inşâ-perdâzi mevlânâ İbn-i İdris Hüsameddin Bitlisî'yi me'mûr buyurmaları ile mevlânâ-yı müşâriün-ileyh dahi iki isim ile müsemmedâ ki biri lisân-i Arabî ile Kitâbu Sifâtu's-Semâniyye fi Evsâf-i Kayâsîrati'l-Osmaniyye ve biri dahi sekiz adet pâdişâh-i âlem penâhın menâkib-i âliyelerini istî'âre tarîkî ile birer cennete teşbih ve zebân-i Farsîyye ile Heşt Bihişt deyîi tesmiye eyleyüb bir kitâb-i müstetâb keşîde-i silk-i kîlk tasnîf eylemişir ki, sanayi-i kavâfi ve tescî' ve bedâyi' terbi' ve terci'i mevsîl-i inşâ-yı vassaf belki makbul-ü cümle-i ehl-i insâfîtr.*

İdris-i Bitlisî *Heşt Bihişt*'in te'lifi ile ilgili olarak şu bilgileri vermektedir: *Ebû'n-Nasr Sultân Bayezid ki, bu kitabın ünvânı te'lîfîne bastı elkâb ve evsâfa sebeb ol sultân-i mücâhid intisâbın zikri-i cemîliyle ve bu mecmuârun tashîh-i ahbâr ve tavzîh-i ahvâle bâis ol hânedân-i büztürg-vârın ibtidâ-i hurâc ve bu sipâh-i din-penâhın memâlik-i Rûm'da küffâr-i güm-râh üzerine zûhûrudur... 908 (1502-1503) senesine gelince pâdişâh-i saâdet-âsâr ve eslâf-i mücâhid-şî'ârun sütûhat-i azîmelerin müş'ir ve mehâsin-i kerîmelerin muhbîr olmak üzre sultân-i mücâhid-i zaman merğüb-i havâss ve âvâm olsun içün bir te'lîf-i bellağat-üslûb ve bir tasnîf-i letâfet-mensûb tertibine stir'at ve ilhâh ve bu devâ'ide gayet ihtimâm ile muktazi ve sâ'i oldilar. Hüküm-i ulti'l-emre inkiyâden iki sene altı ayda (yani 30 ay) kabiliyet ve isti'dâd ile tertib-i mükkademât gösterdi. Ve bu kitab-i adîmî'l-misâl mücâhidân-i hânevade-i Osmaniyyeden sekiz sultân-i âl-i şânum sıfatıyla nihân-hâne-i gaybden âlemin mubâssırları müşâhedesî arsasında tarîk-i i'câz ve hark-i ade ile hitâm-i ihtitâm buldu.*¹⁰⁴

Heşt Bihişt 1505-1506 tarihinde yazılımı tamamlanmış olmakla birlikte hatime (netice) kısmı, II.Bayezid'in ölümü ve Yavuz'un tahta çıkışıyla yani 1512 yılı olaylarıyla ilgilidir. Bu durumda eserin ana kısmı, 1506 yılında tamamlanmış bile olsa, hatime kısmının 1512 yılından kısa bir süre sonra yazıldığını düşünebiliriz. Dolayısıyla bir bütün olarak eserin bitim tarihinin en erken 1512 yılı olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim Bursali Mehmed Tâhir,¹⁰⁵ *Heşt Bihişt*'in yazılış tarihi olarak 919 (1512) tarihini vermektedir.

¹⁰³ *Tercüme-i Heşt Bihişt*, Varak

¹⁰⁴ *Tercüme-i Heşt Bihişt*, Varak

¹⁰⁵ Mehmed Tâhir, a.g.e, c.III, s. 69.

İdris-i Bitlisî *Heşt Bihîş'i* yazarken, kendinden önce Osmanlı tarihi yayan kimselerin eserlerinden faydaladığı muhakkaktır. Fakat o, faydaladığı, kaynak eserleri belirtmemiştir. II. Bayezid'ten önceki padişahlar hakkında bilgi verirken, özellikle Aşık Paşa-zade, Neşri ve Şükrullah gibi tarihçilerin tarih kitaplarından yararlanmış olması çok doğaldır. Çünkü özellikle Neşri'nin *Cihânnûmâ'sı* ile Bitlisî'nin bu eseri arasında bazı benzerlikler vardır. İşte bu benzerlikler Babinger'in de dikkatini çekmiştir. Fakat Babinger bunlara dayanarak, Neşri İdris-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîş'i*nden faydalannmıştır şeklinde yanlış bir kanaata varmıştır. Halbuki doğru olan tersidir, yani Neşri, İdris-i Bitlisî'den değil, İdris-i Bitlisî Neşri'den faydalannmıştır. Tarihen de bu böyledir, çünkü Neşri *Cihânnûmâ'yı* 898 (1492) yılında bitirerek II. Bayezid'e takdim etmiştir. Halbuki, İdris-i Bitlisî *Heşt Bihîş'i* 1502 tarihinde *Cihânnûmâ'nın* tamamlanmasından yaklaşık on yıl sonra, yazmaya başlamıştır.

İdris-i Bitlisî'nin bize mevcut ve malum olan kaynaklardan başka, bize mevcut ve malum olmayan kaynaklardan istifade etmiş olması eserine ayrıca bir kıymet verir. İşte bu belki de tamamıyla kaybolmuş kaynakları kullanmış olması dolayısıladır ki Osmanlı tarihinin başlangıcına ait bazı karanlık noktalar aydınlatılmış olmaktadır.¹⁰⁶

Heşt Bihîş'in ıslubu çok ağdalu ve süslüdür. *Heşt Bihîş'in* ıslubunun muğlak bir dereceye varan fazla süsünden bizzat sâdik mukallidi olan Hoca Saadettin¹⁰⁷ bile şikayet eder. Bununla beraber bu eleğan tarzıyla zarif Osmanlı ıslubunun doğmasına belki de doğrudan doğruya âmil olmuştur.¹⁰⁸

Tâcü'l-Tevârîh'den başka *Künhü'l-Ahbâr* ve *Sâhâfi'l-Ahbâr* gibi *Heşt Bihîş'in* mukallidlerinde yalnız birçok ser-levhalara değil, ibare arasında aynen nakledilmiş, fakat Türkçe şekli verilmiş cümlelere, fıkralara mebzulen tesadüf edilir.

İdris-i Bitlisî'nin bu eseri, Osmanlı tarihinin en kıymetli kaynak eserleri arasındadır. Kendinden sonraki tarihçiler için kaynak teşkil etmiş ve onlara büyük tesir etmiştir. Özellikle Hoca Saadeddin *Tâcü'l-Tevârîh'i*, Ali *Künhü'l-Ahbâr'i*, Mûneccimbaşı *Sâhayîfi'l-Ahbâr'i*, Solak-zade *Tarih'i* ve Ruhî Edirnevî *Selîm-nâme'si* için çokça *Heşt Bihîş'ten* faydalannılmışlardır.

Heşt Bihîş, II. Beyazid da dahil ilk sekiz Osmanlı padişahı ve onların dönemlerini konu almaktadır. Çok güzel fakat ağır ve ağdalu bir ıslubla kaleme alınmıştır. Edebi özelliğe sahiptir. Esas olarak nesir türünde kaleme alınmasıyla birlikte yaklaşık 8.000 mîsra tutarında kaside ve rubailer de vardır.

¹⁰⁶ Şükû, a.g.e, s. 8.

¹⁰⁷ Hoca Sadreddin, *Tâcü'l-Tevârîh*, s. 8, s. 29.

¹⁰⁸ Şükû, a.g.e, s. 8-9.

Cl. Huart¹⁰⁹ *Heşt Bihişt*'in 80.000 mısradan oluştuğunu yazmaktadır. Bayrakdar'a¹¹⁰ göre bu rakam yanlışdır, eserde 8.000'e yakın mısra vardır. Bayrakdar'a göre Huart, ya rakamda bir yanlışlık yapmış olabilir veya bu eserle, yaklaşık 80.000 mısradan oluşan Bitlisi'nin *Selim-nâme*'sini karıştırılmış olabilir.

Heşt Bihişt; bir önsöz (mukaddime), sekiz bölüm (bihist) ve bir netice (hatime)den oluşmaktadır. Her bölüm de ayrıca önsözler, girişler, çeşitli alt bölümler ve neticelerden oluşmaktadır.

Heşt Bihişt, oldukça itinalı ve mümkün mertebe takvimi bir surette tertip edilmiştir. Eser tarihî noktadan bir şaheser olduğu gibi edebî cihetten de müstesna bir mevkî işgal eder. İdris, zamanının mütebahhir âlimi olduğundan başka değerli bir edib olduğunu da eserinde mezbulen gösterir. Bu hâl o dereceye varrı ki bazı yerlerde edebî kısımlar tarihî vukuatı gölgdede bırakacak kadar uzundur. *Heşt Bihişt*, bir yoğun tarihî mukayeseler ve cinaslardan başka 8.000 kadar mısra tutan şiirlerle doludur. Hayalının şiddetinden efsanevî hatta tarihî mukayeselerinde devrinin makbulü olan tarzda mübalağaya varmakla beraber heyet-i umumiyesi muhteşem bir tablo arz eder.¹¹¹

Osmanlı tarihinin incelenmesi bilhassa ilk dönemlere ait olayların ve kaynakların tetkiki için İdris-i Bitlisi'nin *Heşt Bihişt* adlı eseri emsalsiz bir hazine teşkil eder. Babinger, *Osmanlı Müverrihîleri*'nde¹¹² "İdris-i Bitlisi'nin *Heşt Bihişt*'i Osmanlı tarihinin yazılıması bakımından henüz işlenmemiş gayet kıymetli bir hazineidir. Bu eserin metninin en iyi el yazmalarına istinaden neşri, Türkiye tarihinin yazılması noktasından en çok gerekli vazifelerden birini teşkil eder" diyerek hem eserin değerini ve önemini vurgular hem de eserin neşrinin ne kadar çok zaruri olduğunu ifade eder. Babinger, *Heşt Bihişt*'ten büyük bir sitayıyle bahsettiği gibi tarihçi Josef von Hammer de 1828'de neşrettiği maruf *Osmanlı Devleti'nin Tarihi* başlıklı eserinin mukaddimesinde *Heşt Bihişt*'i "baş-klasik eser" olarak tavsif ettikten sonra, Osmanlı tarihinin telifi için mevcut hemen bütün kaynakları kullandığı halde, *Heşt Bihişt*'in nûshalarını tamamlamaksızın işe başlamayacağını ilave etmek suretiyle mezkur esere en mümtaz mevkii verir.

Heşt Bihişt üzerine yapılan ilk ve en önemli çalışma; İdris-i Bitlisi'nin *Heşt Bihişt Adlı Eserine Göre Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu* başlıklı doktora tezidir. Filolog M. Şükrü tarafından hazırlanan bu tez ilk defa olarak eski Prusya Maarif Nazarı Prof. Becker'in neşrettiği *Der İslâm Mecmuası*'nda çıkmıştır. 1931'de Atina'da toplanan "Elenist"ler kongresinde Prof. Babinger tarafından bahse konulmuş ve müşteriklerin dikkatini celbetmiştir. Prag Üniversitesi'nden Prof.

¹⁰⁹ Cl. Huart, "Bidlisi, Mawlana İdris", *Encyclopédie de Islam*, v. II, s. 734.

¹¹⁰ Bayrakdar, *a.g.e.*, s. 46.

¹¹¹ Şükrü, *a.g.e.*, s. 8.

¹¹² Babinger, *a.g.e.*, s. 54.

Ripka, Heidelberg Üniversitesi'nden Prof. Hartman ve Kopenhag Üniversitesi'nden Prof. Petersen bu çalışması sebebiyle M. Şükrû'yu tebrik etmişlerdir. Bu çalışma Almanya'da yapıldığı ve bu sebeple Almanca olarak hazırlandığı için bizzat M. Şükrû tarafından 1934 yılında Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır.¹¹³

Heşt Bihîst bugün hâlâ elyazması halde bulunmaktadır. Meşhûr oryantalist D.S.Margoliouth, ölümünden önce, eserin Farsça metniyle İngilizce çevirisini *The Royal Asiatic Society*'nin *Oriental Translation Fund* serisi içerisinde yayınlayacağını söylemiş, fakat sözünü yerine getirememiştir.

Heşt Bihîst'e Osmanlılar devrinde şimdikinden daha çok ilgi gösterilmiştir. Sultan I.Mahmûd'un emriyle eser, 1146 (1733) yılında Abdülbakî Sa'dî (öl. 1161 / 1748) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bu tercüme *Terceme-i Heşt Bihîst* adını taşımaktadır.

Ayrıca bilindiği gibi İdris-i Bitlisî'nin oğlu Ebû'l-Fazl Mehmed Efendi *Heşt Bihîst'e* bir *zeyl* (ilâve) yapmıştır. Bu *zeyl*, *Siileyman-nâme* veya *Zeyl-i Heşt Bihîst* adıyla bilinmektedir. Zeyl'in yazılması, 974 (1566) yılında bitirilmiştir. Bu eser şu kütüphanelerde elyazması olarak bulunmaktadır: Lâlâ İsmail Efendi: 348/2; Revan Köşkü: 1540; Esad Efendi: 2447; Gothe: 32.

Heşt Bihîst'in elyazma nüshaları şu kütüphanelerde bulunmaktadır:

Türkiye'de: Esad Efendi No: 3197; NuruOsmaniye No: 3209, 3211; Ali Emiri Efendi No: 800-7,3211; Revan Köşkü No: 1515; Halis Efendi No: 3364; Rıza Paşa No: 888; Lâlâ İsmail No: 379; Atif Efendi No: 1946; Ayasofya No: 3541; II.Ahmed No: 2914; Beyazıt No: 5161.

Yabancı Ülkelerde: Bânkîpûr No: VI 532-4; Berlin No: Ms. Orient. No 3179; Chanykov No: 85; Kahire No: 509; Meclis (Tahran) No: 276; Bodleian: Upsala No: 274; Browne Coll. No: H-9.

Heşt Bihîst'in mütercimi Abdülbakî Sa'dî'dir.

C- MÜTERCİM ABDÜLBAKÎ SA'DÎ

Sa'dî mahlasını kullanan Abdülbakî, Vanlı olup, Dûrrî Efendi'nin (öl. 1722) kardeşidir. Tam adı; Abdülbakî Sa'dî b. Ebubekr Vehbi Vanî'dir. Önce *Divân Kâtîiplîgi* yapmış, hayatının sonuna doğru Hotin'de (Polonya) *Şîkk-i Sâni Defterdâri* olmuştur. Hicri 1161 milâdi 1748 yılında vefat etmiştir. 1146 (1733) yılında Padişah I.Mahmûd'tan İdris-i Bitlisî'nin *Heşt Bihîst* adlı eserini tercüme yapmakla görevlendirilmiştir.

¹¹³ Şükrû, a.g.e.s. 6.

Babinger,¹¹⁴ İbn Kemâl'in de *Heşt Bihişti* Türkçe'ye tercüme ettiğini söylemektedir; fakat şimdîye kadar böyle bir tercümeye rastlanmadığı gibi, İbn Kemâl'in eserlerinin listesini veren araştırmada¹¹⁵ da buna dair hiç bir bilgi yoktur. Storey,¹¹⁶ *Heşt Bihişti*'n Hüseyin b. Hasan Münîsi tarafından yapılmış Buhara'da Semenov No: 43'de kayıtlı bir başka tercumesinden bahsetmiştir, fakat bu tercüme hakkında hiçbir bilgi zikretmemiştir.

Abdülbâkî Sa'dî'nin tercümesi şu kütüphanelerde elyazması olarak bulunmaktadır: Ayasofya: 3544; NururOsmaniye: 3078; Viyana Milli Kütüphanesi: 994; Stockholm Kraliyet Kütüphanesi: 70; Hamidiye: 928.

D- TERCÜME-İ HEŞT BİHİŞT

Tercüme-i Heşt Bihişt veya *Dibace-i Tercüme-i Sa'dî Heşt Bihişt* olarak adlandırılan eser, yaldızlı deri bir cild içindedir. Eserin başından altıncı ketibenin sonuna kadar 25 satırlık sahife gayet güzel bir nesih ile yazılmış, sonraki sayfalarda bu güzellik kısmen bozulmuştur. Bu nûsha İstanbul'da mevcut yegâne tercümedir. M.Şükru'nun¹¹⁷ bildirdiğine göre Viyana elyazması aynı metni ihtiva ettiğinden bunun kopyası olmalıdır.

Bizim üzerinde çalıştığımız ve Türkçe harflerle neşrettigimiz nûsha; Hamidiye (Süleymaniye Ktp) 928 numarada kayıtlı olan nûshadır. Farsça'dan Osmanlıca'ya yapılan bu tercümenin; yaprak sayısı: 436+4; ölçüsü: 312 x 205 (220 x 125) mm.dir.

Heşt Bihişti'n mütercimi Abdülbâkî Sa'dî, *Tercüme-i Heşt Bihişt*'in mukaddimesinde *Heşt Bihişti*'n Farsça olması sebebiyle herkes tarafından istifade edilemediğini ve bu sebeple devrinin hükümdarı Sultan I.Mahmûd'un 1146 (1733) yılında Vezir Ali Paşa ve Şeyhülislâm İshak Efendi vasıtaları ile kendisine eserin tercumesini emrettiğini kaydeder:

O nûsha-i fâhirin manend-i hazine-i cevâhir ve misâl-i define-i pürzevâhirin levha-i tîlsimi nigâste-i kalem-i acemi olmağla her teng sermaye ol derâriyi girân-mâyeden hisse mend olamayub ekser kâlâ-yi pür-kîymet u bahâsi mahtûm ve mektûm kalmağın hâlâ sâhib-i pâye-i baht-i saltanat ve iclâl ve pirâye-i taht-i şevket ve ikbâl, mâlik-i memâlik-i Rûm ve Arab ve Acem sâhib-i seyf-i meslîl ve kalem, mâlik-i rikâb-i tîmem, sâlik-i mesâlik-i erbâb-i himem, sermân revây-i heft iklîm ve revnak-ezfâ-yi serîr u dihûm pâdişâh-i bende-nevâz şehînşâh-i ser-efrâz

¹¹⁴ Babinger, a.g.e, s. 54.

¹¹⁵ Sayın Dalkiran, *İbn-i Kemal ve Düşünce Tarihimiz*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınevi, İstanbul 1997, s. 58-66.

¹¹⁶ C. A. Storey, *Persian Literature*, London 1970, c. I, Kısım I, s. 415.

¹¹⁷ Şükru, a.g.e, s. 18-19.

tâbi-i emr-i Bâri ve mutî'-i Şer'i Habib-i Kird-gârî sidk ve adl ve hayâ ve keremde
peyrev-i Hazreti Siddik ve Fâruk ve Zînnîreyn ve Haydar, sultân-i bahr ve berr
hâkan-ı adalet-güster kahraman-ı harb u darb sermân-rân-ı şark u garb, halîse-i
rûy-ı zemin u zaman, sultân-ı selâtîn-ı cihân, zullullâhi'l-a'zam pâdişâh-ı muazzam
es-sultân ibni's-sultân, es-Sultânü'l-Gâzi Mahmûd Hân ibn-i Sultân Mustafa Hân
ibn-i Sultân Mehmed Hân,

Beyt

Aşîtab-ı selek-i saltanat câh u celâl zill-ı hallâk-ı cihân Hazreti Sultân
Mahmûd

İtibâr eyledi, bu zerre-i bî-mikdâra nola akrânîma nisbetle olursam mahsiûd
Eseri Muhlis-i Sa'dî'nin idüb şîmdî zuhûr kevkebim burc-ı şerefe bugün
oldu mes'ûd

Elhâsil; Ol şehriyâr-ı merhamet-şîâr hazretlerinin tab'-i hümâyûn-ı fetânet-
meşhûnları 1146 (1733-1734) senesi şuhûrunda ol genc-i nîhân yani ol nûsha-i
nefise-i zîbânın rasad-ı tilsumî, mistâh-ı kalem-i du-zebân-ı Türkiye ile gûşâde ve ol
kâlâ-yi zî-kîymet ve bahâdan herkes sermaye-i istî'dâdma göre istifade eylesünler
icûn tercümesine sermân-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn şeref-yâste-i sudûr olmağın
binâenaleyh vezir-i a'zam ve ekrem müşir-i eşham ve mükerrem vekil-i saltanat-ı
uzmâ ve kefil-i temsiyet-i mesâlîh-i berâya muîn ve çâresâz-ı aceze ve zuafâ, muhibb
u dil-nevâz-ı ulemâ ve sulehâ, mu'tekid-i keramet-i evliyâ ve müstenid-i ehl-i verâ' ve
takvâ sa'i-i İslâh-ı umûr-ı dûnyâ ve râ'i salâh-ı zîhd-î fukarâ, gevher-i ummân-ı
cûd ve sehâvet, dilâver-i meydân-ı gayret ve şecat, ma'delet-güster-i ahâlî-perver
merd-i meydân-ı veğâ, saf-şiken-i ma'reke-i a'dâ, vezîr-i müşterâ-tedbir ve rûşen-
zamîr mâh-ı münür-ı burc-i asalet ve mihr-i pûr-tenvir-i evc-i sadâret stümîye şîr-i
Hüdâ a'nî Cenâb-ı Ali Paşa hazretleriyle vâkîf-ı hakâyîk-ı ilm-i şerîat-ı garrâ ve
kâşif-i dekâyîk-ı sümûn-ı settâ, gavvâs-bihâr-ı zehhâr-ı maâni' ve âşinâ-yi kulzüm-i
esrâr-ı sübâhâni-ser-levha-i mecmuâ-i kemâl ve irfân ve fihrîst-i nûsha-i tahkîk ve
ittikan Nu'mâni'u'l-asr ve Şeyhâni'd-dehr, meşhar-i sadr-i fetvâ ve müftâhir-i ulemâ
ve fidâlâ, şeyhî'l-İslâm ve müftî-ül-enâm Mevlânâ İshak Efendi Hazretleri
Hâcegân-ı dîvân-ı Hümâyûnun ahkar-ı akrân ve efsâr-ı ihvâni olan Abdulkâfi Sa'dî
Bin Ebubekir Vehbi-i Vanî bendelerine işaret ve ilan buyurmalarıyla bu abd-i bî-
bida'a dahi imtisâlen li-emrihi Te'âla hezar acz ve kusûr ile mütevekkilen-alellâh ve
mütevessilen bi-rûhâniyyet-i Rasûllâh alâ kadri't-tâkati ol nûsha-i cemîlenin
tercümesine şuri'l eyledim. Erbâb-ı hüner ve ashâb-ı nazardan iltimâs ve ricâ-yi
vâsîk ve niyâz ve temennâ-yi sâdik oldur ki, bu nev-arûs-i zîba yani bu nûsha-i
garranın kusûr ve kusûrına nazar olunmayub belki zeyl-i af ve atâ ile pûşide ve sehv
ve hatasına kalem-i mürtîvvet ve siyânet keşîde eleyüb trz-ı ihvâniñ setr-i uyîbuyla
mazhar-ı nazar-ı Settâri'u'l-uyûb olalar.

M. Şükrû¹¹⁸ Abdülbakî Sa'dî'nin Farsça *Heşt Bihışt*'i tercüme ederken istediği yazıları terk, istediği yerleri ihtisas ederken yalnız şiirleri değil, tarihi metinleri de ihtisas ettiğini, bundan başka eserin asıl tertip tarzının muhafaza edilmediğini, bir çok bahislerin, müteaddit başlıkların noksan olduğunu, münferit ketibelerin birbirinden ayrılmamış olduğunu, yalnız beşinci ve altıncı ketibelere başlık yazıldığını, mukaddemenin tamamıyla metruk olduğunu, bütün Fârisî nûshalarda yalnız serlevhası bulunan dördüncü ketibenin on dördüncü destanının tamamıyla meskut olduğunu belirtmektedir.

Ancak Şükrû'nün, mütercim Abdülbakî Sa'dî Vanî ile ilgili ifadelerinde tutarsızlıklar bulunmaktadır. Şükrû Bey, hem mütercimin coğrafî ve tarihi mâmûmâtının gayet iyi olduğunu belirtmekte hem de mütercimin Fârisî nûshalarda yanlış yazılmış olan bir çok ism-i hasları pek az müstesna ile doğru yazdığını belirtmektedir. Coğrafî ve tarihî bilgisi ile Farsçası iyi olan bir insanın bu özelliğini yaptığı tercümeye eksiklik değil bilakis eserin aslına bağlı kalmak gibi müellif nûhasına özellikle de ism-i haslarda sâdik kalması onun eseri tercüme ile de olsa bozmamaya gayret ettiğini aslına bağlı kalmayı seçtiğini gösterir.

Tarihî noktadan bir şaheser olduğu gibi edebî cihetten de müstesna bir mevkî işgal eden *Heşt Bihışt*'te İdris, zamanının mütebahhir âlimi olduğundan başka değerli bir edib olduğunu da gösterir. Öyleki *Heşt Bihışt*'in bazı yerlerinde edebî kısımlar tarihî vukuatu gölgede bırakacak kadar uzundur.¹¹⁹ İşte bu noktada Abdülbakî Sa'dî ilmî yeteneğini ortaya koyarak eserdeki bazı uzun edebî kısımları almamış ya da kısaltmıştır. Bunu tarihî olaylardan çok uzaklaşımaması için belki bazı hususlarda eserin aslına bağlı kalmamak bu tercüme için bir noksantalık gibi görülsse de tarihî dokuya dokunulmadan şiir ve edebî anlatımların olduğu kısımların çkartılması veya özetenmesi bir tarih kitabı için yapılan tercümede bir eksiklik olduğunu göstermez. Evet belki edebî açıdan eksiktir fakat tarihî açıdan eksik değildir. Bizim için de tarihî anlatımların olduğu kısımlar önemli ve gereklidir.

¹¹⁸ Şükrû, a.g.e, s. 19.

¹¹⁹ Şükrû, a.g.e, s. 8.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

İKİNCİ BÖLÜM

HEŞT BİHİST

Bismillâhirrahmânirrahîm

Be-nâm-ı Hûdâvend-i cân-âferin
Hakîm-i suhan der-zebân-âferin.

Hamd u senâ-yı bî-pâyân ol Hâlik-ı kevn u mekân ve 'âferîd-gâr-ı zemîn u âsumân cellet azametuhu hazretine sezadir ki; kudret ve san'atını derk etmede akl-ı çâlâk "mâ aresnâke hakka ma'rifetike"¹²⁰ kelâm-ı sıdk-nizâmıyla mütehayyirdir. Ve sipâs-ı bî-hadd u kiyâs ol yekta-yı bî-hemtâ âmme nevâluhu cenâbına revâdir ki alâ-yı na'mâ-yı bî-müntehâsı şüküründe fehm-i derrâk "mâ abednâke hakka ibâdetike"¹²¹ makâl-i hakikat-meâlisiyle áciz ve mütefakkirdir. Ezelîdir, ebedîdir, ni'metine nihâyet ve kudretteñ gayet gayr-ı mutasavverdir. Cümle-i ins u cân matbâh-ı lutf ve ihsânından muğtenim-i elvân-ı ni'mâ ve sîr-çeşm-i nevâl-i envâ-ı keremdir.

Ey Hüdâyı ki ber-kemâl tuyî
Mâlikü'l-mülk-i zülcelâl tuyî.

Ve salât u selâm-ı bî-hemtâ ve tahiyyât-ı feyz-irtisâm-ı bî-müntehâ ol ser-defter-i risâle-i enbiyâ ve ziver-i fihrist-i kibâre-i asfiyâ refref-sûvâr-ı âlem-i illiyyîn, mahrem-i esrâr-ı kurbet u yakın, şem'-i meclis-furûz-i kerubiyân, müşkât-i pertev-efrûz-i mecmâ-i rûhaniyân, tûlî-i gûyâ-yı mir'ât u "ve mâ yentiku anî'l-hevâ"¹²² sâhib-i makâm u "kâbe kavseyni ev ednâ"¹²³ mefhâr-i hilkât ve tac-ı mîrac-ı âlâ, nûr-ı hadeka-i biniş ve nûr-ı hadika-i aferîniş, şefî-i yevm-i mîzân ve mutî-i rizâ-yı Sûbhân, tabîb-i derd-mendân Habîb-i Rahmân Muhammedü'l-Mustafa (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sahibihi ve sellem) hazretlerine elyâk ve evlâdir ki, usât-ı ümmet-i bî-kudrete kefil-i rahmet-i Perverd-gâr ve delîl-i mağfiret-i Ğafür ve Ğaffârdır.

Beyt

Kerîmû's-secâya cemîlü's-şiyem,
Nebîyyü'l-berâya, şefîlu'l-ümem.

Rubâ'i

Ey muhterem-i Hazreti Mennân u Ğafür
V'ey muğtenim-i ni'met-i didâr u huzûr
Mevlûdun ile âlemiyân etti safâ
Mî'râcîn ile müsebbihân buldu sürûr

Beyt

¹²⁰ Biz seni hakkıyla tanımadık.

¹²¹ Biz sana hakkıyla ibâdet edemedik.

¹²² O kendi hevasından konuşmaz. Kur'an-ı Kerîm, Neçm, 3.

¹²³ Araları iki yay arası kadar belki daha da yakın oldu Kur'an-ı Kerîm, Neçm, 9.

Nice nevâ-keş ola Sa'dî bağ-ı vasfunda
Olunca Hazreti Cibrîl bûlbûlû, O gülün

Ve dûrûd-ı nâ-mâ'dûd ve bi-ahsâ ve sûrûd-ı bi-hudûd-ı là yuhsâ âl ve evlâd
ve ashâb-ı sâhib-i reşâd hususan çâr-ı yâr-ı gûzîn, a'ñi hulefâ-i râşîdîn (îdvânullahî
teâlâ aleyhim ecmaîn) hazerâtına enseb ve evlâdir ki her biri ser-çeşme-i fitrat-
mekremet ve menbâ-i mâî'l-hayâti kerâmetdirler.

Emma ba'd; Ma'lûm ola ki selâtîn-i izâm-ı Osmâniyye'nin ibtidâ arayış-ı
taht-gâh-ı sultanatı olan Ebû'l-Gâzî Sultân Osmân Gâzî'den sekizinci pâdişâh-ı dîn-
penâh olan Mehmed sâhib-i feth-i celi (nevverallâhu burhânehu) hazretleriecdâd-ı
bûzûrg-vârından kendi zaman ve sultanatına degin arayış-ı serîr-i serverî ve revnak-ı
taht-ı hûsrevî olan selâtîn-i izâmîn zamân-ı sultanat ve avân-ı şevketlerinde sûret-
nûmâ-yi zuhûr olan keyfiyet-i ahvâl-i gazâvât ve fütûhâtın vuku'unu zebân-i Fârisi-ı
Derf üzre bir tarih te'lifine 908 (1502-1503) senesinde ulemâ-yi asrin mümtâzi ve
fudalâ-yi dehrin insâ-perdâzi mevlânâ İbn-i İdris Hüsâmeddin Bitlisîyi me'mûr
buyurmaları ile mevlânâ-yi müşârtün-ileyh dahi iki isim ile müsemmâ ki biri lisân-ı
Arabî ile *Kitâbu Sîfatû's-Semâniyye fi Evsâf-i Kayâsîratî'l-Osmâniyye* ve biri dahi
sekiz adet pâdişâh-ı âlem penâhin menâkib-ı âliyelerini istî'âre tarîkı ile birer
cennete teşbih ve zebân-ı Fârisiyye ile *Heşt Bihîst* deyû tesmiye eyleyüb bir kitâb-ı
mûstetâb keşide-i silk-i kîlk tasnîf eylemiştir ki, sanâyi-i kavâfi ve tescî' ve bedâyi'-i
terbi' ve terci'i mevsûl-ı inşâ-yi vassâf belki makbul-ı cümle-i ehl-i insâftır. Lâkin o
nûsha-i fâhirin mânend-i hazine-i cevâhir ve misâl-i define-i pûr-zevâhirin levha-i
tilsimî nigâste-i kalem-i acemi olmayla her teng sermâye ol derâri-yi girân-mâyeden
hisse-mend olamayub ekser kâlâ-yi pûr-kîymet u bahâsi mahtûm ve mektûm
kalmağın hâlâ sâhib-i pâye-i baht-ı sultanat ve iclâl ve pirâye-i taht-ı şevket ve ikbâl,
mâlik-i memâlik-i Rûm ve Arab ve Acem sâhib-i seyf-i meslûl ve kalem, mâlik-i
rikâb-ı ümem, sâlik-i mesâlik-i erbâb-ı himem, fermân revây-i heft iklîm ve revnak-
efzâ-yi serîr u dihîm pâdişâh-ı bende-nevâz şehînşâh-ı ser-efrâz tâbi-i emr-i Bâri ve
mûtî'-i Şerî-Habîb-i gird-gârî sıdk ve adl ve hayâ ve keremde peyrev-i Hazreti
Siddîk ve Fâruk ve Zinnûreyn ve Haydar, sultân-ı bahr ve berr hâkan-ı adâlet-güster
kahraman-ı harb u darb fermân-rân-ı şark u garb, halife-i rûy-ı zemîn u zamân,
sultân-ı selâtîn-i cihân, zillullâhi'l-a'zam pâdişâh-ı muazzam es-sultân ibni's-sultân,
es-Sultân'ı-Gâzî Mahmûd Hân ibn-i Sultân Mustafa Hân ibn-i Sultân Mehmed Hân
(eyyedallâhu eyyâme hilâfetihî ilâ intihâ'i z-zamân),

Beyt

Afitâb-ı felek-i sultanat câh u celâl zill-ı hallâk-ı cihân Hazreti Sultân
Mahmûd

İtibar eyledi, bu zerre-i bî-mikdâra nola akrânuma nisbetle olursam mahsûd
Eseri Muhlis-i Sa'dî'nin idüb şimdi zuhûr kevkebim burc-ı şerefte bugün
oldu mes'ûd

Hak teâlâ bu Şehînşâh-ı azîmî's-şânın sâye-i sultanatın haşre dek itsün
memdûd

İdris-i Bitlisî / HEŞT BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

Her ne kim tab-ı hümâyûnuna ilhâm olsa ide tedbirini takdire muvâfik Ma'bûd.

Elhâsil; Ol şehriyâr-ı merhamet-şâîr hazretlerinin tab'-ı hümâyûn-ı fetânet-meşhûnları 1146 (1733-1734) senesi şühûrunda ol genc-i nihân yani ol nûsha-i nefise-i zîbânın rasad-ı tilsimî, mîftâh-ı kalem-i du-zebân-ı Türkî'ye ile gûşâde ve ol kâlâ-yı zî-kîymet ve bahâdan herkes sermâye-i istî'dâdına göre istifade eylestünler için tercümesine fermân-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn şeref-yafste-i sudûr olmağın binâenaleyh vezir-i a'zam ve ekrem müşîr-i efham ve mükerrem vekîl-i saltanat-ı uzmâ ve kefîl-i temsiyîet-i mesâlih-i berâya muîn ve çâresâz-ı aceze ve zuâfâ, muhibb u dil-nevâz-ı ulemâ ve sulehâ, mu'tekid-i keramet-i evliyâ ve müstenid-i ehl-i verâ' ve takvâ sa'î-i islâh-ı umûr-ı dûnyâ ve râi-i salâh-ı zûhd-i fukarâ, gevher-i ummân-ı cûd ve sehâvet, dilâver-i meydân-ı gayret ve şecaat, ma'delet-gûster-i ahâli-perver merd-i meydân-ı veğâ, saf-şiken-i ma'reke-i a'dâ, vezîr-i müsterâ-tedbir ve rûşen-zamîr mâh-ı münîr-i bure-i asalet ve mihr-i pûr-tenvîr-i evc-i sadâret sümîmiye şîr-i Hüdâ a'nî Cenâb-ı Ali Paşa (yesserallâhu teâlâ mâ yehtâr ve mâ yeşâ') hazretleriyle vâkîf-ı hakâyık-ı ilm-i şerîfat-ı garrâ ve kâşîf-ı dekâyîk-ı fûnûn-ı şettâ, gavvâs-ı bihâr-ı zehhâr-i maâni' ve aşinâ-yı kulzûm-i esrâr-ı sübâhâni ser-levha-i mecmuâ-i kemâl ve irfân ve fihrîst-i nûsha-i tâhkîk ve ittikan Nu'mânû'l-asr ve Şeybânû'd-dehr, meşhar-ı sadr-ı fetvâ ve müftâhir-ı ulemâ ve fudalâ, şeyhû'l-İslâm ve müfti-ül-enâm (efâdallâhu fevâyide ilmihi alâ kâffeti'l-enâm) mevlânâ İshak Efendi Hazretleri Hâcegân-ı divân-ı Hümâyûnun ahkar-ı akrân ve eskâr-ı ihvâni olan Abdûlbâki Sa'dî bin Ebubekir Vehbi-i Vanî bendelerine işaret ve i'lan buyurmalarıyla bu abd-i bî-bida'a dahi imtisâlen li-emrihi te'âlâ hézar acz ve kusûr ile mütevekkilen-allellâh ve mütevessilen bi-rûhâniyyet-i Rasûllâh alâ kadri't-tâkatî ol nûsha-i cemîlenin tercümesine şûrû eyledim. Erbâb-ı hüner ve ashâb-ı nazardan iltimâs ve ricâ-yı väsîk ve niyâz ve temennâ-yı sâdîk olur ki, bu nev-arûs-i zîba yani bu nûsha-i garrânın kusûr ve kûsûrnâna nazar olunmayub belki zeyl-i af ve atâ ile pûşîde ve sehv ve hatâsına kalem-i mürûvvet ve siyânet keşîde eyleyüb irz-ı ihvânın setr-i uyûbuluya mazhar-ı nazar-ı Settârû'l-uyûb olalar. Zira

Beyt

Her ayb ki sultân-ı bî-pesended hûnerest.

Ve minhû't-tevfîk ni'me'l-Mevlâ ve ni'me'r-Refîk

*Bu Makal Selâtîn-i Âl-i Osmân'ın Tevârihi Kitâbinin Te'lif ve Tasnîfîne
Şûrû'l Beyânındadır.*

907 (1501-1502) senesinde ki bu ahkar-ı fukarâ İdris bin Hüsameddin Bitlisî entakallâhu bî's-sidki ve's-savâb ve haşsere fî-zûmret-i "men ûtiye'l-hikmete ve fasle'l-hitâb"¹²⁴ tesârif-i rûzgâr-ı gaddâr ve ta'arruz-ı sitemkârân ve cebbârdan tamâmî-i memâlik-i İslâmiyede cay-ı emniyet ancak memleket-i mahruse-i Rûm'a münhasır olduğu ma'lum olmağla izdirâri celâ-yı vatan ve terk-i diyâr eylemek

¹²⁴ Kime hikmet ve kesin hüküm verme salâhiyeti verilmişse .

ihtiyâr eyledim. Zira ki çeşm-i neyyir-i sipihr-i devvâr ve ayn-ı hûş-mendân-ı ülül-ebsâra rûşen ve âyândır ki; ol hânedân-ı kayser-i İslâm ve ol dûdmân-ı hüsrevân-ı İskender-makam elhak bir âsumândır ki; metâliinin kevâkib-i neyyirleri cümlé sâhân-ı âdil-î dil ve ra'iyyet nevâz ve nûcûm-ı tâli'-i mes'ûdları daima şer'-perver ve kûfr-gûdâz mücâhidlerdir. Binâen-alâ-zâlik bu garîb ve kebîb-i mehcûrun sevdayî gönülmde şüüküh ve bu yâr ve diyârdan dûr ve şikeste ve aşûfste-dimâğının hayâl-i hercâyîsında harîm-i menzil-i murâda dâire-i istis'âd iştîdâd buldu. Takbiliş-şam-ı âsitân-ı felek-âsiyâr ve inâyet-i en'âm-ı sultân-ı mutâ' a'nî şehen-şâh-ı selâtîn-ı şer'i-at-şî'âr ve pâdişâh-ı dindâr-ı memâlik-medâr hüsrevân-ı rûzgârin ahseb ve ensebi kayâsira-i şerâyi'-şî'ârin efdal ve ekmeli ve eyyâm-ı fiten-i şayî'adan müceddid-î dîn-i mûbîn ve re's-i mie-i tasia'da câlis-i evreng-i istiklâl ve temkin ve fermân-fermâ-yı sipâh-ı nusret-penâh "faddalallâhü'l-müçâhidîne ale'l-kâidîne"¹²⁵ ve hâris-i kubbeti'l-İslâm ve eyvân-ı metîn-î dîn cünûd-ı zafer-âyîn "Hüvellezî eyyedeke binasrihi ve bi'l-mü'minîn"¹²⁶ el-müeyyed minallâhi'l-Mecîd el-mevfûr bi-meziðî't-te'yid bi'r-re'yî's-sedîd Ebû'n-Nâsr Sultân Bâyezîd (eazzallâhu teâlâ bi'n-nasri'l-mûbîn ensârehu) ki, bu kitabın ünvân-ı te'lifine bast-ı elkâb ve evsâfa sebeb ol sultân-ı mücâhid intisâbin zikri-cemîliyle ve bu mecmuânum tashîh-i ahbâr ve tavzîh-i ahvâl ve esârete bâ'is ol hânedân-ı büzürg-vârin ibtidâ-1 hurûc ve bu sipâh-ı dîn-penâhin memâlik-i Rûm'da küffâr-ı güm-râh üzerine zuhûrudur ki, 710 (1310-1311) senesinde serîr-i hilâfet-i Müslimânî, cûlûs-i saltanat-ı Osmâni ile ünvân ve şan bulub sene-i mezbûreden 908 (1502-1503) senesine gelince pâdişâh-ı sa'âdet-âsâr ve eslâf-ı mücâhid-şî'ârin fütûhat-ı azîzmelerin müş'ir ve mehâsin-i kerîmelerin muhbîr olmak üzre sultân-ı mücâhid-i zamân eyyedellâhu bi-i'la-i a'lâmî'l-îmân merğüb-i havâss ve âvâm olsun için bir te'lif-i belâqat-ûslûb ve bir tasnîf-i letâfet-mensûb tertîbine sur'at ve ilhâh ve bu devâ'ide gayet ihtimâm ile muktazi ve sâ'i oldular. Hüküm-i ülül-emre inkiyâden bu Meryem-şîret olan tabî'atın neticesi ve pâkize-fitrat olan mâder-i fikret-zâdesi iki sene altı ayda "ve hamluhu ve fisâluhu selâsûne şehren"¹²⁷ kelâm-ı hikmet-eşbâhi tûbkîncâ kabiliyet ve istî'dâd ile tertîb-i mukaddemât gösterdi. Ve bu kitab-ı adîmû'l-misâl mücâhidân-ı hânevade-i Osmâniyye'den sekiz sultân-ı âl-i şânın sıfatıyla nihân-hâne-i gaybden âlemin mubâssıruları müşâhedesi arsasında tarîk-i i'caz ve hark-ı ade ile hitâm-ı ihtitâm buldu.

Ve bu kitab-ı müstetab sekiz aded pâdişâh-ı cennet-meâbin daavâtına sened olduğuçünzebân-ı Fârisî üzre *Heşt-Bîhişt* deyu tesmiye olmak mülâyim ve bir dahi lisân-ı Arabî ile *Kitabü's-Sifati's-Semâniye Fi-Ahbâri'l-Kayâsîratî'l-Osmâniyye* münâsib görüldü.

Ve bu sekiz kitabın her birinin mebdei ki, bir ketibe-i müeddi ve tali'a ve mukaddime lafzıyla mevsûm oldu. Ve ebvâb-ı semâniyeden her bâbı bir ketibe ile terfîb aded-i mevsûm oldu. Ve her ketîbede bir kaç dâstân var ki, selâtîn-ı müşârûn-

¹²⁵ Allâh mücâhitleri oturanlardan üstün kaldı, Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 95.

¹²⁶ Seni ve inânanları yardımıyla destekleyen ..., Kur'an-ı Kerîm, Enfal, 62.

¹²⁷ Taşınması ve sütten kesilmesi otuz ay sürer.. Kur'an-ı Kerîm, Ahkâf, 15.

ileyhimin ehl-i küfr ve zümre-i İslâm ile fütûhât ve muhâsamâtın beyânı vukûnundadır. Et-tevfiku min-Allâhi'l-Müsteân.

Lâ cerem, muhakkak oldu ki, ol pâdişâhların meâsiri muktezâsiyla ki, serîr-i mülk-i dîn-hüsrevleri ve şive-i şecâat ve ictihâd ve gazâ ve cihâddâ rûy-i zemînde zümre-i memâlik-i İslâmiyye mülükunun cümlesinden ziyyâdedirler. "Innehum yûsâriûne fil-hayrâtî ve yed'ûnena rağaben ve raheben ve kânû lenâ hâşîfîn"¹²⁸ mazmûn-ı mu'ciz-nûmûni üzre şeref-i mertebeleri muhbîr-i anhın anlara ihbâr ve âsârinin nisbeti ile hüveydâ ve âşikârdır. Cemî-i ebvâb-ı fütûhât ki, eyyâm-ı devlet-i İslâm'da bahtiyârân-ı ümmet-i Muhammed (sallallâhu teâlâ aleyni ve sellem)in destiyle gûşâde olur. Ol Hazret'in rûzgâr-ı ikbâline mensûbdur. husûsan bir fetih beşâreti ki gayet teveccûh-i hâtr ve nihâyet iktizâ-yi âlî manzarından kerrât-ı merrât mir'ât-ı tûtiyân-gûy-i "ve mâ yantiku anî'l-hevâ"¹²⁹da ol bî-misâlin sûret-i vukûu "in huve illâ vahyün yûhâ"¹³⁰ ile âşikâr ve hüveydâ olmuşdur. Ve ol Hazret'in hadîs-i dürr-nisâr ve lafz-ı şûkr-i Bâri ile anın zuhûrunun nûvîd-i beşâreti müeddi olmuş. Nitekim ehâdis ve mübesşîrât-ı Nebevî ve kelimât-ı tâmmât-ı Mustafâvi memâlik-i Rûm'un fethi ile mülk-i Fars ve Acem'in müjdesi i'dâdında çok vâki' olmuşdur. Minha Kale'n-Nebiyyu (sallallâhu aleyni ve sellem): "Fe kurûni Ceziretü'l-Arab fe yeftehehallâhu teâlâ sümme Fârisün fe yeftehehallâhu teâlâ"¹³¹ sadaka Rasûlullâh. Ve bu ehâdis-i şerîfin emsâli ki, hâtr-ı illiyîn-müzâhere mezîd-i istidlâl ile görünmek mümkündür. Kütübü ahbârı Nebeviyye'de çokdur. Ve ol hadîs-i şerîfin ki, Rûm hakkında müstekilen nûvîd-i beşâre göstermişlerdir ki "se-yuftehu aleyküm'r-Rûm ve yekfîkehümüllâh"¹³² sadaka Nebiyyullâh. Ve ma'a zâlik azîm-i şan-ı iclâl ki, beşâret-i feth-i büldânda buyurmuşlardır. Hadîs-i sahîh ve nûvîd-i sarîhü'l-melhametü'l-uzmâ feth-i Kostantiniyye bu feth-i mübînin rûchânına bûrhândır. Ve bu mazmûnda kelâm-ı sadakat-encâm Ali bin Ebi Talib (radiyallâhu teâlâ anh)den mervîdir ki, "Bu selâtîn-i mücâhidînin emârât-ı devletinden haber ve enfâs-ı girih-gûşâ ile bu fâtihân-ı kışver-gûşây-ı küfr ü âsâmin livâ-yı mebsût-ı bastını sema-yı izzet ve i'tilada gûşâde eyledi ki, "Le yekûnenne li hâzîhi'l-ümmeti şânün ve yestecmî'ü aleyna râyâtûn"¹³³ Benî'l asfâr ve megâzî-i İslâmiyenin ahyârı âriflerinin indinde hulefâ-i Nebeviyye ve tâbiûnden sonra selâtînden hiç bir pâdişâh-ı gâzî bu mertebe fütûhât-ı bilâd-ı kâfirî ve bu vûs'atte memâlik leşkeri ve mîlel-i muhtelife kîş-i bâtilası mezheb-i milleti Hanefîyye-i peygamberiyye mütebeddil olmak mukadder ve müyesser olmamıştır. Havâkîn-i mütekaddimîn ve müteahhirînden bunların da ayim-i bûnyân-ı hilâfeti du'â-i sulehâ ile kâim ve kavâim-i serâir-i devletleri tekye-gâh-ı saltanatında zikr-i hayr ile müstâhkem ve

¹²⁸ ... Doğrusu onlar iyi işlerde yarışıyorlar Korkarak ve umarak bize yalvarıyorlardı. Bize karşı gönülden saygı duyuyorlardı Kur'an-ı Kerîm, Enbiyâ, 90.

¹²⁹ O hevâsında konuşmaz Kur'an-ı Kerîm, Nem, 3.

¹³⁰ O'nun konuşması ancak bildirilen bir vahy ideoır. Kur'an-ı Kerîm, Necm, 5.

¹³¹ Arap yarım adası yakın bir zamanda feth edilecek. Daha sonra da Fars diyarının fethi de size müyesser olacaktır.

¹³² Rumlar size sefer açacak. Size Allâh kâfidir.

¹³³ Bu ümmet için çok önemli konum olup, hâkimiyeti altında çok bayraklar (kavimler) toplanacaktır.

vucûh-ı müberrât ve hayrât ve menâfi-i sadakat-ı daimi mûcmelen üç nev'de cemî-i ashâb-ı devlete müreccâtur ve tamâmî ehl-i milele fâik ve fâsildir.

Nev'i evvel; Evvelâ imârât-ı âliye ve ebniye-i refia ve meâbid ve tâat kerde-i ehl-i imân ve tevhid ve emkine-i menî'lerin ve bîkâ' ve hayr ve ihsânları niyâz-ı beyân-ı ta'dîdinden evfer ve ezyeddir. Bu selâtinin sadakât ve tatavvuâtından ve bu hüsrevân-ı evreng-i'z u temkînin teberruatından ki, fîl-hakika ol eşhâs-ı hass-ı semâniyeden her birisi bu âna degin bu mazmûn-ı sa'âdet-âyînin mecmâ-i masdukasıdır ki, "ve cealnâhüm eimmeten yehdûne bi-emrinâ ve evhâyñâ ileyhim fi'l-hayrât ve ikâme's-salâti ve îtâ'e'z-zekâti ve kânû lenâ âbîdin"¹³⁴ ve memâlik-i Rûm'un ve İslâmiyye-i merzbûmunun bilâd-ı besîta ve arızında çendan istinbâ ve insâ göstermişlerdir. Meymenet-i sa'y-ı cemîlleri ile biye' ve kenâyîs ve mesâcid ve medârise tebdil ve put-haneleri savâmi' ve halvet-hâne ve cevâmi'-i mecâmi-i muvahhidâniye tağyîrde ikdâm eyleyüb ve âsâr-ı mî'mar-ı sa'yî müciddânelereinden sâkinân-ı bahr ve berre ol kadar binâ-ı hayr ve mahall-i neşr-i tasadduk ibdâ ve ihyâ eylemişlerdir ki, bi-hasebi'l-aded ale'l-icmâl pâdişâhân-ı Arab ve Acem ve kişver-i İrân ve Tûrân'ın cümle imârâtından efzündur.

Beyt

Gulâm-ı himmet ân pâdişâhem
Ki hayr u lutf ez behr-i Hüdâ kerd
Esas-ı câh-ı ân şeh bâd muhkem
Ki kâr-ı hayr bî-rûy-i riyâ kerd

Ya 'ni

Ol pâdişâhin himmetinin bendesiym ki; hayr ve lutfu Allâh için eyledi.
Anın cähîninin temeli muhkem olsun ki; hayr işini riyâsiz işledi.

Sâniyen (Nev'i Sâni); Her kaçan düşmen-i dînden ahz- intikâm içün makarr-ı saltanatlarından nehzat nusret-encâma niyet-i hâlis ile ikdâm ve a'dâd-ı esbâb-ı leşker-i kevâkib-a'dâd ve techîz-i esas-ı asker-i melâik-imdâd ile azm-ı gazâ ve mücâhede içün hareket eyleyeler, ol kadar sarf-ı hazâin ve emvâl ve bezl-i atâ ve nevâl iderler ki, uzemâ-i selâtîn-ikbâlin nice yıllar dahiye-i uzmâlarında ol miktar infâkları emr-i muhâl görünüyor.

Üçüncü nev'i: Bu hânedân-ı fazl ve ihsânın infâk ve irfâk ve hedâya ve mehâsin-i eşfâk-ı atâyâsı yemîninden kaffe-i ehlü'llâh ve âmme-i havâss-ı ibâdüllâh daima mahzûz ve hemîse nazar-ı merhametleri ile melhûzlardır. Belki tamâmî-i ulemâ-i âlem ve fudalâ-i benî âdem gerek zill-i serâdikât-ı âlı âlemlerinde mesrûr ve gerek etrâf-ı memâlik-i Arab ve Acem'de mezâkûrdur. Bunların merhamet ve ma'deleter ve imtinânlarında rahat ve asude-hâtit ve pür-sûrlardır. Ve bu hânedân-ı celâletin haşmet ve devletinin devâm-ı hulûdu du'â ve senâ-yı sâilân ve'durûd-ı hân iledir.

Beyt

Ez ân şud hâne-i hurşîd ma'mûr

¹³⁴ Onları buyruğumuz altında insanları doğru yola götüren önderler yaptık; İyi işler yapmayı namaz kılmayı zekât vermemeyi vahyettik. Onlar bize kuluk eden kimscelerdi, Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ 73.

Ki târikân-ı devlet-râ dehed nûr
 Sehâ-yı ebr ezân âmed cihân-gîr
 Ki der-i tfîlî giyâhî-râ dehed şîr
 Ya'nî
 Hane-i hurşid anın çûn ma'mur oldu ki, devlet tarîklerine nûr verir
 Ve sahâbin sehâsi ânnin çûn cihân-gîr oldu ki, otcâğızlara çocuklukta süt
 verir.

Ve çünkü maksûd-ı aslı tevârih-i selâtîn ve telfîk-i a'yân-ı rûy-i zemîn ve melekât-ı insânînin havâdis-i zamâneyi bilmeden murâdî anların pâdişâhîliğinin ahlâkıdır. Bieyyi hâl bu selâtîn-ı mücâhidînin ahlâk-ı girâmîsinin esâmi-i sâmisi zikri vesilesiyle ki melek-i lutf-ı rahmettirler. Ve ber muktezâ-yı indinde zikri's-sâlihîne tenzîlî'r-rahmeti her biri muzahir-i re'fet ve mazhar-ı merhamettirler. Bu mecmuâ-ı meâsir anların müsfâharetini gösterdiği hasebiyle mehbît-ı fûyuz-ı merâhim-î vücûd ve hakâyık ve meâni olsa çok degildir. Ve lutf-ı ilâhi ve feyz-ı nâ-mütenâhi bu tasnîfin letâfet ve tedvîn ve bu teşrif-i ta'bîr-i hikmet âyîn olsa sezâ ve ol zât-ı kudsî-sifâtların kelimâtına intisâb ve izafet-i meymenetiinden bu eşrâfin ahbârı ahyârim eşrâfi olsa revâdîr. Ve bu kitabın rütbe-i bûnyân-ı sıdk ve savâbı bâhir ve zînet-i rûghânî zâhir olmasının sebebi her bir maksatta teşebbüs-i delil-i şevâhid-i furkâni ve ferâyîd-i ehâdîs-i Nebeviye ile sâîr fudalâ ve üdebânim kütüb-i tesâniinden enfa' ve eşher ve füsehâ ve hutebânim cümle müellefât-ı tevârihinden evzah ve azhar olmağa läyiktr. Mutlaka zebân-ı kalem-i sadiku'l-beyân bu şâhân-ı kişver-îmânın medh-i etvârlarında habayât-ı ebâtil ve ekâzîb ve kelimât-ı mahz-ı reng ve tâyhîlât ve teşbîb ile alûde olmamışdır. Ve ol heşit kitabın hikâyelerinde asla zulüm ve udvâna mebnî bir hikâyeyet ve sefk-i dimâ-i nâ-hakk Müslimânî müş'ir bir rivâyet sahîfe-i zikir tahrîr olunmak irtikâb olunmayub ancak hilye sıdk ve savâb ve mutâbîk-ı sünnet ve kitab ve letâyif ve emsâl ve âsâr-ı hikmet-medâr ve nevâdir-i ma'ârif-i ilmi ve hûkmî rivâyet-i ihbâr-ı takribî iledir. Bu şevâhid-i âyât ve ehâdîs ve fevâid-i havâtır-i Rahmânî-kadîm iradîndan garaza-ı külli ve maksad-ı aslı oldur ki, her ne ki bu fakir-i hâksârm hatt-ı hatâ-nigâri ile müsevvvede olmuşdur. Şimdi pertev-envâr-ı âyât-ı İlâhi ve mesâbih-ı ehâdîs-i Mustafâvî (sallallâhu aleyhi ve sellem)den ve bu hûstrevân-ı mesned-i server-i dînî ve dünâyevî ve pâdişâhân-ı kişver-i sûri ve ma'nevînin fûrûğ-ı âsuman-temasından bu perişân rûzgâr ve tebehkârin nâme-i a'malime erkâm-ı kirâmen kâtibin ile resm-i hasenâtû'l-ebrâr üzre merkûm ve mestûr olmağ läyik ve âkîbet-i meâlde bir du'â-i hayr ile mezûr olmak mümkün ve müyesser ola. "Vec'alnî lisâne sıdkin fil-lâhirîn".¹³⁵

Beyt

Egerçi mes bud nakd-i tu İdris
 Be-iksîres resân ez-ehl-i takdis
 Egerçi senin nakdin bakırdır ey İdris
 Anı ehl-i takdisin feyzinden kimyaya erişdir

¹³⁵ Sonrakilerin beni güzel şekilde anımlarını sağla, Kur'an-ı Kerîm, Suara, 84.

KİTAB-I HEŞT-BİHİST'DEN KETİBE-İ EVVEL

Bu ketibe Kitab-ı Sifatü's-Semâniye'den kayâsira-i Osmâniyye'nin kayser-i evveli olan Ebû'l-mücâhidin cennet-mekân Sultan Osmân (aleyhi'r-rahmetü ve'l-ğufrân)ın ahbâr ve âsâri zikrindedir. Ve ol ketibe bir talî'a ve iki mukaddime ve on beş hikâyeti müştemildir.

Amma talî'a: bu din-i Müslimânî dûdmânının sultanat ve hilâfetinin bidâyet-i nûr-ı zuhûru ve hânedân-ı Osmânî bûrûcundan subh u ikbâllerinin tulû'u beyânındadır. Ve bu hânevâdenin silsile-i nesibi Ebû'l-beşer Hazreti Adem (aleyhisselâm) ve urûk- kerîmelerinin enbiyâ-ı kirâm ve mülük u izâma ittisâlin bildirir. Amma mukaddime-i evvel bu selâtîn-ı mücâhidîn-i izâmin ecâd-ı büzürg-vârinin memâlik-i Rûm'da küffâr-ı müşrikîn ile kendü irâdetleriyle gelmelerini beyân ider. Mukaddime-i sanide Osmân Beg Gâzî'nin cüllüsü ve rea'yâ ve asâkirinin ittifâkiyle mesned-i serveride istikrârı ve asrında olan selâtîn-ı İslâm ve mülük-ı küffâr hususun memâlik-i İrân ve Tûrân'da olan selâtînin içmâl üzre keyfiyet-i ahvâli beyânındadır. Amma hikâyât-ı mezkûre Sultan Osmân Gâzî'nin cüllüsündan evvel ve sonra gazâvât ve vâki' olan muhârebâtını beyân ider.

Talî'a

Dud-mân-ı Âl-i Osmân'dan ibtidâ-yi zuhûr-ı nûr-ı sultanat ve neseb-i şerifelerinin Hazreti Adem (aleyhisselâm) a degin zikri beyânındadir.

Çünkü fâdilân-ı fûnûn-ı tarîk-î belâgat-güsteri bu eşrâf-î emcâdin tevfîk-i ensâb ve kabâil ve tebar ve tâhkîk-î asl u fer'lerinde sıhhât ve ihbâri rivâyet ve hikâyete tetebbû'-ı tevârîh-î âsâri kendülede âdet ve şî'âr eylemişlerdir. Binâenaleyh evvelen; bu hânedân-ı kerîm-i vâcibü't-tekrîmin silsile-i pîşinîsini takdîm eylemek münâsîb görüldü.

Ma'lûm ola ki; Bu selâtîn-ı izâmin silsile-i devlet ve iclâilleri bir cihetden asl-ı âlit-î enbiyâ salavâtullahi aleyhim ecma'ın hazretlerine müteselsil ve bir cihetden nihâl-î câh ve ikbâilleri gûrûh-ı pür-şukûh-ı hüsrevân ve hânân-ı Türkistân'a muttasıldır.

Beyt

Mübârek-neseb u ferruh-serîrend
Be-talî' tac-dâr u taht-girend

El-kıssâ: Ahbâr-ı sahîha ve nukûl-ı sarîha ittifâkiyla mübeyyen oldu ki bu hânedân-ı şâhinin mense' ve mebdei cûy-bâr-ı kevser-âsâr-ı hânedân-ı Nûbüvvet yani Nebiyy-i kerîm ibn-i kerîm İshak bin İbrâhim (aleyhisselâm)dan ve ol menba'-ı âb-ı hayat ve ser-çeşme-i sa'âdet ki bu cûy-bâr-ı hilâfet ve bu nehr-i Fîrat-ı saltanat andan münsâ'ibdir ki, Is bin İshak'ın vücûd-ı mes'ûdudur ki, server-i mülük-î dil-âverân ve asl-ı dûdmân-ı hânân ve havâkin-i Türkistân ve hüsrevân-ı meşrik zemân-ı memâlik-i Tûrân'dır.

Ve rivâyet-i sahîh budur ki çünkü vedîa-i Sübhanî ve emânet-i Yezdânî hânedânî-ceilî-i Hazreti İbrâhîm Halîl (salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh) ber haseb-i âyet-i kerîme "Ve-le-kad âteynâ âle İbrâhîme'l-kitâbe ve'l-hikmete ve âteynâhûm mülken azîmen"¹³⁶ ile mübesşer olmuştur. Bu devlet ve sa'âdetin devâm-ı bekâ-i hükm u hükümeti ol hazretin züriyyetinde muktezâ-yı zîkr-i mübin "ve yestahîf min ba'diküm mâ yeşâu kemâ enseeküm min züriyyeti kavmin âherîn"¹³⁷ besâreti ile ale't taâkub ve't-tevâlî pişrevler idiler. Lâkin ma'nâ-yı nûbüvvvet ve neş'eti hâtime-i Hazreti İsmail'in şîkkunda zât-ı enbiyâ ve hâtem-i asfiyâ Hazreti Muhammed'i'l-Mustafa (sallallâhu aleyhi ve sellem)de istikmâl ve istifâ buldu ve sultanat-ı dünyevî ve hükümet-i sûrî va'de-i hakîkat-uslûb-ı "fe beşernâhu min verâi İshâke Ya'kûb"¹³⁸ ile ki Ben-i Îsrâîl kavmidir. Anlara mahsûs ve mensûb oldu. Ve tamâmî-i Enbiyâ ve mûrselîn (salavâtullâhi aleyhim ecmain) ve mülük-i rûy-i zemîn besâret-i hakk u yakîn "ve ce'ale fîküm enbiyâ ve ce'alekum mülûken ve âtâküm mâ lem yü'ti ehaden mine'l-âlemîn"¹³⁹ ile cümle-i âfâkda Hazreti İshak'ın subünden ittifâkî vâki' oldu. Ve ba'zi ulemâ katında mülük ve havâkin-i Tûrân-ı zemîn ve husûsan Hânân-ı Türkistân'ın gerek diyâr-ı maşrik ve sâir Arab ve Acem'de ve gerek Rûm'da cümlesinin nesebleri a'kâb-ı Oğuz Hân'dendir. Oğuz Hân ebû'l-mülük ve seyyid-i hânândır. Ve Oğuz Hân'ın nesebi müverrihlerin re'y-i ma'küli ile iki mertebe ile ls bin İshak'a varur ve nâm-ı ls lisân-ı Türkide Kayı Hân'dır. Ve ba'zi sîkat-ı müverrihinin tetkik ve nakl-i âsârından ve ehl-i tâhkîkin kütüb u ahbârından bu ensâbın menşei bu rivâyet-i sahîhin tipkidi. Böyle hikâyey olunmuştur. Çünkü nûr-ı âlem-efrûz ve kevkeb-i risâlet-i gîti-sîrûz ma'sîye-i mukbil-i Hazreti İshak (aleyhisselâma)da inbisât bulunmuş idi. İttifâkân bir gün mahcûbe-i hidr-ismet yani ol resûlun zevce-i mutahharası ve ferzend-i ercümîntlerinin mâder-i mükerremesidir. Ol mazhar-ı nûbüvvvetin hibâlesinde misâl-i meşîme-i sipihr-i münîr iki kevkeb-i pûr-tenvîr belki mihr u mâh-ı cihân-gîr tev'em-i tarîk ile bir şikemde hâmile oldu. Çünkü rahm-ı mâderde iktizâyi rûh-ı hayvânî bünyât hareket ve ahengi zuhûri kuvay-ı rûhâni alamet gösterdi. Ol mâder-i mihrîbân anların harekât-ı sekenâtlarında derûn-ı rahmında âlem-i ma'nâda beyنlerinde âgâz-ı fitne ve bûnyâd-ı inâd fehm eyleyîb bir gün ol ukdenin hallini zevc-i mükerremi Hazreti İshak (aleyhisselâma) istida eyleyüb demiş ki "yâ Nebiyyallâh zamîr-i mûmîrinizde zâhîdir ki, ben-i Adem hemîse masdar-ı ezdâd ve mazhar-ı kuvây-ı salâh u fesâddir ve bu velâda emr-i Bâri ile bu iki nûbüvvvet nutfesinden bu zaifînen batn-ı kâbiliyyetime iki alaka tev'em vâki' olmuşdur. Lâkin hemîse birbirlerin takaddüm ve teahhur ve arz-ı zuhûr-ı a'yânda mücadele ve müsâra'ât ve mübâderetten hâli deðillerdir. Hâsil-ı kelâm nîza'lari budur ki, hîn-i feth-i bâb-ı velâdette dâr-ı dünyâya nûzulde ikisi birbirin

¹³⁶ Oysa İbrahim ailesine Kitab ve hikmet verdik. Onlara büyük hükümrânlık bahşettik, Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 54.

¹³⁷ Rabbîn müstağnî ve rahmet sâhibidir. Dilerse sizi başka bir milletin soyundan getirdiği gibi, sizi yok eder, dileğinizi yerinize getirir. Kur'an-ı Kerîm, Enam 133.

¹³⁸ Bu arada, İbrahim'în ayakta duran karısı gülünce, "O'na İshak'ı ardından Yakub'u müjdeleriz" dediler. Kur'an-ı Kerîm, Hud, 71.

¹³⁹ Musa milletine Ey Milletim ! Allâhın size olan nimetini anın içinizden peygamberler çıkarmış ve sizi hükümdar yapmış. Dünyâlarda kimseye vermediğini size vermişti. Kur'an-ı Kerîm, Maide, 20.

sebkat etmek isterler her kankısı kendü müstakarrında geru kalmağı tahallufe sa'y ve zevâya-yı derûn rahm-i mâderde tevakkuf murâd eylesse yakînen bu ma'nâ mâderlerinin helâkine müncer ve siz peder-i büzürg-vârlarının bâ'is-i tefrika-i hâtûr-i enverleri olur.

Bú zaife bu izdirâbdan hulasâ-i du'â-i isticâbet eserinizi niyâz eylerim ki bu iki nûsha-i nübûvvet birbirlerinin müzâhemetinden iki defa zuhûrda bu nahifeye âzâr eriştirmeyeler. Hazreti İshak (aleyhisselâm) dahi dest-i tazarru' ve ibtihâlî der-gâh-i hûdâ-yı Müte'âl'e gûşâde ve rûy-i niyâzî âsitâne-i Mucibû'd-de'âvât'a nihâde ve bu hatardan necâat munacâat eyleyüb ol muhaddere-i affenin halâsına ihlâs ile du'â eyledi. Derhal gayret-i îlâhî ve inâyet-i nâ-mütenehâî "emmen yücibû'l-müdtarre izâ de'ahu ve yekşiftu's-sûl" ve yec'aleküm hulefâe¹⁴⁰ bu ukdenin hall u teshîlinde indâd eyleyüb es'ad-i sa'âdetde ol iki kevkeb-i evc-i nübûvvet ve ahter-i burc-i sa'âdet müte'âkiben tali' oldular. Amma hîn-i tevellüdde evvel Hazreti Îs ve derakab Hazreti Ya'kûb sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu. Ve Ya'kûb'a vech-i tesmiye budur dediler. Ve li-hâzâ Îs ki, menşe-i celâdet ve besâlet idi. Dâr-i dûnyânın mansibâna takdîm buldu. Ve Hazreti Ya'kûb'un dil-şikesteliği derkinden mebde-i vûcûd ve menşe-i feyz-i vûcûndan besâret-i bekâ-i manevî-i nübûvvet ve Misr-i izzetden zuhûr-i cemâliyi Yûsuf'u müjdesi gûş-i câmîna erişdi. Bu hikmetin muktezâsından mansib-i haşmet-i saltanat-i hûkûmet Îs'e ve izzet-i nübûvvet-i ebedî sûreti hasebiyle Ya'kûb'un dîde-i giryânına kismet oldu. "Ve enne'l-âhirete le hiye'l-hayevân lev kânû ya'lemûn"¹⁴¹.

El-kissa: Çün Hazreti İshak (aleyhisselâm)ın rûzgâr-ı ömrü âhere erib "er-rahîl er-rahîl fe-inne's-sefere tavîl"¹⁴² sadası subh u şâm gûş-zed-i hûşî oldu ve dâr-i fenâdan güzer edeceğini bilib ve âyânen gördü. Vediâ-i mansib-i risâlet-i îlâhiyyeyi iki halef-i pûr-şerçflerinden birine sipâriş eylemek murâd eyledi. Zira Hazreti İbrâhîm (aleyhisselâm) veled-i büzürg-vâr ve erşedi olan İsmail Nebî (aleyhisselâm) Hak Sûbhânehu ve teâlâdan niyâz ve kerâmet-i nübûvvetle ser-efrâz ve memâlik-i Hicaz'da kendüye kâim-makâm ta'yîn ve Hazreti İshak (aleyhisselâm)ı memâlik-i Şâm'da halîfe eyledi. Ol dahi sünnet-i İbrâhîm (aleyhisselâm) üzre evlâtının her birini kendinin hilâfetine mahsûs eylemek murâd eyleyüb evvelâ ferzend-i evveli olan Îs'i huzuruna taleb ve bir hizmet-i makbul emr eyledi ki "men hademe hudîme"¹⁴³ muktezâsına ol hizmet-i makbûle berekâtından pederinin kabûl-i hâtûr-i fâtri ile ser-fîrâz ve "rîzâu'r-Rabbi fi rîzâi'l-vâlidi"¹⁴⁴ sa'âdeti kesbi ile sâir ferzendlерinden mümtâz ola emr eyledi ki istilâ-yı za'fî pîrî ve nâ-tûvâmî-i ten halinde kuvvet-i âlât ve cevârih-i beden sukûti vaktinde takviye-i

¹⁴⁰ Yoksa darda kalana, kendisine yakardığı zaman karşılık veren, basındaki sıkıntıyı gideren ve sizi yer yâdzûnun sahibleri yaparı mı? Allâh'ın yanında başka bir îlah mı? Kur'ân-ı Kerîm, Nemî, 62.

¹⁴¹ Asıl hayatı Âhiret yudundaki hayatı. Keşki bilselerdi. Kur'ân-ı Kerîm, Ankebut, 64.

¹⁴² Yürüyün yürüyün şüphesiz yol uzundur.

¹⁴³ Hizmet edenin hizmet edilir.

¹⁴⁴ Allah'ın rızası Baba'nın rızasındadır.

kuvây-ı tabii kadar zaruret-i Şer'î elzeindir deyü şefkat-i pederâne ile İs'e buyurdu ki nefsim pişmiş biryân arzu eyler. İs dahi tâhsîl-i rîza-yı pederî niyyeti ile sayd u şikâr içün sahrâya müteveccih oldu. Amma vâlid ve veledin esnâ-i muhâtabatında zevce-i Ya'kûb (aleyhisselâm) bu ma'nâdan âgâh olub hemserliği ve hayr-hâhlîği hakkını icrâ ve İs hakkında pederinin hayır du'âsı va'dını haber verdi. Ya'kûb Nebî dahi ale'l-fevr müsâade-i tevfîk-i Ezelî ile ol hizme-i İs'e sebkat eyleyib kendü koyun sürüsünden bir semiz oğlak tutub boğazlayub biryân ve acele vâlid-i büzürg-vârinin huzûruna iżhâr ve sayd-ı hâtırı peder-i büzürg-vâr ve teveccûhî hayr du'âya musâra'ât ile fâiz

Beyt

Ez-kîssâ-i Sikender u âb-ı hayât-ı Hîzr
Ma'lum şud ki rûzî-i kes kes nemî hored

Ya'nî

Hîzr'a nasîb olan âb-ı hayatı ile İskender kîssasından ma'lum oldu ki kimse kimsepiñ rûzkını yemez.

Hazreti İshak (aleyhisselâm) âlem-i ma'nâda "ve min verâi İshâk'e Ya'kûb"¹⁴⁵ âyet-i kerîmesi mazmûnundan tertîb-i rütbe-i nûbüvveti muhakkak bîldi.

Lâ cerem, bu ma'nâyi iżhâr eyledi ki, da'vet-i mev'ûdun istiqâbet-i bâicâbeti çünki Ya'kûb'un nasibi idi. İs'e î'lâm-ı sebkat bî-faide göründü. "El-abdu yüdebbiru vallâhu yukaddiru"¹⁴⁶ andan sonra dest-i du'â ve keff-i icâbet muktezâ-yı âyîne-i âlem-nûmâ gibi tal'at-i maksûda mukâbil ve Hazreti izzet azzet kelimetuhuya böyle âgâz eyledi ki; İlâhî, bî-niyâzlîk ve istîgnân hakkı çün ve kemâl ve azamet ve kibriyân hakkı çün bu vedi'a-i nûbüvveti ki, bana ihsân eylemiş idin. Şimdi kendü sîdîk ve adlinle ol gevher-i girân-mâye-i nûbüvveti halef-i halîfe-i sadîkim olan Ya'kûb'a nasîb eyle. Ve enbiyâ ve hukemâ ve hükkâmı anın a'kâbında bâki eyle.

Beyt

Tu bâ-çendân inâyethâ ki dârî
Zâ'ifân-râ kûcâ zay' güzârî
Tu yî k'ez fi'l-i mâ fazl-ı tu bişest
Eger lutfî konî ber-cây-ı hîşest

Ya'nî

Sen ki bu kadar inâyetler sâhibisin Sen hâşâ ki zaifleri zayı edesin. Öyle Rabbü'l-âlemînsin ki, fazl ve keremin bizim fiilimizden ziyâdedir.

Eger bize lutf edersen vaktidir; çün Hazreti İshak (aleyhisselâm)'m bu du'âsının muktezâsı meşîyyet-i ezeliyet ile temşîyet-pezîr ve leme'ât-ı icâbet-ayâti pertev-endâz-ı mir'ât-ı zamîr-i münâri oldı. İs ki, bâzû-yi şecâ'atla sayd efkenlik eyleyüb geldi, amma asıl şikâr-ı maksûdi birâderi oldı. İs dahi bir yabani koyunu sayd ve biryân eyleyüb peder-i âlî-gûherinin huzûruna getürüb du'â-yı ma'hûdi iltimâs eyledi. Hazreti İshak dahi İs'in teskin-i hâtırı ve cebr-i kesr-i kalbi içün

¹⁴⁵ ... Ardından Yakub'u müjdeleriz. Kur'an-ı Kerîm, Hud, 71.

¹⁴⁶ Kul tedbîr alır, Allah takdîr eder.

kabiliyet-i cibilli ve isti'dâd-i ezeliyesini mülâhaza buyurub dest-i du'âyi der-gâh-i Kâdiyyü'l-hâcât'a bu vecihle gûşâd ve böyle du'â ve münâcaât eyledi ki; Ey Kayyûm-ı bî-zevâl ve Pâdişâh-ı zülcelâl ! kerem-i bî nihâyet ve inâyet-i bî-ğäyetinden ümîd varım ki hemîşe izzet-i sûri ve hikmet-i suverîyyî kiyâm-ı sa'ât ve sa'ât-i kiyâmete degin evlâd-ı Îs'de kâim ve müstedâm eylesin. Çünkü bu du'â dahi karîn-i isticâbet oldu Amma Îs sa'âdet-i nübüvvvet ve devlet-i ebedîden mahrûm olup dil-gîr ve hazîn olduğu ecilden şikem-i mâderde olan madde-i nizâ' hareket ve müceddeden müteharrik olub ol hism ve gadab esnâsında birâderi Ya'kûb'un kanını hâke dökmege yemin-i muğallaza eyledi. Ol esnâda Hazreti İshak (aleyhisselâm) da'vet-i hakk-ı emr "ircî'i ile Rabbiki râdiyeten mardiyeyeh"¹⁴⁷ ile icâbet eyledi. Îs dahi peder-i mûkerremi rihletinden sonra evlâd ve etbâi ve kabile ve eşbâimi alub ve birâderi Ya'kûb'dan ayrılub cânib-i diyâr-ı garba nehzat ve Berber ta'bır olunur bir mahalle varub anda mesken ve mevtün ihtiyâr ve bir hisn-ı refî' ve hisâr-ı menî' bûnyâd eyleyib tarh endâz-ı sukûn oldu. Ba'dehu Hazreti Ya'kûb (aleyhisselâm) dahi temâme-i evlâd-ı kirâm ve tevâbi' ve akvâm ile diyâr-ı Ken'an'a ikdâm ve anda makâm tutub cân ve dili rahat ve âram eyledi. Çünkü Îs, Ya'kûb Nebf' nin Ken'an'da sukunetine vâkîf ve müteallikâtının ol diyârdan duhûl ve hurûcuna ârif oldu, muktezâ-yı ğayz-ı kadîm-nihâd ve adâvet-i mâder-zâdi zuhûr eyleyüb diyâr-ı Ken'an'ın tâife-i tüccâr ve sâir âyende ve revendesine izrât ve ta'arruzuna bir mertebe îsrâr eyledi ki, anların katı'ı tarîklerinden nâşî Ken'an halkının râh-ı âmed şodını maktu' eyleyüb merdüm-âzârlığı âgâz eylediler. Ol istîmrâr-ı adâvet evkâdî ve ziddiyet-i münâfât hâlâtında evlâd ve emcâd ve ahlâf-ı nübüvvvet njâd-ı Ya'kûb mertebeyi akl-ı kâmil ve rütbe-i bülûğâ vâsil oldular. Peder-i bûzürg-vârlarından isticâze eylediler ki çünkü mazmûn-ı hadîs "ammü'l-merî sinvî ebîfi"¹⁴⁸ sahîhdür. Ve ülfet ve zûlfet a'mâma işaretî sarihtir. Bir kere amcamız ile sila-i rahme ikdâm ve silsile-i mihibânlıklarını kendü kurribet aslî karâbeti ile harekête getürüb "sîlül-erhâme ve sîlatü'l-erhâmi tezîdû fi'l-umri"¹⁴⁹ emri ile bu meleke-i hamîde ve şîve-i pesendîden dîn ve dünyâmuz berhudârlığına nâ'il olalim. Hazreti Ya'kûb (aleyhisselâm) dahi ibtidâ-yı halde her ne mâ-cerâ ki beyنlerinde vâki olmuş idi cümlesi evlâd-ı kirâmına a'yân ve her bir bâbda bir güne misâl beyân eyledi ki, şîndi ağrâz-ı nefşâni ve garaz-ı şeytânî kurb-i karâbeti bu mertebeye resîde ve kâr-ı bu'd-ı muhâceret bir müddetdir ki husûmet ve peykânelîğe bâ's olmuştur.

Rubâ'î

Gerd âmede bûdîm-i dil eymen zi-gezend
 Çün ikd-i güher-i birâderân rûzî çend
 Çeşm-i hased-i zamâne ber-mâ nigerist
 Her dane be-kûşe-i cihâni efgend

Birkaç birâderler birkaç gün ikd-i güher gibi bir yere cem' olub gönlümüz cefadan emin idi. Amma zamâne hased gözüyle bakdı. Her danemizi cihânîn bir

¹⁴⁷ Sen Allâh'tan Allâh da senden razî olarak Rabbi'ne dön. Kur'ân-ı Kerîm, Fecr, 28.

¹⁴⁸ Kişinin amcası babası yerindendir.

¹⁴⁹ Akrabalarmızı ziyaret ediniz. Akrabaları ziyaret ömrü uzatır.

köşesine bırakdı deyu ol hûş-mendân cümleyi ahvâle icmâl ve tafsîl üzre vukûf-ı tahsîl tarîka-i müsâlemet ve kânûn-ı mülâyemet ile her teklifin tahâmîline tahammül ve rişte-i kâl u kîli mülâzemet-i mülâyemete çeküb vekâyi-i güzeşteden i'râz ve şenâyi-i mâzîyeden iğmâzi maslahat gördüler. Tekrar ol evlâd-ı vâlâ-tebâr peder-i büzürg-vârlarından bir defa dahi ricâ ve niyâz eylediler ki, çünkü derûnumuzda amm-i übüvvet-makamumuzın medâr-ı sevk ve garâmî gâlib oldu. Yakınımızdır ki bu nâire-i muhabbet ammîmizin dahi kalbinde mûcib-i iştî'âl ve ülfet ola ve yümn-i musâhebet ve hüsni-i mûcâveret ilkâ-i sulhi kanûn'l-iltiyâm üzre tarh ve mâ-beynimizde ibkâ-yı ahkâm-ı sevk ve garâma mebnî olmak mümkün olub bu muhâceretden sonra dâr-ı dünyânın birkaç gün hayatı ve ömr-i bî-bekânn serî'u-seyr evkâtını muhabbet ve ülfet ile geçürmek şâye este-i hânedân-ı Nübûvvet ve lâyik-ı fütûvvet ve mûrûvvetdir.

Misra'

Dünyâ ne meta'ist ki erzed be-niza'i

Ya'nî

Dünyâ öyle bir kumaş degil ki anıçün niza oluna.

Cünki; bu şevk-engîz hikâyey Hazreti Ya'kûb Nebî (aleyhisselâm)ın hâtr-ı muhabbet-âmizine sirâyet eyledi. Hadîs-i şerif-i Nebeviyye mûcibince ki "bellü erhâmekum bî's-selâm"¹⁵⁰ dir. Sahife-i zamînde irtisâm-pezîr olub evlâd-ı kirâm ve ferzendân-ı girâmilerini amm-i kerimlerinin hizmetine teveccûh ve ruhsat buyurub haklarında bir du'â-i hayr eyledi ki bu mülâyemet ve ülfet-i ırkî ve madde-i hûn-germ müsâlemet-i ammilerinden dahi birâderi hakkında harekete gelmek icab eyleye. Anlar dahi a'dâd-ı esbâb-ı sefer ve tekmîl-i eslihâ-i ker u fer ile ol şâh-sûvârân-ı hursid-manzar ve dil-âverân-ı şîr-dil u gazanfer-eiger amucalarının kurb-i diyârına güzer ve bir menzile erişdiler. Ve müddet-i medîdeden beru ve ol merâhilin râh-ı âmed-i şüdi munkati' olmuş idi. Ol âram-gâhin hâris-i sipâh ve râsîd-ı râhîna dûçâr oldular. Anlar dahi bunların harekât-ı edebâne ve şekl ve şemâ'il-mergûbaneleri mülâhazasından ibret ve çeşm-i dikkatleri hîrasân olub gam-gûsâr-ı şefik gibi bu mihnet ve iltiyâm diyârından vurûd edenlere bünyâd-hitâb ve aheng-i-zîtrâb etdiler ki sizler kimlersiz ve ne yerden gelûrsüz ve niçün bu menzil-i hatara böyle bî-bâk ve dilir ubûr ve merdüm-i bî-gâne ve şerîr mâ-beyninde ne güne huzûr edersiz. Bu kadar reh-revler bu reh-gûzerde esir-i tiğ-i helâk olmuşlardır ve çok dilâverler bu memerr-i zararında bu gûrûh-i bî-bâkdan beraber-i hâk olmuşlardır. Hemân eyüsi bûdur ki tazeliginize ve ferzaneliginize bu hayfa revâ görmiyeleriz ve tarîk-i müstâkîm-i selim-i "el-avdu ahmedu"¹⁵¹ ile âmil ve bu varta-i âfet ve inâddan canınızı selâmete sa'y ile âcil olasız. Ba'dehu bu üns u sohbet tâlibleri ve râh-arzumendi ve gurbet râğıblerinin dâr u diyârından gûft u şunîd-i vâfire ve hallerinden suâl-i mütekâsire eylediler.

¹⁵⁰ Selâmla akrabalığınızı belli edin.

¹⁵¹ Geri dönme övülmüşdür.

Netice; muktezâ-yı hâl ve salâh vakte göre ve akıl ve tedbir yüzünden böyle takrîr eylediler ki bizim cümlemiz mukaddemâ İs'in bendeleri idik. Lakin hadâset-i sinnimizden naşî bilmezlik ile nefsimize tâbi olub bu hânedândan firârı ihtiyâr eylemiş idik. Hâlâ cărmümüze nâdim ve gelüb taksirât-ı özrümüz ile bu âsitâneye mülâzim olmak isterüz.

Beyt

Çerağ-ı mâ şeved zîn-hâne-i pür-nûr

Ser-i mâ zi-âsitân me kon dûr

Ya'nî

Bizim şem'ımız bu hâneden münevver olur. Bizim başımızı bu âsitâneden dûr eyleme

Çünkü bu cevab-ı mihr-engîz reside-i sem'-i İs ve bu haber-i mihnât-âmiz zamîr-i münâfrinde anılarım üns u sohbetini tahsîs ve şehri vücûdunda bünyâd-ı muhabbet-tarsîsine bâ'is oldu. Ol cevân-merdleri merhamet ve atûfet-i pederâne ve mülâtefet-i ülfet-i şefkatâne ile yanına da'vet eyleyüb gurre-i cebin-i hurşid-âyınlerinde nûr-ı tabân-ı pâkize-gevher ve pertev-i kevkeb-i rahşan-ı burc-ı Peygamberi müşâhede buyurub dedi ki "sizler gerçi ki kendünüzü benim bendeliğime nisbet eylediniz. Amma ben sizi silsile-i evlâdâma ittisâl ve sîlk-i iyâlime idhâl ile kabûl eyledim. Şimdi sizler dahi lisân-ı sıdk u beyân ile nesebinizi ve bu vaz'ı irtikâb eyledüğünizi iş'ar edin ki "ittekû ferâsete'l-mü'mini fe innehü yanzuru bi nûrillâhi teâlâ"¹⁵² hadîs-i şerifi tibkinca zann-ı galibim budur ki; sizler birâderim Ya'kûb'un neslindensiz ve bizim hânedân-ı kadimimize mensublarsız. Zira bu furûğ-i manzar ancak anın gibi pederin furû' ve a'kâbindan zuhûr etmek mümkünûdûr. Ve erbâb-ı basîret katında "Zannü'l-mü'mini kehânetün"¹⁵³ muktezâsına hasebi inkâr etmek gayr-i mutasavverdir. Ol dilirân dahi silsile-i karâbeti tahrîk ve beyân eyledikden sonra râbitâ-i muvâneset vâsil-ı maksûdun sıhhatini izhâr eyleyüb dediler ki bizim matlab-ı a'lâ ve mersad-ı aksamız te'lif-i havâtûr ve celb-i kulûb ve zamâyîdir ki ba'de'l-yevm pederimizin birâder-i şefikiniz olan Ya'kûb Nebî hakkında şîkak ve muhâlefeti terk buyurub mukaddemâ vâki' olan tarîk-i münaza'ât ve hilâfdan mübâderete müsaraât eyleyesiz. Zira hânedân-ı enbiyâ'da ri'âyet-i icrâ-yı kânûn-ı sıdk ve safâdan gayri münâsib ve lâyik degildir. Şimdiden geru ve tevekkü' ve me'mûlumuz budur ki mâ-beynimizde vezâyîf-i âmed-şûd selâm ve kelâm ve letâyîf-i devâm-ı i'tilâf ve iltiyâm iltizâm oluna.

Beyt

Çı üftad ki mihr ez-ma bûridi

Kudâmin mihibâbân ber- mâ güzidî

Ya'nî

Ne vâki' oldu ki muhabbeti bizden kesdin. Aceb kangı mihibâbâni bize tercih eyledin dediler.

¹⁵² Mü'minin ferasetinden sakınınız. Çünkü o Allâh'ın nuruyla bakar.

¹⁵³ Mü'min zannı kehânettir.

İs dahi bu cevab-ı bâ-savâbdan ziyâde müte'essir ve elem ve hicrân tezekkûründen mütezaccir olub tamâm-ı muhabbetle ol çiger-gûşeleri can-ı azizi gibi der-kenâr ve ricâlarını vâridât-ı gaybiyye gibi hûsn-i kabûl ilebecâ görüb dedi ki elhak ben dahi hasret-i dîdârdan ziyâdesiyle gam-gîn u zârem. Amma ne çâre, birâderimin kanını elim ile hâke dökmege ağızından yemin-i galîz sâdir olmuşdur. Şimdi bu yeminî bozmanın tedbirinde hayrânim deyu cevâb verdikde ol cevânerdân-ı hûşmendân bunun gibi yeminin hall-i müşkili bizim katımızda âsândır. Ve bu hubsun tedbir ve defî Şer'an ve aklen kudret-i imkândadır. Hemân pederimizin bedeninden bir damarını bir neşter ile mecrûh ve kanı yere dökersiz. Ama anlar kanını birbiri ile karıştırırsız ki esna-yı sohbette güzeşte hikâyetden ve şükür u şıkâyetden asla müzâkere etmezsz dediler. Çünkü bu tedbir-i dil-pezîr muvâfîk-ı takdîr idi. Hemân is bir kâmil-i vesik ve akıl-ı şefîki risâlet tarîki ile birâderi Ya'kûb Nebî (aleyhisselâm) ta'yîn ve harekât ve vâkî'l-ât-ı güzeşte istîgâfâr ve i'tizâr ile yanına da'vet ve mulâkât-ı likâ-i meserret-iktizâya tergîb-i müşfîkâne ile arz-ı muhabbet eylesdi.

Beyt

Eger rûşen seved çeşmem be-rûy-ı âlem-ârâyet
Be-cây-ı merdüm-i çeşmem kunem der-dîdehâ câyet¹⁵⁴

Hazreti Ya'kûb (aleyhisselâm) dahi enîr-i merğüb-i "izâ du'itüm fe ecibû"¹⁵⁵ mazmûnu üzre icâbet da'vet-i da'vet ve tamâmen kabâil ve aşâyiri ile nakl buyurdılar. Is dahi merâsim-i istikbâl ve tazim ve iclâli takdim ile esbâb-ı muvâfakât-ı ve dâde mütevâfîk-ı mukaddemât-ı tesâduk ve ittihâd ile mütelâhik olub zülâl-i ser-çeşme-i muhabbet-i zâtiye vesh-i keder-i zâtü'l-beyn ve âlûde-gî hâtrî gubâr-ı adâvet cânibinden tathîr ve reng-i safâ ve fâya tebdîl ve tağyîr eylesdiler. Ve bu şîve-i muhabbet sebebi ile az müddetde birbirleriyle ittifâk ve hem-râhlik yolunda gayri bir tarîka zâhib olmadıklarından ülfet ve ittifâkları berekâtıyla günden güne hadem u haşemleri mütedâif ve mütezâyid olub bu vecihle ol menzillerde devâbb ve mevâşîlerinin kesb u meâsi müte'assir olmağla iktisâb-ı ma'lâş için is birâderi ile müşâvere eylesdi ki çünki peder-i büzürg-vârımızın du'â-i hayatı bizim hakkımızda müstecâb ve âsâr-ı teveccûh-i hâtin sebebiyle kesret-i evlâd ve abfâd-ı necâbet-nihâd zuhûr eylesdi. Ve ba'de'l-yevm dahi olur. Yakinen bîlîrûz ki bu nübüvvet halefleri her ne diyârda rûy-i ikbâl ile müteveccih olunurlarsa cümlesini hayta-i teshîr ve kabza-i tedbîre getürürler.

Beyt

Ümidem çûnan şûd be-nîrû-yı baht
Ki bi-sitânem ez düşmenâñ tâc u taht
Aduv tacdar u merâ tiğ hest
Çu tiğem bûd tâc ârem be-dest
Ya'nî

¹⁵⁴ Eğer senin cihâni süsleyen yüzünle gözüm aydınlanırsa gözümün gözbebeklerinde gözlerine (suna) bir yer yapayım.

¹⁵⁵ Davet ettiğinizde icâbet ederim.

Kuvvet-i baht ile ümidim budur ki düşmen-i dînden tâc ve tahtını alayım.
Zira eger aduvvâ tâcdâr ise benim dahi kılıçım var, çünkü Rabbü'l-âlemîn beni kılıca
mâlik eyledi tâc ve tahtına mâlik olurum.

Pes imdi münâsib olan budur ki memâlik-i Şîmâli ve Türkistân ki
memleket-i vâsi'adır ve ma'setinin kesbi âsândır. Ve hayvanâtin rızıkı bilâd-ı
mezkûrenin sahralarında vefret ve kesret üzredir. Pes ol semte teveccûh ve nehzat
münâsibdir.

Beyt

Der in sahra kesi k'ü cây-gîrest

Zi-muşt-i hâk u âbes nâ-güzîrest

Ya'nî

Ol sahrâda bir kimse ki caygır ola; Anın âb ve hâkinden müstağnidir

Ol istiâreden sonra âlem-i kudsden enbiyâya münâsib istihâre ve bu tedbiri
ba'zı ehîbbâ ve esdikâya takrir eylediler. Hazreti Ya'kûb (aleyhisselâm) dahi işâret-i
gaybî vurûdundan sonra ol tedbir-i dil-peziye muvâfakât ve ol meşveretin temkinine
mutâbâ'ât ile tarîk-i müstekîme murâfakat buyurdu. Is dahi cümle-i evlâd ve etbâ'ı ile
bilâd-ı şîmâl tarafına sur'at ve anda zahmet-endâz- ikâmet olub mûrûr-ı eyyâm ile
tohum-ı nihâl-i tevâlüd ve tenâsüli rûy-i zemînde münteşir ve yevmen fe yevmen
şecere-i tayyibe-i sa'âdetinin şâh ve bergi sidretü'l-müntehâya müntehi ve vâlid-i
mâcidinin du'â-yı icâbet-intimâsi muktezâsına ol vilâyetin serverlik ve dârahî
kendüye ve evlâd ve ahfâdına müsellel oldu.

Beyt

Cu ferruh bûd rûz bâmdâd

Heme rûzra nîki âyed beyâd

Çünkü bir günün sâhibi mübarek ola bütün gün hâtıra eylik gelür. Ve ba'zı
ehl-i tarîh katunda Kayı Han lisân-ı Türkistân üzere is demekdir. "El uhdetü ale'r-
râvi"¹⁵⁶, ba'zı müverrihlerin kavline göre Yafes bin Nuh Nebi (aleyhisselâm)ın
ahfâdından yani oğl-ı oğullarındandır ki tufandan mukaddem Hazreti Sam ve Ham
ve Yafes ve Yam nâmında dört oğul var idi. Yam, zuhûr-ı tufanda "kâle seâvî ila
cebelin ya'simunî mine'l-mâi, kâle lâ 'asime'l-yevm min emrillâhi illâ men rahîme,
ve hale beynehume'l-mevcu ve kâne mine'l-muğrekîn"¹⁵⁷ nass-ı kerîmi tâbukînca oldu.
Ve Sam'ı iklim-i râbi' ve sâlis vustuna ki, rub'-ı meskûndur imâret içün mukarrer
eyledi. Ve Ham'ı kiaslunda siyâh-çerde idi. Bilâd-ı Sudan'ın ve Hindistân'ın
imaretine ta'yîn buyurdu. Ve Yafes'i bilâd-ı müşrik ve şîmâle ırsâl eyledi. Ve ahâlî-i
Türkistân ve Rûm cümle Yafes neslindendir. Ve bu rivâyet meşhûrdur. Amma
muhassal-ı hikâyet ve netice-i rivâyet oldur ki, iki vecîhle tetebbü'-i kütüb ve ahbâr

¹⁵⁶ Mes'ûliyet rivâyet eden üzerinedir.

¹⁵⁷ Oğlu: "Dağa sığmırı, beni sudan kurtarır" deyince Nuh bugün Allâh'ın buyruğundan -Onun acıdıkları dışında- kurtulacak yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi. Oğlu da boğulanlara karışıltı. **Kur'an-ı Kerîm**, Hud, 43.

ve mutâla'a-i tevârih-i âsârdan mukarrer ve muhakkak oldu. Ecdâd-ı izâm-ı vâsıl-ı Cennet-makam olan Ebû'l-mücâhidin Osmân Beg'in menşe-i mevlid ve makâm ve mebdei şî'b-i aşâyır-i akvâni Türkistân u Tûrân-zemin idi. Ve anların silsilesi bu rivâyetin zeylinde âyân olunur ki Oğuz Hân'a ve Kayı Hân'a müntehidir. Ma'lûm ola ki Sultân Mahmûd Gaznevî'nin zamânında çün ki Selçûkiyân Türkistân'dan geçüb ve âb-i Emeviyye'den geçüb İrân-zemînâne âzim oldılar. Âl-i Selçük'un kütüb-i tevârihinde mufassal ve meşrûh yazıldığı üzre bir illet sebebiyle evvela memleket-i Horasân'a azîmet ve tayy-i menâzil ile teveccûh ve hareketlerinden bir kaç nâm-dâr kabile idiler ki, biri kabile-i Kayı Hân ve cümlenin sipahsâlârı ve Hânedân-ı Âl-i Osmân'ın cedd-i büzürg-vâri idi. Ve bu kabilden kabâil-i Eträk ol zamândan beru memâlik-i Arab ve Acem'de katı çok temekkün ve tavattun etmişler idi. Ve Âl-i Selçük'un kuvvet ve saltanatını vaktinde cümle a'vân ve ensâri ol kabileler olmağla Selçûkiyân anları ma'an götürmüşlerdi. Vakta ki Âl-i Selçük'un İrân zemîn husûsan Memleket-i Horasân ve Âzerbâycân saltanatları inkîrâza âğâz eyledi. Kütüb-i tevârihde mestûr olduğu üzre devletlerinin evâhirinde umûr-i saltanat hizmet-kârlarında ve kölelerinde karar-dâde ve mânende-i selâtîn ve âtabegân her biri Irak ve Âzerbâycân'dan ve memâlik-i Şâm ve Diyârbekir'de temkin ve istiklâl buldılar. Ve selâtîn-i Selçûkiy'e'den bir firka ki hudûd-ı Şâm ve Rûm'da evvela selâtîn-i izâm-ı Selçûkiy'e'ye mutâba'ât ile inkîda-i müddet ve intikâl-i devletlerinden sonra tavâif-i mülük-i mezkûreye tâbi' ve müstakillen taklid-i saltanat etdirdiler. Ve Memleket-i Acem'in ekserinde Harzemîler müstakil idiler. Bir vakte dek ki Devlet-i Cengiz Hânî'nin zuhûri sebebiyle Memâlik-i İrân ve Tûrân'ın tamâm-ı mülükünün devletleri mütezelzil ve bir kaç sene memleket-i Acem'e müstevli oldukları hasebiyle memâlik-i İrân tamâmen tavâif-i mülük müntekil oldu. Ol vakitde kabâil-i Türkistânı bekâyâ-yı Selâçiye idiler. Ekser Âzerbâycân ve hudûd-ı Ermeniyye-i Sugra ve Kubra ki aşâir ve kabâile münâsib yaylak ve kışıkları vâfîrdir anda arâm eylediler. Ez-an-cümle Kayı Hân'in kabilesi dahi Ermeniyye memleketinin dârû'l-mülki olan Ahlat nevâhisinde yaylayub kişiﬂamağa başlayub Cengizîyân ve Harezmîyân'ın fitne ve fesâd ve âşûb ve kavgasından ol nevâhîde emn ve emân üzre oldılar. Amma ol vakitte dârû'l-mülki Ahlat'da Melik Balabân ve Melik Eşref ki Ermen demekle ma'rûflardır. Anlar ve vâli ve hâkimleri kabîle-i mezkûrenin hüsün ve sîret ve insâf ve adâlet ile mevsûf olduklarını daima her mahalde medh ve tezkîr eylerler idı. Amma Sultân Celâleddin-i Harzemşâh Memleket-i Acem'de sadakat-i Cengizîyân'dan hemîse mütereddis ve perişân olub bir müddet bir şehr ve bir zamân bir beldeye azîmet ve Cengizîyân'ın leşker-i deryâ-misâli havfinden livâ-i saltanatını furtunaya tutulmuş gemi yelkenine dönüb bir yerde rahat edemez idı. Amma yine aba ve ecdâdının âdet-i zamâni üzre memâlik-i İrân'ı tamâmen kendüye itaatinde sanub kemâl-i tehevîr ve dilâverliği sebebiyle dest-i tama'ını damen-i hükümetinden dûr ve nâmûs-i saltanatını meksûr itmemekle Şâh-i Ermen olan Melik Eşref dahi anın mahkûmiyetinden eba ve kendü kuvvet ve şevketine i'timâdi cihetiyle i'râz eyledi. Ol zamânda Sultân Alâeddin-i Selçûkî Rûm'da pâdişâh idı. Melik Eşref'i tarika-i ihlâs ve kurbet-i ihtisâs ile hakk-ı civâra riâyet ve himâyet sa'dedinde oldı. Sultân Celâleddin Harzemşâh dahi vûfûr-ı

gavret ve cemiyet-i şâhane ile Âzerbâycân'dan dil-âverâne nehzat ve şehr-i Ahlat'ın muhâsarâsına sur'at eyledi. Ve Ahlat ol vakitte bir muazzam ve mamur şehir idi. Dört beş ay miktarı muhâsara ve âkîbet teshîr ve öyle bir belde-i cennet-misâl pây-mâl-i asâkir-i harb ve kîtâl olub Melik Eşref ol vakitte dışarda bulunmağla firâr ve Sultân Alâeddin Keykubad'a ilticâ ve ol dahi himayet ve ri'ayeti kemâl-i mertebebecâ gördüğü bâdi ve encâm-ı kâr-ı Alâeddin Harzemşâh ile husûmete mübâdî ve beynlerinde mukâtele ve mukâbeleye müeddi olub Celâleddin kemâl-i celâdet ve celâl ile meşhûr iken bi-emrillâhi te'âla Alâeddin'in darb ve harbine tâkat getürmeyüb münhezim ve münkesiren Âzerbâycân tarafına sur'at eyledi. Bu kazayadan sonra Ermeniyye-i Suğra'da fitne ve fesâd zuhûr ve kabâyîl-i Kayı Hânî ki nevâhi-i Ahlat'da tavattun etmişlerdi bu tarîka zâhib oldilar ki bize bir mesken-i me'men tedârükî elzemdir. Zira Sultân Celâleddin Âzerbâycân'da Cengiziyân'ın vüsûl-i leşkeriyle münhezim ve makhrûr oldu. Ol yağıma-gerânın havfindan gerek re'âyâ ve gerek askeri tâifesinden bir ferde cây-i rahat kalmadı. Ve her tarafın tahrîb ve tahrîfîne tasaddi etmededirler deyu müşâvere ve ol vakitte Rûm Pâdişâhi olan Alâeddin Keykubâd'ın umûr-i mûlk ve devleti kemâl-i adalet-güsterlik ve meymenter-i dîn-perverliginden nâşîf gayet muntazam ve şîve-i merhameti meşhûr-i afâk ve her vecihle ben-i nev'-i insanın ale'l-itlak melâz ve melceî idi.

Beyt

Çı hoş zîn cihân güy-i devlet rubûd
Ki der-bend-i asâyiş-i halk bûd
Büzungî k'ezû nâm-ı nîku ne-mând
Tuvan goft bâ-ehl-i dil k'û ne-mând

Ya 'ni

Ne güzeldir bu dünyâdan eylik topunu koparmak ve ne hoşdur halkın rahatî fîkrinde olmak. Zira bir âdemîn ki kendüden sonra eyü nâmî kalmaya; ol âdem kalmadı demege sezâdır.

Ve ol vakitte Ebû'l-mücâhidîn Osmân Gâzî Beg'in cedd-i büzung-vâri olan Süleymanşâh bin Kaya Alb ki Kayı Hân'ın kabilesinin Sipahsâlârı idi. Bir müddet Ahlat tevâbiinde Ermeniyye pâdişâhalarının etbâ'ı ve eşbâ'ına imdâd ve müsâ'adet ile mazhar-i ayn-ı in'âm ve inâyât ve manzûr-i nazar-ı ikrâm ve iltifât olub ecel-i mukadderînin vakti hulûl ve menzil-i bî-sebât-ı dünyâdan nişîmen-gâh-ı bekâyâ vüsûl buldu. Ve ol gazanfer pîşe-zâr-ı gazânın dört aded ferzend-i ercümendi ve devlet-mendi kaldı ki her biri meydân-ı ma'rekenin dilâveri ve kûh-sâr-ı kâr-zârin şîr-i nerî idiler. Biri Sungur Tekin ve biri Güntoğdi ve biri Ertuğrul ve biri dahi Dindar ve babaları Süleymanşâh'ın vefâtından sonra aşâir ve kabâilden her bir cemâ'at anların birini serdâr ihtiyâr eylediler. Amma Dündâr ile Ertuğrul'un beyنinde meveddet-i birâderî efzûn ve Sungur Tekin ile Güntoğdi'nin dahi birbirlerine muhabbeti hadden bîrûn idi. Amma Ertuğrul gayet akıl ve âkîbet-endişlik ile sâir birâderlerinden mümtâz ve şeca'ât ve bahâdirhkda tamâm-ı kabâilen ser-efrâzi olmağla pederlerinin mesken-i me'lûfunda asâkir-i Cengiz'i'nin tağallübünden fitne ve fesâd mütemâdi olduğundan selâtin-i etrâf ve mülük-i Arab ve Acem'in tezelzül-i hânedânların yakînen tâhkîk ve tevârîd-i leşker-i mezkûreden

kendü kabâyilinin dahi bi-eyyi hâlin mütezarrı olacağını mülâhaza ve tedkik ve kavm ve kabile ve evlâd ve etbâ'yla varub hudûd-ı Rûm'da Sultan Alâeddin Selçûk'ının zill-i himâyet ve saye-i devletinde emniyete niyyet eyledi. Çünkü anların ekser evkâti ceng ve cidâl ile geçer bizler dahi varub anlar ile ma'an âzim-i gazâ ve cihâd olalım deyu câzim ve temâm-i evlâd ve etbâ' ve eşbâ'yla ki her biri şeci' ve cerî ve meydân veganın şîr-i neri idiler. Sa'âdet-i sâri ve ma'nevî ve fevâid-i dînî ve dünyevî fâiz-i ne'îm-i hayatı dünâyâ ve ecr-i cezîl-i ukbâya hâiz olmak murâd eyledi. Çünkü mûmâ-ileyh mûlhim-i gaybden ol re'y-i savâba mûlhem oldu. Birâderlerini ve kabâil ve aşâirini dahi ol azîmete mübâderet ve râh-ı hidâyete delâlet eyledikde birâder-i gûhteri Dündâr, akvâmın bazısıyla ana muvafakât ve mutâba'ât eyleyüb baki iki birâderi re'yini savâba hamilde tekâsûl ve sûret-i temerrûd ve tahalluf ile Ertuğrul'dan mihr-gusil olub "aceb Allâh azze ve celle min kavmin te'âddûne ile'l-cenneti bi's-selâsil"¹⁵⁸ hadîs-i şerîfin mazmûn-ı sadakât-mêshûnuna müsâdîf olmağa Ertuğrul'un mübâlağa ile ilhâhi birâderlerine bir vecîhle te'sir eylemedi. "Inneke lâ tehdî men ahbebte velâkinnallâhe yehdî men yeşâ'"¹⁵⁹ hitâb-ı bâ-savâbı muktezâsim kendü ile birâderlerinin unûrunda âyânen müşâhede eyleyincebihasebi'l-iktizâ zumâm-ıibrâmu bîgâne-sîret olan mezbûrlardan dûr ve küçük birâderi Dündâr ve kabâyilden dahi dört yüz kirk aded nâm-dâr ki her biri merd-i meydân-ı ma'reke-peygâr idiler. kendü ile muvâfakât ve muhâceret vesâir aşâir ve kabâil-i âher karândaşlarına mutâba'ât ve Ertuğrul kendüye tebâ'iyyet edenler ile diyâr-ı Rûm'a teveccûh ve azîmet eyleyüb Saru Yatu nâmında olan oğlunu bir mesken-i mevtan ricâ ve gazâ ve cihâda imdâd içün du'â ve ihlâsi müş'îr hedâyâ ile Sultan Alâeddin cânibine ırsâl ve sultân-ı müşârûn-ileyh dahi mezbûrun vûsûlünden sonra ol gûrûh-ı pûr-şükûhun kendü tarasına mülâzemet içün teveccûhlerinde ziyâde mahzûz ve memnûn olub Ertuğrul'un mecmû'-ı metâlibin hüsn-i telakkî ile kabûl ve Saru Yatu'ya ihsân ve in'âm-ı vâfire ve ümmîd-i istimâlet ile ikrâm-ı mütekâsire ve envâ'-ı riâyet ve inâyet va'adi ile avd ve insîrâfa ruhsat ve pederine ric'at etdirdi. Ertuğrul'un dahi sultân-ı müşârûn-ileyhin ahbâr-ı meserret âsâr ve ferzend-i ercümendinin mûlâkât-ı didâriyle kâm-kâr olduktan sonra şûkr-i Perverd-gârî tekrar eyleyüb tamâmî-i kabâil ve aşâyîrin ittifâklarıyla mütevvâcih-i diyâr-ı Rûm ve ol sultân-ı adâlet rûsûmun zill-i himâyet ve riâyetinden âsûde ve rahat oldılar.

Beyt

Her kes ez buk'âyi şeref yâbed
Nûr-ı ikbâl ez ân taraf yâbed
Âred ân suy devleteş be mesel
Zân ki guftend li'l-bukâ-i düvel
Her kiime ki bir bakiadan şerefyab ola
Kabâil nûrunu ol taraftan bulur
Zira devleti âmî ol tarafa götürür
Anın çûn dediler ki bak'alar içün devletler vardır

¹⁵⁸ İplerle cennete çekilen kavimler.

¹⁵⁹ Şüphesiz sen istedığını hidâyete erdiremezsin. Şüphesiz Allâh istediğini hidâyete erdirir. Kur'ân-ı Kerîm, Kasas, 56.

Ve ol firka-i hümâyûnun devlet-i rûz-efzûnu sebebiyle te'yidât-i müstahsene ve in'âmât-i haseneden ibtidâ-i Rûm'a hareket-i bâ-sa'âdetleri esnâsında iki vâkia-i ezelî ve hâtif-i meşîyyet-i lem-yezelî nûvîd-i ferhunde sada-yî besâret "ve nûrîdü en nemünne alellezîne's-tûd'ifû ev nec'alehüm eimmeten ve nec'alühüm'l-vârisin"¹⁶⁰ âvâzesin alâ ruûsîl-istişhâd Ertuğrul ve ferzendlerinin gûş-i hûşlarında ilkâ ve rehnümûn-i sa'âdet-i gaybi anların meâl-i hâl ve râh-i salâhların dîde-i baht-i bîdârlarına arz ve inhâ eyledi.

Sûret-i evvel

Cünki Ertuğrul etbâ'yla kalem-rev-i Rûm'a vûsûl ve bir menzil-i mübârekeye nûzûl ve raht endâz-i râhile-i sefer ve sa'âdet ve rahat ve selâmete mevsûl oldular. Ertuğrul'un hâtûrına hutur eyledi ki, evvel-i merâhil ve ibtidâ-i menâzilde hayr ve şerden her ne ki sûret-nûmâ-yî ayine-i zuhûr olur ise tefe'ül ve ba'dehû her bir emirde ana görc fikir ve te'emmûl ile amel eyleye. Bu niyetinden sonra ittifâken kazîye-i ülâ ki, rast gelüb ve ibtidâ vâkî'a ki pes-i perde-i gaybiyeden çehre-nûmâ oldı. Ol idî ki Nâ-gâh-i bî-sebak-âvâze ve ahbâr iki leşker-i azîm bîri birleriyle mukâbele ve mukâteleye mübâderet ile muhârebeye meşgûl gördüler. Amma taraf-i vahidin şevket ve kuvveti sebebiyle galebesi ziyâde ve taraf-i âheri ol hasm-ı gâlibten gâyet ile havf-nâk ve muzdarib olduğu cihetiyle zaif görünce Ertuğrul kavm ve kabilesiyle istişâre ve ol vâkiâda âlem-i gaybtan istihâre eyledi ki cünki bilâ taleb makâm-ı rîzâ ve tevekkûlde zîmâm-ı ihtiyârı dest-i takdîre teslim ve bu vâkiânın mâ-beyninde bulunduk. Şimdi mûrûvvet-i cevân-merdî ve fütûvvet-i sâhib-i neberdi budur ki bu iki leşkerden birine imdad ve i'tânet ve bu iki hasm-ı hûn-hârin birine müsâ'adet eyleye kim taraseynin birbirlerine istilâ ve zaferlerinden sonra gâlib olan taraf elbetde bizim halkı yağıma ve ta'aruzları emr-i bedihîdir. Kabâil cevâb verdiler ki, biz bir gûrûh-i kalîlü'l-aded ve bu diyâr-ı gurbetde bi-zâhîr u medediz. Her kangî taraf ki askeri ve kuvveti ziyâdedir ana hevâdâr ve yek-cihet olmak mûnâsîb ve evlâ ve zâhiren cânib-i mağlûbe peyveste ve kafadar olmak mahz-ı hatâdir. Zîra "ene ma'a's-şerîki'l-agleb"¹⁶¹ mesel-i meşhûrdur ki Ertuğrul akvâl-ı kabâyl kâyl olmayub muktezâ-yî hîlkat-i cevân-merdi ve ber-iktitâ-yî sîret-i pûr-şecâ'at ve neberdi ile cânib-i gâlibe imdad ve lânete ne hacet. Amma mu'âvenet-i zu'afâ ve destgîr-i dermandegân rîza-yî Perverd-gârî tahsîl etmekdir deyu kavmini bu re'y-i sâyiбе kâyl ve aşâir ve kabâyl ile misâl-i ricâlü'l-gayb-i bî-riyâ u reyb çüst u çalâk ve ferahnâk şîmsîr-i celâdet ve cesâreti keşide ve baht-ı musâid-âsâ taraf-i mağlûbenin imdâdına resîde ve "hayrû's-serâya erba'atûn"¹⁶² hadîs-i şerîf-i muktezâsına ol dört yüz kırk dört merdân-ı merdâne ve dil-âverân-ı yegâne derhal dört bin pehlivân-ı saf-şiken menzîlesinden nûmâyân ve ol firka-yı mağlûbeye bunların her bir sùvâr-ı nâm-dârı beyâbânda kalmışlara reh-

¹⁶⁰ Nimet ve refâha karşı nankörlük eden nice kasabaları yok etmişizdir. Kendilerinden sonra pek az kimseler oturabilmişler. Onlara biz varis olmuşuzdur. Kur'ân-ı Kerîm, Kasus, 58.

¹⁶¹ Ben güçlü ortakla beraberim.

¹⁶² Serîyyelerin en hayırlı dörtüdür.

nûmâ olan Hızır mesâbesinde zuhûr ve bu kalılıtlı-aded cevân-merdân-ı dîn-i mübîn ve mübârizân-ı ma'reke ve kinin imdâdiyla taraf-ı mağlûb bi-emrillâhi te'âlâ hasmina gâlib ve muzaffer ve za'sf ve nâ-ümid iken düşmen-i şedid üzerine zafer bulub müntehâ-yı matlab ile âyâne-i tevfikden müşâhede-i çehre-i nusret ile hâiz oldılar.

Beyt

Kesi begerden-i maksûd dest halka küned

Ki pîş-i zahm-ı belâha siper tuvâned bûd

Ya 'ni

Sinesini zahm-i belaya siper ey leyen, kerden-i maksûdu der-âğuş eyler.

Gubâr-ı meydân-ı ma'reke şakk olduktan sonra ol tâife-i mağlûbenin dîde-i bahtına kevkeb-i emâni ahsen-i vecihle nûmâyân ve bunlar dahi ol gürûh-i nâ-tüvândan keyfiyet-i ahvâli suâl ve taraf-ı mağlûb ki gâlib oldu. Sultân Alâeddin'in askeri ve cânib-i gâlib ki mağlûb ve menkûb oldu. Ruz-gâr-ı pûr-fesâdin ser-i fitnesi olan Kavm-i Tatar-ı nâ-bekârdır deyu cevâb verdiler. Çünkü Sultân Alâeddin'e bunların kadem-i ferhunde-makdemî tesirinden Memleket-i Rûm'da eser-i azîm fevz u nusret zâhir ve ma'lûm ve vûcûd-i meymenet-endûdi bâ'is-i sürûr-ı mahz idüğü mefhûm olub bilâ-terakkub ve intizâr ol kavm-i dilîrin peyker-i şîmşûr-i mübârek-manzarlarından nazâr-ı sultâna leme'an-ı feth u zafer zâhir ve nûmâyân oldu.

Makdem-i meymûni Ertuğrul'ı tîb-i hâtır ile muazzze ve mükerrem ve selb-i leşker-i eşrâr-ı Tatar'dan bazâr-ı kâr-zârda her neki ahz olunmuş ise tamâmiyla kavmine ve Ertuğrul'a in'âm ve her birini teşrifat-ı pâdişâhâne ve in'âmât-ı bî-nihâye ile ikrâm ve Enguriye şehrîn cânib-i şîmâlisinde harbi kâfirin kurb-i hudûdunda vâki' Karaca Dağ nâm mahalde cây-ı ârâm ve temkin ve imdâd-ı dîn-i mübîn içün emr-i cihâda ikdâma ta'yîn buyurdu. Ve bu rivâyet-i sahîha ve hikâyet-i sarîhanın nakli meşâyîh-i Rûm'un zübde-i devrâni olan mevlânâ İyas'dandır ki tûl-i ömri tetebbû-i ahbâr-ı Âl-i Osmân'dan ma'lûmumuz olmuştur. Ve anlar dahi Orhan Beg Gâzî'nin rikâbdârından ve ol dahi efendisi olan Orhan Beg'in lisân-ı sadâkat-beyân ve güftâr-ı dürr-i zebânidân istimâ' ile takrîr eylemişdir ki ba'zi meçâlis ve mehâfilde münâsebetiyle tezkîr olunmuşdur. Vallâhu e'lamu bissavâb.

İkinci Suret

Ol idi ki vaktâ ki Ertuğrul kavmiyle Karaca Dağ'da mesken ve makâm tutunub rûzgâr-ı gaddârın arza-i fitne ve fesâdından istirahât ve ârâm ve ol şîr-dilân-ı sayd-efken ve hizebrân-ı saf-şiken asl-ı niyyet ve dâ'iye-i himmetleri muktezâsimca etrâf-ı bilâd-ı küffâra peyderpey akın u nehb u gâret ve târâc ve seby-i evlâd u ezbâc ile bir kaç sene ol serhadde menâbi-i dîn ve dünyevî ile ser-efrâz ve ehl-i kûfür ve îmân beyninde dilâverlik ile nâm-dâr ve mümtâz oldılar. Ol esnâda Alâeddin Keykubâd-ı Selçûkî ehl-i bağı ve inâdin def-i fesâdî içün gazâ ve cihâd ile Ertuğrul'un meskeni cânibine müteveccih ve ol azîmetin sebebi bu ki Kostantiniye hâkimî ol esnâda Rûm elinde olan aktâr-ı Tatarî ile yek-dil ve Sultân Alâeddin ile izhâr-ı adâvet ve azm-i teshîr-ı bilâd-ı İslâmiyye'ye müttefik ve hâkim-i mesfûr kendü asker-i duzeh-makarrı ile deryâdan ubûr ve asker-i Tatar dahi Geliboli

ma'berinden mürûra karar ve Yenişehir ve Bursa sahrâsında mecmâ-i ferikayn istikrâr bulub ol iki düşmen-i bed-nihâd livâ-i fitne ve fesâdi asmân-ı inâda eftâhte eylediler. Sultan Alâeddin dahi ol gürûh-ı mekrûhun def-i mazârrı için nefîr-i âm ve mücâhidân-ı din-i İslâm'dan cemiyet-i azîm birikdirüb tarîk-i tevekkül ve i'tisamdan te'yid-i tevfîk-i Perverd-gâr ile âzim-i cihâd-ı küffâr oldu. Ertuğrul dahi bu haber-i meserret-eseri istimâ' edince hamîyyet-i dîniyye ve gayret-i İslâmiyye ile bir uğurdan hareket ve müddetler ile böyle bir rûz-i firûzun fursatına müterakkib olmağla mevkîb-i sultâna sür'at ve ol pâdişâh-ı dîn-penâh dahi "men ensâri ilellâh"¹⁶³ deyu su'âl ve Ertuğrul ve kavmi "nahnu ensârullahâ"¹⁶⁴ deyu sadâyi dil-hâh ile cevab-ı bâ-savâb ve ol şîr-i merdân-ı arsa-i kâr-zâr olan tevâbi' ve ensâr ve evlâd-ı şecâ'at-şî'âriyla taraf-ı sultâna mûteveccih ve Sultânönü menzilinde mevâkîb-i sultâni istikbâl ve mülâki olub ol şehriyâr-ı garîb-nevâz dahi böyle bir muhlis-i mukbilin yümn-i kudûm-i ikbâlin zûhûr-i nusret ve zaferে fâl tutub ve asâkir-i İslâm'ın vukû-ı fütûhâtma itmi'nâñ- kalb ile yakînen intikâl eyledi. Çünkü sultân-ı müşârûn-ileyh mebâdî-i halde meymenet-kudûm-i Ertuğrul'u mübârek görmüştü. Anı bu leşker-i tâlîf'a sipâhında istikrâr ve akinci leşkerine Sipeh-sâlâr eyledi. Ve akinci mücâhidinden bir tâlîfedir ki gece ve gündüz küffârî şeb-hûn ve emval ve erzâkın yağma ve gâret ile hallerini diger-gün iderler idi.

El-kîssa: Ertuğrul kabâyil ve aşayıri ile ber-mûcîeb-i emr-i sultânî der-sa'at akinci askeriyle düşmen-i dîni istikbâle ist'içâl ve Ermeni Derbendine degin silahların açmayıub dîde-i bahtleri gibi rûz-şeb hâb-ı rahati kendulere haram ve Ermeni Derbendinde a'dâ-i liâm ile mukâteleye ikdâm ve i'htimâm ve ol derbend-i dayyikde ehl-i kûfîr ile ol dil-âverân-ı İslâm üç gün üç gece ceng u cidâle kiyâm ve mübâderet ve ol gürûh-ı mekrûh ile harb ve darbe şevk ve garam ile mübâşeret eylediler. Akibet ve tevfîk-i yaverî-i "yedullâhi fevka eydihim"¹⁶⁵ dest-i gayb ve kudretden düşmen-i dînin pay ve dest ve kuvveti şikest olub ol esnâda kavm-i Tatar-ı nebâkâr ki küffâr-ı eşrakin imdâdına gelmişler idi. Anlar ile dahi bir gün ve bir gece müddet-i kitâl imtîdâd ve âkibet âsâr-ı gadab-ı gird-gâr iştîdâd bulub bir uğurdan gürûh-ı mekrûh-ı Tatar inhzâm ve inkisâr ve hâkim-ı İstanbul nâ-çâr firâra karar ve rû-gerdân ve şerm-sâr bir kaç nefer-i kâfir ile gemiye sâvâr ve girdâb-ı varta-i tîg-i dil-âverândan bin tûrlu hile ile rûzgâr-âsâ sâhil-i selâmete gûzâr ve kavm-i Tatar dahi münhezimen ve münkesiren Geliboli cânibine firâr eylediler. Ertuğrul asâkir-i mücâhedet-şî'âr ile İnegöl'den ardlarına düşüb irüb urub düşürüb ganâyim-i emvâl ve eskâlliye müğtenim ve kenar-ı deryâya vûsüllerinden mukaddem ol kavm-i şûmun ekserini gark-ı ab-ı mevce-i şimsîr-i kitâl-i cevher-dâr ve leb-ı cûy-bâr-ı tîg-i âbdârdan derk-i esfel-i nare gûzâr etdirüb elhâsil Ertuğrul ve sipâh ve hem-râhları muvaffak ve mansûr ve leşker-i a'dâ münhezim ve makhrû olub mücâhidân-ı din-i mübîn ve mübârizân-ı ma'reke ve kin bu uslûb ve âyin ile hizmet-i sultân-ı metine mûraca'at ve dîde-i devlet u dîne cemal-i feth-i İslâmiyeden furûğ ve behçet ve sebebî sürûr ve meserret oldılar. Ve ol şehriyâr-ı gayret-şî'âr bu haber-i meserret-

¹⁶³ Allâh'ın davasında kim bana yardım eder

¹⁶⁴ Biz Allâh'ın davasına yardım edicileriz. Kur'ân-ı Kerîm, Al-i İmrân, 14.

¹⁶⁵ Allâh'ın eli onların eli üzerindedir. Kur'ân-ı Kerîm, Feth, 10.

eserin hîn-i vüsûlünde Eskişehir kurbunda vâki' Bozhöyük havâlisinde olmağla ol menzil-i mübârekeye teyemmünen Sultânüyü tesmiye ve taayyün buyurdu.

Hâstî-i kelâm Ertuğrul ve etbâin bu hizmet-i celîleleri meçâlis-i havâss ve âvâmda zîkr-i cemîlelerine bâdî ve bâ's oldukda taraf-i sultâniden in'âm-i vâfire ve ikrâm-ı mütekâsire ile ihtisâs ve istihkâkî hasebiyle rakabe-i ensâr ve havâssa nâil ve mertebe-i a'lâya vâsil eyleyüb kemâl ve i'tikâdi cihetiyle Ertuğrul ve tevâbi'ine harbî küffârin hudûdunda herbirlerine kifâyet miktarı birer mahal ta'yîn ve oğullarına dahi başka başka makât'ât ve vilâyet ve yaylak ve kıslak mukarrer ve ol hudûdda ale'd-devâm küffâr-ı liâm ile gazâya ikdâm ve mülük ve hükkâmından Pâdişâh-ı İslâm harâc almayı iltizâmda ihtimâm eyleyeler deyu ikrâm-ı tam eyledi. Amma çünki Kütahîye şehri henüz dârû'l-harb ve küffârın bâlâ-yı ömür ve devleti kûtâh olmaya yüz tutmuştu. Bilecik ve Karacahisâr mevzii ki sultânın harâc-güzârlığına mensûb idi. Sögütlü vilâyetinde Sarâycık nâm bir mahalli anlara kıslak ve Tomaniç ve Ermeni dağlarını dahi yaylak ta'yîn eyledi. Ve ol memlekete küffârin zevâl ve nikâli sadasını bırakdilar. Ve Ertuğrul Gâzî oğullarıyla Kütahîye ve gayri eyâletlerden gün be gün şehirler feth ve teshîr ve merdanelik âsârını mücâhidân birbirine tebşîr ve dârû'l-harb sükkânının vâfir mezâri' ve merta'ların tu'me şîmşîr-i cihân-gîr eyleyüb bir kaç günde sahrâ-nîsiyâن-ı küffârin koyun ve sâir devâb ve mevaşîlerini nehb ve gâret ve ganîmetler alub kûh-i sahrâya sadâ-yı şûr-i kavga bırakub Ertuğrul tamâm-ı kuvvet ve şevketine irîşûb kâr-ı devleti istiklâl buldu.

Ve ma'lûm ola ki Ertuğrul'un üç aded pûser-i vâlî-gûheri var idi ki mevâlid-i selâse gibi ki her biri mazhar-ı hayr ve şer idi. Veled-i erşed-i kebiri Osmân Beg Gâzî-i dîlîr, ikincisi Gündüz Beg, üçüncüsü Saru Yatu. Amma Osmân Beg muktezâ-yı kabiliyet-i ezelî ve iktizâ-yı meşîyyet-i lem-yezeli hasebiyle peder-i âlî-gûherinin veliahdi ve ol ferhunde-meâlin pîşrev idi. Ve bundan akdem icmâlen beyân olunmuşdu ki silsile-i neseb-i Âl-i Osmân, Kayı Hân'a müntehidir. Şimdi tafsîl ve tahrîr ve mestûrûz-zeyl âyân olunur.

Ma'lûm ola ki: Osmân Beg Gâzî bin Ertuğrul bin Süleymanşâh bin Kaya Alb bin Kızlıboğa bin Baytemur bin Kaylığa bin Tuğra bin Karayito bin Baysungur bin Belgay bin Suygur bin Tuktemur bin Basak bin Hamid bin Aktuluk bin Durluk bin Kazhan bin Nasu bin Yalvac bin Baybeg bin Tuğra bin Davgâmîş bin Gûcbeğ bin Artuk bin Kumari bin Çektemur bin Turah bin Kızıl Boğa bin Yamak bin Yaşû' bin Hurmuz bin Baysu bin Tuğra bin Baytemur bin Turmuş bin Gök Alb bin Oğuz bin Karahan bin Kayı Hân ve ba'd-ezîn Kayı Hân'dan mukaddemi zikrolunur ki Îs bin İshak bin İbrâhîm Nebi (aleyhisselâm)dir. Ve Hazreti İbrâhîm bin Tarh bin Nahur bin Saruç bin Argun bin Kalîg bin Ayir ki Hud Nebi (aleyhisselâm)dir. Ve Çabir bin Şâlih bin Erfahsed bin Sam bin Nuh Nebi (salavâtlâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecma'in.) Ve dört yüz mübâriz-i nâm-dâr ki Osmân Beg Gâzî'nin peder-i büzürg-vâri Ertuğrul ile ma'an Ahlat tarafından diyâr-ı Rûm'a gelüb Osmân Beg'in ve evlâdının zamânında ve dahi sonra kalmıştır. Meşâhiri bu cemâ'attır ki zîkr olunur: Akça Hoca, Gündüz Alb, Turgut Alb, Aykut Alb, Hasan Alb, Saltuk Alb, Samsa Çavuş ve birâderi Savulmuş Çavuş, Abdurrahman Gâzî, Akbaş ve Mahmûd Alb ve Karaoglan ve Kara Mürsel ve Bahsilu ve Kara Teke ve Şeyh Mahmûd ve

Targal ve Mihmad ve Kara Tigindir ki; her birinin evlâd ve a'kâbı bakidir. Ve ba'zısı bu hânedân-ı kaviyyül-bünyânın mülazemeti silkinde münseliklerdir. Çünkü Osmân Beg'in vâlid-i mâcidinin ve mâ-kablinin keyfiyet-i ahvâli ve bu hânevâde-i hilâfetin neseb-i alilerinin teselsûl ve ittisâli nereye müntehi olduğu ma'lûm oldu. Şimdengeru ve hasseten Osmân Beg'in keyfiyet-i ahvâli ve netice-i a'mâli zikrine sürü' olunur. Ve minhü't-tevâfık.

Mukaddime-i üla

Bu selâtîn-i mücâhidinin asl uecdâdi kendü istiklâllerîyle getlib memâlik-i Rûm'da vâki' müşrikîn ile gazâya ikdâmları ve bu hânedân-ı addâlet-rusûmûn bîdâyet-i zuhûruyla pâdişâhân-ı Selçûkiyenin ittisâl-i keyfiyet-i şakkesi beyânındadır.

"Fe sevfe ye'tillâhu bi kavmin yuhibbuhum ve yuhibbûnehu ezilletin ale'l-mûl'minîne e'izzetin ale'l-kâfirine"¹⁶⁶ sünnet-i llâhi hemîse bu nesakde cări ve bu uslûb üzre sâridir ki; her kevkeb-i sa'âdet ki âsumân-ı ikbâlden ufûl ve intikâle mütemâyil ve her hurşîd-i devlet ki sıpihr-i celâlde azîme-i aynû'l-kemâl ile zevâle mâil ola. Ber-muktezâ-yı gerdiş-i felek-i devvâr tâ'âkub-i leyî u nehâr ile elbette bir gayrin sitâre-i baht u ikbâli matla'-ı sa'âdet-i ezeliden tali' ve bir âherin âf-tâb-ı devlet u iclâli müşrik-ı te'yid-i lem-yezeliden sâti' olur. Ta ki letâif-i kudret-i Izidi ve tarâyif-i hikmet-i ebedî dûvel-i sa'âdetlerinin tağyîrînde zâhir ve bünyân-ı milel ve nihâlin dîde-i ahvâllerine hüveydâ olmak mümkün ola.

Beyt

Çu dirîne rûzî ser âverd ohd

Civân-ı devleti ser berâred zi-mehd

Eger mûlk ber-Cem bi-mândî vü baht

Tu ra key müyesser şodî tâc u taht

Ya'nî

Kaçan eskilerin müddeti teknil ola; Bir cevân devlet beşikden baş gösterir;
Ve eger mûlk ve mesned Süleyman'a baki kalaydı; Kaçan taç ve taht sana müyesser
olur idî.

Nitekim, bu müddeanın tâhkîki Hilâfet-i Âl-i Osmân'ın zuhûru ve devletlerinin mebâdi ve ittisâli haşmet ve hükûmet-i Selçûkiye'nin gayete ermescini mübeyyindir.

Li müellifihi Beyt

Bal-ı mûlk u dîn eger rîzed-peresra ez u bal

Baz-ı rûyed ez-pey-i an periyeği ferhunde bal

Ya'nî

Eger mûlk-i dînin kanadı ve kuyruğu ve balden dükülür ise yeniden bir mübarek per ve bal zuhûr eder.

¹⁶⁶ ... Allâh sevdigi ve onların O'nu sevdigi, inananlara karşı alçak gönüllü, inkâreılara karşı güçlü, ..., Kur'ân-ı Kerîm, Maide 54.

Çünkü leşker-i küffâr ve Cengiz Hânî ve asker-i gûl-sîret-i Moğoli Türkistanî'nin tevâtüründen memâlik-i İran ve Tûrân'da zuhûr ve hurûcları serhaddi Hitâ'dan suğûr-i Rûm ve Sâm'a degin bu kadar inkisâr ve mezelleter ki, kışver-i İslâm'a erişüb ve sefk-i dima ve nehb ve gâret-i emvâl ve seby-i evlâd u iyâl ol rûzgâr-ı nâ-fercâmâda bir gayete erdi ki, ol zamânın âkilleri mu'âyene ve müşâhede ile kütüb-i tevârlîh-i esfârdan nakillerdir ki, Cengiziyân askerinin pây-mâl eyledikleri memâlikde faraza yüz sene kadar tevalûd-i a'kâb ve tenâsül-i ensâb mütevâliyeten mecra-yı tâbi'î üzre baki ve inayât-ı İlâhi ol tavâyi fi ol müddetde leşker-i eceden hâfiż ve väki olsa henüz ol eşrâr-i hûn-hâr u sitemkârun tiğ u zulm-ı gadrleriyle helâk olanların ta'dâdını beyân ve ol rûzgârda hançer-i bî-dâd ile sine-çâk olanların noksânumu âyân edemezler.

Beyt

Ançünin zâlimân-ı bed-kirdâr
Kerde ber-cevr u küfr-i hod isrâr
Tîgha la'l-gûn zi hûn-i kesân
Ki bud der-cihân beter zînsân

Ya 'nî

Böyle zâlimler idi ki, küfür ve cevrlerinde isrâr edüb, kılıçları halkın kanından la'l-gûn oldu. Dünýâda bundan beter ne olur?

Amma ber-muktezâ-yı fazl-ı İlâhi ve Rahmet-i nâ-mütenâhi memâlik-i İslâmî-i Rûm ki, Selâtlîn-i adâlet-rusûm-i Selçûkîyenin mahkûmi idi. Ve sitem-didegân-ı memâlik-i Acem ta'addi-i Moğolân-ı azlâmden Rûm-i meymenet-luzûma ilticâ ve Acem'de Selçûkîlerin nesli munkariz olmağla bekâyâsi diyâr-ı Rûm'ı istikrâr ve istimrâr üzre mahfûz ve şive-i adl u insâf ile ehl-i imân ve erbâb-ı fazl u irfâni hisn-ı hasn-i ihsânlarında me'mûn ve mahfûz ederler idi.

Beyt

Hicab-ı zûlüm ber-endahte zi çehre-i adl
Nikab-ı kûfr keşidend ez ruh-i imân
Ez-an ferika kaviy geşt bâzû-yi İslâm
Ki tesâdûm-i kûffâr geste şod vîrân
Yani

Hicab-ı zûlüm adl yüzünden ref ve nikab-ı kûfri rûy-i imândan def eyleyüb bâzû-yi İslâm ol firkadan kuvvet buldu ki kûffârin sadme-i zûlmünden za'if olmuşdu.

Ol zamândan ki, ol hânedânın âf-tâb-ı devleti avâriz-ı rûzgâr ile zevâle meyyâl ve subh-i devlet u ikbâl gurre-i bedr-i maşrik-ı Osmâniyye'den nur-bahş-i uyûn-ı İslâm oldu. "Mâ nensah min âyetin ev nunsihâ ne'ti bi-hayrin minhâ"¹⁶⁷ nûviâd-i sadakât-te'yidi tibkîncâ mazhar oldukları tevfîk-i Ezeliyînen meymenetinden tala'at-i mûlk ve dîne müceddededen envâ'-ı behçet ve bahâ peydâ oldu. Nitekim saltanat-ı Selçûkîye'nin tezelzülünden sonra erkân-ı millet-i nebevî mi'mâri kuvvet-i

¹⁶⁷ Herhangi bir ayetin hükümlünü yürürlükten kaldırır veya unutturursak, onun yerine daha hayırlısını veya onun benzerini getiririz. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 106.

Âl-i Osmân ile ser-bülend ve metîn ve ol mücâhidân-ı kayser-mekânnın imdâd-ı müsa'âdet-i baht-ı âlîşânlarıyle bünyân-ı eymân-ı mülk-i Mustafâvî temkîn bulub bî-tevfikihi te'âlâ mesned-i kayser-i Rûm hadis-i hidâyet-rusûm "seyeftehu lekumü'r-Rûm'a"¹⁶⁸ tibkinca bu pâdişâhân-ı şer'-perver İslâm'a namzed ve nasîb-i sipâh-ı muzaffer "ellezîne yücâhidûne fi sebilillâhi"¹⁶⁹ olub gûyâ ki tebâşir-i subh-i hidâyet-i Ezeli maşrik-ı Kudret-i Subhânî'den hüveydâ ve pençe-i hurşid-i İnâyet-i Lem-yezeli bu hânedân-ı âl-i-şâmin dest-mâl-ı merhametleriyle rûy-i ğubâr-alûde-i cihânî-gerd-i melâlden pâk ve musaffâ eyledi.

Li müellifihi Beyt

Zi-yümn-i devlet-i in-hânevâde
Der-i rahmet be-ins u cân-gûşâde
Şûde handân-ı leb-i subh-i sa'âdet
K'ezin hâne ber u pertey fütâde

Ya nî

Bu hânedânın yümn-i âf-tâb-ı devletinden leb-i subh-i sa'âdet-handân ve te'sir-i pertevinden ins ve cinne feth-i bâb-ı merhamet ve ihsân oldu.

El-kıssa: Meymenet-i tevfikât-ı Subhânî ve ittifâk-ı muhassenât-ı zamânî ile bu selâtîn-i dîn-perver ve havâkîn-i ma'delet-güster yani Âl-i Osmân-ı âlî-güherim nâsiye-i ikbâllerinden nur-ı hilâfetin mebde-i zuhûri ve sultânatlarının istikrârları için leşker-i mücâhidinin mense-i hurûci bu vecihedir ki, vaktâ ki şehriyâr-ı dindâr ve sipeh-dâr-ı ihlâs-şî'âr ya'nî Ertuğrul Beg Gâzî dört yüz kirk aded mücâhid-i muvahhid ile diyâr-ı Rûm'da selâtîn-i Selçûkiyé'nin takviyetile meyân-ı küffâr ve İslâm'da nusret ve zafer ile iştîhâr ve satvet-i merdânegi ve saf-şikenlikleri âşina ve bigâne kulübünde müessir ve ber-karar oldu. Ol minvâl üzre nî'ayet ve ikrámları Sultân Alâeddin Keykubad bin Sultân Giyâseddin Keyhüsrev bin Kılıçarslan-ı Sânî zamânından Sultân Alâeddin Keykubad bin Ferâmurz'un zamânına degin ki selâtîn-i Selâçika-i Rûm'un âheri ve Sultân Alâeddin Keykubâd-ı sâbıkun oğlu oğludur. Tarîka-i ırsiyet ile cümlesinin iltifât ve muhabbetleri bu gürûh-ı pür-şükûh Kayı Hân'ın haklarında takviye-i istîmrâr bulub kendü makâm-ı ma'lumunda emr-i cihâda kiyâm gösterdi idi. Ta ki sînn-i şerifi doksan seneyi mütecâvîz ve ale't-tevâli evkât ve sa'atîni teveccûh-i ta'âta masrûf ve berekât-ı ibâdâtından velâyet ile mevsûf olub ve yümn-i mücâleset-i ulemâ ve ehlüllâh ile "men-erâde en yeclise ma'allâhi fe'leyclis ma'a ehli't-tasavvuf"¹⁷⁰ muktezâsına müdâvîm ve ma'rûf idi. Ve ol pîrlik vaktinde evlâd-ı kirâmını ki her biri mânend-i şîr-i jiyân himmet-i merdâneleri sebebiyle rütbeye-i dilîrâneye bâlıg olmağla her biri keñdüye muâdil birer pehlivân idiler Kâim-makam ve serverlikde mukarrer eyledi ki biri Gâzî Osmân Beg ve biri Gündüz Alb ve biri dahi Saru Yatu ki Yâvcu Beg demekle meşhûrdur. Egerçi cümlesi diyânet ve ferzânelik ile mevsûf ve dilâverlik tayrında ma'rûf ve her biri

¹⁶⁸ Rûmu fethedeceksiniz

¹⁶⁹ Allâh yolunda cihâd edenler..., Kur'ân-ı Kerîm, Maide, 54.

¹⁷⁰ Allâh'la beraber oturmak isteyen ehli tasavvufla beraber otursun.

mehâsin-i istihkâk ile yegâne-i zamân ve mekârim-i ahlâk ile peyrev-i vâlid-i cennet
mekân idiler

Beyt-i Arabî

Ve fezâil'l-insani yetbeu aslahu

Kat'u's-savârim tâbi'un lihadidiha

Ya 'nî

İnsanın fezâili, ashâna tebaiyyet iledir. Zira kılıçların keskinliği demirinin
cevherindendir.

Amma aşâir ve kabâil ve cünûd ve asâkir pertev-i lâmi-i şehriyârî ve nûr-i
sâti'-i cihân-dâriyi Osmân Beg'in gurre-i garrâ-yı nâsiye-i halinde ve melekât-ı
hâlet-eszâyî a'malinde âyânen müşâhede ve mütala'a eyledikleri ecilden Ertuğrul
mülk-i meczâzi-i mîhnetten nişîmen-gâhi huld-i hakîkate azîmet eyledikten sonra
saltanat-ı Âl-i Selçûk'un serverliği sultân Alâeddin Keykubad bin Ferâmurz'e
müntehî olmuş idi. Osmân Beg'in melekât-ı melikânesi ve pederinin hâl-i hayatında
tefvîz-i velâyeti muktezâsına kavm-i Kayı Hânının a'yân-ı asâkir ve ser-haylan-ı
aşâyîri pederinin kâim makamlığına ânî ahakk ve elyak görüp cümlesi hûsn ve
ihtiyârlarıyla hizmet-kârlık rakabesini ânîn rabka-i devletmend-i mutâvâ'atına bend
eylediler. Zira siğar-ı sinni halinden rütbe-i hâlet-i kiberi idrâk edinceye degin
pederinin nazar-ı meymenet eserinde himem-i âliye ile mevsûf ve sipîhrin zâidü'n-
nûr hilâli misâl-i per-tev-i kevkeb-i baht-ı cevân ile re'y ve tedbîrde pîrân-ı rûzgâr-
dideyi sebkat ile ma'rûf idi Çünkü Osmân Beg istihkâk-ı haseb ve ittifâk-ı nesebi
sebebiyle kavminin beyninde vâlid-i mâcidinin menzilesinde mesned-i serveride
temekkûn ve temsiyîet ve meyân-ı sanâdid ve eşrâf-ı saltanatda mehâmid-i evsâf-ı
hamîde ile şöhret buldu. Selâtîn-i Selçûkiyye husûsan hem-asrı olan Sultân Alâeddin
Bin Ferâmuż'un pederi Ertuğrul sünneti üzre tarîk-i inkiyâd ve itaat ile mevsûf ve
sultân-ı müşârûn-ileyh dahi nazar ve terbiyet ve himmetini Osmân Beg'in ulûvv-i
rûtbet ve temsiyîetine maşrûf eyleyüb yevmen fe yevmen aşînâ ve bîgâne nazarında
izdiyâd-ı kadr u menzilet ile şöhret bulmağa rûy-ı ikbâline her tarafından ebvâb-ı
fütûhât-ı gaybiyye gûşâde ve izzet u rifâti gitdikce ziyâde oldu. Ol vakt hikmet-i
ezeliyye-i Rabbâni ve meşîyyet-i lem yezeliyye-i Sûbhâni muktezâsına livây-ı
mu'allâ-yı Devlet-i Selçûkiye'ye bir fetrot ve iztrâb va'ki' olub selâtîn-i Cengiz'in
istilâ ve istiklâlinde saltanat-ı Selâcika inhitât ve inkirâza âğâz eyledi. Zîrâ selâtîn-i
mezkûrenin a'kâb ve ahfâdî beynlerinde muhâlefât-ı memleket vâki' olub zaif
olanları Cengiz Hanlarına istiâne ve istigâse arz ve izhâr ve anlar dahi her bir vakitte
mel'anet ile Selâcikan'dan birini birinin üzerine taslit ve beynlerine fitne u fesâd
ilkâsiylâ kâr-hâne-i saltanatlarına tezelzûl ve ihtilâl ve âyne-i devletlerinden sûret-i
intikâl nûmâyân ve ol tedbîr-i pür-tezvîr ile memâlik-i Rûm'un ekserini kendülere
musahhar ve hânevade-i Selâcikanın perişân olması mukarrer oldu. "Kezâlik ve
evrasnâhâ kavmen âharân"¹⁷¹

¹⁷¹ Bu böyledir. Onları başka bir millete miras bıraktık. Kur'ân-ı Kerîm, Duhan, 28.

Beyt

Sikeşte şüd àn mûrg râ per u bâl
 Ki cevelân zedî der cihân mâh u sâl
 Çû pejmürdü lâle bi fetad u serv
 Be-çengâl-i şâhin ber âmed tezerv

Ya'ni

Cihânda nice yıllar cevelân eyleyen kuşun kanadı kırulub ve lâle pejmürde olub serv üftâde sevgilun çengâl-i şâhine giristâr oldu.

Bu ma'nâ müsâ'adet -i takdîr-i Rabbâni ile saltanat-ı kûbra Osmân Beg'e müntakîl ve müteveccih olmağa bâ's olub gün be gün bî-sebak-i tedbîr ve bî-tahrik-i bâzu ve şimşir ve bevâis-i sûri ve ma'nevî takdîr-i Kâdir u Kadîr ile ânum temkîn ve istiklâli sûret-nümâyî zuhûr oldu.

Kîsm-i evvel

Osmân Beg'in zuhûr-ı devletinin mukaddemât-ı esbab-ı zâhirisi beyânundadır.

Çünkü devlet-i âliye-i Osmâniyye'nin saltanat-ı Selçûkiyyeye mebâdi-i irtibâti her vecihle ma'lum ve saltanatlarının vech-i intikâli mefhûm oldu. Selâçika-i Rûm'un sâbık ve lâhikinin içmâl-i ahvâli ki bu hânedan-ı mücâhidinin mukaddime-i zuhûridir, zikri beyân olunmak bu kitab-ı ahyârin levâzîm-i kavânnînden olmağla mülâyîm göründü. Ma'lûm ola ki cümle-i selâtîn-i izâm-ı Selçûk'un evlâd ve a'kâbi Efrasyâb evlâdındandır. Ve Türk beyنinde anılar kabilesine Kınık derler. Ve Selçûk otuzuncu arkada Efrasyab'a müntehîdir. Ve Efrasyab'ın dört aded oğlu var idi: Mikâil ve İsrâîl ve Müsa ve Yûnus ve Irân zemininde zuhûr eden pâdişâhân-ı izâm Mikâil neslindendir. Ve Selâçika-i Rûm İsrâîl neslindendirler. Ve tâife-i meczûrenin Rûm'da saltanatları zuhûruna bâ's budur ki; Sultân Celâleddîn Melikşâh bin Alparslan bin Cafer Beg bin Mikâil bin Selçûk'un zamânındadır. Çünkü ânum vûs'at-i mûlk ve hükûmet-i saltanatı Mâverâünnehr'den Şâm ve Rûm'a degin inbisât bulub tevsî-i dâire-i İslâm ve teslim-i memleket ihtimâm-ı tam ile sa'y-i tamâm eyledi ki menâkib-i evsâfi kütüb-i tevârih-i Acem'de mestûr ve mezkûr ve mehâmid-i ahlâki âlemde meshûrdur. Ve kemâl-i istiklâli vaktinde ki Antakiyye henüz küffâr-ı Frêng elinde idi. Amucası Süleyman bin Kutalmış bin İsrâîl'i ânum teshiri için serhadd-i Rûm'a gönderdi. Süleyman dahi yaverî-i tevfîk-i Bâfî ile Antakiyye'i feth ve kuvvet-i meymenet-i dîn-i Nebevi berekâtiyle yevmen fe yevmen memleket ve kudreti ziyad ber-ziyad olub bilâd-ı Şâm'ın ekserini Melikşâh'ın hükümye taht-ı tasarrufa altı. Çünkü Süleyman Melikşâh'ın hâl-i hayatı civâr-ı rahmete väsil oldu. Oğlu Dâvud ki henüz bir cevân-ı hurde-sâl ve sâhib-i baht-i ikbâl idi. Pederinin makâmında istiklâl ittirüb gün-be-gün haşmet ve bastati müterakki ve Melikşâh'ın sünnet ve hükûmeti üzre adâlet ve diyânet ile rûbesi terakki bulub kayser-i Rûm ile ceng ve mukâbele ve kayseri makhûr-i tîg-i mukâtele eyledi. Ba'dehu Konya'yı tevâbiyle 480 (1087-1088) tarihinde feth ve teshîr ve kendüye dârû'l-mûlk edindi. Rûzgâr ana yirmi sene kadar envâ'-ı te'yidât

İdris-i Bitlisî / HEŞT BİHİST / M.Karatas-S.Kaya-Y.Baş

ile muâmele ve müsâade eyleyüb âkîbet Mâlik-i âcâl vücûdunu memleket-i hayâtdan ref ve 500 (1106-1107) senesinde serîr endâz-i mülk-i hulûd eyledi.

Beyt

Der in bağ-ı rengin çu perr-i tezerv
Ne gül ber-çemen maned hâhed ne serv

Ya 'nî

Bu sünülüñ kanadı gibi rengin olan bağda ne gül baki kalur ve ne serv.

Ve ba'dehu karndaşı Kılıçarslan mesned-i hükûmetde karar ve kırk sene ale'l-itâsâl tekye-gâh-ı saltanatda adl ve mekremet ile istikrâr ve istiklâl bulub sadâyi bülgend-i saltanatı âlem-gir olmaçla Hulefâ-i Ben-i Abbas ânu vefret ve iclâl ve i'zam ile ikrâm ve selâtin-i sâireye nisbet ile ser-efrâz-ı enâm ve mümtâz eylediler. İttifâken Halife Sultân Mes'ûd bin Muhammed bin Melikşâh'dan ki memâlik-i İrân'da rencide olub hükûmet-i Acem'i dahi ana namzed ve ol maslahatın temsiyyeti içün dârû'l-hilâfete taleb eyleyüb Kılıçarslan, dahi oğlu Sultân Mes'ûd'i Rûm'da mesned-i hükûmete kâimmakam ve kendüsi Diyârbekir üzerinden Dârû'l-hilâfete müteveccih ve 539 (1144-1145) senesinde Meyyafarin'in nevâhisine vüsûl buldukda Sultân Mes'ûd'un ba'zı tevâbi'-i habâset-şî'är ve hiyânet-âsârı iğvâ-yı fesâdiyla kendü ümerâ ve erkân-ı devleti tama'-ı hama düşüb tarîk-i hileyeye sülük ve Habur suyundan ubûr iderken garka-i girdâb-ı fenâ ve Meyyafarin'in'de defn eylediler. Ba'dehu oğlu Sultân Mes'ûd babasının tefvîz eylediği üzre makarr-ı saltanatda müstakar ve devlet-i rûz-efzûn kendüye müyesser oldu. Ve Amâsiyye Kal'ası kurbünde bir çay-ı dil-güsâ ve fezâ-yı hoş-havada Samarra nâmıyla müsemma müceddeden bir şehr-i ferâh-fezâ u ravnak ve revaç-ı tam ve tervîh ve tervicîne ol kadar sa'y ve ihtiâmâ eyledi ki vuful-ı behçet ve hubûr-ı nezâfet-i "beldetün tâyyibetün ve Rabbün ığâfir"¹⁷² mazmûn-ı meymenet-makrûm ile mevsûf-ı maruf oldu. Ve on dokuz sene kadar işa'at-ı rusûma ihtiâmâ ve terbiyet-i ulûma kiyâm gösterüb kâr-ı saltanata kemâl-i mertebe nizâm verdi. Ve devletinin âher zaimâni Türkistan'da Cengiz Hân'ın evvel-i zuhûr ve 'âyâni idi ki memâlik-i Tûrân'da bestat-ı tamâm bulub ba'dehü teshîr-i İrân'a ihtiâmâ eyledi ve Sultân Mes'ûd 558 (1162-1163) senesinde menzil-i nâ-payidâr-ı fenâdan mahfil-i dâr-ı bekâyâ riħlet ve yerine Sultân Kılıçarslan cûlûs ve şîve-i adl u ihsânda rütbe-i vâlâ-yı pederine resîdeoldı.

Beyt

Hemân resm-i peder ber-cay mî-dâşt
Reheş-i ber-dest u dîn ber-pây mî-dâşt

Ya 'nî

Hemân babasının kânûnunu ri'âyet eyleyüb seha ve keremi ele alub dîne kuvvet verdi.

Ve Kılıçarslan'ın on aded ferzend-i sa'âdet-mendi var idi. Ve her biririni kendü memleketinden bir kişiwerin hükûmetine ta'yîn eylemişdi. Büyük oğlu Rûkneddin'e tevâbi'yle ma'an Tokat'ı ve Nasırüddin Mübârekşâh'a Niksâr'ı ve

¹⁷² İşte hoş bir şehir ve bağıslayan bir Rab..., Kur'ân-ı Kerîm, Sebe', 15.

muzâfâtını ve Melik Muzaffereddin Tuğrulsâh'a Elbistan ile Ashâb-ı Kehf'i ve Melik Nureddinşâh'a Kayseriye'yi ve Melik Kutbeddin Melikşâh'a Sivas ve Aksarây'ı ve Melik Muizzüddin Kayserşâh'a Malatyâ'yı ve Melik Sancarşâh'a Hirakliye'yi ve Melik Arslanşâh'a Niğde'yi ve Melik Nizâmeddin Argunşâh'a Amâsiyye'yi ve Melik Mecdeddin Mes'ûdşâh'a Enguriyîyi ber-vech-i hükümet tefvîz eyleyüb küçük oğlu Melik Giyâseddin Keyhüsrev ki rûşd u istî'dâd-ı mâder-zâd ile akrânının mümtâzi ve ihvânının ser-firâzi idi. Yanında alikoyub 578 (1182-1183) senesinde maraz-ı mevt müstevli oldunda kendüye veliahd edinüb civâr-ı rahmete câzim ve âlem-i bekâyâ ázim oldudan sonra birâderleri hazırlı olmayub büyük birâderleri olan Melik Süleymanşâh'ı münâfakat ile tahrif ve ol dahi gelüb Konya'yı müddet-i medid muhâsaradan sonra Süleymanşâh'a teslim ve kendü etbâ'yla taşraya çıkışmağa muslîhûn tavassut ve Sultân İzzeddin Keykâvus ve Sultân Alâeddin Keykûbad nâm iki aded veled-i erşediyle bizzaruri celâ-yı vatan ihtiyâr ve mihen-i gurbeti nâ-çâr kabûl ve terk-i diyâr eyleyüb evvelen Diyârbekir ve Ahlat semtlerine azimet eylediler ki, amuca-zâdeleri ki Acem'de sultanatda idiler. Anların yanlarına gitmek üzreler iken yine mülâhaza eylediler ki, şimdi mülük-i Harzemşâhî memâlik-i Acem'e müstevli olmağla bekâyâ-yı Selâcîka'nın şükûhi çendan kalmamışdır. Ve aduvv-i hânedân olan Harzemîler'e dahi ilticâ mütnâsib ve be-câ degildir. Akibet Trabzon ve Canik semtlerinden arzu-yi Kostantiniye ve ol dâ'iye ile bir zevâk-ı bâd-ı peymaya süvâr oldılar. Amma bi-emrillâhi te'âlâ bir rûzgâr-ı muhâlif zuhûr ve garâyibat-ı vakayî'dendir ki rûzgâr ol keşti-i nâ-pây-dâri bî-ihtiyâr İstanbul ma'berinden su gibi ubûr ve üç günde altı aylık mesafe olan Mağrib diyârına götürüb ol diyârin pâdişâhi olan Abdülmü't min "Mal buhmuş mağribî" gibi Sultân Giyâseddin der-kenâr ve dil-nûvâzlîklar ile i'zâz ve ikrâm ve sunûf-i ihsân ve utûf-i inâm ile mümtâz ve i'zâz eyleyüb ba'dehu bir Kostantiniye gemisi ile İstanbul hâkimi olan Kayser Masyilmûs'un yanına gönderdi. Ve Kayser-i mesfûr dahi müşârûn-ileyhî gayet ta'zîm ile ikrâm ve düstluk eyledi. Amma müşârûn-ileyhîn giybeti esnâsında büyük karundaşı Rûkneddin Süleyman Rûm'da serîr-i sultânîde mütemekkin ve şîve-i adalet ve şerî'at-perverlik ve bestat-i ihsân ve nîmet-güsterlikde mülük-i asrın serâmed ve mümtâzi olmağla etraf-ı âlemden ulemâ ve efâdil ve ekâbir-i emâsil zill-i ikbâl ve ifzâline ittisâle tâlibler ve der-gâhını kendülere kible-i âmâl biltüb rû-mâle râğıbler oldılar. Ve müşârûn-ileyhîn medhinde Zahir-i Faryabî'nin eşâr-ı vâfiyesi meşhûr ve anın dahi şâir-i mezbûre atâyâ-yı mütekâsiresi mestür ve mezkürdür. Ve kasâyîdinden birinin matla'ı budur ki tahrîr olundı.

Matla'

Zûlf-i sermesteş ki der-meclis perîşânî küned

Can eger cân ber-neyefşaned girân-cânî küned

Ya 'nî

O mahbûbenin zûlf-i sermesti ki meclis'de perîşânlık eder. Can eger canını vermez ise girân-cânlik eder.

Ve fihi nazâr.

Bu kaside meindûhuna arz eyledikde câize ve sila olmak üzere meclis-i vahidede iki bin aded dînâr-ı surh-i mağribî ve on re's at ve beş re's katır ve on

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

mehar deve ve beş aded ȡulâm-ı sim-endâm beş aded duhter-i peri-peyker ve bir kaç top zî-kîymet zibâ-yı Frengî ve buna muâdil inâmât-ı vâfiyesi sahâyif-i âsârda mastûr ve müşârûn-ileyh serîr-i sultanatında yirmi dört sene hükûmet ve 602 (1205-1206) senesinde der-gâh-ı Melik-i Cefîle kûs-zen-i rahîl olmuşdur. Ve bu beyt-i mezbûrun ahvâlinden ehl-i hâle zebân-ı halle dünyânın netice-i meâlini beyân ider.

Beyt

Ki ber-taht ve mülkeş neyamed zeval

Nemâned be-cûz mûlk-i Îzid-i te'âl

Ya'nî

Kimdir ki mûlküne ve tahtına zeval gelmeye Hak te'âlânın mûlkünden gayri kalmaz.

Ve Sultan Rûkneddin Süleymanşâh'dan sonra oğlu Kılıçarslan'ı serîr-i sultanatda ibkâ ve birbuçuk sene kadar fermân-fermâ olub hükûmet-i dâr-ı fenâyıbecâ görmezüb sarây-ı bekâyâ âzîm ve küçük amucası Gîyaseddin Keyhüsrev ki İstanbul'da idi. Ümerâ ve erkân-ı devletin ittifâkiyle getürüb vâlid-i mâcidinin veliahârı olmayla gûl-i nev-baharı gibi gûlşen-sarây-ı sultanatına vûcûduyla zîb u zînet verüb bu dâr-ı mihnetde altı sene kadar rûz-i firûzi ile dil-efrûz ve iktizâ-i gerdiş-i felek-i kec-nihâddan küffâr gazâsında Lazkiye-i Kayserî olan Nikyûs (Alaşehir)cenginde sa'âdet-i şehâdete reside ve şerbet-i fenâyı kâse-i bekâyı "ve men yücâhidu lî sebîllâhi feyuktel ev yaâlib fesûn'îhi ecran azîma"¹⁷³ yı kâm-ı cân ile keside ve 609 (1212-1213) senesinde âf-tâb-ı devleti mağrib-ı zevâle şîtâb ve kevkeb-i sa'âdeti evc-i ikbâlden hadîd-i nikâle pertâb oldu.

Beyt

Gûlbun-i adl bûd der-tedbîr

Çün şükûfe sod ez-cevâni pîr

Tund bâdi vezid ber-çemeneş

Rîht berg-i hayât çün semenes

Ya'nî

Adâlet gûlşeninde bir taze nîhâl gûl idi, şükûfe gibi cevânlîkda pîr oldu

Ömrünün çemenine bâd-ı hazan erişib hayatının berg-i semen gibi soldu.

Andan sonra büyük oğlu Muizzüddin Keykâvus taht-ı sultanat-ı mevrûsiyeye cüllü eylezüb ehl-i fazl ve daniş-perverlik ve şîve-i dindârî ve bezlde ve adl u insâfda mûlûk-i asrin mümtâz ve ma'rûfi ve umûr-ı sultanatda şîme-i akl-ı kâmil ve fazl-ı şâmil ile mevsûf idi. Ve müşârûn-ileyhin vufûr-ı atâyası kütüb-i ahbârda mastûrdur ki, Hûsameddin Sâlâr-ı Musulî'nin kızının bir kasidesinin câyizesindeki matla'ı budur.

Beyt

Tâ ukde-i ânturre-i tarrar ber-âmed

Bes âh kezîn sine-i gam-hâr ber-âmed

Ya'nî

¹⁷³... Kim Allâh yolunda savaşır, öldürülür veya galip gelirse, Biz ona büyük bir ecir vereceğiz. Kur'ân-ı Kerîm, Nisa, 74.

Ol turra-i tarrarın ki ukdesi çözüldi. Sine-i gam-hârdan çok âh geldi.

Ve bu kaside yetmiş iki beyittir ki, Musul'dan ba'zı hedâya ile sultânın huzûruna göndermiştir. Her bir beytine yüz dînâr-ı surh in'lâm ve kaside getüren kâsidi alâ haddetin hila'-ı fahire ile ikâm etmiştir. Âkile ma'lûmdur ki, bu zikr-i hayr ki hazîne-i kütüb-i ahbârda mahzûndur. Definede mahfûz ve medfûn olan sîm u zerden bin kat efzûndur. Zira kenduden sonra elbette rûzgâr-ı bi-bekâ ve gaddarın dest-i tasarrûfi anı perişân etmesi emr-i mukarrer ve nûmâyândır.

Beyt

Bekâr âyed inha ki berdaştend
Ne gerd âveridend u begûzaştend
Perîşân kün imrûz gencîne çûst
Ki ferda kîlîdeş ne derdest-i tüst

Ya'nî

Dünyâ malından her neki yedin ve verdin işe yarayan ancak odur. Yoksa cem' ve iddihar etmek bir iş degildir. Hemen bu gün hazîneyi sarf eyle. Zira yarın kilidi senin elinde degildir.

Müşârun ileyh bir sene ve otuz yedi günden ziyâde inkılâb-ı deverândan bir vecihle aman bulamayub âkîbet kevkeb-i âmâli mânenede-i suheyî perteve-ikbâl ile cüz'i müddet evc-i rif'atde bedîd ve der-akab nâ-bedîd oldu.

Misra'

Hoş-derahşîd-i veli-i devlet müsta'cil bûd
Güzel paruldi lakin bir devlet-i müsta'cil idi.

Ve 610 (1213-1214) senesinde sill marazina mübtelâ ve giriftâr ve ikab-ı merg sanduka-i vûcûdunu mînkar-ı nikâl u çengâl-i kattâl ile koparub hâk-i siyahda pâ-mâl ve leşker-i helâke pây-mâl etdirdi.

Beyt

Ki agehest ki Kâvis Key küçâr reftend
Ki agehest ki çûn reft taht-ı Cem ber-bad

Ve Sultân Muizzüddin Keykâvus'dan sonra birâderi Sultân Alâeddin Keykubad bin Giyâseddin Keyhüsrev bin Kılıçarslan-ı Sânî serîr-i izz ve temekkününde mütemekkin ve anın zamân-ı devletinde ehl-i fazl ve dâniş zirve-i felek-i a'lâya resîde ve ehl-i faktır ve tefridin çetr-i siyahi sidretü'l-müntehâya keşide oldı.

Beyt

Re'y-i û çûn şîhâb-ı sâkib bûd
Rûy-i û safha-i menâkib bûd
Adl-i û daye-i za'ifan bûd
Hulk-ı û cennet-i harîfan bûd

Öyle bir pâdişâh idi ki, serîr-i saltanatı makârrı ehlüllâh ve müstekârrı salikânı "sefirû ilellâh" idi. Zira Cengiziyân-ı bî-îmânın tezelzül-i fitne ve fesâdından İrân-zemînin ekser ehl-i yakûn ve ekâbir-i dînî ol sultân-ı gûzînîn sâye-i adâlet ve zill-i himâyet ve merhametin melce' ve me'va eyleyüb tamâmî-memâlikini husûsan Konya şehri mecmâ'-ı ekâbir-i evliyâ ve meclis-i hümâyûnî mercî'-i asfiyâ idi.

Beyt

Sâye-i huld-i berîn halvet-i dervîşânest
Mâye-i muhtesemi sohbet-i dervîşânest
Devletî ra ki ne bâşed gammî ez esib-i zevâl
Bî-tekellüf bişnev devlet-i dervîşânest

Cünki şehr-i Konya âbâ veecdâd-ı cennet-me'âdi zamânından nişîmen-gâh-ı tavâyif-i ehlüllâh ve tekye-gâh-ı sanâyif-i evliyâullâh idi. Hem-vâre tezyîd-i merhamet ve ihsân ve tecdid-i mekremet ve imtinân ve daima her bir sohbet-i ünsiyetde pay-i baht-ı iclâfi evliyâ u asfiyâ ile mâl-â-mâldir. Ve her bir akd-i meclis-i müvânesetde ervâh-ı mukaddesden heykel-i cismanide bir bôltuk hulâsâ-i efrâd-ı insanî birbirîyle kîl u kâl ve ol mehâfil-i müvânesetin ser-hayillerinden ve ol meçâlis-i hakîkatîn mütesaddırlerinden birisi cenâb-ı şeyhül-muhakkikîn ve miftahül-gayb-ı genc-i yakûn ve hazîne-i hakâyîk defînesi mir'ât-ı alem-nûmâî "efemen şerehallâhu sadrehû lîl-İslâmî fehuve alâ nûrin min Rabbîhi"ye¹⁷⁴ mutâbik ve müvâcîh ve mukâbil a'nî misbâh-ı halvethâne-i esrâr-ı ma'nevî Şeyh Sadreddin Konevi ve biri dahi sultân-ı velâyet-i me'âni ve tercûman-ı lisân-ı vahy edâ-yî Kur'anî, pişvâ-yî aşıkân-ı sernest ve kible-i ârifân-ı bezîn-i elest, mazhar-ı cemâl-i Hazretî kayyûmî Mevlânâ Celâleddin Muhammed-i Rûmî ve vâlid-i büzung-vârî vilâyet-medârif muhakkik-i hakâyîk-ı İlâhî ve mir'ât-ı mücellâ-yî "erina'l-eşyâye kemâ hiye"¹⁷⁵ ol heme-dân ve heme-bîn ve dâna-yî merâtitib-i ilme'l-yakûn, sultânül-ulemâ vâlid-i veled Bahâüddin Muhammed ve hafid-i sa'îd ve püser-zâde-i mecidî ferzend-i şerî'at ve hakîkat-i Mevlîvî ve halef ve halife-i saltanat-ı ma'nevî gencine-i ser be-mîhr "el-veledu sırru ebîhi"¹⁷⁶ sirâc-ı meçâlis-i *Fîhi Ma Fîh* mahbûb-ı Vâhid-i Ehad Sultân Veled ve sâir erbâb-ı kurbetleri husûsan vâris-i ulûm-i Nebevî ve hâris-i esrâr-ı Murtazavî behçet-i ruhsâr-i Âl-i Rasûl ve pişvâ-yî erbâb-ı kulûb ve kabûl Seyyid Burhaneddin Muhammed Tirmizi ve pir-i harâbat-ı ehl-i tevhîd ve irfan ve mazhar-ı ekmel-i "cezebethu min cezebatî'r-Rahman"¹⁷⁷ bes-şiken-i hûd-nûmâyân-ı zûhd u perhîz Şeyh Şemseddin Tebrîzi ve sâir ârifân-ı kişver-i tevhîd ve vâkifân-ı merâtitib-i tefrid memdûhât-ı ebyât-ı Mesnevî ve mahbubân-ı Hazreti Mevlîvî Şeyh Selahaddin Zerkûbi Tebrîzi ve Şeyh Hüsameddin Ernevî (kaddestallâhu ervâhehüm) ve sâir ulemâ-yî dîn ve urefâ-yî hakk u yakûn ki ol encümen-i pür-safâ-yî evliyâ ve

¹⁷⁴ Allâh kimin gönülnü İslâm'a açmışsa, o Rabbi katundan bir nûr üzre olmaz mı? ..., *Kur'ân-ı Kerîm*, Zümer, 22.

¹⁷⁵ Eşyayı olduğu gibi bize göster

¹⁷⁶ Çocuk babasının tarzı üzerinedir.

¹⁷⁷ Onu Allâh'ın cezbesi cezbetti.

ol şebistân-ı irfanda mest-i şarab-ı likâ-yı Mevlâ ve dûstân-ı Cenâb-ı Kibriya ve tâlib-i râh-ı Hûdâ içün her bîri bir misbâh-ı pür-ziyâ ve bir sem'-i meclis-ârâ idiler. egerçi bu zümre-i âl-i-makamın tafsîl-i zikri mücib-i tatvil-i kelâm olur. Amma “inde zikri's-sâlihin tenzilü'r-rahme”¹⁷⁸ kelâm-ı mu'ciz-nizâmî muktezâsına ol kişiwerim ba'zı meşâhirini tezkiri elzem ve Sultân Alâeddin Keykubad'ın eltâf-ı İlâhiyye ile muâsırı olan velilerin hikâyeyetini beyân eylemek ehem göründü.

Hikâyet: Çünkü Sultân Alâeddin'in uluvv-i câh ve sümüvv-i mertebet-i şâhisi mezkûr elsine-i şifah-ı ibâd ve vird-i efvâh-ı übbâd u zühhâd olub şevket sipâh u leşkeri ve satvet u menzilet Kayseri tiba'-ı Türk ve Tacik ve dîde-i dûr u nezdikde selâsin-ı zamândan imtiyâz buldu. Hulefâ-yı Abbasiyeden Nasırüddinüllâh bir menşûr-i hilâfet-elkâb ısdâr ve Sultân Alâeddin'i dârû'l-hilâfete da'vet ve cenâb-ı şeyhüislâm-ı âlem ve âlim-i esrâr-ı ulûm-ı beni Adem muhyî-i sünnet-i seniyye-i Muhammedi Cenâb-ı Şeyh Şihabeddin Suhreverdî kaddesallâhu sirrahu'l-a'lâyî Cengiziyân'ın leşker-i bed-ahteri teğallübünün def-i zararı içün risâlet tarîki ile ırsâle bâ'is budur ki, âlem-i ma'nâda şeyh-i müşârûn-ileyhin Sultân Alâeddin ile murâbata ve muhâlatası olub ve bu keyfiyet sultân-ı müşârûn-ileyhe dahi âlem-i rûyada âyân ve hîm-i mülâkât ve zamân-ı sohbette tarafeyin keyfiyet-i makâm ve merâmi zâhiren ve bâtinin istikşafdan sonra sultân, murâd eyledi ki ol hâlet-i istirşâd tarîki ile sem'-i şeyhe ilkâ eyleye. Hemen ol sâhib-i basîret kuvvet-i tasarruf ve safvet-i bâtnîyye ile sultâna sebkat eyleyüb buyurdu ki bu ana dek filan geceden beru ki fukarâya sultân ile imtizâc-ı ruhanî väki' oldu. O zamândan bu ana dek hâtrimiz anın sa'âdet-i cavidâni ve salâh-ı dû-cihânîsine müteveccihdir. Şeyhin bu gûne keşf-i kulûbi sultânın sebeb-i izdiyâd-ı i'tikâd-ı merğûbi oldu.

Beyt

Dil ez-rûz-i ezel bâ-mihr rû'yel-i aşina büde

Ne imrûzîst ba tû aşinâ-yı çesm-i rûşen-ra

Ya 'nî

Gönül rûz-i ezelden beru senin mihr-i rû'yinle aşina idi. Çesm-i rûşenimiz aşinalığı seninle yalnız bu gün degildir.

Vaktâ ki dârû'l-mülk Konya ol kâmil-i kerâmet-mevsûmun meymenet-i kudûmiyle mehbît-i envâr ve keşf-i estâr-ı esrâra mütealîk sohbet-i ebrâr ve güftâr-ı dûrer bâr tekrar olundı, cümle-i ekâbir-i evliyâ ve zümre-i ulemâ ve meşâyiî ve asfiyâ ol kâmil ve efâdin yümn-i ziaretîyle müşerref ve müteyemmen ve bazısı telebûs-i hırka ve telkîn-i tarîkat ilemûte'ayyin oldilar. Ve makâsid ve metâlib-i halîfe-i Bağdâd ol şeyh-i sâhib-i irşâdin işaret-i bâ-beşâretîyle encâh ve encâma karar-dâde ve beş bin süvâr-ı nâm-dâr i'dâd ve amâde ve ber-vâfk-ı dil-hâh Nasırüddinüllâh Cengiziyân-ı pür-fesâdin def'i içün serdârlardan bir sipeh-sâlâr-ı kâr-güzâr dahi ta'yîn ve Bağdâd'a imdâda gönderdi. Ve ol ârif-i billâhîn vakt-i ric'atînde bir menzil-i müşâyaa ve bezl-i vezâyif in'am ve ri'âyet ve ikrâm-ı mülâziman ve huddamda nâm-ı Hatem-i Tâyiî cerîde-i ahbârdan tayy ve irâet-i vâlâ-

¹⁷⁸ Salîh insanların zikri esnasında Allâh'ın rahmeti iner. (sâlihlerin zikriyle Allâh'ın rahmeti iner).

i evliyâda bezl-i gencine-i dârâğı eyleyüb dürr-i meknûn-i du'â ve senâyı gencine-i kütüb-i ahbârda mahzûn ve gürfûh-i fukarâyı memnûn eyledi. Çünkü ol bedraka-i râh-i tarîkat Malatiye'ye vüsûl buldu. Ol mevzi-i dil-güşâda şeyhü'l-ürefa ve'l-muhakkikin, kâşif-i serâyî-i ulûm-i dîn, ârif-i bûlend-pâye a'nî Şeyh Necmîeddin Daye kuddise sirrahü'l-a'lâyi anda bulub envâ'-ı müsâhabet ve muvâneset ve tarafeynden arz-ı meveddet-i muhabbet olunub Şeyh Necmîeddin Sultân Alâeddin nâmına "Mîrsadî'l-ibâd" nâm kitabı tevâşîh ve varub zill-i himâye-i devletinde mahmi olmak üzere Konya'ya azîmete müteheyyi olmağla ol kitab-ı müstetâbi istilah içün Şeyh Şehabeddin'e arz ve müşârûn-ileyh dahi ber-vech-i istihâsân ünvânını kalem-i ilham-rakam ile muanven eyledi. Ve Şeyh Necmîeddin dahi gelüb Konya'ya vâsil ve ber-vech-i dil-hâh maksad-ı aksâsi hâsîl ve sohbet ve ünsiyet-i sultân ile kimya-yı nazâr-ı mülükâneye nail olub sultân-ı âlf-cenâb ol kelâm-ı bâ-savâb ile muanven ve şeref-yâb olan kitab-ı müstetâbi dikkat ile mutâlaaden sonra ukûd-i cevâhir-i kelâm ile silk-i ikrâm-ı gûnâ-günde intizâm ve câyize ve sîla olmak için terakkûbden ziyâde in'an ile şeyhi ta'zîm ve tekrîm eyledi. Ve Selâtîn-i Selâçîka'nın kütüb-i âsârında Emîr Celâleddin Karatay'îden ki sultânın müdâvîm-i hemdemlerinden idi böyle nakî olunmuşdur ki on beş sene ale'l-ittîsâl Sultân Alâeddin'in sefer ve hazaîda mülâzîm ve müdâvîmî idim. Kat'a bir gece vâki' olmadı ki "Yâ eyyûhe'l-müzze'mmil Kumî'l-leyle illâ kalila"¹⁷⁹ nass-ı kerîmi mazmûnunca amel eylemeye. Ya'nîcûzice nûas ile ihyâ-yı leyâl eylemek âdet-i me'lûf ve tarîkat-i meşâyîha nisbet ile teheccûd ve tilâvet ile mevsûf ve ekser evkâti mesâlih-i mûlk u millete masrûf ve meclis-i latîfi nehy u nefiy la'b ve lehv ile ma'rûf ve vakt-i ferağât ve istirahatda tevârîh-i mülük ve selâtîn ve kîsâs-ı enbiyâ u evliyâ istimâyle meşgûf idi. Ve abid ve huddâmdan bir ferd lisânından fuhiyâta müteallik bir kelâm istimâ' etmemişler idi. Ve envâ'-ı sanâyî' ve fezâyîl-i örfiyede dahi nerd ve satranca varınca ser-efrâz-ı devrân ve mümtâz-ı cihân idi.

Beyt

Ger hatm-şûd nûbüvvet ber hâtem-i Şer'iat
Ber vey pâdişâhân hatm-est pâdişâhî.

Ve 636 (1238-1239) senesinde da'vet-i İlâhiyyeyi icâbet ile âzîm-i dârı sürûr-ı âhiret oldı. Amma oğlu Sultân Giyâseddin Keyhüsrev, müşârûn-ileyhî tesmîm eylemiştir deyu meşhûrdur. El-ilmü inde'llâhî'l-alîm. Ve medine-i Konya'nın hisn-ı hasîn ve sûr-ı metini ânın âsâr-ı Hûsravânesindendir ki, bidâyet-i saltanatta Cengiz Hân'ın şîmşîr-i hucûm-ı şûmuna seyr olsun içün tevsi'i meydân ve terfî'i hisâr-ı kavîyyü'l-bûnyân ile metânet vermişdir ve saltanatın ikinci senesinde bir cây-ı hûş-hevâ ve fezâ-yı dil-güşâde imârât-i hayrât ve mebarrâtı müştêmil Sivas şehrini binâ ve inşâ eylemişdir. Ve yine ol eyyâmda belde-i Erzincan ve Çemişgezek ve Kemah Kal'asını teshîr ve Erzincan'ı sûr-ı metin ve suğûr ile mestûr ve mahsûr eylemişdir. Ve mu'âdat-ı mücâhede-i kûffâr ve Kayâsire-i Rûm ve Lëşker-i Moğol-ı Şûm ve Tatar-ı bed-kirdâr-ı Cengizîyân-ı bî-emân ile ki tamâmî-i İrân ve Tûrân ve

¹⁷⁹ Ey örtünüp bûrûnen ! Gecenin yarısında istersen biraz sonra istersen biraz önce kalk..., Kur'ân-ı Kerîm, Müzzemmil, 1-4.

memleket-i Şâm'a degin musallât idiler. Kemâl-i gayret ile mukâvemet ve ahsen-i tedbîr üzre Cengiz Hanlarıyla akd-i musâlahât ve bir kaç sene tarîk-i müllâyemet ve müsâlemet ve hüsn-i stilük üzre hareket ve mertebe-i saltanatına bir vecihle sûret-i acz ve tezellül göstermedi. Ol sultân-ı kerûmüs-sifâtin melekât-1 mekârimine delîl-i vazih budur ki, hânedân-ı Âl-i Osmân'ın bûnyân-1 devletini ol pâdişâh-i âli-nijad erkân-1 tereffü' ve istî'lâ ile müstehkem eylêyüb "ve cahidû fi sebilillâhi hakke eihâdihi"¹⁸⁰ tarîk-i kavîmi tibkînca güya ol sultân-ı dîn-penâh bu mücâhid-i fi sebilillâh olan düdmân-1 kaviyyû'l-bûnyânın pişvâ ve reh-nûmâsı idi. Ve Hulefâ-yı Millet-i İslâmiyeden bu tâife-i menzelet-ahlâk hilâfeti intîzâma ol sultân-1 adâlet-irtisâmun makâm ve menziletinde vâris-i hakîki oldilar. Ve ma'a hâzâ Âl-i Selçûk'un intikâl-i devletlerinden sonra letâyif-i hafîyye-i gîrd-gâri hânedân-1 Selçûkîyeye bî-irtikâb-1 bî-vefâyi ve gaddâri bu selâtîn-1 dindâr ve gayret-şî'âra müntekil ve vûs'at-i memâlik ve fütûhât-1 bilâd-1 küfr bunların zamân-1 sa'âdet-iktirânlarında memleket-i Selçûkîyenin ed'affî oldu.

Si'r-i Arabî

Iza kâne ceddû'l-mer'i fi'l-emri mukbilen
Tâ'tet lehû'l-eşyâu min külli cânibin
Ve in edberet dûnyâhu anhu te'azzeret
Aleyhi ve a'yeytu vucûhû'l-metâlib

Halbuki Alâcaddin Keykubad'ın intikâlinden sonra oğlu Sultân Gîyâseddin Keyhüsrev, serîr-i saltanat-1 mûrisiyetde istiklâl ve istîkrâr ve anın zamân-1 saltanatında ki sekiz senedir daima leşker-i Tatar-1 bed-kirdâr ve Moğol-i na-makbul ile eyyâm-1 kesâkeş mücâdele imtiâdâd ve bir defa Hulâgû Hân tarafından Emîr Baycu Sipahsârlârlığı ile zuhûr ve hucûm eden asâkir-i habâset-me'ser ile azîm ceng-i mesâff ve âkîbet yetmiş bin mikdâri asâkir-i Rûm-i gayret-rusûm kurk bin kadar leşker-i Moğol-i fudûl ile mukâtele ve bi-emrillâhi te'âlâ asker-i Rûm münhezîm olub andan sonra Cengizîlerin Rûm üzerine tasallutî günden güne ziyâde ve Kayseriye ve Sivas şehirlerin muhâsara ve teshîr ve etrâf-1 bilâd-1 Rûm'da nehb u gâret-i emvâl ve katlı nûfûs-i nîsvân ve ricâl vâki' olub Sultân Gîyâseddin dahi 644 (1246-1247) tarihinde dâr-1 inâ ve fenâdan rihlet ve diyâr-1 safâ ve bekâda âbâ ve eslâfi sohbetine meyl ve azîmet eyledi. Ve bu nazm-1 manidâr anın macerâ-yı ahvâlini iş'âr eder.

Ruba'i
Ger çember-i çerh-ra zi-hem bi-gûşâyi
Ver tac-ı zcr ez-esfer-i hur bi-rubâyi
Ger-âteş u âb gerdî ez-lutf u safâ
Ve hâk şevî ki bâdmî peymâyi
Yâni

¹⁸⁰ Allâh yolunda hakkıyla cihâd edin. *Kur'ân-ı Kerîm*, Hac 28.

Eger zor-i bazu ile çerhin çemberini birbirinden söküb ve güneşin tâc ve zerrinini kuparub ve eger letâfetinde âb ve safvetinde âtes ve mülâyemetinde toprak dahi olsan âkîbet-i rûzgâr gibi geçersin.

Ve Sultân Giyâseddin'in rihletinden sonra oğlu İzzeddin Keykâvus sultanat-ı Rûm'a mevsûm ve bizzarûri Abaka Hân bin Hulâgûya fermân-ber ve mahkûm oldu. Ve küçük birâderi Rûkneddin rütbet-i sultânîde ana müsâraat ve mansîb sevdasıyla Abaka Hân'a ilticâ ve Abaka Hân dahi fîkr-i metin ve re'y-i sedîd-i "uktial-hadîdu bî'l-hadîd"¹⁸¹ tıbkînca Sultân Rûkneddin'e temşiyet u te'yid ve sultanat-ı Rûm'ı birâderlerinin de ber-vech-i müşâreket tedbîr ve anlar dahi tîg-i adâvet ve hilâfi ğilâfindan keşide ve Âl-i Selçûkun nizâm-ı ahvâline tezelzûl ve ihtilâl resîde oldu.

Beyt

Cü der lesker-i düşmen üfted hilâf
Tû şimşîr-i hod râ bi-man der-ğilâf
Çünkü düşman beyninde muhâlefet va'ki' olur
Sen kılıcını kûnından çıkarmayub hemâن seyirci ol

Ve İzzeddin Keykâvus kendüyi "lev kâne fîhimâ âlihetün illallâhü lefesedetâ"¹⁸² delili ile rütbe-i istiklâle muvahhid ve yektâ add eylediyse Cengizîyânın imdâdi sebebiyle birâderinin cengine tâkat getürmedi. Zira düşmen-i derûn-i hâne bîgâne-i âşinâ-sûret ile mukâvemet ziyâde müşkil olduğum münfehim ve âkîbet münhezim oldu.

Misra'

Girift leşker-i düşmen derûn-i bîrûn-râ

Ve İzzeddin Keykâvus'un inhizâmından sonra birâderi Rûkneddin bir kaç gün hükümetde istiklâl âkîbet o dahi Abaka Hân emriyle Moğol elinde maktûl oldu.

Beyt

Çe gûne devr-i Muradî be-kâm-ı gerded
Ki pîş-i çarh zîr-i dest şûde
Ya 'ni

Çerh-i ziber destin zîr-i destinde mecbûr olan kimesnenin murâd üzre ruz-i-gâr devr etmek muhâldir.

Sultân Rûkneddin'in fevtinden sonra iki büçük yaşında olan Giyâseddin Keyhüsrev'i Cengiz Hanları sultanat-ı Rûm'a taklid ve memleket-i Rûm'un bâc u harâc ve mâlu menâlini Abaka tarafına ırsâl ve ol tifl-i hurde-sal ancak nâm-ı sultanatîna kana'at eyleye deyu yanına bir mü'temed ve emin kimesne ta'yîn eylediler. Ve bu minvâl üzre sultanat on beş sene Giyâseddin Keyhüsrev'de karardâde ve tamâmî-i askeri ile cümle umûrda hanlara mutâbaat üzre idi. Ta bir vakte dek ki Ahmed Hân bin Hulâgû Abaka Hân'ın yerine oturdu. Âzerbâycân'da bir cüz'i şey bahanesiyle Giyâseddin'i dahi katlı eyledi.

¹⁸¹ Demir demirle kesilir.

¹⁸² Eğer yerle gökte Allâh'tan başka İlâhlar olsaydı, ikisi de bozulurdu, Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 22.

Beyt

Sohbet-i gîlî ki temennâ kûned
Ba ki vefa kerd ki ba mâ kûned¹⁸³

Vaktâ ki Ahmed Hân'dan sonra Argun Hân mesned-i hânîde istikrâr ve Sultân Mes'ûd bin Keykâvus'u serîr-i saltanat-ı Rûm'a cülûs ittiirdi. Ol dahi cümle umûrda gerden-i itaatı Argun Hân'ın emrine teslîm ve ol eyyâmda memâlik-i Rûm'un nizâm-ı ahvâli gayet ile muhtel ve müşevveş ve meyân-ı mahlukda keşâkeş vâki' olmağla ümerâ ve huddâm-ı Selçûkîyan'dan Menîşa ve Argun Şâh gibi herkes başlı başına sevda-yı saltanat ile sernest ve memâlik-i Rûm'un kenarında olmalarıyla asla bir ferd itaat ve inkiyâddâ bulunmayub. hevâ-perest oldılar. Ve Karaman Türkmanı dahi her tarafda bûnyâd-ı fitne ve fesâda cesâret ve kat'-ı tarîk ve nehb u gârete mübâşeret eylediler. Ve Sultân Mes'ûd def-i mazarr-ı eşrâra bir vecihle çâre bulamayub ol esnâda bu dâr-ı mihneden sarây-ı rahata rîhlet eyledi. Ve anın rihleti Argun Hân'dan sonra memleket-i İrân'da Sultân Gazan'ın mesned-i hânîye cülûs vaktinde vâki' olmuşdur ki, 697 (1297-1298) senesindedir. Ve Sultân Mes'ûd'an sonra birâder-zâdesi Sultân Alâeddin Keykubad bin Ferâmurz saltanat-ı Rûm'a mâlik ve hüsni sülûke sâlik olub bir cevân-ı kerîm ve pehlîvân-ı rahîm olmağla âbâ uecdâdının sîretine tâlib ve adl u ihsâna râğıb idi. Ve tâife-i Türkman-i Karaman ve sâir kuttâ'-ı tarîk-i bî-îmân u emânim kat'-ı urûk-ı fesâdına ihtimâm ve tedbîr mevâddîna ikdâim ve fikri daima emniyet ve intizâm-ı ra'iyyet ve nizâm-ı milel ve memleket idi. Amma âbâ uecdâdının ekser bekâyâ-yı ümerâ ve erkân-ı devletleri ol hânedânın şükran-ı minnet ve hukûk-ı kadîmîni kûfran-ı nimet-i zemîmeye mübeddel ve tuğyân u şirret-i azîmeye bedel eylediler. Ve Cengiziyân-ı bî-emân Rûm'a istila etmek için etraf hâkimlerinden her birisi Sultân Alâeddin ile tarîka-i hilâf izhâr etmege başlıdilar. Ve Sultân Alâeddin'in zamânında Osmân Beg Gâzî serhadd-i küffâr-ı liâmda ale'd-devâm gazâ u cihâda kiyâm üzre idi. egerci kuvvet-i bâzû-yi merdi ve hüsni ahlâk-ı cevân-merdi ile istiklâl bulmuş idi. Amma sâir ahâli rûzgâr-ı bî-vefânin mesleğine sâlik olmayub hukûk-ı Selâçıka'yı inkâr ve kûfran-ı nimet olmayı bir vecihle irtikâb eyledi. Ve Sultân Alâeddin ile yek-dil ve yek-cihet olub daima hüsni sülûk ve mutâva'at etmekle sultân-ı müşârûn-ileyh dahi razî ve hoşnud olmağla Osmân Beg'i asâkir-i mücâhidâna sipeh-sâlâr ve darâlhâsına elyak ve evlâ görüb küffâr-ı harbi ile mücâdele ve mukâteleye ruhsat-ı tam ve ülfet u iltiyâm hâtrî içün Tuğ ve Alem in'âm ve tefvîz-i eyâletle kös-i nefîr-i celâlet ve âlât-ı ihtişâm ile ikrâm eyledi. Ve bu hânedân-ı âlî-şan'a taklîd-i saltanat ve tefvîz-i savlet Alâeddin Keykubad bin Ferâmurz'dandır. Ve bu ma'nâda te'yid-i gaybiyetenin evvel-i zuhûri oldu ki, delâlet-i intikâl-i eyâlet ve istiklâl-i hükûmet âyîne-i tevfîkden bu düdmân-ı uzmâya sûret-nûmâ oldu. Ve Osmân Beg'in saltanatının te'yidi ve te'kîdine sebeb Tâife-i Cengiziyân'ın mülük ve hanları Sultân Alâeddin'e teklîf-i mâ la-yutakî adet-i müstenirre edinüb daima vilâyetini nehb u gâret ederler idi. Bir mertebeye dek ki, ol tahmilâtdan gâyet ile bî-tâb olub âkîbet Sultân Gazan'a izhâr-ı

¹⁸³ Dünyânın sohbetini temenni eder
Kime vefâ yaptı ki bize vefâ yapar.

muhâlefet ve halka-cünbân-i ebvâb-ı muhâsamât oldu. Sultân Gazan dahi tasallut ve tegallübden leşker-i bî-pâyân ta'yîn ve ırsâl ve memleketini pâmâl-i asâkir-i Cengiziyân-ı kattal ve askerini münhezim ve kendüyi kayd u bend eyledi. Ve Hânedân-ı Selçûkîyan'ın bûnyân-ı saltanatı mütezelzil ve âhere intikâl ve Sultân Gazan tarafından memâlik-i Rûm'a ümerâ ve hükkâm ta'yîn ve ırsâl olundı. Ve Sultân Mes'ûd'un oğlu Gâzî Çelebi'ye ancak Kastamonu Sancağı verilmekle ol dahi Cengiziyân-ı bî-emânın havfindan zaptına kâdir olamayub Kefe'ye fîrâr ve anda vefât eyleyüb Selçûkîlerin devleti bî'l-külliye inkirâz buldu. Ve Sultân Ebu Sa'îd Hüdâbende'nin zamânına dek ekser memâlik-i Rûm Cengizilerin taht-ı tasarrufunda olub Selçûkîyan'ın bekâyâ-yı ümerâ ve vüzerâ ve asâkir-i nusret-meâsiri herbiri bir tarafa mûracaat ve ekser ehl-i şîmşîr-i sâhib-i cesâret Osmân Beg'in mülâzemetine müteveccih ve niyyet-i gazâ ile tarafına sür'at ve aninla serhadd-i küsfârda emr-i cihâda müdâvemet ve tamâmîl-i Türk u Tacik merdum-ı dûr u nezdîk-i mûmâ-ileyhîn yanında cem'iyet ve Âl-i Selçûk'dan külliyet ile nâ-ümîd olmalarıyla muvâfakât ve mu'âvenet ile kendûlere server ve serîr-i saltanatda istiklâl ve bey'at eylediler.

Beyt

Kesi ra ki kahr-i tu eş ser-figend
Be-pâ merdi-i kes nekerded bûlend
Serî kez tû kerd dt bûlendi kerây
Ba figenden kes neytfîted zi cây

Ya 'nî

Bir kimse ki senin kahrına mazhar ola, bir ferdin imdâdiyla kalkamaz
Ve bir baş ki te'sir-i lutfunla bûlend ola, kimsenin yıkamayıla yıkılmaz.

Ve ol esnâda âf-tâb-ı hilâfet-i Osmâni müşrik-i te'yid-i Rabbânî'den dirahşân ve ol hânedânın nûcûm-i mes'ûd-i sa'âdet-hulûdi ufk-i tevfîk ve te'kîd-i Subhânî'den leme'âna âğâz eyledi.

Amma kîsm-i sani

Mübeşşirât-ı te'yidât-ı Rabbânî ve zuhûrât-ı Devlet-i Osmâni'nin letâyif-i eltâf-ı sinevi ve müyyeyidât-ı manevîsi zikrîndedir.

Bu kîsim bir vâkiâ-i aşk ve iki mübeşşir-i gaybiyyeyi müştemildir.

Vâkiâ-i evvel

Osmân Beg'in bidâyet-i devletinde aşk-ı mecâziye mübtelâ ve encâmunda kemâl-i dil-hâhiyle metâlib-i dînî ve dînyevîye ile kâm-revâ olduğu beyânnadadır.

El-kîssa: Bu matlab-ı a'lâ ve sıdk-ı vasfi aşk-ı saltanat-iktizânın numûne ve timsâli budur ki çünkü pişvâ-yı meydân-ı aşk-bazi Osmân Beg Gâzî'nin rikkat-i dil-i mihrîbân ve kalb-i hamîmi ve tâbî'at-i azâde ve fitnat-i selîmi ibtidâ-yı hîlkat ve fitratdan muhabbet-i ehlüllâh ile kerem ve ülfet ve hemîse himmetî istîrşâdû'd-turûki ilâllâhi tarîk-i kavimi ile muvâfakât üzre idi. Her kandaki dûstân-ı Hûdâ'nın birinden haber istimâ' eylese reh-nûmûn-i îhlâs ile sohbete tâlib ve reh-revân-ı tarîk-i

Hüdâ'dan kanğı köşede bir münzevi görse elbetde mücâleset ve müvânesetine râğib olurdu.

Beyt

Küçâ zâhidî halvetî dâştî
Be-halvet-geheş zûd bi-güzaşî
Beher câ-ki kâmi berâ rastî
Ez işân be-himmet meded-i havâsstî

Ya 'nî

Her kattaki bir kösenişin zâhid olsa ânın halvet-gâhına sur'at edüb anlardan hulûs üzre taleb-i himmet eder idi. Hangi yerde ona bir murâd sâhibi karşısına çıkarsa onlardan himmet ve meded istiyordu.

O vakte Osmân Beg'in mülk-i menzili kurbunda dervîşân-ı saf derûn ve azîzân-ı meymenet-meşhûndan bir vûcûd-i şerif var idi ki meşâyih-i mesâlik caddesinde sâlik ve meczûbân ve mükâşîfândan seccâde-i terhîskârî üzre nâsik idi. Ve vûcûh-ı halâl-i tayyibâtdan hisse-i vâfi ile behremend ve kendü mekâsib-i tayyibesinden infâk ve it'âm-ı âyende ve revende ile ercümend ve ulûm-ı şer'iyye ve fezâil-i dîniyyeden mahzûz ve yanında hemvâr erbâb-ı tarîkatın sünûn ve âdâbî merğûb u mahfûz ve nâm u nâmîsi Şeyh Ede Bali idi. Meârif-i hâlidîn derûnî ma'mûr ve mâlî ve Osmân Bey dâimâ ânın mahrem ve hem-hâli olub ekser evkât şeyhin menzilinde geceler, sabâha degin çırâg-ı musâhabeti ânın misbâh-ı dil-ezfûnundan firûzân ve sabâhtan akşamâna degin devâm ve ülfet u iltiyâm ile cevâhîr-i ma'ârifini hazîne-i seniyyesinde pînhân eyleyüb tevfîk-i Kibriyâ ile şeyhin evkât-ı musâhabetinde her ne sûret ki rû-nûmâ olaydı elbette hayr-i a'cil ve âcile müeddî olur idi

Li-müellîfîhî

Kesiki nûr-ı muhabbet şu dest rehber-i u
Hemîse çehre-i maksûd geşte mazhar-i u

Ya 'nî

Bir kimesnenin ki rehberi nûr-ı muhabbet ola, dâima çehre-i maksûda mazhar olur.

Hüsîn-ı ittifâk ve âdet-i ma'hûde üzre leyâli-i mübârekeden mânende-i Şeb-i Kadr bir gece Osmân Beg Gâzî şeyh-i müşârûn-ileyhin halvethânesinde mihmân ve ol sohbet-i ins'de her gûne kelimât-ı muhabbet-engiz ve meveddet-âmîz der-meyân iken Nâ-gâh ol şeb-i sa'âdet-kevkebde Osmân Beg'in dide-i cihân-bin u bîdârnâ nikâb-ı ihticâbdan mânende-i şîhâb-ı şeb-tâb bir hüsîn-i dil-efrûz lemeân ve bedidâr olub ber hasebi baht-ı bîdâr ittifâken şeyh-i bâ-kemâlin kerîme-i muhtereme ve muhadderelelerinden bir mestûre-i sâhibetü'l-cemâli imiş.

Arabî

Bikrûn lehâ küle yevmin min mehâsinîhâ
Bâ kûreten eksedî sûkûl-bevâkiri
Elkaytû fi-bî'ri min likâihâ ve lehâ
Cemâlûn zâkellezî elkûhû fi'l-bîri

Osmân Beg dahi bir nigâh-ı bî-ihtiyâr ve bir müşâhede-i dîdâr ile kiyâs eyledi ki defaten nihâd-ı fuâdına lem'a-i berk-i yemâniden bir âteş-i sûzân fütâde ve öyle zann eyledi ki ol peyker-i perî-nijâdin bir lahma mülâhazasıyla dil-i remîdesinin inân-ı ihtiyârı gûşâde oldu.

Beyt

Berkî ez menzil-i Leyla bi-dirahşid-i seher
Veh ki bâ-hirmen-i Mecnûn-i dil-efgâr çi kerd

Ya'nî

Leylinin menzilinden bir yıldırım parlayub, Mecnûn'un hirmen-i sabrını yaktı.

Netice-i kelâm: Osmân Beg-i sâhib-i makâm dahi bu keyfiyetin vukûundan kendü kendüyi muhâtab ve cân-ı bî-tâb ve dil-i pür-izdrâbıyla bu yüzden mütesaddi-yi suâl ve cevâb oldu ki egerci bu kayd ve gîristâri emr-i bedîhi ve bî-ihtiyâridir. Amania münâsib olan çünkü asl-ı niyyet ve samim-i i'tikâdimiz iktisâb-ı fazilet-i cihâda mu'tâd ve müntehâ-yı himmet ve i'timâdimiz masrûf-i sa'âdet istis'âd ve istîrsâddir. "el-mücahidü men câhede linefsihî"¹⁸⁴ hadîs-i şerifi muktezâsına kendü nefsi-kâfir-kış ve tab-ı şehvet-endîşi ile tamâm-ı musâraa ve mücahedeye ikdâm ve bir vâkia-i belâ-yı nâ-gehânyî dûstân-ı câniden pinhân ve nefy-i hâtır-ı şeytânî ve nehy-i arzu-yı nefsâniye kiyâm gösterib sünnet-i şîr-i merdân-ı dîn üzre hareket ve nefsi pür-kîn ile "men aşsêka ve keteme ve afse femâte, mâte şehiden"¹⁸⁵ hadîs-i şerifi mazmûn-ı meymûnumun icrâsına niyet ve bu cihâd-ı ekberi şehâdet-i bâ-sa'âdetinin idrâkini ni'met bilüb dil-i şeydâsını teskîne himmet eyledi

Beyt

An şîr-i dil ki hudra der-aşk küst rûzî
Der-dîn-i aşk-bâzân bâshed şehîd u gâzî

Ya'nî

Ol er ki kendüyi derd-i aşk ile telef-i fenâ-fillâh eyleye mezheb-i usşakda hem şehîd ve hem gâzî olur.

Cünkü ol şeh-süvâr-ı meydân-ı megâzî kendü mûlk ve vucûnum mutlküllînân ve ser-efrâzi ve kişver-i dilinin tarika-i memleket-darî üzre akrânının mümtâzi idi. Türk u taz-ı ser-bâzâna ile def-i vesâvis-i şeytâniye tedbîr-i dil-pezîr ile çare-sâz oldu.

Lâ cerem, çünkü belây-ı aşk bir ibtilâdîr ki bâzı enbiyâ ve evliyâ dahi hâh u nâ-hâh mübtelâ ve dil-firibi-i hüsn-i bî-müntehâ misâl-i Şeyh San'âm nice meşâyîn ve fukahâyî firiste ve güm-râh eylemiştir.

Beyt

Pes âşik-ı bî-dil ki be-yek pertevân-ı rûy
Câneş beserâ perde-i esrâr ber-âmed

¹⁸⁴ Mücahid nefsiyle ciltâd edendir.

¹⁸⁵ Aşık olub bunu gizleyerek ve iffetini koruyarak ölen şehîd olarak ölürl.

Bes zâhid-i hodbîn ki be-yek cenbeş-i zülfes

Ez hirkai bî-run reft ber-zünnâr-ı ber-âmed

Ya 'ni

Ol dilberin perteve-i hüsnünden çok âşık-ı bî-dilin canı perde-i esrâra gelüb
ve ânin zülfünün bir cünbişinden nice zâhid-i hodbîn hirkai terk ve zünnârı ihtiyâr
eylemiştir.

Zarûrî tahammül ve bu fitnenin defi nikah-ı şer'iyye ile elyak ve evlâ ve bu
maraz-ı mühlikin defi tabâbet-i hakim-i ukalâ ile enfa' ve a'lâdir deyu tefakkür ve
teemmûl eyleyüb mahremân-ı harem-sarây-ı muhabbetden bir mu'temed ile ol
mahcûbe-i perde-i ismete haber gönderdi ki müdde'a-ysi hâtr-ı muhabbet şî'ârimiz
oldur ki, çünkü cenâb-ı şeyhin hizmet-i şerifelerinde ber-muktezâ-ysi "hukûku'l-âbâi
selâsetün ebün zevvecenî ve ebün allemenî ve ebün veledenî"¹⁸⁶ dir. Binâenaleyh
hem-vâre tarîk-i ebvâb-ı ubuvveti gûşâd etmedeyiz. Münâsib olan budur ki, ol
peder-i dîni ve vâlid-i mâcid-i hakîkî ve yakınî-ı ebün zevvecenî ile imtizâc-ı sülâle-i
düdmân-ı mûrvvet ve futuvvet ile tarîka-i nisvân-ı menkûha üzre akd-i ülfet ve
izdivâc eyleyelim. Çünkü bu içtima'-ı pûr-intifa'da ol mestûre-i ismetin rzâ-ysi hâtri
asl-ı makâsid-ı külli ve murâd-ı metâlib-i cibillidir. Peder-i pâkize-gûherlerine bu
madde arz olunmazdan mukaddem istizân-ı hâtr-ı nazeninleri evlâdir.

Kit'a

Der-perde-i ân hayâl bazı

Endişe kûnân bî-çâre sazî

Ber-fîkr gûzeşt kasd-i ân kerd

K'ez çehre-i hûd-feşâ nedân kerd

An dûr ki cihân be-ı firûzed

Ber-tâc-ı murâd-ı hîş dûzed

Ez râh-ı nikâh eger tevânend

Kâm-ı dil-ı hûd ez u sitâned

Ya 'ni

Hayâl-bâzlık perdesinde çâre-sâzlık fikriyle oturub çehresinden gubâr-ı
melâli gidermekde âzîm ve ol gevher-i cihân-fîrûzi tâc-ı ibtihâcına zeyû ve nikâh ile
alub be-nâm ve nâil-i merâm olmağa câzim oldu.

Amma ol hacle-nişin-i nikâb-ı temettû' ve ikbâl bu suâlin cevabında
muktezâ-ysi istiğnâ-ysi cemâl ve läzime-i hüsn-i pur-ğanc u delâl ile bu vecihle leb
cünbân-ı makâl oldı ki bu müdde'a tarîk-i akıldan dûr ve belki Şer'-i şerifden dahi
mezmûm ve mehcûrdur. Zira erbâb-ı hûkûmet ve cahin kûfuvviyet ve münâsebeti
hânedân-ehlüllâh ile zâhir ve ashâb-ı tâc u tahtın hânevade-i fâkr u ihtiyâc ile intâci
münâfi-i râbîta-i imtizâc ve muğâyir-i ülfet u izdivâcdır.

Beyt

Ez-in niyyet Hûdâ dûrî dehâdeş

Hired zûn kâr destûrî dehâdeş

¹⁸⁶ Babaları hakkı üçtür. Evlendiren baba, öğretten baba ve dünyâya gelmeye vesile olan baba.

Bâ-fusûn çün revem ez-reh ne bâdem

Hiyânet çün könem gevher nijâdem

Ya 'ni

Hak teâlâ anı bu niyyetden dûr eyleyüb akıl bu işden ana âgâhlik vîrsün

Ben rûzgâr degilim ki efsün ile yoldan çıkayım ve pençe-i hîyâneti irtikâb edeyim ki asl-i gûherim pâkdir.

Cünkü cânib-i cânâneden Osmân Beg'in gûş-i dil-i muntazırına bu haber-i ye's u hîrmân ve bu peygâm-ı elem ve hicrân resîde oldu. Derûnuna bir âteş-sûzende düşüb âh-i hasreti eflâke ser-keşide olub bu peygâm-ı nâ-fercâmin sihâm ve alâmından mânende-i sayd-ı şikâri muzdarîb ve bî-karar oldu. Amma çar-nâ-çar ketmân-ı esrâr-ı aşka karar ve zeyl-i sabır ve istibâra temessükden gayri çâre bulamayub zât-ı beynin iffeti ile nevâyir-i mihr u muhabbet yevmen-fe-yevmen mütedâif ve dîber-i nâ-mihribânın istibâd ve istinkâfindan şevk ve itilâfi müterâdif olub bu beyt ile iktifâ eylesidi ki,

Beyt

Âşinâ çıkmâ anarlarla bizi yanında

Kailiz hâtıra geldikçe hemân yâd ile

Ve bu halinde bir gün Osmân Beg şeyh-i müşârûn-ileyhîn Eskişehir nevâhisinde vâki' mesken-i mübârekesinde müsâhabet ederler iken Eskişehir hâkimî Osmân Beg'in za'f-ı beden ve reng-i rûyinden maraz-ı cismâniyeye mübtela zan eyleyüb keyfiyet-i ahvâlinden alâ-târik-i meveddet suâl eylelikde ol aşık-ı sade-dil u sâdîk dahi mezbûri kendüye yâr-ı garî mülâhaza ve galeyân-ı sevdâ-yi aşk ile keşf-i esrâr ve nikâh-ı Şer'iyye ile tâlib-i nigâr olduğunu ifade ve ilâm ve amin vâsitasıyla nâ'il-i merâm olmağa niyâz veibrâm eylesdi. Hâkim-i zâlim dahi sûret-i zâhirede ta'ahhûd ve te'kîd ve yemin-i şedîd ile ricâsim kabûl ve be-câ görüb lâkin ol bûlbûl-i gûlistân-ı sadâkâtîn ol şonca-i gûlben-i letâfete izdiyâd-ı şevk ve garâmından râh-ı tama' ve hîrsa sâlik ve ol nâzenîn-i hûr-timsâle arzû-yi visâl ile mâlik olmak için vâlid-i mâcidinden nikâh ile kendüye izdivâca tâlib ve râğıb olunca "el-abdu yüdebbiru vallâhu yukaddiru"¹⁸⁷ kelâm-ı hikmet-nizâmî tîbkînca sâyîk-i takdîr muvâfîk-ı tedbîr-i habâset pezîr olmayub şeyh ve kavmi belki mahtûbe-i mestüresi dahi bu ma'nâdan dil-gîr ve Eskişehir taht u hûkûmetinden celâ-yi vatani ihtiyâr ve âher mahalle nakl u karar murâd eylelikde Osmân Beg'i vefâdâr ol şeyh-i kâmilü'l-ayârı murâbata vâridât takarrub için kendü menzili kurbâne götürüb gün-be-gün ihtilât ve irtibât-ı musâhabet temşîyet ve binâ-yi ünsiyet-i meveddet metânet buldi. Amma hâkim-i mezbûr tekrar arzû-yi duhter-i peri-peyker ile sevdâ-yi hâme düşüb Osmân Beg'e adâvet ve ceng u cidâl ve husûmete mübâşeret ve esbâb-ı harb u kitâle mübâderet eyleyüb fursat gözedir iken ittifâken bir gün Înöni hâkimî Osmân Beg'i ziyâfete da'vet ve Eskişehir hâkimînîn ma'lûmî olduğu gibi derhal kendü kavm ve aşiret ve gûrûh-ı enbûh-i leşker-i mekrûhunu cem' ve Înöni hâkimî ile mücâdeleye sür'at eyleyüb elbette Osmân Beg'i ka'ladan çikarub bana teslîm eylesün. Ve illâ

¹⁸⁷ Tedbir kuldân, takdîr Allâh'dandır.

beynimizde olan ülset ve meveddet burûdet ve adâvete mübeddel ve hakk-ı hemcivâr-ı bigânegi ve husûmete bedel olur deyu haber gönderüb ol haber-i nedâmet-isr vüsûlunda mezbûrun tağallûb ve istilâsından İnöni hâkimi hirâsân ve memleketi nehb ve gâret olunub ahvâli perîşân olacağını âyân edimmekle nâ-çar rizâ-yı hâtitinca harekete karar lâkin Osmân Beg'in müsâferetine ri'âyet cihetinden mezbûre teslimde müteredid oldu. Amma hâkim-i mezbûr bâb-ı teslimiyetde müekkîd olunca Osmân Beg-i gayyûr ve tevâbi'i ol nâ-bekârın harekât-ı nâ-hem-vârin müsâhede ve ol tâife beyninde kendü amelinin salâhi fikriyle ve urûk-ı gayret ve şecâati hareket ve karındaşı Gündüz Alb ve sâir hem-demleri ve derûn-ı kal'ada mahbûs ve giriftâr olanlar ile ittifâk ve mütevekkilen-alellâhi'l-gayyûr etvâr-ı restimâne ve restâr-ı dilîrâne ile bir uğurdan hisârdan dışarıya sur'at ve ol kavm-i bi-edebî bi-inâyetihi te'âlâ münhezim ve bünyâd-ı fesâdların perîşân-ı münhedim eylediler. Ol merd-i meydân-ı cesaret bu beyt ile leb-i cenban-ı kesr-i nefş oldu ki,

Beyt

Nedâstem sırr-ı cevelângerî derîn meydân
Lîk mestî-i aşkem inân zi-dest rubûd

Ya 'ni

Bu meydânda benim başında cevelângerlik sevdası yok idi
Lâkin aşk mestliği inân-ı ihtiyârı dest-i iktidârından aldı.

Ve ol muhârebede hükkâm-ı küffârdan Harmankaya mâlîki olan Köse Mihal dahi Eskişehir Beg'inin imdâdına gelmekle bi-lutfîhi teâlâ müsâ'a de ve yâri-i tâli'-i ferhunde-fâl ve muâvenet ve meded-kârî-i baht u ikbâl ile Osmân Beg'in kemend-i mehâbetine bend ve kayd-i selâsil ve eglâl ve müstemend olduğu gibi derûn-ı dilden kabâhâtine nâdim ve cûrmûni afv için itâ'at ve inkiyâda câzim ve mesfûr ve bir merd-i gayyûr olmağla ol kerîmî'n-nefs dahi "etta'zîru bi'l-ihsân"¹⁸⁸ ile amel ve cerâyîm-ı güzeştesini afv ve dil-hâhi üzre kal'asına gönderdi. Ve andan sonra Mihal bir dahi Osmân Beg'in emrine inkiyâd ve itâ'atdan nikâl eylemesti. Tâ ol zamâna dek ki ol dilîr-i gâzî serîr-i serverî ve evreng-i saltanatda câlîs ve ser-efrâz oldu. Mihal dahi kemâl-i mutâva'atından nâşî şeref-i İslâm ile ve hil'at-ı fîmânlâ mukellef olub ol rûz-i firûzdan ile'l-ân evlâd ve a'kâbî dûdmân-ı Osmâniyye'nin erkân-ı devleti silkine münselfik ve tarîka-i imdâd-ı mücâhidîn-ı İslâm'a sâliklerdir.

El-kîssa: Çünkü Osmân Beg tarîk-i aşkda sâdîk ve her vecihle mazhar-ı avn-ı Hâlik idi. Bu feth-i fâika dahi bi-sebk-i sâbık muvaffak olub sultân-ı aşkın kahraman-ı gayreti tertîb-i mukaddemât zuhûr eyledi.

Beyt

Felek çûm kâr-sazîha nemâyed
Nuhust ez perde bazîha nemâyed

Ya 'ni

Felek murâd üzre devr etmek istese, evvel pes-i perdeden oyunlar gösterir
Li-mütercimihi

¹⁸⁸ Ta'zîr istihsânladır. (İyilikle ta'zîr etmek gerekir).

Ağladır ol sitem-i hâriyle mânend-i hezâr
Bir dili gül gibi güldürmek dilerse rûzgâr

Cünki Osmân Beg'in hakîkati üzre ma'lûm oldu ki, ol vahşet ve fitnenin menşei ancak râz-i aşk-ı ma'sukayı nâ-mahreme izhâr ve rukebâ ve hussâdin bu meşakkatine bâ'is bî-derdlere derd-i derlûnun ifşâ ve bigâneye keşf-i esrâr eyledigidir. Akibet, "Es-sabru miftâhu'l-ferec"¹⁸⁹ hadîs-i şerîfi mazmûn-ı münîfî ile âmil ve bu beyt-i latîfin ma'nâsına kâil olub sabr eyledi.

Beyt

Derdem nûhüftébih zi-tabîbân-ı müdde'i
Başed ki ez hizâne-i gaybeş devâ-konend

Lâ cerem, bu keyfiyet-i garîbe iki sene kadar mütemâdi ve istimrâr bulub kat'a bir mahrem ve gam-kisâr kendüye yâr olmadı. Amma ekser evkât Şeyh Ede Bahî ile silsile-cünbân-ı halka-i musâhabet ve istirşâd ve murâtaba ve münâsebet-i ma'nevîye temşiyet-dâd-i hulûs'u i'tikâd oldı. Bir vakte degin ki bir gece ol şeyh-i âgâhın menzil-i nûzhet-penâhunda ba'zı evliyâullâh ile akd-i meclis-i müvâneset olunub ol âşık-ı merdâne dahi misâl-i pervâne şevk u zevk-i canâne ile

Beyt

Geceler encüm sayarım subha dek
Ey şeb-i hicrin bana yevm-i hesâb

diyerek sabâha degin bî-dâr ve bî-karar iken nâ-gâh ol zinde-dilân-ı âgâhın yümn-i teveccûhlerinden edâ-yı salât-ı teheccûd ve evrâd ile mihmân-ı azîz hâba hâne-i çesmînden bir lahma cây-i ârâm ve aşiyâne-i dide-i bî-dârândan demlerle remîde olan mûrûg-i menâma menzil-i me'lûfunda tarsetü'l-ayn ta'yîn-i makâm ve dil-i nâ-ûmmîdi vadî-i endûhden lemhatü'l-basar semt-i istirâhata atf-ı zîmâm itdirüb alem-i gaybiyyet ve subh-i devletde bir makâm-ı hucestede dil-i bînâ ve nazar-ı fuâd ve ma'nâda bir rûya-yı sâdika sûret-nûmâ oldu. Ve bu vâkı'û-i mübesşir bir vakte musâdif oldu ki, cümle senâdîd-i akvâmun ittifâk-ı kelâm-ı hayr-encâm ve teveccûh-i kulûb-i havâss ve âvâmun tamâmıyla ol memleketin bütün mahluki o sa'âdet-mend-i kâmil ve halveti mesned-i riyâset-i kâmrânî üzre iclâsa istikrâr ve serîr-i saltanat-ı cihân-bâniye istiklâle karar vermişler idi. Ve bundan maada lisân-ı ashâb-ı ma'nâ ve kal ve zebân-ı erbâb-ı mükâşefe ve hâl ve havâss-ı ricâlden iki şâhid-i âdil anın serîr-i serveriyetde menzilet-i kasriyyet ile husûl ve temkînine şehâdet ve iki mübesşir menâm yani tereümân-ı lisân-ı ilhâm anın zuhûr-ı kevkeb-i sa'âdetini tebşîr ve î'lâm eylediler. Osmân Beg dahi bir gece sünnet-i me'lûf üzre icâbet-i da'avât-ı ma'hûde şeyh-i kâmilin menziline hâzır ve mevcud ve eizze-i kirâmdan dahi bir cemâ'at-ı fahir-i mev'ûd ve yümn-i makdem-i şerifleriyle mes'ûd olub

¹⁸⁹ Sabır başarının anahtarıdır.

Beyt

Be hâne' i ki çünân mîhmân furûd âyed

Hümâ-yı sidre derân âşiyân furûd âyed

Ya'nî

Bir menzile ki böyle azîz misâfir teşrif ey leye, ol yere hümâ-yı sidre dahî tenezzül eyler.

Hâsılı "ed-dayfu izâ nezele nezele bi-rizkihi"¹⁹⁰ mâide-i pür-imtinân ve hân-ı elvânından istifâ-yı hazz olundukdan sonra ol sohbet-i pür-bereket imtidâd bulub tetâvül-i zülf-i şeb-i târ sâye-i zalâm-ı menâmî cilve-gâh-ı ebsâr-ı lamiû'l-envâra endahte ve pîr-i siyeh pûş-ı şâm-ı câme-hâb-ı "vece'alne'l-leyle libâsa"¹⁹¹ ile merdüm-ı dîde-i meclisiyân ikârâm ve ol e'izze-i kirâmun her biri pister-i zâviye-i "ve ce'alnâ nevmekum sübâta"¹⁹² istirahatiyle ârâm ve hâne-i çeşmelerinde mîhmân-ı hâba ihtarâm eylediler.

Li müellifi

Ber ümîd-i ân ki şeb der-hâb rûyeş bi-nigerem

Hâb-râ der-hâne-i çeşmem be-mîhmânî berem

Ya'nî

O mahbûbun yüzünü uykuda görmek ümidi ile hâb-ı hâne-i çeşmidde mîhmân eylerim.

Ve ol aşık-ı rûşen-dil zümre-i şeb zinde-dârân ve hûşyârim bereket-i sohbetlerinden bîdâr ve dîde-i bahti hâb-ı gafleti gibi ihyâ-i şeb ve ezkâr-ı eshâra tebdîl etmekle kûşe-i zâviye-i huzûrda bir lahma tekye-zen-i rahat ve sünnet-i ehlullâh üzre cüz'i istirahât içün havâtûr-ı mûteferrikadan habs-i havâssâ tâlib ve çeşm-i cihân-binîni halvet-hâne-i ecfânında müşâhede-i zâhir-bînândan gayib gösterdi. İttifâken âlem-i ma'nâ ve kışver-i gaybde kendü basar-ı basîreti ile mü'âyne ve müşâhede eyledi ki, sâhib-i hâne olan Şeyh Ede Bali'nın matla'-ı bugl-i bî-ilelinden bir bedr-i dirahşân-ı tâbân ve dîde-i bahtına nûmâyân ve kendünün urûk-ı batnâma hulûl ve der-sâ'at nafinden şâh ve berg ile pür ber-direkt-i bûlend mûntehâ-peydâ ve ol şecere-i tayyibenin şâhları etrâf-ı âleme reside ve sâye-i evrâk rûy-i-zemîne tamâmen keşide ve zill-i zalflînde gayet irtifa' ile vâfir kûh-sâr-rifâat ve si'at-i meçâl ve enhâr-ı pür-zûlâl ve herbir cibalden gayet safvet ile mûteaddid çeşme-sâr-ı kevser-misâl ve her bir nehir ve çeşme-sârin memerrinde envâ'-ı gül ve reyhân ile memlû bağ ve bostan nûmâyân ve reyyâan ve diraht-i mezkûrenin bir şâhîndan berg-i sebz-misâl hey'et-i şimsîrde bir cevher-i dirahşân-ı hüveydâ ve âyân ve mânenende-i pençe-i âf-tâb birkaç def'a canîb-i Kostantiniyyeye işaret ile leme'ân oldı. Vakta ki ol mazhar-ı tevfîk-i Perverd-gâr dîde-i baht-ı müsâ'id-âsâ hâbdan bîdâr ve âyîne-i zamîr-i münârînde pertev-âsâr behcet u ferâh bedîdâr ve ol rûyâ-yı suhûd ve gaybî şevkinden bi-karar olub ale'l-fevr şeyh-i mûmâ-ileyhin sohbet-i feyz-bahşâsına mûteveccih oldı. Çünkü ol vâsîl-ı bi'l-hak ilm-i ta'birde ârif belki esrâr-ı serâyîr-i

¹⁹⁰ Misafir geldiğinde, rızkıyla gelir.

¹⁹¹ Geceyi örtü kıldı. Kur'ân-ı Kerîm, Nebe, 10.

¹⁹² Uykuya rahatiniza vesile kıldı. Kur'ân-ı Kerîm, Nebe, 8.

gaybiyeye vâkif idi. "Eftûnî fî rü'yâye in künütüm li'r-rü'yâ te'burûn"¹⁹³ âyet-i kerîmesinin mazmûn-ı sadakat-meşhûni muktezâsına amel ve bu beyt-i aşikanenin ma'nâsiyla çâre-cûy-ı maraz u ilel oldu.

Beyt

Ey mü'abbir çâre'i fermâ ki imşeb âf-tâb
Der şeker-hâb-ı sabûhem hem vesâk üftâde bûd
Ya'nî

Ey mü'abbir bana bir ilaç buyur ki bu gece âf-tâb sabâh uykusunda benimle hem-pehlî idî

diyerek ol vâkı'â-i garibenin te'vilinden istikşâf ve istifâzadan sonra mübesirân-ı sürüş-i âlem-i ilhamdan "izâ ikterabe'z-zamânu lem yeked rü'yell-mü'mini bi-kezibin"¹⁹⁴ hadîs-i şerîf-i sahîhi mazmûnunun âvâze-i bûlend u hurûsi gûş-i hûşuna reside ve şeyh-i âgâh-ı kerâmet-penâh dahi ol rüyâ-yı sâdikanın te'vili beyânında bu vecihle takrîr ve ber-haseb-i işâret-i menvî ve ber-muktezâ-yı ibâret-i belîg-i Nebevi bu rüyâ-yı sâlihânın sıdkı âlem-i suver-i ma'ânîde subh-i sâni gibi zâhir ve âyân ve bu vâkı'â-i vâki'î an-karîbi'z-zamân levha-i vûcûd ve safha-i şuhûdda nûmâyân olacakdır deyu tebşîr ve mi'rât-ı safâ-pezîrîne lâyiħ ve vâzih olamı bu vech-i vecîh üzre eda ve ta'bîr eyledi ki çünkü levha-i derûnları mecmu'a-i me'ânî-i ulûm-ı Rabbâni olan dervîşân-ı Hakkânî ve muhlisân cenâbinin leme'ân-envâr-ı sine-i bî-kîne ve safâ-yı dil-i âyîne-misâilleri ki fi'l-hakîka teveccûh-i kâmil ve terbiyet-i şâmilleri bu hurşîd-i evc-i devlet ve îkbâlin zuhûr-ı hakâiyîk-î âyâmi tulûnuna masrûf ve bu fâkirin dahi hemîse dil-i hayr-endîsemiz bu mâh-ı bûrc-i hilâfet ve iclâlin sutûluna meş'ûfdur.

Lâ cerem, âlem-i ma'nâda dervîşân âdemin sûret-i ihlâsıdır. Ma'lûm ola ki evvela âlem-i misâl ve âyîne-i hayâlde bu devlet-hâhin koltuğumdan zuhûr ve mütemeyyil ve cevvâl ve sâhib-i rü'yâ-yı ihlâs-intimânm fî'l-hakîka sipîhr-i münîr-âsâ neyyirât-ı baht u kâm-kâri müctemî bir felek-i tedvîirdir. Ol mâh-ı cihân-tâbin batn-ı kabiliyetlerine vulûc ve gurûbu bî-iştibâh sûret-i hulûs-i akîde ve misâl-i muhabbet-i zâtü'l-beyndir ki be-haseb-i zâhir ve bâtin çehre-i âlem fîrûz şeklinde nûmâyân olmuş ve sâhib-i rü'yaya bu muhâlatât ve muhâlasât tarafeyinden mübârek ve meymûn ve muzaffer ve hûmâyundur. Ve ol bûlend ve ser-sebz olan dûraht ki ol kerîmî'l-evsâfin nâf-ı safından ser-zede ve tahtından seyelân eyleyen enhârin besâtîn-i pûr-esmârin reyyâن olmasının ta'biri zebâni evrâk ile kışver-i hayâlde fî nefstü'l-emr saltanat-ı âfâk ve ol hânedân-ı ale'l-îtlâkin imtîdâd-ı devlet ve iclâlidir. Ve ol dûrahtın rif'at-ı şâhsâr ve kesret-i esmâri te'âkub-i a'kâb-ı sa'âdet-intisâba işâret ve kûh-sâr ve enhârin zuhûri ol hânedân-ı âli-sânın usûl ve furû'unur revâc ve sebâtinâ besâret ve ol dûraht-i tûbâ-misâl "asluhâ sâbitûn ve fer'u'hâ fî's-semâ"¹⁹⁵ nass-ı kerîminin mazmûn-ı sadakat-meşhûni muktezâsına amel ve bu dûdmân-kavîyyü'l-bünyânın izdiyâd-ı rif'at ve şâmina delâlet eder. Mukarrar u muhakkak ve vâzihu musaddakdir ki bu rü'yâ-yı sâdikaya mazhar ve muvaftak olan vûcûd-ı behbûddâ

¹⁹³ Eğer rüya yorumunu biliyorsanız rüyamı söyleyiniz..., Kur'an-ı Kerîm, Yusuf, ?.

¹⁹⁴ (Kiyamet yaklaşığı) zaman mü'l-minin rüyaları neredeyse (gördüğü gibi âyân-beyân) doğru çıkacak.

¹⁹⁵ ... Kökü sağlam dalları göze doğru olan..., Kur'an-ı Kerîm, İbrahim 24.

haşmet-i sultanat zuhûr ve bu asl- asılın furû zilliyet-i vikâye-i Samediyetde meşhûr-i sîmîn ve şuhûr olub evlâd-i emcâdının mecmû'ı mezâhir-i hilâfet-i dînî ve dünyevî ve mefâhir-i sultanat-ı sûrî ve ma'nevî olalar. Ve ol dirâht-i âlî-bahtîn şâhîndan nûmâyân olan şîmşîr-i tâb-nâkin pençe-i nurânî şeklinde cânib-i İstanbul'a lem'âsin hamle ve leme'an etmesi feth-i Kostantiniyye'ye besâret-i rûşendir. Zira mev'ûd-i Nebevîdir ki Hânedân-ı Osmâniyye'den birinin tîg-i dest-i gazâ-peyvestiyle ehl-i İslâm'a müyesser ve ol kişiver-i kâfirî anın lem'a-i şîmşîrinden nûr-ı imân ile ve ezher-i haber-i mu'ciz-eser ene's-seyfî ile münevver olacaktır. Ve ol nihâl-i behrumend-i ve mend-i tûbâ mânend-i sâhib-i rû'yânın nâfî safından zuhûr eylediği tevâltûd-i evlâd ve a'kâb ve ahlâk-ı hamîde evsâfîna işaret-i sahîh ve alâmet-i sarîhdır ki batnen-ba'de-batnîn sûret-nûmâ-yı âlem-i zuhûr ve müşârûn bî'l-benân-ı e'vâm ve duhûr olsalar gerekdir. Çünkü şeyh-i kerâmet-şîâr mülhim-i gaybîden mir'ât-ı zamîr-i münîr-i kudsî-mesârifine ilkâ olunan ta'bîr ve tebşîri Osmân Beg'e alâ-vechi't-tâfsîl ifâde ve tefhîh ve du'â-yı hayr ile kelimâtunu tetmîm eyledi. Ol sâf-nihâd ve hâlistü'l-i tikâd dahi cumhûr-ı umûrda inâyât-ı Perverd-gâr'a sıdk ile ümîdvâr oldu. Amina ol dil-i âgâh hâb-gâhda rû'ya ile müşâhede eylediği mâhi kendü kendüye husûl-i kâr ve vûsûl-i didâr-ı yâr ile ta'bîr ve bu beyt-i dil-pezîr ile âheng-i sürûr-i bî-nazîr eyledi.

Beyt

Nâ-gâh- şebî hoştem ve dîdem meh-i hod-râ

Ey baht her an-hâb ki dârî tû mera bahş¹⁹⁶

Elhâsil; Çünkü şeyh-i kâmil bu rû'ya-yı garîbeyi kemâl mertebe mülâhaza ve bu vâkr'â-i acibeyi tâfsîl ve içmâl ile mutâla'a buyurub Osmân Beg'in vucûh ile kendüye i'tikâd-ı tam ve i'timâd-ı temâmî olduğundan ol menâmin hâlât-ı ensûsîsini tevfîk-i âfâkî tatbîki ile ta'bîr ve tefsîr ve sûret-i gaybî-i şuhûdî ile telkin ve takrîr eylemek murâd eyledi. Nice ol mûrşid-i kerâmet-şîâr ve şeyh-i kebîr-i şâib-kirdâr kendü duhter-i meh-peykerini ki müddet-i medid Osmân Beg'in manzûru ve sîr-i ser-be-mûhrûni mestûr eyler idi. Bî-temhîd-i risâlet u peygâm ve bî-hâlet-i ilkâ u iltîyâm ve bî-ibtidâ-i izhâr ve ilâm-ı sünnet-i Nebiyy-i Muhtâr (salavâtullâhî aleyhi ve alâ alîhi'l-ethâr) üzere Osmân Beg'e namzed-i izdivâc ve ber-vefk-i güftâr-ı besâret-ahbâr-ı "ürûdü en unkihake ihdâ ibneteyye hâteyni"¹⁹⁷ âyet-i kerîme-i kadîmesi masadakîna hitâb-ı bî-hicâb eyleyüb dedi ki dil-hâhim budur ki mâ-beynimizde murâtaba-i ma'nevî ve muhâlata-i sûri ile imtizâc eyleye ve sebeb-i kurbet-i karâbet musâheret ile hemhânelik tarîkasiyle karar-dâde ola.

Sifat-ı Hüsn-i Süret ve Sîret-i Duhter-i Şeyh-i Sâhib-i Kerâmet
Beyânındadır

Zira ol mâh-ı münîr ki benim koltuğumdan taşra çıküb senin harem-sarây-ı bâtinâna duhûl eylemiş. Benim Malhû nâm duhter-i pâkize-gevherimdir ki henüz hilâl-i

¹⁹⁶ Bir gece ansızın uyudum ve kendi ayımı (sevgiliimi) gördüm. Ey tâlib, gördüğüm rûyatı (sevgiliyi) bana ver.

¹⁹⁷ ... Bu iki kızımdan birini sana nikâhılamak istiyorum Kur'ân-ı Kerîm, Kasas, 27.

cemâlf bedr-i temamdır. Ve mertebe-i tufûliyetden berû gehvâre-i felek-i takdîr ve hücre-i hüsni-i tedbirde perverde eylemek üzre ta'ahhûd ve gurre-i müstehill-i velâdetden bu ana degin kendü cân ve ciğer-köşem yerine âğuş-i inahabbetinde terbiyet ve şefkat-i ubuvvet ile mazhar-i nazar-i hakîkat ve dide-i cihân-bînîni hem-vâre ol kurretül-aynun dîdâr-i meyîmenet-âşârı ile tenvîr ve te'allüm-i âdâb-ı Şerîfat-ı mübüñ ve esbâb-ı tarîkat-ı ehl-i yakın ile dil-pezîr olmasi bâbında ser-i mü taksîr olunmamışdır. El-ân mertebe-i hüsni ve cemâl ile bedr-misâl ve mânende-i muhâdderât-ı tutuk-i eflâk perde nişîn-i hacle-i rifât ve celâkdir. Vallâhu lâ yestâhyî mine'l-hakk. El-hakk şehrîstân-ı hûbîde bir perî-peyker ve mâh-rû ve serâbostân-ı mahbûbîde bir semîn-beden ve semen-bûdûr. Dehân-ı şeker-hâsi mehd-i dâye-i ismet-penâhda pestan- mihr u mehden şîr-i terbiyet-mekide ve leb-i dendân-ı can-fezâsına hâlet-i güftârda güya ki berg-i güle katârât-ı şebnem-çekide olmuş ve dürc-i lâl-i âb-dârının reşkinden yakut-i rummânînin âb-ı rûy-i hâk ile yeksân ve hokka-i dendân-ı dûrér-bârının letâfetinden ikd-i mûrvârîl birbirine karışmış ve tarâvet-i âtrîzinin şerminden ebr-i nisanının arak-ı rûyî zîr-i zemîne rîzân olmuş ve rûy-i rûşeninin hayatından dûrt-i adn sâdef-arûsunda anın mestûriyetini "hatta tevâret bi'l-hicâb"¹⁹⁸ âvâzesiyle zebân-ı şu'a-i hûrşiddeden istimâ' ve nakş-bendân-ı hûnermend ve musavvirân-ı dil-pesend nigâr-hâne-i çehre-i perdâzîde "hüvellezî yusavvirukum fîl-erhâmi keyfe yesâ"¹⁹⁹ kelâm-ı hikmet-beyâni tibkinca anın tûnsâl-ı hüsni dil-sîrîbini pes-i perde-i ismet ve verâ-yı hadr-i haşmetden sûret-nûmâ olmuşlardır. Ve meşşâtegân-ı renk-âmîz-i fitrat-ı kâr-hâne-i kavîn ve "le kad halekne'l-insâne fi ahseñ-i takvîm"²⁰⁰ mazmûn-ı meyîmîni tibkinca peyker-i dil-rubâsını nazar-ı musavvirân-ı âleme hod-nûmâlik için rûy-i kârde cilve-ger eylemişlerdir.

Beyt

Şeb-efrûzî çû mehtab-ı cevâni
Siyeş çeşmî çû ab-ı zindegânî
Dû gîsû çûn kemend-i tâb dâde
Dû sükkere çûn akîk-i âb dâde
Dû rengî ber-ser-i nahîs rutab çîn
Keşide kâmeti çûn serv-i simîn
Zebân beste bâ-fisûn-i çeşm-i bed-râ
Fisûn-kerde berhûd çeşm-i hodrâ
Meh ez-hübîs hodra hâl-i hânde
Şeb-i ez-hâleş kitab-ı fal-hânde
Ya'nî

Mehât gibî bir şeb-efzûn ve âb-ı hayat gibi bir siyah-çeşm, iki gîsûları kemend gibi ham-ender-ham ve iki lebleri akîk-i abdâr ve dû-renklik ânun nahlinden taze hurma devşirici ve kâmeti bir gümüş serive benzer, efsûn ile yaramaz nazarları bağlamış, kendü gözünü kendü üzerine efsûn etmiş, ay ânının güzellikine nisbet kendüyi bir hâl bilmış ve gece ânının halinden fal kitabı okumuş.

¹⁹⁸ ... Koşup, toz perdesi arkasında saklandıkları zaman..., *Kur'ân-ı Kerîm*, Sad, 32.

¹⁹⁹ Ana rahîmde sizî dileğî gibi şekillendiren O'dur. *Kur'ân-ı Kerîm*, Al-i İmrân, 6.

²⁰⁰ Bîz insanı en güzel şekilde yarattık. *Kur'ân-ı Kerîm*, Tin, 4.

Elhâsil; Bu mahbûbe-i mahcûbe kemâl-i cemâl ile bir âyet ve nihâyet-i hüsni-
süret ve şîretde bir gayetdedir ki

Beyt

Maşrîk-i câme-hâbdan o perî
Afitâbe ya doğ ya doğdum de

mazmûnunca eger on dört gecelik ayın nazarı ol âf-tâb-ı çardeh-sâleye mukâbil olaydı
hemen sa'at-ı reşkinden müteveccih-i gurûb ve zübûl ve şerm ve infîfalde meyl-i ufûl
eder idi. Ve on dört yaşında iken hüsni-ı rûz efvânı kuşluk güneşî gibi terakki bulmadadır.
Ve tîb-i hulk-i anber-şemîm ve tahâret-i zeyl-i fitrat-ı selîminden rayîha-i merd-i meyyit
nesîm-i şîmâl-i seherî-misâl gullere tesîr etmedi. Şimdi musammîm-i hâtr-ı hayr-
endîsimiz budur ki, Sunnet-i Rasûl ve tezvîc-i Haydarî Betûl (sallallâhu aleyhi ve âlihi
ve sellêm) üzre emr-i tezvîce ikdâm ve zamânînin âdet ve âyînini terk ile bu ashâr-ı
âthârin kavânîn-i gûzîni üzre hemân imtizâca iltiyâm ve umûr-ı izdivâca ikdâm olunsun.
Çünkü Osmân Beg ol şeyh-i kerâmet-piše ve hayr-endîseden bu kelimât-ı muhabbet-
engîz ve makâlât-ı mîhr-âmîzi tamâmen istimâ' eyledi, müddetler ile nikâb-ı ihticâbâda
mestûr olan talât-ı murâd ve maksûdi cilve-ger-i mirât-ı zuhûr olub ol kelâm-ı ilhâm-
makâmnın kesret-i stûrûrundan gonca iken andelib-âsâ dehen-gûşâ-yı şevk u garâm ve
şeyh-i meserret-peyâma "hâza te'vîlû rû'yaye min kablu kad ce'alehâ Rabbî hakkan"²⁰¹
âyet-i kerimesi mazmûn-ı belâgat-meşhûnunca ve bu beyt-i latîfîn manî-i meymûni üzre

Beyt

Rast çûn sûsen u gül ez eser-i sohbet-i pâk
Ber zebân bi-reft tura her ci merâ der-dil bûd
Ya'nî

Doğrusu budur ki sûsen ve gül gibi sohbet-ı pâkin eserinden bu sadakatkâr ve
ihlâs-şîârîn sanduka-i estâr-ı zamîrînde mestûr olan cevâhir-i gencine-i esrâri lisân-ı
dûrer-bâr ve kerâmet-âsâr ile rişte-i beyâna keşide ve bu arzu-mendî menzîl-i murâda
reside olmağa himmet buyurdunuz deyu cevâb-ı bâ-savâb verdi.

Çünkü bu irtibât ve ifîlaf-ı hümâyûn ve bu imtizâc-ı izdivâc-ı meymûn ahsen-i
vech üzre karñ-ı husûl ve ol mâh-ı mukannam süret-i timsâli âsumân-ı irfân olan şeyh-i
sîne-sâfin hicr-i hucre-i iffetinden Osmân Beg'in nihân-hâne-i derûn-i sadâkat
meşhûnuna âlem-i ma'nâda tâbân olmuşdu. Akibet âlem-i şuhûdda dahi menzilet-i
tahkîka mevsûl olub hemân şeyh-i kâmilî'l-ayar ilân-ı emr-i nikâh ve bast-i bisât-ı incâh
îçin ehl-i ulûm ve takvadan bir cem'iyet-i bâ-sâ'âdet da'vet ve ol iki kevkeb-i mes'ûdun
mukârenetinden "et-tayyibâtu lit-tayyibin vet-tayyibûne lit-tayyibât"²⁰² sadâ-yı besâret-
intimasını cihâniyâna âyân ve işâ'at eyledi.

Beyt

Be fâl-i sa'd ber-evreng şod şâh
Mukarîn geşt bâ-nahid ân mâh
Bedîdân-ı mazhar-ı nûr-i tecelli

²⁰¹ Yusuf: Babacığım ! İşte bu, vaktiyle gördüğüm rüyanın çıkışıdır; Rabbim onu gerçekleştirdi. Kur'an-ı Kerîm, Yusuf, 100.

²⁰² ... İyi kadınlar iyi erkeklerle, iyi erkekler de iyi kadınlara yaraşır. Kur'an-ı Kerîm, Nur, 26.

Be-ma'nâ sûret-i canra heyûli
 Be-bihter-i sa'ati ez-yümnî-talî'
 Kiran-ı mihr-i bâ-meh geşt vâki'
 Der-ân vakt-i mübârek çeşm-i beddûr
 Kurân-ı kırân-ı an çünân-ı nûrun alâ nûr
 Ya'nî

Fâl-i sa'd ile pâdişâh tahta cülûs ve mâh ile zühreye kirân vâki olub ol nûr-i tecellinin mazhari ma'nâ ile sûret-i cânî heyûlada görüb yümnî-talî'inden bihterin sa'atde mihrin meh ile iktirâni ve ol vakt-i mübârekede ki çeşm-i bed dûr olsun öyle bir nûrun alâ nûr kiran vâki' oldu.

Cünkü ol muhaddere-i hânedân-ı salâh-vücûd "hayrû'n-nisâî el-vedûdu'l-velûd"²⁰³ zümresinden idi. Akîbet ol mukaddemât-ı bâ-sâ 'âdetin murâbata ve muhâlatası neticesinden mazhar-ı izz u şeref olub Orhan Beg nâm hayrû'l-halef kevkeb-i sa'âdet gibi burc-i izzetden sûret-nûmâ-yı vücûd oldu. Ve bu ism-i mübârekeyi cedd-i büzürg-vâri olan Ede Bahî ta'yîn buyurdular. Ve ba'deuh bir ferzend-i sa'âdet-mend dahi gevher-i pâkize gibi ol ma'den-i iffetden zuhûr eyledi ki Alâeddin Paşa'dır. Ve ol ferzendân-ı mes'ûdu'l-kademîn yümnî-makdemelerinden ol hânedân-ı cellîlû's-şanda gün-be-gün devlet ve ikbâl mütezâyid ve müterakki ve sene-be-sene ihtişâm-ı mesned-i câh ve celâl mütezâ'if olub terakki buldu.

Beyt
 În-ra çi şûkr gûyed an-ra çi özr-hâhed
 Cûn nîm-şeb der-âmed rûyî çû subh-gâhes
 Ku gûl râh mî-zen-i bâ-Hîzr u karîn şod
 Kû bad şem' mî-küs u hemnişîn-i mâheş
 Ya'nî

Bunun şûkrûn nice eda eylesün ve ana ne özür dilesün ki nîm-şebde sabâh güneşî gibi bir mâh-ı tala'at ile müserref oldu.

Cünkü bir âdem Hîzr'a refîk olub mâh dahi hem-dem ola. İster rûzgâr şem'i söndürsun ve gulgubâbân dahi reh-zen olsun ne perva, çünkü ol vâki'â-i ferhunde-âsârın alâyim-i ta'bîratından bu alâmet-i pûr-meymenet vuku' buldu. Andan sonra sâir ta'bîratının dahi sûret-nûmâ-yı zuhûr olacağında bir ferdin iştibâh ve irtiyâb ve erbâb-ı keşf ve âyânın tamâmî-i sıdk te'vilinde tereddüd ve izdrâbı kalmadı. Zira meşhûr-i âfâk olan budur ki bir vâki'ânim nîşî sıdkâ ve nîsf-i âheri kizbe hamî olunmak gayr-i mutasavverdir. Ve cümlé ehibbâ ve asdikâya bir güne müsa'ađe-i gaybiyye istîzhârinden ümmîd-i merâtiħ hisse-mendî mütezâyid oldu.

Beyt
 Baht yabi ey cevân ez-pîr-i hîş
 Cûn ferâmuş şeved tedbir-i hîş
 Ez-der-i muhsin neyayî nâ-ümmîd
 Dest der-fetrâk-i ân rahmet zenîd

²⁰³ Kadınların hayırlı sevimli ve doğurgan olantır.

Ya'nı

Ey yiğit kaçan ki kendü tedbirini bırakın
 Mürşid-i kâmilin himmeti ile bahtın gûşâde olur
 Zira ihsân sâhibinin kapusundan mahrûm kalınmaz
 Beyt
 Kesmem ümidiimi eltâf-ı Hüdâ'dan
 Zira kerem ve lutfî füzündür benim ümidimden

beytiyle âmil ve dest-i temennâ ve niyâzı halka-i bâb-ı rahmete teşebbüsden gâfil olma. Ba'dehu Osmân Beg bu tevfîkin muvâfakat-ı tâhkîkine binâen Ede Bah'în müredâsından Dervîş Tarûd nâm bir mûrid-i reşidi ki meyâne-i zümre-i ehlullâhda keşf ve âyân ve ta'ât ile mûte'ayyin ve ittilâ'-esrâr-ı gaybiyye ve hârik-ı âdât ile bir sâlik-i mütemekkin idi. Meclis-i akd-i nikâhda umûr-ı cüz'î ve küllisine kethûdâ-yı hâne ve meyân-ı nasda tehniyet ile ikrâma seza gördü. Ol merd-i kâmil dahi dervîşân için selâtinden ihsân-ı pâdişâhâne iltîmâs ve Osmân Beg dahi bu istidâdan gayet ile mesrûr ve me'mûlunu kendü husûl-ı matlabına fa'l-i hayr bîlûb bu devlet-i mev'ûdi bi-inâyettillâh temsiyey buldukda bir şehri müstâkillen sana mahsûs ve dervîşân ve azizandan her kim himmet ve teveccûh ve du'âda seninle müttefik olurlar ise anları dahi mütayyebü'l-hâfir eylemek üzre deruhde eyledi.

Nazm

Biyâyem eger ber-ser-i în serîr
 Mer uşlâdegân-ra şevem dest-gîr
 Cihân ez-sehâ dârem âraste
 Sehî ra meded bahşem ez-hâste

Ya'nı

Eger serîr-i saltanata cü'lûsum vâki' olur ise üftâdeler destegir olub cihânu sehâ ile âraste ve sehilere dil-hâhlari üzre imdad edeyim.

Cünkü Dervîş Tarud'un unuka-i himmet-i bûlendi bir kûh-i pûr-sikûhun genc-i dâmeninde "el-kanâ'atu kenzün lâ yefna"²⁰⁴ ile kanâ'at eyleyüb âlem-i harâbin huşk u terinden dâmen-keş ve bir mescidin kurbunda vâki' bir nehr-i cârinin kenarında el-mâu ve'l-mîhrâb huşk u teriyle kifâyet eylemişdi. Dervîşlerin murâdi âlemin cemî-i sanâ'at ve tamâmi-i bida'atundan "el-ifâfi bil-kifâf min efdalî't-tâ'ât"²⁰⁵ mesleğinde istikâmet ve bu devlet ve saltanatin zuhûrunda matma'-i nazar-i himmetleri ancak tevsî-i arsa-i İslâm ve takviyet-i sünnet ve cemâ'at için cümle evkâtda ikamet-i ibâdâtdır deyu cevâb verdi. Ol pişâvâ-yı selâtin-i âlı-şân yanı Osmân Beg Gâzî dahi mîsned-i serverîye cü'lûs-i meymenet-me'nûsdan sonra "el-kerîmu izâ ahedé vefâ"²⁰⁶ ile âmil ve va'de-i ma'hûdüna sıdk ve ihlâs ile kâil olub Dervîş Tarud için bir zâviye binâ ve mesârif ve ta'âmiye olmak üzere kurâ ve mezâri'ât ta'yin ve ibkâ eyledi. Ve menzil-i mezbûr el-ân evlâdına müsellem ve mukarrer ve cihât-ı ma'lîşetleri mukadderdir.

²⁰⁴ Kanaat tükenmez bir hazinedir.

²⁰⁵ Nefsini engelleyip ifseti koruma ibadetlerin en faziletlisidir.

²⁰⁶ Kerîm olan ahdine vefa eder.

Beyt

Me-gû câhî ez-saltanat piş nîst
Ki bâlâ ter ez-dervîş nîst

Vâkiâ-i sâni (Mübesşir-i sâni)

Oldur ki; Osmân Beg'in hurûc ve serîr-i sultanata cülfüsündan mukaddem sâlikân-ı mükâşefe ve âyân ve väliyân-ı vilâyet velâyet-i ırifandan tekmîl-i âdâb-ı tarîkat ile mevsûf bir zât-ı şerîfe ki, hem mazhar-ı lem'a-i berk-i cehân "cezbetün min cezebatü'r-Râhmân"²⁰⁷ ve hem mesâlik-i erbâb-ı ta'atde masdar-ı funûn-ı menâsik ve efvâh-ı ricâlde Kumral Abdal demekle meşhûr ve ma'rûf ve taleb-i tarîk-i hakda tamâmî-i Sünnet-i Seniyye-i Nebeviyyeyi kemâl mertebe mer'i tutub tarîka-ı iltizâm-ı riyâzât ve mücâhedât ve itmâm-ı şe'âir-i İslâm ve âdât-ı ibâdât ile tekmîl-i cihâd ve nefsi-kâfir-kışden sonra azîmet-i gazâ-yı küffâr-ı piş-nihâd etmişdi. Ve küh-sârda vâki' bir mahall-i dayyikden ki el-yevm Ermeni Derbendi demekle meşhûrdur gûzer eder iken âlem-i ma'nâda ricâlül-gayb sûretinde bir şahs ile mulâkât ve ihtilât vâki' olub esnâ-yı musâhabetde bî-sâbika-i cüst ü cü ol merd-i ma'nevî lisân-ı fesih ve lafz-ı sarîh ile Kumral Abdal'a hitâb ve böyle haber verdi ki bu mesâkin-i aktâr ve bu nevâhi ve diyârm kurb-i civârında makbûlân-ı der-gâh-ı İlâh ve dest-i perverde-i "ve enne'l-fadle bi-yedillâh"²⁰⁸ bir vûcûd-ı sa'îd bu eyyâmda peydâ ve bedid olmuşdur ki mekâlid-i saltanat-ı dîn ve dûnyâ bî-meşîyyetîlâhi teâlâ anın ve evlâd ve a'kâbının dest-i iktidârlarına mufavvez ve müsellem ve mukarrer ve kiyâm-ı sa'ate dek nasîb-i a'lâm-ı İslâm ve feth-i diyâr-ı küffâr-ı liâm ve kesr-i heyâkil-i esnâm zuhûr-ı tamâm gösterse gerekdir. Çünkü senin dahi gazâ ve cihâda meyl ve azîmetin var. "Te'âvenû ale'l-birî ve't-takvâ"²⁰⁹ muktezâsına annî sipâhî ve ikbâline mu'âvenet ve murâfakât eylemek enfa' ve evlâdir. Ve anın te'yid-i devletinde herkes kadr-i istîta'atca âsûde ve rahat olacaklardır.

Beyt

Yakın ki ber-heme ìn bisât şâh şeved
Çu gonca der saff-ı gül sâhib-i külâh şeved
Ner-i hey bisât der-ân kışveri ki menzil-i ust
Zihî fütûh kesira ki o penâh şeved
Ya'nî

Yakın zamânda bisât-ı saltanatda pâdişâh ve saff-ı gülde mânende-i gonca-sad-berg sâhib-i külâh olur ve ne güzel bisâtdır ol kişiye ana menzil-gâh ve ne güzel fütûh var ol kimseye ki anın der-gâh-ı câhîni penâh eyleye.

Amma henüz dahi gûlistân-ı zuhûrda gonca-i baht-ı şâhîsi gûlben-î inâyet-i İlâhiyyede mütevâri ve mahfûf ve nev-bâde-i nihâl-i ikbâli "evliyâî tahte kibâbî lâ ya'rîfuhum gayrî"²¹⁰ evrâkinin nikâbında mestûr ve melfûsdur. Ve ol zât-ı mûkerremî bilüb ve bulmanın tarîk ve nişane ve alâmeti budur ki filân zamân ale's-seher ki ba'zı

²⁰⁷ Allâh'ın cezbelerinden bir cezbedir.

²⁰⁸ Fazilet Allâh'ın elindedir. Kur'ân-ı Kerîm, Al-i İmrân 73.

²⁰⁹ İyilik ve takvâda birbirinizle yardımlaşın.

²¹⁰ Benim veli kullarım benim kubbem altındadır. Onları benden başkası tanımaz.

sefid hurşid-i aşiyâne-i subh-i sa'âdetden pervâz ve cevelân ve asâfir-i encem-i seyyâr ukkâb-ı zerrîn mahleb-i âf-tâb havfindan gülben-i nesrin-i subhda piñhân olur. Filân mahal gûşâde meçâldir. Bir merg-i bihişti-timsâl ve tâyir-i hümâyûn-i nal meşhûd-i dîde-i erbâb-ı basîret olur ki her bir cenâh ferhunde necâh-i aşiyâne mürgân-ı, evlâ ecnihâ-i heft-yemîn-i âsumân ve her bir bal-ı illiyîn metârîndan bir şeber-i sipihr-kerdânın kullesinde tayerân eyleyen simurğun bâlinde nûmû-dâr ve nûmâyândır.

Li-müellifihi

Humâ-yı evc-i sa'âdet hemîşe cilve-gerest

Velik tâ be ser-i baht ki kuned pervâz

Ya'nî

Evc-i sa'âdet huması dâma pervazdadır. Amma kimin ser-i bahtuna sâye salacağını Allâh bilür. Rabbi yessir.

Cünki ol tâyir-i ferhunde-fal cilve-gâh-ı ulû'l-ebşarda cilve-ger ola. Bir cevân-âzâde ve bir-sabihu'l vech ve hoş-simâ ve çehre-gûşâdenin ferk-i ferkad-sâsında mânende-i devlet-i müstedâm bir lahza sâye-endâz-i ihtişam ve ârâm ey leye. Ol mazhar-ı ikbâlin ser-i bâ-sa'âdet-i serveryetine ol mürg-i ferruh-bâlin nuzûlünden âlem-i mûlkün teveccûh-i saltanatını istidlâl ve serverân ve kerden-güsân-ı ehl-i küfr ve İslâm üzre ol ercümendin ser bûlendliğini istîlâm mûmkündür deyu Kumral Abdâl'a tefhîm ve ta'lîm ve Kumral Abdal dahi ol hâtif-i gaybin bu güne besâret ve işaretî ve delâletine binâen sünnet-i ricâlullâh üzre derhal şedd-i rîhâl eyleyüb ser ve pâ-bürehne seyr-i tarîk talebde sahrâ-neverd ve ümmîd-i vâdi-i "innellâhe là yuhlüf'ul-mâfâd"²¹¹ nass-ı kerîminin mazmûnumunun sadakât meşhûnunca menzil-i ma'hûda uslûb-ı mev'ûd üzre bir günde gûdâz eyledi, ki Osmân Beg dahi ittifâkat-ı zamâneden murâfakât-ı tevfîk-i Rabbâni ile ber-haseb-i zuhûr-i ma'nâ-i "ve elkartu aleke mehabbeten minni"²¹² hemân ol ân-ı sa'âdet-iktirânda ki hâtif-i gaybi nişan vermişdi. Bir mehemm-i zarûriyye ile meşgul ve ol mahalde hâzır bulunması ol tâlib-i sâdîkin katunda gayet ile makbûl olub ol mübeşşir-i gaybinin haber verdiği vecih üzre nâgâ bir mürg-i kebir pervâz ederek gelüb ol serv-i ser-efrâzin ser-i bâ-sa'âdetinde karar ve ehl-i hakîkatîn va'd ve va'îdi ol mazhar-ı te'yîdin hakkında sûret-nûmâ ve bedidâr oldu. Ol hâletin re'yü'l-ayn müşâhedesinden Kumral Abdal'ın mürg-i dili bâl-güsâ-yı ibtihâc ve inbisât ve fi'l-hâl misâl-i ikbâl-i ol nihâl-i bağı-ı celâlin sâyesinde istizlâl eyleyüb âsâr ve ahbâr-ı ehlullâhdan ve ol vâki'â-i sâdîkanın ittifâk-ı vukû'undan ber-haseb-i dil-hâh ol âlî-câh kemâl mertebe âgâh ve sîrr-i ser-i be-mührûni fehm ve zâtını kemâl-i ma'rîfet ile anladı. Ve ol merd-i meydân-ı celâdet dahi niyyet-i hâlisa ve safvet-i i'tikâd-i kâmile ile "ve kefâ billâhi şehîden"²¹³ tibkinca ol sa'âdet-i ma'hûdun bidâyeti zuhûrundan zamân-ı hulûl-i ecel-i mev'ûdiye degin tarîk-i gazâ ve cihâdda meslek-i ictihâdi dâima cümle-i umûra takdîm ve râh-ı dîn-i İslâm'da icrâ-yı umur-ı gazâda mukîm ola. egerci her çen kuffâr ile gazâ ve cihâd farz-ı kifâyedir. Amma kendüye farz-ı ayn bilüb ganâyîm-i emvâl-i helâli kendü masrafına ve i'lâ-i i'lâm-ı imân ve tervîc-i me'âbid-i ehl-i ta'tâl ve irfâna harc ve sarf eylemek üzre Hüdâ-yı

²¹¹ Allâh va'dinden hulf etmez. Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmrân, 9.

²¹² Ey Musa gözümün önünde yetişsin diye seni sevimli kıldım. Kur'an-ı Kerîm, Taha, 39.

²¹³ Şâhid olarak Allâh yeter. Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 79.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

Mûte'âl ile ta'ahhûd eylesi. Çünkü Kumral Abdal ile bu ahd-i vefâya nezr ve gün-be-gün âsâr-ı visâk ve va'di izhâra mukaddem oldu. Kumral Abdal dahi Osmân Beg'e bu beyt ile cevâb-ı bâ-savâb verdi.

Beyt

Tu ra be-mûlk-i ebed tehnîyyet konem rûzi

Ki tu be-merdi hod hem be-hod zafer yâbi

Ya'nî

Seni mûlk-i ebed ile tehnîye ederim ki sen kendü dilâverliğin ile kendü kendüne zafer bulursun.

Ve Osmân Beg dahi kûffâr-ı bed-kârdârdan feth olunan bir şehri Kumral Abdal ve dervîşlerinin cihet-i mesârifine müstakillen nezr eylesi. Amma Kumral Abdal dervîşâna genc-i kanâ'at-ı kâfi ve kadar-ı ma'şet-i zarûri vâfidir deyu bu beyt ile leb-cünbân-ı cevâb oldu.

Beyt

Dervîş-ra ser-â-ser kûy fenâ bes est

Terk-i metâ' hâne'i metâ'i sera bes est

Ya'nî

Dervîşe ser-â-ser kûy-i fenâ kâfi ve metâ'-i hâne-i terk etmek anların meta'hânesi vafidir. Zira;

Beyt

Ginâ-yı kalb kadar nimet olmaz ehl-i dile

Bu tekyenin fukarâsı simâti bilmezler..

Ba'dehu Osmân Beg Kumral Abdal'a kendünün bir kabza-i şimşîr-i hassesini ki gazâ niyyetine saklar idi. Ve bir su maşrabası yâdigâr olmak üzre ve bir ahîdnâme i'ta eylesi. Ve andan sonra ekser gazâvâtda Kumral Abdal ol merd-i meydân-ı cihâda murâfakât ve ol kılıç muhârebe-i müşrikânda niyâmından ihrâc ve ahz-i intikâm-ı İslâm içün emr-i gazâya ikdâm eylesi idi. Ve ol şimşîr-i dil-pezîr ve maşraba-i lâ nazîri Kumral Abdal'in evlâd ve a'kâbî yâdigâr olmak üzre temeyyûnen hûfz ederler. Ve Ermeni Derbendi'nde nezr deyu ta'ahhûd eyleceği zâviyeyi ol vilâyetin fethinden sonra Kumral Abdal'a mahsûs ve müsellem eyleyüb ile'l-ân selâtin-i âli-şân dahi sünnet-i pederî üzre mukarrer tutmuşlardır. Ve tamâmen evlâd ve ahlâf-ı hilâfet mekân-ı Osmâni ol ahidden bu ana degin muhabbet-i ehlullâh ve murâkabet-i câniib-i evliyâullâhi zimmet-i himmet-i mülükânelereinde niyyet-i hâlisa ile kemâl mertebe mer'î tutub furûğ-i şem'-i vefâyı bu hadîs-i Mustafa (aleyhissalâtû'l-evfâ) ki "izâ ahîdtüm fe'fû ve izâ hakemtüm fa'dili" ²¹⁴ mazmûnunca amel ve vâcîbât-ı şuyûh-i cihân-dâriden add ederler. Ve bu hânedân-ı saltanatın âbâ ve a'kâbî âsâr-ı dîn-perveri ve tervîh-i âyîn-i Müslimâniyi ol uhûd-ı mevrûsiyyenin muktezâsına "ve'l-mûfûne bi-ahdihim izâ âhedû" ²¹⁵ nazm-ı kerîminin nehc-i kavimi üzre dûdmân-ı hilâfet kânûnda mukarrer tutmuşlardır.

²¹⁴ Söz verdığınızda onu yerine getirin; hakemlik yaptığınızda adâletli olun.

²¹⁵ Söz verdiklerinde onu yerine getirirler. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 177.

Beyt

Zehî dîn u dâniş zehî adl u dâd

Zehî mûlk u devlet ki pâyende bâd

Ez-ân hânedân-ı hayr-ı bigâne dâñ

Ki bâşend bed-hâh-ı in-hânedân

Ya'nî

Zehî dîn ve zehî dâniş ve zehî adl ve dâd ilâhi pâyende olsun ve ol hânedândan
hayr me'mûl eyleme ki bu hânedânın bed-hâhı ola.

Amma mukaddime-i kebir

Osmân Beg'in serîr-i sultanata keyfiyet-i cüllüsü ve memâlik-i mu'azzamada
selâtîn-i *izâm-i İslâmiyye ve mîlik-i kîffârdan hem-asrı olanların icmâl-i zikri*
beyinindâdir.

Bu birkaç fikarât-ı pür-nükât Osmân Beg'in serîr-i sultanata cüllüsü vukû'unda
mevsim-i baharının vasfında

Li-müellifihi

Mübârek sa'ati der-fasl-i nevrûz

Be-subhî ez-bahar-ı âlem cfrûz

Nermân-râ hurrem ez-âyin u şâdi

Be işaret bûlbûlân kerde münâdi

Be giti taht-ı nev efgende gül-zâr

Şode türkêş be-çeşm-i baht-ı bîdâr

Be baht-ı hüsrevî gül-ra nişânde

Nisâreş ez-şukufe zer-şeşânde

Beşâret dâde bûlbûlha be-bostan

Ki hâhed şod diger âlem-i gülistân

Zi şevk-ı ân ki gül ber-taht bî-nişest

Ne mi efkend nergis sagar ez-dest

Sabâ der-bezin-ı işaret geşte-bâdi

Be-tebliğ-i nüvîd-i iş ve şâdi

Kûleh ber âsumân efgende lâle

Gûşâde turre-mûşkin-ı kelâle

Be-hukm-i gül hevâ âdil tabî'at

Be-rûh-ı nâmiye hem-dest u bey'at

Civânân-ı çemen der-âşk-bâzî

Arûs-i gonca hem der-işve sâzî

Şode lâle u şebnem câm-ı Cemşid

Numûd ez-safheş zân rûy-ı ümmîd

Çemen şod reşk-i sahn-ı âlem-i kuds

Mütercim geşte bûlbûl ez-dem-i kuds

Çünâñ rûşen şude âyine-i cûy

Ki be-nemâyed der-ı ve gülhâ-yı hod rûy

Çu bûlbûl der-figân kasır beyân-şod

Zebâni hâl-i sûsen tereümân şod
Be-hançer sûsen u gül kerde peygâr
Sabâ güste berâ-yı gül hevâdâr
Hirâmân her taraf ser u ser-efrâz
Şod âzâd ez-gam-i encâm u âğâz
Çemen ez-pertev-i imân çünâن şod
Ki kûy-i subh der-bostân âyân şod
Cihân rûşen şod ez-hurşid-i imân
Veli subheş demidân ayn-i Osmân
Surûde bûlbûlân ez-nağme-sâzî
Çu gül ber-taht şod Osmân Gazi
Çi firûzest yâ Rab tâli'-i taht
Ki tâli' şod ber-û û kevkeb u baht
Çu tiğ-i ü nemûd i'lân-i imân
Zi-deşes mûlk-i Kayser şod Mûselman
Be-piş-i taht-i şâhînşâh gazi
Fezerde nahl-i imân ser-efrâzî
Çu mûlk-i kûfr ra tiğeş gûşâde
Hilâfet kerde vakf-i hâncâvâde
Halef ba'd ez-selef k'ez şâh-zâdend
Halîfe-i sıret u kayser necâdend
Çi hoş müsmir şode nahl-i adâlet
Me-bâ-dâ munkati' in-vaz' u hâlet
Be-taht-i kayseri ve mûlk-âbâd
Hemîse Âl-i Osmân-ra bekâ bâd
Husûsan sâye-i şâh-i zamâne
Humâ-yı devlet-i in-âşyâne
Şehî k'oz-rûy-i ü devlet bedid est
Penâh-i halk Sultân Bâyezid est
Tinâb-i ömr ü câheş bâ-selâmet
Keşide bâd tâ rûz-i kiyâmet
Amîn yâ Rabbe'l-âlemîn.

Tahrîr keşân-i nigâr hâne-i nîreng-i tasvîr ve sûret-i nigârân havâşî-i evreng ve serîr-i emr-i sultân-i kadir ve mâlik-i mûlk-i takdîr muktezâsına çünki irtisâm-i ahkâm-i hikmet mazmûn ve i'lâm-i erkâm-i mesâlih-meshûn "ve lekad ketebnâ fî'z-zebûri min ba'dîz-zikri enne'l-arда yeristûhâ ibâdiye's-sâlihûn"²¹⁶ ile evrâk-i gül ve reyâhîn-i hakk ve yakın ve safâhât-i besâtûn-i âlem-i mûlk ve dînî müzeyyîn ve tevşîh ve fûyûzât-i ğamâm-ı aklâm-ı hakâyîk erkâm "ve faddalallâhu'l-mûcâhidîn"²¹⁷ ile nihâl-i ikbâl-i mûcâhidîni ser-sebz ve terşîh eylediler. Fütûhât-1 İslâmiyenin evâyîl-i şuhûr ve a'vâminin eyyâm-ı

²¹⁶ And olunsa ki Tevrat'tan sonra Zebur'da da yeryüzüne ancak iyi kullarının mirası olduklarını yazmıştık. Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 105.

²¹⁷ Allâh mûcâhidleri faziletli kıldı..., Kur'ân-ı Kerîm, Nisa, 95.

ferhunde encâmi tehnîyyet ve mübârek bâdînîn galgale-i besâretini behterîn-i ibâret hadîs-i sahîh "inne'llâhe yeb'asü li-hâzîl'l-ümmeti alâ ra'si kûlli mîti senetin men yüceddedidü lehâ dînêhâ"²¹⁸ mazmûnu sadâkât makrûnu üzre derûn-i kebend gerdûn-i kerdân ve meyân-ı memâlik-i ehl-i kûfr ve imanda işâat ve lân eyleyüb sadâ-yı pür-neşât huceste ki ve firûzî venidâ-yı feth ve behrûzî-yi "lâ yezâlû tâifetûn min ümmeti yukatilînâle'l-hakki zâhirîne ilâ yevmi'l-kiyâmeti"²¹⁹ hadîs-i şerîfi mazmûn-ı münâfiyle kar-ı sem'-i sâkinân-ı memâlik-i zemîn ve âsumân ve mesâlik-i sâlikân-ı emm ü emân kılmışlardır.

Beyt

Taftâ nûrêş cû zi-evci ezel
Pertev-i hod tâ-ebed endâhete
Adem min dûnihi tahte'l-livâ
Âmede çûn û 'alem-efrâhte
Ya'nî

Hursid-i sipîr-i ezeliyyet olan Hazreti Rasûlü Ekrem (sallallâhü aleyhi ve sellem)in pertev-i envâri evc-i ezelden dirahşân olub şâşaâsi ebed-ül âbâda degin tâbâan ve reşk-i sidre ve tûbâ olan livâ-yı hamdinin sâyesi âdem ve gâyriye cây-ı emm ve emân olmuştur

Felâ cerem, bu sünnet-i İlâhiyenin tâhkîki ve hadîs-i Hazreti Risâlet-penâh aleyhi salâvâtullahî bigayri't-tenâhînin tasdîki elsine-i musîb ve sâhîde re's-i miete sâbi'a-i hicret-i Mustafa ve zamân-ı sirâyet-i fetret-i millet-i Nebevide memâlik-i İslâmiye-i Rûm'da lesker-i humûmun eyyâm-ı hûcûmu ki 699 (1299-1300) senesi şuhûrunda vâki' olmuşdur. Baht-ı müsâid-i mukbilân-âsâ ber-hengâm-ı dil-efrûz ve hûmâyûn ve ber-saat-i firûz ve meymundaki neyîrât-ı inâyet-i Rabbâniy'e den ol âvânnîn metâliî zamânîsine nûcûm-ı mes'ûd-ı âsumânîden istiâre-i nûr-ı behçet ve şâd-mânî nûmâyân ve dîde-i remmâd-ı âf-tâb-ı âlem-tâb-ı usturlâb-ı kâri-i felek-i âlî-kubâb ile ol sâ'atın kevâkib-i emâni-i tevâlîinden tarassud-ı nûcûm-ı ikbâl ve kâm-râmî lemeân etdirir idi.

Nazm

Nazar-ı der hey'et-i ecrâm kerde
Zamân-râ ihtiyât-ı tam kerde
Be-ferruh tâli' u baht-ı hûmâyûn
Be-rûz-i ihtiyâr u vakt-i meymûn
Ya'nî

Zamâneye ihtiyât-ı tam ile ecrâm-ı felekiyeye nazar ve tâli'î ferruh ve baht-ı hûmâyûn ile bir rûz-ı firûz vakt-i bîhrûzda ki sultân-ı evreng-nîşîn memleket-i bahar hûkm-i adâleti istivâyi leyîl ve nehâra isdâr ve münkalibân-ı edvâr ve muânidân-ı mütegallib-i rûzgâr yani rûz-i rûşen ve leyâlî-i târi-i mahkeme-i ma'delet-i muaddilî'n-nehâra iżhâr ve beynlerinde icrâyi hûkm-i adâlet medâr ve ma'delet ve menzilet-i tesâvi-mikdâr izhâr ve cihet-i iħbâr ve âsâr-ı âciz-perverî ve izaat-i kânûn-ı itaat-i ahkâm-ı serveride fermân-ı vâcîbü'l-imtisâle Süleyman-ı şehrîstan-ı bahâr-ı i'tidâl ve harekât ve

²¹⁸ Allâh bu ümmet için her yüz sene de bir dini yeniden yorumlayacak bir müceddid gönderir. Keşfü'l-Hâfa, Hadîs No: 740.

²¹⁹ Ümmetimden hak yolunda açıkça mücadele eden bir taife kiyamet gününde kadar devâm edecektir.

sekenât-ı bâd-ı sabâ ile encümen-i çemen ve gül-zâr-ı intişâr ve ten-i bürehne-gâni sebzearmâz âzâr-ı hârdan himâyet ve siyânet için evrâk-ı ezhâre menâşîr-i adl ve insâf ve tamâmî-i aktâr ve emsâre ilân ve izhâr eyledi ve Cemîd-i küll-i vakt-i çâşt-gâh-ı sultânîde taht-ı kâm-rânî üzre tavâf-ı bezm-i gûlistan için tevsesen-i tevecçûh ve azme süvâr ve niyet-i inbisât-ı bisât-ı neşât ve sûrûr ve aheng-i nîdâ-yı nevâ-yı hubûr ve huzûr ile sâkiyân-ı siyeh-çeşmin destinde lâle-hâyi nu'mâni taklid kerdeşi câm-ı dûst-kâmi eyleyüb sigar-ı bûlbûlân-ı hoş-hân ve hedîr-ı a'vâd-ı evrâk-ı bostan ile hâb-nâgâni egânîyi gûşmâl ve âyin-i muhtesemâne ile suffice-bâr-ı ezhârda ve şükûfe-i eşcâr ile müzeyyen olan eyvanda zer-i nisanlıgâ aâgâz ve serâdik-ı iktidâr-ı bahârin pîş-gâhunda cemîyyet-i sâde-ruhsârân-ı mûrg-i zâr için ber-bezm-i pâdişâhâne âraste ve nergîs-i bîdârin hârisân-ı şeb-i zinde-dârî meclis-i mezkiûrda gîlmân-ı şâ'lâ-çeşm ve Rûmî-ı ruhsâr idiler ki bezm-i muâşirânede pâs-ı şebâneden çesm-i bîmar ile renc-i humâra giristâr idiler ve hemîse ol bezm-i işaretin kudm-kârlığı ile izârc-i kös-i meserretde serlerin pây eyleyüb makâm-ı hizmetde üstûvâr idiler ve ol bâ-midâdda nergîs-i humâşin def-î humârnâma imdâd içün dest-i lâle-i kadeh âmâde ve cümle muâşirân-ı hummâr-ı ber-pâ ve karâbe ve sebû mey-i hoş-gûvâr ile memlu' ve müheyŷâ idi

Beyt

Haymehâ gusterde hem ezhâr der-etrâf-ı deş
Nergîsân çün kâsirâtü'l-tarfi fi tahte'l-hiyâm

Ve sultân-ı kâm-yâb a'nî mihr-i cihân-tâb taht-gâh-ı sipîhr-i bûlend-kubâb üzre sâhib-i zamân ve hûkümârân-ı memâlik-i cihân ol halde dîde-i mihibâni ve azîmet-i gitîsitâni ile arse-gâh-ı sipâh-ı enbûh-i bahâr ve arsa-i muasker-i leşker-i nehârda hûsrevâne nigâh ile ol bî-had u şumâr olan cünûdun ma'serinde tevsesen-i dehvâr-ı enzâr-ı seyyâri aktâr ve emsârin her bir kûyesinde cevelân itdûrdigi halde gûlsen-i re'y ve tedbîrin tâvvâflarının evrâk-ı hâtr-ı münîr ve safâhât-ı zamûr-ı gîfi tenvîrleri üzre bu ma'nâ lâyih oldı ki begûne ki gün arsa-i rûzgâr ve meyân-ı ahlâf ve a'kâb-ı alî tebârda mesned-i hilâfet ve liyâkât ve mansib-ı nasfet ve re'fete münâsib ve sezâ bir kimesne bulunmak mümkün müdür? Zîrâ memâlik-i Rûm ve ol merzbûmun nevâhi-i aktârında ki el-hakk hûsn ve bahâda bir kişiwer-i hemîse bahar "ve cennâtûn tecrî min tahtîhel-enhâr"²²⁰ adâdında ber-mülklidir. Kuvvet ve devlet ve kudret ve savlet ile şâhinşâh-ı bahâr gibi i'tidâl-i fitî ve adâlet-i tabii ile çemenzârın cevânân-ı nev-hizinden ziyâde cerrâr bir leşker ile rûy-i zemîni teshîr ve safâ-yı âb-ı tiğ-i gitî-nûmây ve saykal-ı şimşîr-i rûşen-re'y ile ruhsâre-i âyîne-kirdâr eymândan tîre-key-i cerg-i şirk-i butlânî ve zeng-i zulmet-i kûfr ve tuğyânî pâk eyleye.

Beyt

Zîkr-i vasf-ı u eger telkîn kuned bûlbûl be-bâg
Der-keلâm âyed zebân-ı sûseneş mâlâ kelâm.

El-kîssâ: Müdâvere ve müşâvere ve mücâverede müdâvemet ve muhâvereden sonra tamâmî-i erbâb-ı hall u akd ve cümle-i ashâb-ı misâk ve ahd ve ol rûzgârin ser-

²²⁰ Altından irmaklar akan cennet bahçeleri vardır. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 25.

haylân ve a'yân-ı rûzgâr-dide ve aktâr ve emsârin pîrân ve pîş-i kudemân-ı ahbâr-şinîdelerinin re'y-i sâyib ve fîkr-i sâkibleri bunun üzerine karar ve cümplenin ittifâk-ı kelâmi bu ma'nâ üzre istikrâr buldu ki el-yevm mâbeyn-i ibâdda şumûl-ı tefferruka ve inâd ve şuyûl-ı fitne ve fesâd peydâ ve reh-yâb ve temerrûdân-ı mütegallibeden herkes vilâyât-ı mezkûreden bir kîtrn hûkûmetine fuzûli şitâb eyledi. Ve Moğol ve Tatar'ın afet-i şer ve şûrlarından havf-nâk ve sine-çâklardır. Ve Tâlfe-i Cengiziyân'ın müdâhalesi ekseriyâ bilâd-ı Selçûkîyânda müstemir ve mukarrerdir. Bizzarûri bir sultân-ı sâhib-i iktidârın temkini ve bu hudûdun himâyet ve vikâyeti için müstakillen bir vali elzem ve râh-ı âmed-şûd-i e'dâ ve zalemeyi kat' ve bu diyârı me'mûniyet üzre muhâfaza cümle-i umûrdan ehemdir.

Lâ cerem, , cümle-i kabâyil ve aşayir-i Etrâk ve Oğuz Hânî ve dil-âverân-ı oymakât-ı Kayı Hânî müttefikü'l-kelâm oldilar ki el-yevm meyân-ı akvâm-ı Türkistân'da sıret-i pesendide ve ahlâk-ı hamîde ve şecâ'at ve semâhat ve vefret-i tâ'at ile mevsûf ve rûbet-i haseb ve müretteb-i nesîb ile şâyeste-i mesned-i hâni ve bâyeste-i evreng-i sultânî olacak. Osmân Beg'den gayri azharû mine's-şemsdir ki hem nakd-i hânedân-ı Kayı Hânî ve hem kemâl-i diyânet ile muhyî-i sünne-i Müslimânîdir deyu cümle ittifâkîyle ol güzide-i deverânî mansîb-i serveriye namzed ve tav'-ı hâtr ve dest-i rağbet ile bey'at eyleyüb alâ melâî'n-nâs serîr-i saltanata iclâs eylediler. Zira devâm-ı âlem ve nizâm-ı ben-i Adem ma'nen Şer'at-ı Mutahhara ile kâyim ve sûreten mâlik-i mülk bir sayis-i kâdir ve hâris-i kâhire bi-eyyi hâl muhtacdır.

Beyt

Din u devlet be-Şer' u şeh zinde est
Zeyn-i dûşî ân-ı dûd-i âl pâyende est
Mûlk-ra re'y-i şâh maksûr est
Re'y-i u ger kavîst mansûr est
Ya'nî

Devlet ve dîn Şer'-i mübin ve şâh-ı metin ile zinde ve ierâ-yı ahkâm-ı Şer'le âlem ma'mûr ve re'y-i şâh kavi ise mülki maksûr ve kendü huzûrdur, zira ol iki şehin bu iki dal ile pâvendededir.

El-hakk âsâr-ı kevkeb-i meymenet ve ikbâl ve envâr-ı subh-i sa'âdet ve iclâl gûre-i pişanî-ı ahvâl ve nâsiye-i a'mâl-i Osmânîden nûmâyân ve sitâre-i baht ve devleti mânende-i şu'arâ-yı Yemâni evc-i felek-i emâniden dirâhsân ve direfşân idi.

Beyt

Hem melik bûd hem melik-zâde
Dâd-ı merdî u merdümî dâde
Ez-hünermendiş nevâzed baht
Bî-hüner key resed be-tâc u be-taht.

Ve bu ikâmet eyledikleri istikâmetin berâhin ve delây ilinden ve bu emniyet ve afiyet istidâmetinin şevâhid ve alâyîmînden ki ehl-i hak ve yakının kulübuna sâri ve lisânlarından cări olmuşdu. İki nev' temhîdât levh-i takdirde muharrer ve sahâif-i havâlîr-ı müdakkikânda mukarrer idi. Bir nev' ber-vefk-ı delây il-i akilâne ve tedbîrât-ı hüsrevâne ve bir nev'i dahi şevâhid ve letây if-i ârifâne ve nevây id-i nükât-ı muhakkikanedir. Amma

kısm-ı evvel ki delâyil-i hurd-mendâne ve alâyim-i huşmendâne idi. Ol idi ki cümlle ser-haylân-ı Etrâk ve pîşvâyân-ı memâlik ve emlâk bunun üzerine karar-dâde oldılar ki kavâ'ıd ve kavânîn-ı Oğuz Hânı ve uslûb ve âyin-i Türkistânî üzre ki kadîmû'l-eyyâm'dan anların tevârih ve ahbârında tâhîr ve müttetik oldukları vecih üzre çünkü Kayı Hân gayet istikhâk-ı serveri ve nihâyet-i şecâ'at ve leşker-perveri ile muttasif idi. Oğuz Hân'dan sonra meyân-ı tevâb'ı ve huğem ve cümle hayıl ve hâzende menzilet-i pâdişâhî ve hâni ve rûtbet-i sultânî ve kâmrânîyi Kayı Hânî'nin evlât ve a'kâb tahsîsi ve bu hânedânın beyنlerinde kabiliyet ve ehliyeti tânsî eylemişlerdi. Ana binâen şimdî dahi bu hânedânın kademini ve dûd-mânın haşmet ve rûtbet-i mevrûsunu uslûb-ı kadîm üzre evlâtına şâyeste gördüler. Ve a'yân-ı rûzgârn dîde-i intizâri bu sitâre-i devletin zuhûru na nigerân ve ümmîdâvâr idi. egerçi bir zamân vâsitâ-i tağallûbât-ı rûzgâr ve iktizâ-yı kerdeş-i sîpihr-i gaddâr ve kec-i reftâr ile mesned-i eyâlet bu hânedân-ı serverîden âher yere meyl ile ol kanûn-ı kadîm-i fetret-zede olmuşdu. Amma elbette

Beyt

Çend rûz eylese sùy-i hilâf cereyân
Yine mecrâ-yı kadîm'in bulur âb-ı ihsân

Ve her bir felegin kevkeb-i garibi yine matla'-ı ufukdan talî' ve lamî olucudur.

Beyt

Dehed Hûdây be-mülk-i zamâne diğer bâr
Sa'âdeti ne be-endâze-i kiyâs u şumâr
Ya'nî

Hâk teâlâ zamâneye tazeden tazeye öyle bir sa'âdet verdi ki endâze-i kiyâs şumâra siğmaz.

Ve bu sabâhın misbahî furûğ-bahşayışi ve bu müşâvere-i salâhûn fevâyid-i meymenet-nûmâsı Osmân Beg'in evvel-i avân-ı cevâni-i baht ve ikbâl ve hürremî-i merdânegî ve celâlidir ki Selâtîn-i Selçûkîye'nin tomar-ı devleti bi'l-külliye matvî ve bekâyâsı dahi bî-kuvvet ve şevket olduklarından a'dâ-yı kaviyy ve talebkârân-ı memlîket üzerlerine müstevli olmuşlar idi. Ve anlarda zabit-i mülk ve sîpâha İktidâr kalmayub bakiyye-i mülk ve câh-i mevrûsleri bu rûzgâr-ı perişanda perişân olacağı yakînen bilindi.

Beyt

Çı bâyed hirasidenet ez-kesi
Ki dâred hem ez-hane düşmen besi
Tu serv-i nevî hasm bîd-i kûhen
Kütâ ser keşed bîd bâ-serv u bun
Ya'nî

Ol kimseden havf etmek münâsib degildir ki hânesinde hasımı çok ola. Sen bir taze servsin düşmen bîd-i köhendir, köhne söğüt kök salub serve beraber olmak muhâldır.

Böyle olduğu takdirde Osmân Beg'in tîg-i tizi ve şîmşir-i hun-rîzi a'dâ-yı li'âmidan ahz-ı intikâm içün inzivâ-yı niyâmdan zuhûrunun vakti ve demidir. Ve istikrâr

ve istimrârinin derecât ve irtifa'da gûyâ hilâfet çuyân-ı tiğ ve sipâh ve sipeh-sâlârân-ı rimâh ve sıfâh anun dest ve bâzû-yi merdaneligi an-karîb taht-gâh-ı rif'atda i'tilâ bulur deyu kırâet ve alâ tarîkî'l-lisân minber-i niyâm-ı zülfikar-makam üzre da'vet-i İslâmda hutbetü'l-beyâni tilâvet ve ber-muktezâ-yi kelâm-ı mu'ciz-nizâm "imme'l-İslâm'u ve imme's-simâm"²²¹ sadası sem'-i havâs ve avâma ilkâ ve ifhâm ederler.

Arabî

Fe subhanellezî e'tâke mülken ve allemeke'l-cülûse ale's-serî²²²

Netice: Cümlesi ittifâk-ı re'y-i savâb ile Osmân Beg'e böyle hitâb eylediler ki bu mansib- bûlend ve mesned-i sa'âdet-mendin kabûl-i telakki ve istidlâli Şer'an ve aklen sana elzem ve bu makşûdun temsiyetine ikdâm-ı zimmet himmetine evceb ve ehemm oldu. Bu nî'met-i uzmâyı kavlen ve fi'en teşekkûr ile bâdâş ve te'yide makrûn ve yevmen fe yevmen sipâs ve minnet ve mun'im-i bî-zevâli efsûn eylemek azâyim-i nî'met mücîb-i tezyîd ve sebeb-i te'bîdi ve müstelzem-i tahdîd-i devlet-i ber-mezi'd-i "lein şekertüm le ezidennéküm ve le in kefertüm inne azâbi le şedidün"²²³

Beyt

Tura imrûz mevrûsiyet-i in kâr
Ki hâhed cüz tû bûd in râ sezâ-vâr
Şeved ez- ferr-i bahte taht u efser
Çu çarh ez-mîhr-i âlî-kadr u server
Ya'nî

Sana bu gün bu keyfiyet irs iledir senden gayri buna kim lâyikdir. Ve sana tevecüh-i tâc ve taht pertev-i bahtindandır. Mânende-i sipihr ki âftâbin sebebiyle âlî-kadr-i serbûlendir.

Bizzarû ol mazhar-i feyz-i ser-fîrâzi a'nî Cenâb-ı Osmân Beg Gâzî ol kelimâtın tevzhîh-i hakîkat ve ol mukaddemâtın subûtu içtim akvâl-ı evliyâ-ı devleti gûş-i kabûl ve iz'ân ile isgâ ve mu'azzamât-ı ni'am-i İlâhiyyenin a'zamı ki mevhîbet-i mertebe-i pâdişâhîdir kûfrân-ı nî'metdeñ ictinâb eyleyüb pây-ı dil-âverâneyi meydân-ı merdân-ı dîne nihâde ve te'yâd-i bünyâd-ı İslâm ve kam'-ı bünyân-ı kûfür ve âsâm niyyeti ile akdâm-ı ikdâm üzre kâyim ve âmâde oldu.

Beyt

Puşt ber-nî'met-i Hûdâ bi-konem
Şûkr-i nî'met kunem çira ne-konem
An kunem k'ez Hûdây bi-gûzâred
Ki zi men hiç kes ne-yâzâred
Çün resm-i men be-tâc u taht bûlend
Kâr-ha mîkunem Hûdâ pesend
I'timâdî mâ şûdem ber-kes
Ber-Hûdâ i'timâd dârem u bes

²²¹ Ya Müslüman olursunuz ya da başınıza geleceklere katlanırsınız.

²²² Sana mülkü ve onun üzerinde hükmetsinî nasip eden Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan temzîh ederim.

²²³ Şükrederseniz and olsun ki size karşılığını artıracağım; nankörlük ederseniz bilin ki azabum yetindir. Kur'ân-ı Kerîm, İbrahim, 7.

Amma kîsm-i sani

Şevâhid-i imârât-ı ârifâne ve işârât-ı meârif-i hakîmânedir. Ve bu kısımında iki latife var

Lâfîfe-i evvel

Ki matla'-ı ferhunde-nişân ism-i Osmân'dan âyân ve ser-çeşme-i aynından gülşen-beyân-ı lisân üzre nûmâyân olan tevârîh-i mu'teberede bu güne mestürdur ki ekser bilâd-ı Rûm ve ol merzbûmun mu'azzamât-ı emsârında a'lâm-ı dîn âğâz-ı serfirâzlığı ve millet-i Cenâb-ı Seyyidi'l-mûrselin (aleyhisselâtû vesselâm)in livâlарının serbûlendliği Hazreti Osmân (radiyallâhu teâlâ anh)in eyyâm-ı hilâfetinde ahkâmı itmâma erişti. Âhirü'z-zamânda bu hânedân-ı Osmâni'nin yülmî-i devlet ve saltanatu sebebiyle encâmî erdi ve bu rivâyetin hamulu oldur ki cem ve kışver-sitâne-i Osmâni'nin zamân-ı hilâfetlerinde emsâr-ı Rûm'dan ba'zı feth-i İslâmiyye'ye ibtidâ-yı şurû'da ol zamânın mücâhidîmin galebesi cânib-i şîmâl ve garb ve diyâr-ı Arab'dan sâhil-i deryâ-yı Frenge ki bilâd-ı Şâm ve Rûm ile mahfûfdur resîde olmuşdu ol vakitde henüz leşker-i İslâmin feth-i diyâr-ı deryâ-bâre fırsat ve yarakı meçâl ve ol aktârm kılâ' ve husûn-ı üstüvârı teshîrine bî-mecâl idiler bu minvâl üzre zamân-ı emâret-i Benî Mervân'a dek ki ben-i ahvâl ve ben-i a'mâmlarından beru fenn-i hükûmetde Emîru'l-mû'minîn Hazreti Osmân (radiyallâhu anh)in terbiyet gerdeleri olmağla kendülerin mansîb-ı eyâlet mansûb-ı Osmâniyye'ye mensûb add ve belki Âl-i Osmân zann ederler idi ve bu futûhât-ı dînî ki iktizâyi takdîr-i ezeli üzre nasîbe-i dûdmân-ı Osmâni-i âhir zamânî idi. Anlar arzumend ve ümidvâr idiler, çünkü muktezâyî gerdeş-i devrân ve zamân-ı nâ-fercâm ile hükûmet-i memâlik-i Şâm belki ekser bilâd-ı İslâmiyye de Mervânîler istiklâl üzre olmalarıyla głayet-i şevket ve yesâr ve kuvvet-i mâl ve asâkir-i bisyâr ile diyâr-ı meşîrik ve mağribâ leşker ırsâl ve tam-ı ham ve gururlarından nâşî Kostantiniyye fethinde peygâm-ı besâret encâmî Nebevî ve itmâm-ı mev'ûd ve ma'hûd-i Mustafâvî (aleyhissalâtû vesselâm) Devlet-i Osmâniyye'nin mukaddime-i şurû'un berâkâtında kendülere tevecûh etmek zu'muna düşüp mücerred intisâb-ı karâbet-i Osmâni ile ol futûh-ı uzmânın ebvâb-ı devleti rûy-ı rûzgârlarına gûşâde olmak ılmîdjinde oldular. Lâkin letâif-i esrâr-ı gaybiyyeden zâhil ve adem-i kâbiliyyet ve istihkâkları sebebiyle bu ma'nâdan gâfiller ki

Beyt

Be-dosti-i müneccim sitâre sa'd ne-gerded

Be-hem nişesten-i zer-ger kilid-i genc neyâbî

Ya'nî

Müneccimin dûstluğunu ile kişinin tâli sa'd olmaz ve zer-ger ile hem-nişîn olmağla hazırlının mistâhîna mâlik olunmaz.

Zîra bu sa'âdet-i istiftah-ı Kostantiniyye ki mev'ûd-i Nebevî olmuşdur. Âhirü'z-zamânda nasîbe-i Âl-i Osmândır ki muhlisân-ı hânedân ve cümlesi kâr-hâne-i mûrûvvetde mücâhid-ı pâkize-akîdedlerdir

Arabî

Mâ şeyyedallâhü min mecdin sâlefehüm

İllâ ve nahnu nerâhü fîhimü'l-inâ'

Binâenaleyh Muâviye ibn Ebu Sufyân'ın zamân-i emâretinde Ben-i Umeyye'nin evâyil-i istiklâlinde asâkir-i İslâm'dan bir leşker-i azîm ırsâliyle memâlik-i Rûm'dan ba'zi diyâr-i İslâm Şâm'a ilhâk eylediklerinden sonra kibâr-i sahâbe-i Nebevi ve ensâr-i millet-i Mustafavî sohbetlerinde ki Ebu Eyyûb Halid bin Kûleyb-i Ensârîdir. Çünkü mekâlid-i hükümet Muâviye'ye müte'allik idi. Halef-i nâ-halef olan Yezid-i pelidi leşker-i İslâm'a sipeh-sâlât ve bir müddet Kostantiniyye'yi muhâsara ve bir vecihle zafer-yâb olamayub ve zamân-i muhâsara mürmîted olmağla Ebu Eyyûb Ensârî ecel-i mukaddezi ile dâr-i bekâyâ sefer ve gûlistân-ı cinâni makart eyledi. Amina fazilet-i cihâd ile fâiz ve ecr-i şehâdet ile hâyîz oldu. Ve hâlâ merkad-i mübârekesi bîrûn-i hisârda imâret-i hayrât ile mahfûfdur. Ki tafsili yedinci ketibede Fatih Sultan Mehmed-i Sâni (kuddise sırrahû'l-azîzin) ihbârındaki ol ebvâb-1 birrin bânisidir. Mebsût ve mezkûr olur. Ve Ebu Eyyûb'un vesâtîndan sonra leşker-i İslâm feth ve zaferden me'yûsen avdet ve Yezid-i anîdin serdârlığı şeâmetinden ol nusret-i dîniyyeye muvaffak olamadılar. Ba'dehu nevbet-i emâret Abdülmelik Mervân'a resîde oldu. Ve ol dahi Kostantiniyye'nin fethi sevdasına düshüb techîz-i asâkir ve Muâviye ve Yezid'i taklîd ile kendü oğlu Meslemeyi sipeh-sâlât ta'yîn ve tamâm-ı kudret ve şevket ile deryâdan ubûr ve Kostantiniyye'yi mahsûr ve on bir ay mikdari alem-efrâz-ı mucâdele olub mukâtele eylediler. Lâkin gayet metânet-i hisâr ve kuvvet-i leşker-i kayser ve sipâh-ı güm-râh-ı küffârdan nâşî teshîri müyesser olmayub bâb-ı feth-i mev'ûd anların dahi dîde-i ümîdlerine gûşâde olmadı.. Ve bizzârûri sûret-i feth dirûğ mülebbes ve bî-hâkîkat ve birzafer-i bî-furûğ ve behçet tarh eylediler. Çünkü asl-ı saltanat ve Devlet-i Mervânî te'yîd-i dîn-i Müslimânîyi dahi tarîka-i nîfâk-ı nihani ile sahte etmîşler idi. Küffâr-ı eşrâr ile keşâkeş-i bisyârdan sonra buna karar-dâde oldilar ki emîr-i sipâh olan Mesleme derûn-i şehr ve hisâra süvâren ve musellâh duhûl ve heyet-i mücânidâne ile anların ma'bed-i kebîri olan Ayasofya'ya nuzûl ve alâ melâi'n-nas gûlbânk-ı ezân-ı dîn-i Muhammediî ilân ve ale'l-fevr yine mûrâca'at cyleye ve mûlk ve dînde bundan gayri nesne istemeye in'ikad-ı ahd ve peymândan sonra bu feth ve nusret-i münâfîkane ile ehl-i îmân beyنinde mücerred bir kuru nâm ve âvâzeye kanâlat eyledi. Ve bu kadarca bir zafer-i mülebbes ve müzevveri meyân-ı mülük-î asırda sûret-i feth-i İslâmîyye'ye kiyâs ile hâkîkat-ı hâkîkiyyet-i "innâllâhe lâ yuhlifü'l-mî'âd"²²¹ besâretinden gâfil ki gûş-i ber-serveş-i kerrûbiyyâna işâret olunmuşdur. Ve sîdîk-î sîdkiyyet-i "velâ tehsebennellâhe muhâlife va'dîhi rusulehu"²²² haber-i vahy-eserinden zâhil ki derûn-i kebend-i sîphîrde âvâze-i besâret vermişdir. Ve ol feth-i nûvid-i Mustafavî öyle münâfîk-î bî-nûrûr telbisi ve mekr-i küffâr-ı makhûr ile nice mutasavver ve mahsûrdur. Anın gibi nusret-i müzevvirin nûmâyış-i subh-i kâzîbin tulû'iyle mutasavverdir ki subh-i sâdîkdan mukaddem âsumân-ı fütûh-ı İslâmîyye maşîk-i Hânedân-ı Âl-i Osmânîyândan nûmâyân olmuşdur. Ma'a hâza leme'ân-ı nûr munkatî'ül-âhir o feth-i Mesleme-i Mervân bir lemhadan ziyâde tâbân olmadı. Ve tî'l-hâl ol tabeş ve nûmâyış-i ruşinâyî-berk-âsâ meyân-ı kûfr ve nîfâkda Mervânîyân-ı gaddâr ve gûrûh-ı mekrûh-ı küffârda nûmû-dâr ve el-hak te'yîd-i âyin-î dîn ve te'yîd-i Şer'-i metînde Âl-i Mervân'dan Mesleme nâm bir şahsîm zamânında nice zâhir ve aruz cümle nişin fütûhât-ı gayni ânın dide-i hodbînnîne ne yüzden bâhir olur ki

²²¹ Sübhesiz Allâh va'dinde hulfetmez. Kur'an-ı Kerîm, Al-î İmrân, 9.

²²² Sakın Allâh'ın peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma. Kur'an-ı Kerîm, İbrahim, 47.

noksâniyet-i merdâneliği râh-i hakda tâ-i te'nîs-i lafzisinden peydâ ve hâlet-i nifâk telbis-i hakikisi lafz-i Müslimânâne ve sîret-i mulhidânesinden hüveydâdir.

Fekî cerem, bu devlet-i dîn-perveri naşîb-i şerzend-i sa'âdet-mendî-i Âl-i Osmândır ki ânın nâme-i hûbu sümâmiye isme Muhammedî ve sîret-i merğûbi tâbi'i-i sünən-i Âl-i Mutahhar-i Ahmedîdir.

Beyt

Sayd-ı şehbâzest ân kebg-i necîb
Hod meges-ra nîst ez-kebgân naşîb
Zan ki ne-bûd bâz sayyâd-ı meges
Ankebütân ân meges-girend u bes.

Çünkü ber-haseb-i sûret ve ma'nâ ol menşe' ve mebde-i kayâsire-i İslâm ve vâlid-i hulefâ-i mücâhîdet-makam muvâfakât ve musâdekat-ı fitri ile sipeh-dâr-ı dîn-i Muhammedî ve safderlikde Haydâr-ı sânidir.

Lâ cerem, çünkü hüsni-tevfîk-i Rabbi'l-ibâd ile feth-i bilâd-ı küftâra bünyâd ve nihâde ve irâdet ve itikaddan kemerbeste-i hizmet-i dîn-i Nebevi ve âzim-ı cihâd oldu. Yevmen fe-yevinen livâ-yı hilâfet-i Osmâniye kûdûrât-ı nifâk-ı mervâni ilhâk olunmaksızın te'yid-i Sûbhâni âsunâne efrahte eyleyüb kendünün ve evlâd-ı a'kâbinin nâm-ı nîk ve zikr-i cemillerin safâhât-ı rûzgâre niğâste eyledi ve cedd-i a'lâları olan Hazreti İshak Nebî (salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve (aleyhisselâm))ın du'â-yı hayr-i berekâtından idi. Ki memleket-i serveri ve dünyevi ve rütbet-i câb-ı ma'nevîsi millet-i Nebevi'de ana ve tamâmî-i a'kâb-ı hilâfet-intisâbına mukadder ve müyesser oldı.

Beyt

Rü'yet-i İshak be û ser bûlend
Kayserî-i Rûm be û Ercûmend
Cây-ı nişin-i Oğuz ve Şâh-ı Rûm
Külîr-gûdâzende-i kûffâr- şûm
Mûlket-i u Şer' u sa'âdet-serîr
Rûm-sitâmende vu Efrenç-gûr
O sadef-i gevher-i şâhi çû dûr
Gûher-i o cümle çû deryâ-yı pûr

Latife-i sâniye

Oldur ki, çünkü esmâ ve müsemâda ittihâd vâki' oldı. Bir hadde dek ki ehl-i tâhkîkden bazın takrîr-i lisân ve ta'bîr-i zebânından cări oldı ki ism ayn-ı müsemmadır. Amma ekall-i mâ fî'l-bâl ittifâk-ı dânameyân-ı merâbit-i vücûd ile ismin müsemmayânisbeti izdivâc-ı ervâhun ebdâna te'allukı ve murâbata-i cismin cana temellükî gibidir. Ve kelâm-ı hikmet-intimâyi "el-esmâu tenezzelü mine's-semâ"²²⁶ muktezâsimca bu nev'le münâsebet münkündür.

Beyt

Latîz-ra mânende-i in cism dân
Mu'înêş ender-derûn mânend-i cân.

²²⁶ İsimler semadan nazil olmuştur.

Ve murâtaba-i ism müsemmaya delil-i zâhir ve te'ânuk-i lafz ve ma'nâ oldur ki erbâb-ı tilsmât ve veffâkan-ı ziber ve beyinât tasarrufat-ı ism ile te'sirât-ı müsemmâyâ mütevessil olurlar. Şimdi surr-ı zuhûr-ı ma'nâ-yı hilâfet-i Nebevî te'yîd-i Sûbhânî ile müsemmada ve bu devlete Osmân'ın mazhariyeti Osmân lugatının lafzi şerhi ile âyân olmak mümkündür. Zira lafz-ı Osmân'da olan harf-i "ayn" ve harf-i "sa" ve harf-i "mim"e ki zâyid olan "elîf ve nun" harfleri mülhak ola kemüğü kırılmasına derler ki mûrûr-ı eyyâm ile kırılmış lâkin çürümemiş ola. Ana kiyâsen Cengiziyânın ibtidâ-yı hûrûcunda leşkerinin tegallübünden mernâlik-i İslâmiyye ve dîn-i Müslimânî'de envâ'-ı şikestegî peydâ ve diyâr-ı Rûm'da vâki' millet-i Mustafâviye'de dahi münkesirât-ı günâ-gün hüveydâ ve ol vilâyetin fukarâsının püşt ve penâhi Selçûkîler idi. Anlar dahi vucûh ile şikeste ve devletleri gayete ermişdi. Avn-ı İlâhî ve fazl-ı nâ-mütenâhî ile ol zamânda püşt ve penâh-ı İslâm ve nasîr-i ehl-i îmân olan bu Osmân'ın zuhûri ile ol şikestelik tamâm-ı iltiyâm ve iltihâm ve evlâd-ı subîsinden batnen ba'de batnîn zâhiren ve bâtinен münkesirât-ı fukarât-ı İslâm pîvend-i istikhâm buldu. Ve her vecîle anın ism-i Osmânisi mutâbık-ı müsemma-yı âyâni olub. sipîhr-i âlem-i ma'anîden anm bu nâm-ı nâmisi hedîye-i âsumânî menzilesinde oldu.

Beyt

Bes harâbi-ha ki ma'mûrî buved
Bes beliyet-ha ki ân yâri şeved
Evvela kâr-ı tu vîran mikoned
Lîk hâret ra gûlistân mikoned.

Cünkü küffâr-ı bed-kârdârîn leşker-i eşrârı ve Cengiziyân-ı murdârin afet-i azâri gayete erdi. Menşûr-i feth-i mûbîn ve tuğrâ-yı "ve beşsîr'l-mû'mînîn"²²⁷ bu âhîrû'z-zamân Osmân'ın hânedânının nâm-ı nâmisi sahâyif-i tavâmir-i dîn ve devlet üzre sûret-nûmâ ve inkisâr ve şikest-i istihvân-ı beden-i ehl-i İslâm ve sîne-i bi-kîne-i mû'mînânda mertebe-i nâsudiyeeye reside olan zahm-ı izâm mûceddeden hûsn-i terbiyet ve intizâm bulub cümle erbâb-ı dîn ve devlet ve ashâb-ı mûlk ve millet birbirleriyle düs-be-düs ve pehlu pehlu ve temsiyîet-i umûr-ı sultânat-ı Osmâniyye içün pây-i istikâmet üzre saf-bestî makâm-ı hizmet oldilar. Ve Hicret-i Nebevîyenin 700 (1300-1301) senesi şuhûrunda dest ve ihtiyâr ve i'tibâri bey'at-i Osmâniyye nihâde ve ilâm-ı feth-i iltizâm-ı İslâmî serîr-i serveride fark-ı ferkadsasına gûşâde eyleyüb râyât-ı vilâyât ve mesned-i celâletini âsumân-ı izz ve i'tülâya keşide ve âgâze-i ma'delet ve menkibetini gûlbânk-ı bûlend ile kışver-i kûfûr ve İslâm'a reside eylediler.

Beyt

Be ântâli' kezân firûz şod baht
Melik bi-nîşest ber-fîrûze-gûn taht
Ber-âverd û sefîdi û siyâhî
Zi mağrib tâ be-mâşîk nâm-ı şâhî
Ber-ân taht mûbârek şod çû şîrân

²²⁷ Mü'mînleri müjdele. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 223.

Mübârek bâd goftendeş dilûrân
Kavî-ter geşt rûz-i rûzgâreş
Çı şod kâr-i hükûmet ber-karareş.

Ve zebâne-i eşi'a-i âf-tâb-ı âlem-tâb tamâmî-i rûy-i zemîne telkîn-i tehnîyet ve mübârek-bâdî "ve en'e'l-erda lillâh yûrisuhâ men yeşâ' min ibâdihi ve'l-âkibetu li'l-müttekin"²²⁸ nass-ı kerîminin mazmûn-ı belâğat-meşhûni muktezâsına teblîğ-i nidâ-yı server ve şadi eyledi. Tezyîl-i mukaddemât-ı kebîri zamân-ı cûlûs ve saltanat-ı Osmâniyye'de memâlik-i İslâmîyye ve bîlâd-ı küffârda kendünin muâsırı olan mülükün zikri beyânında Ebû'l-mücâhidin ve'l-megâzî Osmân Beg Gâzî'nin sa'âdet ve ikbâl ve şevket ve iclâl ile mesned-i serveriyet ve serîr-i saltanata cûlûs-ı mey menet-me'nûsunun sâl-i ferhunde-fâl hureste meâlinde evvela serhadd-i âb-ı Ceyhûn'dan memâlik-i Şâm ve Rûm'a dek memleket-i İrân'ın serîr-i serveriyeti Sultân Gazan bin Argun bin Abaka bin Hulâgû Hân bin Tuli Hân bin Cengiz Hân'a mahsûs ve müsellem ve vakt-i saltanatda şeref-i İslâm ile ser-i bûlend ve âvâze-i saltanat-ı mûlk ve dîn ile müte'ayyin ve ercümend idi. El-hakk Cengiz Hân ve Hulâgû a'kâbundan takviyet-i dîn-i İslâm'a muvaffak ve İrân zemîninde adl ve insâf ile musaddak ve muhakkak olan ancak Sultân Gazan'dır. Zira andan mukaddem memâlik-i İrân'da tasallut eyleyen Cengiz Hanları âbâ ve ecđâdının kîş-i bâtila ve âyin-i âtlalarına pey-rev olmalarıyla cümlesi şerâb-ı dalâlet ile sermest ve putperest idiler ve Abaka Hân'ın birâderi Ahmed Hân iki büçük sene pâdişâh olub Sa'îd ye dest-i makdereti tamâmî-i leskerân-ı Moğol'ı millet-i İslâm'a müsâ'ade eyledi. Amma Sultân Gazan kendünün tav' ve irâdeti ve rağbet-i hâtri ile şeref-i İslâm ile müşerref olduğu gün dört yüz bin kadar kimesneyi "en-nâsu alâ dîn-i mülükîhim"²²⁹ mazmûmî üzre imâna da'vet ve anlar dahi kabûl ve icâbet ile şeref ve izzet bulub livâ-yı İslâm hem-ser-i aşumân rifât buldu. Ve bundan mâ'adâ darî's-saltanatı olan Şehr-i Tebrîz'de takviyet-i âyin-i dîn-i Nebeviye için ebvâb-ı hayrâtı müştemil on iki aded medrese ve mescid ve bir âli künbendli camî'-i kebîr bûnyâd eyledi ki zîr-i kubbe-i kebûd aşumânda ol imâretin nazîri husûsan künbend merkadının adilini bir cihân-dîdenin dide-i cihân-bîni müşâhede itmemiş ve ol kubbe-i bûlend âvâzenin vûs'at ve rifatde sâhân-ı emsâr-i cihândan bir ferd bir tarîk ile mislin görüb işitmemiş. Hakkâk ki ol künbend-i âli-bûnyâd ol pâdişâh-ı hâlis-i tikâdîn hulûs-ı akîde ve uluvv-i himmetine şâhid-i sâdîk ve ol bikâ'în kesret-i hayrât ve sadâkat ve vefret-i nuzûrât ve mevkûfatına gûvâh-ı musaddak olduğu bu iki beyt-i hakîkat-meâl masadak-ı haline şâhîdeyn-i muvâfîkdir.

Arabî

Ve min ihda meâsir'l-âtâya
Ve min ihda âtâyahü'd-devâm
Ekamet fî'r-rikabi lehü'l-eyâdi
Hiye'l-ettâfu ve'n-nasu el-humâm

²²⁸ Yeryüzü şüphesiz Allâh'ındır. Kullarından dileğinî ona mirasçı kilar. Akibet Allâh'a karşı gelmekten sakınanlarundur. Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 128.

²²⁹ İnsanlar meliklerinin dîni üzredir.

Ya'ni.

Hasenâtinin güvâhının birisi atâyâsının meâsiri ve bîri dahi devâmıdır. Anın elli rakabelerde kâyim oldu. Zira ünâs misâl-i hamâme ve kurnîdir.

Ve ânın dest-i hayrâtı toklardır ve serîr-i sultanata cülûsi 694 (1294-1295) senesinde vâki' olub 703 (1303-1304) senesi şuhûruna degin sekiz buçuk sene kadar mûrûr ve zamân-ı saltanatında hadd-i memâlik-i Horasân'ın hükûmet ve saltanatı karâsında Sultân Muhammed Hûdâbende'ye tefvîz eylemişdi. Lisân-ı Türkî'de Ulcaytu demekdir. Birâderinin inkidâ-i müddetinden sonra İrân'da serîr-i servîre cülûs ve 716 (1316-1317) senesi şuhûruna degin mesned-i hâni'de karar ve hükûmetdarlığı Şâm ve Dîmaşk'dan gayri peder ve birâderinin cumle memâlikinde istinrâr buldu. İslâm fitrat-ı adâlet-sîret ve mukavvi-yi ahkâm-ı Şerî'at bir pâdişâh-i sâhib-i gayret idi. Ve terbiyet-i ulemâ ve efâzîl ve neşr-i ulûm ve fezâyilde bir mertebe ihtimâm eyler idi ki kendü mu'askerinde hayme ve har-gâhdan bir medrese tertîb ve seyyâr deyu tesmiye ve bîri Şâfi'i ve bîri dahi Hanefî iki müderris-i kâinîl ta'yîn ve müderrislere ve talcveye kifâyet mikdârı vazifeler taksîm etmişdi. Ve Âzerbâycân ile Irak beyninde vâki' Sultâniye nâm şehri kendiye pây-ı taht olmak üzre ma'mûr ve şehr-i mezbûrun vasatında birâderinin âsârına muâdil ebvâb-ı müberrât tertîb ve ihyâ ve kendüye bir merkad müheyŷâ ve bir kubbe-i âlî inşâ ve oniki âdet medrese mescid ve bikâ'-ı hayrât ve gayet rîf'at ile bir camî' binâ eyledi ki zîb ve zinetle birâderinin âsârından ziyâde a'lâ idi. Ve şehr-i mezbûrun cevânih-ı erba'asin sûr-i üstüvâr ile mestûr ve meyânında tertîb olunan âsârın misli arsa-i cihânda bir ferdin meşhûd ve menzûr olmamışdır. Hatta tevârih-i Cengizîyân ve kitab-ı Vassa'î'da ol imâretin evsâfi mestûr ve mezkûrdur. Çünkü Ulcaytu Sultân mevt-i tabî'i ile 716 (1316-1317) senesinde bu cây-ı gûrûrdan sarây-ı servere riħlet eyledi. 717 (1317-1318) senesi evâyiîinde oğlu Sultân Ebu Sa'îd Hûdâbende mesned-i İlhanîye cülûs ve ol dahi pederinin sıreti üzre adâlet-güsterlik ve Şerî-perverlik tarikine ri'âyet ve 736 (1335-1336) senesi şuhûrunda mûlk-i müste'âr-i kabza-i melek-i mevte teslim ve dûnyâ-yı fâniden sarây-ı bekâyâ nâm-ı nîk ile riħlet eyledi. Ve ânın vefâtından sonra İlhanîyân ve Hulâgû Hanın bûnyâd-1 devletleri mütezelzil ve perîşân ve hânedânlarına azîm fitne ve fetret vâki' olub rûzgâr-ı nâ-payidarın âdet-i müstemirresi ve âyet-i kerîme-i "fe etbe'nâ ba'dehum ba'dan ve ce'alnâhüm ehâdîse"²³⁰ muktezâ-yı hikmet iktizâsı zuhûr eyledi. Ve Osmân Beg'in hurûc ve cülûsi Sultân Gazan'ın irtihâlinden mukaddem sene başında vâki' olub lâkin gazâvât ve mücâhedât-1 kışver-gûşâlığı ve devletîmin istikrâr ve istinrârî Ebu Sa'îd Sultân Muhammed Hûdâbendenin ahdinde yevmen fe-yevmen müterakkî ve mütezâyid oldı. Nitâkim Cengiz Hanlarının hükûmetleri İrân zemîninde zîr olunan üç Müslüman pâdişâhın arasında idi. Ve tevâsi-i dâire-i İslâm'da âsâr-1 te'yîdât-1 İlâhiyyenin a'zamı Osmân Beg'in zamân-ı zuhûrunda âyân oldu. Güya ki ânın pertev-envâr-ı ihlâs ve dindârlığı mesned-i kayseride vâki' cumle-i selâtin-ı rûzgâra sâri' ve safvet-i akide ve sîreti hamîdelerinden nâşî furûğ-ı ma'delel ve envâr-ı nasfetleri etraf-ı âleme cări idi.

²³⁰ ... Onları bir biri peşinden yok edip hepsini birer efsane yaptı... **Kur'ân-ı Kerîm, Mu'minûn, 44.**

Beyt

Adl-i vakti ki şem efrûzed

Gurg-râ kûsfendî âmûzed

Ya'nî

Adâlet-i ol zamân ki şem'i yakar, kurda koyunluk ta'lîm eder.

Çünkü Osmân Beg Gâzî 721 (1321-1322) senesinde mülk-i ebedî ve saltanat-ı sermediyyeye meyl eyledi. Halef-i hilâfet-şî'ârı Orhan Beg Gâzî mesned-i kayseriyet-i İslâmiyede istiklal buldu. Ve ol vakitde henüz Sultân Ebu Saîd Hüdâbende memleket-i İrân'da fermân-fermâ-yı mesned-i hâni idi. Ve inşâllâhu teâlâ eyyâm ve encâmîm tetimme-i ahvâli ikinci ketibede irâd olunur amma memâlik-i Rûm'da muâsırân-ı devlet-i Osmâniyye'den henüz bidâyet-i halde Sultân Alâeddin Keykubad bin Ferâmurz-i Selçûki cüt'î müddet zinde ve mesned-i saltanat-ı mevrûlsîsinde idi. Lâkin çünki Sultân Gazan ile bünyâd ve muhâlefet ve inâda ağâz eyledi. Sultân Gazan dahi leşker-i azîm tedâruk ve anı def' içün Rûm'a ırsâl ve mukâtele ve mûcâdele ve ânu makhûr ve memâlik-i Rûm'un ekserini kabza-i tasarrufa alıb memleket-i İrân'a ilhâk ve bekâyâ-yı Selâçikayı derece-i i'tibârdan sâkit eyledi. Ve Sultân Mes'ûd'un ancak Samarra ve Sinop ve Kastamonu ve Karesili ve Sâruhân ilini bir müddet Alâeddin'in oğlu Gâzî Çelebi'ye verib amma kendi dîvânîn mukarrerâtı istifâsi içün Gâzî Çelebi'ye verdiği vilâyatın her birine başka birer muhâssil-ı envâl ta'yîn eyledi. Ve Gâzî Çelebi'nin mülk ve leşkerine günden güne za'f târi olmağla her bir tarafda ecâdının bekâyâ-yı gulâm ve çâkerlerinin her biri kendü ile âhenk-i muhâlefet ve memâlik-i Rûm'un etraf-ı bilâdında her biri müstakillen hükûmet ve sîrr-ı ikâdi dest-i itâ'âtdateslimiyetde taannûd ve mel'anete mübâşeret eylediler ve bu hâlatın bekâyâsî ikinci ketibede ki vekâyi'-i ahvâl-i Orhâm'yi müş'îr ve muhbîdir irâd olunur. Her âyine bu inkılâbat-ı mütenevviaya binâen ana diyâr-ı Rûm'da rû-nûmâ-yı zuhûr oldu. Güyâ ki her bir zuhûr eden havâdîs-i fitne ve fesâd kavâid-i devlet-i Osmâniyyi müneyyid ve mümehhid idi. Ve tamâmî-i bilâd-ı kâfirin ve dâru'l-harbi ki Osmân Beg'in makarr-ı hükûmetine karîb idi. Mülük-ı tevâfiîn cümlesi birbiriler ile tarik-ı inâd ve muhâlefete sülük edib ve cemiyet-i kabâil ve aşâyir-i Türkân ve cünûd-ı asâkir-i şeâcân Osmân Beg'in yanına tecemmû' ve âsân vecihle teshîr-i bilâd-ı küffâra sâi oldılar. Tâ ol vakâde degin ki ekser bilâd-ı kâfiri tedric ile kabza-i tasarrufu İslâmiyyeye dâhil ve muhâcirân-ı devlet-i Osmâniî gânâim-i mülk ve mala mâlik ve ekser mu'ânidin ve müşrikin şîmşîr-i mâlik-i rikâb-ı cünûd-ı muvahhidin ile hâlik oldılar.

Beyt

Be-devr-i devleteş şîmşîr hûn-hârest

Der-destes ki ber-gerden zened dâim velî ber-gerden-i a'dâ

Ya'nî

Anm devr-i sa'âdetinde şîmşîr kan içicidir ki dâima kerden urur lâkin düşmen-kerdenine.

Şimdi Ebu'l mûcâhidin Osmân Beg Gâzî'nin fütûhât-ı meğâzisinin zîkrine şûrû olunur ki iki kısımdır. Bir kısmı mûşârîn serîr-i saltanâtına cüllüsünden mukaddem ve bir kısmı dahi mesned-i kayseriyete istî'lâdan sonra bizzât nice müftâh-ı âsâsiyla ebvâb-ı bilâd-ı kûfrî gûşâde eyledüğün beyân ider ve bu iki kısım on beş dâstâni müstemildir.

Dâstân-ı Evvel (Birinci Hikâyet)

Osmân Beg'in taklid-i sultana tadan mukaddem gazâvât-ı sâbikasından İnegöl hâkimi ve Tekvûr olan İne Nikola ile kitâle müteveccih ve küffâr-ı mekkârin mekri ve ehl-i İslâm'ın ol mekre ittlâ'i ve ol husâmâ-yi mahzûtin makhûr ve müdemmer olmasının beyânundadır.

Kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "Ellezîne âmenû ve hâcerû ve câhedû fi sebilillâhi vellezîne âhev ve nesaru ulâike hümû'l-mü'minûne hakken lehum mağfîretün ve rizkun kerîmün"²³¹ menâzil-i murâda resîde olan mücâhidânın mirât-ı dîde-i cihândide ve âyîne-i dil-i hâlis-akîdesine bu ma'nâ-yı rûşen mübeyyin ve mübeyyendir ki ruhsâre-i hûşid-i kirdâr-ı imân inkirâz-ı serrişte-i devrâna dek her bir devirde mirât-ı tîg-i müçellâ-yi mücâhidinden evvela mahcûbân-ı küfr ve isyânın nazârında meşhûd ve şeb-i târâsâm-ı muhâlifânda rû-şînâyi-i çeşm-i cîsm ve cân berik-i leme'ân-ı seyf-i yemâni'den mersûd olmak mümkündür.

Beyt

Ger be-tîg u siper bi-gîrî mûlk

Hem çu şems u kamer bi-gîrî mûlk

Bâ reh çün şems ber-felek râned

Tâ ne-zed tîg mûlk ne-sitâned

Ya'nî

Eger tîg ve siperin var ise şems ve kamer gibi mülke mâlik olursun. Zira gûneş tîg-i şâşa'sını çerha çekmeyince mûlk-i cihâni teshîr eyлемez.

Ve li-hâza sâlikân-ı tarîk-i kavîm-i cihâd yani şeci'ân-ı asâkir ve echnâddan tîg-i ictihâdin talakat-i lisânlâla hâdi-i sebîl-i Hûdâ ve reşâd ve misbâh-ı evzâh-ı târik-i rimâh ile reh-nûmâ-yı mesâlik-îrşâdlardır. Bu sebebeden sultân-ı selâfîn-i guzât ve mücâhidîn ve şari'-i kavânlîn-i mûlk ve din evvelen enbiyâ inbâb-ı nûbüvvet ve izhâr-ı hidâyet ve da'vetde tîg-i zebâb-ı mu'cîz-beyâni zebâb-ı tîg-âsâ niyâm-ı dehân-ı sadikü'l-beyânda kelime-i "ene'n-nezîrû'l-ûryâm"²³² ile müteharrik ve zuhûr-ı ısrâr-ı nûfûs-i eşrârdan sonra küffâr ile cihâda tekrar te'kîf ve teşâdid-î hadîs-i vahy-i âsâr-ı "Ene nebiyyü's-seyfî"²³³ sadâsiyla meyân-ı ebnâ-yı rûzgârda galgale-endâz-ı bîm ve inzâr oldu.

Beyt

Kî tuvânzed-i zi rûy-i rahmet u bîm

Încûnîn nevbetî beriz kilim

Mûlk-i ten ra harâbi ez-kîneş

Şehr-i dil ra imâret ez-dîneş.

Nitekim bu hadîs-i Mustafâvi ve Sünnet-i Nebeviyye'nin ittibâ' ve istimaiyle ki "men mâtâ ve lem yeğzu ve lem yeczib nefsehu bi gazvin mâtâ alâ şu'betin mine'n-

²³¹ İnanıp hicret eden, Allâh yolunda savaşanlar ve muhacırleri barındırıp onlara yardım edenler, işte onlar gerçekten inanmış olanlardır. Onlara mağfîret ve cömertçe verilmiş rizikler vardır. Kur'ân-ı Kerîm, Enfal, 74.

²³² Ben apaçık bir uyarıcıyım.

²³³ Ben kılıç peyamberiyim.

nifâk"²³⁴ muktezâsı üzre ol pişvâ-yı me'ârik ve megâzi Ebû'l-müçâhidin Osmân Beg Gâzî çünkü şîve-i cihâdda mülük-i bilâdın meydân-ı cünûd-i ciyâdında cümleyi sebekat ve gâzîyân-ı şecâ'at-necâdîn mu'âvenet-i imdadî içün "iz küntüm kalilen fe kesseraküm"²³⁵ muktezâsına cünûd-ı emlâk- gaybiyenin müsâ'adesiyle müstes'id ve darb-ı şîmşir-i cihân-gîr ile nusret-i Şer'-i mütnîrde mazhar-ı tevfîk-i İzid-i Müte'âl ve lutf-i Hüdâ-yı bî-zevâl ile mesned-i kayseriyetde temkîn ve istiklâl buldu.

El-kıssâ: Çünkü vâlid-i mâcid ve mağfûri Ertuğrul Gâzî cadde-i fermân-ı "ve câhidû fisebîllâhi hakke cihâdihi"²³⁶ ye mukaddem-i pâ-nihâde idi. alâ-kaderi'l-vus' e'vân ve ensârdan kalîl'ul-aded bir cemâ'at ile tarîk-i dîn-i mithînde cân ve dil ile merdâne ve metin olub lâkin ba'zı avâik-i rûzgâr ve selâtin-i aktârin adem-i mu'âvenetlerinden naşî bilâd-ı kütüsâr-ı harbinde bir kişver-i mu'tebere dest-res mürmkün olmayub mücerred muhârbe ve kitâl ve ganâyim-i emvâl-i helâle kanâ'at etmişdi. Hemen ol restâr üzre sînn-i hîrem ve şîde icâbet-i dâ'i-i eccl ile müteveccih-i nişîmen-gâh-ı âlem-i gayb oldu. Çünkü meyân-ı aşâyır ve akvâmda Osmân Beg'i hûkm-i vasiyyet ile kendüye veliahî ve kâimmakam nasb ve ta'yîn eylemişdi. Ol dahi kelime-i "kesîr'ul-hükmi men eşbehe ebâhu semâ zulime"²³⁷ muktezâsına tarîk-i dîn-pervârîde alem-efrâz-ı merdânegî olub ol gazâ ve ibtidâ-yı techîz-i leşkerini terîb eyledi. Cûlûs-ı saltanatdan mukaddem Selçûkîyânın zamân-ı saltanatlarında vâki' bir husûmeti mebnî idi ki 684 (1285-1286) senesinde Vilâyet-i İnegöl Tekvûri İne Nikola nâm hâkim Osmân Beg'in il ve ulûsi kuşlaklarına azîmet ve avdetlerinde ol kâfir-i gaddar ile mukâtele ve peygâr ile dâima dîlfigâr idiler. Ve bu gûrûh-ı pûr-şikûh hemîse mülâyemet ve müsâlemet üzre hûsn-i zindegâni üzre olduğundan dâima tarafeyinden hedâya ve murâselât-ı muhlisâne munkat' olmayub ve gahice kavminin ahvâlini müş'ir Bilecik hâkimi'ne kâğıt gönderdi idi. Ve bir defa dahi bir merd-i suhandan ta'yîn ve bizim kavmimiz elbette yaylak ve kuşlağa âmed şûde muhtaclarıdır. Lâkin esnâ-yı tarîkde vâki' Nikola'nın ve adamlarının te'addisinden mutazarrırdırlar. Bu güne bu mu'âmelât-ı mu'ârizâtın encâmu mukâteleye müntec olur mütevekki'dir ki kavm-i mezbûrun yaylaklara teveccûh ve azîmetlerinde ba'zı ehmâl ve eskali kendülerinin hisârında emâneten hifz ve avdetlerinde yine ashâbına red ve teslimdir. Dûstluk me'mûldur deyu ırsâl eyledi. Ve tâife-i mezbûre eşyalarını hisâra hîn-i nakilde müsellâh ricâl götürmeyüb nisvân ve sibyân götürmek üzre kavl ve Bilecik hâkimi dahi kavl-i ma'hûd üzre kabûl ve Osmân Beg'in eskal ve ehmâlini ta'zîmen kendü sarâyına ve akvâmin eşyasını dahi yerlûden dile dikleri yerlere emânet ve vaz' etmeye razi oldı. Ve ol cemâ'at-ı gâzîyân dahi hem-civârlık ve dûstluk hakkını icrâ ve âdet-i Etrâk üzre yaylakdan avdet esnâsında rengin ferşler ve munakkas ve simîn kahilar ve mast ve penîr derileri ve yağ tuşunları ki konar göçer tâyifesiñ meta'îdir hedâya olmak üzre götürürler idi. Ol esnâda Ayine Nikola bir vecihle ol guzât-ı muvahhidîn ile terk-i muhâlefet eylemeyüb âdet-i kadimesi üzre mel'anet ve kasd-ı katlı ve ihrâc ve nehb ve gâret-i emvâlde musır olmağla âkîbet bir gün Osmân Beg Gâzî gayret-i dîniyye ile

²³⁴ Kim bir gaza yapmaksızın ve gaza yapmak nefsine câzip gelmeksızın nifâk şu'belerinden bir şu'be üzere ölmüştür.

²³⁵ Siz az olduğunuzda sizî çoğaltır. Kur'ân-ı Kerîm, A'râf, 86)

²³⁶ Allâh yolunda hakkıyla cihâd edin. Kur'ân-ı Kerîm, Hac, 78.

²³⁷ Çoğu hükümler vardır ki menetigi halde zulm edilmemiştir.

teşmîr-i bâzû-yi celâdet ve bu aduvv-i dîn ve düşmen-i pür-kin ile bundan ziyâde mukâteleye musâmaha eylemek münâfi-i gayret-i İslâm ve sipeh-dâri ve ol müşrik-i billâhın kudret ve kuvvetinden bîm ve hîrâs nişân-ı nâmerdi ve Cenâb-ı Barî'nin der-gâh-ı izzetinde inzardan udûl görünüyor. Hemâni münâsib olan va'de-i kerîme "ve men evfâ bi-ahdihi minellâhi festebşirû bi-bey'ikumüllezâ bay'e'tüm bihi ve zâlike hüvel-fevzü'l-azîm"²³⁸ nass-ı kadîminin mazmûn-ı beşfret meşhûni muktezâsına bu gazâ ve cihâdin tevecûhünden inân-ı ihtiyâri clât-ı hafîyye-i Rabbî'l-ibâda teslîm ve dîn ve devletim a'dâ-yı leîmi def'inde tahsil-i rizâ-yı Hakk ve tâyyib-i rizâ-yı halkdan cihâdi cümle umûra takdîm eylemek üzre niyyet ve tasmîni ve İne Nikola'nın vilâyetine âzîm ve ahz-ı intikâmâ câzim oldu. Evvela yetmiş aded nâm-dâr-ı kârgûzâr intihâb ve şeb-hûn için ta'yîn eyleyüb ittifâken ol kâfir-i gaddârin mücâhidân beyninde bir câss-ı mekkâri var imiş. Bu tedbîrden âgâh olmağla hâkim-i mel'ûni ve kavmini haberdâr ve küffâr-ı bed-kirdâr dahi askerisini müheyâyâ ve bahâdîrlarından bir gûrûh-ı mekrûh-i muhtacının güzer-gâhında der-mekin ve ol kalîlül-aded gâzileri güzer iderler iken sâyîr asker mukâbeleden gelürler iken der-kemîn olanlar ardalarından çikub zu'nî-fâsidlerince iş görmek murâd eylediler.

Misra'

Zehi tasavvur-i bâtil zehi hayâl-i muhâl.

Çünkü ol tâife-i müşrikân bu mekr ve telbise mânenede-i iblis-i le'in karar-dâde oldilar. Amma taraf-ı mülhim-i gaybdan Osmân Beg'in ve mücâhidînin zamîr-i münârilerine bu mekrûh hîlenin vukû'ı ilhâm olundı. Amma Osmân Beg'in dahi tâife-i ehl-i zimmetden Arâtûk nâm bir casus-ı me'nûsi var idi. İttifâken taraf-ı küffârdan keyfiyete tahsil-i vukûfa gitmişdi. Tezvîrât-ı bâtilalarına kemâl üzre yakînen vâkîf ve mu'âyene ve sîr'at ile gelüb guzât-ı İslâm'ı âgâh eyledi. Ba'dehu Osmân Beg kavminin ser-hayllerinden Ağca Hoca ve Abdurrahman Gâzî ve Konur Alb ve Turgut Alb ve Aykut Alb ile müşâvere ve merkûmân dahi vâlid-i büzürg-vârinizin hayâtunda kerrât ile vilâyetini gâret ve askerini münhezim eyledigümüz mel'ûnum bu vaz'-ı nâ-hem-vârinâ tahammûl münâsib-ı mücâhidîn degildir. Hemâni bir gün evvel "ve mekerû mekren ve mekernâ mekren vehum lâ yes'urûn"²³⁹ nass-ı kerîminin nusret-i İslâm'ı va'd-i kadîmi muktezâsına kavm-i müşrikinden havf etmek läyik-ı şân-ı muvahhidîn degildir.

Beyt

Tu Hûdâ ra şev eger cümlé âlem deryâst

Be Hûdâ ger ser-i müy-ı tu eger ter gerded

deyu cevâb vermeleriyle Osmân Beg dahi bu mübârizân-ı kâr-dîde ve dil-âverân-ı meşâkkat-keşîdelerin dil-âviz sözlerini sem'-i kabûl ile isğâ ve memnûn olub bu tedbîr-i dil-pezîr üzre amel ve cemâ'atının ittifâkiyle mütevekkilen alellâhi'l-ğayyûr Nikola memleketine azîmet ve küffârın kemîn-gâhına vûsûlunda kemîn-gâhdan hurûc ve guzât ile mukâbele ve azîm mukâtele ve tarafeının tîğ ve sinâni hûn-i kûste-gâhından rengin ve gûrûh-ı müşrikân şîkest ve ser-hayllerinin ser-i bî-devletleri âyîn-i bâtluları gibi pest ve pây-mâl-i semend-i kitâl ve mûlk ve malları mevrûs-i mâlik-i âcâl oldu.

²³⁸ Verdiği sözü Allâh'tan daha çok tutan kimdir? Öyleyse yaptığınız alış verişe sevinin bu büyük başarıdır. Kur'an-ı Kerîm, Tevhî, 111.

²³⁹ Onlar bir düzen kurdular. Biz farkettirmeden düzenlerini bozduk. Kur'an-ı Kerîm, Nemî, 50.

Beyt

Futâde bûd hem ez-mevc-i hûn çü sâye der-âb
Zı tâb-ı cümlé zeber zîr geşt esb u súvâr
Zı hud ve cevşen-i bî-merd rûy-i deş-i neberd
Çu sath-ı âb ki bâşed habâb ez u dîdâr
Ya'ñî

Ol kadar kan aktı ki suya sâye aks etdiği gibi tâb-ı cümleden esb ile súvâr kan içinde bir aks görünüb, bedensiz cevşenler üzerinde başsız külahlar meydân-ı cengde sath-ı âbda bedidâr olan habâba döndi.

Ki İslâm'dan Osmân Beg'in birâderzâdeleri Bay Hoca ve Saru Yatu şerbet-i şehâdeti çeşide ve derece-i sa'âdet'e resîde olub eyyâm-ı muhârebe münâted ve guzât-ı İslâm kalîlül-aded olmağla bi-inâyethi teâlâ ecnâd-ı gaybiye imdâdiyle guzât-ı muvahhidîn muzafer ve mansûr ve nûkebât-ı müşrikin münhezim ve makhûr olub hezar meşakkat ile derûn-i hisâra firâr ve súvârân-ı mûcâhendet-şî'âr te'âkub ederek ekserini hâkle yeksân ve ser-i menhûslerini arâyiş-i tize ve sinân ile memleketlerini târâc ve tâlân eylediler. Çünkü Ebû'l-meğâzi Osmân Beg'in bu gün merdânelik ve âvâze-i dîlrâneleri derûn-i küffâra her vecihle bâ'is-i ru'b ve hirâs oldu. Hâkim-i mesfûr iddi'â-yı husûmeti istid'â-yı mûlâyemet ve ricâ-yı müsâlemete tebdîl eyledi. Ba'dehu ol merd-i meydân-ı peygâr yani guzât-ı mûcâhendet-şî'âr ile sâlimen ve gânimene makart-ı sa'âdetlerine avdet ve bir kaç gün meşakk-ı seferiyeden istirahât eleyüb tekrar ol gazaferân-ı pîsezâr-ı celâdet silsile-i cümbân-ı gayret olub tekvûr-ı mesfûrum hamle-i evvelde yağma eyledikleri memleketin bekâyâsından İnegöl nevâhisinde vâki' Kulca Kal'ası teshîrine himmet ve mûceddeden techîz-i asker ve terîb-i cem'iyet ile gazâya niyyet ve ibtidâ üç yüz aded dilâver savlet-i şeb-i hûn tarîki ile mukaddim ırsâl ve küffâr-i bergeste rûzgârin kemâl-i gaflet ve gurûrdan dide-i baht-ı menhûsleri kör ve mazhar-ı kahr-ı gayyûr olmalarıyla kal'a-yı mezbûre dahi bî-ceng ve cidâl feth ve teshîr ve tamâmî-i sipâh-ı rusiyah-ı küffâr ve muhârisân-ı hisâr tu'me-i şîmşîr-i guzât-ı sâhib-i gayret ve ol havâli dahi temâmen nehb ve gâret ve nîsvân ve sıbyâni esîr ve kal'ayı hâke beraber ve müşrikin-i bî-dîne nar-ı sakar makarr oldu. Ve ale's-sabâh ki mihr-i münâr-i şîmşîr leme'ât-ı cihân-gîr ile arsa-i âfâkî münevver ve tebâşîr-i subh-i rûşen-tedbîr ile safi zamîrân-ı ehl-i îmânın fezâ-yı hâtûrlarını zulmet-i havf ve hirâsdan bî-keder eyledi. Mûcâhidân-ı zafer-kirdâr گانایم-i emvâl-i bî-şümâr ile meskenlerine mûrâca'at ve sadamât-ı kahrden İne Nikola la'min vilâyetine گالگale-endâz-ı sûr ve kavga oldilar. Ertesi gün ki Nikola derûn-i hisâra firâr ve kal'a muhafizlarını temâmen şeb-i hûn ile âguşte-i hâk ve hûn-i helâk ve ehl ve iyâl ve bîdâ'at ve emvâlleri yağma ve guzât elinde esîr oldukların gûş eleyüb eleminden şarab-ı hayret ile mânenede-i serhoş dîvâne ve medhûs ve seylâb-ı gayret-i cahiliyyeti cûş eleyüb lâkin guzât-ı celâdet-simânin gubâr-ı sem-i semendine dahi erişemeyüb sîne çâk ve dide nem-nâk-ı vâh-ı vâveylâ ile ser-sûde-i hâk oldu. Ve Osmân Beg dahi ol dîlrâni cerrâr ve ol şîrân-ı sayd-şikâri esnâf-ı efdal ve inâm ve ikrâm ile mahzûz ve memnûn eleyüb tekrar bir âher gazâya ta'yîn ve ırsâl eyledi.

İkinçi Mekâtitib

Osmân Beg'in cüllüsünden mukaddem olan gazâvâti ve tamâmen mülük-i küffârânu serdârlıktan ref ve memleketeden ihrâc kasdiyle husûmete ittifâk ve mücâdele ve muhârebe ve mukâteleden sonra bi-tevfikihi teâlâ Osmân Beg muzaffer ve mansûr ve a'dâ-yi dîn münhezim ve makhûr ve nîkû-nesâr-ı şerm-sâr meskenlerine firâr eylediklerin beyân ider.

Rubâ'i li-müellifihi

Ân-râ ki be-lutf-i dûst bi-nevâhte end
Mahsûd-i heme-halk-i cihân sahte end
Vü ân ra ki çerağ-ı devlet efrûhte end
Âteş be-dil-i hasûdeş endahte end

Ya'nî

Ol kimse lutf ve Hüdâ'ya mazhardır, cümle halkın mahsûdidir ve bir kimsenin şem'l-i çrağ-ı ikbâli nûr-i tevfîk ile furuzândır, ânın hasûdının carımı nar-ı hased ile súzândır.

Erbâb-ı fitnat ve dânişveri ve ashâb-ı basîret ve serverîye muhîfi degildir ki cibillet-i nûfûs-i habîse ve tabî'at-ı hasîsede ahlâk-ı zemîme ve hased meftûr ve ni'met ve iktidâr mahsûd-terin-i cümle-i umûrdur. Ve ehl-i dûnyânın cumhûri beyninde gîbta ve hasedin encâmî ta'assub-ı dîn ve millete bâdi ve mûlk ve câhîn muhâlefet ve nizâ ve keşâkeşî mücâdele-i kîş ve mezhebe mubâdi olur. Elbette tekabûl-i küfür ve îmân ve tegâlüb-i hükm-i tevhîd ve irfânda şîrk ve kûfrân üzerine evvelen iştîdâd mümâna'ât-ı ezdâda resîde ve imtîdâd tegâlüb-ı inâda ser-keşîde olur. Tâ serîr-i istî'lâ-yi "vallâhü gâlibün" arsa-i metâlibde istîkrâr ve temyîz-i meyân-ı muhîk ve mübtîl istîmrâr-pezîr oluncaya deðin

Beyt

Mûlk u millet be-tîg yâft karar
Fazıl-ı hak u bâtil ez-herkâr.
Bu iddi'a-yı musaddak.

El-kıssa: Çünkü Osmân Beg Gâzî'nin îhbâr-ı terakki ve tertîb-i mukadderini ve âsâr-ı tekârûn-ı haşmet ve kudreti mülük-i memâlik beyninde şuyû' ve intîşar ve şükûfte gibi gûl-zâr-ı behçet ve firûzi ve nedâret-ı envâr-ı meserret ve behrûzi ve ol melce-i ehl-i îmânın kuvvet-i nâmiye-i gûlistân ikbâli satvet-i köhne bahar devlet-i müşrikâne bâ'is-i berk-i rûz-i hazân olmak beyne'l-enâm iştîhâr buldu.

Lâ cerem, âteş-i gayret-i câhilîyyet-i küffâr bir tabak-ı mislî'n-nâr ve'l-âr ehl-i inâdin nihâd-ı firârına fetâde ve şirâr-ı hamîyyet-i dîn ve devlet ol kefer eşrârin sîne-i bînûr ve pûr-kinelerine "nârullâh'il-mûkadeti elleti tettâli'u ale'l-ef ideti"²⁴⁰ ifâdesiyle şirâr-âsâ ol suhtegân-ı nâ-pâkîn bâd-ı fenâya verub cümleden bîri küffâr-ı keffâr-ı tekvûr-ı İnegöl hâkimî ki sâir müşrikân-ı mahzûl beyninde el-bâdi ezlamu ve tahrik-i fitne ve fesâddâ iblis-i le'in-âsâ idi. Teemmul vâfire ve teellüm-i mütekâsireden sonra Kulcahisâr'ın feth ve tahribini müşîr mülük-i emsâra husûsan Karacahisâr hâkimîne elçiler tedârük ve Osmân Beg'in ve guzât-ı İslâmîn ref^o ve def'leri için murâseleler ırsâl

²⁴⁰ O, yüreklerde çökecek olan, Allah'ın tuttuştuılmış âteşidir. Kur'an-ı Kerîm, Hümeze, 6,7.

eyledi. Ve cümle gürûh-i mekrûha böyle yazdı ki bu Türk cemâati bu vilâyetin serhaddinde günden güne vaz-ı küstehâne ederek bî-pâk ve dilir-i memleketimiz ahalisinin sefk-i dima ve nehb-i emvâl ve istirkak-ı evlât ve iyâde şîr-i gir olmadadırlar. Ve murâdları tedric ile bu vilâyatin müteferrik olan hükkâmını birer birer ma'dûm ve memleketlerini teshîr ve âba veecdâdımızın milletini kendü Peygamberlerinin dînîne tağyîr eylemekdir. Ve anların pişvâ ve kelân-terleri neheng-âsâ hurde mahileri yutmağa dûhn gûşâyı hirs ve iştîha olmuşdur. Ve eyyâm-ı bahar nîk-i seyl-i kûh-sâri gibi sûr'at ile bu diyârın tahribine müteheyeyidir. Ol seyli sehm-nâkin tuğyânından mukaddem sedd-i râh-ı mazarrına mubâşeret elzem ve ehemdir. Ve illâ encâm-ı kârda âkîbet-i nâ-hencârdan eşk-i nedâmet ve tahassûr-i ta'zîb-i hayvan bilâ-faide dir.

Beyt

Ser-çeşme bituvân giriften be-pîl

Çû cû şûd neşayed güzeşten be-fil.

Şimdi bu tâifenin endişe-i ref'-i şer ve def'-i zararı cumhûr üzerine elzendir. Ve bu güne düşmen-i dilâri memleketeden ihrâc eylemek üzre birbirlerimize muzâheret ve muvâfakât üzerinde evceb-i ehemdir. Bu mesveret ve çünkü za'f ve kîlet-i leşker ve harâbî-i memleket ve kışverlerini her vecîle ma'raz-ı helâkda müşâhede eylediler. Bizzarûri birbirlerinin mu'azzadât ve muvâfakât ile Osmân Beg'in mukâvemetine mübâderet ve sûr'at üzre oldılar. Amma sanâdîd-i küffâr beyninde Karacahisâr Tekvûrı'nun sâr küffâr-ı siyeh-rûzgâra nisbet ile rûbesi berter olmağa husûs-ı mezbûrda cümleden ziyâde sa'i bi'l-fesâd olan İnegöl hâkimi Nikola ittifâk ve ahd ve mîsâk eyleyüb sâr hükkâm-ı dalâlet-encâm ve leşkeriyân-ı liâmi mecmâ'-ı mühâsamaya taleb ve Osmân Beg ile asâkir-ı İslâm'ı ol diyârdan dûr etmeye azîmet eylediler. Lâkin o ser-haylân-ı küfür ve dalâlin dîde-i bahâları amâ-yı ezeliyeye mübtelâ olmağa iğmâ-yı havf ve hirâs-ı arizîyye ile ibtilâları mütezzâyid oldu.

Beyt

Ey numûde zidd-ı hak der-fi'l-i ders

Der-miyân-ı leşkeri ü yî biters.

Ve ol ser-hayl-i mücâhidîn-i dîn-i metîn ol halde cemâ'at-ı gazîyân-ı melâik-pasbân ile küffâr-ı âtes karârın husûmet ve mücâdelâtında "küllêmâ evkadu nâren lîl-harbi etfeallâhu va'dehu"²⁴¹ bî-iştibâsına müstazhar ve takviyet-i bâzû-yi metîn ve kuvvet ve ihlâs-ı yakâن "ve kâne hakken aleynâ nasrû'l-mû'minîn"²⁴² izhâr ederek her çend gürûh-ı enbûh-i küffâr-ı mekrûh kesret-i aded ve vefret-i iddet ve meded ve izdiyâd-ı esbâb-ı leşker hasebiyle galebe ve zafere zu'm-i bâtilârınca itimad üzre idiler. Amma ehl-i İslâm-ı nusret-encâmın tevekkül-i tam ve itikad-ı tamâmî i'ânet-i tevfîk-i Rabbâni ve vûsûk-ı te'yîd-ı inâyet-i Yezdânî'ye muhkem idi.

Beyt

Her ki-râ avn-ı Hak hisâr şeved

An kebûtiş perdedâr şeved

²⁴¹ ... Savaş âtesini ne zaman körüklerlerse Allâh onu söndürür. Kur'ân-ı Kerîm, Maide, 64.

²⁴² ... Zira inananlara yardım etmek bize hak olmuştı. Kur'ân-ı Kerîm, Rûm, 47.

Ez pey-i hıfz-ı câh u rah-ı nefş
U turâ bes kerde û väbes.

Egerçi cemâ'at-i muvahhidin ol vakte gelince emr-i cihâdi farz-ı kifâye addederler idi. Lâkin bu hûsûsun çünki küffâr-ı bed-kirdârîn diyâr-ı dârüsselâm-ı İslâm'a hareket ve tuğyânı aşıkâr oldu. Gazâ ve cihâdi kendilere farz-ı ayn belk-i ayn farz bilüb hulûs-ı akîde ve safâ-yı kalb ile mâl ve canların rah-ı dîn-i mübînde dilirâne pîş-i nihâd ve himâyet-i nâmûs-i Şerî'ta müciddâne ve mücâhidâne hazır ve âmâde oldilar. Ve Eğricehu (Eğrice) demekle ma'rûf olan mahalde Domanic dağı kurbünde tekabül-i saffeyn ve tekâtül-i fieteyn vâkı' olub şiddet-i mu'âdat-ı dînî ve dûnyevî ve hiddet-i mevâdd-ı muhâlefet zâhir ve müneviyeden nâire-i darb ve harb ve gubâr-ı mevâkib-i cânibeyni evc-i i'tilaya beraber ve maktûlân-ı tarafeyn nişîmen-gâh-i cinân ve nari makarr ve küste-gân-ı meydân-ı ma'rekenin her biri münâsibet-i ma'nevî ile ya firdevs-i berrîn veyahud esfel-i sâfiline dek gittiler. Ve iki cânibin dahi çeşm-i zâhm-i şimşir ve nîzesinden seylâb-ı hûn-revân ve revâyi-i enhâr suyufl-i safî-menâbi' ile hezârân uyûn-ı pür-hûn cûş-pûş olan kûh-peyker dilâverlerin dîde-i cûşenlerinden âyân oldu.

Beyt

Hemi hâk bâ-hun ber-âmîhtend
Be-nîze firavân ser-âvihtend.

Ve ehl-i kûfîr ve erbâb-ı îmânın tuğyân-ı ummân-ı kîfâlinde katı çok nehengân-ı kûh-iltikam cûşes-i hun-i husemada garka-i mevc-i belâ ve girdâb-ı ma'reke-i ser-hengân-ı âteş-efrûz-i cidâlden niceşî mâl ve canların bâd-i fenâya fedâ eylediler. Amma cânib-i İslâm'dan Osmân Beg Gâzî'nin küçük birâderi Gündüz Alb hamîyye-i hun-rûz-i rezm-gâhda misâl-i âf-tâb-ı mağrib garîb olub tâc-ı efrâzi maşfirît ile müteveccih idi. La'l-i abdâr-ı dem-i şehâdetden dûrettü't-tâc ve âl-i Nebî (aleyhisselâm) mütâbe'atiyle ilm-i âli şehâdeti hem-ser-i safak-ı sipîhr oldu. Ve annî meşhedinde ber-dıraht-i sanevber var idi. Ki hâlâ Kandilliçam demekle meşhûr ve pây-dârdır. Ve vech-i tesmiyesi budur ki dıraht-i vadi-i eymen gibi şecere-i mübârekeden bi-emrillâhi teâlâ hâlâ kanâdlî şeâlinde nûrdan dirâşân nûmâyân ve ol makâmdan ile'l-ân âyân olur. Ve bir serv-i âzâd dahi rûy-i sîdk ve istikâmet ve i'tikâddan gûlistân-ı şehâdetinde ol furûğ-i şem'-tâbân-ı gûfrân zebân-ı halle şehâdet ve beyân eyler.

Beyt

Her neyyir ki ez dûst resed ber-dil-ı çâkem
Serv şeved ve sâye kuned ber-ser-i hâkem.

Ve hemçünâ ol şehîd-i sa'îd kabilinden küffâr-ı anâdin serdâr-ı pelidlerinden Karacahisâr hâkiminin birâder-i bed-gûheri Kılavuz nâm Yezid ki birâderinin kâîmmakamlığı ve leşker-i düzeh makârinâ ser-askerlik ile gelmiş idi. Ol ma'rekede müteveccih-i ka'rîf-i şîrâr-ı "cehenneme yeslavneha ve bî'se'l-karar"²⁴³ oldu. Muktezâ-yı münâsibet ve müşâbehet ile etraf-ı firka-i ehl-i İslâm ve küffâr medlûl-i hadîs ve güftâr-ı

²⁴³ Yaslanacakları cehennem, ne kötü bir duraktır. Kur'an-ı Kerîm, İbrahim, 29.

Peygamber-i muhtâr (sallallâhu aleyhi ve âlihi'l-ethâr) ki "katelenâ fi'l-cenneti ve katelâküm fi'n-nâr"²⁴⁴ dir suret-nûmâ-yı levha-i zuhûr oldu. Ve ol la'în-i bî-din ve nâ-pâkin hâke düşmesinde ol merd-i meydân-ı hidâyet gayet birâderinin ahz ve intikâmî kasında gayet gadab ve şiddet ile bu it karnını eşin yani bu köpeğin şikem-i murdârını çâk etsünler, lisân-ı Türkî ile emr eyledi. Ve ol zemîn-i çirkin ol kelb-i la'în-i cehîmin te'sîr-i laşe murdârından nâşî rây iha-i habîse ile meşhûr ve İt eşini sahrâsı deyu bed-nâm ve mezkuârdur. Ve henüz her kim ol seg-i murdârın mezar-ı nâ-pâkinden gûzâr eylese bir taş bırakıb kalbi teselli buluncaya degin dûşnâm eyler. egerci tarafeynin dilirâni damarlarından seylâb-ı hun-revân ve dil-âverânım muhazî-i urûk-i şiryândan dimâ-i dem-â-dem rîzân idi. Amma kangı nehirki menâbî-i hun-i şehîdândan şehîd-i şehâdet nabi' idi. Arsa-i bağ-ı ridvanda ser-çeşme-i hayvan ile yek-reng ve serhâb-ı dimâ-i şühedâdan tarâvet-i ser-sünbûrî-i dil-gûşayı dirahî Tuba ve Sidretü'l-Müntehâya müntehi oldu.

Arabi

Ve bîdun izâ hatta'l-ferîdu meddihiha
Sabiyyen alâ etrâfi'd-demi câriyen.

Amma ol seylâb-ı pür-hâr ve haseke "inneme'l-müşrikûne necesün"²⁴⁵ dur cümlesi kazûrât ve cîfe ve çürük ve şirk ve hâr ve haseki meydân-ı ma'rekeye götürdü. Masabb-ı cevi zakküm-i hamîm ve mâ-i sadîd-i cehîme götürdü. Her-çend neki çu ma'reke-i kitâl ve mübârizân-ı battal mâbeyninde Osmân Beg'in birâder-i dûneyevisi râh-ı merdât-ı Izid'de hil'at-ı şehâdet ile mansib-ı sa'âdet-i ebediyeyeye reside ve tâyîr-i ruh-i ser-sünbûr-i pür-kudsi âşıyânesi menâzır-ı Cennetü'l-Me'vâ ve şâh-sâr-ı Sidretü'l-Münteha'da müşâhede-i şâhid-i likâ-i bekâ ile arâmîde oldu. Lâkin vûcûd-ı mesûdundan dem-i şehâdetde munkatîr olan katârât-ı hun adedince arsa-i heyçada cûnûd-ı gaybiyeden gûl-gûn-i stivâr-ı mücâhidâna imdad için mu'asker-i zafer-âyîn "ennî mümiddukum bi-elîn mine'l-melâiketi murâfirin"²⁴⁶ müterâdîf ve müteza'if oldu. Ve ol mübâriz-i dînin harâret-i kâr-ı râzdan rûy-i zemîne çekide olan katârât-ı urûk-i cebini ivazunu katârât-ı bârân-ı baharı asâkir-i gaybdan bî-hesâb ve bî-şûmâr çâbükb-sûvâr-ı sûret-i muhâcirân ve ensârda mücâhidîne mu'âvenet ile müte'âkîb ve müteellif oldu.

Beyt

Her katre-i huni zi-şehîdân-ı ǵam-ı aşk
Yek lâle-i hunîn dili ez-deşt ber-âmed.

İmtidâd ve iştidâd-1 cidâlden sonra çünki avn ve inâyet-i Yezdâni ile a'lâm-1 feth ve nusret-i Sübhanî meyân-ı sipâh-ı melâik-penâh-ı Muhammâdiyân efsâhte ve müşrikîn ser-i menhûslerin bedenlerinden cûdâ ve zîr-i nial-1 bigâlde serum-i suturu râziyane endahte ve râyât-1 menkuslarım ma'kûs eyleyüb fitrat-1 bazgûn ve baht-1 varunları ser-nigûn ve hasm-ı mağlûbun pençesi zebûni gibi peçide ve ol şîrân-ı piş-e-zâr-

²⁴⁴ Bizim ölülerimiz cennette sizin ölüleriniz ise cehennemededir.

²⁴⁵ Şüphesiz müşrikler necistir. Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 28.

²⁴⁶ ... O ben size birbiri peşinden bin mîclekle yardım ederim diye cevap vermişti. Kur'an-ı Kerîm, Enfal, 9.

1 veğânnin darbet-i muhleb-âsâ-yı tiğlerinden ol her-i sîretân-ı İsevî necâd-i semt-i firâra yekser “ke ennehum humurun müstenfiretin ferret min kasveretin”²⁴⁷ ile rû-berâh-ı hezîmet ve edbâr ve ekseri esna-yı firâra satvet-i envâr-ı şimşir-i mübârizan havfundan derûn-ı nâr-ı nîrâni cây-ı karar eylediler. Ve süvârilerinin kelân-teranının bakiyyetü’s-suyûfi hezâr mihnet ve meşakkât ve havf ve haşyet ile Karacahisâr'a cân attılar. Ya'nî toğan kuşunum celceli sadâsi havadan geldikde serçe kuşu tizicek âsiyasına kaçar. Çünkü asâkir-ı İslâm-ı selâmet-encâm ol gürûh-ı nigûn-sâr-ı bed-nâmîn bekâyâsimî derûn-ı hisârda tazyîk eylediler. Memleketinin etrâfını tamâmen nehb ve gâret ve evlâd ve iyallerin esrî ve گانایم-i bî-hisâb ile avdet ve bu gazâda ol müşrikân-ı dâllîn ser-haylân ve ricâlinden hadden birûn âğuşte-i hâk ve hun oldı. Ve bu feth-i gûzîn 686 (1287-1288) senesinde vâki' olub bu mukaddime âkîbet Karacahisâr'ın teshîrine müntec oldı.

Üçüncü Hikâyet

Gâzî Osmân Beg'in cüllüsünden mukaddem def'i içün mülük-i kubbâr-ı küffârin birbiriyle ittifâk ve ittihâdi ve müşârûn-ileyh dahi Sultan Alâeddin-i Sâni'den istimdâd ve sultân-ı müşârûn-ileyh dahi ber-haseb-i istid'â binnesf Karacahisâr'a tevecûh ve leşker-i Cengiziyân'ın zuhûri ve ol umûr Osmân Beg'e tefvîz ve memleket sitanîde temkin beyânındadır.

Kâle Rasûlullahî (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sahibîhi ve sellâlem) “innellâhe yuhibbu me’âliye’l-himem ve yebguzu”²⁴⁸ Ma'lûm olaki çünkü ol mukbil-i nâm-dârin arsa-i kâm-kârîde a'lâm-ı nusret ve rayât-ı mûlk ve milleti hemser-i çerh-i berîn ve avâmda dilaverî ve sada-yı daverisi sem'i sükkân-ı mele-i a'lâya karîn olub mâhiçe-i ilm-i himmeti âf-tâb-ı haverî ile da'vâ-yı beraberî ve leme'ân-ı sinâni sûratde şîhâb ile iddia-yı hemserî ve sadâ-yı kös-i devlet-i metininden fezâ-yı âlem-i ber-tînîn ve gûlgûl-i nefîr-i cihân-giri dehşet-endâz-ı rûy-i zemîn olub tarra-i sancak-ı dilârânesi nesîm-i zafer ile mutarraq ve cu'd-i cevşen-i husema hilâl-i sinan-eserdir. Siması ile mahlûl ve kûre-gûşâ olmağla âğaz eyledi.

Beyt

Bûlend himmet baş ey cevân ki devlet-i tu

Çünân ki himmet nîst ân-kadar tuvâned bûd.

Bu iddiânın sıhhâtu her emrin azîmetinde dâîma rif'at-i himmet mûcib-i izdiyâd-ı uluvv-i kadr ve sebeb-i terakki-i derecât ve tasnîm-i azâmetde hemise mir'ât niyyet-i müsted'î-i fevz-i a'lâyi metâlib ve hâcâttdır. Bu ma'nâya şâhid-i âdîl ve delil-i kâmil mebâdî-i azm-i sâyib ve endişe-i zîhn-i sâkib râyet-i firâzân-ı serverînin ser-efrâzı Ebû'l-mûcâhidîn Osmân Beg Gâzî'dir ki

El-kîssâ: O vakitden beru ki ber-haseb-i mübeşşirât-ı sâdîk ve ta'bîrât-ı vâki'-nûmâ-yı muvâfîk ol mazhar-i tevfîkin dâ'îye-i cihân-gîrligini muhakkik ve ehl-i îmâna serverliğini musaddak idi.

Beyt

Sereş sevdâ-yı tâc-ı hüsrevî daşt

Be-dest âverd çün re'y-i kavi daşt.

²⁴⁷ Arslandan ürkerek kaçan yabani eşeklere benzerler. *Kur'ân-ı Kerîm*, Müddessir, 50.

²⁴⁸ Allah yüksek sorumluluk duygusunu sever, sorumsuluğa ise bugz eder.

Binâenaleyh iktizâ-yı himmet-i âli ile rütbet-i müte'âli tahsilinde murâd-nihâd-i pâk i'tikâdi mütezâ'if ve İnegöl ve Karacahisâr tekvûrları üzerine havâtîr-i müteferrikası müctemi' ve mütecellif oldu. Düşmen-i dîni def' için ecnâd-i gaybiyenin müsâ'adet ve imdâdiyla ol e'dâullâh-i bed-hâhin müşârûn-ileyh hakkında olan buğz ve hasedlerin hâkîkatde mahz-i hayr-hâhi oldu. Amma âlem-i esbâbda çünkü takdîm-i tedbir-i savâb her matlabda münâsib ve tahsil-i makâsında da fîkr-i sâyb sebeb-i dest-i yarı-i tâlibdir.

Lâ cerem, küffâr-i bed-kirdâr ile tahrîk-i mevâdd-i adâvetinden sonra sonra bizzarure ol düşmanan-ı galib ve müşrikân-ı kâzîbin def-i mazarrı için ol zamânda pâdişâh olan Sultân Alâeddin Selçûkî'den istimâd-i istigâse bâbında birâder-zâdesi Ak Timûr ile sâhib-i tibâr gâzilerden Gündüz Alb ve Aykut Alb ve Hasan Alb'i ba'zı tubaf ve hedâyâ ile ta'yîn ve İne Nikola ve Karacahisâr tekvûrlarının ve sâir küffârın keyfiyyet-i ahvâllerin ve birâderi Saru Yatu ve sâyîr şuhedâ-yı mücâhidînin ahz-i intikâmını ve ol eşrârın etvâr ve münâfîkâne ve terk-i akd-i zimmetlerini müş'ir ırsâl eyledi. Sultân-ı müşârûn-ileyh dahi gayret-i İslâmiyye hasebiyle ol mu'ânidânum muâhezelerin salâh-i mülki ile iltizâm ve lisân-ı mübârekesiyle buyurdılar ki ol melâ'înin bu vaz'-i kustâhanelerine bâ'is Germiyânî hâkimidir ki ol mihmân-ı azîz ve cemâat-ı ğaribi kendü vilâyetlerine karîb olmaların istemeyüb ol gürûh-i mücâhidâni evtânından dûr ve iclâlarım murâd iderler. Çünkü ol müşrikân-ı mu'âhid bu mücâhidâni muvahhid ile mu'ânid ve ref'i ahd-i zimmet ile suğûr-ı İslâm'a kasdi-ı fâsîd ve guzât-ı dînin revâci kâsid olmak üzere kâsid oldılar. Şer'an tedârükleri görülmek emr-i ehem ve her vecîhle def'i mazarrâtları evceb ve ol güm-râh ve bî-edebler gayret-i pâdişâhî ve pençe-i kahr-i şehînşâhî ile hadleri bildirilmek elzem oldu.

Beyt

Şeh çu hâhed câh dâr-ı dû mûlk
Be siyâset nigâh dâred mûlk
Pâspân-ı dîn u mûlk râ tîg est
Şâh bî-tîg bâg-ı bî-nièn' est.

Bâ'dehü Sultân Alâeddin techîz-i asker ile bi'n-nefs Konya'dan hareket ve niyet-i gazâ ile nehzat ve der-ceng-i evvel Karahisâr'ı muhâsarâya niyet ve azîmet eyledi. Ve Osmân Beg dahi tuhaf-ı lâyika ve hediye-i fâyîka tertîb ve evlâd ve akvâmî ile sultân-ı müşârûn-ileyi istikbâl ve dâmân-ı iclâline rû-mâl oldunda sultân dahi envâ'ı nevâzîs ile hoş-hâl ve müreffehü'l-bâl eyleyüb keyfiyyet-i ahvâle suâl ile vukûf-ı tâm hâsil ve netice-i amale kemâl mertebe vâsîl oldunda envâ'ı nevâzîs ve tatyîb-i hâtr ile dîde-i elem-dîde ve dil-i hicrân keşidesini dîdâr-ı mihr âsâr ve âsâr-ı ürmid-vârî ile müteselli eyledikten sonra Karahisâr'ı muhâsara ve ref'i izrâr-ı küffârî müşâvere ve bâ'dehü kal'anın her bir tarafını ümerâ ve sipâhdan bir cemâat tâzyik ve taraf-ı kiblesini Osmân Beg ve etbâının uhde-i dil-âverânelerine tefvîz ve emr eyledi. Ammâ ber-muktezâ-yı beşâret-i şer'isi nûr-ı tâbân fütûhât-ı Nebiy-î Arabî anların yedleriyle sûret-nûmâyi zuhûr oldu.

Beyt

Her âf-tâb k'ez usk-i izzet-i tû taft
Nî zill-i garb dîd u ne naks-i zevâl yaft.

Cünkü birkaç gün etrâf-ı hisârda cenge âgâz ve ikdâm ve tevâtür nevâzil-i beliyyât ile küffâr-ı duzeh firârı serâsim ve süst-endâm eylediler. Akibet kal'anın tekvûr ve hâkim-i mürdâri tazarru' ve zârî ile tecdiî-i sulh ve akd-i zimmet-i hizmet-kâri arz ve birkaç senelik cizye edâsına birbirlerine kefil ve zefîl oldular. Cümle erkân-ı devletin murâdi hâsil olub lâkin sultân-ı sâhib-i himmet gayret-i İslâmiyyeden bir vecihle rızâdâde ve kâyıl olmayub hâh ve nâ-hâh teslim-i kal'aya fermân eyleyüb fethi kuvvet-i karîbeye gelmiş iken bi-emrillâhi teâlâ havâdis-i rûzgâr ve mülük-i civârin nâ-hencârlığından nâşî dûrlü dûrlü muvahhiş haberler şuyû' buldu ki leşker-i Moğol yani ol gûrûh-ı mekrûhu mahzûl yine naks-i ahd-i sipâh-ı azîm-i rû-siyâh Cengizîyân Herakliye şehrini âteş-i zulm ile suhte ve te'sîre fitne ve fesâdi müceddeden efrûhî ve sultânın gaybiyeti sebebiyle Konya'ya azîmet ve feth ve teshire mübâderet üzrelerdir deyû menzile tahkîka resîde olmağla dârul mûlk hâtrî sultâna leşker-i humûmun hûcûmından nâşî câm-i şevk ve ğarâmi leb-rîz-i şerbet-i telh kâmî olub bi'z-zarûri ol perde tevakkufa meçâl emr-i muhâl ve derhal Osmân Beg'i huzuruna'da'vet ve envâ'ı mülâtafet ile buyurdu ki çünkü âyine-i takdîrden bize böyle bir vâki'a sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu. Senin kemâl-i merdânegi ve cân-fedâlığından ümîdvâriz ki emr-i muhâsarada ihtmâm ve bi-avniyet-i İlâhî düşmananân güm-râh ile ceng ve cidâle ikdâm eylyesin zîrâ me'mûlüm budur ki kefere kemâl-i ıztirâr ve teslim-i kal'a memlekete bî-ihtiyârdırlar deyû bi'l-müşâfehe terbiye-i pâdişâhâne ve sefâreş ve nesâyîh-ı müşfîkâne ve pederâne ile buyurdular ki cümle cevânân-ı sa'âdet-mendân senin nâsiye-i kâbiliyetinden katı çok necâbet ve ikbâl gördüğünden seni mahsusân ferzend-i sulbî yerine makbûl ve memlekete kişver-güsâlikda nazar-ı âtifetimle kabûl eyleyüb bu serhadd-i küffârda râyet gayret-i İslâmiyyeyi senin dest-i merdânelîge sipârisi ve suğûr-i millet-i İslâm'ın hifzını hudûd-ı dâru'l-harbde sana havâle ve hânedân-ı hilâfetimizin hayr du'âsı kâbiliyyetin hasebiyle kâm-yâblığına bâ'is husûl ve nazar-ı inâyet ve dide-i himmetimizin dûnyevî ve dînî menâzil-i makâsîdîna sebeb-i vûsûl olmuşdur.

Beyt

Rûzî ki şerâr-ı şirk-i eşrâr
Her dem zî ser-i sinâr rehîde
An dem meded sipâh-ı nusret
În yensurukellâhet resîde

diyerek feth-i hisâr içün götürdügü esbâb-ı kâr zâr ve tob ve tüfenk ve sâyir âlât-ı cengi temâmen Osmân Beg'e teslim ve kendü erkân-ı devlet ve sipâh-ı savleti ile def'i fesâd-ı Moğol içün geruye teveccûh ve sür'at ile avdet eyledi. Ba'dehu Osmân Beg aslında müeyyedün min indî llâh olmağla himmet ve teveccûh-i sultân dahi istizhâr-ı şevketine bâ'is-i izdiyâd olub Karacahisâr Kal'asını feth ve tekvûr-ı makhûri temâme-i ehl ve iyâl ve mâl ve menâıyla ahz ve ele götürüb müteallîğât-ı hâne ve teberrukât-ı hüsrevâne ile hizmet-i sultâna revâne ve sâyir ȝanâyim ve

nukûd ve ecnâsi mûcâhidîne ber-vech-i adâlet taksîm ve derûn-ı hisârda vâki' menâzil-i kûffârî guzât-ı muvahhidîne temlîk ve maktûyyet ile teslîm ve aceze-i reâyâ ve fukarâ-yı akd ve zimmet ve râbita-i merhamete vâbeste ve birkaç günde şehrî ve memleketi ber-vech-i şâyeşte ma'mûr ve livâ-yı mu'allâ-yı eymâni pîrâye-i adl ve ihsân ile asumâne peyveste ve ol kişerde meâbid-i işrâkî hark şirk-i nâ-pâkdan mesâcid-i pâke mübeddel ve kesr-i esnâm ve ref'i esâmî bâ's-i ithâr-ı şî'âr-ı İslâm eyledi.

Beyt

Kâfirânend be-devr-i tu encum be-aded
Rûz u şeb hâne-i işân heme zîr-ı zeber est.

Çün sultân-ı müşârûn-ileyhî leşker-i Moğol-ı mahzûl ile hîn-i mûcâdele ve mahall-i mukâtelede iken Osmân tarafından feth ve nusret-i İslâmın peygâm-ı meseret-encâmî resîde-i sem'-i terakkubî oldu bu haber-i meymenet-eser mûcib-i izdiyâd-ı dûst-ı kâmi ve istuzhâr-ı asâkir-i nusret-fercâmî olub sipâh-ı rû-siyâh Moğol-ı gûm-râhin dahi teveccûh-i sultân-ı âlîcâh mukâreneti ile böyle bir nusret-i pür-te'yîd gûş-zedleri olduğu gibi dest-i tetâvülleri her Herakliye şehrîn tahrîb ve ahâlîsinin ta'zîbinden mûrteş ve munkatî olub Biğâönü kazâsına müteveccih ve ol cem'iyyet ve zu'm-ı fâsidlerince askerlerinin kesret ve tevânlîğîna istifâd ve inâd üzreler iken Nâ-gâh ol sultân âgâh sipâh-ı zafer penâh ile üzerlerine ilgâr ve iânet tevfik-i İlâhiye ile cem'iyyetlerin târûmâr ve makhrûr ve meksûr eyleyüb sitem ve mütevâliyelerinden sâbık lâhîk-i ciger-hûn olan Rûmîler ve katîl isr ve ğibenlerinden mahzûn ve mağbûn olmalarıyla bir uğurdan tîg-ı intikâm bî dirîgâne-i keşide ve ol diyârin Müslümanlarının ehl ve iyâline eyledikleri fezâhatîn tertîb-i mûcâzâtin hadd-i mûbâlagaya resîde eylediler. Vezîr-i destâne etdikleri zîr-i destliklerin muâfebe zîmnâda ol şehriyâr-ı gayret-şî'âr ol gûrûh-ı mekrûhun hasiyetleri peyvestinden bir sâyibân müretteb ve âlât-ı tenâsüllerinin cildini arfâz ve kâlin keceler üzerinde birbirine dikdirub ol zâlimlerden sitem-dîde olan mazlûmların dîvân-ı adâlet-ünvânda üzerlerine çâdir olmak üzre âmâde eyleyeler deyu fermân-ı âlî sâdir oldu. Ol zamândan ile'l-ân ol menzîl etrâk beyinde Taşak Yazısı demekle mevsûm ve ma'rûf ve ol kavm-i şûmdan cihet-i tezkîr-i la'n ve nefrîn ile her mazlûm bir yâdigâr ile mezkûr ve mevsûfdur.

Beyt

Eger kine nestânî ez kînever
Be bî-dâd-ı hod beste bâşî kemer
Ve ger ber ne-y-ârem tîg ez niyâm
Be merdî zi-mâ ber neyârend nâm.

Cünki Sultân Alâeddîn'e cevânih-i erba'adan fevz ve feth ve nusret müyesser ve Osmân Beg'in huğûd-ı kûffârda gayret ve merdâneligi hasebiyle zînet ve rif'ati cümleden berter oldu. Ba'dehü birâderzâdesi olan Ak Timûr kavminin nâm-dârlarından Hasan Alb ve Aykut Alb ve Turgut Alb'i ta'yîn ve Karahisâr Tekvûrunu kayd ve bend ve kal'anın teshîrinin tafsîlini müş'ir nâme ile huzûr-ı sultâna îsâl ve

ırsâl eyledi. Ba'de vüslühim sultân-ı müşârûn-ileyh dahi kudûm-ı meymenet lützumlarından memnûn ve iltifât-ı şâhâne ile ol mücâhidân-ı zamâne ve ol sipeh-dâr-ı yegâne olan Osmân Beg'in bu hizmet-i pesend dîdesi mukâbelesinde tertîb ve temkin-i câh ve menziletini her vecîhle müterakkî olmağa müteveccih ve âyin-i salâtin-ı izâm üzre a'lâm-ı hâssa-i pâdişâhâneden bir kît'a alem-i sefid ve kös-i devlet-i me'nûs ve nekâre ve nakîr ve nâkos ve sâyir âlât-ı mehter-hâne ta'yin ve Eskişehir ve Înönü şehirlerinin mensûr-ı hükümetiyle şimşîr-i zerrîn şâhâne ve kemer-i dilpezîr-i hüsrevânı ve esb-i zerrîn-zân ihsân ve âyin-i selâtin üzre debdebe ve ihtişâm ile mümtâz-ı akrân ve ser-efrâz-ı deverân olmasına himmet-i mülükâne buyurub makâm ve menziletine terakkî buldurdı. El-hakk ol alem-i sefid ve rû'yet-i saîd gûyâ devlet-i Osmâniyye'nin sefide-i subh ikbâli idi ki tulû'u âf-tâb-ı hilâfetinden besâret-fermâ ve mâhice-i alemi şemse-i eyyân-ı saltanat idi ki nûr-ı firûzunun pertevî sahat-i mülk ve millete zînet-efzâ idî ve kös-i devlet ve tablhâne-i şevketi tâs-ı münecçim-gerdûn idi ki sadâ-yı hoş edâ-yı vakt ve sâ'at-ı hümâyûn ile gałgale-i vüsûl nevbet-i şâhî vasiyyet hulûl-ı zamân-ı pâdişâhîsini âleme ismâ' ve derûn kebend gerdân sipîhr-i bukelamunda savt-ı şâd-mânîyi behterîn terâne-i mevzûn ile îkâ' iderdi.

Beyt

Ez sadâ-yı kus-i sultân ïn nidâ âmed be-gûş
K'ïn ser-â-ser pâdişâhî râ be nevbet mî dihend.

Ve şimşîr-i zerrîn ve kemer-i cûzâ âyin semend-i devlet ve ikbâl ve tevsen-i hoş reftâr haşmet ve celâl ânnin zîrdân iktidâr ve umûr-ı âlemin zîmân-ı ihtiyârı kabza-i i'tibâriyla tefâhur eylemeğe delâlet ve hüsrevân-ı cihân kemer-i mutâvâ'ati meyân-ı i'tibâra bend itmeğe alâmet idi. Ve merdân-ı âlem-i gayb şimşîr-i cihân-gîriyi kabza-i merdânegîsine teslime bûrhân ve tîğ-i kahri dem-i seyf-i yemânî gibi rikâb-ı a'kâb-ı devletine fermân-revân ve behrâm-ı felek ihtişâm ikdâm-ı akdâm ile piş-gâhında a'dâ-yı liâmdan ahz-ı intikâm için ma'reke gâh-ı mücâhidânn serhenkligi hizmetiyle cevelân ve ser-gerdân idi

Beyt

Süret-i sehmeş ez-kemîn sâzed
Zî asumân aded-i zemân sâzed.

İttifâkan Osmân Beg'in resülleri gelüb vüsûl buldukları vakt-i asra müsâdîf väki' olması bu ma'nâyi işaret ve bu ımnâi besâret eyledi ki ol ser-efrâz-ı bûlend-âvâzelîgi asîf hulûl ve nevbet-i kös ve nefîri ana binâen ol hengâmda vüsûl buldu. Ve Osmân Beg dahi Sultan Alâeddîn'in ikrâmen ırsâl eylediği teşrifât ve tûğ ve sancak mukâbelesinde ta'zîmen birkaç hatve istikbâl ve nevbet-i sultânının nevâhâti vaktinde ta'zîm için dest-i edeb ber-sine ve vakâr ve sekîne ile kiyâm eyledi ve zamân-ı mezkûrdan yedinci pâdişâh olan İstanbul fâtihi Gâzî Sultan Mehmed-i Sâmi vaktine gelince âyin-i salâtin-ı Osmâniyye ile mehter-hâne çalndığı vakitde vech-i meşrûh üzre idi. Ammâ fâtihi müşârûn-ileyh ol âdeti menâfi-i ihtişâm rütbet-i sa'âdet olmağa taqyîr ve iki yüz on sene ta'zîm abesdir deyû ferâgat etdirdiler. Zîrâ mücerred bir nây-ı rûyînin istimâ' tanımı ile

selâtin-i bâ-temkîn mesnedinden hareket ve salâtîn pişenin mahz-i taklîdi ile rütbet-i miknet ve ihtişâmının ihtişâmına degmez.

Beyt

Zenem râ-yı devlet ziferezân-gân
Nîm pîrû resm bîgâne-gân.

Ve Sultân Alâeddin-i Sânîden hânedân-ı hilâfet-i Osmâniyye'ye bu hedâyâ-yı pâdişâhâne ve teşrifat-ı hüsrevânenin ırsâli 688 (1289-1290) senesinde vâki' ve andan sonra pey ender pey fütûhât-ı müteâkib ve te'yîdât-ı münâsib ol hânedâna mütetâbi' oldu.

Beyt

Çu gerdün kuned ger denî-râ büllend
Be-gerden firâzân der âred kemend
Hemi gerded ez seyl-i cûyî harâb
Be-cûy-i diger kes der efzâyed ab.

Dördüncü Hikâyet

Osmân Beg Gâzî'nin cühlîsden mukaddem vekâyiinden zîkr ve hîlkm-i eyâlet ve alem-i celâlet vüslü'lünden sonra şîve-i kışver-gûşâlığa sülük ve Karahisâr'da binâ-yı mescid ve ikâmet-i Cum'a ve cemâat ve edâ-yı salât-ı ideyn içün vaz'i minber ve nâm-i nâmîsine hutbe kirâet etdirdiği beyân ider.

Beyt

Ey sancak-ı ikbâli tu çerh-i mu'allâ
Efrâhte ez-adl u sehâ rütbet-i vâlâ
Ber-dest-i tû efrâhte şod râyet-i selâm
V'ez sa'y-i tû dîn yafte in mansib-i a'lâ.

Tâ ki kânûn-ı sa'âdet imdâd, "men adale meleke"²⁴⁹ ve kâ'ide dâimî'l-ittirad, "men zaleme heleke"²⁵⁰ Kişver ve memâlikde istimrâr ve zîr-i tâk-ı ne revâk felekde iştihâ bulmuşdur. Hemîse her bir ser-efrâz ki râyet-i cihân-bânîsin âf-tâb-ı âlem-tâb-asâ mihibâni ve gâm-gûsârı ile sâkinân-ı diyâr-i acz ve üstâde ki hâk-i sârları üzerine sâye-bân ve pertev-i merâhim ve a'tâf-ı câvidânisin gam-dîdeler hâkidâmin encümen-i tîre rûz ânına şem'i tâbân eyiliye elbette mebdâi a'lâdan te'yîd baht müeyyid-i kâm-kârfi ve te'yîd-i mesnedi müşeyyed-i cihân-dâri ile mümâtâz ve müsâlem ve alem-i adalet ve nâm-dârî müstezill-i halk-ı âlem olur ve ol devlet-i pür-imtidâdin imdâdî içün ervâh-ı kudsî-necâddan asâkir-i "ve eyyedeküm bi-cünûdîn lem terevhâ"²⁵¹ ânın harfîn-i câh ve celâlinde mütekâsir ve ekser nüfûs-ı insânî ânın envâr-ı mihibânlığı şâ'sâasından zerrât-ı gubârî gibi devlet-hâhî ve hevâdârî ile mütetâyir olurlar

²⁴⁹ Adâletli olan kimse mâlik olur.

²⁵⁰ Zulmeden kimse helâk olur.

²⁵¹ ... Allah görmediğiniz askerlerle onu desteklemiş..., Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 40.

Arabi

İzâ halle fe'l-cevzâu dest u ân serî
Fe mevkibuhu'l-ekdâru ve's-sa'du merkebün.

Nitekim Devlet-i Osmânînin bidâyet-i zuhûr ve âyâti ve bu hânedân-ı hilâfet mebânnîn tulû'-ı mihr-ı sa'âdeti mebdeinde ol mahzar-ı efser-i ser-efrâzî Osmân Beg Gâzi taraf-ı Bârî'den te'yîdât-ı mütevâliye ile müteâdid olub ve Eskişehir ve Karacahisâr hükümetleriyle mesned-nişîn-i izz ve ikbâl ve Sultân Alâeddîn temkini ile ol aktârun kışver-güşâlığı kendüye istikrâr bulub âvâze-i bülendinden simâh-ı küffâr ve İslâm pür-tanîn ve sadâ-yı gulgul-i sipâh-ı zafer-penâhını berîd-i sabâ ve şimâl kâffe-i enâma karâr eyledi.

Beyt

Çü yek rişte şud 'îkd-i şâhenşehî
Şûd ez fitne bâzâr-ı âlem tehi.

Zümre-i guzât-ı mücâhidin ve firka-i muvahhidinden bir cemâat ki bir müddetden beru serdârları olmadığından bî-ser ve sâmân ser-gerdân ve sultanatlarına za'f târif olan Selâçikanın dahi aşâyir ve kabâyilinden bir mikdâr müslimânâñ ol havâlide sahrâ gerd-i perişânî olmalarıyla ol menşe-i neş'eti sultanatın âsitâne-i sa'âdetine ilticâya tevecçûh ve elsine-i efvâh "el-ercâfu mukaddimetü'l-kevnî"²⁵² tâkînca Sultân Osmân'ın mesned-i serverîde istiklâline beşâret ile tefevvûh ve tefe'ül eylediler. Bir vakte degin ki müstekarr-ı hükûmet ve taht-ı eyâletinde merdân-ı kâr-dide ve dil-âverân-ı güzîdeden bir gürûh-ı pür-şikûh ve sipâh-ı nusret penâh cihâd-ı fi sebilillâh niyet ve azîmet ile gelub dest-i ber sine-i makâm-i hizmet oldılar. Binâenaleyh ber-muktezâyî gayret ve himmet yanına cem' olan tavâyif-i muvahhidâna îsâl-i menâfi' içün tevsî-i dâire-i mûlk dağdağası hâtit-ı fâtırına bâ'is-i hadşe oldı. Zîrâ rivâyet-i hikmet-ğâyet "lâ ricâlûn illâ bî'l-mâl"²⁵³ şâh-ı hûşûn pür-ferhengin kelimât-ı mûcerrabâtundandır ve kânûn-ı mesâlîh meşhûn "lâ mâle illâ bî'r-ra'iyyeti"²⁵⁴ selâtîn-i cihân-dârin âsârında mezkûrdur. Ana binâen Osmân Beg kuvvet-i fitnet-i tabî'at ve vefret-i nûr-ı ferâset ile akraba ve teallukât ve sâir akvâm ve kabâyîl ile tarh-ı bisât-ı meşveret ve cevâmân-ı nev-resîde ve pîrân-ı kâr-didenin ittifâkıyla 688 (1289-1290) senesi suhûrundan bir rûz-ı fîrûzda ibtidâ birâderi Gündüz Alb'î huzûrına da'vet ve tarika-i daiye-i feth-i bilâd ve endîşe-i gazâ ve cihâd ile asâkir ve ecnâdin cihet-i vûs'at maâşların istifâsâr eyleyüb didi ki çünkü Hazreti Mennân (cellet azametühü) ve teğâllüb-i saltanata ber-haseb-i va'd-i kerîm ve lutf-i anîm bizim devlet-i rûz efzûnumuzun hûrşîd-i emâni ve kevkeb-i nûrânîsini matla'ı ümmîd-vâriden yevmen fe-yevmen dirâhşân ve tâbân ve i'lâm-ı te'yîdât-ı âsumânîmizi tahsil-i metâlib-i dû-cihânîde günden güne hem ser-i keyvân etmededir pes imdi lâyık olan budur ki bu minnet-i uzmânîn-mukâbelesinde her vecile takdîm-i hizmet ve tahâdis-i ni'mete mübâderet eyleyelim

²⁵²Küçük olaylar büyük olayların öncüsüdür.

²⁵³Erkeklik ancak mâl iledir.

²⁵⁴Mâl ancak ra'iyyet iledir.

tâ ki medlül-i va'de-i "lein şekertüm le-ezîdenneküm"²⁵⁵ tetâbu'i niam-i müceddede hemîşê mütemâdi ola ve ol nesne ki bundan akdem bâr-gâh-i münâcâtda du'â ve mesâlib-i hâcât ile istidâ olunmuşdu. Vefâdan sonra ber haseb-i makdur-i müedday "ve men evfâ bimâ âhede aleyhu'llâhe feseyû'tîhi ecran azîmâ"²⁵⁶ her lahma mütezâyid ola.

Beyt

Nî met âred gaflet u şûkr intibâh

Sayd-ı nî met kün bedâm-ı şûkr-i şâh

Şimdi bu mesned şâhînin şûkr nî meti cihâd-ı fi sebilillâhda sa'y ve ictihâdi cümle-i umûra takdîm etmekdir. Lâkin hâlâ cevânbî erbaadan gelüb yanımızda mevcûd ve pey-ender pey niyet-i gazâ ile tarafımıza vurûd eylenen asâkir nusret meâsire bizim taht-ı tasarrufumuzda olan mûlk-i muhakkîrin emvâl ve ârâm-gâhi kifâyet eylemez bu bâbda re'y-i salâhîniz ne yüzdendir deyu birâderine suâl eyledikde birâderi dahi henüz vakt-i gûrûr-ı cevâni ve âvân-ı ünûfvânîde olmağla gayret-i fitrat-ı Türkistânî muktezâsına urûk-ı racûliyyeti hareket eyleyüb bu yüzden cevâb eyledi ki el-hamdüllâhi teâlâ devlet-i Hûdâ-dâd müsâid ve zor-ı bâzuyu merdânegî dahi ana mukârin ve mütezâiddir. Münâsib olan budur ki civârimızda vâki' memleket-i küffâri gâret ve yağmâ ve ol گanâyîinden leşkeriyâni mahzûz ve ihyâ eyliye. Çünkü ağâze-i yağmagârisi sâir Türkân ve sipâhiyâne resîde ola. Yevmen fe-yevmen cem'iyyet-i asâkir-i mütedâif ve esbâb-ı kişver gûşâyı müteelîf olur. Zîrâ sayd-ı kulub-ı kâm-revâyi gâret inhâ ve aktâr ve ictimâ'ı Türkân yağmâyı nehb ve târâc-ı emsâr iledir.

Beyt

Çu dârend genc ez sipâhî dirîğ

Dirîğ âyedeş dest burden be-tîğ

Çi merdî kuned der saff-ı kâr zâr

Ki destes tehi kerded u kâr zâr.

Ve bu müsâvereden sonra Osmân Beg kabile-i Kâyi Hânînin pîrân-ı köhnesâl ve cihândîde ve vâlid-i cennet-mekânının rûfekâ ve huddâmından Turgut Alb ve Hasan Alb ve Aykut Alb ve sâir fûnûn-ı umûrda rütbe-i isâbete resîde olanları huzûruna da'vet ve anlarla dahi husûs-ı mezbûrda halka cümbân-yâb-ı meşveret oldukda mûmâ-ileyhîm dahi cümleton merdüm-ı kâmil ve umûr-dîde ve vekâyi'i külliyyede kerrât ile kâr-azmûde idiler. Bu beyt-i gârrâ ile leb cümbân-ı cevâb oldular ki

Beyt

Berâ-yı cihân dîdegân kar kon

Ki azmûde sayd est gurg-i kuhen

Ya 'nî

Kaçan ki bir kâre şurû' eyliyesin cihân-dîdelerin re'y ve tedbîri ile bidâ eyle Zîrâ koca kurd tecrübe olunmuş sayddır.

²⁵⁵ Eğer şükrederseniz nimetlerimi artırırım..., Ku'ân-ı Kerim, İbrahim, 7.

²⁵⁶ ... Allah'a verdiği sözü yerine getirene Allah büyük ecir verecektir. Kur'ân-ı Kerim, Fetih, 10.

Cemî-i zamânda umûr-i sultanat ve sipeh-dârî iki vecihle nizâm ve cemîyet-i hâtrî sultânî-i cihân-dârî iki şey ile intizâm kabûl ider. Evvelâ cünûd ve asâkir tarafını riâyet, sâniyen reâyâ-yı mü'min ve kâfirî himâyet, bâ'is-i temsiyeyet-i hâl-i cihân-dârî ve sebeb-i âbâdi-i memleket-i vilâyet-i kâm-kâridir. Zîrâ bu ikisi birbirlерine mütelâzimândır. Biri birinsiz müyesser ve birinin husûli cânib-i âherinsiz mukarrer olmak emr-i muhâldîr. Bekâ-yı devlet-i şâhî, sipâhîn muâvenet ve mukâreneti iledir ve sebat-i mevâd-i câhî ve dâyi'-i İlâhî olan reâyânın emniyyet-i zâtî iledir.

Beyt

Ne der dâverî bâshed ân reh-nûmây
Ki suftî nûmâyed be-halk-i Hûdây.

Şimdi her vecihle lâyik olan budur ki kurb-i civârimızda vâki' memâlikin ahâlisi ki müddet-i medîdeden bu âna gelince hizmetleri sebkat etmişdir hâliyân bu eyyâm-i tevânyâyi ve kuvvet deyu hengâm-i şevketde ol tâife ile muâşeret ve mülâyemet üzre hüsni sülûka mübâşeret olunub şive-i muhâlefetde musîr ve dîn-i devlete muzîr olan a'dâ-yı kadîm ve düşmen-i leîmî muâvenet-i sipâh-i ihlâs-penâh-i gâzîyân ile makhûr ve ğanâyiminden leskeriyâni hisse-mend ve mesrûr eyliyelim ve ol cemâat ki bundan akdem mutâvaat üzre bezl-i makderet ve hüsni ihtiyyârlarıyla tebâiyete her vecihle mübâderet üzrelerdir şimdi çünki bu evkât-i bastat ve servetde zill-i adalet şâmil vezîr-i sâye-i şefkat-i kâmilde müreffehü'l-bâl olalar elbette anların eşbâh ve emsâli mutâbaat ve fermân-dârlığı bi't-tav' ve'r-rizâ râğıb ve meyyâl ve bu cihetden müstekarr-i hûkûmet ve ikbâl mahall-i âmed-şud-i erbâb-i servet ve emvâl ve pâye-i serîr-i ma'delet mesîr mecmâ'aî erbâb-î mâl ve menâl ve mesken-i tüccâr-î hoş-hâl olub bu mâ'nâ mûcîb-i kesret-i esliha-i esbâb-î sipâhgîri ve müste'akîb-i refâhiyyet-i tevan-geriyi ra'iyet ve leskeri olur. Çünki pîrân-î kâr-azmânnın re'y-i metîn-i mutâbiki pend-i hakîmân-î rûzgâr ola. Hakîkat-î sıdk-î kelime-i hikmet âsâr-î "mâ hâbe men istihâre ve mâ nedime men istişâre"²⁵⁷ âşikâr olur.

Beyt

Mesveret rehber-i savâb âmed
Der heme kâr meşveret bâyed
Kâr-î an-kes ki meşveret ne-kuned
Nâdire bâshed er savâb âyed.

Lâ cerem, Osmân Beg-i sâhib-i himem ber-vefk-î huluk-î ma'hûd ve huy-i mahmûd-i vefâ vüçûd-î temâm ile kendü evliyâ-î sâdiku'l-i tikâdına iltizâm ve mûrâât-î silsile-i ülfet ve irtibât ile tamâmî-i hem-sâyelerini hüsni ihtimâm ile râm eyledi ki cümleden biri Harmankaya hâkimî Köse Mihâl idi ki bundan akdâm dâstân-î aşkda Osmân Beg'in Eskişehir hâkimî ile vâki' olan cengde mezkûr ve Osmân Beg'in dest-i iktidârına gîrifât ve kendünün ve evlâdının kerdenlerin

²⁵⁷ İstihare eden zarar etmez; istişare eden pişman olmaz.

mâlikü'r-rikâb olan şimşir-i helâkin tavkîndan âzâd eylediği ecilden kendüyü vücûd-ı küfr-i aslîsi ile leşkeriyân-ı mücâhidîn-i Osmâni'nin ensârından ve bu devletin kadîmî muhassillarından add ider idi.

Beyt

Her ki u ser berîn astâne nihed

Pây ber târek-i zamâne niked

Ya 'nî

Her kim bu âsitâneye ser nihâde olursa pâyını zamânenin başı üzerine kor.

Ve biri dahi Bilecik hâkimi idi ki Ertuğrul Gâzi'nin zamânından beru hem-vâre ahd ve vefâdâri ve akd-i hizmet-kârîde sâbit-kadem ve sâdîk-dem idi. Sebeb-i evvel ki sâbikan zikr olunduğu üzre kabile-i Kayı Hânînin il ve ulusi yaylâk ve kışlâklara iyâb ve zihâblarında ehmâl ve eskallerin kal'a ve derûn-1 hisârda emânete hifz ve yine ashâbına teslîm ve serişte-i hüsîn-1 muhâletât ve muhâlesati bir vecihle elden bırakmayub dâimâ semt-i sadâkatî riâyet ider idi ve Osmân Beg dahi akvâm ve aşâyiri ile ol murâbata-i kadîmei gözedüb riâyet ve himâyeti kendü nâmûsı add ider idi.

Şîir

Limen tatlabû'd-dünyâ izâ lem tûrid bihâ

Sûrfâra muhibbün ev esâetün mücrimün.

Ammâ ol tarafın İslâm hâkimlerinden birisi Germiyânili hâkimi Alişîr idi ve ekser evkâti Osmân Beg'in tâfesiyle hased ve münâfakât yüzünden dürlü dürlü mel'ânét ider idi sebebi ol idi ki mezbûrun Köse Mihâl ve Bilecik hâkimi ile adâvet-i kadîmesi olub mesfûrların Osmân Beg'e eyledikleri ubûdiyetden mahzûz degil idi. Zîrâ Osmân Beg'in havfindan bir tarîk ile dest-res bulub vilâyetlerini yağmâ idemez idi ve ol vilâyetlerin hâkimi ve ehl-i zîmmet reâyâsî ehl ve iyâl ve mâl-1 menâllarına Osmân Beg tâfesinin ta'aruzundan emniyet üzre idiler ve eyyâm-1 muâmelât ve hengâm-1 muhâmelâtda birbirlerinin menzillerine bî-mehâbbâ tereddüdleri bir mertebede ider idi ki keferenin avrâtları ve kızları Osmân Beg'in adl ve siyâsetine i'timâd ile Karacahisâr'da vâki' bâzâr yerine ferâg-ı bâl ile hâzır ve mevcûd olurlar idi. Bu hüsîn-1 muâşeret kasaba-i mezbûrun kesret-i cem'iyet ve ziyâde âbâdânlığına bâ's olub ehl-i hîref ve erbâb-1 sanâyiden mü'min ve kefereden vâfir kimesne anda tavattun ve bey' ve şirâya meşgûl olub husûsan Cum'a günlerinde bey' ve şirâ içün etraf ve eknâfdan azîm cem'iyet ve her gün meta' vefret üzre olub memâlik-i İslâmiyeden ki mukaddemâ havâdis-i rûzgârdan müteferrik idiler bu güne emniyet ve husul-1 emniyetden bâşı devlet-i cedîd-i Osmâniyye'nin avâne-i zuhûriyle kasi ve dâñîden herkes ol mecmâ'i İslâmiye'ye rû-be-râh-ı azîmet oldular ve yevm-i Cum'ada erbâb-1 salâh ve ubbâd ve zühhâd müçtemi' olub lâkin kasaba-i mezbûr henüz feth olub kâdi ve mescid ve camî' olmadığından "el-cum'atû haccû'l-mesâkini ve îdü'l-mü'minîn"²⁵⁸ mazmûnu

²⁵⁸ Cuma günü fakirlerin hacci mü'minlerin ise bayramıdır.

üzre tâife-i İslâm ikâmet-i Cum'a ve kirâat-ı hutbeye muhtac olub ve ol kişiwer henüz dâru'l-İslâm'a dâhil olmağıla Sultan Alâeddin tarafından mahsûs kâdi olmamağıla zümre-i mücâhidîn ve gürûh-ı muvahhidîn pîr-i tarîkat olan umdetü's-sulehâ ve's-sâlikîn Şeyh Ede Bahî'ya niyâz ve ol dahi icrâ-yı ahkâm-ı Şer'iyye ve ikâmet-i salât-ı Cum'a ve îdeyn için bu kasabada mescid ve câmi binâsı elzem ve bir kâdi ehemmdir. Taraf-ı sultâna arz olunub izin alınsa münâsibdir deyu damad-ı muhteremi olan Osmân Beg Gâzî'ye ifâde buyurdıkda Osmân Beg dahi ol kişiwerde şeâyîr-i İslâm'ın izhâra kemâl mertebe sa'y ve havâhiş olmağıla husûs-ı mezbûrda böyle cevâb buyurdılar ki cemî-i zamân kâr-ı hayrda te'hîr memdûh ve münâsib degildir. Zîrâ "fi't-te'hîri âfâtun"²⁵⁹ kâdi ve hatîb nasbında ve mescid ve câmi' binâsında taraf-ı sultâna iilticâya ne hâcet. Çünkü bi-avnillâhi teâlâ bu mülkü kendü dârb-ı tiğimle istiklâlen dâru'l-harbden havza-i İslâmiye'ye dâhil eyledim. Hâlâ bunda mevcud olan cemâat-ı İslâmiye içün binâyi mescid ve câmi' ve nasb-ı kad ve hatîb ve ikâmet-i ezan ve i'lân-ı şî'âr-ı İslâm gerek bu yerde ve gerek ba'de-izin inâyet-i Bâri ile eyâdi-i küffârdan cihâd ile nâil olacağım yerlerde Sultan Alâeddin'in bize tabi' vê âlem ve teshîr-i bilâde verdiği izin sebebiyle azl ve nasb bana müfevvizdir. Ve bu tâife-i mücâhidînin erkân-ı devlet-i kâdîni ve gürûh-ı muvahhidîn-i müstakîmi kendü memâlik-i mevrûsîlerinde vâki' cevâmi' ve mesâcidde müstakillen kendü hutbelerini isterler ve kendilerini Şer'an nâsîb ve mensûb bilürler zîrâ Devlet-i Selçûkiye'ye hânedân ve Kâbile-i Kayî Hâni semt-i vefâdâri ve irtikâb-ı envâ-ı hizmet-kâri ve dil-hâhî-i dû-cihân ve yek ciheti de cümleyi takdim etmişlerdir. Ve şîmdi elhamdülillâhi teâlâ avn-i İlâhiyyenin gayrîndan bir vecîhle gayrîn muâvenetine itminân münâsib ve müveccih görmezler ve kâr-ı gazâ ve cihâddan gayri bir kârda dahi gayrîn iânetini istemezler deyü şeyh-i mûmâ-ileyecevâb- bâ-savâb ile hatm-i kelâm eyleyüb ehl-i küfrün menâzilini ve ol diyârın mesâkin-i hâliyelerini husûsan nefis-i Karacahisâr'da vâki' menzilleri ber-vechi temlîk ve maktû'iyyet üzre zümre-i mücâhidâna adâlet üzre taksîm ve kilisâları mesâcid ve meâbîd-i İslâmiye'ye tebdîl ve münâsib olan kilisâ-yı kebîri câmi ettirüb va'z-ı mîmber ve hatîb ta'yîn ve şehrâ bir mütedeyyin ve müteşerri' kâdi nasb ve edâ-yı salât-ı Cum'a ve îdeyn ve âdet-i mülük üzre zikr-i elkâb ve du'a ve müstakillen hutbe okutdu.

Beyt

Çû sarf-ı himmeteş ber best-i dîn şod
Bi-ahdeş Cum'a idü'l-mü'mînîn şod
Cudâ şud dîn zi-küfr-i zulmet endûd
Be-hukmeş geşt rûz-ı şer' fûrûz.

Ve izdiyâd-ı cem'iyet ve rahat-ı ra'iyyet ve emniyet-i mülk ve millet içün mücâhidînden bir mu'temed ve dindâr kimesneyi emr-i siyâsete me'mûr eyleyüb bir mertebe nîzâm verdi ki bir zâlimin dest-i taaddisi bir mazlumun dâmen-i ırz ve malîna kat'â resîde olamayub şîve-i Şer'iât-perverî ve dâd-güsteri bir gâyete bâliğ

²⁵⁹ Geçiktirmede âfât vardır.

oldı ki zamân-ı adâletinde dest-i dirâzî ancak mübârizânın rımahına münhasır oldu. O dahi kerden-keşân-ı müşrikînin haddini bildirüb tarîk-i müstakîme da'vet içün idî ve siyâasetinin âleme tesîfrinden nergis-i zerrîn-tâq tabkî zerr-i ber ser-i bağda bî-pervâ durub ve bâd-ı sabâ gûlistanda bir berg koparamayub buy-i gûl-i dil-rubâyi emâneten ahz ve bilâ tasarruf müstenşiklerin dimâğına işmâm ve dîbâ-firûşân-ı gûlsen-i terk u taz bâd-ı seherîden emniyet üzre dest-gâhi bezzâzîyeyi gûşâde birağub ve turâz ve dârân-ı cemenistân-ı belle-i gûlî rûzgâr-ı baharda mîzân-ı adl-i muaddilün nehârdâ sencide ve tamâmî-i eyyâmda ol i'tidalden udûl emr-i muhâl idî.

Beyt

An Hûdâvendî ki çün ez adl mî-guyed suhan
Der ten-i Nûşirevân-ı nûş-ı revân mî efgend
Zikr-i adl içî ki der-devr u zamân pâyende şud
Nakshâ der-dâstân-ı âkîlân mî efgend.

Beşinci Hikâyet

Osmân Beg'in cüllüsündan mukaddem Köse Mihal ile müşâvere ve kurbî civârında väki' ba'zi mülük-i küffâr ile musâdekat ve muvâlâtî tecrübe ve şehri Matrine ve Göynük ve Yenice-i Tarakçı vilâyetlerine ve ganîmet ve gazîya niyet eylediğün beyân ider

Bir zamân-ı ferhunde ve âvân-ı hucestedeki beşârât-ı mülhimân-ı gayb ve işârât-ı münhiyân-ı ayb ve reyb vûsûl ve şumûlünden gonca-i gûl-zâr-ı devlet-i rûz-efzûn nesim-i cân-perver "în testefîhi fekad cætkümûl fethu"²⁶⁰ ile tayyib-i girîbân ve anber-i ceyb ve her subh ve şâm mücâhidân-ı dîne neşât bahşî "izâ câe nasrullâhi ve'l-feth"²⁶¹ mazmûnu letâfet meşhûnu üzre nesâyim-i bastat-i dimâğ-ı şâb ve şibe resîde ve müheyyib-i ruh-perver "innî le ecidü nefestü'r-rahmâni"²⁶² den nesîn-i subh-gâhi revâyîh-ı nûvîd-i nusret iktizâyi nasartu bi's-sabâyi kâm-ı cân chl-i îmâna mütevârid eyler ve be-imdâd rûz-i sâhîde cembeş-i şîmâl-i ikbâl fütûhât-ı mütevâlinin hikâyâtını gûş-i muâşirâmî gûlsen-i devlete ilkâ eyler.

Arabi şiir

İzâ hebbet bike'r-riyâhu feğtenimhâ
Feukbâ külli hâfîkatın sükûnun
Velâ tağfil anî'l-eyyâmi fihâ
Felâ tedrî es-sükûnu metâ yekünü.

Egerçi gâhi tesvilât-ı vehm-i pür-vesvâs ve temvîhât-ı hayâlı dâlâlet-i İlbas-ı mevâni-i bim ve hîrâs ve avâyîk-i havf ve ye's-i pîşî râh-ı endîse-i isâbet pîşeye sed eder ammâ yine mübâriz-i saf-şiken sıfat-ı şecat rûy-ı tahakkümden istizhâr "în yensurkumullâhu felâ gâlibe leküm"²⁶³ cümle-i nev himmâti tarîka-i tevehhütüm ve

²⁶⁰ ... Zafer istiyorsanz işte zafer geldi..., *Kur'ân-ı Kerîm*, Enfal, 19.

²⁶¹ Ey Muhammed ! Allah'ın yardımını ve zafer günü geldiğinde ..., *Kur'ân-ı Kerîm*, Nasr, 1.

²⁶² Şübhesiz ben Rahmanın nefesini alıyorum.

²⁶³ Eğer Allah size yardım ederse kimse size gâlib gelemez. *Kur'ân-ı Kerîm*, Al-i İmrân, 160.

tehekküm ile pîş-i râh-i tevfikden ref eder ve âvâze-i fursat ve kâm-yâbı va-de-i “ve’ adekümüllâhû meğânimé kesiraten te’ huzûnehâ feaccele leküm”²⁶⁴ ile arsa-gâh-i tahkîkde müştehir eyler ve livâ-yı fütûh-ı sipâhdâr-ı İslâmî şevâmih-i cibâl-ı pür-nikâl-i küffâra efrâhte eyler.

Beyt

Zı-hûrşîd-i tâbân inâneş bi-ters
Zı behrâm-ı ab-ı sinâneş bi-ters
Şeved sayd zâg-ı kemâneş ‘ukâb
Zı tigeş bi-lerzed dil-i âf-tâb

El-kissa: Nitelim bu mukaddemâtın misdak-ı intibâkı Osmân Beg Gâzî’nin hâlâ sa’âdet-simâti ile evvel idi ki çünkü müşârûn-ileyh kemâl-i ümidvâri ve hulûs ve i’tikâd ve safvet-i niyyet ve vüsûk ve i’timâd ile lâyézâl endişe-i isticâbet du’â-yı lâzimü'l icâbete Nebevî (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sahibi ve sellem)de ki “Allâhümme encizlî mâ va’adtenî”²⁶⁵ rûz ve şeb müheyyâ ve âmâde ve bu ricâ-yı vâsik ve teveccûh-i sâdik üzerine mebnî kişver-gûşâhk kaydına üftâde olub ma’hûd-ı menzüreten binâen dâimâ nezdik ve dûrden hûkkâm-ı kilâ’-üstüvâr küffâr ve mâlikân-ı husûn-ı âlî-hisâr civârim ki kâbil-i kabûl-ı İslâm mülâhaza eyler idi ba’zi mülâyemet ve mûsâlemet ve bazisimi tev’id ve tehdîd ile ber muktezâ-yı hikmet-i “üd’û ile sebili Rabbike bi’l-hikmeti ve’l-mev’izati’l-haseneti ve câdilhüm billeti hiye ahsen”²⁶⁶ ile te’lif-i kalb ve muhabbet-i dîn-i Muhammedî makâmında tutar idi. Ve eger bir cemâat makâm-ı i’tinâ ve teannûdde îsrâr edüb muhâlefet izhâr eylese emr-i mûhim-i “câhidü'l-küffâra ve’l-münâfîkîne vağlûz aleyhim”²⁶⁷ ile amel eyleyüb ol nûfûs-ı habisenin illet-i mel’anetine hiddet ve şiddet-i tîg-i fevlâd ile ilâc ve devâ ve ol merdûdân-ı siyah-dilin emrâz-ı kalbiyelerine şerbet-i zehr olur kahr ve işrâb mevrûd-ı helâk ve sadûd ile müdâvâ eyleyüb bûy-ı nîfâkdan hâlis ve muarrâ olan cem’în mezâkîna câm-ı hoş-gûvâr nesâiyî ve mevâiz-i müşfîkâne ve ilkâm-ı tayyîbât-ı erzâk ile te’lif-i kulûb ve irfâk ve sunûf ihyâ ider idi.

Beyt

Ey zı harec goft mücâhîde k’ân kerde bâ-âf-tâb hem-bâzî
Be-ser-i tîg mûlk bi-sitânî be-ser-i tâziyene der bâzî.

Ez cümle ol hem-sâyegân-ı hamîde-hisâlden biri Köse Mihâl idi ki eyâleti Vilâyet-i Harmankayâ’dâ hâkim idi. Ve aslâ mûrâat-i hizmet-kârı ve fermân-berdârîde tegâfûl ve tecâhûl etmeyüb esfâr ve gazâvâtda tarîka-i hem-râhî ve nusret-i muhîsâneyî hulûs ile icrâ eder idi. Bilecik Tekvûri dahi anım gibi kurb-ı civâr

²⁶⁴ Allâh size, ele geçireceğiniz bol bol ganimetler va’detmiştir. İnananlar için bir belge olması, sizi doğru yola enstîrîmesi için bunları size hemen haber vermiş ve insanlarım size uzanan ellerini önlemiştir. Kur’ân-ı Kerîm, Fethî, 19.

²⁶⁵ Allâhüm bana va’dettingini bana ver.

²⁶⁶ Ey Muhammed ! Rabbiñin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır, onlarla en güzel şekilde tartış..., Kur’ân-ı Kerîm, Nahl, 125.

²⁶⁷ Ey Peygamber ! Înkârcılara ve iki yüzlülerle savaş, onlara karşı sert davranış. Kur’ân-ı Kerîm, Tâhirîm, 9.

sebebiyle kendüyü silk-i muhlisân-ı mahsûsada fermân-berdar add, edüb “ve inisticâreke ehadün mine'l-müşrikine fe-ecirhu hattâ yesmeu kelâmellâhu”²⁶⁸ istimâ'-ı besâret-i dil-hâhinden kendüyü silk-i müstemîân-ı ahkâmüllâhda münharit zann ider idi. İttifâkan bir gün Osmân Beg Gâzî ferâg-ı bâl ile müstekarr-ı hükûmetinde oturub endîse-i feth-i bilâd-ı küffâri nakş-ı levha-i zamûr-i münâr idüb mukâdemât nehzat-ı seferî tarîk-i gâzîyân-ı meşhûr üzre tarh ve esbâb-ı ceng ve cidâli kader-ı istitâ'at ve ricâl ile mürettebat ve müheyyâ eylemişdi. Ve Köse Mihal ile râbitâ-i musâhabet ve ihtilât-ı ihtisâsi ziyâde olmağla huzûruna taleb ve tarîka-i meşveret ve salâh-endişlik bâbında böyle hitâb eyledi ki şimdî hâtrimizâ hutûr eyleyen budur ki bilâd-ı küffârdan bir semte gazâyâ âzîm ve intifâ'ı sipâh içün ehl-i küfür ve inâdîn nâfi'îterin-i mesâkinine câzîm olub kasaba-i Yenice Taraklı ve etraf ve eknâfîm dil-hâh üzre mahall-i pür-mâl deyû nişân haber verdiler ve sâhib-i vukûf kimesneler dahi ol inhânın ahvâlinde böyle nakl iderler ki ol kasaba ve vilâyet halkının mecmûu şâne-terâşlardır ve ahâlfisinin san'atları bi'l-külliyye imşât-ı elvân ve mil'aka-i taâm ve aş kefcesidir ehl-i inhâya vech-i maâş ve hûres ve intiâş kesb dest-i pür-hünerîde ser-i ceng-i pîşe-i verîdedir. Der sıfât-ı şâna ve şâna-terâşî ve mil'aka kâhî keff-i dest ve ser ingûstân ile mânende-i şâne çend dendâne ile her hâne ve kâşânedede kisvi fark ve şâne-yi meyânededen meşâtelik ile taksüm ve şuâ-i hursîd-i meşât giyânî gibi her seher müy-i sefid ve mehâsin-i nurânî subh-i cedîde şâne-keş olurlar ve sabâhdan akşamâma dek zülf-i pür-tâb-ı şîmsâdî şâne-misâl erre ve minşâr ile birbirinden tefrik ve sabâ ve şîmâlin meşâtekânî gibi cümlesi muhâdderât-ı müşgîn devâybî-sâhib-i cemâl inhâya meşgale-i ruzâne ve şebâne ile haml ve nakl çûb-i şîmsâd ve tertib-i ehmâl-i mil'aka şâne ve bilâd-ı rişte hây-ı zülûf-i peri vû şâna ve müy-i meckad-i anbar tîmâbî birbirine mahlûd idüb ve etraf-ı memâlikden her tarafa bey' ve şîrâ'yı mil'aka ve şâne içün sur'at iderler.

Beyt Limüellîfîhi

Haridârân ez ân zülf-i dil-âvîz

Çû şâne kerde dendân tama'ı tîz

Tu râ şod şâne her hûb-i gül-çîhr (çehre)

Berâ-yı zülf-i hod ez pençe-i mihr.

Aksâ-yı murâdımız bu kişiwer-i ma'mûri mütemevvilânı ehl-i küfr ve fûcûrdan ki memâlik-i Rûm'un meşâkin-i meşâta giyândır. Nehb ve gâret eyleyüb kerh-i muğlak-i eflâs gâzîyânı şâne-ger-guşâlığı gibi zülf-i ca'dî müyânda bir uğurdan birbirinden gûşâde eyleyüb ol kâfirân-ı pür-mâl ve menâlin nukûd ve emvâlinin emşât-ı neşâtiyla mücâhidînin dirhem olub birbirine karışmış mehâsinini müddetler ile zülf-i semen-i müyân gibi kîse-i tehî-i iflâsda kûrre-i bâd urmuşlardır. Bir uğurdan şâne-i inşirâh ve inbisât bahş idelim ve mûbârizânun perîşân gönüllerini misât-ı meşâta gibi silk-i cem'iyyete çekelim çünkü Osmân Beg müşâvere-i mezkûrda Köse Mihal mahrem buyurdu mesfûr dahi derûnunda merkûz olan sîdk ve

²⁶⁸ Ey Muhammed ! Puta tapanlardan biri sana sığınırsa. Onu güvene al, taki Allâh'ın sözünü dinlesin. Sonra onu güven içinde olacağı yere ulaşır. Çünkü onlar bilgisiz bir topluluktur. Kur'ân-ı Kerîm, Tevbâ, 6.

ihlâs izhâr ile tarîk-i savâba reh-nûmâ olub böyle cevâb virdi ki bu tedbîr-i dil pezîr
ğayet ile pesendide-i cevân ve pîr inşâllâhu teâlâ muvâfîk-i takdîr ve bu teveccûh
müntec-i fütûhât-ı kesîrdir. Lâkin ma'lûm-ı devletleridir ki her bâbda hazm-ı ihtiyâti
riâyet vâcîb ve ehemdir. Zira mahall-i maksûda varub gelmeden nehr-i Sakariyye
mânende bahr-i pûr-hurûş bir nehr-i pûr-cûsdur ve asâkir-i zafer-meâsire mahall-i
mûrûr ve ubûr olmağla iyâb ve zehâbda mânî' ve etraf ve eknaâda hatırnak mahaller
vâki' ve ancak Sarukaya ve Kob Sorkun tarafından teveccûh ve azîmet ve sa'âdet ile
hareket ve bu vecihle mahall-i merâma nehzat-ı hümâyûn buyurulmak mîtnâsibdir
ve gazât-ı nusret âyât dahi nehr-i mezbûrun âsân olan ma'berinden sâlimen ve
gânîmen güzer eyleyüb bir tarîk ile zahmet çekmeyeler ve andan Matrina vilâyetine
varub ol kışver-i ma'mûr-ı nehb ve gâret ve fursatı ganîmet bileler zîrâ

Beyt

Me-kon vakt, zâyi' be-peygâr u hayf

Ger fursat azîz est ve'l vaktü seyfün

Ya'nî

Ve ceng ve hayf ile tazyî-i evkât eyleme ki kılıç vaktinde fursat azîzdir
hemâni iş gör.

Köse Mihal'in bu maslahat-i hurd-mendâne ve tedbîrât-ı muhlisânnesi Osmân Beg'in cây-gîr-i zamîr-i münâr ve ğayet ile dil-peziri olmağla hulûsa delîl-i kat'î olduğun yakînen bilüb i'timâd ve i'tikâdi ziyyâd-ber-ziyyâd oldu. Ana binâen reh-nûmûni-ı ikbâl ile fi'l-hâl ol re'y-i hureste meâlin a'mâliyle emr-i mezbûra iştîgâl
gösterüb mütevekkilen ale llâhi'l-Mûteâl idrâk-ı âmâle atf imân ve techîz-i râyât-ı celâle fermân buyurdu. Çünkü leşker-i mansûr-ı İslâm muvâzî' Sorkun'a vûsûl
buldilar. Samsa Çavuş ki Ertuğrul Gâzî merhûmun sipeh-sâlârlarından olub müddet-i medîd Matrine ve Sorkun ahâlisi ile ziyyâde aşinâlılığı var idi. Osmân Beg'i istikbâle
isti'câl ve cenâb-ı kârsâz âlim-i mezbûru Osmân Beg'in ser menzil-i maksûduna reh-nûmâlik içün misâl-i ricâlü'l-gayb ihsân eyledi. Vaktâ ki ahâlî-i Sorkûn asâkir-i
mübârizân-ı İslâmî def'aten gördiler. Bi'z-zarûr rakabe-i itâ'ati rabaka-i mûtâbeate
keşide eyleyüb Samsa Çavuş'u hukûk-ı kadîme sebebiyle mâ-beyne tavassut ve
teşeffuiyle kabûl-i akd-i zimmet ve ta'âhhûd-i mâl ile telakkî ve istikbâle sur'at ve
çehre-i gerd âlûd-i gâzîyâna reşahat-ı ab-ı fevâyid ve ğanâyim ile behcet ve tarâvet
verdiler ve vilâyet-i Sorkûn'dan istifâ-yi menâfi' i kesîreden sonra Göynük semtine
nehzat ve andan dahi ğanâyim-i vâfireye dest-res bulub askerî tâifesini ol ğanâyim-i
bî-hisâb tevânger ve hoş-hâl ve müreffehü'l-bal ba'dehu Yenice-i Tarakçı cânibine
azîmet ve ol vilâyetin emvâl ve eşyâsı ki zülf-i meftûl-i hûbân gibi cem' olmuş idi.
Dest-i şâne-misâl meşşât-gân ile peççe gûşâ-yi ğârât olub bir hoşça yuyub tarayub
perişân ve ber-bâd eylediler ve gûlamân-ı mâh-manzar ve cevâri-i peri-peyker ve
nukûd-i bî aded ve ecnâs-ı bî hadd ve add ile tamâmî-i asâkir-i nusret meâsir
muğtenim ve tevânger olub şibe'-i tam hâsil ve husûl-i maksadda vâsil ve nâil
olduklarına binâen teshîr-i hisâra mukayyed olmuyub avdet ve Kalanus
memleketinden huzûr ile übûr ve memleket-i mezbûr hemcivâr olduğundan esîre
mûteallik gûlâm ve cevâri getürmeyüb lakin sâir emvâl ve eşyâ ve devvâb ve mevâşî
misillî râst geldiklerin yağıma ve sürüb götürüb Köse Mihal'in memleketi olan

Harmankaya'dan güzeran ve makarrı gâziyânı zafer-nişân olan Karahisâr'a salımen ve gânimen avdet eylediler. Osmân Beg bu sefer-i nusret-eserde Köse Mihal'ın dûstluğuna i'timâd-ı külli hâsil eyledi. Lakin sâir hem-sâye ve hemcivâr olan tekvûrânı kûffâr ve mülük-ı etrafı bu kazkiye zuhûrundan sonra havf-ı guzât-ı İslâm'dan makâm-ı ru'b ve hirâse düşüb zu'm-i bâttârlarınca mücâhidin-i dîni def²⁶⁹ ve ref²⁷⁰ için birbirleriyle ittifâk ve گayet hazır ve ihtiyât ile imdad ve hem-râhlîk şikâka mûbâşeret eylediler. egerçi Osmân Beg her çend ki Bilecik hâkimi ile tarîk-i dûstu ve hemcivârlık mer'i dutar idi. Ammâ mesfûr asâkir-i İslâm havfindan dâimâ muzdarib ve bî-huzûr idi ve Köse Mihal'in İslâma reh-nûmâlik ve delâletinden rûz ve şeb teessüf-i vâhî kendüye hem-râh ey lemiş idi. Ve Osmân Beg ile olan muhâlâtâ ve murâbatası sebebiyle bir vecihle men'ine kâdir olamayub ancak hufyeten yevmen fe-yevmen mülük-ı etrâf ile Osmân Beg'in hilâfına nifâk üzre idi. Ammâ ol merd-i meydân-ı sadâkât ve merhamet yani Osmân Beg sâhib-i nusretin hâtrında mesfûrun diyârına bir dûrlu zarar ve teaddî hutûr etmeyüb ve zamîr-i münâr sâf-i tifâdına bir vecihle ikâ-i fitne ve fesâd mülâhazası getürmez idi. Ma'a-hâzâ ba'zı kimesneler acaba ol mücâhid-i dîn-i mûbîn ve serdâr-ı muvahhidîn bu kâfir-i bî-dîne sâir müşrikînden ziyâde riâyet neden iktizâ ider deyû guft-ı gûda olmalarıyla müşârûn-ileyh kavl-i nâkışâni istimâ buyurdukda bundan akdem bu diyâr-ı celîlu'l-i tibâra henüz gelüb garîb ve bî nevâ ve tenk-dest olduğumuz halde bu serhadde Bilecik hâkimi mesfûrdan ziyâdesiyle mihribânlık ve garîb-nevâzlîk gördük. Şimdi Elhamdû lîllâhi teâlâ kesret üzre ser ve saman ve servet ve nâil-i rütbet ve menzilet olduk iktizâ eyledi ki hukûk-ı kadîme riâyet ile meslek-i "Üşkur limen en'ame aleyke ve en'im alâ men sekereke"²⁶⁹ cümlâ-i dûstân-ı sâdîk ve yârân-ı kadîm muvâfîka lâyîk uslûb-ı kerîmâneyi mer'i tutâlim deyu cevâb-ı bâ-savâb buyurdu ve bu guzât-ı nusret-esere bu sefer-i pûr-zafer 691 (1291-1292) senesi şuhurunde sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu.

Altıncı Hikâyet

Osmân Beg Gâzî'nin taht-ı sultanata cültüsünden mukaddem süvâr olan kûffârin sū-i kasâ ile birbirîyle ittifâk ve sohbet-i dûstane içün hileyile da'vet ve müşâriin-ileyh ol mekr-i nihâni-i şeytâniye bî-tevîk-i Rabb-i Müteâl ile eskâl ve ol gûrîh-i mekrûhun mûlk ve devletlerinin intikâli beyânındadır.

Zümre-i evlîyâ ve dûstân-ı Hûdâ ve tâife-i rehzevân minhec-i Hûdâ hemîse vikâyet-i sâbika inâyet-i Rabbâni ile nekâybî-i a'dâ-yı cânîden mâsûn ve dâima murâkabet-i rahmet-i gîtî himâyet-i hidâyet ile sirâyet-i zarar-ı hussâd ve husamâ-yı şeytânîden muhâfazat-ı Yezdanî'de me'munlardır ki "elâ inne evlîyâellâhi lâ havfûn aleihim ve lâ hüm yahzenûn"²⁷⁰ dur. Her âyne eşrâru'n-nâs ve telbîsât-ı münâfîkân-ı pûr-vesvâs-ı hannâsdan ki iki yüz leylin şîvesinde perde-i zulmâni-i şeytânêt-i nihâniyî cebhe-i a'mâllerine rû-pûş olmağa tâlib ve misâl-i subh-ı kâzib televvûn ve devrengide dem-be-dem ihfâ-yı işrâk-ı mîhr-i cihân-tâba râğıblardır. Ammâ hiç kâr-

²⁶⁹ Sana in'âm edene teşekkür et, teşekkür edene in'âm et.

²⁷⁰ Dikkat edin ! Allâh'ın dostları için bir korku yoktur ve onlar mahzûn da olmayacaklardır. Kur'ân-ı Kerîm, Yunus, 62.

tebâh-ı şir subh-ı sâdikî tebşîr-i gîti-sinânîde ve tîg-efşâni-i şârik-ı ferhunde-meşârikî renk-amîzi-i münâfîkâne ile tedâfs-i telbîs piñhânîde mestûr etmege kâdir degillerdir ve metâli'i envârin hengâm-ı zuhûrunda ve izhâr-ı sîdk-ı pâkân ve râstân-ı rûzgâra rişte-i medîd-i sabâh-ı ru-sefidî îsâl-i nûvîd "hâzâ yevme yenfeu's-sâdikîne sîdkuhûm"²⁷¹ vafkînca her kez gîrû çekmeğe imkân bulamazlar.

Beyt Limüllifîhi

Cemâl-i subh çi gambar dâred ez-nesîm-i seher

Be-âh-ı serd eger turraes bi-cenbaned

Ya 'nî

Nesîm-i seherden subhun cemâline gambar gelmez; eger âh-ı serd ile ânnin turrasını depretmese.

Zîrâ her bir bahtiyâr ki çetîr-i âlem-penâh-ı "men kâne lillâhi"²⁷² ânnin fark-ı ser-efrâzisinde bâki olur. Elbette sâye-bân-ı hifz ve siyânet-i "kânellâhu lehû"²⁷³ sîpihr ikbâl-asâ muhâfiz ve vâki' olmak iktizâ ider. Ve zahm-i çeşm-i tîre dilân, bed-hâh ve aynü'l-kemâl, nâkis bûnyân-ı güm-râhdan nefahât-ı rahamât-ı rahmânî âni fûsûnger subh-ı sâniñin rûşen olub açılıması gibi olur.

Beyt

Meded hâ-yı ğaysî tûrâ çün resed

Çi hîzed zi-hâsid be-ğayz u hased.

Ve lihâzâ ma'hûd ve mersûd oldur ki vehâmet hâime bed-hâhan güm-râh ve şâmet ve sâmit-i dil-hâyî siyah münâfîkân âkîbet tebâh "velâ yehîku mekrû'u's-seyyî-i illâ bi-ehlihi"²⁷⁴ va'de-i sîdk ihtivâsi vafkînca anların baht-ı ber küste ve rûzgâr-ı tîrelerine âyid ve lâhik olur ve şîrâr-ı nîrân ba'zı cinâni ve nîfâki nîhânîde mûmteli olan tîredan-ı dîlinin duhân-i suhte hûrmen olanların âtesinin iltihâbî gibi nâgîhâni ruzne-i dehanlarından kendü kendüye zebâne-kes olmağa besler ve hâsidânın sû-i âkîbeti ve müfsidânın zulmet-i akîdeti tefşe-i masdar ve cesed-i marîz hasedlerinden bed-havânın tehassûr ve hûsrân ve enfâs-ı serdinden "kad bedeti'l-bağdâu min evvâhîhim ve mâ tuhî sudûruhûm ekber"²⁷⁵ müeddâsiyla ehl-i basîretin piş-i baht-ı bîdârında âşikâr olur ve bu makâlin telfîfi Osmân Beg Gâzî'nin tahkîk-i hâlinden hüveydâdir.

El-kîssa: Bir vakitde ki Osmân Beg henüz dahi eyâlet-i Karacahisâr'da idi. Ve cevâníb ve etrafında vâki' mülük-i bed-sûlûk küffâr-ı nâbkâr ile lâkin kerrâran ve merrâran zîr olunduğu üzere hukûk-ı civâri mer'i dutub kimesneyi rencide itdîrmez idi. Lâkin Köse Mihal ile cümleden ziyâde muvâneset ve ekser evkât mûsâferât tarîkı ile da'vet idüb ikrâm ve riâyet ider idi. Bir gün Köse Mihal kızını Kalanus Tekvûri'nun oğluna nikâh itmekle tertîb-i ziyâfet ve cümle-i hükkâm ve ümerâ ile Osmân Beg'i dahi ol cem'iyyete teşrifе iltimâs ile da'vet eyledi. Müşârûn-ileyh dahi

²⁷¹ ...Bu, doğrulara doğruluklarının fayda verdiği gündür ..., Kur'an-ı Kerîm, Maide, 119.

²⁷² Kim Allâh için olursa...

²⁷³ Allâh da onun için olur.

²⁷⁴ ... Oysa kötü tuzağa ancak sâhibi düşer..., Kur'an-ı Kerîm, Fatur, 43.

²⁷⁵ ... Onların öfkesi ağızlarından taşmaktadır, kalblerinin gizlediği ise daha büyuktur..., Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmrân, 118.

mesfûra i'timâd-ı küllisi olduğundan riâyet-i hâtırını siyâneten ol hân va'deye sâye-endâz-ı ikbâl ve devlet ve ol menzile mâh-ı münîr asâ ziyâ-bahşâ-yı şeref ve behçet olmağla bir vakt-i muayyen mukarrer buyurdu ve cümle-i küffâr Köse Mihal ile istişâre ve karardâde oldilar ki çünkü ehl-i îmâmin sipeh-sâlâr ve tâife-i Türkânnı şehriyârı mekârim-i ahlâk ile mevsûm ve ânîn cevân-merdi ve Nigû-siretilg cümleye ma'lumdur ol cem'iyyetde cümle-i ânîn çâşini-i mülâyemet ve iltiyâmını çeşide ve kendüyü ânîn dûstlarının ve muvâfiklerinin mesleğine dâhil eyleyeler. Zira ki ânîn nâsiye-i hâlinde pür-alâmet ikbâl-i rûz-efzûn nûmâyân ve cebîn-i ahvâlinden pertev-i kevkeb-i baht-ı hümâyûn tâbân ve âyândır

Beyt

Cihân şâd-mân ez ruh-i şâd-ı o
Heme mûlk horsend ez dâd-ı o.

Ana binâen cümle-i tekvûrân-ı küffâr ve hükkâm-ı murdâr Köse Mihal'ın yegâne-gî ve sadâkatinden nâşî her biri giytasından vesile hâh-ı sadâkat-ı Osmâni oldilar. Zira her câ nûr ki vâdî-i sibâ'da şîr-i jiyan ile hem-demliği ola gûrg-i dirrende tek serpençe âzârından emniyet ve refâhiyyet üzre olur.

Beyt

Kesi k'û bûd zîr-i nahl-i bûlend
Hemân sâye zû bâz dâred gezend

Ya 'nî

Bir kimesne ki nahl-i bûlendirin altında ola; ol sâye âmî zahmetden emîn ider.

Cünkü rûz-ı mev'ûd-ı arûsi karîb oldu. Osmân Beg dahi kâvm-ı kabilesiyle ol meclisin muktezâsına teğârkün görüb mûlûk-ı etrâfin cümleinden sonra ol mecmâ'a sürûra azîmet ve üç gün ol bezm-i meserretde mûlûk-ı etrâfin cümleyle ihtilât-ı muâşirâne ve neşest ve hast-ı hem-demâne sohbet vâki' olub muktezâ-yı mekârim-i ahlâk ve levâzim-ı atâyâ ve infâk ile cümlesini mutayyibü'l-hâtr ve ol kâvm-ı remîdenin sayd-ı kulûbunu dâm-i in'âm ile kayd eyledi. egerci ol küffâr-ı gaddârîm nihân-hâne-i dil-i târiklerinde hiyânet-i menvî mukarrer ve ekseri ol mahfel-i muvânesetde zu'm-ı bâttularınca Osmân Beg'i girift etmek tavâmir-i mel'anet-zamirlerinde matvî idi. Lâkin sâhib-i da'vet olan Köse Mihal Osmân Beg'in muhlisi olmağla ol cemâ'atin gadîr ve hilesinin temşiyeti anımla ve ansız hiçbir vecihle müyesser olmadı. Ve satvet-i şecâat-ı Osmâni'den ol cemâat ol nifâk nihânîyi izhâra cûr'et idemediler. "Vallâhû ya'simuke mine'n-nâs"²⁷⁶ mazmûn-ı münîfi istînâsının meymenetinden ol gûrûh-ı hannâs-ı şerrü'n-nâsin şeytânet-i vesvâsi zîr-i perde-i mel'anetden zuhûr eylemedi.

Beyt

Nikû kâr-ı merdüm nebâsed bedes
Nûr zed bedes her ki nîk uftedes

²⁷⁶ Allah seni insanlardan korur. Kur'an-ı Kerîm, Maide, 67.

Şer-engiz hem der ser-i şer reved
Çu kejdum ki der-hâne kemter reved
Ya'nî

İşti toğrı olan âdem yaramaz olmaz, zâtında eyü olan yaramazlığa sa'y eylemez, Şer ve fitneye mäl olan kimesnenin işi dâimâ şer üzredir. Akreb gibi ki hânesine gitmeyüb hemiše san'ati zarardır.

Mukademâ zikr olunduğu üzere ol ser-firâz-ı meydân-i cihâd Osmân Beg-i sâfi-nihâdin Bilecik hâkimi ile hem-sâyelik cihetiyle dûstluğunu hadden ziyâde idi. Lâkin birbirleriyile mücâleset ve musâhabet-i zâhiri asla vâki' olmamışdı. Çünkü ol bezm-i arûsiden cümle-i hükkâm-ı etrâf müteferrik ve herkes kendü menzillerine müteveccih oldular. Tekrar bir gayri meclis tarh ve ittifâk üzere Bilecik hâkimi ile Köse Mihal'ı muhâtab ve hayr-hâhlik yüzünden müşâvere ve ba'dehu çünkü sizin ikinizin dahi bu Türk begi ile beyninizde bu kadar muhabbet ve dûstluğunu vardır. Cümplenin salâh-ı âkibeti ve irz ve malîmizin selâmet ve emniyyeti içün münâsib olan budur ki ittifâk ile bir bezm-i sohbet tedârük ve tamâmi-i hükkâm ile yek-dil ve yek-cihet ve Osmân Beg'i dahi da'vet eyleyelim. Me'mûldür ki sizin dûstluğunuza i'timâden ol meclise teşrif ve da'vetimizi icâbet eyleye ba'dehu takvîyet-i millet-i İsevî ve temşîyet-i tam ve avâze-i mertebet-i dünnyevî içün bu ser-i fitne-i rûzgâr siyeh-sâlâr-ı türkân sitemkârî memleketimizden kaldırub evlâd ve iyâl ve reâyâ ve acezemiz ile ânın âfet ve mehâfetinden asude ve rahat olalım.

Beyt

Hâk bâ-hûn-i u biyamîzem
Gerd-i o tâ felek ber engîzem
Ya'nî

Anın kanını tobrâğa karışdurub gubârnı feleke çikaralım.

Zehî tasavvur-ı bâtil zehî hayâl-i muhâl aminâ Köse Mihal bir merd-i âkil olmağıla bir vecihle käyîl olmayub zemîn-i meveddetde sâbit kadem oldu. Lâkin Bilecik hâkimi vadî-i muhabbetde nâ-pây-dâr olmağıla ol müşâvere-i kâfirâneye ale'l-fevr râzi ve ikbâl gösterüb tekvûrân-ı dil-kurân cemâ'atiyla bu fîkr-i gaddârâne-i fâsid ve bu endişe-i bigâne ve kâsidi tarh ile öyle karardâde oldular. Bir müddetden sonra Yarhisâr Tekvûrî'nin kızını kendüye isteyüb cümle-i serdârân ile akd-i meclis-i sohbet ve Osmân Beg'i dahi muhabbet-i sâbika-i kâzibeye binâen ol ziyâfet-i arûsiyye da'vet ile câiz ki tehallûf eylemeyüb icâbet ile bu takrib ile o mel'anet pîse ve galaz endişe gürûh-ı mekrûh-ı seytânetlerin icrâ ve çehre-i maksûdları perde-i ihticâbdan cilvenümâ ola deyu sanâdid-i melâ'in-i kefere ve ruûs-ı seyâtin ve fecere dimâğ-ı bâtila ve derûn-ı âtilalarını bu sevdâ-yı hâm ile hoşkâm oldilar. Ammâ andan bî-haberler ki

Beyt

Takdîr-i Hüdâ kuvve-i bâzû ile dönmez
Bir şem'i ki Hakk yandıra bir nev'le sönmmez.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

Ve ol mev'ûd ve mahfel-i ma'hûdda cem'iyyet eyleyüb Köse Mihal'i
Osmân Beg'in da'vetine namzed veibrâm ile karardâde oldılar.

Beyt

Çù tire şeved merd-râ rûzgâr
Heme an küned k'es neyâyed bekâr

Ya'nî

Ol kimesnenin ki rûzgârı tire ola, her neye şurû' eyler ise aksine işler.

Çünkü Cenâb-ı Rabbü'l-âlemîn dîvân-ı "kün fe-kân"dan kalemi kudret ile
ol tire-i dilân-ı nâdân ve müşrikân-ı bî-îmânî memleketlerinin menşûrunu levha-i
takdirde bu hânedân-ı âlışanın nâm-ı nâmileriyle muanven eylemişdi. Ol Ebü'l-
mûcâhidîn ve'l-gâzî Osmân Beg Gâzî'nin hâtûrına hutûr etmeyen bir emr-i ğarîb ile
bî ihtiyâr tarîka-i cebr ye scâb izhâr ve ol kâfirân-ı mekkârin memleketleriniñ intikâl
ve zevâline sebeb ve kendü tedbîr-i hatâlarıyla cümlesi nâgîhân giristâr-ı dâm-ı belâ
ve ta'b oldılar. "Ve izâ eradnâ en nûhlike karyeten emernâ mütrafîhâ fefesekû fîhâ
fe-hakka alehâ'l-kavlû fedemîmernâhâ tedmîran"²⁷⁷ ile

Beyt

Çün Hüdâ hâhed ki perde-i kes dered
Meyleş ender ğadr bâ-pâkân bered

Ya'nî

Cenâb-ı fa'âlün mâ yûrid el-iyâzû billâh bir kimesnenin perde-i nâmûsını
çâk ve derîde eylemek murâd eylese ol şahsın meyli pâk derûn olanlara ğadr itmede
harîs olur.

Elhâsil; Çünkü Köse Mihal Bilecik Hâkiminin peygâm-ı zâhirisini iblâغا
îkdâm ve Osmân Beg'i evlâd ve iyâl ve kavm düstâniyla ber haseb-i ma'hûd meclis-
i ma'kûd-i arûsiyyeye teşrif içün da'vet ve î'lâm eyledi.

Beyt

Revâk-ı manzar-ı çeşm-i men âşiyâne-i tust
Kerem nûmâ ve fûrûd à ki hâne hâne-i tust
Senin makâmin benim gözümün üstündedir.
Kerem ile buyur ki hânem kendü hânendir

deyu tekîlî kelâm eyleyince müşârûn-ileyh dahi safâ-yı hâtr ve istid'âyi huzûri
kabûl ve a'dâd-ı esbâb ve cemî-i tevâbi' ve levâhîkiyla tevecûh rağbet gösterdiler.
Ammâ Köse Mihal'in takdîr-i ezeliye ile çünkü Osmân Beg ile beyنlerinde râbitâ-i
mehabbet-i ruhâni ve mülâyemet-i fitrat uhuvvet-i imâni-nihâni var idi. egerçi her
çend ol vakitde henüz şeref-i İslâm ile ser efrâz olmamışdı. Ammâ muktezâyî ser
nûvişti ezeliyye ile "ulâike ketebe fî kulûbihimû'l-imâne"²⁷⁸ mazmûn-ı mu'ciz
meşhûni ahvâl ve ef'âlinde zuhûr ve tenhâda ol melâînin sû-i kasd ve tedbîr-i mekr
ve hîlelerin ol kâmil ve âkılîn sem'i kabiliyyetine ilkâ ve kendü ol râh-i şekâvete

²⁷⁷ Bir şehri yok etmek istediğimiz zaman şumarık varlıklarına yola gelmelerini emrederiz, ama onlar
yoldan çıkarlar. Artık o şehir yok olmayı hak eder. Biz de onu yerle bir ederiz. Kur'an-ı Kerîm, İsra, 16.

²⁷⁸ ... İşte Allâhî imânu bunların kalplerine yazmış..., Kur'an-ı Kerîm, Mücadele, 22.

zâhib olan kâzibler ile yek-dil olmadığın derûni inhâ eyledi. Çünkü Osmân Beg-i saf-i tîkâd hakîkat-i mazmûn-ı hikmet-âyin-i “velâ tettehizû'l-kâfirîne evliyâe min dûni'l-mü'minîne”²⁷⁹ hâtr nişin olub ehl-i İslâm ile kûffâr-ı liâm beyninde adem-i hakîkati hakka'l-yakîn tebeyyün eyledi.

Lâ cerem, endîşe-i sâyib ve fîkr-i sâkib ve re'y-i münâsib ile ol mekâyîd ve mefâsîdin def'i ve tertîb “cevâbul-l-fâsidi bî'l-fâsîd”²⁸⁰ kânûn-ı meymûnuyla ol hilenin ref'ine ikdâm eyleyüb bu keyfiyyetde ma'lûm edindi ki ehl-i dünyâda şîve-i vefâ ve sîdîk ve safâ vûcûd-ı ankâ ve kimya hûkmündedir ki isimleri mevcûd ve cisimleri nâ-bûd ve nâ-peydâdir ve mü'min ile kâfirin sadâkati aynıyla kûfr ile îmâni bir yere cem' itmek gibidir.

Beyt

Gayr-i Hak cümle adüvv u dûst-ûst
Bâ-adüvv dûstît nisbet ki nikûst

Ya'nî

Hak teâlâ'dan gayri kişiye cümle adüvdür. Dûst ancak odur adüvv ile dûstluk nisbeti kaçan eyü olur.

Ve Osmân Beg tedbîr-i âkılâne ve re'y sâyibânesi bu oldu ki hâkim-i mesfûra Köse Mihal ile haber gönderdi ki birâderimize kâr-ı hayr mübârek olsun. Çünkü ittihâd-ı dûstî ve muhabbet beynimizde tâsih nûmâyân olduğu a'lemiyâne âyândır. Muradımız budur ki ol sûr-ı pûr sürüra azîmetimizde cümle avrât ve muhâdderâtı ma'an götürmek münâsibdir ki mâbeynimizde olan muhabbete binâen merdân ve zenân birbirleriyle sohbet ve ülfet hâsil eyleyüb ba'de'l-yevm ale'd-devâm beynimizde bîgânelik vahşeti def' olub serrişte-i dûsti ve meveddet istîhkâm bula ma'a hâzâ bizim yaylak ve kûh-istan vakti dahi hulûl idüb hayvânâtı taşra çıkarmanın zamânıdır. Kâr-ı sürûr-ı arûsiyyeden fâriğ olduktan sonra hemâن ol mahalden yüklenüb yaylağa müteveccih olmamız ehven ve ahsendir ve ûslûb-ı kadîm üzre ehmâl ve eskâlimizi dûstluğa binâen hifz ide geldikleri gibi yine anda birağüb kendümüz yaylağa âzîm oluriz deyû hatm-i kelâm ve Köse Mihal bu peygâm-ı meserret-encâmi Bilecik hâkimine şevk ve ğarâm ile temâmen tebellûğ ve i'lâm ve ifhâm eyleince hâkim-i mesfûr sâir şürekâ-i dil-kûrlarıyla mesrûr ve tedbîr-i gâdr ve mekrlerine mağrûr olub behçet ve sürür ile birbirlerine didiler ki Emîr-i Türkân gâyet sâde dilliginden nâşî bu def'a ehl ve iyâliyle dâmmâzî giriftâr olub ve havâtîn ve muhâdderâtlarından bu meclis-i arûside ekser yine destres bulmak gerekdir. Ammâ andan gâfiller ki bir kimesne ki Cenâb-ı Bârî'nin vikâyî-i hifzunda mahfûz ola mekr ve keyd-i a'dâdan elbette makâm-ı emn ve emân ve itmînândadir.

Beyt

Bî ve şâhî ki lutf-i Hak perverd
Key zi keyd-i zamâne gîred gerd
Bûlbûlî-râ ki çarh kerde azîz
Kafes-i veyeş düşmeneş râ tîz

²⁷⁹ ...Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmeyeiniz..., Kur'ân-ı Kerîm, Nisa, 144.

²⁸⁰ Fâsîdin cevabı aynıyladır.

Ya'nî

Bir ağacın kökünü ve budağını ki Hak teâlâ'nun lutfu perverde eylide, zamâninen mekrinden ana grubâr irismez. Ve bir bülbüli ki çarh azîz eyleye, annin düşmanının kafes-i rişine osursunlar.

Ve Osmân Beg ol cem'iyete vüsûlden mukaddem izhâr-i kemâl-i muhabbet ve irtibât içün "tehâddû tehâbbû"²⁸¹ mazmûnu üzre tehnîe-i sûr içün ba'zi münâsîb tuhaf ile bir sürü koyun saçı gönderdi. Kendünün teşrifine bir gün muayyen eyledi. Netice vakt-i sûr karîb olunca şîr-i merdan-i kâr-azmudelerden birkaç kimesneyi intihâb ve kendü ile ma'an hem-râh olmağa ihtiyâr ve nakl esbâb içün merd-i meydân-i dilâverden kirk nefer-i güzide erleri koca karî libâsiyla mülebbes ve sinin-i sâbık ve uslûb üzre raht ve eşkâli, Bilecik kal'asının kurbuna götürmek üzre ta'yîn eyledi. İttifâkan ol yevm-i mev'ûd idi ki tamâmî-i ahâlî-i kal'a teferruc tarîkiyla sûr-i arûsiyye hizmeti bahanesiyle ol mekr-i mev'uî icrâ etmek içün taşra çıkmışlar idi. Osmân Beg rûz-i mukarrerde meclis-i ma'hûd-i arûsiyyeye âzim oldukda ekser cevânân-i şîr-i dilâni libâs-ı avret-i muhteşemânede kendü ile ma'an hem-râh edinüb lâkin hâkim-i mesfûra mukaddem âdem ta'yîn ve'l-hamdüllâhi teâlâ bizler ehl-i İslâmımız. Bizim nîsvânımız nâ-mahreme görünmezler ve hîn-i nûzûlde olan kimesnelerin beyninde raht ve libâsların çıkarmazlar. Ve hisârin kurbu ki mecmâ'dır gâyet ile teng vâki' olmağla kâfir ve Müslüman avratlarının birbirleriyle ihtilâtları ve raks ve semâ' ve neşât içün bir cây-gâh gûşâde ve vâsi' elbette lâzım ve lâ-büddür. dûstumuz tekvûrdan mütevakkî'dir ki bizim cemâ'atimize alâ haddetin bir mahall-i mahsûs muayyen eleyüb ba'dehu bizim hem-sâyelerin avratıyla mahall-i meclis-i artûsiye götüreler deyû haber gönderdi. Tekvûr-i mağrûr bu haberden dahi ziyâdesıyla mesrûr olub bir mahall-i dil-gûşâda anlara dil-hâh üzre menzil ta'yîn ve Osmân Beg'i dahi ta'zîmen tevâbi'yle menzil-i merkûmeye götürüb nûzûl ittiirdi. Çünkü hengâm-i şam rûy-i rûzgâra perde-pûş-ı zulâm olub herkes bisât-ı makâm-ı işaretde kâm dil ile ârâm eyledi. O kirk aded erler ki ol nâ-pâkân-ı bî-idrâkin pîş-i çeşm-i bî-nurlarında libâs-ı nîsvân ile cilventümâ olmuşlar idi. Ba'de'l-işâ, Bilecik kal'asına ırsâl ve ma'hûd olan ehmâl ve eskâl-i kârvân-ı bâr-dâr-ı Türkâne ile kurbâ kal'ada muayyen olan mahalle götürdüler. Ammâ ahâli-i kal'a'nın ekseri derûn-ı kal'ada bulunmayub hâzır bulunanları dahi zûmre-i mezbûreyi uslûb-ı sâbık üzre nakl-i eskâl eyleyen pire zenler kiyâs eylediler. Vaktâ ki bu sûret ile derûn-ı kal'aya duhûl eylediler cümlesi musellâh libâs-ı zenâna estârîndan rû-nûmâ ve ma'dûd olan kal'a muhafizlerin tiziyye işlerin bitürüb anlardan mâ'adâ derûn-ı kal'ada olanların dahi cezaların terfib ve hemân leyle-i mezbûrada ol merd-i adûv-şikâr yani Osmân Beg sâhib-i iktidâr hâkim-i kal'a olan murdâra haber gönderdi ki bizim avratlarımız mestûrât'dan olmalarıyla eger yarınki gün mecmâ'a arûsiyyenin vakt-i duhûlü ise perde-i derûn-ı şebde bir vakit ta'yîn eylesünler ki kendülerinin zenâni beynlerine duhulleri gece ile münâsîb ve lâyik ve fi'l-vâki' kemâl-i mülâyemet bu uslûb üzre tab'a muvâfikdir. Hâkim-i mesfûr hilede şerikleri olan sâir müşrikân-ı dil-kûr refâkatıyla acâleten istikbâl tarîki

²⁸¹ Hediyeleşin ki aranızdaki sevgi artsın.

üzre Osmân Beg'in menzil-gâhına sur'at ve ta'zim ve tekrim ile kendünün münâsib gördüğü mahalle nuzûl ve vakı fursatı گanîmet add eyleyüb levâzîm-ı mihmandâriyi edadan sonra beynlerinde ma'hûd olan mekr ve keyd ve hilenin temhîdi için ale'l-fevr menzillerine avdet-i vüsûl ve mekâyidlerine dayanarak hileye meşgûl oldular amma mekr-i İlâhiyyeden گafiller ki

Beyt

Anka şikar kes ne şeved dâm bâz çün
K'âncâ hemîše bâd bedest-est dâm-râ

Ya'nî

Hamâkat idüb simurğı sayd iderim deyu dâm kurub aldanma, zira ankayı sayda tedârik olan dâma rûzgârdan gayrı şey giremez.

İttifâken hemân ol mahalde Osmân Beg'e kal'anın müjde-i fethini getürdiler. Müşârun ileyh dahi ale'l-fevr ol libâs-ı nisvân ile mülebbis olan merdân ile gerûye firâr semtini gösterüb cümle-i mülük-ı kûffâr ol firârdan âgâh olmalarıyla cemâ'at-ı zenân mümkün mi elimizden halâs ola deyu cümlesi mükemmel ve musallâh peylerine düşüb sur'at eylediler. Ammâ ol gâzî-yi âkil yol üzerinde bir kemîn-gâhda tevakkuf buyurub cemâ'atinin bazını ber karar râh-ı firâramusâra'ata emr eyledi Vakta ki kûffâr-ı mekkâr ve tebâh-kâr mahal-i kemîn-gâhdan gûzâr eylediler ol gazafer pişê-i veğâ hizebrân mücaheden pişê ile mânende-i şîr-i jiyan iğab-i müşrikân-ı rûbah sıfatdan devân ve hamle-i vâhidede ol melain-i mağrûr ve zümre-i müşrikîn-i mesrûrî mahzûl ve makhûr eylediler. Ol rütbedeki bir nefş-i mütenefîs kalmadı. Cümlesinin cesed-i murdâr ve nâ-pâkların dem-i şîşîr-i tâb-nâk ile ağuste-i hûn ve hâk ve mecmû'-i serdârân-ı kûffâr husûsan Bilecik hâkimi olan murdârı kûşte-i tûğ-i helâk eyleyüb ale'l-fevr inân-ı semend-i azîmeti süb-i mûracaata keşide ve mahall-i mecmâ'-i arûsiyeye resîde ve ol kavm-i makhûrun ehl-i sûrum mâtem-âlud ve ol cem'iyyetde mevcud olan emvâl ve esbâb bî-nihâyet ve zînet ve گanîmeti gâret ve Bilecik kal'asının derûnuna sur'at eylediler.

Beyt

Der-în mihnet-sarây-ı abnûsi
Gehî matem bûd gâhî arûsi.

Ve âcaleten ol guzât-ı muzaffer ve nusret eser ile kızını Bilecik hâkimine namzed eyleyen Yarhisâr Tekvûri üzerine ilgâr ve esna-i râhda dûçâr ve ehl ve iyâl ve evlâd ve tebar husûsan ol duhter-i şîve-kâri bend-i üzre giriftâr ve cümle-i ahâli-i sur' olan müşrikân-ı murdârı hâr u zâr eyleyüb Yarhisâr Kal'asında çendan muhâfiz-ı kûffâr bulunmayla bi-tevfîk-i Kirdgâr burc ve bârû-yı kal'a ve hisârî râyât-ı nusret âsâr ile mağbut-i mülük-i rûzgâr eylediler. Ve def'a-i vâhidede iki memlekêt-i azîmi kal'alarıyla feth ve teshîr ve latife-i İlâhiye ile nice kal'alar dahi bu be-imdâd-ı fûtûhâtın pertev-i subhundan âmade oldu. "Ve kutia dâbirü'l-kavmi'llezîne zalemû ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn"²⁸² binâberîn teveccûh-i ikbâl ve feth ve fîruzî

²⁸² Âlemîn Rabbi Allâh'a hamd olsun ki zulm eden milletin kökü böylece kesildi. Kur'ân-ı Kerîm, En'am, 45.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

ale's-sabâh ki siyâh-ı mûrğân seher-i behruzî bu nusret-i meymenter efrûzînîn
heybetiyle kişver gûşay ve meserret-endûzi ile avâze ve te'yid-i gaybinin mübarek
bâdiyla bu makânda âğâza eyledi ki

Beyt

Ber azm-i kamrânî fâlî zedem ki rûzi

Mümkin ki gûy-ı fursat der-ân meyân tevan zed

Ya'nî

Kâmranlık azmi üzre bir fal itdim ki bir gün ol meyânde fursat topunu
koparmak mümkün ve müyesser ola.

Ve ol müfettih-i subh-i devlet ve intişarın heybet ve savleti mebâdisinde
Aykut Alb'i leşker-i zafer-âyîn ile İne Nikola'nın kal'asını muhâsarâya ta'yîn ve ol
mûşrik-i bî-dîn bir semte firâr eylemeden ele getürmesini tenbihde tehdid ve te'kîd
eyledi. Zira ol laîn-i mekkâr-ı ağlaz-i küffâr ve gâyet ile adîvv-i asâkir-i nusret-şâr
idi. Aykut Alb dahi ber mûcîb-i emr-i Osmâni mücâhidân-ı zafer nişandan bir
cemâat ile misâl-i berk-i cehân ve mânende-i yâd vû zan İnegöl cânibine müteveccih
ve kal'a ve nevâhiyi halka-i muhâsarâya alub tamâmî-i memleketi müstakiller taht-ı
tasarrufuna getürdiler ve Osmân Beg dahi Bilecik ve Yarhisâr kal'a ve diyârların
zabt ve muhâfazat ve merdân-ı mûbârîzân ve mücâhidâna taksim-i emvâl-i ganîmet
şuğlundan ferâgatdan sonra bî-tevakkuf bi'z-zât kendü dahi sa'âdet ve ikbâl ve
şevket ve iclâl ile İne Nikola'nın kal'asına müteveccih ve revân ve fi'l-gavr ol
etrafın emvâl-i ganimetini yağmaya fermân buyurdu ve zümre-i guzât-ı muvahhidîn
ki sayda me'lûf olan şîr-i şikârî gibi feth ve zaferde harîs ve cebîr ve kişver gûşâlik ve
hasm-i esfînde fenninde gâyet ile cerî ve dilir olmuşlar idi. Fi'l-hâl bitevfîk-i
Hûdâ'yı müteâl kal'a-i mezbûreyi teshîr ve ol laîn-i bî-dîn ki müdjet-i medîde
guzât-ı mücâhidîn şerrinden ciğerhûn ve ehl-i İslâma husumeti sâir mûşrikînden
efzûn idi. Bi-inâyeti'l-Muîn ele götürüb eczâ-yı cism-i cesîmini mesel-i mal-i
ganîmet şîmsîr fezâ te'sîr ile leşker-i İslâmîyâne taksim ve her bir uzz-i kesibini
lem'a-i tîg-i âteş-bâr ile ma'rûz-ı nâr-ı cehîm eyleyüb ehl ve iyâlini esrîr ve tevâbi' ve
levâhîkini tu'me-i nihengi şîmsîr ve memleketini dâhil-i diyâr-ı İslâm ve meâbid-i
esnâm yerine tarh-ı bünyâd-ı mesâcid-i dâru's-selâm kıldılar ve bu üç memleketin
pey-ender-pey feth ve teshîr ve ahâlîsinin kahr ve tedmîri 698 (1298-1299) senesinin
şuhûrunda sûret-nûmâ-yı zuhûr olub andan sonra fûtûhât-ı azîme ve kuvvet ve
haşmet bâzû-yı kadîme yevmen fe-yevmen mütezâyîd oldu.

Beyt

Cû der mûlk-i ïn âlemet dest hest

Bi'h ez-mûlk-i ïn âlem ârî bedest

Ya'nî

Çünkü senin bu âlemin zabtına elin erişdi. Bu âlemin mûlkünden eyü bir
âlem dahi ele getürürsün.

Dâstân-ı Evvel (Birinci Hikâyet)

*Ebü'l-mücâhidîn ve'l-gâzî Osmân Beg Gâzî'nin kültürâsına mülâhîk fütûhât
ve te'yidât-ı müteâhirînden memâlik-i meşluha-i küffârin mesâkin ve bilâdını*

*mübârizân-i meârik ber vechi adâlet tâkṣim ve Yârhisâr hâkiminin duhter-i mâh
peykerinin ahterini ferzendi sa'âdet-mendî Orhan Beg'e tezvîc ve Karacahisâr
eyâletini tevâbi' ve levâhiyla tefvîz ve sâire takdîm eylediğün beyân ider.*

"El-hamdü lillâhîllezî sadekanâ ve'adehû ve evrasenâ'l-erda netebvvveu
minhâ haysü neşâu fe-nî' me ecrû'l-âmilîn".²⁸³ Lillâhî'l-hamdü ve'l-minnetü ki âsâr-1
tesâduk-1 mevâid-i ilâhî ve envâr-1 tevâfuk-1 tevfikât-i nâmütenâhî yevmen fe-
yevmen şevâhid-i aynê'l-yakîn ve müşâhid-i hakka'l-yakînîde çesm-i baht-1 mes'ûd
ile müşâhede ve işârât-1 bâ-beşârât-1 mülhimân-1 gaybî ve mübeşşirân-1 fütûhât-1 dîn-
i Nebevî'den her bir gûş-1 hûş ve her menzil-i pûr-serves bir mevtan-1 mevrûd ve bir
gülşen-i pûr verd-i served olub işrâk-1 şârik-1 sa'âdet-i meşârikden misâl-i pertev-i
subh-i sâdik dîde virân-1 illiyin menzarın havâtr-1 âyne meâsirlerine bu ma'nâ
mürtesim ve nûmâyân oldu ki kilid-i fütûh-1 bilâd ve mekâlid-i esbâb sa'âdet es'âd ol
gübây-1 hakâyık beyân vahy-i nişânını hadîs-i sahihu'l-beyân "sümme tefizzune'r-
Rûme fe-yeftehallâhû teâlâ"²⁸⁴ mazmûn-1 mu'ciz meşhûnları muktezâsına ol evkât-
1 sa'âdet zamân ve mikât-1 nusret-avânda dest ve bâzû-yı iktidâr ve kabza-i ihtiyâr
ve keff-i ihtiyâr ile devlet ebet pîvend-i Osmânî ve evlâd ve a'kâb-1 sa'âdet-mend-i
zîşânı ile z-zamân pâdişâhân-1 kayser-misâl dîn-i Muslimânîden zuhûr eyleye

Arabî

Yelîhu ziyâ'u'l-mûlk-i fevka cibâhihim

Îzâ hafekat râyâtuhum ve benûhûm.

Amma çûn bu sa'âdet-i rûz eftûnun zuhûr âgâzî ve bu va'de-i hûmâyûnun
menşe-i encâzî tulû'u' hurşîd-i ikbâlin dirâşân ve sutû'u kevkeb-i efdâlin nûmâyân
olması ol pişer ve ketâyib sunûf-1 meğâzî Ebû'l-mûcâhidîn Osmân Beg Gâzî olub
taht-1 sultânîye cûlûs-1 hûmâyûn-1 meymenet karîn ve mesned-i cihân-yâni üzre
temkîni ile dîde-i baht-1 montazîrân-1 ehl-i İslâm fûrûğ-1 talaat-i maksûd ve merâm
ile münevver oldu. Ve lihâzâ bu ni'met-i bî-kiyâsin sipâs ve mehemmedeti ve bu
saltanat-1 âlî esasın ahkâm-1 bûnyân-1 devleti takdîmiyle evvelâ lisân-1 suyûf ve
rimâh ile teşekkûr-1 fi'iliyyeyi edâ, sâniyen esniye-i vâfiye ve mehâmid-i kâfiye ile
bu makûle ma'kûlât-1 ifdâh eyledi ki bu nûsha-i bî nazîrin müellifi İdris Ibn-i
Hüsâmeddin Bitlisî'nin Osmân Beg'in lisân-1 belâgât beyânından olmak üzre
teşekkürü müş'ir ebyât ve eş'âridir.

Şûkr-i Hûdâ ki server-i ahd-i zamân şudem

Der mülket-i murâd çi hoş kâm-rân şudem

Der mesned-i hilâfet-i ashâb-ı Mustafa

Zill-i ilâh ber ser-i halk-1 cihân şudem

Her müjdeyi ki dâd nebî beh feth-i dîn

Devlet bi-bin ki mazhar-1 feth-i çûnân şudem

Dâdem be-tîg-i nusret-i dîn-i peyemberi

Der mûlk-i kûfr fitre-i âhir zamân şudem

²⁸³ Onlar: "Bize verdiği sözde duran ve bizi bu yere vâris kılan Allâh'a hamd olsun, cennetde istedigimiz
yerde oturabiliriz. Yararlı işleyenlerin ecri ne güzeldir" derler. Kur'ân-ı Kerîm, Zümer, 74.

²⁸⁴ Sona Rûmlar'a galip gelirsiniz de Allâh fetih verir.

Şud efrâz râyet-i millet be-dest-i men
Der leşker-i cihâd çu mâlik-i mân şudem
Bâ-dostân-ı hak şude hûşdem ser bân
Der millet-i Mesîh eger cân sitân şudem
Şud tîg-i men be şer' çu mâlik-i rikâb-ı mûlk
Kayser gülâm-ı kemterî ez bende-gân şudem
Ruzî ki tev'emân şude bâ mûlk-i dîn-i hak
Tiğem be-feth gûfte be-tev'emân şudem
Rûy-ı zemîn girifte be-avâze tîg-i men
Kişver-gûşâ be-leşkeri ez-asumân şudem
Der mûlk-i Rûm râyet-i dîn bûd mûnhafid
Râyet-firâz-ı şer' be-tîg u sinân şudem
Budi çu asitân-ı nebü kible-gâh-i men
Bahtem niger ki hâdim-i ân asitân şudem
Her va'de'i ki baht be-men dâşt ez nuhust
Kerd u vefa be-va'de vu men medh-hân şudem
Hâli çu geşt hâne-i dîn ez mübârizan
În baht bes ki muhyî-i ân hânedân şudem
Şud bostan-ı baht tarî zi âb-ı tîg-i men
Der arsa-i neberdver-i ân gûlistan şudem
Gevher feşân-ı bezm-i kelâm ez-suhenverî
În nükte mî-sûrûd ki vird-i zebân şudem
Şûkr-i Hûdâ ki her ci taleb kerdem ez-Hûdâ
Ber-münthâ-yî himmet-i hod kâm-rân şudem.

El-kîssa: Erkân-ı serîr-i sultânînin sebât-ı kavâyim ve zikr-i cemîl-i Osmânînin dîn-perveri ve gîfi-sitanîsının şuyû'1 alâyiñinden sonra çünki yevmen feyvmen menâşîr-i tebâşir-i subh-i sa'âdet müjde-i âlem-i gaybî müştemil mezîd-i tebşîrin te'yîdini ikâ' ve hûşdem-i ikbâl-i cedîdin zebân-ı şuâindan gûş-i felek mübârek bâdi-i "merhaban, merhaban li's-sabâhi'l-cedîd ve'l-yevmi's-sa'îd"²⁸⁵ sadâsını istimâ' eyleyüb leşkeriyân-ı mansûr-ı dîn ve mücâhidân-ı kişver-sitân-ı rûy-ı zemîn ol saltanat-ı hûmâyûnun nusretine cân ve dilden rağbet ve ol hûkûmet-i hilâfet-encâmın aktâr-ı âlemden havâs-ı benî Adem şegaf ve garâm ile zill-i zalîl-i müstedâmina sur'at eylediler. Der-gâh-ı melâyik-penâh-ı Osmânî mecmâ'a'1 erbâb-ı metâlib ve emânî ve ashâb-ı meâliî ve meânî ile mahfûl-i mahfûf-i kamrânî oldu.

Beyt

An serveri ki her yek zi-eçrâm-ı heft gâne
Mî-sâhî gûne gûne sûy-ı dereş ve sâyîl

Ya'nî

Öyle bir serverdir ki yedi iklimden anın der-gâhına vesîleler ile mûrâcaat eylediler.

²⁸⁵ Merhaba, merhaba, yeni günler iyi günler?

Felâ cerem, herkesin tahkîk-i hâlinde şîve-i celâdet ve merdânelik ile şurû' ve ta'mîk ve tedâkîk ile a'yân-i mücâhidândan her birinin ma'rifet-i şîme ve ferzâneliginde akdâm ve vulû' izhâr eyledi tâki her râğibin mîtrâât ve mûrakabetinde mikdâri mertebesi eşfâk ve her bir tâlibin mekâdîrinin ta'yînini istihkâkına göre infâk eyleyüb efrâd-ı ecnâda taksîm-i bilâdü kânûn-ı adl ile ta'yîn ve sipâh-ı nusret-penâhın istifâyi huzûzunu nasfet dâd-ı kânûn üzre tebyîn eylemek için Osmân Beg Gâzî kendü nefsi nefsi ve tab'ı bercîs te'sisi ile bûnyâd-ı icrâ-yı ahkâma temkîn verüb evvel emirde tertîb-i imdâd-ı evlâd-ı âlî-nijâd ve akvâm-ı ferhunde-encâminin kaydını gördü. Zira "ve âti ze'l-kurbâ hakkahu"²⁸⁶ va'z-ı emr-i metîn-i İlâhi ve levâzîm-ı âyîn-i pâdişâhîdir. Ana binâen cümle-i cihât-i efzûnde takaddûmi simât-ı mekârim-i ahlâk ve mehâmid-i sıfâtında vâcibât-ı ahvâl ve safâhât-ı a'mâlden ferzend-i dil-pesendin mukaddem ve mükerrem görüb erbâb-ı hükm ve hakemden Orhan Beg cümle üzerine râcîh olduğu vâdih olmağla mecâmi' dâveri ve meârik-i dilâveride envâr-ı hurşîd-i cihân-dâri ve âsâr-ı te'yîd-i ber-hurdâri anın pişane-i âyîne şârnâmdan tâbân ve merdâneliginin şâşaa-i tiğ-i celâdeti dîde-i dûst ve düşmende nûmâyân idi. Evvelen anı atûfet-i matlûb-i şefkat-i pederî ve riâyet-i uslûb-i kâbiliyet perveri yüzünden bu vecîle hitâb eyledi ki arsa-i cihân-dâride nisbet-i pederî ve pûserî sıfât-ı nasfet gösteride gerek metrûk ve gerek mehcûr ve rûz-i dilîrin saff-ı merdânnâna er oldur ki saf-şikenlik ve merdân-fîgenlikde mezkûr ve meshûrdur. Ve dil-âverânın pîşânî-i nûrânisi âyîne-i muhabbet-i Sûbhânîdir. Lâkin kemâl-i celâl ve safâdaki "innallâhe yuhîbbüllezîne yukatilûne fî sebîllihi saffen"²⁸⁷ ve tiğ-i mücellâ-yı şece'ân ve dilîrân-ı müşerr'a-i âb-ı hayvanıdır. Amma helâk-ı adûda her hediyeyenin behterini "innallâhe yuhîbbü recule's-suuccâ'i velev bîkatli hayyetin"²⁸⁸

Beyt

Merd-i merdâne ger çunîn bâshed

Lâyîk-ı medh u âferin bâshed

Bi-sitân serîr u tâc be-zûr

Serverân-ra kûşed be-pây-i sitûr

Ya'nî

Merd böyle merdâne olursa, medh ve âferine lâyîk olub, taht ve tâcî zor-ı bâzu ile alub, serverleri pây-i âsiye dûşürür.

Eger senin asl-1 fitratında gûher-i şecâ'at ve merdânegî misâl-i cevher-i şîmşîr-sebât muzmardır. Emme'l-ân huzûr-1 dil-âverân ve ma'reke-i şîr-i merdânda ânîn isbâtının şevâhid ve bünyâni zamânıdır. Ve tahsîl-i derecâtin vakti cemî'-i cihândan kütüb ve mekâtîb ile beyânının âvânidir. Ve her kimesne ki rûz-i ma'reke ve kine kedd-i yemîn ve uruk-i cenîn ile zemîn-i kâr-zârda dilâverlik tohumunu ekmiş ve cûy-bâr-1 şîmşîr-1 abdâr ve hun-i düşmenân-1 rûzgâr ile ana su vermiş elbette bu idrâk mahsûl ve hengâm-ı tevîr gündünde tiğ-i dûdem-i şîmşîr ile hussâd

²⁸⁶ Yakınma hakkını ver..., Kur'an-ı Kerîm, İsrâ, 26.

²⁸⁷ Doğrusu Allâh kendi yolunda kentlenmiş bir duvar gibi sîra halinde savaşanları sever. Kur'an-ı Kerîm, Sof. 4.

²⁸⁸ Doğrusu Allâh bir yılan öldürerek dahi olsa cesur insanı sever.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

ecnâs-ı ihsân ve dest-i iktidâr ile tâhsin ve dûrûd-i rûdun semerât-ı elvânnâna mâlik olmağla lâyık ve şâyân olur. Ve her kim ki rûz-i kavga-yı veğâ ve dem-i fitne-engizî-i hicâda livâ-yı dîn-i Muhammedî ve sinan-ı merdüm-i rubâyi câbek-i sâvârân-ı tarîk-i Ahmedî gibi râh-ı mücâhededede sebât-kadem ile pâ-ber-câ oldı. Bugünkü gün bir eyâletin serdârlığı ile mâhice-i livâ-yı haşmeti hem-inân-ı hurşid-i âsumân ve bir vilâyetin sipeh-sâlârlığı ile meyân-ı dil-âverânda mânenâde-i alem-i feth ser-firâzlık nûmâyân olur.

Beyt

Biyâ tâ çi darî zi-Rüstem-nişân

Vu zân ser-firâzân-ı gerden-keşân

Ya 'nî

Gel bakalim Rüsteminden ve sâir kerden-keş ve ser-firâzân ve kerden-keşân hünelerinden ne nişanın vardır göster görelim

deyu ferzend-i dilbendi Orhan Beg ercûmende suâl ve müşârûn-ileyh dahi peder-i büzürg-vârinin güftâr-ı dûrer-bâri mukâbelesinde evvela acz-i beserî ve furuvvetini püseri izhâr ile âdâb-ı hurd-mendi ve muktezâ-yı tavr-ı ferzendîyle vâlid-i mâcidinin suâline cevâbda bu kadarca cûr'et eyledi ki eger âyîne-gîti nûmâyîş-i âf-tâb-ı âlem irâde da'va-yı hud-nûmâni ve istid'â-yı hud-sinâni ile erbâb-ı basîret anı her vecihle serzeniše zâhib ve sitâde-i rûşen-zamîr-i hurşid-i cihân-gîrin mukâbelesinde lâf-i gîti-firûziyle cilve-nûmâ olsa bir cihân-dîde sabâhdan rûy-i ruhsârina öyle bir sille-i rûzgâra duçâr olur ki bir dahi giribân-ı ufûkdan hic bir vecihde serîr-i âverde olmayub gâyib olur.

Beyt

Hod nûmâyî bed nemâyed piş-i rûy-i âf-tâb

Tiğ-efşân ki yâred piş-i berk ez-iltihâb

Ya 'nî

Benim ne zehre ve liyakâtım var ki bu gûne peder-i şîr-savletin huzûr-ı sa'âdet ve böyle pâdişâh-ı hurşid devletin hizmetinde seriinde da'vâ-yı serdâri ve sevdâ-yı serverî ve melik-i ma'reke ve dîlîfde arzû-yi külâh-ı hüsrev ola.

Amma bu kadarca var ki nazar-ı dil-âverân-ı merdüm-şinâs verâ-yı müteferrisân-ı ferâset-iktibasa muhfi degildir ki şîr-i jiyândan rûbâh ve beyda-i ukkab-ı illiyîn-i cenâbdan her kez pençe-i kerkes ve zâg-ı rû-siyâh zuhûr eylemez.

Arabi Beyt

Ve evvelu mâ yekûnû'l-leysu şîblûn

Ve mebdeû tal'ati'l-bedri el-hilâlu

Ya 'nî

Er oğlı er olur, el-veledu sırru ebîhi.

Zira ukelâ demişlerdir ki: El-veledu sırru ebînin ma'nâsının fehm etmeyeen nâ-hâlef ferzend olur. Beyhude babalanmasun. Ancak

Beyt

Buyem ki nekerde est sabâ fâş henûz

Tâ bâd-ı sabâ ber-tu vezed baş henûz

Ya'nî

Ben buy-i gûle benzerim amma henüz sabâ âleme beni faş etmemiştir. Sabr eyle ki bâd-i sabâ tahrîkiyle dimâg-i âleme ta'sır edersin.

Amma şimdiki râyât-i nusret-âyâti etrafı cihân-girişde âmâde ve esnâf-i dil-âverân-i pîr ve cevân kadem-i cevelâni meydân-ı dîlîrîde nihâde eylemişlerdir. Asl-i gevher-i kabiliyet-i merdânegî ve hakîkat-i celâdet ve ferzâne giden ki bi-haseb-i atiyye-i ezeli ve seciyye-i lem-yezelî bu bende-i kemterinin fitratunda ibtidâ-yı hilkâtden beru muzmer ve piñhân ve gahice dil-âverânın mir'ât-i şîmşîr-i cihân-giri üzere bir lem'a-i hakîr dîde-i mücâhidâne âyân olmuşdur. Ümmîddir ki bu hem-tarîkân-i millet ve din ve refikan-ı râh-ı muhabbet ve kin muktezâ'yı ilme'l-yakîn belki aynê'l-yakîn "ve mâ şehidna illâ bimâ alîmnâ ve mâ kunnâ bî'l-gaybi hâfizîn"²⁸⁹ hasebince bu meclis bu meclis-i devlet-karin ve mahfel-i mücâhidin-i din-i mübînde tiğ-i zebâni edâ-yı icrâ-yı hakk-ı şehâdet ile güya eyleyeler. Zira mesel-i meşhûrdur ki akıl olan dilâverler her ne kadar sâhib-i hüner olsa kendüyi medh ile hud-nûmâ olmak münâsib ve reva degildir deyu özür-hâh olunca cümle-i mücâhidân ve tamâmî-i ehl-i seyf ve sinan ittifâk üzere tiğ-i gîti sitan-ı Orhanî bî-sitayış-künân ve muhammedet gûyan olub vasf-ı şîmşîr-i abdar ile sûsen-âsa bu mazmûn-ı belâgat-meşhûn ile ratbu'l-lisân oldılar. Orhan Beg'in medhinde ebyâtdır.

Haseb pursi bûd hem çeşm-i hurşîd

Neseb cûyi bûd ferzend-i Cemşîd

Ya'nî

Eger hasebinî sorarsan ser-çeşmesi hurşîddir, nesebinî ararsan Cemşîd oğlıdır.

Alem bâlâ-yı heft evreng dâred

Aduv-râ azm-i u dil-teng dâred

Ya'nî

Bayrağını yedi kat felege kaldırılmışdır. Aduvvi anın azmî dil-teng eylemişdir.

Be meydân câpûki çûstî dilîri

Behr-i ahu be-kîn çûn tund şiri

Ya'nî

Meydânda bir çûst ve çâbûk yiğittir. Ehl-i muhabbete ciran kuzusu gibi mülâyim-meşreb ve ehl-i kine yavuz aslan gibi sâhib-i gadabdır.

Çû başed nevbet-i şîmşîr-bâzî

Hafîbân-râ dehed şîmşîr-i gâzî

Ya'nî

Şîmşîr-bâzlık vakti geldikde sâir guzâtin elinde şîmşîr, hatîb elinde olan kılıç gibi işe yaramaz.

²⁸⁹ ... bildigimizden başka bir şey görmedik, görülmeyeni de bilemeziz. Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 81.

Sinâneş çerh-râ âheste dâred

Süm-i hayleş zemân-râ hasta dâred

Ya'nî

Mızraqı feleği hareketinden alıkor ve atların tırnakları gayet sür'at ve kuvvetinden zemin hasta eyler.

Be rahş er zeyn nihed-i Rüstem nihâdest

Be-meydân ger bi-tâzed tund-bâdest

Ya'nî

Kaçan ki rahşını egerleyub süvâr olsa kuvvetli rûzgâr gibi vâdî-i Rüstemâne ile devân ve revân olur ki ukalâyi hayrân eyler.

Be-ikbâles dil istikbâl dâred

Çû hest ikbâl kâr ikbâl dâred

Ya'nî

Anın ikbâline gönül istikbâl eder. Çünkü devlet-i baht var her işde ikbâl emr-i gayr-i muhâldir.

Bu mukaddemâta binâen sipeh-sâlârân-ı mücâhidân ve gâzîyândan her kangışının ki leme'ât-ı kevkeb-i merdânegî gurre-i garrâ-i şimşîrinden tâbândır. Mezîd-i eşfâk ve in'am ve meziyyet-i ikrâmda mahsûs ve mevsûf ve kabzâ-i tasarrufuna aldığı memâlik ve husûn ve bilâdin her birini taksim-i âdilâne ve tersim-i akılâne ile birine müfâvviz ve annila ma'rûf etmek Osmân Beg Gâzi'nin musammem-i zamîr-i münâfi olmağla evvelen haseb-i istihkâk ve ehliyet-i eşfâk ve cümle asâkir-i mücâhedât-meâsîrin ittifâkiyla evvela kendü halef-i hilâset-nişan yani Orhan Beg-i kâmuranî tahsîs ve tahrîs buyurub ittifâken گانایمden ahz olunan cümle cevârî-i havâr-i ruhsârdan duhter-i tekvûr-ı Yarhisâr ki sâbikan Bilecik Tekvûri'na namzed-i nâ-reva ve dem-i sür-i arûsiyyîninde öyle bir fütûhât-ı İslâm'ı verâ-yı perde-i takdirden sûret-nûmâ olmuş idi.

Vasf-ı Duhter-i Mâh-peyker

Fî'l-vâki' ol gûlistân-ı گانایم ve emvâl ve çemenistân-ı hûsn ve cemâl-i gûl-i âlî-hoş-ter ve ol mahbûbe-i hicle-nişân-ı hûbînin kevkeb-i rahşân-ı tal'ati nikab-ı şebistân tarrasından cilve-ger ve ruhşâre-i mihr-i efrûzi hûsn ve letâfet ve nezâfet-i kemâl ile verd-i ahmerden taze ve ter idi.

Beyt

Mî-hâstem ki vasf-ı cemâleş kunem ve lik

Bâdeş zi hod bi-burd u suhan der-dehen bi-mând

Ya'nî

O dilber-i nâzeninin cemâlini vasf eylemek murâd eyledim. Anma hayâli beni kendümden öyle aldı ki sözüm ağzında kaldı.

O gûl-i handânun mutâla'a-i hûsn û ân ve cemâl ve şehzâde-i nev-cevân yani Orhan Beg-i mihibânum mülâhazâ-i nev-şikustegî baht ve ikbâlinde zamîr-i münâfi bu hadîs-i şerif-i dil-pezir "inneme'n-nisâ' le'ibun fe meni't-tehaze lu'beten

fel-yestahsinha²⁹⁰ mazmûn-ı mu’ciz-nümûnuyla âmil ve bu rakam-ı kâm-kâriyi ol cevân-ı devlet-i nev-residemin sahîfe-i mu’âseretine keşide kılmaıyla iki müştak-ı münâsib birbirine murâd üzre reside ve gül ile bûlbûl bir yerde cem’ ile maksûda vâsil eyledi. Pertev-i hüsn-i arûs-i memleket-i şâhî ol Kudret-i İllâhinin ser-i sa‘âdetinde her vecihle cilve-nûmâ olub ol havâdis-i zamânenin zuhûrundan maksûd hemân ol iki kevkeb-i mes’ûd idi ki bu iki nev-cevân-ı pâkize-finnetin burc-i sulbünden tulû’ etseler gerekdir. Ve şîmşîr-i dilâver-i Orhani ol arûs-i bezm-i mihibânnînin bu nevâ-yı merdânegiyi bu vecihle bünyân oldu ki

Beyt

Arûs-i mûlk kes der-kenâr-gired tenk
Ki bûse ber-leb-i şîmşîr-i abdâr zened

Ya ’nî

Memleket arûsunı ol kimesne der-i âğuş eyleye ki keskin kılıncı ağzını dutub ve vecihle havf etmeye.

Velhâsil; Çünkü ol izdivâc-ı meymenet-imtizâc envâ’-ı yûmn ve bahtiyâriyle cümleye bâ’-is-i ferâh ve ibtihâc olub kelime-i tayyibe-i “enkihû’l-vedûd el-velûde”²⁹¹ mutâbık-ı vâki’ oldı. Bi-kudretîllâhi teâlâ ol duhter-i peri-peykerden iki gûher-i sâhib-i cevher mütevellid olub herbiri mânenâde-i mihr-i enveri çehre-i âfâka zîb-i vefr verdiler ki birisi Süleyman Paşa ve birisi Sultân Murâd Gâzî’dir. Ve ol mâder-i nîk-ahterin ism-i şerîfini Nilüfer Hatun deyu ta’yîn buyurdılar. Ve annî yûmnî kudûm-ı meymenet-luzûmu berekâtıyla harem-sarây-ı Orhaniye ebvâb-ı hayrât ve hasenât gûşâde olub ol meleke-i havâtının müberrâtı bay ve gedâya şâmil oldı. Cümleden biri nefş-i Bursâ’nın harîm-i hisârında bir zaviye-i ma’mûre bünyâdına himmet ve Nilüfer Suyu üzerinde gayet metânet ile bir köprü binâ ve sâir eserler peydâ ve yûmnî sohbet-i nîk-merdân sebebiyle sâhibetü’l-hayrât olan muhâdderât-ı meşhûre idâdında ma’dûd oldu.

Beyt

Kemâl-i hem-nişîn der-men eser kerd
Vû ger ne men hemân hâkem ki hestem

Cünkü hasiyyet-i hassa-i tezvîc-i izâri-i simîn izâr ber-haseb-i sidk-ı va’de-i Perverd-gâr ki “ve enkihû’l-eyâma minkum ve’s-sâlihîne min ibâdikum ve imâikum in yekûnû fukarâe ve yuğñihumullâhû bi-fadlihi”²⁹²dir. Fûshat-i  inâ ve vûs’at-i erzâk bu kethüdâlığın neticesi ve kesret-i emvâl ve evlâd bu kânûn-i Hûdânan ber-lâzimesi oldı. Bu izdivâc-ı meymûn-i Orhanî’den sonra Osmân Beg tarh-ı cihân-gîrî ve cihân-bâni ile eyâlet-i Karacahisâr ki Sultânöni demekle mevsûmdur. Orhan Beg’e erzâni görüb cevânâن-ı mücâhid-pîşeye sipeh-sâlâr ve takdîm-i merâsim-i kışver-gûşâhîga me’zûn ve sezâ-vâr gördü.

²⁹⁰ Kadınlar oyundur oynuyaktır. Kim oyun oynamak isterse onlara iyilik etsin.

²⁹¹ Sevimli ve doğurgan olan hanımlarla evleniniz.

²⁹² Îçininden bekârlar, sâlih kölelerinizi ve cariyeleerinizi evlendirin. Eğer yoksul ıseler, Allâh onları lutfu ile zenginleştirir. Allâh lutfu bol olandır. Bilendir. Kur’ân-ı Kerîm, Nur, 32.

Beyt Arabî

Ve haffet bîhi'l-ulya min kulli cânîbin
Kemâ haffet bi't-tarafî'l-azîzil mehâcizu

Ve nasbiyyet-i mansîb-i Orhanî'den sonra emr-i vâcibü'l-iz'ân-i Yezdâni "ve'lemû ennemâ ganimtüm min şey'in fe inne lillâhi humusehu ve lir-rasûli veli zi'l-kurbâ ve'l-yetâma ve'l-mesâkini vebni's-sebîli"²⁹³ hasebince Eskişehir'in dahi hükûmet-i eyâletini birâderi Gündüz Alb'e mukarrer eyledi. Ve Înöni ve Yundhisâr Kal'alarını Aykut Alb'e erzâni ve ol hudûdun gazâsına me'mûr ve Yarhisâr Kal'asıyle eyâletini Hasan Alb'e ve vilâyet-i Înegöl Turgut Alb'e tefvîz edib ve eyâlet-i Bilecik'in tamâmî-i mahsûlât ve menâl ve envâl-i helâlini vucûh-i ihrâcât-i dervîşân husûsan kayımbabası merhûm şeyh-i kerâmet-disâr Ede Bali'nın ferzendân-i âlî-tebâr'ına îsâr eyleyüb kendüleri sa'âdet ve ikbâl-i devlet ve iclâl ile bi'n-nefîs Yenişehir'e makarr-i saltanat içün ihtiâyâr ve tevâbî' ve levâhik ve sâir asâkir-i nusret-meâsîr ile âyîn-i ihtişâm-i temam üzre istikrâr ve şehir ve pazارının izdiyâd-i revâc-i kârina ihtimâm ve sa'y-i tamı sebebiyle makâm-i cem'iyyet-i hâs ve âm oldı. Ve ol vilâde ana Yenişehir ve evvelki şehir ve Bazara Eskişehir deyu ta'yîn-i nâm buyurdu. Ve küçük oğlu Alâeddin Paşa'yı Bilecik'de mâder-i âlî-güherinin yanında müks itdirüb kendüleri sa'âdet ile ekseriya tavakkuf buyurdular idı. Ve kabza-i tasarrufa dâhil eylediği vilâyetde kayânîn-i adl ve insâfa bir vecihle revâc buldurub bir mertebe nizâm verdi ki etraf ve eknâfda väki' mû'min ve keferenin kulûbi anın taht-i hükûmetinde olan memlekete sakın olmağa mâil ve sâir diyârdan herkes zill-i zalil-i emn ve emânını sâil oldilar. Ana binâen mâlik olduğu bilâdda imâret ve zîrâ'at ve âbâdanı yevmen fe yevmen izdiyâd-i tam ve erbâb-i kesb ve sanâyi' taht-i hükûmetinde izdihâm-i tam buldu.

Beyt

Ferâhîha u tengiha-yı etraf
Zî adl-i pâdişâh-i hod zened lâf
Ya'ni

Etrâf-ı âlemin bolluğu ve ucuzlığı ve teng destliği kendü pâdişâhının adlindendir.

Bu etvâr-ı hasene 701 (1301-1302) senesi şuhûrunda ki cülûs-i meymenet-me'nûsun üçüncü senesi idi sûret-nûmâ-yı zuhûr oldı.

Beyt

Resm-i insâf der-ciâhâن âverd
Adl-râ ser-ber-âsuman âverd
Kerd bâ-ehl-i mekremet yâri
Bâ sitemgârân-ı sitem-gâri
Ya'ni

²⁹³ Eğer Allâh'a ve hakkı batıldan ayıran o günde, iki topluluğun karşılaşıldığı günde kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyoruz, bilin ki ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri Allâh'ın, peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin, düşkünlerein ve yolcularındır. Kur'an-ı Kerîm, Enفال, 41.

Cihânda resmî-i insâf koyub adlin serini âsumana çıkardı. Ehl-i mekremete yardım ve sitemkârların haddini bildirdi.

İkinçi Hikâyet

*Osmân Beg'in Köprühisâr Kal'asını ve Marmara Kal'asının ol havâliye
degin dür ve nezdik väki' olan mahallerin emvâl ve eşyasın nehâb ve gâret ve İznik
memleketini teshîr için Targal Kal'asını istibnaya mübâşeret ile müteveccih ve
azîmetlerin beyân ider.*

Tazegi-i nev-bahar-ı devlet ve ikbâl ve hucesteği sebze-zâr-ı sa'âdet ve iclâle makrûn ve muttasıl bir zamân ferhunde ve âvân-ı hoş-âyendede ki hengâm-ı nevrûz-i sultânî olub ve tevânâgî kuvâ-yı tabî'i terk ve tâze-bâd-ı hazândan rehîde ve kıslak-nişinân-ı âlem-i gayb-ı zemistânî kuhûf ve eknâmdan nev-reside ve cevânan-ı taze-ruhsâr-ı gül-zâr-şedâyit-i rûzgârin tenknâ-yı hisârından halâs ile bistânnın hadibi's-sinni olan sibyâni debistân-ı zemistânînin mazikinden âzâd ve kuvvet-i nâmîye ile leşker-engizî ve cihân-gîrlîğe âmâde ve sebze-zârın hucûm-ı gûrûh-ı pûr-enbûhi gonca-i sùrîmin Sivrihisâr'ıñ güşâde etmek murâd ve tamâmî-i rûy-i zemîni Süleyman Sultân kûlle fermân-ber-i zîr-i nekîn ve sipâh-ı rengîn riyâhinin âvâze-i hurûc ve zuhûrin nevâ-yı bûlbûlân-ı hoş-elhân ile âleme ifşâ ve i'lân etmede idi.

Ebyât

Sabâ be-bâzî-i bûlbûl hemâñ zamân ber-hâst
Bi-sâht berg u nevâyi ki bûd săn der-kâr
Firâz-ı taht-ı zumurrud nişest hüsrev-i gül
Be-tâc-ı la'l-i der u baht-ı lû'lû-i şehvâr
Çemen zi-gonca numûde hezâr hirgeh-i sebz
Sepîdedem ki zened ebr hayme der gül-zâr
Çü hüsrevân ki hirgeh bâr-gâh revend
Gül ez-serâçe-i halvet be-şod bâr

El-kissa: Böyle bir zamân-ı hurrem ve handân ve âvân-ı nev-şikûftegî-i gonca-i tevhîd ve imânda Ebû'l-mücâhidin ve'l-meğâzi yani Osmân Beg Gâzî a'lâm-ı şukûfe fam-ı rû'yet-i İslâm ile ser-firâz ve be-nâm ve cünûd-ı mücâhidândan her kim ki mânende-i bâd-ı sabâ livâ-yı muhlis-i nevvâzi ve düşmen-i kûdâzîde teveccûh-ı tam ile be-nâm ve sipâh-ı dîn-i mübîn ve müddet-i medîdeden berû bir kişiwerin teshîri ile nâil-i merâm olmamışlar idi. Ve erkân-ı devlet dahi her biri mesken-i refâhiyetde makâm tutub bilâd ve kişiwerden asla bir semtin gazâsına kiyâm göstermemişler idi. Osmân Beg nüvvâb-ı asâkir-i İslâm'a feth-i evbâb-ı kelâm ve hitâb-ı hâs ve âm buyurdılar. Çünkü Cenâb-ı Mâlikü'l-mâlk olan Hazreti Allâhu azîmûşsan âmme nevâlehu bizi vûs'at-i mûlk ve i'zâz ve nimet-i elvân ihsâniyle zûbde-i deverân ve mümtâz-ı akrân ve incâz-ı va'd-i kerîmâne ile serîr-i saltanat-ı İslâmiye'ye şâyân eyledi. Pes imdi lâyik olan budur ki her bir inâyet ve merhametin mukâbelesinde takdim-ı mehammedet ve sipâs izhâr ve her bir mekremet ve takviyetin akibinde şükür ve minnet-i bî-kîyâs tekrar eyleye kim

Beyt Arabî

Nercû'l-hayâte lineste' idde bi-şükrihi n'amâe ve illâ fe'l-hayâtu ğınâün

Şimdi müddet-i medîdedir ki gazâ ve cihâdim uhûd-i mev'ûdi vefâsında tekâsûl ve tarrâf ve nimet-i günâ-gün sebebiyle hizmet-i İslâm'dan tebâ'ûd ihtiyâr eylemişzdir. Tekâ'ûd-i ta'âtdan istigfâr ve taksîrâtдан istî'zâr için sezâ-vâr olan budur ki bu eyyâm-ı bahar ve şayestegî zamân-ı seyr ve esfârda civârda vâki' olan kûffârin bazısının gazâsına âzim ve akreb ve-enseb olan hisârûn feth ve teshîrine câzim olalı deyu tarh-ı meclis inbisât ve iltiyâm ve idâre-i cam-ı kelâmdan sonra kendü re'y-i zerrin ve erkân-ı devletin tedbîr-i dil-nişini bu neskde karar-dâde oldu ki çünkü kerrât ile Köprûhisâr vilâyetinin gazâsına azîmet edüb feth ve teshîr müyesser olmamışdı. Bu defa ol hisâr ve diyârı bi-eyyi vech-i kân taht-ı tasarrufa getürmeği azm ve cezm eylediler. İttifâk-ı cumhûrdan sonra Osmân Beg'in ammisi Dindar Alb müşâvîre-i merkûmeye muhâlif ve ol tevecçühün men'inde isrâr eyleyince Osmân Beg mezbûrun vaz'-ı nâ-hem-vârından sûret-i nîfâk ve hased müşâhede ve istîfâhâm ve mezbûr dahi ser-i râhde sebât-kadem ile askerin azmine mümâna'âta mu'ânedde ve ikdâm eyleyince Osmân Beg ve tevâbî'inin tekrar ve mülâyemet ve nasihatleri bir vecihle tesîr etmediğinden nâşî ol pehlivân-ı nerîmân-savletin kemâl-i suht-i gayret-i hareket ve urûk-ı cem'iyyet-i pûr-cesâretine mevâdd-ı gadab temşîyet verüb ol mecmâ'-ı ricâl-i kitâlde zebân-ı hâl ve lisân-ı kâl ile bu beyt-i rengîn me'mûl mûcîbince leb-i cünbân-ı makâl oldilar.

Beyt

Merâ bari bi-gû tâ hâl u 'amin çist
V'ez-îşân hâsılı cuz derd u gam çist

Ya 'nî

Bâna bir kerre de ki hâl ve âm nedir ve anlardan derd ve gamdan gayri ne hâsildir

diyerek izhâr-ı tehevâr ile birtire-i dil-dûz-i pûr-tâb ve der-sa'at aîmîsi mezbûr ol sehm-i pûr-zûrûn te'sirinden teslim-i ruh eyleyüb nakd-i hayâti zîr-i turabda mahzûn ve Köprûhisâr-ı yolu üzerinde medfûn oldu. Ba'dehu kal'a-i mezbûre fethine müteveccih ve bir müddet harb ve darb-ı sultânîye âmâde ve âhâlî-i kal'a ta'asub ve cahiliyetinden nâşî sulh ve teslime bir vecihle rızâ-dâde olmadıklarından müddet-i muhâsara imtidâd bulmağla feth-i kal'a fikrini bırağub gâret-i memleketi münâsib görüb yağmaya fermân buyurdu. Bir gün evvele müeyyed min-indillâh sipâh-ı zafer-penâh ile feth-i hisâra müteveccih ve rû-be-râh oldilar. egerçi ol mudârebe ve muhârebe esnâsında asâkir-i İslâm'dan cem'-i kesîr derece-i şehâdet'e resîde oldilar. Amma guzât-ı İslâm akîbet-i nev-sene-i be-dil-i kâm fethi zîr-i zeyn-i merâma keşide ve cevânâن-ı çabûk-sûvâr yûmn-i gûlbânk-i gird-gâr ve mu'cize-i Ahmed-i Muhtâr ile bir uğûrdan kal'aya hucûm ve livâ-yî feth ve zafer ile burûc-ı hisâra taraf taraf zeyb-i vefr verub asâkir-i nusret-şî'âr ğanâyîm-i bî-şûmâr ile kâm-kâr oldilar. Ba'de'l-feth zâyîn-i İslâm üzre memlekete zîb ve zînet verüb ol kişverde dahi bilâd-ı sâire gibi me'âbid ve mesâcid ihyâ ve evbâb-ı hayrâtı gûşâde eyleyüb şîve-i adl ve

ihsân ile re'âyâ ve zuafâya refâhiyet ve emân verub kavâniñ-i nasfet ve âyin ta'mîr-i memleketi der-miyâñ eylediler. Bir mertebede emniyet buldu ki

Beyt

Ded u dâm u her cânver keş bi-dîd

Zi-gîti be-nezdik-i ân armîd

Ya'nî

Etrâf-ı memâlikde vuğuş ve tuyûr ki ol yerin emniyeti ve rahatını gördü.

Vatan-ı me'lûfini terk ve gelub anın kurbünde rahat eyledi. Bu fetihden sonra zamîr-i mümîr-i şecâ'at-mesir-i Osmâni Koyunhisâr'ı cânibinde Deyimsuz Kal'a kurbünde vâki' erkân-ı mebânisinin ve metânet-i istihkâmda mânende-i mermer-rihâm olan Marmara Kal'ası fethine câzim ve Köprühisâr'ın lezzet-i teshîrinden ana dahi müteveccih ve azîm oldu. Çünkü küffâr-ı eşrâr Köprühisâr diyârinin sûret-i halinden gayret alub katlı ve esir ve nehb ve gâretden bîm ve hirâs-ı bî-gayete üftâde olmuşlar idi. Taleb-i sulh için râh-ı istîsfâ'ı gûşâd ve mücerred ten ve cân ve iyâl olanları esirden âzâd olmalarına razî ve karar-dâde oldular. Çünkü ol gazî-i merhamet-pişé cümle umûr-ı devlete afv ve silme mâil idi. Ol kal'a ahâlisinin iltîmâsların ber-vâfk-ı müdde'a kabûl buyurmalaryla kal'ayı ol âli-cenâbin kâm-yâbına teslîn etmeleriyle bu tarafdan "el-kerîmu izâ âhede vefâ"²⁹⁴ ile ânil olunub hâkim-i kal'ayı hil'at-i bekâ ve husûl-i müdde'a ile ser-firâz eylediler. Ba'dehu ol memleketin serveriyeti dahi cem'-i mev'ûd buyurub ve mevâzi' ve merâhilini gayet rağbet ve vefret-i imâret ve zîrâ'at ile ma'mûr ve âbâdân ve etrâfa müteferrik ve perişân olan ahâliyi cem' ve istî mân ile mesken-i kadîmelerine iskân buyurdilar.

Beyt

Zân şeh-i nîk-huy u hûb-nihâd

Her ci ân bed nûmûd nîk üftâd

Ya'nî

Ol iyi huylu ve güzel tabî'atlı pâdişâhdan her ne ki bed göründi iyi vâki' oldu.

Marmara Kal'asının tekîmîl-i intizâmından sonra mansûr ve-farıgû'l-bâl-i sa'âdet ve ikbâl ile makart-ı saltanatına müteveccih ve mesned-nişîn-i câh ve celâl oldu. Lâkin ale'l-ittîsal zamîr-i gayret-mesirînde dağdaşa-i kışver-i İznik cay-gîr ve rûz ve şeb ol yerin engîz-i teshîrinden asûde ve rahat olmadı. Zira istikrâr serveri-i mesned-i ser-firâzi bu nişâmen-gâh-ı kâr-sâzide şedâyid-i muhâtrâni irtikâb ve hutûb ve müşâcerât iltîzâm etmezsin ser-bûlendî-i nihâl-i âmâl sebât ve devâma mukarîn olmak emr-i muhâldir. Ve serîr-i hilâfetde arzû-yi rahat ve mesned-i saltanatda istirahât muvâfîk-ı gayret-i şehriyâri ve mutâbîk-ı hamîyyet-i tacâdâri degildir. Her kim ki kuvvet-i bâzûyi te'yîd ile dest-i taleb ve arzû-yi kemeri-pür-gûher-i şâhiye peyveste eyleyüb devâ'i-i himmet-i bûlend ile misâl-i cibâl-i Cudi minvâl-i basît âlem-i hayâlde uluvv-i kadr-i butûn kudret ve iclâli butûn-i dimâğında

²⁹⁴ Kerîm olan söz verdiginde sözünü yerine getirir.

cevvâl eyleye. Elbette merdânelik mîntkasın me’âdin-i sim ve zer gibi cevher tîg-i hadîd ile tersî’ ve tezyîn eylemek gerekdir. Ve her kim ki âf-tâb-ı cihân-gîr-âsâ tâc-ı zerrîn-i sultân ile ser-firâzlık sevdasına düshüp şevket ve satvet ile ihâta-i memleket fîkrinde ola. Rûz u şeb hâb-ı rahatı haram ve tevsen-i iğrâm-ı taziyâne-i şevk ve garâm ile tereddüd-i nehzat ve haramda olub samsam-ı adûvv intikâmina kendünün gîlaf-ı pençe ve bazusunu niyâm edub semend-i bâd-ı pây-ı azm ve cezmin hâne-i zeynini ale’âd-devâm serîr-i fermânranî gibi makâm etmek gerekdir.

Li-müellifihi Beyt

Çün sinân-ı ez-ser-firâzî bâsedes der-sadr cây

Her ki bâzû-yi dilîres çû nîze dest-gîr

Ya ’nî

Her kimin ki bâzû-yi merdânelîgi mîrzak gibi dest-gîr, elbette sadr-ı ser-firâzide cây-gîr olur.

Binâenaleyh ol nerîmân-ı meydân-ı veğâ yani Osmân Beg sâhib-i gazâ feth-i İznik’i ehemm-i mehemmâtdan ta’dâda himmetini masrûf ve zimâm-ı tevsen-i iğrâmı anın ikdâmına ma’tûf buyurub kurb-i civâr hasebiyle mu’azzemât-ı bilâd-ı kadîm-i Rûm ve kesret-i nimet cihetinden ra’nâlik ile ol kavmin meşâhirlerinden idügini ma’lûm edinmekle ol kişiye müteveccih ve âzim ve gâzileri ol yerin müşâhedesinden sonra fethine mücidd ve câzim eyledi. Amma ol kişiye mütevattinâmi ki müddet-i medîdeden beru gaflet-i küfr ve dalâlde arûz-i zevâl-i mûlk ve iclâlden ve ehl-i guzâl-ı zafer-penâh ve rûzgâr-ı bukalemunun i’zârîndan gâfil bir gece ferâgat ile hâb ve ârâma mayiller iken Nâ-gâh ber-haseb-i mazmûn-i “efe emînî mekrallâhi felâ ye’menu mekrallâhi ille’l-kavmû’l-hasîrûn”²⁹⁵ ile âmil olub bir uğurdan ittifâk ve ale’s-seher ki hüsrev-i mûlk-i sipîhr-i âli-cenâb yani âf-tâb-ı âlem-tâb ceyb-i âhenîn-i haftân-ı ufukdan serîr-i âver ve külâh-ı kubbetü’l-erd dûrretü’t-tâc-ı vekhâc şâ’şâ’-i mihr-i münîr ile mükellel ve mücevher eylemişdi. Ahâli-i İznik giribân-ı hisârdan serber-âverde oldukları gibi kendilerini bir leşker-i bî-aded ile dest ve giribân ve mecbûr ve barû-yi hisâri bir sipâh-ı zafer-penâh ile mahsûr buldukları ki her biri livâ-yi İslâm’ı dem-i sabâhda mencûk-i nurânî-i sıfâh ile âf-tâb-ı çast-gâhiye beraber gûşâde ve etrâflarında miğfer ve durûğ-i hurşid “le mev’idenne” bir hisâr-ı ahenin amâde eylemişler.

Şiir

Ve yensuruhum ves-seyfû’l yemâniyyî aleyhim

Li enne’l yemâniyye ale’l-emâni nâsîrûn

El-kissa: Hisâr-ı mezbûrun hâkim ve mahkûmından bir ferdin ol leşker-i zafer-peyker ile mukâvemete yarar ve kudreti olmadıgından ol hisn-ı üstüvârda tahassundan gayri çâre bulamayub mahsûr oldılar. Amma tamâmî-i nevâhi ve mevâdi’ zîr-i sümîm-i sitûr-i gâziyâna pây-mâl ve huyûl-ı ciyâdlikde kûbi-i ecnâd-ı cihâda muarriz-ı istisâl oldı. Ve guzâl-ı gazanfer-savlet halvet ve celvetde dest-tetâvuli dâmen-i nehb ve gârete diraz ve bir öyle memleketin emvâl-i ganâyiîyle

²⁹⁵ Onlar, Allâh’ın düzeninden güvende miyiler? Allâh’ın düzeninden ancak mahv olacak millet güvende olur. Kur’ân-ı Kerîm, A’raf, 99.

hoş-hâl ve ser-firâz olub semend-i azm ve fethi merdâne vardır. Ve öz-i şehr ve hisâra degin sürüb karib olan nevâhiyi dil-i perişân-ı küffâr gibi harâb ve virân eylediler.

Netice-i kelâm: Bu sipâh-ı melâyik-penâhın heybet ve satvetinden küffâr-ı nâ-pâkin dil-i endûh-nâkî dem-be-dem kenar-ı hisâr-ı ebdândan reside-i leb-i barû-yi dehân olub kemâl-i ru'b ve hirâsdan dem-i hasretleri giru hisâr-ı tenlerine avdet eder idi. Amma taşra halkında müşâhede-i nehb ve katl-i amdan şehrilerin hisâr-ı çeşm-i eşkbâri dil-i gamkinleri gibi ağuste-i hûn ve ehzân-ı günâ-gün ile dil-i meşhûnleri şehr-i bend-i gâmda sad belâya meftûn ve selâsil-i taallukat-ı günâ-gün ile mescûn idi.

Elhâsil; Leşker-i mansûr-i İslâm emvâl-i ganâyim ile iğtinâm ile nâil-i merâm ve hoş-kâm olub birkaç gün hisâr-ı mezbûrun etrafında mudâhil-i nik ve bedeni im'ân-ı nazar ile mülâhaza ve mütâla'a eylediklerinde kal'a-i mezbûrenin ebvâb-ı fütûhâti andan fırsat ile dûşvâr ve dest-i tahayyül-i tasarruf ana nisbet ile mânenede-i darbû'l-mesel-i "meşt bir divârdır" her âtiye re'y-i savâb nûmâ-yı Osmânî ki reh-nûmânî-i devlet-i cavidâni ile hem-vâre incâh-i maksûda makrûn ve fırsat-ı günâ-gün ile hidâyet-i İlâhî ana reh-nûmûn idi. Öyle iktizâ eyledi ki şehr-i mezbûrun ahvâlisinde bir muhkem ve metin kal'a binâ ve derûnuna yüz nefer-i dilâver sâhib-i mustahfîz ta'yîn ve rûz ve şeb İznik ahâlisinin ma'îset-i zindegânisinin râh-ı amed-i şüdeni mesdûd ve ayande ve revendeye ta'arruz-i nâma'dûd eyleyeler ki tedâcî ile cümle-i zehâyîr ve meaşları killete mübeddel ve tad'îf ve za'f ve tefvît ve takviyet ve kuvvet kuvvete bedel olduktan sonra sipâh-ı İslâm gerdâ-gird şehrâ hirâman olalar. Vakta ki cümle-i ukelânın ittifâkiyle bu re'y-i metin mutâbik-ı salâh ve ber-haseb-i takdîr müntec-i felâh ve necâh oldu. Hemân birkaç gün içinde bir kûh-ı zerrîn-kemer üzerinde bir kal'a muhtası ve metânet ve istihkâmda "ken-nakşî fil-hacer"²⁹⁶ binâ ve îşâ buyurub dil-âverân-ı meşhûrдан Tarğay nâm bir er ki muhâcirân-ı evvelden mühimmât-ı dîn ve devletde mu'temed ve mu'avvel idi. Ve ile'l-ân ol kal'anın imâreti eser-i meşhûd ve meşhûr ve Tarğayhisârı demekle mezâkûrdur. Ve ol re'y-i savâb-nûmânının sevâhid-i isabetinden ma'lûm ve münfehim olan ol idi ki ol kal'a asumân-ı intimânın mubâşeret-i binâsında mübesirât-ı gaybi ve vâki'iât-ı ma'nevîden bir rüya-yı sâlihi sûret-nûmâ zuhûr olub ol menâmin mâ husûl-i merâmî muş'ir olduğu budur ki egerçi va'de-i İlâhî zuhûr-ı fütûhât-ı İslâmîyye ile hânedân-ı Osmâniyye'de hakikata müntehî olacakdır. Ve vâlid-i veled ve hafidinin vâhiden ba'de-vâhidin ol maksûd-i mev'ûd zuhûr-pezîr olsa gerekdir. Amma çünki cemî'i fütûhât-ı sultânîde mücâhidân ve leskeriyânın herbiri menâfi'-i dînî ve dûnyevîde şîkr yek ve sehîm ve rütbe-i cihâd ve mücâhid-i sultân-ı kâdirin der-gâhında gayet ile muazzez ve müstehak-i tekrim gerekdir. Âl-i Osmân Cenâb-ı Bâri ile ahd eyleyeler ki erbâb-ı cihâdin hukûk-ı ictihâdını ferâmûs ve mensî bırakmayub mücâhidin ve mübârizînden birisi ecel-i mev'ûdveyahud saff-ı kitâlde dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâyâ riħlet eyledikde evlâd ve a'kâbindan kimesnesi kalsa Sünnet-i Seniyye-i Nebevi ve

²⁹⁶ Taştaki nakış gibi.

kanûn-ı Şerî'at-ı Mustafavî (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sellem)î mer'î tutub sehmû'l-mâldan ve fey ve ganîmet ve ber-haseb-i "ve elhaknâ bîhim zûriyyetehüm"²⁹⁷ münteni' dutub pederinin ve vârisinin terekesinden mahrûm eylemeyeler. Her ne kadar evlâd-ı siğar olurlar ise dahi kefâf-ı meşâşlarını mukarrer eyleyüb bâliğ ve erşed oldukdan sonra nâmını defter-i asâkire ketb ve tâfir eyleyeler.

Beyt

Be-ferzen zindest nâm-ı peder

Zi-ferzend hâsil nizâm-ı peder.

Pederin nizâmı evlâd ile olub nâmını evlâd ihyâ eder.

Zira pederlerinin nâm ve nişânları sufûf-ı merdân-ı dînden mehcûr kalınayub o västa ile pederinin ruhunu du'â-yı hayr ile yâd etmek rî'âyetleri evcebdir. Çünkü bu menâm-ı hikmet-intizâm ve hayr-encâmin i'lâmından dîn ve devletin envâ'ı mesâlihi nizâm-ı tam buldu. Osmân Beg Gâzî evvelen halef-i hilâfet-makamı olan Orhan Beg'i huzûruna getürüb tafsîl üzre mübeşşir-i feth ve nusret ve işârât-ı gaybiyenin keyfiyet-i besâretini hifz-ı sipâh ve mücâhedetde takrîr ve ferzendân ve tazmângân-ı gâziyânu ana vasiyyet ve sipârîş buyurub gayet-i vasiyyet ve nihâyet-i nasîhat ki mutâbık-ı müsted'i-yi dîn ve devlet ve muvâfîk-ı bekâ-yı rütbet-i şevket ve savlet idi. Mubâlağa ile te'kid ve ibrâm ve tehdid ve teşdîd ile ihtimâm ve muhâlefet edenlere bu va'id-i İlâhî tevâ'îd ile hatm-i kelâm eyledi. "fe men beddelehu ba'de mâ semi'ahu feinnema ismuhu alellezine yubeddilûnehu innallâhe semi'un alîm"²⁹⁸

Üçüncü Hikâyet

Mülük-i küffâr husûsan hâkim-i Bursa evvelen Evrenos' tersa ve akvâmi Kestel Tekvîri Vidin Tekvûri ve Manderus Tekvûr'nun keyfiyet-i ittifâkları ve Osmân Beg mücâhidân ile Yenişehir'de ol müşrikân-ı pûr-dalâl ile cidâl ve kitâl ve Kestel Tekvûrinin katli ve Kite Tekvûrinin sîrâri ve sâyir küffâr-ı murdârûn me'yîs ve makhûr oldukların zîkr ve beyân ider.

Hemîse ber-mûcîb-i va'd-i İlâhî ittifâk-ı necvâ-yı ehl-i kûfr ve nifâk âkîbet-i meâlde teferruk-i şemîl ve şîtâte müntehî ve sûret-i cem'iyet perîşân-ı dilân erbâb-ı butlân perâkendegî âfât ve mehâfâta müeddi olur. Anın çün ki öyle müteellîf ve montazam in'ikadına bâ'is-i vesâvis-i şeytânîden olmak ister ve ol gûrûh-ı bî-encâmin intizâmına dâ'i-i devâ'i-hâtit- mûteferrik-i perîşânîden göstermek iktizâ eder. Kemâ kalellâhu tebâreke ve te'âlâ "ve yehsebuhum cemî'an ve kulûbuhum setta"²⁹⁹

Netice: Ehl-i hak ve vefâ erbâb-ı sıdk ve safâ o güne bed-endişlerin muvâfakâtından fîkr etmezler. Belki mütevekkilâne şemîl ve necvânîn tefrik-i

²⁹⁷ İnanan, soyları da inançta kendilerine uyan kimselere soyularını da katarız..., Kur'ân-ı Kerîm, Tur, 21.

²⁹⁸ Vasiyyet îşittikten sonra değiştiren olursa, bunun günahı değiştirenlerin üzerinedir. Allâh şüphesiz işitür ve bilir. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 181.

²⁹⁹ ... Onları birlik sanırsın, oysa kalpleri birbirinden ayndır..., Kur'ân-ı Kerîm, Haçr, 14.

cem'ine ve mesken ve me'vâlarının itfâ-yı şem'ine sa'i olurlar. "inneme'n-nevvâ mine's-şeytâni li-yehzünellezâne âmenû ve leyse bi-dârrihim şey'en illâ bi-iznillâh ve alellâhi fel-yetevekkeli'l-mütevekkilûn."³⁰⁰ Her yüz muhâlifân-ı ehl-i imân İseviyân-ı zamâneden mu'âvenet-ârâ-yı bâtila ve nevvâ-yı şeytâniye ile livâ-yı mu'allâ-yı "ve ce'ale kelimetullâhi hiye'l-ulyâ"³⁰¹ mukâbelesinde rû'yet-i firâzân-ı millet-i Muhammedî şanında i'lâm-ı efkâr-ı perişânî ser-firâz ve itfâ-yı dîn-i Mustafâvî dâ'îyesinde perveriş-i nefis-i İseviyeyi dem-sâz ederler. Amma şem'-i Şer'-i Nebevî ol râyet-i âteşin-i leme'ât-ı aduvsûzdur ki her subh-ı dem ittihâm-ı cihân-tâbi enfâs-ı haserât-ı a'dâdan dâima izdiyâd ve şikûh-i dîn-i Mustafa (sallallâhu teâlâ aleyhi ve alîhi ve sellem) bir şem'-i cihân-ârâdir ki lekeni yani şem'dâni küffâr-ı âteş-nihâdin derûn-i fuâdi ve rûgenî hussâdin mağz-i dimâg-ı pür-fesâdidir.

Lâ cerem, âyîn-i dîn-i mübîn bed-hâhların çerağ-ı cem'iyeti her dem evliyâ-yı dînin subh-ı sa'âdet ve ikbâlinin hubûb-i riyâhiyle muntafi ve ol siyeh-rûzlerin şeb-i nevvâ-yı şeytânlarında tarra-i şirinin efkâr ve evhâmu sarsar-i sahil-i hayl-i mücâhidândan müntefî olur.

Beyt

Hadîse-i çerh kemîn mî-güsûd
Yek-be-yek endâm-ı zemîn mî-güsûd
Der-tabakât-ı zemîn efkende ìm
Zelzeletü's-sa'ati şey'ün azîm

Ya'nî

Çerhin hadisesi pusudan zuhûr edub endâm-ı zemîni birer birer açtı ve tabakât-ı zemîne zelzele-i sa'at-ı azîm bırakdı.

El-kîssa: Osmân Beg Gâzî'nin ibtidâ-yı hurûcunda mübârizân-ı me'ârik ve megâzinin hussâd ve kine-hâhlarından küffâr-ı liâmin tamâmî-i mülük-i izâmı cem'iyet ve muvâfakat ve mel'anete mübâşeretde murâfa'at eyleyüb 706 (1306-1307) senesi şühûrunda bir mecmâ'-ı nevvâ abeste ve dest-i bey'at-ı şeytâneti birbirlerine peyveste eylediler ki bâ'is-i ol tekvûr-ı Bursa evvela Evrenos-i bî-hayâ idi. Memâlik-i küffârin cümle-i sanâdîd ve serverlerini cem' ve birbirleriyle hukûk-ı tamâmî olan kavm-ı kabile ve huvişân ve hem-sâyegân ve hem-kîşân ki Mednûs tekvûr ve Kestel ve Kite tekvûr ve sâireleri ol mecmâ'-ı şeytânide sipâh-ı Müslümanı husûsan tevâbi'-i Osmânının envâ'-ı endîşe-i dalâlet meâl pîş-i nihâd eyleyib cümle ile mutâraha ve serdâr-ı İslâm'ın ahvâli şimdi bir mertebeye bâliğ oldu ki hem-sayelerinizin memlekelerini teshîr selâtîn-i izâm âyîni üzre kendü leşkerine taksim eyledi. Ve anın hem-civârlığından bizim dahi birer birer memâlik ve ra'iyet ve câh ve mertebemize muteakiben teressüb-i zarar emr-i mukarrardır. Zira emsâl-i niheng-i hûn-hâr envâ'-ı şikârin sayd ile me'lûf ve mânenâd-i ejder-i bed-gûher himmetini bu diyârin ser-i râhında zarara masrûf etmek ister. Ve bidâyet-i halde

³⁰⁰ Gizli toplantılar, inananları üzmek için şeytânın istediği şeydir. Allâh'ın izni olmadıkça şeytân onlara bir zarar veremez, inananlar yalnız Allâh'a güvensinler. *Kur'ân-ı Kerîm*, Mücâdele, 10.

³⁰¹ Ancak Allâh'ın sözü yücedir. *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbe, 40.

mutlaka şeyl-i lesser-i fitne-engizî kendü kanâ'ati vadisinin arasından müte'addi olmadı. Amma şimdi suyûl-i emtâr iktidârı lâyezâl harâbi-i emsâra hucûmda haddi tecâvûz eyledi. egerçi evvel-i zuhûrda cereyân-i enhâr-i sipâhi barân-i bahâri gibi edviye-i aktâr ve fütûh-i mevâdi'-i siğarda endâze-i sukûn üzre idi. Lâkin el-ân e'dâd-i lesser-i cerrâri had ve şümârde katarât-i sehab-i meder erden efzûn olub berbahr-i merdûm-hâr oldu.

Beyt

Kûlâh-i kûşe-i Hurşid-râ resed asîb
Çu mah-ı râyet-i u ser ber-âsumâm sâyed

Ya 'ni'

Çünkü anın aleminin mahî başını asumâne kaldırıldı. Hurşidin külâhi köşesine zahmet verir.

Netice-i kelâm: Anın kemâl-i kuvvetinden mukaddem âsib-i zararının ref'i tedârukün görmelidür. Ve illâ i'lâm-ı kudretinin istila ve istî'lâsından sonra mu'âvenet-i ensâr ve muzâheret-i sipâh-ı bisyâr ta'zîb-i hayevân bilâ-fâide olnuș olur. Binâberin serdârân-ı küffâr-ı liâm birbirleriyle müttefiku'l-kelâm ve yekdil ve hem-zebân ve dest-be-dest bey'at ve ol maslahatın husûluna niyyet ve sipâhiyân-ı ulûfe-hâr ve lesseriyân-ı bisyâr ve aktâr ve emsârin cevânân-ı dilîrânından piyâde ve süvâr cem' eyleyüb zu'm-ı bâttillarınca Osmân Beg ref'ine bir mev'id-i yakîn mukarrer ve ta'yîn ey lediler. Bundan mâ'adâ mülük-i deryâ-bâr ve Fireng ve Rûm ve Bulgar dahi başka bir asker-i nikbet-eser ve sair müşrikân-ı düzeh-mekândan mahîyan-ıbihâr ve şümâr-i mûr ve mârdan efzûn-ter bir mecmâ'-i mahşer tertîb eylediler.

Beyt

Sipâh-ı kesîre birûn ez-şümâr
Siper-dâr u rûyîn-ten u nîze-dâr.

Vaktâ ki ol ehl-i hızlânın bu tedâruk-i şeytânîsi haberi resîde-i sem'i hümâyûn-i Osmâni oldu. Bu rivâyet-i hayr-ı besâret-i rûhânî ve bu hikâyeti müjde-i nusretden bir âyet-i rahmet-i Rahmânî add eyledi. Zira egerçi gûrûh-ı enbûh-i küffâr ve mahşer-i mekrûh-i eşrâr i'dâd-ı e'dâd-ı esbâb-ı düşmenide nûmû-dâr-ı sipâh-ı mûr ve mânend-i haşerât-ı pûr-haşr ve hevâm-ı pûr-ser ve şûrdır. Lâkin âkile ma'lûmdur ki pervâz-ı mûr-i kütâhi ömrüne delâlet ve tebâhî-i rûzgârına alâmetdir.

Beyt

Begim bu nûkteden sen olma hâli
Karıncañın kanadıdır zevâli

Ve serrizde olan hayyât ve akâribin cünbüş-i âzâri ve hareket-i nâ-hem-vâri efsûn-gerin mazhar-ı zahm-ı helâki olmasına sebebidir. Sifat-ı ma'reke gazâ-yı küffâr ve li-hâza Osmân Beg sipâhiyân-ı ehl-i fîmân ve dilîrân-ı rûz-ı meydân ile mütevekkilen-alellâh cihâd-ı fî-sebilillâha aheng ve âzim-i saf-ârâyî-i ceng oldı. Ve etrâf-ı memâlik-i İslâmiyyeye bu cihâda istimâd ve istis'âd ve cevânib-i erba'adan asâkir-i gayb mücâhidânın imdâd ve is'adına nefîr-i âm buyurdu. Ve âlem-i bâlâdan

melâike-i âsumânî hem-cenâh-ı emâniyi râyât-ı feth ve nusret-i Sûbhânî birine i'lân ve ehl-i tevhîdi ve ikâmîn kalb-i bî-kîne ve müstekarr-i âlem-i sultânîde her sekîne ve itminân-ı misâl-i cevher-i tîg-i yemânî müşâhid-i a'yân olub fursat-ı kîşver-sitânînin meşâil ve mesâbih-i nurânisi tuğ ve sancak-ı Mûslîmânînin mir'ât serinde nûmâyân ve tâbân oldu. Meymenet-i din-i İslâm ile meymeneden cümlle mübârizân-ı saf-şiken mikdâm-ı tîg-i zebâni da vâ-yı mübârezetde suyûf-i Yemânîden ziyâde keşide ve müyessere-i mübesşereden beşâret-i ganîmet ve yesâri sarîr-itâr-i düşmen-i efken ile gâzîlerin gûş-i siperine resîde eylediler. İttifâken Koyunhisâr'ı tevâbiinde vâki' bir mahalde iki firka-i hak ve bâtil vefîyye-i mû'min ve mukin ve câhil ve gâfil birbirlerine mukâbil amma nûr-i îmân ile zulmet-i kûfre mümâsil ve şeb-i edbârîn rûz-i ikbâl-ı mukbilâne te'aruzî kabilinden bir tekabül ki mecâri-i lisân-ı tîg ve sinandan "hâza yevmû'l-fasl"³⁰² cümlenin gûş-i cânnîna resîde ve tîre hevâgîrin tercümân-ı zebândan âvâze-i beşîr-i cihân-gîr "innâ zeyyenne's-semâe'd-dûnyâ bizîneti'l-kevâkib ve hifzan min kulli şeytânîn mârid"³⁰³ zebânesi âsumânâ keşide oldu. Amma gûrûh-ı enbûh-i küffâr çâr u nâ-çâr ber-vech-i iztîrâr tîg-i merd-efken-i mücâhidân ile bir kerre mukâvemet-kerden nâmûslarına lazım gelmişdi. Ve zûmre-i ehl-i İslâm'a dahi beşâret-i âlem-i gaybî arsa-i kâr-ı râzda haber-i sarre-i "velev katelekumullezine keferû levellevû'l-edbâr"³⁰⁴ dildârî-i temam ile ümidvâr göründü. Çünkü sufûf-ı tarafeyn birbirlerine resîde ve tîg-i mecalleri niyâm-ı intikâmdan keşide eylediler.

Beyt

Ber-âraste yek-be-yek sâz-ı ceng
Du âverde leşker bihi peygâr-ı tenk.

Lâ cerem, keşâkes ve hunrızide kûşes-i tam ve engîz-i madde-i hism ve sitizide sarf-ı sa y ve cedd-i tamâmî der-miyân eyleyüb mecâri-i enhâr-ı dimâ-i kûşte-gân-ı kâr-zâr ve cûybâr-ı urûk-ı şiriyâni-rûzgâr Üzerinde hezar hezar kanlı başlar hubâb-âsâ cereyân ve deşî-i peygârda meğâfir-i hûnîn-i numûne-i sahn-ı lâlezâr zira pây-ı piyâde ve süvârdâ áyân ve cûy-i ceyhûn-i hunda siper-i kubbelerinin kûşteleri ve serverân ve dil-âverânın kelleleri revân olub meyân-ı hunda leme'ât-ı tîg-i bî-dirîğ dâmen-i şefkatde tâbeş-i berk-âsa nûmâyân oldu.

Beyt

Sinanhâ-yı elmas der-tîre kerd
Çu âtes pes-i perde-i laciverd.

Bu mukâbelât ve mukâtelede ehl-i isyân ve tâ'at "cevletü'l-bâtili sa'atün ve cevletü'l-hakki ile's-sa'ati"³⁰⁵ hasebince akîbet râyât-ı ayât-ı mûbîn-i "izâ câe nasrullâhi ve'l-feth"³⁰⁶ ile tevşîh bulub leşker-i şeytân-ı racîm ehl-i îmânın tîg ve

³⁰² İşte bu yalanladığınız hükümdür. Kur'an-ı Kerîm, Saffat, 21.

³⁰³ Şüphesiz Biz yakun göğü bir süslü yıldızlarla süsledik. Kur'an-ı Kerîm, Saffat, 6.

³⁰⁴ Înkâr edenler sizinle savaşsalardı yüz geri dönceklerdi. Kur'an-ı Kerîm, Feth, 22.

³⁰⁵ Batılım galebesi geçici; hâkim galebesi ise, kıyamet gününde kadardır.

³⁰⁶ Ey Muhammed ! Allah'ın yardımını ve feth gününü gelince..., Kur'an-ı Kerîm, Nasr, 1.

sinanının rucüm-i şihâb-ı sakibinden inhizâm ve in'îdâm tarîki ile firâra karar ve ruhsâr-ı edbârı tarîk-i izdirâr-ı "fevellü müdbirîn"³⁰⁷ ile müteveccih-i semt-i firârı ve sancak-ı şebgûnları gubâr-ı inkisâr ve zulmet-i ğabn ve hasarda nîkû-nesâr oldu.

Li-miellisihi

Tığ-i tâğı kûş-i şeh geşt hadîd ez-pey-i ân

Kî der-heme mûlk kes endîse-i isyân nekuned

Ya 'nî

Pâdişâhın tâğı öldürücü kılıçı anıncun keskin oldu ki cümle mûlkde kimse endîse-i isyân eylemeye.

Elhâsil; Sipâh-ı muzaffer-i İslâm seyl-i tünd reftâr-ı bahâr-âsa ol leşker-i mehzûmu hâs ve haşâk misâli ayn-ı hâksâride te'âkub ve ehl-i cihâd istizhâr ve i'timâd yüzünden ol merdûdân-ı âteş-nijâdî Ulubad Suyı köprüsüne degin atlarından birer birer ayırub ba'zı sùvârları dahi at üzerinde derhal râh-ı diyâr-ı "cehenneme yeslavnehâ ve bi'se'l-karâr'a"³⁰⁸ feristâde eylediler. Ve serdârlarının bazıları ki esb-i sabâ-reftarlara sùvâr idiler. Dizginlerinden dutub atlarından indirüb esir ve kendülerinin dalâlet-meâl olan selâsil ve iğlâllerinde kayd ve bend ile gûşmâl verdiler. Cümle makhurlardan biri Kestel Tekvûri idi ki meyân-ı cidâlde hâk-i râhde pây-mâl oldu. Ve Kite Tekvûri meyân-ı rezm-gâhdan hezar meşakkât ile Ulubad Kal'asına düşüb ba'dehu ehl-i dalâl ve nikâle mûlhak oldu. Aynâ ol merd-i meydân-ı celâdet yani Osmân Beg-i sâhib-i gayret binnefs Ulubad Suyı kenarına dek te'âkub ve nehr-i mezbûrun köprüsü üzerine hemân ol cem'iyet ile nuzûl ve tekvûr-ı mesfûr-i makhûri kendüye teslim etmek için Ulubad hâkimine tehdîd-i azâm ile nehb ve gâret-i memleketi umûr-ı sâyireye takdîm eyleyüb bâ-mûlk ve maldan ve diyârından bi'l-külliye el çeker ve yahud Kite tekvûri kal'adan çıkarub bize verir.

Arabi

Ve fi'l-yevmi hakeme's-seyfu fiküm musallitun

Fe terdâ mâ esbahe's-seyfu râdiyen

Hâkim-i Ulubad zevâl-i mûlk ve maldan havf ve bizzarûri Kete Tekvûri'ni ele verdi. Ve mademki kenduden bir hiyânet ve muhâlefet zuhûr eylemeye Osmân Beg'den ve evlâdından bir vecihle mutezarrîr olmamak üzre ahd ve mîsâkî muş'ir bir hatt-ı emân taleb ve Osmân Beg dahi bu ahd-i kadîmi tevsik için selâtin-i izâm-i Osmâni Ulubad Suyı köprüsünden asla ubûr eyleyüb eger ol cânîbe bir sefer dahi iktizâ eder ise keşti ile geçüb köprüyi memnu' eylediler. Çünkü tekvûri Osmân Beg'in hizmetine getürdiler. Hemân inân-ı azîmeti mesfûrun memlekét ve kal'asına ma'tûf ve hiddet-i tîg-i şiddet ile ol kal'a-i üstüvâri hayta-i tasarrufa çekmeğe himmetini masrûf eyleyüb feth ve teshîr eyledikden sonra tekvûr-ı nâ-çarîn cesed-i murdârını beraber hisârda pare pare ve kal'a ve memleketi i'lâm-ı nusret fercâm-ı İslâm ile müzeyyen ve ta'mîr-i memlekét ve terfîh-i ra'iyyetde şîve-i adl ve insâfi der-miyân eylediler. Çünkü ol fitne ve fesâdın menşei ve mebdei pişvâ-yı zümre-i

³⁰⁷ ... Dönüp gidenlere de ..., Kur'ân-ı Kerîm, Nâml, 80.

³⁰⁸ ... Yaslanacakları cehenneme götürülenleri görmüyor musun ? Ne kötü bir duraktır. Kur'ân-ı Kerîm, İbrahim 29.

ehl-i küfr ve inâd tekvür-i Bursa olan mel'ûn-i bed-nihâd idi ki ma'lum olundi. Bu kesr ve inkisârdan sonra leşker-i İslâm ile bî-tevakkuf Bursa hisârının feth ve teshîrine teveccûh ve azîmet ve kal'a kapusuna degin tamâmî-i memleketi nehâb ve gâret eylediler. Tekvür-i makhûr-i Bursa merg-i şikeste-bâl-âsâ gürz-i girânı mübârizânın darbetinden ayn ve bâlde bîmar ve huçeste idi. Mutlaka mukâvemet tariki ile derûn-i hisârdan bir kadem taşra harekete kâdir olamayub ve şehrîn dehânı barusundan taşraya bir sayt ve sada çıkmadı. Çünkü Osmân Beg metânet-i hisâr ve istihkâm-ı kal'ayı buyurdu. Ma'ân yine muktezâ-yı vakt ve hâle göre rişte-i ta'mî kayd-ı teshîrinden kat' ile hareket ve bu imtidâd-ı eyyâm-ı kitâl ve cihâddan sonra askerin anda tevakkufu muvâfîk-ı re'y-i zerrini olmayub ğanâyim-i emvâl-ı bî-nihâyet ile avdet buyurdu. Ve bu keyfiyet 707 (1307-1308) senesi şühûrunda sûret-nümâ-yı zuhûr oldu. Ve ehl-i cihâdnın fütûh-ı gaybîsi levâhîkinde hemâni sene-i mezbûrede Kete tekvûrîn memleketi tevâbi'inden cezîre-i Galyus ki Ulubad kışverine karib idi. Osmân Beg ol cezîrenin tevâbi'yle teshîri için Aykut Alb'ın oğlu Kara Ali ba'zı asâkir-i zafer-meâsîr ile me'mûr ve Kara Ali dahi bi-tevâfîkihi teâlâ bilâ-meşâkkat tarika-i sulh ile küffârdan aldı. Ve anda bir kilisâ-yı azîm ve derûnunda sakin bir râhib-i büzung-vâr mütemekkin ve mukîm idi ki Millet-i Mesîhiyye beyninde sâhib-i şöhret ve etrâf-ı memâlik-i İseviyândan herkes ânîn estanını kendülere matâf ve ziyâret-gâh etmişler idi. Ol ruhbâni ehl ve iyâl ve mütea'lilikât ve emvâliyle Osmân Beg'in hizmetine getürdi. Ve râhib-i mezbûrun bir duhter-i meh-peykeri var idi ki kemâl-i hûsn ve cemâl ve ol diyârin dilberân-ı peri-ruhsâr beyninde gayet hûbî ve nihâyet mergûbi ile mütevahhid ve bî-misâl idi. Duhter-i mezbûreyi hizmet-i mezâküre zümârnâda sâir ikrâma zam ile Kara Ali'ye inâyet buyurub dedi ki

Beyt Arabî

Emmelü fihe'l-münâ min kabli mukaddemihâ

Me'l-ânu ekremtehâ an zâlike'l-emeli

Ve bu feth dahi 708 (1308-1309) senesinde väki³⁰⁹ oldu. "Vallâhu Raûfun bi'l-ibâd"³⁰⁹

Dördüncü Hikâyet

Osmân Beg'in Leblebuci ve Gemce ve Geyve ve Akhisâr kal'aları fethine azâyim-i hüsrevâne ve vilâyet-i mezbûrunun bazını tarika-i sulh ve bazını dahi darbet-i tiğ-i âteş-bâr-i nusret ile feth ve teshîrine zafer-yâb olduğunu beyân ider.

Tâlâm-ı hüsrevî ve şâhînin istidâmet ve istikâmeti ve râyât-ı şevket-âyât-ı pâdişâhîmin ikamet-i kameti bir vakitde istikrâr ve temkin ve bir mahalde temennü' ve te'ayyûn kabûl eder ki sâhib-i mesned-i cihân-dârî ve mâlik-i zîmâm-şehriyâri ale'd-devâm himmet-i refî'i tevsî'i arsa-i mûlk ve mala masrûf ve zamîr-i felek-mesîrinin mahzûrı hemîşe i'dâd-ı mesâlih-i cihâd-ı kitâl ve techîz-i sipâh-ı mübârizân-ı ebtâle meş'ûf ola. Zira ki ni'met-i hâzîra kanâ'at ile iktisâbdan mudâhil-

³⁰⁹ Allah'ı kullarına karşı merhametlidir. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 207.

İdris-i Bitlisi / HEŞT BİHİŞT / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

i ecel etmek şive-i münzeviyâن-ı kûşe-i fakt u fenâ ve şîme-i munkati'ân-ı kayd-ı muhabbet-i mihnet-âbâd-ı dünyâdir. Ne kanûn-ı mâlikân ezimme-i cumhûr-ı ibâd ve ne âyin-i mütekallidân-ı mesâlih-i umûr-ı âlem-i kevn-i fesâddır.

Beyt

Be-taleb yâbî ez-büzürgi u câh
K'ez taleb hûb-rûy gerded mâh
Zîr-i rân-ı tu ez beray-ı télab
Eşhettu rûz-i bâd-ı edhem

Ve bu bâbda dânâyâن-ı hakîm ve piş-revân-ı ahd-i kadîm buyurmuşlardır ki mimar-ı âlem-i zâhir ve mukavvim-i ekser-i mezâhir kuvvet ve şehvet-i gadabdır. Ve kışver-i cismiyât ve tabâyi'-i süflîyâtta âbâdâni-yi ser ve kâri sıfât-ı hrs ve şerreyi ziyâde talebedir. Lâkin bu kuvvenin i'mali hakîmin iktisâb-ı tab'-ı marzisindedir ki kâr-fermâ-i akl-ı müstakîm ile âmildir. Yoksa irşâd-ı Şer'-i kavîm ile âdil degildir. Tâ ki bu iki kuvvet-i cismâni mevâlid-i hayvanî ve neş'et-i nûfûs-i insanî husûsan mezâhir-i milket-i sultânîde mutâbik-ı hikmet-i hilkât-i Rabbâni ve mülâyîm-i maslahat-ı bekâ-yi nev'-i kışver-i melekât-ı nefsanîde mümkün degildir.

Beyt

Çûn nefsi nefs be-fermân-ı tust
Bâde biyaver ki bîhişt ân-ı tust
Ez-ceres-i nefs ber-âver giriv
Bende-i din baş ne muzdver-i dîv.

Lâ cerem, sa'âdet-mendân-ı dîn ve dünyâ ve bahtiyârân-ı nişân-ı ulla ve uhrâ bir kimesneyi müstehak-ı câh-ı hüsrevî ve şâyeste-i rütbet-i serverî biltürler ki du'â-yi mesâlih-iktizâ-yi "rabbenâ âtina fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhirati haseneten"³¹⁰ mazmûn-ı fesâhat-meşhûni üzre metâlib-i dünyeviyenin intizâmını Şerî'at-ı Nebeviyye istid'âsiyle mukarrer dutub kavânîn-i ikamet-i dînî matma'-ı nazar-ı himmet bile. Nitekim selâtîn-ı dîn-i mübînin umûr-ı maslahatî devâm-ı teveccûhde mekâsîb-i helâl ve umûm ricâlin emvâl ve erzâkîn vûs'ati ber-vefk-i âmâl-i ferhunde meâldir. Ve hükkâm-ı İslâm'ın bekâ-yi ihtişamî ilâ-yi a'lâm-ı Şerî'at-ı Seyyidül-enâm aleyhi esdalû's-salati vesselâm ve alâ alîhî'l-kirâm iledir. Ve teftîh-i bilâd-ı ehl-i dalâl ve terfîh-i ahvâl-ı ecnâd-ı cihâd kesret-i emvâl ve âyin-i nasfet-i i'tilâl tibkînca mudâhil-i tayyibe-i helâldendir.

Beyt

Mûlk be-insâf tuvân yaften
Resm-i sitem nist cihân yaften

El-kissa: Ol mîzîmâr-ı mübâriz-i megâzi Osmân Beg Gâzî'nin mecâri-i ahvâli idî ki hemîse küll-i himmetin ve cülle nûhimunî nûkallid-i serverî ve mûrâ'ât-ı nîzâm-ı mehâm-ı ra'iyyet ve leşker-i perveride erbiyâ ve evliyâının

³¹⁰ Ey Rabbimiz ! Bize dünyâda ve âhirette iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru. Bakara, 201.

sünnetine teba'iyetde mecbûr ve kasârf-i himem-i aliyesi devlet-i dîn ve dünyânın cem'ine maksûr idi. Her bâr-ı gazâvâtın seferleri imtidâd ve müşrikân ve ussâtın mu'ârekeseinde tereddüd-i leşkeriyânın iştidâdından sonra ol cemâ'at-ı elem-dîde ve zümre-i mücâhidân-ı meşakkat-keşideye eyyâm-ı ruhsat verdi ki dîde-i cihân-gîr dillerini kûşe-i sukûn ve menâm ve genc-i mu'âşeretde dil-i hodgamlarına ârâm vereker ve meydân-ı musâbakât atlarına merğ-i zâr-ı istirahât ve âstûdegîde husûl-ı maslahat içün ribât ta'yîn ve tertîb-i mesâlih-i menzili ve müdenî ve takviyet-i mizâcî ve bedenî ve hüsîn-i mu'âşeret-i şerîf ve deni ve iltiyâm-ı mu'âmelât-ı fakir ve ganî refâhiye ile çend evkât geçirürler idi. İstifâ-yı huzûr ve me'âş ve istî'râ-yı esbâb-ı devâm intî'aşından sonra temam-ı sipeh-sâlârân-ı dîn-i mübîn ve sübârân-ı meydân-ı ma'reke ve kin şîve-i cihân-gîrde ta'tîl-i nûfûsi mezmun ve şîme-i merdân-ı dînde ten-âsâni ve tabî'at-berverî mehoûr ve melûm idügi cümleye ma'lûmdur deyu huzûr-ı Osmânî'ye arz eylediler.

Beyt

Tü ra efser u tîg u fermân-dihî

Haramest eger ser-be-bâlîn nîhî.

Lâ cerem, mücâhidânın bu tekazâsı ikdâmî âyin-i serveri ve kanûn-i kışver-gûşâ ve dîn-perveride Osmân Beg'in tab'-ı ğayyûruna gayet ile mülâyim görünüb bî-tevakkuf böyle karar-dâde oldılar ki Köse Mihal ki yek-cihet-i muhlislerden idi hazır ve âmâde olub mesâlih-i esfâr ve gazâvâtı anınlâ ve bu def'a ana telkîn ve teklîf-i kelime-i tevhîd ve imân eyleyüb rakabe-i tavk- dârını kılâde-i akd-i zimmetden miftah-ı dûz-i bâne şehâdetin ile gûşâde eyleyeler. Ve eger muhâlefet-i dîniyyede musır olur ise imtizâ' vereker. Lâkin çünki Köse Mihal ibtidâ-yı halden devâm-ı mülâzemet ve istimrâr-ı müsâlemet ile kendüyü zümre-i müellefe-i kulûbda ma'dûd tutub âşikâren ve nîhâni cânib-i ehl-i İslâm'a bir vecihle dest-i dirâzlîk etmemiş idi Bu def'a Osmân Beg âmî huzûruna ihzâr ve ol dahi esnâf-ı teberrûkât-ı pâdişâhâne ile ehl-i sa'âdetin mülâzemetine muhlisâne müteveccih olub hemen meclis-i evvelde bî-sebk teklîf-i dîn-i İslâm'a kemâl-i ihlâs ile ta'qbet ve arz-ı kelime-i şehâdet ile nâ'il-i şeref ve sa'âdet oldu. Ve dest-i mutâbaat-i sâbıkı akd-i mübâyâât-ı İslâm'a pîş-nihâd edüb kendüyü ilkâ-i Rabbâni ve ikrâr-ı zebâni ile masduka-i İslâm'a mûbâlağadan mukaddem uluvv-i himmet ve safâ-yı niyyet ile "ve men yûridillâhü en yehdiyehu yeşrah sadrahu lil-İslâm"³¹¹ mazmûn-ı sadakât meşhûnuna mazhar ve nâ'il ve şeref-i İslâm ile devlet-i dâreyne vâsil oldı ve küffârı galîz ve anîdîn vâfirini dahi ilkâ-yı kelime-i tevhîd ile kayd-ı dalâletden halâs ve ingûş-i şehâdet ile ol mukayyidân-ı selâsil-i iğlâlin zünââr gûşâyı ve put-şikenligine bâ'is ve bir cemâ'at-ı uzmânın dâhil-i silsile-i İslâm olmasına sebeb oldu. Ve Mihâl'in dîn-i İslâm'da kemâl-i diyânetinden nâşî Osmân Beg kendüyü pîşrev-i leşker-i cihâd ve bedraka-i meydân-ı içtihâd eyleyüb reh-nûmâlılığıyla evvelâ Leblebici Kal'ası fethine müteveccih ve râyâti mansûre-i İslâm'ı kurb-ı kal'aya keşide ve hâkim-i ka'l'a imtidâd-ı cidâl ve li müntehâ-i hızlân ve vebâl havfindan

³¹¹ Allâh hîdâyetini istediği insanın kalbini İslâm'a açar. Kur'an-ı Kerîm, En'am 125.

İdris-i Bitlisî / HEŞT BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

kendüyü mülâzemet-i İslâm'a reside ve mütâba'at ve fermân-berdârîde Mihâl'in sünnetine ittibâ' ve tamâme-i mülk ve mâl ve ehl-i iyâl ile tufeyl-i râh olmağı arz ve ricâ eyledi ol server-i serîr-i merhamet yani Osmân Beg'i sâhib-i hamiyet dahi anı esnâf-ı nevâzîs-i hûsrevâne ve eltâf-ı bî-girâneye mahsûs buyurub tevfik-i İlâhînin mazhariyeti şükri ile livâyı ehl-i îmân hemser-i âsumân oldu.

Beyt

Şûkr-i Hüdâ ki ez-meded-i baht-i kâr-sâz
Ber-haseb-i arzûst hemekâr u bâr-i men.

Ol gaybîden sonra vilâyet-i Lefke'nin fethine müteveccih ve cümle-i ahâlî-i kal'a ve hâkim ve mahkûm ve sipâh ve re'âyâ kudûm-ı meymenet-rusûma istikbâl ve hisn-ı hasîn-ı İslâm'a tahassun ve hisâr-ı üstüvâr-ı karar-ı kelime-i tevhîd ve îmâna ilticâ istizâhârî kendü kilâ'-ı esvâr-ı bî i'tibârlarına murâccâh ve ihtiyyâr eylediler. Ve Mekece tekvûri tevâbiyle emsâl ve akrânını görüb Osmân Beg'in evâmir ve nevâhisine imtisâl ile âyin-i Müslimânîde kakar-dâde ve kılâ' ve hisârlarının ebvâb-ı medâhilin rûy-ı mücâhidâne gûşâde ve ruhsâre-i darâ'at ve mutâva'atı zemîn-i ubûdiyete nihâde eylediler. Ve bu fütûh-ı mütevâli ve nusret-i hâli ile asker-i İslâm'a tamâm-ı kuvvet ve istiklâl lahit ve kazîye-i marziyye-i "ve raeyte'n-nase yedhulûne fî dînillâhi efvâcen"³¹² mütehakkik ve mütevâfik oldu.

Beyt

În tîg-i zebân-ı pâk unsur
Ber-tîg nuvişte yâ Rab unsur.

Bu te'yidât-ı müte'âkibden sonra Osmân Beg ol vilâyetin sâhib-i vukûfi olan Samsa Çavuş'a ol etrafın umûrunu tefvîz eylemeği münâsib gördü. Zira ol cemâl-i müellefe-i kulüb kendü rağbetleriyle dîn-i İslâm'ı henüz kabûl ve bî-sebk-i nizâ' ve şîkak der-gâh-ı ehl-i îmâna müteveccih olmalarıyla mübadâ ki za'l-îmân sebebiyle ber-hilâf-ı hareket ve bir uğûrdan bî'l-külliye mavtin ve meskenlerinden mahrûm kalalar. Ve üzerlerine müstakil hâkim nasb etmek vâsitasıyla bir muhâlefet ve nifâk izhârina kadir olmayalar deyu Lefke tevâbi'inden Yenişehir ve Sakarya Suyûnnın palankalarından bir hisn-ı hasîn hasseten Samsa Çavuş'a erzâni ve guzâtdan bir cemâ'at-i pür-şecâ'at ile ol havâlinin hîfz-ı hudûduna ta'yîn ve Samsa Çavuş dahi ol yerde imâret ve âbâdânu bünyâd ve bir mahall-i hâliyeyi ziraat-ı ma'mûr ve âbâdân eyledi ki hâlâ ol yer Çavuş Köyü demekle ma'rûf ve a'kâbına cây-ı sükûn ve vukufdur ve Osmân Beg ol nevâhinin nizâm-ı umûrundan sonra inân-ı azîmet-i Akhisâr cânibine ma'tûf ve tekvûr nevâhî güm-râhi-i baht-i bergeste livâyı husûmet ve mukâteleyi mukâbeleye efrâhte eyleyüb her âyine şîr-i dilan-ı mücâhid ve dilâverân mûrâfîk-ı kuvvet-i baht-ı mûsâid ile ol inâd ve hilâfi ganîmet bilüb rakam-ı iğtinâm-ı bî-endâzeyi anın hisâr ve memleketinden sahîfe-i hâtûrlarında nakş eylediler.

³¹² ... İnsanların Allâh'ın dinine aksın aksın girdiklerini görünce ..., Kur'ân-ı Kerîm, Nsr, 2.

Li-müellifihi

Sipâh çû bidid ez aduvv-i tu tuğyân
Numûd tehniyet-i yekdiğer be-feth u tuvân

Ya 'nî

Senin askerin düşmeninden tuğyânı gördü, birbirlerine feth ve kuvvet müjdesi verdiler.

Çünkü ol kâfir-i muânid mükâyede-i âgâz-ı cidâl ve husûmet ve kitâle mûbâderet ve istikbâl eyledi sipâh-ı muzaffer-i İslâm sadme-i evvelde ber-vefk-ı kelimetullâhi "fehezemûhüm bi-iznillâh"³¹³ ol gürûh-ı gün-râh-ı makhûr ve tebah ve râyât-ı muânidî ve muâdatların menkûsûr-ruûs yani ser-nigûn beraber hâk-i râh eylediler çünkü bakıyyetü's-sûyûf olan meksûrleri müdebbirler bahtının akşamı gibi eş'i-a-i subh-ı İslâm'dan rûgerdan ve Tekvûr-i makhûr izdirab ile firâr ve hisârına dahi duhûle meçâl bulamayub mûcâhidân-ı şîr-gîr ol firka-i meksûru te'âkub ve ehl ve iyâllerini esîr ve kal'a ve memleketi hüsn-i tedbîr ve dârb-ı şimşîr ile hayta-i teshîre çekdiler ve tekvûr bergeste-rûzgâr-ı ayn-ı ıztırâr ile Sakarya suyunun kenarında vâki' Kara Habesîsârına dâhil ve seylâb-ı suyûf-ı mûbârizândan hezâr meşakkât ve hile ile hâşâk-ı vûcûdunu sâhil-i halâsa vâsil eyledi ve asâkir-i İslâm ol bilâdin fethinden sonra Geyve Kal'asına müteveccih ve Kal'a-ı mezbûrenin Tekvûr'i dahi kal'ayı hâli bırakub Kurudere demekle ma'rûf mahalde tevâbiyle me'men ve makarr peydâ eyledi ol küh-sâr ve vâdi gâyet ile taassub cihetinden bir tarîk ile derekâtına duhûl mûmkün degil idi lâkin guzât-ı İslâm'ın hevl ve hirâs-ı şimşîr-ı dil ve cân-ı müşrikâna bir mertebe te'sir eylemişdi ki öyle bir cây-ı üstüvârdâ tahassun-i tedbîr-ı nâ-hem-vârları gibi gayet ile süst ve nâ-hencâr idi.

Beyt.

Eger ci arzu-yı 'ayş mî-kuned lâkin
Zi-bahî hîsteneş nîst u üstüvâr ci sùd.

Çünkü ol küffâr-ı nikû-nesâr ve kendü menzil ve diyârlarını hâli ve kendü elliye mûcâhidâna hâkîkatda iânet için ber-haseb-ı beyân-ı "yuhibûne buyûtehüm bi-eydihim ve eydî'l-mû'minîn"³¹⁴ harâb bırakub bir kuh-i pûr-şikûhun gîrîz-gâhma su'ûd ve gamm-ı endûh ile memlûl bir vâdiye müteveccih ve sipâh-ı İslâm-penâh dahi reh-nûmûni-i devlet-i rûz-efzûn ile ol kavm-i merdûdun aslâ meşhûr olmayan bir tarîk-i gayr-i ma'hûddan bir uğurdan bir vakt-i seher mânenâde-i talâyi'-i subh-ı devlet ufuk-i cibâl-ı zulmet üzre tâli' ve ol memleketin temâme-i esbâb ve envâline külliyyet ile mâlik olub tekvûr-i makhûr ve tevâbi'-i mağrûrunun kûdûret-i vûcûd-ı çürük âlûdelerin tîg-i düşmen-gûdâz ile kâti' ve râfi' oldilar ve gâzîyân-ı mûcâhîdet-hisâle def'a-i vâhîdede hem mûlk ve mâl müyesser ve hem öyle bir düşmen-i câhid ve müdebbir öyle bir me'men-i mutaassîbda hâk-râh ile berâber oldu. Netice leşker-i nusret eser-i İslâm'a terakîden ziyâde şâd-ı kâmi hâsil ve endâze-i kemân ve tâhminden ezyed fîrûz mendî ve zafere mütevâsil oldular.

Arabî

³¹³ Allâh'ın izniyle onları hezimete uğratırsınız. **Kur'an-ı Kerîm**, Bakara, 251.

³¹⁴ .. Evlerini kendi elliye ve mû'minlerin elliye yıkıyorlar..., **Kur'an-ı Kerîm**, Haşr, 2.

Yüsâidühu'l-akdâmu fîmâ yûrîdûhû
 Ve yes'udûhû'l-eflâkû keyfe yedûru
 Ve mâ kâne li'l-cevzâi levâ civâzuhû
 Mecâzün velî'sîri el-abûru abûrun.

Ammâ Kîve (Kiyûh) tevâbinden Tekvûrpınar'ı demekle meşhûr bir kal'ayı üstüvâr var idi. Bu def'a an-ı teshîre meçâl olmadığından Osmân Beg cihet-i mühimmât-ı külliye ve sâir husûs ve metâlib-i külliye teysîri için savb-ı âhere atf-ı inan ve ba'zi gâzîler ile Aykut Alb'ın oğlu Kara Ali'ye ol kal'anın muhâsarasına ta'yîn eyledi. Merkûm Kara Ali bir cevân-ı mukbel ve mukaddem olmayla ol hisn-ı hasını pey-â-pey-i ceng ile feth ve esbâb ve emvâl ve ğanâyim-i bi-nihâyet ile derûn-ı kal'a mâl-â-mâl idi. Cümlesinin zabt ve tafsîl üzre meçâri-i ahvâli Osmân Beg'e arz ve bu haber-i besâret resîde-i sem-i Osmâni oldukça bâ'is-i izdiyâd-ı meserret olub Kara Ali'nin bu hizmet-i güzîdesi sebeb-i hoşnudî ve pesendidesi olub Tekvûrpınarı'nı sâir iktâ- temâlikî ile iktaâtına tazmîm ve vilâyet-i Geyve'yi dahi sâir guzâta alâ merâtibihim tevzi' ve taksim eyledi ve tamâmî-i guzâtu umûr-ı cihâdda Kara Ali'nin taht-ı hûkûmetine ta'yîn ve onde ve Nefce (Benefce)hisâr ve Karagözhisâr vâfir-i kılâ' ve bukâiyle mûmâ-ileyhîn ihtimâmyle feth ve ol yerlerin temellüki sâir fûtûhât ve te'yîdâta mebâdi oldu. Bu vâkiât 713 (1313-1314) senesi suhûrunda sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu.

Beşinci Hikâyet

Bazi te'yîdât ve vâka'ât beyânındadır ki 713 (1313-1314) senesinden 715 (1315-1316) senesi suhûruna deñin mukaddemât-ı feth için şehr-i Bursa'nın iki tarafından kûffâri tâzyîka iki kal'a binâ ve Çevdarögli Tatar'ın üzerine muzaffer olduguñdır ki dâimâ makâm-ı muâdat ve mûlnâfâtda idi. Rey ve tedbirin tîr ve sinan rûçhâni beyânındadır.

Her çend ki alet-i tîg ve sinanın san'atında illet-i gâye-i hikmet ve maslahat-ı tahdîd ve teşdîd sıfâh-ı mübârizandadır ammâ müsâ'ade-i bâzû-yu şeacat-ı mücerred defî mûnâferât-ı tabî'at ve refî mekrûhât-ı dîn ve devlet savlet-i sâhib-i mesned-i riyâset ve siyâset iledir. Ve lâkin ebdârî-i zebân-ı tîg-i âtes-âr ukelâ-yı kirâmin lu'ab-ı tîg-i zebânından mükteseb ve mülük ve hûkkâmin zûlâl-i kelâm-ı hikmet-intizâmından mûntehabdır. Ve sufûf-ı mübârizânın cilâ-yı süyûf-ı mûteceyyidesi safâ-yı re'y-i rûşen-i dilân ile saf-ârâ-i me'ârik ve intikâm ve ilticâdadır. Zira her menâfi'in cezbi egerçi şîr-i dilân-ı dilîrin mahâlib-i nîze ve şîmşîri ile temşîyet-pezîr ve celb-i müştehâ-yı tabî'at ser-pençesi-i mûcâhidân sâybî-i tedbir ile hem-vâre kemend-i bâzû-yi merdâne giden mutasavver-i zamîrdir. Lâkin muhakkakdır ki her gez tahrîk-i cevârih ve erkân-ı bi-kâr-ı fermâni-i nefş-i müdebbir ol minhac-ı âmâl ve mûntec-i mehâsin-i a'mâl olmak muhâldir.

Beyt

Der-mesâlih müdebbir-i cân ost
 Der-memâlik vezîr-i Yezdân ost,

Her âyne tahsîl-i netâcda şimşir ile mukârenet-i tedbir menzile-i izdivâc-ı izdivâcda ve mukaddemât-ı burhân-ı iktirân-ı müsa'âdet isabet-i re'y mesâbesinde tîg-i cihân-gûşâ ile tertîb-i intacdadır. Ve muhfî degildir ki re'y ve tedbir ki melekât-ı nefşâniyedendir. Alât-ı cismâniyeden olan tîg ve şimşir üzerine takaddümî mülk-i tende vufûr-i mihibânidен ruhun ecsâm ve ebdâna tasallutunun te'siri nisbetidir.

Beyt

Be-re'yî leşkerî-râ bi-şikenî puşt
Be-şimşîri yekî tâ sad tuvân kust
Zi-sad kahîb-ı kulâh-ı hüsrevîbih
Zi-sad şimşîr-i yek re'y-i kavîbih.

Her âyne her sâhib-i mesned-i riyâset ve her bir hamî-i mülk-i hamâsete lâyık ve sezâ-vâr olan olur ki cezb-i menâfi' ve ref-i mazarr ve medâfi'de madem ki bir fikrin harekâtı ve bir nazarın mukaddemâtı ile dest-i taleb dâmen-i maksûda resîde olmak mümkündür. Tahrîk-i erkân-ı cevârih ve teşrik-i âlât-ı cârih ile kâr-fermâ-yı dest ü pâ olmaya. Ve tâ cünbüş-i tîg-zebân ile mülk-i matlûba zafer bulmak muhtemeldir. Zebân-ı tîg'i gulâm-ı inâ ve gilâfdan peyâm-ı alâm ile mütekellim eylemeye ve itâb-ı nûfûs ile re'is ü mervesi bir duta.

Beyt

Çu kâret berâyed be-tedbîr u hûş
Be-tundî vû hism u duruştî me-kûş.

Nitekim el-kissa: Bu fezâyîlin mecmû'ı ile bu ittisâf ve hasâyîlin camî'iyyeti ol server-i sipâh-ı meğâzi Osmân Beg Gâzî'de hüveydâ idi. Ve hemîse cemî'-i metâlibde tedbîr-i münâsib ile evvelen a'mâl-i re'y-i savâbi a'mâl-i tîg-i hoş-âb üzre takdîm ve tedâbir-i naflâdan kafl-ı ümmîd eyledikden sonra ruhsâr-ı zaferi lem'a-i seyf-i kat' ile tutuk-i istitârdan enzâr-ı ulû'l-ebsâra izhâri tefhîm eder idi. Ve bu kabilden biri tertîb-i mukaddemât-ı feth-i kışver-i bihiş-âsâ-yı Bursa idi. Bir vakitden beru ki Bursa'nın tekvûr-ı mefhûri arsa-gâh-ı zermenden giriz-gâh-ı hisârı penâh edinüb hemîse hisâr izdirâb ve iztirârda mahzûr ve cümle-i hem-kışân bed-kec-i endîş ile darbet-i tîg-i mücâhidân mar-ı serzde-âsâ bedlikde ısrâr ve ol kâfirân-ı hun-misâl fitrat-ı misâl-i hares-i nîr-i hurde yani zahm-ı dârâyî gibi ehl-i İslâm'a kasd-ı zarar ve izân ederler idi. Ana binâen şehr-i Bursa'nın iki cânîbinde iki kal'a-i müstahkem binâ eylemek iktîzâ eylesi. Ve mücâhidân ve dil-âverândan bir cemâ'at-ı pûr-şecâat kal'aların muhâfazası ve âhâli ta'arruz için ta'yîn ve eger leşker-i İslâm berâ-yı maslahat bir gayri cânibe teveccûh eylemek lazîm gelür ise ol gûrûh-ı kalilü'l-aded mûbârizân ol kal'aları me'men ve mesken ve tedrîc ile ol hisârı dide-i küffâra mânenâ şeb-i endûh ve edbâr-ı tîre ve târ eyleyüb şeb heme şeb hem-râhân-ı muvâfîk ile tavârik-i leyîl-i gâsîkdan ol gâfilân-ı siyeh-dil ve dûzeh mekânnâm baht-ı hâb-âludları üzre muttasîl-i inan-ı şebdîz-i şeb hûn ile çesm-i cihân-bâñflerine hâb-ı rahat ve cism-i haşinlerine püster-i istirahati haram ve zehâyir-i zarûriyyet-me'aşları içün amed şûd eden kimesnelerin yolların mesdûd eyleyeler. Tâ ki mûrûr-ı

eyyâm ile ol serkeşân-i kavî kerdenin zaafilârı mütedâif ve leşker-i İslâm'ın tedric ile suhûf ve garâmî ganâyim-i küffâr-i hisâr ile müteceddid ve müteellif ola.

Beyt

Ehu'l-harbi in addet bihi'l-harbu addeha
Ve in şemmeret an sakiha'l-harbu şemmeren.

Bu re'y-i sâybî ve fîkr-i sâkîba binâen biri Keşîş Dağı tarafında ve birisi Kabluca tarafında vâki' Bursa'nın iki cânibinde iki kal'a-i metn-i pür-dâhîte ve a'lâm-i İslâm'ı ol kılâ'ın buruc-i felek-âsasına efrâhte eylediler. Ve Osmân Beg'in birâderzâdesi Ak Timûr'i ki bir merd-i Mûslûman-fîrat ve nîkû-nihâd ve tavr-i şecâ'at ve merdânegîde mûbârizân-ı sâireden vucûh ile izdiyâd ve amm-i sa'âdet-mandinin indinde hem mertebe-i e'azz-i evlâd idi. Dil-âverân-ı kâr-dîdeden bir cemâ'at ile ol kal'aların birinde temkîn ve kal'a-i âhere dahi bir gûrûh-i mûbâriz-i pür-şikûh ma'iyyeti ile merdânelik ve nîkû-bendelik hasebiyle rütbe-i ferzîniyetime resîde olan Balabâncık nâm ğulâm-ı hassını ta'yîn buyurdu. Ve her tarafdan mûcâhidân-ı din kâr-ı ma'âş-ı rûzgâri ehl-i hisâra tenk ve leyîl ve nehar etrâfda a'dâ-yı dîn üzerine bir gûne hucûm ve ceng eylediler ki re'âyadan bir ferd zirâ'at-ı hirâsete kâdir olamayub merdûm-i sipâhîden cem'-i kesîr ile rakîk olmadukça levâzîmların görmek için bir kimesne taşra çıkamaz oldilar. Netice ahâlinin zindegânîsî hâlet-i sekerât-ı melekü'l-mevte keşide ve vakt-i ihtizâr ile iztrâb ve izdirâra resîde ve ma'îsetleri iş ve zindegânî-i mehcûrân-ı evtân gibi hûn-i ciğer ve âb-ı dîde olub bu minvâl üzre 714 (1314-1315) senesi şuhûrunda kal'aların bûnyâdî temam olub bir sene imtidâd buldu. Ve 725 (1324-1325) senesi şuhûrunda feth-i Bursa'nın mev'idi ile Orhan Beg ercümend-i firûzmendlik ile müteveccih ve şîtab eyledi. Nitekim sekizinci hikâyete ikinci ketîbede devlet-i Osmân'ın intikâl ve irtihâlinde sonra zîkr olunur. Ve Osmân Beg ale'd-devâm ol eyyâmda mesâlih-i mülki ve dîni ile etrâf-ı âherde kiyâm ve Bursa Kal'asının umûrunu ol İslâm Kal'alarının muhâfazalarına havâlede ihtimâm eyledi. Ve Bursa'nın derûn ve birûnunda vâki' küffâr-ı liâmi ol gâile-i háyilenin def' ve refîne ne kuvvet-i mukâvemet ve ne ol kal'aların kal' ve kam'ına kudret ve cesâretleri oldu.

Beyt

Ne pây-i ân ki der-ğam pây-dârend
Ne cây-i ân ki dil ber-cây dârend.

Ve cümle-i havâdis-i rûzgârdan bu esnâda sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu. Orhan Beg'in bed-hâhi olan hem-sâyelerinin kîssa-i ğadrlaridir ki 725 (1324-1325) senesi şuhûrunda leşker ve tevâbi'ine kendü emâkin ve mesâkininde sebîl-i istirahât üzre düstûr verib kendü ferâgât ile Eskişehir'de mekrî düşmenândan gâfil kemer-i mûbârizini meyân-ı mûbâderetden gûşâd eyledi. Nâ-gâh-ı münebbihan ihbâr husûsan re'âya-yı Karacahisâr'dan haber geldi ki kavm-i Tatar'dan Çevdaroglu nâ-bekâr ol rûzgârda gûrûh-i bisyâr ile diyâr-ı Rûm'a kasd-ı izrâr ve kesret-i e'ven ve ensâr ile her diyâra ta'arruz ile zahmet verub tarîka-nifâk ile Karacahisâr'dan târâc-ı şehr ve bazâr için müterassid-1 fursat ve intizâr idi. Ve Orhan Beg ve askerinin ferâgât ve istirahatini istimâ' ile def'aten tâife-i Türkman-ı Tatar-ı hûn-hâr

Karahisâr'ın cem'iyyet-i mu'âmele ve bâzî gününde ale'l-gafle başsub şehri ve garib ve müslim ve kâfirin emvâl ve erzâkın nehb ve gâret ve acâleten götürüp kendü akvâm-ı bî-fercamlarının makâmına rû-be-râh-ı azîmet oldılar. Ve bu fitne ve fesâdın tasaddisine bâ'is-i külli Germiyânî hâkimî olan Ali Şir Beg idî ki hemîse devlet-i Osmâni'nin makâm-ı hased ve bugâzâsında kiyâm üzre hem-vâre ehl-i fesâd ve hussâdî Osmân Beg'in ve evlâtının husûmet ve mu'âdatına ilkâ ve reh-nûmâ ve bu hadîs-i şerîf-i sahihû'l-işâredir ki "men ezâ cârehu, evresallâhu dârehu"dur.³¹⁵ Erkâm-ı intikâm encâmında sahîfe-i ûnânnâma hatt-ı hizlân keşîde Çevdaroglu'm ve kavm-i Tatar'ı leşker-i mûcâhidânın bed-hâhlîğında kendü ile rütbe-i yek-cihetiye resîdeylemiş idi. Çünkü Orhan Beg kendü mülki re'ayası üzre bu gune şenâ'at ve bî-dâdin istilası haberin istinâ' eyledi. Der-sâlat mevcûd olan aşâkir ve cünûdun ba'zi ve kışlakda hem-civâr olan Aykut Alb ve Saltuk Alb ittifâkiyla ol eşrâr-ı saf-keşîdenin mânende-i rûzgâr üzrelerine def'aten ilgâr ve Oynâşîsârî demekle ma'rûf mahalde te'âkub ile leşker-i Tatar'a resîde ve hemân bilâ emân mukâteleye şurû' olundı. Çünkü Orhan Beg fenn-i dilâveride nâşîh-ı îhbâr-ı İslendiyâr ve dâstânân-ı Rüstem-destân ile meşhûr ve merdâneliginin her kâr nâmesi dil-âverân-ı cihânnâ ünvân-ı meşhûri idî. egerci reh-revî-i leşker ile ol zâlimlere ceng ile te'âkub ve resîde oldı. Amma hâtûr-ı hatîri "kul câ'e'l-hakku ve zehêka'l-bâtil"³¹⁶ vafkınca hakkın galebesi bâtilin zuhûkuna sekîne ve itminân ile armîde idî. Ve Hüdânen-î gird-gârin tevfiki ile def'a-i vahidede ol zulüm ve evzâra müctemi' olan eşrârî ve kavm-i Tatar-ı sitem-kârî makhûr ve münhezîm ve pişvâ-yı gaddârân olan Çevdaroglu'nî darbet-i şimşîr-ı merdânegî ile hâke düşürüb kuvvet ve kudretini güya mün'adim eyledi. Ve ehl-i İslâm ile kûffâr-ı liânum emvâl ve esbâbından ve âlât-ı müteharife ve ehl-i sanâyi' ve bazârından tarâc ve yağıma eyledikleri eşyanın mecmû'u'ni istirdâd ve esb ve silah ve suyûf ve rimahdan katî vâfir ol gañâyîme zam ve isdiyâd ve Çevdaroglu'nî misâl-i gûnehkâran dâhil-i silsile-i ehl-i inâd ve mâcerâ-yı ahvâli tafsîl üzre vâlid-i mâcidine arz ile irad eyledi. Çünkü Osmân Beg müddet-i medîdeden beru ol semte gûzâr eylememiş idi. Dil-şikestegânın haber-i hâtûrları içün rû'yet-i tevecçîhi sa'âdet ve ikbâl ile Karâcahisâr cânibine keşîde ve ferzend-i cevân-bâhti ve ercümendini ikrâm-ı tam ve aferin-i mülükâne ve istihsân-ı şâhâne ile rütbe-i vâla ve a'lâ-yı makâma resîde oldı. Ve kayd ve bend ile mahbûsen götürdüği Çevdaroglu nâ-bekârî huzûra ihzâr ve Orhan Beg'e bi'l-mûvâcehe böyle hitâb eyledi ki her çend Türkman-ı sitem-kârîm ettipleri fesâd vucûh ile kabîh ve Çevdaroglu dahi bû fezâhatın irtikâbı sebebiyle müstahak-ı siyaset ve takbîhdir. Fe emmâ mekârim-i ahlâk-ı cevân-merdi anı ber-vafk-ı mûrîvvet-i Murtezâvî ve ber-tabk-ı fermûde-i "izâ kaderte alâ aduvvîke fec'alî'l-afve şükren lî'l-kudretî"dir³¹⁷ icrâ edüb lutf ve mihibânlık ile şermende eylemekdir.

Beyt

Sûr-ı afv-ı Hak ez reh-i güftâr
Kerde bûnyâd-ı resm-i istîgâfâr.

³¹⁵ Allah komşusuna eziyet edenin evini eziyet ettiğine miras bırakır.

³¹⁶ Ey Rasûlüm! De ki hak geldi batıl zail oldu. Kur'ân-ı Kerîm, Isra, 81.

³¹⁷ Düşmanına gâlib geldiğinde afvi kudretinin şükru kıl.

Çünkü Orhan Beg sulbiyet-i pederî tıbkıncı mürüvvet-i cevân-merdi ile meftûr ve meyân-ı cevân-merdânda mekârim-i ahlâk ile meşhûr idi. Ol günahkârân-ı ehl-i İslâm'a "fe a'rid anhüm ve kul selâmun"³¹⁸ mazmûnu icrâya iltizâm ve Çevdaroğlu'na ahd ve mîsâk ile mühlet ve emân verub i'zâz ve ikrâm-tam ile kendü vilâyet ve makâmına gönderdi. Mezbûr dahi hayâtda oldukça devlet-i Osmâniyye'ye bir vecihle adâvet ve muhâlefetde bulunmayub zebân-ı hâl ve mantûk-i mekâl ile ale'd-devâm isti'zâr ve iltiyâmda oldu.

Beyt

Çu ber-düşmeni bâ-şiddet dest-res
Me-rencâneş k'ûra hemin gusse bes
Aduvv zinde ser geşte pîramenet
Bih ez-hun-ı u guşte der-dâmenet

Altıncı Hikâyet

Osmân Beg hân-ı hilâset-şî'arı olan Orhan Beg'i sipeh-sâlârlığa ta'yîn ve tefvîz-i vilâyet ile ol zamânda kendîye veliahd ve müşârîün-ileyhin dahi Kocaili fethinin niyyeti ile teveccûh ve fitîhâta mazhar ve iğtinâm-ı emvâl-i bi-girân beyânundadır.

Dîde-i hakikat-i ehl-i hak ve yakîne pertev-i nûr-i mübîn ve lem'a-i ma'nâ-i metin-i "sümme redednâ lekum'l-kerrete aleyhim ve emdednâkum bi-emvâlin ve benîne"den³¹⁹ bu güne tebyîn ve ta'yîn olmuşdur ki hikmet-i zuhûr-ı evlâd-ı emcâd zuhûr-ı âbâ-yı saâdet-nijâddan eş'ardır. Sifat-ı muzâheret-i pederân hurmend bu cünûd-i püserân-ı ercümend ma'a hâza kuvvet-i püşt-i peder muzâheret-i nikâhterîden hayr-halef püserler ümmid ve temkin usûl-i ber mendi telâhuk-i furûğ-i a'kâb-ı hurd-mendden terakkub ederler. Ve pederlerin nûr-i dîde-i devlet ve dîni furûğ-i cihân-bâñfleri cân-feza evlâdların müşâhede-i cemâl-i dilgûşâ ve mülâhazâ-i sîret ferhunde-nûmâlarındandır. Ve mücâhede-i a'mâl ve zehîre-i zikr-i cemîl ve mükâsib-i ahvâl ve gencîne-i ecr-i cezîlin ale'd-devâm teselsîl ve iltiyâmî bahtiyâr olan insanda kabûl-i sebât ve devâm eyler.

Beyt

Best huceste bûd derin âlem
Mûlk-i mîras u mûlk-i tîg behem
Ger fezâyed kesi vû ger kâhed
Ez-veled yâbed ân ci û hâhed.

Felâ cerem, inâyât-ı sa'âdet-i tâhkîki ve mukaddemât-ı te'yîdât-ı tevfîki muktezâsîneca çünkü îllâ-yı livâ-yı devlet-i hânedânî ve sebât-ı erkân-ı sa'âdet-i dûdmâni bed'-i tedbîrât-ı ezeliyye-i Rabbânî ve irâdet-i lem-yezeli-i Sübhami-birle mukarrer ve mukadder olmuş ola. Ol silsile-i ikbâl imdâd-ı te'âkub-i evlâd ve

³¹⁸ Onlardan yüz çevir ve selâm de. (Ayet olabilir) ?

³¹⁹ Bunun ardından siz onlara galip getireceğiz; mallar ve oğullarla size yardım edecek ve sizin sayınızı artıracagız. Kur'an-ı Kerîm, İsa, 6.

te'adüd- a'kâb-ı nîku-nihâd ile bekâ ve imtîdâd ve şâhsâr-ı âmâl-ı sa'âdet-i es'âd-ı pür-vers-i furûğ ve netâyiç-i pâkize-nijâd işe furûğ ve nedâvetde izdiyâd-pezîr olur.

Lâ cerem, pederân-ı huşmend terbiyet-i ferzendân-ı ercümend husûsunda bu dâr-ı fenâda hâl-i hayat ve zamân-ı zindegânilerinde bu vecihle mülâhazâ buyurmuşlardır ki

Beyt

Kesi ber-girift ez-cihân kâm-ı dil
Ki ferzend-i o bâşed ârâm dil

El-kıssâ: Nitikim ol mebde-i mezâhir-i ser-firâzi yani Osmân Beg Gâzî terbiyet-i neş'e-i kabiliyet ve şecere-i tayyibe-i tünet-i ferzend-i bahîtiyâri Orhan Beg nâm-dâri kendüye veche-i niyyet ad eyleyüb atûfet-i pederî mesned-i serveride anım istikrâr ve istimrârına masrûf ve ol halef-i sıdk dahi gayet istikâmet ve pâkize-gî-i fitratdan nâşî peder-i vâlâ-güherînin evâmir ve nevâhisinde inân-ı kâbilîyeti semt-i itâ'ata ma'tûf ve kendü kasârâ-yı himem-i aliyyesin vikâyeti-fadl vârid-i "rizâü'r-Rab fî rizâ'l-vâlid"³²⁰ hadîs-i şerîfi i'tikâdiyle ma'rûf ve'l-hakku me'ârikün dilîrân ve mizmâr-ı şîr-i dilânda misâl-i şîbl-i gazañferî yani aslan yavrusî gibi ihyâ-yı meâsîr-i pederî ile mevsûf ve hadâset-i sin ile pûrân-ı rûzgâr dîdeden vucûh ile meş'ûf oldu.

Beyt

Eger sûy-i gerdûn kuned gâh
Hişm-ı kemâneş be-dunbâl-i ebrû nigâh
Zi sehm-i hadengeş be-rûz-i sefid
Der-âyed be-çeşm-i hûr âb-i siyâh

Ya'nî

Eger vakt-i gadabda kemâni kaş ucuyla gerdûn nigâh eylese, hadenginin havfindan rûz-i sefidde güneşin gözüne kara su iner.

Çünkü Çevdâroğlu Tatar'ın mu'ârazasında bâ-vücûd-i killet-i e'ven ve ensâr-ı şîve-i merdânegî ve şîme ve safşikenliği sebebiyle vâlid-i mâcidinin nazârında makâm-ı itimad ve i'tibârda şöhret-şî'r oldı. Tamâmî-i mübârizân dahi anın vucûh ile mehâretini mukîr ve mu'terif oldılar. Vâlid-i mâcidi dahi kemâl-i ferâsetinden fehm ve tahkîk eyledi ki mesned-i cihân-dârî an-karîb veled-i erşedine irsen ve istihkâken intikâl ve şehbâz-ı devlet anın tac-ı serveriyetde ârâm ve istiklâl bulacakdır. Feli-hâza mülhem-i kerâmet olan levhâ-i zamîr-i münârîne bu ma'nâ lâyih oldı ki çünki bâz-ı sefid-i meşîb bûd imgâh hişm ve căhda kesret-i tereddüudden semt-i neşîbe âğâz-ı pervâz ve şîr-i ma'reke-i merdâneginin kuva-yı cismânisi şîmdi za'f-ı futûra âğâz etmededir. Her vecihle münâsîb olan budur ki ol nevşîkâr-ı ikbâl ve ol şâhin-i nevper ve bâl-i aşîyân-ı celâl olan ferzend-i ercümend yani Orhan Beg-i dil-pesendi kendü evkâd ve etvârîndan tayerân ve mesâyid-i emâni ve âmâlde ol ikab-ı sipihr-i meçâli sayd efgânlikde cevelân ettirir.

³²⁰ Allâh'ın rızası babanın rızasına bağlıdır.

Beyt

Tu râ zamâne be-sad gûne va'dehâ dâde
Kunûn deynest ki ïn va'dehâ koned incâz.

Sıfat bend-i pederâne bâ-ferzend-i ferzendâne bu mukademâta binâen bir rûz-i firuz ve bir vakt-i devlet-i efrûzda pişvâ-yı mücâhidân yani Sultan Osmân halef-i hilâfet makâmumu huzûruna iñzâr ve mesâlih-i hüsrevâneyi müş'ir nesâyih-i müşfikâne ile muhâtab eyleyüb her çend ki senin nâsiye-i a'mâl ve gurre-i garrâ-yı cemâl gede envâr-ı merdânegî meşhûr lâkin bu ma'nâ-yı tabî'at ana hamî eyler ki mekr-i nûmâyış lem'a-i devlet ve fezâyîş-nîşâ-i savlet-i mihr ve muhabbet-i pederî pertevinden hüveydâ ve ol umûr-i cefiley'e böyle vâlidin istizhârinden e'vân ve leşker ile peydâ olmuş ola. Ve her ferzend-i devletmendir gûher-i aslisi gâhi mahk-i tecrübebeden hâlis-ayar ve nazar-ı sarafiyân cevher-şînasda ol zamânda sâhib-i i'tibâr olur ki cilve-i ser-firâzi ve me'ârik ve meğâzide kendü istiklâliyle meydân-ı merdânegîde sûret-nûmâ ve âmâde ve mânend-i hurşid mekâlid-i subh-i devleti kendü dest ve pençesiyle rûy-i himmete gûşâde eyleye.

Beyt

Câyi büzürg ba yedet bûd
Ferzend-i men nedâred sûd
Çün şîr be-hod sipeh-şiken bâş
Ferzend-i hisâl-i hişten bâş
Devlet talebi neseb nigeh dâr
Bâ-halk-i Hûdâ edeb nigeh dâr
În kâr taleb-i tu der eyâlet
K'ez kerde ne-bâşedet hacâlet
Her câ ki fesânei sanâf
Ez-yâd-ı Hûdâ me-bâş hâli
Ya 'nî

Sen bir ser-kâre gelmen lazıム gelür ise benim oğlum olduğun sana fâide eylemez. Aslan gibi kendün saf-şiken ol ve kendü hisalının ferzendi ola gör. eger devlet ister isen neseb gözet ve ibâdullah ile edeb üzre ol. Eyâlet umûrunda öyle bir iş işle ki encâmında ittigünden hâcil olmayasın. Her nerede ki bir fesâne ile meşgül olasın yâd-ı Hûdâ'dan derûnî hâli olma.

Şimdi muktezâ-yı za'f-ı kuvâ-yı beşerî ve iktizâ-yı luhûk-ı pîri ve pederî cevânî-i pûseri ile anı icab eder ki ba'del-yevm tahammûl-i tekâlif-i cihân-dârı ve fermân tuvâ-yı ve tekeffûl-i sipeh-dârı ve kişiver-güsâyî ve akdâm-ı fariza-i cihâd ki bu hânedânm kadîmî mu'tadidir. Sufûf-ı mücâhidînin pişrevlik ve serverliğin kabûl eylesin. Tâki henüz eyyâm-ı hayâtdan bakiyye-i ömri sebâtdan bir atiyye bir câ ve nûmâyân ve bu sultanat-ı bî-bekânum nizâm-ı kâr-hânesi müşâhedesine dîde-i ümmîdvâri nigerandır. Bir müddet seni re'yü'l-ayn ki dîde-i hayâtim seninle rûşendir. Matâf ve mesâfda cevânâن-ı rezm-gâhın pişvâ ve güzîdesi ve ecnâh-ı livâ-yı ikbâlini arsa-i mu'ârekede münbasit ve keşide görüb ba'dehu dâmen-i câme-i hayâti kûşe-i inkitâda berçide edeyim deyu buyurduklarında Orhan Beg dahi du'â-

yı pederî-yi tekrar ile edâdan sonra mansib-i pederîden berhurdarlık husûlunda istimdad-ı himmet ve istidâ-yı du'â-yı hayra niyyet ile azîmet eyleyüb vâlid-i mâceidi dahi der-gâh-ı Perverd-gâr kâr-ı saze dest-i niyâz-gûşâ ve ferzend-i sa'âdet-mendine te'yîd-i Yezdâni ve meded-i baht-i cevâni ile hayır du'â eyleyüb evvelen namdârân-ı sipâh ile Hocaili ve Akyazı vilâyetlerinin feth ve teshîrine tergîb ve tahrîs ve ezcümle sipeh-sâlârân-ı kadîm ve serdârân-ı rûz-i haşm ve bîm olan dört aded merd-i kâmil ki biri Ağca Koca ve biri Konur Alb ve biri Abdurrahman Kadî biri dahi Köse Mihal'dir. Erkân-ı erba'a menzîlesinde tertîb-i devletinde tahsîsin buyurub tamâmî-i ser-haylân-ı aşâyır ve akvam ve mübârizân-ı meydân-ı iltizâm ve intikâmî anın fermân-berligine mukarrer ve mübeyyen ve ol cevânân-ı mübâriz-pişenin dahi anın serdârlığını cân ve dilden kabûl eyledikleri mu'ayyen olub cümlesi ol merd-i meydân-ı gayret ve himmet yani Osmân Beg-i sâhib-i hamiyyeti ol ahd-i pîrî ve vakt-i za'f-ı bedenide halef-i cevân-bahtının bu tecdîd-i devleti ile istihsân ve du'â-yı imtîdâd-ı sa'âdetin vird-i zebân eylediler. Ve Orhan Beg dahi ol sipâh-ı nusret-penâh dildârlığı şuru'unun bidâyetinde kiyâm ile cümle-i mübârizan-ı müte'ayyineye teşrifât-ı vâfire ve atayât-ı mütekâsire in'âmiyla ikrâm eyleyüb cevânân-ı nev-resîde-gâniye dahi huyûl-ı cihâd-ı nevred ve esbâb ve esliha-i neberd ile hoşnûd ve behrever ve râyât-ı rî'âyet ve inâyeti esmân-ı kerem ve semahate beraber eyledi. Çünkü Orhan Beg bâzû-yi kuvvet-i tuvânayı ve tek ve pûy-i şecâ'at ve ceng-âzmâyîde seyf-i meslûl-âsâ yekâtâ ve bi-hemtâ ve isâbet-i re'y-i cihân-ârâyîde misâl-i hurşid-i tîg-efşân sâhib-i hâtrû-i mücellâ ve mânende mir'ât-ı zamîr-i münâfi musaffa idi. Ol sefer-i gazâ ve cihâdm bidâyetinde hâtrîna hutûr eyledi ki pend-i pîrân-ı hûrd-mend ve nasîhat-ı hakîmân-ı hûşmend ki "mâ lem teğlib feelib ve kün bi-hiletike evsaku minhu bi-siddetike ve bi-hazrike efrâhu minhu bi-necdetike"³²¹ öyle münfehim olur ki her bir mübâriz-i pişe ve sâhib-i endîşeye evvelen dâmen-i re'y-i metine tevessüllü ba'dehu tîg-i kîne-kârî fermâlığa sürü' ve teveggül eyleyüb gürûh-ı kâfirân-ı tîre-dilân pertev-re'y-i rûşen-hâtr ile zulmet-âbâd-ı adem ve fehâya bırakmak mümkün iken şîmsîr-i rûşen-zamîr makâm-ı niyâmdan bidâr ve sahâyif-i sıfah ve seffâhî âlâyîş-i hûn-i düşmenân ile murdâr ve esâbi' ve dest ve bâzû-yi dilîrânî dimâ-i neces-i kâfir ile âlûde eylemek sezâ-vâr degildir.

Netice: Küffârin ba'zı kal'aları Kocaili yolu üzerinde vâki' olub kat'-ı tarîka mahallî- ilticâ ve penâh olmağla her vecihle kal' ve kam'ları iktizâ ve ba'dehu akdâm-ı cûr'et ve akdâm-ı cesâret ile ileru gitmek münâsib görülmekle ibtidâ ser-i râhde ve kal'a-i üstüvâre dûçâr oldılar. Pîrân-ı rûzgâr-dîdelerin re'y-i rûşenlerinin fethin husûlsunda fîkr ve teemmûl-i vâfireden sonra askeri üç bölük edüb bir gürûhi Orhan Beg sancağı altında râyât-ı mübâreze izhâr ve bir gürûhi dâmen-i kûhda vâki' kemîn-gâhda karar ve bir gürûhi dahi gerude dûm-dâr olmak üzere bir kaç gün ehl-i hisâr ile mukâtele ve ba'dehu bir gün sûret-i inhizâmda münkesirân-ı kitâlden firâr şeklinde kendü muaskeri cânibine azîmet ve küffâr-ı mel'anet-şî'âr asâkir-i nusret-meâsîr-i İslâm'ı firâr mülâhazası ile derûn-i hisârdan âşikâr ve mânende-i seg-i bî-

³²¹ Gâlip gelmediğe sakın. Senin hilelerin uygulacagın şiddetten daha güvenli, ondan kaçınmanın ise ona yaklaşmadan daha rahatlatıcı olur.

şikâr a'kâblarından ilgâr eyledikleri ecilden kal'ada çokluk kâfir kalmamagla sipâh-ı nusret-penâh-ı kemîn-gâh ki mukaddemi Kara Habeş idi. Bâb-ı hisâra rû-numûn ve kâfirin kal'a ric'at yolunu mesdûd hile-i hurd-mendâne yani tarîka-i "ve hile beynehum ve beyne mâ yeştehûn"³²² âmil ve tamâmî-i ehl-i kal'a ile hâkimini sibâ-ı âcâlin çengalına giriftâr ve ale'l-fevr kal'a kapusuna sür'at ve teshîr-i hisâr ile murâda vâsil ve emvâl-i bî-şümâr ile bir mikdâr gûlâm ve civâri-i gül-i ruhsâre nâil oldılar.

Nazm

Be lutf u 'unf şode hasm nîd u kal'a gûşâ
Be-dest u tiğ hemî tac bahş u mûlk-i sitân.

Kal'a-i mezbürenin istifâ-yı şanâyiminden sonra eyâletin hükûmetini Kara Habeş'e erzâni ve ta'yîn ve ba'zi mübârizler ile ol hudûdun muhâfazasında temkin verub âher ömre degin anda mekîn oldı. Vel-yevm ol kal'a Kara Habeş demekle meşhûrdur. egerci şimdi virandır. Amma mezâr ve merkadi dâhil-i derûn-i sûrdur. Ve Orhan Beg ol fetihden sonra Alb Suyı demekle meşhûr olan kal'anın fethine müteveccih olub ana dahi bi-tevfîkihi teâlâ sulh ile mâlik ber-vec-i maktû' Konur Alb'e verub kendûsi ba'dehu Geyve Köprüsünden sa'âdet ile ubûr ve Akhisâr fethine müteveccih ve ol kal'anın dahi tamâmî-i sipâhîna emân verub asâkir-i mücâhidâna dâhil ve hükûmet kal'a-i bir hakîm-i sadîk ile asâkir-i İslâm'dan bir cemâ'at-ı vesîka tefvîz eyledi. Ve re'âyasını imâret ve zirâ'ata ta'yîn eyleyüb zikr olunan kılâ'ın serdârlarıyla Kara Ali'ye besâret-i fütûhât ile vâlid-i saltanat-meâbinin hizmetine ırsâl ve Kara Tekin Kal'asının teshîrine azîmetini ve icâzeti müş'ir arz-ı âmâl eyledi. Bu ihbâr-ı sârrenin vukû'undan çeşm-i intizâr-ı Osmânînin furûğı efzûn ve ziyâde ve hâtit-ı nigeranı ferzend-i sa'âdet-mendinin alâmet-i cihân-gûrliginden livâ-yı feth-i İslâm'ı gibi gûşâde oldı.

Beyt

Cû şod câme ber-kadd-i ferzend rast
Neyâyed diğer sâz-ı ferzend hâst

Ya 'nî

Evlâd müste'id olub isti'dâd anın boynuna biçilmiş kaba oldunda pederini gayri zahmetden halâs eder.

Ba'dehu Kara Ali'yi teşrifât-ı âlî ve in'âmât-ı hâli ve mâli ile beyne'l-eimsâl nâil-i âmâl ve Orhan Beg'i evreng-i cihân-bâni üzre istikrâr ve temkin müş'ir menşûri-tahsin ile ırsâl eyleyüb mesâlih-i teveccûh-i fütûhât-ı kılâ' ve dâd ve dihişen-i bukâ'da cümle-i umûr ve mesâlihi ol ferzend-i sa'âdet-mendin re'y-i sâyibine havâle buyurdu. Orhan Beg dahi binâenaleyh râyât-ı nusret-âyâti Kara Tekin Kal'ası cânibine gûşâde ve ibtidâ ol vilâyetin hâkimine haber feristâde eyledi ki eger ahd ve emân ile kal'ayı bize teslim ve vezâyif-i inkîyâd ve ittibâ'ı sâir ahvâle takdîm eder ise uslûb-i kadîm üzre hükûmetini kendüye ibkâ ve her vecîhle hoş-hâl ve sâir münkkad olan hükkâm ve tekvûrân gibi müellefe-i kulûb ve ehl-i zimmet

³²² Kendileriyle, arzuladıkları arasında artık engel konur. Kur'ân-ı Kerîm, Sebe', 54.

silkine münharit ve idhâl ederiz. Tekvûr-i mağrûr peygâm-ı bâride ile muhâlefet ve inâd ve fitne ve fesâd ile mu'ânede sûretin irad edince ol pehlivân-ı meydân-ı gayret tertîb-i esbâb-ı kal'a gûşayı ve te'lif-i âlât-ı ceng-azmâyı ile cumhûr-ı dil-âverânı me'mûr ve ber-mûceb-ı menşûr-i guzât-ı pûr-zûri nehb ve gâret ve feth-i bâb-ı mesdüd kal'aya tahrîs ve mecbûr eyleyüb asâkir-i nusret-meâsir dahi mânende-i zenbûr-i asel bir muayyen mahalde etrâf-ı hisâra hucûm ve burûcuna urûc ile reside ve egerçi esnâ-yı cidâlde mücâhidân-ı cevvâl kâm-ı cân ile şehd-i şehâdet çeşide eylediler. Amma va'de-i hak "hel terabbesûne binâ illâ ihde'l-hüsneyeyn"³²³ ile gûher-i sa'âdet-i şehâdeti envâ'-ı zafer ve ganîmet ile serrişte-i âmâle keşîde eylediler. Elbette bu gûne mücâhidân-ı kaviyyû'l-îmân kal'-i kal'a-i Eflâk ve kam'-ı husûn-ı hâke derûni müteveccih olsalar bi-eyyi hâl sûret-i vukû'-i vâki'a-i "enne's-semâvâti ve'l-erda kâneta ratken fe feteknâhumâ"³²⁴ mazmûn-ı metânet-meşhûnumu menâzır-ı a'yânda rütbe-i âyân ve ref-i cibâl-i râsîh ve def-i tûd-i şamîh azmine himmet eyleseler ber-haseb-i mekâl-i hakîkat-meâl "himmetü'r-ricâli tekla'u'l-cibâle"³²⁵ ile kûhi hâmûn ile yeksân ederler.

Li-miellîjîhi

Hâkdâmî çi gûne ber-tâbed
An çi-râ âsumân ne-dâred tâb.

Lâ cerem, hemân ol gün guzât-ı nusret-sîfât ol hisâr-ı metânet-medâri bî-tevfîkihi teâlâ feth ve teshîr ve me'mûr ve âmir ve arûs-i kenîze ve hâkim ve mahkûm ve sağır ve kebirini esir ve tekvûr-i makhûri kayd ve zencir ile hûsrev-i cevân-baht ve cihân-gîre reside ve tamâmî-i ehl ve iyâl ve pûserân ve duhterân-ı sahib-i cemâlini silsile-i userâya keşîde eylediler ki herbirinin ruhsâre-i tâb-dâr ve la'l-i abdârına bir kerre çeşm-i dikkat ile nezzâre eden her ne kadar akıl ise hayret ve cunûn irâsi ile sermâye-i şu'ûrdan avâre olur idi.

Arabî

Fe lev ennehum bi-ahd-i Yûsufe
Kutti'at kulüb-ı ricâlin ve lâ ekiflu nisâin

Ya'nî

O mehpâreler zamân-ı Yûsuf (aleyhisselâm)'da olsalar idi, ricâlin kuliûbi kesiltür idi degilki nisânın elli.

Orhan Beg dahi duhter-i tekvûr-i mağrûri ki âsumân-ı hûbide bir ayet ve nigârhâne-i çinîn-i peykerlerinden şîve-i mergûbide bir alâmet idi. Amma âdemî zâd-i heykelinde ser-i defter-i hûbân-ı peri-nijâd ve kamet-i râ'nasına nisbet-i ser ve âzâde makâm-ı hayretde hayrân ve raşk-i turra-i anberininden bûy-i misk-i ezfer derûn-i nâfî-nâfede pinhân idi. *Beyt*

Ez-letâfet her çi ender-vehm-i merdüm bi-gzered

Bûd ender şekl-i hûb u sûret-i zîbâ-yı û

³²³ ... Bize iki iyiden, Gâzilik ve şehitlikten başka bir şeyin gelmesini mi bekliyorsun ? Kur'an-ı Kerîm, Tevhîb, 52.

³²⁴ ... Gökler ve yer yapışıkken onları ayırdığımızı ..., Kur'an-ı Kerîm, Enbiyâ, 30.

³²⁵ Erkeğin gayret ve himmeti dağları yerinden söker.

Der-hirâmîdeş her zahid ki yek bâreş bedîd
 Şüd zi-dest ez-hayret u bi-nihân ser ber-pây-i ü
Ya'nî

Mezbûrenin gayet letâfetinden her ne ki âdemin fikrinden geçer anın sûret-i zibası idi. Ve anın hirâmân olduğunu eger zahid bir kerre görse ihtiyârı elinden gidüb ayağına baş kor idi.

Elhâsil; Ol bâkire-i bâg-ı bihişt ve meyve-i ridvân-ı ser-şita hediyye tarîki ile vâlid-i büzürg-vâr-ı mülâtafet-şî'ârına ırsâl ve sâyîr hûbân-ı bedî'ul-cemâlden bir danesini hüsün-perestlerden birine ihsân buyurub nâyil-i zevk-i visâl oldılar. Amma tekvür-ı kefûri huzûra getürdüb cism-i kesîfîni birkaç kışma taksim eyledi. Tâki guzâtın kilâb-ı musallehlari dahi her biri hazz-ı vâfi ile گanâyiinden fâyiz ve cîfe-i murdârmı ber-tabk-ı "ed-dünyâ cîfetün ve tâlibuhâ kilâbûn"³²⁶ ol yerin sükkân-ı sükkânî mâlik ve hâyîz olalar ve mücâhidânm esîr eyledikleri cevâri ve گilman ve muhadderât-ı nisvâni ashâbından bahâ-yî girân ile iştirâ ve ol yerde izdiyâd-ı âbâdan için teskîn ve ricâlinin herbirini birer kâr-ı imâret ve zîrâ'at ile temkîn ve guzâtdan bir cemâ'at-ı kesîreyi Samsa Çavuş'un serdârlığıyla ol memleketin muhâfazasına ta'yîn ve ol hudûdda bir kal'a Konur Alb'e ve bir kal'a dahi Kara Habeş'e iktâ'ât-ı kadîmelerine zam ile tebyîn eyledi. Ki ol hayâli İznik'e karîb olmağla hemîse yağma ve yürüyüş ve etrâf-ı re'âyasının büzürg ve küçüğin esîr ve bağât ve besâtîn-i rengînlerini âteş ve âb ile harâb ve ol memleketi şûres aşub ile yebâb eyleyeler ta ki bu takrib ile feth-i İznik dahi âsân ola deyu tenbih ve himmet ve kendisi kâm-kâr ve muzaffer bir mikdâr asker-i zafer-eser ile semt-i âhere azîmet buyurdılar. Bu fütûhât-ı azîme ki te'yîdât-ı Orhan'ın mukaddimesi idi. 717 (1317-1318) senesinde vâki' oldı.

Yedinci Hikâyet

Orhan Beg'in vâlid-i büzürg-vârının ahdinde ikinci gazâsını ki Nehr-i Sakarya sevâhîlinde vâki' bıkâ'dır. Ve mitâ'addid kılâ'ın sâfetine muvaffak olub gazâ-i mezkûreden avdet imdâd-ı Hüdâ-dad ile Germiyânili hâkimi Ali Şîr'in ref-i fitne ve fesâdi beyânundadır.

Ebyâti Li-müellifîhi

Mübeşşirân-ı sa'âdet be-kişver-i îmân
 Resâned müjde-i feth ez-harîm âlem-i can
 Bi-tâft lem'a-i ikbâl çünkü şod rûşen
 Rağ-ı mihr-furûğî derîn bûlend-eyvân
 Dimâğ-ı ruh mu'attar şod ez-şemîm-i fütûh
 Şüküfte şûd çu gül bağ-ı devlet-i Osmân
 Furûğ-ı dîde-i Osmân Gâzî ân-şâhî
 Ki kerde himmet pîrân karîn-baht-ı cevân
 Kilid-i feth gûşâd memâlik-i İslâm
 Ebû'l-guzât-ı mehâmid-hisâl Orhan Hân

³²⁶ Dünyâ bir leştir. Onun talibleri de köpeklerdir.

Bi-hân menâkib-i o zîn sahîfe-i menşûr
 Berây-ı ruh-ı vey ez dil-i revân du'â ber-hân
 Hemfše bâd-ı hilâfet nasîb-i evlâdeş
 Livâ-yı feth-i mu'allâ zi-pâdişâh-ı zamân
 Milâd-ı millet-i İslâm Bâyezîdân-şâh
 Ki şod cenâb-ı refîaş penâh-ı ehl-i cihân.

Sahâif-i meâsir ve menâkib pişîniyân ve elvâh-ı ervâh-ı kudsî-i güzeşteğân gâhi zikri cemîl ve du'â-yı sâlih ile muanven ve pür-zuyûr ve gâhi nağâmât-ı mehâmid ve medâiyîh ile mutayyib ve mu'attîr olur ki eşrâf-ı eslâfin a'mâlinin savâlihi merdât-ı İlâhiyyenin tâhsîli ile mahsûr ve âmâl-i huçeste-meâllerinin fevâyîh-ı hayrât-ı mevfüre ve azâmât-ı meşküre tekâmili ile maksûr olmuş ola. Ol ecilden ki safâ-yı cevher-i cân heykel-i kelime-i Îmânda ve ol nesne ki sekene-i itmi'nâن-ı cân ve cinândadır. Amma ma'rîfet-i tevhîd ve hâlikat-i Müslimâni nisbeti ile hevâ-yı hüsni-nefsânî ve arzû-yı nâ-pây-dâr-i cismânîden behcet-i ervâh a'mâl-î erkân-ı ebdânda hulûs ve i'tikâd-ı insâni iledir.

Beyt

Hod nefy-i bâtil evvel-i lafz-ı şehâdetest
 Evvel-i e'uzu ve ângehi el-hamdu ve'd-duha est.

Cünki efdâl-i ibâdât-ı cismânî ve ekmel-i kurbât-ı rûhânî-i Rahmânî edâ-yı farîza-i cihâddir. Mademki hâlisen li-vechillâh ve muhlisen fi-sebîllîlâhî husûsan bu hadîs-i şerîf-i dil-hâhin ki "ribâtu yevmin fi-sebîllîlâhi hayrûn min elfi-yevmin fi mâ sivâhu"dur.³²⁷ Şâyeste-i sitâyişi ola. Zira ma'nâ-yı cihâd râh-ı Hüdâ'da cân vermekdir. Ve sebil-i rizâda kazaya hayat ve zindegânî-i tufeyl eylemekdir. Elbette bir ta'at ki ikameti dil ve cân ile ola. Cevârih ve erkân ana silah ve esbâb-ı takvîm mesâbesindedir. Yakın-i hulûs kalbe elyak ve safâ-yı akide-i nihâniye ehak ve evfak olmak mukarrerdir.

Beyt

Kâr-ı tu perverden-i dîn kerde end
 Kâr-ı kiyân kâr cünin kerde end.

El-hak rûy-ı insâf ve ittisafdan bu fezâyîl-i kışver-güşâyî ve ictihâd-ı merdânegî kâr-ı eihâd ve rizâ-yı Hüdâyî'de hânedân-ı Âl-i Osmân'ın mülük ve hükkâm-ı İslâmiyesine husûsan ol mebde-i selâtîn-i hilâfet-makam Orhan Beg'in rûchân-ı tam ve meziyyet-i mâlâ-kelâmu vardır. Nitekim bu müdde'anın şevâhidinden bu kâr-zâr-ı gazânın dâstânıdır.

El-kissa: 718 (1318-1319) senesi şuhûrundan bir fasl-ı zemistânda ki der-evsâf-ı zemistân ve şiddet-i serma der-miyân-ı sipâh ki kuvâ-yı tabî'înin cuyuşu terk-i cûş ve hurûş ve sultân nâmîyenin sipeh-sâlârları galebe-i sulûc ve emtardan kuhûf-i kûh-sârda karar ve hiddet ve şiddet-i serma ve sûret-i şîtâdan âb-ı revânın enhâri

³²⁷ Allâh yolunda bir gün yol almak içinde Allâh için yol alınmayan bin günden hayırlıdır.

te'sîr-i rûzgâr ile mânende-i şimşîr-i mücâhid-i kâr-zâr olmuş idi. Nih ve celîdin yani buz ve tolunun gilâf-ı tavîlü'n-necâdında kâr-fermâlikdan töküb kalmış idi. Ve nedvât nevâzesi semadan sefâyi'h-i mücellâ-yı siyânet için musakkal celîd-i rûy-ı hadîdi tecdîd ile cilâdâda gösterüb sipihr-i sal-dîde zemistân-hâne-i burûc-i cenûbîde galebe-i servet-i hevâdan senc-âb ile haşvlenmiş lihâf-ı ebri ve tennûr-i felek-esîr burûd-i yemâni ile pûşide olub ve cevşen-i pûşan âb-ı revân-ı gamed-i cemed yani buzun gilâfını def-i darîr nem-i serma için bâlâ-yı cebbe-i dutâ-yı cebe ve cevşene örtünmüştür.

Arabî

Lebise'z-zamânu mine'l-celîdi culûden

Ve kese's-şitâu mine'l-burûdi burûden

Ya 'nî

Zamâne buzdan cildler ile libâslanub ve şîta dahi havanın soğukluğundan perdeler ile kisvetlenmiş idi.

Ve şâh-ı cevân-baht ve kâm-rân-ı Ebû'l-meğâzi Orhan Beg Gâzî ol zemistân-ı bî-emânda pederi-i vâlâ-gûherinin ekserinde diyâr-ı küffârdan bir tarafın gazâ ve cihâdına istid'â-yı izin ve ruhsat idüb pîrân-ı sal-hurde ve pîş-i kudemân-ı kâr-azmûde husûsan Ağca Hoca ve Aykut Alb ve Kara Habes ile mutâraha-i sefer-i gazâ ve cihâd ve dayima fasıl-ı zemistânda keremiyet ve arzu ile ma'reke ve kîtâli yâd eder idi. Ağca Hoca dahi re'yî münâsib ve fikri sâyîb görüb Nehr-i Sakarya'nın kenârında ba'zi muhkem kal'alar kalmışdır ki eger kabza-i teshire dâhil olur ise anların muzâheretiyle memâlikden kati vâfirî Trabzon Deryâsı sâhiline degin suhûlet ile hayta-i tasarruf-i İslâm'a gelür ve ol kal'alarda vâfir esbâbi fütûhât müheyâyâ ve mürettebat ve Konur Alb'in ve Kara Habes'in kılâ' ve mesâkini ki ol kal'alara akrebdır. A'zamı mukaddemât mutuallebedir. Zira ki ol kılâ'-ı kâfirîn muhâfizleri anların kurb-i civârında oldukları ecilden tahsîl-i ma'âş ve zindegânidен dil teng ve rûz u şeb giriftâr-ı endîşe-i muhârebe ve cengdirler. Çünkü cümle ittifâkiyla Ağca Hoca'nın bir re'yî münâsib görüldü. Ol vâlâda Orhan Beg kılâ'-ı mezkûrenin azm-i gazâsını isticâze-i pederiyi ricâ ve vâlid-i büzürg-vârinin izn ve ruhsat ve hayır du'â ve refâkat-i himem-i merdân-ı Hûdâ'dan sonra husûl-i evtâr ile mebâdî-i zuhûr-i ferhunde-âsâr-ı baharda ki zemin ve zamândan âsâr-ı feth ve gûşâd nûmâyân ve nevbet-i devlet-i küffâr ve muhâfizân-ı aktâra sipâh-ı makhûr-i deymâh gibi mev'id-i inkida ve noksan terettüb etmiş idi. Orhan Beg bedraka-i sıdk ve niyyet ve rehnumûni-i devlet-i Şer'at ile ol kal'aların fethine azîmet eyleyüb etraf-ı bilâddan silâ-yı amm ile evvelen Akhisâr semtinden şûrû' ve Külegî(gelegî) Kal'asını dâhil-i hisâr-ı asâkir-i nusret-şî'âr eyleyüb ve bi-tevfikihî'l-cellâl zamân-ı kalilde iki kal'a-i muteber ve nâm-dâri mahkûm-i kabza-i iktidâr eylediler. Ve mev'id-i âcâl-i küffâr ve nesh-i dîn ve âyin-i müşrikân ve fuccâra bir vecihle tevakkufa mühlet ve karar kalmadı.

Beyt

Dest u tîğeş çu pây-i kûfr bi-best

Heybeteş getden-i aduv ber-best.

Çünkü buruc-ı kılâ'-ı âsuman-irtifai şî'âr-ı ahkâm-ı İslâm'ın sancak ve alemleriyle tezyin ve pür-zinet ve ol menâzil-i firûzdan Kapucak Kal'ası fethine azimet eyleyüb ânim dahi dâiresini sedd-i sedid-i sinân-haddî ile tesdiid ve her tarafından rûy-i âyne-i kirdâri çehre-i feth ve zafer mukâbele ile te'kid eylediler. Ol kuffâr-ı füccâra eyyâm-ı istibdâdi serhadd-i imtidâda keşide ve ehl-i fesâd ve hism ve inâdi mezîd-i ihtimâm ile şîve-i cihâda resîde eylediler. Amma bir gün ber-muktezâyı kazâ-yı âsumâni asâkir-i Müslimânının vakt-i cân fişanlığında kâfir kal'alarından birinin hâkimine bir zahm-i mühlik isabet ve ol cerahât-ı cangûzâzin te'sirinden resîde-i derekât-ı helâk ve ahâlî-i kal'ann ekserinin imtidâd-ı harb ve kitâlden âzâ ve eczâları zahm-nâk ve ebdân-ı hayvânîleri müzâhamet-i ehvâlden mânende kâlib-ı bî-rûh üftâde-i hâk olub hâkim-i mesfûrun helâkinden sonra bizzarûri kal'ayı nûvvâb-ı Orhânî'ye teslim ve ihtiâs ve derûn-ı hisâri âlüdegân-ı çîrk-i eşrâkin vücûd-ı nâ-paklerinden halâs eyleyüb ba'dehu Kerasteci Kal'asma tevecçîh buyurdular. egerçi bir müddet eyyâm-ı muhâsara imtidâd buldu. Lâkin âkîbet-i kuffâra bir gûste rûzgâr-ı âyne tiğ-i mücâhidânda kendülerin sûret-i acz ve izdirâbların müşâhede ve muâyene ve âvâze-i fütûhât ve nusret sipâh-ı İslâm'ı karîb ve bâidden pey-ender-pey istimâ' ve mübâyene eylediler.

Lâ cerem, teslim-i kal'aya rızâdâde ve ahd ve mîsâk ve akd ve zimmeti der-miyân ve kânûn-ı emân ile bâb-ı kal'ayı rûy-i İslâm'a gûşâde eylediler. Ve ol hisârin teshîrinden sonra ol diyârda asâkir-i zafer-meâsîr techizine kâbil gayri yer kalmayub ol husûn-ı meftûhenin zabtundan sonra herbirini tevâbi' ve levâhiki ile tevâbi'-i Orhanîyeden birine tefvîz ve takrîr ve cümlesinin murâfîk-ı buruc ve erkânî pertev-nûr-ı imân ile müzeyyen ve münevver oldı. Ve darâyî-i memleket ve suğûr ve muhâfazât-ı hudûd-ı sinûr-ı kuffâri mücidd ve merdâne bir bîlük-i sipâh-ı nusret-penâh mütâba'âtiyle Ağca Hoca'ya mufavvîz eyledi ki ehl-i tevhîd-i muzaffer-a'lâm'ın tevsî'-i dâire-i mûlkde rayât-ı mücâhedeni ale'd-devâm gûşâde eyleyeler.

Lâ cerem, ol sipeh-sâlârân-ı melâhim-i kuffâr ve mûbârizân-ı cihâd ve peygâr rûz-i merre beru cânbibe rûyîn-hisâr kal'alar feth ve teshîrine himmet ve medâyîn-i bilâdda dâd-ı merdânegî izhâriyle şôhret bulub rûz şeb at arkasında ve eger hânesinde istirahât ve hâb-ı rahat ve arâmi tarika-i "edğâsu ehlâm" ile âlem-i menâmda müşâhede ve tekye-gâh-ı âsâyîşde türkeş ve siperden balîn ve pûster ederler idi. Ol şîr-i merdân-ı bîdâr zâlike gulgâl-i pasban ve kavgâ-yı yezek dârân-ı şeb zinde-dârlarından çesmî-ı kevâkib seyr-i menâzil-i felekde bîdâr ve mihr ve mâhîn kulakları anların tanîn-ı kös-i heybet-me'nuslerinden gayri sada iştmez idi.

Beyt

Sipâh-ı tu çu nihed-hân-ı merg piş-i aduv

Sadâ-yı kös-i sala der dehed be-pîr ü cevân.

Ol pişvâ-yı mûbârizân-ı zamân ve yâr-ı gâr-ı hânedân-ı Âl-i Osmân Ağca Hoca dahi âb-ı Sakarya'nın bir âher tarafından Akova'ya ve tevâbi'yle ilgâr ve akün eyleyüb ol vilâyetin dahi ba'zı yerlerin sulh ve tedbîr ve bazını dahi darb-ı dest-i vahdet şimşir ile teshîr eyledi.

Beyt

Eger bende kûşîş koned bende-vâr

Azîzes bi-sâzed Hûdâvendigâr

Sekizinci Hikâyet

*Osmân Beg veled-i erşedi Orhan Beg'i Bursa hisarı fethine ırsâl eyledi ki
bevâisin ve ol tevecühün takdîmi Edrenus Tekvûrin kahr ve istisâli ve Tekvûr-i
makhûirun helâkine muvaffak ve memleketinin muhâsara ile fethi ve tekvûr-i Bursa
ile ittifâk-ı sulu ve memleket-i mezkürenin testîmi beyânındadır.*

Limülliîfîhi

Rubâî

Nevrûz ki şud fezâ-yı gülşen çû cinân

Şehenşeh-i gül der-û şod cilve-konân

Gonca zede hayme-i münakkaş der-bâğ

Efrâhta ez-şükûfe gül şâd revân

Sifat-ı bahâr feth-i âsâr mûfettihu eyyâm ve fusûl sâl ve ol mevsim nûr ve
zibâ-zib ve cemâlde ki meymenetde her bir sâ'ati misâl-i vûsûl-ı mev'ud-ı visâl ve
her deminde rakkâsân-ı sabâ ve şîmâl bezm-i rengîn-i muâşirân bağıda cevvâl idi. Ve
melik-i mûlk nûm rûz baht huçeste ve tâlli'î fîrûz ile kusûr-ı münevver bahârîde
zebed-i haramide ve gül-i hamrâ-i taht-ı mülevven şâh-i şâr üzre mesned-i gitî
sitânîde kişver-i emâni-i sultânîde ârâmîde idi.

Beyt

Kûh bâlide zi zevk ve ebr nalîde zi şevk

Serv mî-raksed be-naz u gonca mî-honded be-kâm.

İltifâkan şâhinşâh-ı zamân cevânân ra'nâ-heykel-i sevr-i çinardan asâkirî
nusret şî'r ve nev-hastegân-ı gülbeni gûlnarı fezâ-yı mergî zâre âzim ve leşkeri
zafer-nigâr ve cevânân-ı bağ ve bahari serâdik-i sebze-zâr üzre temâşaya câzim
olmuş idi.

Beyt

Sâye-i ebr-i diğer ber-ser-i büstan üftâd

Sâye eş mücîb-i ser-sebzî-i büstan bâshed.

Ol vakitlerde ehl-i haşmet ve câhin nazar-gâhında tertîb-i arsa-gâh-ı sipâh
için asâkir-i nevhîz-i sebze-zâr ellerinde serfîz harbeleri dutub çabûk ve çalak-ı
piyâde revân olub "ve huşire li-Süleymane cûnûduhu"³²⁸ mazmûnu üzre zebân-ı ehl-i
zemîn ve zamânı pûr-âgâz ve çavuşân-ı inâdin güya fezâ-yı pest ve bûlend kuh ve
sahrâ-yı "yevmeizin yesdurûn-nasu eştâten"³²⁹ eyhâmiyle pûr-âvâze eylemişlerdir.
Peykân-ı sebker ve seyyâr ve müsriân-ı cihân peyâpiş-i revân benefşe-zardan
rengîn-i teber zeynler berdûş ve cevânân-ı bağın pîş-i pîşinde kıyâm ve cevânân-ı

³²⁸ Süleyman'ın cinlerden insanlardan ve kuşlardan ordusu toplandı. *Kur'ân-ı Kerîm*, Neml, 17.

³²⁹ O gün insanlar işlerinin kendilerine gösterilmesi için bölgelik bölgelik dönerler. *Kur'ân-ı Kerîm*, Zilzal, 6.

âli-nijâd-ı arûs ve âzâdin kuşunundan sufûf-i vakt-i namaz-âsâ zîr-i bağıilde nîze-i diraz ile mânende-i sinan cümlesi bülend ve ser-efrâz-ı makâm idiler. Ve cevşen-i pûşân gonca-i miğfer-i zer-i nigâr ve külâh-ı zer-kârlar ber-ser ve meyân-ı saf-ı mübârizanda kemiyyet-i pâdişâh-ı şâhsâr üzre süvâr olub

Beyt

Né-bûd âb-ı şemer bî-zerre vû hod u habâb

Çünkü berkest kemînsâz be-merdüm-şikenî

Ya 'ni

Çünkü Yıldırıım merdüm şikenlikde pû sevdedir. Ab-ı revân bî-zerre ve bî-külâh ve bî-habâb olmaz.

Ve bu mecmâ'ı pûr-iltiyâm ve mahser-i alem-i intizâm hîn-i edâ-yı kelâmda hançer-i fevlâd sebz-i fâmi ğilâfi dehan ve tîg-i zebâni niyâm-ı beyândan keşîde ve meyân-ı merdânda dâstâni mübârizâni makâm-ı tekrara resîde ve gül-i sad berk siper-i lâle rengi şebnem-i seheri ve kubbe-i gonca-i nilüferi ile tezyîn ve ber ser ve temâşâ-gâh-ı şâh-ı kâm-kâra hâzır olmuş idi.

Beyt

Şodest ber siper-i hîzrân pîşize-i nem

Hobâb u dâyire-i âb u katre-i bârân

Vû gerden-keşân-ı âlem âlem-i narûn (narven) u sefid dâr

Ve ser efrâzân-rasih-kadem-i sanevber u çınar:

Top ve tûfeng-i müdevver gürûhlarımı âmâd ve ihzâr ve çavîşân-ı sabâ ve şimâl ve suğûf cevânan-ı kâr-zârda zâbit-i yemîn ve yesâr olub ve sûsende zebâni leb cûy-i âb-ı revânde senâ-yı sipeh-dâr-ı ehl-i imân ile ratbü'l-lisân ve andelibân-ı cûz-hîn-ı nev-resîdegân ve bostân-ı gûlistâna nağme-serâyân olub "la tenfizûne illâ bi-sultân"³³⁰ ile şîrîn-beyân olmuşlar idi.

Beyt

Keşide sûsen-i âzâde deh zebân-ı fasih

Hezar dest sûy-ı âsumân-gûşâde çinâr

Hemi ktûnend du'â ruz u şeb ki bâd mudâm

Çimen zi-şâh-i cevâni hîş-i ber-hordâr

El-kissa: Böyle bir rûzgâr-ı ferhunde-âsâr-ı bahârîde ki şebîh-i cevâni-ı ömr ve devlet-i şâhân-ı kâm-rân ve nemudâr-ı meded ve yarı-i baht-i cevâni-ı hüsrevân-ı bâ-kudreti tuvân idi. Bir hengâmede ki seffîne-i subh-i pîri vakt-i seheride şukufe-i şecerî-misâl bu encümenin şâh-sâr-ı direht-i köhne-sal beden ve nihâl-i gûlben teninden nûmâyân olmuş idi. Y'anî ol pişvâ-yı mücâhidân-ı dün ve mebde-i selâtîn-ı Şerîfat-âyîminin tavr-ı şamih ve asl-ı rasihinden menba'-ı zülâl-ı tevhîd-i latîf ve meşra'-ı selsâl-ı Şerîf Diyâr-ı Rûm ve ol merzbûnda ğays-i arsa-i kerdeñîz-i meğâzi ve ğavs-i hâlikân-ı bevâdi ve mehâzi Osmân Beg Gâzî (ravvehallâhu teâlâ ruhehu ve şâ'at ilâ sa'ati'll-kiyâmeti) fütûhânin ol baharda

³³⁰ Ama Allâh'ın verdiği güç olmaksızın geçemezsiniz ki. Kur'an-ı Kerîm, Rahman, 33.

şikuften-i nevri-ş-şeyyib-i nûriden arsa-i çemen-i hilâfet üzre bünyâd-ı gül-efsâniye âmâde ve evrâk-ı şüküfe zebân-ı hali âyet-i nevmidi-i "veşte'ale'r-re'su şeyben"³³¹ ile bed-ahdî-fî rûzgâr-ı bî-bekâyî tezkâr için istişhâde gûşâde eylemış idi. Amma ol ser ve salhûrde-i ikbâlin ben ve dâmeninden gayet ra'hâ ve i'tidâl ile bir nihâl-ı iclâl serîr-i âverde ve serâbistân-ı hilâfet ve cihân-yânide meyân-ı şüküfe-i şib-i Osmânî'den semere-i şecere-i tayyibe kemâl-i neşv u nemâ ile perverde olub asâkir-i nusret iltiyâm-ı İslâm bilâd-ı kûfre ve abede-i esnâm lisân-ı ezhâr-ı sebze-zâr ve evrâk-ı gül-i merğ-i zarın zebân-ı sinan-ı nihâن küffâr-ı şümmâri ile tahrîf-i gazâ ve cihâd ve ümidvâri-i sipâh-ı zafer-penâhi ni'meti devlet-i Hûdâ-dad ile hâlet-i güzeşte Hânedân-ı Osmânî'den bu besâret-i Yezdâni ile istidlâl ve intikâl eylediler ki "vezkurû iz entum kalilün müsted'afîne en yetahattekumü'n-nâsu fe âvâkum ve eyyedekum bi-nasrihi ve razekakum mine't-tayyibâti le'allekum teşkûrûn."³³² egerci Osmân Beg'in dîde-i murakabesi mülâhâzâ-i dîn-i Müslimâni ve endîse-i mesâlîh-i kişver-sitâniden henüz meftûr degil idi. Amma cihet-i galebe-i sipâh-ı pîri ve za'f-ı esbâb-ı akdâm-ı dilârisine tereddûd-i esfâr ve mukâvemet-i meşâk-ı ihtârdan futûr resîde ve arûs-ı maraz-ı nûkrîs-i mefâsil sebebiyle halef-i sîdkînîn devlet-i cevânîna i'timâd ile me'ârik ve meğâziden kadem-kesîde olub buyurdular ki

Beyt

Be-pay hâsten ez-dest ber-nemî hîzed
 Ez-ân be-dest kunem çûn kunem kiyâm âğâze
 Dirîg ömr-i girâmî ki vakt-i der-zed u hurde
 Dirîg rûz-i cevâni ki reft der-tek u tâz
 Zi za'f-izanû-yi hud buy-ı merg mû-şinevem
 Zi za'f çûn ser-i bînî nihem be-zânu bâz
 Çû üstüvâr ne-bûde binâ-yi ömr çi sûd
 Çû pâyed er ne-bâshed be-câh u mâlme-nâz
 Ya 'nî

Ayağ ile kalkmak elimden gelmediğinden elim ile yapışık kiyâm ederim. Yazıklar girân-kadr olan ömre ki urmada ve yemedi geçüb ve eyyâm-ı cevânî tek ve tâzda gitdi. Başımı zânûya koduğunda za'f-ı pîri hasebiyle dimâğıma büy-i merg resîde olur. Çünkü bînâ-yi ömr muhkem pây-dâr degildir.

Mal ve câh ile fahr eyleme deyû bir mikdâr teessûf ve ba'dehu mevâni-i pîri ve za'f-ı beşerîyyet ve adem-i istîtâ'at ile genc-i inzivâda takdîm-i itâ'at ve ibâdetâ tâlib ve râğıb idi. Lâkin ferzend-i halef ve vâris-i mesned-i şerefîn hurûş-i cevânî-i devlet ve گuluvv-i merdânegî savleti tedârkî teka'ud-i nâ-tûvâni ve telâfi-i pîri-i pederî olub âyîn-i cihân-bânî ve gûşî-sitânide vâlid-i mâcidinin kâim makâmlığını kemâ yenbağı ri'âyet ve peder-i büzürg-vârinin dahi himmet-fâlisi sîdk niyetine zamîme-i gayret olub bakiyye-i hayat ve atiyye-i çend rûz-i ömr-i bî-

³³¹Rabbim gerçekten kemiklerim zayıfladı saçlarıma ağardı. Kur'an-ı Kerîm, Meryem, 4.

³³²Yer yüzünde az sayıda olduğunuz ve zayıf sayıldığınız için insanların sizî esir olarak alıp götürmesinden korktuğunuz zamanları hatırlayın. Allâh şükredesiniz diye sizî barındırmış yardımıyla desteklemiş temiz şeylerle rızıklamıştır. Kur'an-ı Kerîm, Enfal, 26.

sebât ile ferzend-i bahtiyârinin kemâl-i rütbet ve iktidâr ve devâm-ı istiklâl ve istikrârda müşâhede ve reh-nûmûnî-i nesâyîh-i müşfîkâne ve irşâd-ı mesâlih-i hüsrevâne ile bekâyâ-yı metâlib-i evtâr-ı Osmânî ki zamân-ı fursatın adem-i müsâ'adesinden vakt-i âhere mevkûf idi. Kuvvet-i ser-pençe-i merdânegî vakt-i kudret ve kudret-i bâzû-yi ferzânegî Orhânî ile temsiyet-pezîr ola.

Beyt

Çû hâhi ki hâcet bemâned be-cây
Pûser-ra sa'âdet bi-y-âmûz u rây
Me-kon tekye ber-dest-gâhi ki hest
Ki rûzît ni'met ne-mâned be-dest

Ya'nî

Eger mansibin yerinde kalmak ister isen evlâtına re'y ve sa'âdet öğret. Mâlik olduğun ihtişâminâ tekyelenme. Bir gün olur ki ne'uzu billâh elde ni'met kalmaz.

Fayide yine veled-i erşeddedir ve muazzamât-ı umûr-ı mühimün-i Müslimânî ve zarûriyyât sarf-ı niyyet ve himmet-i Osmânî'den ez-cümle feth-i şehr-i Bursa ki on bir sene ale't-tevâli himmet-i âlı ile mukaddemât-ı encâhîm bünyâd ve nakş tedbîr ve teshîrini ziver-i levha-i füâd etmiş idi. Zîr olunduğu üzre Bursa'nın iki cânibinden iki kal'a bînâ ve temkîn ve birâderzâdesi Ak Timûr ile gulâm-ı hası olan Ak Balbancığı ol maslahatın tertîb ve tekmlîline ta'yîn ve ol mûbârizân-ı sâhib kadem ve mûcâhid ve mûcâhidân-ı nusret alem ehl-i hisâr ile muhârebe ve peyğâr ve mukâvemete mûdâvemet ile istimrâr ve âzardan sonra ahâlî-i diyârın kârların izdirâra karâñ ve Bursa hâkiminin ve sâyir âhâlisinin keyfiyet-i kaht ve gala ve tâlî müddet bî-kutiden kuvvet ve kudret-i zindegâni hayatlarından mûlk ve mâl ve servetlerinden külliyyet ile nâ-ümid olub şehr ve hisârı sulh ile teslim ve tekvûr ile tevâbını ırz ve cân ve malından sâlimen ve emmen İstanbul'a teveccûh ve azîmete taleb-i ruhsat ederler deyu merd-i meydân-ı sâhib-i sebât olan Osmân Beg merhamet-i sıfâta ihbâr-ı mütevâtîr ırsâl eylediler. eger bu ahd ve mîsâka temsiyet ve ilticâlarına musâ'âdet buyururlar ise bâb-ı hisâri rûy-i İslâm'a gûşâde ederiz. Lâkin bu mathubun temsiyetinden Osmân Beg'in teveccûh-i nefsi zarûridir. eger Orhan Beg'e dahi haber ederler ise bu maslahati temsiyet-pezîr olur. Her çend Osmân Beg-i ercûmend bu maksûdun husûli için cenâh-i himmet ile tayerân eyledi. Lâkin tareyân-ı maraz-ı nikrîs akdâm-ı ikdâmına pây-i bend-i temam olmağla bu vecihle olur ise olsun deyu arzû-yi çend sâlenin kîfâyet-i teysîri husûli için halef-i hilâfet-şîârını bu râh-ı savâba delâlet ve evvelen Edrenus gazâsına azîmet etmeğî şartıyla tenbîh-i ekid ve bidâyet-i hâlde ol gazâ-yı mukaddime-i cümle-i metâlib eyleyesin deyu te'kîd eyledi. Zira Osmân Beg ammisi Aytoğdu Alb'ı Edrenus'un babası Deymenus Tekvûr şehîd eyleyüb ol vakte degin katîl-i mesfûrun fursat-ı intikâm ve mûcâzâti makdûr olmadıklarından gayri Bursa Kalâsının mevâdd-ı teshîrine dahi envâ'-ı mûmâna'ât ve müdâfa'âti zuhûr ey lemişdi.

Lâ cerem, münâsib-i salâh-ı hâl evvela ol manî'-i dâllin tarîk-i matlûbdan refî ile akdâm ve memleket ve kalâsının fethini Bursa teshîrinin umûrûna

mukaddime-i mehâm eyleyeler. Çünkü Orhan Beg vâlid-i mâcidinin emri ile bu hizmet-i dîniyeye teveccûh ve sipeh-sâlârân-ı nâm-dârdan Köse Mihal ve Turgut Alb ve Şeyh Mahmûd ve Ahi Hasan veled-i Ahi Şemseddin Şeyh Ede Bali'nın birâderi ve gayrihimin refâkât ve muvâfakâtı ve ta'yîn-i Kanûn-i Osmâni üzre evvela Edrenus Vilâyetini teshîr ve kahr ve tedmîrinin esbâbını müretteb ve müheyâyâ eyleyip müteveccih oldular. Edrenus-i la'în böyle bir sipâh-ı pür-kînin te'kîd ve tahkîkinden sonra yakînen bildi ki ol mübârizân-ı firûz-ceng ile muhârebe hâric-i hayta-i fehm ve ferhengdir. Ve derûn-i kal'a ve vilâyeti hali birağub tamâmî-i evlâd ve eşbâ'yle bir kûh-istân-ı mürtefi' ve mute'assisbâda tahassûn eyledi. Çünkü asâkir-i İslâm kal'a kapusuna sürüb muhâfazadan hali görünce reh-nûmûn-ı talâyi' ikbâl ile öyle bir hisâr üstüvâr-ı pür-nef mâl bî-ceng ve cidâl mûcâhidân-ı firûz-meâle musahhar ve müyesser olub ve pençe-i kâfirân-ı sâhib-i vukûf ele götürüb Edrenus'un âram-gâhını rûtbe-i tâhkîka resîde eyleyüb ve mahall-i mezbûreye süvâren su'ûd gayet ile düşvâr olmağla tamâmî-i leşkeriyân-ı piyâde tarîk ile mânende-i köpek-i kûh-sâtri devân-ı revân ve ol kuh-i pür-şikûhun pest ve bülendine hirâman ve kerden-i cesâret ve mesereti dîde-i küffâra nûmâyân eylediler. Çünkü firka-i ehl-i dalâl sipâh-ı zafer-meâlin ol cibâl-ı âsumân-misâl kubbесine mânend-i ikâbî tîz-bal hûcüm ve su'udlarım mu'âyene ve misâl-i seyerân-ı riyâh-ı tundrevu mûbâyene eyleyüb bir vecîhle mûmâna'âtâ kâdir olamadıklarından bî-tevakkuf ırz ve mâl ve canlarını siyâneten itâ'at ve inkiyâd içün istikbâl ile ilticâ ve ahd ve mîsâk ve akd-i zimmet ile ehl-i İslâm'ın himâyet ve rî'âyetlerine mazhar olmayı ricâ eylediler.

Beyt

Cihân kâm u nâ-kâm bâyed supurd
Be-hodgâmi ki pey neşâyed supurd

Ya'nî

Bu dünyâ bâki degildir der demez elbette bırakmaludur. Çünkü böyledir kendü bildigine kapılıb iş işlene.

Nitekim Edrenus etbâ'ının tebâiyyetini görüp ve nevbet-i istisali âhere erdiğini bildi. Tamâmî-i ehl ve iyâl ve etbâ'ıyla havf-i leşker-i İslâm'dan sibâ'-ı vahşî-sifât remîde ve tiğ-i helâk-i sipâhdan rehîde olnak mülâhazâsiyla inân-ı firârı semt-i firâz-ı kûhe keşîde gider iken ittifâkat-ı zamâni ve arûz-i âfât-ı nâğıhânîden hîn-i musâra'at-girizde hirâs-ı tiğ-i tîzden esnâ-yı râhde pây-i semend-i azmi seng-i belâya dûçar ve esb ve silahıyla yukarıdan aşağı nigûn-sâr olub bî-tevakkuf derk-i esfeli sâfilîne degin gidüb egerçi ol sebeb ile tiğ-i hûn-hâr-ı guzâtdan halâs ve emân bulub amma tabaka-i zîfîn-i nîrâna revân oldu.

Beyt

Düşmen-i ehl-i hak be-ân zâri
Hod-be-hod kûşte şod besad-hârî
Ehl-i hak-ra her ânki bed-hâhest
Rûz-i u şam u câh-i o çâhest.

Merd-i mesfûrun müte'allikâti ol hâlet-i garîbeyi görünce müteaccibâne inân-i sur'ati bâz-keşide ve guzât-ı gayret-sifat dahi misâl-i mâlik-i âcâl der-akab reside ve ibtidâ Edrenus-i la'ının ser-i murdârını biride eyleyüb tamâmî-i ehl ve iyâl ve mâl ve menâlini esir ve yağma ve bi-inâyettillâhi teâlâ o gûne bir memleket ber-vech-i âsâni nasîbe-i zümre-i Müslimânu olub kal'annîn der u divârını Edrenus-i murdârin baht-i ber-güste-i rûzgâri gibi hâk ile yeksân ve esbâb-ı ser ve sâmânını ber-bâd ve perişân eyleyüb müteferrik olan re'âyâ ve acezeyi vatan-ı kadîmlerine uslûb-ı sâbık üzre iskân ve adl ve merhamet itmî'nân ve imâret ve zirâ'at ile abâd-ı âyende istimâن ve taraf-ı Ser'den üzerlerine mu'temed bir zabit ta'yîni ile istimân eylediler. Ba'dehu ol serdâr-ı muzaffer yani Orhan Beg nusret-i eser گانایم-i vafîre ve sipâh-ı mütekâsire ile teshîr-i Bursa'ya niyyet ve imdâd-ı baht-i mes'ûd ile feth-i mev'ûde azîmet eyleyüb Pınarbaşı demekle ma'rûf mahalle sa'âdet ile vâsil ve nâzil olub düstûr-ı ma'hûd üzre şehr û hisârı asâkir-ı nusret-meâsir ihâtasıyla mesdûd ve mahsûr eyledi. egerçi ahâlî za'fiyeti nazar-ı ehl-i İslâm'a rütbe-i tahkîka reside ve sükkân-ı şehrîn zebûniyyeti hâlet-i mahmasaya keşide idi. Amma hâkim-i kal'a ve a'yân-ı memleket tevsîk-i binâ-yı uhûd ve tahkîk-i tarîk-ı imân ile vaz'-ı kâ'ide-i emân-ı mev'ûd câ-be-câ burc ve barûdan zor-i bâzû izhâr ederler idi. Lâkin yine merç-i nim-bismil-âsâ âvâze-i za'f ve nâ-tüvânilerin âşikâr etmezler idi.

Beyt

Heme vakt der-kayd-i گam-i mübtelâ

Yeki dest ber dil yeki ber du'â.

Orhan Beg emr-i teshîrin teshîl ve matlûbun teysîr ve tahsîline ber-vech-i hüsîn-i tedbîr musâdakât-ı sâbıkaya binâen Köse Mihal mülâyemet ve müsâlemet ile teslim-i kal'a içün hâkim-i Bursa'ya ırsâl ve mezbûr dahi hâkim-i mesfûre ba'de'l-vûsûl husûl-i merâm içün binâ-yı peygâm ibtidâ kâ'ide va'd-i ikrâm ve in'âm ile nihâd ve esnâ-yı kelâmda çâşni-i tehdîd ve mir'ât-ı çâşyisini dahi ifhâm ve ifâde eyleyüb ehl ve iyâl ve hânmân ile şîve-i kayd-ı emânda Sünnet-i Seniyye-i Fahr-i cihân ve ber-tabk-ı hadîs-i şerîf-i mu'ciz-beyân "men âmene reculen alâ nefsihi fe aleyhi e'tâ lehu livâ'e'l-uzri yevme'l-kiyâmeti"³³³ ile âmil ve memleketi teslîm ve tamâmî-i ahâliyi akd-i zîmmet ile itâ'ata kâyil eyleyüb cümlesine hifz-ı mâl ve menâl ve herkese kendü makâmında istikrâr ile ta'ahhûd eyledi. Ol kişiwerin sağır ve kebîrinin menât-ı tedâbiri Tarûs nâm bir vezir-i sâhib-i tedbîrin elinde idi ki akl ve danişde mümtâz-ı akrân olduğundan gayri ilm-i nûcûmda kâmil ve umûr-ı akli ve hikemîde rütbe-i imtiyâza vâsil olmuş idi.

Beyt

Fehmeş bi-resîdi be-yekî lahza vû fikret

Der surt-i nihân tutuk-i perde-i Eflâk.

Ve Köse Mihal ile esnâ-yı kelâm ve edâ-yı peygâmda ale'l-ittisâl ehl-i İslâmın semt-i salâhînî ri'âyet ve zâtü'l-beynin islâhîna sarf-ı himmet ederek re'y-i

³³³ Kendisine güvenilen adama Allâh'ın kiyamet gününde güven bayrağı vermesi vacib olur.

savâb-1 sulha mübâderet eyledi. Bu bevâis-i derûnî ve birûniye binâen ahâlî-i ka'lânın istimrârı Bursa hâkiminin zebûni ve hârlığına sebeb ve cumhûra muhâlefete iktidârı olmadıgundan isti'mândan gayriye çâre bulamayub âkîbet Köse Mihal'în tavassutu ile Orhan Beg'den istid'a ve iltimâs eyledi ki cümle mûlk ve edyânda memdûh olan cevân-merdiye läyik vecih üzre ehl ve iyâl ve te'mîn-i cân ve mâlile zarar-1 leşkeriyândan hifz-1 hirâset ve himâyet ve vikâyet ile kendü nâmûs-1 devleti gibi siyânet ederek İstanbul deryâsunun sâhiline getürüb selâmet üzre tevâbi' ve levâhîkiyla keştiye süvâr ve urz ve canını kasd edenlerin def-i zararlarıyla ahd ve karâr eyleye.

Beyt

Vefâ vü ahd-i nîkû bâshed erbecây ârî
Vü ger ne her ki tû bîmî sitemgerî dâned
Ya 'nî

Ahd ve vefâ iyidür eger yerine getirürsen ve illâ her kim olsa yaramazlık elinden gelür.

Köse Mihal dahi bu iltimâsim hayyizi kabûlde väki' olmasını derûhde ve tekvûr-1 mesfûr dahi te'kîd-i ahd ve mîsâk ve teşdidi erkân-1 i'timâddan sonra teslim-i mülke rizâ-dâde ve cihet-i himâyet ve kendüyü deryâ kenarına sâlimen götürmege me'mûr olan cemâ'atın mukââbele-i hizmetlerinde otuz bin dinâr surh-i Mağribî huzûr-1 Orhaniye ırsâl eyledi. Orhan Beg dahi gayret-i cibillisi hasebiyle muraat-1 ahd-i vefâda kendüyü "ve'l-mûfûne bi-ahdihim izâ âhedû"³³⁴ silkinde ma'dûd buyurub bir cemâ'at-i vesîk derûn-1 hisârdan leb-i deryâya degin vikâyet ve selâmet ile keştiye götürmek üzre ta'yîn edüb götürdüler ve ka'lâ ve hisâr tarîka-i emn ve emân ile ehl-i İslâm'a müyesser ve musahhar oldu.

Beyt

Düşmenet çün reh-i gurîz girift
Pây be-yek ecel-i sebuk-gâmest

Şehir ve hisârin tasarrufundan tamâmî-i ehl-i san'at ve hirfet bazarı me'mûn görüb etraf-1 kişvere âvâze-i adl ve dâd bir mertebe velvele endâz oldu ki gerek ahali-i şehr ve gerek reâyâdan asla bir fûlüs-i ahmer belki bir habbe-i kemter târâc ve gàred olmayıb bir pire zenin çerh ve dolabından bir yumak iplik cesâret olunmadı ve guzât-1 mücâhidînî târâc-1 memleketen men eyledikleri ecilden tekvûr gönderdiğin otuz bin altın ile sarâyında bırakduğu nukûd ve cevâhirden gayri emvâl ve esbâbını tamâmen vezir-i mesfûrun re'y ve vesile-i istîşfâile meyân-1 guzâtda kismet-i âdile ile taksîm olunub herkes râzi ve şâkir oldilar ve Tarûs vezir bu hizmet-i makbulesi sebibiyle nazar-1 inâyet-i Orhaniye mazhar ve şeref-i İslâm ile müşerref olmağla mübâderet ve müsâbeğât eyleyüb dîn ve dûnyâda emsâl ve akrânından ziyâde nâil-i izz ve rif'at oldu.

³³⁴ Söz verdiklerinde sözlerini yerine getirenler..., Kur'ân-1 Kerîm, Bakara, 177.

Beyt

Pış ez İslâm kâbil-i dîn bûd
 Pış ez ân kîssa hâ hüner-bîn bûd
 Ger dileş râ vefâ nedârî cûş
 Kes nebûdî zebân-ı şeh-râ gûş.

El-Hak tedbir-i sâyib ve kesreti mehâmid ve menâkib ile ol memleketin ahâlisine râcih ve ehl-i İslâm'ın muhabbeti nâsiye-i e'mal ve efâlinde väzih idi. Çünkü Orhan Beg cümle-i muhâverât ve tamâmî-i müşâverâtda anın hürmendilgini mü'âyene ile umûr-ı dîn ve devletin tasaddisine her bâbda rütbe-i bâlâ ile ser efrâz ve meyân- ukalâda akrânına mümtâz olduğun mübâyene eyleyince Bursa memleketinin teslimine bâ'is-i aslî ve sebeb-i külli ne oldu deyu suâl eyledi Vezîr-i sahib-i tedbir dahi ahsen-i makâl ile leb-cembân-ı cevâb olub dedi ki bu teslim-i izdirâri ve hiremân-ı nâ-çârinin bir kaç tûrlü sebeb-i var ki ehl-i basîretin fehmi âna muhtedi ve ba'zı esbâb-ı bâtnî idi ki erbâb-ı devletin zevâl-i memleketi ana mebnidir. Evvel bu intikâl-ı mûlkde sebeb-i zâhirî Osmân Beg Gâzî'nin tedbir-i savâbı idi ki kişiwer-i kûffârin meyânında iki kal'a binâ buyurdu ve bizim hâkimimizin ol merdânelik ve ferzâneligi yok idi ki kal' ve kam'ma kâdir ola âkîbet mûrûr-ı eyyâm ile harâbi-i memlekete ve celâ-yı vatan-ı ra'iyeye sebeb olub terk-i diyâr etmeyenlerin dahi ahvâli belây-ı kaht ile hâlet-i mahmasaya keşide ve halkın ahvâli rütbe-i zarûrete resîde oldu. Mâdem ki hâkim-i reâyâ vezîri destâne müşfîk ve mihrîbân olmaya işte böyle vakt-i zaruretde herkes canı kaydına düşüb meyân-ı hâkim ve mahkûmda mevâdd-ı nifâk imtidâd bulub havf-ı âcil ve zulm-ı acilden teslim-i mûlk ile canların halâsa sâ'î oldılar.

Beyt

Sâh-râ ez ra'iyyet est esbâb
 Zan ki deryâ zi-cûy cûyed âb
 Çünki imsâl-i âb kuşte neberd
 Sâl-i diger gûrist bâyed merd.

İkinci oldur ki; Mâdem ki hâkim-i memleket cem'i mâle mâyîl olub endîşe-i âkîbet-i meâlden gâfil ve himmetini cem'i hazâyîn ve nukûd-ı defâyîne masrûf eyleyüb inan-ı ihsâni semt-i tertîb-i mesâlih-i leskeriyâna ma'tuf eylemeye ma'ahâza cem'i mâlahz-ı bidâat-i ehl-i menâlden memleketde esbâb-ı maaş nâ-yâb olub vakt-i tenk-i muhâsara ve imtidâd-ı müşâcerede ol hizâne ol harâba mûlkde aynı ile nazar-ı mahmûr-ı tûrâbda lemaân-ı serab mesâbesindedir.

Beyt

Mûlk-i vîran u genc-i âbâdan
 Ne bûd cûz tarîk-i bî-hiredan
 Genc der zîr-i mûlk-i âbâ-dest
 Süst bih diraht ez bâd-est.

Üçüncü oldur ki; Çünkü vâlî-i memleketin cevher-i cibilliyet-i şehvâni nefsâniyye âlûde ve dîde-i basireti mülâhaza-i mesâlih-i ra'iy yetden genc-i gafletde ferâgat ile günûde ola. Elbette âf-tâb-ı devleti ol hâl ile şam-ı dalâlde ufûl-i zevâle rû-nihâde ve ol gözin açıncaya degin arsa-i emlâki arza helâke fetâde olur ve hâkim-i mesfûrun ise evkât-ı ömri hemvâra nizâm-ı hâl-i dîn ve devletden gaflet ve devâm şehvet perestî ile cümle-i umûrda re'y-i müfsidâna mutâba'at ve ehl-i fesâdın idlâliyle bünyâd zulm ve bid'at ve dâd dil sitemdîde-gâne asla merhamet eyledi.

Beyt

Besi ber niyâyed ki bünyâd-ı hod
Koned ân geh bi-nihâd-ı bünyâd-ı bed

Ya 'ni

Ol kimesne ki bünyâd-ı zulme heves eyler, çok geçmeden kendü bünyâdını yikar.

Dördüncü vecih; Kânûn-ı hikmetullah ile ma'hûddur ki bir misâl-i hafad ve refî ki gerdeş sipîrde meşhûrdur, te'âkub-ı edvâr üzre teceddûd leyîl ve nehâr ile bir devleti inhitât ve inkurâza ser-keşide ve bir âher sa'âdet-mendin râyet-i izz ve rif'ati evc-i irtifâ'a reside' ola medâr rûzgârin râsîdları nazarında tâli'-i bahtiyârim su'ûd-ı kevkeb-i mes'ûdi ehl-i izzet ve celâlin istîrlâb-ı nâsiye-i a'mâl ve ef'âlinden peydâ ve alâmet-i zevâl-i ni'met-i mûlk ve mâl ve nişâne-i ihtilâl-i câh ve celâl minvâl-i meşrûh üzre ehl-i basîret ve kemâlin âyîne-i havâtûrunda hüveydâdir. Bu bir kaç sene içindeki âf-tâb-ı devlet-i Hânedân-ı Osmâni bu bilâd ve aktârin sahasına tâbân ve tiğ-i cihân gûşalarının pertev-i subh-i sa'âdeti küffâr-ı bergeşte rûzgârin dîde-i zulmet-âludalarına gayet işrâk ile nûmâyân oldu. Çeşm-i firâset ile müşâhede olundı ki anların şevârik-i ikbâli mehâmid-i hisâlin nokta-i i'tidâli üzre tâli' ve sevâti'-i efdâl-i rûşen-gönüllerin arsasına keff-i ata-bahşlarından lâmi'dir. Zira Hak te'âlâ celle celâluhu ve âmme nevâluhu her çend ki anlara mûlk ve mâlî vûs'at üzre ihsân buyurdu. Anlar dahi mevâhibin izdiyyâd-ı şûkrûni edâya zâhib "ve ehsin kemâ ehsenâllâhu ileyke"³³⁵ icrâsına râğıb olub arsa-i memâlik-i kulübün tevsi'ine feth-i bâb-ı ihsân ile tâlib oldilar. Anın çün ru'ûs ve nûfûs ve reîs ve merûs kâfir ve Mûslîmân belki kâffe-i ferîk-i dûstân ve düşmenân anların saltanatına bi't-tav' ve'r-riza mâyîl ve kâyîl ve devâm-ı mûlk ve kîvâm-ı devletlerine a'mîl ve âmil oldilar.

Beyt

Himmet ez-an câ ki nazarhâ kuned
Çâre nebaşed ki eserhâ kuned
Himmet-i çendin nefîs-i bî-ğubâr
Bâ tû bibîn tâ çi kuned vakt-i kâr
Her ki der in hâne demî dâd kerd
Hane-i ferdâ-yı hod âbâd kerd
Gerden-i akl ez-hüner âzâd nîst
Hiç hüner hübter ez-dâd nîst
Ya 'ni

³³⁵ Allâh'ın sana yaptığı gibi sende iyilik et. Kur'an-ı Kerîm, Kasas, 77.

Kaçan ki himmet bir kârin husûluna nazar eyleye tesîr etmemek mümkün degildir. Bu kadar bî-ğubâr nefislerin himmeti seyr eyle vakt-i hacetde sana neler eyler. Zira her kim ki bu cihânda bir nefes adl eyleye ferdâ-yı kiyâmetde hânesini murâd üzere âbâd eyler. Gerden-i akl hünerden âzâd degildir ve adl ve dâddan gayri bir hüner makbul degildir, hemâm adl ve dâd lazımdır.

Netice-i kelâm; Vezîr-i mezbûrun bu kelâm-ı hakîmânesi Orhan Beg'in pesendide tab'-ı şâhânesi olub binâenaleyh silsile-i nizâm-ı devletine dâhil eyledi.

Ketibe-i Ulânun Hâtîmesi

Osmân Beg Gâzî'nin bu sarây-ı devlet-i meczâiden irtihâli ve zamân ve âvânumin meczâri-i ahvâli ve encümen-i nasîhatin keyfiyet-i te'lîfînde vasiyyet-i ahd ve ilkâ-yi vesâya ve Orhan Beg Gâzî'ye tefvîz-i mülk ve vilâyet beyânındadır.

Umûm mefhûm-ı hakîkat-mazmûn-ı "külli nefsîn zâikatû'l-meût ve ileyna türce'ün"³³⁶ üzre erbâb-ı basîretin nazar-ı ferâsetine mutasavver ve nûmâyândır ki her çend bu çîhar divârı beden-ı insanın bekâyâ-yı terkibi esâs-ı nâ-pây-dâr unsur-ı erkandan gayet metânet ve hubûb-ı sarsar-ı hâdisâtın tezelzûlünden nihâyet siyânet üzredir. Amma elbette ol terkîb-i cismânının heykel-i asliye ve inhilâl-i eczâsi zarûri nâ-giriz ve ittisâl-ı anâsır-ı ulviyesi cevher-i ruhânîden mu'ârakât-pezîr olur. Zira bu kenîce rûh-ı kudsînin kalib-ı ebdânda kemâl-i intizâm ve istihkâmda birbirine beste ve revâbit-ı i'tidal ve hüsni-i imtizâc ile terkib-i bend-i cism ve cân birbirlerine peyveste olurlar. Çünkü ale'd-devâm cüz-i şerîf-i nurânî ve cevher-i latîf-i âsumânının meyl-i su'ûdi tarim-ı a'lâ ve cûrm-i kesif-i zulmânî ve kâyif-i mevâdd-ı heyulanının vurûdu merkez-i zemîn-i esfeli's-safîlin-i ğabrâdir. Bu ikisinin birbirinden tenâfür ve tebâyûm lazım-ı gayr-i mefârik-i zât ve dâ'i-yi tefrîk-i müctemi'âtdır. Her vecîhle bu iltiyâmin hayâl ve devâmi tasavvur kabilinden muhâl ve bunum gibi birbirine peyvesta olan mürekkebatın tahlîli ve inhilâli mevkûf-i hulûl-i âcâldır. Ve muktezâ-yi hikmet-i ezelî oldur ki hemîşe hâlet-i acz-i beşeriye et secençel-i musaykal-ı ecelde dîde-i i'tibâra nûmâyân ve âşikâr "külli şey'in hâlikun illâ vechehu"³³⁷ ve günûdegân-ı hâb-ı gaflet encâm-ı kârda tanîn-i pûr-enîn-i kös-i rehilden peydâr olur ki "en-nâsu niyâmûn fe izâ mâtû intebahu"³³⁸

Sî'r

Billâhi deyyeke kem beytin merertu bihi
Kad kâne ya'muru bi'z-zâti ve't-tarbi
Taret ikabû'l minni mâ fi cevânihibi
Fe sâre min ba'dîha lil-veyli ve'l-hizbi.

El-kissa: Mukaddemât-ı sâbika ve fezâyâ-yı sâdikaya binâen 721 (1321-1322) senesi suhûri ittifâkatından "izâ câe eceluhum lâ yeste'hirûne sa'aten ve lâ yestekdimûn"³³⁹ mazmûn-ı hakîkat-meşhûnu üzre Ebû'l-meğâzi Osmân Beg Gâzî'nin

³³⁶ Her cân ölümü tadacaktır. Sonunda bize döneceksiniz. *Kur'an-ı Kerîm*, Ankebut, 57.

³³⁷ Ondan başka her şey yok olacaktır. *Kur'an-ı Kerîm*, Kasas, 88.

³³⁸ İnsanlar uykudadır. Öldüklerinde uyanırlar.

³³⁹ Her ummet için belirli bir süre vardır. Vakitleri dolunca ne bir sa'at geçilebilir ne de öne gecebilir.

müddet-i sultanatı ve cihân-güsâsının yirmi seneye resîde ve sînn-i şerîfi yetmiş ile seksan mâbeynine keşide olmuş idi ki berîd-i nûvîd-i "yâ eyyetühe'n-nefsü'l-mutmainnetü irci'i ila Rabbiki râdiyeten mardiyeten"³⁴⁰ sadasını gûş-i intibah ve sem'-i dil-i âgâhîna ilkâ ve mübeşir-i gaybî likâ-yî llâhi ile vüsûl-i mevîdin husûlunu müş'ir dîde-i şuhûduna bir sûret-i menâm-i münkeşif ve hüveydâ eyleyüb muktezâ-yî huzûr-i der-gâhî peygâm-i "ecîbû dâ'yellâhi"³⁴¹ yetiştirüb kuvâ-yî hürd-mendi ve hûşyarının hâlet-i sihhâtunda tehiyye-i esbâb-ı rehili bâr-gâh-ı fermân-berdâriye mübâderet gösterüb maraz-ı mevt ve zuhûr-i alâmet-i intikâl ve fevtinden sonra vesâyâ-yî adilâne ve nesâyîh-i mesâlih-i hüsrevâne takdimî içün cümle ahlâf-ı hamîde-evsâf husûsan Orhan Beg-i sâhib-i ittisafi ki ol esnâda Bursa'nın feth ve teshîri müjdesiyle peder-i vâlâ-gûherinin huzûruna hizmete gelmişdi. Ve sâyîr eşbâ' ve etbâ'ını ki anlara her vecihle i'timâd-ı dînî ve dûmîyevîyesi kemâlinde idi. Ezcümle Şeyh Ede Bahî ve Ahi Şemseddin ve Ahi Hüseyin ve Turgut Alb ve Saltuk Alb ve Çandarlu Mevlânâ Kara Halil ve Karaoğlan ve sâyîrlarını huzûruna getürüb evvela bu ma'nâyi tasrîh eyledi ki cümle-i ferzendân ve dûstâna evvel vasiyyetim budur ki ikamet-i sünnet-i gazâ ve cihâd ve idâmet-i takviyet-i dîn-i Nebevî ki kemâl-i ictihâd ile der-livâ-yî Şerîfat-perveriyi berpâ tutub benden sonra şîve-i hizmet-i İslâm'ı elden bırakmamasız. Çünkü Hak teâlâ bu abd-i za'ifi zamân-ı hayâtimda feth-i bilâd-ı kûfr ve tervîc-i âyîn-i Mûslîmânî ile müeyyed buyurdu. Ümidvarım ki ber-vafk-ı kazîyye-i marziyye "hüküm'l-asl yûsrâ fî'l-fer'i"³⁴² kavânîn-i mücâhedât-ı dîn-perverî bu hânedânda müstemir ve mustakar kala ve mevâ'id-i llâhiyeden ol nesne ki dîde-i ümidvâri mutazîr-ı şîve-i gazâ ve cihâd ve bu hudûdda işâ'a-i kelîme-i tevhîd ve imân idi. Evlâd ve a'kâbin zamânında incâz eyleye.

Beyt

Çeşm darem ki ba'de izin eyyâm
Mûlk u devlet ber in karar bûd.

Ve her kim bu hânedân-ı Şerîfat-nijâdin tevâbi' ve müntesibân ve netâyic ve ahfâdından bu tarîka-i kavîmeden udûl ve menhec-i adl-i Şerîfat-perverî üzre hareket eylemeye "ve min zûrriyyetî kâle lâ yenâlu ahdi'z-zâlimîn"³⁴³ mesleğinde mezkûr ve rûz-i cezâda şefâ'at-i Peygamberî ve silâ-1 birr-i pederîden mahrûm ve mehcûr ola.

Beyt

An ci peder guft be-ân dâr hûş
Bi güzer ezin mâder-i ferzend kûş
Der peder-i hod nigerey sade merd
Sünnet-i o gîr bi-bîn k'û ci kerd.

Kur'an-ı Kerîm, A'râf, 34.

³⁴⁰ Ey huzur içinde olan can. O senden sen de O'ndan hoşnud olarak Rabbine dön. Ey cân iyi kullarının arasına gir. Cennetme gir. Kur'an-ı Kerîm, Feer, 27-30.

³⁴¹ Allâh'ın da'vetine ioâbet edin. Kur'an-ı Kerîm, Ahkaf, 31.

³⁴² O soyumdan deyince zâlimler benim ahîdime erişemez buyurmuştu. Kur'an-ı Kerîm, Bakara 124)

³⁴³ O benim soyumdan deyince, zâlimler benim ahîdime ulaşamaz..., Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 124.

Ta'mîm-i vesâyayı ve tetmîm-i nesâyihi âmme-i berayâdan sonra hâsseten ferzend-i dîlbendi Orhan Beg-i ercümende utûfet-i mîhrîbâni nihâni üzre hitâb buyurdu ki

Ebyât

Ey kân-i gûhêr-gûşâde-i men
Pûşt-i men ve pûşt-i zâde-i men
Îzid-i be-hodet-penâh dâred
Ez-çeşm-i bedet nigâh dâred.

Yakın belki idâre-i dâvire-i felekde memlûk ve malından hiç bir âferide taşra kalmamışdır ve kalmak dahi mümkün degildir. Ve hiç bir huşnend-i sâybî-i tedbîr kişver-i hayatı kendüyi latamât- âfât-ı mematdan me'mûn ve masûn kurtaramamışdır ve kurtaramaz.

Beyt

Felek ra endahten şod sırişt
Neşâyed keşîden ser ez-ser-nüvişt
Ya'nî
Âdet-i felek baş düşürmekdir. Ser-i nüviştenden baş çekmek münâsib degildir.

Şimdi Hazreti Hâkim-i Kadîr ve Cenâb-ı Sultân-ı Habîrin hükm ve emri ile der-gâh-ı âlem-penâh kelime-i bî-istibâhdan "innâ lillâh" telkin-i gûş-i intibah ve bî-hamdiâlîh gâh ve bî-gâh cân ve dil-i âvâh-ı ümidvâr besâretnâme-i "la taknetû min rahmetillâh"³⁴⁴ egerci bu dem-i âherin ve nefes-i vâpesinde cümle-i cihâdât-ı dünyeviyeden kat-ı ta'alluk bu sefer-i ma'nevîye lazımdır. Amma ta'lîk-i umûr-ı dîni tarîk-i âkîbet-endîşi ve piş-i bîni hem münâsib ve mülâyimdir. Lâkin bidâ'at-ı Şefâ'at-ı Nebevî'den ümidvâri için bu hizmet-i Şerîfat-ı Mustafâviyyeye tevessûl mezkûr hâtit ve manzûr-i havâtırdır. Ey ferzend-i bahtiyâr bu hengâmâdaki dilbestegi-i fi-sebilillâhdan henüz kat-ı alâyik ve tecrîd-i cânîb-i harîm-i kudse resânide ve afv-i cûrm ve gûnâh için tefviyeti takviyeti dîn-i hak cân ve dil-i ruhânide eylememiştir. Bu vedî'a-i saltanatı nazar-ı himmet-i pederâne ile berhurdâri-i hizmet-kâri-i İslâmı sana havâle ve seni Cenâb-ı Rabbül âlemîne ve vedî'a-i hakkı uhde-i gayretine tefvîz ve ber-sebil-i icmâl bu vasiyyetlerimi gûşî hûşune menkûs eyleyesin ki rûz-ı cezâda senden isterim.

Beyt

Ez pend-i peder şevî-i behrumend
Ger dil nihî ey pûser berîn bend.

Vasiyyet-i evvel oldur ki: Cemî'-i vâkı'ât-ı dînî ve dünyevî ve mutâlibât-ı sûri ve ma'nevîde hemîse şerîfat-ı Mustafâvi ve tarîkat-ı Murtazaviyi pişvâ-yı a'mâl ve müktedâ-yı efâl ve ahvâl eyleyesin. "Festekim kemâ ümirte"³⁴⁵ bir gayr-i râh ve rûşे meyl eylemeyüb ahkâm-ı evâmir-i nevâhiden medi'lûl-i hukm-i llâhi ve Sunneti

³⁴⁴ Allâh'ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Kur'ân-ı Kerîm, Zümer, 53.

³⁴⁵ Emr olundugun gibi dosdoğru ol. Kur'ân-ı Kerîm, Hud, 112.

Hazreti Risâlet Penâhîden udûl ve tehalluf göstermeyüb her emri mübhem ve mechûl ve fermûde-i Hüdâ ve Rasûlde reh-nûmâ-yı pişvâyân-ı dîn ve fetâvâ-yı eimme-i râsihîn ki "fes'elü ehl'e z-zikri in kuntum lâ te'lemûn"³⁴⁶ mazmûn-ı sadâkat-mêshûni ile amel eyleyesin ki bu vasiyyet mücîmel-i hayrât ve sa'âdât-ı külliyyeyi müştemildir.

Dîn-i hak tâc u efser-i merdast

Tâci nâ merd-râ ne der hordest

Ya 'nî'

Kişinin tâc ve efseri hak dîndir. Nâmerd tâc lâyık degildir.

İkinci vasiyyet: Cümle-i mahkûmân ve huddâma devâm-ı ihsân ve ifdâl ve ta'mûm-ı in'âm ve nevâldir. Ve havâss ve avâmdan herbirinin mûrâ'ât-ı îkrâm ve istirham ile kadr ve rûtbet ve makâm ve havâss-ı ehl-i İslâm'ı mezid-i iclâl ve i'zâma tahsîs eylemekdir. Zira merhamet ve ihsânın tahakkuk ve temellüki cemâl-i ruhsâr-ı mezâhir-i sultânî ve ahlâk-ı Rahmânî ile mütehalîk olanların meâl-i hali mücîb-i sa'âdet-i câvidânıdır. Zira beden-i mülket-i cihân-bâñ hâkîkat-i ihsân ile rûh-i nefşânî mesâbesindedir ve kuvvet ve fuâd-ı a'zânın mukassimi bu tarîk-i pînhânî ile ruh-ı insanının meşra'indendir. Her âyine sâhib-i mesned-i serverî cümle-i efrâd-ı beseriyyeyi mevâhib-i İlâhiyede kendüye şerîk ve sehim bîlûb bu şîve-i feyz-eşâni ve menfa'at-ı resânde kenduyi mahbûbân-ı der-gâh-ı Yezdânî zûmresinden add eylemekdir. "Elâ inne rahmetellâhi karîbün mine'l-muhsinîn"³⁴⁷

Arabi

Ve ehsenü vechin fî'l-verâ vechu muhsinin

Ve eymenu keffin fîhim keffu mün'imîn.³⁴⁸

Üçüncü vasiyyet: Oldur ki vedî'a-i hilâfet ve şâhî a'zam-ı emânet-i İlâhî ve emânet ve saltanat ve şehen-şâhî ecl-i menâsîb ve câhidir. Zira Hak Subhânehu ve teâlâ nev'-i ben-i Ademe mülâtafet-i latîfe-i "innî câ'ilün fî'l-erdi halifeten"³⁴⁹ ile minnet-i uzmâ buyurtub mevâdî'i kitab-ı âsumânîde nûfûs-i beseriyyeyi bu rûtbet-i serveriyetin emânetdarlığı minneti ile "ve huvellezî ce'alekum halâife fî'l-erdi"³⁵⁰ muktezâ-yı sadâkat-ihtivasında meminûn buyurmuşdur. Şimdi çünki inâyet-i Yezdânî ile bu hilâfet-i Rahmânî'nin mütehammili olub şart-ı emâneti kemâ yenbağı siyânet ve cümle-i levâzîmâtâdan olan erkânını ki adâlet ve ihsândır ri'âyet ve icrâda kusûr etmeyüb zimmet-i himmetine vâcib-i vâcibâtdan bîlûb ben-i nev'-i insan ve efrâd-ı hayvânâtâdan zîr ve dûstane merhamet ve şefkat ile gâh ve bî-gâh "et-tâ'zîmû li-emrillâh ve's-şefkatu alâ halkîllâh"³⁵¹ mazmûn-ı meymenet-mêshûni üzre amil-i serîşte-i i'tisâm ve ihtimâma istîhkâm veresin ve cünûd-ı mücâhidân ve cumhûr-ı

³⁴⁶ Eğer bilmiyorsanz bilenlere sorunuz.. Kur'ân-ı Kerîm, Nahl, 44.

³⁴⁷ Doğrusu Allâh'ın rahmeti iyi davranışnlara yakındır. Kur'ân-ı Kerîm, A'râf 56.

³⁴⁸ Mahlûkât içinde en güzel yü*l* ihsân edicinin yüzüdür. En bereketli el de in'âm edenin elidir.

³⁴⁹ Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 30.

³⁵⁰ Yer yüzünde sizi halife kılan O'dur. Kur'ân-ı Kerîm, En'am, 165.

³⁵¹ Allâh'ın emrine ta'zîm, mahlukatına şefkat göstermek gereklidir.

leşkeriyân ve tamâmî-i mahkûmân ve re'âyâ ve mensûbâni evlât ve akâribinin silkine münselik ve dâhil eyleyesin ve bu hânedân-ı devlete hizmeti sebkat eden ve serrâ ve darrâda müddet-i medid adâd-ı muhâcirân ve ensârdâ nazâr-ı himmetlerin kabûl-i hizmete vâbeste eyleyen kimesneleri ber-muktezâ-yı mazmûn-ı hidâyet-meşhûn "ve's-sâbıkûne's- sâbıkûn ulâïke'l-mukarrebûn"³⁵² nihâyet hakk-ı güzâri ve hürmet-i dâriyi rî'âyet eylçyüb cümlerini afv ve iğmâz ve mutlaka mekârim-i ahlâk ile mükâfât ve evlât ve ahfadıların kendü evlâdının adâdında add eyleyesin. Amma ebnâ-yı rûzgârdan bir cemâ'at ki sâyîr aktâr ve emsârdan celâ-yı vatan ve terk-i diyâr eyletüb ümid-i merhamet ile bu hânedânın hizmetini ihtiyâr eyleyüb gelmişdir. Dildâri ve mihibânlıklarından her vecîle merdümâluk ve insâniyet iltizâm ve havâtrî-ı muhâcirân-ı evtân ve kulûb-ı garîbâni nevâziş-i hüsrevâne ve himem-i âliye-i şâhâne ile te'lif eylemeğe ihtimâm eyleyesin. Ve hâdis ve kadîmîn mu'ânîd ve münâfiklärını muhlisân-ı hamîm ile egrâz-ı dûnyeviye hasebiyle yeksân görmeyüb dûstân-ı canîyi mulâtefet-i nihâniyi ve düşmanân-ı canîyi mülâhazât-ı pînhânide nazâr-ı âkîbet-bîn ve dîde-i ferâset-âyînde beraber bilmeyesin.

Ebyât

Eger mukbili mukbilân-râ şinâs
 Ki ikbâl dâred bâ-ikbâl pâs
 Nihâni ne-hâhendegân hayr dih
 Ki hoşnudi-i Îzid-i ez- hayr bih
 Diheş k'ez-nazar-hâ nihâni bûd
 Hisâr-ı bed âsumâni bûd
 Çûnân ziy ki hengâm-ı suhti vû nâz
 Bûd leşker ez-cüz-i tuyi bî-niyâz

Ya'nî

Eger makbul isen makbullenin kadrini anla ki ikbâl ikbâl ile kaimdir. Hayrı Allâh rızası için işe ki rızası hayrдан eyidür. Bir ihsân ki gizlü ola kazâ-yı âsumânînin hisârındır. Bu âlemde öyle geçin ki cefâ ve safâda leşker senden gayre niyâz eylemeye.

Çünkü Osmân Beg'in bu nasâyh-i müşfîkâne ve pend-i pederânesi mekârim ve mehâmîdi hâvi ve ânîn hifzi cümle-i hayrâtı müştemil ve mütehâvi idi. Ol hâlet-i ızdîrâda cevâmi'-i kelîm ile ihtisâr buyurub ferzendân ve erkân ve belki kendüye vedâ' eyleyüb bir iki nefesden sonra "innâ lillâh ve innâ ileyhi râci'ûn"³⁵³ kavl ve fi'iliyle âmil ve muttasif oldu. Çünkü sultân ruh-ı illiyîni mekâni dârû'l-mâlk beden unsurunun darlığından muvattin-ı makarr-ı ulvî ve müden-i uhreviye meyl-i tevattun ve temeddün eyledi. Melâyike-i memâlik-i ins ve cûnûd-ı ervâh-ı leşkeriyân-ı kuds anın mesned-i izzet ve câhimî evreng-i mağfîret ve ridvâna efrâste ve can-ı kudsî-âşiyânını devâm-ı ilkâ ile riyâz-ı bekâda ârâm-gâh-ı Firdevsi a'lâya berdaşte eylediler. Ba'dehu ol mukîmî cennet-i cavidânın bâzı mandegân-ı tîr-dân hicrân ve giriftârân-ı nîrân-ı hirmânları sad-zebân ile ağâza feryâd ve fiğân eylediler.

³⁵² İyilik etmekte önde olanlar. Karşılıklarını almakta da önde olacaklar. Kur'an-ı Kerîm, Vâkr'â, 10.

³⁵³ Biz Allâh'ınız ve elbette ona döneceğiz. Kur'an-ı Kerîm, Bakara 156.

Arabi

Yevmû'n-niyâhi lekad elkaytu nayihahu
 Ahşâuna heyden zikruha kat'un
 Ve müddetleri ile şâh-nişîn ruh-i pâk ve makarr-i temkîn güher-i mutahhar-i
 tâb-nâk olan heykel-i cismânî ve kahib-i müşekkel-i insanîsini kanûn-i vâzih-i
 sünnet-i Şerî'at üzre mahzen-i hâmûn-i me'mûna teslîm-i vedî'at eylediler.

Arabi

Yâ erduñ minha fekad melekte bihi
 E'cûbetun min mehâsîni's-sûri
 Le e'azzu ve in eşrakat medâci'uhu
 Fe inneha sâre min menâzili'l-kameri.

Çünkü her dü-çeşm-i hakîkat-bînisi bu tîre sarây-i meçâzide iki şem'i bezm-i serverî ve iki misbâh-i tâbân-i nîk-ehtariyle ki birisi Orhan Beg ve birisi Alâeddin Paşa'dır, anlar ile rûşen idi. Kendünün cennet ve hulûda riħlet ve ittisâlınden sonra tefvîz-i vilâyet ve ahd-i hilâfet-cânişîn-i pederî ile Orhan Beg'e mahsûs olub ittifâk-i ârâ-yı cihân-ârâyî erkân ve muktezâ-yı ünvân-i devlet-nişân "vec'allî vezfrem min ehli Harûne ehî üşdûd bihi ezrî ve eşrikhu fî emrî"³⁵⁴ tibkinca vezâret ve mehterî-i sipâh ve leşkerî ber-mûceb-i maslahat ve nasihat-ı pederî ve muvâfakat-ı tamâmî-i havâşı-yi Kayserî ile Alâeddin Paşa'ya mahsûs ve mukarrer olduktan sonra mukaddemân-ı a'lâm-ı dîn ve mukavviyâن-ı âyîn-i Şer'-i mübîn olan Şeyh Ede Bali ve hâkim-i Şer' olub âlim-i meşhûr olan Çandarlu Mevlânâ Kara Halil ve Tursun Fakih ve İmam-ı rû'yet-i Osmânî, Yahî Fakih merhûm ve meğfûrun na'sını inâbet ile hâke sipâris ve bir vakitden sonra vasiyyeti üzre şehr-i Bursa'da vâki' Gümüşî Kûnbed'e götürüb vaz' eylediler. Zira imârât-ı mezbûre sâbikan müşrikînin ma'bed-i azîmi olub ba'dehu Osmân Beg'in yûmn ve cihâd ve sa'y ve ictihâdiyle Orhan Beg ânu adâd-i cevâmi' ve mesâcid-i İslâmîyye ibâdethâne ta'yîn ve niyyet-i hâlis ve i'tikâd-ı hâlis ile ma'bed-i edyâni mustekarr-i tevhid ve imân edüb bû hizmet-i dînî vesile ve ol amel-i sâlih mûcîb-i kurbet-i Rabb-i İzzet ve Yevm-i Hesâb ve Cezâ ve Rûz-i Bekâda rûzuna beytullahdan müşâhede-i likâ-yı Kibriyâ ile nâzir-riyâz-ı cennet ve va'de-i pûr-beşâret-i "beşşîri'l-müştâkîne fî-zulmî'l-leyâli ile'l-mesâcidi bi'n-nûri't-tam fî-yevmî'l-kîyâmeti"³⁵⁵ ile şebistân-ı âlem-i imkân ve zulmet-âbâd-ı ebdândan âlem-i envâra meslek-i şühedâ ve evliyâda şuhûd-i didâr-i Hûdâ ile fâyiz ve fâhir ve dâhil-i zûmre-i erbâb-ı Hûdâ olmağa kadir olmak ümidiinde idi. "Ve mâ zâlike allâhi bi-azîz"³⁵⁶.

Bismillâhirrahmânirrahîm
 Ser-varak-i defter-i sîrr-i hakîm
 Matla'-ı envâr-ı kadem der-kelâm

³⁵⁴ Ailemden kardeşim Harun'u bana vezir yap, beni onunla destekle, onu görevimde ortak kıl. **Kur'ân-ı Kerîm**, Taha, 30, 31.

³⁵⁵ Karanlık gecelerde mescide gidenleri kuyamet gününde tam bir nûr ile müjdele.

³⁵⁶ Bu Allâh için gûğ değildir. **Kur'ân-ı Kerîm**, İbrahim, 20.

Fatihâ-i mushaf-i vahy-i intizâm
Ber-sicill-i vahy çû ünvân şod
Muntehab-i âyet-i Kur'an şod
Nokta-i bâ-kerde besî nükte çerh
Nükte-i tevhid der-în nokta derc
Nevezdeh harfest elif menşes
Hecdeh u âlem ve yek mebdees
Her elif âyet-i tevhid-i zât
Her rakam menba'-i âb-i hayat
Şem'-i hidâyet elif-i Allâh est
Şemre-i ân bin be-çerâg eşbeh est
Şûd elif-i bîşm nihânder-nihân
Tâ sîrr-i tevhid serâyed zebân
Rehberî şem' be-hamd-i Hûdâst
Maksad-i mâ hak u hem u reh-numast
Şem' furûzest be-mîhr-i münîr
Çî'n ter ferâzende-i çerh-i esîr
Nâmverân perdezi zi-nâmet nişân
Geşte âyân husn-i tu der-mehvesân
Çerh-i felek nokta-i kiklet-i şode
Melik u mûlk gevher-i silket şode
Mû'min kâfir ez-heme hayl-i tu
Cümle be-can tâlib-i yek meyl-i tu
Tâ geh kabûl-i tu ve geh redd-i bâb
Bâ tu geh der-cilve ve geh der-hicâb
Ki ci furûğ ruh-ı dîn nur-ı tust
Küfr hemân bende-i makhûr-ı tust
Ger ci reh-i küfr tu kerdi siyâh
Gâh cilâ mî-deheş hem çû mâh
Küfr be-İslâm mubeddel kuni
Nûr be-zulümât muvekkel kuni
Millet u dîn ra tu koni ser-i bûlend
Devlet-i İslâm be tu ercûmend
Mülket-i dîn ra behem ârî cûnân
Der-şikem-i çerh şûd tev-emân
Gâh bi-bahşî be-ye-ki serverî
Tâ ki kuned şâhî ve dîn-perverî
Zill-i Hûdâ nâm-ı şeh ân cûnân est
Nûr-i Hak ez-lehv-i cûnbîş âyân est
Şâh cûnân nâyib-i Peygamber est
Devlet-i ân-şâh ki dîn-perver est
Sîdk-makâlı kunem kar'-i sem'
Der-nazar-i akl furûzem çû şem'

Âyet-i sidkaş bi-nümâyem kim âyân
Ez-eser-i şâhi-i Osmâniyân
Mebde-i şâhân-i hilâfet-medâr
Bûd çû Osmân-i hilafet-şî'âr
Ömr sodeş sarf be-râh-i Hüdâ
Der reh-i Hak gerd dil u cân fedâ
Behr-i Hüdâ bes dihiş u dâd kerd
Hâtır-ı imân be-gazâ şâd kerd
Gerçi ecel ez-reh-i şeybes resid
Yâft velî ecr-i hezârân şehîd
Dîd zi-çerh er çi bâ-her-i cefâ
Burd be-gerdûn 'alem-i Mustafâ
Taht-i hilâfet be-halef dâd u refî
Gevher-i şâhi be-sadef dâd u refî
Yâft kudâzeş dem-i pîri çû berf
Hord yekî avta der-in bahr-i zerf
Guft dem-i refîten ez-în hânedân
Kem ne-şevev devlet ez-în hânedân
Ey halfem çûn bisyârem be-hâk
Tâ ne-kunî can-ı men endühnâk
Alem-i kuds er çi ne cây-i ǵamest
Lîk tealluk-i elem-i Ademest
Bâ çi te'alluk bûdem hûş dâr
În du vasiyyet zi-peder gûş dâr
Evvel-i ân adl ki peydâ kuni
Sünnet u kanûn-i men ihyâ kuni
Kâr-ı diğer hest cihâd ey cevân
Cehd koni der-reh-i din tâ tuvân
Dem çû furûbest leb-i zahireş
Hatm ber-în şûd nefes-i âhireş
Da'vet-i Yezdân çû Osmân resid
Nevbet-i ikbâl bâ-Orhan resid
Nakd-i hilâfet çû bâ-Orhan supurd
Eziden mûlk be-ı cân supurd
Bûd çû Orhan şeh-i nikû-nijâd
Bend-i peder hiç ne-refte zi-yâd
Her suhaneş ra der-gûş kerd
Câm-ı nasihat zi kefes nûş kerd
Dâd-ı dihiş kerd besi rûzgâr
Rûyet-i din geş ez u pây-dâr
Şâh-ı gazâ-pişe ve sâf-i'tikâd
Bûd velî fadl-i cihâdeş ziyâd
Gevher-i Şer' ez ruh-i o pûr-furûğ

Ez dem-i tîğeş ruh-i dîn dürr-furûğ
Pâdişâh-i mülk-i adâlet şûd ü
Sâhib-i menşûr-i velâyet şûd ü
Devlet-i dîni niğer u dîn be-hem
Sûret u ma'nâ be-çî âyin be-hem
Rûz fuzûn bûd çû ikbâl-i o
Şûd ebedî sultanat-i âl-i o
Âyet-i rahmet be-zemîn her kudâm
Bâ-aduvv-i Şer' be-kîn her kudâm
Kîssa-i her şâh ez-în hânedân
Yafte tertîb ez-în nâ-tüvân
Bâd felek bende-fermân-ı o
Bâd melek çavûş-i divân-ı o
Sarf kun İdris-i inâm-ı beyân
Nesr kon ân gevher-i nazm ez-benân
Manzar-ı nazm erçi buved türfe kâh
Arsa-i nesr est fezâ-yı ferâh
Vasf-ı şeh u kîssa-i o der-cihâd
Neşr kun vurd-i be-kazâ-yı gûşâd
Ve li-hâza efsilu hâze'l-fasile bi-kavlihi teâlâ "hâzâ belâgun lin-nâsi ve li-yunzarû bihi ve li-ye'lemû ennema huve ilâhun vâhidün ve li-yezzekkere ulû'l-elbâb"³⁵⁷

³⁵⁷ Bu Kur'an-ı Kerîm, onunla uyarılınlar ve tek bir İlah bulduğunu bilsinler ve akıl sahibleri ögüt alsınlar diye insanlara tebliğ edilmiştir. Kur'an-ı Kerîm, İbrahim, 52.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİH-İ HEŞT BİHİST'DEN (KİTAB-I SİFATÜ'S SEMÂNDAN) KETİBE-İ SÂNIYE (İKİNCİ DEFTER)

Ahbâr-ı kayâsire ve hulefâ-yı Osmâniyye'nin selâtin-i adâlet-âyini zikrindedir.

(Eskenehümullâhu te'âlâ erâike'r-ridvân kemâ mekkene sultâne'z-zamân alâ-serîr-i hilâfet-i nev'i'l-insan) ve zîk olunan defter-i kayser-i İslâm'dan sâni-i şâhân-i hilâfet-makamı mebâdî-i sultanat ve keyfiyet-i temekkün-i mesned-i hilâfetini beyâna muhtevidir. Ol hüsrev-i kişver-i ser-firâzi ve piş-rev-i me'ârik-i meğâzi Sultân Orhan Gâzî (kaddesallâhu te'âlâ emdace'ahu ve nevvera makarrahu ve mercî'ahu).

Ve bu ketibe bir talî'a ve iki mukaddime ve on yedi hikâyeyi müstemildir. Amma talî'a intikâlât-ı hilâfet ve âlem-i medâdi hikmet şerhindedir. Mukaddime-i evvel hasâyıl-i hamîde ve şemâyıl-i pesendide-i Orhanî beyânundadır. Mukaddime-i sâniyeserîr-i mevrûs-i Osmânî üzre keyfiyet-i cüllüs-i Orhanî beyânundadır. Ve on yedi hikâyât zamân-i devlet-i Orhanî'de fütûhât ve gazâvât ve sâyir vâki'ât beyânundadır.

Talîfa-i Hümâyûn-ı Menfâ: Sebeb-i neseb-i sultânî ile ittisâl-i ilel ve mu'âdat ve surt-ı hikmet-i intikâlât-ı hilâfet-i ensâbî zikrindedir. Hikmet-i bâliğâ-i Rabb'l-erbâb ve maslahat-ı âmme-i sâbika-i Müsebbibü'l-esbâb fezâ-yı kişver-hudûs-i fenâ ve fenâ-yı âlem-i kadîm ve bekâda öyle iktizâ eyledi ki nizâm-ı mesâlih-i âlem-i imkân ve intizâm-ı kâr-hâne-i âlem terkîb-i cism u cân meyânı-ebnâ-yı cins-i hayvan ve ben-i nev'-i insanda hemîşe irtibat-ı silsile-i mevcudât ve ittisâl-i revâbit-ı mahlukât mebâdî-i avâlim-i külliîden abadânî-i ecrâm-ı süfliyye degin illetin ma'lûl üzerine tarîka-i takaddüm ve usûldan furû'a te'ehhûri uslûb-i zâhir ve peydâ olur. Nitekim piş-gâh-ı eyvân-ı ezel ve bâr-gâh-ı cihânpenâh-ı sultân-ı lem-yezelde perteve-i nûr-i Muhammedî ve ins-i kevkeb-i ebediyû'z-zuhûr-ı Ahmedî (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sahibi ve sellem) "Allâhu nûru's-semâvât-ı ve'l-ardî"³⁵⁸ bastından tûl ve arzda sâkinân-ı fezâ-yı hestînin bûlend ve pestine rûşinây ve senâ-yı münbasit olub her bir nûmâyış ve zuhûrdan ziyâde ol çırâg-ı âlem-i efrûz-ı "evvelu mâ halakallâhu nûrî"³⁵⁹ ve şem'-i nûrânî-i "evvelu mâ halakallâhu el-kalem"³⁶⁰ nurbahş-i arsa-i vûcûd ve furûg-i efzâ-yı dîde-i şuhûd eylediler.

Beyt

Zi-zulümât-ı adem mî âmedî u piş-rev Adem

Çerağ lîk der-deşes hem ez-nûr-ı nuhustînet

Ya 'nî

³⁵⁸ Allâh göklerin ve yerin nurudur..., Kur'ân-ı Kerîm, Nur, 35.

³⁵⁹ Allâh ilk benim nurumu yaratı.

³⁶⁰ Allâh ilk kalemi yaratı.

Yâ Rasûlellâh zulümât-ı ademden geldik Hazreti Adem pîşrev idi. Amma senin nûrundan elinde bir çerağ var idi.

Her âyîne bu surr-ı meknûnun izhâri ve dürr-i meknûnunibrârundan bu latîfe-i şerife rûnûmâ-i zuhûr oldu ki tuhûr-i ubuvvet-i Ademde ma'nâ ve aslâb-ı tuhûr kuyvet-i ülâya ki lisân-ı urefâda hakîkat-ı Muhammedî ile mezâkûrdur ve meyân-ı hukemâda akl-ı evvel ile meşhûrdur. Mazhar-ı selâsil-i insan mîlel-i kâinât ve masdar-ı netâyic-i a'kâb-ı mükevvenât buyurmuşlardır ki; Esdâf-ı erhâm-ı eflâkdan vayegî ve perverîş-i emlâk ile zât-ı pâk ve gûher-i tâb-nâk-ı nûbüvvet-i hâtemî mûlk-i âlemde bir dûrretü't-tâc-ı hilâfet-i Rahmânîde karar ve zamâne ami riyâset-i ne'v-i insâniye ihtiyâr eyleye ve mü'eddâ-yı "levlâke levlâk le mâ halaktü'l-eflâk"³⁶¹ bu ma'nâdan bir ima ve sadâ-yı âlemgir-i âdem ve min dûnihi tahte livâyi bu mecmâ'-ı âleminin hurûşundan bir nevâdir.

Beyt

Ve innî ve in kuntu ibne Ademe sûreten

Fe lâ fihi muanna şâhidi bi tûbûvvetî

Felâ cerem, ol illet-i gaye-i âlem ve ol sebeb-i zuhûr-ı vücûd-ı ben-i Adem (sallallâhu aleyhi ve âlihi ve sahibi ve sellem) bir nisbet-i tesebbüb her mazhar mezâhir-ı ma'nâ ve sûret-i hâs ve kanûn-ı illiyet ve ma'lûliyet tamâmi-i eşhâs kışver-i gayb ve şehâdetde meyân-ı ümmet-i dest-kâr ve mâ-beyn-i ehl-i millet-i hidâyet-şîârda gayet iltiyâm ve istihkâm ve nihâyet intizâmâda iki serîste-i gûzîn ve iki renk hablu'l-metîni rûy-i rûzgâra yadigâr bırakmışdır ki "innî târikun fikûm emreyn len tedîlû mâ temessektüm bîhimâ; kitabullâhi ve sünnetî"³⁶² şîmdî ba'zi bahtiyârân-ı ümmet anın erkân-ı sûrisine nisbet-i nesebî ile hâdim ve mukavvim ve ba'zi dânişverân-ı kudsî fitrat-ı esrâr-ı ma'nevî Hazreti Nebîyy-i Arabî (sallallâhu te'âlâ aleyhimâ ve âlihi ve sahibi ve sellem) mülâzim ve kayyimdirler. Şîmdî ol gûrûh-ı nuhustîn rûy-i mûlk-i zemînde câ-nîşîn-i enbiyâ ve mûrselîn ve kâîmmakam-ı hulefâ-i râşidîn ve ol hazretin ehlâf-ı hilâfet-âsarının hakîkati ile zuyûr-ı meşned-i Şer' ve dîndirler. Vasiyyet-i "fe aleykum bi-sünnetî ve sünnetî'l-hulefâ'i'r-râşidîne'l-mehdiyyîn"³⁶³ anıların etbâ'-ı etbâ'ma tenbîh ve besâret ve ol zûmre-i âlişânın etbâ' ve eşbâ'ına işaretdir.

Arabi

Allâhu ekamehum bi-nasr-i Nebîyyîhi

Ve bihim ekame de'âyime'l-Îslâm

Ve bihim eizzete Nebîyyîhi ve kitabıhi

Ve e'azzehum bi'n-nasri ve'l-ekdâm.

Ve ikinci gûrûh eimme ve ulemâ-i ehl-i yakîn ve ferzendân-ı tarîkat-ı Hazreti Seyyidi'l-mûrselin (salavâtullâhi aleyhi ve aleyhim ecma'în)dir. Ve bu firka-i

³⁶¹ Eğer Sen olmasaydım kâinatı yaratmadım.

³⁶² Size iki şey bırakıyorum. Ona uyduka daâlete gitmezsiniz sapıklığa düşmezsiniz ki onlar Allâh'ın kitabı ve benim sünnetimdir.

³⁶³ Benim ve Hulefâ-i râşidînin sünnetine uymanız gerekit.

kişver-i dîn-i hüdâda câlisân-ı mesned-i îrşâd ve hârisân-ı millet-i Nebiyy-i sâhib-i reşâddir. Ve ber-haseb-i müeddâ-yı hakîkat-i iktizâ-yı "el-ulemâ' veresetü'l-enbiyâ"³⁶⁴

Beyt

Pâdişâhân mazhar-ı şâhî hakk-ı âliman
Mirât-ı âgâhî-i hak u huve sultân.

Bahtiyâr ki livâ-yı hilâfetini râyet-i vâlâ-yı Şerî'at-ı garrâda tiğ-i zulmet-zede cihâdi burhân-ı lami'u'l-edvâ ve hûccet-i beydâ eyleye. Verâset-i Nebeviyênin iki kismından dahi nasîb-i evfâ ile behremend ve iki nev' riyâset-i dîn ve dûnyâ ile fîrûzmen olub ve evvelen lisân-ı ehl-i tâhkîk ile sultân-ı sûret ve ma'nâ okurlar. Ve meyân-ı a'yân ve ensâr-ı eymânda ana halef ve sadak ve halife-i bi-hak-i Hazreti Nûbüvvet (sallallâhu te'âlâ aleyhi ve âlihi ve sellem) bilirler.

Beyt

An kes be-bâr-gâh-ı Hûdâ ser ber-âvered
K'ez cân-i pâk pey-rev-i âsâr-ı Mustafast
Bî o kes-i be-halka-i tevhîd reh neburd
Zira ki hâs-ı hacib-i der-gâh-ı Kibriyast.

Ve ashâb-ı haseb ve neseb ve nüvvâb-ı ebvâb-ı hilâfet-meâb katında muktezâ-yı te'yid-i dîn üzre Hadis-i Şerîf-i Seyyidi'l-Mûrselin (sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem)de ki "lâ yezâlu tâifetün min ümmeti ale'l-hakki zâhirîne ilâ yevmi'l-kiyâmeti"³⁶⁵ vâki' olmuşdur. Ve bu ma'nâ rûşen ve hüveydâ ve müberhen ve peydâdir ki himmet-i hafidâ ve dafî'a ile re's-i mie-i sâbi'ada kevkeb-i devlet ve ikbâl-i Ebû'l-vakt Osmân Gâzî mazhar-ı tecdid-i dîn-i İslâm ve bâ'is-i iâde-i bûnyân-ı mehdûm-i eymân oldu. Amma her ne kadar ki rişte-i memdûd-i ömri himmet-i kütâhiye keşide ve müsri'i ecel-i mukadderi peygâm-ı rahîlde cânib-ı ta'cile resîde idi. Amma metâlib-i dînî ve mülkîden ziyâde idrakde te'hîr etmedi. Amma kendü zamân-ı hayatında takviyet-i dîn-i hak ile çendân iktisâb-ı zîkr-i cemil ve istîhlâf-ı ahlâk-ı sîdk ile serîr-i serveriyi takarrûr ve temekkûn ile teknil eylemişdi. Çünkü anın menşûr-i devlet ve ikbâli sadr-ı devânîn-i ahbâr-ı hulefâ ve şâhân-ı pişîn-i rûy-i zemînde meşhûr olmak rakam-ı kirâmen kâtibîn ile muharrer ve belki günden güne tecdîd-i şevket ve celâl ve teceddûd-i emsâlden âl-i amîmû'n-nevvâli cennât-ı cavidâni ve saltanat-ı mülk-i dû-cihân evlâd-ı emcâdına mukarrer ve mukadde idi.

Beyt

Dil-i zinde hergiz ne-gerd helâk
Ten-i zinde-dil ger bi-mîred çi bâk
Ten-i zinde-dil mürde der-zîr-gil
Bih ez-âlemî zinde murde-dil.

³⁶⁴ Alimler paygamberlerin varisleridirler.

³⁶⁵ Ümmetimden bir tâife kiyâmet günûne kadar açıkça hak üzre devâm edecekler.

Bu ünvândan rüsen-terîn-i bürhân ve fesih-nerîn-i beyân oldur ki ol leys-i gâlib Ebû'l-meğâzi Osmân Beg Gâzî'nin bidâyet-i cülüsünden bu kitab-ı ahbârin zamân-ı tertîb ve te'lifine degin iki yüz yirmi sene müddetdir ki bu hânedân-ı âlîşânın hilâfet-i mûrisiyeti hemîşe vâlidden veled ve hafide vâhidîn ve mâciden ba'de mâcidin uslûb-ı miras üzre bir peder-i âilden bir pûser-i mukbile müntehi ve muttasıl ve etraf-ı nesebin dahl etmeksiz birâderden ve ammûden ve gayr-i zâlikden darâyî-i memâlik müte'âkib ve müteselsil olmuşdur. Ve ahlâfdan herbiri ki mesned-i eslâfda temkîn bulmuşlardır. İnsâfda mekârim-i ahlâk ve tevsiî-i memleket ve ilhâk-ı etraf ile câh-i şâhiyî tarîka-i ed'âf ile mertebe-i tadâif ve teksîr-i hazâyîn ve tevfîr-i leşker-i nusret- mevâtiñde ulûf-i âlaf ile te'lif eylemişlerdir.

Arabi

Hum verresu'l-mecdâ etbâ'ahum
Ve gâbû ve mecdéhum lem teğâb.

Eğerci Ebû'l-mûcâhidîn Osmân Beg Gâzî mebde-i selâtîn ve kayâsire-i mûcâhidîn idi. Fe emma tefâsîl-i ahbâr-ı Osmânî ve halef-i hilâfet mekâni yani ol hizebr-i me'ârik ve meğâzi Orhan Beg Gâzî'den mefhûm olur ki tahkîk ve isbâti devlet ve darâyî ve temhîd-i mûlk ve milletde zât-ı Osmânî eyyâm-ı hayâtında mânende-i heyûli-i sultânî olub ve annâ sûret-i mütemmimi ve şâh-ı devlet-i pürsavlete meyâmîn-ı Orhanî'den iltiyâm-ı cismanî ve te'lif-i ruhânî kabûl etmişdir. Ve cümle-i âyîn-i şevket ve pâdişâhî ve meyân-ı ra'iyyet ve sipâhîde evzâ'-ı eyâlet anın saltanatı asrında evc-i âsumâne keşîde olmuşdur.

Beyt

Be-devr-i devlet-i o tâ-beğâyet-i in-vakt
Nebûde memleket-i Rûm hod be-în âyîn
Sadâ-yı nevbet-i adleş be-her taraf çû resîd
Be-tâs-ı çarh zi-âvâ-yı o gîrift tanîn

Mukaddime-i Evvel

Sultân Orhan (aleyhirrahme ve'r-ridvânîn) hüsn-i şemâyîl-i pesendîde ve hasâyîl-i hamîdesin beyân ider.

Hurd-mendân-ı rûzgâr ve hûşmendân-ı ulti'l-ebsâra mütebeyîn ve âşikârdır ki bünyâd-ı metnî-i dîn-i Nebî'yi müceddeden evvela sultân-ı mûlk-i sûret ve ma'nâ a'nî Osmân Beg Gâzî esâs-ı cedid-i hadîd ile te'sîs ve divâr-ı üstüvâr-ı tîg-i ebdâr üzre be's-i şedid-i ahkâm ile tersîs eyleyüb satvet-i şîmşîr-i cihân-gûşâ ve kuvvet-i bâzû-yi tevanâyi ile ol pâdişâh-ı gâzî fi-sebilillâh ve evlâd-ı emcâdi husûsan Orhan Beg ve a'kâb-ı kudsi-nijâdî tamâmî-i tûl ve arz-ı memâlikî ki kiş-i kâfirîden dîn-i İslâm ile müşerref olmuşdur. Ber nev' ile kabûl-i ittisa' ve livâ-yı illiyîn-irtikâ-yı dîn-i Mustafavî bir mertebe ittilâ-pezîr olmuşdur ki şîindi çâbük-süvâr-ı cevvâlî hayyâle ol arsa-i haşmet ve celâlde meccâl-i seyâhat çendan müddet-i mâh ve sâl ile muhâldir. Ve mürg-i bûlend-pervâz endîse ol memâlik-i bûlend-irtifa'ın bîkâ'ına bast-i bâl-i ikbâl eylemek aynı ile kubbe-i mihr-i ber-mürg-i şikeste-balîn zîr-i sâyesinde istizlâli misâldir. Amma bidâyet-i ittisa'-ı mûlk ve iclâl ve mukaddime-i

ictimâ-i esbâb-ı haşmet ve celâl bu gürûh-ı pür-şikûh Âl-i Osmân beyninde meyâmîn-i cülfâs-ı hümâyûn ve mehâsin-i sultanat-ı rûz-efsûn ol vâris-i hakîkî-i milket-i sultânî ve şem'î âlem-i efrûz-ı hânedân-ı Osmânî pâdişâh-ı hakîkî-i mülk-i meczâzi ve müleyid-î dîn-i tâzî Ebû'l-hulefâ Orhan Beg Gâzî (envarallâhu burhânehu masûnen mine'l-mehâzi) âlem-i mülk-i şehâdetde kuvvet-i sa'âdet ile zuhûra getürdü. Zira ki ol menşe-i teyîd-î din ve mebde-i zuhûr-1 selâtin-i mülâtafet-âyîn Millet-i İslâm'a püşt-1 penâh bir pâdişâh ve meyan-1 fermân-revân-1 hayl ve sipâhda bir şehrîyar-1 âlî-câh idi. Ve cenâb-1 âferîdkârin sun'-i cemâl ve celâlinde bir mazhar-1 camî' mükemmel ve teknil-î din ve tenkîs-i müşrikîn için bir neşe-i kâmil idi ki cemâl-i sûreti "innâllâhe cemîlün yuhîbbü'l-cemâle" ³⁶⁶ âyînesinden bir timsâl ve memdûd ve intilâl-1 ber-nihâl-i sünbur-misâl idi. Lâkin hem-saye-i lutf-i İzzid-i Mûte'âl ve hem-saye-i kahr ve suht-i Hazreti Zülcelâl rûz-î ceng ve hiddetde bir âftâb idi. Amma sûreta pâ-tîğ-i dûdem ve vakt-i sohbet ve ünsde ehl-i fazl ve kemâl ile âmîzeş etmekte mânende-i gûl ve gûlâb amma uslûb-1 merğûb ile güya gûlbeşeker ile şerâb-1 dil-pezîr ve ekdâh-1 şirde misl-i şeker-i muzâb idi. Kef-i deryâ-nevvâli hemîşê bast-1 ni'met ve efdâl için gûşâde ve dest-i mîfsali kabz-1 kabza-i tîğ-i cihâda kitâl tutmağa âmâde idi. Ruhsâr-1 müberrâ firûzi rûy-i ehl-i imâna daima handân-1 vessâr ve şîmşîr-î kahr-düşmen-sûzi küffâr-ı eşrâra hem-vâre âtes-bâr ve pür-şîrâr idi.

Beyt

Nesîm-i atifeteş cûd-ra revân bahşide
Hayâl-i tîğ-ivey endişe ra bi-sûzânîd
Zi her zemîn ki ğubâr-1 niyâz hast derû
Kefeş bâb-1 seha an-ğubâr bi-nîşânîd
Ya'nî

Anın atifetinin nesimi sehâya ruh bahşeyledi ve anın kılıçının hayâli endişeyi yakdı. Her kankı yerden ki niyâz tozı kalkdı. Ol yerde anın eli seha suyu ile ol ğubârı teskîn eylesi.

Her-gâh ki ber-muktezâ-1 rif'at-1 humâ-1 himmet-gerdûn-i meçâli livâ-1 merfû-1 İslâm'dan bâl-1 ikbâl gûşâde eyleyüb ol cenâh-1 necâh ile ser-efrâziyi evc-i burc-i sipihre kaldırub sadmet-i satvet-1 darbet hammak-1 debûsdan ru'ûs-i menkûs esnâm ve rüesâ-1 küffâr me'yûsi hâk-1 mezellete ôteşi tîğ-i azab ile gûdâhte ve alâyim-1 çelipa ve salîb ve merâsim-1 şirk biride nasibi evc-i izzetden zemîn-i siğâr ve mezellete endahte eyler idi. Avâze-i adlî bilâd-1 muvahhidân ve ubbâd ve ibâddan resm-i nâle ve feryâdi bî'l-külliye kaldirdı ve nevbet-i insâf ve dâdında gûş-i kebend-gerdûn kuft-1 hâtır-1 nakkare ve kösden gayrı dâd-1 hâhandan bir sada işitmez idi.

Beyt

Serîr-i saltanateş bâr-gâh-1 adl efrâht
Husâm-1 ma'deleteş gerden-i sitemger zed
Çünân zi-mûlk ber-endaht resm-i dest-endâz
Ki baz-1 kes ne-tuvânist ber-kebûter zed.

³⁶⁶ Allâh güzeldir, güzelliği sever.

Ya 'nî

Anın serîr-i sultanatı adâlet otağını kaldırıdı ve ma'deletinin kılinci zâlimin boynunu vurdu. Mülkden bir mertebe sitem ve zulmî def' eyledi ki kimse'nin toğanı kebûtere sunmağa kâdir degil idi.

Ve şumûl-i adl ve ihsânına ve efzâl-i nevâl-i fazl-i imtisâl delâyîl-i rûşen ve mukaddemât-ı müberhenden biri budur ki meâsir-i ahbâr ve menâhir-i âsarda ol hüsrev-i Şerî'at-medâr rivâyet-i sikat ve hikâyet-i ruvvâtdan bu minvâl üzre mahki ve menkûldur ki zamân-ı devlet-i medîdede ki kirk bir sene mütevâli idî. Husûsan mu'azzamât-ı bilâd-ı Rûm'ı haya-i tasarruf ve tedbîre getürüp ol emâkinde kavânîn-i ma'delet-güsteriyi meyân-ı sekene ve kutnede her yerde güsterde eyleyüb zümre-i huddem-i muhterem ve tevâbi'-i mükerreminde bir müflis-i bî-nevâ mânende-i anka ve kimya nâyâb ve arşa-i memleketde fakîr ve kâfir-i câhîde leme'ât-ı serabda misâl-i âb idî. Ve umûm-ı mekremet ve hucûm-ı heybet-i ni'metden sâkinân müstezill-i sultanat ve mutevattinân-ı hudûd-ı eyâlet-i "kâde'l-fakru en yekûne kufren"³⁶⁷ kelime-i hakîkat müeddâsını muhakkak biltürler idî ve suhûlet-i ahlâk-ı kerîmanesinden mülâyemet-i melekât-ı âdîlânesi tamâmi-i kalemrev-i hükümetde zekât ve sadakaya müstahak kimesne bulunmaz idî. Zira ki eger âher diyârdan sâyîl zuhûr eylese lahzâ-i vâhîdede hâl-i iftikârdan halâs ve dest-i suâlini misâl-i sadef-i sim ve zer gûher ve leâli ile mâl-â-mâl ederler idî. Hâsîlî erbâb-ı temevvûl ve servet ve ashâb-ı miknet ve izzet teslîm-i zekât ve isâl-i sadâkât içün envâ'-ı tereddüd ve ta'b ile gedâyân-ı seyyâr-misâl şehr-be-şehr aceze ve mesâkin ve esîr ve fukarâyi cist u cû ile vâfir-i tereddüd ve ser-gerdânı cigerin etraf-ı âlemi gûzer eyler idî.

Beyt

Asumân der-devr-i işân der-devr-i işân
Cur'a nûs âf-tâb-ı ez-cûdişân zer-beft pûş.

Cünki selâtîn-i Âl-i Osmân yümn-i ictihâd ile î'lâ-yı a'lâm-ı imânda her biri bir va'de-i kerîme-i Nebeviyyeye mazhar ve besâret-i Mustafâviyyeye masdarlar. Her vecîhle zamân-ı devlet-i Orhanî bu mevîd-i sahîh-i Peygamberînîn âvân-ı zuhûri oldî ki Adiy bin Hatem (radiyallâhu anhûma)ya hitâben buyurdular ki "ve leyse tâlet bike hayâten le tarayinne ercûle melâe kefse min zehebin ev fiddatin men tekâbâlefâhâ minhu felâ tecidu ehaden yukbiluhu minhu"³⁶⁸ sadaka Rasûlullâhi (sallallâhu aleyhi ve alîhi ve sahbîni ve sellem) ve arsa-i memâlik-i Orhanî müddetler ile bir kanûn üzre ârâm-gâh-ı ehl-i fazl ve kemâl ve keff-i tehi destan-ı suâl-i envâl-ı helâl-ı efzal ile mâl-â-mâl olub ve meydân-ı sultanat Şerâyi' medârında binâ-yı medâris ve cevâmi' ve bukâ'-ı hayrât ve müberrât hadden efzûn inşâ ve bilâd-ı ma'mûre-i İslâm kararında ebvâb-ı ber menî'ül-erkân mahall-i müteaddide de binâ olundı.

Ve ehl-i kûfr ve dalâlin putgede-i kadîmelerin mesâcid ve me'âbid ile nûmû-dâr-ı cennât-ı na'im ve ehl-i şirkin cây-i biya'i savâmi'ine tarh-ı minber ve

³⁶⁷ Fakirlik nerdeyse kûfre yakındır.

³⁶⁸ Keske senin uzun bir hayatın olsayı sen avucu altın ve gümüşle dolu olan insanlar görecektin. Onlardan hiçbirî sadaka verecek ve sadakayı kabul edecek kimse bulamayacak.

mîhrâb ve sun' ve kûffâr-ı pûr-teşvîrin me'kel ve meşrebini âb-ı faslû'l-hitâb şîmşîr ve âyet-i "innema harreme aleykumû'l-meytete ve'd-deme ve lahme'l-hinzûrî"³⁶⁹ ile mazbût ve muktezâ-yı emr-i "kulû min tayyibât-i mâ razeknâkum"³⁷⁰ ile havân-ı in'âm ve ihsânı meyân-ı ehl-i imânda ber-tabk-ı "innemâ nut'imukum li-vechillâhi lâ nurîdu minküm cezâen vela şükûra"³⁷¹ ile mebsût eyledi.

Ebyât

Hurrem ân şeh ki o be-nî'met u naz
 Fakr ra daşt ez halâyik baz
 Bâ-çünün şîve-i padşâyî yâft
 Kâreş ân bûd kân-ı kiyâyî yâft
 Cûd mî-kerd u genc mî-per-dahâ
 Çâre-i can-ı her kesi misâht
 Bûd nî'met-i horendegân bisyâr
 Lîk nî'met fûzûn zi-nî'met-hâr
 Merdüm ây'in şode be-deşt ve be-kûh
 Nâz-i işaret-konân-ı gûrûh gûrûh
 Der-çünân devr gam kûcâ başed
 K'es cünân şâh-ı kethûdâ başed

Mukaddime-i Sâniye

Der-zikr-i keyfiyet-i iclâs-ı Sultan Orhan be-verâset ve velâyet ber-mesned-i kayserî-i pederî ve icmâl-i keyfiyet-i ahvâl-i mülük-i memâlik-i Îrân ve Tûrân mu'âsir-ı saltanat-ı o dürr-i serverî mukarrerât-ı umûr ve müsâlemât-ı cumhûrdandır ki sultân-ı ruh-i kudsî-nîjâd ve şâhinşâh-ı nefş-i illiyîn-me'âd gâh ve be-gâh evreng-i âlem-i mûlk-i beden-i unsûride meçâl-i nuzûl istîkrârda ve vakt olur ki tasarruf-i dest-i saltanat ve şâhîsi kişver-i heykel-i beşerîde devâm-ı istimrârdadır ki muhibb-i nefehât-ı lutf-i İllâhî ve musibb-i feyz-i hikmet-i nâ-mütenâhîde nesîm-i canperû-yi mizâc bostân-ı ebdânî zamân-ı rebî'i misâl bir i'tidâl-i şemîm-i rûh-güsteri hevâ-yı fezâ-yı âlem-i canî kuvâ-yı tabî'i gibi hem-dem-i sabâ ve şîmâl eder. Nitekim bu kelimât-ı hikmet-ğayâtın tâ bende-ğî-i subh-ı sâdîki pâyende-ğî-i nefş-i nâtikadan anın hayat ve memâti bulmak zâhir ve hüveydâ ve bu iki hâlin hakîkati iktizâ-yı ahd-i pîrî ve ibtidâ-yı eyyâm-ı cevânîde peydâ ve furû-ı dil-ı hadâset sînn-i şebâbda ve hereim ve şîb-i ömrün rûzgârında inhidâm-ı bünyâni hüveydâdir. Ve pûşide degildir ki nitekim hâkim-i nâtikaya memâlik-i ebdân-ı insanîde hûkm-i rütbet-i hûsrevî ve sultânî vardır. Hemân ol tarîk ile vûcûd-i selâtin-ı zamâne meyân-ı a'yân mûlk-i imkânda mertebe-i ruh ve nisbet-i canî vardır. Her vecihle her çend ki mizâc-ı rûh-i hayvanî hâlet-i adâlet-i tâbi'iye akrebdir. Ve tevânâni-ı dil u cân ve hâl-i i'tidâl-i rebî'iye eşbeh ve enseb olur. Nîzâm ve tertîb şehr-i bend terkîb-i âfât ve mehâfât-ı rûzgârdan muhmi ve me'mûn ve meyâmîn-ı intizâm ve mehâsin-i iltiyâm-ı ebnâ-yı

³⁶⁹ Şübhesiz Allâh size ölü etini kanı ve domuz etini haram kıldı. **Kur'an-ı Kerîm**, Nahl 115.

³⁷⁰ Size verdigimiz helâl rizıklardan yiyeceğiniz. **Kur'an-ı Kerîm**, Bakara, 57.

³⁷¹ Biz sizî ancak Allâh rızası için yediririz. Sizden buna bir karşılık ve teşekkür istemeyiz.. **Kur'an-ı Kerîm**, Dehr, 9.

zamân beyninde masûn ve belki rûz-efzûn olur. Ve eger avâtif-i beliyyât ve tend-i bâd-ı hadîsat bir gülşen-i ikbâlde bir pâdişâh sultânın usûl ve aqsâni üzerine eyyâm-ı hazân-ı ömr ve cevânîde vezide olmağa âgâz eyleye. Ve bir rîh-i asîf mürg-i şebkîrin nâlân-ı nefesinden hurremî şikufe-i köhneyi bir uğurdan nâgihâni bâd-ı fenâya verir. Yakın ki ayn-ı nâ-ümîdide hayat-ı bekâdan gûya ki kelime-i ye's-i "veşte'ale'r-re'su şeyben"³⁷² ile gûya ve müfârakat-i ciğer-gûşegân gonca dûhni ile be-ğâyet nâ-şekiba olur.

Lâ cerem, serabistân-ı şâhî ve gûlistân-ı ser-bûlendî-câhî elbetde andan sonra bir sa'âdet-mendin cevân-bahlığına sezâvar olmak mümkün olur ki misâl-i gûl-i çast-gâhi şîve-i ser-firâzi ve kecc-i kûlâhîde gûlben-i ikbâlin nezâret ve taze-rûliği ile mübâhi olur.

Beyt

Şukûfe meyve bedel der-pîr vîrdin çend
Futed be hâk u şeved miyve bostan-ârây
Bî pejmurd gûl u mâned-i gûl-âb pâyend
Der-ân-zamân ki zi gûl mişeved gûl-âb cûdây.

Ve li-hâza bu ma'nâ ki sultân-ı kuvvet-i nâmîyegî evreng-nişin-ı kişver-i gûlistân ve fermânde-i sipâh-ı bağ ve bostandır. Her sâl-i tîrûz ve her yevm-i hureste-nevrûzda cevânân-ı bağ ve gûl-zâr ve nev-hastegân-ı çemen-i mürg-i zâri mülâzemet-i sipâh-zâde nev-resîde-i bahar ve mütâbe'at-i melik-zâde-i mûlk-i semen-zâde me'mûr ve mecbûr dutar. Bu nûkte müş'ir olur ki rûzgâr-ı devlet-i hazânî çünkü harâbî ve ber-geştelige yüz duta ve ann binâ-yı mûlket ve mikneti terk-i tâz-ı zemistân'dan perkende ve perâkende olmuş vâsita-i sukût-i kuvây ve ihtiîâl-i e'zânın şâh-sâr-ı ömr-i zinde-gânisinden berk-i hayatı rîzân etmege başlıya. Elbetde mûlk-i cihânın teferruka ve perişâniyetinin tedârükî muktezâ-yı sünnetullah üzre zuhûr-ı devlet-i cevân-bahar ile lazım ve kâim-makamî-i pîr-i hurşîd-i cevân-bahât ve cihân-gîre müttehamdır.

Misra'

Pirân-ı hoşest devlet-i hod bâ-cevân dehend

El-kissa: Ber-haseb-i muktezâ-yı zamân ve ber-mûcib-i âdât-ı ben-i nev'-i insan çünkü mizâc-ı ebnâ-yı dehre mutâba'ât vakt-i gâlib ve ehl-i zamânenin re'yine müeddâ-yı "en-nasu bi-zamânihim eşbehu minhüm bi-âbâihim"³⁷³ temşiyet-i metâlibe münâsib-i väki' oldı. 720 (1320-1321) senesi şuhûrunda bir hengâmedeki def-i zarar-ı darrâr-ı zamâni ve ref-i âzârî-rûzgâr-ı hazânî için fezâ-yı gûlistân-ı hilâfetde nesâyim-i bahar-ı devletden bir gûl-i tazenin rayihâ-i tayyibesi dimâg-ı âlemeyâne resîde ve bir nihâl-i ikbâlin cevân-ı nev-hastesi gûlşen-i celâdetde serâperde-i edfali firâz-ı tabakât-ı asumâne keşide idi. Ve ol rûzgâr ahâlisinden nüfûs-ı siğâr ve kibâr tecdîd-i esas-ı saltanat ve cihân-bâniye mâyil olub tenfîs-i

³⁷² ... Sağlarım ağardı. ..., Kur'an-ı Kerîm, Meryem, 4.

³⁷³ İnsanlar kendi zamanlarında daha çok babalarına benzerler.

kürbet-i nihâniye râğıb ve cihânın bî-vefâliklerinin def-i âlâmı tedârükine tâlib olmuşlar idi.

Lâ cerem, şâm-i mâtem ve elem ve gammın imtidâd ve iştidâdından sonra mefârik-i firkat-keşide olan gönüller ve muhâceret dîde olan canlar ki ol pâdişâh-i kışver-i meğâzi Ebû'l-müçâhidîn Osmân Beg Gâzî'nin vefâtına yetişmişler idi. Cümle arzûsı ol idi ki dil-i pür-hünlerin cerâhetlerini merâhim-i müşfikâne ve avâtif-i muvâfikâne ile bir sultân-ı gam-güsâr ve bir hüsrev-i cihân-medâr intikâm-ı günâ-gün ve âlâm-ı hâtr-ı mahzûndan ârâm-bahş ve ol gürûh-i sevk-vârin dîde-i intizârları hemîse ana murâkîb idi ki hucûm-ı leşker-i humûm ve âherândan ol hüsrev-i mücâhidinin firkatde cümle-i şikestân bir gam-hâr-ı siğâr ve kibâr olan şehriyâr-ı merdüm-dârın keff ve dest-i kerem ve mihr-i bânisinden camm-ı ümmid-varî bî-kâm-ı merâm ile çeşide eylemeye müttehi idiler. Çünkü Osmân Beg Gâzî'den iki halef-i sîdk-hilâfet-şîâr ve ferzend-i âli-tebâr mesned-i devlet ve iktidâr ve meyân-ı merdân-ı mûbârezât-âsârda yâdîgâr kalub ve ikisi dahi vâlid-i mâcidinin terbiyet ve atifetinde şâyeste-i mertebe-i hilâfet olmuşlar idi. Kebîri Orhan Beg Gâzî ki mazhar-ı kemâl-i şecâ'at ve dilâveri ve manzar-ı dîde-i adl ve dáveri idi. Ve sağırı Alâeddin Çelebi ki vufûr-ı akl ve kiyâsedden bir ayet ve fitrat-ı selîmi mülâyîm tab-ı merdüm-dâri ve ferâset idi. Ve bu iki birâder-i safi-güherin nişâne-i devlet-i rûz-efzûn-ı hânedânî ve alâmet-i izdiyâd-ı devlet ve şanlarının cümleden biri ahlâf-ı mülük-i sâyire ve ebnâ-yı zamânînin hilâf-ı âdeti üzre birbirîyle musâdekat-i tam ve musadakat-i temamîleri olub mülk-i âlem için birbirlerîyle yekdil ve ikisi bir vecîhle birbirînin taraf-ı hilâfında olmayub hem-vâre hüsni sülük üzre hareket ve ale'd-devâm zemîn-i muhabbetde tohum-i uhuvvet-i İslâmiyeyi serâbistân-ı birâderide perverde ve behremend olmalarını mekârim-i ahlâk ve tayyib ve usûl ve e'rakdan "ehûke men vâsâke fi's-siddeti"³⁷⁴ ile te'kîd ederler idi.

Beyt

Be-gerdûn-i ferkadân zan şod ser-efrâz

Kî ihvân-ı safâ hestend mümtâz

Ya'nî

Felekde necm-i ferkedân ser-firâz olduğunun hikmeti budur ki hakîkat üzre olan safâ elbette mümtâz-ı akrân olur.

Be-yekdiğer uhuvvet-kerde sâdîk

Berâ-yı hem-demî dâim muvâfîk.

Binâenaleyh Devlet-i Osmâniyye'nin e'vân ve ensâri ve a'yân-ı zamânînin mecmû'i ile pişrev-i mücâhidînin evlâd-ı emcâdına merâsim-i tağziyeti takdîme-i müctemî' ve tamâmî-i havâs ve avâm ol hüsrev-i gâzinin emri-i hilâfeti için kelâm-ı müşâveret-iktizâ-yı sem'-i kabûl ile müstemî' oldilar. Ve zamân-ı ma'hûde ol hânedân-ı kavîyyut'l-bünyânın müte'ayyin nüvvâbindan evvela Ahi Hasan veled-i Ahi Şemseddin birâderzâde-i Şeyhüllâsâm Şeyh Ede Bali her encümende medâr-ı

³⁷⁴ Kardeşin zor anında sana vasiyet edendir.

re'y ve tedbir ve sipâh ve ra'iyyetin mecâlis ve mehâfil ve müşâvere ve muhâvere-i müdebbir ve müş'ir idi. Ekser guzâtın muvâfik ve ol hânedânın nüvvâb-ı kadîminin murâfekati ile öyle münâsib gördüler ki evvelen hazâyın ve envâlda her ne mevcûd ise iki ferzend-i ercümendin beynlerinde ber-mûcеб-i Şer'-i Şerif taksim ve ba'dehu ikisinden birini mesned-i serverîye ve mansib-ı yed-i fey'-i pederide takdîm eyleyeler. Çünkü ol pâdişâh-ı cevvâdin cümle metrûkât ve mâl itlâk olunur nâtîk ve sâmit ve hayvanâtın cem' ve zabt eylediler. Ezcümle birkaç tavile esb-i tazi ki râh-ı cihâd içün ribât-ı sebilillâhda beste ve bir kaç tavile dahi mâdiyân ki intâc-ı ciyad içün ber-muktezâ-yı hadîs-i şerif "ribâtu yevmin fî-sebilillâh hayrun min elf-i yevmin fîma sivâhu"³⁷⁵ idiler. Birbirlerine peyveste idiler. Ve birkaç sürü koyun ki asâkir-ı İslâm'dan müstahak-ı eşfâk ve infâk olan kimesneleri it'âm içün beslerler idi. Cümlesini izhâr ve asla bir şeyi muhîfî kalmayub ancak hazine-i elsine-i efvâhda zîkr-i cemîlden gayri bir nesne komadılar. Zira eyyâm-ı hayât-ı dünyâda mevâris-i nübüvvet ve ahlâk-ı teşebbüsi-Sünnet-i Seniyye "yuhramu esrâr'ül-enbiyâ lâ nerisu ve lâ nüresu"³⁷⁶ derâni ihtiyâr eylediler. Ve ferzendân-ı kâm-kârin hemîse cihet-i irası içün ancak bidaat-i zîkr-i hayr ve gazâ ve cihâdda nâm-ı nîkû va'ad buyurub dedi ki

Beyt

Mûlk ra tu mûlk-i garb u şar gîr
Çün nemî maned tu anra berk gîr .

Bu mirâs mâl kısmından itminan-ı hâtit ve temevvül ve temellük-i emvâl-i emlâkden kat'-ı nazar ve havâtır eyledikden sonra Alâeddin Çelebi kemâl-i hurd-mendi ve kuvvet-i İslâmiyesi sebebi ile nizâm-ı sultanatın mülâhazâ-i temşiyet ve intizâm-ı maslahatı içün tamâmi-i hîzâr ile bu ma'nâyi tarh ve irâd eyledi ki bu metrûkât mahkar-ı pederîye evlâ budur ki hemâن vâlid-i mâceidimizin niyyetine istikrâr ve mevcûd olan esb ve mâdiyânu "fe e'iddû lehüm me's-teta'tum min kuvvetin ve min ribâti'l-hayli"³⁷⁷ muktezâsına şâh-süvârân-ı meydân-ı gazâvâta merbût olunub asla ihtisâs-ı mülkiyetde mahbûs ve mazbût olmaya.

Li-miellifîhi

Hak bûd varis-i memâlik u mâlkun be-hakk-ı sarf-ı mâlbehr-i me'âl.

Fe emma, mansib-ı refî'-i hilâfet ve halefi ve mertebet-i adl ve nasfete vâlid-i meğfûrun zamân-ı sa'âdetinde çünkü birâder-i büzürg Orhan Beg mukaddim ve mûltezim ve hemîse asâkir-ı İslâm'ın sipeh-dârlîk ve ecnâd-ı cihâdin sâlârlığına mukaddem idi. Şimdi dahi düstûr-ı kadîm üzre istiklâl ile mütekallid-i levâzîm-ı eyâlet ve celâlet olmağa şâyeste ve kemâl-i akl ve kiyâset ile cümleden berter

³⁷⁵ Allah için bir gün savaş içinde Allah için savaş bulunanın bin günden daha hayırlıdır.

³⁷⁶ Peygamberlerin sırları korunur. Biz ne varis oluruz nede miras bırakırız.

³⁷⁷ Ey İnananlar! Onlara karşı gücünüz yeterli kadar - Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı ve bunların dışında Allah'ın bilip sizin bilmediğinizi yıldırırmak üzere - kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda sarf ettığınız her şey size haksızlık yapılmadan tamamen ödenecektir. Kur'an-ı Kerîm, Enfal, 60.

olmağa riyâsete vâbestedir. El-yevm benki birâder ve verâsetde beraberim. Kendu hûsn-ı riza ve ihtiyârîmla annn mübâya'ât ve mutâfa'âtından bir dürlü udûl ve inhîraf ve evâmir ve nevâhisinden kat'a huruc ve insîrafım yokdur deyu cevâb etmekle cümle sipeh-sâlâr ve tamâmî-i sanâdid-i kavmin indinde Alâeddin Çelebi'nin bu gûne tavr-ı muvâfakât ve murâfakâtı mahall-i aferîn olub zebân ve zamân ve zemîn bu şîve-i vifâk-ı bi-nifâk-ı birâderânîye nâtîk-ı senâ ve tahsîn oldu. Amma Orhan Beg dahi birâder-i müşârûn-ileyhdî istid'a eyledi ki ber-haseb-i Sünnet-i İlâhi meyân-ı birâderânda bu mev'ûd-i ma'hûd-i ma'bûdi ki "semmere adûdeke bi-ehike ve yuhavvîl lekûmâ sultânen"³⁷⁸ zuhûra getürüb ve du'â-yi me'sûr "vec'allî vezîran min ehî Harûne ehî Üsdûd bihi ezrî ve eşrikhu fi emri"³⁷⁹ yi bu mesned-i sultanatda böyle birâder-i mihrîbânın verâseti ile mukavvi ve mûhennî bîleler. Alâeddin Çelebi dahi vufûr-ı muhâlasatından nâşî iltîmâs-ı Orhan'yi kabûl ve iltîzâma ikdâm eyleyüb ikisi dahi mesned-i refî'i İslâmiyye'ye birbirlerinin mu'âvenet ve istizhâriyle gayet iltiyâm ve intizâm buldilar.

Beyt

Şâh geşte be-rûz-i adl çû bağ
Der-şeb-i zulm-i an vezîr çerağ
Şâh mihr ve vezîr mah şode
Zân du İslâm der-penâh şode.

Bu mukaddemâta binâen ittifâk-ı ârâ-yı savâb-nûmâ ile tamâmî-i erbâb-ı ikbâl müteveccih-i tertîb-i cûlûs ve iclâs ve tarâs-i erkân-ı serîr-i sipihr-i iltibâs olub dediler ki, Arabî

Ve kunna nercû enne câheke yerteki
Fe yenmu lehu nemv u numuvvei hilâlin
Ve yesummû lena nile'l-mina ev naktezi
Mevâid-i dehr mûli'in behemalin

Sifat-ı Cûlûs-i Orhanî

Evkât-ı zamânîden tali'-i mes'ûd ile bir rûz-i hümâyûn ve evzâ'-i zemîn ve âsumânîden bir vaz'-i münâsib ve meymûn ile ki hevâ-yı kâr ve muktezâ-yı rûzgârı müş'ir ve devâm-ı eyyâm-ı kâm-râni ve kîvâm-ı de'âyîm-ı din-i Müslimânî mübeşşîr idi. Amma ol şâm-ı mâtem ve endûhun pes-gûhenden demîde bir subh-i meserret eser ve ol pâdişâh-ı bâ-şikûhun şeb-i hevlinin gazâsının akîbinde resîde bir dem-i seherde tamâmî-i serverân-ı hayl ve sipâh ve cümle key-i serân-ı melik ve rüesâ-i ekîffâ ve espâh mehbît-i sa'âdet-i âsumanî bir encümen-i ve mevrid-i te'yîdât-ı zamânî bir nişmînde taht-ı bûlendi-ı üstûvâri pâye-i adl ve ihsâna efrahte ve evreng-i felek mânend-i bûnyâni ehl-i ımnâniñ pirâye-i uhûd ve ımnâıyla müzeyyen ve perdâhte ey lediler. Ol serîrin tamâmî-i bisâti mecmâ'-i mevâdd-ı mevârid-i sürûr ve basîti mercî-i şevârid-i ins ve huzûr idi.

³⁷⁸ ... Seni kardeşinle destekleyeceğiz; ikinize bir kudret vereceğiz ki..., Kur'ân-ı Kerîm, Kasas, 35.

³⁷⁹ Ailemden kardeşim Harun'u başa vezir yap, beni onunla destekle, onu görevimde ortak kıl. Kur'ân-ı Kerîm, Tâha, 30,31.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karatas-S.Kaya-Y.Baş

Beyt

Hem harîm-i bar-gâheş mevrid-i ikbâl u baht
Hem fezâ-yı pîş-gâheş mehbît-i câh u celâl.

Ol mesned-i refl'in mimarları cümle mühendisân-ı suffice-bâr ve amele inâreti ser-kâr-ı şâh-nişîn sultân-ı bahar-ı pür-istibşâr ve ol ser-kârun nâzırları nev-arûsân-ı harîm-i gül-zâr için enfâs-ı kudsî-şîâr ehl-i du'â ve senâ ve dem-i girâ-yı pâkân-ı harem-sarây-ı zühd ve takvadan bir gürûh-i nahl-i bendân meclis-i ser-perver-i sürür ve ervâh-ı insî âsâr-ı ricâl sanâdîd-i erbâb-ı ikbâle müzeyyen nişîmen ve müretteb encümen olmada mu'în ve destiyâr oldilar. Bu âyin-i dil-sîrîbin tertibinden sonra te'yîd-i gird-gârî ol sezâ-vâr-ı mesned-i şehriyârinin bazu-giri olub taht-ı arş-ı menzelet üzre istikrâr ve mertebe-i hulefâ-i sâhib-i vekar ile "ve hüve bî'l-ufukî'l-a'lâ"³⁸⁰ menzilesinde resânide ve ol Hûrsîd-i sîpihr-i iktidâri müstekarr-ı şâhîde kûrsî-yi fermân-dih-i evâmir ve nevâhi nişânde eyledi.

Beyt

Bâlid ez ïn bisât-ı ten taht ber-zemîn
Bi-güzeşt ez ïn neşât ser-i tâc ez-âsumân

Ya'nî

Bu sürür ile tahtın teni yeryüzüne döşenüb tacın başı âsumândan geçti.

Ve tamâmen èrkân-ı devlet ve iktidâr cânib-i yemin ve cenb-i yesârdan bertabk-ı kuvâ-yı a'zâ-yı insani herbirini umûr-ı sultânîden bir şu'le müvekkel ve mensûb ve a'yân-ı mûlk ve millet ve ensâr-ı dîn ve devleti mânenâd-i havâss-ı tâhirî-i bedenî mesâlih-i mûlkî ve menâzîm-ı menzîl medeni-i ahvâl-i cihâniyânn mülâhaza ve murâkabesine mahsûs ve mensûb eyleyüb memâlik-i mevrûsiyyeyi işâ'at-ı merhamet ve ihsân ile reşk-i bağ-ı cinâن ve gayret-i bihişt-i ridvân eyledi. Ve diyâr-ı küffâri har u huşk mesâbesinde tîg-i hadîd ve şevket-i şevk-sinân-ı medîd ile damîme-i gülistân-ı ehl-i imân eyleyüb ba'dehu der-gâh-ı devlet ve meyân-ı havâss-ı hazretde makâm-ı gazâ ve cihâdda âyin-i merâtibin tezyîn ve tebyîninde vesayâ-yı pederîyi takdîm ile ikdâm ve ilâ-yı a'lâm-ı dîn-perverî ve mî'âd-ı Rabbül-ibâd ve sünnet-i Peygamberî ümidi ile tersîs-i bünyâd-ı ictihâda ihtiyâm eyledi. "Vallâhu muvaffikun ale'r-reşâd"³⁸¹

Beyt

O çû bârigâr-ı memlekât perdaht
Her kesi ra be-kadr-i hod bi-nevaht
Der-cihân daşt düstân-râ dest
Pây-i ümmîd-i düşmenân bi-şikest
Ez-ser-i fitne burd mestîha
Kerd kûteh dirâz-destîha

³⁸⁰ ... En yüksek ufukta iken doğruluvermiş. Kur'ân-ı Kerîm, Neçm, 7.

³⁸¹ Doğru yolda Allah muvaffak eylesin.

Mu'âsır-i Cülüs-i Orhanî Olan Mülük ve Selâtînin Zikri

Cünkü kayser-i evvel olan Ebû'l mücâhidin Osmân Beg Gâzî'nin ketîbetü'l-kitâb ve defterinde mu'âsıruları olan memâlik-i İrân pâdişâhlarının husûsan Cengiz Hân evlâdlarından Sultân Muhammed Hûdâbende ve Sultân Gazan ki Osmân Beg'in ibtidâ-yı zuhûrunun mu'âsıruları idiler. Ahvâlleri ale'l-icmâl zîr olunmuşdu. Amma cûlûs-i Orhanî zamânında memâlik-i İrân'da hânedân-i Cengiz'in ehlâfindan Sultân Ebu Sa'îd Hûdâbende mesned-i İlhanî'ye cûlûs ve nüvvâb ve umur-ı Belh'den leb-i nehr-i Fîrat ve Şâm-ı şerîf cânibine degin tasallut ve babası Sultân Muhammed ve amucası Gazan Hân'ın sünneti üzre Rûm'da pâdişâh olan Selâtîn-i Selçûkîyenin ekser memleketlerine mâlik ve dârât-ı derrayı ile âlem-ârâ olub bir rûtbeye vardılar ki Erzincan ve Kemah ve Tokat ve Kazâbâd ve Amâsiyye ve Niksâr ve Eyâlet-i Yunan'ın ki hâlâ Karaman demekle meşhûrdur ekser vilâyetleri ümerâsının taht-tasarrufuna dâhil olmuşdu. Ve Çoban Beg evlâdi Sultân Ebu Sa'îd ki Sultân Gazan ve Sultân Muhammed'in emîri'l-ümerâsı idi. Eyâlet-i Horasân kendüye mahsûs idi. Ve Çoban evlâdlarından Tîmûrtaş Rûm serhaddinde vali olub haşmet ve şevketi yevmen-fe-yevmen izdiyâd bulmağla da'vâ-yı dârâyî ve Selçûkîler'in mâl ve mülküne istilâsı bir mertebeyle bâliğ oldu ki Sultân Ebu Sa'îd'in evâyîl-i devletinde büyük birâderi Deymiş Hoca Ebu Sa'îd'in cümleten mülki idi. Vebabası Emîr Çoban ol hânedânın Melikü'l-ümerâ ve medâr-ı saltanatı idi. Tîmûrtaş'ın dimâğında Rûm'un saltanat ve kayseriyeti müteharrik ve sıkke ve hutbeyi kendü nâmına mahsûs eylediği haberi müntesir olub hakîkati Ebu Sa'îd'in ma'lûm oldunda Emîr Çoban bu infî'ali ref içün sultândan isticâze ve leşker-i girân ile oğlunun üzerine azîmet ve tedbîr-i sâyib ile mukâbele ve mukâteleden mukaddem Tîmûrtaş'ın ümerâ ve erkân-ı devletini muhâlefetden peşîmân ve oğluna dahi istimâlet ve bu vecih ile dâm-ı tezvîre üftâde ve kayd ve bend ile sultâna götürüb peder ve birâderlerinin hâtûrları içün sultân dahi cûrmâni afv ve bir müddetden sonra yine Eyâlet-i Rûm'u tefvîz eyledi. Tâ bir vakte degin ki Eyâlet-i Horasân Emîr Çoban'a teveccûh ve Sultân Deymiş Hoca'nın tahakküm ve istiklâlinden rencîde olub bir gün kendünün havâssı ve husûsan Emîr Gîyâseddin Muhammed veled-i Hoca Reşîd vezîriyle müttefikan kendü meclisinde Deymiş Hoca'yı katl eylediler. Emîr Çoban Horasân'dan bu mu'ayyenden hîrâsân olub sultâna semt-i muhâlefet gösterüb leşker-i azîm ile sultânın mukâbelesine azîm ve Kazvin sahrâsında mu'âraza ve muvâcehe eyledi. Amma çünkü kendü velinimetine isyâna cesâret eyledi. Bi-tevfîkihi teâlâ sultân gâlib ve Çoban mağlûb oldu.

Beyt

Bâ-velinimet erbîrûn âyi
Ger sipihri ki ser-nigûn âyi

Ya 'nî

Velinimetine karşı koyan kimesnenin başı arşa dahi yetişse elbette ser-nigûn olur.

Ve leşkerin inhizâmından sonra Çoban Horasân'a firâr idüb Sultân Ebu Sa'îd'in emri ile Melik Gîyâseddin Gavrî anı dutub katl ve bir elini kat' idüb i'lâm-ı hâl içün sultâna gönderdi. Çünkü Emîr Çoban'ı makhrûr ve müntesiblerini dîde-i

i'tibârdan dûr eylediler. Tîmûrtâş bu keyfiyete vâkif olunca kendünün sâbi克 ve lâhik a'mâlinden hâyif olub Mısır Sultân'ı Melik Nâsır'a ilticâya musâra'at ve haşmet-i tam ile Mısır'a vardi. Sultân-ı Mısır dahi bilâ-emân katl ve ser-i maktû'umı Sultân Ebu Sa'îd'e gönderüb bu madde sebeb-i istikhâm-ı meveddet ve dûsti oldı. Ve mâl ve gulâm ve abîdîni taht-ı tasarrufa aldılar. Ba'deuhu Sultân Ebu Sa'îd'in İrândan Ab-ı Emeviyeden Rûm'da Nehr-i Fırat'a degin babasından sonra istikrâr buldu. Amma Ebu Sa'îd'in cü'lûsi 717 (1317-1318) senesi şuhûrunda Osmân Beg Gâzî'nin evâhir-i saltanatına mukarîn idi. Zira saltanat-ı Osmâni'nin cü'lûsu 699 (1299-1300) senesi şuhûrunda idi ve Orhan Beg Gâzî andan üç sene sonra 720 (1320-1321) senesinde kayseriyet-i İslâm ile istiklâl buldu. Ve Ebu Sa'îd Hüdâbende'nin imtîdâd-ı saltanatı 736 (1335-1336) senesine müntehi oldı. Ve Emîr Çoban'ın istiklâlinin zevâli ve ferzendlerinin makhûr olduklarından sonra Emîr Guyâseddin veled-i Hoca Reşîd Ebu Sa'îd'i devletinde vezâretde mütemekkin ve müstakil ve tertîb-i ilm ve ulemâ ve inşâ-yı medâris-i me'âlim-i hûdâda tevâfîkihi muvaffak ve vâsitâ-i mekârim-i ahlâk muhabbeti kulûb-i nasda vâsih ve atâyâ-yı amîmi Bermekiyân'ın nâm ve nişânını erbâb-ı sehâ ve ashâb-ı eyâdînin sahîfesinden nasih oldı. Bir mertebeye vardi ki etrâf-ı memâlik-i Arab ve Acem'de tesârif-i ulûmu mûmâ-ileyhîn nâmîyla mu'anven eyleyüb kemâl-i fadl ve ihsân ile ana bir âlemin tevârihine ser-levha eylediler. Ezcümle te'lîfat-ı meshûreden Şerh-i Şemsîyye Kutbî ve Şerh-i Metâli'-i Kutbî ve Fevâyid-i Giyâniyi Adudi ve Cam-ı Cem-i Şeyh Evhadî ve Şerh-i Fusûs-i Şeyh Dâvudî Kayserî ve Şerh-i Menâzili's-sâyîrîn-i Şeyh Abdurrezzak-ı Kâşı ve gayri zalik ki tâhsili lâ-yuhsâdir anım ismiyle mu'anven ve ekserî meşhûr-i enzâr-ı efâzîl ve Şerh-i Tebrîz ve Sultâniye'de benîyye-i hayrât ve evbâb-ı müberrâtî uluvvî himmetine evdah-i delây ildir. Ve allame-i ulemâ-i zamân Kadı Adudüddîm ki sâhib-i Mevâkü'dir anım mertebesinde bu birkâç beyt-i belîg ile rütbet-i câhîni vech-i eblağ üzre beyân eylemiştir.

Arabi

Yâ hâmiyen li-bedî'l-vezîri menûtetuh
Fevka'l-kadîbi fekad hamelet cefîlen
Ma bâluha zellet ve kâne umrûh
Ye ġina fakîren ve ye'nu zefîlen
Mehlen fetilke te'avvedu batnuha
Bezele'n-nevvâlu ve zâhiруha et-takbîlen.

Ve çünkü Cengiz Hanlardan devlet evlâd-ı Hulâgû Hân'a aynü'l-kemâl isâbet ve vefâtından sonra 736 (1335-1336) senesinde Hulâgû Hân evlâdından bir kaç tifl-i hurde-sal kalub beş altı sene içinde ümerâ ve hûkkâmin ihtilâfi sebebiyle ol etfâllerin istiklâllerinin ma'rûz-i zevâl-i âcâle erişdirdiler. Ve saltanat-ı Hulâgû Hâniyân belki tamâmî-i devlet-i Cengizîyân mülk-i İrân'da mütezelzil ve her memleketde Hulâgû hânlarının memleketlerinde mülük-i tevâif istiklâl bulub memâlik-i Acem'e fitne-i azîme lâhik ve Tebrîz ve Sultâniye'ye ve vâfir-i şehr viraniyeye yüz dutdilar. Ve erbâb-ı şevket ve iktidârdan her biri aktâr ve emsârdan birinde hükûmet ve imâlet ile mütemekkin ve vâkif oldı. Ve tamâmî-i İrân-zemîn

tevâif-i mülük memlük oldu. Zira Sultân Ebu Sa'îd'in sevdâ-yı sultanatdan fâriğ olduktan sonra kissa-i şâhi ve mansib-i hânileri mütesarrif oldu. Amma çünkü Emîr Gîyâseddin Muhammed bir sâhib-i miknet-vezîr olub Moğol Emîrlерinden bir ahade tenezzül eylemeyüp dârû'l-mülk-i Tebriz'de Hulâgû Hân ahîfâdından Pîr Hân nâm bir şahs tasallut itdirub ve pay-i taht-i ümerâsından herkese bir mansib erzânı gördü. Ve Emîr Ali Paşa ki hâkim idi Emîr Gîyâseddin'in rağmâna Hulâgû Hân evlâtından Musa Hân nâm bir kimesne Bağdâd'dan tahrik ve sevdâ-yı sultanat ile alem-efrâz-ı muhâlefet etdirdi. Vakta ki Merâğa nevâhisine reside oldu. Emîr Gîyâseddin Muhammed dahi Tebriz'den Pîr Hân'ı hareket ve mukâbele ve mu'âraza içün götürüb Merâğa şehrinin hâricinde mukâtele-i azîme vâki' olub Pîr Hân cânbînde olan ümerâ terk-i gayz ve haseden nâşî Gîyâseddin'e ihtiyâr ve iktidârdan muhâlefet gösterub ve Ali Paşa ile hufyeten muvâda'ât ve ordu-gâhında muvâfakât eylediler. Ve Arpa Hân'ın leskeri cânbîne kesr vâki' olub Emîr Gîyâseddin Muhammed kendü etbâ'yle Merek'e müntehi oldu. Amma çünkü tarafeyin dahi leskeri muhâlefet üzre idiler. Emîr Gîyâseddin Muhammed'i mûkâvahatdan ele getürüb Merâğa'da şehîd eylediler. Ve Ali Paşa Tebriz ve Sultâniye'de tahtına müstevli oldu. Ve Musa Hân'ın sultanatından ancak bir nâmı var idi. Bir tarihde ki Sultân Ebu Sa'îd müteveffî oldu. Emîr Şeyh Hasan Celâyir taraf-ı sultânдан Timûrtaş veled-i Çoban'ın düstûriyle memleket-i Rûm'da vali idi anı sultanat dâ'iyesiyle Hulâgû Hân evlâtından Muhammed nâmının tahtına cü'lüs itdürüb Musa Hân ile Aladağ nahiyesinde mukâtelé ve 737 (1336-1337) senesinde Musa Hân'a gâlib olub ve katil ve mesned-i İlhanî'de istiklâle tâlib oldu. Ve müddet-i kalileden sonra Emîr Hasan sultanatı kendüye mukarrer eyleyüp Âzerbâycân ve Irak'ı memleketcilerine istilâ eyledi. Ve ol esnâda Emîr Şeyh veled-i Timûrtaş bin Çoban ki Çobâniyânm istisâli zamânında Sultân Ebu Sa'îd'in emri ile Kemah Kal'asında mahbûs idi hurûc eyleyüp 738 (1337-1338) senesinde Hulâgû Hân evlâtından Süleyman nâm bir tîfl-i nâ-hurde-sâli pâdişâhî ile ser-efrâz ve Pîr Hasan Celâyir ile mu'âraza ve müşârtün-ileyi makhûr ve meksûr eyleyüp Bağdâd'a kaçar. Ba'dehu Emîr Hasan Çobanî temâmen memâlik-i Âzerbâycân ve Irak'a müstevli olub altı sene kadar hükümetinde Şehr-i Tebriz'de ebvâb-ı birri gûşâde ve cami ve medrese ve zaviyeler bûnyâd eyledi ki tekellüfatı cümlé selâtîn imâretinden ziyâde ve mûreccâh oldu.

Beyt

Süret-nûmâ-yı devlet ve ikbâl olursa her dehr
Bir yüzden ayende sebeb-i infâl ider,

mazmûni zuhûr ve âkîbet bir gece zenân-ı mekkâra ve kenîzân-ı sehhâre elbirliğiyle haremde câme-hâbda husyetimini dutub ol kadar sıkıcalar ki helâk oldu. Ve ba'dehu birâderzâdesi Melik Eşref veled-i Timûrtaş ol memleketcide tasallut eyledi. Ve 740 (1339-1340) senesinde Emîr Hasan Celâyir Bağdâd'a kendü oğlu Cihân Timûr'u sultanatdan hal' ve kendü pâdişâh oldu. Ve tamâmî-i memâlik-i Irak-ı Arab ve Diyârbekir'i ve memâlik-i Rûm'un bazını hayta-i tasarrufa dâhil ve Timûrtaş'ın duhteri Dilşâd Hatun ki Sultân Ebu Sa'îd'in menkûhası idi kendüye nikâh ve Sultân Üveys andan mütevellid olub hemâni ol tarihde serhadd-i Rûm ve Şâm'da evlât-ı

Karaman dahi Emîr Hasan Çobanî'nın tefvîzi ile Konya ve Engûriye'ye müstevli olub hükümetleri yevmen-fe-yevmen mütezâyid oldu. Ma'a hâza devlet-i Âl-i Osmân'ın Sultân Muhammed Gâzî asrı idi. Ve ol vakitlerde Emîr Şeyh Hasan Celâyir hudûd-i Rûm'un bazında ki kendü diyârına semt idî müstevli olub tarika-i muhabbet ve ihlâsi pâdişâh-i mücâhidân olan Orhan Hân ile mer'i ve meslûk tutub ba'zi umûr-ı sultanatında ismîtimdâd eylesi. Ve Emîr Şeyh Hasan Celâyir 755 (1354-1355) senesinde Orhan Beg'in sultanatu asrında vefât ve oğlu Sultan Üveys mesned-i sultanat ve câhda Irak ve Diyârbekir'de pâdişâh idi. Ve 761 (1359-1360) senesinde ki sultân-ı mücâhidân Sultan Murâd Gâzî'nin cülûsi senesi idi. Taht-ı Tebrîz ve memleket-i Âzerbâycân ve Irak ve Acem'e dahi mâlik oldu. Ve ol vakitlerde evvelen a'zam-ı memâlik-i Horasân husûsan Şehr-i Hor'i Gavrilerden Melik Gîyâseddin'in oğlu Melik Hüseyin'in tasarrufunda idi. Ve ol dahi ümerâ-i Tacikî'den ve selâtîn-i Cengiziyânın mülâzum-ı nizâdkinden idi. Amma memleket-i Fâris ve Kirmân'da ol muzaffer husûsan Şâh Muzaffer ki pederi Sultan Muhammed Hûdâbende'nin hizmetinde mertebe vazîf ile menâsib-ı resîf'aya resîde olmuş idi. egerçi kavm-i Tacikî'den idi amma vufûr-ı merdânegî ve dirâyet ile taraf-ı sultândan sâhib-i tabl ve râyet oldu. Ve oğlu Sultan Ebu Sa'îd Hûdâbende'nin pederinin kâim-makamı idi. Sultan Ebu Sa'îd'in fevtinden sonra ve hudûdda mülük-i tavâifin zuhûri vaktinde ki 775 (1373-1374) senesinde idi. Fâris ve Kirmân ve Yezid ve İsfahan anlara müyesser oldu. Tâ Emîr Timûr ve veledi-i Şâh Muhammed'in zamân-ı hurûcuna degin şâh-i şucâ' pâdişâh-pür-fadî ve mutâ' idi. Ve Emîr Timûr'un zamânında mütevaffa oldu. Ve ba'dehu Emîr Timûr ol muzafferi kaldırub Fâris'i muzaffer eylesi. Ve Diyârbekir memleketinde her bir şehrê alâ-haddîbir hâkim müstevli ve her bir kal'a ve hisârda hâdis ve kadimden birer vali müsta'lî oldu ve Mardin ve Amid'de selâtîn-i Artûkiyeden ki Diyârbekir'in vali-i kadimindendir hâkim idiler ve Hisn-ı Keyf'de ve Herezen'de ve Beşîr'de bekâyâ-yı Âl-i Eyyub ki Misir hükkâmî idiler ol memleketi taht-ı tasarrufa götürdüler. Çünkü Gazan Hân ve Sultan Muhammed Hûdâbende ve Sultan Ebu Sa'îd'in zamânında Selçûkiyân-ı Rûm'un sultanatına evlâdlarının birbirîyle ihtilâf ve inâdlarından nâşî noksân terettüb ve ol selâtîn-ı mağfîret ve me'adîn mesned-i sultânî ve kayserî-i mevrûsî cihân bânileri intikâl ve ihtilâl-pezîr olub bir rûtbeye vardi ki tarih-i mezbûrde vilâyet-i Karaman'dan ancak Akşehir evlâd-ı Selâçikadan birine mensûb idi ve ol vakitlerde Sultan Mes'ûd Selçûk'ının ahfâd ve a'kâbindan eyâlet tasarrufi ancak Şehr-i Simre münhasır idi ve selâtîn-ı Selçûkiyê'den sonra memâlik-i Rûm'un bâkisi Sultan Ebu Sa'îd'in fetretinde herkesin taht-ı tasarrufuna müstakarr ve hükümetleri her vilâyetde müstemîrî oldu. Mesela kıslak-nişîn olanlardan Aydın nâm bir kimesne ki kesret-i leşker ile ma'rûf ve ol vilâyet hâlâ Aydın ili demekle meşhûrdur ve mevsûfdur. Ve el-ân ol memleketde ma'mûr şehirler vardır. Tire ve Ayasluğ gibi ve ol memleketin cümlesiinde Aydın evlâdî müstekillen vali olub hükümet eylesiler. Ve bunun Menteşe ve Hamîd dahi mülük neslinden idiler. Ve Devlet-i Selâçika'da mansîb-ı emâret ile ol selâtînîn hizmetinde idiler. Ve Selâçika'nın zevâl-i devletinden sonra iki memleket ki şimdî bilâd-ı tayyibeyi müstemildir. Biri Menteşili ve bîri Hamîd İlîdir anları temellük eylesiler. Ve minvâl-i meşrûh üzre Teke nâm bir şâhis ki

Eğirdir şehrinin Kethuda-zâdesi idi. Ve zamân-ı Selâçika'nın evâhirinde tarîka-i sipâh-giride birkaç gün rûşd-i merdânenin izhâr eylemişdi. Bir memleketlere ki a'zam-ı bilâdi Şehr-i Antalya'dır ki Adaliye demekle meşhûrdur alem-efrâz-ı hûkûmet olub ol vilâyetin tamâmını musahhar eyledi. Ol vakitden beru ve ol memlekete Teke dirler ve Heçmenân-ı Sâruhân ve Karası ki ikisi dahi Sultân Mes'ûd Selçukî'nin nevkeri ve terbiyet-gerdesi ve müddetleri ile selâtîn-ı Selâçika'nın zill-i inâyet ve eltâfindan menâsib ve merâtib ile mukalled eylediler. Ve ol iki memleket ki el-yevm Sâruhânili ve Karesili demekle mezkrû ve her birinde azîm şehirler ki Mağnisa ve Bergama ve Mihâliç ve Bahkesri ve Aydincık deyu meşhûrdur. Selâçika infisâlinden sonra anlardan herbirini birer melik kendüye makarr-ı hûkûmet eyleyüb her iki vilâyetin eyâletinde istiklâl buldular. Tâ Âl-i Osmân-ı cennet-mekân zuhûr-ı eyyâmina degin ol vilâyetlerden bireri bu hânedânının birer huddâmu mensûb oldu. Ve Selâçika'nın evâhir-i zamânlarında kendilere hizmet etmek münâsebeti ile vilâyetlerinin tevâbi'inden Kastamonu ve ma'den-i Mis Îsfendiyâr Beg'in pederlerinden Kötürüm Bâyezîd'in taht-ı hûkûmetinde olmağa istiklâl buldular ve bilâd-ı Konya ve Larende ve gayrileri ki Vilâyet-i Yunan'in a'zam-ı kadîmîndendir Selâçika'nın inkîrâzından sonra memâlik-i Ermen zemîninde yaylak-nışın olan ba'zı Etrâk'ın ser-hayilleri ki Karaman evlâdındandır müstekillen hâkim oldılar. Ve mukaddemâ eyyâm-ı fetretinde Ermeniyye-i Kübra Vilâyetinde nehb ve gâret ve kat'-ı tarîka ikdâm ederek pây-ı taht-ı Selâçika'ya istilâ ve istî'lâ ile teğallûb ve te'addi ve tedrîc ile tasallut ve sâhib-i iktidâr ve hûkkâm-ı Şâm'ın i'anet ve istizhâriyle Larende şehrinde müstevli ve bidâyet-i halde selâtîn-ı Misir'in nâmına sikke ve hutbe tevâşîh ve kırâet ve tedrîc ile Karaman demekle ma'rûf diyâr-ı Yunan'da Larende'de vali ve pâdişâh olub batnen-ba'de-batnîn hûkûmet icrâ eylediler. Bir vakte dek ki selâtîn-ı Âl-i Osmân'ın sâye-i ikbâl-i kişver-gûşâsi tamâmî-i memâlikî kûfür ve îmâna münbasıt ve bu hânedânının huddâmu'n ihmâmî ile mülük-ı tavâyi'sinin memâlikinin bilâd- berrî ve bahri temamen münbasıt oldu. Ve bu kitabın te'lifi tarihinde Dârû'l-mülk-i Karaman ki Konya'dır sultân-ı selâtîn-ı mûcâhidânının evlâd-ı izâmından birinin taht-ı saltanatındadır.

Misra'

Tâ bûved çunîn hâhed bud

Dâstân-ı Evvel (Birinci Hikâyet)

Gazâvât-ı Orhanî fitîhâtundan şehr-i cennet-âsâ-yı Bursa'nın aslah-ı sulh ve muvâsât tarîki ile keyfiyyet-i sethi beyânındadır.

Cünki pâdişâh-ı sa'îd Osmân Beg Gâzî (enârallâhu burhanehu)nın zamân-ı devlet ve âvân-ı memleket-i kûbralığında mistah-ı himmet kişver-gûşâ ve kilid-i azîmet ve nusret iktizâsı hatta-i Bursa'nın fethü'l-bâb-ı hisâr-ı üstüvâr ve şehr-i bend-âhenin divârına bûnyâd şûrû'a himmet buyurdu. Nitekim ketibe-i ahbâr-ı kayser-i evvelde meşrûhdur. Ol zamândan beru yevmen-fe-yevmen küffâr-ı bed-gird-gârin za'af-ı kuvveti ve kuvvetleri mütedâif ve mûcâhidînin esbâb-ı mü'dat-ı futûhâti müteellif oldu. Sinn-i heremden nâşî amma Osmân Beg'in mizâc-ı nâzeninîne terâkûm-ı emrâz-ı nâgîhâni ve tezâhum-ı galebe-i nâ-tüvâni vâsîtasıyla ol

yerin itmâm-ı fethi vâbeste-i ma'razı tevfîk ve ber-haseb-i ka'ide-i "el-umûru merhûnetun bi-evkâtiha"³⁸² ol matlab-i dînî ve arzû-yı âkîbet-bini rehin-i teşvik idi. Ve mesned-i kayserî-i İslâm'ın Orhan Beg'e hîn-i intikâlinde egerçi İlham-pezîr ve zamîr-i münîri bér-haseb-i işâret-i bâ-beşâretü'l-mukaddime kâyîn hemîse mutma'în ve sâkin olub ol mev'id-i İlâhî'nin vukû'unda bir dûrlu tereddûd ve iştibâhi yok idi. Husûsan öyle bir kişiwer-i dil-gûşâ ki reşk-i diyâr-i kuds-i mele-i a'lâ ve hatta-i pür-nimet ve safâ ki gibta-i nîgâristân-i çinînve hatâdir. Sekiz seneden mütecâvîz ale'l-ittîsâl anın kayd ve teshîriyle evkât-gûzâr ve mistâh-ı fethini nice yllar dest-i yarî-i tevfîk-i gîrd-gâr ile kabza-i iktidâra getürüb ve li-hâza vâlid-i mâcidinin takdîm-i vasiyyet ve hidâyet-i baht-i mes'ûd ve tâli'i müsâ'îd ile ol yerin fethine kâsîd olub hem-vâre mehâfil-i tedâbir-i memlekêt-gûşâyide erkân-ı devlet ve mübârizân-ı ma'reke-i rezm-i ezînânide mücâhidân-ı kişiwer-gûşayı ol azîmete tazmîm ve tahsîl-i esnâf-ı ğanâyîme teveccûh-i tam ile tahrîs ve azîmet-i nusret-encâm-ı Ebû'l-mücâhidîn Osmân Beg Gâzî'nin mukaddemâtına binâen Orhan Beg ol azîmetin tamâmî niyyetle cem'iyyet-i asker ve bed-rakka-i rehnümûni himîmet-i merdâni Hûdâ ve meyâmîn-ı devlet-i dîn-hûdâ ve tarîk-i müstakîmde tevekkül-i rîza ile müteveccih-i feth-i Bursa olub murâfâkat-i refîkî tevfîk ve hem-sohbetî-i himem-i ehl-i hak ve tâhkîk ile Pınarbaşı demekle ma'rûf câyi dil-gûşâya vûsûl ve mücâhidânın sufûf-ı ketâybî nusret-i menâkîbi misâl-i katârât-ı bâran-ı Nisanî sehâb-ı fuyûzât-ı te'yîdât-ı Rabbânyeden ol hisârın etrâfîna nuzûl eyleyüb dâire-i emvâc-ı muhît-i kirdâr-âsâ merâkîb-î sefâyîn-i seyyâr üzre ol şehr-i bendi deryâ-ı sıpâh-ı zafer-penâh ile mahsûr ve şîrâr-ı tîg-i âtes-bâr ve leme'ât-ı tâbân-ı nûrun sinanından dil ve dide hisâr-ı kûffârda âtes-i sûzân nûmâyân eylediler.

Beyt

Furû şust ez-âlâyîş ân bûm râ
Sutûrd ez-miyân şirket-i şûm râ
Zamân-râ zî-dinhâ-yı âlûde şust
Nîgeh daşt ber-halk-ı dîn durust

Ya'ni

Ol vilâyeti alâyîşden pâk idüb şirket-i şûmi ortadan ve zamâneyi edyân-ı bâtiladan kurtarub dîn-i hakda olanları siyânet eyledi.

Çünkü ol şehr ve hisâr ve ol kişiwer ve diyârın sükkan ve muvattunân-ı kuttâni sekiz senelik muhâsara imtidâdından hâlet-i mahmasa ve izdirâra resîde ve gayet kîllet-i ma'âş ve tengî-i esbâb-ı zindegâni ve int'âş-ı müddet-i medideye keşîde olmuş idi. Ol iki kal'a ki mukaddemâ Osmân Beg'in li-maslahatîn Bursa'yı tazyîk içün âmâde ve ol şehrîn hâkîmi ve mahkûmûni tedbîr-i metîn ile varta-i şedîde üftâde eylemiş idi. Ol hüsrev-i bâ-temkin yani Orhan Beg nusret-i âyin-i ihtimâm-ı tamâm ile ol yerin teshîri azîmîyle hisâr üzerinde karar ve havâtit-ı kûffâr gayet izdirârdan bî-karar olub egerçi ahâli-i şehirden bir mikdâr a'yân derûn-ı hisârda zâhir-i izhâr-ı cem'iyyet ve muvâfâkat gösterüb amma zîmnen makâm-ı muhâlefet-i ârâ ve müşâveretde idiler. Her biri başka başka endîse-i cân ve mâl ve

³⁸² İşler vaktine bağlanmıştır.

fikr-i hânmân ve mâm ve ehl ve iyâl ile bî-mecâl ve giriftâr ve envâ'-ı i'tizârin temhidi vesilesiyle taleb-i engûşterî-i zinhâr ve akd-i zimmet-i emâni bidâ'at-i dil u cân ile harâdâr oldular. Orhan Beg dahi muktezâ-yı hâl-i vakte binâen Köse Mihal ki meyân-ı müellefe-i kulübda kâr-i dîn-i kavîm ve cadde-i müstakîmde mukîm ve eyyâm-ı dalâlet-i kadîmde Bursa hâkimî ile hem-sâye ve sadîk-i hamîm idi. Evvelen "ve mâm kunnâ mu'azzibînehattâ neb'ase rasûlen"³⁸³ neski üzre risâlet ile Bursa hâkimîne gönderdi. Ve müşârûn-ileyh dahi bünyâd-ı kelâmi irşâd-ı râh-ı hak ve da'vet-i İslâm üzre nihâde va'd ve mîsâk ve istimâan ile dahi istimâlet verüb muhâlefet ve inâdin isràri meâlinden tahvîf ve inzâr ile zebân-ı peygâm-güzârı gûşâde eyledi. Hâkim-i mesfür dahi Köse Mihal'in kavline i'timâden ol hüsrev gâzinin ahd ve mîsâki mücebince teslim-i mûlk ve celâ-yı vatana razi olub ba'dehu nefş ve ırz ve mâm ve menâl ve evlâd ve iyâl ile emân bulub Bursa'dan hurûc ve İstanbul'a müteveccih ve revân ve Bursa'dan kenâr-ı deryâya ki bir merhale mesâfedir yağma-girân-ı leşkeriyândan hifz ve sâlimen menzil-i mezbûreye îsal için Orhan Beg'den ricâ ve otuz bin Flori surh-i ubûdiyyet eyledi. Orhan Beg sâdîku'l-va'd olmaqla kendü huddâm-ı hassundan bir cemâ'at tekvûr-ı mezkûra hem-râh ve tevâbi' ve levâhiki ile sâhil-i bahre götürüb gâret ve hasâret-i leşkeriyândan himâye eylediler. Bu bâbda ukelâ demişlerdir ki

Beyt

Çû firûz geşti me-şev der-i sitîz
Me-kon beste ber-hasm râh-ı gûrîz
Ya'nî

Cünkü hîn-i ma'rekede muzaffer oldun, düşmanın firâr idecek yolunu sed eyleme.

Ana binâen destiyâri-i tevfîk-i Îzdî birle bî-sebk-i meşakkat ve melâl ve bî-ceng ve cidâl ve bî-irtikâb imtidâd-ı kitâl ol hatta-i Firdevs-âyînde besâret-nâme-i nusret-âyîn "ve kâne hakken aleyna nasrû'l-mû'minîn"³⁸⁴ nâzîl oldi. "velhamdu lillâhi Rabbilâlemîn ve'l-âkîbetü li'l-müttekin ve'l-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidîna Muhammedîn ve alâ âlihi ve sahibî ecma'în"³⁸⁵

Hikâye-i Sâniye

Orhan Beg'in hatta-i dil-gûşâ-yı Bursa'yı makarr-ı saltanat, ve dârâyi murâd ve ol şehr-i gûzîn-i Cennet-âyîn'in ba'zi havâssi ve mezâyâ ve meyân-ı memâlik ve Rûm'da vucûh-ı tenâ' umâd ve kâm-kârisi beyânundadır.

Cünkü berr ve bahirde misâl-i sabâ ve şîmâl seyyârân-ı emsâr ve aktârin takrîr ve beyân ve seyyahân-ı bilâd-ı sevâhil-i deryâ-bârim ta'bîr-i âyânundan ki ekser esfârda merâkib-i sefâyîne süvârlardır. Ve muhakkak ve mübeyyen olmuşdur ki ol şehr-i bihişt-âsârin vasf-ı ne'îm-i mukîm ve nimet-i tenaum ve ten'imî ve ol kısver-i

³⁸³ Biz peygamber göndermedikçe kimseye azab etmeyiz. Kur'ân-ı Kerîm, İsra, 15.

³⁸⁴ ... Zira inananlara yarım etmek bize hak olmuştu. Kur'ân-ı Kerîm, Rûm, 47.

³⁸⁵ Hamd Âlemlerin Rabbiné olsun; akîbet muttakîlerin olsun ve salat ve sela Peygamberimize ve O'nun al ve ashâbına olsun.

zâhirü'l-envârin sitâyiş-i hûbân-ı mâh-i ruhsârî endâze-i tahrîr-i zebân-ı kalemden efsûn ve ol medîne-i fâhirenin istifa ve istiksâ-yı mehâsini mekâdir-i takdîr-i ehsâ ve ihsâr-ı ulû'l-ebsârdan bîrûndur. Ve her vecihle ol şâh-ı melâyik-intibahin taht-ı dil-i âgâhîna ki "ekmelu kalbu'l-mü'mini arşullâh"³⁸⁶ idi. Böyle hutûr eyledi ki ol şehr-i cennet-âsâ yani hatta-i Bursa'yı makarr-ı serîr-i halâyık masîr-i hilâfet ve makâm-ı ikamet-i dîvân-ı adâlet ve re'fet eyleye. Zira kışver-i mezkûrenin vaz'-ı beledisi bu matlûb içün vucûhle münâsib ve merğüb ve ol buk'a-i hurremîn fevâid-i beledî ve menâfi'-i medenîsi cumhûr-ı sekene-i bilâd şîmâl ve cenûbunun makbûl-i kulûbi idi. Cânib-i garbîsında Kapluca nâm bir çeşme vardır ki ufuk-i müşrikda vâki' kûh-sârun ser-çesme-i hurşidi gibi hâl-i inficârdâ germ ve cûşândır. Çünkü bidâyet-i devlet-i Orhanîden tâ bu zamân-ı mezâhir-i sultânîye degin eben an ceddin vâhiden ba'de vâhidin iki yüz seneye karîb ol kışver-i saltanat bu şâhân-ı Cemşîd menzilete taht-gâh ve makarr ve cereyân-ı ahkâm-ı hûsrevî ile hemîse ol belde-i tayyibeyi serîr-i hilâfetlerine müstekar eylemişlerdir. Ve ol selâtîn-ı mekremet-şî'ârdan her biri fevâdîl-i sadâkât ve fezâyîl-i hasenât ile ol hatte-i mübârekede bikâ'-ı hayrât ve ebvâb-ı müberrât inşâ ve ulemâ ve fukarâ ve zu'afa içün vezâyîf-i vâfiye ve menâfi'-i kâfiye müretteb ve mu'ayyen eyleyüb her biri merkad-i menâmlarını ol bikâ'-ı tayyibede âmâde eyleyüb hân-ı ihsân ve menâfi'-i infâklarını bir rûtbede sayî' eylemişlerdir ki eger refâhiyetden bî-nasîb bir misâfir-i garîb zuhûr eylese ol pâdişâhân-ı amîmün'n-nevvâlin darü'z-ziyâfet-i pür-intifâ'ından bir sene ale'l-ittisâl her bir buk'ada üç gün vâkîf olub adâd-ı esnâf-ı ezyâf me'kûlât ma'tumât-ı mesârifden iktidâr lezâiz-i me'kel ve meşârib ile behremend-i vâfet-i tereddüt-i ma'işetden mutma'in ve hursend olur.

Li-miellifihi

Be bustan-ı kerem ïn şeh-süvârân
Be-merg-i zinde ki nafî' çû bârân
Hemîse mülkeş ân bağ-ı cinân bâd
Çûnân k'înca şodend âncâ çûnân bâd

Ya'nî

Bu şeh-süvârlar kerem başında hayat ve memâtda misâl-i bârân nafî'lerdir. Anların mülki daima bağ-ı cinân olub devlet-i ukbâları dahi dünyâları gibi âli olsun, amîn.

Üçüncü Hikâyet

Burc-i saltanat-ı Orhanî'den kevkeb-i murâd âyân ve sitâr-i mes'ûd-i emâni tali' ve nûmâyân yani şecere-i tayyibe-i hânedân-ı Osmâni'den Gâzî Murad'ın velâdet-i bâ-sa'îdetin beyân ider.

El-kîssâ: 726 (1325-1326) senesinde ki Sultân Orhan Gâzî'nin sene-i cülfusudir mübeşîr-i ikbâl tevâlî-yi ni'âm ve kerem-i İzid-i Müte'âl ile tebşîr eyledi ki diyâr-ı kudsden menzil-i inse bir misâfir-i ferhunde-peyâm reside ve âşıyâne-i

³⁸⁶ Mü'min kalbinin en mükemmelî arşullâhdır.

kudsiyândan bir tayir-i melâyik-peygâm dûdmân-i hânedân-ı Osmâni'nin der ve yâm-ı felek-i âsitanına bâl-i meymenet keşide kîlmiş.

Beyt

Ferruh-ahter-i ahterî dûrrî vü dûrr-i şâhvâr
Şod zi-burc-i hûsrevî vü durc-i şâhî âşikâr
Mâder-i eyyâm-ra âmed be-izz-i avn-i baht
Kurretü'l-ayni zi-bahr-i Nil gerdûn ber-kenâr

Ve kudûm-i mübârek-rusûmu id ve nevrûzden hurrem-ter ber-sa'at-i hümâyûnda cilve-ger ve tala'a't-meymûni furûğ-bâhşa-yı ruhsâre-i murâd ve çehre-i efrûzi-i tali'-i nîrûzdan mûnevver şâhid-i emâret-i sa'âdet-mendliginden ez-cümle biri oldur ki tali'-i sa'idinin derecesinde metâlli-i burûc-i semâvî su'ûddan bir kevkeb-i mes'ûd ve mevlidinin sa'at-i zamânisi sitâre-i ikbâl ile ahsen-i takvîmden bir derecede mersûd olub âsumân-ı sa'âdet-i kudsden Sultân Murâd ismine muvâfîk ve âlem-i mûlk ve şehâdetde ismi müsemmâ ile mutâbık oldu.

Beyt

Mübârek tali' ferruh-i serîri
Be-tali'-i tacdârî taht-gîrî
Girâmi dûrrî ez-deryâ-yı şâhî
Çerâg-ı rûşen ez-nûr-i İlâhî.

Makdem-i hümâyûnu ol hânedân-ı sultânîn devâm-ı kâm-râni ve ikbâline beşâret ve furûğ-i ruhsâr âlem-i efrûzi kevkeb-i İslâm'a nur-bahşâlıga imâ ve işaret eyledi.

Dördüncü Hikâyet

Orhan Beg Gâzî'nin temhîd-i âyin-i kışver-gülşâyî ve ser-sirâzuna mukaddemât-ı sürû' ve teysi'-i memleketi İslâmî için takaddüm-i esbâbi feth ve kal'a-i Samandırâ teshîrinin ittifâki beyânundadır.

Çünkü Osmân Beg zamân-ı hayatıda ser-haylân ve sipeh-sâlârân-ı dîn-i mübîn ve mübârizân-ı me'ârik-i kin ve müşrikinden Konur Alb ve Ağca Hoca Ve Abdurrahman Gâzî ve Kara Habeş mûcâhidân bir cemâ'at ile Nehri Sakarya'nun kenârında väki' ba'zı vilâyet-i kâfiriyeye göndermişdi. Ve Konur Alb Osmân Beg'in Bolu ve Konrapa ve Akyazı ve Matrine kasabaların kuvvet-i bâzû-yi merdânegî ve meymenet-i devlet-i İslâmiyye ile tamâmen feth ve teshîr eyleyüb Sakarya Suyunun bendinde güzât-ı nâm-dârândan asâkir-i zafer-meâsîr ile üç aded sipeh-dâr bırakmış idi. Kocaili demekle ma'rûf vilâyet için ki şirân-ı şikâr gibi der-kemîn ve müterassîd-ı fursat olub nehb ve gâret ve târâc ve hasâret iderler idi. Ve anlardan ezcümle Ağca Hoca ol vilâyetde Kandıra ve Ermeni Pazarı ve Ayan Göli'nî darb-i tîğ-i düşmen-berdân ile teftîh ve tefsîh etmişdi. Ve ol vilâyetin zabt ve hifzını ba'zı mûcâhid-i mücidd olan gâzilerin uhde-i himmetlerine havâle eyleyüb ve Ağca Hoca, Konur Alb'in ittifâkiyle Kocaili memleketinin vustunda olub hâlâ virâne olan Samandırâ Kal'asının fethi dâ'iyesinin dağdağasına düşüb rûz-i şeb nazar-ı

himmetini ana sarf etmede idi. Zira ol vilâyet tekvürünün âram-gâhi ol hisâr idi. Ve ol yerin fethi müyesser olduğu takdirde birkaç vilâyet dahi ma'râz-ı teshîrde nûmâyân idi. Herçend ol yerin küffâri makâm-ı ihtiyâtla olub sinan-ı tiğ ve şimşir ile ehl-i İslâm ile tekellüm iderler idi. Lakin zulmet-i küfür ve şirk dîde-i nusretlerini amâ-yı dalâl ile tîre ve hayre eyleyüb "hatemallâhu alâ kulübâhim ve alâ sem'ihim gişâvetün"³⁸⁷ mazmûn-ı sadâkat-meşhûnuna mazhar eylediler. İktizâ-yı kaza-yı sâbika ile Samandırâ hâkiminin oğlu merd ve âlem-dîde-i cihân bîmine arsâ-i dil-i tengi gibi târik olub bir vakitde ki merd-i mesfûri defn için kal'adan taşra çıkardılar. Cümle a'yân-ı mûlk ve leşkeriyân ihtiyrâmen ma'an çikub nâdânlıklar sebebiyle hazm ve ihtiyâtlan zâhil ve mülâhazâ-i huşmendi ve fursat-cûy-i gâziyândan gâfil oldılar. Nâ-gâh Ağca Hoca ve Konur Alb mülhimân-ı âlem-i gaybîden sadâ-yı fursat ve nevâ-yı nusret gûş-i dil ve huşlerine gûzâr ve leşker tâifesinden bir cemâ'at ile mu'tâd-ı kadîmleri üzre azm-î dîde-i bâni-i kal'a ve hisâr leşker ve muhâfizdan hâli olduğun re'yü'l-ayn müşâhede etmeleriyle ol muhlisân-ı pâk-dîn ve saf-i'tikâd imdâd-ı baht-ı Hûdâ-dâd ve reh-nûmûnî-i tevfik-i Rabbü'l-ibâd ile bir uğurdan inân-ı tevsen-i azmî bâb-ı kal'aya ma'tûf ve tarbetü'l-aynde hâyil-i tiğ ve şimşirî meyân-ı hisâr ve cemâ'at-ı küffâra masrûf eyleyüb leşker-i küffâr kal'aya mûrâca'at ve muhâfazatdan kal'-ı serrişte-i ümîd etmeleriyle sihâm-ı belâ ve fisâl-ı kaza-yı kefârenin sîne-i pûr-kînesine pûr-tâb ve misâl-i âteş-suzân-ı dil ve cân ve hânîmân-ı müşrikânı harâb eylediler. Ve leşkeriyân-ı küffâr gayet acz ve izdirârdan hâkimlerini yerinde bıraqub her biri o kişiye âvâre oldılar. Ve guzârdan baziları hâkim-i kal'ayı ele getürüb giriftâr olanlardan bir cemâ'atin reh-nûmûnluğu ile feth-i bâb-ı kal'aya muvaffak olub bilâ-meşakkat hisâr-ı mezbûreye alem-efrâz-ı nusret ve tamâmi-i emvâl ve ganâim-i bî-hisâb ve mûteaddid gîlmân ve cevâri ki her biri mânende-i gûl-i sîrab hayatı-i tasarrufa idhâl ve derûn-i kal'a ve hisârı vûcûd-ı habâset-âlûd-ı müşrikân-ı necâset-nîşândan âb-ı tiğ-i bî-dirîğ ile pâk eyleyüb muhâfizândan bir gûrûh-i pûr-şikûh ile reşk-i kulle-i eflâk eylediler. Ve kal'a-i mezbûrenin tekvürunu mûlûk-i küffârdan baziları "el-küfrû milletün vahidetün"³⁸⁸ mazmûniyle bahasın verüb almağa tâlib ve Orhan Beg'in emrine mûrâca'ata râğıb oldılar. Amma hûkm-i Orhanî husûs-ı mezbûrede öyle cereyan eyledi ki o gûne kâfir-i mahzûlun ne gûne fesâdi mutasavverdir ki katli irtikâb oluna. Ancak bahasını alub hem-cinsi olan müşrikînin gazâsına me'mûr olan guzâta bezl olummak münâsibdir. Ba'dehu Aydos Hâkimi İstanbul Tekvûr-ı mesfûr-ı baha ile almadan imtinâ' ve mûcâhidân ile izhâr-ı mu'âdât ve makâm-ı husûmetde sûret-i mukâtelât gösterüb bir defâ leşker-i nikbet-eser ile ehl-i cihâd-ı kalîlü'l-aded üzerine ikdâm ve mûbâderet eylediler. Ve guzât-ı nusret-âyat dahi mûtevekkilen alellâhî'n-nâsîr râh-ı Hûdâ'da def-i küffâr-i pûr-inâda mûteveccih ve bi-tevfikîhi teâlâ sa'y-i vâfireden sonra asâkir-i İslâm mansûr ve muzaffer ve gâlib ve a'dâ-yı dindен ziyâde esir ve bakiyyetu's-suyûf olanlar meksûr ve makhûr ve hârib olub ve bâ-vûcûd-ı hüsrevân-ı

³⁸⁷ Allah onları kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerinde de perde vardır. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 6.

³⁸⁸ Küfür tek millettir.

dîn-i metîn masdûka-i "venkalebû hâsîrîne"³⁸⁹ oldılar. Ve bu feth ve nusret ve husûl-i emvâl ve ganîmetin vukû'undan sonra İznikmid hâkimi Samandırâ hâkiminin harîdârlığına tâlib olmağla mesfûri bahâ-yı girân ile hâkim-i mezbûre furuht ve mesâlîh-i fütûhât-ı âher içün bahasın hazîne-i Beytülmal'de hîfz husûsan İznikmid feth ve teshîri edevâti içün zabt eylediler. Ve faysal-ı mühimmât ve def-i zarar-ı a'dâ-yı cihândan sonra fermân-ı Orhanî ile Samandırâ hûkûmeti Ağca Hoca'ya tefvîz olundi. Ve kurb-i civârında vâki' olmağla ekser evkât azm-i seby ve gâret içün şehr-i İstanbul'un nevâhisine akın idüb hem-vâre küffâr-ı bed-kirdâr ile makâm-ı kitâl ve eidâlde olub darb-ı tîg-i düşmen-perdâz ile muhâlifani ol nevâhidîn dur ve perişan ve Samandırâ'nın tevâbi' ve levâhikini ekser mülâyemet ve müsâlemet ile tâbi' eyleyüb mütemerridârı şiddet ve hiddet-i medîd ve mut'ani merhamet ve mülâtafet-i hulk-i hamîd ile tatyîb-i bilâ-mümâna'ât ve müzâhemet vilâyet-i mezkûrede evkâtını hûkûmete masrûf ve ol memleket hâlâ Hocaili demekle meşhûr ve ma'rûfdur.

Beşinci Hikâyet

Leşker-i İslâm ve mücâhidân-ı Orhanî'nin keysiyet-i tevfik ve latife-i Rabbâni ile Aydos Kal'ası'nın fethi ve garâyib-i ittifakât-ı zamâni ve Aydos hâkiminin duhterinin istid'â-yı muhabbet-i dîn-i Müslimâni üzre ol hisâra zafer bulmalarına tedbirât-ı nihânisin beyân eder.

Cünki mübârizân-ı dîn-i mübîn ve canbâzân-ı tarîk-i Şer'-i metîn Konur Alb ve Abdurrahman Gâzi ittifâk-ı müterassid-ı fursat idiler. 728 (1327-1328) senesinde terkîb-i asâkir-i ecnâd-ı cihâd ve a'lâm-ı sa'y ve ictihâdda hisâr-ı mezkûre cânibine gûşad eylediler. İttifâkât-ı haseneden kal'a hâkiminin bir duhter-i nikâhteri var idi. Kemâl-i hûsn ve kemâl ile zübde-i deverân ve mihr-i vefâda adîmül-menâl ve vahîd-i zamân ve âyne-i sûret-i dil-i firîbinde nûr-i kabûl-i İslâm nûmâyân idi. Bir şeb-i ferhunde-keykebde safha-i ruhsâresi câme hâb-ı naz içre meyân-ı iberde misâl-i mâh-ı tâbân-ı dirahşân olub dîde-i baht-i bî-darîna mübeşşirât-ı âlem-i kudsûden bir sûret vâki'â âyân ve bu vecîhle müşâhede eyledi ki mânende-i mâh-ı mukanna' bir çâh-ı amîk ve muzlime üftâde olmuş. Amma çâh-ı mezbûrun derûni sîne-i pür-kîne münâfîk âsâ teng ve târik-lakin dûhni dîde-i aşık gibi gayet gûşâde ve ol tenknâ-yı hevlnâkda herçend ki âh ve feryâd ile halâsına meded-res ve peder ve mâder ve akrabasını necâtuna mültemis oldı ise bir 'kimesneden iânet olmayub cevâb vermediler. Nâ-gâh şekl ve şemâili mergûb bir cevân-ı mahbûb ki nûr-i simâ-yı nehcet-nûmâsi gayet ile makbûl-i kulûb kenâre-i leb-i çâhde sûret-nûmâ-yı zuhûr ve terahhum ve telattuf ile ol duhter-i mustârraya dest-gîr ve rûy-i meserret ve ibtihâc ile ol çâh-ı muzlîmden taşra çıküb alâyiş-lay ve halden tâthîr-i libâs-ı fâhire ile tezyîn ve mûrâ'ât-ı dildârî ile hâtr-ı gamkinini müteselli ve teskin eyledi.

Elhâsil; Cünki mezbûre hâbdan bîdar ve bu rûya-yı sâdikanın ta'biri fîkrinde müsteğrak-ı bahr-i efkâr olub bin tûrlü hayâlât ile dil-i bîmâri figâr oldı. Hâtr-ı pâkize menâzırına bu ma'nâ hutûr ve zamâr-ı âyne-simâtinâ bu sûret-i rû-nûmâ zuhûr oldı ki Hazreti Perverd-gâr ki Muâvvilü'l-ahvâldir ve üftâdegân-ı çâh

³⁸⁹ ... yoksa kaybedenler olarak dönersiniz. Kur'ân-ı Kerîm, Maide, 21.

ve melâli risâletinde evc ve çâh ve helâl ve karîbü'z-zamânda mazhar-ı hûsn ü hâl olacağını bu rüyadan istidlâl ve kudret-i bâhire-i Zülcelâl kendisi hâtrına huttûr eylemeyen keyfiyet-i hayret-efzâ ile ol tenknâ-yı dehşet-nûmâdan hulâsa-i fal bilüb ol sîr-ı mübhemin peder ve mâder ve akrabasından asla bir ferde izhâr eylemeyüb daima bu vâki'ânın âlem-i vâkiâda sûret-nûmâ-yı zuhûr olmasına müterakkib idi. Bu esnâda mûbârizân-ı me'ârik-i Müslimânî yani asâkir-i Orhanî Abdurrahman Gâzî'nin serdârlığıyla kal'a-i mezbûr teshirine âzim ve mukâbelesinde mukâteleye câzim olmalarıyla ol duhter-i mah-manzar asâkir-i İslâm'ı temâşa içün barû-yi kal'a ya âzim ve bir menfezinden bir mikdâr seyr ile def-i sevdâ-yı cevânsye câzim oldu.

Beyt

Bam ber-û cilve-dih mah-ı tamâm hîş-râ
Matla-ı âf-tâb kon kûşe-i bam-ı hîş-râ

mazmûni icrâ vé hûsn-i ittifâk ile nazar-ı Abdurrahman Gâzî'nin ruhsârına dûçâr oldukda kendisi âlem-i ma'nâda câh-ı endûhdan halâs eyleyen şahs olduğunu tahkîkan biltüb ol vâki'â-i sâdikanın mecmû'-ı vukû'-ı "izâ vaka'ati'l-vâki'âtu leyse li-vak'atîha kâzibetün"³⁹⁰ kabilinden idügi felak-i subhî-sâdik gibi bir kaç güne degin hakikati rû-nûmâ-yı zuhûr olacağını his eyleyüb dâ'iye-i istislâm ve ehl-i imâna iltiyâm ve inzimâma azîmete kıyâm eyledi. Çünkü tahrîr-i hatt-ı Frengîde mâhire ve inşâya kâdir idi. Mâcerâ-yı hâl ve sûret-i ahvâl-i müş'ir bir varak-pâre ketb ve tahrîr ve bir taşa peçîde ve hîn-i ceng ve cidâlde kal'adan dışarı bırakıldı. eger bu kal'ann fethi ahsen-i vech üzre murâdları ise bu za'lifeyi kendulere hevâ-hâh ve Dîn-i Muhammedi'de sâdik ve muhlis i'tikâd eyleyüb bir leyle-i mu'ayyenede guzâtdan bir kaç nefer pây-i hisâra hâzır olsunlar ki tevfîk-i Hak ile cânib-i İslâm'a kemend-i ta'alluki hâtr ve ol leşker-i zafer-fercâmin ser-hayline silsile-i rabt-ı dil ile cemâ'at-ı mezbûreyi bâlâ-yı hisâra çıkarub ebvâb-ı feth ve medâhilin tarik-i ehvenini anlara reh-nûmûn olayım. Lakin muktezâ-yı mesâlîh-i hâle göre evvel leşker-i İslâm sûret-i inhizâmda kurb-i hisârdan bir mikdâr giru çekilüb bir kaç gün gaybetden sonra bir şeb-i mu'ayyende vech-i ma'hûd üzre mûrâca'at eyleyeler ki bu tarh-ı ma'hûd ve hûsn-i tedbir ile inşâallahü'l-kadîr feth-i kal'a mukadder ve mansûr ve muzaffer olmaları emri mukarrerdir deyu zeyl-i nâmede tahrîr eylemiş idi. İttifâken seng-i mezbûr kebûter-i sebk-per ve hamame-i nâme-ber âsâ Abdurrahman Gâzî'nin cevelan-gâh-ı semendine misâl-i vâridât-ı âsumânî vâki' ve mânende-i miknâs meyl-i tabî'i ile galatân olarak ol cevân-ı makbûlû's-şemâyîlin na'l-i tevsen-i ikbâline meyl eyledi. Ol hâletde Abdurrahman Gâzî dahi ol taş-ı hedâyâ-yı gaybî gibi makbûl ve ikbâl ve Kâ'be-i Muhteremenin hâcer-i mûkerremi gibi takbîl ve iltiyâm ve kitâbesini hatt-şinâsan-ı edyâna arz ve kirâet itdirüb defaten ber-mûcîeb-i ilkâ-yı Rahmânî derûnunda nîl-i emânî ile ebvâb-ı feth ve şâd-mânî gûşâde olub husûs-ı mezbûri pîr ve pîş-i kadem-i kâziyân olan Ağca Hoca ile müşâvere ve müşârun-ileyhin re'yîyle kârdânân ve huşmendleriyle tertîb-i meclîs ve vâki'ânın istimâ'ından sonra cümlenin kulûbi sıkıkna şehâdet ve mevâ'id-i İlâhî müceddeden cilve-ger

³⁹⁰ Kiyâmet koptuğunda kimini alçaltacak ve kimini yükseltecek olan o hadisenin yalan olmadığı ortaya çıkacaktır. Kur'ân-ı Kerîm, Vâki'a, 1, 2.

olmak iktizâ ider deyu imzâ ve guzât-ı İslâm'ın ittifâkı bunun üzerine karar-dâde oldu ki duhter-i mezbûrenin re'y-i sâybîne göre evvelen kura ve tevâbil-i kal'ayı ihrâk-ı bin-nâr ve acâleten kal'a kurbünde giruye çekilüb kûffâr hirmen-i suhte ve fire rûzgâr gâliba pâdişâh-ı İslâm'a bir havâdîs arız olmuşdur ki askeri bu gûne iztrâb ile kal'ayı bûraqub gitdiler mülâhazâsında olub ferâğ-ı bâl ile iş ve işrete meşgul olalar. Ba'de duhter-i mezbûrenin va'de-i ma'hûdesi üzre Abdurrahman Gâzî şevk ve ğarâm ve ra'iyyet-i tam ile seksen nefer-i şir-i merdân-ı şeb-gerd ile pây-ı hisâra ilgâr ve irâdet-i Müsebbibü'l-esbâb ile ol duhter-i müşgîn-nikâbî hasiyet-i ihlâsından nâşî leyle-i mezbûre ve sa'at-i mezkûrede burc-i hisârda makâm-ı intizârda istâde ve ol mahcûbe-i tutuk-i ihticabı ahd-i vefâda sâyir hûbândan mümtâz ve âmâde görüb ol nâzenin silsile-i mû zülf-i derâz ve pertâbi gibi bir kemend pây-ı kal'aya pertâb ve Abdurrahman Gâzî dahi gâret-i âşık ve zâr üzre dil u cân ile ol dilber-i vefâdarın bend-i mûlâyemet ve ûlfetinin kaydına kendugi griftâr ve misâl-i ankebut rişte-i rabitâ-i kulüb ile ol perî-ruhsârin destiyâr-ı bilkülliye bâlâ-yı divâr-ı hisâra suûd ve duhûl ve ol nigâr-ı gam-hâra vüsûlünden sonra lema'ât-ı nûr-i imân ol mâh-ı tâbânin bâb-ı kal'aya aheng ve ol yâr-i mihrîbânum reh-nûmâlılığıyla derbang-ı ser-i bî-devletini teninden cûda ve mistâh-ı kal'ayı der-dest ve kapuyi açub tamâmî-i rufekâ ve gâziler ile bir uğurdan şeb-hûn tarîkiyle kal'a tekvûrinun sarâyına şîtâb ve tekvûr-ı dil-kûri şâm-ı kûfûr ve gasfetden mest-i şerâb-ı gurûr ve gunûde-i püster-i işaret ve huzûr bulub sâyir ser-hayillerin dahi düstür-ı silk-i tekvûrda makhûr ve helâk ye derûn-i kal'ayı âb-ı tîg-i tâb-nâk ile vûcûd-i habâset-âlûd-i kûffârdan pâk eylediler. Bir subh-i dem ki hurşid-i cihângî kilid-i pûr-dendâne-i şu'a ile der-gâh-i kal'a-i subh-gâhi rûy-i cihâna gûşâd ve zulm-i zulmanının defîne âvâze-i nûr-i safâ-yı adl ne tabaka-i kılâ'-ı âsumâne sala-dâde oldu. Ol sipeh-sâlârân-ı mansûr-i İslâm ve mûcâhidân-ı nusret-pîşe ve mukaddemânın cümlesi kal'a-yı mezkûreyi temam-ı emvâl ve ganîmet-i bî-sûmâr ile hayta-i zabit ve iktidâra getürüb tekvûr-ı güm-râhi tamâmî-i esbâb-ı haşmet ve câh ve ol hadr-i perde-i ismeti Abdurrahman Gâzî ile Orhan Beg'in hizmetine feristade ve a'lâm-ı şe'âir-i İslâm'ı burûc-ı hisâra kemâl-i istî'lâ ve ihtişâm ile efrahte eylediler. Ve Orhan Beg bu'nâsr-i garîb ve fethi karîbin keyfiyetinden haddû'l-gaye mesrûr ve şâdân ve suğûr ve mûlk ve millet bu hâlet-i pûr-meserretden bessâm ve şâd-mân olub müeddâ-yı besâret iktizâ-yı "er-rû'ya's-sâlihâtu cûz'ûn min sitte ve erba'îne cûz'en mine'n-nûbüvveti"³⁹¹ muvafakatî Aydos hâkiminin duhterinin rûyası tabirinden Abdurrahman Gâzî ile nûvîd-i âlem-i gaybiye sûret-i kişver-i şehâdet ile muntabik dutub ol duhter-i Züleyha-peykeri Abdurrahman Gâzîye hem-ser olmak üzre mukarrer ve ol nâzeninde-i Yûsuf-nihâd-ı bedî'û'l-cemâlin zebân-ı hali vâki'â-i mtueddâyi "hâzâ te'vîlû rû'yâye min kablu kad ce'ale Rabbî hakken ve kad ahsene bî iz ahracenî mine's-sicni"³⁹² ile gûya oldu. Ve Abdurrahman Gâzînin i'anetiyle sicn-i kûfûr ve câh-ı dalâlden halâs olub libâs-ı

³⁹¹ Salih rûya peygamberliğin kırk altı cü'ünden bir cüzdür.

³⁹² Yûsuf, Babacığım ! İşte bu vaktiyle gördüğüm rûyâmin çıkışıdır, Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra beni hâpişten çıkaran sizi çöden getiren Rabbim bana pek çok iyilikte bulundu. Kur'ân-ı Kerîm, Yûsuf, 100.

takvâ ve tahâret-i İslâm ile müserref ve be-nâm ve o güne zübde-i ezyâcın hüsne izdivacı ve yûmî-i imtizaci ile hûkm-i hikmet-i iktizâ-yı "nisâkum harsûn leküm"³⁹³ mâsadakı olub ol mahbûbe-i âsiferin geş ü zâr-ı kabiliyyeti latife-i şerife "vel-beledü't-tayyibu yahruhu nebatuhu bi-izn-i Rabbîhi"³⁹⁴ tibkinca Abdurrahman Gâzî'den hâmil ve bir ferzend-i sa'âdet-mend hâsil ve pederinden sonra Kara Abdurrahman demekle meşhûr oldu. Ve envâ'-ı mezâya ve havâss ile mümtâz ve meyân-ı guzât ve mûcâhidânda dilâveri ve saf-ârâ-yı me'ârikde ebnâ-yı zamâne üzerine fâyik ve ser-efrâz olub hemîse İstanbul'un harbî kefesesiyle muhâvere ve muhârebât-ı merdâne ve mu'âmelât-ı mûcâhidâne ile evkât-güzâr ve havâtrî küffârda heybeti bir mertebeye istimrâr bulmuşdu ki nisvân-ı kefere etfâlini Kara Abdurrahman geliyor deyu tehdîd ve sabâha degin anın şeb-hûnu havfindan hâb-ı rahat görmezler idi.

Altıncı Hikâyet

İznikmid Hisârı ve tevâbi'inin teshîrine azm-i Orhanî ve bekâyâ-yı kayâsira-i kadîmeden Lakonya nâm hâkimenin tasarrufundan intizâ'ını beyân ider.

Çünkü muktezâ-yı rûşen-i kalem-i takdîr ve nukûş-i erkâm-ı tedbir-ber-vech-i teysîr müyesser ve istikâmet-i Âl-i Osmân memâlik-i kayserîde mukadder ve ahd-i Nebevî'nin encâm-ı incâzi ve va'd-i zamâni ile hânedân-ı kayâsire-i Rûm'un helâki mukarrer idi. İttifâken pâdişâh-ı mûcâhidân-ı me'ârik-i meğâzî Orhan Beg zamânında ki 728 (1327-1328) senesinde bakâyâ-yı kayâsireden Lakonya nâm bir duhter el-an İznikmid demekle meşhûr olan şehirde mevrûsiyyet üzre hâkim idi. Ve şehr-i mezkûr bir dağ üzerinde vâki' olub cânib-i cenûbu ve semt-i garbisi bahr-i Rûm'a nâzır ve üç yol ortasında olub mezâri' ve kurası pûr-nimet ve gayet ile hoş-hava bir vilâyetdir.

Beyt

Hevâyes hoş pî şehâyeş ferâh
Durahtaneş bar âver u sebz-i şâh.

İskender bin Filkos'un mevlidi anda vâki' ve kendünün pâyi tahtı ve ol vakitte nâmı Makedon demekle meşhûr ve gayet ile şehr-i azîm ve ziyâde ma'mûr ve âbâdan olub imâret-i kadîmesinin âsârı câ-be-câ nûmâyandır. Ve şehr-i mezbûreden dört fersah mesâfede bir fezâ-yı dil-gûşâ yâki' olmuşdur ki fethi iki gûnlük yoldur ve meyânında bir deryâce vâki' olmuşdur ki ol etrâfin mâ-i lezîzinden elezz ve e'zabdır. Ve andam bir nehr-i câri ve şehr-i mezbûrun menâzır ve mezâri'inden revândır ve memleket-i mezbûre asâkir-i mûcâhedet-me'âsîrin kurb-i civârında vâki' olduğu hasebiyle teshîri karşıl-husûl idi. Zirâ Ağca Gâzî ve sâir ser-haylân-ı me'ârik ve meğâzinin ol vilâyetin kılâ' ve nevâhîsine istila ve tasallutları yevmen-fe-yevmen ziyâd-ber-ziyâd olub mûcâhidân-ı dîn-i Muhammedî'nin tantana-i şevket-i cihân-gûşâlikları meyân-ı küffârda şayî' ve âvâze-i nusret ve saf-ârâlikları müşrikân-ı bergeşte rûzgârin mesâmi'ine mütebâyi' idi. egerçi şehr-i İznikmid'in

³⁹³ Hanımlarınız sizin tarlanızdır. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 223.

³⁹⁴İyi toprak -Rabbi'nin izniyle- biiki verir..., Kur'an-ı Kerîm, E'râf, 58.

şehr-i bend ve hisârı gayet ile mazbût ve ziyâde üstüvâr idi. Ve teshîr-i dîde-i akla düşvâr idi. Zira çünki Rûm ve Frang ve husûsan İstanbul ana ziyâde karîb olub ol şeherden menâfi'-i bisyârları olmağla hâkime-i mezbûreye "el-küfrü milletün vâhidetün"³⁹⁵ mazmûnuyla imdâd ve i'anetden hâlî olmayub hisâr-i üstüvârîni beraber künküre-i eflâk eylemişler idi.

Beyt

Hisâr-ı mualla ki çerh-i mu'azzam
Nümûdi zi-bâlâş çâh-ı mu'akkar.

Maa-hâzâ kal'a-i mezbûrun fethi mücerred civârında olan dilâverlerin teveccûhûyle mutasavver degil idi. Amma hâtr-ı Orhanîde ânnin temellüki fikri ziyâdesiyle müekked ve mukarrer olub ol esnâdaki ânnin fethi için i'dâd ve tehiyye-i esbâb-ı muâdât emr etmişdi. Ağca Hoca'nın da'vet-i Hakk'a lebbeyk-i icâbet ve bu sarâyı âriyetden rihlet ve kişver-i kudsîde mevtan-ı asliyyeye azîmet ve vilâyet-i Kandırî de vâki' bir dağın tepesinde muazzez ve mükerrem merkatini perdâhete ve a'lâm-ı nûr ve elvâh-ı mağfîret ve serverî mezârı üzerine efragâne eylediler ile'l-an ol makâm metâf-ı havâss ve avâm ve tecârûb ve takarrub hasebiyle kurbanât ve nûzûrat ile mu'cib-ı da'avât ve metâlib-ı külliye merâm için melce-i hâcâtdır. Çünki Ağca Hoca'nın rûhâniyeti İznikmid gazâsına teveccûh ile vuku'u feth karîb ve tulu'u kevkeb-i nasr-ı ğarîbi mesâmi'i Orhâniyyeye daima lisân-ı hâl ile ımnâ ve bu nevâyi dil-gûşayı inhâ eyler idi

Beyt

Ez in bârgeh ger çırâg-ı nişest
Fürûzende Hurşid-i ber-cây-ı hest
Zi mâ ger şey reft rûzeş túyi
Çimen reft gülşen-i fûruzeş tú yi.

Hocailî'ni Ağca Koca feth etmekle kendüden sonra İznikmid'in teshîrine himmet-i âlî ile pederi merhûmun hukûk-ı kadîmesine riâyete ânnin dahi hûkûmetini Hocailî ilhâkiyla büyük oğlu Süleyman Paşa'ya erzâni gördü. Bu esnâda haber vârid oldu ki Konrapa fâtihi Gâzi Konur Albâlem-i mûlk-i şehâdetten kişver-i dâru'l-bekâ ve mûlk-i bi-intihâya rihlet eyleyüb mezâr-ı pûr-envârı hâcet-gâh-ı müslimânın ve mahall-i icâbet-i du'â ve kabûl-i kurbândır. Ve merkûmun vefâtından sonra Sultânönü demekle ma'rûf olan vilâyetin zabtu ki Konur Alb'e müsevviz idi. Orhan Beg Gâzi kendü ferzend-i dilbendi Gâzi Murad'a tefvîz ve kendüsü Yenişehir'den sipâh-ı mûcâhidân ile İznikmid fethine aleml-efrâz-ı azîmet ve nehr-i Sakarya'nın köprüsünü metânet üzre tamir ve yüz elli kadar ehl-i zimmeti muâf ve köprü hizmetine ta'yîn ve nehr-i mezbûrdan gûzer eylediler. Çünkü Abdurrahman Gâzi mukaddemâ Aydos hâkimini İznikmid hâkimesine furuht eyledikde şehr-i mezbûrun medâhil ve medâricine vukûf-ı tam tahsîl etmişdi. Orhan Beg ana binâen bir gazâ-yı gârrâyi sipâh-ı mûcâhidin ile ânnin uhdesine tefvîz ve varub muhâsara ve kûffâr-ı

³⁹⁵ Küfür tek millettir.

berri vebihârdan imdâd içün hevâ-dâr olanları men'a muhâfaza eylediler. Amma Lakunya'nın Kalavun nâm bir birâderi var idi. Hâlâ Koyunhisâr demekle ma'rûf bir kal'ada hâkim idi. Ve şehr-i İznik dâru'l-İslâm idi. Ve İstanbul'a mûrûr idecek Hâlic ki dil tabir olunur. Ol mâbeyninde väki' olub İslâmın âyende ve revendesine Koyunhisâr'ı ahâlisinin zararı ziyâde olmağla Pâdişâh-ı Gâzî-i dil-âverân-ı meârik ve meğâzi ile Kara Ali'yi hisâr-ı mezkûrun muhâsarasına ta'yîn ve Kalavun dahi kuvvet ve sipâh ve şevket ve câhna istinâd ile ehl-i İslâm'a mukâvemet ve mukâteleye ikdâm ile metânet üzre olub bir rûz-ı fîrûzdaki sehm-i sa'âdet kabza-i kudret-i guzâtda idi. Esnâyı cidâl ve aynı kitâlde bîrsîr-i dil-dûz misâl-i tâir-i âcâl mübârizânın şâhsarı pençe-i şastından pervaż ve Kalavun'un kafes-i sinesine isabet ve ol kâfir-i bi-dîn mânenâ-i merh-i bismil bûrc-ı kal'adan üftâde ve galatide hâk ve hûn olub hisâr-ı üstüvâr ten-i mûrdâri muhâfazat-i rûh-ı hayvâniden muattal ve ehl-i kal'a olşır-i nâgîhâni ve kaza-i nihâniden her âsan ve cân ve dil ile istî'mân ve kal'ayı teslim-i ehl-i ıman eyleyüb guzât-ı İslâm behçet ve sürûr ve kal'a-i emvâl-i nâ mahsûr ile taht-ı tasarrufa alub Kalavun'un ser-i nikbet eserini cism-i kesîfinden cûdâ ve alâmet-i feth içün pâdişâh-ı gazînin hâk-i âsitanına revân eylediler. Binâenâleyh fermân-ı Orhâni ol ser-i maktû'u İznikmid şehrinin pây-ı hisârında nûmû-dâr ve hâkime olan kızkarâsında Lakonya birâderinin keyfiyet-i hâline haberdar ve kendüyü inzâr eylesünler deyû câri oldı. Çünkü hâkime-i mezbûre birâderinin ser-i bed ahterini re'yül-ayn hâk ve hûn ile galitide gördü. Nâhun-ı hasret ile ruhsâriyeti harâşide eyleyüb birâderinin mâtemi ve mûlk ve malın zevâli ğammı ile nâlide ve ızdırâba üftâde ve a'yân-ı hisâr ile bünyâd-ı sulha rızâ-dâde olub Belkîs-âsâ rûy-ı mûdâra ve müsâvî

Beyt

Her ki bâ-fûlâd bazu pence kerd
Sa'id-i simîn hod-ra nice kerd

mazmûnuyla âmile çünkü bizde kuvvet-i mukâvemet-i kâr-zâr ve kuvvet-i muhâfazât-ı hisâr adem-i ihtiyârdadır. Mûlk ve malımı tufeyl-i zindegâni ve fedâ-yı halâs-ı cân kîlub ahd ve mîsâk ile zevraklarımıza sùvâr ve cânib-i İstanbul'a firâr eylememiz münâsib-i maslahat ve ehven-i kârdır dedikde cümle ahâlî-i hisâr-ı mezbûrenin re'yine i'tibâr idüb ale'l-fevr vezir-i sâhib-i tedbîr ve bir cemâ'at-ı meşâhirden hûdâ ve tuhaf-ı giran-baha tedârük ve ıztırâb ve ibtihâl ile hizmet-i Orhan'ye ırsâl ve teslim-i kal'aya razı olub ancak selâmet-i urz ve cân ve tevâbi' ve lavâhkıyla kenâr-ı bahre ısâle istî'mân ve İstanbul'a gitmelerine emân istediler. Çünkü Orhan Beg kerîmû'l-ahlâk ve meyân-ı ehl-i küfr ve İslâm'da istikrâr-ı visak ve metânet ile sâhib-i ahd ve mîsâk idi. Mezküreye icâzet ve emân ve mefâtih-i mûlk ve mâl ve mekâlid-i hazâyin-i çendin-i sâliye eshel vech ile mâlik oldı.

Beyt

Çû düşmen-i mu'ciz ender âyed zi-der
Ne-bâyed ki ber-haş cûy-i diger.

Çünkü öyle ma'mûr ve zîbâ bir kal'a ki reşk-i kubbe-i hadradır. Ahsen-i vecih üzre kabza-i iktidâra getürdüler. Tamâmî-i şâh ve sipâh ol şehristâna pür-hûr ve گilmânın temâşasına meyl ve cevelân eylediler. Çünkü pâdişâh-ı muzaffer ve gâzî rûy-i şâd-mâni ve ser-firâzi ile derûn-i hisâra dâhil olub ebniye-i kadîme ve puthane-i azîmeler ile arâste gördü ki mülük-i sâbikanın âsârı ve emvâl-i hadd-i bî-şûmâr ile refî'l-bünyân ve üstüvâr idi. Evvela گanâyımı mücâhidinâne kismet ve asl-ı mülki kendüye hisse-i ganîmet eyleyüb ve Aydos Kal'asının muhâfazasına me'mûr olan mübârizânı bu hisârin muhâfazasına ta'yîn ve Aydos Kal'ası karîb olub luzûmu olmamağla yıldırıb şî'är-ı tevhîd ve imâni ilân için kilisâ ve me'âbid-i kadîmeyi cevâmi' ve mesâide tebdîl ve ba'dehu her bir vilâyetin iyâletini tevâbi' ve nevâhiyle hûkûmetini erkân-ı devletden birine tefvîz eyleyüb cümleden biri Yalakova ki hâkimesinin ismiyle şöhret-yâbâdir. Ol zamânda gayet ile ma'mûr ve müreftehü'l-ahvâl ve mutavattinânı mustâgrak-ı esbâb ve emvâl idi. Ve abâdanlığının sebebi kayâsire-i Yunan'ın râvîyân-ı ahbârından böyle nakl olumuşdur ki; eyyâm-ı sâbıkada ve İstanbul Tekvûri'nin nazarında fevkâl gaye muhterem ve azîz ve kemâl-i hûsn ve cemâl ile mütecâlli ve temiz bir duhter-i pâkize-güheri var idi. Nâ-gâh ne'üzubillâh-i teâlâ mezbûreye cüzzâm marazı tarî olmağla mu'âlecesinde etibbâ-yı rûzgâr giriftâr-ı acz ve gam-hâri ve ol maraz-ı sârînin iktizâsı akraba ve te'allukârdan munkatî olmağla ol peri-peyker ve naz-perver bu ma'nâ-yı muvahhişden mahzûn ve giryân ve tebdîl-i hevâ için etrâfi cûyan ve bir köşede sâkin olub derdine derman içün pederinden istid'a eyleyüb pederi dahi cist u cû ile sahâri ve kûh-istân-ı Yalakova'da vâki' âb-ı germin kurbünde âb ve havâssi latîf bir püştede tertîb-i mekân itdûrûb ba'zı hademesiyle menzîl-i mezbûreye revân eyledi. Ve gâh-bi-gâh muktezâ-yı utûfet-i pederâne ile keştiye sâvâr ve ol mahzûnenin pür-şes-i hâtırı ile şâdân ider idi. Ve ol duhter-i derd-mend dil-i endûh-gûn ile müstemend-i menzîl-i mezbûreden etrâfa nigerân ve endîşe-i bîmâri ile kendü kendüye gam-hârlık ider iken ittifâken menzilinin mukâbelesinde bir pişâ var idi ki bi-kudretihi teâlâ daima âb-ı germ terâşûh ve ceryân ider idi. Nâ-gâh dîde-i nigerânına bir hun-rîz nûmâyân oldu ki hikke ve cerîb marazına mübtelâ ve ser-gerdân ve ol hâriş-i pür-teşvikin izdirâbindan âb-ı mezbûrenin kenarına şîtabân-ı hucûm beşer ve mûkünsden müy-i endâmî rîzân ve zîr-i direhtâni sâye-bân ve ol suyun balçık ve batağına گaltîde olarak kirk gün tamâmen ol mahalde bi-emrillâhî teâlâ minvâl-i meşrûh üzre harekât ve kirk günden sonra maraz-ı merkûme-i mezmûmeden külliyyet ile necât ve endâmî kemâl-i sihhât ile müceddededen hayat buldu. Ol duhter-i sâhibettü'l-ferâset ve ol hayavanın o güne müdâvet ve mülâzemetinden ilhâm-ı gaybiyye ile derdine deva mütehaddis ve ol i'lâc-ı mücerrebin marazına şifâ idügüni müteferriş olub minvâl-i meşrûh üzre âmil ve Hazreti Hâkim-i Mutlak kirk güne degin anı dahi ol mihnetden halâs ile murâdına vâsil ve sihhât-ı kâmileden sonra hâtırı hoş ve dil-güşâde ile peder ve mâderini haber-i besâret ırsâliyle sürûra nâil eyledi.

Beyt

Bâ-heme nâ-murâdüm geş devâ-yı men basîr
Zân ki nihâl-i sâbirî mîve-i murâd mî-dehed.

Husûs-ı mezbûrdan peder ve mâderi ziyâde mesrûr ve tekvûr-ı mezkûr mâ-i mezbûranın hâsiyyetinin zuhûri için ol mahalli imâret-i vâfire ile tervih ve ma'mûr eyleyüb hâlâ ol mekân ve mâ, balğam ve sevda marazlarına mübtelâ olanlara dârû'l-şifa ve menba'-ı huzûr olduğu meşhûrdur. Ve ol yerin izdihâm-i imâret ve zirâ'atına bir sebeb dahi olur ki Devlet-i Osmâniyye'nin evvel-i zuhûrunda mücâhidânın âsâr-ı cihân-giri ve kışver-güşâlikları anda şöhret-yâb olub kefere ve fecerenin mütemevvilleri hisn-ı hasin olan mahallerde tahassun ve birbirlerine mu'âvenet ve asker-i guzât ile makâm-ı mukâvemetde olub ve mahall-i mezkûre ol etrafın mazbûterini olmağla içtima' ve âbâdânisi yevmen-fe-yevmen efzûn ve zamân-ı Orhanî mücâhidlerinin kadem-i meyemenet-tev'emleri ile ol kişiye cem'iyet-i dînî ve dünyevî hadden bîrûn oldu.

Beyt

Du memâlik be-zamân tü be-cuz kalb-i aduvv
Hanei-ra netuvân yaft ki virân bâsed.

Ve Âl-i Osmân'ın ba'zı kütüb-i ahbârında ol vilâyetin seth ve teshîri meczûbân-ı İlâhiden bî-nevâ Baba nâmında bir abdal sâhib-i hâlin te'sir-i kerâmetine nisbet olunmuşdur. Ve ol zât-ı pür-kemâl leşker-i guzât ile hemîse muhârebede refâkat ider idi. Ve dest-i kerâmet peyvestinde bir tîg-i çûbî var idi ki âsâr-ı seyf ve sinân-ı hadîd bedîd olur idi. Ve ol etrafda ekser evkât havârik-ı âdât zuhûr ve küffârdan cem'-i kesîr kerâmât-ı kâmilâne ve tasarrufât-ı meczûbânesiyle şeref-i İslâm ile müşerref ve mesrûr olmuşlar idi.

Beyt

Rûy-i maksûd ki şâhân be-dua mî-talebend
Mazhareş âyîne-i tal'at-i dervîşân est
Ez-karân tâ be-karân leşker-i küfrest velî
Ez-ezel tâ be-ebed fursat-ı dervîşân est.

Ve ol meczûb-i merûgbun mezar-ı pür-envârı mâ-i mezkûrenin kurbünde vâki' ve selâtin ve hükkâm ve mücâhidânın tasaddukât ve teberru'âtından fukarâ ve mesâkine makarr-ı nâfi'dir.

Elhâsil; Çünkü Yalakova Vilâyeti esbâb-ı sûrî ve ma'nevîden bu ünvân ile meftûh ve ravnak-kîş-i kâfirî devlet-i mülük-i makhûr gibi makdûh oldı. Ol vilâyet İstanbul'a karîb olmağla Orhan Beg zûmre-i mücâhidândan bir cemâ'ati Ağca Hoca'nın vefâti ile suğûr-ı mülk-i dînin hifzâna ta'yîn ve ol yerin mevâdi' ve kurasîm gâzîyâna taksim ve Ağca Hoca içtihadıyla feth olan Ermeni Bazarı ve Kandıra'n ve sâyirini mûbârizân-ı zamâne ve dil-âverân-ı yegâneden Akbaş Gâzî ve Bahsilu Gâzî'ye erzâni ve Ağca Hoca'nın kâimmakamlığı ile câ-nişin eyledi. Ve Ağca Hoca'nın a'kâb-ı sa'âdet-mendleri kalmışdı. Ezcümle Mevlânâ Fazlullah Çelebidir ki esbâb-ı imâret ve hayrât ve ebvâb-ı mûberrâtu hâlâ Geliboli'da meşhûd ve mekârim-i ahlâk ile zikri memdûh ve mahmûddur. Çünkü Ağca Hoca mukaddemâ ol yerde ki İstanbul serhaddi idî. Livâ-yı merdânegiyî mukâbelât-ı küffârda hem-ser-i

sipihr-i devvâr eyleyüb ba'zı diyâr-ı deryâ bâdi ki ol vilâyetin cenbinde vâki' İznikmid ve Yalakova'dır. Dil-âverân-ı meşhûrdan Kara Müsel Gâzî'ye erzâni buyurdu ki ol serhadda kendü darb-ı tîğ ve zor-ı bazus ile her ne kadar mahalli gûşâde eyler ise kendü askerinin mînetine sarf eyleye ve feth ve teshîr eylediği mahaller kendü ismiyle şöhret-yâb olmuşdur ki hâlâ Kara Müsel deyu meşhûrdur. Ve zamân-ı Orhanî'den feth-i Kostantiniye'ye gelince kenâr-ı bahri hucûm-ı leşker ve deryâ-yı Freng gemilerinden muhâfafat-ı şebân-rûzi ve pâsbânî ve leb-i deryâda mürtefi' mahallerde Kara Müsel'in sünneti üzre dîde-bâni iderler idi.

Beyt

Der-cihân kevkebe-i hadîse münzel ne-koned
Ger der-ân merhale tîğ-i tu nîgebân gerded
Her kûca tîğ-i tu bazâr-ı cedel tîz koned
Can-ı hasmet ki girânest çi erzân kerded.

Ve İznikmid tevâbi'inden Hereke nâmında bir kal'a var idi ki İstanbul yolu üzerinde hâlâ nûmâyân ve zamân-ı ehl-i îmânda kalb-i kâfir gibi bir kende-virândır. İznikmid fethinden sonra küffâr-ı liâm hisârının istihkâmına i'timâd ile bir müddet ol divârm üstüvâr olmasına istizâhâr ile ehl-i İslâm'a teslim-i kal'a ve tevâbi'inden imtinâ' eylediler.

Lâ cerem Orhan Beg teveccûh-i tam ile ol ehl-i inâdîn ref-i fesâd-ı dîne ikdâm eyleyüb Timûrtâş'ın pederi Ali Beg nâm guzât ile ol kal'annı fethi ırsâl ve bir müddet muhâsara ve ceng ve cidâle kiyâm gösterub bir gün hikmet ile sihâm-ı kazadan bir gözü zahm-ı tîr-i küffâr ile râh-ı dîne fedâ ve yine tarfetû'l-ayn zedûbürd-i mûcâdele ve kîtalûnî i'râz ve iğmâz eyleyüb yek-çeşm-i sâlim ile matmah-ı nazarını istikâmet-i sehm-i sa'âdet İslâm'a maksûr ve küffâr-ı kal'aşa âfet-i ceng ve cidâl ile bir lahzâ huzûr vermedi. Bir mertebe ki mûcâdeleden âciz kalub taleb-i emân ile bâb-ı hisârî gûşâde ve gâziler dahi hâkim ve sipâhiyâni ihrâc ve baki kalan ahâlîsini ra'iyyete izin ve rîza-dâde oldilar. Bu fetihden sonra tevâbi'-i İznikmid tamâmen tasarruf-ı Orhani'de karar ve şîmdiye degin hânedân-ı selâtinâ istikrâr buldu.

Beyt

Kerd emân-ı adl-i o bast-i fezâ-yı memleket
Zât-ı melek-sifât o hâne-hûdâ-yı memleket

Yedinci Hikâyet

Orhan Beg'in ta'yîn-i kavânîn haşmet-i sultânî ve evkât-ı sukin ve azîmet-i kişver sitanide temyiz ve şiar ve ta'yîn-i libâs-ı asâkir-i nusret meâsiri beyân ider.

İttifâk-ı erbâb-ı dîn ve devlet ve ittifâk-ı ashâb-ı güzin-ı millet ile vûcûd-ı selâtin-ı cihân her zamân ve mekânda bâ's-i tertîb-i menazîm-ı umûr ve anların aklî ve devleti sûret ve heyula menzilesinde iltiyâm-ı nîzâm-ı cumhurdur.

Felâ cerem, mevâdd-ı heyulani ve anâsîr-ı aslî-i saltanat ki evâmir-i nevâhi-i pâdişâhidir. Maslahat perdâzî ve mehemm-i sazi-i ra'iyyet ve sipâhidir. Her gâh ki sûret-i dil-pezîr ile tahakkuk pezîr olan makbul-nazar-ı ehl-i tedbir ve bir mertebe

takrir bulur ki pesindide-i erbâb-ı kalem ve şimşir olur. Ya'nî anın ferhundeligin
âsârı kürkûr-ı rûzgârân ve mürûr-ı devarân ile mütemâdi olub mücib-ı behcet ve
inbisât-ı evliyâ ve müsted'i inkisâr-ı hâtit-ı husama olur. Pâdişâh-ı bahtiyâra her
vecihle inzibât-ı rusûm-ı sipeh-dârî mülâhaza-i maslahat-ı dâri ile bâ'is-i devâm-ı
mûlk ve kîvâm-ı bahtiyâri ve tensik-i şe'âyir-i evzâ' ve tahkîk-i keyfiyet ihtilât ve
ictîmâ meyân-ı re'âyâ ve leşkerî ve bedevî ve hazaride bâ'is-i nizâm-ı meham-ı
kişver-güşâ ve memleket-dârlıdır. Binâenaleyh çünkü karar-ı bûnyân-ı memleket ve
tevsî'i arsa-ı eyâlet erbâb-ı seyfin mûrâ'atına menût ve ol gürûh-ı perişânın nizâm-ı
ahvâli üzerlerine ta'yîn-i serdâr ve nasb-ı sipeh-sâlâri ile mazbûtdur.

Lâ cerem, tevfîr-i istihsâl-ı mâl ve teksîr-i esbâb-ı ma'âş ve refâh-i ahvâl
evvela ri'âyete mevkûf ve anların medâr-ı kârı istikâmet-i re'y-i rûşen-zamîrân-ı
erbâb-ı kalem ve hesab ile kâbil-i mersûfdur.

Beyt

Kalem-zen nikû dâr u şimşîr-zen
Ne mutrib ki merdî nebâyed zi-zen

Ya'nî

Ehl-i kalem ile sahib-i seyfe ikrâm eyle. Bunlardan mâ'adâsi mutrib
makâmındadır. Mutrib ise zen ma'külesidir. Avretden erlik me'mûl degildir. Nitekim
şehriyâr-ı hakîm bâ-ferheng-i mûlk-i huşunun kavânîn-i mezkûrenin cümlesine
işaret ve kelime-i camîl-â-i bâ-ibâret buyurdılar ki "lâ sultâne illâ bi'l-ceyi ve lâ
ceyse illâ bi'l-mûlki ve lâ mûlke illâ bi'r-ricâli ve lâ ricâle illâ bi'l-mâli ve lâ mâle illâ
bi'r-ra'iyyeti ve lâ ra'iyyete illâ bi's-siyâseti"³⁹⁶

Nevâhi-i mûlk ez pey-i bed segâl behr-i leşker bud
Çû dâri tu genc ez-sipâhî dirîğ
Dirîğî âyedeş dest burden be-tîğ
Hazâyîn tu ra behr-i leşkèr bûd
Ne ez-behr-i âyîn u zîver bûd
Sipâhî ki hoş-dil penâh şod zi-şâh
Bi-dâred hudûd-i vilâyet nigâh

El-kissa: Çünkü devlet-i Orhanî'nin zamân-ı istimrâr ve istikrârında şevket
ve istiklâl-i haşmet-i sultânî avn-i eltâf-i Yezdânî ve inâyet-i Rahmânî ile hânedân-ı
Osmânî'de derece-i a'lâya resîde ve rû'yet-i sa'âdet sirâyetleri meşâ'il-i âteş-i tûr gibi
sîpihr-i mu'allâya ser-keşide oldu. Birâder-i şâkîki Alâeddin Paşa ki mesned-i
vezâretde kemâl-i akl ve dânişveri ve vufûr-ı ma'delet-güsteri ile birâder-i vâlâ-
güherinin rükn-i rekîn-i hilâfeti ve her bâbda nâzım-ı menâzîm-ı umûr-ı devleti olub
vucûh-ı kâr-sâzide re'yî mazhar-ı isâbet idi. 729 (1328-1329) senesinde birâderinin
Iznikmid fethi tehiyyesinde böyle münâsib gördü ki bu devlet-i rûz-ezfûnun âyîne-i
ruhsât ve çehre-i tâb-dârunda hüveydâ ve âşikârdı ki yevmen-fe-yevmen esbâb-ı
cihân-dârî ve kişver-güşâ mütezâ'if ve asâkir-i mansûre-i mücâhidân etrâf-ı esnâf-ı
âlemden bu leşker-gâha mütelâhik ve müteellif olmak mukarrerdir. Şimdi kâ'ide-i

³⁹⁶ Sultân ancak ordu ile, ordu ancak mûlk ile, mûlk ancak erkek (asker) ile, erkek ancak mâlide, mâl
ancak ra'iyyet ile, ra'iyyet ancak siyaset ile olur.

aslîden vaz'-ı kavânîn-i çend ve külli ve ta'yîn-i âyin-i hüsrevî ehemm ve endîşe-i evzâ'-ı sipâh ve re'âyâ ve tertîb-i evzâ'-ı bevvâbândan her bir sınıfı temeyyûlz ve ta'yîn eylemek elzemdir. Evvela vâlid-i mağfîret-şî'âr şurû' ve bidâyet-i bilâd-ı kûffârdâ bekâyâ-yı Âl-i Selçük'un hâtûrlarını siyâneten dînâr ve dirhemin sikkesini tağyîr buyurdılar. Ve dahi henüz bir şehr-i mu'teber kabza-i teshîre dâhil olmamışdı. Sikke-i âhere irtikâb müte'azzîr göründüyor idi. El-ân teksîr-i emvâlin zabti ve terfîh-i erbâb ve a'mâl-i pây-i taht-ı saltanat ki şehr-i cihân-ârâyı Bursa'dır. Nukûd-ı hâlisü'l-ayar zer ve sîmi ism-i Orhanî ile meskûk olmak emr-i zarûridir. Zira selâtin-ı sâbık-ı Selçûkiyân'ın sikke-i sîm ve zeri mûlk-i devletleri gibi dîde-i i'tibârdan dûr ve nazar-ı ulû'l-ebşâr mehcûrdur.

Li-müellifihi

İsm-i şâhân be-sikke mümtâz est

Resm-i hutbe nişân-ı i'zaz est

Sikke vû hutbe ger ne-dâred şâh

Fark ci bûd meyân-ı şâh u sipâh.

Sâniyen: Cümle-i mülük-i tevâif memâlik-i Rûm'da bir dârlü libâs-ı mahsûsa ile mevsûm ve sipâh ve leşkerleri birer resm ile mümtâz ve ma'lûmdur. Fe amma bu ecnâd-ı mûbârizân-ı cihâd-ı şöhret-şî'âr ve ziynet-i tâce ziyâde i'tibâr idüb ve ekseri nemed-i surhdan kûlah gîyerler. Pâdişâh-ı mûcâhidâna münâsib olan budur ki "hayrû's-siyâbi el-ebyadu"³⁹⁷ fehvâsına leşkeriyân-ı hassâya nemed-i sefîdden tâc-ı mefâharet ve imtiyâz kendûlere dahi mutâba'at-ı Sünnet-i Nebevî ile ser-i servetleri tâc-ı ebyâd ile ser-efrâz eyleyeler.

Beyt

Ki ân tacist ez-nûr-ı İlâhî

Ber-ser bi rev her câ ki hâhî

Çalisen: Çünkü encâm-ı husûmet-i dînî ve dünyevî ve adâvet-i sûrî ve ma'nevî meyân-ı sipâh-ı İslâm ve temam-ı mülük-i izâm-ı kûffâr ve abede-i esnâmda tenâzu'-ı mûlk ve mala keşîde ve tesârû'-i me'ârik-i kitâl ve cidâle resîde olmuşdur. Elbette tertîb-i âyin-i kâr-zârda bu diyârın kûffârı ile ve maslahat-ı tevsi-i bilâd ve teshîr-i kılâ' ve bîkâ' için leşkeriyân-ı mûcâhidân bir kaç kısma taksîm olmak elzem ve cihân-gîrlere âyin-i leşker-keşî için zabitlere vaz' eylemek ehemdir. Orhan Beg birâder-i mihibânînin bu kelâm-ı meymenet-encâmından fevka'l-gaye hoş-dil ve ferhan olub mesâlîh-i mûlk ve malîde birâder-i şâkîkinin re'y-i metîni ile iâtimâmini masrûf üç husûsda dahi nazar-ı teveccûh ve himmet-i hüsrevânesi ol semte ma'tûf eylesdi.

Beyt

K'ey birâder ez-tu hâhem ïn meded

Bâş der fîkr-i salâh ez-nîk u bed.

³⁹⁷Elbiselerin en hayırlısı en beyaz olanıdır.

Evvela sahâyif-i nukûd ve tula ekseriya ol vilâyâtda sûret-i esnâm ve esâmi-i kûffâr-ı liâm ile irtisâm-peşîr olmuşdur. Erkâm-ı hümâyûn-encâm kelime-i Tevhîd ve nâm-ı mihr-i ittisam-ı Muhammed (aleyhisselâtu vesselâm) ile misâl-i gül-i sûrh ve nesrin ve mânend-i kurs-ı kamer ve hurşid-i sa'âdet-eser ile zîb ve fer verüb safha-i âherinde kendü nâm ve nâmî ve ism ve samini kayim-makam-ı selâtîn-ı izâm buyurasın.

Beyt

Beşed râyic meyân-ı şehir ve bâzâr
Nukûd-ı ez mihr-i şeh çûn la'l-i dil-dâr
Zinâm-ı şeh derem şüd hem çû nesrin
Zirâz-ı ism-i şerîfeş kûşte rengîn.

Bir dahi memâlik-i Frêng ve Rûm ve ol merz-bûmum âb ve havâsı muktezâsına âdetleri zamân-ı kadîminden beri bu ana gelince libâs-ı peşmin ve sûf ve kesret-i bârân ve rutûbetden naşî sekrât Ve kûlâh-ı nemedin ile mülebbeslerdir.

Lâ cerem, iktizâ-yı zamân ve mekân ve mülâyemet-i ehl-i îmân ile meyân-ı leşkeriyân-ı hassa ve gulemân-ı mahsusa için nemed-i sefid ta'yîn buyurdular. Ol zamânında eyyâm-ı sultanat-ı pâdişâh-ı sâhib-i te'yîd Sultân Yıldırıム Bâyezîd'e degin libâs-ı mukarrer-i şâhân-ı Osmâniyan ancak tac-ı sefid idi. Zamân-ı Yıldırıム Hân'da Tîmûrtâş Beg ki emîrû'l-ümerâ idi. Libâsda sebeb-i ref'i iltibâs ile mülâzimân-ı intiyâz için nemed-i sefidî müntesibân-ı sultâna ve kûlâh-ı nemed-i surhi ümerâ ve leşkeriyânının hizmetlerinde olan çâker ve gulemâna mahsûs eyledi. Ta ki mâlik ve memlûk ve sâir merdüm avâm ile meyân-ı mülâzimânda teserruka ve temyiz buluna

Beyt

Teşrif-i tû lâyık ne behr-i bî ser u pâyî
Kân-ı hil'at-ı şâhist nezîbed be gedâyî.

Amma vaz'ı uskûf ki nemed-i sefidden ibaretdir ve asâbesi ser ve pişânumun etrâfında envâ'-ı tekellüfat ile zerdûz ve haşmet ve ra'nâlikda tâc-ı zerrîn-ı selâtîne teşbih ve amâme ser-firâzî terkinde kûlâh-ı chlu'llâh ve erbâb-ı tecridin pâkîzeliginde âdil-i tenzîhdır. Ve ol kûlâha bu tekellüf ve raunet-i pâdişâh-ı bihişîme'âd Gâzî Murad zamânında hüveydâ ve bu şîve-i Şehzâde Gâzî Süleyman Paşa iftihâr-ı evliyâ-i Rûm olan Mevlânâ Celâleddin kuddise sirruhû'l-azize muhabbet-i vâfiyesi sebebiyle ser-i bâ-sa'âdetinde peydâ eyledi. Ba'de不过 cumle-i zamânda selâfin-ı Âl-i Osmân ve tamâmî-i şehzâdegân ve müte'ayyinân-ı erbâb-ı câh ve ehl-i divân-ı mecâlis-i azîmede bu kûlâh-ı uskûfi zîver-i ser ve ulemâ ve meşâyîhdan gayri bu kûlah ilbâsiyla zîb u fer vermişlerdir. Amma zamân-ı hilâfet-i sultân-ı dîn-i Muhammedî'den ve bu halef-i hilâfet-şî'âr a'nî sultân-ı zamân her çend henüz ol vaz'ı uskûf ve âyîn-i tekellüf-i zerdûzî mütezâyîd ve mütelâhik olmuş iken lâkin âdet-i destâr-ı nebedî vaz'ı mutavassit ile meyân-ı kânûn-ı Arab. ve Acem'de ma'lûh-ı ebnâ-yı zamân olmuş ve selâtîn-ı izâm ve şehzâdegân-ı sâhib-i ihtişâm ve erkân-ı devlet ve uzemâ-yı sipâh ve erbâb-ı savlete cem'iyyet eyyâm-ı dîvânda

imâme-i büzürg âdet ve hüsrevân-ı adalet-şîâr ve ser-firâzân-ı dindâr-ı avâm-ı nâs ve muhâlefet-i küffâr ve ser-firâzlık için ber-muktezâ-yı rî'âyet-i Sünnet-i Nebiyy-i muhtâr asâkir-i nusret-meâsire ta'yîn-i amâme ve destâr eylediler ki "ma ferka beynemâ ve beyne'l-müşrikine e'l-amâyîm ale'l-kalânisi"³⁹⁸ dir. Küftâra rağmen ve muhâlefeten asâkir-i mücâhidinin ser-firâzlığı için meyân-ı şâh ve sipâhda bu şive-i umûm üzre şart'ı ve bu kanûn-ı selâtîn-i dîn hem âyin-i hüsrevân-ı sâbık ve sünnet-i erbâb-ı amâyimi câmi' oldu.

Li-müellifihi

Ez-tâc-ı le-amrûk şode ân şâh ser-efrâz
 K'ez turra-i o mihr-i sitâde ser u destâr
 Şâhân-ı cihân sezed ân kisvet-i şâhî
 K'ez rûy-i teşebbûh şode ân şâh nûmû-dâr.

Ve kavânîn-i Orhanî'den beri dahi âyin-i Şer'-i mübîn şuyû' ve teftîh-i memâlik-i küffâr-ı bi-dîne şûrû' için piyâde ve yeniçeri demekle ma'rûfdur. Bu ma'nâya bâ'is budur ki; vaktâ ki zamîr-i Orhanî'de arzû-yi imtiâd-ı kudrete uluvvi câh ve dâ'îye-i teksîr-i hayl ve sipâh peydâ oldu. Vezîr-i sâhib-i tedbir olan birâderi Alâeddin Paşa ve Kadiyyû'l-kudât Mevlânâ Kara Halil ile müşâvere buyurub mevlâna-yı müşârûn-ileyh asâkir-i mücâhidînin izdiyâdını müş'ir-i mukaddemât ma'külesi takdîmîyle öyle münâsib gördü ki çünkü ba'de'l-yevm hûsn-i tedbîr-i Rabbâni ile şevket-i hânedân-ı Osmânî yevmen-fe-yevmen mütezâ'if ve mütezâyid ve ber-haseb-i mevâ'id-i Peygamberî tamâmî-i memâlik-i kayseride îlâm-ı şerâyî'i ahkâm-ı millet-i hak müte'âli ve müte'âkid olmadadır. Ve ehl-i kûfûr ve inâdîn teshîr-i kılâ' ve teftîh-i bîkâ' ma sipâh-ı süvâriden ziyâde piyâdeye ihtiyâc-ı tam ve mücâhidînin her mecmâ'ında zümre-i mezbûreden mürettebat birer gürûh mesâlih-i İslâm'a ikdâm için bâ'is-i mezîd-i ihtişâmdir.

Beyt

Piyâde çû başed ki ceng âvered
 Ser-serverân-ı zîr sengi âvered.

Eğerçi ol vakitde meyân-ı mücâhidânda hîn-i ma'rekede piyâde olmayub daima âdet-i Türkmanî üzre stivâren cihâd iderler idi. Lâkin Orhan Beg bu tedbir-i dil-pezîri gayet ile pesendide görüb re'y-i nûvvâb-ı isâbet-meâb ile tamâmî-i memleketine tevzîl-i piyâde için rakam keşide ve nevreside-gân-ı Etrâkdan ferzendân-ı çabük ve çalâk getürüb her birine yevmiye birer akçe ulûse ki rub'-i dirhem-i nakîrdir mukarrer eyledi. Amma eyyâm-ı sefer ve gazâ tamâm ve kâr-ı ceng encâma irdikde yevmiyelerini kat' eyleyeler ki bi-haseb-i mufassal nâm-ı be-nâm vakt-i hacetde mu'asker-i mücâhidâna müteveccih olub kendülerini adâd-ı sipâh ve guzâtdan ma'dûd bileler ki bi-haseb-i mufassal nâm-ı be-nâm vakt-i hacetde ve bu emr-i ahsenin husûlunu Mevlânâ Kara Halil deruhde ve tefvîz-i nâm ve bu zûmreye piyâde deyu ta'yîn-i nâm buyurdılar. Ve her on nefere ve yüz nefere ve bin nefere

³⁹⁸ Bizi müşriklerden ayıran alamet takke üzerine sarılan sarıklardır.

birer sâlâr tertîb ve bu gürûh-ı âdâb ve âyin-i leşker ve ta'lîm-i sanâyi'-i dilâveri için mukarrer eylediler. Amma cemâ'at-ı mezbûre henüz nev-zuhûr olmalarıyla iltifâta mağrûren refî-i hicâb ile muzırlar da dûrlu şenâyi' irtikâb itmeleriyle zamîr-i münîr-i Orhanî tâife-i mezbûrenin zabti tedâruküni erkân-ı devlet ile mutaraha ve müşâvereden sonra böyle münâsib gördüler ki ba'de'l-yevm Eträk evlâdından piyâde askere rağbet ve i'tibâr olunmayub memâlik-i İslâmiyede vâki' ehl-i zimmet ve kefere evlâdından devşîrub tertîb ve ta'lîm ile huddâm-ı hâs makâmına vâsil eyleyeler ki hem fevâid-i dünyevî hâsîl ve hem ecr-i cezîl-i uhrevîye nâil olalar. Zira ol diyâr keferesinin ekser mu'ânid ve ceng ile feth olub nîsvân ve ricâli istirkak tarîki ile abd-i memlûk ve cümlesi sultân-ı gâzîyâna abîd ve abede ve hîn-i cihâddâ istihdamları gayet ile makbûl ve üzerlerine icrâ-yı ahkâm-ı siyâset ma'kûl ve birkaç senede evlâd-ı kefereden birkaç bin nefer asâkir-i nusret-meâsîrin e'vân ve ensâr silkine dâhil ve bu vecîhle cemâ'at-ı mezbûre sebebiyle te'yîd-i dîn hâsîl olur. Çünkü muktezâ-yı meyl-i asli ve iktizâ-yı sa'âdet-i ézelî ile "kullu mevlûdin yûledu alâ fitratî'l-İslâm"³⁹⁹ tıbkînca elbette muvahhidânın mulâzemet ve muhâveretinde derûnlarında meyl-i İslâm istihkâm bulub libâs-ı çirk-i şirkden halâs ve elbise-i mü'minâne ile lâyîk-ı fîmân-ı hâs olub eczâ-yı hidemât-ı sultânîde şayeste-i merâtib-i bûlend ve sezâ-vâr-ı menâsib-ı ercümend olmağla sa'y ve kûşes iderler. Elbette her sene bu kadar bin nefer dalâlet-i kûfûrdan hidâyet-i nûr-i İslâm ile muhtedi ve bunlara gipta sebebiyle sâyir ekîffâ ve eşbâhlari asâkir-i İslâm'a müktedi olurlar. Çünkü bu re'y-i hakîmâne Şer'an ve aklen bâ's-is-i takviyet-i dîn-i mü'bîn ve sebeb-i âferin ve tâhsîn oldu. Ba'dehu Orhan Beg vech-i meşrûh üzre hareket ve cemâ'at-ı mezkûre kavm-i Eträkdan vûcûhla enfa' ve evfâk olmağın ulufelerini dahi kabiliyet ve hizmetlerine göre bir akçeden ziyyâde mütezâ'if ve dilâver olan nevreside-gân-ı hizmet-i pesendide vesilesiyle makâm-ı terakki ve terbiyetde müte'ellif buyurdu. Ve kanûn-ı mezkûreye ri'âyeten bu hânedânın cümle-i selâtinî bu tâife-i leşkeri ve bende-gân-ı yeniçeriye i'tibâr-ı külli hasebiyle sefer ve hazarda harîm-i bâr-gâh-ı saltanatın muhâfazatını anlara tefvîz eylediler. Zira tarîk-i hizmet-kârîde hemîse can-fedâlikları gösterüp asla kendü pâdişâhlarının uğrunda bir dûrlu taksîr ve hiyânet itmemişlerdir.

Beyt

Lerzân zi-dest hamle-i in-kavm der-neberd

Mânend-i berg-i bîd be-fasl-ı bahar tîg

Ya'nî

Fasl-ı baharda berg be-yed-i lerzân olduğu bu kavmin cümle destlerinden hîn-i cengde kılıçlar lerzân olduğu gibi bu yeniçeri tertîbinden sonra mülâhazâ eylediler ki her gazâya teveccûhde Eträk piyâdesine ihtiyâc mukarrerdir. Ve ba'zi hidemât-ı şâkka tensîk-ı asâkir ve sufûf-ı mütekâsire de ol tâifeye münhasırdır.

Lâ cerem, düstûr-ı sâbık üzre meyân-ı Eträkdan dahi piyâde askeri ihrâcını mukarrer buyurdular. Ve anların cihet-i ma'âşları için arazi ve mezâri' ta'yîn buyurdular. Sefer ve guzâtdan avdetde zîrâ'at ve hirâsete kıym ve rusûm-ı

³⁹⁹ Her çouuk İslâm fitratı üzerine doğar.

ra'iyetden mu'aff ve müsellem ve bunlara dahi bir sipeh-sâlâr-ı mu'ayyen ve nizâm-ı ahvâllerinde kavâ'id-i mazbûta müte'ayyin oldu. Ve yine tâife-i Eträkden bir kîsim dahi nev-cevânân-ı süvâr ve çalâk-ı şeh-süvârân-ı mücâhidâna ilhâk ve mu'asker-i guzâta idhâl eylediler. Ve anların dahi vech-i ma'âşlarını piyâde gibi mezâri' ve mevâdi'den ta'yîn ve zirâ'at ve imâretlerini tekâlif-i şakkadan mu'âf eylediler ki herkes zirâ'at ve imâretleri mertebesi süvâren esbâb-ı cihâd ile leşker-gâha gelüb rûz-i ma'rekede zümre-i süvârân-ı mücâhidânan ma'dûd olalar. Ve uslûb-i piyâde üzre anların dahi her on ve her yüz ve her bin neferine birer sipeh-sâlâr-ı mu'ayyen ve bin başına temyîz için bir bayrak ta'yîn ve bunların dahi hizmet ve mulâzemetin eyyâm-ı gazâ ve sefer-i maksûr ve bakiyye-i evkâtları imâret ve zirâ'at ve kesb-i ma'âş için kadr-ı makdûrdur.

Beyt

Sipâhet der-âsûde gî hoş bidâr
Ki der-hâlet-i suhti âyed bekâr
Sipâhî ki kâreş neyâyed be-terk
Çi san dil nihed rûz-i hîcâ be-merg
Ya'nî

Sipâhiyi eyyâm-ı hâliyede hoş tut ki vakt-i hâcetde işe yaraya. Zira asâkir tâifesin âsûdileti vaktinde ferâmuş eylesen ceng vaktinde canına kıymaz.

Ve bi'l-cümle meyâmîn-i efkâr-ı sâyibe-i Orhanî ve tavr-ı pesendîde-i cihân-bânîsinden kışver-i İslâmiyyeye gittikce vûs'at-i tam ve sipâh-ı mücâhidâna cem'iyet-i tam hâsil oldu. "Ve enne'l-fadle bi-yedillâhi yû'tîhi men yeşâ vallâhu zû'l-fadli'l-azîm"⁴⁰⁰

Sekizinci Hikâyet

Orhan Beg'in feth-i İznik'e teveccûh ve mezheb-i bâtilanın zevâli ve kuvvet-i din-i hak ile sipâh-ı İslâm'in teshîre tevâfi bulub ve tevsi'i memâlik-i İslâmiyye ve tevân-gerî-i fukarâ-i mî'mâncı beyânındadır.

Çünkü Hazreti izzet (azzet kelimetehu ve cellet azametehu) bende-gân-ı ber-güzidesinden birini te'yîd-i "tû'tî'l-mülke men teşâ"⁴⁰¹ nass-ı kerîmi tibkînca ser-efrâz ve veche-i teveccûhunu ikbâl-i kabûl ve va'de-i sidk-ı "el-hakku ya'lû vela yu'lâ aleysi sey'ün"⁴⁰² mûcibince î'lâ-yı a'lâm-ı Şerîf'at ile izlâl-inidâ-yı millet üzerine musallât ve mümtâz eylemek murâd eyleye. Elbette her birine şûrû' eyler ise ser-menâzil-i merâma väsil ve metâlib-i dâreynine nâil olur.

El-kıssâ: 731 (1330-1331) senesinde server-i mücâhidân-ı din-i mübîn yani Orhan Beg-i sa'âdet-karînîn hâtr-ı enverine hutûr eyledi ki kışver-i Rûm'un ra'nâterini olan şehr-i İznik Ebû'l-mücâhidîn Osmân Beg zamân-ı sa'âdet-iktîrânda İstanbul Tekvûn'un dest-i tasarrufunda idi. Amma sipâh-ı Osmânî ve asâkir-i İslâm'ın tasallutu ve ol diyârının a'lâ-yı medâricine resîde olmağa himmet-i merdâneleri havfindan kûffâr daima mütezelzil idiler.

⁴⁰⁰ ... Bu Allah'ın diledigine verdiği lutfutur. Allah büyük lutfu sahibidir **Kur'an-ı Kerîm**, Hadid, 21.

⁴⁰¹ Mülkü istedigine verirsin..., **Kur'an-ı Kerîm**, Al-i İmrân, 26.

⁴⁰² Hak yücedir. Ondan daha yüce bir şey yoktur.

Lâ cerem, Orhan Beg ol ehl-i dalâlin istisali karin-i zevâl olduğunu teyakkun eyledi. Reh-nümûni-i devlet ve ikbâl ile ol hatta-i cennet-misâlin fethine teveccûh ve sipâh-ı zafer-penâh ile teshirine müteveccih oldu. Çünkü ahâlî-i İznik'in dil-i gam-kinleri gibi rûzgârı ahvâlleri perişân olmuşla idi. Vâdî ve şerifi tâlib-i merhamet ve ihsân ve râğib-i istî'mân olmuşlar idi. Amma tekvûr-ı makhûrun ta'yîn eylediği bir gürûh-i mekrûh gayret-i cahiliyyet ve nâmûs-ı kâfiriyetlerinden nâşî bir mikdâr izhâr-ı mukâvemet ve hod-nûmâlik eylediler. Sipâh-ı İslâm ehl-i hisârın gırışbâni ve gûlü-yi ma'işetlerini nice merdâne ile ol kadar tazyik eylediler ki î'lâmu-i hâl için İstanbul Tekvûri'ndan istigâse için bir cemâ'at-şitab ve ba'de'l-yevm ahâlî-i hisârin takati tâk ve bu mûlkün muhâfazası teklîf-i mâla-yutâk oldu. Zira husemâ-i mûlk mertebe-i a'lâ ile cera ve gâlib ve ahâlî-yi mûlk anların adl ve merhametlerine tâlib oldilar deyu ifade eylediler. İstanbul Tekvûri dahi mûlkün zamân-ı zevâlini karîb olduğun bilüb bizzarûri aceleten sarf ve hazırlayın-i emvâl ile leşker-i azîme tedârük ve diyâr ve Yalakova tarafından taşra hareket ve şeb-hûn tarîki ile sipâh-ı İslâm'a azîmet ve İznik halkına imdâd için esbâb-ı ma'işetlerini gemilere tâhil ve sur'at etmek üzre tenbih ve te'kid eyledi. İttifâkan guzât-ı muvahhidînin casusları tekvûr-ı mezkûrun bu tedârükünden haberi ve hudûs-i vâkiâdan mukaddem ale'l-acele varub asker-i İslâm'ı âgâh eylediler. Ba'dehu Orhan Beg birâder-i nîküsiyeli erkân-ı devlet ve Şehzâde Süleyman Paşa'yı huzûruna da'vet ve ümerâdan bazilar ile meyân-ı kûh-istânda keşîlerin zuhûr idecek kemîn-gâhında dîde-bânlığa ta'yîn buyurdu. Vaktâ ki leşker-i küffâr mev'id-i mu'ayyenede sâhil-i deryâya çikub Yalakova sahrâsından İznik'e karîb oldilar. Leyle-i mev'ûdede a'dâ-yı dînîn gemileri bâd-bân-ı müsâra'ati ayyuka beraber eylediler. İttifâken andan evvel edbâr-ı küffârdan nâşî bir leyle-i muvahhiş ve müzlim ki kesret-i bârandan nûmû-dâr-ı kalb-i sipâh-ı eşrâf idi. Gâliba ol şeb-i târda hevâdârî-i ehl-i imân için mevâkib-i emlâk ta'addûd-i bârân merâkib-i serîl's-seyr sehâba resîde veyahud ferîştegân-ı sipihr-i âlem-medâr ittifâk-ı melâike-i cibâl refîl-i mikdâr ile cdhem-i şeb-diz-i iber-bâd-i reftâra súvâr ve meded-kârî-i mücâhidân-ı zafer-şî'âr ve küffâr-ı mekkârdan ahz-i dimâr içün meydân-ı kâr-zâra sufüf-i leşker bisyâr keşide eylemişler idi. Bir şâm-ı garîb ve bir leyle-i acîb idi ki bir sa'at leme'ân-ı bahtî inüçâhidândan rûz-i rûşen gibi tâbân ve bir zamân mânende-i çâh-ı sipâh-ı nîrân idi. Ya'nî gâh nesîm-i enfâs-ı rahmaniden ehl-i Tevhîd ve imân üzre medâr-ı fûyûzât fütûh-ı İslâm'ı bârân ve hemân ol zamânda zulumât-ı ebr-i mâtur ve reşehât-ı sehâb-ı pûr-takîfrden katarât-ı can-güzân "ve emtarnâ aleyhim mataran fe sâe matarül-münzirîn"⁴⁰³ mazmûn-ı sadakat-meşhûnunca sipihr-i kaza ve kaderden leşker-i küffâr-ı dûzah-eser üzerine mânend-i rîk revân rîzân idi.

Netice: Şeb-i mezkûrda ki zulmet-i âbâd tehdîd-i "vallahü lâ yehdi keyde'l-kâfirîn"⁴⁰⁴ idi. Hile ile şeb-hûn kasdunda olan melâ'în kendü zencir-i mekâyi idlerine giriftâr ve mağbûn ve sipâh-ı zafer-penâh-ı İslâm mesâbîh-i re'y-i savâb ile nûcûm-ı âsumânî gibi menzîl-i matlab-ı a'lâya reh-nûmûn oldilar. Ve ol gece meyâne-i ehl-i

⁴⁰³ Geriye kalanların üzerine bir yağmur yağdırdık. Uyanılan fakat yola gelmeyeşlerin yağmuru ne kötü idi. Kur'an-ı Kerîm, Nemî, 58.

⁴⁰⁴ Allah kâfirlerin tuzağını başarıya ulaşturmaz.

îmânda Süleyman-zamân makâmında olan Süleyman Paşa'nın zebân-i hâli hubûb-i nesim-i inâyet-i Rabbânîyeden "ve li-Süleymane'r-riha"⁴⁰⁵ mazmûnu üzre âsumân eltâf-ı Izidi matarından nüvîd-i besâret ve zafer ile bu vecih üzre leb-cünbân-ı beyân ve bu ünvân ile ratbû'l-lisân oldu ki

Beyt

Be-târih-i güzeşte dîn-i İslâm
Çunîn fethî ne-dâred yâd ez-eyyâm
Bi-gû ez-dil senâ İdrîs her rûz
Be-rûh-i ân şeh u şem'-i şeb-efrûz.

Çünkü sipâh-ı İslâm-penâh leyle-i mezbûrede leşker-i küffâr-ı mağrûrı makhûr ve gemiden taşıra çıkanların vûcûd-ı habâset-alûdlerin arsa-i hayâtdan dûr eylediler. Vakt-i seher ki Hurşid-i Çemşid-peyker temâşa-gâh-ı subh-i enverde cilveger oldu. Dâmân-ı ufki tâ be-giribân-nejâd dimâ-ı müşrikândan mânende-i şafaku'l-kevn uruk-i hun ve fezâ-yı vesî'-i leyîl pür-ğasaki bir rütbede müsteğrik-i hûn-âb-ı şeb-hûn buldu ki her çend ki seimend-i cihân-gerd ve gitti nevred ile etraf-ı kûh ve sahrâya revende oldu ise vakt-i çast-gâh-ı bülende degin ancak ol seylâb-ı hun ve arsa-i kâr-zâr şafak-ı kevnden mihnât-i vâfiye ile kenâr-gûr-ı sukûn oldu. Ve gemiler ile gelen leşker-i nikbet-eserden gemicilerden mâ'adâsi ol tufân-ı belâdan sahil-i necâta resîde ve ol varta-i helâkdan kenar-ı hayâta raht-keşide olmadılar. Ve mücâhidân-ı İslâmiyân alâdkları keştileri istidâd-1 nâire-i harbde suhte ve küffâr-ı dûzah-kararını ekserini dâr-ı dûnyâda nâr-ı dûzah ile efrûhte eyleyüb uzamâ-yı siyeh-sâlâtından bazını silsile-i ûsâra ruhsâra çeküb İznik Kal'ası kurbûne degin ma'an getürdüler. Ve ol 'yevm-i fethin sabâhu ki Cenâb-ı Fettâh (celle şânehu) ebvâb-ı nusret ve esbâb-ı fursatı rûy-i asâkir-i kişver-ğuşâya gûşâde ve ol pâdişâh-ı dîn-penâh rûy-i tazarru' ve ibtihâli bu nûamâ-yı la-yuhsânın şûkrânesiyle zemîn rukû' ve sucûd-i huzû'a nihâde eyleyüb ale'l-fevr inân-ı teveccûh ve azîmeti cânib-ı hisâr-ı İznik'e ma'tûf ve meyân-ı hayl ve hisâmda şevket-i Süleymani ile livâ-yı Müslimâniyi evc-i âsumâna ref' eylemeye himmet-i şâhâne masrûf eyledi. Ve bi-tevfîk-i İlâhî bir seher-gâh-ı sipâh-ı nusret-penâh ile misâl-i seyl ve bahar hisâr-ı üstüvâr-ı İznik'i dâyiren-mâdâr ihâta ve kayd ve bend ile ma'an götürdükleri sanâdid-i küffârm reh-nûmûnlukları ile feth-i kal'ânın himmet-i ehveni intizâm buldu. Zira derûn-i kal'ada olan küffâr ol leşker-i makhûrun iindâdına ümmîdvâr iken kendülerden ziyâde giriftâr görüb ve müddet-i medîdeden beru âvâze-i ma'delet ve kuvvet-i Devlet-i Orhanîyeyi istimâ'la cümle a'yân-ı memleket ve muayyânân-ı âhâlî-i vilâyet rû-be-râh-ı der-gâh-ı merhamet penâh Orhan Hân ve isti'zâr ve istîgfâr ile emân el-emân ile tâlib-i afv ve ihsân oldılar. Ol sultân-ı âlî-şân bir pâdişâh-ı kerîmül-ahlâk ve amîmül-imtinân olmağla mesfûrunu merhamet-i bî-dirigine meşmûl ve iltîmâsların hüsn-i iltifât ile kabûle mevsûl eyleyüb ahâlî- şehr ve sipâh ve erbâb-ı sanâyî' tevakkuf ve teveccûhe muhtâr ve hâkim-i şehri ki İstanbul Tekvûri kavminden idi. Huddâm ve emvâl ve iyâliye ol semte teveccûhe ruhsat ve mezkûr-ı dil-kûrdan

⁴⁰⁵ Allah havayı Hazreti Süleyman'a teshir eyledi. Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 81.

gayrı bir ferd kendü menzil ve me'vâsimi terk eylemeyüb uslûb-i kadîm üzre mukîm oldılar. Zira bilâd-ı sâyireden ziyâde zîl-ı saltanat-ı Orhanî'de merâhim-i eltâf ile istirahât me'mûluyla irâdet ve ol şehriyâr-ı kerem-kârin şehrâ duhûlunda cümle-i havâss ve avâm istikbâline mübâdere eylediler.

Beyt

Minnet-i Hüdâ-ra ki şeb-i fire-reng-i mâ
Âher be-âher âmed u bûy-i seher resîd

Çünkü ol sultân-ı mücâhid ve muvaffak ve leşkeriyân-ı mücidd râh-i hak derûn-i hisâra raht-endâz-ı ikamet ve bir kaç gün besâtîn-i pür-tîzininde hurrem ve handân-ı istirahât eyledi. Zira şehr-i mezbûrun bustan-ı dil-gûşası letâfet ile mümtâz ve âb ve hevası nezâfet ile misâl-i fasl-ı bahar ser-efrâz olduğuna bu iki beyt-i pür-mâ'nâ iki şâhid-i güyâdir.

Beyt

Be-gîfi şod ân şehr âreste
Çû firdevs-i pür-nî'met u haste
Beher kûyeş araste menzîl
Ki ez-diğeneş-i taze şod her dili.

Şehr-i mezbûr Sam bin Nuh (aleyhisselâm)ın âsârından ve sâyir bilâd-ı Rûm'dan kadîm olduğu meşhûr-i havâss ve avâmdir. Ve tufandan mukaddem olan imârâtından bir alâmet-i garîbe budur ki ittisâlinde olan deryâcenin derûnunda sengin binâ ile ma'mûr bir şehr-i azîm nûmâyândır ki ba'zı kerre killet-i bârân sebebiyle suyu noksan buldukda sayyâdân-ı mûrg ve mahi imâretlerine sarf içün esbâb ve âlât çikardıkları meşhûr ve mütevâtîr ve malûm ola ki bu ahhâri tâhrîri zamânında ba'zı sikâtdan mesmû' oldu ki deryâce-i mezâreden ba'zı kimesnelere tohum-ı zeytun ile memlu' bir kaç aded kûp çikardılar. Ter u taze bundan ma'lûm olur ki tohum-ı zeytun mûrûr-i e'vâm ve şuhûr ile fenâ-pezîr olmaz imiş. Sûbhâne'l-kâdir. Ma'a hâzâ bu şehr-i ma'mûr ol bahreynin kenârında vâki' şehrden yüksek olan sudadır. Ve bu deryâcenin keyfiyet-i hudûsi ma'lûm degildir.

Beyt

Kes ci daned k'enderîn bahr-i amîk
Çün şodend ïn-kavm u millet-hâ garîk
Gark ïn-deryâ şode çün Kavm-i Nuh
Sad hezârân keşfi çün ebdân-ı ruh.

Elhâsî; Orhan Beg şehr-i mezbûrun acâyibât ve ğarâyibât ve kadîm ve hâdis-i imâretine dil-i ferâset-şî'âr ve dîde-i i'tibâr ile mütefekkir ve nazîr oldı. Husûl-i feth-i karîb ve şumûl-i nasr-ı garîbe lisân-ı halle hamd ve sipâs ve ni'met-i gayr-i muterakkibenin zunnânda şükâr-ı bî-kiyâs eyleyüb sükkân ve kuttânını nevâziş-i dil-dârâne ve mülâtefât-ı mihrâbâne ile te'lîf ve teskîn eyledi.

Beyt

Cenâh-ı rahmeteş ez-yümn-i âdili mebsût

Cenâb-ı nusreteş ân ferr-i İzidî mağbût.

Ve ol şehriyâr-ı merhamet-disârin zamân-ı seyrânında bir mahal-i gûşâdede Ayâ Kilûs demekle ma'rûf bir kilise-yi büzürg kurbünde aceze-i fukarâ ve bî-nevâ ve bî-dest u pâ erâmil-i eytâm ve zu'afadan bir gûrûh-i enbûh su'ûbet-i eyyâm-ı muhâsaradan çekdikleri mihnet ve meşakkat ve bikesliklerini müş'ir "er-râhimüne, yerhamu hümür-Rahmân"⁴⁰⁶ mazmûm üzre arz-ı hâl eylediler. Ve içlerinden bir mikdâr avrat-ı mâh-rûy ve hevâtîn-ı stümbül-bûy ki cümlesi bî-kes ve kûy ve bî-karâbet ve şüy idiler. Yekpâre ol pâdişâh-ı merhamet-penâhin güzer-gâhundan kiyâm ve ester-i lihâm ve isti'tâf ile arz-ı merâm eylediler ki cümlesi ahâli-i hisârın sipâh-ı be-nâm ve a'yân-ı sâhib-i makâmin nisvân-ı sâhib-i ihtişâmları idi ki suhûr-ı evvâhlari eyyâm-ı muhâsama ve muhâsara ve makâm-ı mücâdele ve müşâcerede guzât-ı İslâm ile mukâtelât ve mukâbelât eyleyüb cümlesi tîg ve dest-i guzâtda varta-i belyiyâta reside-i kâse-i zehr-âlûd-i kahr-i llâhiyyeden şerbet-i mevt keşide ve bazıları dahi mahmâsa-ı kaht ve ta'ûn ve belyiye-i gûna gün ile ciğer-hûn ve ağuste-i hâk ve hûn olub bu firka-i bî-çâregân el-ân bî-kes ve nâlân olub gayet ve izdirâr ile nazar-ı merhamet-eser-i pâdişâhâniye şâyân-ı ümmîd-i lutf ve ihsân eylediler. Ol kân-ı merhamet yani Sultân Orhan Hân-ı sâhib-i mürtâvvet dahi kanûn-ı mukarrere-i "ve eşfekatu alâ halkillâh"⁴⁰⁷ mazmûnu üzre dîde-i terahhum ve telattufi salâh-ı hâl ve encâh-ı e'mallerine gûşâde eyleyüb cümle-i sipâh ve guzâti tergîb ve muktezâ-yı emr-i merğûb-i "ve enkih'û'l-eyâma minkum ves-sâlihîne min ibâdikum ve imâikum in yekûnu fukarâe yuğnihimullâhu min fadlihi vallâhu väsi'un alîm"⁴⁰⁸ mazmûn-ı meserret makrûn ve sadâkat-meşhûni üzre terâdî-i cânibeyn ve meyelân-ı izdivâc-ı fîma-beyn ile asla bir ferdi bî-kes ve bî-nevâ komayub cümlesini nikâh-ı Şer'iyyeye getürüb her kim arzû-yi kethûdâyi ta'yîn eyledi ise ber-vâfk-ı merâm ve ol kısverde sâhib-i makâm eyleyüb ol mazlûmelerin tamâmını nâil-i makâsid ve merâm ve kanûn-ı Şer'i at ve hikmet-i menzili ile väsîl-ı kâm eyleyüb bu ma'nâ ol kısverde bâ'is-i izdiyâd-ı cem'iyyet ve intizâm ve ahâli-i beldenen bûnyâd-ı nizâmı takviyet ve istihkâm buldu. Ve meyl-i hâtur-ı Orhânî dahi ol şehri pây-ı taht-ı sultânî ve nakl-i esbâb-ı ictima' ve cihân-bânî itdirdi. Çünkü ol hüsrev-i gazinin asl-ı niyyet ve uluvv-i himmetin ilân-ı a'lâm-ı şe'âyîr-i İslâm ve bûnyân-ı şerâyi' ve ahkâm idi. Me'âbid-i kadîm-i kûfrîden bir kılısa-yı azîmin bûnyâdim tağyîr ve camî-i kebîr itdürüb ve çûb-i çeliqa ve salîbden mihrâb ve minber binâ ve bir âher imâret-i kûbrâyi taleben istifâde-i ders için medrese binâ ve ehl-i ilm vefadâ me'vâ eyledi. Ve umûm-ı feyz-i merhamet-rusûm ve intifa'-ı fukarâ ve miskîn-i mahrûm için itâm-ı ta'am ve ehl-i sefer ve hazar ve ziyâfet-i mîhmândârî-ı âyende ve revende için dervâze-i şehirde bir ribât istibna ve inşâ buyurub ve vazîr-i kanûn-ı itâm ve ol rûzda bast-i bisât-ı ihsân ve in'âm ve maktû'ât-ı havâss ve avâmi kendü dest-i deryâ-nevvâli ve keff-i iber timsâli ile tu'me-i gûnâ-gûn ve me'kel-i mütenevvi'a "ve lehüm fîhâ mâ

⁴⁰⁶ Merhametli olanlara Allah da merhamet eder.

⁴⁰⁷ Allah'ın mahluklarına şefkat etmek gereklidir.

⁴⁰⁸ İçinizde bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah onları lîfî ile zenginleştirir. Allah lîfî bol olandır, bilendir. Kur'ân-ı Kerîm, Nur, 32.

yeştehûn"⁴⁰⁹ mazmûn-ı meymenet-makrûnî üzre aded-i nûcûm-ı âsumâni zurûf-ı avânide ve ecvâf-ı kesirûl-berekâtda "ve cevânîn kel-cevâbi ve kudûrin rasiyâtin"⁴¹⁰ ile gürûh-ı fukârâ ve mesâkîn ve vâridîn ve sâdirîne taksim ve ol dârûz-ziyâsetin rûş-ı itâm-ı âmimîni ta'lîm ve sabâhdan ahşama degin ğadâ-yı ğadâ ve hûres-ı aşayı bin-nefs kendüye müheyŷâ ve hengâm-ı leylde dahi mişkût-i devlet ve şem'dân-ı subhunu mesâbîh-ı nebân-ı şem'-sâz ve yed-i beydâ-i nûr-eşânîde leme'an itdirir idi.

Beyî li-müellifihi

Be-künc-i tîre rûzân hem çû hurşid
Be-dest-i hod fûrûzân şem'-i ümmîd
Be-ihsân zân şode hurşid meşhûr
Ki ber-her zerre bâled çeşme-i nûr.

Dokuzuncu Hikâyet

Süleyman Paşa vâlid-i mâcidinin memleket-i İznikmid'i kendüye tefviz ile istiklîl ve mihribâni-i Orhan ile tevsî-i memâlik-i İslâmiyye'ye muvaffak ve Yenice Tarakçı ve Göynük ve Matrine şehrlerinin bir seferde keyfiyet-i feth ve nusretin beyân ider.

Kaçan ki meşşâtagân-ı tevkîfât-ı Rabbânî sufûf-ı mûcâhidânın esnân-ı şânesân-ı rumh ve sinanıyla bir ikbâlin tarra-i ilmini şâne-zenlik ile ser-efrâz ve rabitâ-i tedbîrât-ı insanı bir mukbel-i dîn ve devletin mehâsinini mânenede-i zülf-i pûr-tâb-ı hübân ser-engüsl-i tedkîkât-ı zamânî bire meşşâtagiye âğâz eyleye. A'vân ve ensârdan bir cemâ'ati birbirine peyveste ve cem'iyyeti müy-i semen-bûyân gibi makbûl ve merûb ve mûmtâz olmak iktizâ eyler.

El-kissa: Çünkü şehzâde-i mûcâhid sahib-i mehâmid Süleyman Paşa'ya avân-ı cihânî-i baht ve ikbâl ve zamân-ı müsâ'adet-i haşmet ve celâlde eyâlet-i İznikmid'e vâlid-i mâcidinin tarafından mercû' ve esbab-ı cihân-giri ve bevâ'is-i dîn-perverisi müheyŷâ ve mecemû' olub peder-i büzung-vârından istihâre ve âlim-i esrârdan istihâreden sonra 732 (1331-1332) senesi şühûrunda sipâh-ı mûcâhidânı huzûruna da'vet ve Yenice Tarakçı ve Göynük ve Matrine kılâ' ve bikâ'ının feth ve teshîrine azîmete niyyet ve evvela kurb-ı civâr münâsebeti ile asâkir-i nusret-meâsîri Geyve semtinden ta'yîn eyleyüb perçem-i alem-i feth-i İslâmî Yenice Tarakçı Vilâyeti semtine meşşâtagi-i "Nasartu bis-sabâ"⁴¹¹ ile câmîb-ı şîmâlden efrahte ve sâye-i imtidâd-ı adl ve merhameti mefârik-i sükkân-ı memlekete endahte eyleyüb kanûn-ı mukarrere ve meslek-i "men adele meleke"⁴¹² mazmûnuncâ mü'min ve kâfirin mûlk-i kulûbunu musahhar-i lutf ve ihsân ve mazhar-ı merhamet ve imtiân eyledi. Ve Yenice Tekvûri basar-ı tahaddüs ve nazar-ı teferrûs ile mu'âyene eyledi ki cümle-i nûfûs reis ve merûs ol asker-i nusret-eserin istîlâ ve temekkününe tâlib ve ber-haseb-i tecârûb hâl-i ebâ'id ve akaribden ma'lûm edindiler ki bu devlet-i

⁴⁰⁹ Ve onlar için orada hoşlarına giden seyler vardır.

⁴¹⁰ Süleyman için o ne dilerse, mabedler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç kazanlar yapardır..., *Kur'ân-ı Kerîm, Sebe'*, 13.

⁴¹¹ Sabâ (rûzgarın)dan yardım aldım.

⁴¹² Adâletli davranışan gerçek hâkim olur.

müneyyedîn muhâlifleri hemîse menkûb ve makhûrlardır. Tekvûr-i mezkûr bizzarûrı tarîka-i sulh ile fermân-darlığa mütemâyil ve kabûl-i akd ve zimmet ile teslim-i mülke kâil oldu. Çünkü şehzâdenin dahi eben an ced sîdîk-i ahd ve vefâsi meyânı kûsfâr ve İslâm'da ma'hûd ve meşhûd idi. Tekvûr-i mezkûr ahâlî-i hisârın mu'temedlerini temşiyet-i maslahat için, hizmet-i şehzâdeye feristâde ve teslim-i memlekete rızâ-dâde olub izhâr-i tezâllûl ve darâ'at-i inhirât silk-i itâ'ati kabûl ile niyâz-mend oldu ki bu mâlik olduğum mûlk-i muhakkir-nisâr makdem-i hümâyûn ve bundan gayri memlekeler dahi ser-âvâr-ı devlet-i rûz-ezfûndur.

Beyt

Ey kadr-i tura arsa-i âlem ser-kûyî
Ez-mûlk-i tura mûlk-i Süleyman ser-i mûyî
Cuz-der kenef-i arsa-i adl-i tu ne-zîbed
Herkes ki teveccûh koned imrûz be-sûyî.

Lâkin eltâf-i bî-diriglerinden mütevakkî'dir ki ibkâ-yı bidâ'at-ı hayat-ı can ve hîfz-ı ırz ve nâmûs-i hân-mân ile nehb ve gâret-i emvâl ve iyalden himâye ve siyânet buyuralar deyu niyâz-mend ve kabûl-i uhûd ve ukûd-i ma'hûddan sonra şehzâde-i sâhib-i cevân-baht ber-muktezâ-yı halk-ı Kerîm iktizâ-yı cevân-merdî-i kadimini tekvûr-i mezkûrun hakkında zuhûra getürüb teslim-i hisâr ve memlekeden sonra cümle-i mehâfât ve âfâfdan emîn eyleyüb kendü dahi temellük-i mûlkden sonra ol yerlerin vadî' ve şerifini şayeste-i eltâf-ı azîm ve sezâ-vâr-ı ihsân-ı amîm eyledi. Ve ahâlî-yi memleketen cümle san'at-ı şâne-terâşı ve mil'aka-sâzî mücid ve müdâvîm olmalarıyla metâ'lari tamâmî-i memleketi Rûm ve hudûd-ı Freng'e degin mürevvik ve makbul olmağla etrâf-ı bilâddan bu metâ'in bey' ve şîrâsî içün gelen tâlibler bunların hânelerde hem-vâre mülâzîm idiler.

Beyt

Herkes qû sabâ be-şâne sâzî
Ba-turre-i yar kerde bâzî.

Ve şehzâde-i müşârûn-ileyh Yenice Tarakçı'da itmâm-ı mehâm ve bast-ı îlâm-ı feth-i İslâm'dan sonra Göynük fethine niyyet ve sipâh-ı nusret-penâh ile azîmet ve varub anı dahi muhâsara ve ahâlî-i memleketi zâhiren ve bâturnen izhâr-ı merâhim ile mutayyibü'l-hâtır ve sa'at be sa'at işâ'a-i kanûn-ı merâhim ile ol tâife-i pûr-inâdin havâtrıların makâm-ı istî'âden mertebe-i istib'ad ve muhlisân-ı ehl-i vedâda mevsûl eyledi. Ve Göynük tekvûri dahi sâir mûlûk-i civâr gibi salâh-ı halini taleb-i emânda görmekle teslim-i hisâra riza ve ehl ve iyâl ve can ve mâl ile ehl-i Tevhîd ve imânın hisn-ı hasn-ı merhametinde istimân buldu.

Ve şehzâde-i bûlend-ahter ol kişiverte herkesin ri'âyet-i hâtırın kanûn-ı mukarrer ile ahlâk-ı dil-ğarîb ve mekârim ve merâhim-i karîb ile teskîn ve mutma'în eyledi. Ve ol yerin ehl-i hûrfeti cümleten mevtân ve gazâl eylediler. Ve Mudurnu Tekvûri dahi bizzarûrı gerden-i teslimi ol şehzâde-i mâlik-i rikâbin tavk-ı mutâva'atiyle mutavvik ve mûlk-i nâ-yâb-dârın siklet-i meşâkkel-i muhâfazat ve

mehâfâtını be's-i şedid-i tîg-i hadîd ile gerdeninden bıraqub tavk-ı ubûdiyet ve hizmet-güzâriye ser-fûrû ve kal'a ve memleketi rağbeten ve rahbeten cenâb-ı şehzâde-i âli-nejâda teslim ve kendüyi adâd-ı mahsûsan-ı muhlisân-ı mu'âhidândan ma'dûd eyledi. Ve ol hatta-i dil-ârâ dahi kudûm-i meyment-luzûm-ı şeh-zâdeden dâhil-i dârûsselâm-ı İslâm olub bir mertebe bast-ı kavânîn-ı adâlet eyledi ki ahâli-i memleket keşki bundan akdem memleketimizin darâlığı böyle hüsrev ve âdile mensûb olaydı deyu teessûf eylediler. Ve bu mekârim-i ahlâk-ı mülâyîmin zuhûr ve hüsn-ı mu'âşeret ve musâlemetin vufûrundan nice mevâzi' ve kılâ'-i âher bî-mübâlağa ve teşeddûti tâbi' ve tayî' oldılar. Ve mesâkin-i küffârdan büzürg ve küçük ve pîr ve cevân ve kûdekden vefreti vâfîri bî-sebk ve tekâlîf ve bî-irtikâb-ı ǵılzat-ı anîf sa'âdet-i İslâm ile ser-efrâz ve mezâlet-i siğâr-ı ehl-i zîmmet ve tekâlîf-i harâc ve cizyeden halâs ile mertebe-i i'zâz ve imtiyâz buldilar. Ve Yenice Tarakeci ve Göynük ve Mudurnu vilâyeflerinin üçü dahi tevâbi' ve levâhîki ile tarîka-i sulh ve emân ile dâhil-i havza-i ehl-i Tevhid ve îmân oldı. Sûkkân-ı memleket ve kuttân-ı vilâyetin envâl ve evlâd ve iyalleri ta'arruz-i leşkeriyândan ber-haseb-i emn ve emân me'mûn olub sipâh-ı mucâhidâna sâyir bilâd-ı kâfîri gibi nehb ve gâretden menâfi'-i zâhirî ve nef-i dûnyevî ve seby ve esirden ellerine ka'an bir nesne girmeyüb mutlakan sıfrı'l-yed kalmalarıyla şeh-zâde-i sipeh-dâr ve asâkir-i nusret-şî'ârdan herbirine mikdar-ı ekâdâr-ı emlâk ve mezâri' ve ziyâ'dan kanûn üzre temlîk-i hisse ve iktâ' ta'yîn ve cümlesinin hâtrlarını ol atâyâ-yı naflâ ile te'lîf ve teskin buyurub meçâfî-i ahvâli vâlid-i mâcid-i mücâhidînin hizmetine arz eyleyüb envâ'-ı istihâsan-ı vâfirine mazhar ve şeh-zâdesinin teshîr eylediği vilâyetlerde vech-i ahsen üzre vaz' eylediği kanûn-ı mukarrer ve meyân-ı mücâhidânda batnen-ba'de-batnîn ve akaben-ba'de-akabin müstemir ve intikâlât-ı Şer'iyye ile beynlerinde menâfi'-i kesîre müyesser oldı.

Onuncu Hikâyet

Sultân Orhan'ın Gemlik Kal'asına azîmet ve tevâbi'ine niyyet-i feth ile azîmet ve teshîrine muvaffak ve erkân-ı devletin hüsn-i tedbirleriyle tehdide muvâfakati beyânundadır.

Re'y-i sâkib-ı erbâb-ı fitnat ve fîkr-i sâyib-ı ashâb-ı ferâsete rûşen ve vâzihdir ki cibillet-i efrâd-ı insanîde iktizâ-yı kudret ve tevânâyisi kadar hemîşe hebb-i istilâ ve istî'lâ meftûr ve muktezâ-yı kuvvet-i nefşânisi üzre ref-i nâmülâyîm-i tâbi'ata hem-vâre mecbûl ve mecbûdur.

El-kıssâ: 734 (1333-1334) senesi şuhûrunda cenâb-ı Sultân Orhan Gâzî makarr-ı hûkûmeti olan İznik'te sa'âdet ile serîr-i saltanatda otururken bir gün havl-i humâ-yı fezâ-yı ad altında tedbîrât-ı mesâlih-i mülki içün hûş-mend-i kâr-azmude ile musâhabet eder iken hâtr-ı münâfrîne hutûr eyledi ki Hisâr-ı Gemlik ki hem-civâr-ı bilâd-ı İslâm ve bi-tevfîkihi teâlâ anın fethi makdûr-i asâkir-i nusret-fercâmdir. Bu ana degin teshîrinde tevakkuf bî-mu'ayyendir. Ma'a hâzâ elhamdu lillâhi teâlâ niyyet-i teveccûhümûz mâlik-i kûfriyyeyi dârû'l-İslâm'a ilhâk eylemeğe ihtimâmdir. Bu kelâm-ı hayr-encâmi zîb-i gûş-i hass ve amm buyurduklarında pîrân ve kârdânân-ı rûzgârdan bir cemâ'at meçârî-i ahvâl-i zamâni zebân-ı sâdîkû'l-beyân ile

böyle nakl eylediler ki; Ebü'l-mücâhidin Osmân Beg Gâzî (nevvera merkadehu) zamân-ı hayatında Ağca Hoca Alb'ı ve ba'dehu Kara Timûrtâş'ı ol hisârin dâ'îye-i fethiyle me'mûr eylemişdi. Şimdi mahall-i mezbûrun keyfiyet-i medâhil ve mehâric ve tedâbir teshîrinden anların vukûf-ı tammi olmak gerekdir. Binâen-aleyh ol server-i mücâhidân-ı dîn Timûrtâş'ı istihzâr ve ol yerin vech-i ahsen üzre tedbîr-i tevcihini istihbâr buyurdukda mûmâ-ileyh bu vecihle leb-cenbân-ı cevâb-ı bâ-savâb oldu ki Osmân Beg'in zamân-ı sa'âdet-iktirânında ittifâk-ı guzât ile bir defa mevsim-i payız yani güz fashında hisâr-ı mezbûreye müteveccih olmak münâsibdir. Zira ol vakt-i merkûmede mahsûlât ve gallât ve esbâb-ı ma'âş-ı me'kûlât naklinin mahallidir. Varub cümlesi nehâb ve gâret ve hark ve hasâret eylesünler ki fasl-ı zemistânda killet-i e'sâr ve zehâyirden nâşî tazyîk olub evvel bahar meymenet-âsârda pâdişâh-ı gayyur asâkir-i mansûre ile ol tarafa müteveccih ve mustahfîzân-ı hisâra ya İslâm veya teslimden gayre çare bulamayub bizzarûri tekvûr-ı mağrûr gerden-i itâ'ati kılâde-i mutâvâ'a keşide eyleye deyu hatm-ı kelâm eyleyince Timûrtâş'ın bu re'yi ve tedbîr-i dil-pezîri münâsib ve ahsen görülüb hemân meclis-i mezbûrede techîz-i askere fermân ve mûmâ-ileyi maslahat-ı merkûmeye namzed buyurub zûmre-i mücâhidândan müsellâh ve müretteb beş yüz kadar mûbâriz-i saf-şiken ihtiyâr ve murâfakata ta'yîn ve ırsâl buyurdu. Timûrtâş dahi münâsib buyurduğu vecih üzre varub ahâli-i kal'anın cümle mahsûlâtın târâc ve gâret ile itlâf ve mevâdî' ve nevâhinin galat ve hubûbatını baharda müteveccih olacak sipâh-ı İslâm'a zâhire olmak üzre der-enbâr iddihâr eyleyüb ehl-i kal'a esbâb-ı ma'îset nakli içün taşra çıkarmayub bu siyâk üzre derûn-ı kal'ada zarûret-i külliyye giriftâr oldılar. Vaktâ ki mevsim-i fasl-ı bahar ile kûh ve sahrâ sipâh-ı riyâhîn ve kûste-zâd ve leşker-gâh-ı guzât-ı sufûf-ı cevâنân-ı çimen ve sunûf-ı lâle hamrâ-yı gûşenden mûmâsil-i fezâ-yı kâr-zâri oldı. Asâkir-i şükûfe sebze-zâr-ı saz-berg-i cihân-dârî ile etraf-ı kışver-i çimeni taht-ı tasarruf-i iktidâra resîde ve sultân-ı gûl-i nevrûzi î'lâm-ı sa'âdet ve firûzî destiyâri-i tâli'a-i sabâ ile meğârik-i sipâh-ı mücâhid-pîşe gûl-zâra keşide eyledi.

Beyt

Be-yek heme mûlk-i cihân sabâ bi-girift

Be-feth-i bağ şode her nefes âred gîra

He an hayâl ki cannak beste ender-i dil

Nemûd âyîne-i âb ez-kemâl-i safâ.

Ve Sultân Orhan Gâzî tamâmî-i kümât-ı ebtâl ve dil-âverân-ı mîzmâr cidâl ile müteveccih-i teshîr-i kal'a-i küffâr-ı harbî ve istihsâl-ı mûlk ve istisâl-i a'dâ-yı dinde müterassid-ı nusret-i gaybî olub inhisâr-ı hisârdan sonra otuz gün mikdâri leyî ve nehâr etrafda ceng-i sultânîye mûbâseret ve livâ-yı zaferi muhâzat-ı kal'ada kulle-i felek-te'yîde refâa mûbâderet eyledi. Ahâli-i kal'a devâm-ı mukâteleden nâşî kat'-ı mevâdd-ı hâb-ı rahatdan gâyet ile âciz ve zebûn ve bî kuvveti kavâyîinden envâ'-ı metâ'ib ve nevâib ile mağbûn oldılar. Tekvûr-ı hisâr nâ-çâr hâb-ı nâ-hâh kabûl-i akd-i zimmet ve taleb-i emân-ı mîrûvvet eyleyüb saîr mûlûk-ı küffâr gibi terk-i cidâl ve inâd ve ebvâb-ı kal'ayı rûy-i guzâta gûşâd eyledi. Ve ol sultân-ı âlf-şan kal'a ve

memleketi zînet-i Tevhîd ve îmân ile müzeyyen ve mürettebat ve ra'iyyet ve sipâhi-i kadîmin herbirini merâhim-i eşfâk-ı âmme ile memnûn ve mutayyeb buyurub bu mülâyemet ile ol nevâhîde vâki' nice kılâ' ve mevâdi' ve memleket ve husûnun ahâlisini te'lif-i hâtır ve celb-i kulüb teshîr eyledi.

Beyt

Kılıd-i hâne-i fethest na'l-i mürekkeb-i şâh ki her kûça ki resîde o gûşâde
gest-i sâr

Zı vasf-ı tiğ-i tu zân kasırem ki endîşe burîde geşt çu ber-tiğ-i tîz kerd gûzâr

Onbirinci Hikâyet

*Himmet-i âli-yi Orhanî şehr-i Bursa'da i'lâ-yi mebâni-i hayrât ve inşâ-yn
erkân-ı me'lîm ve sadakât ve ol imârât menâfi'-i erzâk-ı fukarâ içün ta'yîn-i tezyîn
ve ehl-i hak ve yakın ve kâffe-i mesâkîne ta'yîn eyledügîn beyân idüb Rasûlullah
(sallallahu aleyhi vesellem) "es-sa 'âdetu kullü's-sa 'âdeti tâlî'l-omri fi-ta'atillahi
teâlâ".⁴¹³*

Beyt

Ganîmetest cevâni vü devlet-i dûnyâ

Zı behr-i kesb-i sa'âdet-i mevtin-i ukbâ.

Nitekim meymenet-i takviyet-i din-i Mûslûmani ile mehâsin-i inâyet-i Yezdânî ve bidâyet-i zuhûr-i cevân-bahî-i Orhanîde müsâ adet-i baht ve tâli'-i zamânîden müddet-i medîd mesâlîh-i mülki ve dînî kavânîn ve âyin-i Şer'-i mübin ile nizâm ve nice rûzgâr-ı şevket ve satvet-i hüsrevânesiyle e'âdi ve kûffâr-ı liâmmîn memleket-i havâtırı bî-intizâm olub vucûhla şîve-i din-perverî ve kûfür-güzâri ve şîme-i merhamet ve dil-nevâzi ile evliyâ-yı devlet tavr-ı aduv-perdâzide nu'ut-ı mehâmid-i dil-hâhi "vellezîne yücâhidûne fi-sebîllâhi bi-emvâlihim ve enfusihim a'zamu dereceten indellâh"⁴¹⁴ mazmûn-ı sadakât-mêshûni üzre meyân-ı hüsrevân mutâ' ve cihân gûşâyân-ı şuka'da nâm-dâr ve zilâl-i memdûd-i merâhim-i eltâfi esnâf-ı ulemâ ve fukarâ ve muvahhidâna mekârim-i evsâf ile ber-lîbk-ı zill-i llâhi cihân-dârî ve pâdişâhî ile sabitül-ekdâm ve pây-dâr oldu. Amma diâde-i basîret ve ibret ile cihân-ı nâ-pây-dârîn keyfiyet-i ahvâlini ayne'l-yakîn müşâhede ve dûnyâ-yı bî-vefâniñ inkidâ-yı hayat-ı bî-meâlini ve dâr-ı fenâniñ infisâm-ı devlet-i bî-bekâsını hakke'l-yakîn mülâhaza ve mûbeşşirân-ı âlem-i kuds ve melâ-i a'lâdan bu nevâ-yı şevk-efzâyî gûş-i can ile istimâ' eyledi ki

Beyt

Kadem nih ber-ser-i gîti ki hest in paye-i ednâ

Vü re'y-i in-mekân câyîst âlf cây-ı tust âncâ

Tûra bâlâ-yı cism u can makâmi dâde-end ey dil

Me-kon der-cism u ten menzil ki in dûnest vâ'd-i vâlâ

⁴¹³Saadet Allâh'ın rızasında geçen uzun ömürdür.

⁴¹⁴Inanan, hicret eden, ve Allah yolunda mallarıyla, canlılarıyla cihâd eden kimselere Allah katunda en büyük dereceler vardır..., Kur'an-ı Kerîm, Tevbâ, 20.

Felâ cerem, eyyâm-ı tevânâyî-i devlet-i dünyevî'de iddihâr-ı mesûbat-ı uhrevî ve tertib-i menâzil-i ma'nevîyi ehemm-i mühimmât ve metâlib ve etemmi-mebâ'i ve me'ârib biltüb tarîk-i hakda mücâhede-i nefs ve mâl ile cehd ve iotihâd ve kâdir oldukça mahzûnât-ı zehâyir-i mâl-ı fani ve kunûz-ı hazâyin-i cihâñ hazîne-i ma'mûre-i infâk ve eşfâk ile muktezâ-yi delîl-i "mâ indeküm yensedu ve mâ indellâhi bâkin"⁴¹⁵ mazmûnu üzre tebdîl eylemeği salâh-ı hâl ve mâla muvâfîk görüb dâr-ı dünyânın nişîmen-i mürevvic ve menâzil-i muravvihlerini cihet-i mulahâza-i tettârik ve ihtilâl ve tebeddül-lâ yezâl ile intikâl ve cihet-i sukûn-ı havâtrû-ı gurefât kurb-i menzile-i uhrevî üzerine terciha asla i'tibâr itmeyüb ta'mûr-ı mesken-i dârûl-hulûdi imârat ve hayrât ile ihtiyâr ve va'de-i sîdîk-ı "men benâ mesciden lillâhi, benallâhu lehu beyten fi'l-cenneti"⁴¹⁶ muktezâsına kesb-i cem'iyyet-i havâtrû ve teskîn-i kulûb ile hem-vâre na'im-hân-ı ihsân ve itâm ve taksîm-i fevâid-i ifdâl-i in'lâmda hadîs-i camî-i "mâ min şemlin efâdu min i'lâmi kebedin ca'i'in"⁴¹⁷ tibkinâca evbâb-ı hayrât ve sadakâti kendü dest-i deryâ-nevâliyle rûy-i fukarâ ve müstehakkîne gûşâde eyledi.

El-kîssâ: 736 (1335-1336) senesinde niyyet-i bûlend-i sâdîk ve himmet-mânend-i subh-i şârik ile evvela şehr-i bihişt-âbâd-ı Bursa'da bûnyâd-ı zîkr-i hayrî ve bûnyân-ı evbâb-ı birri te'sîs buyurub hâlisen li-vechillâhi teâlâ ve taleben li-merdâti men-lâ ilâhe sivâhu bir camî-i şerîf binâ ve de'âyim ve kavâyîmi mâye-i mukavvâ-yı fahvâ "le-mescidün üssise ale't-takva"⁴¹⁸ müesses ve mu'allâ ve kanûn-ı hendese üzre müştemil me'âlim-i hûdâ ve muhtemel mehâfil-i ders ve fetva bir mederese-i latîf inşâ ve cem'iyet zûmre-i efâdîl-i ulemâ ve mûmâsil umur-kârân-ı "ve allemnâhu min ledünna ilma"⁴¹⁹ ile ihyâ eyledi. Ve ebnâ-yi sebîl içün rizâen lillâh bir hân-gâh ve bir karbân-sarây-ı âlî ve bir imâret-i me'âli ki ne'im ve nevâl-i bî-zevâl ile menâfi'-i fukarâ-yı câyi' ve zu'afâ-yı tâmi' feyz-i asumânî-misâl mütevâli ve seyyâl oldu. Ve riyâdan müberrâ har-vârlar ile sim ve zer-i musaffa ve kantarlar ile nukûd-i serh ve sefîd-i mücellâ-misâl dehekânân-ı mezâri' pîşkân üzre hâk-i tîre üzerine pâşide ve tohum-i beru mendî-i hasenât ve nihâl-i müsmîr-i sadâkat ve zukûti kuştezâr-ı a'mâl-i sâlihâta nişânde eyledi ki me'mûldur ki bu kelâm-ı hâkîkat mense-i "vellezine yûnfikûne emvâlehum fi-sebîlilâhi ke-mesel-i habbetin enbetet seb'a senâbile fikulli sünbületin mi'etu habbetin vallahu yudâ'isu li-men yeşâ"⁴²⁰ ile bu arsa-ı dünyâ ki mezra'a-i ahîretdir. Hâsîl kâmil ile devlet-i ebedîyyeye nâîl ola ve ol buk'âim tervîci içün memleket-i mahrûsesinde vâki' evkâf-ı şerifesinden hâsîl olan menâfi'-i ulemâ ve talebenin vezâîf-i şehriyye ve seneviyyesine ve kâffe-i fukarâ ve mesâkîne mahsûs ve mansûs buyurub ve ol âsâr-ı cemîlenin tevlîyetini Şer'le Bursa Kadısı ve hâkimine tefvîz eyledi. Ve ol zamândan bu ana degin evlâd-ı hilâfet-

⁴¹⁵Sizin yanınızda olan biter Allah'ın yanında olan bakıdır. *Kur'an-ı Kerîm*, Nahl, 96.

⁴¹⁶Allah için bir mescid yapana Allah da cennete bir ev yapar.

⁴¹⁷Aç bir nefsi doyurmaktan daha faziletli bir şey yoktur.

⁴¹⁸İlk gününden beri Allah'a karşı gelmekten sakınmak için kurulan mescidde..., *Kur'an-ı Kerîm*, Tevbe, 108.

⁴¹⁹Biz kendi katımızdan ona ilim verdik. *Kur'an-ı Kerîm*, Kehf 65.

⁴²⁰Mallarını Allah yolunda sarfedelerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah dileğine kat kat verir..., *Kur'an-ı Kerîm*, Bakara 261.

şî'ârlarının dest-i iktidârlarında ol hayrât ve hasenât minvâl-i meşrûh üzre cări ve müstedâm ve baki belki günden güne fevâyid-i âmmeye mûteza'if ve müterakki olub berekât-ı da'avât-ı müntefi'an ol buk'âin bânişi rûhuna muttasil ve âid ve furûğ ve mağfîret ve ridvân-ı dâr-ı dünyâ ve ahiretde bu hânedân-ı âli-şânın eslâf ve ahlâsinin zamân-ı sa'âdet-iktirânlarında bâkîdir.

Onikinci Hikâyet

Aclân Beg'in inkizâ-yi eyâlet ve keyfiyet-i intikâl-i memleketi ve Sultan Orhan Gâzî'nin Karesili ve Uluabâd cânibine sebeb-i tevecühi ve mahz-ı letâyi-f-i gaybi ile teshîri ve mülk-i kâfirinin zevâli beyânındadır.

Çünkü ol server-i mücânidân yani Gâzî Orhan Hân mesned-i saltanat ve ser-efrâzîde ber-vech-i istiklâl karar yevmen-fe-yevmen tevârûd-i fütûhât ve makâsid-1 te'yidât ile şecere-i netâyic-i ikbâli kemâl üzre kabûl-i bast-ı zîlâl itmişdi. 737 (1336-1337) senesi şühûrunda hüsn-i ittifâkât-ı zamânî ve yümn-i tevfîkât-ı Rabbâni ile kelime-i hakîkat-eş-âr-1 "izâ erâdellâhu şey'en heyye'e esbâbehû"⁴²¹ bu ma'nâyi muhbîdir ki bir gün garâyib-i ittifâkâtdan bir sûret rû-nûmâ-yı zuhûr oldu ki memâlik-i İslâmiye-i Orhaniyeye bilâd-ı kâfirinden Karesili ve Uluâbad vilâyetlerinin kurbiyet-i civârı olub selâtin-i Selçûkiye ümerâsının a'kâbindan Aclân Beg nâmında bir şahs eben-an-ceddin Karesili'nde ol eyyâmda müstakillen vali ve heybet-i esbâb ve emvâl ve kuvvet-i sipâh ve ricâl ile cümle-i hükkâm-ı nevâhiye gâlib ve âlî idi. Amma sûret bu hânedâna musâdekat ve ibtidâ-i zuhûr-ı Devlet-i Osmâni'den zamân-ı Orhanî'ye gelince hemîse ka'ide-i ihlâsa ri'âyet ve muvâfakâtda olub ikamet-i de'âyim-i hizmet-kârî ve idâmet-i levâzîm-i vefâ-dârî içün Tursun nâm bir oğlu âsîtân-ı devlet-i aşîyân-ı Orhanî'de kâim ve mülâzîm ve takdîm-i hidemât-1 makbûle ile silk-i ferzendiyetde mer'i idi. Bi-emrillahi teâlâ Aclân Beg şevket ve istiklâli esnâsında arûz-i sipâh-ı emrâz ile mağlûb-i melik-i melek-i âcâl olub kebir oğlu ki pederinin hizmetinde idi. Vâlidinin fevtinden sonra cümle erkân-ı devletin bî'at ve istihkâmiyeti mesned-i hükûmet-i pederide kâim-makâm olub lâkin bir müddetden sonra andan mütevekkî' olan mevâdd-ı hilâfete zuhûr itmekle zulüm ve siteminden ekser nûfûs mûteneffîr ve remide ve hizmetde olan birâderini hükûmet-i mülk-i pederiyeye kabûl ile müteveffâ Aclân Beg'in Hâci İlbeg'i nâmında olan vezîrini ittifâk-ı sipâh ve ra'îyyet ile ve muvâfakat-ı a'yân-ı memleket ile akd ve ahd ve ol müdde'ânâm temsiyetine zâhiren ve bâtnen cümlesi birbirlerine mütâba'at ve tafsîl ve icmâl-i hal-i vezîr-i müşârûn-ileyh ile arz-1 nüvvâb-1 Orhanî'ye arz ve îlâm eylediler. Ve cümle-i a'yân-ı memleket kabûl-i hizmet-kârî-ı uhûdi ile Tursun Beg'i Karesili eyâletine hükûmet içünâ âsîtân-ı Orhanî'den istid'a ve Tursun Beg dahi serfî-i hükûmetde hevâ-yı temekkûn ile pederinin makart-ı hükûmeti olan Bahkesri'î ve Aydîncîk ve Tırhala ve Manyas şehirlerini Orhan Beg'e piş-keş ve kendûsi takviyet ve te'yîd-i Orhanî ile Edremid ve Kızılca Tuzla ve Pınarhisâr şehirlerinde tevâbi'yle temekkûn eylemek üzre karar-dâde olundı.

⁴²¹ Allah bir şeyin olmasını isterse şebeplerini de hazırlar.

Beyt

Çu havâhêd devlet ez-revzen der-âyed
Zemîn bi şikâfed u rûzî ber-âyed.

Binâen-aleyh Orhan Beg dahi ferzendi makâmında olub ri'âyet-i hâtitiryle mukayyed olan Tursun'ı bu maksadın itmâm-ı mesâlihi için ol bilâdim tehiyye-i esbâb-ı feth ve teshîr ve techîz-i asâkir-i nusret-mesire fermân isteyüb çünkü ubûr-i sipâh Ulubad semtinden iktizâ idüb ve anın hâkimî kendüyi bu hânedânun mu'âhidân-ı kadîminden add ider idi. Ol tarafdan azîmet ve yol üzerinde vâki' olan Krilsûs ve İletüs nâm iki kal'a-i dest-i küffârdan nez' eyleyüb Kirmasiyye demekle meşhûr bir kal'aya ubûr eylediler ki hâkimesi bekâyâ-yı kaysereden Kirmasiyye nâmında bir avret idi. Ve el-ân hâkimesinin ismiyle Kirmâsti deyü ma'rûfdur. Mezbûre hâkime ekmel mertebe âkile olmağla Orhan Beg'in hin-i vûsûlunda şîve-i têzellül ve sığâr ile hisârdan taşra çikub râyât-ı ikbâl-i Orhaniyyeyi istikbâl ve humâ-yi himâyet-i Orhanî'de penâh ve kendüyi me'men-i emân-ı ehl-i imânda ta'arruzdan mahfûz ve fâriğü'l-bâl eyleyüb kabûl-i akd-i zimmet ve edâ-yı harâc ile gerden-i hurriyetini tavk-ı tav'-ı bende-gî ve hizmet-kârî ile mutavvak ve Orhan Beg dahi mezbûreyi merâhim-i bî-dirîg-i pâdişâhâniye muvaffak eyledi. Ve mezbûre Kirmasiyye'nin Mihâliç nâm birâderi var idi ki bilâd-ı Rûm'un kadîmî mu'tebelerinden hâlâ Mihâliç demekle ma'rûf şehrîde müstâkillen vâli idi. Ol dahi hemşîre-i müşfîka ve âkilesinin hidâyetiyle râyât-ı Orhanî'nin istikbâline mübâderet ve râh-ı itâ'attan kabûl-i zimmet ve tuhâfî hüsrevâne ve hedâya-yı emîrane ile mülâzemet-i hizmet-i âsitâneye sür'at eyleyüb Orhan Beg dahi mesfûri kabûl-i teşrifat ile manzûr-i nazâr-ı i'zâz ve mezid-i iltifât ile beyne'l-akrân mümtâz eyledi. Ve Ulubad Hâkimi dahi hem-sâye ve hem-kişleri taklîd ile tuğyân ve isyândan ihtarâz ve mülâzemet-i dergâh-ı Orhanî'ye şitâb ol dahi silk-i ekissâ ve eşbâhînda inâyât ve iltifât-ı Hüsrevâne ile şeref-yâb oldu. Çünkü Karesili etrafında olan mülük-i küffâr râh-ı mutâvâ'atdan musâra'at ve tarîk-i tevecühde bir dûrlu mâni' ve âbik kalmadı. Rû'yet-i mansûre-i Orhanî Aclân Beg makarr-ı hûkûmeti olan Balikesri semtine tevecüt ve hareket eyledi. Ve Aclân Beg'in büyük oğlu pederi fevtinden sonra yerine käim-makâm idi. Salâbet-i azîmet-i Orhanî'den mütezelzilü'l-usûl ve münkesirü'l-bâl olub böyle pâdişâh-ı nusret-penâha mûlkâvemet muhâl ve sipâh ve a'yân-ı memleket kendüye mutâba'at ve muvâfakat ve taref-i Şehriyâriye muhâlefet eylemek bîrûn-i dâire-i ihmîl olduğu müteyakkîn ve derûn-i hisâra firâr ve mütehassîn giriftâr olacağundan gafil idi. Ve ol vilâde Aclân Beg'in vezîr-i sâhib-i tedbîri olan Hacı İlbeg'i ümerâ ve askerîden bir cemâ'at ile kenduden rû-gerdân ve Tursun hevâdârlığı ile envâ'-ı hedâyâ ve teberrükât tedârük ve Âsitâni-üssî-i Orhanyeye'ye şitâbân ve mekârim-i iltifât-ı hûneverâne ile ser-efrâz ve mertebe-i a'lâ ile manzûr-i i'zaz olub reh-nûmâni-i mesâlih-i mûlk ile râyât-ı mansûre-i Orhanî'ye Bergama câmibinden Balikesri'ye nehzat ve mezbûri derûn-i hisârda mesûr ve mahsûr eylediler. Çünkü Tursun Beg Sultân Orhan'ın ferzendi makâmında mer'i olub pederinin memleketine temekkününü murâd etmişdi. Huzûruna da'vet ve pend-i müşfîkâne-i pederâne ile nashhat eyleyüb buyurdu ki çünkü tamâmi-i erkân-ı devlet-i

pederi birâderinden nefret idub senin hükümetine tâlib ve dâralığına râğıblerdir. Cümplenin ittifâkiyle Bergama'ya varub birâderinle bi'l-müşâfehe mutârâha-i sulh ve salâhda hareket-i hakîmâne ile makâm-i ser-keşî ve muhâlefetden semt-i mülâyemet ve musâlemete tergîb ve memleketi mâbeyninizde birâderâne taksîm ve herkes kendüsüne kanâat eyleyesiz tâ ki mâbeyninizde bir fitne ve fesâd olub re'âyâ ve aceze mutazarrı olmayalar. Tursun Beg dahi emr-i vâcibü'l-iâmsâl-i Orhan'ye itâ'at ve Hâci İl beg'i ve säyir müte'ayyinânın ittifâkiyle Bergama Hisâri'nin kurbûne varub birâderi dahi bâlâyî gelub birbirlerine tarh-i müşâvîre eylediler. Tursun Beg birâderinin muhabbetine can ve dilden i'timâd itmekle bi-mehâbba rû-be-rû olunca birâderi gâyet bi-mihriden ki ebnâ-yı zamân beynde câri ve iktizâ-yı adâvet-i bağdâ ki Ben-i Adem'de ma'hûd ve sâridir. Gâyet bed-kışliginden birtîr-i kaza te'sir-i keşide ve birâderinin kasd-i helâk-i canı ile perân eyleyüb kaza ile zahm-i çesm-âsâ dîdesine resîde ve teslim-i can eyledi. Çünkü bi-sebk ve hedme defaten bu hadise sûret-nümâ-yı zuhûr oldu. Sağır ve kebîre bâ'is-i elem ve matem olub her kişi çâk-i giribân ve mirzâdelerini mazlûmen maktûl gördüler. Bizzarûri inân-ı kelâmi tarîk-i maslahat-i salâhdan kerdân ve nedîm-i nedm ve hirman ile nevhâ-i kenân hizmet-i Orhanî'ye şîtabân ve resîde ve sahîfe-i maslahat-i beynî ol nâ-murâd ve cevâni tomar-ı ömr-i cevâni gibi pecîde eyler. Orhan Beg dahi bu matemin elemi ve bu cerahatin gamından gâyet ile dil-gîr olub guluvv-i hamîyyet-i sultâniye binâen o güne kat'-ı rahm ve mihrîbânının tertîb-i cezâsi içün ba'de'l-yevm Karesili cümle memâlik-i mahrûse-i Orhanî'dendir deyu etrâfa fermânlar ile i'lân ve ol tağî-yi rahmî bu hadis-i bî-işti'bâhın mâsadak-ı nefîni ki "er-rahmu muttasilatum bi'l-arşî fe nekûlu men vasaleni vasalahullâh ve men kataani kataahullâh"⁴²² olmuş. Şimdi aduvv-i devlet-i hânedân-ı Osmâniâdir. Çünkü Karesili memleketinin vazî' ve şerîf ahâlisi Aclanoğlu'nun etvâr-ı nâ-hem-vârından teneffür ve dest-i tav' ve râgbet ile zeyl-i ma'dele-i Orhanî'ye tevessûl ve sidk ve ihlâs ile ol hüsrev-i gâzî'nin işbâ' ve ittibâ'na temâyûl eylediler. Tamâmî-i evbâb-ı husûn ve kilâ'ı bî-tevakkuf rûy-i huddâm-ı âli-makâma güşâde ve yek-pâre kulüblerini bu devlet-i müstedâmin hizmet-kârı ve fermân-berdârlığına nihâde eylediler.

Beyt

Besa latîfe ki der-zîmn-i nâ-murâd behast
Hüdây maslahat-i kârbendebih dâned.

Eğerçi hâkim-i mezbûr Hisâr-ı Bergama hasatını fikriyle makâm-ı inâd ve isyânda sûret-i metânet gösterüb kabûl-i tenezzül ve tezellül eylemedi.. Amma a'yân-ı devlet ve hurd-mendân-ı memleket tav' ve râgbet ile bî-rehb ve ru'b tabî'i devlet-i Orhanî ve tamâmî-i ra'iyet-i ol pâdişâh-ı âdil ve şucâ'ın hukmüne râgbet-i tam ve ol şehriyâr-ı mutâ'in emrine râm olmalayıla Bergama Şehrî'nin ahâli ve sipâhi ol tağî-i sitem-kârı itâ'at-i devlet-i Orhanî'ye râğıb ve tamâmî-i siğâr ve kibâr bir uğurdan eger bu mesned-i hükümetde kendü hüsîn ve ihtiyyârm ile bu pâdişâh-ı memâlik-penâha mutâba'ata mûbâderet idersen ve hüve'l-matlûb bizler dahi istid'a-yı

⁴²² Akrabalık arşâ bağlıdır ve şöyle der: Kim bana ulaşırsa Allah da ona ulaşır, kim benden ilişkisini keserse Allah'a ondan ilişkisini keser

afv ve hatâ ve can ve dil ile cărmunu ricâya durmuşudur. Ve illâ seni kayd ve bend ve hizmet-i Orhanî'ye teslim ederiz. Zira bizler böyle bir pâdişâh-ı adl ve ihsânın muhâlefet ve isyânını revâ görmeziz.

Arabi

Fe-akbil sâdikan fî'l-emri ve aksid
Cenâben âliyen tayyiben rahiiben.

Felâ cerem, mezbûr bizzarûri ol harekât-ı nâ-sezâdan rûy-i şerm-âlud ve siyah ile afv-ı kerîmâne-i Orhanî'ye penâh edinüb bünyâd-ı murâselât ve temhîd-i mukaddemât ile i'tizâr ve istîgfâr ve kemâl-i merhâmet-i Orhanî'den havf-i candan emân-ı ümmîd ile dergâh-i merhâmet-penâha mülâzemete şîtab ve ol şehriyâr-ı merhâmet-şî'âr mücerred ibkâ-yı zindegâni için Bursa'ya gönderüb arsa-i memleketi habâyet-i habâset ve gadr ve hiyânetden pâk eyleyüb ve memâlik-i Karesili mûhâlifânın husûmet ve müzâhemetsiz tasarruf-i nüvvâb-ı Orhanî'ye ile ma'mûr ve âbâdân ve müstezîll-ı izlâl-i adl ve ihsân ve her biri kendü rütbe ve makâmında karar ve ümerâ ve sipâhi kendü huddâm-ı havâssi silâkînden istikrâr itdirüb cümlesiñ nüvîd-i merhâmet-i bî-dırîğ ve inkîda ve âsâr-ı eltâf-ı bî-intîha ile sahîb-i i'tibâr eyleyüb hükümêt-i eyâleti dahi büyük oğlu Süleyman Paşa'ya erzâni ve ümerâ ve leşkeriyâni dustûr-ı kadîm üzre mulâzum ve müsî-fermân eyledi. Ve zabit ve rabt-ı memleketi Hacı İlbeg'i ve gâzî-yi fâzil ve Ece Beg ve Edrenus Beg'i tevfîz eyleyüb alâ-rağmî'l-a'dâ şâdân ve düst-kâm dârûlmûlk Bursa'ya müteveccih oldu. Ve esnâ-yı avdetde Ulubad hâkim'i ni akd-i zimmet ve rüsûh-ı hizmet üzre pâ-ber-câ ve üstüvâr dutub bir vecihle muhâlefet ve nifâk me'mulünde olmadı. Lâkin mesfûr iktizâ-yı sekâvet-i cibillî ve muktezâ-yı kûfür ve şikak-ı aslı sebebi ile "el-hâinû hâifûn"⁴²³ mazmûni üzre kendü hayâl-ı bâtil ve fîkr-i fâsidinden nâşî mülâzemet-i huddâmların hîrâsan ve tarîk-i muhâlefet ve imtina' ile ubûdiyyet ve hizmet-kârîden gûrfîzân oldu. Her âyine çünki salâh-ı mülk-i dîn ol aduvv-i Şer'i mübînîn def ve ref'i hûkm-i lâzımü'l-kaza tîg-i kâfirîden ve ol müşrikîn-i la'inin vûcûd-ı habâset-âludundan istihlâs arsa-i mülk-i istid'âsi muktezâ-yı vakt idi. Müddet-i kalilde Ulubad memleketini hemâ ol sefer-i hayr-encâm nehzatında dahi dârû'l-Îslâm ve alâyim-ı adl ve insâf ve damâyim-ı merâhim-i esnâf ve eltâf ile i'lâm-ı şerâyî ve ahkâmî ol diyârda ser-efrâz eyledi.

Onuçuncu Hikâyet

Sultân Orhan'ın Anamur Kal'ası fethine müteveccih ve sevâhil-i deryâ diyârdan Amrûdili gibi hisn-ı hasîn vilâyeti kılâ' ve bukâ'yla bî-mikdâr ceng ve cîdâl vech-i eslah ile teshîrine tevfîka mazhar olub muzaffer olduğunu beyân ider.

Cünki ol leys-i me'ârik ve meğâzi Sultân Orhan Gâzî'nin rütbet-i menzilet-i şâhi ve menzilet-i bûlend-i camî mûrûr-ı eyyâm ve kurûr-ı e'vâmdan sonra istimrâr-ı müeyyedât-ı tevfîk ile tertîb-i düstân-ı sâbitü'l-ekdâm ve hûsrevân-ı düşmenân lede'l-husemâ sa'îd olub talakat-ı lisân-ı şîmşîr-i cihân-giri kelime-i tevhidi menzile-i

⁴²³Hain adam korkak olur.

âb-ı cevânde kâm-i teşne-gân-ı zülâl-i İslâm'a icrâ ve yevmen-fe-yevmen tea'kub-i fütûhât ve tea'dûd-i firûzî ile mu'azzemât-ı kılâ ve bilâdm mustahfizân-ı mekâlid-i feth ve gûşâdi mülâzemeti dergâh-ı mu'allasına sür'at ve demîdem-i mübeşşir-i ikbâl-i küffâr ve münâfîkân ve ehl-i dalâlin kahr ve istisâlinin akîbinde besâret-nâme-i "ferikan taktülüne ve te'sirüne ve ferikan ve evrasékum erdahum diyârahum ve emvâlehum ve erdan lem tetâuhâ"⁴²⁴ tamâmî diyâr-ı küfr ve İslâm'da şöhret bulub şûkr-i zafer-peykeri kangı kışvere ki âgâz-ı teveccûh ve nehzat eyledi. Hâh nâ-hâh lisân-ı ta'bîr-i bî-tağyîr ile ikrâr-ı kelime-i "lâ ilâhe illallah" ve tasdîk-i şehâdet-i "Muhammedün Rasûlullâh" eyleyüb ancak nevâhi-i diyâr-ı deryâ-bârda mesâkin-i küffâr-ı hâk-sârdan sâhil-i bahirde Amrûdili demekle ma'rûf vilâyet henüz eyâdî-i küfür ve dalâlde müstemir idi. Ve Anahor Kal'ası ol yerin husûnundan olub anda ehl-i şirk hükûmet ider idi.

Velâsîl, 738 (1337-1338) senesinde re'y-i cihân-gûşâ-yı Orhanî ol hisâr ve diyârın memâlik-i İslâmiyye'ye ilhâkına karar ve fasl-ı zemistânda tehiyye-i esbâb-ı gazâ içün dârûlmûlk-i Bursa'ya sür'at ve evvel-bahârda ol kişiwerin teshîrine niyyet ve mukîm-i azîmet ve nusretden sonra evvelen Anahor Kal'ası hisârına ikdâm ve etrafını sipâh-ı melek-iştibâh ile dayiren-mâdâr mestûr ceng evvel ilkâ-yı ru'b ve bîm ile tekvûr-ı dil-guri hîrâsân ve hâkim-i kal'a ve mustahfizân-ı cidâl mübârizândan evvel-emirde çâşnî-i gir-i bîm-i can olub zevâl-i mûlk ve mâlların dest-i mâlik-i âcâlde mu'lâyene eylediler. Hâkim ve Tekvûrin re'yî ve tedbîrlerinden sonra sağır ve kebîrin ittifâkiyle istî'mân ve istislâm içün mûrâselât ve peygâma âgâz ve ikdâm eyleyüb tarîk-i tazarru' ve tahaşsu'da teslim-i memlekete rîza-dâde ve cânib-i mu'anîdândan vasîtâ-i murâselât ile murâd-ı itâ'at ve ta'at gûşâd oldı. Sultân-ı müşârûn-ileyh dahi adet-i ma'hûd üzre hâkim ve tekvûri afg ve teslîn-i mûlk ve hisârdan sonra merâhim-i eltâf-ı läyikaya şâyân buyurüb hisâr-ı mezkûrun bûnyân-ı ahkâmını üstüvâri-i ahkâm-ı Şer'-i mübin ile metânet ve ba'dehu Amrûdli vilâyetinin fethine teveccûh ve azîmet eyledi. Çünkü Devlet-i Orhanî'nin kuvvet ve şevket ve iktidârı ile ol aktâr-ı mûlûk ve hükkâmın meçâl-i mûkâvemet ve muhâlefeti muhâl idi. Tamâmî-i hükkâm-ı kılâ' ve mustahfizân-ı bukâ' mülâzemet ve mutaba'ata mübâderet ve ebvâb-ı huşûm rûy-i ikbâl nûvvâb-ı zafer-meâba gûşâde eylediler.

Netice; ol vilâyetin tamâmi ol hüsrev-i mûcâhidânın taht-i tasarruf ve iktidârında karar ve maslahat-ı mûlkî ve dinî zîmînâda iktizâ eylemeyen hisârı hedm ile ber-bâd ve luzûmu olan kılâ'ı muhâfazat ile ma'mûr-âbâd eyledi.

Beyt

Kerd dârû'l-mûlk çendin sâle ra dârû's-selâm
Geşte dûş-i kışver-i zulmi zi-esîb-i zalâm.

Ondördüncü Hikâyet

Memâlik-i Rûmeli'nin feth ve teshîrine şûru'ı ve deryâ-yı Rûm'dan asâkir-i İslâm'ın ubûr ve mûlk-i İslâm'ın anda şuyu'ı ve asâkir-i nusret-me'âsîrin memâlik-i İsevî-rüsiyûm gazâsına bî-mî net sesâyin-güzârî beyânındadır.

⁴²⁴... Onları kimini öldürüyor, kimini de esir alıyorınız. Yerlerini yurdalarını, mallarını ve henüz ayağınıza dahi basmadığınız yelci Allah size mias olarak verdi. Kur'ân-ı Kerîm, Ahzâb, 26-27.

Çünkü memâlik-i Anadolu'nun ekser bilâdi ma'delet-i Sultân Orhan Gâzî'nin berekât-ı devâm-ı ikdâm-ı pür-meğâzi ve istiklâl-i saltanat-ı ser-efrâzisinden hayta-i tasarrufuna dâhil oldu. Sabâhdan akşamaya ve akşamdan sabâha degin tevsî-i düvel-i İslâm fikriyle halvet-hâne-i esrârda Cenâb-ı Perverd-gâr'a münâcâat eyler idi ki egerci Rûmeli'nin barû-yi buk'â ve hisâr ve kılâ-ı üstüvârı kesret-i mevâni' sebebiyle bisyâr ve âlât- cengde esbâb-ı muvâna'at misâl-i cevher-i hadîd gâyet ile muhkeni ve sedid ve mukarenet ve mevâni'-i top ve tûfenk ile ol mülk-i üstüvârin teshîri emr-i ba'iddir. Fe emma letâif-i eltâf-ı ilâhiyeden nâ-ümmid ve garâyib-i tevfikât-ı millet-i Hazreti Risâlet-penâhiden ye's ve hîrmân şâyeste-i i'tikâd-ı kâfirân ve ehl-i dalâlet ve anîddir. Zira "innehu lâ ye'y'esu min ravhillâhi ille'l-kavmü'l-kâfirûn"⁴²⁵ dur.

Beyt

Dest ez- taleb nedârem tâ kâm-kâr-ı men-berâyed

Bâ-can resed be-cânân ya can zi-ten berâyed.

Bu mukaddemâta binâen ol maksad-ı ba'idü'l-husûlün cihet-i husûl ve ol müte'azzirül- vüsûl me'mûli teysirinde himmet-i müciddâne ve niyyet-i merdâne sarf eyleyüb mir'ât-ı hulûs ve i'tikâd ve cam-ı cihân-nûmâ-ı safâ-yı dil ve i'timâdda sûret-i arzu ve murâdi tevfik-i Rabbü'l-ibâd ile mu'ayene eyledi. Çünkü şehriyâr-ı ihlâs-şî'ârin hâtur-ı enveri matnah-ı envâr-ı gaybi ve basar-ı hadîd-kiyâseti matrâh-ı mülhimât-ı bilâdeyn idi. Bu kevkeb-i sa'âdet ve fîrûzinin leme'an ve bu Hurşid-i ikbâl ve behrûzinin işrakî şurre-i mâ-i sîma ve cebhe-i âyne-nûmâ-ı ferzend-i sa'âdet-mend ve halef-i ercûmend halife-i mânendi a'nî ol manzûr-i enzâr-ı "vallâhu yüeyyidu bi-nasrihi men yeşâu"⁴²⁶ ve Süleyman Paşa da mu'âyene eyledi. Amma bu matlab hayyîz-i vukû'dan ba'id olmağla utûfet-i pederîden naşî tahmilini ferzend-i bûlendine reva görneyüb bahr-i fîkr-i dakik ve kulzüm endîşe-i amîkden sahil-i beyâna misâl-i gûher-i şehvâr bir nûkte izhâriyle erkân-ı devleti haberdâr eylemez idi. İttifâken bu esnâda Süleyman Paşa makarr-ı hükûmeti olan Karesili'nden hizmet-i serîf-i pederîye müteveccih bulunub sultân-ı müşârûn-ileyh tarh-ı müşâvere ve husûs-ı mezbûrun husûlunu yine ol âşinâ-yı bahr-i veğâ Süleyman Paşa'ya derûnî imâ eyleyince Süleyman Paşa dahi vufûr-ı ferâset ve pertev-i nûr-i zannû'l-mû'mini kehânetden teyakkun eyledi ki vâlid-i mâceidinin matlûbu bu emr-i merğûbi kendüye havâaledir. Hemân ol meclisde muktezâ-ı cûr'et-i fîtrî piş-âver idüb evvela tarîka-i muhâatabat mezâhir-i saltanat du'â ve senâdan sonra mülâyemet-i mûkâleme ile tahrik-i uruk-i mihibâni-i pederî ve izhâr-ı nişân-ı merdi ve dilâverî gösterüb

Beyt

Eger fermân dehed şâh-i cihânam

Bi guyem yek suhan zânhâ ki dânam

İşaret kerd Hüsrev k'ey cevân-merd

Bi gu kerem vu me-kon hengâme-ra serd.

⁴²⁵ Doğrusu kâfirlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümidi kesmez. *Kur'an-ı Kerîm*, Yusuf, 87.

⁴²⁶ Allah diledigini yardımıyla destekler. *Kur'an-ı Kerîm*, Al-i İmrân, 13.

Ba'dehu vâlid-i mulâtafet-şî'ârına arz eylesi ki eger Cenâb-ı Barî'nin tevfik-i yarı ve himmet-i şefkat-i pederi gam-güsâri kılub bu hizmet-kârî-i din-i Nebiyyi muhtârı ve serdârî-i mücâhidân-ı âli-mikdarı bu bende-i kemîn ve çaker-i kem-terine erzâni buyururlar ise tevfikât-ı Rabbânî ve müsâ'adet-i baht-i cevânîden müterakkibdir ki bu maksûd-i âli destiyârî-i takdîr-i Barî ile bu bende-i ümmîdvarın kabza-i iktidârına mütyesser ve reh-nûmûnî-i Nûr-i Muhammedî ile bu deryâ-yı zulmânîden ki İskender nice yıllar ser-gerdân olmuşdur bu babda râh-ı savâb mukadder ve himmet-i evliya ve kerâmet-i ehl-i istifa ile bu deryâdan mûrûr ve bî-e'dâd-ı esbâb ve bu zümre-i millet-i Mustafâvî nû-mûdârî-i icâz-ı Müsevî şikk-i bahirden ubûr ile tâhsîl-i mûlîk-i Süleymani birle teshîr-i bâd-ı murâd zuhûr eyleye.

Beyt

Ümidem çûnan şod be-nîrû-yı baht
Ki bi-sitânem ez-düşmenân tâc u taht.

Cünki Orhan Beg ferzend-i bahtiyârından nazar-ı i'tibâr ile bu gûne âsâr-ı celâdet tahaddüs ve kabiliyet-i kışver-gûşâyı ve cesâret teferrûs eylesi. Fî'l-fevr ol şeh-zâde-i kışver-sitân ve çırâg-ı firûzân hânedânın tevfik ve te'yîdi ümmidi ile ricâ-yı feth ve firûzi ve nusret ve sa'âdet-endüzi için an-samîmû'l-kalb fâtiha-han ve tavr-ı nesâyiح ve zikr-i mesâlihde evvelen bu beyt ile leb-cübâbân-ı beyân oldu.

Beyt

Bûlend himmet baş ey pûser ki rûtbet-i tu
Çûnançı himmet-i tûst ân-kadr tuvâned bud.

Ve bu matlûb-ı merğûbun azîmetine icâzet virdi. Ve Süleyman Paşa dahî bu emri kendüye sermâye-i şefkat ve vâlid-i büzürg-vârinin eyâdi-i sa'âdet mebâdisini şifâh-ı ta'zîm ve i'zâm ile takbîl ve telsîm eyleyüb hîn-i veda'da himmet-i alisini ricâ ve mücâhidânım murâfakatını der-hast eylesi.

Beyt

Himmetim bedraka-i râh kun ey tâir-i kuds !
Ki dirâzest reh-i maksad vu men nev-seferem.

Ve bu sefer-i pûr-hatarın hem-râhlığına peder-i kayser makarrının hûsn ve ihtimâmî ile dil-âverân-ı nâm-dâr ve sefer ve hazarda mücâhidân-ı kâr-azmûdeden be-şâhsîhi ba'zunu intihâb ve istid'a ve ricâsi karfî-i icâbet olduktan sonra sipeh-sâlârân-ı havâss ve rûz-i ma'reke ve meydânla cevânân-ı kâr-âzmude-i hasdan ba'zunu te'lîf ve iltiyâm buyurub makarr-ı hûkûmeti olan Karesili Rûmeli'nin medâhil ve me'âbirine muhazı ve mukâbil vâki' olub ol memleket-i Müslümanının hudûdu Gelibolu'ya mukâbil idi. Evvela peder-i vâlâ-gûherine veda' ve cemâ'at-i guzât ile kendü makarr-ı hûkûmetine mûrâfa'at ve memâlik-i küffâr ve tereddûd-i mu'âmelân tüccârın kurb-i civâri için ol deryânın keyfiyet-i râh-güzârını memleket-i Karesili'nin ehl-i vukûfundan mûmkün olduğu kadar istihbâr eylesi. Cünki ol vakitte cümle sefâyin ve cevâri Rûmeli ahâlisine mahsûs olub anlardan izinsiz bir ferd me'âbirinden bir vecihle güzâre kâdir degiller idi. Leşker-i mücâhidânım ubûrı

tedârükünde takdîm endişe-i gûna gün ile bir rûz-i mes'ûde ki subh-i devlet-i mukbilân gibi firûz ve bir hengâm-i sa'âdet-iktizâda ki mânend-i tâli'i bahtiyârân-ı ferhunde ve meserret-endûz idi. Ta'yîn ve memleket-i kâfirîden tevsî-i mûlk-i İslâmîyi zebân-ı zemîn ve zamândan sadâ-yî besâret-nîşâni bu siyâk üzre gûş eyledi ki

Beyt

Ve haysu ettecehtum sa'îdukum selâmeten
Ve yer'âkumü'r-Rahmânû min kulli cânibin.

Onbeşinci Hikâyet

Süleyman Paşa veled-i Sultân Orhan'ın deryâ-yı Rûm'dan sipâh-ı nusret-şîârdan bir cemâ'at ile ubûrına bî-mî'net keşti-i tevfîk ve ittibâ'-i iştibâ'dan ma'dîd kalîl ile ol diyârdan vasîrîlerin fetihîle muzeffer olduğumu beyân ider.

Çünkü tertîb-i siyâk adetullahda avâid-i hikmet-i hafîyye vasîre matvî ve tergîb-i sibâk rî'âyet-i sunnetullâhdan sevâid-i mütekâsire menvidir.

Lâ cerem, kelâm-ı mesâlih intibâ "ve sâvirhum flîl-emri ve izâ azemte fe tevekkel alellâh"⁴²⁷ misdâkinca istifâde olunur ki cümle-i mu'azzemât-ı umûr ve mühimmât-ı cumhûrda sezâ-vâr olan oldur ki sebk-i tarh-ı müşâveret ile ehl-i mehâveretden bir gürûhun ubûrına makrûn olub mekarin-i esfâr-ı dûstan-ı muhâlis ve tekarun-ı enzâr-ı dil-hâhân-ı mütehassis andan sonra hemîşe esbâb-ı muhâveret ve irtikâb- nehzata sâb-ı mutâlebe tevecûh ve râhrevân-ı din-i mübin ve sâlikân-ı menâhic-i hak ve yakîni pişrev tevekkül-i sâdîk eyleyüb zevrak-i himmeti deryâ-yı rîza ve teslimde mudebbiru kullehu havâle eyleyeler ki "men yetevekkel alellâh fe huve hasbuhi innallâha bâliju emrihi"⁴²⁸

Beyt

Kârha cuz hûdâ negûşâyed
Be-Hûdâ k'ez-halk hîç âyed
Vahîb u kâr-sâz Halîk bes
Kes o çûn şüdi meters ez kes
Ya 'ni

Cemî-i müşkûl işleri Hak teâlâdan gayri kimesne hall edemez. Hûdâ hakkı için halkın elinden hiçbir şey gelmez. Zira verici ve iş yapıcı dahi Halîk kâfidir. Çünkü sen Hakkın sevgili kuli oldunsa bir kimesneden havf eyleme.

Bu kanûn-ı sa'âdet-makrûna binâen şeh-zâde-i mücâhid-pîşe Süleyman Paşa çünkü vâlid-i büzürg-vâr-ı saltanat-medârinin emrine imtisâlen deryâ-yı zehhardan gûzâre azim ve gazâ-yı küffâr-ı mekkâra câzim oldı. İbtidâ makarr-ı hükümeti olan Karesiili'nâ varub erbâb-ı tecârûb ve mübârizân-ı me'ârik ve muhâribden ve seyyâhân-ı memâlik-i berrî ve bahri ve ârifân-ı sanâyî-i bihâra ki ve şenaverîden bir gürûh-ı azîme cem' eyleyüb dil-âverân-ı askerîden bir cemâ'at murâfakatîyle deryâdan Rûmeli'ne tedbîr-i münâsîb ile ubûra müşâvere eyledi.

⁴²⁷... İş hokkunda onlara danış, fakat karar verdinmi Allah'a güven..., Kur'ân-ı Kerîm, Ali İmran 159.

⁴²⁸... Allah'a tevekkül edene O kâfidir. Allah buyruğunu yerine getirendir..., Kur'ân-ı Kerîm, Talak, 3.

Amma çünki memleket-i Karesili'nde ve gayride henüz sefâyin-i mürettebat ma'hûd degil idi. Ve kâr-i keşti-fermâyı ve tereddûd-i sefâyin-i Rûmeli keferesi hükkâminin ve mülük-i Freng'in kabza-i ihtiyâr ve dest-i iktidârina münhasır idi. Ba'zi pîrân-ı rûzgâr-dide ve hurd-mendân-ı hikâyet garâyi-i şînîde ile istişâre eylediler demislerdir.

Beyt

Pîr bâyed rahra tenha me-rev
Ve'z-reh-i amiyâ derîn deryâ me-rev.

Ve hem-râhlik dâ'iyesinde olub kendülerini bu azîmetin refâkatinde makâm-ı devlet-hâhîde add eyleyen ba'zi cevânâna bu vecih üzre hitab eylesi ki her kimin bu râh-ı Hakkın refâkatinde sîdîk ve ihlâs ile meyl-i hâtür-ı hassı var ise evvelen bu tarîk-i hâtür-nâkun mülâhazasında endîşe-i dakîk ve bu emr-i hatîre şûrû'da mukaddem-i mehâlik-i hevlnâkinde fîkr-i amîk eylemek elzemdir. Zira irtikâb-ı meşâk-eşfâr husûsan rukûb-i ihtar-ı biharda her-çend merâkib ve sefâyin ber-vafk-ı merâm mânende-i taht-ı Süleymanî fermân-berdari-i bâd-ı murâd ile müheyâ ve mürettebat ola. Öyle bir kâr-hâne-i kere ber-bâd ve öyle bir tekye-gâh-ı za'if bünyâd-ı âb-ı revân üzre be-ğâyet bî-i tibârdır. Fe keyfe ki böyle bahr-i hûn-hârin rukûbunda ne merkeb-i keşti müheyâ ve ne mellâhâن-ı istâd âmâde egerçi her çend râh-ı mûcâhede-i fi-sebilillâh'da mertebe-i şehâdet menzile-i reffî ve ahiretde mertebe-i münîkdir. Lâkin kanûn-ı "ve lâ tuluk bi-eydikum ile't-tehluketi"⁴²⁹den revişen-i râh ziyâde hatîrdir. Ve bu tarîkin murâfakatında evvelen teemâmul-i temâm ile münâsib-ı tedbir eylemek lazımdır. Ve illâ gûrûh-ı mütevekkilân-ı bi-pâk ve mücâhidân-ı çalâk ile bi-lâ mülâhaza hareket mûhâlîf-i rey-i ukelâdir.

Beyt

Enderîn deryâ ki serha şod hubâb
Gavs netuvân hem çu mevc ez-izdîrâb
Ez kesi bâyed der-în bahr âşina
Ku bûd bâ-can-feşânân âşina.

Şeh-zâde-i âl-i cenâbîn bu kelâm-ı bâ-savâbinin cevabında takdîm-i du'â-yı fevz ve nusretden sonra ol teveccûh-i pûr-sevâbı her babda istisvâb ve tertîb-i esbâba şîtab eylediler. Ve mûcerribân-ı kâr-i rûzgâr her bîri akli mikdârı tedbir-i ubûr ve güzâr eylediler. Evvelen nîzdikân-ı deyr-i sâl ve enisân-ı encümen-i übhet ve celâl hulûs ve i'tikâd ile an-samîmû'l-fuâd bu sefer-i pûr-hatârin refâkat-i mûlâzemetinde böyle karar-dâde oldilar ki her kanda ki merkeb-i şah-zâde revân ser pa ve canımız fedâdir. Ma'lûm-ı devletleri ola ki bu hizmet-kârân-ı can-sipâr elinden tarîk-i ubûdiyetde sebat-ekdâm ile ihtimâmdan gayri bir nesne gelmez deyu ittifâk eylediler.

Beyt

Küca şâh ra pây-i mâd serâst

⁴²⁹Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 195.

Veli-yi gû kerhi mâcerâ ber terâst
Temennâ-yı şeh ra ki ber hem zened
Ger ez her başed ki in zened

Ve şeh-zâde-i kâm-yâb meyân-ı sipâh-ı İslâm'da a'lâm-ı nusret-encâmi evc-i âsumân-ı tevekküle ref' eyleyüb cümle-i muhlisân-ı devlet bu vecihle ratbû'l-lisân ve bu tarz ile leb-cümbân oldılar ki

Beyt

Zi-Hak ümîd mîdârem ki her çi ümmîd mîdâri
Zi-esbâb-ı cihân-dâfî heme behter ez-ân kerd.

Ve ol mahalde şeh-zâde-i cevân-baht ol diyâr-ı kâr-güzârlarından bir cem'iyyet-i uzmâ tertib ve müte'ayyinân-ı bâ-medârlarından Ece Beg ve Gâzî Fâzıl ve Evrenos Beg ki Karesili ser-hayllerinden idiler cem' eyleyüb ol kişverin muhâzîsinde deryâdan ubûri tarh-ı müşâvere ve taraf-ı e'daya çıkmâga hâtar-nâk olmayub sıg olacak bir mahall-i cist u cu ve diyâr-ı küffârdan Çimpi Kal'ası mukâbilinde bir ittifâk-ı cumhûr bir mahall-i ubûr ta'yîn ve Ece Beg ile Gâzî Fâzıl murahhas ve me'zûn ve ağaç ve sazdan bir gece bir sal terkîb ve ana süvâr olub deryâya müteveccih ve casusluk vechi üzre reh-nümûnî-i nûcûm- hidâyet ile Çimpi Kal'ası kurbünde kenara çıküb bahçe arasında bir kâfir-i sâhib-i yükûf ele getürüb kayd ve bend ile sâle bindürüb avdet ve mühibb-i ve rahmet-ı Rahmânî'den vezide olan müsâ'aude-i bâd-ı murâd ile sur'at ve hizmet-i şeh-zâdeye resîde oldılar. Ve ol kâfirin bendenin gûşâde eyleyüb rûy-i mülâyemet gösterüb mevâ'id-i mûlk ve mâl ve câh ile soyutlandılar. Mesfûr-i muzdaribû'l-hâl dahi serrişte-i hayatdan kat' eyledikden sonra nil-i emâni ile mev'ûd ve mesâlih-i reh-nümûnî-i mûcâhidânda derûn-i sâdîk ve kelimât-ı münâsib ile natik ve şeh-zâde-i mulâtafet-şî'ârin hevâdârlığından hulûs akide ile muvâfîk ve murâfîk olub bu siyâk üzre takrîr ve beyân eyledi ki Çimpi Kal'a kurb-i havâlîsinde mûrûr-ı eyyâm ile kesret-i kazurâtdan hisâra muttasıl bir azîm depe müctemi' ve bir mertebe mûrtefi' olmuşdur ki anın üzerinden burûc-ı kal'aya suhûlet ile urûc mûyesser ve ba'dehu ahsen vecih üzre ol kişverin fethi emr-i mukarrerdir. Zira ahâli-i kal'a intidâd-ı emm ve emân sebebiyle muhâfaza ve ihtiyatdan makâm-ı gaflet ve nisyândadırlar. Çünkü ol kâfir esârîn bu tedbîr-i dil-pezîri şeh-zâde-i dilârin pesen-dîde-i zamîr-i münâri oldı. Hemân bî-tevakkuf azîmete sıdk ile niyet ve havâssdan bir kaç kimesne ile Çimpi Kal'asına teveccûh ve nuzûl ve ol casusân-ı sâhib-i ferâsetin mahall-i güzârlarından vech-i mev'ûd üzre i'dâd-ı esfâr ve tedbîr-i ubûr ve güzârda ittifâk-ı re'y-i kârdânâñ ile diyâr-ı küffârdan sâhil-i bahrde evvel târâca şûrû' ve bir mikdâr sıgûrlar dutub zebh eyleyüb lehmlerini "kulû mimma گانيمتم halâlen tayyiben"⁴³⁰ emrine imtisâlen tenâvül ve postlarını sahm ve devvâl eyleyüb dirâh-i azîmeleri muhkem bağlayub misâl-i kelek ve sal iki kit'a merkeb-i mürekkeb tertîb ve her birini yirmişer nefer-i merd-i mükemmel ve musallah müretteb ve tedbîr-i münâsib ile sâhilden derûn-i deryâya revâne oldılar. Çünkü cehl-i mükemmel-i rûtbet-i nûbüvvvet

⁴³⁰ Elde ettiğiniz ganîmetleri temiz ve helal olarak yiyein..., Kur'an-ı Kerîm, Enfal, 69.

ve makâm-1 velâyetdir. Elbette sırr-ı esrâr-ı nihâni bisyârdır. Ve mûcâhidân-1 sıruz cengden kirk merd-i dilirle Ak Sungur ve Karaoğlanoğlu ve Kara Timûrtâş ve Kara Hasanoğlu ve Ağca Hoca Ali ve Balabâncıkoğlu ve sâyirleri şeh-zâde-i cevân-bahâ ile biat-i can-fedâyî ve bir merkeb-i âhere süvâr ve bir merkebe dahi kirk nefer ki ser-hayilleri Hâci İlbeg'i ve Ece Beg ve Gâzî Fazıl ve Evrenos Beg süvâr ve ittifâk ile mütevekkilen allâh deryâya müteveccih ve tarîk-i cihâdda i'timâd ve tevfîk-i Rabbü'l-ibâd ile cânib-i gazâya rû-be-râh oldilar.

Beyt

Ten u can ra bi-gird-gâr'ı sipâr

Tâ dehendet be-kurb-i devlet bâr

Ya 'nî

Ten ve canını Cenâb-ı gird-gâr'a sipâriş eyle, kurb-i devlete sana izin vereeler.

Ve ol mûcâhidân-1 merdâne bu ittifâk-1 muhlisâne ile bir şeb-i zulmanide bedraka-i hidâyet-i Rabbâni ve reh-nûmûni-i nûr-1 Müslimânî ile Hazreti Nuh Nebî'nin rûhânîyetinden istimdad ve istigâse ve işaret ve besâret-i dil-hâh-1 "fe-izesteveyte ente ve men ma'ake ale'l-fûlki fe-kulil-hamdüllâh"⁴³¹ hasebince ol nûmû-dâr-1 keşfî-i Nuh ve misâl-i sefine-i fütûha temekkün ve sekine ile neşeste ve zîmâm-1 merâkiblerini râbitâ-i sidk ve ihlâs ile birbirine peyveste eyleyüb rûy-i deryâda nesîm-i subh-i sa'âdeti edâ-yı dil-gûşâ-yı nasartu bî's-sabâ-yı keşfî-bân ve şerğ-i bâd-bân-1 himmet ve alây-1 mehebbet nesâyim-1 melâc üzre nûmâyân oldilar.

Lâ cerem, öyle leyle-i zulmanide fi-tarfetü'l-ayn ol merâkib-i sehâb-1 kesirü'l-medâr-1 nehâr-âsâ nesîm-i seyyâr-i eshârn tasrif ve tâhriki ile ol deryâ-yı zihardan sâhil-i selâmete keşide ve zevk-i hayatı ol ma'ber-i bî-emânîn me'menîne resîde eyleyüb lenger-i sabr ve tecellüd ile kenâre-i bahre vûsûl ve ittifâkât-1 tevfîkâtdan Çîmpi Kal'ası mukâbelesinde sâhile nuzûl ve ayn-1 tarikide hidâyet-i Halik bî-cûn ve ol şahs-1 reh-nûmûnîn kılavuzluğî ile kal'anın medhaline reh-yâb ve misâl-i berk-i hâtfî kule-i kal'aya aheng-i su'ûd ve mânend-i cebel-i şahîk olan ser-i hisârda sûret-nûmâ-yı zuhûr ve baht-1 hâb alûde-i küffârın ayn-1 gafletinde ebvâb-1 bünyân-1 âsumânîyi gûşâde eylediler. Gûyâ ki müşrikânın kûfür-dîde-i idrâklerini siyahi-i şam-1 pûr-zulâmdan tîre ve târ ve gâyet şekâvet-i edbârlarından ol ehl-i pendârin âyne-i hayâllerinde bu sûret-i vâki'ada dahi emr-i muhâl görünür idi. Ve meçârî-i halleri dalâl-1 kadîmden nâşî Hazreti Hakîm-i Mutlak'ın kelâm-1 kadîm-i hikmet-nizâmî misâdakîna ki "hatemallahu alâ kulübâhim ve alâ sem'ihim ve alâ ebsârihim gişâvetun ve lehum azâbün elîm"⁴³² idi. Mûcâhidân-1 ebtâl fi'l-hâl misâl-i hulûl-i emlâk-1 âcâl bab-1 kal'a ve makâm-1 hâkime resîde ve mânende-i hâb-1 şîrîn-1 seherî ol ehl-i gafletin dîde-i serme-i hayret-keşide oldilar. Ve ol küffâr-1 mağrûrun çesm-1 cehl ve gurûrları şûkr-i hâb-1 mestî ve zulmet-i câhilî ve pestîde şeâmet-i

⁴³¹Ey Nuh ' Sen ve beraberindekiler gemiye yerleşince: "Bizi zâlim milletten kurtaran Allah'a hamdolsun" de Kur'an-ı Kerîm, Mû'minun, 28.

⁴³²Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de perde vardır ve büyük azab onlar içindir. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 7.

şam-ı putperesti ile giriftâr ve hâb-gâh-ı "en-nevmu ehu'l-mevti"⁴³³den âgâh eyleyüb sehâb-ı medâr-ı tîğ-i abdârn ress-i reşâhatiyle ol merde dilânın ba'zını "en-nâsu niyâmun fe izâ mâtû intebuhu"⁴³⁴ misâdkinca bencürî-i gafletden remîde ve evvelen ehl-i hisârın siğâr ve kibârını silsile-i userâ keşfide eylediler. Amma tarîka-i rîfk ve merhamet ve ibka-yı behcet ve hiyânetlerini maslahat-ı kışver-güşâyı içün te'lif-i hâtûr ve in'am ve ihsân ve mutayyib'l-hâtûr ve bir kaçını dahi müstazhir-i ümmidvâri ve dil-dâr ile itimâd ve ma'berelerinde mevcûd olan keşfîler ile mücâhidândan kendülere taleb-i imdâd içün ırsâl ve varub hemâن ol gece Anadolu'dan üç yüz nefer gâzî gelüb mülhak oldu. Ve üç günde İslâmiyândan üç bin nefer geçüp zabt ve nesk-i kal'a âmâde oldilar. Ve hemân ol mahalde ma'lûm edindiler ki Bolayır ve Ağca liman ma'berinden ki mahall-i mezbûreye karîbdir. Küffârin keşfî-i bisyârî var. eger ol eşfâr bu cemâ'at-i mücâhedet-şî'ârin müdâfa'a ve muhâsamati dâ'iyesine düşerler ise mu'teber keşfîler hâzır ve âmâdedir. Fî'l-hâl Gâzi Ece Beg'i bir cemâat ile ırsâl ve ol keşfîleri misâl-i berk-i yemânî ates-i sûzân ile tamâmen hâkister ve keyd-i küffârdan rahat ve emniyetlerini mukarrer eylediler. Ve Çîmpi Kal'ası ahâlisi ki te'lif-i kulûb itmişler idi. Kılâ'-ı sâyire tarh-ı feth bıraqub ve ol mahalle karîb Ayakonya nâm bir âher kal'a dahi var idi. Çîmpi Kal'ası ahâlisinin reh-nûmâlıyla guzât-ı mücâhidîn fursat gözetüb bir gece bir perde-dâr ile ol kal'anın kurbünde bir dağın kösesinde pinhân ve mânende-i Ashâb-ı Kehf bir gârda dîde-i ağyârdan nihân olub bir hengâm-ı şâm-ı meserret-encâmâda ki dîde-i baht-i mücâhidân tevfik-i ezeliye-i Mennân ile misâl-i kevâkib-i âsumân bîdar ve ehl-i kal'a çesm ve akl ve huşleri şarab-ı gaflet ile hâb-âlûd ve medhûs ve giriftâr-ı humâr ve bi-hûs idi. Evvel tevecotûhde bedraka-i devlet ve Çîmpi hisârı ahâlisinin ülfetinden nâşî imdâd ve i'anetleri ile kal'a-i mezbûreye dahi istilâ ve reh-yâb ve fursat ve ser-pençe-i merdânegî ve şecâ'at ile ve ol yerin küffârının dest-i tasarruflarını muhâfazatdan kütâh ve ahâlisini serâser-i tîğ-i zafer-penâh ile keşte ve ahvâllerini tebâh eyleyüb urûk-ı muhâlefet-i a'dâ-yı li'amî bîrde-i samsam-ı hûn-âşâm ve muğtenim-i emvâl-i mâlâ kelâm oldilar. Ve ahâli-i Çîmpi'yi dahi imdâdları hasebiyle hisse-mend-i ganâim ve mazhar-ı in'am eylediler. Çünkü iki kal'a-i mu'teberi dest-i tasarrufa dâhil ve emân verdikleri müte'allikâtını ihtiyâten şehzâdenin mülki olan Karesili'ne gönderüb ol kal'alara mücâhidînden muhâfizlar ta'yîn eylediler. Çünkü Rûmeli serhadinde iki menzil-gâh-ı hasın ve hisâr-kerdûn-i âyin dest-i tasarruf-ı guzâta dâhil olub her vecihle nihâl ve ikbâl-i millet-i İslâm âb-ı yârî-i tevfik-i Bâri ile ol ser-i zemînde neş u nemâ hâsil ve şecere-i tayyibe-i imân zülâl-i suyûf-ı abdâr-ı mücâhidân ile yevmen-fe-yevmen irtifa' ve urûk-ı dirahât-i kûfür ve isyân ol kışverin arsasından istidâd ve imtidâd ve nesâyim-i feth ve zafer ve gâziyândan inkila' ve inkîta' buldu. Ol memleket-i vesî'l-mecâlin fezâ-yı dil-güşâsi her rûze tîğ-i abdârın sehâb-ı midrârı emtârından hûn-rîzi-i küsfâr ile nûmû-dâr-ı gül ve ezhâr-ı bahar olub seylân-ı dimâ-ı müsrîkân ve eşrârdan meçârî-i kesîrû'l-enhâr ve cuy-bâr-ı bustân-ı ma'teke kâr-zârda zafer ve nusreti âb-ı şehvârde seyrâbî-i temam bedîdâr oldu.

⁴³³Uyku ölümün kardeşiidir.

⁴³⁴İnsanlar uykudadırlar. Olduklerinde uyarırlar.

Beyt

Şâh cevân geşt der-ân-bustân
Gülbun-i îmân be-dil dîrestân
Hande konân şonçe-i gül-zâr-i dîn
Ez-ferâh manzar-i ân meh-i cebîn
Kişver-i Rûm ez-kef-i ân-ser-fîrâz
Bağ-ı İrem geşt ez ân rûz bâz

Onaltıncı Hikâyet

Şeh-zâde Süleyman Paşa memâlik-i Rûmeli'nin kılâ' ve bukâ'mun gazâvâtı ve fitûhâti ve Konurhisâti ve Geliboli ve mevâdi'-i sâyirenin teshîrine ve bilâd-i nâfi' ve ganâyim menâfi'ine muvaffak olduğun beyân ider.

759 (1357-1358) senesi şuhûrunda Şeh-zâde Süleyman Paşa ol gürûh-i me'ârik ve meğâzî-i gâziyân ile Rûmeli serhaddinde Kasaba-i Geliboli'nun ma'beri kurbünde medhal bulub leşkerân-ı dil ile ale'd-devâm mücâhidân-ı dil-âverâneye ikdâm-ı tam ve kişver-gûşâyı ihtiyâm-ı temam ve rûz ve şeb mânenede-i şehbâzân-ı şikâri küffâr-ı hâksarın şurab cism-i murdârların endâhî-i hâk-i helâk ederler idi. Ez-cümle harbi küffârın hem-sâyelerinden mülük asl-ı müşrikândan Konurhisâti'nda Malâkonya nâm bir hâkim-i nâm-dâr Geliboli tekvûriyle kurb-i civâr hasebiyle yek-dil ve birbirlerine muzâheret üzre olmalarıyla şeh-zâde Ebû'l-meğâzî dil-âverândan bir cem'ât-i fâzîl ve gâzî ve Ece Beg'i sipehsâlar ve Geliboli serhaddinde bûraqub lâkin ol şîrân-ı pîşezâr-i me'ârik hâkim-i mesfûrun kemâl-i şecâ'atinden be-gâyet müte'ezzi ve devâm-ı mücâdelesinden kerrâtla şeh-zâdeye arz-ı şikâyet iderler idi. Zira ehl-i İslâm diyârdan ol tarafa gûzâr edeliden beru koloniye bir gürûh-i mekrûh kerre-sitûh ile gürg-i divâne gibi ehl-i İslâm'ın ma'râzi girûdâr ve makâm-ı âzarende olub asla bir gün ceng ve cidâlden ferâgat ve mesned-i hûkûmetde hâb-ı rahat görmeyüb cemâ'at-ı gâziyân dahi meydân-ı ma'rekeden bir kadem giru atf-ı inân-ı tevsen-i celâdet eylemeyüb lâkin ol bî-din etrâf-ı ehl-i İslâm'ı câ-be-câ şeb-hûn tarîki gâret ve envâ'-ı mekr ve hile ile hasâret ider idi. Şeh-zâde-i gâzî hamîyyet-i dîniyye ile ol müşrik-i bâ-hasâret ve kâfir-i pûr-cesâretin inâd ve fesâdının def'i tedâruküne mübâşeret idüb bir gün ale'l-gafle hisârdan hîn-i hurûcunda râh-ı amed-şûdeni asâkir-i mansûre her tarafdan ihâta ve şeh-zâde dahi guzâtdan bir cemâat ile bir mahalde pinhân ve ol kâfirin kal'adan burûcuna müterassîdan der-kemin ve ol din-i kanun-ı ma'hûd üzre İslâm'a kasd-ı izfâr ile hisârdan taşra çıkış şeh-zâde-i âlî-nejâd dahi kemin-gâhdan livâ-yı mübâriz ile mukâbèle ve sâyir guzât dahi adet-i ma'hûd üzre cevâniib-i erba'asin ihâta ve taraf-ı kal'aya râh-ı firârını avâik-i tîg-i abdâr ile mesdûd eyleyerek gitdiler. Ol kâfir bir keşte-i rûzgâr her ne kaðar kal'aya duhûl ve tahassun ve muhârebeye sa'y eyledi ise ol gâziyân-ı şîr-i dilân-ı mel'ûn-ı bî-îmân hisn-ı üstüvârına tahassundan mukaddem anı mahsûr-ı esrâr-ı suyûf ve rimâh-ı peykâr eyleyüb tarfetü'l-aynде ol müşrik-i pûr-inâdî dam-ı intikâma giriftâr ve tamâmî-i leşkerini kendü idlâlinin selâsil ve iğlâliyle dest ve gerden-bestî şeh-zâde gâzinin huzûruna ihmâr eylediler. Şeh-zâde dahi ol müşrik-i mürdârı bab-ı hisâra getürüb teslim-i hisâra emr eyledi. Çünkü mustahfizân-

ı hisâr hâkimlerini hâr u zâr ve kendü a'mâlinin iğlälîne giriftâr gördiler. âsâr-ı edbâr-ı devlet ve helâk-ı sipâh-ı bâ-savletini tahkîk eyleyüb ırz ve canlarına emân isteyub kal'a ve bûrc ve barusunu kudûm-ı ehl-i İslâm içün âraste eylediler. Ve ol şah-süvâr-ı zafer-şî'ât misâl-i hurşid-i lâmi'ül-envâr derûn-i hisâr-ı felek-medâri cây-ı karar edinub derûn-i kışver-i mezbûrî envâ'-ı bidâ'at ve meta' ile memlu olmağın şeh-zâde-i âlî-makâm ve mücâhidân-ı sâhib-ı ikdâm-ı müşrikân-ı liâmin defâyîn ve hazâyi ni iğtinâm eyleyüb sim u zer-i bî-hisâba mâlik oldılar.

Beyt

Çû şâh ân-meta'ı girân senc dîd
Çû deryâ yeki deş-i pür-genc dîd
Hem ez-zerkânî hem ez-la'l u dûr
Besi cirm-i kantârha kerd pür
Zî pes gâret averd ez-behr-i şâh
Ki gâret nekuncid der-arsa günâh.

Hâsılı şeh-zâde hayâl-i hayta-i tasavvurdan bîrûn ğanâyime fâyiz ve müberrât-ı dînî ve hayrât-ı dûnyevî ile hâyiz oldı. Amma zîkr olunan ecnâs ve nefâyis-i hüsrevâneyi kat'an der-hazine eylemeyüb cümlesi zümre-i mücâhidâna bezl ve in'âm ve dirhem ve dîmâri kintâr ve hâr-vâr ile ihsân ve ikrâm eyledi. Ol şeh-zâde-i âlî-himmetin fütûhatından nakl olunur ki; ol gazâda bir mertebe sim u zer-i meskûk ol küffâr-ı sâhib-ı me'âdinin hâzâyîinden mâlik olduğu kanâtr-i tula ve nakre her mahzenin derûnunda nazar-ı hân-mândan gûlben-i gûl-i sûrî misâl-i handân ve nûmâyân idi. Ve şeh-zâde-i âlî-tebâr edâ-yı şûkr-i ni'met-i Perverd-gâri mütedâmmîn emre "ve ehsin kemâ ehsenallâhu ileyke"⁴³⁵ mazmûn-ı sadâkat-meşhûni ile âmil ve envâ'-ı tuhaf ve tefârikden hazine-i hassına mahzûn eylemeyüb kisvet-i ehl-i tecrîd-i pür-külâh-ı dervîşaneyi mikyâl ve muhibb-i fukarâ olub ehlullâh hakkında sâhib-ı i'tikâd olan mücâhidânın sırr-ı i'tibârlarına sim ve zer-i merkûmî kûlâh-ı mezbûr ile nesâr ve fukarâ ve mesâkînden müstahakk-ı ikram olan bîkeslere îsar eyleyüb buyurdu ki

Beyt

Zer-i hesân rast mera gevher-i der ve besi pes
Cevherîrâ bud kân-i kâh-rubâyî kem gûr.

Ve bu ne'âiyim-i uzmâ ve ğanâyim-i kûbrânın istidâmetinin edâ-yı şûkrûnden sonra buyurdu ki. bu kûlâh-ı siyâdet-penâh bende hediyye-i ehlullâhdir. Misâl-i efser-i şâhî fark-ı iftihârimiza nîhâde ve cümle esbâb-ı ser-efrâzi ve kâm-kârî-i câhinin ki mahz-ı atîyye-i llâhîdir. Vesile-i mühabbet-i hırka-pûşân ve tacdârân-ı ehl-i tecrîd ve erbâb-ı ma'rifet ve Tevhîd husûsan ol hüsrev-i aşikân-ı mûlk-i tahkîk ve hûdâvend-i imâhakkîk-ı kâr-ı mücâhidân-ı tarîk-i tevfîk Mevlânâ Celâleddîn Rûmî (nevverâllâhu sîrenâ bi-nûrîhi külli leyletin ve yevmin) bereket-i izadetinden bilürüz. Zira şeh-zâde-i sâhib-ı basîret bu gazâ-yı ekbere azîmeti

⁴³⁵ Allah'ın sana yaptığı gibi sende iyilik yap. Kur'ân-ı Kerîm, Kasas, 77.

vaktinde merdân-i râh-i Hüdâ'dan safvet-i niyyet ile istid'a ve istimdad-i himmet etmeğin mevlânâ-yı müşârûn-ileyhin tarîk-i aliyyesi fukarâsının kisvetleri olan külâh-ı nemedîn-i zerrîn mîkyâlı dervîşândan birisi hediyye götürmüştü. Şeh-zâde-i hâlis-nihâd dahi ol külâh-ı fakrî ki tac-ı fahr-ı selâfîn-i pür-ibtihâcdır teyemmûn ve tefe'ülen

Beyt

Cihân ra be-dest-i tasarruf dihîm
Çû ber-fark-ı el-fakru fahrî nihîm

diyerek hasiyet-i ihlâs ve safvet-i akideti sebebiyle hemâن o külâh hâlet-i penâhî peymâne-i atâ ve ihsân ve ta'zîmen zer-i hâlis ile mükemmîl ve tezyîn ve cümle-i mukarrebân ve mahremânnâna birer dâne-i tac-ı zerdûz ta'yîn ve mümtâz ve kendü refâkatî olan mücâhidânın serdârlarını kendü ile hem-renk ve izhâr-ı muhâlasat için askerini dahi âyin-i ma'hûd üzre zer-i hâlisden birer külâh ile ser-efrâz buyurdu.

Beyt

Mûlk u devlet zi dil-i zinde dilân yaftem
Îlm ez-âlim-i in-tâife ber-hâhem kerd.

Ve nakl olunur ki o zamandan bu ana gelince pâdişâhân-ı Âl-i Osmân ve huddâm-ı sâhib-i ünvânın âyin ve adeti puşide olmuşdur ki; nemed-i sefidî zerdûz ve müzeyyen meskût deyu tesmiye ve sîr-ı servetinin ol tac ile mu'anven ve libâs ve kisvetlerini Hazreti Mevlânâ'nın dervîşleri kisvetine teşbih ve bu kadar haşmet ve cah-ı dünyeviyye ile kendülerini sâlik-i niyâzmendân-ı fukarâ-i ma'nevîden ad ve meyment-i himmet ve bereket-i hizmet-i dervîşân ile yevmen-fe-yevmen bu hânedânın efser-i saltanatı külâh-ı devâzde terk-felek atlasdan mu'allâ ve berter ve eslâf-ı velâyet ve adâlet-ittisaf ahlâfinin dûrretü'l-tacî la'l-i ateşîn-i Hurşîden enver olduğu ezharu mine's-şems ve çâkerân-ı kemer-bestelerini me'ârik-i küffâr-tulû'un saf-şiken oldukları ebyenu mine'l-lâmîsdir. Ve her biri memâlik-i Rûm'da fermândîh-i sanâdîd ve kayâsira-i bilâd ve bende-gân-ı zerrîn-kemer ve murassa' külâhların cümlesi serdârân-ı asâkir-i gazâ ve cihâd ve sipeh-sâlârân-ı mücâhidân-ı ehl-i kûfür ve ilhâd oldılar.

Beyt

Egeret sultanat-ı fakr bi-bahşend ey dil
Kemterîn-i mûlk-i tu ez mâh bud tâ mâhî.

Ve şeh-zâde-i sâhib-i cevhâre cümle medâyîn ve emsârdan Geliboli memleketinin tamâmî ki Filîli nâm hâkimin müstekarrıdır müsahhar ve müyesser oldı. Ve şeh-zâde-i gayyûr leşker-i İslâm'la deryâdan ubûr ve cânib-i Rûmeline mûrûn itdikden iki ay sonra hâkim-i mesfûr ve mağrûr kuvvet-i mâl ve leşker-i pür-dalâline i'timâd ile tâife-i mücâhidânı sûret-i zâhirde kalılıl'-aded görmekle deflerini âsân mülâhaza ve binâen-aleyh leşkerisini cem' ve makarr-ı hükûmetinden ki Geliboli'dur şeh-zâde-i gâzî ve saîn guzât-ı İslâm'ın sù-i kasdına azîmet ve şeh-zâde-i sâhib-i gayret ber-haseb-i zarûret guzâtdan kalılıl'-aded bahadır ile ol kâfir-i

hodbîni mukâbele ve mukâtelede istikbâl eyledi. Çendan ki nazar-ı sûret-i beyn-i müşrikân-ı harbi ve le'îne zümre-i mücâhidân-ı din-i mübin ma'dûd göründi. Fe amma kulüb-ı mû'minîn va'de-i sîdîk-ı "hâzâ yündidikum Rabbukum bi-hamseti âlâfin mine'l-melâiketi müsevvimîn"⁴³⁶ nass-ı kerîmîne mazhar olmağla ümidvâr idiler ki

Beyt

Dost gû yâr şev u cümle cihân düşmen baş
Baht gû püşt şev u rûy-i zemîn leşker gîr.

Çünkü tekâbül-i saffeyn ve telâkî-i fieteyn birbirleriyle ceng ve mükâvemeti mübâşeret ve rûz-i şeb muhârebeye ikdâm eylediler ki arsa-i zemînde o güne ceng-i azîm dîde-i hayâle nûmâyân olmamışdır. Amma mu'âhdedet-i avn-i Rabbânî ve müsâ'adet-i cünûd-ı emlâk-ı mûlk-i rûhânî ile cânib-i mücâhidâna fütûhât-ı gaybi sûret-nûmâ-yı zuhûr ve hasm-ı mağrûr leşker-i kesîr-i pûr-zûr ile münkesir ve makîhûr olub hâkim-i mesfûr hezar güne meşakkat ile meyân-ı ma'rekeden nim-can ile firâr ve ekser kûffâr kayd-i helâk ve levs-i ecsâd-ı ebhası "innemel-müşrikûne necesür"⁴³⁷ mazmûnu üzre tîg-i guzât ile mûlk-i vücûddan pâk oldu. Çünkü Geliboli Kal'asına tahassun ve bûrc ve barû-yi hisârı üstüvâr eyledi. Şeh-zâde-i muzaffer ol kâfir-i münkesirin akîbinden mübârizân-ı din-i mübin Ece Beg ve Fâzîl Gâzî'yi acâleten ta'yîn ve kal'anın feth ve teshîrini anların uhde-i dil-âverânesine tefvîz ve memleket-i mezbûre tamâmen kendûlere sıpârîs eleytûb ol mübârizân-ı merdâne ve bahâdirân-ı yegâne dahi eyyâm ve leyâl hisâr-ı mezbûrun teshîrine himmet ve teveccûh ve memleketin cevânih-ı erba'ası tedârifle darb-ı şîmşîr-i merdânegî birle gûşâde ve andan fursat ile ol vilâde hâlâ Ece Ovası demekle ma'rûf olan şehri musahhar ve ol zamândan ile'l ân ol vilâyet-i mûmâ-ileyhîn ismiyle meşhûr mukarrerdir. Ve bu sebeble günde bir mahalli teshîr ve makâm ve hisârda vâki' kûffâr-ı liâmin çeşm-i cihân-binilerine hâb-ı rahat haram olub galebe-i mücâhidân bir mertebeye bâliğ oldu ki ma'ber-i deryâdan amed-şûd-i keşîbâni ve taraf-ı ber ve bahrden ol makîhûrların medâhil-i ma'âş-ı zarûrilerini külliyyet ile müsedded eleytûb 760 (1358-1359) senesi şuhûrunda Geliboli havalisi ve Konurhisârı ve Klukonya'nın memleketi bittemam dârû'l-Îslâm ve cem'iyyet-i muvahhidân ve telâhuk-i gûrûh-i mücâhidân misdâk-ı salâ-yı amm-i "uðhulûha bi-selâmin"⁴³⁸ oldu. Çünkü hâkim-i mesfûr etrâf-ı hisârı asker-i muzaffer-i Îslâm ile mahsûr ve suðûr-ı hûkûmetini arsa-i mûlk-i mehmûmi gibi kabz ve girift ile maðlûb ve meksûr olduğun mu'âyene eyledi. Memleketinin meâl-i hâli hulûl-i sipâh-ı acâla keşîde ve âkîbet-i emirde rûz bir keşte-i kûffâruñ nevbet-i imhilâl-i âmâl ve memleket ve mâlîna zevâl resîde müşâhede eleytûb bizzarûre sulh ve istislâm ile kenduyi varta-i helâkdan halâsa da'i "ve men necâ bi-re'sîhi sekad rabîha"⁴³⁹ vafkîne tiz bâzâr-ı katlden me'men-i necâta resîde olmaðla sa'i olub memleketi teslîm-i izardırayiden mukaddem bir cemâ'atîn

⁴³⁶... Rabbiniz size nişanlı beş bin melekle imdâd edecektir. *Kur'an-ı Kerîm*, Ali ïmran, 125.

⁴³⁷ Şüphesiz müşrikler necistir. *Kur'an-ı Kerîm*, Tevbâ, 28.

⁴³⁸Cennete selâmetle giriniz. *Kur'an-ı Kerîm*, Kaf, 34.

⁴³⁹Kendini kurtaran kârdadır.

tavassutuya rûy-i salâhdan taraf-ı ehl-i selâha teslim ve ser ve mâl ve ehl ve iyâlini varta-i katl ve üser ve gâretden tahlîs içün a'yân-ı devlet ve usûl-i memleket ile minvâl-i meşrûh üzre müşâvereye karar-dâde ve peygâm-ı mülâyimâne ve kelimât-ı mütezarriâne ile Ece Beg'in tarafına feristâde eyledi. Anlar dahi tarh-ı sulhı her vecihle münâsib-i salâh-ı mûlk ve dîn görüb tafsîl-i ahvâli huzûr-ı şeh-zâdeye arz ve faysal-ı emri beylerinde öyle münâsib gördüler ki tekvür-ı mesfûr sür ve sügûr-i mûlki hisarı huddâm-ı şeh-zâde-i kâm-kâra sipâriş ve temam-ı re'âyâ ve sükkân-ı memleketi alâ-hâlihi bîraqub kendûsi tevâbî ve levâhîkiyle keştiye sâvâr ve İstanbul'a tevecçûh ve huvişân ve hem-kîşanına mülâhik olmağı ihtiyâr ve çünki ol memleketi ma'mûr evliyâ-yı devletin vafk-ı murâdîneca müyesser ve İleşehr ve ma'ber-i meşhûr ehl-i İslâma musahhar oldu. Cümlesi edâ-yı şûkr-i ni'met ve feth ve nusreti zebân-ı sıdk ve ihlâs ile tekrar eylediler. Ve şeh-zâde-i âli-himem dahi Fâzil ve Gâzî ve Ece Beg'in emr-i mezbûre zuhûr eden ihtimâm-ı mâ lâ kelâm cihâd ve ictihâdların mücâzatı zîmnînda ol memleketi tamâmî-i levâhîkiyle anlara teslim ve tevsî-i arsa-i İslâm içün ol iki mücâhidi sipeh-dârlîk ile sâire takdim buyurdu. Ve müşârûn-ileyhîma dahi vakt-i vefâtına degin ol vilâyetde müstakillen vali ve feth-i merkûmdan sonra müddetü'l-ömr ma'ber-i mezbûrun hükûmetinden techîz-i erbâb-ı cihâd sarf-ı makdûr ve sa'y-i nâ-mahsûr ile meşhûr-i âfâk oldukları ale'l-îtlakdır. Ve ol iki gâzî fî-sebilillâhîn merkad ve mezârları ol havâlide vâki' ve türbeleri metâf-ı ehlullâh ve mezâri kâffe-i ibâdüllâhîdir. Ve memleket-i mezkûre diyâr-ı firenke tamâmî-i Rûm'un ma'beri belki cümle memâlik-i şark ve garba ma'lûmdur ki deryâ-yı Rûm ve Bahr-i Freng ma'beridir. Ve ba'dehu deryâ-yı şimâle muttasîl ve İstanbul Boğazından ve cânîb-i cenûb ve garb üzre Geliboli'nin "marece'l-bahreyni"⁴¹⁰ vâki' olmuşdur. Ve bu halicin madyakında iki bahr-i azâmın mecmâ'ı cânîb-i şimâl ve taraf-ı şarkdan Şehr-i Kostantiniyye ve Kefe ve Kırım taraflarına ve Eflâk hudiûduna ve ba'dehu taraf-ı Rus'a mümtehi olur ki ikisinin mâbeyni berren üç günlük mesâfedir ki müvâzisi altmış mil imtidâd-ı zebâne-i bahreyndir. Ve tüccar ve kâvâfil-i emsâr-ı Arab ve Acem ve memâlik-i Rûmeli ve Engirtûs ve Eflâk ve Boğdan ve Çeh ve Leh'e ma'ber-i mezbûrdan ubûr ederler. Ve her bir keşti ki efzâ-yı mağrib-i zemin ve diyâr-ı Mısır ve Şâm'ı ve temâm-ı Frengistan dahi dâ'iye-i memâlik-i mezkûra ve bâd pâr şimâl ve Kefe ve Kırım'dan ve memâlik-i Rus'dan avdet eyleye, yine zîkr olunan ma'berden güzere muhâcadır, ma'ber-i mezbûrun teshîri memâlik-i Rûmeli'nin kilid-i futûhi ve gayri zâlikdir. Ve ubûr-ı sâlikân-ı mesâlikin bendinde ekser memâlik ve li-hâzâ bu şehr-i ma'berin bir nâm-ı meşhûri Kilidülbâh'dır. Ve bu kişver-i sâhib-i menziletin "ve lehu'l-cevâri'l-münseâtû fî'l-bahri ke'l-a'lâm"⁴¹¹ mâ-beyne-mülük-i deryâ-bâr ve mülük-i her diyârdır.

Li-müellifihi

Ber her ki tu guşûd kîfl-i ekfâl
Zîn mûlk nemûd feth-i âmâl
Şehrî ki medâr-ı bahr ve berrest
În-kişver pûr zi-hayr u şerrest.

⁴¹⁰Açı ve tatlı sulu iki denizi birbirine kavuşmamak üzere saliverdik. **Kur'an-ı Kerîm**, Rahman, 19.

⁴¹¹Denizde yürüyen dağlar gibi gemiler O'nundur. **Kur'an-ı Kerîm**, Rahman, 24.

El-ân Malkara ve İpsala demekle ma'tûf olan şehirlerin ma'ber-i müşârûn-ileyhin zamân-ı sa'âdet-iktirânlarında havza-i dârû'l-İslâm'a dâhil oldı. Ve şeh-zâde-i cihân-güsânın eyyâm-ı sa'âdet-encâmında ketâyb-i cünûd-ı gazâvât-ı muzaffer feth-i bilâd-ı aktâr ile Hayrebolu ve Çorlu ve nevâhileri cânibine yürüyüb Tekvûr Dağı kûh-istânında ki mülük bâğî ve tâgînin matâfi idî ba'zı kılâ' ve bilâd darbet-i tîg-i cihâd dest-i mücâhidân-ı pür-ictihâd ile gûşâd ve tedric ile ekser ol mevâdi' ve kûh-istân-ı pür-bağ ve bostan ehl-i îmâna meftûh ve musahhar ve tamâmî-i aktâr ve emsârda envâr-ı şemse-i eğlâm-ı İslâm âsâr-ı pertev-i din-i Muhammedî (aleyhisselâtu vesselâlâm) ile münbasit ve münevver ve gün be gün feth-i ebvâb-ı bilâd-ı küffâr rûy-i devlet-i şeh-zâde-i nâm-dâra müyesser olub altı sene ale'l-ittisâl mesned-i eyâlet-i din-perveri ve teshîr-i bilâd-ı mesâkin-i kayseride istiklâl ve müddet-i mezbûrede lâ-yezâl tevsî'i arsa-i Müslimânî ve tazyîk-i giribân-ı müşrikân-ı cani vezâyif-i içtihâd-ı merdânegiyi icrâ ve yevmen-fe-yevmen a'dâ-i dîn üzerine gâlib ve fîrûz ve mânenâ-i âf-tâb-ı cihân-tâb diyâr-ı düşmen üzre musallat ve alem-efrûz oldu. Vasiyyet-i dil-âverâna ve âvâze-i merdânelîgi bir rûtbeye bâliq oldı ki memâlik-i küffârin cümlesi içinde iştihâr ve me'ârik-i mübârizânda kemâl-i istihkâk sipâhgırılığı tamâmî-i ehl-i câh ve celâlin katında intîşâr bulub gerden-keşân-ı memâlik-i kûfri sehm-i tîg-i kişver-güsâsından ser-nigûn ve ruûs-ı mülük ve ser-keşân-ı memâlik-i Rus ve Engürüs ve Las ve Eflâk ve Freng ve Bulgar gerden-i istîcali ve ol merd-i meydân-ı veğânın temasasına karîb ve ba'id nezzâreye endâhte ve nevâ-yî şevket-i şahisi yümn-i himem-i ricâlullâh ve meymenet-i hâsiyet-i ihlâs-ı "men kâne lillâh"⁴⁴² ile semekten semâya efrahte oldı. Ve zamân-ı kişver-güsâlığında mecmû'-ı mülük-i kûfr ve İslâm'ın ittifâkiyle bedel ve sâniîsi yok idi. "Vallâhu yu'eyyidü bi-nasrihi men yeşâu"⁴⁴³

Arabi

Vifâku Aliyyin ale'l-akrâni izzen ve rif'aten
Ve nasren ve is'aden ve zehven ve mefharen

Onyedinci Hikâyet

Ruhsâre ikbâl-i Süleyman Paşa'ya aynî'l-kemâl-i isâbet ve ol şeh-zâde-i gâzînin cemâl-i bâ-kemâline zahm-i çeşm-i zamân ile âiset-i esb-i kîc-reftâr-ı devrân sayd-gâh-ı âcâldan esîr-i helâk ve şâh-bâz-ı ruh-i büllend-âşıyânın pervâzi ve ma'reke-i humûm-ı küffârda kendünün kerâmet-i kuvvet-i rûhânısını beyân ider.

Li-müellifihi

Ez-gerdiş-i çerh u mihibâniş bi-ters
Ve'z hande-i subh u şâdmâniş bi-ters
Ker der-i ruh-i tu bi-handed her subh
Ez giryeyi şam u rûz-i fanîş bi-ters.

⁴⁴²Kim Allâh için oluursa ...

⁴⁴³Allah istediğini yardımıyla güçlendirir. Kur'ân-ı Kerîm, Ali İmran, 13.

Bu dâire-i nûh-perkârın hem-vâre muktezâsı ve âdet-i teceddüd evdâ-i sipihr-i devvârin temeddüd-i cedidân-i leyî ve nehârî iktizâsı böyledir ki eger bir devletin şemse-i rû'yetini maşrik-i, firûziden tali'i sa'd ve behrûzi ile nûmû-dâr ve ruhsâr-i cihân-efirûzini zirve-i rub'atû'n-nehârda dîde-i ulû'l-ebşâra tedâuf-i envâr ile bedidâr eyleye. Elbette hîn-i vûsûl ve güzâr ve dâire-i nusfû'n-nehâr üzre ayn-i kemâlde iken zahm-i çesm-i zevâl reside ve rûy-i cihân-bâni mağrib-i ufûl-i âf-tâb zerdi-zîr hâk-i siyaha keşide eyler. Felek-i ikbâlde kangı hilâl cemâl-i intihâyi kemâl ile mertebe-i bedrine bâlıg oldu ki der-akab renc-i husûfundan mehak-i zebûlde noksâniyet-i nehûle reside ve kangı hûşid-i sipihr-i ihtişam tabân oldu ki mûrûr-i şuhûr-i devrân ile bir gün bu zamân-i bî-emân gûlf-i kusûfdan cebînîne dağ-ı siyah keşide eyledi.

Beyt

Gerdûn der-âf-tâb inâyet ger nişâned
K'âhir çû subh-i evveleş endek bekâ ne-kerd
Nakdi nedâd dehr ki hâli değel ne-kerd
Nakşı ne-bâht çarh ki âher veğâ ne-kerd.

Bir mukbil-i kâbilin ki ğurre-i gârrâ-i ikbâli misâl-i hilâl-i mişkât-i sipihr serfû'l-z-zevâlde şem'-i şeb-efirûz gibi firûzân-i mesned-i câh ve celâlde tedâuf pertev-i iclâl ile bedr-i tâbân gibi nûmâyân ve bu tîyre-dân-i cihânın pâs-bânlığını ve bu hâkdân-i pûr-âherânın nîgeh-bânlığı içün sûzân ola. Der-akab bed-mihri-i çarh bir bahâne ile tâbes-i çerağ-i âmâli ma'râz-ı noksana reside ve kem-ahdi zamâne birle mehâk-ı tahte-ş-su'aa keşide olur.

Kıssa: Nitikim 761 (1359-1360) senesi şuhûrunda şeh-zâde-i mâh-sîma saltanat-ı menâ Gâzi Süleyman Paşa tertib-i "yef alullâhu mâ yesâ"⁴⁴⁴ ile andan fursat ve az müddet kışver-güşâlik ve din-perverlik ile hezar hatîrde ikdâm ve diyâr-ı küfre nice mûlûk ve hükkâm-ı sâhib-i nâmin mekâlid-i memâliki zatiyla nâil-i merâm ve sipâhiyân ve mücâhidân kesret-i iğtinâm ile tamâmen bekâm ve müsteğrik-i ne'âyim-i tam oldılar.

Lâ cerem, hüssâd-ı kur-dil hemîse nazar-ı hayret ve çesm-i te'accüb ve gayret ile evvel-i taze-nihâl-i bağ-ı ikbâlin tantana-i câh ve celâlini istiksâr ve hadîs-i sidk-intimâ "el-aynu hakkun"⁴⁴⁵ muktezâsına cemâl-i âf-tâb-i şevket ve iclâl ve zahm-i çesm-i zamâne-i gaddâr ile mah-ı ruhsâre-i şahânesine noksan ve zevâl erişdirüb şâh-sâr-ı ömr-i nâzenini mânende-i nihâl-i hamîde ve zaifû'l-hâl oldu. egerci mâh-ı âsumân-ı devlet ve câh ber-muktezâ-yı iz ve gurûr ve cevâni şitâb-ı şebâb ömr-i bî-sebâtdan gâfil ve ser-nuvişt-i eyyâm-ı zindegânîden zâhil idi. Zira zamân-ı hulûl-i ecel meşîyyet-i Hâlik-ı kaza ve kader ile mukadderdir. "ve mâ tedrî nefşün mâ za teksibu şaden ve mâ tedrî nefşün bi-eyyi ardin temûtu"⁴⁴⁶ amma ol şeh-zâde-i cevân-baht ve gâzînin safâ-yı cevher-i fitrat ve celâli zamîr-i âyne-i sîretinden zamîr-i münârînde bir gün bu ma'na cilve-nûmâ-yı zuhûr oldu ki ahter-i

⁴⁴⁴ Allah dileğini yapar. Kur'an-ı Kerîm, İbrahim, 27.

⁴⁴⁵ Nazar haktır.

⁴⁴⁶ Kimse yarın ne kazanacağı ve nerede öleceğini bilmez. Kur'an-ı Kerîm, Lokman, 34.

sa'âdette sur'at-i seyr ekseriya ufûl ve zevâlin arzî âfetinden müş'irdir. Nitekim bostan-ı cihân-ı fanîde nihâl-i serûn-nûmâyâ luhûf-ı afât-ı harâbi ve hazâni ve havâdis-i zamân ve nevâzîl-i âsumânî şâh-sâre te'âkub eder.

Netice: Şeh-zâde-i kâm-kâri bahr-i teemmtülden lerpân-ı neş'eyi-i vefâyî-i rûzgâr olub ve âyine-i felek-i devvârdan ol vilâde sûret-i mevt ve fenâ nûmâyân idî. İttifâken ol esnâda galebe ve istilâye binâen guzât-ı muvahhidin diyâr-ı mu'teber-i kûffâra müstevli olub ve mülük-i izâm civârdan herkes havf-ı zevâl-i mûlk ve mâldan nâşî gâyet ile muztaribü'l-hâl ve perişân-ahvâl olub hemîse Rûmeli memleketinin hâlet-i intikâlini Anadolu memleketine kiyâs ve alenen müşâhede ve tamâmî-i mülük-ı Selânîk ve Cezire ve Ağrıboz ve Mora ve Hükkâm-ı Las ve Bulgar ve sâyırleri ittifâk ile akdem-i mülük-i kûfri ve verâset ve ihâlet ile sâhib-i tac-ı serîr-i kayseri olan İstanbul Tekvûri'na elçi gönderdiler ki leşker-i İslâm tedbîr ve vech-i âsân ile deryâdan ubûr eyledikleri günden beru kenar-ı deryâ darb-ı şimşîr ile mahsûr ve yevmen-fe-yevmen kışver-güsâlikları mütezâ'if ve feth eyledikleri kılâ' ve hisârdan mâlik oldukları ganâyim ed'âf-ı muda'af olub kâr-ı kışver-güsâyi ve tama'-ı hûkûmet-i fezâyînde mükkebed ve mukarrer deyu ma'na tedâric ile zabt-ı tamâmî-i mûlk ve millet-i Îsevîyeye münçer olub ahirü'l-emr nesh âyin-i Mesîhî ve tâife-i İslâm'ın devlet-i dîni ve dünyevîsine intikâli müntehî olmak görünüyor deyu î'lâm etmeleri ile Binâen-aleyh tamâmî-i mülük-i deryâ-bâr husûsan Kostantiniyye ve Selânîk ve Mora ve Ağrıboz hâkimleri ve tâifelerinin ba'zları husûs-ı mezbûrede müttefik olub altmış pare kadırga ve mavnaya beşer yüz ve biner nefer sipâh-ı cengi mûheyâ ve Geliboh ma'berinin etrâf-ı nevâhisinden güzer ve ba'zı ser-askerlerden dahi otuz aded gemi ile Kasaba-i Tuzla ve Seydikonağı'ndan taşra çıkmak üzre hâzır otuz pare gemi dahi sipâh-ı ru-siyah ile Gelibolî'da asâkir-i İslâm üzerine huruc itmeğe karar-dâde ve memâlik-i Rûmeli'nin taraf-ı berriyesinden dahi sâyir mûlûk asâkir-i väfire ile minvâl-ı ma'hûd üzre mücâhidâna sù-i kasd ile âmâde ve gürûh-ı kalîlü'l-aded muvahhidâni taraf-ı berri ve bahrden leşkeriyân-ı hûk-manzar ile muhâsârâya bir mertebe hâzır ve asâkir-i İslâm'dan bir ferde ma'ber-i bahrden mahall-i makarr ve asl-ı hisârin makârrına halâs içün güzer etmege kâdir olamayub Anadolu tarafına dahi geçmek mûte'assir ola. Amma ol mağrûrân-ı kûr-dilân kûffârin cümlesi andan gâfiller idiler ki devlet-i rûz-efzûn-i İslâm ol müşrikân-ı liâmin müzâhemet ve mümâna'atından intizâm-ı mezid ve çırâg-ı firûzân-ı nûr-ı Muhammedî ol a'dâ-yı hâsid ve bed-re'y-i fâsidin dem-i hasret ve nedâmeti iltiyâmında müterakki ve tezyîd bulsa gerekdir ki "yûrîdûne li-yutfiû nûrâllâhi bî-efvâhihim vallâhu mutîmmu nûrihî velev kerîhe'l-kâfirûn"⁴⁴⁷

Beyt Li-müellifihi

Şûd-ez-nefs-i hâsid efrûhte ter rûyeş
Ve in-tarfa ki şem'-i mâ ez-yâd şeved rûşen

Beyt

Takdîr-i Hûdâ kuvvet-i bazu ile dönmez
Bir şem'a ki Hak yandira bir nev'le sönmez.

⁴⁴⁷Onlar Allah'ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Allah kâfirler istemesse de nûrunu tamamlayacaktır. Kur'ân-ı Kerîm, Saf, 8.

Küffârın bu gûne tedârük ve esfârının ihbârı iştihâr buldukda meyân-ı mücâhidânda fitne nûmâyân ve bu mecmâ'-ı azîm-i düşmanân-ı eşrârin sayd ve sadâ-yı pür-izrârı sebebi ile dil-teng-i asâkir-i İslâm'ın adem-i sekîne ve ârâm ve ayân olmağla şeh-zâde-i mücâhedat-şîâr esfâr-ı fâsid-i küffârın hucûmu esnâsında erkân-ı devlet ve mukaribân ve mahremânını cem' eyleyüb rûzgârin bî-vefâlığından alâ-tarîk-i vasiyyet birkaç kelâm bast ve bil-müşâfehe münebbihân-ı âlem-i gaybdan bu ma'nayı ihbâm buyurdular ki, bu takdirin hulûl-i ecel-i mev'ûd bana vakt-i vefat resîde olmak ve kâti'î tali'-i serrişte hayatımı tîg-i bî-dirîğ ile biride eylemek ihtimâli vardır. Lâkin zinharîden unsurımı ki nice yllar merkeb-i rûh-i kudsî mekân ve terkîb-i bedenimi ki müddetler ile nişîmen-i şehbâz-can-ı cennet-âşiyân idi. Cây-i nâ-pâke bırakmayub ve heykeller beseriyetimi mürde-i pür-mürde satmayalar. "Ve lâ tehsebennellezine kutilû ft-sebîllâhi emvâten bel ehyâun"⁴⁴⁸

Beyt

Hergiz ne-mired ân ki dileş zinde şod be-aşk

Sebtest ber-caride-i âlem devâm-ı ma.

Şimdi küffârın teveccûhi takdirinde gerekdir ki mukâteleye azîmet ve kesret-i düşmen ve kîllet-i ensâr ve a'vândan bir vecîhle elimizde olmayub ve a'dâ-yı dûniî mukâbele ve mekâ-mekâ ve hûrsından kalil ve kesîre bakmayasız. Zira rûhânîyât-ı Hazreti Rasûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) sipâh-ı İslâm'a daima pûş ve penâh ve benim rûhum mûlk-i hayatdan intikâlden sonra taht-1 livâ-yı Muhammedî'de bu sipâh-ı din-penâha mukavvi ve musâ'id olduğu bî-iştibâhdır. Çünkü ol şeh-zâde-i sâhib-i vukûf bî-sebk-i maraz-i muhavvif ve bir düşmen-i nezdîkin mukâbele-i sufûfunda ikdâm ve iltîham ile zuhûrunuz bu gûne kelimât-ı vasiyyet-sünâti lisâna getürdi. Müstemî'andan herkes bu illete haml eyleyüb ba'zları mülük-i küffârın hucûmından havf ve hirâsa ma'nen ve ba'zları dahi dilâverligini hakikat üzre bilmeleri ile mutlak nasîhat ve tecrübe ve guzât-ı muvahhidîni mücerred gazâ ve cihâdda iğrâdir deyu imza eylediler. Amma merd-i meydân-ı veğânnîn nûr-i îmân-ı mücellâdan âyne-i âsâ ve zebân-ı sıdk-intimâsi tercümân-ı mûlhimân-ı mele-î a'lâ ve tûti-i lisân-ı belâgat-beyâni mir'ât-ı âlem-î gaybîden bir sûret-i garîbe temâşa itmeğin "zannu'l-mü'mini kehânetün"⁴⁴⁹ vafkînca birkaç kelimât-ı silk-edâya keşide eyledi.

Beyt

Der-pes-i âyne tûti sıfâtem dâniste end

He ci üstad-i ezel goft mera mî-gûyem.

Bu mukaddemâta binâen havâle-i kazîye kâyîn emr-i mukarrerdir ve meçâri-i âlem-i esbâb ber vefk-i sâbika-i takdîr mukadderdir. Bu esnâda bir gün şehbâze-i kâm-kâra muktezâ-yı tabî'at-ı sultânî ve hevâ-yı bahar-ı cevânî ârzû-yı sayd ve şikâr ile tefrih-i hâtit-ı enver-i ve tefrih-i kûrbet-i esfâr-ı sürûri ile bâd-ı pây-

⁴⁴⁸ Allah yolunda öldürülenleri ölü zannetme. Bilakis onlar diridirler. Kur'ân-ı Kerîm, Ali İmran 169.

⁴⁴⁹ Mü'minin zannı kehânettir.

i sabâ-reftâre süvâr ve pençe-i şîr-i şikârine biz sâhibe-i ikab-ı mihleb ve bir murğ-ı şînkâr-ı minkâr club semend-i hoş-hirâmî ömr-i tend-i reftari gibi kasd ve şikâr ve pest ve bûlend-kûh ve sahrâ ve her murğ-ı zâri kebg-i kûh-sâri talebi ile mesâyid-i cibâl-i sahârîde mânende-i rûzgâr güzar eyler iken nâ-gâh at koşdurub şâh-bâzını bir şikâre saldığı gibi bir arsa-i kazanın dâmen-i kûh-i belâsında pây-i yekrân-ı kebg-i garâmi birbirine peçide ve semend-i ömr-i devleti merâkib-ı mevâkib-ı dâr-ı imtisâl bir uğurda sekdirülüb ol sâhib-i temkîn serîr-i zerrinden rûy-i zemîne üftâde ve esb-kûh-i şemâyil-i bâlâ-yı beden târik-i mefâsilinde darb-ı tamâm ile eli ayakdan hatâ idüb âdemini râh- mûlk-i ademe nihâde ve fî'l-fevr ol rûh-ı pâkin murğ-ı bihiş-menzili kâlbûd-i hâkdân âlem-i kudsiyâna iâde ve şâh-bâz-ı can-ı cennet-âşıyânu bend-i beden-i unsûrîden rehâyînde ve gûşâde olub dozde âsumâna su'ûda âgâz eyledi.

Beyt

Şâh-bâz-ı ruh çün pered ez âşıyân-ı ten
Cevlân konân be-ravda-i kudsi koned vatan.

Lâ cerem, , ol mücâhid-i pâkize-nejâd âlem-i âhiretde sürûrî-i şehîdân-ı râh-ı Hûdâ'ya mazhar oldu. Çünkü ol cevân-mierd-i sâdiku'l-i'tikâd eyyâm-ı hayat-ı bî-sebatda hemîse imâret-i nişîmen-i uhrevî içün mevdî-i Bolayır ki makarr-ı hûkûmeti idi. "E-femen essebübüñânu ale't-takvâ minallâhi ve ridvân"⁴⁵⁰ mazmûni üzre evbâb-ı hayratı müştemil ta'at-hâne-i mücâhedât bünyâd ile gûşâd ider idi. Bu vâki'a-i fâci'adan sonra sıpâh-ı İslâm'ın nüvvâb ve hüddâmî ol şeh-sülvâr-ı mücâheden-şî'ârin Anadolu'ya nakl-i cenâzesi naklini fesâd-ı din ve fitne-i dünyeviye zuhûruna sebeb olur deyu sünnet-i şuhedâ üzre hemâñ mahall-i fevt ve zemin vukû'ı mevteð merhûm ve mağfûrûn kendü imâret-i hayratının dâhilinde bir türbe-i tayyibe binâ ve lahd-i pâkizesin hafr ve müheyyâ ve anda defn eyleyüb zebân-ı cemile-i sipâh ve lisân-ı efvâh-ı na'ra zenân

Beyt

O nâzenin güzelin meskeni turab oldu
Visali günleri gûyâ hayâl-ı hâb oldu

diyerek leb-cenbân-ı na'ra ve fiğân olub alem nâle ve ah ve rû'yet-i baht-ı siyahi ile efrahte-i eflâk ve nüvvâb ve a'yân-ı mübârizân kendülerini endahte-i rûy-i hâk eylediler. Bu vâki'adan iki dûrlu gam ve endûh sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu. Evvela a'dâ-yı dinden mûlk ve mâla bîm-i zevâl, sâniyen mûlûk-i küffâr sâhib-i iktidârun ittifâkî sebebiyle cânib-ı ber ve bahrden bilâd-ı meftûh-ı nüvîde ihtilâl-i millet-i Nebevî havfiyle ki mukaddemâ râh-ı güzâr-ı guzâti her tarafdan giriftâr eylemişler idi. Amma bu katî' ve ahvâl-i vâki'î henüz dahi sem'-i nüvvâb-ı Sultân Orhan'a reside ve ol pâdişâh-ı din-penâhin hâtır- mecrûhi ferzend-î dil-pezirinin merhem-î mâtemî eleminden henüz dûhn-i behem keşide olmamış ve cemâ'at-i mâtâmiyânum peygâm ve fiğanı ve baz-bende-gânum tedbir-î sukûn ve itmî'nâni meyân-ı düşmenân-ı

⁴⁵⁰Yapısını Allah'tan sakınmak ve O'nun hoşnutluğuna ermek için yapan kimse mi daha hayırlıdır ? Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 109.

ümânda işidilmemiş idi ki mülük-i küffâr leşker-i bî-şûmâr ile karar-gâh-ı asker-i İslâm'a bir gûnlük mesafe olan Tuzla ma'berinden güzer ile kenar-ı deryâya reside oldukları haberi tevâtür ve mukaddemâ tertib eyledikleri altmış kit'a keştiler rûzgâr-ı mûhâlifden haber-i gamzedâ-yı rihlet-i Süleymanî ve inkidâ-i devlet-i ahd-i cevânisini şinide olub bâd-bân-ı meserret ve ibtihâci âsumân-ı metâlib ve emâniye keşide eyleyüb gûyâ ki haber-i mevt-i Süleyman'dan sipâh-ı divân zindân-ı bî-emândan rehâyâfte ve ol kavm-i eşrârin her biri kendü makâmunda birer gûne tahrîk-i fitne ve kasd-i fesâda şitâste oldilar. Ve mücâhidân-ı sevk-vârin ayn-ı eyyâm-ı mâtem-dârisinde bir uğurdan etraf ve aktârdan leşker-i küffâr bu ahbârin istimâ'yle iftihâr ve gâyet istibâr ve peygâre ol mecmâ'-ı bî-şûmârdan cânib-i Bolayır ki leşker-gâh ve mezar-ı şeh-zâde-i mağfiret-penâh idi. On beş bin sûtâr ahen-bûş-i hün-hâr-ı rûy-i izrât ve azâri gûrûh-ı şikeste-dilân sevk-vâra döndürüb ve bu hâlet-i perişâni ve gam-hâride bu haber-i vahşet-engizi istimâ' ile müteveccih-i meded-kâri avn-i perverdgâr ve leşkeriyân-ı küffâr dahi müte'âkiben râyât-ı cidâli arsa-i kitâle keşide eylediler. Ve mücâhidân-ı pûr-iztrâb ve ızdırâr-ı "emmen yucibû'l-muttarre izâ de'âhu ve yekşifü's-sûe"⁴⁵¹ beşâret-i bâ-sâ'âdetine ümmidvar olub kâr-ı mukâtele mukâbelede cümlesi müttefik olub çünki mahall-i ma'reke-i küffârdan firâri Şer'an haram ve merdâneliği mûnâfi ve bir vartada sabit-kadem delîl-i tevekkül ve alâmet-i ferzâne gibi müeyyeddir. Zira bu leşker-gâhdan ehl-i İslâm'ın firarı sebeb-i helâk ve giriftâri olur. Ve küffâr-ı bî-şûmâr ihâta eyledüğü râh-ı berr ve bahrdan adem-i halâs her âkil ve mühtediye ma'lûmdur deyu pây-i temkîn rikâb-ı sabr ve tahammûle nihâde ve inân-ı emri dest ve riza ve teslime dâde ve zîmâm ihtiyârı teslîm-i fâ'il-i muhtâr-ı çare-saz ve keff-i du'âyi mahîce-i livâ-yı feth ve zafer-âsâ gûşâde âsumân-ı tazarru' ve niyâz eyleyüb

Beyt

Hûdâyâ diger bâr-ı yârî dehî
Zî seir-i bedân destgârî dehî
Heme bî-kesem u kes mâ tuyî
Heme nâtuvân u tuvarâ tuyî

diyerek sa'y-i cihâda mukaddem oldilar. Çünkü ol fitne-i azîmin itfâ-i nâire-i hâyilesi bîrûn-ı hayz-ı âb-ı tedbir idi. Tefvîz-i emirde sadırda hâlî meşîyyet-i Mâlik-i takdire havâle ve techiz-i esbâb-ı gazâ ve tertib-i silâh-ı veğâ ile vasiyyet-i mezkûr üzre şeh-zâde-i mağfiret-penâhim mezar-ı pûr-envârına cem' ve istimdâd ile âğâz feryâd ve naaleden sonra a'lâm-ı ikbâl-i şeh-zâdeyi semt-i semâya efrahte eyleyüb bidâyet-i kâr ve bî-kârda gûrûh-ı enbûh-i küffâr dahi kuvvet-i bâzû-yi iktidârlarına i'timâd ile cem'iyyet-i guzât-ı zafer-şî'âra kasd-ı izrât ile reside ve sefk-i dinâ-i şuhedâ içün tîg-i bî-dirîğ intikâmî keşide eyleyüb cem'-i kalîl-i mücâhidâna mağlûbiyet göründi. Lâkin vasiyyet-i mezkûreyi hulûs üzre icrâ ve niyâz-ı tazarru' ile derûndan du'â ve istid'a-yı meded-i gaybî ve imdâd-ı cünûd-ı bilâ-reybiye müterakkib iken nâ-gâh letâyif-i inâyet-i Rahmâni ve garâyib-i hidâyet-i Yezdâni birle maslahat-ı nihâni

⁴⁵¹ Yoksa darda kalana, kendisine yakardığı zaman karşılık veren başındaki sıkıntıyı gideren mi ? Kur'ân-ı Kerîm, Neml, 62.

süret-nümâ-yı zuhûr olub evvelen bu ki gemiden taşra çıkan müşrikân ceng-i mezbürede mânende-i kilâb amâde piyâde bulunmalarıyla kесr-i asâkir-i İslâm'dan sonra hûn-i hûn-hâr-âsâ hirs-ı katl ve gâret ile te'âkub eyleyüb lâkin henüz ol şah-süvârân mîzmâr-ı dîne resîde ve tîg-i seffâklerin katl-i guzâta keşîde etmezden mukaddem nâ-gâh ricâlû'l-gayb süvârân-ı sebk-i inân sûretinde tevsen-i teveccûhi saff-ı cidâl-i hayr-encâma keşîde ve cûnûd-ı melâike-i hey'et-i asker beserde meded-şikeste dilân-ı İslâm'a resîde oldilar. Amma çeşm-i kec-bîn-i küffâr-ı gaflet-şî'âra kemîn-gâh-ı cibâlden bir leşker-i azîm zâhir ve sell-i seyf mahall-i cidâlde hazır olduğu nûmâyân oldunda ol müşrikân-ı kûr-dilâni asker-i İslâm mukaddemâ mekr-i hile ile bu seviye asker bûrağub sûret-i zâhirde firâr ile hile izhâr eylediler de mazanmeye düştüler.

El-kîssa: Va'de-i sîdk-ı "se nulkî fî-kulûbillezine keferü'r-ru'be"⁴⁵² mazmûn-ı mu'ciz-nûmûnî zuhûruyle küffâr-ı eşrâr ve münhezim ve firâra ve ol leşker-i enbûh-i vesâvis-i bîm ve hîrâs ile cânib-i deryâya gûzâr ve keşti sùyâr olub ızdûrârdan esbâb-ı ceng ve silahlarını rihte ve ehl-i İslâm'dan hâif ve rûy-gerdân ve gûrihîte oldilar. Çünkü asker-i muvahhidân leşker-i müşrikâni girûde münhezim görüb bir lahma inân ve ihtiyârı aynî haffarda küffârdan keşîde ve ol gûrûh-ı mekrûhun inhîzâmını tâhkîkden sonra tavk-ı taraf-ı tîg-i hûn-rîzi keşîde ve arsa-i ma'rekede girîz tarîkiyle giruye kalan gûrûh-ı piyâdegân ve fîrka-i serdârân-ı düşmenâñ Hûdâ-yı hâk ve hûne ǵalîtada ve ol gûne leşker-i gâlib-ı mekrûh ve sipâh-ı enbûhâdan bir ferd taraf-ı keşîye sâlimen resîde ve zevraklarında keşîbanlarından gayri zahm-ı tîg-i guzâtdan selâmet ile rehîde olmayub meyân-ı leşker-i küffârda sahîfe-i ayân üzre sûret-i vâk'î'a-i fehezemûhüm bi-iznillâh beyân ve âşikâr ve dîde-i ulû'l-ebsâra hakikat-i masduka-i "ve men yetevekkel alellâhi fe hüve hasbuhu"⁴⁵³ nûmâyân ve bedîdâr oldi.

Beyt

Binâ-yı mûhâlif ber endâh tend
Tekâvûr beran düşmenâñ tahtend.

Çünkü tamâmî-i sipâh-ı Müslîmânî kat-ı ümid-i zindegânîden sonra tevfîk-i gaybdan a'dâ-yı dîn inhîzâmını ile nusret-i mübîne hâize ve ganâyîm-i mâlâ-kelâm ile behremend ve fâiz oldilar. Nâire-i harb ve kitâl itfâsından sonra ol gûrûh-ı fûccârın sâhib-i itibâr ve serdârlarından ba'zîsına suâl eylediler. Ol gûne gûrûh-ı enbûh-ı bu gûne ayn-ı galebe-i temamda bu gûrûh üzerine bî-mûcîb-i zâhirî rû-be-râh-ı firâr ve kendinizi semt-i edbâra dûşürüp gûnâ gûn belalara gîristâr olmaniza bâ'is ne idi ekser hûş-mendân-ı vesk-i tâhkîk yüzünden nakl eylediler ki bu tarafın leşkeri firâr üzre olan asker-i İslâm'ın üzerine ayn-ı galebede iken nâ-gâh bir saf ârasteki cümlesi beyaz atlara süvâren peydâ ve mukaddimelerinde gâyet ile heybetlu bir cevân nûmâyân ve hîveydâ olub ve dest-i cesâret-i peyvestinde bir alem-âşte resîde olub tîg-i intikâmin kasd-ı a'dâ-yı dîn ile keşîde eyledik. Çünkü leşker-i küffâra bu gûne askerin şevketi bedîhi âşikâr oldi. Cümplenin zann-ı gâlibi anın

⁴⁵² ... İnkâr edenlerin kalbine korku salacağız. Kur'ân-ı Kerîm, Ali İmran, 151.

⁴⁵³ Allah'a tevekkül edene Allah kâsidir. Kur'ân-ı Kerîm, Tâjik, 3.

üzerine oldu ki sipâh-ı İslâm'ın bir uğurdan giriz ve hezîmeti mücerred hile imiş. Ve askerlerinin nâm-dârlarını kemîn-gâhdan nihân ve bu gûne firib-i acibi nihân-hâne-i derûnlarında piñhan olan cemâ'at-i mezkûre dahi bî-mehâbbâ ve te'allûl dilâverlik yüzünden bu cemâ'at tarafına müteveccih ve meyân-ı kebg-i kûh-sâriye sözülen şehbâz-âsa sayd-eşkenlige teveccûh eyledi. Çünkü ol merd-i sâhib-i îlibârin bu haberî mertebe-i tevâtûre bâlig ve va'de-i sıdk- "festecâbe leküm enî mümididükum bi-elfin mine'l-melâketi mürdîfîn."⁴⁵⁴ mürdîfîne zuhûr edib dûst ve düşmanın her birine aynê'l-yakîn ma'lum oldu ki rûhâniyyet-i Hazreti Mustafâvî (aleyhissalâtû vesselâm)ın va'de-i takviyeti vasiyyet eylediği vech üzre rûh-ı Süleyman Paşa'yı tasarruf ve taslıtini taalluk suver-i nik hâlet-i inkîta'nda kişver-i ma'nada muvâfîk-ı hak ve sıdk idi. Cenâb-ı Hayy-ı Kâdire 'annin zindeganı ve sultân-ı câvidânîsini keramet buyurdu.

Beyt-i Arabî
Ed-dehru ke'd-dehri ve'l-eyyâmu vâhidetün
Ve'n-nâsu ke'n-nâsi ve'd-dünyâ limen aleynâ:

Tetimme-i eltâif-i letâif-i ilâhi ve bâkiyye-i avn ve inâyât-ı nâ-mütenâhi birle asker-i İslâm'ın hâlet-i nusret encâmında beşer altışar yüz kâfir-i cengî ile ârâste otuz aded keşti Geliboli ma'beri ve etrâfnâ sur'at ve Anadolu ve Sultân Orhan râh-ı amed şüdü guzâti mesdûd ve ehl-i İslâmı esir ve helâk kâsidiâna azîmet eylediklerinde Geliboli müstahfazları gemilerin vüsûlünden sonra Süleyman Paşa'nın haber-i muvahhişinden henüz habîr ve âgâh olmadıklarından on leşker azîm eşrârın taraf-ı deryâya vüsûlunu i'lâm için Şeh-zâde tarafına gönderdikleri kimesneler asâkir-i İslâmı mâtem-zede ve perişân görüb hayrân oldilar. Amma hemân ol velâda ol gaybi ve garib ve nusret-i bî reybi ve acibi aynê'l-yakîn müşâhede ve Geliboli ahâlisini istibâr için birkaç nefer kâfir esir-i güm-râhi varan adamlar ile hem-râh ve Geliboh'ya ırsâl eylediler. Mesfûrlar dahi leşker-i nikbet isrlerinin münhezim ve nigûn-sâr olduklarını gemilerde olan küffâra teferrûs eylediklerinde cümlesi canlarından kat'-ı ümid edüb hayret-zede ve dem-bestे kaldılar.

Beyt
Înân bâz kîş kâj daha der ra hest
Fesâne razest ve reh kute est
Be cay-ı nahtesit ikab dilir
Ki âb-ı tevân huşten âvaz eb zîr.

Amma çünkü ol leşkeriyân-ı bahri keştilerîn vüsûlünde leşker-i küffâr-ı sâire ile ceng-i sâbıkaya ta'âhhûd ve birbirleriyle mev'id-i muayyenede sipâh-ı İslâm'ı külliyyet ile def'a bey'at etmişler idi. İstimâ' hisâr ve cem'iyyetlerinin nigûn-sârlıklarından haberdâr olub ol bâd-ı mûhâlîfin hubub-ı nefş serd hem-demân sefâyinleri revâci-i sâhil-i necâhda bir vecîhle ârâm idemeyüb ale'l-fevr rûy-ı edbârı

⁴⁵⁴... O "Ben size birbiri peşinden bin melekle yardım ederim" diye cevap vermişti. Kur'an-ı Kerîm, Enfâl, 9.

cânib-i firâra keşide ve inâyet ye'sden keşti-i şikeste-gân âsâ lücce-i deryâ-yı hayret ve hasarete galîde olub rûz-i hayatları misâl-i hubâb-âsâ sâir bâd-ı fenâ ve keşti-i vücdûları ümmid-i hayâl mevc-i felâh ile reside-i sâhil-i necât oldu. Çünkü te'yîdât gaybiyye ile ahvâl-i düşmenân-ı dîn teferrukâ ve perişâniyete yüz tutdu. Âlâm-ı sâbık hîcrân ve mâtem-i nev-te'kidin tecdid-i efgân ve te'yîd-i figâni ile hâsir Sevk-vârân nevmîdligi imtîdâd ve iştîdâda müntehî oldu. Şeh-zâde-i mağfîret karîbin haber-i mevt-i acibi ve ahbâr-ı sâire-i feth-i garîbi mânende-i zehr ve tiryak birbirîyle âmîzeş eylemiş idi. Tafsîl-i mâ-cerâ-yı ahvâl ve istihbâr-ı maslahat-ı hâl ile dergâh-ı Orhanî'ye arz eylediler.

Beyt

Mizâc-ı hâne-i kitî cinîn est
Ki gâhi zehr ve gâhi engebîn est
Zerî âyîn hab-ı âb cûyî
Müsâllim nist ez sengi subûbî
Cihân tâ ne şikend püşt du tayî
Bekes ned-i hed yeki çu mu meyâbî

Onsekizinci Hikâyet

Süleyman Paşa'nın vâlid-i mağfîret penâhi Sultan Orhan'a vakt-i cevânide peygâm vefâti reside olduğu beyân ider.

Rubâî li-müellifihi

Bâşam be gustem ki çirağ gamnâkî
Ve'y subh-ı ci didi ki girîbân çâkî
Gustend şînîdem derîn hâk-i siyâh
Hûrşid-i nihân ve mâderîn-i bî pâkî.

Erbâb-ı basîret ve i'tibâr ve ashâb dil-i bîdârda ve kaziye-i müsellem ve musaddak ve bu vâkı'a mukarrer ve muhakkakdır ki bahâristân-ı devlet ve kâm-râmî ve serâbistân-ı haşmet ve sultânîde her çend ki ruhsâr-ı günhâ-yı neşât her subh-ı behçet ve inbisât ve kakûlüm lale ve zülf-i perçîn hin sünbül işret-gâh-ı meserretde her şam iltiyâm taravetle irtibâtdadır. Amma yine her gün vakt-i çâşt-gâh meyân-ı arsa-i gûl-zârda hâh nâ-hâh kûlâh-ı hûsrevi gûl-i ferhûnde ruhsâr-ı şâh-sâre dûraht-ı ömrü bî i'tibârdan hem-vâra zemîn tîre ile hem-vâra ve hâk-ı ve siyâh ile hâr u zâre ve hemîşe cemiyet sîpâh ile pûr sîpâh-ı lale-zâr bâd-ı sabâdan sabâh ve mesâ ayân ve der-akab adem-i fetâde pinhân ve dil-i nergîs ranada bin dûrlu perişânî âşikâr olmak emri-i mukadderdir.

Beyt

Der dâ ki ner üst anderîn-i bağ
Yek lale ki nist ber dileş dağ.

Bu dahi muhakkak ve rûşendir ki her rûz-i zindegânî hiçbir mecmâ-i bostanda âfet-i hazan-ı zamânîden me'mun bir kimesne görülmemişdir. Ve eyyâm-ı baharının bekâ ve devâmi muharrik berk-i rîzi-i hazanîden masun olduğu

işidilmemişdir. Elbette bir gün şâhenşâhî-i evreng nişin şükûfe-i taht-ı refî' şâh-şâr üzre ceste ceste hareket sarsar-ı fenâ ile meksûr ve bâd-ı cûd-ı ser-bûlendi dirahat baht-ı ser ve çınar avâsif-ı dey-mâh ve debûr ile hebâen mensûr olur.

Ebyât

Şart est ki vakt-i berk rîzân
 Huna bih-i çekdi zeyrek-i rîzân
 Ruhsâre-i bâğ zer zerd gerded
 Karure-i ab serd kerded
 Şimşâd ber âfeted ez ser taht
 Nergis neccâr ber nehd-i raht
 Gûlnâme-i gam bedest gired
 Sima-yı semen şikest gired
 Çün bâd-ı mühâlif amed dûr
 Üftâden berk hest ma'zûr
 Der ma'reke-i cenîn-i hazânî
 Zahmî beâsed gûlüstânî.

Bu kelimât-ı hasret âmîz mukaddemât-ı şûr engîzden maksûd oldur ki

El-kıssâ: Şeh-zâde Süleyman Paşa'nın gûlistân-ı feth ve zaferde gûl-gonca-i merâmı bir zamân-ı handân ve baharistân-ı devlet ve cevânide yevmen fe-yevmen taze ve reyyân ve serâb-istân haşmet ve sultânîde gûlhâ-yı tevfîk-i âsumânî revnek şiken-i gûl-zâr-i cihân oldu. Lâkin âdet-i kadîm-i rûzgâr-ı gaddâr ve şive-i mu'tâd sipihr geç restâr üzre hemân ol esnâda zahmî çesm-i ayn-i'l-kemâl encem seyyâre gîristâr ve mâtem-i gam ferâsetin sadâ-yı can-zâdesi etrâf-ı memâlik kûfî ve îmânda iştîhâr bulub bî'z-zarur ol ferağ-ı musibet isr ve ol ferağ-ı kiyamet semerîn ahbâr-ı âsârını vâlid-i İslâm penâhimin makarr-ı serîf-i sultanata arz ve î'lâm ve zabt-ı mûlk ve nizâm içün Şeh-zâde-i mağfirat karîn bir cânişîn talebiyle ırsâl-i peygâm eylediler. Zira ol şeh-sûvâr gâzînin bu sarây-ı mecaziden nâ-gehânî irtihâli ve der-akab asâkir-ı İslâmın ittifâkiyla feth ve kâm-kârisi envâ'ı fitne ve âşubu muhtemel ve mütekârib ve kabzı ve bastı mütenâvib ve âyne-i zamâna kabiliyeti zamânedede sûret-i ihtilâli mûlk ve milleti müterakkib olmağın def'i izdirâb-ı nûfûs ve ref'i intizâr-ı reis ve merus içün bir berîd-i müsta'cîl misâl-i müsri' eccl dergâh-ı Orhani'ye revâne eylediler.

Lâ cerem, , ol beg-i çalâkin haber-i vüsûlî ol pâdişâh-ı mücâhidâne reside olduğu sâ'at firâk-ı ferzend-î dil bendinin ateş-i sûzânî dûdmân-ı cân-ı müstemendin âğâz-ı iştîâl ıztirâm ve subh-ı şam dide-i giryân ve dil-i pür hafekânuma hâb-ı ârâm haram oldu. Sevk-vârân-ı mihnetin tavr-ı mâr-ı şikâyetin gûşâde eylediklerini name-i ser-i be mühr aşikân-ı mehcûr âsâ kendüye peçide ve nişan-ı matem ile muanven beyazzdan "ve'b-yeddat aynâhû"⁴⁵⁵ mazmûnu sermesi çesm-i basîret didesine reside olub imtidâd-ı niran-ı hicrân ve iştidâd-ı muvâsât-ı hirâmandan nâşî zebânından şu'le-hâ-yı dil-sûz mevtû'l-evlâd-ı hirkatû'l-ekbâdi alâmet-i misâl-i dûd-ı dil-i

⁴⁵⁵ Gözleri aydınlandı.

mazlûmân zebâne-keş-i suyu âsumân oldu. Amma dumû'-i hasret ve nem-nâki-i gam-nâki “el-kalbü yahzunu ve'l-aynü yebkî”⁴⁵⁶ sünneti üzre ateş-i sûzân dil-i suhtesine âb-i sabır ve tahammül paşide eyleyüb gâhi hûcum-ı leşker-i hûmûmdan ve ol avânda azâr-ı sipâh-ı kâfir nihâd-ı gümûmdan “vesteinû bi's-sabri ve's-salâh”⁴⁵⁷ mazmûnu emrine ilticâ ve mutabaat buyurub tazarru' ve münâcâfâda vesile-i habl-i memdûd-ı ah ve âyin-i feryâd-ı gâh ve bi-gâh ile “innemâ eşkû ve bessî ve huznî ilellâh”⁴⁵⁸ nefhasın mesâmi’ erbâb-ı intibâh ve gûş-ı mahremân bâr-gâh-ı subh-gâh ile cümle-i giriftâr vâveylâ eyledi. Çünkü ol mâtem-i cangâhin vâsitâ-i arûzi ile bir müddet tensik-i kavânîn câh ve celâlden Sultân Orhan bi't-temâm a'râz ve mülâhaza-i mûlk ve mâldan külliyyet ile i'mâz eyledi. Cümle ulemâ-yı hakikat-şî'âr ve zümre-i urafâ-yı tarîkat-disâr-ı rûzgâr emr-i hilâfet-i sultânî Hazreti Hâlik'ın vedî'a-i e'âzımı ve bu müsted'âyî menât-ı menâzîm-ı evâmir ve nevâhî olduğu bî istibâhdır. Ve meyân-ı halâyıkda teyakkun zabt ve nigeh-bâni ve ol emânet-i kübrâ-yı Yezdânî ve bekâyâ-yı mevâhib-i Sûbhânîyye'yi mehâfâtdan tegâfûl ve imhâl ve ihmâli ni'met-i mûlk ve mâlik sebeb-i zevâli ve mehâfet-i mu'aheze-i İlâhî ve menkîdât-ı rütbet-i câhim ve bâ'is-i fitrat-ı mesned-i pâdişâhî olduğu bî-istibâhdır deyu sem-i Orhani ilkâ eylediklerinde sultân-ı müşârûn-ileyh dahi nizâm-ı kiyâma musâlaha irtidâ' ve imtinâ'dan sonra bi'z-zarûri havâss ve âvâm eyyâmi bir mahall-i icâbet penâhda ittifâk-ı efvâh ve elsine-i pâkân-ı dergâh ile takviyet-i mûlk-i İslâm'a ber vesfî mu'tâd ve temkin sipeh-sâlâri sipâh-ı cihâd içün du'a-yı isticâbet-i eser-i “fehebî min ledünke veliyyen yerisünü”⁴⁵⁹ mazmûnu Hazreti Rabbü'l-erbâb'dan ilticâ ve taklid-i mesned-i serverî ve bekâ-yı ömr ve din-perverî maslahattı için ferzend-i sa'âdet-mend Şeh-zâde-i adâlet nejâd gâzî Sultân Murâd-ı cennet-meâbdır ki Süleyman Paşa'nın küçük birâderidir. Hâkim olduğu mahalden huzuruna da'vet ve veliaht ve kâim-makâmlığını vasiyyet ve ta'yîn ve mesâyîh-ı müşfikâne ve telkîn ve hikâyât ve kelimât-ı muhakkikânenon sonra evvela takviyet ve ikâmet-i İslâm ve tamâm-ı eyyâmda cihâda nasb-ı râyât-ı murâkabet-i sipâh-ı mûcâhidân ve vezâyif-i mülâfatet ve dâd ve re'âyâya şive-i adl ve dâd ile himâyet istirhâm ve zümre-i ulemâ ve fukarâ ve zühhâd ve ubbâd musâhabet ve mutâba'at-ı ehlullah ile îrşâd ve tefvîz-i ahd ve velâyet ve tafsîl-i vasiyyet içün bir meclis-i âlî bünyâd buyurdu.

Beyt

Tû ser sebz-i bâşî be şahîn şehî

Ki men kerdem ez sebzê bâlin tehî

mazmûnu üzre gûyâ ki mûlhimân-ı âlem-i gayb “ircî'i ilâ Rabbiki râdiyeten mardîyyeten”⁴⁶⁰ sadası gûş-ı ruh-ı kudsi meâdine resîde ve hâtifân-ı nişîmen-i ins “ve'l-bâkiyâtu's-sâlihâtu hayrun inde rabbike seveben ve hayrun emela”⁴⁶¹ nevâ-yı pür tekâzâsı subh ü mesâ dergâh-ı sem'i pür sürüşuna şînîde etdirdiler.

⁴⁵⁶ Kalb üzülüyor göz ağlıyor.

⁴⁵⁷ Sabır ve namazla Allah'asgiñib yardım isteyin. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 45.

⁴⁵⁸ Ben özüntü ve tasamî yânlız Allah'a açarım. Kur'an-ı Kerîm, Yûsuf, 86.

⁴⁵⁹ Katından bana bir oğul bağıyla ki mirasçı olsun Kur'an-ı Kerîm, Meryem, 5.

⁴⁶⁰ O senden sen de O'ndan hoşnud olarak Rabbine dön. Kur'an-ı Kerîm, Fecr, 28.

⁴⁶¹ Baki kalacak yararlı işler, savab olarak da, emol olarak da Rabbinin katında daha hayırlıdır. Kur'an-ı Kerîm, Kehf, 46.

Beyt

Şâd minîşin ki der sarây-ı şebenç
 Ki tevân bûd bî meşakkat u renc
 Çist gîti sarây-ı mihnet u gam
 Zahmet-i o fizûn u rahmet kem
 Ta şebh-i âherin ri zor nehast
 Felek ender kemin mihnet nest
 Ger ci cay-ı gam est an ne huri
 Dest ber am zenî vu der güzerî

Ve muktezâ-yı hâle göre hemân ol anda erkân-ı devlet ve âyân-ı ehl-i hâl ve akd ittifâkiyla eyâlet-i Rûmeli'nin hutbe-i sultanati Şeh-zâde-i âl-i nejad gâzî Sultan Murâd'ın nâm-ı nâmisi ile merkûm ve mersûm buyurdu. Ol hilâfet meâb dahi vâlid-i kâm-yâbinin işaretî mücîbince Rûmeli azîmetinin i'dâd-ı esbâb-ı seferiyeyesine mübâşeret ve zabt-ı asâkir ve guzât-ı mücâhidân içün refîk ve mülâzim ve sedd-i sürûr-ı mûlk-i dînde mukaddem olmak üzre iki ay mikdâri pâye-i serîr-i pederide tevâkuf ve te'hîr ve mesâlih-i saltanat ve ahkâm-ı vekâlet-i hilâfet vâlid-i mâcidini ber vefk-i dil-hâh tedbîr eyleyüb ol esnâda sultân Orhan'ı cennet-mekân âyin-i hüsrevân-ı cihân-gür ile berâ-yı sefer-i tavil kös zen-i rahîl olub bu hakdan gerd-i engizek-i ğubâr ta'allukundan tathîr ve sünnet-i merdân-ı dîn ve pîş revân-ı ehl-i hak ve yakîn üzre tarîk-i rîza ve teslimî pîş-nihâd edüb tahsîl-i merdât-ı ilâhî ve tek mil-i teveccûh-i kışver-i nâ-mütenâhîde "sâriû ilâ mağfiretin min Rabbiküm"⁴⁶² emrinî dil u can ile icâbet ve veliaht olan ferzend-i dil-bent ve a'kâb ve etba'ı sadâkat me'âblarını huzur-ı hümâyûna da'vet ve cümlesi rûşen-i adl u dâd ile tarîk-i kavîm-ı reşâda irşâd ve ikâmet-i gazâ ve cihâd ve idâmet-i mukâtele-i ehl-i küfür ve inâda hidâyet ve dil-şâd buyurub bu menzil-i âriyet-i hayat-ı dûnyâ ve bu nişîmen-i pûr âfet ve inâyîbecâ bûraqbun mutazir-ı dil firîb-i şâhi ve mesned-i firîb-i şehen-şâhi-i vâris-i hakîkisine tefvîz ve ta'yîn ve arûz-ı arîza-i maraz-ı mevt ile püster-i mihnet elemden tehî bâlin olub unsûr-ı nebâtin mesken-i halel pezîrinden arzu-yu şevk u ğarâm ile mesned ârâ-yı ruh-ı kudsî âsiyânnâ azzîmet eyledi. Müddet-i sultanati henüz kırk bir seneye bâlig ve sînn-i şerîfi seksene müntehi ve nefes-i âhirinde kelime-i tevhid ve imân birle vedia-i canî canâna teslim ve lisân-ı halle bu kelimât-ı pûr-nikâti âlem-i gaybdan mülakkin oldu ki

Rubâ'i

Ez mûlk-i cihân çu riħlet mast zaruri
 Amdar-ı surûriye ki ìn dâm-ı gurur
 Cün kîble-i can be hâk guy-i tû bûd
 Îhrâm dert-bestê berâyim be huzur
 Vesselâtu vesselâmu alâ seyyidina Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbîhi
 ecmain.

⁴⁶² Rabbînizin mağfireetine koşuşun. Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmrân 133.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TARİH-İ HEST-BİHİST'İN YANI KİTAB-I SİFATİ'S-SEMÂNIYYENİN
KAYÂSIRA-İ OSMÂNIYYE VEKÂYİ'İNİ MÜŞ'İR ÜÇÜNCÜ KETİBESİ
(DEFTERİ)DIR.

Ve bu defter bir tâli'a ve iki mukaddime ve on sekiz hikayeyi muhbîr ve talia, cihân-dârî-i eslâf-i ahlâsa intikâl eylediğünün mebâdi-i maksûdu hikmetini müzakkirdir. Ve mukaddime-i ülâ sultân-ı velâyet nejâdn keyfiyet-i kültürünü müş'îrdir. Ve mukaddime-i sani ol pâdişâh-i mücâhedet penâhın memâlik-i İrân ve gayride hem asri olan mülük ve selâtini ayân ve on sekiz hikâye ol şehriyâr-ı mücâhedet-şî'ârin meçâri-i vâkiât ve tefâsil-i gazâvât ve fütûhâtını beyân ider.

Tâli'a-i hümâyûn âdet-i neş'et-i beşeriyet üzre verâset-i püseri hasebiyle hilâfet ve serverî-i pederi ile ittisâl-i nesk-i sırr-i hikmeti ve intikâl-i serîr-i kayseri-i millet-i peygambarînin üçüncü kayseri olan sultân-ı velâyet nejat ve hâkâن-ı sâdîk i'tikâd ve server-i selâtin-i sâhib-i nasfet ve dâd ve şah-süvâr-ı suadâ ve şuhedâ-yı mîzmâr-ı cihâd a'nî Sultân Gâzî Murâd es'âdehullâhu teâlâ fi'l-me'âd ve yevm-i'l-miâd. Kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "ve hüve'llezî cealektûm halâife fi'l-ardi ve rafe'a ba'dekûm fevka ba'din derecâtîn"⁴⁶³ tıbkînca Hazreti Aferîd-gâr ki bir hakîm-i müdebâbir-i ale'l-îtlak ve mâlik-i kışver-i sefîd ve siyâhda te'lif-i meyân-ı ins ve âfâk içün zabita-i hikmet ve râbitâ-i rahmet ile âlem-i mûlk ve melekûtu silsile-i feyz-i vücûdu ile birbirine peyveste ve kemâl-i kudret-i celâl ve ceberutu bîrle serrişte-i halk ve emr-i dû cihâni habl-i metin-i hestî ile birbirine beste kîlmış lâ cerem şumûl-ı lutf ve inâyet ve vüsûl-ı eser-i fadl ve inâyet içün tensîk-i nişîmen-ı ins u can ve terîb-i encümen-i murâbatat-ı ten u cân-ı bir nev'le icâd eylenmiş ki sakf-i mutabbak-ı semâvâti müeddâ-yı "ve beneynâ fevkaküm seb'an şîdeden"⁴⁶⁴ üzre evc-i illiyîne hem-ser ve heft sîpihr-i devvârîn bam-ı bûlendîni bâlâ-yı tabakât-ı erkân üzre zemîne mütevâfîk ve beraber eylemiş ta ki medâr-ı istîmrâr-ı zemîn u zamân ve mahall-ı istîkrâr-ı mekîn u mekân ola.

Nazm

Ez bî-rû'yet-i nigîste eflâk

Berde ber âb ve bâd ve ateş ve hak

Zîr kerdûn bi-emr ve sun'i hûdây

Sahte çare hasm ber yek cay

Çâr gevher be say-i heft ahter

Sud in vazh ra gûzârêş ger

Cem'i işân delil-i kudret-i ost

Kudreteş nakş-i bend-i hikmet-i ost

⁴⁶³ Sizi yeryüzünün halifeleri kılan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur. Kur'ân-ı Kerîm, 'nâm, 165.

⁴⁶⁴ Üstünüze yedi kat sağlam gök bina ettik Kur'ân-ı Kerîm, Nebî, 12.

Ve bu vecihle kâr-hâne-i ebnâ-yı rûzgâr tamâm edvârda mevârid-i selâsenin intiâş-ı medârını harekât-ı şebâ ne zuri-i çerh-i âlî mîkdâr üzre menut ve mukîmân-ı rub'u meskûnun hâlât-ı cünbiş ve sukûtunu felek-i devvârin edvâr-ı senevî ve şehri ve yevmisi ile ilâ yevmi'l-karar bir kararda mukarrer ve mazbût gösterüb "hüvellezî ceale lekümü'l-leyle liteskünû fihi ve'n-nehâra mubsiran"⁴⁶⁵ buyurmuştur. Lâkin là yezâlu bi hasebi'l-harekât-ı mihr-i alem-tâb ve teceddûd-i evzâ'ı hurşid-i kâm-yâbdan evkât-ı leyî u nehâr gâhî mazhar-ı sa'âdet ve fîrûzî ve gâhî masdar-ı şekâvet ve tîre rûzî eyleyüb ol cihetden hemîse tebessüm-i subh-ı handân leb-i tecelli-i mihr-i tâbândan ahyân-ı cihâniyân üzre müş'ir ve hem-vâre sevk-vârî-i şâm-ı pür-âherân hurşid-ı mihibânnu rütbe-i cihân-bâñîden zîr-i hâk-i tîre-i hicrâna hubut ve sukutunu münezzirdir.

Beyt

Çeşm-i ümmidim râh-ı handân ost

Şâm-ı edbârın dem-i hicrân ost

Ve bu nükte-i amîkin tahkîki ve istikşâf-ı gevher-i bahr-ı hakiki budur ki çün Hazreti Rabbü'l-erbâb tertîb-i ilel ve esbâbda âyne-i rûşen âlem-i gaybî sûret-i dil-güsâ-yı âlem-i şehâdetde muntabik ve misâl-i âşik u mâşuk mezâhir-i mûlk u melekutu ruh ve bîdene nisbet ile birbirine mütelahik gösterüb là cerem cümle hâlât-ı enfes ve âfâkî cem'i-i suver ve emsâlde müteşâbih ve mütemasil ve keyfiyat-ı nişân-ı insanî temâsil-i kışver-i rûhâni ile mütekâffî ve müteşâkil halk eyledi. "Se-nûrîhim âyâtinâ fi'l-âfâkî ve fi enfûsîhim hatta yetebeyyene lehüm ennehü'l-hakku"⁴⁶⁶ tibkinca amel oluna.

Mukaddime-i Evvel

Ol hüsrev-i mücâhîdet necât a'nî Sultân Murâd Gâzî'nin tefsîz-i velâyet-i ahd-i pederi ile serîr-i kayseriye cüllüs-i sa'âdet me'nusu ve mülük-i meclis iclâs-ı hümâyün-i meymenet meşhînda. iktîrân-ı ahter-i mes'ûd tulu'yla Yıldırımlı Bayezîd'in mehd-i serîr-i servîriye velâdet-i sa'âdet-mendin beyân ider.

Devâm-ı İslâm'ın mübesşîrân-ı devlet sevk-vârî-i şâm-ı âlâmin şe'âmetinden sonra ahbâr-ı hucestegî eyyâmi böyle nakl ederler ki ol sâhib-i serîr-i mûlk-i hakiki ve kışver-i mecazi Sultân Orhan ravveha rûhahu ve kuddise bi nefsihînin mevt-i surisi sûret-nûmâ-yı zuhûr olub tebliğ-i peygâm-ı ferhunde nizâm ve edâ-yı vahy-i intizâm "ve izâ beddelnâ âyeten mekana âyetin vallahu e'lamu bîmâ yûnezzilü"⁴⁶⁷ mazmûn-ı sadakât meşhunu tibkinca her ehl-i dîlin müşkille ri hall olub serîr-i şâhi-i Orhani ve pâdişâhî-i hânedân-ı Osmâni'nin nüvîd-i temkîn ve istikmâl ve müjde-i istikrâr ve istiklâli kudûm-ı mübarek rusûm-ı hüsrev-i bâ adl u

⁴⁶⁵ Size geceyi dinlenesiniz diye karanlık ve gündüzü çalışasınız diye aydınlik yaratın Allah'tır. Kur'an-ı Kerîm, Yûnus, 67.

⁴⁶⁶ O'nun hak olduğu açığa çıkıncaya kadar varlığımızın belgelerini onlara hem dış dünyada ve hem de kendi kendi işlerinde göstereceğiz. Kur'an-ı Kerîm, Fussilet, 53.

⁴⁶⁷ Bir âyetin yerini başka bir âyetle değiştirdigimizde -ki Allah ne indirdiğini gayet iyi bilir. Kur'an-ı Kerîm, Nahl, 101.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİŞT / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

dâd Ebu'l-guzât Sultân Murâd ile ehl-i İslâm'ın mahfel-i havâs ve âvâmından kifl-i havâtır-i giriftâre bu yüzden gûşâde eylediler.

Beyt

Kâr-ı âlem zi tû girift nizâm
Ber nefes hâ gûşâde geşt makâm
Ab-ı refte be mûlk bâz âmed
Kâr-ı bî revnakî nisyâr âmed.

Binâen aleyh cümle a'yân-ı devlet ve cumhur-ı erkân-ı sultanat ve vazi'u serif-i memleket bey'at-ı hilâfet ve ismâ'-ı esmâ'-ı istimâ'-ı besâret ve sayt-ı vasiyyet-i Orhani ve ol taze nihâl-ı cihân-bâniye tertîb-i meclis ve vezâif-i hizmet-kârî ve hân-güsâlığâ mesrûren ikrâr ve ol pâdişâh-ı sa'îdin hükm-i tevfîzi ile ol halef-i hamidi-i serîr-i servî ve kâim-makâmî-i evrengi kayseri-i pederide istikrâra tebâiyet ile ve emrine itaat etmek üzre bey'at eylediler.

El-kıssâ: 761 (1359-1360) senesinde bir dem-i ferhunde-ibtidâ ve huceste-intihâda ol sultân-ı gâzinin baht-ı müsâid ile taht-ı hûmâyûna sa'âdet-i me'nusî väki' oldu.

Nazm

Efsen u taht şûd be şûd nâmî
Nam ver şûd serîr-i hod gâmî
Bey'at-ı şehrî ve sipâhî kerd
Destgîrî be lutf-i şâhî kerd
Geşt ferhunde ân serîr-i bûlend
Çûn birâdeş hemân zamân-ı férzend.⁴⁶⁸

Ol cülusun meymeniyyetine delil-i kâti' ve ol evreng gerdûn-ı mesâsin pür metanetine burhân-ı lâmi' budur ki ittifâken ol velâde ma'an maan ruhsâr-ı lâmi' ul-envâr-ı ferhunde ahter-i âsumânı ve dîdâr-ı pür meserret-i pûser-i tâbânda eser-i mânend-i mir'ât-ı eâlim-nûmâyı iskenderânı eyvân-ı hânedân-ı Âl-i Osmân'ın küngüre-i âsumân-fersâsından dirahşide ve cümle-i hamle-i arş-ı azimden sada-yı besâret-fezâyî "innâ nûbeşiruke bi-gulâmin alîm"⁴⁶⁸ eyvân-ı âzân-ı harîm-i sultâniye resîdeoldı.

Beyt

Gerçi ikbâl bûd namzedeş
Şâdumâni şûd ez yekî besadeş
An ki der umreş üstüvârî dâd
Ber murâdeş ümmidvârî dâd.

Ve dâñâyân-ı esrâr-ı nihân âyne-i mücellâ-yı keşf u âyânda âlem-i gaybden bu iki nev' müsa'âdet ve te'yîdin iktirâmından ve aruz-ı menkîsat ve aybdan me'mûn iki dûrlu baht-ı sa'îdin ittifâkından istifham-ı hayrât-ı dînî ve dünyevî ve isti'lâm-ı

⁴⁶⁸ Biz sâna bilgin bir oğlun olacağımı müjdeliyoruz. Kur'ân-ı Kerîm, Hicr, 53.

bülend-makâmi-i sûrî ve manevî ve istidlâl-i devâm-i pâdişâhi-i illiyîn-i aşan bu hânedân-ı âl-i sânim te'yîdatum müteakib velâdet-i hümâyûndan istiftâh eylediler. Binâen-aleyh ârifân-ı hakâyik-ı “ve alleme âdeme’l-esmâe”⁴⁶⁹ ve dâنâyân-ı dekâyîk-ı “velîlîhi’l esmâü hüsna”⁴⁷⁰ bu sadî ve inâyet-i mezîdin mülâhazasında tezyîd-i avn-ı Perverd-gâr-ı hamîd-i mecsîdi murâkabet ve münâsebet-i lafzî ve ma’nevî ile ol ahter-i tâbân-ı âsumân-ı ihsâni Yıldırıム Bâyezîd ile tesmiye eyleyüb tamâmî-i selâtîn-i küfür ve İslâm’ı ve cumhur-ı mülük ve hükkâmî bu iki beşâret-i İslâmîyenin tehiyyesinin mübâderet ve kâffe-i evliyâ-ı devlet ve ed’iyâ-ı Hazreti eyyâm ve leyâl bu şî’iri inşâd eylediler.

Ebyât-i Mevlûdiyye

Minnet Îzid râ ki tâli’ şud ve burc-i mûlk u din
 Âf-tâb-ı ez subh-i âtiküm bi-sultânîn mûbîn
 Ez subh-ı sa’âdet kevkeb-i gîfi firuz
 Yafet iklim-i hilâfet kahraman-ı mâu tîn
 Âsumân-ı saltanat râ âf-tâbî şud mezîd
 Amed ez eltâf-ı Yezdân âsumân ber zemîn
 Mâder gîfi nîr-i virde yemhedunehu felek
 Hiç mevludi çînîn tâbân reh ez çerh-i berîn
 Cânîşin-i yafste Sultân-ı dîn Gâzî Murâd
 Hem derân-ı rûzî ki şûd ber taht-ı şâhî cânîşin
Ya’ñî

Âmed-i gevheri ez fabl-i hak bedîde keş bâb-ı lutf o kûşte gûl-i âdem-i acîn lem’â-i nûr-ı İlahi Yıldırıム Hân Bâyezîd berk-i âlem-sûz düşmen-i şem’i âlem-tâb-ı din şûd be taht-ı kayseri an hüsrev-i mâlik-i kayser-i İrân’de kerd ve hast-i kîn-i müşrikîn. Ger kûni Idris medh-i an şehî cennet-mekânı kudsîyân ve hâkiyân guyende pertev-i âferîn.

Mukaddime-i Sâniye

Ol sultân-ı gâzînin muâsırı mülük-i sâire ile keyfiyet-i muhâlefet ve sîlûkün beyân ider.

Kâlellâhu tebareke ve teâlâ “tilke ümmetün kad hâlet lehâ mâ kesebet ve leküm mâ kesebtüm”⁴⁷¹ tibkînca çünkü mülük-ı pîşînin a’mâlinin yad-ı dâştî ber tibki kelâmi ilahî mütedammin-ı fevâ’id ve mevâiz-i nâ mütenâhîdir. Binâen-aleyh hudûd-ı Şâm’â degin müstevli olan selâtîn-i cebâbire-i İrân’ın icmâl-i ahvâlini îrad iktizâ etmeğin müterassîdan evzâ’ı takallübât-ı edvâr ve müctehidân-ı âsâr tevârih ve ahbârdan menkuldür ki selâtîn-i Hulagu Hân’ının şevket ve devlet ve inkîda-yı fitratından sonra Sultân Ebu Sa’îd Hûdâbende’nin kuvvet-i akîbinde memâlik-i İrânî ve bilâd-ı Mûslîmânînin mezîd ve teferruka ve perîşâni ayân ve ol esnâda teferruk-ı büldân ve mü’minân ve muvahhidânın teşettütü bir rûtbede nûmâyân idi ki sûret-i

⁴⁶⁹ Adem’e bütün isimeri öğretti. *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 31.

⁴⁷⁰ Allah’ın güzel isimleri vardır. *Kur’ân-ı Kerîm*, A’râf, 180.

⁴⁷¹ Bunlar gelip geçmiş bir Ümmetdir Kendi kazandıkları kendilerine, sizin kazandığınız da size aittir. *Kur’ân-ı Kerîm*, Bakara, 134)

cem'iyyet ve iltiyâm ancak gürûhi-i sûreyyada bedîdâr olub o dahi evc-i sipîhrde nûmâyân ve nişane-i emn u emân meyân-i tabakât-ı serada olub anın dahi cem'iyyeti zîr-i zemînde piñhân idi. Nitekim demişlerdir:

Beyt

Her güca dîdem kat'i kânder-i laht-i fersude est
Reşkem âyed ger gamm-i hestî çuhûş asude est.

Amma tamâm-ı diyâr ve saye-i serâtin-i nîk nâmda emniyet-i kâmil ve insâf-ı şâmil ancak ol sultân gâzînin zilâli efsâlinde hâsil idi. Ve yevmen fe yevmen hûsn-i ahlâk ve melekât-ı kerîmesinden arsa-i mûlk ve mâlî efsûn ve meyment-i mûlk kudûm-ı hümâyûndan muasırılarım nûfusuna taklid ve tâhkîk ile âsâr-ı adâlet ve re'fet-i fizûn idi. Nitekim tarih-i cûlusunda ki 761 (1359-1360) senesidir Sultân Üveys b. Hasan Celayir pederinden sonra Bağdad ve Diyarbekir ve Hûristân pâdişâhi olub halk merasim-i adl u merhamet ve levâzîm-ı hîf-ı mekremet ile mevsûf ve zîkr-i cemîl ve senâ-yı bî-adîl ile ma'rûf idi. Ve yine ol vakitde Âzerbâycân ve Irak-ı Acem'de Emîr Çoban oğlu Timûrtâş'ın veled-i Eşref saltanat ile müstevli ve birâderinden sonra Emîr Hasan Çobani bilâd-ı mezkûrenin hükumetinde müste'li idi. Amma Nuşirevan adl ile darbû'l-mesel olduğu gibi mezkûr dahi zulm-i bidâde öyle idi ve memâlik-i mezbûre husûsan dâru'l-mûlk-i Tebrîz'de dest-i tatavvul ve ta'addîyi ehl-i İslâm'ın intizâ'ı emvâl ve bidâ'atîne gûşâde ve mâl-ı harâmdan hâzîneler âmâde eleyüb ol memlekette kendü ile mukâbeleye kâdir hasmin bulunmamağla sipâh ve ra'iyet dûrlu dûrlu fesâda mütesaddi ve bir mertebeye vardı ki ekser ekâbir-i dîn ve ulemâ ve meşâyiḥ ve a'yân-ı mûlk ve dîn hân-mândan âvâre ve kûrbet-i gurbet-i ihtiyâr ve celâ-yı vatan ile her bîri diyâr-ı âhere firâr eylediler. Cümleden bîri şârîhi metâli' allâme-i ulemâ-i zamân mevlânâ Kudbeddin Razi ol fetretde Âzerbâycân'da Deş-i Hâci Turhân'da Canibeg Hân'ın yanına can atdı. Ve muktedâ-yı ehl-i hâl ve âlem-i kudsde tûfî-i şîrîn mekâl şeyh Kemal Hucendî dahi Canibeg Hân'ın râbitâ-i muhabbeti ile Tebrîz'de olan mesken-i bihişt meabını terk ve varub merkûm Canibeg Hân'ın maşrik-i sarâyında tavattun ve bu matla' hâtit-ı me'ârif işrâkından dirâhsân oldu.

Beyt

Eger sarây cinînest ve dilberan-ı sarây
Beyâr-ı bâde ki fâriğ şevem zeher du sarây.

Ol fâdilânın bîri dahi Kadı Muhyiddin b. Berde'îdir ki fûnûn-ı maârif ve ulumu hâfiz ve mesned-i tezkirede hemîse mütesaddi-i nesâyiḥ ve mevâiz idi. Bir gün esnâ-yı nesâyiḥde "el-kelâmu yecirru'l-kelâm"⁴⁷² mûcîbince mazluman-ı Âzerbâycân husûsunda serrişte-i hikayeyî keşîde ve Melik Eşref'in zulm-ı udvânını bî'l-muvâcehe Canibeg Hân'ın sem'i hümâyûnuna ilkâ ve şînîde etdirüb dedi ki çünkü Eşref zâlim-ı bakîyye-i hânedân-ı İlkhânî ve bu zamân-ı isyân-ı tuğyânda düşmen-i memâlik-i Muslimânıdır.

⁴⁷² Laf lafi acar.

Lâ cerem, , mezheb-i erbâb-ı mürüvvet ve hilâfet ve âyin-i millet-i chl-i ma'delet ve re'fetde bu pâdişâh-ı kâdir üzerine ol zâlim-i muzîr ve müsîrîn def'i ehabb-i tâât ve evceb-i gurbât-ı tatavvuatdır. Bu kelimât-ı hakikat-simât Canibeg Hân'ın derûnuna te'sir ve muktezâ-yı gayret-i sultânî ve ber iktizâ-yı hamîyyet-i Müslimânî lesker-i azim tertîb ve Âzerbâycân'a âzim ve derbend-i Şîrvân ve râh-ı Bâbü'l-evbâb'dan dâru's-saltanat Tebrîz'e müteveccih ve câzim olub vusul bulduğu gibi Melik Eşref'in mülküne muzaffer ve katl eyleyüb mazlumân-ı memleketi ol sitem-kârim dest-i zulmünden halâs ve ulemâ ve meşâyîh-i mülâtafat-i günâ gün ile ihtisas buyurub hazâyîn ve defâyîn-i Eşrefîyeyi ki ol zâlim zulmen cem' eylemişti. Tamamen zabit ve sadâ-yı adl ve dâdimi aktâr ve emsârda rabt eylediler. Ba'zı zurefâ Eşref'in beyân-ı hâlinde demişlerdir ki:

Beyt

Dedi ki çi kerd eşref-i har
O müzlime bir dû cânî begdir.

Bu cihetden şeref-i har deyu şöhret-yâb olmuştur. Çünkü Canibeg Hân mesâlih-i sultânî ve tanzîm-ı İlhanîyesine binâen Deş-i Hacı Turhân'a avdet eyledi. Memleket-i Âzerbâycân pâdişâh-ı müstakilden hâli kalîb iştîhâr-ı âsâr-ı ma'delet dâverî ve hisâr-ı hamîyyet ve ra'iyyet perverisine binâen ahali-i memleket Üveysî silsile-i teveccûh ve hevâ-hâhiyla Bağdâd'tan Tebrîz'e da'vet ve cümle-i a'yân-ı memleket ve sîpâh-ı tayyib-hâtrî eyalet ile kabûl ve bey'at eylediler. Sebebi budur ki ümerâ-yı Çobaniyye'ye adâvet-i mevrûsiyye ile ma'rûf ve hâtrî cumhûr ol gûrûh-ı sitem-pîşeye masrûf idi. Vaktâ ki Sultân Üveys taht-saltanat-ı Tebrîz'e iclâs eyleyüb ekser-i memâlik-i Âzerbâycân ve Irak ve İsfahan'a degin dest-i tasarrufa getürüb on yedi sene Irak ve Acem ve Âzerbâycân ve Hûristân adl ve insâfla mevsûf ve makrûn-ı saltanat buyurub zikr-i cemili ünvân-ı kütüb-i ahbâr ve ser-levha-i devâvîn-i eş'âr olmuştur. Ve ann meddâhân-ı zamânından birisi efsahu's-şuarâ Hoca Salman Save'îdir ki bu terci-i bend-i belîg dil-pesendinde bu beyti ser-bend eylemişdir.

Matla'

Âyet-i nasrullah est rû'yet-i Sultân Üveys
Geş çû burhan-ı mübîn âyet-i Sultân Üveys.

Ve ekser divân-ı Salman'ı ve sâir muâsîrân-ı müşârûn-ileyhin medhiyle muanwendir. Çünkü pederi Emîr Şeyh Hasan Celâyîr bir müddet memâlik-i Rûm'da selâtîn-i Cengiz hân'ı husûsan Ebu Sa'id'in niyâbet-i hükûmeti ile ser-efrâzîliği zuhûru ve Sultân Orhan Gâzi'ye mukârin idi. Beynlerinde hemîse muhâlesât ve musâfaati müştemil tevârîd-ı mûrâselât munkat' degil idi. Ve Sultân Üveys dahi pederinin sünneti üzre meslek-i ihlâs ve i'tikâdda daima münâsebet-i muhabbet-i cibilli ve fitrat-ı asliyyi "el-hubbu yetevârasu"⁴⁷³ tûbkînca sultân-ı müşârûn-ileyh meslûk dutub meçâlis-i muhâverâtî zikr-i cemîl ve du'â-yı hayr-ı sultân-ı gâzîden

⁴⁷³ Sevgi tevârîs eder.

bir an hâli olmayub râbîta-i hubb-i kadîm ibtidâ ve silsile-i vüdd-i kavim intihada muhabbet ve muzâharet-i garâbet-i seby ve musâherete keşde oldu. Nitekim Sultân Üveys oğlu Sultân Ahmed Emîr Timûr'un memâlik-i Acem'e istilasından istrârı ihtiyâr-ı firâr ve himâyet-i pâdişâh-ı sa'îd a'nî veled-i sultân Gâzî Yıldırıム Bâyezîd'e ilticâya karar verdi. Ve bu vâki'ânın tabiri ketîbetü'l-kitab-ı Yıldırıム Hânî'de zikr olunsa gerekdir.

Ve Yıldırıム Hân ol esnâda Sultân Ahmed'in muhâdderâtından bir duhter-i pâkîze gevherini evlâd-ı kayser necâdından birine tezvîc eyleyüb Sultân Üveys 776 (1374-1375) tarihinde ecel-i müeccecliyle şehr-i Tebrîz'de cîvâr-ı rahmete vâsıl olduktan sonra büyük oğlu Sultân Hüseyin taht-ı saltanata cûlûs ve ibtidâ-yı emîrde küçük birâderi Sultân Ahmed mutâba'at etmekle memleket-i Âzerbâycân'da Eyalet-i Sarây ve Erdebil'i ana tefvîz eyledi. Lâkin Sultân Hüseyin'in tabî'at-ı eibillisi sohbet-i zenân ile me'luf ve saltanatından yedi sene mûrur ve ekser evkâtını ülfet-i zenân ve muhanneasa masrûf dutar idi. Elbette her kim nâkîsân ve nâkîsatü'l-akl ve dine mâil olur âkîbet mücâlesât-ı merdan-ı dîn ve muhâletat-ı ferzangân-ı memleket ve merdüm-i hükûmet âyinden baîd ve gâfil olur. Amma karândaşı Sultân Ahmed'in letâfet-i tabî'ati ana muğâyir olmağla a'dâ ve mûhâlifâna be-ğâyet gahhâr ve seffâk ve bâ-vücûd teveccûh-i faâl ve istî'dâd murâkib ve tâlib-i haşmet-i hüsrevî ve kesb-i merâtib-i fehm ve idrak idi. Ol ecilden ekser-i ümerâ ve erkân-ı devlet müşârûn-ileyhi zîmnen saltanata hâhân ve birâder-i kebîrinin etvârîndan gûrizan idiler. Ve Tebrîz'e üç merhale mesafe olan Erdebil'den bir cemaat ile Tebrîz'e ilgâr ve şeb-i târde Cebel-i Surha beden-i birâderinin üzerine şeb-hûn ve darb-ı şîmsîr ile mesned-i saltanatdan tard ve ba'îd ve yerine müstakillel pâdişâh-ı ekîd oldu. Zabt-ı memleket kavânîn-dârî ve uluvv-ı câh ile mezkûr-ı elsine-i senâ ve meşhûr-ı efvâh oldu. Ve bu vâki'a 784 (1382,1384) tarihinde sûret-nâmâ-yı zuhûr olub tarîh-i mezbûrda Sultân Murâd Gâzî henüz taht-ı kayseride mütemekkin ve âyin-i cihâd-ı kişver-gûşayî ile tevsi'i memâlik-i İslâmiyedemûte'ayyin idi. Amma sâir mülûk ve selâtin-i Îrân zemîn ve muâsîrân-ı sultân-ı mücâhidîn baîd ve karib i'timâd-ı külliye ile müşârûn-ileyhin hevâ-hâhlîgi makâmında metin ve cümle-i pertevi-i hurşid-i adl ve ihsânından teveccûh-i tamâm ile kesb-i nâm-ı nikûda bir mertebe be-nâm oldilar ki ol zamânın a'zam-ı mülükündan memâlik-i Horasân'da melikân-ı Gavri husûsan Melik Hüseyin kürb-i şehr-i Herât'da vali olub işâât-ı hayr u hasenât ve müberrât ve tamîr-i mesâcid ve meâbidde ikdâmî sebebiyle hisâl-ı pesendîde ve yümn-i ahlâk-ı hamîdesi berekâtından daima esbâb-ı mezîd-i devleti mûteâlîf ve arsa-i emvâl ve memleketi yevmen fe-yevmen mütedâif oldu. Hâlâ ânîn âsâr-ı fevâzîl-ı teberruâtından birisi cami-i Herât'dır ki binâ-yı âlîsi mezkûr lisân-ı du'â ve senâ-yı seyyâhân-ı emsâl-i cihândır. Ve bunun emsâli ol sultân gâzinin zamânında memâlik-i Fâris ve Kirmân'da âl-i Muzaffer'den pâdişâhân-ı âdil ve fâzîl müstevli idiler. Cümleden biri Şâh Şucâ' müddet-i medîd-i saltanat ve fezâyîl ve kemâlât ile ma'rûf ve astrîn ulemâ ve fudalâ ve meşâyîhi zill-i zalîl-i himâyetine mahfûf olub meâlim-i din-i mübîn ve mebâni-i hayrât ve hasenâtı hem-ser-i evc-i illîyyîn eyledi.

Beyt

Nâme-i cemşîd râ ber dâd vasf-ı o beyâd
Kıssa-i dârad râ ne buşed ber âb-ı revân

Veamma mülük ve hükkâm-ı Diyârbekir zamân-ı Orhani'de memâlik-i mezkûrede vali eylediler. Dikat-ı arsa-i mülük u câh ve killet-i a'dâd-ı hayl u sipâh ve taaddüd-i mülük-ı tavâif ile yine ol arsa-i kalılı'l-mecâlide âsâr-ı kerîmelerinden binâ-yı hayrât-ı vâfirâ ve eser-i müberrât-ı mütekâsire bâkidir ki selâtîn-ı âli mikdâr ve dâru'l-mülki pâdişâhân eâzîm-ı emsârdâ te'sis-i ebnîye-i hayrât mütevakkî' degildir. Ez cümle Hisn-ı Keyf'de Şatt-ı Bağdâd üzerinde bir kantara-i metin binâ etdirmiştir ki zîr-i tâk-ı sipihr-i muallada vûs'at ve ref'at ciheti ile ol tâk-hâyî bî-hemtâmin çisti asla bir dîde ve ressam- hayâl ol ukûd-ı mukantarati pûr irtifâ'î levh-i tasvire keşide eylemişdir. Ve o makûle mesâcid ve medâris a'lâ binâ ve mebâni-i meâlim-i hak ve yakını dest-i yâri-i hulûs-ı niyyet ve sîdk taviyyet ile hem ser-i sakf-ı merfû'u sema eylemişdir.

Beyt-i Arabî

Ve min ihdâ fevâyîdihim mebânin
Ve min ihdâ atâyâhüm devâmün
Ekâmet fi'r-rika lehüm eyâdün
Hiyel etvâku ve'n-nâsu elhâmün

Hikâyet-i Evvel (Birinci Hikâyet)

Mülük-ı tavâif-i Rûm Sultan Murâd Gâzî'ye gâdr murâdıyla nisâkda ittifâk ve sultân-ı müşârûn-ileyh ol mülük-ı muhâlefet sâliküñ def'i hiyel ve gadrları için techiz-i sipâh ile teveccûh ve azîmet ve Engüriye ve bilâd-ı sâirenin teshîrin beyân ider.

Çün ol sultân-ı gâzînin safa-i âmâl ve ahvâl ve levha-i a'mâlinde safvet-i cevher-i âlem-tâb dil ve câmiyyet-i nûr-ı sîdk-ı kâmil cam-ı cihân-nûmâ âsâ nûmâyân idi.

Felâ cerem, avn ve inâyet-i sübhanî birle kemâl-i tevekkül ve i'tisâmî mîzmâr-ı mücâhedende mübâderet ile bâ'is-i müsâbat olmağın Binâen-aleyh vâlid-i mağfiret penâhîndan sonra serîr-i saltanat-ı sâhîde karardâde olub bir müddet meyân-ı hayl ve sipâhda lutf ve merhamet-i dil-hâh üzre dil-dâri-i ra'iyet ve sipâh ile tervîc-i şeriat-ı risâlet penâhiye riâyet üzre idi. Hâsılı ol esnâda mesâlîh-ı zaruri-i mülük ve dîni ve techiz-i leşker-i cihâd ve def-i ehl-i fesâd içün teveccûh buyurub Anadolu tarafunda Rûmiyye-i sugra ve Karaman ve sâir yerlerin mülük ve hükkâmından ki bu hânedânın bidâyet-i zuhûr-ı devletinden ol vakte degin hemîse makâm-ı muhâlefetde mübâlağa ile israra ve vakt-i izdirarda kerrât ile mutâvaat ve acz izhâr ederler idi. Ana binâen gâhf selâtîn-ı mağfiret-şîâr kuvvet-i iktidâr ile anların diyârlarının del' ve kam'ında bir müddet mühlet-i zindegânî ve nil-i emâni bulmuşlar idi. Zira ol sultân-ı gâzînin âbâ-i mağfur ve selâtîn-ı mebrûrun şive-i mürûvvet ve cevân-merdîsin tecrübe etmişler idi.

Beyt

Be dira bidâyet zi düşmen bûd
 Binâ gerden nîk ez-men bûd
 Çû gerden kûst hasim gerden zi-nîm
 Çû der düşmenî ten-i zinde-ten zi-nîm

Amma ol çend vakitde devlet-i sultânînin bir selefden bir halefe tebeddül ve intikâli fursat-ı kalîfede mesâlîh-i zaruri meşgâlesiyle mazhar-ı izz u şeref olduğuna tâife-i münâfakat- pîse kütâhi-i nazar-ı fikret ve ama-yı basar-ı basiret ile ittifâk-ı kelime-i nifâkda ol sultân-ı gâziye dûrlu dûrlu fitne ve fesâda tedbîr-i ahd-i muvâfakat-endîse edüb kâlellâhu tebâreke ve teâlâ “el-münâfikûne ve’l-münâfikâtû ba’duhüm min ba’din ye’murûne bi’l-münkeri ve yenhevne ani’l-ma’rûfi ve yakbidûne eydiyehüm nesullâhe fenesiyehüm inne’l-münâfikîne hümü’l-fâsîkûn”⁴⁷⁴ mazmûn-ı hakikat eserine mazhar ve hemîse ikaz-ı fitneye mütesaddi ve bu devlet-i ulyânın mûlk ve câhma mûtearriz ve mûteaddi olub birbirleri beyninde vesâvis-i şeytâniyyeye tesaddi eylediler ki sînîn-i ma’hûd ve âyin-i mu’tâd üzre sultân-ı gâzî Rûmeli cânîbinde sefer-ı cihâd ve gazâya âzim ve mülük-ı izâm-ı Engürüs ve Serf ve Las ve Freng’in def⁷ ve ref^{ine} căzim ola. Ol münâfikin her biri Anadolu’dâ etrâf-ı memâlike yürüyüb usûl-ı memleket husûsan taht-ı Bursa ve İznik’i nehb ve gâret ve hasâret ile harâb eyleyeler. Ve bu endîse-i münâfikâneyi mülük-ı küffâr ve a’dâ-yı millet-i muhtâra iâlâm ve ihbâr ve mülük-ı müşrikân dahi husûs-ı mezbûrede şerîk-î gâlib ve hânedân-ı Osmâniyye’ye ğayz ve bugzâ Rûmeli memleketinden devlet-i İslâm’ın zevâline tâlib oldılar.

Beyt

Küfür ve nifâk çûn bin aslında murtebit
 Ehl-i nifâk ve küfür bedânîd muhtelit.
 Lanet be-her du.

Ve bu esnâda hâtifân-ı hayr-hâh ve devlet-hâhân-ı bî-iştibâhdan bir münezzir ve mübesşir ile ehl-i küfür ve imânnın münâfikân ve mühâlifânının ittifâkları haberi sem’i ilhan-pezîr-i hümâyûna tâfsil üzre vâsil ve cemi’i tarafda gadr murâd etdiklerine vukûf-ı tam hâsil eyledi. Lâkin ol sultân-ı gâzî mânenâde-i gazânfer hism-nâk ve misâl-i leys-i meğazi gâyet ile dil-gîr ve ciğerdarlıkda mânenâde-i nerre şîr olub serapa nûr-ı âf-tâbdan mürekkeb idi. Amma lemaât-ı ruhsâr-ı pûr-envâri dîde-i düşmenâna rûmh ve şimşîr ve lâkin mihrâbâni-i dûstanede pûstân-ı mihrden lemaât-ı tenvirde misâl-i ser-çeşme-i şehd ve şîr idi.

Beyt

Çeşmeş çû âhû yest ki hordest şîr-i şîr
 Dared be bûrden-i dil-i merdüm dil-i dilîr.

⁴⁷⁴ Erkek olsun kadın olsun, bütün münâfiklar birbirine benzerler. Kötülüğü emredip iyilikten menederler. (Cimrilik dolayısıyla) ellerini de sıkı sıkı yumalar, Allâh’ı unutmuşlardır. Münâfiklar, işte asıl fâsîk olanlar onlardır. Kur’ân-ı Kerîm, Tevbâ, 67.

Amma bu mazmûnda kelâm-ı metin-i kavluhû teâlâ “câhidi’l-küffâra ve’l-münâfîkîne veğluz aleyhim ve me’vâhûm cehennemu ve bi’sel masîr”⁴⁷⁵ tibkinca mütereddidü'l hâtr oldular ki âyâ kankı cihâd-ı akdem ehemm ve tiğ-i düşmen-i perdâz evvelen kankı firka-i vâcibü’l-def’în gerdenine tecrübe eylemek elzemdir deyu ulemâ ve eimme-i fetvâ şuarâdan istiftâ ve istifsâr buyurduklarında ba’zi muhakkikân-ı din-perveri ve muvaffikân-ı menâzum ve mesâlib-i beserî ile münâsib gördüler ki def’î münâfîkân şer’an ve aklen akdem ve çünkü bu mûlk ve devletin bed-hâhlîğinde ittîfâk ve yek cihet-i nifâk oldular. Anların def’î mazarrı küffâr-ı aktârdan ehemmdir. Zira vüsûl-i şer’ ve zararları tamâmi-i memâlik-i sultânî ve ta’arruz-ı cemaat-i millet-i Mûslûmaniye kurb-ı civâr ve âmîzeş-i hudûd-ı aktâr ile begâyet zâhir ve âşikâr ve Rûmeli küffârinin fesâd ve izrârları bir emr-i meşkûk ve baîd mertebe-i tahakkuk ve izhârdır.

Lâ cerem, sultân-ı mîtcâhidîn bu re’y-i metin ile def’î müfsidân-ı münâfakat âyin için tevecçûh ve istiklâl-i tamâm ve ricâl-i behrâm intikâm ile Rûmeli’nden hareket ve Anadolu tarafına müteveccih olub haşmet-i hayl-i Süleymânî ve tedâbir-i ârâ-yı cihân-ârâyi cihân-bâni ile dâru’l-mûlk Bursa’dan savb-ı mesâkin-i müfsidâna kisvet-i satvet-i kahramani ve celâl ile tecelli ve tamâmi-i asâkir-i sipâh-ı mücâhidâna ifâza-i sehâb-ı ihsânî mütevâfir ve mütevâli oldı. Evvel emirde meyân-ı mûhâlîfânda fitne ve fesâdin eğlaz-ı olan mûlûk ve hükkâm-ı Karaman’ın def’î zarar ve ref’i şerleri niyeti ile cânib-ı Engûriye ve hudûd-ı Karaman’a nehzat buyurub kişver-i Engûriye ve nevâhisini madrab-hiyâm-ı asâkir-i nusret-encam ve her tarafdan tedbîr ve tedârük-i düşmenân ve bed-hâhana ihtiyâm ve yümn-i devlet-i kâhire ve lemeân-ı hurşid-i saltanat-ı bâhire ile tamâmi-i habâyâ-yı efkâr-ı münâfîkân ve hafâyâ-yı esrâr-ı bed-endişâni ki zulmet-âbâd-ı mehâfil ve tîre-dân-ı halvet-hâne-i dillerinde zamîr-i münârî sultânîyi inkişâf-ı mevadd-ı nifâkdan hâliyü’z-zîhn add iderler idı. Vaktâ ki asâkir-i nusret-meâsîrin bir uğurdan râyet efrâzîgî safha-i izhâr üzre âşikâr olub hubûb-ı nesîm-i nusret ve kişver-güşâyi perde-pûş-ı uyûb-ı nihâni ve köhne nikâb-ı mekrî mestur-ı havâtır-ı zulmânilerden ayân ve şenâyi’i şayı’i efkâr-ı fâsidân ve ârâ-yı fâsid-ı müfsidân rûy-ı kârda nûmâyân oldı. Şermende-ğî-i bed-hâhân efzûn ve iltiyâm-ı itilafları bi’t-tamâm noksan ve bed-endîş-i Bursa ve sâir memleket-i sultânî ki derûnlarında pînhân idi. Kâlellâhu tebareke ve teâlâ “ve lâ yehîkû’l-mekru’s-seyyîu illâ bi ehlihi fe hel yenzurûne illâ sünnetel evvelin”⁴⁷⁶ mazmûnu üzre hemân ol beliyyâta giriftâr ve güftâr-ı nâ-üstüvâr ve harekât-ı bî-hencarlarından hezâr-bâr bîzâr oldilar:

Beyt

Gül-i hay ki bâ kuh sâzed ne berd
Be sengî tevan zu berâ vird kerd

⁴⁷⁵ Kâfirlerle ve münâfîklarla savaş; onlara karşı sert davranış. Onların varacakları yer cehennemdir ve ne kötü bir gidiştir. Kur’ân-ı Kerîm, Tevhîd, 73.

⁴⁷⁶ Oysa pis pis kurulan kötü tuzağa ancak sahibi düşer Öncekilere uygulanan yasayı görmezler mi ? Kur’ân-ı Kerîm, Fâtır, 43.

Çünkü sipeh-sâlârân-ı memleket-i a'dâdîn cem'i kesîr-i giriftâr ve tevâbi' ve levâhiklerinden ekseri nîkû nesârî oldular. Ey sultân zabt-ı Engûriye'ye himmet ve sipâh-ı zafer penâh cânib-i şehr ve hisârı tasarrufa azîmetde sur'at eylediler. Ve ol velâde bir müddet mürûr eyledikde Engûriye vali-i müştevli ve hâkim-i mu'ayyen ve müsta'lîden hâlî kalmagla âyân-ı memleketeden bir tâife var idi ki anlara ahyâr derler idi. Birbirlerinin ittifâkiyla zabt ve nîgeh-bânlîk üzre olub ol aktârn mülük ve hükkâmından kat'a bir kimesneye serfurû etmezler idi. Amma öyle bir sultân-ı sâhib-i şevketin ol cânibe teveccûh ve azîmeti musammem olduğunu biliþ da'va-yı memleket-dârîden inân-ı tasallut ve tasarrufu keşfîde ve şevâhid-i emârat ile rütbe-i tahkîka resîde oldular ki eger mülük-i etrâf ile olan destûr-ı sâbık üzre gerden-keşî ve hodgamlığa sülük eyleseler menâl-i halleri sâir ekîffâ ve emsâl ile karfîn-i zevâl ve telef-i nefş ve câh-ı celâl ve nedâmet-i bî-devâ ve hasâret-i bî-intîha ile perişân hâl olurlar. Bi'z-zaruri i'timâd-ı halk-ı hulk-ı melekî ve i'tikâd-ı aff ve mûrûvvet-i meliki-i sultân ile teberrükât-ı nezîl ve ikâmet-i mutîfâna ve hedâyâ-yı pâdişâhâne ile kal'a-yı Engûriye'den taşra çıkış kilid-i şehr ve hisârı dest-i ihtiyâr ve kabza-i iktidârları ile nüvvâb-ı sultân-ı zîşâna teslim eylediler. Çünkü öyle bir kal'a-yı mu'teber huddâm-ı hümâyûna musahhar ve emvâl ve گanâyim-i bî-şumâr müyesser oldı. Ol şehriyâr-ı mûrûvvet-şî'âr cemaat-i mezküreye merhamet ve bahşâyîş ve sâir reâyâ silkinde riâyet ve nevâziş eyleyüb şehr ve hisârı bende-gân-ı sâhib-i şan ve iktidâra tefvîz ve ol şehr-i nâfi' ve akmiş-e sûf ve sâir menâfi' ile câmi' olan memleketi zer' ve dar' mahsulatla memâlik-i mahrûsesine idhâl ve ol vilâyetin zabt ve tensîkinden sonra vilâyet-i Eyûge'nin teshîrine be hulûsu'l-bâl teveccûh-i pür-meâl eyleyüb annin dahi fethi fütûhât-ı sâirîye munzam olub sipâh ve mücâhidâna emvâl-i zâyi'ât-ı münâfîkân ve cihât-ı merdûdân ve mütemerridândan گanâyim ve medâhil-i bî-şumâr-ı rûzî ve ol seferin ibtidâsından intîhasma degin her rûz bir feth-i cedîd makrûn firûzî oldı.

Beyt

Cû nîze-i tû meyân-ı âb-e bendet ez-ser-i dest

Bin zamân be gûsâyed hisâr-hây-ı metin

Şude zi hançer-i tîr-i tû mûlk râ ârâm

Şude zi pertev-i adlet be şer' ve dîn tezbin

Bu sefer-i nusret eserde tevfîkân mazhar ve muzaflîr ve bir vech-i dilhâl murâd-ı külli müyesser olmaþla ol sultân-ı sâhib-i ünvân ba'dehu Rûmeli küffârının gazâsına mûrâcaat ve azîmeti mukarrer oldı.

İkinci Hikâyet

Sultân Murâd Gâzî'nin Rûmeli küffârının gazâsına ibtidâ-yı teveccîhî ve Rûmeli aktârının hisâr-ı bisyâr ve kılâ' u bukâ'ının feîh ve teshîrine avn ve inâyet-i gird-gâr ile muvaffak ve mazhar olduğun beyân ider.

El-kissa: Çünkü ol şehriyâr-ı âli-tebâr Anadolu memleketicin ta'zib ve te'dibinden fâriq oldı. Furûğ-ı âf-tâb-ı nazar-ı himmeti Rûmeli küffâr ve muânidânin fîkr-i gazâsına tâbân olub yedi yüz altnış üç (Milâdi, 1361-1362) senesinde dâru'l-mülki Bursa'da kışlayıp tehiyye-i esbâb-ı cihâd içün aktâr ve

emsâra evâmir-i vâcibü'l-itaa iblâg ve evâyil-i bahar-i hureste âsârda baht-i mes'ûd ve resm-i ma'hûd üzre müstekarr-i hilâfetden niyet-i mûcâhidet ile nehzat ve ol sefer-i hayr encâmin bidâyetinde meyânı muasker-i mûcâhidânda envâ'i tertîb-i âyne mazhar-i tevfîk ve tensîk-i ahkâmı kavânîn-i seyyidi'îl-en'âm aleyhissalâtu vesselâma taâbik ile ibtidâ zamânıecdâd-i cennet-meâdînum muasker-i hümâyûnlarında kadiasker nasbı kanun olmayub her bir sefer vâki' oldukça katı'ı husumâtı şer'iyyeyi dâru's-saltanat kadısı ki mülâzim-i leşker-gâh idi, takdîm eyledi. Ve zamânı cedd-i büzung-vâr-i cennet-kararı Osmân Beg'in ferzendânı sa'âdet-şî'ârından Orhan Beg emîrû'l-ümerâlik ile pâdişâh-i vakt mansub ve zamânı saltanatı Orhani'de Süleyman Paşa bu mesnede mensub idi. Lâkin bu sultânı gâzinin hadd-i bulûğa resîde evlâdi bulunmamağla mesned-i emîr-i ümerâyi ve sipeh-sâlâri-yi nizâm idi. Ve hem çinîn-i kadi-ı şehrîn leşker-gâhda faysal-ı kazaya içün tevkîfi nâ-mülâyim idi. Mesâlih-i evâmir u ahkâma intizâm içün şerâyi'i intizâm Mevlânâ Halil Candarlu ki dâru'l-mûlk Bursa'da kadi, birâder-i büzung-vâr ve válid-i saltanat medârîma vakt-i hâcetde mütekâdi idi. Erbâb-ı amâime takdîm ve muasker-i mûcâhidânda kadiasker nasb ve mesned-i emîrû'l-ümerâlığı dahi hassaten Lala Şahin'e ki mine'l-mehdi ile'l-laht mülâzemet-i sultânîye müdâvemet ve ubûdiyâtı lâhika ile daima mülâzim ve mukdim idi. Meydânı mübârezetde cümleye müsâbakat ve mübâderet buyurub mesned-i emîrû'l-ümerâyi ve sipeh-dârîde ser-efrâze ve tertîb-i cünûd u âsâkir ve tensîk-i mühimmâtı sipâh-ı mûcâhedet meâş ile saîr ümerâ-yı izâmdan mümtâz ve nazar-ı ikrâm ile mazhar-ı i'zâz eyledi. Ve sultânı müşârûn-ileyh bu azîmetin bidâyet-i şûrû'unda sipeh-dâri-i askere âgâz ve memâlik-i Anadolu'den leşker-i enbûh ve bisyâr ve keşti-i kûh kirdâr ve merâkib-i bâd-ı reftâr ile Gelibolu ma'berinden Rûmeli tarafına mânend-i rûzgâr güzâr ve Rûmeli memleketini muasker-i guzât ile mecmâ'a cünûd-ı âsumân kirdâr eyleyüb meyânı mûlk ve sipâhda ahkâm- kaza imza-yı sultânîyi icrâ ve imiza eylediler. Çünkü ol sultânı zîşânın nevâhi-i Bolayır'ı kudûm-ı mey menet lützumu ile teşrif ve birâderi mağfur Şeh-zâde Süleyman Paşa'nın merkad-i münifini ziyaret ve türbe-i şerifine buk'a tertîbine mübâderet ve rûhânîyet-i tervîhi içün mezar-ı münevveri kurbunda envâ'i hayrât ve sadâkat mütevâli ta'yîn buyurub sâbikan meydânı dilaveri ve pişrevânı kışver-güsâları merhum mûcâhedet-şâîrin rûhânîyetinden istimdad-ı himmet ve cümle-i metâlib-i kışver-gûnî ve din-perverî ve devâ'i-i teshîr-i memâlik-i kâfirîye niyyet-i hâlis ve safvet-i havâtîr ile azîmet ve evvel-i şûrû'u Nitvar demekle ma'rûf ehl-i kûfûr ve inâdin bilâdından bir şehrî idi ki müstakillen Tekvûri var idi. Amma satvet-i sipâh-ı sultânîden tekvûr-ı mağrûrun dil-i kûrına ru'b-ı hiras müstevli olub kal'a ve hisârın ol asker-i zafer peykere teshîrini mukarrer bilüb kuvvet-i akliyyesinden nâşîf izhâr-ı tazarru' ve niyâz ile mukâteleden mukaddem nüvvâb-ı sultânîden ikdâm ile tâlib-i emân ve istislam ve kemâl-i mûrûvvet-i merhamet-i sultâna ümmîdvâr olmağla teslim-ı mûlkden sonra iltizâm-ı ilticâ-ı himâyet ile merâhin-i bî-mezâhim-i sultânîden nevâziş-i eşfâk-ı hüsrevâne ve bahşâyiş ve ihsân-ı bî-dirîğâne ile manzûr ve mesrûr olub kal'a ve hisâr dâhil-i dâru'l-İslâm ve cümle-i aceze ve reâyâ mihâd-ı emn ve emânda mukziyyü'l-merâm oldı.

Beyt

Etrâf-ı bilâdeş şûd ba-akl müzeyyen
Esbâb-ı murâd-ı tû şûd ez feth-i müheyŷâ

Ba'dehu Çorlu teshîrine tevecçûh buyurub lâkin şehr-i mezbûrun Tekvûni bir kâfir-i anîd ve merîd olmağla sipâh-ı İslâm ile muhâsama ve mukâteleye mübâderet eyleyüb çendan ki tavassut-ı muslihûn ile tarîk-i sulha ilkâ eylediler. Gûş-ı hûşu istimâ'ı nesâyih-i pûr mesâlihden pûr hevâ-yı asamîn-ı samam-ı aslî ve çeşm-i mülâhazası müşâhede-i sûret-i salâhda mübtelâ-yı amâ-yı cibilli olmağla müeddâ-yı "fe-esammehüm ve e'mâ ebsârahüm"⁴⁷⁷ ruhsâr-1 bî-envârında meşhûd-ı dîde-i ulû'l-ebsâr olub amâ-yı bâtinisinden kör-bahti-i zâhiri sûret-nûmâ-yı zuhûr olub bir vecihle kabûl-ı zîmet ve harâc eylemedi. Nitekim bir gün ol pâdişâh-ı agâh ve keramet-penâh sehmü'l-gaybdan kadeh-i muğliyy ile fâyz ve ihbâr-ı muğayyebât-ı mukûmân mele-i a'lâ ile hâyiz idi. Elbette asâkir-i İslâm bu gün hîn-i ilkâ-yı harb u cengde küffâr-ı hisâri tîr-i bârân ile hedef-i sihâm-ı gazâ etsünler. Câyiz ki istikâmet sehm-i sa'âdet-i İslâm'dan bu gire gürûha misâl-i cem'iyet-i hisâri bir tîr-i tedbîr ile gûşâde eylemek ihtimâldir deyu buyurduklarında nâ-gâh ittifâkât-ı tevfikâtdan hîn-i cengde bir mûcâhid-i zerrîn çenkin şastından bir had-nek mânend-i nesr-i tâir-bâl ve per-i ikbâl gûşâde ve ol kâfir-i bed-nihâdin merdümün çeşm-i kec-bîmine isabet ve ol tîr-i sâyid-i sarîri lisân-ı hâl ile bu nükteyi beyân ve zebân-ı hitâb ile ol müşrike kâlellâhu subhânehu ve teâlâ "mâ esâbeke min hasenetin fe minallâh ve mâ esâbeke min seyyietin fe min nefsis ve ersâlnâke li'n-nâsi rasûlen ve kefâ billâhi şehîden"⁴⁷⁸ mazmûnunu beyân eylesi. Tekvûr-1 kûr ğadr u mekrden udûl ile isti'mân eyleyüb gûyâ ki ol sehm-i gaybî tekvûr-ı mağrûrun körlüğünde bir pişrev-i yektâ ve fursat-ı nusret-i zafer-şîârdan bir berîd idi ki zûmre-i mûcâhidâna dîdeler rûşen haberini inhâ ey ledi.

Lâ cerem, , muktezâ-yı vâcibü'l-imtinâl kâlellâhu teâlâ azze ve celle "yâ eyyûhe'n-nebiyyu harridi'l-mü'minine ale'l-kitâli in yekûn minküm işrûne sâbirûne yağılibu mieteyni ve in yekûn minküm mietûn yağılibu elfen minellezine keferû bi-ennehüm kavmün lâ yefkahûn"⁴⁷⁹ ile teshîr-i kal'aya hükm-i na'mâ ve mübârizân gazâ-yı garraya ikdâm ile iğrâ buyurmağla sipâh-ı şeca'at-penâh mânend-i suâ'i basar-ı tarfetü'l-aynde kule-i kal'aya reside ve habl-i metin-i kemend-i sa'id-i mesâidi ol hisâr-ı kûh-kirdârin kemerine keşide ve tekvûr-ı laîn-i çeşm-i hûn-âlûd ve baht-ı kûr ve kebbûd ile kal'adan ihrâc ve cevâri ve ğilmân havâri timşâliyle esir ve ecnâs-ı ğanâyim ve envâ'ı neâyim ile seyr oldılar. Ve ol pâdişâh-ı ğayyûrun fermân-ı vâcibü'l-iz'âni mücîbince ol tekvûr-ı mağrur ve dil-kûrûn ser-i murdârûni beden-i zulmanisinden cûdâ ve sâyir serdârân-ı müşrikîne ibret-nûmâ olmak içün gönderdi.

⁴⁷⁷ Allâh'ın sağır kildiği ve gözleri kör ettiği bunlardır. *Kur'an-ı Kerîm*, Muhammed, 23.

⁴⁷⁸ Sana ne iyilik gelirse Allâh'tandır, sana ne kötülük dokunursa kendindendir. Ey Peygamber! Seni insanlara peygamber gönderdik, şahid olarak Allâh yeter. *Kur'an-ı Kerîm*, Nisa, 79.

⁴⁷⁹ Ey Peygamber! Mü'minleri savaş için coştur. Sizin sabırı yımı kişiniz onlardan iki yüz kişiyi yener. Sizin yüz kişiniz, inkâr edenlerden bin kişiyi yener. Çünkü onlara anlayışsız bir gürültür. *Kur'an-ı Kerîm*, Enâfâl, 65.

Beyt

Mülkü ân tüst tîg-i gûvâh est der meyân
Ber hasm huviş mî gûzâr ân in zamân-i gûvâh

Ba'dehu ol hisn-i kûfriyi ol kâfir-i mütemerridin hân-mân-i dil-i virâni gibi kal' ve kam'-i bûnyântyla viran ve ol mu'ânidin kilisa ve me'âbidini hâk ile yeksân-eyleyüb ol kişiwer-i kâfiri dâhil-i mûlk-i millet-i peygamberi olduktan sonra Misilli Hisârrı'na müteveccih oldu. Çünkü melik-i mûlkün hududu mudarib-i hyâm-ı İslâm oldu. Ol yerin tekvûri Çorlu Tekvûrinun kör bahâlığundan ibret almış idi. Dervaze-i kal'a-yı rûy-i leşker-i İslâm'a gûşâde ve kilid-i defâyın ve hazâyın ve mefâtih-i kurâ ve medâyini tayyib-i hâtr ile nûvvâb-ı sultâna piş-nihâd eyleyüb şive-i âkılâne ile ser u can ve mâlmi halâs u âzâd eyledi.

Beyt

Ger kal'a-yı heftum tesyaret be tû keyvan
Sad yar fîrû dârî ez ân kal'a zi hall-i râh

Ol sûret-i teshirden sonra Çorlu'ya bir merhale mesafe olan Burgaz Kal'asına nehzat ve bi-hikmetihi teâlâ anın dahi müstahfızları fasıl-i kal'ayı eymândan hâli olan beden-i bi-canları gibi muaddal ve viran bırakub ol sultân gâzînin hubûb-ı nesîm-i fethinden meyân-i leşker-i enbûh-i küffârda zümre-i zubâb âsâ teferruka ve perişânî vâki' oldu. Çünkü leşker-i İslâm derûn-ı kal'ada olan hâneleri kavlühü teâlâ "fehiye háviyetün alâ urûshâ ve bi'rîn muattalatîn ve kasrin meşîd"⁴⁸⁰ vefkinca ağıyârdan hâli buldilar. Ol hisârın bûnyâd ve âsârını arsa-i rûzgârdan külliyet ile kal' ve ol küffâr-ı makhûrin mesâkinini bih ve bûnyândan kam' eyleyüb zîb u ziynet alâyin-i İslâm hulûs ittisâf ve âyin-i ma'dilet ve ittisâf ile tezyîn eylemek üzre emr-i sultânî câri ve ta'yîn olundu.

Üçüncü Hikâyet

Ol şehrîyâr-ı gayret-şîârun Edirne ve Dimetoka teshîrine azîmet ve tevecükh-i vâhidede fetihlerine muvaffak ve mazhar-i nusret olduğun beyân ider.

Ebyât li-müellifihi

Be imdâdi ki subh-ı rûmî veş
Müjde-i feth dâd tâ be-habes
Ger hurûc-ı sipâh-ı husr ve Rûm
Zulmet-i kûfr mî-şevev ma'dûm
Nûr-ı imân çu tâfet ez ilmeş
Hâk-i reh-i geşt kûfr der-kademeş
Ez tekâzâ-yı baht ve fîrûzî
Geşt şehrâ fütuh-ı nevrûzî
Şah-ı gâzî murâd-ı kişiwer gûr
Küst handân-ı leb ez kelâm-ı besür

⁴⁸⁰ Artık çatuları çökmüş, kuyuları metrük, sarayları bomboş kalmıştır. Kur'an-ı Kerim, Hacc, 45.

Sükr fadîl-i hûdâ-yı kerd âvâze
Ger tu fadîl iduz bende niyâz
Tac-ı şahî nihâde-i be-serem
Ser firâzi ci saz buded kerem
Ger resâni serm ber evc-i sipihr
Menem ân zerre ger tu cuyim mehr
Dürretü't-tac men riza-yı tu bes
Saye-i haşmet-i ez ridâ-yı tu bes
Ez tu dârem ümmid hâ bisyâr
Evveles lutf-i tu der âher kâr
Niyetem şûd gazâ be-râh-i hûdây
Râh-ı tevfîk râ yûmn be nûmây
Şahi-i mûlk ger ci şûd câ hem
Hidmet-i din-i Mustafa hâ hem
Kerde der dîn ci cehd hâ-selefem
Ger be huyem cihâd nâ-hâlefem
Gerde em niyyet-i cihâd emsâl
Ki künem bezl der gazâ ser u mât
Çün şinidi zemen-i münacâtem
Hud ber âver be lutf hâcâtem
Hâcâtem ân ki ez kerâmet huvîş
Feth ve nusret dihî tû bîş ez bîş
In du'â kerd hüsrev-i gâzî
Râyet efraht ez ser efrâzi
Feth ve ikbâl hem reş pûyân
Der rikâbes hem du'â gûyân
Nâgîhân-ı hâtûfî zi-alem-i gayb
Mujde dâdeş yensuru hak bi-reyb
Kânçe mî hastî zi-hak beddua
Geşt hâsil zi avn-i lutf-i hûdâ
Hest vakt-i du'â kunûn-ı İdris
Be her ân şah-ı kişver-i takdis
Nâm-ı şehrâ çu mî kinî meşhûr
Şerh-i in feth râ be kun mensûr

Kitab-ı müstetâb-ı rabbü'l-erbâbda cenâb-ı seyyidü'l-mûrselin (sallallâhu teâlâ aleyhi ve alâ âlihi ve sahibi ecmain) hazretleri kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "hüvellezî eyyedeke bi-nasrihi ve bi'l-mû'minîne ve ellefe beyne kulübâhim lev enfakte mâ fi'l-ardi cemîan mâ ellefte beyne kulübâhim ve lâkinna'l-lâhe ellefe beynehüm innehü azîzün hâkim"⁴⁸¹ hitabıyla muhatab olduğundan istifade olunur ki

⁴⁸¹ Seni ve inananları yardımıyla destekleyen, kalplerini uzaştıran O'dur. Eğer eryüzünde olan herseyi sarfetsen bile, sen onların kalplerini uzaştıramazdin, ama Allâh onları uzaştırdı. Doğrusu O güçlidür, hâkimdir. Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl, 62-63.

her çend ki her bir şâh ve gedânın ni'met-i nusret ve mü'neti kanun-ı kavlühü teâlâ “ve men nasru illâ min indillâhi'l-azizi'l-hakîm”⁴⁸² mu'cizesine münhasurdur. Amma zâhiren tertîb-i ilel ve esbâb-ı âdî ile zuhûr-ı iânet elbette bir vasitâ-i ihvân-ı fillâhveyahud huddâm ve sipâhdan teâvun-ı ênsâr-gâha mevkûf ve muhtâcedir.

El-kıssâ: Hüsrev-i mücâhidân a'nî Gâzî Sultân Orhan'ın zamân-ı sa'âdet iktîrâmında Şeh-zâde-i cennet-mekân Süleyman Paşa niyet-i gazâ ile Rûmeli cânibine âzim ve erkân-ı devlet-i Orhani ve a'yân-ı a'vân-ı millet-i Müslimânî'den müteaddid sipeh-sâlár-ı nâm-dâr-ı rûzgâr müşârûn-ileyhe mülâzum ve mukaddemât-ı a'mâl-i kâr-fermâyî rumh ve şîrşîr ve muâvenet ve hizmet-kâra ve cân sipârîde muhdîm ve dilîr idiler. Ve zümre-i mezbüreden meyân-ı vüzerâ ve nüvvâb-ı kirâmda rütbet ve mekânet ve ulûvv-i makâm ile ber-ter iki mücâhid-i nikû-siyer var idi. Biri Hâçî İlbeg'i ki tavr-ı riyâset-i sipâh ve memleketde mahz-ı akıdan dirâyet ve tarh-ı siyaset ve şeca'atde mukaddime-i leşkeride mânenâd-i tiğ-i Hindî meyân-ı küffâr-ı Rûmda sür'at ve sirâyet ile darbû'l-meseli meçâlis-i ruvât-ı rivâyet idi.

Beyt-i Arabî

El-Mer'u yefnâ ve yebgâ zikruhu ebeden
Bi's-şerri şerrün ve'l-ma'rûfi ma'rûfun

Ve biri dahi Emîr Evrenos Gâzî ki tedâbir-i sâyîb ve memleket gîrîde sâni-i âsaf-ı Süleyman ve Fîrûz-ı cengi-i meârik ve teshîr-i bilâd-ı küffâr-ı memâlikde nâşîh-ı dâstân-ı Rûstem destân idi.

Beyt

Ray-ı o puşte bân-ı râyet-i şâh
Rûy-ı o kible-i emîr u sipâh

Ve Süleyman Paşa ol iki müdebbir ve kâr-dân ile deryâdan Rûmeli cânibine ubûr edeliden beru günde bir memleket ve hisâr teshîriyle mesrûr ve eâdi-i dîn ve devlet üzerine mansur olmaları ile Şeh-zâde-i müşârûn-ileyhin her tarafının fethini bu iki mücâhid makâm ve sipeh-dâr-ı leşkeri İslâm'ın birinin uhde-i ihtimâmine tefviz ve Malkara şehri cânibinden tamâmi-i diyâr-ı kûh-sâr ve hisâr ile masûr olan bilâd-ı üstüvârı Hâçî İlbeg'i ve İpsala cânibinden cümle-i vilâyet-i deryâ-bâr ve ol diyârin tamâmi-i medâyin ve hisârını Evrenos Beg'e der-uhte ve müfevviz etmeğin mûmâ-ileyhimanın her bîri bir tarafından tevsi'i dâire-i Müslûmani de feth-i kişver-i metâlib-i emânî ile meârik-i gazâ ve cihâdda vazife-i içtihadı eda ve kemâl-i satvet ve hîrâs ve celâl ve şevket ve basları havâtûr-ı mülük-ı pür-vesvasa bir mertebe te'sir eyledi ki Süleyman Paşa'nın irtihâl ve Sultân Orhan'ın serîr-i serverîden mukârenet-i intikâlinden sonra Rûmeli memleketinin imtidâd-ı fetret ve izdirâb-ı sipâh ve ra'iyyeti tasarruf-ı ehl-i İslâm'a dâhil olub ma'a-hazâ memleket-i vâfire ve emsâr-ı küffâr-ı mütekâsire nisbet ile asâkir-i İslâm cenb-i a'dâd-ı mülük ve ecnâdîn öşr-i aşırı olamaz iken yine bir sene mikdari memâlik-i İslâmiyyei hûcum-ı müşrikândan mahfûz ve mümtâz ve ol müddetde kerrât ile râyat-ı nusret ve feth-i mübîni melâhîn-

⁴⁸² Gereken yardım ancak güçlü ve hâkim olan Allâh katundandır. Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmrân, 126.

i a'dâ-yı dinde ser-efrâz eyleyüb Süleyman Paşa'nın eyyâm-ı matem ve gazâsında mülük-i berrî ve bahri ile ceng-i azim ile muzaffer ve li-hâzâ pây-ı taht-ı Orhanî'den inkitâ'ı maûnet ve imdad ile muztar iken yine bu kadar kışver-i gazâ ile musahhar eylediler. Ve bu evkâtda ki Sultân Murâd Gâzî deryâdan ubûr eylemişdi. Miftâh-ı devlet-i kışver-güşâyî ile günde bir kal'a ve haftada bir buk'a fethiyle mansûr ve muzaffer olub 762 (1360-1361) tarihinde Hâcî İlbeg'i Nehr-i Meriç kenarında vâki' bir hisâr teshîrine muvaffak ve mazhar ve hisâr-ı mezbûru kendü leşker-i zafer-eserine mesken ve makarr eyleyüb anlar dahi gecede bir nâhiyeye ilgâr ve akın etmeleriyle mahall-i mezbûre Dimetoka'ya karîb olmağın hâkimî izdiyâd-ı esbâb ve leşker ile sûret-i zâhirde Hâcî İlbeg'i ye gâlib görünüb hudûd-ı memleketden defîne tedbîr ve darb-ı şimşir ile tâlib olub bir gece çesm-i baht-ı İslâm'ı hâb-ı gaflet ile âlûde olan dîde-i dil ve bahtına kiyâs ile Hâcî İlbeg'e ve asâkir-i İslâm'a su-i kast ile şeb-hûn eyledi. Lâkin çünkü arş-ı mu'allâdan mülhimân-ı gaybi ehl-i İslâm'ı ol şeb-i deycûrda mânenâde-i hurûşân-ı seheri âgâh eylediler. Hâkim-i dil-kûrun leşker-i küfrisi vüsûlünden sonra Hâcî İlbeg'i kal'adan taşra çıkışub küffâr ile cenge âhenk ve hâkim-i âsim kayd ve bend-i hisâr-ı asâkir-i nusret-şâira giriftâr oldu.

Beyt

Her ki kast-ı tû kerd haste şeved
Dûşmenet hûd be hûd şikeste şeved

Ve tekvûr-ı mesfûr katlinden havf ve tazarru ve ibtihâl ile şehir ve kal'ayı Hâcî İlbeg'i ye teslime âyîn-i millet ve kîşî üzre eymân-ı muğallaza ile istî'mâl eyledi. Çünkü gayta-i mûlk u mâl ve salâh-ı hâl ve meâl tekvûrin ibkâsında olmağla tutub kal'ânin üzerine getürdi. Ve ber haseb-i mev'ûd kal'a ve şehri ol mühlet ve emân şartınca der dest-i tasarruf ve güne mahsûd-ı selâtin olan bir kışvere vech-i eshel ile mâlik ve mutasarrif olub tekvûr-ı makhûrun çendin sâle ebvâb-ı hazâyîn gûşâd ve zümre-i mücâhidân envâ'ı ecnâs ve ganâyimi kiyâs ve emtiâ-i girân-mâye ile sâhib-i servet ve sermâye-i ziyâd oldılar. Ve bu feth-i karîb çekungâ-i vâkia-i garîbin sıhhât-i keyfiyetini bâr-gâh-ı pâdişâh-ı nusret-penâha arz ve i'lâm eylediler. Ol sultân-ı zî-şân ol vakitde Çorlu ve Misillili teshîrine müteveccih ve bu arzu-yı baîdü'l-vüsûla muvaffak olmağla bu ni'met-i gayri müterakkibenin sûret-nûmâ-yı zuhûr olmasından te'yîd-i lâhiyenin şukrûnu zebân-ı kal ve lisân-ı hâl ve dil u cân ve cevârih ve erkân ile tarîka-i kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "hel cezâ'û'l-ihsâni illâ'l-ihsân"⁴⁸³ üzre takdîm eyleyüb bu ma'nayı bu şehri-i Edirne'nin fethine mukaddime-i vâcibî'l-intâc eyledi. Zira ol sultân-ı gâyyûrun Rûmeli seferinden matlub-ı külliisi mutlak Edirne fethi olub sâyir futûhât ol matlubun husulunda müstetir idi. Egerçi ol kışver-i hurrem ve nazîre-i ravza-i İrem zaman-ı tasallut-ı küffâr ve vakti hûkûmet-i eşrârda zâhiren gâyet tarâvet ile reşk-i baharîstân idi. Amma sebze-zâr-ı baharı vûcûd-ı habâset âlud kavlulu teâlâ inneme'l-mûşrikûne necesün felâ yakrabü'l-mescide'l-harâme ba'de âmîhim hâzâ"⁴⁸⁴ mazmûnu üzre hadrâ-i deminden nûmû-

⁴⁸³ İyiliğin karşılığı ancak iyilik değil midir? Kur'an-ı Kerîm, Rahman, 60.

⁴⁸⁴ Doğrusu puta tapanlar pistirler, bu sebeple, bu yıllarda sonra Mescid-i Harâm'a yaklaşmasınlar. Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 28.

dâr olub Egerçi arsa-i Rûmelinde buruc-i şehristan-i sùri dâire-i gül-i sadberk âsâ şikufe ve handân idi. Lâkin dest-i müşrikânda ke ravdatin fî'l-mezileti mîsdakimca murdâr idi.

Li-müellifihi beyt

Hem çû bağı-ı İrem hureste diyâr

Leyk sakın der u heme eşrâr

İttifâken hemen ol vilâde ki Dimetoka şehrî Hâci İlbeg'inin dest-i şeca'at peyvesti ile meftûh ve mücâhidân mesrûr oldu. Evrenos Beg dahi me'mûriyeti sebebiyle kılâ'-i sevâhil-i deryâdan teshîr kal'a-yı Gebeş'i fütûhât-ı saireye zam ile mansûr oldu. Çünkü ol pâdişâh-ı âl-i câh bu fursatda memleket-i Rûmeli'ne sâye endâz-ı devlet ve ikbâl ve ser-i râh-ı asker-i zafer peykerinde väki' olan vilâyâtın terfib-i nizâmi ile emâkin ve mesâkine alem-efrâz-ı şevket ve iclâl olub kal'a-yı Çorlu ve Misillili'yi ol vilâde musahhar ve kâfirân-ı Burgaz ki kal'a-yı bırakıb firâr etmişler idi. Esas ve bünyâdını hâke berâber yıkıb ve yakıb külliyyet ile hâkister eylediler. Ve memleketinin iki tarafından ahyâr-ı ümerâ ve küberâ ahbâr-ı fütûhât-ı külliye resîde ve Dimetoka'nın teshîri ol sultân-ı zi-sânın maksûd-ı küllisi olmağla Hâci İlbeg'in rasûlünden mesâmi'i beşâret-mecâmi'ine şinîde olundı. Evrenos Beg dahi Gebeş Kal'ası'nı feth eyleyüb bâr-gâh-ı bûlend ünvân-ı sultâna mülâzeme te mûbâderet ve Hâci İlbeg'i dahi Dimetoka şehrini zabt ve İstân-bûsî-i sultâna musâra'at eyleyüb ol sultân-ı ğayyûr Burgaz Kal'asını yıldırıb yakdırımak üzre emr eylediği hâletde din ve devletin ol iki rûkn-i rekîni muasker-i hümâyûna resîde ve ecnâs-ı ğanâyimin envâ'ı nefâyiinden resm-i nûzûl ve ikâmet üzre pîş-i nazar-ı sultâna keşîde eylediler.

Beyt

Besi kenc-i der pây-ı hüsrev feşâned

Zi şûkr u zi şûkrâne bâkî ne mâyed

Sultân-ı sâhib-i taht ve taca ol erkân-ı devletin kudûm-ı nusret-lûzûm ve hedâyâ-yı fütûh-ı umûmündan meserret ve ibtihâc ziyâd ber ziyâd oldu. Çünkü ol pâdişâh-ı zafer penâhin bu seferden maksûd-ı küllisi Edirne fethi idi. Binâen-aleyh Lala Şahin'i ba'zi ümerâ ve asâkir-i nusret-meâsîr ile acâleten Edirne fethine gönderib ve kendileri bizzat yevm-i mezbûrda teshîrine müteveccih oldukları Babaeski'den leşker-i mücâhidân-ı dahi revâne eylediler. Lala Şahin dahi ber u bâl-ı ikbâl-i sultân ile mânend-i şebâzî şikâri semt-i şikâra pervâz eyleyüb Edirne Tekvûrı dahi müşârûn-ileyhin teveccûhunu istimâ' eyledikde misâl-i zâg-ı siyâh kararub leşker-i İslâm ile ceng etmek üzre Sazludere'ye degin mukââele ve mukâteleye âgâz ve mahall-i mezbûrede sipâh-ı kûfr ve imân ve asker-i câhidân ve muvahhidân beyinde ceng-i azîm peyveste ve tarafeynden terkib-i tabâyi'-i mütedâde ve erkân-ı müteânid-âsâ her biri taraf-ı âherin sufûfunu şikeste eylediler. Bir mertebe ki iki tarafдан dahi ser-i serdârân hâk ve hûne galetân ve ser-nigûn ve dima'ı kâfir ve Müslüman lahn ve dem-i akârib gibi birbirleriyle âmîzesde hem renk-i reng-i bukalemun oldu.

Beyt

Dil-i dilîrine beynî meyân-ı nize ve tîr
 Ber âmed huş vu handân çinan çe gonca zi-hâre
 Zi halka-hâyı zerre hun pür dilân-ı cûşân
 Çinan çe ez ger zûlf-i renk-i çehre-i yâre

Bu mutaraha-i dilîrân ve mükâveha-i ser-ı sinanda nâ-gâh nesîm-i feth ve firûzi cânib-i ehl-i İslâm'dan ve zide ve dîde-i a'dâ gübâr-ı ma'rekeden remedide olub pây-ı kararı semt-i firâra keşide ve rûy-ı edbâri cânib-i hizlân-ı ruhsâra keşide eyleyüb hâkim-i mesfûr hezar mekr ve telbis ile meyân-ı ma'rekeden der-kenâr ve derûn-ı hisâra degin karar eylemeyüb tamâmi-i leşker-i murdârını mücâhidân-ı şeca'at-şî'âr esnâ-yı firârda evrâk- hazân-dide gibi ağuste-i hâk u hûn ederek der-vâze-i şehre degin tekvûr-ı makhfûru taâkub eylediler. Ve küffâr-ı firârî zîr-i kadem-i semend-i mücâhidân ve pây-ı tevsen-i mûbârizândan pâ-mâl ve Lala Şahin beşâret-i fütûh-ı İslâm ve hezîmet-i küffâr-ı liâm i'lâmîyla ser-i serdârân-ı küffârî har-vâr-ı rikâb-ı müstetab-ı sultân-ı kâm-yâba ırsâl eyleyüb hemân ol leşker-i mansur ile azm-ı hisâr ve sûr ve Edirne'nin cihat-ı sitî ve cevânih-ı erbaasın mahsûr ve tekvûr-ı makhfûrun sûret-i za'f ve iztîrarını mesâmi'i nüvvâb-ı sultânîyye ihsâs ve itmâm-ı merâm için makdem-i hümâyûn-ı zafer makrunu Edirne sahârasına iltîmâs eyledi. Ve sultân-ı şayyur dahi salâh-ı vakt ve müşâveret-i erkân-ı devlet ile Lala Şahin'i müteâkiben sa'âdet ve iclâl ile Edirne tarafına müteveccih oldu. Çünkü lemaât-ı mahice-i râyât-ı sultânî Edirne hisârinin der u divârında bedidâr ve şâşâ-i savârim-i sinan şîhâb kirdârî ol tire bahtanın dîdesinde âşikâr oldu. Gûyâ ki kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "nârullâhi'l-mûkadetü'l-leti tettâliu ale'l-eftîdeti"¹⁸⁵ kabilinden derûn-ı düdmân-ı küffârda ateş-i sûzân nûmâyân oldu. Evvel-i fasl-ı baharda nehr-i Meric'in tuğyâni vakti olmağla tekvûr-ı mezkûrun her tarafda keştiler hâzır ve piñhân idi. Hemân ol gece ehl u iyâl ve nefâyis ve emvâlini alib keştiye sâvâr ve sâhil-i selâmete firâr eyledi.

Beyt

Harâb küst zi zeyl-i fenâ mebanî-i o
 Fetâd keşti-i umreş diruzi bahr-i fenâ

Ales's-sabâh ki tekvûrin firârından haberdar oldılar. Ahali-i şehr ve hisâr kabûl-ı zimmet ile makâm-ı istîgfâda karar edüb ebvâb-ı kal'a ve hisârı rûy-ı leşker-i İslâm'a gûşâde eylediler. O gûne mâl u menâl ile pîraste ve cevâri ve gîlmân ile âraste şehr dahi ol sultân-ı gâzînin hayatı-ı teshîr ve havza-i iktidârına dâhil olmağla Dimetoka'dan hareket ve ol cânibe alem-efrâz-ı azîmet olub Lala Şahin terbiyet-i hüsrevâne ve merhamet-i pâdişâhâne ile mahsud-ı akrân ve eşfâk-ı erfâk-ı sultânînin lem'a-i hurşid-i nazarı sahîfe-i ruhsârına tâbân oldu. Ol şehriyâr-ı nusret-şîâr dahi Edirne'yi Lala Şahin ve sipâh-ı din-i mübîne mesken ta'yîn ve ba'dehu Dimetoka ve ol buk'a-i bâ-saffânın temasasına azîmet eyledi. Ve şehr-i mezbûrun fezâ-yı dil-gûşâ

¹⁸⁵ O kalplerin içine işleyecekk, Allâh'ın tutuşturulmuş bir ateşidir. Kur'ân-ı Kerîm, Hümeze, 6-7.

ve mesken ve me'vâsı pesendide-i tab'-ı hümâyûnu olmağla müstekâr-ı taht-ı hilâfeti anda münâsib görüb taht-gâh-ı saltanat eyledi.

Beyt-i Arabî

Bilâdullâhi fi'd-dünyâ kesîrun
Ve lâkin ardunâ beledü'l-kirâmî

Ol vakitlerde Edirne şehri henüz gereği gibi ma'mur degil idi. Amma bu hânedân-ı hilâfet-âşiyânın zamân-ı devletinde Dimetoka'dan sonra Edirne şehri dâru's-saltanat olub bu hüsrevân-ı mülk-i eymânın zill-ı emn ve emâmında mecmâ'ı itmî'nâ ve mesken-i kuttân ve sükkân oldu. Ve firâr eden tekvûrin nâmi Endirne olmağla kesret-i istî'mâlden nâşî Edirne deyu şöhret-şîâr oldu. Ve ol kâfir-i makhûrun ol diyârda eser-i hükûmetinden ancak nâmi kalîb devlet-i İslâm'a muhâlefetinden nâşî kendüyü hızlân-ı ebediyye ile bed-nâm eyledi.

Dördüncü Hikâyet

Dest-i erkân-ı hilâfet-i sultânî birle Rûmeli memleketi hükkâmundan intizâ'ı bilâd ve kılâ'ın fitihâtı ve husûsan şehr-i Filibe ve Zağra ve Gümülcine ve ol bilâdin vilâyetleri taht-ı tasarruf-i İslâm'a dâhil olduğun beyân ider.

Sâbika-i inâyet-i ezelî ve râbita-i hidâyet-i lemyezeli ki nâm-ı devlet ile mu'teber ve meşhûr ve lisân-ı ebnâ-yı dehr ve ehl-i zâhirde baht-ı mâder-zâd ile müfesser ve mezâkûrdur. Her gâh ki bir mazhar-ı sa'âdet ve ikbâl ile ol neş'e-i asîl nîhân-hâne-i kuvvet ve kabiliyet-i cibilliğen mecâli-i fil ve ayânda cilve-ger ve çehre-gûşâyî-i nakkaş-ı sun' anın peyker-i huceste metâlibini sahîfe-i rûzgârdâ vech-i ahsen üzre muharrer ve egerci rûy-i teveccûh ve azîmet ve viche-i müntehâ-yı himmet meyân-ı şeb-i tarda feth-i husûn-ı üstûvâr gerdüne beraber eyleye. Elbette intâc-i tebâşir-i sabâh ile ebvâb-ı felâh ve derîcâ häy-i efrâhi kâlellâhu teâlâ (azze ve celle) "mâ yeftahillâhu li'n-nâsi min rahmetin felâ mümsike lehe ve mâ yümsik felâ mürsile lehû min ba'dîhi ve hüve'l-azîzû'l-hakîm"⁴⁸⁶ mazmûn-ı meymunu üzre ânn rûy-i ikbâline gûşâde iderler. Nitekim inân-ı iltifat ve azîmet ve zîmâm-ı iğram ve nusreti ber kişver-i baîdül husûlün teshîri me'mûluyle masrûf ve nazar-ı tedbîr ve fikreti reh-nûmûni-i mûrşid-i takdir ile bir maksûdu müteazîrul vûsûlün tahsili için zîmâm-ı ihtiyârı ma'tuf ider. Hin-i fevz-i nusretde müntehâ-yı âmâli ve vakt-i fursatda te'bîdât-ı asumâniğen netâyic-i enfâs-ı kudsi istinâsi ihtimâli ile "le ecidü nefesi'r-rahmâni"⁴⁸⁷ mûhibbînden müteneссim ve gûl-zâr-ı âmâli misâl-i nesîm-i sabâh bir nefsha-i seherî ile mütebessim olub levâhîz-ı enzâr-ı kimyâ âsâr-ı nîke kânûn-ı hurşid-i inâyet-i ilâhi terbiyet yafta-i kâr-hâne-i iksîr-i masîr-i kavlıhû teâlâ "Hüvellezî cealeküm halâîfe'l-ardî ve refea ba'deküm sevka ba'din derecâtin liyeblüveküm fîmâ âtâküminne Rabbeke seriu'l-ikâb ve innehü le-gafûru'r-rahîm"⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Allah'ın insanlara verdiği rahmeti önlerecek yoktur. O'nun önlediğini de ardından salıvererek yoktur. O güçlüdür, Hakimdir. *Kur'an-ı Kerîm*, Fâtır, 2.

⁴⁸⁷ Şüphesiz ben Rahmân'ın nefesini hissediyorum.

⁴⁸⁸ Verdikleriyle denemek için sizî yeryüzünâ halîfeleri kılan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur. Doğrusu Rabbinin cezalandırması sûratıdır. Şüphesiz O bağışlar, merhamet eder. *Kur'an-ı*

tilâ-yı hâlis-âsâ kâmil ayâr ve vücûd-ı makbûlunu nazar-ı sayr-i feyâz raste bâzar-ı rûzgârda sîm-i hâm mertebesiyle sâhib-i itibâr eder.

Beyt

Her kes ki der himâyet-i ân pâdişâh bûd
Kâreş heme muvâfîk-ı tab u rûza bûd.

Egerçi mezâhir-i devlet-i sultânî cümleton menzûr-ı ez ayn-ı inâyet-i rahmanilerdir. Amma iksir-i a'zam öyle bir pâdişâh-ı kerâmet-penâhin nazar-ı terbiyet-i kimya eseridir ki mülâhaza-i enzâr-ı niyeti ikâmet-i nevâmis-i ilâhiyeeye maksûr ve matlab-ı a'lâyı himmeti hizmet ve mütebeat-i cenâb-ı risâlet-penâhi aleyhi efdalû's-salâti ve's-selâm'a mahsûr olub hemîse cümle-i hayl u haşem ve zümre-i sipâh ve huddeme kendülerini hizmet-kâr-ı şeriat-ı Nebevi ve fermân-berdâri-i ahkâm-ı tarikat-ı Mustafâvi'ye mecbûr tutub maksad-ı aksâsi teftîh-i memâlik-i bilâd ve tefsîh-i medâhil-i murâddan mücerred tahsîl-i merdât-ı Rabbü'l-ibâd olur. Ve mahz-ı tekîl-i âyin-i şer' ve reşâd ile ref-i kavânîn-i küfür ve ilhâd eden pâdişâha istilâhi lisân-ı nûbüvvvet ile mücâhid fi sebilillâh derler. Ve kâffe-i ehlüllâh ânum te'yid-i nusreti içün niyâz-mend-i dergâh-ı ilâhî olurlar. Kemâ kâle Rasûlullâhi (sallallâhu teâlâ aleyhi ve âlini ve sellem) "men kâtele liyekûne kelimetâllihi hiye'l-ulyâ fehûve fi-sebilillâh"⁴⁸⁹ sadaka Rasûlullâh. Belki cemî-i a'vân ve ensâr ve sipâh-ı nusret-şîâr ânî zümre-i evliyâ-ullâhda muhakkak ve neş'e-i ülâ ve uhrâda metâlib-i sûrî ve maneviye muvaffak tutarlar. Kemâ kâlellâhu (tebârake ve teâlâ) "innehüm lehümü'l-mensûrûne veinne cündenâ lehümü'l-gâlibûn"⁴⁹⁰ âmennâ.

Beyt

Ümidhâ zikâbe-i kûyeş revâ şeved
Her câ neved şubâr-ı reheş tûtiyâ şeved

El-kîssâ: Ol sultân-ı gâzi Edirne ve Dimetoka fetihlerine muvaffak ve nizâm-ı memleket içün bir müddet ol tarafda ikâmet iktizâ ve mağraz-ı teshîrde olan aher vilâyatî tedriç ile zabt içün ümerâ ve hûkkâm ve asâkir-ı mücâhidânın ba'zyla Lala Şahin'i ser-asker ve memâlik-i Rûmelinin cânib-i şîmâl ve mesâkin-i diyâr-ı cîbâl olan Zağra ve Filibe misâl ba'zı yerlere ve Evrenos Beg'in ser-askerliği ile dahi ba'zı guzât-ı İslâm'ı yine Rûmelinde väki' diyâr-ı deryâ-bar ve Germîr ve Gümûlcine ve tevâbî semtlerine ta'yîn ve ırsâl buyurub bu asâkir-ı nusret meâsirden her birisi kânûn-ı ma'hûd üzre bir kaç vilâyete akın ve üsârâ sîm u zer-i bî-hisâb ile ganîmet-i vâfire nâil oldilar. 763 (1361-1362) tarihinde Evrenos Beg Gümûlcine eyâletini tamâmen musahhar ve itaat eyleyen reâyâyi kabûl-i zimmet ile mukarrer ve hîfz ve hirasete muhtaç olan kılâ' ve buk'a mu'temedûn aleyh muhafizler ta'yîn ve bilâd-ı mezkûrenin feth-i sebebiyle menâfi-i dîn ve dûnâ ile hâyîz ve zîkr-i cemîl ve du'â-yı cezîl ile mu'tenim ve fâiz oldi. âsâr-ı hayrât ve bekâyâ-yı teberruatından hâlâ bir kaç aded buk'a-yı zîbâ bâ-kayıddır ki ebnâ-yı sebilden mû'min ve kâfîre ta'yîn-i

Kerîm, En'am, 165.

⁴⁸⁹ Allah'ın adını yükseltmek için mücâdele eden Allah yolundadır.

⁴⁹⁰ Bizim ordumuz şüphesiz galip gelecektir. Kur'ân-ı Kerîm, Saffat, 173.

nefekât ve mat'umat verilüb senede vâfir kimesne bekâyâ-yı sadakât ve mukarrarâtından yerler ve götürürler. Zuher-i âhiret için ecr-i cezil ve mesûbât-ı bî-tebdili a'kâbina kâfi kâlellâhu (subhânehü ve teâlâ azze ve celle) "ve feddalallâhu'l-mûcâhidîne biemvâlihim ve enfüsîhim ale'l-kâidîne dereceten ve küllen va'dellâhü'l-hüsna ve feddalallâhü'l-mûcâhidîne ale'l-kâidîne ecran azîmâ"⁴⁹¹ mazmûn-ı sadâkat meşhûni muktezâsına ol mübâriz-i dîndârîn hem asırlarına nisbet ile rûchânına bûrhân-i vâfidir.

Beyt

Keremeş der guşûd hân endaht
Lufes âvâze der cihân endaht
Mânde câvid-i nâm o be-cihân
Zû furûzende baht-ı ferzendân.

Ve hemân ol esnâda Lala Şahin mübârizan-ı dîn ile cânib-i şimâle me'mûrlar idi. Vilâyet-i Zağra yine etâyi'b-i mesâkin-i beledân ve garâyi'b-î medâyin-i umrândır. Feth ve teshîr eyleyüb şehr-i mezbûr letafet-i âb ve hevâ ve kesret-i fevâkih ve simâre ve vûs'at-i vucûh-ı maişet-i rûzgâr ile nemûdar-ı siyat-ı rahmet ve ni'met-i Rabbu'l-ibâd-ı kavluhû teâlâ "İrame zât'il-imâd elletî lem yuhlak mislûhâ fi'l-bilâd"⁴⁹²den bir timsâldir. Hûb-rûyân-ı cevâri ve gîlmâni adedde gül-i şükûfe-i eşcârdan bisyâr ve şemâil-i dil-fîrîb-i sünbûl-mûyân nîsvânı tarâvet ve behâ ile muhayyir-i akl-ı ulû'l-ebsârdır.

Sîr-i Arabî

Şehren lehû binâîmîhî ve nesîmîhi
Sifaten tuhâkî cennetu'r-ridvan.

Cünkü Lala Şahin ve rûfekâsına ol kişver-i dil-gûşâ ve mûlk-i pür-nî'met-i bî-münlehâ müyesser ve musahhar ve zabta sezâvar olan kılâ'a muhafizân mukarrer oldu. Müşârûn-ileyh neâyim-i bî-kiyâs ve گانایم-i ecnâs ve gîlmânân-ı dil-rubâ ve kenizân-ı mâh-simâ ile gelüb muasker-i hümâyûna mûlhak ve sipeh-dârî ve hizmet-kârlığı ol pâdişâh-ı âlem-penâhı zamîr-i münârînde muhakkak olub kuvvet ve şevket-i asâkir-i İslâm ve vûs'at-i memleket-i mübârizân mikdâm-ı bir rûtbeye bâliğ oldu ki vucûh ile mahsûd-ı selâtin-i rûzgâr ve tasallut ve iktidâr ile kâhir-i a'dâ-yı dîn ve kûffâr oldılar. Sultân Gâzî şûkrâne-i vûfur-ı ni'met-i mütevâli ve sipâs-ı tevfîkât-ı hâli ve mâli ile bast-ı mâide-i ihsân ve ifzâl ve neşr-i hân-ı in'âm ve nevâlde mübâlağa buyurub گانایm etrâfdan ehl-i ilm ve kemâl ve erbâb-ı fazl ve edâle hadd-i kîsaftan efzûn in'âm eyledi.

⁴⁹¹ ... Allah mât ve cânlarıyla cihâd edenleri oturantardan üstün kılmıştır. Allah hepsine de cenneti va'detmiştir. Ama Allah oihâd edenleri oturantara, büyük ecirler, derecolet, mağfiret ve rahmetle üstün kılmıştır...., Kur'ân-ı Kerîm, Nisa, 96.

⁴⁹² Ey Muhammed! Rabbinin, hiçbir memlekette benzeri ortaya konmayan sütunlara sahib İrem şehrinde oturan Ad milletine ne ettiğini görmedin mi? Kur'ân-ı Kerîm, Feor, 7-9.

Li-müellifihi Beyt

Kalem zi-vASF-ı keremhâş-ı kâsirast ez-ân ki
Kesi nedîde zi-dest-i inâyeteş taksîr.

Ol esnâda ulemâ-yı asdan mevlânâ Kara Rüstem nâmında bir âlim-i âkîl ve mesâil-i ulûm-ı Şer'iyye ve Fer'iyyede kâmil ve fâzıl ol sultân-ı sâhib-i ünvânın sayt-ı lutf ve ihsân ve câzibe-i ehl-i dâniş ve ırfâni ile diyâr-ı Karaman'dan âsitân-ı hüsrev-i gitti-sitâne şîtabân olmuşdu. Bir gün edâ-yı hams-ı mukarrerât-ı sultânîde kâlellâhu (tebâreke ve teâlâ) "Ve'lemû ennema گanîmt minallahi min şey'in fe-enne lillâhi humusehu ve lîrrasûli velizil-kurba vel-yetâma ve'l-mesâkinî vebni's-sebili"⁴⁹³ nass-ı kerfîni üzre kadi'asker-i sultânî Mevlânâ Kara Halil ile mubâhese ve mukâvehe ve taksîrâtı mesâmehât-ı erkân-ı devlet ve mûmâ-ileye hamîl ve cümle-i ümerâ ve hükkâm ganâim-i küffâr-ı liâmin humsunı almak bâbında kitab ve sünnetden delâil-i väfire irâd ve bu kelâm meşru' ve ma'kûl-i meclis-i hümâyûn-ı Sultânî'de makbûl olub nass-ı kitab-ı kadîm ve hadis-i şerîf-i Rasûl-i Kerîm (aleyhissalâtu vetteşlim) mücibince tamâmî- ganâyımı zabt humsunı mevlânâ-yı mûmâ-ileye Kara Rüstem'e takdîm ile tefvîz buyurdu. Ol eyyâmda ecnâs-ı ganîmet kesret ve vefret üzre olmağla her bir re's esirin humsî mukaddemâ yüz yirmi beşer dirhem-i Osmâni iken bu defa asıl baha yalnız yirmi beşer akçe ki herbîr gulâm ve kenizerenin nakradan beş akçe ve rub'-i dirhem hums ile mukarrer buyuruldu. Ana göre kiyâs mümkündür ki sâir emvâl ve ecnâs ne derece de olmuş olur ki ber gulâm-ı Yûsuf-nejâd ve ber kenizine ki peri-zâd bu derâhim-i ma'dûde ve bidâ'at-i mizâcat ile müzâyede olmuş ona ma'lûmdur ki sâir meta' dahi ne mikdâr baha ve i'tibâr ve mûcâhidâna ne rütbede iktidâr ve ehl-i imâna ne mertebe niam-i bî-şûmâr-i rûzî ve ne denlu istila ve firuzî mukadder ve müyesser olmuşdur.

Şî'ir-i Arabî

Erâni'd-dehru min âsârihi aceben
Mâ in semî'tu bihi fi-sâlîfi'l-Ümem.

Elhâsil, çünki sultânın Rûmelinde tevakkufu hadd-i imtidâde keşide ve tarîh-i şuhûr ve eyyâm 764 (1362-1363) senesine resîde oldu. Pâdişâh-ı âlem-penâh ve asâkir ve sipâha muhabbet-i mesâkin ve evlân ve cânib-i Bursa'ya meyl-i avdet gâlib ve nûmâyân ve tâife-i askeriden herkes ki nâ'il-i ganâyım-i firavân olmuşlar idi. Vatan-ı me'lûflarında mu'âşeret ve istirahata tâlib oldular. Ve ol şehriyâr-ı gayret-şî'âr dahi "merretün ceyşün ve merretün ayşun"⁴⁹⁴ darbû'l-meseli üzre mu'âvenet ve müsâ'adet buyurub çünki hâtır-ı atrı Rûmeli memleketi gâilesinden fâriğ ve mutma'in oldu. Ümerâ-yı izâm husûsan Lala Şâhin ve Evrenos Beg ve Hâci İlbeg'îyi ser u kâr-ı cihâd ve gazâya ta'yîn ve işâret ve kendüleri leşker-i sâire ile Anadolu'ya mu'âvedet buyurdilar.

⁴⁹³ Eğer Allah'a ve -hakkı batıldı ayıran o günde, iki topluluğun karşılaştığı o günde- kulumuz Muhammed'e indirdiğimize inanıyorsanız, bilin ki ele geçirdiğiniz ganîmetin beşte biri Allah'ın, Peygamberin ve yakınlarının, yetimlerin duskünlerin ve yolcularındır..., Kur'an-ı Kerîm, Enfal, 41.

⁴⁹⁴ Bir savaş, bir yaşam.

Beyt

Sipehi ra ki zi-ikbâl-i tu rehber bâshed
Çün felek ber-heme âfâk muzaffer bâshed.

Ba'dehu Lala Şahin'i Filibe'ye ve sair ümerâ ve ecnâdîn her birini birer semtin teshirine me'mûr ve kendüleri deryâdan ubûr ve dârû'l-mülk-i Bursa'da serîr-i hilâfetde istirahat ve huzûr eyleyüb refâkat-i hümâyûn ile celâ-yi vatan eyleyen askerî tâifesini esbâb ve tecemmûlât-ı bî-hesab ile mesâkin ve menâzillerine şad ve hurrem mûrâca'ata ruhsat ile müsâ'adet buyurdu ol pâdişâh-i zafer-penâhin Anadolu tarafını tevecçûh-i pûr-şerefinden sonra Lala Şahin ber-muceb-i emr-i sultânî Rûmeli askerini cem' ve Filibe'nin feth ve teshirine müteveccih oldu. Ve ol yerin hâkiminin ismi Filisboli yani bisyâr dûst demekdir ki Filibe andan müştakdir. Bi-hamdihi teâlâ asâkir-i İslâm sâhib-i kuvvet olmalarıyla tekvûr-ı mezkûr bir vecihle mukâbele ve muhâsamaya kâdir olamadığından bizzarûre derûn-i kal'ada mahsûr ve mütehassîn ve imtidâd-ı muhâsaradan sonra asâkir-i nusret-meâsîrin galebesi kendüye müteyakkın olmağla can ve mâl ve ehl ve iyâlden istimân ve teslim-i kal'a ile ahd u peymân ve Lala Şahin dahi emân verüb mesfûr vech-i eshel ile evbâb-ı kal'a ve şehri rûy-ı guzât ve mücâhidâna güşâde ve tevâbi' ve levâhîkiyle hisârdan çikub seref vilâyetleri cânibine tevecçûh-i niyâz ile murâhhas ve meçâz oldu.

Si'r-i Arabî

Eynel mefer ve lâ meferre lehu
Ve lehu muhitân-ı serâ ve'l-mâ.

Ve ser-asker-i müşârûn-ileyh besâret-i feth-i mezbûri huddâm-ı sultâna arz ve mübârizândan bir cemâ'at-i sâhib-i şecâ'at i kal'aya muhafiz ta'yîn ve kendusî sair ümerâ ve ecnâd ile Edirne'ye avdet eylediği 760 (1358-1359) tarihinde idi ki ol memleket-i pûr-nî'meti teshîr ve memâlik-i İslâmiyye'ye zam eyledi. Şehr-i mezbûr memleket-i Rûmeli vustunda mahfûf ve mevâdi' ve mezâri'-i bî-sümâr ile tamâmî-i kura ve mesâkini müştemil fevâkih ve simârdır. Ve iki kûh-sârın beyninde bir sahrâ güşâda väki' olmuşdur. Ve ol fezâ-yı dil-güşânın mâbeyni envâ'-i mahsûlât ve zirâ'at ile ma'mûr ve Merîç demekle meşhûr olan nehr-i azûn meyâne-i şehirden güzer ve azûbet ve letâfetde nehr-i Fırat'dan şirin-terdir. Ve sahrâ-yı mezbûrenin hasâyisinden birisi zirâ'ati pirinçtir ki tamâmî-i Rûmeli'nin pirinci ol mevâdi' ve mezâriden nakl olunur. Ve ol merâti'-i pûr nevâfi'in hâsilindan hisse-i hassi sultâni senede kırk yük pirinc ve dört bin dirhem-i Osmâni mukarrer ve mu'ayyendir. Ve ol sultân-ı gâzînin bekâyâ-yı hayrât ve âsâr-ı atâyâsından meyân-ı şehirde nehr-i mezbûrun üzerinde bir cisr-i kaviyûl-bünyân väki' olmuşdur ki lisân tasvîf ve zebân ta'rîf ile mümtenî'ul-beyândır. Ancak icmâl-i evsâfi budur ki tûlen iki ok menzili ve arzda iki araba karşı karşuya gelub meyân- cisirde müsâdefe etseler bilâ-teşvîş ve bî-tereddüd birbirinden geçüp giderler. Ve cisr-i mezbûrun ibkâ-yı imârâti içün çendin-i huddâm ve abîd vakf ve her sâle bir meblağ-i ihrâcat ve İslâh

meremmâtına mu'in ve mehâm-i kiyâmi için bir nazır-i emîn ta'yîn eylemişdir. "Ve hâzâ hasenâtihî ve âyetün min âyâti sadakâtihî ve hayrâtihî"⁴⁹⁵

Li-müellîfîhi Beyt

În-çunîn k'e-âsân şod ez-pûles ubûr-i kûh u deşt
Der kiyâmet hâhed ez-pûl-i sirat âsân güzeşt

Beşinci Hikâyet

Mülük-i küffârın Siref memleketi hâkimi Destbûtek'in ittifâkîyle Edirne'yi târibe niyyeti ile hîcüm ve leşker-i İslâm'a istisâle azîm ve nehb ve gâret-i mücâhidâna câzim ve mülbârîzân-i din-i mübin mülük-i cebâbire ve le'inin mücerred bir şeb-hûn ile def' ve heldâklerine muvaffak ve mazhar ve sultân-i muzaffer Bursa'dan meded-i İslâm'a azîmet ve hîn-i teveccûhde Biğâ Kal'asını feth ve musahhar eylediğün beyân ider.

Vakta ki Filibe hâkimi tekvûr-i dil-kûn istimâm ile ehl ve iyâlin alub pişvâ-yı gümrahân olan Siref hâkimi Destbûtek'in yanına varub Lala Şahin'den şikâyet ve hâkim-i mesfûre ilticâ-yı himâyet eyledi. Mesfûrun dahi gayret-i cahiliyesi mezkûre bâ-is-i himâyet ve ri'âyet ve mücâhidânın müdafâ'at ve muhâsamat ve ehl-i İslâm'ın tedmîr-i vefret ve din-i atıl ve âyin-i bâtullarını tervîc için memâlik-i Bosna ve Eflâk ve Diyâr-ı Engürüs keferesinin tamâmî-i sanâdîd ve cebâbiresi ile ittifâk ve yek-dil ve yek-cihet olmak üzre ahd ve peymâne ve kuvvet-i bazu ve iktidârlarına i'timâd ve istiğnâ ile Lala Şahin'in Rûmeli'nden def'ini gâyet ile emr-i eshel sandılar. Amma ol bâtillar bundan gâfiller ki inâyet-i mezîd-i Rabbâni ve vikâyet-i te'yîd-i Sübhanî mücâhidân ve muvahhidâna mu'in ve hem-vâre karfb ve karîndir.

Elhâsil, 766 (1364-1365) tarihinde mesfür Destiput tamâmî-i mülük diyâr-ı küffâr ve mikdâr-ı aded-i mur u mâtâr-i leşker-i eşrâr ve mü'asker-i bisyâri mukâbil sipihr-i devvâr-ı tertîb ve ta'yîn ve Rûmeli'nden kal'-i bünyân-ı ehl-i imâna niyyet ve leşker-i sultânî Anadolu'ya ihrâca azîmet ve sadâ-yı galgale ve hurûş-i kös-i kûş-künbed-i kerdûne velvele-endâz olub kasd-ı ser-i serverân-ı ehl-i imâna ile dûş-i dâhhâk-i sîrtan-ı müşrikânda tîre ve sinân-ı su'bân-saz nûmâyân oldu.

Beyt

Be-rûz-ı ân ki zi-per haş u ceng u nâle-i kös
Bela ve fitne-i hufte zi-hâb serber kerd
Zebân-ı ta'ne zi-cevşen der-âن kerd sitân
Leb-i hûsam tebessüm zi-şekl-i miğfer kerd.

Lala Şahin ol müşrikân-ı bî-dinin hucûmından habîr ve guzât-ı muvahhidîni ol melâ'inin öşri olduğunu yakînen anlayub ol cemâ'at-i kalîle ile bil-muvâcehe kuvvet-i mukâbele ve mukâtele bir vecîhle mümkün olmadığın bilüb memleket ve ra'iyyeti dahi bilâ ra'iyyet ve himâyet bırakamayub sultân-ı sâhib-i ünvân tarafından istianet taleb Edirne'ye cünûd-i sultânının vurûduna müterakkib idi. egerçi piş-i zâhir bînân resm u adet ve nezd-i kûr-dilân-ı pür-cehâletde mebâdî-i

⁴⁹⁵ Bu onun iyiliklerinden bi iyilik olup hayrat ve sadakasının işaretlerinden bir işaretdir.

şekâvet ve sa'âdetin müşâhedesinden ol mülük-i sehm-nâkin mağlûbiyet ve ol gürhî-i enbûh-i bî-pâkin makhûriyet ve mübâriz-i pişegân-ı çalâkin nusret ve makdûriyeti muhâl kabilinden görünür idi. Amma ehl-i İslâm'ın vusûk-i i'timâd-ı temamî imdâd-ı gaybî ve eltâf-ı İlâhiye-i bî-reybiye kanûn-ı mu'tad üzre ma'hûd olub ol mübârizân-ı din-i mübînden her biri sem'i intibâh ve yakîn ile sadâ-yı bende-i perverî ve nevâ-yı merhamet-güsterî-i kalellâhû (tebâreke ve te'âlâ) "emmen yucîbü'l-mudtarre izâ de'âhu ve yekşîfû's-sûve yec'alüküm hulefâ'e'l-ardî e-ilâhûn ma'allâhi kâflen mâ tezekkerûn"¹⁹⁶ mazmûnunu istimâ' eylediler. Ol esnâda a'dâ-yı dinin Edirne'ye iki mérhale mesafeye vüsûl ve Nehr-i Meric kenarında itnâb-ı hiyâm-ı şevketi tûnâbı âf-tâbe keşide eyledikleri ve iki üç güne deginnevâzılı âsumânî ve belâyî zamânî gibi Edirne'ye vâsil ve şehir ve kal'ayı hâk ile yeksân etmek üzre niyyet ve asâkir-i İslâm'ın dâire-i hisârda inhîsârından sonra ihâta-i küffârı hûn-hâr ve vufûn temkîn ve iktidâr ile râh-ı necât ve karar bir vecihle mümkün olmayub kat'a bir tarafdan bu kârî dûşvâr tedbir ile ilac-pezîr olmaya deyu ittifâkları haberi Lala Şahîn'e sıhhât üzre resîde oldu. Çünkü ol sultân-ı gayyûr-i rehnûmûn dahi deryâdan ubûr eylemeyüb ol leşkerin imdâd ve i'âneti temennâ muhâl ve fîkr-i dûr-â-dûr idi. Ol vâk'î'a-i fâci'ânın ilaç ve çaresi budur ki hemâن mevcûd bulunan leşker-i muzaffer-i İslâm ile ki ancak on bine balîg olur idi. Bu fitne-i pûrşerîn def-i zararında mütevâfîk ve dil u canî râh-ı Hûdâ'da fedâ ve bu hadisenin kayd ve tedbîrini kanûn-ı tevekkûl üzre tarîka-i muvâlatda müttefik olalîm nitekim demişlerdir.

Beyt

Biyâ tâ heme ten be-küsten dehîm
Mebâda ki fursat be-düşmen dehîm.

Cümle sipeh-sâlârân-ı mübârizân bu babda ittihâd ve Lala Şahîn dahi sanâdîd-i guzâtin ittifâkiyle azm-i kitâl-i küffâra bil-muvâcehe meyân-ı bend-i merdânegî olub ümerâdan Hâcî İlbeg'i ol serhadde kâr-ı gazâya mukayyed ve tedâbir-i rezimde akrânından e'râf ve erşed oldığına binâen cümle-i ümerânın münâsib görmeleriyle mûmâ-ileyh kendü tevâbi'yle mukaddime-i leşker ve küffârdan dil dutub ve nûmâyân oldıkları mahallere dîdebâni ve re'y-i savâb-nûmâsı mühtedi olduğu vecih üzre keyfiyet-i ahvâli asker-i İslâm'a vukû'ı üzre i'lâma ta'yîn olundı. Zira ümidiidir ki bu gürhî-i âcizân ve zümre-i mü'minân nusret ile muzaffer ve mir'ât-ı İslâm'da sûret-i zafer cilve-ger ola.

Beyt

Besa kufl k'û-râ ne-yâbî kilid
Güşâyende tâ ki âyed bedîd.

El-kîssâ: Hâcî İlbeg'i semend-i azme süvâr ve tevsen-i tevekkûle üstüvâr olub leşker-gâh-ı küffârin kenarına degin ilgâr eylemeyüb bir cem'iyyet-i sipâh gördü ki

¹⁹⁶ Yoksa darda kalana, kendisine yakardığı zarânan karşılık veren, başındaki sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün sahipleri yapan mı? Allah'ın yanında başka bir tanrı mı? Pek kit düşünüyorsunuz. Kur'ân-ı Kerîm, Nemî 62.

sipâhlığı mağsubân-ı Hüdâ'nın şam-ı edbârından ziyâde hevl-nâk ve iltiyâm ve irtibâtda muy-i julide-i küffârdan tâb-nâk ve ol gürûh-ı sutûhun enbûhu ve ol siyah-ı dilânın haşmet ve esbâb-ı bî-şukûhi asker-i İslâm'a nisbet ile mertebe-i ed'afdan efsûn ve ted'if-i usûrât-ı alâfdan birûndur. Bir rütbe ki eger tamâmî küffâr faraza bir gece hâb-ı gaflet ve dalâletde bulunub ma'a hâzâ cümlesi kayd-i selâsil ve iğlâl ile mukayyed olsalar dahi mücâhidânın ol cemâ'at-ı kalîline birkaç günde katilleri makdûr ve bir vecîle mukâtele ve mukâbele meysûr degildir. Sîrf endîse ve teemmûl ve karar ve sabr ve tahammûl ile ma'ûnet ve fazl-i İlahî'den gayre tevessûl ve penâh ancak penâh-ı sipâh-ı tevekkûl ve tebettûle şîtâb eyledi.

Beyt

Cüz tevekkûl cüz ki teslim u ridâ
Der-gam u rahat heme mekr est u dâ
Der-hazer şüriden ez-sûr u şerest
Rev tevekkûl kun tevekkûl bihterest.

Amma çünki bir gün ve bir gece pusudan lesker-i küffârin evda'na nigâh ile derûni ah eyleyüb nâ-gâh ilkâ-yı havâtr-ı Rahmânî ve ilhâm-ı mübeşşirân-ı âlem-i rûhânî ile kalbine bu ma'na lâyîh oldu ki bu cemâ'at-ı cebâbire-i küffâr ve kayâsira-i sâhib-i iktidâr bu mucâhidân-ı kalilü'l-mikdâr olduğum muhakkak ve müsâ'adet-i esbâb hasebiyle pîş-i nazar-i kûtâh beynlerinde mü'minîni mağlûb ve kendüleri galebeye muvaffak olmak zan eylediler. Lâkin elbette tuğyân-ı ȝinâ-yı kavlıhü teâlâ "inne'l-insane le-yetgâ en reâhü'steğnâ"⁴⁹⁷ mazmûmu üzre zor-ı bâzû-yı devlet ve şevketlerine mağrûr ve subh ve şam müstağrik-i bahr-i fîsk ve fucûr olub kûfür ve ilhadları muktezâsına geceleri mest ve gündüz mahmûr olub sîrr-ı mestûr-i kalellâhu teâlâ "men lem yec'alillâhû lehû nûren femâ lehû min nûrin"⁴⁹⁸ masadakînca âmil olmayub her gece sabâha degin mest-i cam-ı işaret "en-nevmû ehu'l-mevti"⁴⁹⁹ muktezâsına came nikbete ecsâd-ı fersûde ve kulûb-ı gâfil ve pejmûrdeleri püster-i rahat ve naz ve mesned-i na'im ve i'zâzda rahat ile günûdedirler. Şimdi münâsib hâl budur ki fursat el vermiş iken ümidvârî-i zuhûr-i nusret-i Bâri ve garâyib-i kudret-i Perverd-gâri ile hemân kendü kalılıü'l-aded cemâ'atımız ile şeb-hûn edüb bu gürûh-ı muhakkirimizi sevâd-ı azam sipâh-ı şam-iltiyâma verüb şeb-i pûr-zulâmin livâ-yı Abbâsî-nûmâsını bu lesker-i mühtasarın mukaddimesinde nûmâyân ve şem'-i hidâyet-encâm şâmun berk-i Rûmh ve şîmşîrinden firûzân edelim. Ümiddir ki himmet-i cûnûd-i şeb-i hîzân ve meded-i teveccûh-i rûşen-damîrân ehl-i ırmân ile pîş-i dîdemizde râh-ı nusret ayân ve nazar-ı ihlâsimizda tarîk-i feth ve zafer nûmâyân ola.

Beyt

Hûdâyem der-în kâr yârî dehâd
Zî-çeşm bedem rest-gâri dehâd

⁴⁹⁷ Amma insanoğlu kendini müstağnî sayarak azgınlık eder. **Kur'ân-ı Kerîm**, Alak, 6-7.

⁴⁹⁸ ... Allah'ın nûr vermediği kimse'nin nûru olmaz. **Kur'ân-ı Kerîm**, nûr, 40.

⁴⁹⁹ Uyku ölümün kardeşiidir.

deyub ol babda bevâtin-i ehl-i hakdan istimdad ve bu kâr-i pür-hatarın irtikâbında derûni teveccûh ve tevekküli piş-i nihâd eyleyüb kendünün kalîfîl-aded a'vân ve ensarını altı kısım ve herbir kısımı leşker-gâh-i küffârin bir semtine gîriyû vahşet bırakmağa ta'yîn eyledi. İttifâken bir şeb-i muzlim-i pür-bârânda ki hubûb-i riyâh-i avâsîf ve pertev-i berk-i hâtif galgale-i dilirân-ı gûrrân ile hem-âvâz ve siyeh-baht-i küffâre tariki-i şeb dem-sâz ve amâ-yı basarlarına mukârin ve zulmet-i sehâb perde-puşî-i mücâhidân ve çesm-i bende-i müşrikânde mukârin olub ol kâfirân-ı anûd-baht gününde ve ol mestâmiyi gaflet ecsâd-ı fersûde ile heybet-i sît-i şîrân ve âvâz-ı dilirân-ı mücâhidân ile ayn-ı mestî-i serâsim-keyde bir uğurdan bîdâr ve bakiyyetü'l-leyl şerabdan medhûşâne ve bu bâde-i merd-i ekfenden vehm u izdirâba düşüb şes cihetden hurûş ve âvâz-ı nefîr ile bîhûs olub şam-ı tîre-bahti ve gâyet siyahi ve suhtide asla bir kimesneyi görmeyüb herkes kendü menzilinde kiyâs eyledi ki her tarafından düşmen hucûm ve hâb-gâhlarına şeb-hûn eylediler ol ki dilir ve sahib-i şîmşîr idi. Tîg-i bî-pâki keşide ve her kime musâdîf ve resîde oldı ise tîg-i bî-dırîğ ile serini biride eyledi. Ve ol ki galebe-i havf ve hîrâsdan nâşî muhârebeye meçâli yok idi. Ba'zısı kendüyi Nehr-i Meric'e pertâb ve ba'zısı süvâre ziyâde halâs ve necât ümidi ile bir köşeye firât ve şîtab ve düşmen leşkeri olmak zannıyla sabâha degin birbirlerini tu'me-i tîg-i helâk ve âguşte-i hûn ve hâk eyleyüb hakîkat-i vâkî'a ve keyfiyet-i hadiseden âgâh olamadılar. Tâ bir vakte degin ki bi-emrihi teâlâ azze ve celle mücâhidânın şam-ı elem ve hengâm-ı gammı zuhûr-ı nûr-i subh-i maksûd ile encâma resîde ve pertev-i hurşîd-i murâd-ı mü'minân ufuk-i kûh-endûhdan dirâşide ve imtîdâd supuye-de-mem-i subh-i sâdîk-i tîg-i zulmet-perdâz işrakî niyâm-ı ufukdan keşide ve hucûm-ı leşker-i humûm şâm-ı âlâmândan herkes hâlâs ve gâzîlerin subh-i sa'âdetlerinden mahîce-i a'lâm-ı zafer-i'lâmları huceste-rûzi ile sipihr-i firûziye ser-i ser-efrâz ve bu nevâ-yı şînîde oldılar ki

Beyt

Dilâ der-mûlk-i şeb-i hayrân ger-ân endûh ne-gurîzî

Dem-i fursat-ı beşârenhâ bi-yâbî ez-sabâh âhir

mazmûnu üzre mûmâ-ileyh Hâci İlbeg'i kendünün tevâbi'-i ma'dûdu öyle mu'asker-i küffâri nûmûne-i kalellâhu teâlâ "hasîden ke-en lem teğne bi'l-emsî kezâlike nufassîlû'l-âyati li-kavmin yetefekkerûn"⁵⁰⁰ eyleyüb mücâhidân kabza-i şîmşîre yapışmadan leşker-gâh-i küffârda pûşte pûşte kûştegânî âguşte-i hun u hâk ve ekseri Nehr-i Meric'de garka-i bahr-ı helâk olub müteveccih-i nar-ı cahîm ve ba'zısı dahi etrâfa girizân ve serger-dân ve giriftâr-ı azâb-ı esîm olmuş gördüler. Ve emvâl ve hazâyîn-i bî-had ve kiyâs ve esb ve ester ve araba ve envâ'-i ecnâs bilâ-sâhib kalmış zabt eylediler. Bu te'yîdat-ı Sûbhânî ve bu vâki'â-ı nevâzîl-i âsumanının zuhûr-ı envâ'-ı garâyib ve acâyibi cümleye bâ'is-i hayrat zebân-ı şükür ve sitayîsi misâl-i seyf-i meslûl niyâm-ı dehandan keşide eyleyüb dediler ki

⁵⁰⁰... Ve orayı hiç bir şey bitirmemişce gevirmiştiz; bir gün önce bir şey yokmuş gibi olmuştur. Düşünnen millet için, âyetleri böylece uzun uzun açıklıyoruz. Kur'ân-ı Kerîm, Yunus, 24.

Beyt

Cû der târiki-i şam u veğâ kereded ecel güm-râh
 Sûy-i can-i bed-endişân çirağân ez-sinân gerded
 Be-cây-i dem zi-kâm-i pür-dilân ateş zede bîrûn
 Be-cây-i huy-i zi-endâm adûyet-i hûn revân gerded.

Bakiyyetü's-suyûf olub pinhân olan melâ'ini dahi kavluhu teâlâ "uktülü'l-müşrikîne kâffeten kemâ yukatilûnekum kâffeten"⁵⁰¹ hükümlü üzre arza-i tiğ-i intikâm ve sanâdîd-i kefere ve fecereden kusûr kalanları dahi tu'me-i şimşir-i niheng-i intikâm ve ser-i serdârân-ı mu'asker-i müşrikân ile bi-hadd ve şûmâr esb u esteri pür-bâr eyleyüb nümunê için ordu-yı İslâm'a getürdiler. Zabt ve istifâ-yı emvâl ve meğânim-i bisyâra ve ihâta-i گanâyim-i bi-şûmâr endâze iktidârlarından ziyâde olduğun bilüb bu feth-i garîb besâreti ile mu'asker-i mücâhidâna vüsûl ve tamâmi-i leşkeriyâni ol esbâb ve esâsim zabti için getürdiler. Amma Hâci İl beg'in mücerred tevâbi'yle bu gûne harikulade hikâyesi hâr-vâr-i ser-bîrîde-i küffâr şevâhid-i emâret gördiler ise hilâf-i cereyan adetdir deyu i'timâd eylemediler. Bizzat ser-asker olan Lala Şâhin'i sâit-i sipeh-sâlârân ve leşkeriyâna mahall-i mâ'reke varub re'yî'l-ayn görmek murâd ve cümle-i mücâhidânın ittifâkî ve Hâci İl beg'in delâleti ile el-ân Sirf Sunduğu (Sırp Sındığı) meşhûr olan mahal idi. Varub reside ve nakl ile şînide eyleyüb i'timâd etmedikleri keyfiyetin edâfîni sûret-i vukû'da müşâhede eylediler. Ve leşkeriyâna had ve kiyâsdan efzûn emvâl ve گanâyim ve ecnâsa nâil ve sâlimen ve گânimîn meskenlerine avdet ve vâsîl oldilar. Amma bu feth-i garîb ve nusret-i karîbin Hâci İl beg'ye nasîb olduğundan mağbût-i ümerâ ve mahsûd-i serdârân olmayla egerçi Lala Şâhin sûreta arz-ı şâdumâni eyledi. Amma husûs-ı mezbûrde kendünün ka'a medhali bulunmadığundan nâşî gayz ve hasede düşüb Hâci İl beg'i tesmîm eylediği ol vaktin ravilerinden rivâyet olunmuşdur. Fe amma zikr-i cemîl ve ecr-i cezîli kalellâhu teâlâ "ve lâ tehsebennellezîne kutilû fi-sebilillâhi emvâten bel ehyâun inde Rabbihim yurzekûn"⁵⁰² zümresinde hayat-ı ebedîyi Ehl-i beyt-i Rasûlullah (sallallâhu teâlâ aleyhi ve alâ âlihi ve sellem) Hazretlerinde silk-i şuhedâ-yı mesmûmda "men kutile dûne ırzîhi fe hüve şehîdün"⁵⁰³ derecesine mâlik ve mazhar-ı devlet-i sermedi oldi.

Beyt

Her nâmverî ki in-cihân daşt
 Bed-ahd-i kesi zi-hemrehân daşt
 Dîrest ki in-cihân çunîn est
 Der-pineş meges der enku bînest
 Ya 'nî

Bu cihân-ı fani kangî kimesneyi nâm-ver görürse elbette akrânında bir bed ahde musâdefe eder. Zira bu dünyânın âdet-i kadîmesindendir ki nûşî bî-nîş olamaz.

⁵⁰¹ ... Topyekün sizinle savaşan müşriklerle siz de topyekün savaşın..., Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 36.

⁵⁰² Allâh yolunda öldürülenleri ölü saymayın, bilakis Rabları katında diridiürler, rızıklandırılmalıdır. Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmrân, 169.

⁵⁰³ Kim namusunu korumak için öldürülürse şehid olur.

Hemân Cenâb-ı Kibriya cümlayı tevfika mazhar ve fütûhât ile muzaffer eyleye. Amin. Mâlüm olaki mukaddemâ Lala Şahin ol sultân-ı selâtinden Rûmeli'ne imdad taleb etmekle ol şehriyâr-ı gayret-şîâr dahi techiz-i asâkir-i vâfire ile dârulnâulk-i Bursa'dan hareket ve esnâ-yı râhde müddetler ile arzumend olduğu Biğa Kal'ası kurbüne reside oldunda küffârin Rûmeli'nde cem'iyetinin tahminen dahi zamâni var deyu inân-ı azîmeti Biğa Kal'ası fethinde keşide eyleyüb ol şûrû-i gazâda bu kal'aları teshîr ve ba'dehu Rûmeli tarafına teveccûh münâsibdir deyu vûzera ve erkân-ı devlet ile müşâvere buyurub zira bir kaç def'a kal'a-i mezbûre fethine niyyet etmiş idi. Lâkin ba'zi mevâni' sebebi ile alâ-hâlihi durmağla bu azîmet-i hûstrevâne ve himmet-i pâdişâhâne ile ol dâ'iye-i tasmîm ve cevân-ı cengâver Geliboli ve Aydîncık taraflarından müretteb zevraklar ile kal'a-i mezbûreye revân ve cânîb-i bahriyeye nigeh-bân olmak üzre emr-i âlî sudûr eyledi. Ve kendüleri bizzat feth-i kal'aya niyyet ve azîmet gazâvat-ı İslâm'a yağmaya izin ve ruhsat verdi. Bi-emrillâhi te'âla azze ve celle eyâdi-i tevfik ebvâb-ı muğlak-i kal'ayı rûy-i mücâhidâna gûşâde ve mu'ânidân-ı küffâr-ı kadîmi tu'me-i tiğ-i kahr ve helâk ve me'âbid ve kilisalarını mesâcid-i İslâm olmak üzre bûnyâd ve kal'anın tevâbi' ve levâhkını rî'yet-i ra'iyet ile ma'mûr-âbâd eyledi. Hemân bu kal'anın fethi gününde Siref leşkerinin haber-i feth ve inhizâmi ve asker-i İslâm'ın galebesi peyğâm-ı orduyi hümâyûna reside olub feth-i leşker-i İslâm-ı müsenna ve bu besâret ile ol sultân-ı âlî-şânın nusret ve zaferi mühennâ oldu. Çünkü sultân-ı müşârûn-ileyhîn Rûmeli'ne teveccûhünden mukaddem matlûbî hâsîl oldu. Hemân mansûr ve muzaffer Bursa cânibine avdet ve serîr-i hilâfet-mâsîrine ric'at buyurdu.

Beyt

Ta ki haber resîd ber-ehl-i memleket
K'înek sipâh-ı nusret-i şah-ı cihân resîd

Altıncı Hikâyet

Ol sultân-ı mübârizân-ı cihâdin intizâm-ı devlet ve imtidâd-ı zill-i ihsân ve adâlet ve bast-ı hân-ı ma'delel ve keyfiyet-i zabit-i memleket ve te'lif-i kulüb-ı ibâd ve inşâ-yı buk'a-ı hayrât ve istinâ-yı imârât-ı âlî bûnyâd ve Bursa-yı cennet-âsâda şehzâdegân-ı bahtiyârinin sur-ı hitân-ı pür-i invânum beyân ider.

Hak Sübhânehu ve teâlâ (celle şânuhu ve âmme nevâluhu) Hazretleri her kimin ki bed-i fitrat-ı tayyibe-i bahtiyârisin melekât-ı kudsî ve ahlâk-ı Rahmânî birle manzûr ve ibtidâ-yı neş'e-i cibillet-i sa'âdet-yâr pûsen-i sıfât-ı hamîde-i insanî ile maksûd ve mecbûr eyleye. Bî-iştibâh ve reyb ve bî-lûhûk münkkadat ve ayb-ı cehre-i dil-rûşeni saykal-ı sîrk ve ihlâs ile mücâllâ ve mir'ât-ı ruhsâre-i hasenât ve peyker-i ef'al-î ferhunde-meâlini tevcîh-i himmet-i bûlend ve tenzîh-i niyyet-i ercümend ile âyine-i sûret-i kalellâhu tebâreke ve teâlâ "ve li küllin vîchetün hüve muvellîha festebikü'l-hayrât eyne mâ tekûnu ye'li bikumullâhu cem'fan innallâhe alâ külli şey'in kadîr"⁵⁰⁴ mazmûn-ı mu'cîz-nûmûni hükmünce pür-behcet ve baha eyleye. Elbette âlem-i sûretde hemîse netâyic-i a'mâl-i sâlihâtını müste'kib-ı zikr-i cemîl ve

⁵⁰⁴ Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Hayırlı işlerde birbirinizle yarışın. Nerede olursanz olun Allah sizî bir araya toplar. Allah şüphesiz her şeye kadirdir. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 148.

müstevcib-i fazl-ı celiile kılıb kişiveri mülk-i şehâdetde hulûs ve akâyid ve niyyâtını vesile-i makâm-ı ser-bülendi ve sebeb-i uluvv-i ercümendi ile kavluhu teâlâ "ve li küllin deracâtün mimmâ amilû ve le yuveyfîyennehum a'mâlehum ve hum lâ yuzlamûn"⁵⁰⁵ vafkınca nâil-i derece-i a'lâ eyler.

Beyt

Serâ-yı ihm tirazed esâs-ı hayr nihed
Binâ-yı zulm kuned halvet ra emân bahsed.

El-kissa: Ol sultân-ı mücâhid ve gâzî ve hakîkat ve istikhâk ile hüsrev-i mülk-i meçâzinin muktezâ-yı güher-i fitrat-ı asli ve iktizâ-yı safvet-i tînet-i ezeli üzre 767 (1365-1366) senesinde müsâ'adet-i tevfik-i lemyezeli-birle umûr-ı hilâfeti kemâl-i istikâmete muvaffak ve te'yidât-ı talî'-i sa'âdet metâlî'-i cibilli-birle nice memleket kâfiri memâlik-i mahrûsesine mülhak oldu. Bir müddet darû'l-mülk Bursa'da müteveccih-i intizâm-ı mülk ve dîn ve mütesaddi-i itmâm-ı mesâlih-i müslimîn olub mehemm-i evvelîn ve matlab-ı nuhûstîn ser-encâm-ı eyyâm-ı devlet ve saltanatının itmâmını metâlib-i sâireye takdîm ile zabt ve nesak memâlik-i eslâfiyeye ikdâm edüb işâ'ati adlı ve îhsân ve ilâ-yı me'âlim-i Şer' ve imân ve takviyet ve terbiyet-i eimme-i ulemâ-yı refî'üş-şâni şedd-i suğûr-i dînde dest-i iktidâr ile şurûr-i müfsidînden misâl-i hisn-ı âhenîn-i muhkem ve metûn huddâm ve abîdinin sahte-i pür-siyâset be's-i şedîdini emsâr ve aktâra nasb-ı riyâset için ta'yîn eyleyüb ri'âyât-ı râ'at-ı ra'îyyet ve himâyet-i humâât-ı millet-i Şerî'at-penâh merhamet ve inâyet ve zûlâl-i refâhiyyet vikâyete kemâl-i emniyyet ile istirahat ve zümre-i ehlüllâh ve şehrî ve sipâhdan cümle-i erbâb-ı câh envâ'-i imtinân ve efzâl ile mer'i ve kâffe-i aceze vezîr-i destân-ı dest-i tetâvûl ziber-destândan keff-i emânda me'mûn ve mahmî idiler. Ve sadâ-yı germ ve atâ-yı şayî'inin iştihâr ve nevâl ve sehâ-yı metâbî'inin âsâr-ı intişarı sebebiyle dergâh-ı İslâm-melâz ve bâr-gâh-ı halâyîk-ı me'âdi ol eyyâmda "el-menhelü'l-azbu kesîrû'z-zûhâm"⁵⁰⁶ mûsdakînca mevrid-i vukûd-i emân ve âmâl ve menzîl-i cünûd-i de'avât ve medehât-ı lâ-yezâl olmağın etrâf-ı âlemden ulemâ-yı âli-makâm ve fudelâ ve fukarâ-ı enâm zill-i merhamet-i müstedâmma ilticâ ve penâh-ı mûrâ'ât ve murakabetinde mesken ve mençâ edinmekle talebe-i ulûm ve me'ârif ve müstedân-ı zevârif ve avârifin vûs'at-i ma'âş ve fushat-fezâ-yı inti'âsiyle hatta dil-gûşâ-yı Bursa hamahallâhu teâlâ be'sen. Ve Bursa'da vâlid-i cennet-mekân Sultan Orhan (aleyhirrahme ve'r-rîdvân) inşâ buyurdukları mesâkinde sakin olan nasîn gâyet izdihâmından nâşî hemîse beynlerinde munâza'at vâki' olduğundan tevsî-i dâire-i İslâm ve arsa-i mülk ve dîn ve tefsîh-i fezâ-yı memleket-i Müslimânî âyîn-i selâtin-i pişîn ol pâdişâh-ı alem-penâhim hâtr-ı cennet-fushatinde cilve-ger ve azîmet-i tecdîd-i sünnet-i kudsî-me'âdi ile hem-vâre tevsen-i azîmet-cihâd ve niyyet-i teshîr-i bilâd-ı ehl-i kûfür ve inâd cevelan-gâh-ı ciyâd-ı himmet ve cilve-gâh-ı ecnâd-ı töhmetinde muzmer idi. Amma

⁵⁰⁵ İşlediklerinden ötürü herkesin bir derecesi vardır. Herkese işlediklerinin karşılığı ödenir. Kendilerine haksızlık yapılmaz. Kur'an-ı Kerîm, Ahkaf, 19.

⁵⁰⁶ Soğuk su taşılk yerden çikar.

ehl-i ulûm ve fukarâya kemâl-i i'tikâdından mimâr-ı himem-i aliyyesin tâife-i mezbûrenin ta'mîr-i me'âlim ve tertîb-i mesâlîh ve menâzîmîna sarf ider idi.

Şî'ir-i Arabî

Ve kun lis-sâlihîne ehan ve ehlen
Ve kun fî'l-hayrî mikdâmen mucîben

mazmûnu üzere zümre-i merkûmenin teshîl-i emr-i ma'âş ve tekmîl-i merâsim-i intî'aşını cümle-i metâlib-i pâdişâhâne ve arzû-yi hüsrevânnesine takdîm ve hâtrî-hatîrînde hemîse bu ma'na mukarrer ve mütemekkin idi ki î'dâd-i cünûd-i ma'nevîde ki havâss-ı ibâdullâhîdir. Tekşîr-i a'dâd-ı imdâd-ı sûriden murâd-ı hayl ve sipâhîdir. Tezyîd-i ictihâd babında gâyet ihtimâm tasmîm eder idi.

Li-müellifihi

Der-în harâbe-i dûnyâ imareti endâz
Ki zîkr-i hayr bi-maned zi-tu be-umr-i dirâz.

Ve ol sultân-ı safî-i tikâdin ve pâdişâh-ı melâik-intibâhin cümle-i garâyibi mükâşefât ve mu'âyenat ve acâyib-i sevânih-i hâlât-ı gaybiyye ve kerâmatîndan hâtrî-ı âgâhîna sunûh eden keyfiyet-i acîbedir ki nakl-i sikât ile sabitdir.

El-kissa: Bir gün ol şehriyâr-ı nâm-dâr arzû-yi şikâr ile şehr-i Bursa'dan deşît ve küh-sâra inân-ı keşide ve Kabluca nâm mahelle resîde ve semend-i âhu-harâmi bir kusfend-i sahrâyî ve remidenin akibinden cîbâl ve sahâri cist u cu ile tevsen-i bâd-ı kîti pây-ı peymâyi devâyînde ve el-ân imârât-ı hayrât-ı ma'mûre ve Kabluca demekle meşhûr mahalde kusfend-i müstemendin hâlet-i ızdırâbîndan resâyende olub bi-emrillâhi teâlâ azze ve celle ol şikâr-ı dil-şikâr ol pâdişâh-ı agâha lisân-ı fasîh ve zebân-ı sarîh ile hitab edüb "âyâ Hakk Subhânehu ve teâlâ Hazretleri seni mücerred kasd-ı izrâr-ı mahlük ve azâr-ı bende-gân için mi halk eyledi? Yoksa Halik-ı Perverd-gâr ibâdet ve ibâdîna fâiden aid olsun için mi deyu söyleyub ve gâyib olunca ol sultân-ı âgâhim dil-i gayb-intibâhi la'b ve lehb-i âlemin hâlât ve lezzatînda faide olmadığın fehm edüb nefsi-nâharetle atîb ve gâyib ve derhal hemân mekân-ı mezbûrede kemiyyet-i sebkîr-i hevâ ve hevesden nuzûl ve tek ve tenha hâlet-i merkûmu teemmûl ve istîqfar ve niyâz ile bâr-gâh-ı çare-saze tazarru' ve tevessûl ve ümerâ ve nüvvâb o şehriyâr-ı vâlâ-tebâri te'âkûb ile mahall-i mezbûre bilâ-mûcîb zâhir mütefekkir ve müteemmlî görünce müteaccib olmalarıyla erkân-ı devlete hitab buyurdılar ki bu mahalde bana bir hal-i garîbe ve ahvâl-i acîbe zuhûr eyledi. Acâleten bir mimar-ı mûhendis-asâr tedârük ve ihmâr etmelüsün ki hemân bu cây-ı gâhda ta'mîr-i imârât ve hayrât bir eser-i niyyeti zamîrimden güzer ve bu dâ'iye levhâ-i derûnumda "ken-nakşî fil-hacerdir"³⁰⁷ deyu fermân ve erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat cümleten bu mevkî-i şehr ve âbâdâniñen dûr ve bu mevdû' mahall-i gayr-i meskûn ve ma'mûrdur. Ulemâ ve fukarâ bir vecîhle karar ve mütemekkin ve şehrîn dahi erbâb-ı istîhkâkîna bunda mutavattîn olmak gayr-i mümkündür deyu ittifâk eylediler. Amma ol sultân-ı zamân tekrar tercüman-ı

³⁰⁷ Taşa yapılan nakiş gibidir.

mülhimân-ı gaybiye ile bu mekân tevfik-i Hâlik-ı ins u can ve an-karibü'z-zamân
şehr ve bâzâr ve metaf-ı müsâfirân-ı aktâr ve mağbût-i seyrân-gâh-ı her diyâr ve
emsâr olur deyu buyurdılar. Çünkü ol hüsrev-i zî-şân ol mattubun husûluna ziyâde
tâlib ve ol vecihle intifa'-ı mahlük ve tahsil-i rızâ-yı Halik'a derûni râğib oldu.
İttifâkât-ı haseneden ol esnâda İstanbul hâkimi Yalakâbâd vilâyetini nehb ve gâret
ve ehl-i İslâm'a ihânet kasdı ile müteaddid keştiler ile bir mikdâr harbi kâfir
göndermekle bi-tevfîkihi teâlâ mahall-i mezbûrede olan cemâ'at-ı İslâm küffâr-ı
eşrârı tamâmen esir ve mukayyed ve ekserini mesâlih-i mülkiye için mahbûsen vaz'-ı
zindan etmişler idi. İttifâken birisi bir mimâr-ı kârdân ve mühendis-i pehlivan
bulunmağla kayddan halâs ve ol pâdişâh-ı İslâm-penâhın dîlhâhı üzre bevâ'is-ı sâri
ve ma'mevî ve fevâid-i dîmî ve dünyevî mülâhazasıyla Bursa'nın hâricinde el-yevm
Kablucâ deyu meşhûr olan mevzi'de bûnyân-ı hayrât ve imârâtı erkân-ı birr ve takva
ile ma'mûr etmek için mühendis-i mezbûri me'mûr ve metbû' ve merğûb olmak üzre
fermân-ı cihân-muta' şeref-yafte sudür olub bir mescid-i şerîf ve bir medrese-i latîf
ve bir hân-gâh-ı münîfi müştemil bir binâyı refî' ve mümtâz ve eşrâf-ı nev'-i insana
ârâm-gâh ve tarh-ı mesâkin ve menâzil ile ser-firâz eylediler.

Beyt

Be-rûzî ki rûzgâr der anca binâ nihâd
Bercis kur'a-hâ zed u hurşid falha.

Pış-bûnyân-ı âkîbet-endîs ve âzâde-dilân afiyet-pîşe katunda muhakkakdır
ki her çend bir imâret-i dil-gûşâ ki bu harâb-âbâd menzil-i dünyâda bûnyâd edeler.
Binâ-yı ebdân-ı insanı gibi zamân-ı kalilde ma'rûz-i âfet-i harâbi ve esîb fenâ bulur.
Ve eyvân-ı bihiş-âsâ ki selâtin-i rûy-i zemîn ser-firâz ve şeref ve şerefini tarh-ı
kubbeye-i zer-i nigâr-ı sipîr ile mümtâz eyleyeler. Kim fursat-ı rûzgâr ile bûmân-ı
harâbe-zâre âşıyâ-endûh-i inâ olur.

Beyt

Kef-i gül der-heme rûzî zi-mey nîst
Ki ber-vey hûn-ı çendîn âdemî nîst

Beyt

Pasbânî mûkuned der-kasr-i kayser ankebût
Bum nevbet mîzened der-kal'a-i Efrasyâb.

Amma bir imârât-ı pâdişâhân-ı dil-âgâh kendü menâm ve ârâm-gâhları için
fezâ-yı cennet-fushat merdât-ı İlâhî'de binâ ve menzil-i ubûr ve güzer-gâh kalellâhu
tebâreke ve teâlâ "ve mâ tukaddimû li-enfusikum min hayrin tecidûhu indellâhi
innellâhe bimâ te'melûne basîr"⁵⁰⁸ misâdâkınca tarh ve bûnyâd eyleyeler. Bekâ ve
sebât ta'biri ile hâiz olmak revâ ve i'timâd-ı kavluhu teâlâ (azze ve celle) "vel-
bâkiyatû's-sâlihatû hayrun inde Rabbike sevâben ve hayrun meredda"⁵⁰⁹ mazmûn-ı

⁵⁰⁸ ... Allah'a güzel ödünlü takdiminde bulunun, Kendiniz için yaptığınız iyiliği daha iyi ve daha büyük ecir
olarak Allah katında bulursunuz. Allah'tan bağışlanma dileyin. Allah elbette bağışlar ve merhamet eder.
Kur'an-ı Kerîm, Mûzemânil, 20.

⁵⁰⁹ ... Ama baki kalacak yararlı işler, sevab olarak da Rabbinin katında daha hayırlıdır.

münîfi takrîri ile fâiz olur demek sezâdır. Zira elbette ol devlet-i müstedâm ve sa'âdet ile yevmü'l-kıyâm'ın istifâsi hasebiyle tâhsil ve tekmili inşâ-yı hayrât-ı câriye ve ibdâ-yı sadakât-ı sâriyeye münhasırdır. Zira "izâ mâtâ ibnû Ademe inkata'a ameluhu illâ an selâsin veledün sâlihun yed'û lehu ve ilmun yentefî' bihi ve sadakâtün câriyetün"⁵¹⁰ muktezâsına ol sultân-ı merhâmet-şî'âra hem saltanat-ı sûri ve menzilet-i ma'nevî ve hem sa'âdet-i dünyevî ve uhrevî müyesser ve mukadder olmuş olur ki mesned-i hilâfetde zamân-ı istiklalinden beru alâmet-i istimrâr-ı devlet-i dîni ve dünyevî ol imârât-ı hayrâtın tarih-i inşâsından tarih-i kitâbe gelince yüz elli senedir ki ol zât-ı mekremet-sifâtin neşr-i meâsir-i atifetiyle fevâzîl-i sadâkat ve fezâyîl-i hasenâtından cümlle cihât-ı inâyet ve eltâf ve mudâhil-i evfâsi ol buk'ada umûm müslimîne mahsûs ve imzâ-yı ehlâf-ı hilâfet-ittisaf ve tenfîz-i ulemâ ve kudât-ı cemîl'ü'l-evsâfiyle mümzi ve mensûs olmuşdur. Ve gâyet refâhiyet ve ma'îset ve vûs'at-ı erzâkdan hem-vâre erbâb-ı istihkâk etrâf-ı memâlik-i âfâkdan cem'iyyet-i sevâb-âsâ ol buk'a-i cennet-meâbin harîmine ol sultân-ı kerîmin dâire-i hân-ı nâ'îmine müctemi' ve mukîm olmuşlardır. Nitâkim ol buk'anın mahalli ki menzil-gâh-ı ehlüllâh ve bâni-i müşârûn-ileyhîn perteve-i sidk ve ihlâsından mevrîd-i kalellâhu teâlâ "efemen essese bünyânehu alâ takva minellâhi ve ridvânîn hayrun"⁵¹¹ dur. Ol şehen-şâh-ı âgâhîn mücib-i ahbâr-ı besâretle bir şehr-i pür-dekâkîn ve bazar-gâhî müştemil metâf-ı acîbe makrûn ve bir hammam-ı Hûdâ-âferin ve bir mahalli-i dil-hâh ki pîr ve cevân-ı Bursa'nın tavâf-gâhi belki subh u şam erbâb-ı mu'âserîn mesire-gâhidir. Ve hammam-ı mezbûrun şerh-i letâfet ve nezâfeti Ketîbe-i kitâb-ı Orhan'de Bursa'nın havâs ve evsâfi zikrinde mezkûr ve ol mekân ve mekinin tâfsîl ve icmâli mestûrdur.

Beyt

Cûn revâk-ı sipihr-i bî-bûnyâd
Hest ber-âb u hâk u ateş u bâd
Hâne behr-i ahiret-i tû bi-sâz
Menzil ez-çar muhtelif perdâz.

Ve ol binâ-yı hayrîn bevâ'is-i mukaddemâtından birisi ol sultân-ı âgâhîn sûret-i mukâsefe ve keyfiyet-i icâbet-i de'âvât ve keramâti kavîl-i sahîh ile mezkûr-i evvâh ve sihhati el-yevm mûşâhede ile ma'lûm ve bî-iştibâhdır. Cümleden biri bu eser-i garibedir ki nakl olumur. Ol sultân-ı bûlend-ikbâl tekmîl-i imâretde dest-i sa'âdet-i peyvestine bir şehbâz-ı Huma pervâz olub derûn-i buk'aya teşrif buyurdukda ol şahîn-i habâset-âyîn ol binâ-yı kudsî-hevanın küngüre-i cennet-âsâsına pervâze meyl ve âgâz ve bir çûb üzerine oturur. Ol Humâ-yı eve-i sa'âdet a'nî pâdişâh-ı âli-himmet her çend işâret ve da'vet eder ise bir vecîle hubût ve nuzûle rağbet ve bâzdârân dahi bir dûrlu tedbir ile mahall-i mezbûrden indiremeyince ol şehriyâr-ı gayret-şî'âr gadab-nâk olub sûret-i tehevverde zebân-ı

⁵¹⁰ İnsanoğlu öldüğü zaman amel defteri kapanır. Ancak kendisine dua eden bir evlâd, kendisinden sonra insanların faydalana bilceği ilmi bir eser veya sadaka-i câriye burakanın amel defteri kapanmaz.

⁵¹¹ Yapsını Allah'tan sakınmak ve onun hoşnutluğuna ermek için yapan kimse mi daha hayırlıdır?..., Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 109.

sâdik-beyân ile ol murğ-i mu'ânide nefrin ve beddua edüb buyurmuşlar ki İlâhî kendü yerinde kuruyub bîcan kalasın. Tarih-i mezbûrdan ilâ-hâze'l-ân hemâ ol vaz' ile kadid olub kıyafetiyle kalmışdır.

Netice: Ol sultân-ı sâdikü'l-i'tikâdin isticâbet-i da'avatı şübheden müberra ve evkât-ı rûhânîsinin cezbe-i Rahmânîsi şek ve iştibâhdan muarrâdir.

Li-müellifihi Beyt

Dileş bûd ez-safâ mir'ât-ı enver
Be-ihlâs-ı derûn hûşid-i haver
Zebâneş der-suhen çün subh-i sâdik
Dem-i o der-du'a ber-bâd-i sâbık

Ma'lûm ola ki tarih-i mezbûrda bir fasl-ı hurrem-bahar ve vakt-i tarâvet-i gül-zârda ki şehr-i cennet-âsâ-yı Bursa nûmû-dâr-ı firdevs-i a'lâ ve misâl-i Cennetü'l-me'vevâdir. Şeh-zâdegân-ı âlı-tebâr ve bahtiyâr ve ehlâf-ı dûdmân-ı hilâfet-iktidâr a'nî Yıldırıム Bâyezîd ve birâderleri Ya'kûb Çelebi ve Savcî Çelebi'nin sûr-i hitanlarına niyyet ve Sünnet-i Hazreti İbrâhim (aleyhissalâtu vesselâm) Hazretlerine ri'âyet içün bezl-i hân-ı Halîl ile itâm ve in'âm-ı havâs ve âvâma himmet buyurub şükrâne-i bî-girân-ı kalellâhu teâlâ "ve emdednâkum bi-emvâlin ve benîne ve ce'alnâkum eksera nefîran"⁵¹² muktezâsına kelâm-ı mevâhib-i intizâm ve ihsân-ı mâlâ-kelâm ile leb-cübâb-ı teşekkûr-i ni'met olub encümen-i sûr-i pûr-behcet ve sûrûr behem peyvest ile nişmen-i meclisân-ı riyâz-ı insî ol mehâfil-i pûr-meserret ile şikest eyledi. Mesela nesim-i bâd-ı sabâ deşî-i hâverden ol bezm-i meserret-güster tehiyyesiyle subh u mesa mülâzîm-ı huzûr ve bâd-ı şîmâl ǵuduuvv-i âsâlde aksâ-yı diyâr-ı serverden ol mahfel-i hurreme arz-ı mübâderet ve hubûr eyleyüb sarûr-i harûs-i seherî bu nevâ-yı hoş-edâya âğâz eyledi ki

Li-müellifihi Beyt

Der-sûr-i hitân ki be-her şeh-zâde bûd
Esbâb-ı neşat cümle âmâde bûd
Şod hûfte surâhi çû bedest-i saki
Zânûbe revân çû hûn-i o bâde bûd.

Yedinci Hikâyet

Edirne şehrî ol sultân-ı gâzînin müstekarr-i hilâfeti içün âlem-i gaybur zuhûr-i işaret ve ta'yîni menzil ve mahall-i evreng-i ser-fîrâzi ve dâ'iye-i meymenetde mukarenet-i feth-i kasaba-i Çirmen ve intizâm-ı imâret ve âbâdâni ve iltiyâm-ı re'âyâ ve sipâh-ı sultânî ve sîkkân ve sekene ve teskîn ve kutneyi beyân ider.

Li-müellifihi Rubâ'i

An ra ki inâyet-i ilâhest karîn
Bînâst dileş çû çeşm-i o zâhir bîn
Der her çi salâh-ı dîn u dûnyâş bûd
Mûlhem şeved o be-hayr u her kâr-ı yakîn.

⁵¹² ... Mallar ve oğulları size yardım edecek ve sizin sayınızı artıracagız. Kur'ân-ı Kerîm, Isra, 6.

Çün Hazreti Vehhâb bî-minnet. Ve Feyyâz-ı mevâhib-i bî-mî'net ni'met-i celîlü'l-kadr-ı sultanat-ı serveri ve atiyye-i kübrâ-yı hilâfet ve din-perveriyi kalellâhu teâlâ "le-yestehlifennehum fî'l-ardî kemestehlefellezîne min kabîlihim"⁵¹³ muktezâsına selâtîn ve hulefâ-yı Âl-i Osmân halfen-ba'de-selefîn her biri sa'âdet-i dinî ve dünyevî ile mazhar-ı mezîd-i mecd ve şerîf olub sipâs-ı hakda hak-sipâs ve şükr-i kavlı ve fîliyi takdim ile muhterem ve müserref olmuşlardır.

Felâ cerem, Hakk Subhânehu ve teâlâ "le-in şekertüm le-ezîdennekum"⁵¹⁴ va'de-i kerîmesi hasebince yevmen-fe-yevmen si'at-i ni'met-i şahî ve bestat-ı mûlk ve pâdişâhîlerin mütezâ'if ve her birini havâن-ı mebsût mûlket ve simât-ı bisât-ı haşmet üzre tevâli-i neval-i ikbâl ile müteellîf eylemişdir. Ma'a zâlik rütbet-i hilâfetlerin zînet-i libâs-ı takvâ ve dindarî ile misâl-i gûlben-i pâkize dâmân-ı gûlistân-ı cihânda âraste ihtişâm-ı eyâlet-i zâhirilerini safâ-yı bâtin-ı vilâyet ile hurşid-i âlem-ârâ gibi pirâste eylemişdir.

Beyt Arabî

Ve fihiim nûcûmû'-ardin mecden ve fif'aten
Îzâ vahidûn yehfa fe-yazheru vâhidûn.

Nitekim bu sultân-ı gâzî-fî-sebilillâh ve pâdişâh-ı mûkâşif-i dil ve melâik-intibâh ki firûzî-i me'ârik ve kâr-zâr mûsâ'adet-i baht-ı kâm-kâr ile zamîr-i mûnîri âlem-i envârdan bir mîrât-ı tâb-dâr ve hâtrî hatîrî matla'-ı ilhâmât-ı Perverd-gâr idi. Ekser evkâti zuhûr-ı hayr ve şer ve vukû'-ı vâkî'ât-ı mûhimmatdan mukaddem-i mûlimâm-ı gaybdan sebk-i ihbâr ile tenbîh ve ihbâr sûret-nûmâ-yı zuhûr olur idi.

Beyt

Zamîr-i rûşeneş âyine ist k'ender-vey
Hemî nûmâyed imrûz sûret-i ferdâ

El-kîssâ: Bu kâilden bir mevkî' temsîl oldır ki 767 (1365-1366) senesinde sûr-ı hitân-ı şeh-zâdegândan tamâm ve Kabluca-i Bursa'da bûnyâd-ı imârât ve hayrât hûsn-i hitâm buldu. Ol şehriyâr-ı gayret-şî'âr tekrar takdîm-i farîza-i cihâd içün ref-i a'lâm-ı nusret-encâm-ı İslâm ile mukaddemâ makarr-ı hilâfet olan Dimetoka'ya nehzat ve itmâm-ı mesâlih ve meham ve endîşe-i umûr-ı cumhûr ile techîz-i leşker ve vilâyet kûffâr-ı liâmdan ahz-i intikâm içün bir eyyâm ol makâmda tevakkuf ve ârâm eyleyüb Kasaba-i Çirmen ve tevâbi'i Nehr-i Meric kenarında Edirne ve Dimetoka'ya bir merhale mesâfe olub lâkin henüz dest-i tasarruf-i kûffârda olmağla kurb-i civâr hasibi ile ol buk'a-i hurremin teshîrînde ihmâl-i tavr-ı cihân-gûşâyiden begâyet ba'îd görünümele himmet-i hûsrevâne ve gayret-i pâdişâhâne asâkir-i İslâm'ı ol tarafa ırsâle da'i ve ol kişiwerin fethine sa'î olub asâkir-i mûcâhidân kal'a-i Çirmen'i misâl-i cûrm-i zemîn mahsûr-ı dâire-i gerdûn eyleyüb etraf ve cevânibden misâl-i savâ'ik-i âsumânî burûc-ı kal'a ya seng ve top vefir-ı bârân ve her gün pây-i

⁵¹³ ... Onlardan öncükleri halef kıldıgi gibi, onları da yeryüzüne halef kılacağıma..., **Kur'an-ı Kerîm**, nûr,

54.

⁵¹⁴ Eğer şükrederseniz nimetlerimi artturırım. **Kur'an-ı Kerîm**, İbrahim, 7.

barutı ateş-i harb ve şu'le darb-i tîğ ve sinân ile firûzân ve nâire-i kahraman-ı devletden Çirmen Hâkimî'nin mâmelekin sùzân ey lediler.

Beyt

Çi zahm-hâ ki ber-âverd-i tîğ tu ber-hasm
Çi şu'le hast ki zed nîze-i tu ber-a'dâ

Ba'dehu tekvûr-ı mezkûr gâyet acz ve ızdırardan nigeh-bâni-i mülkden me'yûs ve hâib ve şefâ'at ve darâ'at ile akd-i zimmet ve emâna tâlib ve mücerred ibkâ-yı zindegâni ve mühlet-i emâni cümle-i metâlibe takdîm ve şehr ve ka'layı nüvvâb-ı sultân-ı gâlibe teslime rîza-dâde ve evbâb-ı hisâri rûy-i ehl-i İslâm'a gûşâde eyledi. Ba'dehu ol pâdişâh-ı nusret-penâh Dimetoka'da birkaç karar ve muvâneset ve ülfet ve mucâleset-i ulemâ-yı âgâh ve fudâlâ-yı ehlullah evkât-gûzâr iken nâ-gâh bir gece hâlet-i menâm ve hîn-i ref-i huceb-i cismânîde vurûd-i feyz ve ilhâm ile rûyâ-yı sâliha kabilinden dîde-i kalb ile bir vakı'a-i garîbe müşâhede ve sem'-i ser ile bu sadayı istimâ' eyledi ki hey'ati insâniyede bir şahs-ı nûrânî nûmâyân ve mihibâni yüzünden ol pâdişâh-ı âgâha bil-muvâcehe hitab edub der ki "Sana müstekarr-ı mesned-i hilafet ve serverî olmağa sezâ-vâr bir mahall-i makbûl göstermege hem sâna mevtan-ı mübârek ve meymûn ve hem sipâh-ı İslâm'a ve mücâhidâna inkîdâ-yı e'sâr ve kurûna degin mercî-i me'mûn ola. Ol şehriyâr-ı âli-tebâr bu kelâm-ı hayr-hâhaniye rağbet ve ikbâl edince şahs-ı mezbûr sultânî bir makâma reh-nûmûn olur ki bu hânedân-ı kadîmin sarây-ı devlethânesine mensûb ve sultân-ı gâzi'nin henüz âsâr-ı tayyibesi anda ber-câ ve mensûb olan Edirne sahrâsidir. Ve ol kimesne tekrar sultâna bu makâmda kendune hâsseten bir mesken-i me'vâ bûnyâd ve ber nişîmen mahsûs ve ra'na tarh ve âbâd eyle deyu emr ve tenbîh edub ol şehriyâr-ı kerâmet-şî'âr hâbdan bîdâr ve dîde-i şuhûm nevm-i zâhiriden gûşâde olunca bu keyfiyeti işârât-ı âlem-i gaybiden teseûl ve itâ'at-i emr-i ma'nevî ile teemmlû eyleyüb ale's-sabâh vûzerâ ve erkân-ı devlet huzûr-ı hûmâyûneyi ârâm-gâh ve nakl-i vâki'a-i sultânî ile î'lâm-ı besâret-i ilhâmdan müteyakkiz ve âgâh oldilar. Hemâñ fermân-ı cihân-mutâ' şeref-yâste-i sudûr oldilar. Edirne tevecühünde bir dahi tevakkuf gayr-i mümkündür. Atel-acele mahall-i meşhûdun müşâhedesinde musâra'at buyurub dîde-i hissi fezâ-yı ma'hûdun mülâhazasına düşdükde dil ve dîde sultânın şahidleri ol vâki'anın sûret-i vukû'una şehâdet eyleyüb fî'l-hâl mahall-i mezbûrede tarh-ı bûnyâd-ı devlethâniye âgâz ve erkân-ı devlet ve a'yân-ı hazretin her birine ol fezanın havalisiinde bireş mesken ve me'vâ ta'yîn ile âgâz eyledi. Ve tarîh-i mezbûrda şehr-i Edirne tamâmen bi-bâru ve hisâr ve etrâf ve eknâfi pûr-bâğ ve bustân ve geşten-ârâ idi. Mî'mâr-ı himmet-i sultân ol mekânın a'lâ-yı bûnyâniyle bu hânedânın makarr-ı seriri içün gâyet ihtimâm buyurdilar. Ra'iyyet ve sipâhdan etrâf-ı şehr ve hisârda günden güne bir mecmâ'-ı azîm ziyâde ve cevâbinib-i erba'adan sâye-i kirpâs-gerdûn-i esâs-ı sultânîye rû-nihâd olub meydân-ı şehri inşâ-yı buyût ve mesâkin-i dil-firîb ve binâyı buk'a ve erbâ'-ı acîb ile fushat ve vûs'at ve fursat-ı kalilde ol kışver-i imâret-pezîr bir mazarr-ı letâfet-mesîr ve camîl-i mehâsin ve ol mecmâ'ın derûn ve birûnî a'dâl-i buk'a ve enfa'-i mesâkin ile bir şehr-i şehr oldı.

Beyt

Şehri ârâste çûn kârgeh-i ingiliyün ?
 Hasse çûn bağ şeved ez-ruh-i gülhar rengîn
 Heme etrâf çimen ha vü serâser heme bağ
 Seimen vü yasemen nergis vü serv vü nesrin

Çünkü zamîr-i münîr-i sultâna infâk-ı ârâ-yı kâr-zâr ile läyih ve muktezâ-yı mülhem-i gayb ile vazih oldu ki Rûmeli'nin dârû's-saltanatı ol şehrîstân ve ber-haseb-i salâh-i mülki ve meâli ol buk'a-i vâsi'ül-feza ve ol kişiver-i refâhiyet-iktizâ bilâd-ı saireye nisbet ile taht-gâh-i pâdişâh olmağa vucûh ile enfa' ve racih ve mütevâzih oldu. Zira esbâb-ı ma'âş-ı mesâlih-i zindegâni ve inti'âş ol yerde firâvân ve erzân ve ber-haseb-i vaz'-ı beledi vust-i memleket ve meyân-ı ma'mûre-i beledânda vâki' olmağın hem-vâre-i cemîl-i buk'an nakl-i envâ'-ı meta'i ol yere âsân ve elvân-ı evkât ve mat'ûmât ve fevâkih ve esmâr nefş-i şehr ve tevâbi'inde karîbü-tennâvîl bî-had ve bî-pâyândır. Ve luhûm ve dusûmdan yeka kat'a killet ve zarûret vâki' olmaz. Zira cânib-i şimâlisinden Kara Boğdan ve Eflâk ve Deş-i Türkistân Moğolistan vilâyetleridir ve cânib-i cenûbunu muttasıl-deryâ-bâr ve me'âbir-i Freng ve Misir ve diyâr-ı Mağrib ve Arabistan ve cânib-i şarkısının her tarafдан beş merhale mesafe tamâmen vilâyet ve kasaba-i ma'mûre ile muttasıl dârû'l-hilâfet-i Kostantiniyye ve bender-gâh-i deryâ-yı şimâl ve Halic ve Rûm ve Frengistân ve taraf-ı garbisinden otuz günlük mesafe vilâyet-i ma'mûre-i Rûmeli'dir ki cümlesi ni'met-i gûnâ-gûn memlûdûr. Ve etrâf-ı şehr serâser murğ-zâr ve çimen-zâr-i hurrem ve enhâr ve çira-gâh-i sitûr-i leşkeri ve hayvânât ve behâyime bâlis-i zindegâni tenper-i verây içün bilâd-ı saïreden vucûh ile enfa' ve evfâ ve pâdişâhâne sipeh-dâr ve selâtin-i pür-leşker ve hizmet-kâra pâyihta olmağa sezâ-vâr ve evlâ ve nûzhet-i besâün ve bâgât ve kesret-i temettü'ât ve teneğgûmât cihetiyle cây-ı sukûn içün eftâl ve a'lâdir.

Sî'ir-i Arabî

Ve beldetün min bilâdi'r-Rumi tayyibetün
 Rubûhuha an na'imî'l-huldi tetebessemu
 Ravdûn min riyâdî'l-mecdi muhdarrun ve vânibuha
 Mâ zâle yentebitu fîhi'l-izzu ve'l-keremu.

Çünkü ol sultân-ı âli-şanı Anadolu'da serîr-i adâlet-mesri var idi. McMâlik-i Rûmeli'nde dahi Edirne'yi pây-ı taht ve darû's-saltanat eyleyüb ol zamândan ile'l-ân bu hânedânnın gayret-âyını ilhâk-ı imârât ve tedâ'uf-i âyine-i ashâb-ı câh ile kesret-i imrân yevmen-fe-yevmen fuzûn oldu. Ümiddir ki bu hânedânnın sâye-i pâdişâhân-ı sahib-i ünvânında ilâ-ahiri'z-zamân gün-be-gün eftûn ola. Ve ol sarây-ı cennet-âsânın hucestegî-i imârât ve meymenet imârâtından ve Edirne'yi darû's-saltanat etmenin mübârekî ferhundeliginin alâmet-i evvel oldır ki vaktâ ki ol sarây-ı dil-güşâda imârât-ı kusûr manzar ve tertîb-i nesîmin-i cennet-esere mûbâderet ve ihtimâm buyurdılar. Ümerâ-yı izâmi ve leşkeriyân-ı İslâm'dan bir cemâ'ati tevecütü'h gazâ ve cihâda me'nîür ve ol cümleden Tîmûrtâş Beg'i

müçâhidândan bir gürûh ile Yanboli ve Yenice-i Kızılağaç ki Edirne'nin bilâd-ı şîmâlisindendir ana ta'yîn ve bir cemâ'at dahi Lala Şahin'e refâkate ta'yîn ve cânib-i sahrâ-yı İhtiman ve Kasaba-i Samakoh ki ma'den-i kebîr-i âhendir. Tarac ve yağmaya mûte'ayyin buyurdu. Vaktâ ki Tîmûrtâş Kızılağaç'a hâzır ve ol yerin küffârı bir dûrlu mûkâvemete kadir olamadıklarından nâşî ale'l-fevi teslim-i mülke razi oldılar. Çünkü mahall-i mezbûr hayta-i zabt ve teshîre dâhil oldı. Ba'dehu Yanboli'ye mûteveccih ve ol diyârın küffârı i'timâd-ı bâr ve hisâr ile makâm-ı şekâvetde muhâlefet ve ruz-i merre ceng ve cidâle mûbâderet ederler idi. Amma bir fasl-ı bahâda mücâhidân-ı muhâfizân müşrikâne mûkâvaha ve munâza'a ile sarf-ı ihtimâm ve tâb-ı temmûz ve gâyet germiyet-i hevadan me'kûlât ve meşrûbatları bir vecihle anla kabil olmayub kendide olmayla bizzarûre yemin cânib ile ol vartadan halâsi cümle-i metâlibe takdim ve öyle bir memleket-i ma'mûri hâh-nâ-hâh dest-i tasarruf-i nüvvâb-ı sultânâ teslim ve cemâ'at-ı gâzîyâna گانایم-i la-yuhsâ ve gâyet emâni rûzî ve nasîb ve vucûh ile sâlimen ve گanimen mûlâzemet-i dergâh-ı sultânâ avdet ve kilid-i fütûh-ı bilâd ve envâ-ı cevâri ve gîlmân-ı peri-nejâd ile tehiyye-i sarây-ı cedîde sû'r'at eylediler.

Beyt

Zi-ğîlmân u cevâri geşt memlû
Heme ordu-yı şeh cûn deşt-i meynû

Ve Lala Şahin dahi seby ve gârete azîmet ve vilâyet-i Samakov ve sahrâ-yı İhtiman'ı yağıma ve gâret ve envâ'-ı nefâyis ve teberrükât ve cevâri ve gîlmân-ı peri-sifât ile pây-ı taht-ı sultân ve mûbârek bâdi-i menzil-i adâlet-mekâna mûbâderet eyledi. Çünkü ol dâr-ı sultanatın bûnyânı her vecihle sezâyı tahsîn ve pesendîde-i cümle-i erkân ve guzât ve leşkeriyân oldu. Etrâf-ı memâlik-i kûfûr ve ısmânda ol makâm-ı mûbârekeyi tehnîye ve tebrike rûsl ve resâyîl-1 tevârde ve kevkeb-i mes'ûd ikbâl beyt-i şerefde hoş-hâli ile tâli' ve hurşid-i sîpihr-i dîn ve devlet evc-i burc-i ebhet ve celâlde nazar-ı iltîfat ile âfâka lâmi' ve bu fütûhât-ı aliyye ile leşker-i İslâm'a behcet ve meserret mütezâyid ve sal-i şûrû'unun tarîhi 768 (1366-1367) senesinde vâki' olub zebân-ı zamân sultânın tac-ı serveri ile taht-ı kayserîden memâlik-i ehl-i îmâna lutf ve ihsâni babında bu medh ile leb-cünbân oldı ki

Nazm

Lekad elbesallâhü'l-bilâde ve ehleha
Be-şahsuke tacen ve bî'l-cemâli murassa'an
Bakîyet bekâû'd-dehri tercî ve tebkî
Fema'l-fahru in tesurre ve tenfe'an

Sekizinci Hikâyet

Ol sultân-ı gâzinin Rûmeli'nde mütevâliyeten beş sene ikâmet ve taâsil-i fütûhat ve Aydos ve Vize ve Kırkkilisa ve Hayrebolu teveccûh-i zât-ı hilafet-simat ile teshîr oldığını beyân ider.

Ma'lûm ola ki ol sultân-ı zî-şânın kanûn-ı ihyâ-yı sünnet-i cihâd ve âyîn-i memdûh mu'fadîndan aksâ-yı matlab ve mûntehâ-yı murâdi mücâhedât-ı ehl-i kûfûr

ve inâd ile iktisâb-ı fazîlet iktizâ-yı kalellâhu tebâreke ve teâlâ "lâ yestevi'l-ka'idûne mine'l-mü'minîne ğayri uli'd-darari ve'l-müçâhidûne fî-sebilillâhi bi-emvâlihim ve enfusihim"⁵¹⁵ olmayla cümle-i selâtîn-i rûy-i zemîne tercîh ve tevfiki bî-reyb ve iştibâh olub serîr-gerdûn-i masîfrînde hurşid-i münir-âsâ asla tereddüdden âsûde olmayub hem-vâre fîkr-i tîg ve şîmşîr ve endîşê-i tedbîr-i harb ve darb câygir-i zamîr-i münir idi.

Beyt

Çı şâh u çi salâr-ı lesser bûd
Ki nazik-i ten u nazperver bûd

Lâ cerem, rûz-i rahat ve neşati hengâm-ı intizâm-ı ma'reke ve cidâl ve eyyâm-ı istirahat ve inbisâti saff-i kîtalde gûzâr ve serîr-i hilâfetde istikrârı zamânında bir sene kadar mütevâliyeten taht-ı dârû'l-mülk Bursa'da karar etmez idi.

El-kissa: 767 (1365-1366) senesi evâhirinde tecdîd-i âyin-i gazâya niyyet ve Rûmeli'ne azîmet ve şiddet-i şîta sebebiyle 767 senesi şühûrundan 778 (1367-1377) senesine degin Dârû'n-nasr Edirne'de ikamet ve lâ-yezâl ittisâl-i mühimînat kışver-gûşâ ve tevârûd-i muhârebât-ı rezm-âzmâyiden dârû'l-mülk Bursa'ya avdete fursat mümkün olmayub bi-tevfikihi teâlâ altı sene müddetde bu kadar memâlik ve vilâyat-ı pür-mâl ve menfa'at zamîme-i hûkûmet ve eyâlet nüvvâb-ı sultânî ve hezârân nûfûs-i nakîsa-i beşerî zulmet-i şîrk-i kâfirîden halâs olub mazhar-ı nûr-i Müslîmânî oldu. Fütûhât-ı mezükürenin ba'zisi teveccûh-i zât-ı hûmâyûnla kabûl-i teysîr ve ba'zı medâyin ve husûn dahi sipâh-ı İslâm-penâh kuvvet-i bâzû-yi iktidâr ile teshîr etmişler idi. Amma 769 (1367-1368) senesinde Edirne sarâyı henüz teşkil olmadığından ol şehriyâr-ı nusret-şîâr Dimetoka'da kışlayub evvel-i bahar-ı hucest-âsârda lesseriyâr-ı etraf ve mübârizân-ı me'ârik mesâf ile alem-efrâz-ı himmet ve Aydos semtine azîmet buyurdular. Aydos Hâkimi mükâvemete adem-i kudretinden nâşî sulh ve istislâmi cümle-i umûruna takdîm ve memleket ve kal'ayı bî-ceng ve cidâl ehl-i İslâm'a teslim eyledi. Ba'dehu Karinâbâd semtine nehzat ve bir vech-i suhûlet ana dahi nâîl ve ba'dehu rû'yet-i nusret sirâyet ile Sözeboli cânibine azîmet ve hâkimi hisânet-i hisârına i'timâden evvel-emirde itâ'atdan imtina' etmekle asâkir-ı nusret-meâsîr hisârî mahsûr eyleyüb bir kaç gün hucûm-ı lesser-i mücâhidândan kuvvet-i mükâvemetleri cümlenin ma'lûmi oldıkdan sonra tekvûr-ı mezâküre bûnyâd-ı kârî tevsîk-i bûnyân ahd u emân ve kabûl-i zînmet-i ehl-i imân eyleyüb ol hisâr dahi ehl-i İslâm'a müsellem ve hâkimi hatar-gâh-ı tereddüd ve inâd der-silk-i bendegi-i sultân-ı mekremet-nejâda dâhil olub kal'a ve hisâr ümenâ-yı mü'minâna musahhar ve vilâyet-i küffâr akd-i zimmet ve harâca mukarrer olub sultân-ı kâm-rân mahallî-i mezbûreden hareket ve Edirne'ye vûsûl ve bûnyân-ı sarây itmâma ermekle ve şevket ve îclâl ile devlet-hâne-i hûmâyûna nuzûl buyurdular.

Beyt

Mâhî ez-burc-ı şeref âmed bedîd
Bârekallâhu goft u râ her ki dîd.

⁵¹⁵ İnananlardan, özürsüz olarak yerlerinde oturanlar ile, mâl ve canlarıyla Allah yolunda cihâd edenler birbirine eşit değildir. Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 95.

Ol sultân-ı zî-şân mesrûr ve şâdân-ı dârû's-saltanat Edirne'de nizâm-ı mesâlih-i memleket ve intizâm-ı umûr-ı saltanata ikdâm ve 770 (1368-1369) senesinde anda kışlayub muvâneset ve sohbet-i ulemâ ve meşâyîh evkât-gûzâr ve evvel-baharda ki hüsrev-i çarmin burc-i şerefden rûy-i zemîne tâlî' ve ihtiân-ı şükufe ve nesrîn felek-i ahdar-i çimenden râh-ı ehl-i mûlk ve dine lâmi' oldu. Tekrar ol şehriyâr-ı gayret-şîârın havâtür-ı hursid-i işrâkında devâ'i-i kışver-gûşayı ve bâ'is-i gîti-peymâyi nûmâyân ve âf-tâb-ı âlem-tâb-âsâ Kırkkilisa cânibine şitâb ve şevket ve iclâl ile hrâmân olub hiyâm-ı haşmet ve ikbâl ile etrâf- hisâr-ı hem-renk sipihi-ı devvâr ve cümle-i sipâh ve ra'iyyet-i küffâr-ı siyahi taht-ı nâ-hem-vâr ve bir keşti-ğî-i rûzgâr ile metânet-i hisâra i' timâd ve muhâlefet ve inâd eylediler. Amma ol sultân-ı zamân rûy-i kahr ve sakat-ı pâdişâhiden ki mirât-ı kahraman-ı İlâhîdir. Ol gûrûh-i bî-ikbâlin istisâline fermân buyurub müddet-i kalilede cünûd-ı mansûr-ı İslâm kal'a ve sûra galebe ile ol kışver-i bihişt-âsâ ve buk'a-i hoş-heva ki kesret-i fevâkih ve esmâr ve azübêt-i ab-ı hoş-gûvâr ile mümtâz ve mesken peri-rûyân-ı dil-nevâzdr. Zor-ı bâzu ile kabzâ-i tasarruf-ı gâziyâna musahhar ve cevâri ve gîlmân ve sâir ığanâyım ve ecnâs-ı bî-kiyâs ile mansûr ve muzaffer ve şehr ve memleket levâmi'-i nûr-ı İslâm ile kudüret-i zulâm-ı küfürden halâs olub ol kavm-i pûr-cehlin çihil kilisâsi zûhhâd-ı cihâddan kirk nefer kimesneye ihtiâs olub hulûl-ı ehl-i hidâyet ile giriftârân-ı selâsil ve eglâl ol tekvûr-ı pûr-dalâlin kaydından âzâd ve asker-i İslâm şevk ve garâm ile peygâr-ı hisâri fethine müteveccih-i dil-şâd oldılar. Ol hisâr-ı üstüvâr dahi leked-küb-i sutûrân ile beraber hâk ve mu'ânidân-ı Kırkkilisa ve mütemerridân-ı her du câyi tu'me-i tiğ-i helâk eylediler.

Beyt

Ser-i düşmen cûdâbih ez-ten-i o
Be-zîr-i hâk bihter mesken-i o

Ve mukaddemâ râyât-ı mansûr-ı İslâm Kırkkilisa'yı mahsûr eylediği zamânda ol sultân-ı zî-şân Mihâloğlu mîr-i nâm-dâri askerî tâifesinden bir cemâ'ata serdâr ve Vize Kal'ası muhâfazasına me'mûr ve mezbûr dahi varub kal'ayı mahsûr ve gün-be-gün ceng ve cidâl ile küffârî tazyîk ve tadâif ve ol sultân-ı gayyûr sâir umûrda tevfik ve der-akab Vize'ye bizzat hirâmân ve otuz gün kadar mütevâliyeten leşkeriyâni muhârebeye fermân buyurmayla Vize Hâkimi husûmetinden ácız ve zebûn ve istihlâk-ı tevâbi' ve hâlet-i za'f-ı muhâfizandan nâşî hisârdan külliyyet ile me'yûs ve mağbûn olub taleb-i istimân ve ol sultân-ı kerîmû's-şân dahi mâl ve canını af ve ihsân ve tekvûr-ı mesfûr kal'ayı nûvvâb-ı kâm-yâba teslim ve zill-ı merhamet-i Müslimâniyi cümle-i âmâline takdîm eyledi. Vize Kal'ası bir mahall-i dil-gûşâ ve hoş-heva ve vesî'ül-fezâda vâki' olub etrâfi cûy-bâr-ı latîf ve garîb ve besâtîn-i bisyâr-ı dil-sîrif ve şehr-i Kostantiniyye'ye iki merhale karîb ve Edirne ile annî mâbeyni tamâmen mevâzi'-i pûr-menâfi' ve germâ-yı tabistanda selâtfîne me'men-i tenezzûh ve ma'kûl ve nişîmen-i makbûl olmağla kabz-ı küffârin tasarrufunda ol pişvâ-yı mülük-i eşrârim ma'râz-ı ta'arruzunda idi. Ol sultân-ı sâhib-i ünvân meyân-ı ehl-i İslâm'da merdânelik ile ma'rûf olan şîr-i merd nâm bir gulâm-ı hassuna mahsûs ve dil-âverândan bir cemâ'at ile ol serhaddin muhâfazasına mensûs buyurdu. Çünkü

ol şehriyâr-ı nusret-şîâr bu fütûhât-ı azîme ile mazhar-ı inâyet-i Perverd-gâr oldu. Muktezâ-ı hubb-i vatan ve mesâkin ve hevâ-yı me'men ve mevâtin ile dârû'l-mûlk Bursa'ya azim ve asâkir-i Rûmeli'nî Lala Şahin'in serdârlığı ile sahrâ-yı Ahtiman ve Samakov taraflarına me'mûriyete câzim olub müşârûn-ileyhî dahi ber-mûceb-i fermân-ı cihân-mutâ' tamâmî-i ûmerâ ve leşkeriyân ile ol diyârîm fethine niyyet ve azîmet eyleyüb esnâ-yı râh ve güzer-gâh-ı sipâhda Derbend demekle meşhûr olan ma'ber-i küffâr-ı bed-kirdâr

Beyt

Etmez rakib-i dîve ates-î âh-î tîşe kâr
Kâfir binâsidir der u divarı suht olur

mazmûnî üzre bir divâr- muhkem ile üstüvâr ve bir dergâh-ı metîn ve âlî pây-dâr etmeleriyle ol serdâr-ı nâm-dâr nazar-ı himmetini fethine masrûf ve dil-âverâni teshîre ma'tûf eyledi. Çünkü kuvvet-i devlet-i İslâm metânet-i küffâr-ı liâmdan efzündür. Bir sadme-i muciddân ile ol sedd-i sedîdi hedm ile meyâneden ref' ve muhafizlerinden bir cemâ'at bende-eyâdi-i helâk ve der-zindân-ı târik-i hâk eyleyüb derbendden gûzâr ve sur'at ile devîde ve açâleten sahrâ-yı Ahtiman'a resîde olub ol yerde asla bir ferd mukâvemete kâdir olamayub cümle-i sekene gerden-i itâ'ati silsile-i harâc-güzârı ve silk-i hizmet-kârifye keşîde eylediler. Ba'dehu Samakov ve tevâbi'i teshîri dâ'iyesiyle İhtiman etrâfindan Çamurlu Sahrâsî'na erişiklerinde asker-i İslâm'ın edâf-ı mudâafi leşker-i küffâr muhâfaza-i memleket sevdasıyle guzât-ı muvahhidine mukâbele ve Çamurlu Sahrâsî'nda firka-i küfr ve İslâm beyninde mukâtele olub tarafeynden katı çok âdem telef olundı. egerçi leşker-i Las gâyetde kavi-dil ve memlekelerinde istîzhâr-ı himâyet ve a'vân ve ensârlarına imdad ve i'timâd ederler idi. Amma bi-tevfikihi teâlâ asker-i İslâm muzaffer ve mansûr ve leşker-i küffâr münhezim ve makîhûr oldu. Lala Şahin ibtidâ Samakov Vilâyetine vûsûl bulub tevâbi' ve levâhikini teshîr eyledi. Küffâr- bed-kirdâr her tarafdan me'yûs olacak guzât-ı İslâm ile musâlahaya tâlib olub destûr-i ma'hûd üzre kabûl-i cizye ile nevâzîş-i sultâniye mazhar ve şerr-i müfsidândan muhâfazat için ümenâ-yı mu'temed ta'yîn ve mukarrer eylediler. Ve Lala Şahin zabit olunan memlekeden mu'avedet ve ber-mûceb-i emr-i sultâni Filibe Şehri'nî eyâleti ile kendüye makarr-ı hûkûmet eyleyüb ale'l-fevr sünnet-i sultâni üzre techîz-i leşker-i âher ve henüz meşâm-ı canlarına bûy-î îmân resîde ve dehân-ı iz'anlarına şerbet-i İslâm çeşide olunmayan etrâfi nehâb ve gâret için asker ta'yîn ve cevânih-i erbaadan tâlibân-ı gazâ ve cihâd sipâh-ı İslâm'a nâsır ve mu'în oldular. Lala Şahin sene-i mezbûrede asker-i İslâm ile Filibe'de kışlayub evvel-baharda ol leşker-i cerrâr ile sahrâ-yı hoş-heva Saruyar ve mevâdi'i erba'a-1 diyâr fethine müteveccih oldu ki kîşver-i mezbûr Rûmeli cîbâlinin a'zamî olan Cebel-i Deylemiyye'nin dâmeninde vâki' olmuşdu. Çünkü vilâyet-i mezkûrenin sükkâni mutî-i ehl-i İslâm ve hâh-nâ-hâh gerden-i itâ'ati cizye ve harâca ram eyleyüb nâîl-i merâm oldilar. Ba'dehu Lala Şahin vufûd-ı cünûda mes'ûdû'l-vûrûd ile Vilâyet-i Sofya'yı nehâb ve gâret ve şeb-gîr-i bûlend eyleyüb ale's-sabâh ki sefide dem subh diyâr-ı mezbûrenin ufukuna tali' ve eşia-i hurşid-misâl penâh-ı nûrânî leşker-i zulmet-i kûfri dafi' oldu.

Beyt

Sipeh-dâr bâ-feth demsâz geş
Be-mâl u ganîmet-i diğer bâz geş

Ve ol memleketde kesret üzre emvâl ve esbâb ve esirân-ı mâhrûm ve bî-hisâba mâlik ve hâyiz oldılar ki muhâfazasında âciz kaldılar. Ve ba'dehu ol mahalden nehzat ve sâlimen ve gânîmen makart-ı hükümeti olan Filibe'ye mu'âvedet eyledi. Ve bu fütûhâtın haber-i meseretini ganîmetden hâsil olan nefâyis ve teberrükât ile dârû'l-mülk Bursa'da rikâb-ı müstetâb-ı hümâyûna ırsâl ve ithâf ve asker-i İslâm bu gûne te'yidât-ı mülki ve mâli ve takviyet-i Millet-i Nebevi mübeşîrât ve besârât-ı mütevâli 772 (1370-1371) tarihinde vâki' oldu. "Vallahu raûfun bi'l-ibâd"⁵¹⁶

Dokuzuncu Hikâyet

Ol sultân-ı bûlend ünvânım 773 (1371-1372) tarihinden 776 (1374-1375) tarihine varınca Rûmeli'nde vâki' olan fütûhât ve nefsi-hümâyûn ile feth-i vilâyet-i Kostantinîye ve Siroz ve Kavala ve Dirama ve Zihne ve Kal'a-i Borlu ve İskete ve Maruliye ki sa'y-ı ümerâ-i izâm ile mütetâbi' oldı. Hazreti Hak subhânehu ve Teâlâ hazretleri çünkü ol sultân-ı zî-şâmin zât-ı kerîmû's-sifâtin kudret-i kâmilesi birle ber haseb-i asl-i cibillet-i kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "fratellâhi'lletî fatara'n-nâse aleyhâ lâ tebdile li-halkî'llâhi zâlike'd-dîn'u'l-kayyimu velâkinne eksera'n-nâsi lâ ya'lemin"⁵¹⁷ üzre melekât-ı kerîme ve ahlâk-ı azâmeye meftûr ve cümle-i umûr-ı dîn ve devletde nazar-ı himmetini ittibâ' ve istikrâr-ı kavânîn-i millet-i Nebeviyye'ye manzûr eylemiş idi. Ma'a hâzâ her emr-i dîni ve dünyevî ki ukde-i ukalâ bir eşkali zamîr-i münîrînde menvî idi. Ta'lîm-i erbâb-ı tahkîk ile mühtedi ve tefhîm-i ashâb-ı tasdîk ile muktedî oldı ki kâlellâhu Subhânehu ve teâlâ "fe's-elü ehle'z-zikri in küntüm lâ ta'lemûn"⁵¹⁸ mazmûn-ı mu'cîz-nûmûnî üzre bu melekât-ı kudsîye ve sifât-ı ünsiyîye esbâb-ı devlet-i zâhirî ve ma'dât-ı cem'iyyet-i memleket-gîrî hasebince cümle-i mülük-i asr üzre fâyîk ve râcîh ve firûze-i baht ve tâli'den her bir nehzat ve azîmetde efkâr-ı sâyibesi vuôuhla nâcih ve pençe-i dest-i iktidârı mânende-i miftah-ı meğâlik-i husûn-i masûni fâtih idi.

Beyt-i Arabî

Ve kuntu husâme'l-meliki vallâhu dâribun
Ve ente libâu'd-dîni vallâhu âkîdûn
Ve teda'l-husûlu'l-musahharâñ fi'd-duri
Ve hablüke fi a'nâkî hinne kalâidûn.

⁵¹⁶ Allah kullarına karşı merhametlidir. **Kur'ân-ı Kerîm**, Bakara, 207.

⁵¹⁷ ... Zira Allah'ın yaratısında değişme yoktur. İşte dosdoğru dîn budur, fakat insanların çoğu bilmezler. **Kur'ân-ı Kerîm**, Rûm, 30.

⁵¹⁸ Bilmediğinizde bir bilene sorun. **Kur'ân-ı Kerîm**, Nahl, 43.

Bu mukaddemâta binâen emr-i mühimmeye kavlıhü teâlâ (azze ve celle) "ve cahidû fî'lâhi hakka cihâdihî hüve'c-tebâküm"⁵¹⁹ tefsiri mücibince ol pâdişâh-ı âgâhin hâtrî fâtrîna bu ma'na lâyiħ oldî ki inâyet-i Rabbü'l-erbâbin vücûd-ı esbâb-ı müsâadât ile vech-i ahsen üzre fethi müyesser olan memâlik-i kâfirînîn te'hîr-i teshîrînde ve teftîh-i emâkinde ihmâlden ehl-i İslâm'a mehâfet ve zarar müterakkib ve müntazîrdir. Ve ol devâî ve mesâînin tevkîf ve tesvîfi bu istitâ'at ve iktidârn kûfrân-ı nîmetî ve devlet ve ihtiyârn tazyî'i fursatıdır.

Beyt

Çeşm kiti tûyi me-rev der-hâb

Fursat ez-dest-i mîreved deryâb.

Ve li-hâzâ ol sultân-ı gâzînin mir'ât-ı devlet ve âyne-i nasiye-i savletinde sûret-i fütûhat-ı müteakib ve tevfîkât-ı mütenasib nûmâyân olub hizmet-i din-i İslâm sebebiyle mutlaka müstekarr-i serîr-i hilâfet ve makâm-ı istirahatda ârâm eylemedi.

El-kissa: 773 (1371-1372) senesi şuhûrunda memâlik-i Rûmeli'nde hudûd-ı küffârda emr-i cihâda ikdâm üzre olan ba'zi sipâhdârân-ı be-nâmin istid'a ve ibrâmları ile münâsib gördükleri teveccûh-i hûmâyûn hadd-i tecâvûz etmekle Binâen-aleyh fasl-ı dil-güşâ-yı bahar ve sultân-ı gül-evreg şâh-sâr-ı gül-zârda bedîdâr oldıkda

Beyt

Ab râ şod çesm-hâ rûşen ki şâhen-şâh-ı gül

Ber-serîr-i şevket âmed taze-rûy ve şod kâm

mazmûni üzre ol şehriyâr-ı gayret-şîâr dahi cenûb-i memâlik-i Rûm'dan diyâr-ı şimâlinin müteveccih-i merzbûmî olub Bursa'yı bihişt-âsâdan devlet ve ikbâl ile Rûmeli'ne âzim ve ba'zi yerlerin fethine şevket ve iclâl ile câzim oldî. Ez-cümle eyâlet-i Kostantiniyye'de ba'zi bilâd ki Lala Şahîn'in dest-i tasarrufunda idi. Ber-muktezâ-yı mesâlih-i dinî ve mülki ol mukaddemât-ı fütûhat-ı külliyyeyi itmâma reside ve ol vilâyat-ı letâfet simâtin cümlesini pâdişâh-ı İslâm'ın dest-i tasarruf-ı nuvâbîna keşîde eylediler. Ma'lûm ola ki ol vakitde Bulgar vilâyeti tekvûrîna Kostantîn derler idi. Kesret-i emvâl ve esbâb-ı mülükâne ve tedbîrât-ı müteferrisâne ile mülük-i küffâr beyninda mümtâz-ı akrân olmağla Lala Şahîn'in mücerred istisâline kâdir olamayub ve tarîh-i mezbûrdan bir sene mukaddem Samakov ve Ahtiman vilâyetlerini egerçi gâret etmişdi. Amma henüz re'âyâ ve sükkâna temşîl ve teskîn veremediğünden ol sultân-ı gâzî fütûhat-ı mezkûreyi tekmîl ve vilâyat-ı mezbûrenin zabtnî tahsile meyyâl ve câzim ve evvela Kostantîn memleketiñin teshîrine azûn oldî ki el-yevm Köstendil demekle mevsûm ve meşhûddur. Ve ol bir memleketedir ki memâlik-i Rûmeli'nin vustunda bir kûh-istân-ı azîme mahfûfdur. Ve memer ve medâhili gâyet ile düşvâr ve ol meyânede havâssı âlem-pesend-i medâyîn ve kasabât-ı dil-bend-i bisyârdır. Ve memleketiñi mezbûrenin hudûdunda ki Samakov ve Ahtiman'dır. Şehr-i Filibe'ye iki merhale mesâfedir. Ve ol eyâletde hîn-i iktizâda

⁵¹⁹ Allah uğrunda gereği gibi cihad edin. O sizî seçmiş..., Kur'ân-ı Kerîm, Hac, 78.

hayl ve sipâha nâfi' kişver-i azîmeler vâki' olmuşdur. Ez-cümle Sofya şehrîdir ki mecmâ'-i asâkir ve zamân-ı mülük-i küffâr ve İslâm'da muasker için makâm-ı mu'ayyen ve mahall-i mukarrerdir. Ve biri dahi Kasaba-i İlcadır ki bir cây-i pür-hâsil-ı fevâkih ve simâr ve me'âdin-i sim ve zer-i bisyâr olan vilâyetleri müştemildir. Çünkü ol şehriyâr-ı âli-tebâr isâbet-i re'y-i sâyb ve delâlet-i ikbâl-i metâlib ile haşmet ve şevket-i Süleymanî ve cem'iyyet-i sipâh-ı zafer-penâh-ı Müslimânî birle ol semte müteveccih oldu. Memâlik-i mezbûrenin tekvûrı olan Kostantîn memleketi-vücûdî tevecçûh-ı zât-ı sultânî ve satvet-i leşker-i Müslimânî'nin dehşetinden mütezelîl olub bîm-ı zevâl-i mûlk ve mâl ve havf-ı intikâl-i esbâb-ı zindegânî hâl ve meâlinden rûz ve şeb hâb-ı rahatımı ferâgât idüb erkân-ı devlet ve a'yân-ı memleketi ile müşâvere ve muhâvere eyleyüb dedi ki böyle pâdişâh-ı azîmî'ş-şanın bizzat tevecçûhûyle ki hem sâhib-i şîmşîr ve hem te'yid-i re'y ve tedbirde bî-nazîrdir. Mu'âdât ile mu'âraza ve mukâtele tarîk-i akıdan dûr ve rubâh-ı şîr-i jîyân ile pençeleşmek kanûn-ı hurdmendîden gâyet mehcûrdur. Amma çünkü mü'min ve kâfirin tevâtûr ve tevâfuk-i kelâmiyla ol sultân-ı kerîmî'l-ahlâk mûrûvvet-i cevân-merdi ile meşhûr-ı âfâk ve meleke-i merhamet ve şefkat ile meyân-ı mülük-i dindar ve sanâdîd-i küffârda müsellem-i ale'l-itlakdır. Mülük-i küfrîden hiç bir ferd anınlâ mu'ânedeye baş kaldırmadı ki ayakdan düşmeye. Ve hiç ahad anınlâ tarîk-i müsâlemet ve mülâyemete sulûk eylemedi ki encâmunda peşîmân ve nâdim ola.

Beyt

Kaza mütabâ'at-i re'y-i rûşeneş nekuned
Ki vâcibest tetebbû' tarîk-i evlâ ra

Bu gûne müdde'iyât cümlé-yi kazâyâ-yi meşhûrât ve bedîhiyatdan olmağla ukelâ-yi memleket ve üzemâ-yi devletden herkes bu re'y üzre müvâfakat ve bu tedbîri tercîh sâyir ârâ ve müşâveret eylediler. Kostantîn dahi teberrükât ve hedâyâ-yi pâdişâhâne ile tertîb-i esbâb ve tuhaf-ı layika-i hüsrevâne ile bâr-gâh-ı cihân-penâh-ı sultânîye rû-be-râh ve mefâti-i kılâ' ve mekâlîd-i bukâ'ı damîme-i sâir hedâyâ-yi mâlı eyleyüb hulûs-i niyyet ile kabûl-i kılâde-i ubûdiyet ve kemer-bend-i meyân-ı hizmet olub ebvâb-ı husun ve esvârî ruhsâre-i ikbâl-i şehriyâre bî't-tav' ve'r-riza gûşâde eyledi. Çünkü mesfûr tekvûr âsitân bûsi-i sultân ile bu vecih üzre serfirâz ve manzûr-i nazar-ı ikrâm ve i'zâz ve akrâmnâna râcîh olub âsâr-ı hulûs akîdeti kabûl-i cizye ve harâc ve akd-i zîmmet ile lâyih ve vâzih oldu. Ol şehriyâr-ı mekremet-şîâr dahi kalellâhu teâlâ "ve in-cenehû li's-silmî fecnah lehâ ve tevekkel alellâh"⁵²⁰ emr-i vâcibû'l-imtisâl üzre mesâlih-i mûlkî ve dîni cihetiyle mesfûri sâyir erbâb-ı emân ve tâbi'ân-ı ehl-i îmân gibi mahsûs lutf ve ihsân ve teşrifât ve inâyât ile zübde-i emsâl ve akrân eyleyüb memleketi-mezbûreye vaz'-i cizye ve harâc ile cânib-i dârû'l-mûlk-i sultâna avdet ve tekrar memâlik-i Anadolu'ya sâye-endâz-ı cenâh-ı merhâmet oldu.

⁵²⁰ Eğer onlar birbirinâna yanaşırlarsa, sen de yanaş ve Allâh'a güven. Kur'ân-ı Kerîm, Enfâl, 61.

Beyt

Şehr-i Bursa ez-kudûm-i mevkib-i sultân-ı din
Şod bihiş u hâk-i râheş geşt çün mâm-i ma'nîn

Çünkü sultân-ı zî-şân dârül-mülk-i Bursa'da askeri tâifesinin mesâkinlerine çend vakit insirâfa ruhsat verüb kanûn-i ma'hûd ve nesk-i mu'tad üzre bast-ı bisât-ı adâlet ve neşr-i mevâid-i efdal ve mekremet ile nizâm verdi. Nâ-gâh Rûmeli cânibinden Vize hâkimine haber geldi ki Kostantin ba'zı leşker gönderüb kurb-i civârında olan Vize vilâyeti'ni gâret ve hisânet-i İstanbul'a i'timâd-ı vusûk ile vaz-ı küstâh-âneye cesâret eylemiş.

Beyt

Düşmen-ân câ ki ateş efrûzed
Hirmen-i akl u afiyet sùzed

Lâ cerem, ol pâdişâh-ı gayyûrun ateş-i gazâb ve suhti heyecan eyleyüb ale'l-fevr cem'-i asâkir-i mücâhidâna fermân eyleyüb acâleten Gelibolu ma'berinden ubûr ve Malkara'ya nuzûl ve Rûmeli'nin ümberâ ve sipâhsâlârlarının ihzârina emr-i cihân-muta' şeref-yafte-i sudûr olub ber-mûceeb-i emr-i vâcibül-ittibâ' Lala Şahin ve Evrenos Beg şâyir sipâhsâlârân ve leşkeriyân ile nevâhî-i Malkara'da mevkib-i sultân'yi istikbâl eylediler. Anadolu ve Rûmeli askerleri kavluhu teâlâ (azze ve celle) "merace'l-bahreyni yeltekiyân"⁵²¹ misâli iki deryâ-yı mevvâc birbirine mûlâki olub ol kadar sipâh-ı gencayış nevâhî-i İstanbul'dan ziyâde idi. Ve İstanbul hâkiminin tedâruk-i fitne ve fesâdında ol leşker-i enbûhe ihtiyaç yok idi. Ol sultân-ı zî-şân Kostantin tekvûrinun küstâhlığına ahz-i intikâm içün zât-ı hilâfet-simâti ile irtikâb buyurdılar. Ve Rûmeli askerinin ekseri ile Lala Şahin'i nevâhî-i İpsala'dan Ferecük şehri fethine ta'yîn ve kendüleri bizzat nevâhî-i İstanbul ve tevâbi'nde vâki' kilâ' ve husûnun teshîrine niyyet ve azîmet eyleyüb ibtidâ-yı emirde Kal'a-i Încegöz ki İstanbul'a bir merhale mesâfedin. Şevket ve iclâl ile vüsûl ve nuzûl eyleyüb medâr-ı hisârı leşker-i bişümâr ile dâhil-i hayta-i inhisâr ve fî'l-hâl âsâre-i nâire-i harb ve kital ile derûn-i mustahfîzâni sûzân-ı ateş-i kâr-zâr eyleyüb iki üç gün içre kal'ayı kabzâ-i teshîre alub ahâlisinin nisvân ve siğârimi esîr ve ǵalizân ve kebâirini tu'me-i niheng-i şîmsîr eyleyüb ba'dehu havzâ-i İstanbul'dan cânib-i Çatalburgaz'a müteveccih ve kal'annın hâkimi ve küt-vâlı gerçi mütemerridler idi. Lâkin fî'l-hâl teslim-i hisâra mübâderet eylediler. Ve hemân ol hînde ki sultân öyle bir feth-i mübîn rû-nûmâ oldu. Hüsni ittifâkâtdan Lala Şahin dahi Ferecük'i feth ve musahhar ve ol zaferin teysîrini mesâmi'-i hümâyûna tebşîr ve kendü dahi der-akab leşker-i zafer-şî'är ile mulâzemet-i mevkib-i sultâna müteveccih oldu. Ve Nevâhî-i Încegöz'de İstanbul levâhikinden Bolvine demekle mevsûm bir kal'a-i âher var idi ki el-ân Tanrı Yakduğı demekle ma'rûf ve kahr-i Hûdâ ile mehdûmdur. Sebebi budur ki ol sultân-ı gayyûr ve ol hisâr-ı üstüvârin teshîrine himmet ve onbeş gün kadar ceng ve cidâl eyledi. Lâkin mahtûbe-i feth tutuk-i ihticâbdan rû-nûmâ olmadıandan

⁵²¹Açı ve tatlı sulu iki denizi birbirine kavuşmamak üzere salıvermiştir. Kur'an-ı Kerîm, Rahman, 19.

âyine-i hâtır-ı sultâni bir mikdâr muğber olub bir gün kemâl-i teveccûh ile zebân-ı duâ ve nefrini bu takrir ile gûşâde eyledi ki meğer Tanrı bu kal'ayı yahaydı. Bi-emrillâhi teâlâ gûyâ ki bu kelime âlem-i gaybdan bir ihbâr ve inâyet-i gird-gâr'a kemâl-i tevekkülden bir iş'âr idi. Zira sultân-ı müşârûn-ileyh intidâd-ı muhâsaran dan tab'-ı hümâyûnu sîkilüb hisâr-ı mezbûre bir mikdâr asker musallat ve kendisi inân-ı azîmeti Karadeniz sahilinde bir yaylaka ma'tûf ve bir diraht-i âlinin sâyesinde evkât-ı tenezzûhe ve sohbet-i cem'iyyet hâtırı için masrûf buyurur iken mübesşirin mute'âkib hureste-peygâm ve mulekkin telkîn-i ilhâm ile muhâsarâya me'mûr askerden reside oldılar ki ber-muktezâ-yı iddi'a-yı sultânı Cenâb-ı Hak celle şânuhu hazretleri ki samî'-i iddia ve kâdir-i mutlakdır. Müşârûn-ileyhin ihlâs ile itdûgi nefrini sem'-i icâbet ile kabûl ve ol hisâr-ı üstüvâr bi-mûcеб-i zâhirî yek-pâre bîh ve bünyâdından mehdûm ve ahâli-i kal'anın hâlî ki kavluhu teâlâ azze ve celle "ve kem kasemnâ min karyetin kânet zâlimeten ve ense'nâ ba'dehâ kavmen âherîn"⁵²² semtine mevsûm idi. Anların meskenine dahi kiyâs ile ma'lûm olub bu haber-i feth-i gaybînin vurûd-ı zuhûri ol sâhib-i şu'ûra bâ'is-i sürûr ve hubûr olduğundan bu diraht hâlâ bize me'men ve menzile-i şecere-i eymendir. Ba'de-izin buna Devletlu Kavak desünler deyu fermân eyledi. Ve diraht-ı mezbûrun sâye-i meymûnundan teberrük ve teyemmûn istid'a ederler. Ve nazar-ı kimya-eserleri berekâtından ser-sebz ve berpâ ve ism-i mezkûr ile meşhûr-i cumhûr ve vech-i meşrûh üzre ber-câdîr.

Beyt li-müellifihi

Zı yümn-i iltifat-ı nîk-bahti
Sezed in ser-firâzi ra dirahti
Diraht-i vâdi-i eymen çünün bûd
Ki çeşm-i Müsa ra nûr bi-nemûd.

Bâ'dehu ol pâdişâh-ı nusret-penâh kal'a-i mezbûrenin fethinden sonra ahâlisinin ekseri re'âyâ olmağla Lala Şâhin'i ta'yîn ve müşârûn-ileyh dahi ümîd-i istimâlet ile herkesi makâm-ı me'lûfundan temkîn ve teskin eyleyüb kal'ayı iktizâsına göre zabt ve derûnunda mahfûz ve mazbût olan emvâl-ı mühâlîfân ve cihât-ı a'yân-ı müşrikândan vûkelâ-yı sultânî ve sipâh-ı Müslîmânî vucûh-ı ne'âyim ile hâyiz ve hâzırân ve gâibân-ı mûcâhidân ol ganâyimden hissemend ve fâyiz oldılar. Nitekim kütüb-i ahbârda ba'zı ahyârdan menkûldur ki askeri tâifesinden bir kimesne ganîmetden bir altın tas alub sâyirin havâfindan "üstür zehebeke"⁵²³ mazmûnu üzre tasbazlık eyleyüb başına giymiş amma sultân binâber-i güzer-gâhda şâhs-ı mezbûrun başında hilâf-ı adet bir külâh müşâhede eyleyüb bu ne kulahdır ki başına giymişsin. Ve niçün zîr-i destarikde setr eylemişsin deyu suâl eyledikde mezbûr dahi tab'-ı kerîmi ve hulk-ı azîm-i sultâna i'timâd ile

Beyt
Rasti mûcеб-i rızâ-yı Hûdâst
Kes ne-dîdem ki gum şod ez-râh-ı râst

⁵²² Halkı zâlim olan nice kasabaları kırıp geçirdik ve onlardan sonra başka milletler var ettik. Kur'ân-ı Kerîm, Enbiyâ, 11.

⁵²³ Altınını tak.

diyerek fî'l-hâl külâhi başından çıkarub pâdişâhimin devletinden bu külaha mâl-ı ganîmetden mâlik olub sâyirden hifz içün başına giydim deyu cevâb-ı bâ-savâb verdiği çün şehriyâr-ı mürûvvet-şîâr mezbûrun vaz'-ı dil-pesendinden mahzûz olub efendisine sadâkat ve edebinden nâşî ol külâhi mezbûre ihsân ve lisân-ı hâl ile

Beyt

Edeb tacist ez-nûr-ı İlâhî

Penâh ber-ser ber û her câ ki hâhî

deyu buyurub gâyet inbisâtundan erkân-ı devlete hitâben "kâşki ekser-i gûlâmân ve çâkerânm külâhi bu uslûb üzre olmak mümkün olaydı. Ve huddâm-ı Hassa başlarına bu güne tâc giyeler idi deyu buyurdukda erkân-ı devlet dahi fermân buyururlar ise külah-ı nemedîn-ı sefid ki gûlâmân-ı hassanın libâsıdır. Zer-düzi ile müzeyyen ve envâl-ı nukûş-ı matbû' ile müberhen olunmak mümkünür deyu cevâb verdiklerinde sultân-ı müşârûn-ileyh dahi vech-i meşrûh üzre ol külah-ı zerdûz olmak üzre emr eylediler. Ve ba'zı müverrihin kavline göre bu vaz'-ı matbû'un hudûsi ve ana uskûf deyu tesmiye olunmak üzre ol zamândan kalmışdır. Amma ba'zının kavlince zamân-ı Orhanî ve şeh-zâde merhûm Süleyman Paşa'ya nisbet ederler. Nitâkim mukaddemât-ı kitab-ı Orhanî'de mezkûrdur. Ve bu vekâyî'in zuhûri 774 (1372-1373) senesinde vâki' olub ol sultân-ı zî-şân sene-i mezbûrede gazâvatdan fâriğ ve Edirne'de kışlayub vezîr-i azam'ı olan Hayreddin Paşa'yı memleket-i Rûmeli'nin taraf-ı garbisinde vâki' diyâr-ı deryâ-bâre karîb Mora ve İskete ve Maruliye kılâ' ve bukâ'ının feth ve teshîrleri içün irsâl eyledi. Ve müşârûn-ileyh ilm ve kemâl ile zübde-i akrân ve akl ve tedbirde müşâr-bî'l-benâن idi. Lâkin fenn-i sipâhsâlâri ve saf-şikenlikde Evrenos Beg andan ziyâde olub müddet-i medîde ol serhadlarda nice gazâalar idüb çendân kılâ' ve medâyin feth ve teshîr eylemişdi. Anı dahi Hayreddin Paşa'ya refâkate ve sâir tûmerâ ve sipâhsâlâri asâkir-i nusret-meâsir ile anlara mutâba'ata işâret buyurdu. Vaktâ ki varub Gümûlcine'ye resîde oldılar, Hayreddin Paşa anda mütemekkin olub Evrenos Beg ba'zı asker ile Borlu ve İskete kal'alarına tevecûh eylemeği münâsib gördüler. Câiz ki tedbîrât-ı sâibe ve efkâr-ı sakibe ile ol bilâdin fethi müyesser ola. Çünkü Evrenos Beg ol tarafın ahvâlinden her vecîhe habîr ve tavr-ı sipâhdârîde hem-dilir ve hem sâhib-i re'y ve tedbîr idi. Ol iki kal'ayı tevâbî'yle hüsn-ı tedbîr ve tarîk-i sulh ile teshîr eyledi. Ve âhâli ve sekenesini bi-t-temâr in'am ve ihsân ile mutayyib ve şâdân ve ikisini dahi kendüye makar ve mekân eyleyüb cümle kılâ' ve mevâdî'a zabit ve mutemed nigeh-bânlar ta'yîn ve Maruliye'ye müteveccih oldılar. Ol yerin hâkimesi Maruliye nâm bir Nasraniye-i mu'annide idi. Her ne kadar ki musâlaha ile teslîm-ı mülke delâlet ve tergîb eylediler. Mesfûrenin Siroz hâkimine karâbet-i kurbiyesi olmağla ana istinâden imtina' ve mutâba'at-i ehl-i İslâm'dan irtidâd ve irtidâ' eyledi. Bizzarûri hisârını mahsûr ve kirâren ve mirâren cenge mûbâşeret ile feth-i kal'aya teshîr-i bâzû-yi zor eylediler. Mezbûre kâr-ı merdânegî zuhûra getürüb muhârebe ve mukâteleden rû-gerdân olmayub müddet-i muhârebe ve muhâsara imtîdâd bulub kat'a bir tarafından mülük-i küffâr ve akvâm-ı civârdan bir dürlü imdâd erişmediğünden nâ-çâr ol dahi

sulha mâil ve ba'zi şurût üzre kal'ayı teslime kâil ve kal'a-i mezbûre el-yevm Avrathisârı demekle meşhûr bu tarîk ile kabza-i tasarruf-i ehl-i İslâma dâhil olub ol vilâyetden ğanâyım-i vâfîre ve emvâl-i mütekâsire hâsil oldu. Ve Hayreddin Paşa cevâri ve ȝilmân-ı mâh-ruhsâr ve nukûd-ı ecnâs-ı bî-şûmârdan muhayyir-i ulûl-ebsâr idi. Hums-ı beytül-mâl için kabz ve bâr-gâh-ı cihân-penâha mûrâca'at ve Hazîne-i Amire'yî nukûd-ı sûrh ve sefid ve emtia ve ecnâs-ı müfid ile mâlamal eyleyüb dergâh-ı İslâm-penâh cevâri ve ȝilmân-ı hûr-ser şüst peri-peykerden reşk-i nigâristan-ı İrem ve bağ-ı bihişt oldu. Bu fütûh-ı ferhunde-sunûh 770 (1368-1369) senesinde müyesser ve medâhil ve menâfi'i ile musâhhâr oldu. Ve hemâni ol vaktide tevâfuk-ı tevfîk ile Hayreddin Paşa avdet etmezden mukaddem' pâdişâh-ı nusret-penâh ümerâ-yı dilâver-pişeden Kara Balabân demekle ma'rûf kimesneyi bir mikdâr asker ile Siroz Kal'ası fethine ta'yîn ve irsâl ve varub bir müddet muhâsara eyleyüb bir tarîk ile fethi mümkün olmayub Hayreddin Paşa dahi mahall-i me'mûreden giruye avdet ve Kara Balabân'ın ahvâlini mükedder ve umûrunu müşevvesh görmekle taraf-ı şehriyârîden bir mikdâr guzât ile Lala Şâhin Siroz semtine me'mûr ve ol tarafa müteveccih ve evvela Kavala Kal'asını teshîr ve ol yerde vâki' ma'den-i simi zabit ve ba'dehu Dirama Kal'asının ihtimâm-ı tam ile fethi müyesser ve andan dahi Zihne Kal'ası fethine azîmet ve feth eylediği kılâ' ve bukâ'in re'âyâ ve sükkânımı mûlâyemet-i mihibâni bîrle istimâlet ve istî'mân ve herkes kendü mekân-ı kadîminde itmi'nâñ-ı hâtr ile iskân ve mazhar-ı emm ve emân ve tamâmî-i ahâli memleket-i dil-hâhları üzre mutayyib ve şâdân eyleyüb tibâ'-ı mukîmân-ı dûr ve nezdiki eyâlet-i ehl-i İslâm'a meyyâl ve tergîb eyledikden sonra Siroz'a müteveccih oldu. Çünkü cevârib ve etrâf silk-i tasarruf-i nüvvâb-ı sultânîye mûnselik olmuş idi. Tamâmî-i nûfûs-ı İslâm'ın rizasiyla Siroz'un dahi hâkim ve mahkûmu hâh nâ-hâh sulha rizâ-dâde ve ebvâb-ı fethi rûy-i ehl-i İslâm'a gûşâde eylediler. Siroz dahi taraf-ı İslâm'dan zabit ve eyâlet ve şehirden herbir mahallin zabtına birer kimesne ta'yîn ve eh-i zimmeti harâc-ı mu'ayyeneye mukarrer ve mâ-beynlerinde vaz'-i kanûn-ı mu'teber ile nizâm verüb ba'dehu Karaferye fethine azîmet ve amî dahi tarîka-i ahd u peymân ve adet-i istimâr üzre akd-i zimmet ve emân ile cümlesini istimâlet ve tamâmî-i eyâlete vaz'-i cizye-i Şer'iyye ile mûlk ve mâla munsif ve mu'temid zabitler ta'yîn ve cem'-i envâl-i ȝanâyîm ile enfes ve a'lâ olanı hisse-i sultânî içün efrâz ve inân-ı azîmeti şevk ve ȝarâm ile savb-ı hizmet-i pâdişâh-ı İslâm'a ma'tûf eyledi. Bu fütûhât-ı karîbe dahi 776 (1374-1375) senesinde sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu.

Beyt

Tab'ı gitî rast şod der ahd-i tu zansan ki bâz
Ne-şeved siyt-i mûhâlif hiç kes ez-hiç câ
Her ki rû ber-dergehet bi-nihâd kâreş şod cû zer
Hâk-i dergâhet meger dâred havâss-ı kimyâ.

Onuncu Hikâyet

Sultân Murâd Gâzî'nin memleket-i Siref'e azîmeti ve Lasoğlu'nun mu'ârazaya ikdâmi ve tevfîki galebe-i sipâh-ı sultânî ve ittifâk ve teshîr-i memleket-i

*Niş ve itâ'at-i Las-tı şerri'n-nas be-kabûl-i harâc-tı se sâle ve iğtinâm-tı leşker-i
Müslimâni beyânundadır.*

Rubâ'i li-müellifihi

Ey dil zi-cefâ-yı çerh-i gamığın ne-şevî
Der-baht meded-kuned tu hodbîn ne-şevî
Der-râh-ı taleb tu ta ne bîni sahti
Fâyiz be-murâdi dünŷâ vü dîn ne-şevî.

Delil-i devâ emr-i devlet ve ikbâl ve âlâmet-i rütbet-i câh vü celâl oldur ki
gâhi mukbilân-ı sa'âdet-mendi müsâ'adet-i talî' esnâsında nîl-i metâlibe musâdefet
ile metâ'ib ve mesâlibe mübeddel ve kâm-râni-i baht-ı mu'âzid halinde peymâne-i
meclîs-i meserret ve neşâti zahm-i çeşm-i zamâne-birle halel-pezîr olur. Hikmeti
budur ki taki gurûr-ı nefş-i hodgâm ol tenbîh-i müşfikaneden zayıf olub gaflet-i nefş-
i hod-perest huşyarı-i akl-ı akibet-endîse mütebeddel ola. Zira

Beyt

Ger heme vakt-i bî-elem başı
Devletet ra be-çeşm-ı zahm konend

Ya 'nî

Eger bu rûzgârda bütün evkâtin elemesiz geçerse devletine yaramaz nazar
isâbet eder. Zira ukelâ demişler ki

Beyt

Akıl ne şâd olur bu cihânda ne gam çeker
Cahil hemîşe şâd olayım der elem çeker

Ma'lûm ola ki devlet-mendân rûz-i ezeliyyei dâima mihnet ve belâ ile
imtihan ederler. Amma tarîk-i dinde ki kalellâhu tebâreke ve teâlâ "ve le
nebluvvenekum hatta na'leme'l-mûcâhidîne minkum ve's-sabirine ve nebluve
ahbârakum"⁵²⁴ ve makbulân-ı inzar-ı Hak azze ve celleyi hem-vâre arûz-i âlâm ve
meşâkdan tarîk-i rizâda hâli komazlar. Amma tâlib-ı dünŷâ-yı dûn kîbelinden ki
kavluhu teâlâ azze ve celle "ve lâ teku fi-daykin minma yemkurûn"⁵²⁵ mazmûni
üzre mihnet-i rûzgâr mücеб-i agâhî-i dildir.

Beyt

Tahamîl eyleyelim cevr-i rûzgâre gönül
Bu gûşnâl bize gâh gâh lazımdır

Beyt

Beher bigamî ra nîst
Derd ve mihnet cûzî-ademî ra nîst

⁵²⁴ Añd olsun ki sizi, içinizden cihâda çikanları ve sabredenleri meydâna çıkarana ve haberlerinizi
açıklayana kadar deneyeceğiz. Kur'ân-ı Kerîm, Muhammed, 31.

⁵²⁵ Sabret senin sabrin ancak Allah'ın yardım iyadır. Onları üzülmeye kurdukları üzerinden de endişe
etme. Kur'ân-ı Kerîm, Nahl, 127.

Ma'a hâzâ cemî'i enbiyâ ve evliyâ ki düstân-ı Hüdâ'dırlar. Hemîse gûne gûne beliyyât ve mihan ile mümtehin ve mübtelâ olub râh-ı Hak'da asla sahti ve meşakkatdan beri olmamışlardır. Binâen-aleyh çünki ol şehrîyârî vâlâ-tebâr ve gayret-şî'âr râh-ı din-i Nebevî ve nizâm-ı kavânîn-i Mustafavîde ihlâs-ı kâmil ile cihâda ikdâm ve kenduyi mesned-i hilâfetde hâdim-i Şerî'at ve mu'în-i İslâm etmiş idi. Bî-sübhe cemî'i hâlât-ı dünayevî ve uhrevîsi mutâbik-ı hâl-i enbiyâ olmak iktizâ edüb zîkr-i cemîli kalellahu teâlâ "elâ inne evliyâ-allâhi lâ havfun aleynim vela hum yahzenûn"⁵²⁶ silkinde intizâm ve itmâm bulmak muktazipidir.

El-kıssâ: Nitekim 777 (1375-1376) senesinde vâki' fasl-ı bahar-ı hucestânsârda ol sultân-ı gâzî dârül-mûlk Bursa'dan şevket ve iclâl ile hareket ve Rûmeli'nde vâki' memleket-i Siref'e azimet ve bu azimetde sâyir gazâya nisbet ile murâd-ı hümâyûni mücerred tahsîl-i rızâ-yı Hak ve kurbet-i mutlak idi.

Lâ cerem, , bu def'a râh-ı Hüdâ'da gûne gûne meşakkat çekub ibtidâ-yı halde "el-belâü müekkelün ale'l-enbiyâi sümme ale'l-evliyâi sümme ale'l-emseli fe'l-emseli"⁵²⁷ muktezâsına bir kaç türlü musibet ile musibî oldu. Çünki ferzend-i dilbendi Yıldırıム Bâyezîd Bursa'da taht-ı sultanata nasb ve Tîmûrtâş Beg'i murâkabet-i ahvâl için refâkatine ta'yîn buyurub kendüleri haşmet-i esâs-ı vâfire-i pâdişâhâne ve leşker-i mütekâsire-i hüsrevâne ile Rûmeli'ne müteveccih ve Gelibolu ma'berinden ubûr ve bilâ-tevakkuf memleket-i Siref'e müteveccih ve azîm ve Lasoğlu'nun istisâline câzîm oldu. Ol kâfir mûcâhid-i asâkir-i nusret-meâsir ile sultân-ı zi-şânun sûret-i tevecühünden âgâh olunca bârdü-yi vûcûd-i habâset-âlûdi mütezelzil olub erkân-ı hayra vali ile müşâveret ve ol beliyyenin def-i tedbirinde mûbâderet eyleyüb cumlenin re'yî amin üzerine karar-dâde oldu ki mukâbele ve mu'âraza tariki ile bu gûne sipâh-ı bî-hesâb nusret-i penâha mûkâvemet ve böyle pâdişâh-ı şucâ'-ı müeyyed ile rû-be-rû ceng ve mûcâdelet muvâfîk-ı akl maslahat iktizâmz degildir. Münâsib olan budur ki emvâl vê esbâb ve re'âyâ ve sekeneyi birer mahall-i müstahkem ve cibâl-i bûlende nakl ve memleketi hâli birâgub derbendleri sed ve bend ve kendümüz yolları muhâfaza ve her tarafın medâhilinde hâzır ve âmâde durub mutlaka ecnâs-ı me'kûlât ve akvâldan memlekete kat'a bir nesne alıkomayalım. Çünki bir böyle leşker-i azîm memleket-i harâbeye dâhil olalar. Adem'i cihet-i ma'âşdan kaht ve killete giriftâr ve bizâr olub fasl-ı zemistân karîb oldunda girüye müteveccih ve erbâb-ı tenâ'umdan olan herkes vatanlarına tevecûh ederler. Ol vakit biz dahi anları te'âkub ederek menzil-be-menzil ahz-i intikâm ve dârûl-s-saltanat Edirne'yi tahrîb ederiz deyu memlekelerin bu uslub üzre tahlîye ve mâ yehtac olan esbâbdan ari eylediler. Zira yakînen bildiler ki böyle bi leşker-i zafer-kirdân ki cümlesi câm-ı düstaneden hûn-hârî-i adüvv ile şîr-gîr ve mûkâvemet-i husemâda çâşni-i şerbet-i zafer ile dîlir olmuşlardır. Bu velâda anlar ile meçâl-i mûkâvemet emr-i muhâl ve böyle askerin mukâbelesinde ümîd-i firûzi ve zafer tesvîlat-ı vechim ve hayâldir. Zira

⁵²⁶İyi bilin ki Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyecelerdir. Kur'ân-ı Kerîm, Yunus, 62.

⁵²⁷Bela ve musibetter önce peygamberlere sonra evliyalara sonra sırayla onlara benzeyenlere verilir.

Beyt

Külah-ı kûşe-i hurşid çün bedid âyed

Sitâre ha be-hakîkat furû nihend kûlah

Ya 'nî

Yıldızlar âf-tâb-ı âlem-tâbin şu'lesinden muhfî ve nâ-bedid olurlar.

Cünkü ol sultân-ı bülend-ünvân leşker-i enbûh ile ol vilâyete resîde ve ol kâfirân-ı anîde niyyet-i gazâ ile tîg-i cihâdi keşîde eyledi. Kat'a bir menzilde bir kimesne makâm-ı mukâbelede dîde ve bir mahalde cây-i ma'mûre ve âsâr-ı imârete resîde olmadı. Ol şehriyâr-ı gayyûr dört ay mikdâri o gûne memleket-i harâbede mütereddid ve mütevakkif olub ruhsâre-i maksûdu derûn-i nihân-hâne-i men' ve ihticâbdan bir vecihle rû-nûmâ olmadı. Amma ümidvârî-i kâlellâhu Subhânehu ve teâlâ "ve mekerû ve mekerallâhu vallâhu hayrû'l-mâkirin"⁵²⁸ mazmûn-ı güzini üzre hâtır-ı mütereddid-i sultânî teskîn buldu.

Beyt

Zamâne çû âciz nevâzi kuned

Be tund ejdeha mûr bâzî koned

Ya 'nî

Zamâne âcizlere iânet ederse, karinca ejder ile mulâ'abeye kâdir olur.

Amma askeri tâife-i kesret-i girûdâri ve istimrâr-ı kîlet ve e'sâr ve gâyet za'f-ı kuvvet ve fett-i kuvvetinden vucûh ile sehti ve meşakkate giriftâr ve bi-mecâl ve ziyâdesiyle muzdaribü'l-ahvâl olmalarıyla leşkeriyân şikâyete ağâz ve vakt-i şîta dahi hulûl etmekle vüzerâ ve umerâ ve a'yân-ı devlet ve erkân-ı sultanat husûs-ı mezbûrede müşâvere ve ol varتا-i pûr-meşakkat ve kem namûsi mûcâhidânın tedbîrinde muhâvere eyleyüb ba'zı ukelâ-yı erkân ve umerâ-yı huşmandân ittifâk edüb çünkü tâife-i küffâr cibâl-i şâhikaya tahassun ve muhkem derbendlerde temekkûn eylediler. Bir vecihle üzerlerine reh-yâb-ı zafer olmak emri-i muhâldir. Çünkü bu etrafda hengâm-ı tevakkuf teng ve akdâm-ı tevsen-i azmi bu kûh-îstânda musâdîf-i seng oldı. Lasoğlu'nun Semendire'ye karîb bir kal'a-i mu'teberi vardır ki Niş demekle meşhûr ve kesret-i esbâb-ı ma'lîset ile ma'murdur. Sipâh- İslâm'ın metâlib-i müglekatından ami gûşâde etmekle bu mahmasa ve tengi def' ve hâtır-ı asker-i nusret-şî'ârin inkibâzını ref' için kal'a-i mezbûre teshîrine müteveccih olmak münâsibdir deyu bâr-gâh-ı pâdişâh-ı âlem-penâha arz eylediklerinde ol şehriyâr-ı âgâhim dahi re'y-i âlem-ârâsı bu tedbîr üzre takrîf ve sadâ-yı dil-gûşâ-yı kâlellâhu teâlâ "ve lâ tahzen aleyhim ve lâ teku fî-daykin mimma yemkurûn"⁵²⁹ mazmûnî âlem-i gaybdan bu mühimmatın teshîrini tebşîr ve tamâmi-i sipâh ve şâha baht-ı müsâ'id ile bu tedbîr-i dil-pezîr ve havâtîr-ı ehl-i İslâm ol kal'a-i pûr-ganîmet ve memleket-i pûr-nî'metin teshîrine mütevâfik ve mütelâhik olub vakta ki kal'a-i Niş'e karîb olub kal'a-i mezbûri kesret-i esbâb-ı ma'lîset ve vucûh- rîzk-ı mevfürl ile

⁵²⁸Onlar tuzak kurarlar, Allah da tuzak kurar. Allah tuzak kuranların en hayırlıdır. Kur'an-ı Kerîm, Ali İmrân, 54.

⁵²⁹Ey Muhammed ! onlara üzülme, hilelerine karşı da sıkılma. Kur'an-ı Kerîm, Neml, 70.

ma'mûr gördüler. egerçi hisânet-i hisâr ve metânet-i sûr ve divâr ile ol emsâr ve diyârm muhkeim-terîni idi. Lâkin ol yerin hükümmî hisâr-ı mezbûr reh-güzer-i mücâhidândan dûr-dûr mülâhazasıyla muhâfazaya kâdir kimesne bırakmayub re'âyâ ve şehrîn esbâb ve emvâliyla derûn-i kal'ayı mâmâlêm eylemişlerdi. Her âyine medâr-ı hisâr asâkir-i mansûre ile mahsûr ve hâtırı fâtîr-ı sultânî feth ve teshîrine maksûd ve mâbeynde muhârebe-i azîme vâki' tarafeinden vâfir kimesne âzîm-i beyâbân-ı ecel olub bir gün re'y-i savâb-nûmâ-yı sultân meyân-ı leşker-i mücâhidânda nehb ve gâret için münâdi etdirüb mübârizân-ı dinin ba'zısı iktisâb-ı emvâl ve esbâb ve ba'zısı tahsîl-i ecr ve savâb için ceng ile yürüyüş ve bâlâ ve pest ve sahrâ ve deşîden kal'aya hucûm ve haşr-i isâre-i niran-ı haşm-engîz ve arbede cûyîde bir na'ra-i mahşer-hîz ile

Misra' li-mütercimihi

Azîz Allah Allah kopdi nuh tak-ı zebercedden.

El-kîssa: Hisâra yürüdüler amma sûr-ı mezbûrun küffâr-ı makhûri muhâfaza ve müdâfa'asında envâ'-ı ihtimâm ile akdâm ve cevâniib-i erba'asından muztarrâne mümâna'âtaibrâm etdirdiler. Lâkin ber-mazmûn-ı hukm-i kaza meşhûn-i cenâb-ı Perverd-gâr bî-çûn kalellâhu tebâreke ve teâlâ " innemâ emruhû izâ erâde şey'en en yekûle lehû kûn fe yekûn"⁵³⁰ misâkînçe çünkü mücâhidâن-ı İslâm teshîr-i kal'aya zor-ı temâm ile ikdâm eyleyince kâfirân-ı müdebbir hisâr bedenlerinden can verüb hism-ı adem ve fenâya tahassûndan gayri çare bulamayub acz ve izdirârdan sonra mukâbele ve mûkâvemetden bizzarûri nâdim olub sipâh-ı İslâm zor-ı bâzu asl-ı kal'ayı teşhîr ve derûnunda mazbût olan emvâl ve گanâyim ile seyr ve bî-had ve bî-şûmâr. cevâri ve گilmân-ı mâh-ruhsâr esir eyleyüb silk-i ubûdiyet ve silsile-i rakabe-i keşide ve esbâb-ı harb ve kitâl ve esâs ve âlât-ı ricâl dest-i mübârizâna bir mertebe resîde oldilar ki leşker-i İslâm'ın kuvvet-i sâbiki mertebe-i ed'af ve mudâ'af ve iktidârları âlaf ve ulûfe müteâlif olub mukâddemâ mertebe-i kahta bâliğ olan esbâb-ı ma'âş-ı nusretden sonra merhamet-i İlâhiye berâkatûndan had ve pâyâni tecâvûz eyledi. Çünkü ol haber-i müsibet-eser Lasoğlu ve tevâbⁱinin can-ı bed-endîşine misâl-i Niş-i zehr alûd halide ve asker-i İslâm'ın galebe ve kâm-rânlığı keyfiyeti gûş-i hûş ile şînîde oldilar. Akvâm-ı Las-ı pûr-vesvâsim can-ı bî-ârâm ve dil-i ber-âlâmlarına ru'b ve bas-ı pûr-hirâs kâr-ger ve havâtîr-ı müşrikânın tereddûd ve izdirâbi maraz-ı mûhlik-i hafekana müñcer olub derûn-i dalâlet-meşhûnlarında bu ma'nâ hüveydâ oldi ki bu sûret mukaddime-i envâ'-ı feth ve nusret müte'âkib ve talî'a-ı kişi-ver-gûşâyı ve besâret-i mütenâsib olmak iktizâ eder deyu imza eyleyüb Lasoğlu tamâmi-i huşmandân ve a'yân ve müte'ayinân-ı memleket ve sipâhunu cem' ve istişâre ve sultân-ı müşârûn-ileyh ile keyfiyet-i sulûk ve kahr ve gadabdan isticâre için kendü kenduye istihâre hâkim ve mahkûmun re'y ve tedbîri anın üzerine karardâde oldi ki bu pâdişâh-ı zî-şân ile ba'deizin istîfâ ve istigfâre tâlib ve tarîka-i emân ile evvâb-ı tazartu' ve tahaşşu'ı gûşâde eylemek münâsibdir deyu teberrükât-ı edâyâ-yı hüsrevâne ile bâr-gâh-ı sultâna mu'temed ve mu'teber elçiler feristâde ve

⁵³⁰Bir şeyi dilediği zaman O'nun buyruğu sadece o şeye "ol" demektür. Hemen olur. Kur'ân-ı Kerîm, Yasin, 82.

cebr-i mâ fât ve tedârük ve taksirâne bûnyâd-ı ma'zeret nihâde eyleyerek in'ikad-ı rabi'lâ-i ihlâs-ı can-sipâri ve inkiyâd-ı akd-i zimmet ve hizmet-kârî içün üç senelik harâcî def'aten Hazîne-i Amire'ye ırsâle kabûl ile kenduyi şermindeki isyân ve ser-efkendeki hızlândan halâs ve cihet-i hassâ-i sultân içün seneðe ellî vukiyye nakra-i hâs ki her vukiyyesi dört yüz dirhemdir ta'ahhud ve erkân-ı devletin dahi her birine ana göre ta'ahhûdât ve tûç senelik hisselerin an-nakd def'aten edâ eyledi. Ol şehriyâr-ı merhamet-şîârin neşeât-ı afv ve bahşayışi gâlib olmağın tekvür-ı mesfûrun metâlibini telakki ile hâsil ve sâir harâc-güzâr olan mülük silkine dâhil eyleyüb nüvvâb-ı kâm-yâbı meşgale-i kâr-zârdan murâca'ata fermân buyurub vilâyet ve hisâra münâsib muhâfizlar ve zabitler nasb ve ta'yîn ve kusûr-ı memleketi Lasoğlu'na müsellem eyledi. Çünkü sipâh-ı mücâhidân meşâkk-ı seferiye ve mufârakat-ı evtân sebebi ile ziyâde zahmet çekmişler idi. İstifâ-yı گانایم-i vafî ve menâfi' ve ne'âyim-i kâfiden sonra şegaf ve گaram ile mevâtin ve mesâkinlerine istidâ-yı avdet ve murâca'at ve ricâ-yı merhamet eylediklerinde ol pâdişâh-ı adâlet-penâh dahi herkesi vatanlarına istirahat içün makâmlarına ric'ata icâzet ve insîrâfa ruhsat verüb kendüleri dahi şevket ve iclâl ile dâru'l-mülk Bursa'ya avdet buyurdılar.

Beyt

Dirahşande tîget adû-sûz bâd
Direfş u sinân ez tu furûz bâd
Çünîn bâd kâhter be-kâmet şeved
Heme dâhl-i âlem be-nâmet şeved

Ya'nî

Senin yıldırıcı kılıçın düşmeni yakıcı ve mızrağının temreni senin kuvvetin sebebi ile aduv üzerine muzaffer ola. Böyle olsun ki yıldızın murâdîneca ola âlemin cümleten dahli senin nâmına ola.

Onbirinci Hikâyet

Ol sultân-ı gâzinin 778 (1376-1377) senesiyle 783 (1381-1382) senesi mâbeyninde sûret-nümâ-yi zuhûr olan vekayî-i pür-menâfi' ve memleket-i Sasmûr gazasına azîmet ve keyfiyet-i nehzatını ve Yıldırıム Bayezîd Sultân'ın tali'-i hümâyûn ve baht-i mes'ûd ile sur-i pür-sûrûr artîsîsin beyân ider.

Dânâ-yân-ı encümen-i huşmendi ve hibret ve binâyân-ı havâdis-i hayr ve şerri ve cem'i yet ve fetret nazârında mübeyyen ve müberhendir ki cümle-i selâtin-i cihân-dârin te'yîd-i devleti ve havâkin-i kâm-kârîn te'bîd-i haşmeti gâhi teysirât-ı beşâyîr-i feth-i mübîn ve gâhi tebşîrât-ı berhur-dâri evlâd ve benîn iledir. Zira mülk ve mâldan tahsîl-i kâm müte'alik-i hâldir. Ve tekâlîf-i nihâl ikbâl-i ferzend-i âli-nejâd-ı hoş-fî aldir. Ve bâr-gâh-ı fushat-şâhânda akîbet-i meâl asl-ı berûmend bir şecere-i ser-efzâdır. Lâkin semere-i temettû'i necâbet-i veled-i mümtâzdur. Ve arsa-i ordu-gâh-ı pâdişâhânda hemîse sufûf-ı asâkir-i yemîn ve yesâr menzile-i sabâh-ı necahdadır. Amma kuvvet-i kalb-i hüsrevân istîzhâr-ı evlâd-ı saltanat-nejâd iledir.

Beyt

Bud ferzend-i nûr-i çeşm-i devlet
Bud ferzend-i berr u bâl-i savlet

Her âyine selâtin-i kâm-kâr a'dân-ı hilâfetin terbiyet ve tervicîne râgîb ve dirahît-müsmer-i saltanatın semereti'l-fuâdını ber-hurdârî-i ömr ve zindegânî içün tedric ile mertebe-i kemâle eriştirmek vâcibdir. Zira elbette kanûn-i Sünnet-i llâhî üzre serâbistân-ı saltanatında ancak ol nihâl-i yâr-âver ile metâlib-i âmâli ezhâr-i bahâr-ı cevânîden şikufe ve demân ve meyve-i zindegânının şemâyîminden gonca-i gûlistân-ı sultânisi mütebehhic ve handân ola.

Li-müellifihi Beyt

Gonca-i makbûz ra dil vâ-şeved cz-hurremî

Bevey ez-gül ger zened bâd-ı bahâreş ber-meşâm.

El-kissa: Nitekim ol pâdişâh-ı mülki-nejâd Gâzi Sultân Murâd'ın riyâz-ı adl ve dâdında egerçi her subh devlet-i feth ve firûzi gûlleri handân ve gûlben-i şevketinde çendin-i nev-bâde-i gûlsen-i behrûzî nûmâyân idi. Amma bostan-ı câh ve celâl ve asl-ı rasih-i ma'delet ve efdâlin hurrem-terin-i envâr ve aâşân-ı dil-bend-i sa'âdet âsâr i şeh-zâde-i sâhib-i te'yîd-i Sultân Yıldırım Bâyezid olmağla nazar-ı himmetini ol çrağ-ı firûzanın tekniline masrûf ve dûdmân-ı Âl-i Osmân'ın şecere-i tayyibesinin kamet-i istikâmetine mevkuf dutar idi. Ma'a hâza herbir azîmet-i pâdişâhânedede şeh-zâde-i müşârûn-ileyi taht-ı saltanat kaim-makâm ve ol halef-i sâdkun âvâze-i hilâfeti câygır-i havâtır-ı hâs ve amm idi.

Velhâsil 777 (1375-1376) senesinde dârû'l-mûlk Bursa'dan hareket ve bilâd-ı kâfiriyede mülük-i izâm-ı kûffârdan Sasmenus nâm kâfirin memleketinde Yanboli Niğbolu ve Silistre cânibine gazâya niyyet ve deryâdan ubûr ve azim-i memleket-i mezkûr oldu. Bu haber-i hevl-engiz hubûb-ı nesâyiminden kâfir-i mesfûrun kişiwer-i vûcûdû mânende-i beden-i mahmûm giriftâr-ı teb ve tâb ve re'âyâ ve sükkân-ı vilâyete âvâze-i kiyâmetden bir alâmet-i pûr-azâb rû-nûmâ-yı zuhûr olub mesfûr husûs-ı mezbûrı a'yân-ı devlet vemûte'ayyinân-ı memleketi ile müşâvere ve şehri ve sipâhisini dahi cem' ve umûr-ı mezkûri tedebûr ve muhâvereden sonra cümlenin ittifâkiyle Siref hâkimi olan Lasoğlu'nun mesleğine sulûk ve envâ'-ı teberrükât-ı layika ve esnâf-ı hedâyâ-yı fayika ile üç senelik cizyeyi defaten edâya uhde-i zimmeti gerden-i mutâvâ'ata kabûl ile memleketinin gasb ve tahribine sürü'dan mukaddem resâyil-i şefâ'at ve zirâ'ati sultân-ı cevân-merdin pîşgâhuna arz ve ilticâ ve asâkir-i İslâm memleketine sürü'dan mukaddem mevkib-i hümâyûni hezâr havf ile istikbâl ve muhlisâne ve hâdimâne hedâyâ-yı ubûdiyyet ihlâsi bâr-gâh-ı sultânîye teslimî takdîm cümle-i âmâl idi. Mesfûrun bu hareketi hâtr-ı hümâyûna bâ'is-i bast-ı merhamet ve akrân ve emsâlinden ziyâde mazhar-ı lutf ve himâyet olunub izhâr-ı fermân-berdâri ve harâc-güzârı muktezâsimca sefer vâki'î oldukça kendü askeri ile mu'asker-i İslâm'da mevcûd ve evâmir ve nevâhi-i sultânîde fermân-berdâr olmak şartıyla memleketinin hûkûmetini kendüye mukarrer buyurub sa'âdet ve ikbâl ve şevket ve iclâî ile Dârû'l-saltanat Edirne'ye avdet ve sene-i mezbûre zemistânında Rûmeli'nde tevakkufi sebebi ile nice umûr-ı devlet ravnak-pezîr-i nizâm ve Rûmeli'nin ahvâli intizâm buldu.

Beyt

Üst k'ez-tal'at-ı u çesm-i felek gest karır

Üst k'ez-devlet-i o mülk-i cihân yâft karar

Ya'nî

Anın tal'atından çesm-i felek rûşen olub devletinden cihân mülki karar buldu.

Evvela umûr-ı dîn ve dünyâda mahâret ile mümtâz-ı akrân ve zabit ve rabt-i memleketde zübde-i devrân olan Timûrtaş'ı Emîrû'l-ümerâlik rütbesiyle ser-efrâz-ı akrân eyleyüb mûmâ-ileyh amel-i esbâb-ı seferiyede kemâl-i ictihâd izhâr ve meyân-ı sipâh-ı sultânîde el-yevm mukarrer ve cari olan bir nice kanun anmî icad ve âsârındandır. Evvela Rûmeli küffârının beyنinde bir leşker-i azîm ihtira' eyledi ki selâtîn-i izâm seferlerinde bizzarûri iktizâ eder idi ki hâlâ Voynuk dedikleri tâifedir ki dâhil-i dârû'l-İslâmdır. Ve tâife-i mezbûre millet-i İslâm'ın Rûmili'nde zuhûrundan mukaddem kadîmi sipâhilik ve leşker-keşlik ederler idi. Şimdi dahi mîzâc-ı sipâhdâri ve dilâverlik ile kendülerini leşker-i İslâm'ın silkine dâhil eylemişlerdir. Zira mesfürlerin mîzâc-ı tabî'ilerinde mezâlet-i ra'iyyetî ve mahkûmi gâyet ile düşvâr ve küffâr ile mukabîle ve mu'ârazada bunların sipâhi olması her vecîhle müfid ve esâs ve esbâb-ı pâdişâhî ve cebe-hâne ve koru muhâfazası ve istabl-ı âmire hirâsetine mu'ün ve mukarrerdirler. Timûrtaş'ın zamân-ı emâretinde bu ihtira' her vecîhle memdûh ve müstahsen olmağı ile'l-ân memâlik-i Rûmeli'nde tâife-i mesfûre bir cemâ'at defterde merkûm ve mestûr ve öşr ve resminden mu'af ve müsellem ve hizmetleri mukabîlesi vech-i ma'âşları ta'yîn olunmuşdur. Ve tavâyif-i âlemden Arab ve Acem ve Türk ve Deylem misâli sipâhi oğlanı nâmîyla bir tâife dahi tertîb ve icad eylemişdir ki daima selâtîn-i mücâheden-âyînîn merdânelikleri sebebiyle lâyik ve münâsîb olan menâsîb ve merâtib ile behremend ve fâyz ve kâm-yâb ve hâizlerdir ve içlerinden biri bi-emrîllâhi teâlâ fevt oldunda evlâd-ı sıgâr ve kibârları kalur ise rîzk-ı mukarrer ve makînat-ı pederîden hilâf-ı şeriat ve menâfi-i kânunu mûrûvvetdir. Elbette ya mertebe-i pederiveyahut kâbiliyet ve istidâma göre ziyâde terakkî edegeçmişlerdir. Ve tâife-i mezbûreye sufûf-ı kitâlde livâ-yı mu'allâ-yı sultânî kurbunda makâm ta'yîn etmişlerdir. Ve bu misillü kavânîn-i vâfire metîn ve kavânîn-i saltanat-âyîn mûmâ-ileyh Emîrû'l-ümerâ Timûrtaş'dan menkûl ve elhak bu tedâbir-i kâr-azmâyı ve tarîka-i sipeh-dâri ve memleket-ârâyi delîl-i makbûl ve ma'küldür.

Beyt

Cû bûd re'y-i sâyib u şîşşîr

Bi-konî mülk u dîn heme teshîr.

Elhâsil; Çünkü Rûmeli'nin mühimmat-ı leşkerisi Timûrtaş'ın teveccûh-i akilâne ve ihtimâm-ı hûş-mendânesiyle hûsn-i hitâm buldu. Sultan-ı gâzî dahi mehâm-ı asâkir-i cihâd ve nizâm-ı guzât ve asâkir-i bilâda kemâl mertebe intizâm ve tamâmî-i huddâm-ı izâm ve havâss ve âvâma lutf ve in'âm edüb ba'dehu dârû'l-mülk Bursa'ya teveccûh ve taht-ı âli-baht-ı saltanatda mütemekkin olmadan sonra etrâf-ı

memâlikden rusûl ve resâil mütevârid oldu. İttifâken tarîh-i mezbûrde Germiyânili hâkimi gâyetleriyle nezdîk-i vilâyet ve mücâvir-i memâlik ve eyâlet idi. Fe-amma kendüye za'f-ı pîrî müstevli olmayla Ya'kûb nâm bir oğlunun her vecihle akıl ve ferâset ve rûş ve kiyâsetine i'timâd ile dâima huzûruna da'vet ve umûr ve husûs-ı memleketde nasihatlar edüb ve der idi ki eger bekâ-yı mülk-i pederî ve beyne'l-akrân daiye-i serveride isen gerekdir ki benden sonra hemîse Âl-i Osmân ve bu hânedân-ı kavi-bünyânın tarîk-i sıdk ve ihlâs ve hizmet-kârlıklarına murâkabet ve rabaka-i mutâba'atlarından gerden-keş olmayasın. Zira anların keyfiyet-i de'b-i emâratlarından ma'lûmdur ki devâm-ı ikbâl-i devlet ve kiyâm-ı mülk ve iclâl ve şevketleri yevmen-fe-yevmen müterakki ve efzûn ve meyment-i takviyet-i dîn ve bereket-i hizmet-i Şerî'at-ı metin ile besâtât-ı memleket-i şâhileri istidâmet ve intidâda makrûn olmadadır. Hurdmend-i mukbel olana sâbika-i ezeliyye mutâba'at ve şâyi'at ve inâyet-i lem-yezeliye lazım ve erbâb-ı devlet-i ebediyeye cümle-i mevâki'de murâfakat ve muvâfakat akla mülâyimdir.

Beyt

Pîrân-ı suhan be-tecrîube gûyend guflemet

Hân ey puser ki pûr şevî pend gûş kun

deyu ol nasîhat-i müşfikane ve vasîyet-i pederâneyi ferzend-i dil-bendine ilkâ ol dahi sem'-i kabûl ile isğâ eyleyüb tekrar oğluna dedi ki mâdâmâ ki benim hayatımdan mühlet-i cûz'iye bakıdır. Ol hânedân ile tahrîk-i silsile-i ülfet ve te'yîd ve temhîd ile ilkâ-yı muvâsalatda vech-i münâsib budur ki muhadderât-ı avâik-i sulbiyemizden birini ol sultân-ı gâzinin ferzend-i sa'âdet-mendine namzed ve Germiyânili memleketinden ba'zı ol muhadderenin cihazına mukarrer ve müekked eyleyüb tarh-i bünyâd-ı hem-hânegî ve yegânegî eylemek tedbîr-i akîlâne ve re'y-i hakîmânedir deyu müşâvere ve vâlid ve veled beyninde muhâvereden sonra hizmet-i sultâna ırsâl-i rasûle mübâderet ve ülfet-i karâbeti mâbeynde sebeb-i nisbet ve muhâlat ve minvâl-ı meşrûh üzre ta'yîn-i rasûl-i kârdân ve fasihü'l-beyândan sonra nüvvâb-ı sultâna bu vecih üzre ı'lâm eyledi ki zamîr-i münâre vazîhdır ki benim zamân-ı şebâbım pâyân-ı şibe resîde oldı. Elhamdu lillâhi teâlâ.

Lâkin bu pîrlik vaktinde ol hânedâna nisbet-i hulûs-i akîdeden nâşî derûnumda muhabbet-i azîme cây-girdir. Bu dem-i ahirde ricâmuz oldur ki oğlum Ya'kûb'ı ol sultân-ı zî-şân rikâb-ı müstetâbında hizmet-kârlığa kabûl ve hemşiresini dahi Şeh-zâde Yıldırım Bâyezîd'in harem-sarây-ı hadîr-i haşmet ve tutuk-i ismet ve iffetine makbûl ve şehr-i Kütahîye ve vilâyet-i Simav ve Ka'lâ-i Eğrigöz ve Tavşanlu'yi ol mahbûbe-i mahâtûbenin cihâzi için ma'kûl buyuralar. Ve bu râbîta-i vuslatdan ümiddir ki evlâd ve a'kâb-ı hayrât ve mesâlihi mukadder ve me'mûl ola.

Beyt

Ger kabûl-i tu şeved ez-men-i bî-dil ser u zer

Heme piş-i tu firistem ma'a şey'in âher.

Çünkü elçi-i mezbûr dârû's-saltanat Edirne'de hizmet-i sultân'a vüsûl ve edâ-yı peygâm me'mûl eyledi. Ol pâdişâh dahi istihâre ve istî'ânet-i bâr-gâh-ı Rabbü'l

erbâb ve riâyet-i müşâvere-i ulü'l-elbâb eyleyüb cümlesi bu ülfet ve iltiyâmın istihsânında müttefiku'l-kelâm olub bu re'yi sevâbin muvâfakatında bu kelâmi hikmet-intizâmu teşebbüb eylediler ki ihtilâf-i eslâf ve fevâid-i hulefâ ve eşrâfdandır ki "izâ eradte en tezevvece bi-imraetin fenzur ilâ ebihâ ve ehîhâ fe-innehâ râbitatûn"⁵³¹

Fela cerem, Germiyânoğlu'nun me'muli makbul-ı tab-ı hümâyûn olub rasûl-i mezbûri nazar-ı eşfak ve eltaf ile manzur buyurub ol bezm-i dil-nevâzin sâzkârlığına niyyet ve nevâzîs-i ferzend-i ercümendinin mukaddemâtı ser-efrâzlığına bir vakit ta'yîn ve 780 (1378-1379) târihinde dâru'l-mülki Bursa'ya azîmet ve evvelen merâsim-i da'vât-ı âmm ve salâyi meclis-i meserret ve iltiyâma cümle-i selâtin ve hükkâm-ı İslâm'a takdim ile rasûlân-ı ferzende-peyâm me'mûr ve mülük-ı izâmdan herkesi kurb-ı civâr hasebiyle sevâbık-ı muhabbet'e binâen meftûr ve mahsûs eyleyüb cem'u âher ki bûnyân-ı muhâlesat ve muvâlatı bu'd-i menzil ile kurbet-i muhabbet-i rûhâni üzre müassis ve mersûs idi. Misâl-i Sultân-ı Mîsîr ve Şâm ki ol sultân-ı âlî-şân ile makâm-ı ihlâs-ı ma'nevi ve uhuvvet-i uhrevide dâimâ muvâlât üzre idiler. Ve civâr-ı diyâr-ı Rûm'da olan gerek münâfikân-ı mestûr'l-adâve ve gerek evliyâyi hâlisü'l-velâde messelâ Aydîn ili ve Menteşeili ve Kastamonu ve Karaman hâkimlerinin cümlesine teberrükât ve hedâyâyı merğube ile elçiler gönderüb sünnet-i kadim ve kânûn-ı müstakim üzre izhâr-ı muhabbet-i İslâmi ile ol kâr-ı hayr âsârdan haberdâr ve ol cem'iyyet-i mübârekîn miâdını fezâyî her dem bahar Bursa'da mevsim-i bahar-ı meserret âsâra ta'lîk buyurub vîzera ve erkân ile evvel-i bahara tedârük-i esbâb-ı bî-e'dad ve esâs-ı tecemmûlat-ı ta'dâdin hâzır ve âmâde olması çün ol mecmâ'a selâtin meâdîn cümle-i mesâlih-i itmâm ve ol bezm-i cennet intisâbin teknîl-i havâycîne ihtmâm buyurub kâle'llâhu tebâreke ve teâlâ "len tenâlü'l-birre hattâ tûnfikû mimmâ tûhibbûn ve mâ tûnfikû min şey'in feinnellâhe bihi alîm"⁵³² muktezâsına ezbâb-ı hazâyîn çend sâle-yi gûşâde eyledi.

Beyt

Gûşâd ez kunc-i der her genc râzî
 Zi dîbâ geş her kûhî trâzî
 Riyâhîn zîr-i pâ vü bâde (174 b) der-dest
 Der-ân sahrâ beyâsundur sermest
 Felek râ rişte der mînâ kesîdend
 Der ân meydân-ı mînâ gûn çemîdend

Şeh-zâde Yıldırım Beyâzîd'in sûr-i zîfâf-ı pür-sûrûrunda Sultân Murâd Gâzî'nin rezm-âzmâlığının vasfını beyân ider kuvvet-i tevfîk-i reh-nûmûn ve müsâ'adet-i tali-i hümâyûn ile bir vakitteki sultân-ı çâr bâliş kerdûn-ı burc-ı şerefden rûy-i ğabrâ ve murâg-i zârde cilve-i benât-ı nebâtata dîde-gûşâ ve hüsrev ve evreng-nişân-ı mûlk-i baharı bûnyâd hâcle-sâzî harem-sarây-ı gül-zâri kemâl-i tarâvet üzre temâşada idi.

⁵³¹Bir kadınla evlenmek istediği zaman onun babasına ve kardeşine bak. Çünkü o (onlara) bağlıdır.

⁵³²Allah yolunda sevdiklerinizden infâk etmedikçe iyiliğe ermiş olmazsınız. Allah şûphesiz kendi yolunda infâk ettiğinizi bîlit. Kur'an-ı Kerîm, Ali İmran, 92.

Beyt

Keşide ber-ser-i her kûh-sâri
Zumurtud-gûn bisât-i mergzârî

mazmûnu üzre sahrâ-yı ruh-ezfâ-yı Bursa'da ber-fezâ-yı dil-güshâda ki zîr-i tâk-ı minâda suhn-i mînûden ber-nûmûne ve fushat-i dünyâda mecmâ'-i güler-hâne sinbere ve mâh-ı rûyân-ı peri-peykerdir. Ol encümen-i sûrûr ve nişûmen-i huzûrun tarh-ı bünyâd ve bünyânını bir mahall-i dil-ârâda ihtiyâr eylediler ki letâyif ve nienâzırda mergüb-i fihi nevâzir ve nezâfet ve mehâzırda reşk ihzâr-ı havâtiirdir. Ve bast-ı bisât-ı inbisât ve ibtihâc ve neşr-i mevâyid-i menâfi'-i imtizâci ol cây-i ferâh-fezâ ve tarh-ı zâda âmâde eylediler.

Beyt

Zemîneş gül-i kûh-sâri dehed
Zemîstân nesîm-i bahârî dehed.

Husûsan zamân-ı ra'nâyî-i am-ı rub'-i rebî'-i ve âvân-ı zîbâyî-i ecsâm-ı tabî'i idi. Elhak bir fûrsat idi ki ol sultân-ı nik-nâmın lutf-i ahlâk ve tîb-i e'râkından ol eyyâm-ı pür-nizâmda her ferdin zebânında sadâ-yı sarâhî-i mey-i tâb ve leb-i cam-ı şerâbdan grayri telh-i kâmi yok idi. O dahi madde-i sad gûne meserret ve şâdukâmi ve bâ'is-i çendin nevâ-yı hoş-dili ve düst-kâmi idi. Ve hiç bir ruhsârede nişân-ı inkibâz-ı turş rûy-nûmâyân degil idi. Meğer ki rûy-i sehâb-ı nisyân ve çehre-i iber giryânda läkin o dahi müteddî-i hânedânî-i gonçâ-i gûlistân ve müntehî-i tebessüm-i ezhâr-ı bostan idi.

Beyt

Derû ve cuz nevâ-râ ne-yâbî hazîn
Derû ve cuz sabâ ra nebâsed makâm
Makâmî ki ez hâk bûseş kunend
Mûlûk u melâik mu'attar meşâm.

Ve bu beyân-ı hikmet-nişânının camî'iyyeti içün ki "adlû's-sultânî hayrun men hadaba'z-zamân"⁵³³ tîbkînca ol hâlet ve âvân ve ru'ûnet-i şehrîstân ve zamân-ı mütevâfîk ve tev'emân olub mûlk-i baharın ferhundeliği tevânâyî-i şeh-zâde-i Çemşîd-mekândan nûmû-dâr ve muhadderât-ı serâ-perde-i gûl-zâr ile imtizâc-ı serv ve cûy-bâr meyân-ı ihtiîrânda mânende-i ferkadân-ı bîhişt-i nişân-kırân sa'deyinden bir eşâr idi.

Beyt

Peri-peyker-i cevânân cümle dil-hoş
Be-hem bi-nişeste bâ-cem' perîves

medlûlunca cümlesi mezâhir-i cemâl ile cilve-gâh-ı bağ ve gûlistânda hud-nûmâlik makâmına gelmişler. Ve âyât-ı cemâl-i mûlâyemet ile takrîr ve makâl-i bûlbûl-i

⁵³³Sultânın adâleti zamanın şerefindeñen hayrlıdır.

haseb-i hâl ile tertemiz ve hoş-nûmâlikda ser-âmed olmuşlar idi. Ve meşâta-i sabâ nev-arûsân-ı harem-sarây-ı çimeni ârâste eyleyüb meclîs-i simâ'-ı andelibân-ı riyâz-ı cinâna dönüb mahbûbe-i nazik-endâm gonca-i işveger-i levâli-i galetân-ı matardan tac-ı mukellel-i hüsrevisini pürdürri gevher eylemiş ve mücmere kerdân-ı sabâ ûd-ı sûzî-i lale ile meclis-i sürûra buhûr içün ahkerler afrûhte ve lahlaha-kerdân-ı şimâl sebeb-i tîb-ı meşâm ve tayîb-ı nişûmen-ı bihişti-makâm içün anber-sarây-ı mücmere-i Şekayik-i Nu'maniye'ye endûhûte eylemiş idi.

Beyt

Bûy-i ân mey âyed ez-lutf-i hevâ k'ender çemen
Mürde ra gonce bahşed kuvvet-i neşv u nemâ.

Ve mutribân-ı hoş-nevâ-yı belâbil ve nağme-sarâyân-ı mülâyim-sadâ-yı anâdil tefrih-i havâtr-ı ehl-i dil içün gûl-i şebnem-dideden def-i pür-celâcil-i der-gef ve hüzeyr-i nesîm-i seherî ve sarîr-i evrâk-ı şecerî sahîfe-i sîne-i pür-elemden nakş-ı gamî mahv ve ber-taraf etmiş idi.

Beyt-i Arabî

Ve'r-rûdu mine'l-inâ ğannen
Min fartin teferrede'l-belâbilu

Ve ol sultân-ı gâzi bu mûlk-i meçâzide gâyet hüsni mu'âşeretden ber-haseb-i iktizâ-yı zamân ve ber-mûcîeb-i devâ'i-i sa'âdet-nişân ol bezm-gâh-ı nişât ve nûzhet-gâh-ı inbisâtda mücâhidân-ı zafer-şî'âr içün bir mecmâ'-ı rengîn ve bir meclîs-i hüsrev-âyin tertîb ve tezyîn buyurub serâdikat-ı azamet ve ikbâl ve serâ-perde-i şevket ve iclâli nûzhet-gâh-ı çemen ve nazar-gâh-ı muhadderât-ı gülşende ser-efrâz ve şîr-i dilân-ı me'ârik-i cihâda atâyâ-yı kûs-i hoş-dili ve dûst-kâmi ile ikrâm ve i'zâz eyledi. Enâmil-i mücâhidîn ki misâl-i madrab-i ubûdu hem-vâre terk-i can-ı küffâri dârib ve pençe-i şîr-i merdân-ı dîn ki mânenâ-i deste-i dûd tâ seg-i fark-i düşmânâna gâlib idi. Ol bezm-i işretde dest ve pençe-i mutribân gibi gerden-i âlât-ı surûda hamâil ve keff-i derbâ bistât- mübârizân neke-hem-vâre rûz-i ma'rekede sağır hâli gibi siper-i zahm-i mihnet idi. Ol vakitde misâl-i cam mina tulâ-yı musaffâ ve sim-i mezâhib-i sahbâdan hâmil olub şehye ve suheyîl ciyâd-ı feryâd çekâçâk-ı istine ve rûmâh ol vakitte zenzeme-i ceng ve ûd üzre hoş-nevâyi ile âvâz ve andelibân ve kumârî şâh-sâr-ı surûde surûd-ı hod-sitây iye âgâz eylemişler idi.

Beyt

Seyhe-i ebres tû der ham gerdûn çûn şeb
Gulğul-ı bezm tu der mahfel-i keyvân bâsed

Cünki iktizâ-yı nezâket-i mîzâc-ı zamân ve istidâ-yı letâfet-i mevsim-i gûlistân ile ol sultân-ı âli-şan-ı şâd-revân-ı kâm-râni ve şevket ve hiyâm-ı haşmet ve kudret ile misâl-i gûl-i sad-berk fezâ-yı dil-gûşayı Bursa'yı ârâste ve erkân-ı devlet ve a'yân hazretine aded-i kevâkib-i âsumânî ve şumâr-tevâli-i metâlî-i zamânıdır. Ufuk-i şehrîstan-ı çimen ve devr-i dâire-i kişver-i mesûr-i gülşende merâtib ve menâsibine göre birer mahall-i münâsib pirâste buyurdu. Mâşâallah arsa-i rûy-i

zemîn ve harîm-i hilâfet-âyînde mecmâ'-ı kevâkib-i mes'ûd-âsâ bir mu'asker ve mahzar peydâ ve hâtr-ı gûşâde-i erbâb-ı keşfde misâl-i cem'iyyet-i me'âli-i kûdsiyete kemâl-i intizâm ile hüveydâ oldu.

Beyt

Şod harîm-i dergeh-i u mecmâ'-ı ikbâl u baht
Şod zemîn u âsîfâneş ma'den-i cah u celâl

Baht-ı mukbilândan hümâyûn ber-rûz-i firûz ve şevk ve muvâsalat-ı ma'sukandan efsûn bir sa'at-i behrûzda ol sultân-ı zî-şân cem'iyyet ve mülâkat-ı rasûlan-ı mülük ve selâtîn ve iclâs-ı feristâdegân-ı erbâb-ı mülük ve dîn için ol nûzhet-gâh-ı sipâhda bir encümen-i dil-nişin ve bir nişîmen-i nazenîn ta'yîn ve havâşı serîr-i şâhî ki asl-ı hilkatden ziyûr-ı adl ve ihsân ile müzeyyen idi. Tekellüfat-ı zâhir ile hilye-i zer ve cevâhir-i zer-i murassa' ve tezyîn buyurdu.

Beyt

Cihân nîmî zi-behr-i nik nâm ist
Diğer nîmî zi-behr-i şâd kâm ist

Ve ol sultân-ı din-i Müslîmânî vakt-i çâşt-gâh-ı sultânîde bâr-gâh-ı devlet-i kâm-râni ve cilve-gâh-ı meserret ve şadumâniye hirâmân ve bâlâ-yı taht-ı sultânîde haşmet-i sultânî ve şevket ve satvet-i İskenderânî birle temkîn ve karar buyurdılar.

Beyt

Sezed ki akd-i süreyyâ felek zi-gerden-i hîş
Be-pây-i taht-i tu behr-i nisâr bi-gîşayed
Hureste rûz-ı kesi kû be-yümn-i tali'-i sa'd
Nazâr be-tal'at-i ân şehriyâr be-gûşayed

Huddâm-ı Haremeyn-i Şerîfeyn zâdehumallâhu tekrîmen ve ta'zîmen. Ve kendüye ziyâde muhabbet ve musafâtundan nâşî Sultân-ı Misir'in rasûlunu rusûl ve vâridîn-i sâireden ehakk ve ekrem ve sulûk-i âherin sanâdîd elçilerinin cümlesine takdîm ve mura'atında mubâlağa ile ta'zîm ve tekrîm eyleyüb rasûl-i mezkûr dahi Sultân-ı Misir'in nâme-i mestûrunu adâb ve erkân ile muvâcehe-i sultâna teslîm eyledi. Ve huyûl-i Süleymanî kîsmîndan âhu-çeşm ve mâhi-dem u mûr-meyân ve gûrsûm çendân-ı esb-i Arabî ve bedâvi ve sâir emti'a-i girân-mâye-i Misri ve akmiş-e nefise-i İskenderî ve ecnâs-ı nefâyis ve garâyib-i sultânî huzûr-ı hümâyûna arz eyleyüb ba'dehu mülük ve hûkkâm-ı sâirenin elçilerini birer birer piş-gâh-ı sultânî'den güzer ve piş-keşlerini teslimden sonra vüzerâ ve erkân-ı devlet-i sultânînin piş-keşlerini dahi tertîb-i merâtîb ve menâsib ile arz eylediler. Cümleden biri Rûmeli'nin ümerâ-yı izâmından olan Evrenos Beg'in hedeyâsını ki meyân-ı ümerâ-yı mûcâhidânda sâhib-i rütbet-i külli olmağla evvelen yüz aded gûlâm-ı Yûsuf-nejâd ki her biri reşâkat-ı kadd sabâhat-ı hadd ile bir timsâl-i serv-âzâd ve misâl-i gûl-i nev-sıkûste bâ-midâd ki eger Azîz-i Misir anaların hüsн-i dil-fîriblerini görseydi mânend-i Züleyha inân-ı ihtiyârı elinden gider idi. Ve yüz aded dahi kenizek-i ebkâr-ı kevâib-i peri-çehre ve müşkin-ı devâyib ki fî'l-meseli eger zûhre-i

zehra bir gün ol mahrulerin meyâne-i mecmâ'ına üftâde olaydı mânen-i şu'a âf-tâb-1 serâsim'e olub zîr-i palarına ser-nihâde olur idi. Zikr olunan yüz aded memlük mahsûd-i mülükün her on adedinin elinde tulâ-yı mesbûk-i Mağribî'den zer-i meskûk ile ber-i sîm-i tabak-1 ser-sâr ve on aded گولام-1 aherin dahi ellerinde birer tabak-1 sîm'in nakra-i sikke-dâr-1 tamâm-ayar ki nâm-1 nâmî-i sultân gâzî ile nâm-dâr idi. Ve seksen aded گولام-1 aherin ellerinde nakre-i hamdan meşrabe ve ibrik ve kâse ve kadeh-i zerrin ve piyâle ve cam-1 murassa' ki ta'bîrden bîrûndur. Gûyâ ol mecmâ'-1 hümâyûn kalellâhu sübâhânehu ve teâlâ azze ve celle "yetûfu aleyhim vildânum muhâlledûn bi-ekvâbin ve ebârika ve ke'sin min ma'in"⁵³⁴ hakîkat kelâm-1 hikmet-âyininden âlem-i sûretde bir timsâl olub âşina ve bigâne den ol vaz'-1 pîş-keş-i pâdişâhâne ve ol mücâhid-i âli nûhmetin nesâr-1 teberrükâtını her kim gördü ise hezâr zebân ile tahsîn ve uluvv-i himmet ve semâhetine aferin eylediler. Ve Evrenos Beg'in o güne servet ve tevânatayisinden ol sultân-1 bûlend-ünvânın nâmus-i himmet ve haşmet ve menzilet-i kudret ve şevketi cümelenin ma'lûmi oldu.

Beyt

Be-sâkinân-1 zemîn kerde end bang u nîdâ
Mücâvirân-1 felek fanzur u ile'l-âsâr.

Cünkü âyin-i pîş-keş ve nesâr itmâma resîde ve bisât-1 hân-1 in'âm ve it'âm keşide oldu. Elvân-1 ni'met-i bihiştiyân ve esnâf-1 et'ime-i nev'-i insan bir rütbeyle bâliğ oldu ki gûyâ âsumândan mâ'ide-i Musa sofra-i zemîne nâzil veyahud hân-1 Halîl'i irs ile pîş-gâh-1 sultân-1 âgâha vâsil oldu. Çünkü meclis-i mu'âşeret ve meserret ve sohbet ve huzûr ve muvâneset hûsn-i hitâm buldu. Rasûlân-1 mülük ve hûkkâma mûrâca'ata ruhsat ve etrafındandan gelen müsâfirâna dahi mu'âvenete icâzet verilib Evrenos Beg'in getürdüğü mecmû'-1 teberrükât ve tuhaf ve cevâhiri ve ğulemâni bi't-temam Mîsr'dan gelen elçiye in'âm ve sultân-1 Mîsr'dan gelen atları dahi Evrenos Beg'e ihsân eyledi. Ve mülük-i sâirenden hedâyâ ve saçuları temamıyla ulemâ-yı kirâm ve meşâyîh-i izâma ve sâir ehlüllâha taksim buyurub bir fûlûs-i ahmer ve bir re's esb ve ester ve ecnâs-1 sâireden kendüleri içün ka'a kabûl eylemediler.

Beyt

Bâ-vücûd-i cûd-1 tab' u hûsn-i ahlâkeş çû hulk.
Her dûra gûl-zâr-1 lutf ebr-i ihsân yâfte
Kîssa-i Yûsuf cihân derka'r-i câh endâhte
Nâme-i Hatem felek der-tayy-i nisyân yâfte.

İstifâ-yı merâsim ve läyim-i arûsunu ve meserret ve istiksâ-yı levâzim-i işaretten sonra taht-1 âli-baht-1 kavuside Bursa Kadısı ve sair ulemâ ve kudât ve ümenâ ve mu'temidân ve sikâtdan bir cemâ'at ile hâfile-i cemîlesini hem-râh ve a'yân-1 devlet ve cahidân-1 Mîr-i alem Aksungur Ağayı menkûhasıyla ve Şeh-zâde Yıldırıム hân'ın dâyelerinden ba'zi resim ve râh bilür mu'teber hatunları ve huddâm-1

⁵³⁴Ölümstüz gençler yanlarında, baş ağrısı ve dönmesi vermeyen bembeyaz bir kaynaktan doldurulmuş kâseler, ibrikler..., Kur'an-1 Kerîm, Vâki'a, 17-18.

havâssdan ba'zını intihâb ve memleket-i pederîden harem-sarây-ı şeh-zâde-i serîr-i Kayseriyye nakl-i arûs içün ta'yîn buyurdu. Germiyânoglu dahi Kütahiye tertîb-i meclis velime-i nikâh ve tensik-i encümen-i meserret u efrâh etmekle feristâde-gân-i sultân ve cemâ'at-ı hâtyâن Kütahiye'ye bir merhale karîb ber-cây-ı Hurrem'de nuzûl eyleyüb Germiyânoglu dahi havâss-ı erkân ve âmme-i ekâbir ve a'yâni istikbâle ta'yîn ve ihtiram-ı temam ile takdîm-i merâsim-i nuzul kudûm-i ikdâm ve vazîfe-i i'zâm ve tarîka-i iclâl ve ikrâmda mübâlağa ile ol rasûl-i huçeste-nuzûlun pür-vebâl tâir-i kudsî mevâridini gerd-i râhdan pâk eyleyüb dedi ki

Beyt

Merhaba tâir-i ferruh-pey ve ferhunde-peyân
Hayr makdem çi haber yar-ı kûca râh kudâm
Yâ'Rab in-kafile ra lutf-i ezel bedraka bâd
Ki ez u hasm be-dâm âmede ma'sûka be-kâm

mazmûnu üzre huddâm-ı sultânının her birini esnâf-ı eltaf-ı gûna-gûn ile memnûn eyleyüb istirahat-ı metâ'ib-ı râhdan sonra bir rûz-i fîrûz ve bir sa'at-i behrûzda istikrâr-ı velime-i nikâh içün bir meclis-i âlî tertîb ve feristadegân-ı sultânın sağır ve kebîrini hil'at-i fâhire ile ilbâsiyle tatyâb eyleyüb cümlesini mahsûd-ı akrân ve her birine şerbet-i hod-gâmi ihsân eyledi. Çünkü ol mahtûbe-i hücre-i eyâlet ve mahcûbe-i hodr-i câh ve celâletin eyyâm-ı teslîmi itmâma resîde ve hengâm-ı techizî encâma keşîde oldu. Germiyânoglu duhter-i pâkize-gûherini kavm ve kabilesinden dûr ve müfârakat esnâsında murâkabet ve gam-güsâri ve nigeh-dâri ve ri'âyet-i hâtırı içün kendü huddâm-ı havâssdan Paşacık nâm mu'temedi ve eyyâm-ı sabâdan ol gûher-i sadef-i ismeti terbiye eyleyen menkûhasını ma'an ta'yîn ve mühimmât-ı hassasının zîmâm-ı ihtiyârını anların kabza-i iktidârına tefvîz ve Bursa Kadısı huzûrunda Şeh-zâde Yıldırım hân'ın mürebâbileri olan Aksungur ve menkûhasının yedlerine teslim-i Şer'i eyledi.

Beyt

Yâ Rab ân tevekkül-i handân ki superdî be-meneş
Mî-sipârem be-tu ez-çeşm-i hasûd-i çemenes

mazmûnuyla surûlda âğâz eylediler. Çünkü ber-haseb-i ma'hûd ve kanûn-ı mev'ûd Kütahiye ve Simav ve Eğrigöz ve Tavşanlu Vilâyetlerini duhter-i mezbûreye cihâz olmak üzere Sungur Ağa'ya rucû' ve mefâtih-i kilâ'ı teslim ve mûmâ-ileyh dahi zîr olunan şehrâlere kendü tarafından birer mu'temed adem zabit ve ta'yîn eyledi. Çünkü ol nev-arûs-i dûdmân-ı devlet menzil-gâh-ı şeh-zâdeye duhûl ve harem-sarây-ı muvâsalata mevsûl oldu. Şeh-zâde-i âf-tâb-ı eşrâfinâ sadef-i burc-i şerefde mânenâde-i dürr-i yekât ve misâl-i kevkeb-i nehâri mesned-i serveride bî-çift ve hemta idi. Bu takrib ile ber-muktezâ-yı hikmet iktizâ-yı kalellâhu sâbhânehu ve teâlâ "ve ce'alnâ lehüm ezvâcen"⁵³⁵ üzre bir ah-ı tala'at ile ihtiлат ve izdivâc ve âmîzes-i şir ve şeker-misâl bir şîrin-leb ile ittisâl ve imtizâc eyledi. Gûyâ ki şeh-zâde-i âli-nejâd deryâ-yı

⁵³⁵ Onlara eşler verdik. Kur'ân-ı Kerîm, Ra'd, 38.

ask mahbûb-i canide lem'a-i berk-i yemânî eyledi ki dide-i emânide te'bide olmayla
âgâz veya işrâk-ı nûr-ı muhabbet idi ki tavr-ı tecelliide temâyül-i ihtiraz eyleyüb
kevkeb-i ferhûnde-i âsumân bir burcun derecesinde zûhre-i peri-çehre ile iktirân
belki mihr-i münâr-i felek-hâmet halvet-hâne-i harîm-i ismetinde derîce-i subh-i
devletden nûmâyân ve a'yân-ı âlemiyân üzre tâbân oldu.

Beyt

Habbezâ zîn-i sürür-ı işaret u sûr
Geşte çesm-i bed-ez-harîmeş dûr
Mutrib-i bezm-i bülbül sermest
Gül be-raks-ı sabâ feşâned dest
Ez-nihân-hâne eş-perî rûyân
Cilve-i husn ra şûde cûyân
Her gedâyi mümetti' ez-dîdâr
Dest-i şeh hem be-gerden-i dil-dâr.

Ve ol meclis-i iş ve şadumâni ve ol sohbet-i mu'âşeret ve kâm-rânide
sultân-ı gâzî afâyif-i muhâdderât-ı hicle-i hilâfet ve serâ-perde-i şerâfetden birini ki
nev-bâde-i nihâl-i sultânî veya küre-i gülistân-ı hânedân-ı Osmâni idi. Karaman
hâkimi Ali Beg'in izdivâcına namized buyurub ilkâ-yı ülfet ve hem-hânegi ve ref-i
huceb-i bîgânegi için anı izz-i müzâheret ile meşmûl-i luf ve ihsân eyledi. Zira ol
sultân-ı zîşânın Ali Beg'den terakkub-i ihlâs ve hizmet-kâri ve vezâyif-i ta'at-
güzâriye ümidvâr idi. Lâkin âkîbet hilâf-ı me'mûl bir zelle sudûr edüb cezâ-yı fî'lî ile
mucâzat olundı.

Beyt

Bâ-her ki bi-nemûdem vefa dîdem cefâyî âkîbet
Şükür nekerd ez-hîç ger-in baht-i nâ-hoşnûd-ı men

Onikinci Hikâyet

780 (1378-1379) tarihinden 786 (1384-1385) tarihine gelince Anadolu
memleketinde Begşehri ve Seydişehri ve Yalvaç ve Karaağac ve Isparta ve
Rûmeli'nde Manastır ve Pırlique ve Karlılu fütûhâtın beyân ider.

Li-müellifihi beyt

An ra ki hakk mu'nîn şod ve ikbâl yaverast
Her basar-ı teş nişâne-i yek feth-i digerest

Çünkü humâ-yı feth ve ikbâl anların ser-i cibâl-i hânedânlarında âsiyân ve
tâir-i ferhunde-bal te'yîdât-ı zül-celâl o kâr-ı unekâ matâr-ı düdmânlarında kabûl-i
sukûn ve itmî'nân eyleye. Her maksad ki nihân-hâne-i gaybden müsâ'adet-i kuvvet-i
sa'âdet ile fezâ-yı şehâdetde rû-nûmâ olur. egerçi ol sûret-i te'yîdide zâhir bîne bir
matlab-ı cedid görünüyor. Amma hakikatda ol matlab-ı a'lâ bir âher maksadın bâ-is-i
temhîd-i mukaddimesi olub matlab-ı ülâdan ecel ve evlâ ve mesâbe-i te'lîf-i kayâsira
ile müsta'kâb-i fevâyid-i kâ-yuhsa olur. Nitekim ol şehriyâr-ı vâlâ-tebâra bir sûret-i
muvâsalatda ki Şeh-zâde Yıldırım Bâyezid ile Germiyânili hâkiminin sabiyyesi

beyninde vâki' olup bu kadar şehr u vilâyet duhteri ile âmâde ve feristâde eyledi. Ve hâlikat üzre damadına vermiş idi. Çünkü şeh-zâde-i cihân-gür gûş-i îlhâm-pezîr ile va'de-i sîdk-ı kalellâhu sübâhânehu ve teâlâ "ve'adekumullâhu meğâniime kesîreten te'huzûneha fe-accele leküm hâzihi ve keffe eydiye'n-nasi anküm ve li-tekûne âyeten lîl-mü'minîne ve yehdiyekum sirâtan müstekîma"⁵³⁶ âvâzesin şînîde ve bu ma'na hâtit-ı hakâyık-ı meâsirine resîde oldu ki "haberî'n-nisâ el-heniyetü te'ayyene ehluhâ ale'l-îş"⁵³⁷ hadîs-i sahîh ve beşâret-i sarîhdir. Ve menkûha-i hümâyûn kademin meymeneti kelâm-ı fasîh ile kazîyye-i sabitdir.

Beyt

Sarây-ı cihân ra be-tedbîr bâ-nûst
Binâ-yı kerem ra be-tahkîk bâ-nîst

mazmûnu üzre ol perde-nişîn-i ismet ve mahcûbe-i tutuk-i izzetin meymeneti kudûm-ı ferhunde-rusûmu evvela temellük-i emvâl-i külli ve tasarruf-i memâlik-i Germiyânili ki ol iltiyâmin ma'iyyeti ile kavluhû teâlâ azze ve celle "ve meğâniime kesîreten te'huzûneha fe-accelelekum hâzihi"⁵³⁸ işaretî hasebince cem'iyyeti ziyâde olub ol memleketin rehgûzârında kalellâhu tebâreke ve teâlâ "ve uhrâ lem tekdirû aleyhâ kad ehâtallâhu bîhâ ve kânellâhu alâ külli şeyin kadîra"⁵³⁹ mazmûn-ı mu'ciz-nûmûni üzre mücerred letâif-i İlâhiyyenin müsâ'adetiyle nice âher şehrler dahi müyesser ve musahhar oldu.

El-kıssa: 783 (1381-1382) tarihinde ki ol sultân-ı bûlend-ünvân mülük ve hükkâmdan tevârûd eden elçilerin murâca'ata izin ve ruhsat verüb hîn-i vedâda Hamidili hâkiminin elçisine Karaman hâkimi Ali Beg'in ba'zı etvâr-ı nâ-pesendîdesi bâ'is-i şubâr-ı hâtrumız olmağla birâderimiz Hüseyin Beg kendü taht-ı tasarrufunda olan vilâyatdan Karaman hûdûduna karîb bir iki kal'a ve hisâr bey'-i Şer'iye ile bize furuht eyleyüb hakkında olan muhabbet ve meveddetin izdiyâdına bâ'is olmak me'mûl ve tarafımızdan ba'zı askeri tâifesine mahallî-ikamet ve sukûn ve memleketimizin hudûdü dahî bu takrib ile keyd-i a'dâdan me'mûn ve masûn olmak matlûbumuzdur. Ve müdde'ânın cevâbına muterakkibiz deyu lisânen tenbih buyurdılar. Elçi-i mezbûr varub peyğâm-ı hümâyûnu mîr-i mûmâ-ileye he ilâm eyledikde ol dahi Karaman ahâlisinin ekseriya ta'addî ve memleketine bî-muceb ta'arruzundan dil-gür ve rencide-hâtit olmağla iltimâs-ı pâdişâhâneyi hüsîn-i telakki ile kabûl ve sultân-ı âlî-şan ol esnâda muktezâ-yı hüsîn-i ittifâk ve müsâ'ade-i devlet ile eltâf-ı diyâr-ı Rûm ve eşref-i emsâr ve merzbûm olan Kütâhiye şehrîn seyr ve temâşasını arzusı ile ol cânîbe gûzâr eyledi. Ve şehr-i mezbûr Hamidili'ne karîb

⁵³⁶ Allah size ele geçireceğiniz bol bol ganîmetler va'adetmiştir. İnananlar için bir belge olması, sizi doğru yola eriştirmesi için bunları size hemen vermiş ve insanların size uzanan ellerini öňlemiştir. Kur'ân-ı Kerîm, Fetih, 20.

⁵³⁷ Hanımların yumuşak sözleri beylerini hayatı bağlar.

⁵³⁸ Allah size ele geçireceğiniz bol bol ganîmetler va'adetmiştir. İnananlar için bir belge olması, sizi doğru yola eriştirmesi için bunları size hemen vermiş ve insanların size uzanan ellerini öňlemiştir. Kur'ân-ı Kerîm, Fetih, 20.

⁵³⁹ Bundan başka sizin gücünüzün yetmediği fakat Allah'ın sizin için sakladığı ganîmetler de vardır. Allah her şeye Kadir olandır. Kur'ân-ı Kerîm, Fetih, 21.

olmağla müşârûn-ileyh Hüseyin Beg tevecçüh-i hümâyûni kendü memleketinin kasdına haml eyledi. Halbuki mîr'ât-ı zamîr-i sultânîde ol sûret bir vecihle cilve-ger degil idi. Amma mîr-i mezbûrun zann-ı fâsidi mûcib-i devâl oldu.

Lâ cerem, havf-ı nehzat ve bîm-i satvet-i sultânîden izhâr-ı hulûs ve kemâl-i mutâvaat ile rikâb-ı müstatâbe bir âdemini irsâl memâlik-i Hamidili ve ba'zı kılâ'ını teslime rizâ-dâde olub bu ma'nâ mülk-i hâtr-i pâdişâhiye bâ'is-i inbisât olmağla bir kaç şehrî harîd ve furuhtuna sarahaten mûbâşir ve mûcâhir olub haber gönderdi ki Begşehri ve Seydişehri ve Yalvaç ve Karaağaç ve Isparta'yı bey'-i Şer'i ile mûbâyaaya tâlib ve râgîbiz. Hüseyin Beg dahi husûs-ı mezbûrda sebkat etmiş idi. İnan-ı ihtiyârı va'de-i ma'hûdeden munsarîf edemeyüb hâh ve nâ-hâh bilâd-ı mezkûreye vekîl-i sultânîye bey'i Şer'iyye furuht ve ol yerler dahi mülkiyet-i Şer'i ve saltanat-ı tav'i ile nüvvâb-ı kâm-yâba mensûb ve meded-i baht-ı mes'ûd ile o gûne bilâd-ı rânâda dahi livâ-yı saltanat ve ikbâl mensûb olub ol şehriyâr-ı vâlâ tebâr emlâk-ı cedîdin fevzinden sonra dârû'l-mûlk Bursa'ya avdet ve nûzhet-i hâtr ve nusret-i vâfir-i bâtim ve zâhir ve sohbet-i ehlü'llâh ve havâss-ı ibâdullah ile evkât-gûzâr olub 784 (1382-1383) senesi şühûrunda kânûn-ı mu'tâd ve iktizâyi tabî'at-ı mâder-zâd ile hâtr-i kudsî menâzırında merâsim-i cihâda ikdâm-ı tam ve Rûmeli'nde ba'zı bevâis ile Manastr ve Pirlipe ve tevâbi ve ol vilâyâtın dâ'iye-i fethi sûret-nûmâyı zuhûr olub ol mesâkin-i tayyibenin arşasını vûcûd-ı habâset-âlud-ı küsfârdan musaffâ ve ilâyi a'lâm-ı Şer'iât-ı garra içün Rûmeli sipâhilerinin mahiyeti ile Emîru'l-ümerâ Gâzî Tîmûrtâş'ı me'mûr ve mîr-i mezbûr ber haseb-i işâret-i sultânî ve azîmet-i takviyet-i dîn-i Müslimânî ile vilâyât-ı mezbûrenin gazâ-yı bilâdına mûteveccih ve câzim ve asâkir-i mûcâhidân-ı nusret-me'âsîr ile ol medâyin-i ma'mûrenin teshîrine âzîm oldu. Evet ibtidâyi emirde Pirlipe şehri gurûbuna nuzûl ve sûr ve hisârimi sipâh-ı nusret-penâhi İslâm ile mahsur eyleyüb muhâfizân-ı hisâr-ı mezkûr mukaddemât-ı aklî takdîmi ile kelimât- sulh ve emâni der-meyân ve şehir ve kal'ayı teslim eylediler. Ba'dehu bir mikdâr asker ile Manastr'a nuhdet ve âmî dahi muhâsara ve bir müddet hisâr-ı mezbûrun derbendinden bir vecihle gûzer ve fethi müyesser olmayub mîr-i mîrân-ı mûmâ-ileyh guzât-ı İslâm'a emr-i fetihde tevbîh ve ikdâm eder idi. Akîbet içtihad-ı tamâm ve sa'y-ı nusret encam ile cemâl-ı şâhid-i fûtûhât-ı ceyb-i ictihâddan rû-nûmâ ve darb-ı tîg-i cihân-gûşâ-yı mûcâhidân ile ve kişver dahi musahhar-ı dîn-i Nebevî ve ol şehri rânânm dahi bâm ve deri mahfûf-i zuhûr-ı nûr-ı millet-i Mustafâvi olub kös-i nâmus-ı ilâhi gûş-i nâkûs-i melâhi ve menâhîyi âzân-ı izâ'n ve isgâ-yı kelime-i tevhîd ve imân ve zebân-ı tîg ve sinan ilkâ-yı nûr-ı şehâdet ve tehlîl ile sîne-i tîre dilân-ı pûr tadilîde cevelân eyledi.

Beyt

Şude Rûmh-i tu kîlîd-i derân feth u zafer
Dem-i tîg-i tû sabâh-ı şeb-i kûfrest u dalâl
Gerd-i hayl-i tû şude dîde-i nusret râ kuhul
Per-i tîr-i tû şode târ-i nusret râ bâl.

Memleket-i Manastır Rümeli'nde bir şehr-i dil-pezir ve vilâyet ve nevâhisî ni'met-i elvân ile memlû' ve menâfi' ile bî-nazîr idi. Hayta-i dâire-i İslâm ve havza-i ehl-i mâmâna müyesser ve leşkeriyân-i mücâhidân ganâyim-i sâmit ve nâtik ve meğânim ve teberrukât-ı lâyık ile fâiz ve fâik oldular. Ba'dehu vilâyet-i İslilib ve Karlıili teshîrine azîmet ve ol vilâyatmâ ahâlisini tîziye silk-i inkîyâda duhûl ve tavk-ı ezâyi cizye ve harâci kesîrden imtisâle kabûl ve ol vilâyatî müzâhamet-i mühâlifândan pâk ve sâf ve Manastır ve Pirlipe'ye muzaф eyleyüb ol yerlerde dahi şî'âr-ı İslâm aşikâr oldu. Ve ba'dehu hemâni ol leşker-i muzaffer ile Selânîk ve tevâbi-i semtine müteveccih ve iki üç gün kadar ol hisâr üzerinde muhârebât ve mukâtelât-ı mütetâbi' olub âkîbet Tîmûrtâş hisârı mezbûr-ı âhenin-i divarın kèsret-i leşker-i eşrâfrûndan nâşî teshîri havsala-i iktidârîndan ziyâde ve tedbir-i teshîri müddet-i medîdeye muhtaç olduğun istifham ve guzât-ı İslâm'a dahi Manastır ve Pirlipe mukâtelesinden âzâr-ı bisyâr reside ve su'ûbet derbendden dahi ziyâde zahmet-keşîde olmalarıyla Selânîk hisârından kalkub tevâbi' ve levâhikmî tebâiyyet-i İslâm'a da'vet eyledi. Mutava'at-ı hizmet-kâriyyeye meyl eyleyenleri ni'met-i emn ve emân hoşdil ve şâduman ve temerrûd ve muhâlefet edenler ehil ve iyâlini esir ve nehb ve gâret ile ahvâllerini perîşân eyleyüb sayt-ı celâdet ve merdâneligi ile tamâmî-i vilâyat-ı Frengler reh-nâk oldu. Ve 780 (1378-1379) senesi şuhûrunda ol sultân-ı gâzinin mirât-ı zamîr-i münâfrînde ma'reke-i meğâzide cevelân etmek dâ'yesi cilve-ger olub Rümeli'nin ba'zi bilâd-ı küfrîsine niyyet ve dâru'l-mâlik Bursa'dan şevket ve iclâl ile nehzat eyledi. Ve ol azîmetin sevk-i şevki ile deryâdan ubûr ve sa'âdet ve ikbâl ile dâru's-saltanat Edirne'ye sâye-endaz-ı iclâl olub erkân-ı devlet ve a'yan hazretleriyle mecâmi'i muhâverat ve meçâlis-i müşâveratda ittifâken hem-civâr olan mülük-î küffârın her tarafдан gazâsına müteallik mükâleme ve cebâbire-i ehl-i küfr ve dalâlin her biri nâ-meded ihlâk ve istihlâk olub erbâb-ı salâhin ittifâki re'y ve tedbirî muktezâsi ve ol sultân-ı sâhib-i re'y ve şimşirin tedbir-i dil-peziri iktizâsına bu ma'na muttefekun aleyh oldu ki Vilâyet-i Bosna ve Diyâr-ı Arnavut hâkiminden gayri kurb-i civârdâ sâhib-i iktidâr bir kimesne kalmadı ki el-yevm gerden-i mutâvâati siâsile-i harâc-güzârîden keşîde eyleye ve anlarım kahr ve refînde ve bizzat hareket-i hümâyûna muhtâc ola. Lâkin çünki ol iki memleket dahi su'ûbet-i müdâhil ve mubâ'adet-i menâzil ve merâhîlinden nâşî ve ahâlisinin dilâveri ve istihkâm-ı kilâ' ve hisâri sebebiyle def'a-î ülâda râyet-i mansûre-i sultânî bî-imtidâd-ı zamân teshîrine imkân ve sâir vilâyet-i küffâra nisbet ile ve suhûlet ile mahkûm-i ahkâm-ı İslâm olmak tîziye mutasavver degildir. Ancak muktezâ-yi hal-i vakte göre pâdişâh-ı âlem-penâh bu sene-i mübârekede taht-ı saltanatda müks-i ârâm buyurub ba'zi bende-gân-ı gûzîn ve hâdimân-ı dîrin-i sadâkat-âyînden ki kirâren ve mirâren şedâyid-i umûr-ı dûnyâ ve din-âzmûde olanlardan intihâb ve her sene ol iki memleketden birinin teshîrine ta'yîn buyurub ve mukaddemâ bir mikdâr guzât-ı tahrib-i mülke tahrîs buyurula ki fâtihân-ı bilâdin kanûn-ı mu'tâdları budur ki dehkan-ı kârdân-âsâ bir sene ricâl-i cidâlin nihâl-i a'lâm ve rimâhları ser-zemîn a'dâ-yı dine garaz idüb kader-i makdûr usûl-i devha-i küfrî bîh ve bûnyâdından bir kende ve anların tâvd-ı râsîh şîrk ve ilhâdların menkûs ve perâkende ederler. Şayedî

ki mûrûr-ı eyyâm ve şuhûr ile semere-i tevhîd ve imân zuhûr eyleye. Nitekim demişler

Beyt

Zı-bağı ki pîşiniyân kâştend
Pes âyendegân meyve berdâştend

Ya'n

Mukaddemâ gelen ukelâ âkîbet-endîşlik edüb bağ ve bağçe dikdiler, sonra gelenler meyvesiz zevklendiler.

Bu mukaddemâta binâen şehriyâr-ı vâlâ-tebâr taht-ı âlî tahtunda sa'âdet karar ve Tîmûrtâş Beg'i tamâmî-i askeriyân-ı mübârizân ve şah-suverân-ı rûz-i meydân ile Arnavutluk gazâsına ta'yîn ve müşârûn-ileyh dahi azimete şûrû' ve ba'zi kilâ'a müteveccih ve askeri tâifesini nehb ve gâret etrâfa me'mûr ve kendûsi ba'zi kimesne ile kilâ' ve hisârim fethi tedbirî ile mesrûr olub egerci olmemleketin metâ'ib ve mesâ'ibi hadd-i takrifden fizündür. Amma hemîse kuvvet-i firûzi-i millet-i İslâm'a müdâfa'at-ı şîmşîr ve metânet ve hisânet-i tedbîrden dahi efzündür. Âkîbet humâ-yı bûlend-pervâz-ı ikbâl ve meded-i "himmetü'r-ricâli tekla'u'l-cibâle"⁵⁴⁰ ile su'ûbet-i cibâl-i şâhika ve tellâlda vâki' husûn ve kilâ'-i âli-mebâni kabza-i tasarruf-i eymâna musâhhar ve muasker-i mücâhidân kesret-i cevâri ve گilmân ile nûmû-dâr-ı cennet-i ridvân ve mâlik-i emvâl ve ganâyim-i bîhad ve pâyân oldilar. Ve cevâri ve گilmânun humsumu rikâb-ı müstetâb içün mazbût ve memleket-i mezbûrenin ekser hükkâmını cizyeye merbût eyleyüb ol yerlerin medâhil ve me'âbirini ki meğâlik-i su'ûbet ile mesdûd idi. Asâkir-i İslâm'in mûrûr ve ubûruna suhûlet içün dil-hâh üzre gûşâde eyleyüb cem'iyyet-i hâtırı ve asker-i nusret-meâsir ile rikâb-ı kâm-yâba mûrâca'at eylediler.

Beyt

Memleketi ra ki bu kahr mîve şeb-hûn berû
Beyda-i sahn-i felek der-kef-i devrân şikest
Çerh be-dahl-i cihân mâl-i tûra şûden zamân
mâl-i zamân ber-felek ez-reh-i noksan şikest.

Ve sene-i mezbûre zemistânında itmâm-ı azîmet-i gazâ ve cihâd ve istiftâh-ı mu'azzemât-ı bilâd-ı ehl-i ibâd içün hizmet-i sultânîde mulâzîm oldilar. Vakta ki mevsim-i bahar hureste-âsâ resîde ve arsa-i gîti tekrar avâza-i siyah hezar gûş âlemine bu sada-yı pûr-nevâ-yı şînîde etdirdi ki

Beyt

Haymehâ-güsterden ezhâr-ı ber-etrâf-ı deş
Goncahâ çün kâsîrâtû't-tarfi fi tahti'l-hiyâm

mazmûnu üzre ol sultân-ı gâzî âsiyab-ı meğazi ile temâm-ı sipâh-ı Rûmeli ve Anadolu ma'îyeti ile Tîmûrtâş Beg'i Bosna eyâleti fethine ser-askerlige me'mûr ve mezbûr dahi mesrûren müteveccih-i cihâd ve gazâ olub vilâyet-i Bosna diyâr-ı

⁵⁴⁰ İnsanların himmeti dağı ortadan kaldırır.

Hersek'den akreb olmağla evvelâ Arnavutluk semtine sür'at ve revende ve her ne mahalle reside oldu ise dest-i garat ile bilâ ta'b dest-i tasarruf-i İslâm ile güşâde ve reh-gülerde vâki' ba'zı kılâ'ı muhâsara ve mukâtele ile hayta-i teshîre keşîde eyleyüb ekser memâlikini yağıma ve târâc ile harâb ve meçâri' giâdir ve ebna nûmûdâr-ı sîrâb ve ba'dehu diyâr-ı Hersek'e pûyân ve ol memleketi dahi ateş-i nehâb ve garet-i sûzân ve گانایم-i bî-hadd ve pâyân ile ferâh-nâk ve handân oldular.

Netice-i kelâm; Guzât-ı İslâm Bosna eyâletinden edâf-ı mudâ'af cevâri ve ğulemân-ı sîm-endam ile nâîl-i merâm oldular ki, her biri hüsâni hisâl ve letafet-i cemal ile memâlik-i küffâr-ı sâirenin üsârâsına kiyâs-ı kıymet ve bahâda biri on yerine ad olunur idi. Bu ganîmet ile cümle-i ümerâ ve serdârân fevâid-i dînî ve dünyevîden behremende ve mansûr ve hursende avdet ve dâru's-saltanat Edirne'de atebi' bûsi' sultân-ı kâm-rân mazhar-ı lutf ve ihsân oldular. Avdet-i askerden sonra Bosna ve Hersek vilâyetlerinin cümle-i mülük ve hükkâmi kabûl-ı zimmet-i her-sâle ile dergâh-ı cihân-penâha arz-ı ubûdiyyet ve âdemler irsâl eylediler.

Onuçüncü Hikâyet

Sultân Murâd-ı sâhib-i adl ve dâdun sağır oğlu vâlid-i mâcidinin گiyâbında akd ve Bursa'da taht-ı saltanata cüllüs iddiâsi ile isyân ve ol pâdişâh-ı gayret penâh seferden mûrâcadat ve muktezâyi "Innehu la yühibbu'l-fesâd"⁵⁴¹ üzre des'i fitne-i evlâd tedarikin beyân ider.

Kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "innemâ emvâlüküm ve evlâdüküm fitnetün vallâhu indehu ecrum azîm"⁵⁴² fehvâ-yı hakâyık müeddâsından âyine-i kalb-i selîm ve mirâf-ı tab-ı müstakîme bu ma'na cilve-nûmâ olur ki egerçi sûret-i zâhirde meyl-i hâtr-ı ferzend ve mâla ziyâde olur ammâ âlem-i ma'nâda bu iki tealluk-ı sûrî mücîb-i mihnet-i bi-şumâr belki sebeb-i fitne-i rûzgârdır.

Beyt

Adû-yı hîş-râ ferzend hânî
Zi-hod bigâne hisâvend hânî
Ya 'nî

Düşmenine oğul ve kendünden bîgâneyi akraba add edersin. Amma lâyîk-ı emvâl-ı tayyîbe ki bedâhat-i râyic ve râbihdir.

"Ni'me el-mâlu's-sâlihu li'r-racûli's-sâlih"⁵⁴³ muktezâsına selâtin-i adâlet âyinin mâl-ı hazâyini maûnet-i iktisâb-ı mesâlih ve indifâ-ı mefâsid ve mekâbihdir. Fe amma neş-e-i insanının meyl-i tabî'isi cüz'îden hayvanî hükmünde olan evlâd ve a'kâbidir. Lâkin şuğl-ı evkât-ı ta'at ve ibâdât ve metâlib-i ulviye ve sa'âdet-i ebediyeden hîrâmân-ı nefse bâ'is ve bâdidir. Nitekim îhbâr-ı sadâkat-âsâr-ı Nebevi (sallâlâhu aleyhi ve sellem)den menkûldur ki sahâbe-i kirâm (ridvanullâhi teâlâ aleynihim ecma'in)den ba'zisi ehl ve evlâdi muhâlefet-i dîni ve utûfet-i pederi ve

⁵⁴¹ Süphesiz Allah bozgunculuğu sevmez. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 205.

⁵⁴² ... Mallarınız ve evlâdlarınız ashında bir smamadır. Büyük ecir Allah'ın katındadır..., Kur'an-ı Kerîm, Enfal, 28.

⁵⁴³ Sâlih bir insan için sâlih mâl ne güzeldir.

ferzendifî iżhâr ile râh-ı Hakk ve gazâ-yı fî-sebîllîhâdan men'e sebeb olmalarıyla bu âyet-i kerîme evlâdîn fitne olduğunu müş'ir cümle ibâdîm evlâdi şanında şeref-yâfte-i nuzûl oldu. Kalellâhu sübâhânehu ve teâlâ azze ve celle "yâ eyyuhellezîne âmenû inne min ezyâcikum ve evlâdikum aduvven leküm fahzerûhûm ve in ta'fû ve tesfâhû ve tegfîrû fe innellâhe Ğafûrun Rahîmün"⁵⁴⁴. Ve ol güne evlâdim nûmû-dâri sultân selâtîn-i me'âdrîn-cihâd Gâzi Sultân Murâd'ın mânende-i zuhûr eylesi.

El-kîssâ: 787 (1385) senesi şuhûrunda çünki o şehriyâr-ı gazâ iş'ar-ı kanûn-ı mu'tad üzre dârû's-saltanat Bursa'dan sa'âdet ve ikbâl ile hareket ve niyyet-i cihâd ile Rûmeli'ne azîmet eylesi. Muktezâ-yı hal-i vakte göre muhâfazat-i memleket ve murâkabet-i serîr-i saltanat için ferzendifân-ı kâm-râñından Yıldırım Bâyezîd'i memâlik-i Anadolu'da Germiyânilî ve Hamidili ma'iyyeti ile makarr-ı hükûmet-i Kütahîye'ye ta'yîn ve ortanca oğlu Ya'kûb Çelebi'ye Karesiili'nî taklîd ve darû'l-mûlk Bursa'nın muhâfazatını dahi ba'zî leşkeriyân mülâzemetiyle sağır oğlu Savci Beg'e tefvîz buyurub kendüleri assâkir-i vâfir ile Rûmeli cânîbinde gazâya müteveccih olub amma ol şehriyâr-ı gayret-şî'ârin çend rûze giybeti mücеб-i küstâhi-i nufuzunu i'timâd ve bâ'is-i isâre-i mevâdd-ı fesâd oldi.

Beyt

Zinhâr ez-karîn-i bed zinhâr
Ve kînâ Rabbenâ azâbe'n-nâr

mazmûnına mûhâlîf Savci Beg ba'zî müfsidlere hem meclis ve karîb ve ber haseb-i fitrat-ı aslı kemâl-i akıldan dahi bî-nâsîb idi.

Elhâsil, mestî-i sahbâ-yı ǵurûr-i sûrfâri ve fitne-i perverî şeyâtîn-ı inse meftûn ve bed-endîşî-i eşkiya ile mahulyâ-i "eş-şebâbetu şu'betun mine'l-cunûne"⁵⁴⁵ makrûn olub bir uğurdan mûlâhaza-i iktidâr-ı cûzî ve ihtiyâr-ı pederîden ki vâlid-i mâcecidinin âf-tâb-ı âlem-tâb-ı devletinden bir pertev idi. Âkîbet dimâğında mevâdd-ı sefîh ve cunûn müteharrik ve taht-ı saltanatin dâ'iye-i istiklâliyle mütemellik olub bir gün âyin-i selâtîn üzre serîr-i kayseriyeye cülfüs ve ba'zî müfsidân ile akd-i bî'at-i saltanat me'nûs eyleyüb menâbir ve mehâfilde nâm-ı sâmîn sultânî kendü ismine tebdîle mübâşeret ve hazâyîn ve emvâl-ı sultânîyeyi itlâf ve idâ'at ve ol bidâ'at ile erbâb-ı şekâvetden bir cemâ'at tedârukûne mübâderet ve ol kavm-i eşrârm idlâliyle izrâr-ı ra'îyyet ve ahz-ı mâl-ı memlekete ichâr ve isrâr eylesi. Ve mücâleset-i nûfûs-i habîseden müvâneset-i tibâ'-i hasîse ki mûlâhaza-i avâkibden dîde-i bahti kör ve tedbîr-i salâh-ı hâl ve mâldan mehcûrdur. O güne küstâhîliği ikdâm ile "sahatû'r-Rabbi fi-sahati'l-vâlidi"⁵⁴⁶ bî-behreliden fîkr eylemeyüb vâlidine ak vâlidû'l-hisâm oldi.

Beyt

Her ki ez-düşmenân be-sâzed dûst
Felek ez-düşmenân-ı düşmen-i ost

⁵⁴⁴Ey İnananlar ! Eşleriniz ve çocuklarınızdan size düşmanlık edenler olur, onlardan sakının; ama siz affeder, suçlarını örter ve bağırlarsanzın bilin ki Allah da bağışlar ve açır. Kur'ân-ı Kerîm, Teğâbûn, 14.

⁵⁴⁵Gençlik delilîlken bir şubedir.

⁵⁴⁶Allah'ın gadabı babanın gadabındadır.

Ta zi hod-rûy-i ve hod-kâr âyi

Ger neyufî be-hod nemî âyi

Ya'nî

Her kimesne ki düşmenlerinden dûst ediniyor felek anın düşmenlerinin düşmenidir. Bir âdem ki hod-pesenlik ve hod-ârlığından düşmeye kendüye gelemez.

Vaktâ ki bu hikâyât-ı müşevveş ve haber-i muvahhişin tafsili sultân-ı âgâhin gûş-i intibâhına resîde ve ferzend-i ukûkunun hukûk-ı pederîde o güne bî-edebîgi şînîde oldu. Fî'l-fevr dârû'l-mûlk Edirne'den hareket ve Anadolu tahtı cânîbîne sur'at ile âzîm ve ol gûrûh-ı müfsidânnâ defî niyyeti ile müteveccih ve câzim olub Geliboli ma'berrinden ubûra ve Savcî Beg'e hükm-i vâcibû'l-iz'ân şeref-yastfe-i sudûr oldu ki istikbâl-i zât-ı hûmâyûn için Bursa'dan hareket ve Biğâ Kasabasına degin gelüb mahall-i mezbürde murâd-ı hûmâyûnumuz şîkâr-ı azîm ile birkaç gün tebdîl-i hevâ ve ferzendimiz dahi bulunub zevk ve safâ ile vakta ki fermân-ı pâdişâhî müşârûn-ileyyhe resîde oldu. Îşga eylemeyüb dalâl-ı kadîmî üzre emre muhâlefet ve itâ'atdan ser-keşide ve tavr-ı gûm-râhîde kalellâhu sübhânehî ve teâlâ "yunâdevne min mekânîn ba'îdin"⁵⁴⁷ âvâzesin guş-i gaflet ile şînîde eyleyüb cem'-i leşker-i müteferrikû'l-âkibe ve tehiyye-i esbâb-ı harb ve kitâlde mübâlağa eylediği rütbe-i hakîkate bâlige oldunda sultân-ı gayyûr dârû'l-mûlk Bursa'ya müteveccih ve âzîm ve ferzend-i âkinin def-i fesâdına câzim oldu. Çünkü râyât-ı nusret âyâti sultânı Kite sahrâsına resîde oldu. Savcî Beg dahi leşker-i isyân ve sipâh-ı bağı ve tuğyâni ile Nilüfer Suyu kenarında saf-keşide olub mânenâde-i şîmşîr-i meslûl mukâbele ve mukâteleye mübâşeret ve rûy-i hurşid-misâl-ı sultâne eyyâm-ı baharda berk-i kem-bekâ esâtiğ-i ázâr ve inâdi niyâm-ı fesâddan keşide eyledi.

Beyt

Der-berk bîn ki geh geh tîg efgend be-merdüm

Hâsil-ı ez-in çî bâshed nâ-pây darbuden.

Erbâb-ı ukûle muhakkakdır ki katrenin nûmâyış-ı vûcûdi mevc-i ummânın latmesini görünçeye değindir. Ve zerrenin nûmâyân olması âf-tâb-ı âlem-efrûz vûcûd-1 hâksârımı reh-güzer-i mezelletden âsumân-ı rif'ata keşide edinceye değindir.

Beyt

Vûcûd-1 zerre deryâ-yı ummân

Beher mevcî şeved her lahma pînhân

Çu zerre piş-i hurşid-i cihân-tâb

Şeved peydâ gehî vû gâh nâyâb.

Lâ cerem, ol şehriyâr-ı gayret-şî'ârin asker-i zafer-kirdârının ikdâamından ol gûrûh-ı nikbet-encâmin ikdâm-1 sebâû mütezelzil ve fi-tarfetû'l-ayn ol leşker-i mûr-misâl sadmet-i huyûl-i Süleymani'den kalellâhu tebâreke ve teâlâ "udhulû

⁵⁴⁷ ... Sanki bunlara uzak bir mesafeden sesleniliyor da anlamıyorlar. Kur'an-ı Kerîm, Fussilet, 44.

mesâkineküm lâ yahtimenneküm Süleymanu ve cünûduhu⁵⁴⁸ feryâd ve figâniyla gürizân ve pây-mâl ve şeh-zâde bu ulusun tendibâd-ı nefsi kahr ve gadab-ı sultânîden berk-i şükûfe-i seherî gibi lerzân ve cem'iyet-i leşkeri perâkendesi ki enbûh-ı zübâbdan bir misâl idi. Hubûb-ı enfâs dil-âverândan fil-hâl perişân olub şeh-zâdeyi küstâhlık ve bî-edebîliği cezâsiyla giriftâr ve vâlid-i merhamet-şî'ârinin huzûruna iñzâr eylediler. Ve kâr-hâne-i fesâdîn ser-i fitne ve ukûk ve inâdîn muharriki olan gürûh-ı erâzîlin cümlesi muâheze-i pâdişâhâne ile mu'ateb olunub ferzend-i günahkârına bi'l-muvâcehe ve bi'l-müşâfehe hitâb ve itâb eyledi. Lâkin çünki ol sultân-ı kerûm'ü'l-tab' hemîse afv ve safh-ı cemile mâil ve mehr ve atûfet-i pederî dahi merkûmun bahşayış-i günâhâna âyid oldı. Ol şehriyâr-ı merhamet-şî'ârinin mûrâdi şeh-zâde eyledüğü zelel ve hatâya mu'terif ve nâdîm olub kalellâhu übhânehu ve teâlâ "Rabbenâ lâ tuâhîznâ in-nesînâ ev ahte'nâ"⁵⁴⁹ mazmûn-ı meymûniyla istîğfâr ve tebâhi a'mâl ve kabâyi'h-i efâline i'tiraf ve ikrar etmekle afv ve avâfît-ı bî-dirîğaneye mahsûs ve sezâ-vâr görüb ve nesâyih-i müşâfîkane ve pend-i hayr-hâhâne ile müteeddbîb buyurmak olmağın .

Beyt

Der-halfem re'y-i tu cûn şod hilâf
Der-ruh-i men tiğ keşî ez-ğilâf
Ey püser-i ez-râh-i mûhâlif tebâb
Tiğ me-keş zân ki menem âf-tâb

mazmûnunca vâfir nasihatlar eyledikde şeh-zâde-i mezbûr asl-ı fitratda akl-ı vâdîden mehcûr ve mahrûm ve dalâlet-i kadîminden na't-i zalûm ve cehûl ile mevsûf ve mevsûm olmağla vâlid-i lazımu'l-itâ'asının mukâbele-i cevâbinda kelimât-ı küstâh-âne-i pûr-şenâ'ate ikdâm ve aşina ve bî-gâneye suhnâni-ı bî-edebâne zebân-guşâ-yı melâm idî. Her âyne cûn âyet-i isyân nâ-fermân-ı birâderi kavluhu teâlâ "innehu amelun ğayru sâlihin"⁵⁵⁰ nâsiye-i bahtında meşhûd ve istidâ-yı mesâlih-i mûlk ve millet ahz ve edeb-i belîgine mersûd oldı ki egerçî öyle bir evlâd-ı nûr-dîde olur. Lâkin ana ülfet ve merhametinden kat'-ı nazar-ı mûrüvvet olunub külliyyet ile dîde-i i'tibârdan sakit olur. Ve o güne mazhar-ı fesâdî şer ve darrını ibâdullahdan defî lazıim gelür. Lâkin atûfet-i cibilli ve rabitâ-i aslî henüz katl ve helâkîne ruhsat vermeyüb öyle bir asl-ı berumendin ifna ve i'damî mahmûl-i hâtîr-ı merhamet-meâsîri degil idi.

Beyt

Ab danî ki çîra çûb furû mî-ne-burd
Hayfes âyed zi rûburden perverde-i hîş

Ya 'nî

⁵⁴⁸ .. Ey karıncalar yuvalarınıza girin. Süleyman'ın ordusu farkına varmadan sizi ezmescin. *Kur'ân-ı Kerîm*, Nemî, 18.

⁵⁴⁹ Ey Rabbimiz ! Bizi unuttuklarımızdan ve hatalarımızdan dolayı muâheze etme. *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 286.

⁵⁵⁰ Süpîhesiz o Sâlih olmayan bir iştir. *Kur'ân-ı Kerîm*, Hud, 46.

Su ağacı gark etmediğinin aslı budur ki kendü perverdesi olduğu için kıymaz.

Lâ cerem, ol ferzend-i nâ-pesendin çesm-i cihân-bîniyi battal eyleyüb meyl-i âhenîn ile serrişte-i şu'a-i basarını fil-hâl kat' etdirmek üzre re'y-i münîr-i sultân karar-dâde oldu ki nazar-i akl ile mülâhaza ki nûr-i dîdede mertebe-i elem olur. Ve bu ol amelin cezasıdır ki kendü pederinin nûr-i dîdesine iltizâm eylemiş idi. Ve bu meslek-i muâheze ve mucâzatdır ki kelâm-i kadîfîde vârid olmuşdur. Kâllâhu tebâreke ve teâlâ "fe in-akebtum fe akibû bi-mislî mâ-ûkibtum bihi"⁵⁵¹ sadekallâhu'l-azîm ve bellağe Rasûluhû'l-kerîm ve nahnu alâ zâlike mine's-şâhidîn. Kâr-hâne-i saltanatda eylediği vaz'-i küstâh-âne ve ol sûretde ceza iktizâ eylesdi. Ve mücâzât-ı amel-i ferzende kanûn-i adl üzre hareket ve ceza-yı mislûn bi-misl kavlinden udûl eylemedi.

Beyt

Ne her ki şonidim der-ömr-i his
Ki bed fîl ra nikî âmed be-pîş

Ondördüncü Hikâyet

Meymenet-i kahire-i sultânî ve Balabân-ı yekin dest-i ictihâdi birle Sofya-i pür-safârin fethi ve hâkiminin leşker-i İslâm ile mukâtelesi ve asâkir-i mücâhidândan bir şahsin ihtimâmyle giriştâr olduğuun beyân ider.

Çünkü ol sultân-ı gâziye tevârûd-i esbâb-ı feth ve ikbâl ve te'addûd-i futûhat-ı me'ârik ve kîtâl ile uslûb-i gayr-i mükerrer üzre bir mûlk ve kışverin teshîri müyesser ve kılâ' ve husûn-ı küffâr tedâric ile guzât-ı İslâm'a musahhar olmada idi. Bir vakitden beru ki Lala Şâhin leşker-i guzâtı ale't-tevâli Filibe'den Sofya ve nevâhisinin nehb ve gâretine müstevli ve makâm-ı temerrûd ve inâdda olan âhâlisini asla havf ve hirâsdan hâli komadıkları ecilden tamâmî-i bilâd-ı kâfirî birbirleriyle ihtilat ve galebe-i pas ve bas ile ihtiyat üzreler idi. Ve li-hâza cümlenin mu'anidi Sofya tekvûri idi ki rûz ve şeb hisârını muhâfazaya sa'i ve memleket-i serfin istizhârı ile hem-vâre ehl-i İslâm ile ceng ve cidâle da'i idi. egerçi asker-i İslâm memleket-i Sofya ve nevâhisini ekseri nehb ve gâret ile harâb ve yebâb etmişler idi. Fe amma teshîr-i şehr bend ve hisâra mültefit olmuşlar idi. Lâkin ol kişiwer-i nâzerinin teshîr ve fethine derûni arzu-mend ve müteveccihler olub herkes tekvûr-ı mesfûrun istisâline bir dûrlu tedbîrde idiler. Zira Rûmeli'nde ol şehr-i dil-güsâ ve fezâ-yı ferâh-fezâ sayf ve şitâda selâtîn-i izam ve mücâhidîn-i İslâm'a kesret-i merâti' ve azûbet-i meşâri'den nâşî her vecihle münâsib ve sezadir. Ol hatta-i selâtîn-i izâm-ı Al-i Osmân'ın bahâristân-ı adl ve ihsânında husûsan sultân-ı selâtîn zamânında "halledellâhu zilâle hilâfetehu alâ mefârik-i ehl-i imân"⁵⁵² bir gül-zâr-ı şikufte ve handândır. Lâkin şikufteliği hemîse gülerhan-ı mah-sîma iledir. Ve meyân-ı buk'a-ı cennet-mekânda mümtâz-ı bûldândır. Amma ser ve cûy-bâri nazik-i endâmân-ı ra'nâ ve hirâmândır. Ve dil-fîribi-i sahrâsi bihişt-i mev'ûddan bir misâl ve dil-güsâ-yı

⁵⁵¹ Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynıyla mukâbele edin..., Kur'ân-ı Kerîm, Nahl, 126.

⁵⁵² Allâh hilâfetinin gölgesini ehl-i imanın cemâatleri üzerinde dâim eylesin.

fezâsi mesken-i maksûd ve vatan-ı ma'hûdden timsâldir. Ve niam-ı gûna-gûn meâkil ve meşârib-i efrâd-ı insanî ve belki müştehiyât-ı envâ'-ı hayvaniden mesel-i niam-ı cennet-i ridvân-ı bî-bâha ve firavândır. Ve ol buk'a-i cennet-mekânım vûs'at-i erzâk-ı pîr ve cevâni fushat-i mahal ile misâl-i ni'met-i bağ-ı cinândır. Ve i'tidâl-i hevâ-yı adâlet-iktizâsı sebebiyle sükkânı cümleten mâil-i salâh ve takva ve mülâyemeti-meşreb-i mihibânî yüzünden azba-i gam-dîdeye rûd-i âsına ve meskenlerini hâmâmân olanlara vatan ve me'vâdir. İlâve-i letâfet-i kûh ve hâmûnî ve damîme-i hüsni menât ve buk'a-i me'mûni oldur ki hûbî-i vazîrî menzili bir cibâl-i bûlendirin kurbünde bir sahrâ-i hoş-hevâdır ki bi-aynihi memâlik-i İrânîden mânenâde-i şehr-i Hemedân ve kuh-i Elvend'dir. Ve nezâfet-i kulel-i cibâl ve kusâri misâl-i menâzil-i Tebrîz ve suhendir. Ol gülistanın dem-i seyr-i harîmînde bülbûl-i natika tercûman-ı lisânû'l-vakt ile bu dâstâni beyân eyledi.

Li-müelliifihi Ebyât

Hoşa Sofiya ve fib-i neşimeş
Ki can-ı kudsiyân bâshed mukîmeş
Hevâyes ez-fezâ-yı âlem-i kuds
Demed der-can-ı âdem ez-dem-i kuds
Zî-itr-i müşk-i hoş bu ser-zemîneş
Ki ber rûste semen ber ya semîneş
Bedeşti gülşeneş geş-i gazâlân
Be-cevlân her taraf sâhib-cemâlân
Mezâk-ı aşk bâ-ân ehl-i kışver
Mülâyim çâşnî çûn şîr u şeker
Ruh-i hûban ân-câ âlem-efrûz
Ve'z-işan-ı aşikan-ra rûz-i firûz
Meğer mir'ât-ı can-ruhsâr işânest
Ki rûy-i can u zan ruhsâr râşânest
Ferişte-hû cevânameş perî-rûy
Heme pîrân melek-sîma vû hoş-hûy
Be-hüsni hulk ve hüsni halk mevsûf
Be-tavr-i merdûmi meşhûd u ma'rûf
Be-tâ'at rağbet-i pîr u cevânameş
Melek-sîret gûrûhi der-miyâneş
Heme cûyâ-yı zevk-i ilm-i Tevhîd
Mülâyim-meşrebân-ı bîkayd u taklîd
Ber-ân kışver musallat âsuman-sâ
Buved kûhi murevveh can-ı Îsâ
Der-ân damân-ı kûh ân şehr u gulgeş
Çû gûl-zâr demân der-dâmen-i deş
Be-dâman-ı kuheş çûn kebg-i kûh-sâr
Hirâmân mehveş-şan-ı lâle-ruhsâr
Sabâ her ki vezed zân-ı gûlşen u kûh
Berâred gerd-i zan kûh-i endûh

Beyâd-ı şehr-i Tebrîz u şehndeş
Be-bestem dil derân kûh-i bûlendeş
Zi-eşk-i hun beyâd-ı kûh-i serhâb
Bi-şistem çesm-i hod zân-ı kûh-i pür-âb
Kunem bû her seher bâd-i sabâ ra
Çü âverd-nekhet-î yârân-ı mâ ra
Mera hem-dem sabâ şod her seher-gâh
Der-ân kûh-sâr gâh-i midhot-i şâh
Sipâh-ı ma'delet der-ser-firâzi
Çıraq-ı hânedân-ı şâh-ı gâzî
Hümâyûn tali' in-âşiyâne
Penâh-ı Şer' u devlet der-zamâne
Şehen-şâhî ki asreş hem çû fîdest
Melâz-ı mûlk-i Sultân Bâyezîdeş
Müheyâ bâd mûlk-i Şer' u İslâm
Be-ahd-i adl-i ân-şâh-ı pür-in'âm.

Ol sultân-ı gâzînin zamân-ı sa'âdet-iktirânlnda ehl-i İslâm Sofya ve tevâbi'i teshîri tedbirinde ziyâdesiyle keşâkeşte iken müellefe-i kulûbdan fenn-i şikarda mâhir bir kimesne meyân-ı İslâm'dan firâr tarîkiyla giybet ve Sofya hâkiminin yanına varub sûret-i hakdan arz-ı ihlâs ve bu tarz ile musâhib-i hâss olub kesret ve devâm-ı ihtilat sebebiyle tekvûr-ı mezükûr merkûmu kendüye hem râh ve daima şikâr-gâha götürür idi. Bir gün adet-i me'lûf üzre yine sayd-gâhda ikisi ma'anânâr rûfekâ ve huddamdan tenha bir şikâri taakkub ettiler. Merd-i mezbûr henüz bir cevân-ı nev haste ve gâyet tevâna ve umûr-ı dîniyyede sâfi-nihâd ve pâk-i'tikâd olmağla ale'l-gaffle tekvûr-ı mesfûru muhkem kayd ve bend ve bir esbe stûvâr ve sur'at ile Filibe'de muasker-i İslâm'a yetişdirüb ol takrib ile meyân-ı İslâm'da tekrar rütbet ve i'zâz ve akrân ve emsâilden ziyâde riâyet ile müsellem ve mümtâz olub gûyâ ki guzâta Sofya'nın mistah-ı kilidini getürdü. Mücâhidân dahi ol şevk ile hemân Sofya teshîrine müteveccih ve câzim ve hâkim-i mesfûr muhabbetiyle âzim olub ol tedbîr-i sâyib ile şehr ve hisâra bilâ-tâ'âb nâ'il ve öyle bir şehr-i rânâ böyle bir latife-i Hûdâ-yı birle havza-i İslâm'a dâhil oldu. Ve ol leşker-i zafer peykerin serdâri havâss-ı sultânîden İnce Balabân demekle ma'rûf gâzî idi. Ba'de'l-feth ol memleketin ta'mir ve tervîhine bir mertebe ihtimâm eylediler ki hâlâ gerek selâtin-i izâm ve gerek sâir asâkir-i İslâm'a vucûhla hîn-i iktizâda makâm-ı âramdır.

Misra

Tâ bâd çûnîn bâd çûnîn hahed bûd

Onbeşinci Hikâyet

Sultân Murâd Gâzi sipâh-ı guzât ve mîcâhidin ile Rûmeli hudiûdunda gazâya müteveccih olduğu eyyâmda Karaman hâkimi Ali Beğ'in bağı ve tuğyâna cesâret ve sultân-ı müşârûn-ileyh def-i fitne ve fesâdına mûrâcaât ve tevfîk-i feth ve

nusret ve itâ'at-i husemâ-i bed-hilkat ve ihtitâm-i sefer ile serîr-i izzet ve temkîne-i sa'âdet ile avdetlerin beyân ider.

Uslûb-1 sulûk-1 "lâ vefâe li'l-mülük"⁵⁵³ dan muhakkakdır ki beyne'l-mülük ve'l-hükkâm hem-vâre zâte müsâdîfet ve meyân ve elban-ı zevî'l-ihtiramda iltiyâm ve ülfet zîmâm-ı eyyâm mahz salâh-1 vakt ve muktezâ-yı hâl üzre dâirdir. Yoksa safâ-yı hâtûr-ı vefâ cûy-ı ve muhabbet-i bî-zevâle mebnî degildir. Zira dûsti-i ehl-i dünyâ mihibâن-ı pîre zâl-i dehr-i gaddârdan bir misâl ve dil-rubâi acûze-i mekkardan bir timsâldır.

Beyt

Dostî ger berâ-yı dîn nebûd

Dilberân dûsti emîn nebûd

Ve ebnâ-yı zamânînin şî'âri hem-vâra bî-vefâlik ve mülük ve hükkâmm binâ-yı kârları ekseriya birbirlerine gâddarlıkdır.

Sî'ir-i Arabî

Seeltû anî'd-dünyâ bi terfiyeti gâdir

Ve ihlâl-i zî-fazlin fe-kâlet huzî'l-azrâ

Zevî'l-uzrî'l-evlâdî ve innî ehabbehüm

Ulû'l-izzi'l-evlâdi li-darratî'l-uhrâ.

El-kissa: Ebnâ-yı zamânın mesâlib ve mesâvîsinin zikrinin zâhir-i terîn-misâli Karaman hâkimi Ali Beg'in mecâri-i ahvâl ve a'mâlidir ki ol sultân-ı bülenâ ünvân ile sûret-i zâhirde makâm-ı muhabbet ve hizmet-kârında olub cümlesi-i muhlisân-ı sâdiku'l-akîdeden görünür idi. Ve sultân-ı sâdiku'l-i'tikâd muktezâ-yı safvet-i fitratdan nâşî Ali Beg'in tesvîlât ve temevvülüne firifte olmağla silk-i ehl-i ihlâs ve zümre-i erbâb-ı ihtisasda ma'dûd tutup kemâl-i iltiyâm ve sa'âdet mutâharet ile ser-efrâz ve dâ'iye-i yegânegî ve niyyet-i hem-hânegî ile muhadderât-ı serâ-perde-i hilâfetden bir duhter-i pâkize-gûher ile mülük-i sâireden mümtâz buyurmuş idi. Tâ bir vakte degin ki ol sultânî'l-mûcâhidîn niyyet-i gazâ ve cihâd ve tahliye-i vilâyât ve muhâfizân-ı ecnâddan Rûmeli'ne hîn-i tevecçûhünde hâkim-i Karaman'dan tevsîk-i ahd ve eymâne binâen özr ve tuğyân mülâhazasında olmayub memâlik-i İslâmiyye'ye bir vecihe müzâhemet me'mûl etmez idi. Amma 788 (1386) senesinde ol şehriyâr-ı gayret-şîâr tekrar gazâya müteveccih ve dâru's-saltanat Edirne'de i'dâd-ı esbâb-ı kitâle tevecçûh eyledi. Ve mukaddemâ Çitroz ve Çayhisâr'ı ve Yenişehir teshîrine ba'zı mücâhidin ve Evronos Beg'in ma'îyyetiyle Hayreddin Paşa'yı me'mûren ırsâl etmişdi. Lâkin Hayreddin Paşa Yenice-i Vardar'da bi-emrillâhi teâlâ azze ve celle maraz-ı mevt ile mertebe-i şehâdete nâîl oldu. Kemâ kâle'n-Nebîyyu (sallallâhu teâlâ aleyhi ve âlihi ve sahbîhi ve sellem): "men şâellâhe eşşehâdete belleğâhü menâzile's-şühedâi ve in mâtâ alâ firâşîhi"⁵⁵⁴ el-hadîs. Hayreddin Paşa'nın haber-i vefatı sem'i hümâyûna reside oldukça öyle rûkn-i devletin fevtîne ki vufûr-ı ilm-i fukâhet ve kemâl-i akl ve dirâset ile ziyâdesiyle tehassûr ve hamyâze çeküp pâye-i vezâretini kebîr oğlu Ali Paşa ki ol vaktde Kadî-

⁵⁵³ Hükümdarlarda vefa olmaz

⁵⁵⁴ Kim Allah'tan şehâdet istese o kimse yatağında da ölse Allah onu şâhit mertebesine eriştirir.

asker idi. Verâset ve liyâkâti hasebiyle ana ihsân buyurub meyân-ı sipâh ve ecnâd ve ümerâ-i cihâdda pederinin yerine sefere ırsâl eyledi ki metrûkât ve cihet-i pederiyi verâseten ve vezâyif-i sipeh-dârîde kiyâm eyleye. Ol esnâda Hamidili serhaddinden haber geldi ki Karaman hâkimî Ali Bég isyân ve tuğyâna mübâşeret ve şimşir-i ǵadr ve tîg-i kahr ve mekr ile katı silsile-i muvâsalet ve hall-i akd-i péymân ve ülfet eyleyüb silk-i bed-ahdân ve müfsidandaki lisân-ı vahy ile kâle'llâhu tebâreke ve teâlâ "ellezîne yenkudûne ahde'llâhi min ba'di mîsâkihî ve yaktaûne mâ emarallâhu bihi en yûsale ve yüfsidûne fî'l-ardi ǵulâike hümû'l-hâsîrûn"⁵⁵⁵ ünvâniyla mezâkirîd. Kendüyi meslûl eyleyib ol sultân-ı âdîlin Hamid oğlu Hüseyin Beg'den Hamidilinde vâki' bey' eyledûğu ba'zi yerler husûsan Beyşehr'i ve Seydişehr'i ve Yalvaç ve Karaağaç ve tevâbini nehb ve ǵaret ve temellîk tarîkiyla zabit ve andan gayri vâfir-i memâlik-i sultânînin dahi kasd-ı merhamet ve ta'arruz ve bî-mehabbâ memâlik ve emvâl-i Müslümaniye mütearrizdir.

Şî'r-i Arabî

Kad hasâ min ehl-i'n-nifâki usâbeten
Ve hem eședdi ezâ mine'l-küffâri

Ve o esnâda Mîsr Sultânının dahi muhabbet ve iltiyâmi müştemil nâmesiyle bir mutantan elçisi gelüb ünvân-ı nâmede "sultân-ı guzât ve'l-mücâhidîn". deyu tâhrîr ve sefer ve cihâd ve gazâya murâfakat ve muvâfakat temennasıyla kavluhu teâlâ azze ve celle "ya-leytenî küntü meahüm fe-efûze fevzen azîmâ"⁵⁵⁶ ma'nâsını temennâ ve ınnâ eyleyüb nefâyîs-i atâyâ ve teberrükât ve garâyib-i emtia ve ecnâs-ı misriyyât ve sâfiyâtû'l-ciyâd kabilinden bi-aded-i esb-i Arabî-nejâd ve şimşir-i Mîsrî erbâb-ı gazâ ve cihâd içün ithâf ve edâ-yı levâzîm-ı ihlâs ve ilkâ-yı merâsim-i ihtisas ile peygâm-ı rabt-ı silsile-i itâlîf ve iltiyâmda ikdâm eylemiş.

Beyt

Çû hâhî ki der kadr-i vâlâ resî
Zı hulk u tevâzu be-bâlâ resî.

Ol sultân-ı âlî-şâna öyle bir resul-i meymenter şumûlün vurûd-ı vüsûlünden inbisât-ı tam hâsil ve muhâlefet-i münâfikândan nâşî olan ǵubâr-ı hâthr-ı fâtri zâil oldu. Meclis-i sürûrdâ elçi-i mezbûra ikrâm-ı mevfîreden sonra hil'at-i hüsrevâne ve hûsn-i cemâl ile her biri yegâne-i zamâne cevârî ve gîlmân ve nukûd-ı surh ve sefid-i bî-girâne ile hoşnud buyurub menzil-i selâmet ve makâm-ı ikâmetine mûrâcaâta ruhsat verdiler.

Beyt-i Arabî

Fe-kâle lehu ehlen ve sehlen ve merhaben
Ve husne meâb âyede haberun cânibün

⁵⁵⁵ Onlar Allah'la yapılan sözleşmeyi kabulden sonra bozarlar, Allah'ın birleşmesini buyurduğu şeyi ayırtırlar ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar; zarara uğrayanlar işte onlardır. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 27.

⁵⁵⁶ ... Keşki onlarla beraber olsaydım ve ben de büyük bir başarı kazansaydım. Kur'ân-ı Kerîm, Nisa, 73.

deyüb ba'dehü ol şehrîyâr-ı gayret-şîâr eşkiyâ-i Karaman ve ol muzâhir-i bağı ve tuğyânın defî fesâd ve habâset ve refî'i inâd ve mazarratına niyet ve azîmet ile asâkir-i Rûmeli ve Anadolu'ya evvâmir-i vâcibü'l-izâl şeref-yaste-i sudûr olub serâdikât-ı devlet ve ikbâli ol semte revâne ve serhad olan Kütahiye'ye nehzat buyurub Rûmeli Beglerbegisi olan Timûrtâş Beg'e tamâmî-i guzât-ı mücâhidân mikdâm ve sipâh-ı mülük ve hükkâm ve leşker-keş-i kâfirân ve mutî'annin cümlesini mu'asker-i hümâyûna yetişdirmek üzre fermân-ı âlî-şân sâdir oldı. Müşârûn-ileyhî dahi ber-mûcîb-i emr-i âlî tamâmî-i asker-i İslâm ve leşker-i küffâr-ı mutî' ve ehl-i zimmeti cem' ve Siref hâkimi olan tâife-i Las'dan iki bin aded cebe-pûş ve gayrîden dahi buna kiyâs ordu-yı hümâyûna yetişdirdi. Ve ol pâdişâh-ı âlem-penâhin şehzâdegân-ı sâhib-i ünvânî ve sâir ümerâ ve erkânı Anadolunun avn-ı Hak ile müeyyed tamâmî-i sipâh-ı bî-aded ve cünûd-ı lä-yu'ad ile müretteb gelüb sahrâ-yı vesî'-i Kütahiye mânende-i behâriz-i hâtr olub mahall-i mezbûr kesret-i leşkeriyân-ı âhen pûşla leme'ân-ı tîg ve sinandan hâlet-i cûş ve hurûşda deryâ-yı Ummân'a döndi.

Şi'ir-i Arabî

Be-ceyşü'l-hâşî bi'l-feresâni hatta
Zanentü'l-berre bahren min silahîn

Beyt

Cihân der-cihân leşker âraste
Zi-pulad gûyi ber-âraste

Çünkü a'lâm ve râyât-ı sipâh-ı mansûr ve akvâm-ı temâm-ı kabâyîl ve aşayîr-i nezdîk ve dûr mu'asker-i sultânîye peyveste ve tedârük-i ğabn ve hasâret ve cebr-i mefâsid ve cesâret-i Karamanyâne cümle-i sipâhi ve leşkeri ve tamâmî-i a'yân-ı memleket ve şehri kemer-i merdânegî ile meyân beste olub ol sultân-ı sâhib-i şevket memleket-i Karaman'a hırâmân ve ol hudûdun kûh ve sahrâsı mehîm-i vufûd-ı cünûd-ı bî-gîrân oldu. Kâraman hâkimi mezkûr Ali Beg teveccûh-i sultânının istiûnâ'ından ziyâdesiyle perîşân ve hareket-i nâ-hem-vârından pişmân olub

Beyt

Çı tedbir ân kâr-ı bed-kerde em
Günah ez ki girem ki hod-kerde em

mazmûni üzre nâlân oldu. Amma ol beyt-i uzma ve mefsede-i kübrânın İslâhi içün cümle ümerâ ve sanâdid-i izâm ve ser-haylân-ı kabâyîl ve aşayîr ve akvâmına ki serdârân-ı Turgudlu ve cemâ'at-ı Tatar ve Türkman ve Samâgarlu ve Bayburdu ve Aybeki ve Almalı ve sâirlerini cem' eyleyüb cümle-i a'yân ve a'vâniyla müşâverê eyledi ki çünkü sultân-ı zî-şân bu gûne ihtişam ile ahz-i intikâm içün bu diyâra câzîm ve kesret-i asâkir ve a'vân ve ensâr ile bu hudûd ve aktâra âzim oldu. Münâsib olan tenezzül ve teşeffü' ve tezellül ve tazarru' tarîki ile rikâb-ı kâm-yâba bir elçi gönderelim. İhtimâldir ki sünnet-i kadîm ve merhamet-i tabî'î kerîmi muktezâsınaca bu hiddet ve şiddetten ferâğat etdirelim. Ve illâ iltimâsimiz hîn-i kabûlde vâki' olmaz ise hele bari elçimiz ol tarafın keyfiyet-i ahvâline kemâl-i vukûf tahsîl eder. Beyân-ı hâlâtdan sonra muktezâ-yı vakte göre inân-ı azîmeti bir semte ma'tûf ederiz.

Cümlenin ittifâkıyla bir mu'teber elçi tedârük ve takdîm-i merâsim-i istî'zâr ve istigfâr ile rikâb-ı şehriyâr-ı kâm-kâra ırsâl eylediler. Çünkü ol vakitde Ali Paşa vezîr-i azam ve akl ve ilm ile erkân-ı sâireye mukaddem ve umûr-ı cumhûr mülk ve mâldâ sâhib-i i'tibâr ve tedâbir-i sâirede müşâr ve müşâr idi. Elçi-i merkûmun vûsûlunda erkân-ı devlet ile tertîb-i encûmen-i müşâveret ve Ali Beg'in şefaat ve darâatının adem-i kabûliyetinde envâ'i muhâveret eyledikten sonra keyfiyet-i ahvâli huzûr-ı hûmâyûna arz eyledi ki saltanat-ı şâhi kâr-hâne-i İllâhî'den bir zillidir. Bende-gândan her kim ki ma'siyet-i azîme ve cûrm-i kebîre cesâret ve yevmen-fe-yevmen isyân ve tuğyân üzre ibâdullahâ kasd-ı hasâret eyleye elbette amî muktezâ-yı adl ve tekâzâ-yı akl ile kabâyiñ-i a'mâliyle mücâzat eylemek muktezi ve muazzemât-ı mîfâsidde âsâr-ı sû-i âkîbet ve anîn hâmet ve hâtimetî âmme-i enâma mûte'addi olmağın afv iğmâzında tekâsûl münâsib degildir. Zira kalellâhu tebâreke ve teâlâ "vallâhu lâ yuhibbû'l-fesâd"⁵⁵⁷

Beyt

İnsâf ki şîmşîr-i tu bâ-an-heme tîzi
Bâ-hasm-i sitemgâri besi-kerd mudâra

Bir bed-ahd ki sultân-ı mücâhidân ile kerrât ile te'kîd-i ahd ve peymândan sonra tekrarına izhâr-ı isyân ihtiyâr ve guzât-ı muvahhidînin küffâr ile gazâya hîn-i teveccûhünde müsâ'adet-i a'dâ-yı dîn ve mu'âvenet-i müsrîkîn eyleyüb bahusus ol sultân-ı zî-şânın câniñ-i cihâd-ı müsrîkâne çend rûze giybîtde hakk-ı kurb-i civâri ferâmûş ve kasd-ı memleket-i sultânî ve nehb ve gâret-i emvâl-i Müslîmânî eyleye. Tâ vücûd-ı kuvvet ve şevket anîn muâheze ve ukûbetinde afv ve ihmâl tavr-ı din-perveri ve memleket-i dârîden dûr ve hukûk-ı re'âyâ ve aceze-i ehl-i îmânî istihlâsında te'hîr ve ihmâl namûs-i hilâfet-i İllâhî'de mezmûm ve mehcûrdur. Belki bu vekâyî' emsâlinin âkîbet-i kârînda musâhele mûcîb-i ihtilâl-i ahvâl-i mülk ve mûdâhil-i mâl ve müeddî-i zevâl-i refâhiyet-i re'âyâ ve aceze-i memâlik-i hâl ve mâldir.

Beyt

Özr-i düşmen ra nemî bâyed şînîd
Merğ-i bî-vakti sereş bâyed berîd
Özr-i düşmen bed-ter ez cürmeş bûd
Özr-i nâdân zehrîves der-can reved

Ol tedbîr-i sâdîk re'y-i sultânîye muvâfîk ve murâd-ı hûmâyûna mutâbîk olmağın elçi-i fuzûla redd-i me'mûl ve nefy-i mes'ûl ile bil-müsâfehe cevâb verüb buyurdu ki Ali Beg'e tarafımızdan ri'âyet ve inâyetde taksîrât olunmayub mültefitimiz idi. Râyât-ı mansûre-i İslâm fi-sebilillâh cihâda müteveccih iken memleket-i İslâmîye'ye ta'arruzât-ı fâhiş ile sû-i kasd eylemek şîve-i Müslîmânî'de revâ ve muvahhidîni işâ'a-i fitne ve fesâd ile sefer-i gazâdan men' ve giru döndürmeğe bâ'is olmak sezâ ve da'va-yı imân ederler iken nakz-i ahd ve eymân ile

⁵⁵⁷ Allah bozgunculuğu sevmez.

tahrîb-i bilâd ve ta'zib-i ibâda sebeb olmak emr-i Hüdâ midir? Ba'de'l-yevm anın tezvirât ve ahd ve peymânuma bir vecihle i'timâd olunmaz. Zira

Beyt

Ez-nefs-i bedan çeşm-i nikûyi netuvân daşt

Hergiz ne-dehed nef-i asel zehr-i helâ hel

Elçi-i mezbûr mülâhaza-i nâ-ümidi ve ye's ve zevâl-i hirâs ve be'sden sonra huzûr-ı sultânîde suhanân-ı küstâh-âne ve kelimât-ı bî-edebâneye âğâz ve rasûl ve mürselin zamîr-i pûr-nifâkında menvî olan her ne ise izhâr edüb dedi ki bezm-i iltimâsimiz kiyâs eylemek ki leşker-i bî-girân ve sipâh-ı dîlîrân ve teveccûh-i sultân ile bize havf ve hirâs târi ola.

Beyt

Ne şîmşîr-i tenhâ tu dari bedest

Ki mâ-râ hemân-ı zûr u şîmşîr hest

Elçi-i mezbûrun kelimât-ı küstâh-âne ve harekât-ı bî-edebânesinden ol sultân-ı zî-şânın mehebb-i kahr ve gadabı dem-be-dem firûzân ve fil-fevr meclis-i huzûrdan tard ve avdetine fermân ve işâret-i kalellâhu tebâreke ve teâlâ "ircî' ileyhim felene'tiyennehum bi-cünâdin lâ kibele lehumbihâ ve le nuhricennehum minhâ ezzilten ve hum sağırûn"⁵⁵⁸ mazmûnum beyân buyurdu.

Beyt

Be-câyî resândî ki cûrbem zi-cây

Nedâred per-i peşse bâ-pil-pây

Ve elçinin akibinde bahr-i mevvâc-ı sipâh-ı muzafferî ve hubûb-ı nesâyîm-i feth-i mübin ve çünbiş-i riyâh-ı kahr ve kin ile müteharrik ve menzil-be-menzil Karamanoğlu'nun makarr-i eyâlet ve mecmâ'-ı habâseti olan Konya semtine râyât-ı nusret âyât ile musâra'at buyurdu. Vakta ki elçi Ali Beg'e vüsûl ve mûmâ-ileyh elçiden keyfiyet-i ahvâli nâ-ümidi ve kat'-ı ricâya karar-dâde ve tamâmî-i sûr ve hisâri câ-be-câ üstüvâr eyleyüb amâde ve tamâmî-i sanâdîd-i Tatar ve Türkman ve Varsak ve gayriden istimdâd ve häric-i şehirde kâr-ı cem'iyet bünyâd eyledi. Ve ol şehriyâr-ı nusret-âsâr dahi leşkeriyân-ı sabâ sereyân ile Yârispin'denmekle meşhûr olan sahrâya sâye-endâz-ı şevket ve ikbâl ve tertib-i asâkir-i nusret-me'âl ile ârâm-gâh-ı sultân-ı âlem-penâh olan kalb-i sipâhda ba'zı mukarrebân-ı havâss ile azebân tâifesini Mikiz ve Ya'kûb Çelebi ve Saruca Paşa ve Balabân Beg ve İlyâs Beg ve Müstecâb Beg ve bunun emsâlîni Anadolu meymeneye ta'yîn ve Yıldırıム Hân ve Fîrûz Beg ve Hoca Beg ve Tamûniye ve leşkeriyân-ı Las'dan iki bin nefer leşker-i âhen-libâsa müyesserde yer gösterülüb ve Kara Timûr Beg'i dahi ümerâ-i Rûmeli ve leşker-i hâssa ve tevâbi'i ile asker-i mansûreye dûm-dâr ta'yîn eyleyüb bu siyâk üzre sunûf-ı leşker-i melâik iñdâda tertib ve ba'dehu inân-ı azîmeti istisâl-i aduvvî-i muânnide ma'tûf eyleyüb zamâne sür-ı mahşer-engîzden nişan verüb taraf-ı kûh ve sahrâdan iki deryâ-yı zehhâr birbirine mülâki oldilar.

⁵⁵⁸ Onlara dön. And olsun ki güç yetiremeyecekleri bir ordu ile gelir onları oradan alçalmış ve küçük düşmüşt olarak çıkarınız..., Kur'an-ı Kerîm, Neml, 37.

Ebyât

Bi-cûşidend ez-her su süvârân
 Dilirân-ı neberd u nâm-dârân
 Kemer ha beste be-her rezm u peygâr
 Dilirâni heme çün nîze serdâr
 Zi-ber-tîr u kemân u kîş u kirbân
 Şüde pîr-i felek hayrân u lerzân
 Zi-gerdân siper-dâred kemânkeş
 Cihân pür şûd çûnân gez tîr-i turkeş
 Fezâ-yı deş-i pehnâver şode teng
 Zi-envâ'-ı silah u alet-i ceng
 Bedîn sân leşkerî bâ-sâz u âyîn
 Zi-kîn ebrû-yi merdî kerde pür-çin

Vakta ki Karaman hâkimi merkûm Ali Beg tamâmî-i a'vân ve ensâr ile
 gubâr-ı mevkib-i sultânîye dîde-i cihân-bîni ile dîde ve âvâze-i kös-i devlet-i cihân-
 bâniyi gûş-i bî-sûrûşîyle şinîde oldu. Konya'nın hâricinde mukâbele-i şehriyârîde
 sufûf-ı mu'ârazayî âraste ve istihkâm-ı hisâra i'timâd ile mukâbele ve mukâtele
 ricâline pîraste eyleyüb meyân-ı askeriyi fertinde karar ve cemâ'at-i Turgudlu ve
 Tatar ve Türkman ve Varsak ve Bayburdu'ya gürûh gürûh her bir kabilenin
 serverleri ile meymene ve meyserede cây-i karar ve cümlesi mânende-i siba'-ı darr
 ve misâl-i haşerât-ı merdüm-âzâr hisânet-i mahallî-i karar ve metânet-i hisâri penâh
 edinüb ol fezâ-yı pür-fitne ve aşub ve sahrâ-yı kiyâmet-uslubda iltika-i ferikayn ve
 telâki-i saffeyn bûnyâd olunub ni'al-i esb-süvârândan zuhûr eden zebâne-i şîrâr-ı
 kerre-i nare keşide ve telâtum-i tufân-ı hûn-rîzden ol arsada mevc-i hun her bir
 kenâra resîde olub gûyâ bâzû-yi dil-âverân kemend-i sayyâd-ı ecel idi ki her bâbda
 yed-i tûli gösterüb husemâ-yı dâm-ı intikâma keşideveyahud nevk-i sinân-ı
 mübârizân-ı mûnkâ ve mûrgân-ı ulu'l-ecniha-i melâike-i âsuman idi ki a'dânun
 hubûb-ı nevvâsimi bir lahzada rûy-i zemînden çeşide eyleyüb ser-i ser-dârânın
 iltikâmindan kat'a ermîde olmayub gâliben şeh-süvârân-ı meydân-ı veğânın suheyî-
 esbâni bâd-ı sabâ ile hemde-mûlk eyleyüb kef-i mübârizânda lem'a-i süheyî-suyûf-ı
 Yemânî tiğ-i cihân-gûr-i hurşid'den nûmû-dâr idi ki zill-i zulmet-zedâ-yı husemâ-yı
 ma'râz-i zevâlde tîre-dân-ı hâke bırakıldılar. Ve dil-âverân-ı mücâhid ve rezm-
 âzmâyân-ı me'ârik her bir tarafından ced ve sa'y ile izhâr-ı merdânegî ile dil-şâd ve
 darbet-i tiğ-i cihân-gûşâ ile ebvâb-ı fütûhati cümlenin ruhsârına gûşâd eylediler.

Beyt

Giti zi-ferr-i devlet-i fermânidih-i cihân
 Ki dîd arsa-i İrem u ravza-i cinân
 An her taraf ki çesm kuni cilve-i zafer
 Der her sada ki gûş-kuni müjde-i emân.

Hatta düşmen tarafından Cemâ'at-i Varsak ve Tatar Şeh-zâde Yıldırırm
 Bâyezîd'in mukâbelesinde vâki' ve ol cemâ'atlerin cevânân-ı sinân-âsâ bârân-ı

Nisan'da cilve-künân olub gûyâ ki her bir tîr-i düşman sehm-i sa'âdet idi ki tâli-i bergeste-i adûdan gûrizân olub bûrc-i kavş-i bende-gâne tahvil veya bir tâyir-i ikbâl idi ki kafes-i kîş ve kurbanlarından pervâz-ı kenân şeh-zâde-i âlemiyânın siyeh-i huddâmını âşiyân-ı üminidi ile bal-güşâ-yı ikbâl idi. Amma ol pehluvân-ı zamân tevârûd-i sîhâmdan mânende-i siper-i kat'a çin-i cebin izhâr eylemeyüb belki dembe-dem avâze-i fethi ziyâd ve bir uğurdarı berk-i lâmîl ve şîhâb-ı sâti' gibi tiğ-i sâika-kirdâr ile meyân-ı cân-ı düşmenâne ilkâ-yı âteş-i sûzân nûmâyân ve cümlesinin hîrmân-ı zindegânisi şirâre-i satvet-i kahramanî ile sûzân eyledi. Civâr-ı erba'adan serdârân-ı sipâh ol merd-i meydânum saf-şikeni ve galebesin gördüğüm gibi cümlesi tâhrik-i çavuş-i gayret ve nâmûs ile yerlerinden hareket ve misâl-i leme'ân-ı şimşîr-i dehşân-ı ser-i düşmenâne degin asla râm eylemediler. Şeh-zâde Yıldırım Hân kendü mukâbelesinde olan gûrûh-ı makhûr eyledügini görüb Tîmûrtâş Beg dahi ittifâken Karaman hâkimi Ali Beg'in mukâbilinde bulunmağıla o dahi müteveccih oldunda ol asâkir-i mansûrenin sadematından Ali Beg'in pay-ı sebâti mütezelzil ve râyât-ı devleti leb-i sipâhdan taraf-ı âhere müntakil ve Rûmeli dilâverlerinin darb-ı şimşîr-i hûn-rîzinden tâb ve tevân-ı ikâmeti za'f-ı kalb ve kesr etrâfa mütebeddil olub ümmîd tahassûn-ı hisâr ile şehr-i Konya'ya firâr eyledi. Bu fursat-ı nusrete binâen cevânih-i etrâfdan detyâ-yı leşker-i nâm-dâr misâl-i bahr-i zehhâr semt-i a'dâya seyyal ve bu kûh-ı âhenîn meyl-i tabi ile bir sâ'atde ser-i a'dâya meyyal oldu. Sipâh-ı düşmen mânend-i har ve hâşâk ol seyl-i tend revin havâssından perişân ve sadme-i gürz-i girân-ı delirân ile ser-i serdârân rûy-ı hâkde galtân oldu.

Beyt

Envâr-ı âf-tâb çû peydâ şeved ve şark
Peydâ bûd ki çend şeved revnak-ı sûha.

Lâ cerem, bu halde tamâmî-i Karamaniyân makhûr ve sipâhilerin kalb ve cenâhîni meksûr olub Ali Beg nim-küste-gân-ı ma'reke bir cemâ'at-i ma'dûd ile "el-firâru mimmen lâ yutâku mine'l-mûrseline"⁵⁵⁹ bahânesiyle semt-i hisâra firâra ve tamâmî-i ümerâ ve ser-hayilden-i izâmi silsile-i üsâr ve kayd-i hasâre giriftâr ve ol leşker-i murdârin tamâmî-i emvâl ve esbâbi resfde-i dest-i asâkir-i nusret-şîâr olub ol şehriyâr-1 vâlâ-tebâr bu feth-i azîmîn şukranesiyle leb-cünbân-1 hamd-i Perverdgâr ve şükür-sezâr-1 inâyet ve lutf-i bî-şümâr oldu. Ve ol ma'reke-i mübârizânda âsâr-1 merdânegî sûret-nûmâ-yı zuhûr ve saff-1 cidâlde hasmîni makhûr edenleri mezid-i in'âm ve ihsân ile melhûz ve tertib-i mâli ve câhi ve mülâtafat-1 elvân-1 şâhî birle mahzûz buyurub sila ve câ'izeleri ol cengde Şeh-zâde Yıldırım Hân'a müsellem oldu. Ba'dehu çünki Tîmûrtâş Beg Karamanoğlu'nun muvâcehesinde izhâr-1 merdânegî etmiş idi. Sultân-1 amîmü'l-ihsân anın cihât-1 emvâlini "el-mülkü limen galebe ve's-seyfu limen selebe"⁵⁶⁰ kâ'idesi üzre müşârûn-ileyhe erzâni kilub mertebe ve câhîni efzûn ve Rûmeli'nin melikü'l-ümerâlığını rütbe ve vezârete makrûn eylemeyüb hânedân-1 Âl-i Osmân'da Beglerbegilik ile vezâret ibtidâ Tîmûrtâş'a müyesser ve Divân-1 Mûlk ve Divân-1 Âsker'de ikisi dahi ana mukadder oldu.

⁵⁵⁹ Güç yetirilemeyen şeyden kaçmak daha önceki peygamberlerin sünnetlerindendir.

⁵⁶⁰ Mûlk galib olanın, kılıç da kuşanannindir.

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

Beyt

Her ki ra feth u zafer peygâm dâd
Geşt kâreş cümle ber-vefk-i murâd
Her ki ra hem-râh bâshed lutf-i yâr
Gâlib âyed der-miyân-i kâr-zâr.

Ve ba'dehu ol sultân-ı bülend-ünvân ümerâ ve askeriyân mikdâr-ı sa'y ve akdâmınca mezâhir-i lutf ve in'âm eyleyüb dil-dârî-i asâkir ve cünûddan sonra Konya şehrini muhâsara ve Karamaniyân-ı bağı ve hâkim-i tâgilerinin meçâl-i hayatların muhâl ve tamâmî-i re'âyâ-yı memleketi merâhim-i eltâf-ı sultânî-birle hoş-hâl buyurub askeriyândan bir ferd-i fukarâya dest-i tetâvül ile te'addiye kadir olamayub ancak leşkeriyân tâife-i Las'dan ol ma'rekede ba'zı te'addi zuhûr etmekle def-i zulm için birkaç neferin cezâsını siyâseten tertîb ve sâire mücîb-i ibret oldılar. Çünkü âhâli-i memleket sultân-ı sâhib-i ma'deletin âsâr-ı merhametinden müreffehü'l-bâl oldular. Konya hisârına bir uğurdan ceng ve cidâl için hucûm eyleyünce Ali Beg devlet-i kahire-i sultânının feth-i hisâra muvaffak ve istisâl ve dâmân-ı hükümeti dest-i sıfâk-i kahraman sultân ile muhakkak olacağını teyakkun edinüb leşkeriyân ve muhâfizân-ı hisâra âsâr-ı za'f âşikâr ve alâmet-i galebe-i şehriyâr gâyet ile bedidâr olmağla şenâyî-i harekât-ı nâ-hem-vârından imakâm-ı istîzârde peşîmân olub lâkin şermendegi-i kabâiyih-i efâlinden nâşî kat'-ı ümmîd-i necât etmişdi. Amma yine ol şehriyâr-ı merhamet-şî'ârim melekât-ı melekî-sifâf ve ahlâk-ı hamîdet-simâtinâ binâen afv ve ihsân ümmîdi le iftihârî'l-havâtin ve bakiyyetü'l-havâkin ol sultân-ı selâtinin sabiyyesi olan Sultan Hatun'u vesile-i iştîşfa' ve darâ'at ve vasitâ-i afv-ı harekât-ı pür-şenâ'at eyleyüb ulemâ ve eimme ve ehl-i fazl ve kemâlden bir cemâ'at ile rikâb-ı müstetâba irsâl eyledi. Mezbûre-i müşârûn-ileyha hizmet-i peder-i mihrîbânnâna vâsil olunca mehr-i ferzendi ve pederi tazarru' ve şefâ'at-ı bisyâr ile müteharrik olub cânib-i şuhûrundan âyne-vâr-ı alûde-i gubâr olan dil-i rahîm ve hâtr-ı hamîm-i şehriyâriyî ab-ı kerîh ve zâri ile musaffa ve mücellâ eyleyüb dedi ki

Beyt

Ey kerîmî kîn-i kine-hây-i cihân
Mahv gerded pîş-i afvet yek-zamân
Cuz zi-afv-i tú kirâ bâshed sened
Her ki bâ-emr-i tú bâki kuned
Gaflet u küstâh-i in-mûcrimân
An zuhûr-ı afv-ı tust ey afv dân
Ez Ǧafûrî-i tu ǧufrânp-i çeşm-i sîr
Rû behân ber-şîrân-ı afv-i tu sîr
Men ki başem tâ ki gûyem afv kon
Ey tu sultân-ı halâse in-zemen
Ger zenem men laf-k'ân şah-ı cihân
Behremend-i afv-kerdân-ı mücrimân.

Felâ cerem, sultân-ı sâhib-i kerem ber haseb-i "silü'l-erhâm" istî'tâf ve istirhâm ile ferzend-i dil-bendini sâd-kâm ve iltimâsim kabûl ile kalellâhu tebâreke ve te'âlâ "fasfehi's-safha'l-cemîl"⁵⁶¹ muktezâsına Ali Beg'in cerâyim-i güzeştesini afv ile nâîl-i merâm eyledi. Ve Ali Beg dahi hisârdan çikub pây-i bûsi-i sultân ile ser-firâz ve tecdiî-i uhûd-i ihlâs ve te'kid-i mevâsîk ve tefvîz-i eyâlet-i Karaman ile ihtisas ve destûr-ı sâbk üzre mümtâz-ı akrân olmak mukarrer oldu. Çünkü ol sultân-ı pâk-fâ'âl afv ve sidk-ı akvâl ile müsellem-i selâtîn-i sâhib-i ikbâl idi. Ali Beg dahi avâtif-ı şâhâniye i'timâd ile takbîl-i bâr-gâh-ı selâtîn-i penâha mübâderet ve lisân-ı i'tizâr ile bu nağmeyi surûda mûbâşeret eyledi.

Beyt

Ez-men kune âyed ve men ânem
Ve zı tu kerem âyed ve tevâni.

Ol sultânı kerîmûş-şân dahi mûmâ-ileyhîn ruhsâre-i ker-âlûdunu ğubâr-i hicâb-ı sâbıkdan zûlâl-i efdâl-i lâhik ile mücella ve likâm-ı tevsen-i kahr ve intikâm-ı süb-i muâheze ve ikabdan dest-i lutf ve merhamet ile keşîde ve muzîk-ı havf ve hirâsan fûshat-gâh-ı emn ve emâna resîde buyurub teşrif-i eyâlet-i mülk-i mevrûsiyle müşerref ve mekâlid-i hükûmet ve darâyisi ile şeref ve tecdiî-i ahd ve misak ve te'kid-i mebânnî-i muhâlesat ve ittifâk eyledi. Çünkü meâl-i hâl bu sûretde karar-dâde oldu. Ol şehriyâr-ı gayret-şî'âr dahi şevket ve iclâl ile savb-i mûrâca'ata nehzat buyurdılar. Ve tarîk-i mu'âvedetde Hamidoğlu'ndan bey' eylediği tamâmî-i Vilâyet-i Begşehrî ve Seydişehrî' ve sâir bilâd-ı kılâ'ın herbirini sipeh-dârândan birer merd-i mevsûk ve şecâ'at-şî'âr ve mu'âriz-ı pişegân-ı rûzgârda sipâriş buyurub lutf ve merhamet-i aslisi üzre Hüseyin Beg'e ta'arruz etdirmeden fâriğ olub buyurdılar ki Hamidoğlu'nun hükûmeti ancak bir iki kasabaya münhasırdır. Kusûrunu biz bey'-i Şer'îyle almışızdır. Şimdi ana ta'arruz eylemek tarîk-i mûrûvvetden ba'îd ve Karamanoğlu'nın âkîbet-i nişâkı ana tenbih-i cediddir ki "es-sâidu men ittekaza bi-ğayrihî"⁵⁶² üzre hareket ve şevket ve iclâl ile Bursa'yı bîhişt-âsâya mûrâca'at ve leşkeriyân etrâfa insîrâfa izin ve ruhsat verdiler. "vel-avnu minellâhi'l-Vedûd minhû'l-bed'u ve ileyhi ye'ûd"⁵⁶³.

Onaltıncı Hikâyet

Asker-i muzaffer-i sultânının Karaman seferinden avdetinden sonra Lasoğlu'nun nûvvâb-ı sultânı ile zuhûr-ı isyâni ve Lala Şâhin'in vilâyet-i Las'a teveccûhi ve leşker-i İslâm'ın kesri ve küffâr-ı murdârin def-i mezârrı için Vezir Ali Paşa'nın imdâd-ı teveccûhiyle Las-ı şerri'n-nâsim feth-i kılâ' ve bukâ'na muvaffak olduğuun beyân ider.

Li-mîlîfîhi Ebyât

Anha ki be-dostî âmiz end bedân
Îmîn ne şevî zı-ğayr-i ashâb-ı emân

⁵⁶¹ ... O halde yumuşak ve iyi davran..., **Kur'ân-ı Kerîm**, Hicr, 85.

⁵⁶² Mutlu olan kimse başkası tarafından uyarılanı kimsedir. (Uyarılarla harçket etmeyen mutlu olmaz)

⁵⁶³ Yardım Vedûd olan Allah'tandır. Her şey ondan gelmiş ve dönüş O'nadır.

Eymân çû ne bîni ân kesi dûst mikün
Tasdik-i vefâ mekun tu ez-bî-eymân

Çünkü ol sultân-ı gâziye Karaman seferinde tâife-i Las'dan iki bin aded cebe bûş-i hem-râh ve her bâbda envâ'-ı hizmet-kârî ve can-sipârî zuhûra getürüb nevâhi-i Konya'ya zafer-yâb olduktan sonra cemâ'at-i mesfûre cadde-i fermân-dâriden udûl ile ba'zı Müslümanlara sù-i kasd ile hilâf-ı me'mûl harekât-ı nâ-pesend etmeleriyile muâhezât-ı belîg ile mağdûb ve dâd-hâhî sitemide-gî içün menkûb ve maslûb oldılar.

Lâ cerem, , ol müşrikân-ı anûd ve zâlimân-ı merdûd muasker-i hümâyûnda kabâhatleri sebebiyle mu'âheze olunduklarını adâvet-i asliyyeleri üzre sîne-i pür-kîne dirfnelerinde hemîse muhtefî tutub cümlesiñ derûn-i dalâlet-i meşhûnunda adâvet-i dîni ve dünyevî menvi idi. Bir vakte degin ki asker-i sultânî sefer-i Karaman'dan rîkâb-ı hümâyûna avdet ve cümle-i nâs husûsan leskeriyân-ı Las kendü makâmlarına ric'ate ruhsât ve fermân buyurdu. Ol gürûh-ı mekrûh dahi seferden avdetlerinde muâheze-i sâbîka-i sultânîyi münâfakat yüzünden ba'zı haşîye ilhâkiyle mülük-i dalâlet-sûlûkleri olan Lasoğlu'na teşekki ve ikaz-ı fitne ve fesâd ile tekvûr-ı mesfûri mutâba'at-ı harâc-güzâri ve fermân-berdâriden peşîmân ve muhâlefet ve isyân ve tuğyâna âzim ve câzim etdirüb bir vecihle ikaz-ı fitne-i azîme bâ's oldılar ki bilâd-ı İslâmiyeyi nehb ve gâretden ve dürlü dûrlü ta'arruz ve azâr ve hasârete cesâret eylediler.

Beyt

Asmân kîne-i dîrîne-i erbâb-ı vefâ
Der-derûn daşt be-devrân-i tu bîrûn âverd.

Vaktâ ki Las-i pür-vesvâsin sûret-i te'addî ve isyânı mir'ât-ı zamîr-i münâfîri sultânîde sûret-nûmâ-yı zuhûr oldu. Ale'l-fevr yirmi bin süvâr-ı mübâriz-kâr ile Lala Şahin memâlik-i mûhâlifânesi sur'at ile gazaya göndermegi münâsib gördiler. Mebâdâ ki mülük-i küffâr emr-i muhâlefetde muvâfakat ve musâdefet eyleyeler. Çünkü asker-i İslâm'ın teveccthi gazaya mukarrer ve Lasoğlu ol ma'iyyetden mükedder olub bizzarûri mülük-i sâhib-i i'tibâr-ı küffârdan istimdâd ve istinsâr ve bekâyâ-yı kayâsire-i izâm ve a'zam-ı hükkâm olub hem-civârı olan Bosna memleketinin kralıyla husûs-i mezbûrede bâb-ı guft ve şînûd ve maslahat-i müfsidi güşâde ve meded ve istî'anet içün peygâm ve elçi feristâde eyledi. Kral-ı bed-fa'âl dahi mesfûrun kabûl-i iltimâsiyle âdemini nevâziş ve mesfûri ol sultân-ı zî-şânın sâbikan harâc-güzârlığı ta'nında envâ'-ı tevbihât-ı serzenişden sonra imdâd ve istimâlet-i bisyâr ile bu ma'nayı tasrif eyledi ki meyân-ı mülük ve kayâsrâ-i Millet-i Mesihî'de bu tezellûl ve sığâr ve fûrû-ı tenî-i kabîhi içün mukaddemâ Müslümanlardan irtikâb eyledik ve bî-mülâhaza-i namûs kîş ve âyin-i İsevî'de gerden-i mütâbe'atı silsile-i akd-i zimmet-i Muhammediyâne niçün teslim eyledik. Eger anların def'i içün lesker ve sipâha ihtiyâc olur ise cümle mülük-i Mesihîye birbirlerimizin ittifâkiyle rûz-i mesâfâda asker-i bisyâr ile imdâd etmek emr-i mukarrerdir. Çünkü Bosna Kraliyle Lasoğlu beyinde bu ahd ve misak istihkâm bulub cümle-i harâc-güzârân sultânın iğvâ ve idlâline şurû ve bu silsile meyân-ı

mülük-i küffârda kabûl-i iltiyâm-ı tam ve bu re'y-i bâtili cümle-i hem-kişân ile der-meyân ve pâdişâh-ı İslâm ile izhâr-ı adâvet ve nifâka ittifâk ve yek-cihet-i muhâlefet ve şikâk oldilar. Cümle-i harâc-güzârândan birisi Yanboli ve Nigboli ve sâir vilâyâtın valisi Susmanus idi ki müddet-i medîd ile ol pâdişâh-ı gayyûrun mûtâba'at ve mutâva'atında olub kendui zümre-i muhlisândan add ider idi. Lâkin mülük-i Nasâranın husûs-i mezbürde ittifâkından sonra "el-küfûr milletun vahidetûn"⁵⁶⁴ mazmûn-ı dalâlet-meşhûniyle hareket ve münâsebet-i asli ve fitrat-ı cibillisi muktezâsına sâir müşrikîn-i la'în ile fitne ve fesâdda müşâreket eyledi. Biri dahi Arnavutluk'da vâkî' İskenderiyye hâkimî idi ki müddet-i medîdeden beru mültezim-i harâc-ı sultânî idi. Lâkin kurb-i civâr ve vasıtâ-i kîş ve tebâr ile Bosna kraliyle tarîka-i dûstî ve hem-sâyeligi da'i olub amma havf-i zevâl-i memleketeden nâşî sultânû'l-muçâhidîn ile sûret-i zâhirde inkiyâde sa'i idi. Lâkin muktezâ-yı fitrat ve nifâk-ı zâtî ile kâlellâhu subhânehu ve teâlâ "ve izâ lekullezine âmenû kâlû âmennâ ve izâ halev ilâ şeyâtînihim kâlû innâ meakûm innemâ nahnu müstehziûn"⁵⁶⁵ mazmûn-ı sadakât meşhûnuna makrûn hâlet-i ittifâk-ı müşrikinde Susmanus-ı la'în hem kişiyle muvâfakatı îhfâ ve sûreten ol şehriyâr-ı gayret-şîâr ile tarîk-i yek ciheti izhâr ve cem'iyet-i küffâr ve îde-i asnâmda leşker-i İslâm ile Lala Şahîn'in tevecçühünde sûret-i muhlisânda rikâb-ı hümâyûna rû mâla sur'at ve hâtr-ı saf ve zamûr-ı bî-inhirâf-ı sultânîde kendüyü sûret-i muvâfakat ve reh-nûmûni-i leşker-i İslâm'ı iltizâm ve vilâyet-i Bosna'yı ahz-ı intikâm sûretinde pâ-mâl-ı asâkir-i İslâm olmağa ikdâm ve iktîmâm eyleyüb pâdişâh-ı âlem penâhi mesfûrun tavr-ı ihâsda hareketi makbul ve tedbîr-i tedmîr-i izlîl-i küffârda zâhiren müveccih ve ma'kûl görünüb âkîbet anı Lala Şahîn ve leşker-i İslâm'a mukaddime-i asker ta'yîn buyurdular. Amma tâbi-i hannâs olan Las-ı pûr-vesvâs ve ol iblis-i pûr mekr ve telbis zât-ı habâset sıfâti muktezâsına kelâm-ı Hazretî Ali (kerramallâhu vechehu ve râdiyallâhû teâlâ anhû) hazretleri mazmûn-ı sadakât meşhûnî üzre ki buyurmuştur

Şî'irü Arabî

Emmâ lâkîdû fânî mesestü tenehhuden

Ehlen ve şî' aten fî'd-dîni efcurû

Fekad bâ yeûnî felem yuvâfiku bey' atehûm

Ve mâkirûnî fî'l-a'dâ-i iz mekerû.

Ol la'în-i bî-din mûhâlif-i i'timâd-ı sultânî ve muğâyir-i emniyet-i leşker-i Müslimânî örzi pinhâni ile hareket ve izhâr-ı muhabbet-i kâzibe ile asâkir-i İslâm'ı Bosna vilâyetine delâlet ve nehb ve gârete cesâret itdürüb ol emirde vâfir yerlerin mâl-ı گانایمینden serv u ziyyâde cevârî ve gîlman esir ve serdârlarından bir miktârını giriftâr-ı bend u zencir eylediler. Çünkü guzât-ı İslâm ol şevk ve garâm ile şîrîn-kâm oldular. Düşmenân-ı sitem-kâr ve münâfîkân-ı gaddârdan gâfil bulunub Lala Şahîn bin kadar merd-i meydân ile bir mahalde tenha bulunmağla askeri tâifesi dahi herkes zevk-î گانایم ile mukayyed iken Bosna Kralı İskenderiyye hâkimî ile

⁵⁶⁴Küfür tek millettir.

⁵⁶⁵Inançlırlara rastladıkları zaman, "inandık" derler, elebaşılırla başbaşa kaldıklarında "biz şüphesiz sizinleyiz, onlarla sadece alay etmekteyiz" derler. Kur'an-ı Kerîm, Bakara, 14.

mutaraha-i sâbıkaya binâen müterassid-i fursat ve guzâtun o gûne vakt-i gafletine dide-rûz-i murâkabet olmalarıyla fursatı ganîmet bilüb üç bin kadar merd-i mükemmel gün-râh ile mekr-i hile-i rûbâ hâne birle zuhûr ve Lala Şahin'in üzerine hûcüm edüb asker perakende bulunmağın kimesne inâdâ yetişmeyüb ol gûrûh-i kalılı'l-aded ile cenge mübâşeret ve bi-emrillâhi teâlâ azze ve celle guzât pâyidâr olamadilar. Ve askerin medâhil ve mehârici dahi ekseriya suûbet üzre olub meydân-ı ma'rekenin mahall-i cengi dahi gâyet ile teng olmağla guzâttan kat'i vâfiri şeref-yâb-ı rütbe-i şehâdet ve Lala Şahin tek ve tenha ol mehlekeden taşraya sur'at ve yirmi bin gâziden ancak beş bin mikdarı kimesne hezâr zahmet ile selâmet bulub zahm-ı çeşm-i zamâne-i gaddâr ve keyd-i a'dâ-yı mekkâr mücâhidân-ı kâr-zâra kâr eyledi.

Beyt

Çeşm-i zahm-ı necâlişân bersîde
Rûzgâr-ı intikâm huvîş keşîde.

Cünki ol sultân-ı mücâhidin ol esnâda ferâg-ı bâl ile nevâhi-i Bursa'dan Yenişehir sahâsında bir müddet evkât-ı ferhunde sa'ati tennûr-ı arûs bahâ-yı müte' addide ve münâkehât-ı müteceddideye sarf etmede idi. Zira Kostantiniye valisi akdem-i kayâsire-i memâlik-i Rûm ve uluvv-i câh ile meyân-ı mülük-i küffârda takaddüm ile mevsûm idi. Mâbeynlerinde tarîka-i mülâyemet ve irtibât väki' olub mesfûrun üç aded duhter-i meh-peykerini def'aten birini bi'n-nefs kendûlere ve ikisini dahi iki ferzend-i sa'âdet-mendine münâkehâ ve birkaç gün da'vet-i pûr surûra meşgûl olub umûr-ı dîniyye bir mikdar te'hîr olmuş idi. Ma'a hâzâ eyyâm-ı mezbûrede Yıldırım Bâyezîd'in üç aded ferzend-i dilberini dahi müte'âkiben sünnete himmet ve surûr-ı neşât ile bast-ı bisât-ı inbisât buyurub birkaç gün mekr-i zamâne-i gaddârdan ve na'mâ-yı tegâfûlde bulunub muktezâ-yı tabî' at-ı beşeri ile iltiyâ'-ı lezzât-ı hissi ve istifâ-ı müştehiyât-ı nefsi ile sarf-ı evkât buyurdular. Gâliba gayret-i llâhi gûşâd-ı çeşm-i ibret ve âgâhî içün iki dûrlu müsâhele ve ihmâlin mücâzâtiyla ki Hazreti Zü'l-Celâl'in birkaç günde te'yidine mazhar olmuşdu. Mülhim-i âlem-i gayb ol sultân-ı zi-şâna ol makâmîden zevâcir-i âfât ve ibtilâ-yı mehâfât ile tenbih ve i'lâm eyledi. Evvela ol iki emirden biri budur ki İstanbul hâkimi olan aduvv-i dîn-i Nebevî ile emr-i dînyevî içün tarîh-ı irtibât-ı dûstî ve biri dahi hâfir-ı hûmâyûnun müddet-i medîd ile tenezzûhât-ı cismanî ve vûlû'-ı lezzât ve temetu'ât-ı bedenî sebebiyle masâlih-i millet-i Müslimânîden gâfil lâ cerem hâtif-ı gaybi kâlellâhu tebâreke ve teâlâ azze ve celle "ve mâ asâbeküm min musîbetin febi-mâ kesebet eydîküm ve ya' fû an kesîr ve mâ entûm bi-mu'cizîne fi'l-ardî ve mâ lekûm min dûnillâhi min velîyyin velâ nasîr"⁵⁶⁶ mazmûn-ı pûr nezîrini gûş-ı hûş-ı sultânîye ta'zîr ve teşhîr içün ilkâ eyledi. Amma ol pâdişâh-ı dîn penâh cünki mü'eyyedûn min undillâh ve muhlis-i havâss-ı evliyâ-ı âgâh idi. Ahbâr ve rivâyât-ı muvahhiş ve hikâyât-ı müşevviş ve vûsûl bulduğu gibi ol şehen-şâh-ı âgâh makâm-

⁵⁶⁶ Başınıza gelen herhangi bir musîbet ellerinizle işlediklerinizden ôtûrûdûr. O, yine de çounu affeder. Yeryüzünde O'nu âciz bırakmazsınız. Allâh'tan başka bir dostunuz da yardımçınız da yoktur. Kur'ân-ı Kerîm, Sûra, 30-31.

özür ve istigfârı penâh ve müteveccih-i umûr-ı dîn ve tahsîl-i rizâullâhda metin olub re'y-i hümâyûnu cebr-i kûsûr-ı ehl-i İslâm ve tertîb-i cerâhatî'l-enm abede-i esnâm üzre karar-dâde ve vüzerâ-yı âl-i mikdâr ve ümerâ-yı kibâr ve etraf ve eknâfdan tamâmî-i asâkir-i nusret measir ile def'i medâr-ı küffâra tevecûh için Yenişehir sahrâsında müctemi' ve âmâde olub evvela Şeh-zâde Yıldırıım Bâyezîd dahi kendü askeri ile bu gazâ-yı ekberde bulunmak üzre me'mûr ve da'vetine fermân-ı cihân-mutâ' şeref-yafte-i sudûr ve ba'dehu destûr-ı ma'hûd üzre mülük ve hükkâm-ı kûfr ve İslâm mecmâ'ı mûcâhidân ve mu'asker-i mü'minânda mevcûd bulunmalari içün tebliğ-i ahkâm ile i'lâm olunub mülük-ı izâm-ı küffâri ki sâbikan silk-i itâ'at ve fermân-dârî ve seferler väki' oldukça hem-râhî ve hizmet-kâfi ederler idi. Cümlesine âdemler gönderilüb cümleden biri Nigbolu hâkimi olan Susmanus dahi taleb ve ihlâsi ve nifâki tecrübe olunmak için bu gazâya da'vet olundukda mesfûr izhâr-ı muhâlefet ve cadde-i inkîyâddan bîrîn hareket ve varan elçiye inef cevâb ile mel'anet eyleyüb bu sûret mir'ât-ı zamâniye gâyet ile hilâf-ı âdet göründi. Zira mezkûrun hakkında ol şehriyâr-ı merhamet-şî'ârn eltâf-ı sâbıkı ed'âf u muza'af olmağla kûfrân-ı ni' met bir vecihle me'mûl degil idi. Amma mukarrer-i ukelâ ve müsellem-i urefâdir ki ekseriya ebnâ-yı zamân misâl-i zenân-ı bî-vefâ ve kem fursat dururlar. Bir firka ki asl-ı cibilletde adûvv-i millet u dindir anlardan hakikat-ı dûstî me'mûl ve ümmîd-i imdâd ve iânet-i kâlellâhu tebâreke ve teâlâ "ve mâ kâne lehüm min evliyâe yensurûnehüm min dûmîlhâvi ve men yudlîllâhû femâ lehû min sebîl"⁵⁶⁷ kelâm-ı hikmet nizâmî medîlûldür.

Felâ cerem, ol sultân-ı muhakkik tâhkîk-i münâfik ve muvâfik ve temeyyüzü dû-rûyân ve muhlisân-ı sâdîk için müciddâne ol âsiyân-ı bî ser-encâmın istisâlinin fikir ve ikdâmına ihtimâm ve şikeste dilân-ı İslâm'ın hayr-ul-âmmî için Vezir Ali Paşa'yı otuz bin merd-i dilîr ile talî'a-yı asâkir-i nusret-meâsir ta'yîn ve Geliboli'dan Rûmeli'ne ubûr ve mevkib-i kevâkib-i menâkib-ı sultânî dahi müteâkiben gelinceye degin Susmanus'un memleketi tâhib ve mümkün olan kılâ' ve bukâ'ının feth ve teshîr için tenbih buyurub müşârûn-ileyh dahi misâl-i bâd-ı sur'at ile ibtidâ dâru's-saltanat Edirne'ye ve ale'l-fevr bî-sebk mukaddemât ve a'dâya tahsîl-i vukûfdan mukaddem dilîrân-ı rûz-ı celâdet ve memleket gîri ve mübârizân-ı meârik-dilîrîden beş bin adet merd-i mükemmîl ve güzide ma'iyyeti ve râyât-ı nusret-âyât-ı İslâm ile Timûrtaş oğlu Bahî Beg'i revâne ve livâ-yı nusret u zaferi meyâmîn-ı du'â-yı ehlullah ile meyân-ı mûcâhidân-ı fi-sebilillâha efrahte eyleyüb Susmanus'un teshîr-i memleketi için gönderüb ibtidâ Pirevadi Kal'ası fethini tenbih eyledi. Anlar dahi misâl-i berk-i hâtif ve sevâyîk-ı âsumânî dil-i zulmani-i küffârdan târik bir şeb-i deycûrda hisârın etrafında inan keşîde ve müteâkiben gûrûh gûrûh guzât-ı muvahhidîn imdâda resîde olub hemân ol sevâd-ı şâmda ki sipâhi ve leşker ile iltiyâm bulmuş idi. Cevânih-ı hisârı tamâmen ihâta ve dilîrândan Hüseyin nâm bir gâzi ale'l-fevr şeb-i revân-ı tevârik resminde destiyâri-i tedbîr-i sâib ve re'y-i muvâfik ile kemend-i tevfîk-i İlâhî ve rûhâniyyet-i Cenâb-ı Risâlet Penâhî (sallallâhu teâlâ aleyhi ve âlihi ve sahbîhi ve sellem)den alaka-i

⁵⁶⁷ Onların, Allâh'tan başka kendilerine yardım edecek dostları da yoktur. Allâh'ın saptıldığı kimseñin çikar yolu olmaz. Kur'ân-ı Kerîm, Sûrâ, 46.

istimdad ile bâlâ-yı künküre-i kal'aya suûd ve guzâtdan birkaç kimesneyi dahi derakab yukarıya çıkarub bir nev'le ki çeşm-i sitâre ve gûş-i felek esîr anların rûşen ve hûrâmişini ne görmüş ve ne işitmışdır. Hâsîl muhâfizân-ı kal'a hâb-ı gaflâtde iken cümlesinin başlarını kesib kal'ayı tamâmî-i emvâl ve esyâb ve ricâl ve nîsvânim eyâdi-i tasarrufa idhâl ve ale's-sabâh ol fursat ve nusretin müjdesini Ali Paşa'ya ırsâl eyleyüb ba'dehu Susmanus'un kılâ'ı sâiresi fethine müteveccih oldular. Müşârûn-ileyh dahi bedraka-i feth-i karîb ve reh-nûmûnî-i nasr-ı garîb ile kal'a-yı mezküreye âzîm ve muhâfaza içün mu'temed kimesneleri ta'yîne câzîm oldu. Ve andan şevket-i tamâm ve behcet-i bî-infâsâm ile hareket ve Tîrnova Kal'ayı fethine azîmet ve müddet-i kalîle de anı dahi tevâbi' ve levâhîki birle kiliğ-i te'yîdatıyla hayta-i teshîre keşide eyleyüb ol esnâda Şumnu Kal'ası mustahfızları havflarından nâşî miftâh-ı kal'ayı Ali Paşa'ya karşı ırsâl ve taleb-i emâni istisâl ve kabûl-i akd-i zîmmet ile istîmân eylediler. Çünkü tevârûd-ı te'yîdat-ı Sûbhanî birle lesker-i İslâm'ın ahvâli gün be gün nîzâm buldu. Ve mahcûbe-i tutuk-ı izzet feth ve firûzî birkaç gün dîde-i mücâhidînden mütevâri olmağla tekrar vech-i ahsen üzre cilve-nûmâ oldu.

Beyt

Çend rûz eylese de suy-ı hilâfe cereyân
Yine mecra-i kadîm-i bulur âb-ı ihsân

Ebyâd

Zâhiren kâr-ı tû vîrân mî kuned
Leyk hâr-ı nîrân-ı gülistan mî kuned
Ağaldır ol sitem hârîyle mânend-i hezâr
Bir dil-i gül gibi güldürmen dilerse rûzgâr.

Hemân ol esnâda mübesşirân-ı devlet ve ikbâl sultân gâzinin Geliboli'dan şevket ve iclâl ile Rûmeli'ne uburunun haber-i meserret eseri ile väsil ve beşârât-ı taâkub-ı fütûhât ve telâhuk-ı te'yîdat ile temami-i memâlik-i İslâmîyye'ye sürürlâ tam hâsîl olub Ali Paşa ol vilâyâtâda feth olunan kılâ' ve bukâ'ın cümlesini zabt ve kefere-i kal'a ve hisâra muhâfizân ve zâbitân nasb ve ta'yîn ve ol memleketleri şurûr-ı a'dâdan emîn ve Edirne'ye degin istikbâl-i rikâb-ı kâm-yâba mübâderet ve müceddededen dîde-i devletini mutualaa-i talaat-i hümâyûn ile mazhar-ı envâr-ı meserret eyleyüb izz-i bisât-ı yevmî ve arz-ı tafsîl-i hidemâtâdan sonra sunûf ve tahsinât ve envâ'ı teşrifât ve in'âmat ile ser-efrâz ve her vecihle nâil-i ikrâm ve i'zâz olub tekrar işâret-i anîyye-i sultânî birle Nigbolu ve Tavuslu şehrlerinin fethine müteveccih ve tevîfîk-i Rabbânî ve istîzhâr-ı devlet-i sultânî ile günde bir buk'a ve kışverin fethine muvaffak oldu.

Rubai

Tavus-ı murâd çün be-cevelân bînî
Der cilve-i baht akl hayrân bînî
Her dem be murâd dil-i beyâbî kâmî
Çün âmed ikbâl zi devrân bînî

Onyedinci Hikâyet

Susmanus'un irtikâb-ı bağı ve tuğyândan peşimân ve Ali Paşa'ya tevessü'l ile taleb-i afy ve ihsân ve ikinci defa da huddâm-ı sultâna keyfiyet-i irtidâdi ve Ali Paşa'nın ol hâdiseye tedarükü ve mesfûrûn feth-i memâlikî mukârenetiyle avn-i Yezdâni'ye mazhar olduğun beyân ider.

Ebyât

Sünnetallâhi kad hâlet min kabl.
 Ez ezel beste ta ebed in habl
 Ger tekâzâ-yı lutf-ı subhani
 Hest yek neş'e câh-ı sultânî
 Her kirâ ber ferâhî râyet-ı taht
 Bes küst ber firâr-ı taht o raht
 Her kerâ o be lutf-ı be-nevâzed
 Dest-i kahr keseşnidâred
 Nur-ı mihreş çû ber tevâfeted fâş
 Kû cihâneş tamâm düşmen bâş
 Çûn şeved bahr-ı lutf-i o mevvâc
 Katre râ ez-hubâb bahşed tâc
 Der sadef katre râ zi bahr-i amîm
 Ey men ez mevc kerde der yetîm
 Hest deryâ-yı cûdi o pür der
 Leyk ğavsaş-bûd meşakkat pür
 Mevc deryâ-yı lutf o âmest
 Mevc mevec haft-ı raft-ı nâ kâmes
 Ez çi bâlâ ve zir dâret mevc
 Ta ki geşli besâhil-i âred mevc
 Mevc-i deryâ çû hest pis tu bûlend
 Ta ne kerdi be rif ateş hursend
 Hem ne bâşî pes püstîş hâif
 Ki nemâyed be hâl-i hod vâkîf
 Mevc-i bahr-i kerem yekî hestîset
 Zan pey ser-i bûlendiş pestiset
 Şûdem mâ ne çû bahr-i geşli mûrd
 Devlet ân mevc hâ ki yârî kerd
 Mevc-i deryâ hûş bûd ez bâd
 Ki revet ber seffîne bâd-ı murâd
 Devlet tîz hem çû tûfân est
 Mevc behter ki hafet u hîzân est
 Devlet tîz reste hîz bûd
 Devlet âm be ki if tu hîz bûd.

Edvâr-ı felek-i ikbâl ve medâr-ı kevkeb-i câh ve celâlden her bir devir ve kerdeşde ba'zi şahsun Egerçi ahter-i devlet-i mes'ûd-ı tâli'i evc-i burc-ı mes'ûda

suûdda terakki ve zirve-i felek-i izz-i şerefden perteve-i firûzî ve furû-i behrûzî encümen-i bahtını mâm-dûnuna müterakki gösterir. Amma her bir devvâr anda seyyare-i sa'dî hadîd-i mudârât üzre zaruri mûrûr ve harekât-i asumânîde intikâl ve derecât-i irtifâ'ı ber hâlet-i inhitât ile cümle-i âfâkda sûret-nûmâ-yı zuhûr olur. Mesela murğ-i zerrîn bâl hurşîd-i her çend ki rûz-i merre âşiyân-i dâire-i irtifâ'da cevelanger ve seyyardır amma ufuk-i arz üzre her subh-i şam her bir zereye güzârî vardır. Belki o kâr-i tâli-i ba sa'âdet ki şikk-i âsumân-i nusretde pervâz ede. Derakab per u bâlı ber kabz u bastdan duçârdır. Elbette her bir insîrâh-i kalbî ki gâyet pezîr ola bilhassa ber inkibâz zâhir ve her kabz ve dil-tengi ki nihâyet bula elbette şigufe-gî-i inbisâti bâhir olur.

Şî'r-i Arabî

Ehvenu be-sarfû'd-dehri enne lehu
Hadden izâ feevmetehu inkesiren
Veşrah lehu sadren fela cez'a
Tübdi belâyâti velâ bataran.

El-kissa: Bu kelâm-ı hikmet-encâmdan murâd oldur ki çünki ol sultân-ı gâzînin cereyân-ı ahvâlinden sonra muktezâ-yı tab'-i rahat iktizâsı üzre sûr-i pürsûrûr-i arûsi akibinde kesr-i asâkir ile şikeste-hâtır iken der-akab ref-i livâ-yı şadumâni ve bast-ı cenâh-ı feth ve emâni ile tekrar ol şebâbz-ı nesr-şikârin pür-vebâli yani râyât-ı İslâm-ı nusret-medâr vilâyet-i Rûmeli'ne sâye-endâz-ı vîkâyet ve a'lâm-ı din-pervâri ve sancak-ı sa'âdet-güsteri gazâ ve cihâd için hudûd-ı vilâyete nehzat buyurub Vezîr Ali Paşa sa'âdet ve ikbâl ile müste'id ve mesrûr ve tekrar diyâr-ı Susmanus üzerine azîmete me'mûr olunub tevfîk-i avn-i İlâhi ve yümn-i teveccûh-i pâdişâhî birle müşârûn-ileyh ile asâkir-i zafer-meâsir gün-be-gün ol havâlide sa'âdet-i fütûh- cedîde rû-nûmâ-yı zuhûr oldu. Ve dest-i gayb çehre-i nusrat ve bahtiyârîden perde-i tevâriyi dem-be-dem gûşâde ve mesfûrun mûlk-i vesî'ini dil-ı makbûzi gibi teng ve ber-bâd eyleyüb zevâl-i mûlk ve mâlinin zahm-i dil-dûz-i ihbâri ile ciğer-i murdârını laht eylediler. Çünki vurûd-ı şehriyârîden mukaddem Ali Paşa Şumnu Kal'asını muhâsara etmişdi. Fil-fevr yine tekmîl-i emre murâca'at ve andan fursat ile dahi feth eyleyüb emvâl ve esbâb-ı mütekâsire ile be-nâm olub kal'a-i mezbûreye sipâh-ı İslâm ile istihkâm verüb ol yerden Tîrnova Kal'ası'na teveccûh ve anın dahi dest-i tevfîk ile ebvâb-ı teshîrin gûşâde ve mesâlih-i kal'aya murâd üzre nîzâm verüb tevâbi' ve kurâ ve mevâdi'ini muzâhemet-i küffârdan ârî eylediler. Bu esnâda mübeşîrân- te'yîd-i İlâhi ve menhiyân-ı pâye-i serîr-i şahî ve müteakiben mevâkib-ı kevâkib menâkibin haber-i vüsûlunu götürdüler. Şebâbz-ı bülend-pervâz azâyim-ı sultânî ki hemîse müşrikânın sayd-ı garâyib-î hayatına müterassid idi. Yanboli ve Tavuslu sahrâsına zîll-i felek iltiyâm amma sâye-endâz-ı şevket ve ihtişâm olub ihtimâm ve ictihâd için esbâb-ı istisâl-i ehl-i kûfür ve erbâb-ı nifâk ve ilhâdî âmâde eyleyüb Susmanus Nehr-i Tuna sâhilinde Niğbolu Kal'asına tahassun ve istihkâmına i'timâden henüz Ali Paşa ve kilâ' ve bukâ'ına ikdâm üzre olan asâkire serfurû eylemediği haberi sêm'-i hümâyûn'a ilkâ olundukda heyecan-ı buhâr-ı gadab-ı kahraman-ı sultânî ve temevvûc-ı deryâ-yı

leşker-i Mûslîmânî'den her tarafda bir tufan cuşân ve sufsûf-i asâkir-i zafer-kirdâr azm-i hûn-rîzî-i küffâra hal-i inhidârda suyûl-i cîbâl-misâl kûh-sâri hâkle yeksân eylesdi.

Beyt

Zemîn hasta gest ez-hurâm-i sitûr
Ez-ân kûh ra der-ser-efgend şûr
Meğer mevkib-i şâh bûd âsumân
Ki nâ-sûde ber-cây-i hod yek zamân.

Susmanus'un bu haber-i hevl-engiz ve tâhkîk-i eser rûz-i rustâhîzin istimâ'ından iltihâb-ı dil ve sîrişk-i dîdesi âb ve ateş-misâl memzûc olub can-ı bî-tâb ve tevâni keşfî-i müsteğrik gibi mütereddis ve muzdarib oldu.

Lâ cerem, ekser memâlik ve klâ'ı bundan akdem Ali Paşa kabza-i iktidârimizdan ahz ve kabz eylesdi. Şimdi ol sultân-ı azîmüssan bizzat nefis-i hümâyûnu ile leb-riz-i gadab ve muâheze kasdiyle bu diyâre azîmet eylesdi. Bu bir kal'a her çend üstüvâr olsa dahî sadâmât-ı kahr-ı sultânîye takat getüremeyüb pây-dâr olamaz. Ve fursat-ı kâflîde ahz-i intikâm eyler, mâl ve can ve ırzımızın bir vecihle halası mümkün olmaz deyu tefakkür eyleyüb çünkü ol şehriyâr-ı merhâmet-şîârin hüsün-i hulk ve bahşayışi mesbük'l-mesel olmuş olmadığı cümlenin ma'lumudur. Ana binâen mesfûr Susmanus hezâr istîgâr ve istî'zâr ve ta'ahhûd-i hidemât ve tekabbül-i ubûdiyyât ve tazarru' ve zâri ve tezellûl-i hâk-i sâri birle tekraî Ali Paşa'yı vesile-i istihlâs ve vasıtâ-i bende-gî ve ihlâs eylesdi.

Şî'ir-i Arabî

Ve lev lâ recâû'l-afvi mâ 'îste sa'aten
Ve lev lâ recâû'l-lutfi lemâ etehecc'e'u

Müşârûn-ileyh dahî mesfûre hâdi-i râh-ı savâb ve refîk-i tarîk-i necât ve hüsne-me'âb olub dergâh-ı cihân-penâha götürdü. Ve hun ve mâl ve ırzını ta'ahhud eylesdi. Mesfûr dahi kâdir olduğu mertebe hedâyâ ve teberrîkât-ı lâyiqa ve tuhaf ve mensûkat-ı râyiqa ile harâc ve cizye-i çend-sâle ve hazâyin ve emvâl delâlet-i devlet-i sultânî ve reh-nûmûnî-i merhamet-i hüsrev-i mûlk-i Süleymanî birle mü'asker-i hümâyûna vüsûl bulub tîg-i zebân-ı itizâri şimsîr-i abdâr-âsâ bir dûhn ve destâr-ı kefen-vârını der-gerden eyleyüb ser-gerden-keşliği hâk-i râh-ı pâdişâh-ı âlem-penâha pâ-mâl edüb dedi ki

Beyt

Budem du tâ zi rene benefse-sifât kunûn
Ez-hâk-i pây-i tu bed-rayem cû sebze ser.

Ve el-hak ol hâl-i pûr-ehvâl ve hayf ve muâheze-i kabâyihi a'mâlde ki vûcûd-ı habâset-âludum cenub-i Umman şevket ve celâl-i sultânîde mütelâşî ve گaltide ve satvet ve heybet-i meclis-i hümâyûn ve şermendegî-i günah-i gûnagündan cünbiş-i deryâdan âbcûy-i bî-pehnâ gibi lerzîde olub a'mâl-i nâ-savâb ve günah-i bî-hisâbda ól mahfil-i pûr-şikûhda kendüi mahşer-i yevm-i hisâbda izdrâr

ve ızdırâbda gördü. Fe amma sultân-ı mulâtefet-şî'âr ol mücîm ve günahkârin sur-ı i'tizarını zemîn-i darâ'atden dest-i merhamet ile ref ve afv ve ihsân ile mazhar-ı iltifat-ı bî-girân eyleyüb nesâyih-i müşfikâne ve kelimât-ı dil-fîrîbâne ile dil-i pür-havfini mutma'in ve hâtit-ı pür-havf ve hirâsını dağdağa-i tabî'at-ı pür-vesvasını "hayrû'n-nâsi men yenfe'u'n-nâse"⁵⁶⁸ mazmûni üzre teskin buyurub tekrar destûr-ı sâbık ve kanûn-ı ma'hûd üzre eyâlet ve memleketini tevsîk-i uhûd ile kendüye erzâni ve teşrifât-ı hüsrevâne ve inâyât-ı pâdişâhâne ile ser-efrâz-ı âlî ve edâni buyurdu.

Beyt

Çû şeh haşem gîred bi-gerd ez riş
Çû bâz âmedî mâcerâ der-nûvist.

Amma şehriyâr-ı gayret-şî'âr serhadd-i İslâm'ı havâdis-i zamâneden emîn olmak üzere leşkeriyân-ı ehl-i îmâni tâvtûn ettirmek için Susmanus'un mütesarrîfâtundan olan Silistre Kal'asını taleb eyledikde mesfûr huzûr-ı nüvvâb-ı sultânîde hüsn-i telakki ile kabûl etmeğin kal'a-i mezbûrenin tasarruf ve temellükune Ali Paşa me'mûr olundı. Amma Susmanus mu'asker-i sultânîden avdete me'zûn ve memleketine dâhil olduğu gibi Silistre'ye varub kal'aya gâyet ile istihkâm verdi. Her çend Ali Paşa âdem gönderdi ise varan kimesnelere cevab-ı ye's verdi. Ali Paşa dahi mesfûrun nakz-ı ahîdini istimâ' edince mukaddemâ mezbûre vasıtâ-i emân olmağla cânib-i sultândan mahcûb olub keyfiyet-i ahvâlini nüvvâb-ı kâm-yâba arz eyledikde kalellâhu tebâreke ve teâlâ "fe men nekese fe inne mâ yenkusu alâ nefsihi ve men evfâ bimâ âhede aleyhullâhe feseyu'tîhi ecran azîmen"⁵⁶⁹ muktezâsına ol kûfrân-ı ni'met olan kâfir-i bed-ahdin tamâmî-i vilâyât ve kılâ' ve bukâ'ını hayatı teshîre getürmek için ümerâ ve asâkirden bir cemâ'at-i nusret-meâsîr ile tekrar Ali Paşa me'mûr olundı. Müşârûn-ileyh dahi fermân-ı cihân-mutâ' üzre Şumnu ve Zihne Kal'alarının fethine niyet eyleyüb muhâsara etmezden mukaddem miftâh-ı kal'ayı istikbâle getürmeleriyle bilâ-tâ'b tevâbî' ve levâhkıyla feth ve zabit ve ba'dehu Kosova Tekvûrûna itâ'at ve inkiyâda mübâderet etmek üzre âdem gönderdikde ol kâfir-i mütemerrid muhâlefet ve varan kimesneye ihanet etdirmekle vezîr-i müşârûn-ileyh dahi mübârizân-ı nâm-dârdan Toğan Beg nâmında merd-i meydâni şebhâz-ı şikârî gibi birkaç bin merd-i dilîr ile ilgâr ve nehâb ve gârete ta'yîn eyledi. Mûmâ-ileyh dahi ahâlf-i memleketin hîn-i gafletinde mahall-i mezbûreye resîde ve peygâm ve tarâc ile گانایم-i bisyâr ve یسرا-ی بی-شونار dest-i tetâvûle keşide eyleyüb ol yerin hâkiminin küstâhi ve بی-عدهبلى sebebiyle vâcib olan cezasını tertîb eylediler. Tekvûr-ı mesfûr re'âyâ-ı memleketin ahvâlini perişân ve vilâyâtunu eser âbâdânîden âtil ve bâtil görüb یسرى اشہبina red ve kendü kal'alarından Ceterhezar Kal'asını mukâbelede teslîm etmek üzere Ali Paşa'ya âdem gönderüb müşârûn-ileyh dahi sûret-i zâhirde ricâsını kabûl ve zabit eyledi. Üsârayı geri vermedî. Bu yüzden ol kâfirin derûni suhte ateş-i nedâmet oldu. Ve ba'dehu Ali Paşa Hirvatiyye'ye müteveccih ve anı dahi بی-تکوکف feth ve teshîr ve ba'dehu Nehr-i Tuna sahiline nehzat ve Tuna

⁵⁶⁸ İnsanların en hayırlı insanlara faydalı olandır.

⁵⁶⁹ ... Verdiği bu sözden dönen, ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene Allah büyük ecir verecektir. Kur'an-ı Kerîm, Fethî, 10.

üzerinde Susmanus'un vâki' olan kılâ' ve bukâ'mının cümlesini kabza-i tasarrufuna getürüb Susmanus-i menhûs dahi Niğbolu Kal'ası'nın istihkâmına i'timâden ehl ve iyâl ve esbâb ve emvâliyle ana tahassun ve sadme-i kahraman-ı mücâhidândan nâşî anda mütehassîn oldu. Ali Paşa dahi ol leşker-i müeyyed ve asker-i pûr-iddet ve aded ile dâire-i hisâti mânend-i fezâ-yı felek-i devvâr mahsûr eyleyüb ictihâd ve ihtimâm ile teshîrine ikdâm eyledi. Susmanus leşker-i zafer-şî'âr-ı İslâm'a takat getüremeyüb teshîr olacağın tahkik etmeğin ve kabâyh-i efâl ve şenâyi-i a'mâl nakz-i ahidde kerreten-ba'de-uhra ve muhâlefet-i mev'ûd-i sultânîye merreten-ba'de-ûlâ etdiği küstâhlığa binâen kal'a fethinden sonra bir dûrlû tazarru' ve teşeffû' sûd-mend olmaz. Lâkin yine hüsîn-i ahlâk-ı sultânîye i'timâden ki mütehallikün bi-hulkillâh ve kalellâhu teâlâ "fa'fû vesfehû hattâ ye'tiyallâhu bi-emrihi innellâhe alâ külli şey'in kadîr"⁵⁷⁰ misdakînca bî-tekellûsfâne ehl ve iyâliyle kal'adan çikub tekrar cerâyim-i güzeştesini afv etdirmek üzre rûy-i i'tizâr ve istigfâri vezir-i müşârûn-ileyhin dest ve pâyına tazarru' ve tehaşşu' ile sayide eyledi. Ve Ali Paşa dahi kal'a-yı mezbûreyi zabt ve merâsim-i istihkâmî itmâmdan sonra mesfûri evlâd ve iyâliyle Tavuslu'dâ mu'asker-i hümâyûn'a getürüb keyfiyet-i ahvâli zamir-i münâr-i sultânîye izhâr ve evvel-emirde Susmanus'un hakkında isti'tâf-i sultân-ı sâhib-i insâfa vâsita idi. Tekrar bu def'a dahi destûr-i sâbık üzre hulk-i kerîm-i şehriyârîye i'timâden mezbûrun yine hun ve ırzımı afv ile ricâ eyledi. egerci Susmanus sâbikan etdiği bed-kârlığından nâşî külliyyet ile afuydan me'yûs olub dîde-i ümmîdvâri ve çeşm-i hûn-bâri deryâ-yı eşk-i nedâmet ve tufan-ı hûn-âb ve tezelzül ve izdrâbda küsti-i hubâb-âsâ bir fenâ ve harâb ve dil-i pûr-hûn ve can- mahzûnunu katre-i şebnem ve hubâb menzilesinde lûcce-i bahr-i itâb yahud dergeh-i güzer-i seylâb-ı çeşme-i âf-tâbda ma'raz-ı tereddûd ve izdrâbda bir zerre mülâhaza eyleyüb dedi ki ya oldur ki alûde-gî-i me'âsi kûfür ve tuğyân ve ercâs-ı encâs-ı bağı ve kûfranımı cûy-bâr-ı tiğ-i âbdâr ile tathîr veyahud sultân-ı amîmû'l-îhsânîn lâyîk-ı şân-ı meşreb-i deryâ-sâni levs-i kûdûrât vûcûdunu ummân-ı bî-pâyân-ı gufrânda tahâret eylemek muktazi ola. Ve dil-i ümmîdvâri ve pûr-bîm ve izdrârına bu mazmûnu gûzâr eyledi ki

Beyt

Sad bâr be-imtihan guneh hâhem kerd.

Tâ cûrm-i menest bîş yâ rahmet-i tu

Si'ir-i Arabî

Ilâhî le-in cellet ve cemmet hatîeti

Fe afvuke an zenbî ecellu ve evse'u.

Amma çünki ol pâdişâh-ı merhamet-penâh fîrat-ı müstakîm üzre hemîse merhamet ve mihibâni birle meftûr ve izhâr-ı melekât-ı sûbhânî ile mecbûl ve mecbûr idi. Ol asi-i günahkârin ayn-i tereddûd-i havâtar-ı bî-kararı ve mevc-i hîzy-i girye-i su-gûvârîde ahvâl-i pûr-melâline şefkat ve bende-gân-ı günahkârî hakkında merhamet-i amm-ı Perverd-gâr muktezâsimca amel buyurub buyurdu. Zira Hadîs-i Nebîvî (sallallâhu te'âlâ aleyhi ve âlihi ve sahbihi ve sellem)den defâ'atle

⁵⁷⁰... Allah'ın emri gelene kadar onları affedin, geçin Allah muhakkak her şeye kadirdir. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 109.

işidilmişdir ki "mâ esarre menisteğfere ve in âde fi-yevmin seb'ine merreten"⁵⁷¹ sadeka Rasûlullah ve sadeka Habîbulâh.

Li-müellifihi Beyt

Ez-Hüdâ mağfiret taleb her dem gerçi âlûde dâmenî be-günâh
Tâ be-heftâd tevbe tevbe-i tu hest makbûl der-harîm-i İlâh.

Amennâ. Tekrar ol şehriyâr-ı vâlâ-tebâr Susmanus'un cürmünü afv ve ihsân ve hûn ve ırz ve ehl ve iyâliyle emân verdi. Lâkin tamâmî-i vilâyatin zabit ve rabtini hükkâm-ı İslâm'a teslîm ve her bir mahalle taraf-ı devletden bir emîni ta'yîn ile takdîm eyledi.

Onsekizinci Hikâyet

Sultân Murâd Gâzi'nin Rûmeli etrâfında ekser mülik-i tevâyif-i küffâr ve tâife-i Freng-i eşrâr ile azîmet-i cihâd ve kâr-zâr ve sandâdid-i müşrikîn-i le'in izerine istisâl ile mazhar-i tevfîk-i gird-gâr ve asâkir-i murdâr-i küffâra galebe ve istilâ ve gûrûh-i mekrûhun inkisâr ve sıråndan sonra bir kâfir-i giriftârin elinden cam-i hoş-givâr-ı şerbet-i şehâdet ile şîrîn-kâm ve kâm-kâr olduğun beyân ider.

Kemâ fil-haberi an Seyyidi'l-beşer (sallallâhu te'âlâ aleyhi ve âlihi ve sahibî ve sellem) "innehu aksimu billâhi azze ve celle bi-kavlihi vellezî nefis u Muhammedin bi-yedîhi lev redet in e'azze ve fi-sebilillâhi fe ektülu summe e'azze ve ektülu."⁵⁷² El-hadîs.

Rubâ'i li-müellifihi

Dânem çû şehîd aşk-i tu zinde bûd
Cân katî-i tura hemîse cûyende bûd
Ger tiğ-i tu demîdem resed rahat-dil
V'ân rahat dem-be-dem hoş âyend bûd.

Nükte-dânân-ı rumûz-i esrâr-ı kelâm-ı Nebevi ve müşâhidân-ı müşâhedet-i sûri ve ma'nevîye mestûr ve muhtefî degildir ki mu'asker-i heyâkil-i unsurî eşbâha teveccûh-i sipâh-ı ervâhdan matlab-i a'lâ ganîmet-i ma'rîfet-i Rabbâni ve kemâlât-ı nefşânî tahsîline münhasurdır. Alem-i mülk-i şehâdetde tavattun ve temeddûn-i ehl-i şekâvet ve sa'âdetden maksad-ı aksa efrâd-ı insanîden bir cem'iyyet ve encümenin iltiyâm ve intizâmî üzerine mübeyyindir. Mecâmi'-i ta'at ve ibâdâtda nitekim bu müdde'inin sıdkına kalellâhu tebâreke ve teâlâ "ve mâ halaktü'l-cinne ve'l-inse illâ li-ye'budûne"⁵⁷³ mazmûn-ı hakikat meşhûnu şâhid-i vâzih ve burhân-ı râcihdir. Ve illâ erkân-ı tabâyi'den bir ictima'in te'lifi ki elbette iftirak ve infikâke iktirân-pezûndır. Kaçan şâye este-i meşîyet-i Hakîm-i Habîrdir. Ve bir sohbetin terkîb ve tertîb-i ülfeti ki encam-ı teferruk ve şeml-i hicrâna münthehi ola. Nice sultân-ı mülk takdîrin sezâ-vâr-ı maslahat-ı hikmeti olur.

⁵⁷¹Bir kimse günde yetmiş defa istigfâr etse de ısrâr etmiş olmaz

⁵⁷²Allâh'a ve Muhammed'in nefsi kudret elinde olana yemin ederim ki: Allâh yolunda öldürülmemi sonra diriltilemeyi sonra tekrar öldürülmemi dilerim.

⁵⁷³Cinleri ve insanları ancak Bana kulluk etmeleri için yartmışındır. Kur'an-ı Kerîm, Zâriyat, 56.

Beyt

Ez-ân hicrân kuned âzâr-ı her sadr
Ki gerded vasl-râ efzûn beret-i kadr.

Çün irtibât-ı kâr-hâne-i ubûdiyyet ve bendegide-i imtiyâz-ı mezâhir ve şehâdet ferhundegi şerâyit-i ubûdiyyetin ikametine menût ve Hazreti Ulûhiyetin revâbit-ı ta'âtina meşrûtdur.

Felâ cerem, herbir sa'âdet-mend ki efdal ve e'zam-i ibâdatın irtikâbına ikdâm ve aksâm-ı ubûdiyatın itmâmını iltizâmda ihtimâm eyledi. Yakın ki Hazreti İzzet ve Azzet kelimetuhunun harîm-ı kurbiyetinde mesned-i dîn ve devletde rîfat-i menzilete müstahak ve sezâ-vâr ve bâr-gâh-ı pâdişâh-ı bâ-azâmetde resâyîl-i kabûl-i hizmet ile aksâ-yı medâric-i himmetin kâm-kâr olur.

Beyt

Ademi ber-haseb-i himmet-i hisâfâzâyed
Her ci endîse derân bended u çendân gerded.

Lâkin ebvâb-ı ubûdiyyât ve hidemâtun teveccûhât ve garâmâtı merâtibinde mütefâvitü'l-ekdârdır. Ve her bir mendegî ve hizmet-kâriye enzâr-ı sultân-ı sâhib-i iktidârda i'tibârâtdan bir rütbe mü'ayyendir ki kalellâu teâlâ "külli şey'in indehû bimikdâr"⁵⁷⁴ elbette bir ibâdet ki cemîl-i cevârih ve erkân ile olunur. Sîdk-ı dil ve hulûs-ı kalbe makrûn olur. Yoksa bir ubûdiyet ki garaza mebnî olub cevârih ve e'zamîn ba'zisiyle veyahud ancak lisânen ol dahi ba'zı evkât ve ahyânda ola nice ubûdiyyet olur. Zira kavluhu teâlâ azze ve celle "ellezîne yucâhidûne fi-sebîllâhi bi-envâlihim ve enfusihim a'zamu dereceten indellâhi ve ulâike hûmû'l-fâizûn"⁵⁷⁵ medîlû bu müdde'â-yı âli-derecâtûn sîdkîna güvâhdır. "Ve kefâ billâhi şehîdem"⁵⁷⁶ ve mahsûsân-ı dergâh-ı âlem-penâh ve manzûrâni bâr-gâh-ı kâlellâhu teâlâ "kûnû ibâdellâh" in zamîr-i münâfrinde mukarrer ve müberhendir ki mücâhede-i fi-sebîllâh'dan ekmel ve etem hiç bir ibâdet mümkün degildir. Ve kâr-ı hatîr-i "men kâne lillâh" da hiç bir hizmet bezl ve can gibi efdal ve ehemmî degildir. Zira mücâhidân-ı râh-ı Hûdâ ve sâlikân-ı mesâlik-i Hûdâ'ya merhale-i evvelde mülâhâza-yı can-fedâyı lazım ve hadîs-i "el-mücâhidü men câhede nefsehu"⁵⁷⁷ bu ma'nayı hâki ve hâkimdir.

Beyt

Ey dil me-cû sûd zi-sevdâ-yı vasl-ı dûst
Ke-evvel der-în mu'âmele cân-râ ziyân resed.

O günde mübârizân-ı meydân-ı cihâd elbette cümle-i bedâ'ât-i dünyâ-yı nâ-pây-dârı gâyet ile bî-l'tibâr görüb ber-haseb-i zâhir küffâr-ı eşrâr ile gazâvât-ı cihâd-ı

⁵⁷⁴ Onun katında her şey bir ölçüye göredir. Kur'an-ı Kerîm, Ra'ad, 8.

⁵⁷⁵ İnanan, hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd eden kimselere Allah katında en büyük dereceler vardır. İşte kurtulanlar onlardır. Kur'an-ı Kerîm, Tevbe, 20.

⁵⁷⁶ Şâhid olarak Allâh yeter. Kur'an-ı Kerîm, Nisâ, 79.

⁵⁷⁷ Mücâhid nefsiyle cihâd eden kimsedir.

nefisden nûmû-dâr olmağla a'dâ-yı millet-i muhtâr ile mehâlik ve muhârebâta ikdâm-ı şî'âr-i mübârizân-ı mikdâmından bir iş'ârdür.

Lâ cerem, rütbe-i şehâdet ki kabûl-i mûcâhedet ve ibâdetden muhbîdir. Ve mâl ve canı tarîk-i Hak'da fedâ etmek ki âdet-i ehl-i sa'âdetdir. Hem-vâre ol sultânın nazar-ı kibriyasındaki nihân-hâne-i güyûbi bîna ve serâyır-ı havâtr ve kulûbi dânaâdir. Vech-i meşrûh üzre olan ibâdât-ı canı be-gâyet makbul ve mergüb ve muhlisân-ı sâdîku'l-i'tikâdin bu güne hidemât ve ubudiyâtı dergâh-ı samediyet ve ehl-i Hak ve Muhibb-i mutlak katında gâyet ile mahbûbdur.

Beyt

Tü ra be-mûlk âyed tehniyet konem rûzi
Ki tû be-merdî vü ber-hışten zafer yâbi
Eger bela vü meşakkat resed tû hoş mi bâş
Ki geh bûd ki belâ râ be siper yâbi.

Ve ancak bu fadl-i amîm ve bu mevhibet-i azîmin vasıtâsiyle selâtîn-i izâm-ı Âl-i Osmân ve kayâsira-i ehl-i îmânın sâir şahâne-i cihân üzerine vucûhla tefaddul ve rûchâni nûmâyân ve bu ma'nâ mukaddemât-ı bedîhi ve müşâhedât ile vâzîh'ül-bûrûhândır. Amma camî'iyyet-i fazilet-i cihâd ve sa'âdet ve saltanat-ı mûlk bâ-vûs'at-ı kalellâhu tebâreke ve teâlâ azze ve celle "lillezîne ehsenü'l-husnâ ve ziyâdetün velâ yerhaku vucûhuhum katerün velâ zilletün"⁵⁷⁸ bu dâstânın haseb-i beyânı üzre ol sultân-ı mûcâhidân Gâzî Sultân Murâd'un nakl-i ahbârında zîkr olunsa gerekdir. Ve mücâmel-i tafsîl ve fasîl-i mûcmeli budur ki

El-kissa: 791 (1388-1389) senesi şuhûrunda çünki ol pâdişâh-ı âgâhîn âyine-i hâtr-ı mûnîr ve ol şehen-şâh-ı melâik-sipâh ve gîti-intibâhim zamîr-i mihr-i tenvîrinde ki sıfât-ı dili mir'ât-ı envâr-ı mağfîretillâh ve sefîne-i sîne-i bî-kinesini müşkût-i kavluhu teâlâ "ulâikellezîne hedâhumullâh"⁵⁷⁹ dir. Tabîş-i me'âni hakâyık-i mebâni-ı kalellâhu tebâreke ve teâlâ "ve kâtilûhum hattâ lâ tekûne fitnetün ve yekûne'd-dînu lîl-lâh"⁵⁸⁰ dir. Bu sûret-i zîba-irtîsâm ve bu maksad-ı a'lâ-intizâm-pezîr idî ki çûn avn ve inâyet-i izdî ve sa'âdet-i mûsâ'adet-i Din-i Muhammedî (sallallâhu te'âlâ aleyhi ve âlihi ve sahbîhi ve sellem) berekâtîyle ekser diyâr-ı Rûm ve ol bilâd-ı dalâlet-rusûm zulmet-i küfür ve dalâlet-i kadîmi ve ilhâd ve tarîkî-i şirk ve inâddan cilve-gâh-ı hurşid-i îmân ve ârâm-gâh-ı adl ve ihsân-ı sultânîde mahall-i emn ve emân ve mustakarr-i sekîne ve itmi'nân olmuşdu. Lâkin etrâf-ı hudûd-ı memleket-i Müslimânîde ve ctnûd-ı nâ-pâk-ı mülük-i küffâr ve ercâs-ı encâs-ı şeyâtîn-i ins ve ebâlige-i eşrârdan ba'zı evkâtda sâkinân-ı dâru'l-Îslâm'a teferruka-i hâtr ve perîşânî-i mûtevâfir resîde olub vahşet-i hem-sâyegî ve mukârenet ve dehşet-i muhâlatat ve mukârenetden nâşî kavluhu te'âlâ azze ve celle "vel-câri'l-cunûbi ve's-sâhibi bî'l-

⁵⁷⁸ İyi davranışlara daima daha iyisi ve üstün verilir. Onların yüzlerine ne bir karalık ve ne de zillet bulası..., *Kur'ân-ı Kerîm*, Yunus, 26.

⁵⁷⁹ İşte bunlar Allah'ın doğru yola erişirdikleridir..., *Kur'ân-ı Kerîm*, En'am, 90.

⁵⁸⁰ .. Yeryüzünde fitne kalmayıncaya ve din Allah'ın oluncaya kadar onlara savaşın. *Kur'ân-ı Kerîm*, Bakara, 193.

cenbi vebni's-sebîl⁵⁸¹ üzre diyâr-ı İslâm'ın âyende ve revendesine daima ta'arruz ve melâm ve ma'râz-ı izâr ve âlâmdan hâfi degiller idi. Nitikim demislerdir.

Misra

Hem-sâye-i bed-i mebâd kes-râ

Lâ cerem, sezâ-vâr-i mesned-i hilâfet-i İlâhî ve sâyeste-i fermân-vâri-i ahkâm-ı evâmir ve nevâhi olmak iktizâ eyledi ki şûkrâne-i ni'met ve kudret-i pâdişâhî ve sipâs-ı atâyâ-yı fütûhât-ı nâmütenâhi birle ale'd-devâm hizmet-i din-i İslâm'da vezâyif-i ictihâdi itmâma ihtmâm ve müstemirren leyâli ve eyyâmda gazâ ve cihâd ile a'dâ-yı liâmdan ahz-i intikâmî ikdâmda hâb-ı ârâmi nefsine haram eyleye. Zira şîve-i hilâfet ve şâhî zill-i azamet ve kudret-i İlâhîdir. Mesâlim-i dîn ve menâzır-ı cumhûr-ı müslimînde tesâhül ve teğâfûl-i mezmûm ve melûm ve melâhi ve menâhîde sarf-i evkât kîş-i pâdişâhîde nâmûbârek ve şûmdur.

Beyt

Mürde dilist hâsil-ı battâl-ı pîşigân

Ez-kâr-ı hayr hîzed dunbâl-ı kârgîr

Ger mî-zeni tu hod zi-hurd lâf-ı zîrekî

Fani güzâr dest pey-ı pâmdâd gîr

Bu mülâhaza mukaddemâta binâen ashâb-ı re'y ve tedbir ile müşâveret ve muktezâ-yı takdîrin esbâb-ı âdisine mutâbik öyle tasmîm-i azîmet ve tasrif inân-ı himmet buyurdu ki memâlik-i Susmanus'un feth ve teshîr ve bilâd-ı İslâmiyye ve mûlk-i mahrûsiyye ilhâkından sonra izhâr-ı inâd ve isrâr eden saîr mûlûk-i küffârdan ahz-ı intikâm eylemek vâcib oldu. Cümleden biri Siref hâkimi Las ki akd-i zimmet-i hizmet-kâriden sonra isyân ve nâmütnâmâriyeye cesâret etmiş idi. Ve biri dahi Bosna Kralı ve biri dahi İskenderiyeye-i Arnavut ki mukaddemâ Lala Şahin'in teveccûhünde on-onbeş kadar guzâtin telef olmasına bâ'is olduklarından gayri pâdişâh-ı İslâm ile mu'âvedât ve mukâvehâta müttefiku'l-kelime olub bilâd-ı İslâmiyyeyi azîmet ile taraf taraf leşker-i azîm cem' etmişler idi.

Lâ cerem, Şer'an ve aklen mücâhidânın kemeri nâmûs-i sâbiki ve mu'ânîdânın fitne ve fesâdının tedârük-i def ve ref'i zimmet-i himmet-i hüsrevâneye her vecihle lazım gelmekle tarafeyn-i küfür ve İslâm'dan mûlk-i dîn bâbında mu'âraza ve muhâsama derece-i a'lâya kâim oldu. Ve ol rûzgârin ser-i fitnesi ve ol akvâm-ı bedkârin ikdâmina bâ'is-i külli ve sebeb-i iğvâ-yı küffâr-ı vesvâs-i şerrü'n-nâs olan Las idi ki gayz ve kin ve şenâyi'-i efâl ve mehârât-ı kabâiyâh-i akvâl ve a'mâli kulûb-i ehl-i ımnâ azurde husûsan zamîr-i münîr-i sultân-ı mücâhidânda mütemekkin ve cây-gîr ve her vecihle tavattun-pezîr olmuş idi. Ve derûn-i havâtır-ı mü'minândan bu kiflin güşâdi kilid-i şîmşîr-i kişver-güşâdan gayrı ile mutasavver degil idi. Ve sultân-ı gâzî evvel baharda diyâr-ı küffâra nehzat âsân olub herkes etrâf-ı memâlikden esbâb-ı cihâd ve gazâya sa'î olsun içün sene-i mezbûre zemistânında Filibe'de temekkûn eyleduğundan derûn-i mûlûk-i küffârda ızdırâb-ı

⁵⁸¹ ... Yakın komşuya arkadaşa ve yolcuya..., Kur'ân-ı Kerîm, Nisa, 36.

tam peydâ ve gazâ-yı ekbere teveccûh-i kâfir ve Müslüman katında hüveydâ olmağla Las-ı pür-vesvas etrâf-ı memâlik-i küffâr ve selâtin-i dîn-i Mesihîyyeye bu vakt'a hudûsi haberîyle elçîler gönderdi ki bu defâ pâdişâh-ı İslâm benim mûlk ve mâlima istisâle âzîm ve zindegâni hayl ve sipâhîmin zevâline câzîm olmağla herkes hûkûmet ve mertebezi kadar bu bela ve mîhnet-i bî-devâya giriftâr olmak iktizâ eder. İndi münâsib olan budur ki cümleniz bu husûsda benimle müttefik ve melik ve leşkeriniz mikdâri mütevâfik olasız ki ben dahi pâdişâh-ı İslâm ile meydân-ı mübârezete hazır olub ümmîddir ki annî sipâh ve memleketi intiza' ve memâlik-i Rûmeli'nden kat'-ı nîza' etdirüb yine destûr-i sâbık üzre tasarruf-i Millet-i Mesihîyyede karar ve gayret-i dîn-i Îsevîyye ile can ve dilden merdânegî izhâr eyleyelim. Bu takdirde evvela Bosna Kralı ki resm ve râh ve rütbet ve câh ile hûkkâm-ı sâireden ekber ve kesret ve kudret ile ol etrâfin cümle-i mülükündan bîşter ve pîşter idi. Ve adâvet-i cedid ve hûn-hâri-i mûcâhidân-ı şehîdi dâ'îye-i husûmet-i ehl-i İslâm'da levâzûm-ı mu'âdât ile ale'd-devâm ihtimâmda olub Las'ın husûs-ı mezbûrde muhâlefet ve ilkâ-yı dağdağa-yı tuğyân ve vesvas ve iğrâ-yı müfsidânese bâ'is Bosna Kralı olub daima ol de'âvinin itmâminaibrâm ve asker-i İslâm'ın inhizâmindâfirûz-i cengî ile kesb-i nâm etmiş idi. Ve ol iki ser-hayl-i ehl-i fesâd sâir mülük-i bilâdin dahi ehl-i İslâm'la husûmet ve inâdına sebeb olub selâtin-i Frêng ve Engûrûs ve Eflâk ve Arnavut ve akvâm-ı Sakaliyye ki şimdî Leh ve Çeh demekle mevsûmdur. Cümlesi imdâda ittifâk ve tavâif-i pâdişâhân etrâf ve âfâkdan iki yüz bin leşker-i müşrikîn-ı dûzeh-mekîn ile esbâb-ı mûkâvemet ve muhâsameti müretteb ve müheyyâ ve livâ-yı gadîr ve mu'âdâtî beraber semk-i sima eylediler. Ve Las-ı serrû'n-nâs imtinân ve tuğyâni müş'ir ve mu'anven bir mektub ve birâderim deyu tahrîr eyleyüb rikâb-ı müstetâb-ı sultâna gâyet mu'teber ve mutantan bir elçi ırsâl eyleyüb demiş ki "istimâ'ımız oldu ki pâdişâh birâderim kendü memleketicin serhaddine gelmiş ve tecdîd-i husûmet ve ceng ve eidâl ve mûkâvemet iddia eder imiș. Ma'lûm ola ki biz dahi anın memleketcet ve saltanatına istisâl niyyeti ve rû-be-rû mukâtele ve mûcâdele için esbâb-ı kitâli müheyyâ etmişizdir. eger birâderimiz dahi merd ise cem'i leşker ve esâs-ı kitâlde mutlaka sûret-i ihmâl göstermeyüb ve ferzendlerini ve erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanatdan bir ferdi alikoymayub ma'an getüre ki biz dahi temâm-ı ferzendân ve a'yân ve ensârim ile bu mesâfde âmâdeyim. Ya odur ki birâderime bu cânibden ferâg-ı tam hâsil olub mûlkün bir tarafında karar kani' olâ veyahud biz anın evlâd ve etbâ'ının bünyâd-ı fesâdını Rûmeli memleketicin evlâd ve ecnâdından kâti' ve kâmi' olub destûr-i kadîm üzre âyin-i mezheb-i Muhammedîye tâbi' olmadan mâni' oluruz. Zira dil-i bî-nûrîna bu ma'na ayân ve bu hadîs-i kudsînin mazmûni nûmâyân olmamış ki "emma tûrîdû ve lâ yekûnî illâ mâ yûrîdû"⁵⁸²

Beyt

Ne her cây merkeb tuvân tâhten
Ki in-câ siper bâyed endâhten.

⁵⁸² Senin irâde ettiğini o irâde etmedikçe meydâna gelmez.

Ve ber-haseb-i kelâm-ı hikmet-mazmûn-i kalellâhu tebâreke ve teâlâ "kâle in tesherû fe innâ nesheru minkum kemâ tesherûn fe sevfe ta'lemûn"⁵⁸³dur. Ve ol sultân-ı gâzî Las'ın elçisini huzûr-ı hümâyûna da'vet ve envâ'-ı merâhim ve mülâtafet ile ahvâl-i Las'dan suâl buyurdu. Ve cevâb-ı peygâmda muktezâ-yı hâl ve makâma mtûnâsîb icrâ-yı kelâm buyurdu ki însâllâhû'l-azîz evvel-i fasl-ı bahrda ki kudret-i Perverd-gâr ile kuvvet-i nâmiye leşker-i engizi-i gül ve reyhâna bünyâda mübâşeret ve sipâh- kâfir-necâd berf ve sermâyî rûy-ı zemînden def'a mübâderet eyleye. Biz dahi tamâmî-i leşker-i İslâm ve ferzendân-ı hilâfet-makânimiz ile niyyet-i gazâ-yı ekber ve ol kâfir-i sitem-kâr ile Kosova sahrâsında mukâbele ve mukâteleye âzim ve takdir-i Hak ve Kâdir-i Mutlak'ın meşîyetine rîza ve teslimîne câzim olmuşuzzur.

Misra'

Tâ der-miyâne hâste-i gird-gâr çist.

Ve ol birâder-i nâder-birâder dahi kâdir olduğu mertebe kavluhu teâlâ azze ve celle "vellezîne keferû ba'duhum evliyâu ba'din illâ tefâlûhü tekûn fitnetûn fil-ardi ve fesâdûn kebirûn"⁵⁸⁴ zûmresinden olan ashâb-ı re'y ve şîmşîr ve a'vân ve ensâr-ı pür-tezvîrîni cem' eyleyüb mahall-i mezbûrede vaktine hâzır olsun. Her ne mukadderât-ı İlâhiyyedir vaktiyle zuhûr eylemek emr-i bedihîdir. Elbette ferîkayının ahvâlinin faysali bir tarafa netice-pezîr olur.

Beyt

Berâni ki gam ber-dil-i men gumâri
Men ez-ğam netersem biya tâ ci dârî

deyub elçiyi envâ'-ı in'âmât-ı pâdişâhâne ve kelâm-ı leyyin-i âkilâne ile mutayyibü'l-hâtr mu'âvedete izin ve ruhsat buyurdu.

Şi'ir-i Arabî

Ve techelu eydiyenâ ve yahkumu raeynâ
Ve neştemu bi'l-efâl lâ-bî't-tekellümi

Cünkü elçi Las'a vûsûl ve meclisine duhûl eyledi. Meclîs-i hümâyûn kemâl üzre vasf ve beyân ve ol şehriyâr-ı sadâkat-şî'ârin kuvvet-i kalb ve i'tikâd ve imdâd-ı rutebi'l-ibâda kemâl-i i'timâdını ayân eyledi. Las-ı hannâs dahi eş-şûrû'-ı mülzem üzre hareket lazımlı ve cem'-i leşker ve terfîb-i esâs-ı harbe câzim olub tamâmî-i hem-kışân ile ebvâb-ı mûrâselât-ı nâ-savâbı gûşâd ve mûlûk-i kefere-i ehl-i inâd rûz-i mesâfâda me'an bulunmaları üzre ahd ve misak eylediler. Ve bu emr-i azîmin fikrinden hâb-ı rahati rûyâda bile göremez oldılar.

Beyt

Cû rûz der-ğam-ı hîşend u şeb günûde be-hâb
Zi-kâr-i akîbet-i hod seher haber yâbed.

⁵⁸³ ... Bizimle alay ediyorsunuz ama alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz. Siz bileyecsiniz Kur'ân-ı Kerîm, Hud, 39.

⁵⁸⁴ İnkâr edenler birbirinin dostlarındır. Eğer siz aranızda dost olmazsanız yeryüzünde kargasalık, fitne ve büyûk bozgun çıkar. Kur'ân-ı Kerîm, Enfal, 73.

Felâ cerem, ol sultân-ı sahib-i himem-i gayret ve hamiyet-i dîniyyeden nâşî tertib-i cünûd-ı İslâm ve mülük-i hükkâm etrafdan techiz-i askere ikdâm ile iki ferzend-i ercümend ve halef-i sa'âdet-mendini a'nî şeh-zâde-i şir-dil-i kişver-sitân ve çeşm-i hussâd ve a'dâya mânend-i berk-i tâbân nûmûne-i tiğ ve sinân mazhar-i be's-i şedid Sultân Yıldırıム Bâyezîd ki germiyet-i bâzâr-ı ma'rekede bir sa'ika-i satî-ı cihân-sûz ve bir şihâb-ı lâmi'-i ateş efzûn lâkin dide-i dûstâne handân ve behcet-endûz çeşm-i düşmenânda berk-i hirmen-sûz idi.

Beyt

Çün felek ber-heme cihâh firûz
Çû meh-i tal'ateş cihân-efrûz.

Ve halef-i uhrâ Ya'kûb Çelebi idi ki misâl-i ma'na-yı "sebakat rahmetî alâ  adabi"⁵⁸⁵ ki şîve-i sipeh-dârîde tarra-i devleti râyât-ı nusret âferîn-kârdan bir rû'yet ve vadî-i ahlâk-ı kerîmâne ve merdüm-dârîde dest-i mîfsâli âyât-ı efsal-i Pervergârdan bir âyet idi. Ve ol sultân-ı âlî-şân ol iki nihâl-i ikbâlini Anadolu memleketinde serâbistân-ı câh ve celâlinde nizâm-ı mülük ve millete ihtimâm için kâim-makâm bırakmış idi. Çünkü bu gazâ-yı ekberde nefîr-i âm ve gayret-i dîn-i İslâm için pâdişâh ve tamâmî-i mü'minâne ihtimâm-ı tamâm iktizâ eyledi. Ol ferzendân-ı hilâfet-makâmı mu'asker-i hûmâyûna ihzâr buyurulub ve cümlâ-i mülük ve hükkâm cevâhir-i ehl-i İslâm'a emr-i âlî-şân ile ırsâl-i peygam olundi. Ezcümle Kastamonu hâkimi Îsfendiyâr Beg ve Germiyânili hâkimi Ya'kûb Beg ve Aydin ve Sâruhânili ve Menteşe ve Hamidili hâkimleri ve seferler väki' oldukça murafakat ve muvafakat eylemek üzre ma'hûd ve fermân-berdârîde mutabaat ile mev'ud olan mülük-i küffâr ve tamâmî-i bilâda salâ-yı gaza ve cihâd için fermân-ı cihân-muta' şerefyâfte-i sudûr oldu. Ve el-hakk gayret-i İslâmîye ile muhlisân-ı mücâhede-kîdâr ve deliran-ı mübârezet-sî`âr bisyâr-ı etraf-ı bilâd ve emsardan mu'asker-i İslâm-medara hâzır oldilar. Vê cünûd-ı ilâhî ve asakir-i ricâl-ı gaybî bî-had ve inhâ kâlellâhu teâlâ azze ve celle "ve eyyedeküm bi-cünûdin lem-terevhâ"⁵⁸⁶ tıbkînca ol sipâh-ı İslâm-penâha muavenet için hem-râh oldilar. Evvel-i fasl-ı baharda ol sultân-ı dînin mecmâ'-ı zafer âyini zûmre-i nusret-âyin kavlühü teâlâ "hasbukellâhü ve menittebeake mine'l-mü'minîn"⁵⁸⁷ misdakînca ve gâyet sipâh-ı muntazam-ı pür temkin birbirine resîde ve mukavviyat-ı te'yid-i dindari kâlellâhü tebareke ve teâlâ "lâ tehab inneke ente'l-a'lâ"⁵⁸⁸ ile âlem-i gaybdan nûvîd-i besârât ve fütûhât gûş-i can ile şînîde olundı. Çünkü hevâ-yı bahar mülâyemet ve itidâle mâil ve arsa-i gül-zârda tekâzâ-yı rûzgâr-ı lesser engizi-ı sebze-zâre temâyûl eyledi. Murâd-ı hûmâyûn nehr-i Merîç'den ubûr ve acâleten râyât-ı fütûhâtı mev'id-i kitâle ser-efrâz eylemek iktizâ eyledi. Egerçi her-çend sipâh-ı a'dâ be-haseb-i i'dâd ve imdâd-efzûn idi. Amina mukaddimetü'l-ceyş ve külliyyet-i piş-rev ve lesser-i İslâm eylemek murâd eylediler.

⁵⁸⁵ Merhametim gadabumin öňune geçmiştir.

⁵⁸⁶ ... Ve onları senin görmediğin orduular destekedik. *Kur'an-ı Kerîm*, Tevbe, 40.)

⁵⁸⁷ Alah sana ve sana tabi ollan mü'minlere yeter. *Kur'an-ı Kerîm*, Enfal 64.

⁵⁸⁸ Korkma yüphesiz sen en yücesin.

Lâkin nehr-i Meric gâyet tuğyânda olub bahr-i mevvâc-ı asâkir ve nîk güzeri müteazzir olmağla ol deryâ-yı leşkerin telâkkisi ile hâlet-i kavluhu teâlâ "merace'l-bahreyni yeltakiyân"⁵⁸⁹ müşahede olundı. Bizzarure Filibe nevâhisinde çend-rûz tevakkuf ve acâletü'l-vakti reh-nûmûni-i baht ve tâli' ve iktizâ-yı "el-vaktü seyfûl-kâtî"⁵⁹⁰ ile taliâ-i mûcâhidân-ı dîn ve mukaddime-i leşker-i zafer âyin olmak üzere Yahsi Beg veled-i Timûrtâş'ı çendîn-i sipeh-dâr-ı şecâ'at -şâr ve beş bin cevânâr-ı ma'reke ve kâr-zâr ma'iyeti ile ta'yîn ve ol esnâda serhaddi memâlik-i küffâr olan Şehirköy'i cânibine ırsâl buyurdu. Ol çâbük sâvârân-ı şîr-dil-i vasf şikenâr-ı mukâtil dahî musâra'atda misâl-i ba'dî sarsar ve şeb-hîzlikde mânende-i nesîm-i seher ol diyâra güzer ve ol vilâyetin mahzarından nehâ ve gâret ve ganîmet-i bisyâr ile serian geru mu'âvedet eyleyüb mekr-i küffâr ve keyd-i eşrârdan mahall-i muhâtara ve tenknâ-yı turuk ve mesâlikden selâmet buldular. Amma çünki derûn-i las-ı pür-vesvas bu haber-i tefferrukadan tâbi-i hîrâs oldu. Derbend-i hatar-nâk ve güzer-gâhlari ser vu guzâtın getürdükleri üsârâyı geru red ve kendülerini şehid ve esîr etmek üzere sâvârân-ı hun-hâr ol şeh-sâvârların akîbinde ırsâl eyledi. Amma kâlellahu Teâlâ "ve mâ keydül-kâfirîne illâ fi dalâl"⁵⁹¹ kelâm-ı hakikat encâmi tibkinca ol mehâl-ı tenk-mecâlda küffâr-ı ehl-i dalâl yetişmezden mukaddem gânîmân-ı leşker-i İslâm mânend-i subh-ı sâdîk şeb-gûr-ı bûlend itmeğin ba'd-ı seherî evrâk-ı gûl ve reyhâni koparır gibi cevâri ve gîlmâni koparıb vardilar. Küffâr-ı murdâr guzâtın isrlerinde gubâr-ı tehassûrden gayrı nesneye resîde ve dîde-i hayret ve çesm-i hasretlerine gubâr-ı sitûrân-ı gâzîyândan özge bir şeyi keşide edemediler. Ve mekâl-ı melâlet-meâli birbirleriyle kıl u kâl eylediler.

Misra'

Çûn be gerdeş nemî resî va gerd

Çünki leşker-i muzaffer mu'asker-i hümâyûna resîde ve ol seferin envâ'ı ganâyim piş-gâh-ı sultâna keşide eylediler.

Lâ cerem, ol vâkiâdan sonra bevâis-i ceng u cidâl ve esbâb-ı nizâ'ı kitâle mübâderet ve rû be rû mukâteleye mübâseret göründi. Ve sultânû'l-mûcâhidân tahrik-i rikâb-ı azîmet ve sahrâ-yı Ahtiman-ı madrab hîyâm-ı zafer ferçâm vemusâra'at-ı a'dâ vemusâra'at-ı husamâdan mübârezetde ikdâm buyurdu.

Beyt

Be hiram suy-ı hîcâ tâ tiğ-i tû cihân râ

Safî kuned zi a'dâ hem çûn zamîr-i âkil

mazmûnu üzere menzil be menzil teveccûh ve sûb-ı matluba musîl olan iki tarîk ki biri Sofya ve biri dahî Kostantiniyye yoludur anı ihtiyâr buyurdu. Zira o yerin hâkimî Kostantîn'i dâhil-i silk-i mutiân ve harâc-güzâr-ı sultân olmağla husûs-ı mezbûrda mülük-ı küffâr ile ittifâkdan imtina edüb tarîk-i müstakîme mutâvâ'at ve cadde-i kavîm-ı istikâmetden inhîraf eylemeyüb ol velâde kanun-ı ma'hûd üzere makâm-ı

⁵⁸⁹ Açı ve tatlî sulu iki denizi birbirine kavuşturmak üzere salverdik. *Kur'an-ı Kerîm*, Rahman, 19.

⁵⁹⁰ Zaman keskin bir kılıçtır.

⁵⁹¹ ... Amma inkârcıların hilesi elbette boşা gider. *Kur'an-ı Kerîm*, Mü'min 25.

inkiyadda bulunmağla râyât-ı mansure-i sultânî anın vilâyeti hududuna vüsûl buldukda mevâkîb-i ikbâlin merâsim-i istikbâlin takdîme sün'at ve sultân ve erkân-ı devlet için hulus-ı niyyet birle ecnâs-ı ni'met âmâde ve müterakkib-ı nuzûl ve ikâmet oldu. Ve vilâyetin her bir kasaba ve kurâsında ziyafet-i mihmândârî müheyyâ ve ubûdiyyât-ı muhlisâneyi müş'ir tuhaf-ı pâdişâhâne ve hedâyâ-yı hüsrevâneyi pîşgâh-ı nazar-ı şehriyâriye arz ve kendüsü makâm-ı mülâzemetide olub askerini sipâh-ı İslâm'a mülhkak eyledi. Mezkûrun bu hizmet-i makbûlânnesi mizâc-ı hümâyûna gâyet ile müstahsen görümekle hem teşrifât-ı pâdişâhâne ve hem in'âmât-ı müntefîâneye erzâni buyurdu. Çün nehzat-ı hümâyûn-ı sultân ve mübârek rusûm-ı mücâhidânın ahbâr-ı teveccûhî mecmâ'i müşrikânın gûş-ı bî sürûşuna resîde ve sipâh-ı melâik iştibâh tûnâb-ı hiyâm-ı iclâli dâmen-i cebel-i Deylemiyye'de asumân-ı kitâle keşide eylediler. Ve leşker-i küffârin ve feth-i ta'dâd ve şevket ve iktidârının a'dâd-ı esbâbında vechen mine'l-vucûh kusuru yok idi. Ve yedi pâdişâh-ı güm-râh leşker-gâhda hazır ve âher mülük-ı küffârin serdâr-ı nâm-dârları müretteb asker ile mecmâ'i Las'da mu'âvin ve nâsır idiler. Amma şevket-i din-i Nebevî ve ru'b-ı hîras-ı sipâh-ı Mustafâvî derûn-ı müşrikine tesir-i azîmî eyledi. Ma'a haza adedde ehl-i İslâm asker-i küffâr-ı liâmin bir rub'u degil idi. Kâlellâhu subhânehu ve teâlâ "senûlkî fî kulübillezîne keferû'r-rû'be bîmâ eşrakû billâhi mâ lem yünezzil bihi sultânîn"⁵⁹² va'd-i sıdk-ı hasebince hâfir-ı bî furûglarına perişânî tamâm elverdi. Gûyâ ki teveccûh-i sultân bâd-ı subh idi. Çerağ-ı tûre ve vezani muzdarib eyledi. Ve âvâze-i kîne hâhi-i mücâhidân siyâh-ı şîrân-ı pîşe-i hevâl-nâk idi. Reme-i hûk ve kirazı velvele nâk eyleyüb kavlühü teâlâ azze ve celle "ke-ennehüm humurun müstenfiratûn ferrat min kasveratin"⁵⁹³ mazmûunu üzre zûmre-i müşrikân-ı müteferrik eyledi.

Beyt

Be gûş hükm-i şeh ve intizâr-ı fermâneş
Zafer gûşâde bûd çesm u feth beste meyân
Aceb medâr ki bî-çâre kuşt leşker-i hasm
Çû tiğ-i tîr-i tû efkened sayc ber sereşân.

Hâsilî cümle-i mülük-ı kefere müşâvere ve pâdişâh-ı İslâm ile muânedede ve muhâvereye âğâz eyleyüb her biri re'y-i bâtili muktezâsına ûrad-ı delâyl-i bî-hâsil eyleyüb ba'zısı cünûn-ı muvahhidîne istikbâle karar-dâde olub dedi ki Egerçi Müslimânların askeri sûret-i zâhirde kalıldır amma ileri geldükçe kesîr olurlar ve bizim leşkerimiz kesret üzre olduğundan killet-i ma'âşdan nâşî gittikçe kalîl olur ba'zısı leşker-i İslâm'ın keyfiyet-i ahvâl ve kesret ve killetine tahsîl-i vukûf ve sultânîn ihmâline serzenişi müş'ir elçi gönderelim şayet ki guzât-ı İslâm tehevâvüre gelüb tîziyye azîmet iderler ise hatar-nâk mahallerde tazyik-edüb belki ehl-i İslâm'a galebe eyleyelüm deyu ol re'y-i bâtilde karar eylediler. Rasûl-ı fazûl hizmet-i sultâna vûsûl bulub bil-muvâcehe birkaç kelimât-ı bî-edebâne ile hareket eyleyüb

⁵⁹² Hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi Allâh'a ortak koşmalarından ötürü, inkâr edenlerin kalbine korku salacağız. Kur'ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân, 151.

⁵⁹³ Arslandan ürkerek kaçan yabani merkeplere benzerler. Kur'ân-ı Kerîm, Müddessir, 50-51.

dedi ki eger murâdınız teshîr-i memleket ve ceng ve mübârezet ise mahall-i ma'rekeye gelmekden te'hire mûcib ne ve eger rûz-kâfi teğafûl ve te'allûl ile geçürmek ise bizler ileri gelüb kuvvet-i merdânegî ve zor azmâlılığı anlara gösterelim deyu iblâg-ı peyğâm cyledi. Ol la'ının kelimât-ı nâ-bercâsına pâdişâh-ı kâm-yâbin ateş-i gayret ve gadabı iltihab ve tâbiş-i şimsîr cihân efrûzî leme'ât-ı âf-tâb-asâ iżtirâba gelüb elçinin huzûrunda âsâkir-ı İslâm'ın tecellüd ve iktidârını arz eyleyince eger leskerden murâd bizi tahvîf ise bizim dahi sipâhimiz sizin ed'âf ve mudâifidir deyu cevâb verdikde hâtit-ı şehriyâr begâyet mütezeccir ve zamîr-ı âyine-gerdâri nefsi serd kâfirden mütekedder olub ol vecihle hitâb buyurdular ki eger kesret-i aded mûcib-i galebe ve istilâ olaydı niçün lesker-i bî-hesâb pişê ve zubâbin gürûh-ı enbûhu bâd-ı sarsardan mütezelîli ve mütezelzil olur idi. Ve eger izdiyâd-ı esbâb ve ruûnet-i cevâni ve şebâb bâ'is-i devâm-ı istilâ kivâm-ı erkân-ı bekâ olaydı şah-ı şükûfe-i ra'nâ ve a'sân-ı gülben-i zîbâ ma'rûz-ı tesârif-ı bâd-ı hazân ve makhûr-ı terk ve tâz-ı zemistân olmaz idi. El-hamdü lillâhi teâlâ ki hemîse zümre-i ashâb-ı imân bâ vücûd killet-ı a'dâd ve kesret-i ezzâd ile erbâb-ı hizlân üzerine mansûr ve hem-vâra kânûn-ı sevâbık-ı duhûr ile kâle'l-lâhî teâlâ azze ve celle "Kad kâne lekûm âyetün fî fieteyn'i-l-tekatâ fietün tüktâlü fî sebil'lâhî ve uhrâ kâfiratün yerevnehüm misleyhim ra'yel-ayn vallâhu yüeyyidü bi-nasrihî men yeşâu inne fî zâlike le-ibraten li-ul'l-elbâb"⁵⁹⁴ âyet-i meshûri târih-i eyyâm ve şuhûrdan bu umûr-ı mezkûrayı müzekkîdir. Eger lesker-i İslâm dahi adedde mecmâ'-i killete mensubdur ve şîrân-ı pûr savlet dahi şikâr-gâhda kelle-i humâr-ı vahşîden kem-ler görünüür. Ve eger mûcâhidân-ı dîn dahi ber haseb-i zâhir vâfir görünmez. Amma keyfiyyet-i rûzgârda zâr ve kuvvet ve makâm-ı hasm ve peygârda câmi'iyyet-i Rabbü vâhid ya'dilü elsen a'dâ üzérine ol noksânlık ile gâlib olurlar. Muhâtabât-ı şîrâne ve mukâlemât-ı dilirâñeden sonra elçi-i mesfûra mu'âvedete izin ve ruhsat ve Kosova sahâsânda ta'yîn-i makâm-ı mukâvemet ve der-akab kahr-ı a'dâ-yı dîne niyyet ve ol melce-i mahşer-intizâma azîmet etmek üzre erkân-ı devlet ve a'yân celâdet ve savlet ile tarh-ı esbâb-ı ceng ve cidâl ve uslûb-ı sufûf-ı rûz-ı kitâb bâbında müşâveret içün asâkir-ı İslâm'ın tamâmî-i sipeh-sâlâr ve serdâr-ı nâm-dârların cem'iyyet-i havâtîr-ı ehlul'lâh gibi meclis-i hümâyûna cem' eyledikde Evrenos Beg tavâif-i küffârin her bir cenginde nusrete muvaffak ve şâd-kâm ve her bir gürûh-ı mekrûh-ı eşrâfın esâs-ı esbâb-ı kitâlinde tahsil-i vukûf etmeğin evvelen müşârûn-ileyhe feth-i kelâm ile hitâb buyurdu ki bu keyfiyyetde olan düşmanâñ pûr kuvvet ve tavân ile 'ne gûne mukâtele ve rûz-ı ma'rekede né vecihle mukâbele münâsibdir Evronos Beg dahi arz-ı du'â ve senâdan sonra cevâb verdi ki çünkü ol kavm-i makhûrun mev'id ve makâm-ı muhârebesi karîb olmuştur. Tîziyye mahall-i kar-zâra mübâderet ve bir münâsib yer der-dest itmek ma'kuldür. Amma rûz-ı cengde cemâat-i küffârin mukâbelesinde te'ennî ve teemmûl ve tedâric ile evlâdir. Zira lesker-i küffâr mânende-i dendan-ı himar birbirine muttasıl ve gürûh-ı melâîn misâl-i kûh-i âhenîn hadîd-i metin ile sedd-i sedîd olmuşlardır. Ketâyib sufuflarına bir vecihle zafer mümkün olmayub

⁵⁹⁴Karşı karşıya gelen iki topluluğun durumlarında sizin için ibret vardır, biri Allah yolunda savaşanlardır, diğerî inkâroldardır ki bunlar karşı tarafı gözleriyle kendilerinin iki misli görüyordular. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Bunda görebilenler için ibret vardır. **Kur'an-ı Kerîm**, Al-î İmrân, 13.

darb-i şimsîr ile ol sedîd müteferrik ve mütezelzil olmaz. Ammâ leşker-i eşîrdan ba'zisi arzu-yı mübârezet ve saf şikenlik ile ehl-i İslâm üzerine yürüyeler. Înâyet-i te'yîd-i Rabbânî birle kahırleri âsân ve âdet-i kadîmeleri üzre selâsil ve ağlâl ve cebe ve cevşen ile birbirlerine beyd olan küffâr hûcûm-ı şeh-süvârândan perîşân olmaları emr-i mukarrerdir deyu müttefik ve bu re'y-i sâdîk zamîr-i sultâna muvâfîk görünüb ale's-sabâh nehzat-ı askere fermân buyuruldu. Ve Evronos Beg pâşâ yiğit ve bir kaç mübâriz-i müsellah ile mukaddime-i leşker ve esnâ-yı râhda vâki' olan kûh ve derbendi açmağa mukarrer eylediler. Müşârûn-ileyhim güzer-gâh-ı memer-i tengnâsına vüsûl buldular. İttifâkan tâife-i müşrikinden üç aded laîn hasmina dîde düz-i intizâr olan ejder-i hûn-hâr gibi muhâfaza-i derbendirde üstüvâr dururlar. İbtidâ Evronos Beg âzum-ı gahr-ı husamâ ve taraf-ı a'dâdan dahi mukâbeleye bir kaç laîn peydâ ve mâbeynlerinde mübârezete mübâşeret olunub Evronos Beg tîr endâzhîkda kâle'llâhu tebâreke ve teâlâ "Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinne'llâhe ramâ"⁵⁹⁵ kârhânesinden muallim çâbük destlikde şîhâm-ı sâib asâ mümtâz ve müsellem olmağın kâfir-i mübârizin sanduka-i sîne-i pûr kinine bir tîr-i pûr-tâb eyledi ki tabakât-ı cisim ve canından sehm-i kazâ gibi güzer ve mânende-i tîr-i pertâb-ı der sâ'at pic ve tâb ile üftâde-i hâk-i helâk ve ba'dehu bir kâfir-i âher dahi mukâbeleye mübâderet ve ânın vûcûd-ı nâ-pâkîndan dahi dünyâyi pâk eyledi saîr  azîzler dahi yetişüp ale'l-fevr sekiz aded laîn ittifâk-ı mücâhidân ile üftâde-i câh-ı zemîn ve kusûri firâr ve giriftâr olanları huzûr-ı hûmâyuna götürdüler. Husûs-ı mezbûr mukaddime-i fütûhât-ı lâhika olduğunda şübhâ kalımayub ve öyle derbend-i hatar-nâk tevfîk-i Mûfettîhû'l-ebvâb ile rûy-ı ehl-i İslâm'a gûşâde olub eshel vecihle teng nây-ı bîm ve hirâs ve mahall-i havf ve be's ubûr ve Morova suyundan dahi geçub haşmet-i tam ve savlet-i tamâm ile bir münâsib fezâya nuzûl ve mübârizân-ı meydân-ı dilâverî husamânının karşısında cevelâna başladilar.

Beyt

Astîn efşân alem der raks ber avaz-ı kûs
Pây-kübân ez tezelzül hem çû âsân kûh u deşî.

Mülük-1 küffâr-1 liâm müşâhede-i va'z-1 İslâm ve mülâhaza-i keyfiyyet ve kemiyyet-i leşker-i nusret encâmından sonra her biri ehl-i imâmin tahkîr ve tahfîfini eyhâm ve lâf-1 gûzâf ile va'de-i rûz-1 mesâfe ikdâm eylediler.

Elhâsil: Lâs'ın hâher-zâdesi Vîkoğlu gûrûh-ı eşrârrın beynimde diliri ve kesret-i tevâbi' ile müte'ayyin idi. Mecma'-1 mülük-1 küfrîde ki Bosna kralı ve Arnavut hâkimi ve leşker-i Frengin sipeh-sâlârı ve Boğdan ve Eflâk ve Engürüs sipeh-sâlârları beynimde yalnız kendü etbâıyla rûz-1 matârekede bi'n-nefs pâdişâh-1 İslâm ile muârazaya da'vâ-yı merdânîgî ey leyüb ve Lâs dahi mecmâ'-1 küffârda didi ki her kim padîşâh-1 İslâm'ı tutub getürür ise tevâbiyle on aded kal'a ve duhterimi kendüye veririm. Ve Bosna kralı dahi tevâbi' ve levâhîkiyla beş aded kal'a ikrâr ve saîr mülük-1 küffârdan her biri ta'ahhûdât-1 in'âm eyleyüb ve kendü mübârizlarını muhâveret ve dilâveriye ikdâm etmeye ihtimâm eylediler.

⁵⁹⁵ ... Attığın zaman da ser atmamışın, fakat Allah atmıştı. Kur'ân-ı Kerîm, Enfal, 17.

Ebyât

Hasmân çu hurûş-i o şunîdend
Der harb sitâde saff keşîdend
Sâlâr-ı kabile bâsipâhî
Ber şod beser nezâre gâhî
Sahrâ heme nîze dîd u hançer
Afâk girifte mevc-i leşker
Ez na're-i kus u nâle-i nây
Dil der-ten mürde mîsed ez-cây.

Ve sultân-ı mücâhidîn dahi Şeh-zâde Yıldırım Bâyezid ile bir küh-i bülendirin üzerine çıkışub leşker-i husamânnın keyfiyyet ve kemiyyetin ve esbâb ve âlâtın tahmin ve mecmâ' müşrikine im'an-ı nazar ve kuvvet-i basar ile nigerân oldular. Hevâm ve haşerât deşt-i sahrâdan ezyed bir gürûh-i enbûh-i pür şîkûh gördüler ki şeb-i yeldâ-yı hicrândan mehib idi. Ve leşker-i İslâm ve esbâb-ı mesâfin killetine ve gürûh-i müşrikîn kesretine nisbet ile ehl-i îmân öþri ancak olduğundan teessûf ve ta'accüb edüb küffâr ile husûs-ı kâr-zârda müşâvîre eylediklerinde ba'zi kâr-dânâñ-ı küffârin atları deveden ürküb ve şekl-i mu'acceb kâvluhü teâlâ azze ve celle "Ve ile'l-ibili keyfe hulikat"⁵⁹⁶ masdûkunca cümle-i huyûl ve merâkib-i müşrikân hirâsân ve perişân olurlar. Evvelen mukaddime-i leşkerde saf saf develeri yürüdüb akibinde piyâde ve süvârî yürüsün hâl minvâl-i meşrûh üzre olunca emm pûş olan küffâr bi'z-zarûr birbirlerinden müfârakat ve geriye firâr iderler. Mücâhidân dahi te'âkub iderek ve merdâne-gî izhâr ve kafalarından darb-ı gürz-i giran ile düşürtüb hâkla yeksân iderler deyu münâsîb gördüklerinde ol şehriyâr-ı gayret-medâr halefi hilâfet-şî'âri Yıldırım Beyazid'e husûs-ı mezbûrda senin hâtırına ne güne hutûr ve fehm ve fetânetin bu kifli müşkil kûşânın fethi ne güne müyesserdur deyu fermân eyledikde şeh-zâde-i müşârûn-ileyh takdim-i merâsim-i du'âdan sonra bihamdillâhi teâlâ tarîk-i dîn-i hakda eben an ceddin sa'y ve kuşış itmede yüz ve hemîse te'yîd-i İlâhî birle a'dâyi mûlk ve millete mansûr ve muvaffak olub hem-vâra iânet-i inâyet-i Kerîm-i Mennân ile kâlellâhu subhânehu ve teâlâ "Lekad nasarakümüllâhu fi mevâtîne kesîratîn ve yevme Huneynin iz a'cebeküm kesratüküm"⁵⁹⁷ ünvâniyla mûlk-i tevfîkda fâyık ve fâlih ve husâma üzerine gâlib ve râcîh olmuşuzdur. Şimdi dahi eltâf-ı nihâni-i Yezdânî'den ümîdvarız ki asâkir-i İslâm şurûr-ı gurûr-ı eâdîden vikâye-i Samedanîsinde siyânet ve Hazreti Risâlet-penâh (sallalâhu teâlâ aleysi ve âlihi ve sahbîhi ve sellem) Hazretlerinin imdâd-ı rûhâniyeti ile evbâb-ı fütûhât kuvvet-i bazu-yu ricâlullâh ile meftûh ola. Edâ-yı kelâm eylediği tab'i hümâyûna begâyet pesendîde olub berhur-dâri-i ömr ve devletine du'âdan sonra Vezîr Ali Paşa'dan bu husûsta suâl eyledi. Meğer Ali Paşa ol vakitde bir gece taata teveccûhden sonra gâyet huzû' ve huşû' ile ol fitne-i

⁵⁹⁶.. Devenin nasıl yaratıldığına ..., Kur'ân-ı Kerîm, Ğâsiye, 17.

⁵⁹⁷ And olsun ki Allah size birçok yerlerde ve çokluğunuzun siz böbürlendiği fakat faydası da olmadığı, yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkana döndüğünüz Huneyn gündünde yardım etmişti. Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe, 25.

uzmânın husûsunda *Mushaf-ı Mecîd*'den tese'ül eyleyüb ittifâkan kalellâhu tebâreke ve teâlâ "Ya eyyühe'n-Nebiyyu câhidi'l-küffâra ve'l-münâfîkîne veğluz aleyhim ve me'vâhüm cehennem ve bi'se'l-masîr"⁵⁹⁸ nass-ı mübîni mutâbîk-ı hâl görünüb ol fâldan gâyet ile hurrem ve şâd-kâm ve asakir-i İslâm'ın mansûr ve muzaffer olmasına i'timâd-ı tam eylemiş idi.

Misra

Mübârek bûd fâl-i hurrem zeden

Bu fâl salâh-endîşi ile pâdişâh-ı İslâm-penâha nakî ve bu işâret-i pür besâret ile cevâb verüb dedi ki yümn-i himmet-i ehlû'l-lâh ile devveye i'timâd mûhâlif-i i'tikâd ve ba'dehu vezîr-i âher Timûrtaş Beg'e suâl buyuruldukda müşârûn ileyhin fezz-i sipeh-dârîde esfâr-ı sâyibesi kemâlinde olmayla cevâbinda dedi ki: egerçi küffârın bâr-gîrleri develelerden remîde ve gûrûh-ı mekrûhları perâkende olmak mütevakkî' ve muntazîrdir. Lâkin leşker-i âhen-puş-i küffâra ve darbet-i top ve tûfeng-i âtes-bârlarından develelerin dahi remîde olması emri mukarrerdir. Ne'ûzu billâhi teâlâ eger develeler bir kerre olub giruye firâr iderler ise leşker-i İslâm birbirinden müteferrik olub ol halde dûşmen-i din meydân-ı ma'rekede mübârezete mûbâderet ederler ise tedbîrimize peşîmân olub hîn-i husûmet-i a'dâda inân-ı tedbîr elden gitmiş olur deyu söyleince tamâmi-i erkân-ı devlet rû-be-rû cenge câzim ve ertesi gün harb ve kitâle azîzî olmağı musammem ve yevm-i mezbûrun akşamina râyât-ı nûrânî-i İslâm mukâbele-i leşker-i zulmet-fezâ-yı kûfurde mu'allâ ve müsellem idi. Ol sultân-ı mücâhidân ve ol hâkân-ı rûşen-dil-i ehl-i imân ol fitne-i kebîr-ı mûlk ve dîn ve hûcûm-ı küffâr-ı laînin def-i tedârikinde olub zulmet-i şeb-i deyoûrda dil-i pür nûru ile târikî-i گامdan cûyâ-yı halâs ve ol tûsfân-ı mevc-i hîzden hâfir-ı esfâr-ı ümîd-i necât ile tâlib-i keşî niyâz-mendî ve ihlâs oldu. Amma leyle-i mezbûre kesret-i sâfûf-ı asâkirden zemîn ve zemende âsâr-ı zulümât ve kûdûrat mûmâyân ve âyân idi.

Beyt

Şeb-i hem çû rûz-i kiyamet der an
Der emn beste-i reh-i fitne bâz
Sitâre kerre-kerde ber-kârhâ
Furû duhte leb be-mismârhâ
Şebî ve ci şeb ejdehâ-yı siyâh
Furû beste zulmet pes u pîş-i râh

Ol pâdişâh-ı âgâh gûrûh-ı mekrûh-ı a'dânın galebe ve hûcûm-ı enbûhundan dil-i pür endûh ile kûşe-i tenhâyîde tazarru' ve niyâza âgâz eyleyüb bu gece ve zan olan sarsar-ı zulmanının kesret-i gubarı ferdâ-yı rûz-ı cengde mücâhidânın perçem-i âlem-i feth ve ikbâline mûcîb-i ıztirâb ve şemse-i livâ-yı İslâm'ın dûst ve düşmen nazârunda inkişâfına bâ'is olur deyu bâr-gâh-ı selâtin-penâh-ı ulûhiyyete teveccûh ve rûy-ı tazarru' ve tahaşşu'ı hâk-ı niyâz-mendî ve ihlâsa sâ'ide eyleyüb gûrûh-ı ehl-i

⁵⁹⁸ Ey Peygamber ! Înkârîlarla, iki yüzüllerle savaş, onlara karşı sert davranış..., *Kur'ân-ı Kerîm*, Tevbî, 73.

imân fevz ve nusret ile vikâye-i sübhanide emn ve emân ve teferruka-i müşrikânın izlâl ve hızlanı temennâsı ile nişmen-i tenhâyîde der tealluk-ı alâyîk-i cismânî ve haşmet-i sultânîyi dest-i mübâreki birle beste ve a'zâ-yı zâhirisin tehâret-i sûrî ile dil-ı saf akidesi gibi tâthîr ve âreste ve işaret-i "el-vudûu silahu mü'minin"⁵⁹⁹ muktezâsına çar endâmını çâr pare-i silâh-ı taharet ile azm-i fevz ve necâh ve cezm-i feth ve felâh ile müsellah ve nihân-hâne-i sinesin mâ-sivâdan hâfi ve edâ-yı salât ve nevâfil ve taatdan sonra dest-i du'a-yı mânenî mir'ât-ı çehre-i maksûda beraber gûşât eyleyüb kavluhu teâlâ "üdûnî estecib leküm"⁶⁰⁰ va'de-i sidk-ı intimâsi muktezâsına rûy-ı suâl-i dergâh-ıefdâle nihâde ve arz-ı hâcât ve ref-i münâcâtda bu vecihle tazarrû' ve zâri ve eşk-i remâdi-yi çehre-i ubûdiyyete mütevârî eyleyüb dedi ki: İlâhi sen ol pâdişâh-ı yektâsim ki cümlé-i bende-gân gerek kâfir ve gerek Mûslîmâna ancak sen ümid-gâh ve serran ve darran ve şiddet ve rehada cümlé-i ibâda püşt ve penâhsın zümre-i mü'minân hâtir-ı perişâñî rahmet-i bî-dirîğinden mahrum eylemeyüb lütfunla nevâzîs ve ilâm-ı dîm-i hak ve millet-i İslâm'ın fezâ-yı fethine nusretde ser-efrâz ve cem'iyyet-i şikeste dilâmi şurûr-ı düşmen-i galîzû'l-kalbden zîr-i dest-i himâyetinde mahfûz ve mûmâfâz eyle.

Ebyâti

Çû mâ ber za'f-ı hod der bendânîm
 Ki bi-gûzarim hizmet-i nâtuvânîm
 Tu bâ çendîn inâyet hâ ki dârî
 Daifan ra kuca zâyi güzârî
 Eger hâhî be-mâ hazz der keşîden
 Zi fermânet ki hâhed ser-keşîden
 Ve ger kerdi zi muşît-ı hâk hoşnûd
 Turâ ne bûd ziyan mâra bûd süd
 Halâsî dih ki rûy ez hod bi tâbîm
 Be hizmet-i gerdenet tevfîk yâbîm
 Der ân sâ'at ki mâ mânîm u hûyî
 Zi bahşâyiş fer û me-gûzar mûyî.

Hüdâya âlime's-sûri ve'l-hâfiyyâtsın ve dânâ-yı zamâyîr-i erbâb-ı hâcâtsin. Bu bende-i hakîri hizmet-i dinde me'mûr ve bu mücâhidân-ı millet-i Nebevî'den bu cemaatin serverlikde mesrûr eyledin. Her bir azîmet-i cihâd ve teveccûh-i içtihad ve tevsîî bilâd ve izlâl-i ehl-i inâdda maksad-ı aksâ ve matlab-ı a'lam ancak tahsil-i rizâ-yı Hak ve tekmil-i âyin-i peyamber-i mutlakdır. Şimdi bu ikdâmda ğaraz-ı külli ikâmet-i nâmus-ı İslâm ve bu gûrûh-ı enbûh-ı abede-i esnâm ile mükâvemet maslahat-ı âm içindür. Zîrâ müddet-i medîddir ki eyyâm-ı devlet ehl-i îmânda sevâbık-ı a'sâr ve sevâlif-ı ezmandan beru a'dâ-yı dinin bu gune cem'iyyeti bir vakitte vâki' olmayub ve çeşm-i neyyîrîn-i felek mukâbele-i hak ve bâtili bu vecihle görmüş degildir. Maa hâzâ leske-i a'dâ-yı dinin a'dâdi ed-âf-ı mudâaf-ı mücâhidin ve sipâh-ı müşrikânın ta'dâdi nisbet-i mütefâvit ile mâ beyn-i âlaf ve mieteyn olub

⁵⁹⁹ Abdest mü'minin silahıdır.

⁶⁰⁰ Dua edip isteyin Ben cevab vereyim. Kur'ân-ı Kerîm, Çafîr, 50.

mahall-i ordu-gâh ve arsa-i ma'rekede bir sahrâ-yı gerd-nâk var idi ki tarafeynin beyinde galebe-i gubârdan ehl-i küfr ve zümre-i İslâm birbirinden fark olunmaz idi. O cihetden sultân gâzînin mirât-ı zamîr-i münâri bu fikrin gubârından mu'ber ve müterâkim ve gâyet ile hirâsân idi. Zira bu gûne rûz-i pûr kerd ve gubârda hubûb-ı riyâh cânib-i mûhâlifden vezan olur ise leşker-i gâlib ile kâr-ı küçük âsân olmaz. Ve cemî-i zamânda galebe-i sipâh imdâd-ı bâd-ı muvâfîk iledir. Ve lisân-ı Arab ve Acem'de

Misra'

İzâ hebbet bike'r-riyâhu feğtenimhâ
kelâmu meşhûd ve mezkûrdur.

Beyt

Ez bes ki ber âmed be-felek-gerd-i dû leşker
Çûn dûde-i amber bi-şod ìn kubbe-i hadrâ.

Ve ol şehriyâr-ı ihlâs-şîâr bu hâdise-i bî-ihtiyâra binâen hîn-i best-ı keff-i daavât ve münâcaat ve ayn-ı istidâ-yı ref-i beliyyât ve husûlî metâlib ve hâcâtda Cenâb-ı Kadîyûl hâcât ve Mucîbü'l-daavâta tazarru'u niyâz ile nâlân ve ebr-i siyâh dîdesinden katarât-ı eşk-i ruhsâre gubâr âlûduna bârân iderek dedi ki "Ilâhî vechi kerûmin hürmeti ve habîb-i hamîmin şeriatı bereketi hakkı çün bu zümre-i mûcâhidân-ı dîn ve mûcehhizân-ı sipâh-ı hak ve yakının ruhsârelerin bu arsa-i ma'reke ve cihâddâ gubâr âlûde-i gam ve endûh eyleme ve gurre-i garraların bu arsa-gâh-ı gazâda şeref-i sefv ve nusret ile ser-fîrâz eyle.

Beyt

Ab berîn âteş-i bî-dâd de-râ
Zûr-i turâz-ı hâk nişân bâd-râ

Egerçi istîgnâ-yı ceberût-ı ulûhiyet ehl-i küfür ve imânnın tercîhinden efzûndur ammâ erbâb-ı tevhîdin ashâb-ı küfür ve isyâna galebe etmek ümid-i fûzûndur.

Beyt

Küfür u dînend zi rehet pûyân
Vahdehu lâ şerîke leh gûyân.

Ammâ bu bende-i âciz ve fakir ki cem'i kesîr ve dil şikesteğân-ı kesîrin saltanatı ile müttehem ve sipeh-sâlârı ecnâd-ı cihâd ile müsellem ve mümtâz meyân-ı efrâd-ı insanide bu perverde-i dest-i merhametin olan abd-i ahkâri ism-i gâzî ve resm-i mûcâhid-i meğâzî birle meyân-ı memâlik-i küfr ve İslâmda nice yollar ser-fîrâz eyledin. Şimdi ricâm oldur ki beni bu varta-i pûr fitne ve âlâmdan tufeyl-i râh-ı dîn ve fedâ-yı Muslimîn eyleyüb bu bende-i müstedîmi destur-ı ma'hûd üzre inâyet-i kadîminden mahrûm eylemeyüb rütbe-i şehâdet-i bâ sa'âdet ile mesrûr ve kâm-kâr eyleyüb râyât-ı İslâm'ı bu def'a dahi hâk-ı hârîde nikû nesâr eyleme.

Şî'ir-i Arabî

Ilâhî abdüke'l-âsî atâke

Mukirren li'z-zunûbi lekad deâke
 Fe in terham fe-ente lizâke ehlün
 Ve in tedrud femen yerham sivâke.

Çünkü ol sultân-ı gâzî ve sâhib-i gayret ol şeb-i tarde Hazreti Âferîd-gâr'a giryе ve zârî birle bu gûne arz-ı hâcet eyledi. İzhâr-ı gâyet acz ve niyâzdan sonra seccâde-i niyâzda ser-i mübârekinin lemhatu'l-basar bâlin-i zânuya nihâde eyleyüb kemâl-i rûşen-dili ve safâ-yı i'tikâddam nâşî ebvâb-ı nihân-hâne-i gaybi nâ-gâh gûşâde ve meymenter-i ihlâs zamîr ve dâd-ı fuâd-ı münâri sebebiyle ol lahmaâlem-i ma'nâda müşâhede eyledi ki melâike-i semâviden bir melek nâzil oldu. Gûyâ müekkel-i katarâtveyahud mukarrebinde bir feriște-i pâkize sıfât idi. Sultân-ı sâhib-i itikâda dedi ki; senin cümle-i münâcâtını Hazreti Âferîd-gâr-ı bende-nevâz icâbete makrun eyleyüb defter-i hâcâtın zuyûr-ı kabûl ile meşhûn oldu dedikde ol pâdişâh-ı âgâh bu maâni-i rûhânının müşâhedesile dehşet ve izzet-i kibriyâ-i sübâhâni ve şâd-mâni-i idrâki emânâsından derhal bîdar ve tamâmî-i cevârih ve a'zâsını vâkf-ı şükûr-i Perverd-gâr eyledi. İstidâ eyleðûgû hâcâtdan ibtidâ âsumân-ı feyz-i Rahmânâden bârân-ı rahmet nâzil ve gûbâr-ı endûh-ı kulûb-ı havâtûrdan zâil olduğun görüb tâhkîk eyledi ki sâir mûdde'iyât ve hâcâtı dahi husûl-pezîr olmuşdur.

Beyt

Cü gitî der-i rûşenî bâz kerd
 Cihân bâzi-i tarfe âğâz kerd.

Hikâyet-i leşkeriyân-ı tarafeyn ve iltihâm-ı cânibeynin meyânında mukâleme-i tûğ ve şimşîr ile mukâtele-i azîm vukûunun sürü'ündadir ki "ferîkun fi-l-cenneti ve ferîkun fi's-se'ir"⁶⁰¹ gûrûhundan ale's-sabâh ki hûsrev-i sipîr serâ-perde-i haşmet-i Abbâsîden taşra haramide ve livâ-yı mu'allâ-yı cihân-efrûzî bâlâ-yı sakf-ı âsumâne keşîde eyleyüb leşker-gâh-ı nûcûmun arsa-i pûr hûcûmu şemse-i râyeti-i nûrânâsından tâbân ve rimâh-ı şuâ-i âf-tâb lemeân tûğ-i pûr iltihâb ile gevher-i şeb-i çırâg emân âsâr-veş ve fûrûzân eyledi Tarafeyn-ı leşkeriyân-ı mukâbil ve sipâh-ı mukâtil-i ehl-i hakk ve gûrûh-ı bâbul sufûf-ı asâkiri âreste ve iki cânibden dahi birbirlerine kasd ile kemер-i kin-i meyân-ı gayrete beste eyleyüb cenge mübâşeret eylediler.

Beyt

Zi bisyâri-i leşker ez her dûcây
 Furu best guyende râ dest u pây
 Dû rûye sitâdend ber-cay-ı ceng
 Nûmûdend ber pîş-i destan direng.

Amma kûffârin yed-i mülük-ı âlî mikdârı ma'an bulunmaçla mukaddem bir gece birbirleriyle müşâvere ve asker-i İslâm medar ile muhâvere bâbında guft u gûy-ı bîsyâr ve âdet-i kûfr ve dalâl-i kadîmeleri üzre nûş-ı şarab-ı murdâr eyleyüb her

⁶⁰¹ ... İnsanların bir kısmı cennete bir kısmı da çığın alevli cehenneme girer. Kur'ân-ı Kerîm, Sura, 7.

biri ceng ve kitâl husûsunda zu'm-ı fâsidince bir re'y eyledi. Las oğlu ki mâbeynlerinde re'y ve tedbir ile mümtâz ve derece-i temkin ve i'zâzda idi. Amma ol pâdişâh-ı İslâm penâh ki bir gece halvet-hâne-i ta'âtda Hazreti Âferid-gâr'a tazarru' ve münacaatda idi. Ol gece kefere ve fecere-i mağrûr hâlet-i irtikâb-ı fisk ve fûcûrda leşker-i müslimîn-i kalîlü'l-mîkdâr der hemân üzerlerine şeb-hûn eyleyüb perîşân edeler deyu mülük-ı bed-sûluk-ı mânende hûk müttefiku'l-kelâm oldular.

Mîsra

Zehî tasavvu bâtil zehî hayâl-i muhâl.

Amma ol yedi zebâmiyye cehennemden Yorgi nâm bir kâfir ki kesret-i hademe ve haşem ile müstezhir ve ümmîd-vâre ve elli bin merd leşkeri üzerine nâfizü'l-emr ve sâhib-i ihtiyâr idi. Hîn-i müşâvere-i müşrikanda dedi ki: Şeb-hûn etdigimüz takdirde ekser leşker-i Müslimânâñ tarîka-i firâr ile varta-i helâk' ve üsardan der kenâr olub tarîk-i şeb-i siyahda kûh ve sahrânâm kemîn-gâhimî penâh edinüb halâs olurlar. Anların gûrûh-ı muhakkiri bu nehengân-ı deryâ-yı sipâhîn ancak çâşt-gâhıdır. Sayd-i şîkâr-gâhdan perîde ve kabza-i dam-gâhdan remîde eylemek neden iktîzâ eder.

Beyt

Ber ân hîre merdüm şikest averîm
Heme server ânşân be-dest averîm

deyu gâyet gurur-ı enbûh-ı sipâh-ı mağrûra itimat ve nihâyet gaslet ve cehâletden nâşî "el-abdü yüdebbiru vallâhu yukaddir" ⁶⁰² kelâmindan gâfil, ceng ve kitâli âher güne te'hîr eylediler. Ve sufûf-ı leşkerin her bir mahalline bir sanâdîd takrîr eylediler. Ol gûrûh-ı mefî'ûn-ı meftûnun a'zam-ı mülükü olan Lasoğlu Arguni cümlenin intikâliyle kalb-i leşkere münâsib ve mesfûrun kızkarâsında oğlu olan Vilkoğlu'nî ki dilâverî ve sipeh-dârîde ebnâ-yı cinsine tebahhur ve tecebûr ile gâlib idi. Gûrûh-ı müşrikîn taraf-ı yemînîne ve Bosna kralını ve levent oğlunu ol memleketin sipâh-ı güm-râhiyla cânib-i y esâra ta'yîn ve Engürüs ve Eflâk ve Bulgar ve Arnavut ve Çeh ve Leh sanâdîdlerini kendü cenâhîn şikeste bâline alub cümle-i melâin-ı pûr hased ve kini arzu-yu hûn-hâri-ı İslâm ile kadeh-nûş-i şarab-ı rengîz ve sermesti-i câh-ı ser-verîden-i şecâ'at ve tehevvrû-i ârizî ile akdâm-ı ikdâmî piş-i nihâd idüb leşkerinin temami-i huddâm ve sibyânını kemâl-i nahvet ve hod-bîni ile esir ve târâc-ı ehl-i İslâm ile mev'ûd-ı kâm eylediler. Ta bir mertebe mest-i câm-ı gûrûr idiler ki her bir piyâde ve süvâri Müslümanları esir etdikde bend eylemek için birer tûnâb ma'an götürmek üzre terbiye eylediler ki alındıkları esiri Frêngistan'a furuhî ve bahalarından kadeh-i düst-ı kâm-ı alub meçâlis-i işaret ve şâd-kâmîde nûş-i müdâm eyleyeler. Amma mülük-ı kefere beynde hezeliyyât ve latâif ile meşhûr bir şahs-ı hezzâl var idi ki, envâ'ı küstâh-âne ile dileğû latîfeyi îrâd ider idi. Ol tedârûk eyledikleri tûnâb husûsunda mecmâ'-ı âmada demiş ki ol nesneyi ki kirâren ve mirâren görüb ve nâkillerden iştirnişizdir ki leşker-i Türk gâyet cûr'et ve kesret-i

⁶⁰² Kul tedbir alır Allah takdir eder.

cesârelden nâşî tevâif-i küffârî daima silsile-i râkiyyet ve kayd-i zincir-i ubûdiyyete çeka gelmişler. Amma hiçbir vakitde mübarizan-ı Türk'ü kayd-i kemend-i küffârda kimesne görüb ve işitmış degildir. Tehîyye ve esbâb-ı zafer-ı İslâmiyyât için tunâbi dahi müheyâ eyleyüb kirm-pîle yani ipek kurdu gibi kendü helâkiniz için örülülmüş bükülmüş resenleri ma'an götürdünüz, cây-ı ta'accûb degil midir?

Beyt

Besâ fâlî ki ez-bâziçe berhast

Çû ahter der güzeşt an fâl şod rast.

Ol sultân-ı gâzî sufûf-ı erbâb-ı fütûhât-ı meğâziyi müretteb eyleyüb iki ferzend-i sa'âdet-mende ve sâir ümerâ ve erkân-ı ercümendi ketâyib-i cihâddan ebvâb-ı feth ve nusret gûşâdi için bir ketibede karar-dâde ve yemîn ve yesârdan çâvişân-ı saf ârâlığa âmâde ve cümle-î ümerâ ve hükkâm perçem-i a'lâm ve tarra-i râyât-ı İslâm'ı tebessüm-i fütuh ve nusret ile gûşâde eylediler.

Beyt

Heme bâ âlet u esbâb-ı bî-mer

Kadem der reh nihâde tac ber ser

Sûvârân-ı tiğ-i berk-efşân keşide

Her ber ân ser-beser dandan keşide

Giriv-i kûz dâde mûrd râ gûş

Dimâg-ı zindegân râ burde ez hûş

Furû beste der ân gavga-yı Türkân

Zi-bâng-i nâ-yı Türkî nây-ı Türkân.

Ve sultân gâzî kalb-i leşker-i fütûh üzre menzile ruhda alem-i âlem-ârâ-yı cihâdi âsumân-ı te'yîd-i Rabbül-lâbâda efrahte ve ferzend-i ercümendi Şeh-zâde Yıldırım Bâyezîd'i Saruca Paşa ve ba'zi ümerâ ve hükkâm ve bir cemaat ile meymeneye ve Înce Balabân ve Hoca Balabân ve bir cem-i âher ile ferzend-i diğeri olan Sultân Ya'kûb Çelebi'ye sancak-ı mîhr-işrak ihsân ve meysereye ta'yîn buyurdu. Ve Gâzî Evrenos Beg'e mücâhidân-ı eminin cenâh-ı yümnâsında kâlellâhu tebârke ve teâlâ "ve ashâbî'l-yemîni mâ ashâbî'l-yemîn"⁶⁰³ nass-ı mübîni tıbkîmcâa mukaddime-i leşker ve ümerâ-yı izamdan Subaşı Eyne Beg'i dahi cenâh-ı yûsrâya mukarrer ve sâyir mülük-ı hükkâm-ı İslâm'ı kalb-i sipâhîn etrafında kurb-i sultânide hâlet-i iktirânda kevâ'ib-i su'ûd âsa ictima' ve câníb-i yemin-i pâdişâhîde sâhib-i re'y ve tedbir Vezîr Ali Paşa kâim ve Emîr-i âlî-mikdâr Tîmûrtâş Beg dahi câníb-i yesârında muâdâta mûlâzîm olub esbâb-ı top ve tûfenk ile sufûf-ı yeniçeri ve piyâde bir mertebe müretteb oldular ki sıpihr-i cevşen pûşun fili Mahmûdî'yi ol silsile-i gûşâde kâdir olamaz idi. Ve hayl ve haşem ve ordu-bazar ve sâir müte'allikât-ı asakir-i nusret me'âsiri kafa-yı leşkerde bir münâsîb mahalde bûrağub iki bin cevân-ı tîr endaz ki tîr-i dil-dûzleri sihâm-ı kaza gibi çerh-i devvârdan güzerân ve kevkeb-i semayî nazar-ı dakîklerinde halka-i zerrîn-i âf-tâb âsâ nişâne-i nûmâyân zann ederler

⁶⁰³ Defteri sağdan verilenler, ne mutlu o defteri sağdan verilenlere. Kur'ân-ı Kerîm, Vaki'a, 27.

idi. Mukaddime-i leşkerde mukarrer ve ol cümleden yemin ve yesâra peyker-i aded-i tîg-i endâz taayyün eylediler ki ibtidâ anlar cenge mübâşeret ve husamâ üzerine bir uğurdan her tarafından tîr-i bârân mukâteleye mübâderet eyleyeler ki sihâm-ı zereğüşâ ve tîr-i belâ ile saff-ı metn ve kûh-ı âhenin-i gürüh-i müşrikîni birbirinden tefrîk ve perâkende eyledikleri gibi mübârizân-ı cevşen-pûş ve şîr-i dilân-ı pûr-hurûş nusret-i İslâm ile ol gürüh-i kavî-âsânın akibinden kemânden berceste olan tîr-i âsâ meydân-ı sa'âdet ve mîzmâr-ı şehâdetde izhâr-ı merdanegî eyleyeler. Kâlellâhu tebâreke ve teâlâ azze ve celle şanuhu “ve men-nasru illâ min îndillâhi'l-Azîzi'l-Hakîm”⁶⁰⁴

Beyt

Dehd bahtesân ârzû râ nûvîd
Kuned sehmeşân mağz-ı fikret tebah
Kef u şast başed be-ferma neşân
Dil u desteaşan mukassim-i her-sipâh.

Evrenos Gâzî izn-i hümâyûn ile meydân-ı ma'rekeye gelüb küffâr-ı la'îne tîr-bârân etmek üzere mücâhidân-ı dîn ve tîr-endâzân-ı dûrbine sala eyleyince taraf-ı kâfirîden mukaddemân-ı meydânî tîg-i cevşen-şiken ve tîr-i merd efken ile üftade-i hâk-ı helâk eylediklerinde sipâh-ı âhen-pûş-ı müşrikân-ı kulzûm-i mevvâc-ı sîm-âb-âsâ telâtüm-i sarsat-ı iztirâb olub ol hun-i sırtân tîg-i hurde bir uğurdan sol kolda olan tîr-endâzların üzerine hûcûm ve terâkûm-ı rimâh ve tezâhüm-ı sipâh ile mücâhidân-ı meysere'yi tazyîk ve piyâde ve süvârilerini Ordubazar üzerine dökdüler. Leşker-i İslâm'ın deve ve katırları birbirine muhkem bestë ve ahmâl ve eskâl bir mertebe peyveste idi ki içlerinden ubûr muhâl ve ol hayl ve çesmin akibinde bir dirahistan-ı tenk meçâl vâki' olmağla zümre-i küfr ve İslâm'dan ol zedû bûrdde üftade-i hâk-ı helâk olub guzâtın bir gürüh-i azîzî şeref-yâb-ı rütbe-i şehâdet ve serdârların ekseri gark-ı âb-ı tûfân-ı melâmet oldular.

Beyt

Sitem bâr key ber ser-i hûn keşân
Cenâh-ı sipeh râ be gerdûn keşân
Çu ân meysere geşt revîn hisâr
Bi-şod meymene hem çünân üstüvâr.

Çünkü ol berk-i tâbende-i pûr nûr a'nî Şeh-zâde-i ğayyûr Sultân Yıldırım Bâyezid cânîb-i yesârda olan şikesteliği mu'âyene eyledi. Hûcûm-ı gayret-i cibilli ve galebe-i himmet-i İslâmî birle inân-ı tevsen-i tehevver ve şecâ'at i meydân-ı mübârezetde zabit edemeyüb mânenâ-i berk-i hâtif merkeb-i müsâraati meyân-ı merdân-ı dîne sürûb mücâhidânın mehzûman ve mağlûbânmâ yetişüp lemeân-ı berk-i şimsîri Yıldırım Hânî misâl-i şîhâb-ı âsumânî ebsâr-ı küffâri hiyre-i gerdi tefrîk ve perişânî ve zulmet-i gûbâr-ı ma'rekeden çesm-i hayret-i düşmenân güm-râhin sefid ve siyahî kâlellâhu tebâreke ve teâlâ “Yekâdu'l-berku yahtaflu ebsârahüm küllemâ

⁶⁰⁴ Yardım ancak Aziz ve Hâkim olan Allah'tandır. Kur'an-ı Kerîm. Al-i İmrân, 126.

edâe lehüm meşev fihi ve izâ ezlame aleyhim kâmû ve lev şâellâhü lezehibe bisem'ihim ve ebsârihim innellâhe alâ külli şey'in kadir⁶⁰⁵ ma'na-yı mülbîni sûret-nûmâ-yı zuhûr olub Yıldırım Bâyezid'in sipâhının hiddet-i berîk-i lemeân-i şimşir cihân-guşâ ve şîrâr-ı niâl-ı esbân-ı berk-âsâsından hîrmân-i can-ı küffâr-ı murdâr hâkister-i ateş-i sûzân ve iltîhab-ı suyûf ve rîmâhdan ol müşrikân-ı bu lehebân giriftâr-ı nâr-ı nîrân oldilar.

Beyt

Direfş-i sinaneş cû firûz şod
Dirahşend tîg-eş adûv-suż şod.

Şeh-zâde-i cevân-bahtın ikdâm-ı meşhûrâne ve ihtiâm-ı dilirânesin görüb sair ümerâ ve sipeh-sâlârân dahi her tarafdan tevsen-i inân-ı mübârezeti sufûf-ı düşmene matuf ve muavenetine cedd-i tam ve sây-ı tamâm masrûf eylediler. Ve Evronos Beg ve Bahsi Beg veled-i Timûrtâş ve Lala Şahin ve İsa Beg ve Saruca Paşa ve Atabe Beg Subâşı ve Kara Mukbel ve İnce Balabân ve Hoca Balabân ve Mayesiî Merd ve Sencar Subâşı ve sair sipeh-dârân cevânib-ı erba'adan bir uğurdan düşmene karışub deryâ-yı leşker-i küffâr-ı darb-ı tîg-i ateş-bâr ile âlûde-i ğubâr-ı hasar ve ser-hûmîni bî-şûmâr-ı küffâr-ı gül-i Rûmî'nin külâh-ı serhî misâl ser-i rîmâhda âşikâr ve bir hamle-i şîrâne ve sadme-i dilîrâne ile a'lâm-ı ser-efrâz-ı küffârî meyân-ı abde ma'kûs olan diraht âsâ ser-nigün ve menkûs eyleyüb sipâh-ı eşrârin yedi aded pâdişâh-ı büzürg-vâr-ı murdârimi makhûr ve andan zamânda o gûne mecmâ'î azîmi perişân ve kayd-ı silsile-i giriftâri ile meksûr eylediler. Ol sahrâda zîr-i kümbed-i hadrâda ser-i serverân-ı a'dâdan peşte âsâ çendin kubbe beraber tâk-ı minâ ve endâze-i a'lâm-ı âsumân sây-i İslâm ile husemâ-i dinin mefâirk ve megefîrinden yadigar-ı arsa-i veğâ olub müşrikân-ı hâsîrden bir cemâ'at-i kesire atlarına i'timâden meyân-ı ma'rekeden firâr ihtiyâr ve şah-sûvârân-ı meydân-ı gazâ esbân-ı bâd-pâ ve cihân peymâ ile mesfûrları te'âkub ve reside ve kârib-i gerden-guşâ-yı halka âhenin-i şimşire keşide eyleyüb ve şayeste-i rakîyyet olanlarını kayd-ı silsile-i bende-gîye namzed ve uzanâ-i cebâbire ve küberâ-i kayâsireyi hâk-i pây-i sultâna getürdiler. Ve küffârîn kayd ve bend-i mücâhidân için müheyyâ ve ma'an götürdükleri tinâb ve resenler ile dest ve gerdenlerin beste ve giriftâr-ı dam olmuş şikâr-âsâ muhkem peyveste ve her tarafdan

Misra'

Piçide şeved be pây-i herkes ameles
sadâsim işitdiler. Vakt-i asırdan akşama karîbe degin hâl minvâl-i meşrûh üzre geçüb sultân'ı l-mücâhidîn bu feth-i azîm-i İslâmiyândan be-ğâyet şâdân oldu.

Beyt

Her ki râ feth u zafer peyğâm dâd
Piş-i o yeksân murâd u nâ-murâd
Her ki pâ bendân-ı o şod vasl-ı yâr
O netersed ez helâk-ı kâr zâr.

⁶⁰⁵ Simşeğin çakması neredeyse gözlerini alır, onları aydınlatıkça ışığında yürürlar ve üzerlerine karanlık basına duraklarlar. Allah dileseydi işitme ve görmelerini gederirdi. Doğrusu Allah her şeye Kadirdir. Kur'ân-ı Kerîm, Bakara, 20.

Fe-emmâ ol sultân-ı safi cinâna ol encâz-ı va'de-i sidk ve isticâbe-i da'vet-i hakda hayret elverüb kişver-i ma'na ve mülk-i dil-i dânâsında kendü kendüye tefekkür eylediler. Ol leyle-i münâcâtda Hazreti Kâdiyyû'l-hâcâtdan istidâ eyledi ki müddeiyat ve mûltemisânun ekseri zuhûr eyleyüb lakin cümle-i münâcât ve makâsiddan idrâk-i sa'âdet şehâdet olunacak bir emr göremedi. Belki esbâb-ı âdî dahi ki galebe-i sipâh-ı küffâr ve imtiâdâd-ı ceng ve kâr-zâr encâma resîde oldu. Ol ıztırâb ve efkârda hâtur-ı fâturı bir vecihle armide olmadı. Bir vakte degin ki nihân-hâne-i âlem-i gaybden bir sûret-i gayri-i ma'hûd bedîdar ve Hazreti İzzet (azze şâ'nuhu) hazretleri hilâf-ı meslek-i evhâm ber muktezâ-yı takdir bir hâdise-i garîbe izhâr eyledi.

Ebyât

Cû vakti ki vakti âyed be-hâfir
Nihânîhâ kunend ez perde zâhir
Kadem der nih ki çûn refî resîdî
Hemân inkâr k'ın rehrâ nedîdî
Der nîz hayme çibendi bend ber-pây
Gulû-râ zîn tinâb suht be-gûşây
Zî mihnât reset her kes çeşm ber-best
Bedîn tebdîr tütfî ez kafes rest

Hikâyet-i Hâtımet ve Hâtımet-i Hikâyet-i Sultân Murâd Hân

Ve keyfiyet-i idrâk-ı sa'âdet-i şehâdet bâ intikâl-i o be-mülk-i hakîkî an cihân ve rihteş ez-în sarâ-yı meczâzi be-civâr-ı rahmet-i Rahmân garayib-i kâr-hâne-i takdir ve acâyib-i vekâyî-i selâtin-i sâhib-i meârik ve şimşirdendir ki küffârn yedi aded mülük ve sipeh-sâlârânının inhzâmından sonra ol sultân-ı gâzî şevket ve sekîne ile henüz kalb-i leşker-i İslâm'da karar-dâde ve a'dâ ve mühâlifân-ı din ve devlet üzerine mansûr ve müzaffer olub gürûh gürûh maktûlân ve esîrân-ı küffârı temaşa eder idi. Ve şah-zâdeğân ekser ümerâ ve asker ile firâr edenleri taakub ve ser-i serverân-ı müşrikân-ı ser-nîzede nûmû-dâr ve düşmenân-ı dinî gürûh gürûh esir ve gîrifâr eylediler. Ol esnâda kavm-i eşrârin sanâdîd-i izam ve sâbâ'ı seb'a-i uzmânın a'yânından ki ma'reke-i kitâlde erbâb-ı dalâlin pişvâsı ve istilâhat-ı kâfiride bâbân-ı büzung Miloş Nikola denmekle ma'rûf bir kâfir ki esnâ-yı ma'rekede zahm-hurda-i tîg-i guzât olub üftâde-i hâk ve galatide-i hûn olub lâkin henüz can-ı nâ-pâkü cesed-i mürdârîndan çıkmayıp ve ehl-i İslâm'dan bir kimesne be-şahsa bilememiş idi. Çünkü ol velâde livâ-yı zafer-iktizâ-yı sultânî mesfür Miloş'a karib ve ol dahi kendü katline müttehî ve meyân-ı ekfâ ve akrân ve mâbeyn-i evliyâ-yı şeytânda izhâr-ı merdânegî etmeği derûn-ı dalâlet meşhûnunda muhtefî tutub ser ve rûyân hâk ve hûne galita ve murğ-ı nîm bismil âsâ sekerât-ı mevt ile tabinde olarak pây-ı alem-i sultânîye müteveccih ve dâd-hâhâne dedi ki: Ben Müslüman oldum. Ve pâdişâha sırranî sözüm var. Hâk-ı pây-ı rahş-i hûmâyûna çehre-i ubûdiyyetimi söylede eylesem gerekdir deyu feryâda başlayub çâvişân her çend ki darb ve âlet ile ma'nî oldular.

Bir vecihle def⁶⁰⁶ ve ref⁶⁰⁷ idemediler. Amma çünki ol şehriyâr-ı merhamet-şî'ârin mehâmid-i hûsn-i ahlâki meşhûr-ı tavâfi-i âfâk idi. Muktezâ-yı merhamet-i aslî ve şefkat-i cibilli üzre câvişân ve mânîâni ol kâfir-ı lañin men'inden men' ve pây-bûsunu ve garaz-ı müdde'âsına izin ve ruhsat buyurdu. Ol münâfik-ı kadîm ve mütfî-i şeytân-ı racîm meger üstünde bir zehr âlud hançer pinhân eylemiş. Pây-bûs-i hümâyûna hîn-i takarrübde ol sultân-ı sâhib-i himemin şikem-i pür-hikemine bir darb-ı muhkem havâle eyledi.

Beyt

Be şeh zed yekî darb-i pehlû güzâr
Ki ez hûn zemîn geşt çûn lalezâr
Der tûfâd sultân be-ân zahm-i tîz
Zi gitî ber âmed yekî rustehîz.

Her çend ki ol kâfir-i muânid kendüyü i'tikâd-ı fâsidi ile meyân-ı küffâr ve füccârda bu kâr-ı meşhûrun ikdâmıyla nâm-dâr eyledi. Ol sultân-ı mücâhidân dahi meyân-ı hüsrevân-ı cihânda derece-i şehâdet ile mesrûr olub sûret-i mev'ûd-i kazîye-i ma'hûd-i kalellâhu tebâreke ve teâlâ "ve yevme neb'asü fi külli ümmetin şehîden aleyhim min enfûsihim ve ci'nâ bike şehîden alâ hâülâi"⁶⁰⁸ mazmûnu üzere ol yevm-i kıyamet âsâda meşhûr olub sa'âdet-i şehâdet'e resîde ve ihtizâr-ı ömür müdâm-ı iktisârda âyet-i nevmîdi-i ye's-i kalellâhu subhânehu ve teâlâ "In yemsekûm karhun fekad messe'l-kavme karhun mislîhu ve tilke'l-eyyâmu nûdâvîlûhâ beyne'n-nâs"⁶⁰⁹ gûş-i hûsiyle peygâm-ı sürüsûdan şînîde olmuşdu. Bu husûsta gâyet ile münbasit ve ferhân oldu. Zira leyle-i mübâreke-i mezkûrede Cenâb-ı vâhibî'l-atâyadan niyâz-mend olduğu inhzâm-ı küffâr-ı liâm ve nusret ve iftihâr-ı asâkir-ı İslâm ve netice-i rütbe-i şehâdet-i tam ile be-nâm olub refâkat-i zûmre-i ehl-i hak ve silk-i rûfekâ-yı kavlühü teâlâ azze ve celle "Ve men yütuillâhe ve'r-rasûle fe-ülâike mea'llezîne en'amellâhü aleyhim mine'n-Nebiyîne ve's-siddikîne ve's-şuhedâ-i ve's-sâlihîne ve hastûne ülâike refikan"⁶¹⁰ misâdakînca silk-i suadâ ve şuhedâ makbûlinde hayat-ı ebedî ve hem-râhi-i eimme-i hûdâ ve hulefâ-yı dîn-i Muhammediye mûnselik ve dâhil ve maksad-ı aksâsı olan mübeşsirat-ı lutf ve merâhim-ı İlâhî birle ki kalellâhu teâlâ "Innellâhe lâ yuhlisü'l-mîâd"⁶¹¹ dir. Saltanat-ı sermediye nâîl oldu.

Beyt

Her şîr dil ki hodrâ der aşk kûst rûzi
Der kîş-i aşk bâzân bâshed şehîdi vu gâzî

⁶⁰⁶ Her ümmete bir şahit getirdiğimiz ve ey Muhammed, seni de bunlara şahit getirdiğimiz vakit durumları nasıl olacak. Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 41.

⁶⁰⁷ Eğer siz bir yara aldyasanız şüphesiz o topluluk da benzeri bir yara almıştır. İnsanlar arasında bu günleri bazen lehe bazen aleyhe döndürür dururuz. Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmrân, 140.

⁶⁰⁸ Kim Allah'a ve peygambere itâ'at edorse işte onlar Allah'ın nîmetine eriştiðigi peygamberlerle, sîddikler, şehidler ve iyilerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaşlardır! Kur'an-ı Kerîm, Nisa, 69.

⁶⁰⁹ Şüphesiz ki Allah verdiği sözden caymaz. Kur'an-ı Kerîm, Al-i İmrân, 9.

Ol vâkia-i fâcianın vukûnda halef-i hilâfet-şîâr sultân-ı saîd Yıldırıム
Bâyezîd kurb-i livâ-yı sultânîde bulunmağla hükm-i işaret-i sultânî ve liyâkât ve
istihkâk-ı hilâfet-i rahmani mesned-i pâdişâhî-i İslâmîyân ve serîr-i servi-i
mucâhidân ol neyyir-i a'zam hakkında erzani görülüb erkân-ı devlet ve a'yan
Hazreti Yıldırıム Hânî vâlid-i mağfirunun huzûr-ı sa'âdet-mağfiruna götürdüler. Tâ
ki bir muvâcehe ve bi'l-müşâfehe a'yin-i Hulefâ-yı Râşîdin ve aded-i selâtin-i pîşîn
üzre müşârûn-ileyhe tefvîz-i ahd-i vilâyet buyurdu. Ve tekâzâ-yı dâî-i ahd-i bî-ğaraz-
î kavluhu teâlâ "sâriû ilâ mağfiratîn min Rabbiküm ve cennetin arduhe's-semâvâtu
ve'l-ard, u'iddet li'l-müttekîn"⁶¹⁰ muktezâsına da'vet-i hakka lebbeyk-i icâbet ile
leb-cünbân-ı kabûl ve sarây-ı fâniyi cilve-gâh-ı cemâl-i bâkiye tebdil eyledi.

Ebyât

Şah-ı Gâzî Murâd-ı kışver gîr
Gerd hem dîn u mülk râ teshîr
Geşt sâhib kirân be kişiwer-i dîn
Yaft karîn be saltanat temkin
Sal-i sî ve yekûm şehâdet yaft
Ey hoş ân şâh k'în sa'âdet yaft
Ger çi Gâzî Murâd şod zi-cihân
Şod cihân hem-çünâî ve bihter ez-ân
Mülk-i dîn hod nizâm gîred bâz
Ey hoşa hâl şeh be-mahfil-i râz
Her ki ra hem çû Yıldırıム halef est
Mülk u dîneş hemîse bâ-şeref est
Yıldırıム Bâyezîd-i âli-kadr
Ber-sipîhr-i hilâfet âmed be-der
Berk-i tiğas çû âf-tâb-ı munîr
Mî şeved hasm-sûz ve âlem-gîr
Küfr ra hân-mân be-suzâned
Bahr u ber-râ be-hem bi-suzâned
O şîhâb-ı münîr u evlâdeş
Çû kevâkib ki âsumân zâdeş
Hem çû ïn mihr-i şem' hem-nâmeş
Reste ber-fark-i ferkâdân kâmeş
Hüsrev-i vakt Bâyezîd-i dûvvum
Mülk ve millet zi-şâhî hurrem
Halk u Halîk hem ez u râzî
Bâd müstakbeleşbih ez-mâzî
Bismillâhirrahmânirrahîm
Levhâ-i nûrist ve levh-i kadîr
Besmele ünvân kitab-ı Hüdâst
Mufattih-i lem'a-i subh-i hûdâst

⁶¹⁰ Rabbinizin mağfireetine ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış eni gökler ve yer kadar
olan cennete koşuşun. Kur'ân-ı Kerûn, Al-i İmrân, 133.

Her çi ne Bismillah ez-ân matla' est
Ger ci bûd pençe-i mihr ekta'est
Tâcverân-ı tac-ı ser-ez-vey kunend
Nâme siyahan rakameş tay kunend
Tâc-ı kelâm erçi ki ez-hamdelest
Dürret-i ân-tac vef besmelest
Âyet-i rahmet ki bûd der-kelâm
Besmele şod muntâhab-ı ân tamâm
Çar kelime Besmele ra dade zeyn
Allah ez-ân çar çü insan-ı ayn
Nokta vu harfeş heme çun hat u hâl
Yaft ez-ân çehre-i ma'ni cemâl
Nokta şude merdümek-i çeşm-i cân
Geşte süveydâ-yı dil ez-vey ayân
Bâş bûd nahl-i nev-i nev-bahar
K'û bişukufte çü gül ez-şâh-sâr
Temre-i ez-nahl hemân noktast
Meyve-i şirin dil ân noktast
Nahl be-pâ bâş zi-bağ-ı bihişt
Ber-tek-i ân menba'-ı havra sirist
Rahne-i sînest ber-endâm-ı nahl
Sûreti ez-bism u ber u nâm-ı nahl
Aslı cil ism ez-rakam-ı mîm-i üst
Hîrz-ı muhib âmed u def-i adûst
Çar kelime besmele u ism-i zât
Çar hurûfest ve der-i âliyât
Şod elif ez subh-i sa'âdet delfil
Lem'a-i nûrest ki şod müstezîl
Ez-şeb-i kaderst rakam-ı lam-ı u
Nûr-ı tecelli niger ez-şam-ı u
Lam-ı diğer geşte çü şâm-ı berat
Zîn du zalamest ayân nûr-i zat
Revzane-i âlem-i kudses çü hâst
Revzane-i mihr be-pîşş suhâst
Rahmet-i u am muhib ve adûst
V'er ci Rahimest be-halk-ı cihân
Has be-Rahmâned vefî mü'minan
Meymenet-i ism u sıfât-ı Hûdây
Çunki şûd ez-Besmele emr reh-nûmây
Hamd-i Hûdâvend be-cay-ı averem
Tâ rehed ez-ebteri in-defterem
Hem zi sipâs-ı hak u medh-i rasûl
Câ kuned in name be-sadri kabûl

Çûn ne-konem şûkr ve tevfik-i hak
Ger heme ashâb bî burdem sebak
Heşt-Bîhişt ez suhan engihtem
Şîr-i fesâhat be-şeker rihtem
Heşt şehen-şâh-ı mücâhid-şîâr
Geşte medîh suhârem-râ medâr
Geşte be-her Heşt-Bîhişt'i naîm
Zîkr-i yekî şah-ı mücâhid mukîm
Va'de-i cennet çû gazâ pişê râst
Süret u ma'nâ behem ïn cast râst
Gerde emr-i ihyâ nefes çûn mesîh
Zîkr-i salâtîn-i güzeşte sarîf
Zinde şude cümle ez in nâme ein
Ab-ı hayat est derîn hâme em
Şah-ı zamân çû nûvîsem sipâs
Feyz-i meani resedem bî-kiyâs
Mebde-i dîn perveri vû feth-i Rûm
Bûd çû Osmân-ı velâ-rusûm
Kayserî ez küfr bedîn kerde nakl
Mûlk gûşâdest be-şimşîr u akl
Refte be-meydân-ı gazâ zi ibtidâ
Heft halef kerde be-û iktidâ
Şod felek zât-ı burûc-i u meger
Ez akabeş heft sipîhr-i diğer
Rûz-i fuzûn geşte derîn hânedân
Arsa-i İslâm ve şehî her zamân
Devlet-i ïn kavm be-dîn perverist
Hûd ne çizî servi-i serserist
Safha-i tarîh-i furû' u usûl
Yafte tâ defter-i râbi' vûsûl
Kayser-i çârem çû be-şâhî nişest
Kevkebe-i küfr behem der-şikest
Küfr çû zulmet şud u o âf-tâb
Recm-i şeyâtîn şude zû çûn şihâb
Kîne-i o şehre be-Hân Bâyezîd
Yıldırımeş geşte ilm zi ehl-i did
Bûd çû hurşid be-çârum-ı sipîhr
Tiğ feşân uded? ve ayn-i mihr
Lem'a-i tiğas çû şihâb- mübîn
Zulmet-i îsrâk supurd ez zemîn
Ez eser-i havf zi-hûn-rîz-i ceng
Bûd Benî Asfar ezû zerd reng
Ez demî-i tiğas şude surh ve tarî

Zerdî-i ruhsâr-ı Benî Asfâr
Tevsen-i azmeş şode berk-i cihân
Lem'i sinâneş çu belâ nâgehân
Bûd cihân-gîr ter ez âf-tâb
Tİg-i cihâdeş şude mâlik-rikâb
Arsa-i İslâm fuzûde be-tîg
Feyz-feşân geşte der u hem çû mîg
Sâhet-i meydân-ı cihâdeş fesîh
Teng dil ez vey heme kavm-i Mesîh
Cizye deheş Engürûs u hem Frêng
Dâde harâc si hod bî-direng
Bâz besî mûlk der İrân-zemîn
Ez-adüvv üstad be-şimşîr-i kîn
Hem çû Timûr ân şeh-i sâhib kuran
Gerd musahhar heme mûlk-i cihân
Memleket-i maşrık ve Tûran zemîn
Gerd be-İrân heme zîr-i nîğîn
Hâst ki mûlk-i Arab u Rûm hem
Tâbi'i fermân küned ez pîş u kem
Yıldırûm ân şah-i ğayyûr-i cerîf
Âr nûmûdeş zi reh-i serverî
K'ez Timûr u ar u mezellet burd
Yâ ziber-destî-i û ğam hord
Şâh-i Acem Ahmed Sultân Üveys
Kerd firâr ez Timûr ez râh-i keys
Burd penâhî beder-i kayserî
Dâd peneh Kaysereş ez serverî
Tâ ki Timûr dâd be-Kayser peyâm
Goft zi-men bâd be Kayser-i selâm
Düşmen-i men şah-i Acem bûd Veys
Gayr-i mutîem be cihân nîst kes
O şeh-i gâzîst menes mu'tekid
Der-i reh-i İslâm men u ra mumid
O be-hilâfem be-çî ray âvered
Ba-aduvvem lutf be-cay-i âvered
Zûd firist an aduvv-i hire-râ
Râh-i medd-i pîş-i hod ân-tîre râ
Nîst be-mûlk-i tu mera hic kâr
Haşm-i minkiz? ve yekârem medâr
Tali' u bahtem çû cihân-gîr geş
Pîş-i sipâhem çî bûd kûh ve deş
Kasid-i Timûr çû be-sultân resîd
Berk sıfât kahr-i nihâdeş çehîd

Guft be-pasuh ki bi-rev ey resûl
Baz megû ïn suhn-i nâ-kabul
Men niyem ân hasm ki tersem zi-ceng
Hem güzerem nîst zi-nâmûs u neng
Hiç cevân-merd be-mihmân-ı hîş
Gadr vâ daşet zi-kem yâ be-zî-bîş
Ger çî tu yi Tîmûr yani hadîd
Yıldırımem hest ve hadîdem hadîd
Ger tu şevî azim-i ceng âverî
Şûkr niyem kem zi-tû der-leşkeri
Fitne ber-engiht çû çerh-i denî
Gerd müheyŷâ sebeb bûved nî
Geşt nukâbil dû şeh-i kâm-kâr
Leşker şan her du birûn ez-şumâr
Geşt dû deryâ behem âmîhte
Mevc-i bela kûhveş engihte
Mevc zi dû keşti-i kayser şikest
Tîmûr ez ân bahr be-lengir birest
Tevsen-i sultân-ı İskender-hisâl
Hord İskender be-miyân-ı cidâl
Şah futâde çû şîhâb-ı mübîn
Yıldırım âsâ zi semâ ber-zemîn
Hasm cudâ tid çû ez-yâr-ı kîş
Yâft zafer der dûm üftâd kîş
Dîd yeki müflis ez ân rezm-gâh
Dürri girân-mâye futâde be-râh
Gevher-i yektâ vû dürr-i sâh-vâr
Yâft ganîmet çû der ân kâr-zâr
Kadr-i gûher bûd zi-kadreş çû bîş
Ber dilârevân tuhfe ber şâh-i hîş
Çûn Tîmûr ân gevher-i şâhâne yaft
V'ez ruh-ı o nûr-ı sa'âdet bi-taft
Kerde yakîn kân gûher-i serverist
Belki dürr-i tac-ı siyeh kayserist
Geşt zafer hem-dem-i ikbâl-i o
Leşker-i kayser heme pâ-mâl-i o
Çünki behreş be-ma'ûnet nevaht
Dest-i tasallut çû alem ber-ferâht
Ez-sitem-i leşkerî-i ân zolum
Zir u zeber geşt heme mûlk-i Rûm
Gerçi nigûn şod alem-i kayserî
Maned bâ-hilâf şeh-i ân serverî
Bâz be-tevfîk-i Hûdâ-yı Kerîm

Mülk be-în kavm şode müstakîm
Nesl-i pîleş heme şahân-ı dîn
Cümle şode hâs be-fazl-ı mübîn
Âyet-i ikbâl-i hemîn hânedân
Hest ayân ez-rûh-ı şâh-ı cihân
Hüsrev-i İslâm be-hulk-i hamîd
Şâh-ı selâfîn-i cihân Bâyezîd
Nevbet-i şâhî çû be-sultân futâd
Devlet u dîn geşt be-devreş zîyâd
Râyet-i dîn ra be-felek-i ber-ferâht
Ehl-i cihân ra be-adâlet nevaht
Saye-i o bâd be-şâhî medîd
Bâd fuzûn devlet u umreş mezîd.
Kalellâhu tebâreke ve teâlâ ve kelâmuhü's-sîdku ve kavluhü'l-hakk "ve
kezâlike nekusu aleyke mine'l-enbâi mâ kad sebek"⁶¹¹

⁶¹¹ İşte böylece sâna geçmiş olayları anlatırız. Kur'ân-ı Kerîm, Taha, 99.

İNDEKS

A

- Abaka Hân, 91, 121
Abdulbaki Sa'dî Bin Ebubekir Vehbi-i Vanî, 57
Abdülmelik Mervân, 118
Abdurrahman Gâzî, 77, 126, 231, 233, 234, 237
Abdurrahman Kadi, 186
Acem, 56, 59, 60, 63, 71, 72, 79, 82, 83, 84, 224, 226, 244, 274, 291, 292, 293, 342, 395, 406
Aclân Beg, 258, 259
Aclânoğlu, 260
Adaliye, 227
Ağca Koca, 186, 237
Ağca liman, 269
Ağrıboz, 277
Ahi Hüseyin, 203
Ahi Şemseddin, 197, 203, 219
Ahlat, 71, 72, 77, 84
Ahmed Hân, 91, 92, 121
Ahtiman, 328, 330
Ak Balbancığı, 196
Ak Sungur, 268
Ak Tîmûr, 133, 135, 181, 196
Akbaş, 77, 240
Akça Hoca, 77
Akhisâr, 174, 177, 187, 191
Akova, 192
Aksaray, 84
Akşehir, 226
Aksungur Ağa, 348
Aktuluk, 77
Akyazı, 186, 231
Alâeddin Çelebi, 219, 220, 221
Alâeddin Paşa, 105, 163, 207, 242, 245
Alaşehir, 85
Alb Suyî, 187
Ali Beg, 241, 350, 351, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370
Âl-i Mervân, 118
Âl-i Osmanî, 20, 21, 32, 57, 62, 71, 75, 77, 80, 90, 111, 117, 168, 190, 192, 215, 216, 226, 236, 240, 244, 272, 289, 322, 341, 343, 368, 383
Ali Paşa, 57, 225, 362, 365, 370, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 392, 398
Âl-i Selçük, 71, 81, 90, 93, 243
Ali Şir, 182, 189
Almalı, 364
Alparslan, 82
Amâsiyye, 83, 84, 223
Amrûdîli, 261, 262
Anadolu, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 23, 25, 26, 31, 34, 38, 263, 269, 277, 279, 282, 294, 295, 296, 297, 309, 310, 311, 324, 331, 332, 350, 354, 356, 357, 364, 366, 387
Anahor, 262
Anamur, 261
Angurus, 391
Antalya, 227
Arabistan, 324
Arâtûk, 126
Argun, 77, 92, 121
Argun Hân, 92
Amavut, 353, 384, 385, 391, 397
Amavutluk, 354, 355, 372
arpa Hân, 225
Artuk, 77
Ashâb-i Kehf, 84, 269
Atabe Beg Subaşı, 400
Ayâ Kilûs, 251
Ayakonya, 269
Ayasluğ, 226
Ayasofya, 118
Aybeki, 364
Aydın, 226, 344, 387
Aydincık, 227, 258, 316
Aydos, 232, 233, 235, 237, 239, 325, 326
Ayır, 77
Aykut Alb, 77, 126, 133, 135, 139, 155, 163, 174, 179, 182, 191
Ayoğlu Alb, 196
Âzerbâycân, 71, 91, 122, 225, 226, 291, 292, 293

B

- Babaeski, 304
Bağdâd, 88, 225, 291, 292, 294
Bahâüddin Muhammed, 87

İdris-i Bitlisî / HEŞT BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

Bahr-i Freng, 274
Bahşı Beg, 374, 400
Bahşılı, 77, 240
Balabân Beg, 366
Balabâncıkoğlu, 268
Balıkçısı, 227, 258
Basak, 77
Baybeğ, 77
Bayburdu, 364, 367
Baysu, 77
Baysungur, 77
Baytemur, 77
Begşehri, 350, 352, 370
Belgay, 77
Benî Asfar, 405
Benî Mervân, 117
Bergama, 227, 259, 260
Beşirî, 226
Biğâ, 311, 316, 357
Bilecik, 77, 125, 141, 144, 147, 150, 151,
 152, 153, 154, 155, 161, 163
Boğdan, 274, 324, 391
Bolayır, 269, 279, 280, 298
Bolu, 231
Bolvine, 332
Borlu, 329, 334
Bosna, 311, 353, 354, 355, 371, 372, 384,
 385, 391, 397
Boz höyük, 77
Bulgar, 171, 275, 277, 330, 397
Burgaz, 300, 304
Bursa, 20, 21, 76, 162, 169, 170, 174,
 179, 180, 181, 193, 196, 198, 199, 200,
 203, 207, 227, 228, 229, 230, 243, 256,
 257, 261, 262, 295, 296, 297, 309, 310,
 311, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 326,
 328, 329, 330, 332, 337, 340, 341, 342,
 344, 345, 346, 348, 349, 352, 353, 355,
 356, 357, 370, 373

C

Cafer Beg, 82
Çamurlu Sahrâsi, 328
Çandarlu Mevlânâ Kara Halil, 203, 207
Canibeg Hân, 291, 292
Canik, 84
Çatalburgaz, 332.

Çavuş Köyü, 177
Çayhisâr, 362
Cebel-i Surha, 293
Çeh, 274, 385, 397
Çektemur, 77
Celâleddin Devvânî, 43
Çemîşgezek, 89
Çemşid, 110, 113, 160, 230
Çemşid, 345
Cengiz Hân, 83, 89, 121, 223
Ceterhezar, 379
Çevdaroglu, 179, 181, 183
Cezire, 277
Çimpi, 267, 268
Çirmen, 321, 322
Çitroz, 362
Çoban Beg, 223
Çorlu, 275, 299, 300, 303, 304

D

Davgamış, 77
Dâvûd-i Kayserî, 224
Derbend, 328
Dervîş Tarûd, 106
Destbûtek, 311
Devletlu Kavak, 333
Deylemiyye, 328, 389
Deymenus, 196
Deymiş Hoca, 223
Dilşâd Hatun, 225
Dîmaşk, 122
Dimetoka, 300, 303, 304, 305, 306, 307,
 322, 323, 326
Dindar, 72, 165
Dirama, 329
Dirama, 335
Diyârbekir, 71, 83, 84, 225, 291, 294
Domanic, 130
Durluk, 77

E

Ece Beg, 261, 267, 269, 270, 274
Ede Bah, 100, 105, 106, 163, 207
Edime, 300, 303, 304, 305, 306, 307,
 310, 311, 321, 322, 323, 324, 326, 327,

334, 337, 341, 343, 353, 355, 357, 362,
374, 375
Edremid, 258
Edrenus, 193, 196, 197, 198, 261
Eflâk, 188, 198, 274, 275, 311; 324, 385,
391, 397
Efrasyâb, 82, 319
Eğirdir, 227
Eğrice, 130
Eğrigöz, 343, 349
Elbistan, 84
Elvend, 360
Emîr Baycu, 90
Emîr Celâleddin Karatayî, 89
Emîr Çoban, 223, 291
Emîr Giyâseddin Muhammed, 223, 225
Emîr Hasan, 225, 291
Emîr Şeyh Hasan Celâyir, 225, 226, 292
Emîr Tîmûr, 226, 293
Engüriye, 75, 226, 294, 296, 297
Engürüs, 274
Erdebil, 293
Erfahşed, 77
Ermeni Bazarı, 240
Ermeniyye, 71, 72, 227
Ertuğrul, 72, 74, 75, 76, 77, 80, 81, 125,
141, 146
Erzincan, 89, 223
Eskişehir, 77, 97, 98, 136, 138, 140, 163,
181
Eşref, 71, 291, 292
Evrenos, 169, 170, 267, 302, 304, 307,
309, 332, 334, 347, 348, 390, 398, 399
Eyâlet-i Yunan, 223
Eyne Beg, 398
Eyûge, 297

F

Fâris, 226, 293
Ferâmurz, 80, 81, 92, 123
Filibe, 306, 307, 310, 311, 328, 329, 330,
359, 361, 384, 388
Filisboli, 310
Filûh, 272
Firat, 62, 223, 224, 310
Firecik, 332
Fîrûz Beg, 366

Frêng, 82, 237, 241, 244, 253, 266, 275,
295, 324, 381, 385
Frêngistan, 397

G

Çabir, 77
Galyus, 174
Gâzî Çelebi, 93, 123
Gâzî Fâzıl, 267
Gâzî Mahmûd Hân, 52, 56
Gâzî Murad, 230, 237, 244
Gebeş, 304
Geliboli, 75, 76, 240, 264, 270, 272, 273,
277, 282, 298, 316, 332, 337, 357, 374,
375
Gemce, 174
Germîr, 307
Germiyânîli, 133, 141, 182, 189, 343,
350, 351, 356, 387
Germiyânoglu, 344, 349
Geyve, 174, 178, 179, 187, 252
Giyâseddin Keyhüsrev, 86, 91
Gök Alb, 77
Göynük, 143, 146, 252, 253, 254
Güçbeğ, 77
Gümülcine, 306, 307, 334
Gümüşlü Künbed, 207
Gündüz Alb, 77, 80, 98, 130, 133, 138,
163
Gündüz Beg, 77
Güntoğdi, 72

H

Habur, 83
Hâci Hekim, 24
Hâci İlbeg, 258, 259, 261, 268, 302, 303,
304, 309, 312, 314, 315
Hâci Turhân, 291, 292
Ham, 70
Hamid, 77, 226, 363
Hamidili, 351, 352, 356, 363, 387
Hamidoğlu, 370
Harezmîyân, 71
Harmankaya, 98, 140, 147
Hasan Alb, 77, 133, 135, 139, 163
Hayrebolu, 275, 325

Hayreddin Paşa, 334, 362
 Hemedân, 360
 Herakliye, 134
 Hereke, 241
 Herezen, 226
 Hersek, 355
 Hicaz, 64
 Hindistân, 70
 Hirakliye, 84
 Hisn-i Keyf, 226, 294
 Hisn-i Keyfâ, 13
 Hızır, 65, 75, 105
 Hoca Balabân, 400
 Hoca Beg, 366
 Hoca Salman Savcî, 292
 Hor, 226
 Horasan, 71, 122, 223, 226, 293
 Hulâgû Hân, 90, 121, 224
 Hulefâ-i Ben-i Abbas, 83
 Hûristân, 291, 292
 Hormuz, 77
 Hüsameddin Sâlâr-i Musulî, 85
 Hüseyin Beg, 351, 363, 370
 Hüseyin Vaiz el-Kâşîfi, 33

I

İbn-i İdris Hüsâmeddin Bitlisî, 56
 İbrâhîm Halîl, 63
 İdris, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 56,
 57, 61, 210, 290, 301
 İdris İbn-i Hüsâmeddin Bitlisî, 156
 İdris-i Bitlisî, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32,
 33
 İhtîman, 325
 İletûs, 239
 İlyas Beg, 366
 İnce Balabân, 398, 400
 İncegöz, 332
 İne Nikola, 124, 125, 133, 155
 İnegöl, 76, 124, 125, 127, 128, 129, 133,
 155, 163
 İnöni, 97, 163
 İpsala, 275, 302, 332
 Irak, 71, 122, 225, 291, 292
 İrân, 60, 62, 71, 79, 82, 83, 87, 89, 92,
 121, 122, 123, 217, 223, 224, 287, 290,
 293, 406

İs, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 77
 İs bin İshak, 62, 63, 77
 İsfahan, 226, 292
 İsfendiyâr, 182, 387
 İsfendiyâr Beg, 227, 387
 İshak, 57, 62, 63, 64, 65, 119
 İshak bin İbrâhîm, 62, 77
 İshak Efendi, 57
 İskender, 58, 65, 236, 264, 407
 İskenderiyâye, 372
 İskete, 329, 334
 Isparta, 350, 352
 İsrâîl, 63, 82
 İstanbul, 32, 76, 84, 85, 102, 136, 196,
 199, 229, 232, 236, 237, 238, 239, 240,
 241, 247, 248, 249, 274, 277, 319, 332,
 373
 İznikmid, 233, 236, 237, 241, 242, 252
 İzzeddin Keykâvus, 91

K

Kabluca, 181, 318, 322
 Kadi Adudüddin, 224
 Kadı Muhyiddin b. Berde'i, 291
 Kalanus, 146, 148
 Kalavun, 238
 Kalığ, 77
 Kandilliçam, 130
 Kandura, 231, 240
 Kandırî, 237
 Kânuni Sultan Süleyman, 33
 Kapucak, 192
 Kara Abdurrahman, 236
 Kara Ali, 174, 179, 187, 238
 Kara Balabân, 335
 Kara Hâbîş, 187, 189, 191, 231
 Kara Hasanoğlu, 268
 Kara Mukbel, 400
 Kara Mürsel, 77, 241
 Kara Rüstem, 309
 Karâ Teke, 77
 Kara Tekin, 187
 Kara Timûr Beg, 366
 Karaağac, 350
 Karaca Dağ, 75
 Karacahisâr, 77, 128, 129, 130, 132, 133,
 134, 138, 141, 148, 156, 162, 181

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

Karaferye, 335
Karagözhisâr, 179
Karahan, 77
Karahisâr, 133, 135, 137, 147, 182
Karaman, 92, 223, 226, 294, 296, 309,
344, 350, 351, 361, 362, 364, 367, 368,
370, 371
Karamanoğlu, 366, 370
Karaoglan, 77, 203
Karaoganoğlu, 268
Karayito, 77
Karesiili, 123, 227, 258, 259, 261, 263,
264, 265, 267, 269, 356
Karlıılı, 350, 353
Kastamonu, 93, 123, 227, 344, 387
Kavala, 329, 335
Kaya Alb, 72, 77
Kayı Hân, 70, 72, 77, 80, 115
Kayılığa, 77
Kayser Masyilmûs, 84
Kayseriye, 84, 90
Kazâbâd, 223
Kazhan, 77
Kazvin, 223
Kefe, 93, 274
Kemah, 89, 223, 225
Kemal Hucendî, 291
Ken'an, 66
Kerasteci, 192
Keşîş Dağı, 181
Kestel, 169, 170, 173
Kılıçarslan-ı Sânî, 80, 86
Kınık, 82
Kırım, 274
Kırkkilisa, 325, 327
Kirmân, 226, 293
Kirmasiyye, 259
Kite, 169, 170, 173, 357
Kızıl Boğa, 77
Kızılıağac, 325
Kızılıca Tuzla, 258
Kızılıboğa, 77
Klutkonya, 273
Kob Sorkun, 146
Kocailî, 183, 186, 231
Konrapa, 231, 237
Konur Alb, 126, 186, 187, 189, 191, 231,
233, 237

Komurhisârî, 270, 273
Konya, 82, 84, 87, 88, 89, 133, 134, 226,
366, 368, 369, 371
Köprühisâr, 164, 165, 166
Köse Mihal, 98, 143, 145, 146, 148, 149,
150, 151, 152, 176, 186, 197, 198, 199,
229
Kosova, 379, 386, 390
Kostantiniyye, 59, 75, 84, 102, 117, 118,
241, 274, 277, 324, 327, 329, 330, 388
Kötürüm Bâyezid, 227
Koyunhisâr, 166, 172, 238
Krilîsûs, 259
Kulca, 127
Kulcahisâr, 128
Külegî (Gelegî), 191
Kumari, 77
Kumral Abdal, 107, 108, 109
Kurudere, 178
Kütahiye, 77, 343, 349, 351, 356, 364

L

Lakonya, 236
Lala Şahin, 298, 304, 305, 307, 308, 309,
310, 311, 312, 315, 316, 325, 328, 330,
332, 333, 335, 359, 370, 371, 372, 384,
400
Larende, 227
Las, 275, 277, 295, 328, 336, 339, 364,
366, 369, 370, 371, 384, 386, 389, 397
Lasoğlu, 335, 337, 338, 339, 340, 341,
370, 371
Lazkiye, 85
Leblebuci, 174
Leh, 274, 385, 397

M

Mağnisa, 227
Mağrib, 84, 324
Mahmûd Alb, 77
Mahmûd Şebistâri, 27, 42
Mâkedon, 236
Malatya, 84
Malhû, 102
Malkara, 275, 302, 332
Manastır, 350, 352, 353

Manderus, 169
Manyas, 258
Mardin, 13, 14, 15, 34, 226
Marmara, 164, 166
Maruliye, 329, 334
Matrine, 143, 231, 252
Mâverâünnehr, 18, 82
Mayeşir Merd, 400
Mekçe, 177
Mekke, 32
Melik Arslanşah, 84
Melik Balabân, 71
Melik Eşref, 71, 225, 291, 292
Melik Güyâseddin, 84, 223, 226
Melik Güyâseddin Keyhüsrev, 84
Melik Hüseyin, 226, 293
Melik Kutbeddin, 84
Melik Muizzüddin Kayserşah, 84
Melik Muzaffereddin Tuğrulşah, 84
Melik Nâsır, 224
Melik Nizâmeddin Argunşah, 84
Melik Nureddinşah, 84
Melik Sancarsâh, 84
Melik Süleymanşah, 84
Meliksâh, 82, 84
Menşa, 92
Menteşe, 226, 387
Menteşeili, 226, 344
Meriç, 303, 310, 387
Mesleme, 118
Mevlânâ Celâleddîn, 87, 244, 271
Mevlânâ Celâleddîn Muhammed-i Rûmî,
87
Mevlânâ Halil Candarlu, 298
Mevlânâ Kara Halil, 245, 309
Mevlevî, 87
Meyyafarikin, 83
Mihâliç, 227, 259
Mihâloğlu, 327
Mihmad, 78
Mikâil, 82
Mikiz, 366
Miloş, 401
Miloş Nikola, 401
Misilliî, 300, 303, 304
Misir, 224, 226, 274, 324, 344, 347, 348,
363
Mora, 277, 334

Mudurnı, 253
Muizzüddin Keykâvus, 85, 86
Musa, 225, 348
Musa Hân, 225
Müstecâb Beg, 366
Musul, 86

N

Nahur, 77
Nasırüddin Mübârekşâh, 83
Nasırüddinüllâh, 88
Nasu, 77
Nefce (Benefce)hisâr, 179
Niğbolu, 341, 377, 380
Niğde, 84
Niksâr, 83, 223
Nikyûs, 85
Nilüfer, 162, 357
Niş, 336, 338, 339
Nuh Nebi, 70, 77, 268

O

Oğuz, 63, 71, 77, 114, 115, 119
Oğuz Hân, 63, 71, 115
Ordubazar, 399
Orhan Beg, 75, 105, 123, 156, 158, 159,
160, 161, 162, 169, 181, 183, 184, 185,
186, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 196,
197, 198, 199, 200, 202, 203, 204, 207,
214, 219, 220, 224, 226, 228, 229, 231,
232, 235, 236, 237, 238, 240, 241, 243,
245, 247, 248, 250, 258, 259, 264, 298
Orhan Hân, 189, 226, 249, 251, 258
Osman Beg, 62, 71, 77, 80, 81, 82, 92,
93, 94, 95, 97, 98, 99, 102, 104, 106,
107, 108, 109, 110, 114, 115, 116, 121,
122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129,
130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
138, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 146,
147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154,
155, 156, 158, 161, 162, 164, 165, 167,
169, 170, 171, 173, 174, 175, 176, 177,
179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 193,
194, 196, 200, 202, 206, 207, 214, 219,
223, 224, 227, 228, 231, 247, 255, 298

İdris-i Bitlisî / HEST BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Bas

Osmân Beg Gâzî, 62, 77, 125, 142, 219,
228

Oynaşhisâti, 182

P

Paşacık, 349

Pınarhisâr, 258

Pîr Hân, 225

Pirevadi, 374

Pırliche, 350, 352, 353

R

Rükneddin, 83, 91

Rûm, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 70, 73, 74,
75, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 89,
90, 91, 92, 112, 113, 117, 118, 119,
120, 121, 123, 145, 157, 167, 171, 181,
194, 214, 216, 223, 224, 225, 229, 236,
237, 243, 244, 247, 250, 253, 259, 262,
265, 270, 272, 274, 292, 294, 300, 324,
330, 344, 351, 373, 383, 405, 406, 407

Rûmeli, 262, 263, 264, 265, 269, 270,
274, 277, 286, 295, 296, 297, 302, 303,
304, 306, 309, 310, 311, 316, 324, 325,
326, 328, 329, 330, 332, 334, 337, 341,
342, 347, 350, 352, 353, 354, 356, 359,
361, 362, 364, 366, 368, 374, 375, 377,
381, 385

Rûmiyye-i sugra, 294

Rus, 274, 275

Rüstem, 159, 161, 182, 302, 309

S

Sâdî, 50, 56

Sadreddin Konevî, 87

Şâh Muzaffer, 226

Şâh Sucâ'ı, 293

Sakaliyye, 385

Şalih, 77

Saltuk Alb, 77, 182, 203

Sam, 70, 77, 250

Şâm, 64, 71, 79, 82, 90, 118, 121, 122,
223, 225, 274, 290, 344

Samağarlu, 364

Samakoh, 325

Samandıra, 231

Samatta, 83, 123

Samsa Çavuş, 77, 146, 177, 189

Saraycık, 77

Saru Yatu, 73, 77, 80, 127, 133

Saruça Paşa, 366, 398, 400

Saruç, 77

Sâruhân, 123, 227

Sarukaya, 146

Sasmûr, 340

Savci Beg, 356, 357

Savci Çelebi, 321

Savulmuş Çavuş, 77

Şehirköy, 388

Selânik, 277, 353

Selçûk, 71, 82

Selçûkiyân, 71, 226

Semendire, 338

Sencar Subası, 400

Seydikonağı, 277

Seydişehirî, 350, 352

Şeyh Abdurrezzak-ı Kâşı, 224

Şeyh Ede Balı, 94, 99, 142, 197, 203

Şeyh Hüsâmeddin Ermevi, 87

Şeyh Mahmûd, 77, 197

Şeyh Sanâ'âm, 95

Şeyh Şehabeddin, 89

Şeyh Selahaddin Zerkûbi, 87

Şeyh Şemseddin Tebrizî, 87

Şeyhülislâm Şeyh Ede Balı, 219

Seyyid Burhaneddin Muhammed Tirmizi,

87

Silistre, 341, 379

Simav, 343, 349

Simre, 226

Siref, 311, 316, 335, 337, 341, 364, 384

Siroz, 329, 334

Sırp Sındığı, 315

Şirvân, 292

Sivas, 84, 89, 90

Sivrihisâr, 164

Sofya, 328, 331, 359, 361, 388

Sögütlü, 77

Sorkûn, 146

Sudan, 70

Süleyman bin Kutalmış, 82

Süleyman Paşa, 162, 237, 244, 248, 249,
252, 261, 263, 264, 265, 270, 275, 276,
282, 283, 284, 285, 298, 302, 334
Süleymanşâh, 72, 77, 84, 85
Sultân Ahmed, 293
Sultân Alâeddin, 71, 73, 75, 80, 81, 84,
86, 88, 89, 92, 123, 132, 133, 137, 142
Sultân Bâyezîd, 58, 111
Sultân Celâleddîn, 71, 82
Sultân Celâleddîn Harzemşâh, 71
Sultân Celâleddîn-i Harzemşâh, 71
Sultân Deymiş Hoca, 223
Sultân Ebu Sa'îd, 93, 223, 225
Sultân Ebu Sa'îd Hüdâbende, 93, 122,
223, 226, 290
Sultân Gazan, 92, 121, 122, 123, 223
Sultân Guyâseddin Keyhüsrev, 80, 89, 90
Sultân Hatun, 369
Sultan I.Mahmûd, 8, 50, 51
Sultân İzzedîn Keykâvus, 84
Sultân Mahmûd, 52, 56, 71
Sultân Mehmed Hân, 56
Sultân Mehmed-i Sâni, 118, 136
Sultân Mes'ûd, 83, 92, 123, 226
Sultân Muhammed, 122, 223
Sultân Muhammed Gâzî, 226
Sultân Muhammed Hüdâbende, 122, 223,
226
Sultân Murâd, 285, 286, 288, 289, 293,
294, 297, 303, 335, 341, 344, 355, 356,
361, 381, 383, 401
Sultân Mustâfa Hân, 56
Sultân Orhan, 211, 214, 217, 230, 251,
254, 255, 258, 259, 261, 263, 265, 279,
282, 283, 285, 288, 292, 302, 317
Sultân Orhan Gâzî, 211, 230, 254, 255,
258, 261, 263, 292
Sultân Rükneddin, 85, 91
Sultân Üveys, 225, 291, 292, 293, 406
Sultân Veled, 87
Sultân Ya'kûb Çelebi, 398
Sultân Yıldırım Bâyezîd, 244, 341
Sultânönü, 76, 237
Sultânüyügi, 77
Şumnu, 375
Sungur Ağa, 349
Sungur Tekin, 72

Susmanus, 372, 374, 376, 377, 378, 379,
381, 384

Suygur, 77

T

Tacik, 93
Tâmûniye, 366
Targal, 78, 164
Târh, 77
Târûs, 198, 199
Tatar, 75, 76, 89, 90, 114, 179, 181, 184,
364, 366, 367
Tavşanlu, 343, 349
Tavuslu, 375, 377, 380
Tebrîz, 10, 12, 27, 28, 29, 30, 31, 121,
224, 226, 291, 292, 293, 360, 361
Teke, 226
Tekvûrpınar, 179
Tîmûr, 366, 406, 407
Tîmûrtâş, 223, 224, 225, 241, 244, 255,
268, 291, 324, 337, 342, 352, 353, 354,
364, 368, 374, 388, 393, 398, 400
Tire, 226
Tîrhalâ, 258
Tîrnova, 375, 377
Toğan Beg, 379
Tokat, 83, 223
Tomaniç, 77
Trablus, 32
Trabzon, 84, 191
Tuğra, 77
Tuktemur, 77
Tuna, 377, 379
Turah, 77
Tûrân, 60, 62, 63, 71, 79, 83, 89, 217
Turgut Alb, 77, 126, 135, 139, 163, 197,
203
Türkistân, 62, 63, 70, 114, 324
Türkmân, 182, 364, 366
Turmuş, 77
Tursun Beg, 258, 259
Tursun Fakih, 207
Tuzla, 277, 280

U

Ulçaytu, 122

İdris-i Bitlisî / HEŞT BİHİST / M.Karataş-S.Kaya-Y.Baş

Ulubad, 173, 258, 259, 261

Ulubad Suyi, 173

Üveys, 226, 293

V

Varsak, 366, 367.

Vidin, 169

Vilkoğlu, 391, 397

Vize, 325, 327, 332

Y

Ya'kûb, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 321, 343,
356

Ya'kûb Beg, 387

Ya'kûb Çelebi, 321, 366, 387

Yafes, 70

Yahşı Beg, 388

Yahşı Fakih, 207

Yalakâbâd, 319

Yalakova, 239, 240, 248

Yalvaç, 350, 352, 363

Yam, 70

Yamak, 77

Yanboli, 325, 341, 372, 377

Yarhisâr, 150, 154, 155, 156, 161, 163

Yaşu, 77

Yâvcu Beg, 80

Yavuz Sultan Selim, 32, 33

Yemânî, 114, 367

Yenice Taraklı, 145

Yenice-i Kızılağaç, 325

Yenice-i Tarakçı, 143, 146

Yenice-i Vardar, 362

Yenişehir, 76, 163, 169, 177, 237, 362,
373

Yezid, 118, 130, 226

Yıldırım Bâyezîd, 288, 290, 293, 321,
337, 340, 343, 350, 356, 367, 373, 392,
398, 399, 403

Yıldırım Hân, 244, 290, 293, 366, 368

Yûsuf, 20, 64, 101, 104, 160, 188, 235,
263, 285, 309, 347, 348

Z

Zağra, 306, 307, 308

Zahir-i Faryabî, 84

Zeynep Hatun, 32

Zihne, 329, 335, 379



1893 - Bitlis'ten Bir Görünüm